C. Nagle

The Speech of the Revolution

Patrick Henry's speech is, or ought to be, known by heart by every American school-boy. It was delivered in the Virginia House of Delegates, March 23, 1775, before the battles of Lexington and Concord and Bunker Hill. His impassioned peroration left not only his audience, but also the nation, in the white heat of decision and determination. He said:

"The war is inevitable and let it come! I repeat it, sir, let it come! It is in vain, sir, to extenuate the matter. Gentlemen may cry peace, peace, but there is no peace. The war has actually begun. The next gale that sweeps from the north will bring to our ears the clash of resounding arms. Our brethren are already in the field! Why stand we here idle? What is it that gentlemen wish? What would they have? Is life so dear, or peace so sweet, as to be purchased at the price of chains and slavery? Forbid it, Almighty God! I know not what course others may take, but as for me, give me liberty or give me death!"

PUBLII OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBRI XV.

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

DANIEL CHRISPINUS HELVETIUS

AD USUM SERENISSIMI DELPHINI.

IN HAC EDITIONE NONA NOTARUM PARS EXPUNGITUR, QUARUM LOCO ADJICIUNTUR ALIÆ; ET INTERPRETATIO PASSIM EMENDATUR.

NOVI-EBORACI:

IMPENSIS J. EASTBURN ET SOC.

1817.

GEORGE LONG, PRINTER,
NO. 71 PEARL-STREET.

INDEX

EORUM QUÆ IN UNOQUOQUE

LIBRO ET FABULA

METAMORPHOSEON OVIDII

CONTINENTUR.

LIBER I.

METAMORPHOSEON.

LIBRI II.

LIBRI III.

LIBRI IV.

LIBRI V.

LIBRI VI.

INDEX.

LIBRI VII.

LIBRI VIII.

LIBRI IX.

LIBRI X.

LIBRI XI.

LIBRI XII.

LIBRI XIII.

LIBRI XIV.

LIBRI XV.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBRI XV.

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PRINCIPIO Chaos in elementa quatuor distinguitur. Quibus cùm sui darentur singulis incolæ ; homo ex terrâ et aquâ creatus est. Secutæ sunt ætates hominum quatuor. In quarum postremâ de Gigantum sanguine nati sunt homines: qui cùm essent impii, Jupiter, quamvis antea Lycaonem in lupum mutâsset, generali nihilominus supplicio diluvium inducens, omnia in aquam convertit. Hìc soli relinquuntur superstites Deucalion et Pyrrha. Qui post redditam terram, jactis post terga lapidibus humanum reparârunt genus. Nam reliqua quidem animalia sponte suâ ex humore et calore prodierunt ; interque ea et Pytho serpens. Quem cùm Apollo interemisset, Pythios ludos in rei memoriam instituit. In quibus victores esculeâ coronâ donabantur : nondum enim extiterat laurus, donec in eam Daphne puella fuit conversa. Quod cùm accidisset, tum ad patrem ejus Peneum, cùm reliqui fluvii sive congratulandi, sive etiam consolandi gratiâ convenissent ; solus desideratus est Inachus ; quod de filiâ suâ Ione sollicitus esset, quam Jupiter post stuprum in juvencam mutârat. Ea cùm ab Argo custodiretur, Mercurius eum, narratâ priùs Nymphæ Syringis in arundinem transformatione, occidit. Cujus oculi deinde à Junone in pavonem collati fuerunt. Tum Io, pristinâ mulieris formâ, receptâ, Epaphum parit.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER I.

IN nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Dî cœptis (nam vos mutâstis et illas)
Adspirate meis : primâque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

INTERPRETATIO.

Mens mea cupit cantare formas versus in nova corpora. Dii (nam vos quoque convertistis illas) fa ete meis ausis, et deducite poëma continuum à primo exordio orbis ad meam ætatem.

NOTÆ.

1. *In nova.*] Omnium poëtarum laudatissimo more hîc noster scitè, et breviter, totius operis sui proponit argumentum.

Ib. *Formas mutatas.*] Hypallage ad scopum aptissima, pro *corpora mutata in novas formas;* consultò et eleganter à poëtâ factum judicat Ger. Vossius; ut qui de corporum conversione esset dicturus, à verborum conversione auspicaretur.

2. *Nam vos.*] Conjunctio *et* vim habit Emphaticam, quæ prorsùs perit, si altera interpretatio admittatur. *Sc. nam mutastis vos, et illas*; quando vos ista *illas* includit etiam ipsas deorum mutatas formas.

3. *Adspirate.*] Metaphora à navigantibus, quibus adspirantes venti maximo sunt auxilio.

Ib. *Ab origine.*] A Judæis ad Ægyptios, ab Ægyptiis ad Græcos, alias deinde gentes quasi per manus pervenit Patriarcharum traditio ; ut, licet variis fabularum involucris obscuratam, ipsissimam tamen veritatem sæpissimè retinuisse etiam ethnicos nullus non possit jure suspicari. Cæterùm haud scio (quanquam ex Platonicis, Hesiodo, aliis, plurima hauserit noster) an non ex Judæis ipsis multa surripuerit.

4. *Perpetuum.*] *Continuum, nusquam interruptum.* Quæ summa laus est tum ingenii, tum artificii poëtæ, qui tot fabulas tam reconditas, tam varii argumenti, continuâ serie, et quasi contiguâ structurâ, ad modum annulorum in torque aut catenâ consertorum, ab orbe usque condito, ad Augusti tempora, tam aptè contexuerit.

Ib. *Deducite.*] Voci *perpetuum* verbum aptissimè respondens ; metaphorâ à lanam trahentibus, seu fila ducentibus, sumptâ.

FABULA

FABULA I.

I. *Mare et terra, et cælum, quod involvit cætera, fuerant priùs una facies naturæ in mundo universo, quam vocaverunt Chaos*; quæ quidem fuit *massa crassa et confusa, nec aliud quàm pondus ignavum et semina, dissidentia rerum malè cohærentium in unum coacta. Nullus sol ministrabat adhuc lucem orbi; nec luna renovabat nova cornua crescendo, nec terra pendebat in aëre circumfluo suspensa suá gravitate; nec mare extenderat brachia, longá terrarum extremitate: et quá* parte *fuit terra, ibidem et mare et aër* fuerunt. *Eo modo terra non erat solida, nec aqua natabilis* aut fluida; *aër* erat *luce carens: nulli sua forma constabat. Atque se invicem impediebant. quia in eádem mole frigida certabant cum calidis, humida cum aridis; mollia cum duris; gravia cum levibus. Deus et æquior natura, composuit hanc discordiam. Separavit enim terram à cælo, et aquam à terrâ, et sejunxit ætherem puriorem ab aëre crasso. Quæ postquam expedivit, et extraxit obscurâ congerie, ea locis suis distincta et separata amicè composuit.*

ANTE mare et tellus, et, quod tegit omnia, cœlum,
Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixêre Chaos; rudis indigestaque moles;
Nec quicquam, nisi pondus iners; congestaque eódem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua Phœbe;
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus,
Ponderibus librata suis; nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.
Quáque fuit tellus, illìc et pontus et aër:
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aër. Nulli sua forma manebat.
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
Hanc Deus, et melior litem Natura diremit.
Nam cœlo terras, et terris abscidit undas:
Et liquidum spisso secrevit ab aëre cœlum.
Quæ postquam evolvit, cæcoque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.

NOTÆ.

6. *Unus.*] Antequam mundi partes erant distributæ, latuerunt rerum semina inerti mole promiscuè confusa, quam *Chaos* poëtæ; *primam* autem *materiam* indigitârunt philosophi. ῾Ο δ' οὐρανὸς τέ γαῖα τ' ἦν μορφὴ μία, Euripid. Menalippa. Quæ lucem præfert sequentibus; *Quáque erat et tellus*, &c.

9. *Semina.*] Elementa quatuor.

10. *Titan.*] Sol est, à patre Hyperione, ex Titanibus uno, sic appellatus.

11. *Phœbe.*] Luna est, à fratre Phœbo seu Sole sic dicta.

13. *Librata.*] Ita sustentata, ut nullâ ex parte sursum versùs trudi posset. Sed in imo semper sidat. Consule Cartesianos.

Ib. *Brachia.*] Aquas oceani intelligit, quibus veluti brachiis universam terram (quæ in *medio* aquarum sita est) amplectitur. Sic noster lib. II. Met. *Æquora medias cingentia terras.*

14. *Amphitrite.*] Neptuni fuit uxor, quæ hìc pro mari terram circumferente et alluente ponitur παρὰ τὸ ἀμφιτρίβειν.

16. *Instabilis*] *Mobilis.* Significat enim nulli elementorum in illo Chao propriam fuisse naturam.

18. *Obstabat.*] Quia contrariæ qualitates erant in eodem subjecto.

21. *Natura.*] Nihil autem aliud est natura, ut Seneca ait, quàm deus et divina quædam ratio toti mundo et partibus ejus inserta. Proinde particulam *et* expositivè hic accipiunt grammatici; quasi dicas, deus, sive natura, vel, ut vulgò loquuntur, deus, i. e. natura.

23 *Cœlum.*] Pro æthere posuit, qui purissimus est, et clarissimus.

24. *Cæco.*] Chao, *Sc. Cæcum* παθητικῶς poëtis, quod non cernitur.

25. *Concordi pace ligavit.*] Composuit elementorum discordiam; prius enim dixit.

Frigida pugnabant calidis, &c.

Ignea

Ignea convexi vis et sine pondere cœli
Emicuit, summâque locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi levitate, locoque ;
Densior his tellus : elementaque grandia traxit ;
Et pressa est gravitate sui. Circumfluus humor
Ultima possedit, solidumque coërcuit orbem.
II. Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille deorum,
Congeriem secuit, sectamque in membra redegit ;
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
Tum freta diffundi, rapidisque tumescere ventis
Jussit, et ambitæ circumdare littora terræ :
Addidit et fontes, immensaque stagna, lacusque ;
Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis :
Quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsâ ;

Igneus impetus convexi cœli et sine gravitate exiliit, et sibi elegit sedem in parte supremâ. Aër est illi proximus levitate et sede : terra est spissior istis, et sumpsit principia crassiora : et depressa est suo pondere. Aqua circumfusa ultimam sedem obtinuit, et continuit durum terrarum orbem.

II *Postquam deorum aliquis (quicunque is fuit) eo modo divisit et ordinavit acervum et divisum in partes reduxit, primò rotundavit terram in modum ingentis globi ne non esset æqualis ab omni parte. Deinde imperavit maria diffluere, et turgescere ventis præcipitibus, et circumcingere oras telluris circumdatæ. Adjecit etiam scaturigines et vasta stagna, et lacus ; et repressit amnes defluentes ripis sinuosis ; qui quidem sedibus dissiti partim absorbentur ab ipsâ terrâ.*

NOTÆ.

26. *Convexi.*] Eo nomine appellatur corpus in orbem figuratum, cùm extrinsecus consideratur ; intrinsecus, *Concavum* dicitur.

Ib. *Ignea convexi vis.*] Periphrasis est ætheris atque ignis qui supremum propter levitatem sibi locum vendicavit.

28. *Proximus est aër.*] Aër, inquit, et levitate et loco proximè ad ignem ætheremque accedit. Nam aër si terræ, aquæve comparetur, levis est ; si ætheri, gravis.

Ib. *Proximus est.*] *Jovis* nomine æther, sive ignis ; *Junonis* aër μυθολογικῶς significatur. Et quoniam calor ille æthereus agit in aërem, cujus summa pars ad æthream puritatem propiùs accedit ; hinc Junonem Jovis et *sororem* et *conjugem* dixerunt.

29. *Elementaque grandia traxit.*] Hoc est, partes graviores ex illo acervo secum traxit ; vi enim naturali omnia gravia et ponderosa deorsum trahuntur.

30. *Humor.*] De aquæ elemento loquitur.

31. *Ultima.*] Non dixit *infima*, quod Philosophis falsum fuisset ; nam secundum eorum opinionem, terra gravissima et in centro posita ; quod apertè indicat poëta, cùm humorem dicit *circumfluum*. Per ultima igitur intelligit *extima*, qui sensus congruit sequenti ; ——*Solidumque coërcuit orbem.*

32. *Dispositam.*] Per sectionem et divisionem, *scilicet*. Non secuit dipositam, sed per sectionem disposuit.

Ib. *Quisquis.*] Innuit deum hunc creatorem majorem aliquem potentioremque fuisse iis, qui vulgò pro diîs habiti sunt.

33. *Congeriem.*] De chao loquitur.

Ib. *Membra.*] Elementa *scilicet*.

35. *Magni glomeravit.*] Effecit in similitudinem magni globi et pilæ ; ita tamen, ut aqua simul cum terrâ sumatur.

37. *Ambitæ.*] Non omni quidem parte, sicuti aëre undiquaque terra simul et aquis cingitur ; sed tamen ita, ut in illis quasi fluitet. Cæterùm pleonasmus est in verbis *ambitæ* et *circumdare*, cujusmodi sæpe utitur Naso.

39. *Obliquis.*] Propter terræ flexuosam neque versùs eandem partem continuatam declivitatem ; quâ e fluenti aquæ serpentis in modum necesse est flexus capere.

40. *Sorbentur.*] Talem memorat in Peloponneso Alpheum, Virg. Æn. 3. Talis est in Hispaniâ citeriore Anas ; in tali navigavimus nostro Rhodano, quanquam non ita sorbentur à terrâ isti fluvii, quin post aliquod spatium renascantur, et aperto alveo in mare recurrant.

In

In mare perveniunt partim, campoque recepta
Liberioris aquæ, pro ripis littora pulsant.
Jussit et extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.
Utque duæ dextrâ cœlum, totidemque sinistrâ
Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis;
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura dei: totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta duas: totidem inter utramque locavit;
Temperiemque dedit, mistâ cum frigore flammâ.
Imminet his aër, qui, quantò est pondere terræ
Pondus aquæ levius, tantò est onerosior igni.
Illic et nebulas, illic consistere nubes
Jussit, et humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos.
His quoque non passim mundi fabricator habendum

partim in mare devolvuntur, et recepti æquore liberiori, pro ripis obstrepunt littoribus. Imperavit etiam planitiem porrigi valles ima petere nemora vestiri foliis, montes saxosos eminere. Et sicuti duo cingula dividunt cœlum à dextrâ parte, et totidem à finistrâ, quintum est fervidius illis; ita dei providentia divisit molem inclusam pari numero; et totidem terræ tractus urgentur. Quorum qui medius est, non potest coli propter ardores: nives cumulatæ tegunt duos: posuit totidem inter utrumque: et temperavit calore cum frigore conjuncto: Aër imminet istis, qui tantò est gravior igne, quantò gravitas aquæ est minor gravitate terræ. Voluit etiam nubes et nebulas illic locum habere, et tonitrua concussura mentes hominum, fulminaque et ventos procreantes frigus. Atque orbis conditor non illis dedit aërem passim pro libitu possidendum.

NOTÆ.

41. *Campo.*] Æquor dicit aut mare.

42. *Liberioris.*] Quia non angustis ripis in mari aqua coarctatur, prout antea cùm alveo suo retinebatur.

Ib. *Littora.*] Distinguit poëta inter littus et ripam: ut hæc sit fluminum, illud maris: quanquam non semper observatur hæc differentia.

45. *Utque duæ dextrâ.*] *Dextra* pars mundi hîc accipienda est de Septentrione; *Sinistra* de Meridie. Vide Turneb. lib. XVIII cap. 35. Dividunt cœlum astronomi secundum latitudinem in quinque zonas, mediam inter tropicos *Torridam* vocant; duas extremas, polis subjectas, hanc ad polum Arcticum *Dextram*, illam ad Antarcticum *Sinistram*. Inter has et *Torridam* alterutrinque *Temperatam* statuunt, cui divisioni et terram subjacentem respondere volunt. Mediam, sive *Torridam* propter solis ardores antiqui credebant inhabitabilem, ut duas extremas propter frigus. Habent autem nomina circuli, vel à regione cœli, ut *Arcticus* et *Antarcticus*; vel à causis, ut *Tropicus Æstivalis*, *Tropicus Hyemalis*, sive Hybernus, et Æquinoctialis; nam sub hoc existente sole æquinoctia fiunt, sub illis, *Solistitia*, quas Græci τροπὰς vocant.

Quinque tenent cælum Zonæ: quarum una corusco
Semper solerubens, et torrida semper ab igni;
Quam circum extremæ dextrâ lævâque trahuntur
Cæruleâ glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Divum.———

47. *Onus.*] Terram dicit, cujus partes non imperitè dixerunt astronomi partibus cœli oppositis, et ejus virtutibus respondere: quanquam eâ sapientiâ deus omnia attemperavit, ut etiam sub sole, et in ipsis ardoribus, quod veteres non satis cognoverunt, jucundissimam vitam brutis et hominibus liceat agitare.

Ib. *Numero.*] Zonarum *scilicet.*

48. *Cura dei.*] Pro deo ipso, Græcorum more venustissimo poëtis familiari

Ib. *Plagæ.*] Quæ cœli respectu dicuntur Zonæ, eæ in se sunt plagæ aut terræ partes, quas cœlum premit.

49. *Quarum.*] Ita verò illi crediderunt, qui ventis, terræ situ, aliisque plurimis nesciverunt inexperti temperari solis ardores.

50. *Duas.*] Quæ sunt versus polos.

51. *Mista.*] Temperatas dicit Zonas ab utroque latere torridæ; quæ solis radiis illustrantur quidem; non ita tamen, ut non polorum frigus participent.

57. *Non passim.*] Qui alter ab ortu, alius ab occasu spirat, *&c.*

Aëra

sit. Vix nunc obsistitur illis,
ıisque regant diverso flamina tractu,
ıt mundum ; tanta est discordia fratrum.
uroram, Nabathæaque regna recessit,
, et radiis juga subdita matutinis.
occiduo quæ littora sole tepescunt,
nt Zephyro : Scythiam Septemque trionem
vasit Boreas ; contraria tellus
siduis, pluvioque madescit ab Austro.
ımposuit liquidum et gravitate carentem
ɔc quicquam terrenæ fæcis habentem.
tibus dissepserat omnia certis ;
pressa diu massâ latuêre sub illâ,
erunt toto effervescere cœlo.
oret ulla suis animantibus orba :
ıt cœleste solum, formæque deorum :
ıitidis habitandæ piscibus undæ :
s cepit : volucres agitabilis aër.

Ægrè jam illis resistitur, quanquam singuli moderentur suos flatus aliâ plagâ, quò minus orbem discerpant, tanta est fratrum dissensio. Subsolanus profugit ad Auroram et regionem Nabathæam et Persidem, et montes subjectos radiis matutinis. Vesper, et oræ quæ calescunt sole occidente, juxta Favonium positæ sunt. Terribilis Aquilo occupavit Scythiam et Septentrionem. Terra opposita humida est à Noto pluvi ali, et nubibus perpetuis. Collocavit super hæc ætherem fluidum et destitutum pondere, nec tenentem quicquam terrestris sedimenti. Vix disjunxerat ea omnia constitutis terminis, cùm astra, quæ oppressa diu occultata fuerant sub illâ mole, cæperunt radiare t ne ulla ora esset expers suis animalibus, astra et formæ deorum occupant sedes cæfuerunt nitidis piscibus frequentandæ : terra excepit feras ; aër mobilis alites.

NOTÆ.

n.]Ventorum, Auroræ, et Astræi orum. Hes. Theog.

am.] Pro oriente posita est, ventus *Eurus* seu *Subsolanus*,

ıæaque.] Regio est Arabiæ, quam ıppellâsse volunt filium Ismaelis æ regio ad ortum respectu Italiæ

aque.]Est persis Asiæ regio notis

.] Periphrasis est terrarum, quæ tem respiciunt, habitâ ratione t Italorum, à quibus ad nos perentiæ.

ma.] Ita ut ad Zephyri seu Favospectent, qui ab illâ parte spi-

iam.] Scythia Asiæ ferocissimis ssima regio est.

que trionem.] Borealem plagam, dam, per signum cœleste descriım majorem vocant. *Septentriones em Trionum* dictum est hoc sigıustri refert speciem cum septem iis stellarum dispositio, quæ illud tituunt; quos quidem boves aratorios *Triones* priscâ linguâ dixerunt. Gell. lib. II. c. 21.

65. *Contraria.*] Meridionalis, Antarctica *scilicet* septentrionali opposita.

66. *Pluvio.*] Qui Auster seu Notus, à mari perflans Italiam, Galliamque et ejus tractûs provincias, nubes quæ in aquam solvunter secum volvit. Cæterùm plurimi sunt venti intermedii, quos ex nautis præsertim licet cognoscere, de quibus poëtam loqui non decuit.

67. *Liquidum.*] *Purum et ab omni fæce remotum.*

70. *Massâ.*] Chao, *scilicet.*

71. *Sidera.*] Sidus est, quod Græci ἄστρον vocant, signum ex multis stellis compositum, ut Aries, Taurus; stellæ enim sunt singulares ac solæ, qui ἀστέρες à Græcis appellantur, ut sunt planetæ.

73. *Astra.*] Adeóque in Platonicorum descendit opinionem, qui astra et deos inter animantia recensent.

Ib. *Solum.*] Eo nomine dicitur quicquid rem aliquam sustinet; atque ita mare piscium *solum*; cœlum astrorum, &c.

74. *Cesserunt.*] *In orbis divisione piscibus obtigerunt, et in jus eorum venerunt.*

Sanctius

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, et quod dominari in cætera posset.
Natus homo est. Sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo :
Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat semina cœli.
Quam satus Iapeto, mistam fluvialibus undis
Finxit in effigiem moderantûm cuncta deorum.
Pronaque cùm spectent animalia cætera terram ;
Os homini sublime dedit : cœlumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
Sic, modò quæ fuerat rudis, et sine imagine tellus
Induit ignotas hominum conversa figuras.
III. Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
Sponte suâ sine lege fidem rectumque colebat.
Pœna metusque aberant : Nec verba minacia fixo
Ære legebantur : nec supplex turba timebant
Judicis ora sui : sed erant sine vindice tuti.
Nondum cæsa suis, peregrinum ut viseret orbem,
Montibus, in liquidas pinus descenderat undas :
Nullaque mortales, præter sua littora, nôrant.

Desiderabatur adhuc animal sanctius his et capacius excelsæ mentis, et quod posset imperium exercere in reliqua. Homo ortus est: seu ille rerum artifex, fons mundi præstantioris, illum genuit divino semine ; seu terra nova, et modò à sublimi æthere discreta servabat semina cœli congeniti. Quam dilutam aquis fluvialibus filius Iapeti efformavit ad imaginem deorum omnia gubernantium. Et cùm reliqua animalia inclinata intueantur humum, fecit homini vultum elatum, et imperavit cœlum respicere et erigere sublimem faciem ad astra. Sic terra quæ nuper fuerat inculta atque informis, immutata sumpsit formas hominum nondum cognitas.

III. *Prima facta sunt tempora aurea, quæ ultro sine lege ultore nullo servabant fidem et æquum. Mulcta et timor procul erant ; nec voces minas intentantes legebantur in æra affixo : nec supplex multitudo metuebant vultum sui judicis ; sed securi erant absque ultore. Nondum abies ex montibus suis desecta descenderat in aquas fluidas, ut terras alienas adiret : et nulla littora nisi sua hominibus perspecta.*

NOTÆ.

76. *Sanctius.*] Hîc ferè pro positivo ponitur comparativis, ut admirandum et suspiciendum dicat hominem.

77. *Deerat.*] Cui antè à sapientissimo opifice omnia in usum parata, quàm crearetur.

78. *Divino semine.*] Est istud ex Platonis academiâ et Zenonis porticu ortum ; quibus philosophis anima humana est scintilla cœlestis, et ut ait Hor.

———*Divinæ particula auræ.*

79. *Origo.*] A quo omnia bona orta sunt.

81. *Cognati.*] Simul nati. Nam terra unà cum cœlo ex illo acervo,quod *Chaos* vocârunt nata perhibetur. Vel etiam revera *cognati* quoniam in eâdem confusione, eâdemque massa cum illo permixta fuerat.

Ib. Semina.] *Vim quandam eadem producendi, quæ in cælo essent.*

82. *Satus Iapeto.*] Prometheus est, qui universi generis humani artifex, eo ipso tempore quo alterius filius, à poëtis dicitur. Ridiculè, si fabulam spectes,et in veritatis integumento hæreas ; appositè, si agrestes et sævos homines ad humanos mores informâsse, eosdemque ignis inventionem et usum, multa alia insuper docuisse Prometheum virum à providentiâ sermone Græco sit dictum, satis intelligas.

82. *Mistam.*] Terram aquâ temperavit, ut ea in humanam speciem formanda facilius tractaretur.

88. *Conversa.*] In figuram, quam habet, commutata.

89. *Aurea.*] In quatuor ætates hominum vitam partiti sunt Ethnici, quas metallorum nomine, auri, argenti, æris, et ferri, prout illi à nativâ probitate ad omnem nequitiam desciverunt,non imperitè inscripserunt.Quam fabulam ex statuâ per somnum Nebuchodonosori oblata,de quâ aliquid inaudierant Græci, derivatam volunt : Daniele illam de quatuor imperiis explicante.

Ib. *Vindice.*] *Punitore.* Nulli enim tum erant judices, nulli lictores, nulli rerum capitalium vindices, nec ulli carceres.

91. *Minacia.*] Intelligit leges æreis tabulis inscriptas et loco conspicuo affixas, ut publicè legerentur: hinc figere, et refigere, pro leges ferre, et abrogare.

94. *Orbem.*] Pro orbis parte posuit, synecdochicè.

Nondum

Nondum præcipites cingebant oppida fossæ :
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis, erant. Sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.
Ipsa quoque immunis rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus :
(Contentique cibis nullo cogente creatis,)
Arbutéos fœtus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patulâ Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat :
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant :
Flavaque de viridi stillabant ilice mella.
IV. Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
Sub Jove mundus erat ; subiît argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Jupiter antiqui contraxit tempora veris :
Perque hyemes, æstusque, et inæquales autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quatuor annum.

Nondum fossæ præruptæ circumdabant urbes ; neque tuba æris oblongi, neque cornua æris curvi. neque cassides erant neque gladius. Animi tranquilli fruebantur almâ pace à militibus liberi. Ipsa quoque terra libera et rastro illæsa nec ullo aratri dente vulnerata, sponte cuncta præbebat : et læti esculentis natis sine omni culturâ carpebant fructus arbuteos, et fraga montana, et corna, et mora nascentia in asperis rubetis et glandes quæ defluxerunt vastâ arbore Jovis. Ver erat perpetuum, et Favonii mites flatibus temperatis blandiebantur floribus ortis sine semine. Statim etiam terra inculta proferebat fruges ; nec requietus ager (novale) albicabat plenis aristis. Fluvii currebant nunc lactis, nunc nectaris ; et mella crocea fluebant de virenti quercu.

IV. *Postquam orbis fuit sub Jove, Saturno deturbato in obscura Tartara, progenies argentea successit, pejor aureâ, melior aheneâ. Jupiter minuit spatium veteris veris, et divisit annum in quatuor partes per hyemem, æstatem, autumnos varios, et ver contractum.*

NOTÆ.

103. *Cogente.*] Qui agros colit, cogere ipsos videtur, ut fructus emittant.

105. *Cornaque.*] Poma sunt rubicunda, quæ propter nucleorum duritiem *Lapidosa* à Virgilio dicuntur.

106. *Jovis arbore.*] Quercu Jovi sacrâ ; sicuti laurus Apollini, Marti fraxinus, Herculi populus, Baccho vitis, Plutoni cupressus, Minervæ olea, Veneri myrtus, &c.

107. *Ver erat.*] Nullæ tunc, inquit, erant temporem variationes, sed Zephyri assiduè flantes ita fovebant flores sine ullo semine nascentes, ut *ver æternum* esse videretur.

110. *Renovatus.*] Novale dicitur ager qui alternis annis seritur, quo genere nihil opus fuit hominibus, cùm sponte è terrâ nascerentur omnia.

111. *Nectaris.*] *Nectar* dicitur deorum potio suavissima perpetuam fovens juventutem, quam ipsa Hebe juventæ dea ministrabat.

113. *Saturno.*] Saturnum, qui primam ætatem tam suaviter administraverat, filius Jupiter sequentibus ætatibus imperaturus de solio dejecit ; et in Latio, quod Virgilius, ipse etiam Naso alibi scribit, *latere* coëgit. Quæ omnia, quo modo quâve caussâ facta fuerint, si tanti est singulatim cognoscere, apud omnes reperias Mythologos.

114. *Proles.*] Ætas argenti nomine insignita, aureâ durior.

116. *Antiqui.*] Semper ante virentis, et *æterni.*

117. *Inæquales.*] Temperie et tempestate incertos, modò calore æstuantes, modò frigore rigentes ; atque hinc morbidos.

Tum primùm siccis aër fervoribus ustus
Canduit : et ventis glacies adstricta perpendit.
Tum primùm subiêre domos. Domus antra fuerunt,
Et densi frutices, et vinctæ cortice virgæ.
Semina tum primùm longis Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemuêre juvenci.
V. Tertia post illas successit ahenea proles,
Sævior ingeniis, et ad horrida promptior arma ;
Nec scelerata tamen. De duro est ultima ferro.
Protinus irrumpit venæ pejoris in ævum
Omne nefas : fugêre pudor, verumque, fidesque :
In quorum subiêre locum fraudesque dolique :
Insidiæque, et vis, et amor sceleratus habendi.
Vela dabat ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita : quæque diu steterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis insultavêre carinæ.
Communemque priùs, ceu lumina solis et auræ.
Cautus humum longo signavit limite mensor.
Nec tantùm segetes, alimentaque debita, dives
Poscebatur humus ; sed itum est in viscera terræ :
Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum

Tum primùm aër fervens aridis caloribus ignitus est, et glacies ventis concreta pependit. Tum primùm homines ingressi sunt domos : domus fuerunt speluncæ, itemque spissi frutices, et rami colligati cortice. Tum primùm frumentaria semina operta sunt longis sulcis, et juvenci jugo oppressi gemuerunt.

V. Tertia ab illis secuta est ætas ænea crudelior animis, et paratior ad arma terribilia ; nec tamen scelesta. Postrema est de ferro rigido. Continuò scelus omne irruit in sæculum venæ deterioris : verecundia, veritas, et fides recesserint : in quorum locum et fraudes, et doli, et insidiæ et violentia, et detestandum possidendi studium irrepserunt. Nauta pandebat carbasa ventis, quos nondum bene noverat : et naves, quæ diu erectæ fuerant in excelsis montibus, impetum fecerunt in undas ignotas. Et peritus mensor distinxit producto termino terram antea communem, ceu lumen, solis, et aër. Neque modò fruges et cibi debiti petebantur à terrâ opulentâ : sed ventum est in ejus præcordia : et divitiæ incitamenta scelerum, quas abdiderat, et removerat ad umbras Stygias, eruuntur. Jamque ferrum noxium, et aurum perniciosius ferro exierat :

NOTÆ.

119. *Tum.*] Post expulsum à Jove Saturnum.

Ib. *Fervoribus.*] Æstatis veri succedentis.

123. *Longis.*] *In longum aratro ductis.*

Ib. *Cerealia*] Quæ, vel quorum usum et serendi modum Ceres docuit, ut ipse postea docebit Ovidius

125. *Ahenea proles.*] Ætas est præcedente adhuc durior, cui ab ære, viliori metallo, nomen inditum.

128. *Venæ.*] Metalli deterioris, quod per venas in terræ visceribus distributum invenitur.

131. *Habendi.*] Ditescendi. Sic Phædrus;
Quamvis in ipsâ natus sim pæne scholâ,
Curamque habendi *penitùs corde eraserim*, &c.

132. *Nec adhuc bene.*] Ut hinc hominum corda prorsùs invasisse avaritiam intelligas.

133. *Steterant.*] Non naves quidem, sed arbores ex quibus confectæ sunt.

135. *Lumina solis et auræ.*] Quibus nihil potest esse communius. Ita Virg.

—Cunctis undeque auræque patentes.

136. *Longo.*] Sunt verò agrorum limites seu termini longi ; attamen per limites intelligi malim hoc in loco sulcos majores, seu fossas, quibus agri discernuntur.

137. *Debita.*] Propter culturam et hominis laborem ; cujus causâ debet terra laboranti sudoris præmium.

138. *Itum est.*] *Video*, inquit sen. VII. lib. Benef. cap. 10. *ferrum ex iisdem tenebris prolatum, quibus argentum et aurum : ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset, aut pretium.*

139. *Stygiisque umbris.*] Id est, in terræ profundissimas speluncas abdiderat. Est enim Styx fluvius aut palus inferorum, ubi niger deus habitat, et umbris imperat.

Prodierat :

Prodierat : prodit bellum, quod pugnat utroque :
Sanguineâque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto. Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero : fratrum quoque gratia rara est.
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti ;
Lurida terribiles miscent aconita novercæ ;
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
Victa jacet pietas ; et virgo cæde madentes
Ultima cœlestûm terras Astræa reliquit.
VI. Neve foret terris securior arduus æther ;
Affectâsse ferunt regnum cœleste Gigantas,
Altaque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, et excussit subjecto Pelio Ossam.
Obruta mole suâ cùm corpora dira jacerent,
Perfusam multo natorum sanguine terram

bellum exit, quod utroque ad pugnam utitur, et ciet arma strepentia cruentâ manu. Prædâ vescuntur. Hospes non est tutus ab hospite ; non socer à genero ; amor etiam fratrum est rarus. Maritus invigilat perniciei uxoris, illa mariti : sævæ novercæ miscent venena nigricantia : filius sciscitatur ante tempus ætatem patris. Pietas neglecta destituitur ; et virgo Astræa deseruit postrema terras sanguine infectas.

VI. *Et ne æther sublimis esset tutior tellure, aiunt Gigantes appetiîsse cœleste imperium, et erexisse ad astra montes in cumulum coactos. Tum pater omnipotens protrivit Olympum fulmine intorto, et dejecit Ossam Pelio substrato. Cùm immania* Gigantum *corpora suâ propè mole victa caderent ; dicunt terram delibutam multo cruore filiorum.*

NOTÆ.

142. *Utroque.*] Acriùs tamen auro ; nam ut elegantissimè scripsit Horat. Car. lib. III. Ode 16.

Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo.

147. *Lurida.*] *Luridum* dicitur esse, quod eo est colore, qui in corporibus loro vexatis apparet, atque adeò ab effectu aconitum, herba venenosa, *luridum* dicitur ; nisi magis ad ipsius plantæ folia sufflava autor respexit.

Ib. *Novercæ.*] Quæ plerumque in privignos sæviunt, non tantùm ut suis liberis faveant, sed fortè arcano quodam in illorum matres odio.

148. *Ante diem.*] Sortilegos consulit filius, utrum multos annos pater sit victurus, an paucos.

149. *Victa jacet.*] Pietas ab impietate superata jacet, i. e. *contemnitur, in nullo est pretio.*

150. *Ultima.*] Quia spretis diis, necesse tamen fuit utcunque brutis hominibus aliquam inter se, utilitatis causâ, servare justitiam.

Ib. *Astræa.*] Filia fuit Astræi gigantis, vel Jovis, ut aliis placet ; quæ propter insignem justitiam pro ipsâ sumitur.

151. *Neve foret.*] Transitio est ad gigantum fabulam, quos immensæ molis et similis matri filios Terra produxit, et quorum magnitudini par exarsit audacia.

152. *Gigantas.*] Nati fuerunt gigantes Terrâ et Cœli sanguine à Saturno castrati, ut plurimis visum ; omnes staturæ excelsissimæ, draconum pedibus horribiles qui adversus Jovem etiam bellum ausi movêre. Quorum fabulam alii ad res naturales spiritusque terram concutientes, aut ex terrâ in cœlum ascendentes, à quibus fulgura et tonitrua, referunt ; alii de quibusdam impiis hominibus exponunt ; alii alia excogitant. A Nimrodo, seu Nembrotho strenuo venatore, seu potiùs rebelli videtur derivata.

154. *Pater omnipotens.*] Jupiter, qui audacissimorum monstrorum frustraneos conatus elusit.

Ib. *Olympum.*] Montem in confinio Thessaliæ, et Macedoniæ, quem Pelio et Ossæ, ut ita in cœlum ascenderent, gigantes imposuerant.

155. *Pelio.*] Est Pelion mons Thessaliæ, ad Pelasgicum sinum vergens, inter quem et Olympum tertius Ossa porrigitur.

Immaduisse

Immaduisse, et animâsse sanguinem æstuantem: et ne nulla indicia sævæ sobolis superessent mutasse in formam humanam. Verum illa etiam progenies fuit impia, et cupidissima feræ stragis, et truculenta: cognosceres ortos fuisse ex sanguine.

VII. *Quæ ut parens Saturnius cognovit ex arce supremâ ingemit: et revolvens animo horrendas epulas mensæ Lycaoniæ, nondum in vulgus prolatas, quia modò ad missum ciet iras maximas et dignas Jove; et concilium cogit. Nulla cunctatio detinuit accitos. Est callis excelsus, apertus cælo sereno; Lacteus dicitur, albore ipso conspicuus. Hâc patet via divis ad limina magni Jovis, et domum regiam. A dextrâ et sinistrâ frequentantur atria majorum deorum, portis patentibus Vulgus habent sedes locis dissitas. Dîi potentes et illustres statuerunt suas domos à fronte. Hic locus est quem, si licentia condonetur vocabulis, non reformidem appellâsse palatia vasti cæli. Postquam igitur dîi consederunt marmoreo secessu, ipse Jupiter sede sublimior, et incumbens sceptro eburneo, terque quaterque agitavit tremendam comam,*

Immaduisse ferunt, calidumque animâsse cruorem:
Et, ne nulla feræ stirpis monumenta manerent,
Infaciem vertisse hominum. Sed et illa propago
Contemptrix superûm, sævæque avidissima cædis,
Et violenta fuit: scires è sanguine natos.
VII. Quæ pater ut summâ vidit Saturnius arce,
Ingemit: et facto nondum vulgata recenti
Fœda Lycaoniæ referens convivia mensæ,
Ingentes animo et dignas Jove concipit iras;
Conciliumque vocat. Tenuit mora nulla vocatos.
Est via sublimis, cœlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hâc iter est Superis ad magni tecta Tonantis,
Regalemque domum. Dextrâ lævâque Deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis.
Plebs habitant diversa locis. A fronte potentes
Cœlicolæ, clarique suos posuêre penates.
Hic locus est; quem, si verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixisse palatia cœli.
Ergo ubi marmoreo superi sedêre recessu,
Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
Terrificam capitis concussit terque quaterque

NOTÆ.

162. *Scires è sanguine.*] Nimirum à crudelitate et barbarie.

163. *Pater Saturnius.*] Jupiter Saturni filius.

164. *Facto*] De insidiis loquitur, quas Lycaon Jovi ipsi paraverat, sicuti ipse idem Jupiter mox narraturus est.

165. *Convivia.*] In quorum ferculis Lycaon Pelasgi filius, sævissimus rex Arcadiæ, hospitum trucidatorum canes convivis apponebat.

167. *Concilium.*] Majorum Gentium deos, quos vocant et selectos; vel ex iis Consentes duodecim in maximis rebus Consiliarios, Jupiter advocavit.

168. *Via.*] Lacteus circulus splendorem cepit ex lacte, quod Hercules, cum satis supérque ex Junonis mammâ hausisset, totum continere non potuit: quod cecidit, inter sidera fusum est, ex quo fulgor natus. Aristoteles verò è stellarum splendore ortum ait Utramque opinionem complexus est Manilius lib. I. Astronom.

172. *Nobilium.*] Majorum Gentium.

173. *Plebs.*] Dii minores, adscriptitii, indigetes.

Ib. *Potentes.*] Quales Consentes duodecim, quos duobus his versibus comprehendit Ennius;

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Ib. *A fronte.*] Intellige quosdam nobiles deos in aditu hujus viæ habitare. Vide Alex. ab Alex. lib. VI. cap 4.

176. *Palatia.*] Ad imperatorum alludit ædes magnificas, quæ à monte Palatino, Palatii nomen obtinuerunt.

179. *Concussit.*] Indignationem significans. Descriptionem hanc irati Jovis ab Homero expressit, Il α.

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων,
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο Ἄνακτος,
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Cæsariem;

Cæsariem ; cum quâ terram, mare, sidera movit.
Talibus inde modis ora indignantia solvit ;
Non ego pro mundi regno magis anxius illâ
Tempestate fui, quâ centum quisque parabat
Injicere anguipedum captivo brachia cœlo.
Nam, quanquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
Corpore, et ex unâ pendebat origine bellum.
Nunc mihi, quâ totum Nereus circumtonat orbem,
Perdendum mortale genus. Per flumina juro
Infera, sub terras Stygio labentia luco,
Cuncta priùs tentâta : sed immedicabile vulnus
Ense recidendum ; ne pars sincera trahatur.
Sunt mihi Semidei, sunt rustica numina Nymphæ,
Faunique, Satyrique ; et monticolæ Silvani :
Quos quoniam cœli nondum dignamur honore ;
Quas dedimus, certè terras habitare sinamus.
An satis, ô Superi, tutos fore creditis illos,
Cùm mihi, qui fulmen, qui vos habeoque, regoque,

cum quâ concussit terram, mare, astra. Tum aperuit os iratum hoc modo : Ego non fui magis sollicitus pro orbis imperio e.. tempore, quo quisque Gigantum anguipedum conabantur immittere centum lacertos cœlo domito. Quamvis enim hostis sævus esset, tamen illud bellum imminebat ab unâ societate, et ex unâ causâ : Nunc tota progenies humana est mihi delenda, quâ Oceanus concutit universum terrarum ambitum. Juro per fluvios infernos fluentes sub terras, per silvas Stygias, omnia jamdudum experta sunt : sed malum insanabile resecandum est gladio, ne pars integra corrumpatur. Habeo Semideos, habeo Nymphas deas ruricolas et Faunos et Satyros, et Silvanos montanos : quos, siquidem nondum cœli gloriam impertimur, certè partiamur incolere terram, quam iis sortiti sumus. An existimatis, ô Dii, illos futuros satis tutos, cùm Lycaon immanitate cognitus paraverit perniciem mihi, qui fulmen, qui vos etiam *tempero?*

NOTÆ.

184. *Anguipedum.*] Gigantibus, ob naturæ et morum pravitatem, draconum, à poëtis, pedes ascribuntur.

Ib. *Captivo.*] Quod captivum reddere cupiebant, Assignat Jupiter rationem, cur magis nunc sollicitus sit, quàm cùm gigantes cœlum affectârunt. Nam quamvis gigantes essent fortissimi, mihi tamen bellum minimè cum toto hominum genere suscipiendum fuit, sed cum unâ solùm gigantum progenie.

186. *Corpore.*] Gigantum sodalitio. Ita Cic. in Phil. 2. ait, *Reip. corpus.*

Ib. *Origine.*] Causâ. Alii sic ; exponit id, quod *ab uno corpore* dixit; ab unâ enim gigantum *progenie* bellum fuit Jovi indictum.

187. *Nereus.*] Deus est marinus, qui sæpe pro oceano ponitur, terram ambiente, undarumque mugitibus illi obstrepente.

188. *Flumina.*] Stygem dicit, inferorum fluvium aut paludem, cujus nomen nullo jurejurando, nec diîs ipsis violare licet, ut Virg.

Diî cujus jurare timet et fallere numen.

Quia Styx conjuratorum contra Jovem deum; cùm ipsum vincire voluerant, insidias patefecerat, hanc illi dignitatem concessit, ut diî jusjurandum per Stygem sanctissimum haberent.

190. *Vulnus.*] Hâc similitudine colligit universum genus humanum esse, perdendum, cùm totum corruptum, ne Satyri, Fauni, &c. (qui sunt *pars sincera*, incorrupta) *trahantur*, in corruptionem ducantur, *scil.* hominum sceleribus inquinati.

192. *Nymphæ.*] Terrestres fuerunt nymphæ Dryades et Hamadryades in quercubus, aut cum iis natæ à quibus etiam apud Græcos nomen acceperunt : Oreades seu Montanæ, quæ montium, Napeæ, quæ saltuum convalliumque curam gesserunt. Fuerunt item marinæ et fluviales, ex quibus illæ Nereides à Nereo, et Oceanitides ab Oceano patribus ; hæ Naiades à fluendo Græcâ Etymologiâ dictæ sunt.

194. *Nondum dignamur.*] Si quis objiceret, si times semideis, &c. ab humano genere in cœlum transferas : at, inquit Jupiter, Nondum censeo dignos, qui in cœlum recipiantur.

Struxerit

meruit occidere. Quacunquè tellus extenditur, vitium et crudelitas dominatur. Credas vovisse in nefas. Exsolvant statim omnes pœnas, quas digni sunt ferre, ita constitui. Pars assentiuntur verbis sententiæ Jovis, et instigant furentem: alii nutibus assensum significant. Interim exitium humanæ gentis molestum est omnibus; et petunt quæ figura, quis status futurus sit terræ, cùm vacua fuerit hominibus; quis sit præbiturus thura altaribus; an velit homines feris devorandos permittere? Rex deorum prohibet exquirentes talia metuere, se omnia curaturum dicit, et pollicetur progeniem à priori discrepantem stupendâ procreatione. Jamque erat immissurus fulmina per omnes terras; verùm reformidavit, ne fortè æther incenderetur tot ignibus, et longus mundi axis arderet. Recordatur etiam esse in fatis futurum tempus, quo mare, quo terra, et cœli arces comburerentur, et orbis gravis machina premeretur. Fulmina facta manibus Cyclopum deposita sunt.

Digna fuit. Quà terra patet fera regnat Erinnys.
In facinus jurasse putes. Dent ocyùs omnes,
Quas meruêre pati, sic stat sententia, pœnas.
Dicta Jovis pars voce probant, stimulosque frementi
Adjiciunt: alii partes assensibus implent.
Est tamen humani generis jactura dolori
Omnibus: et, quæ sit terræ mortalibus orbæ
Forma futura, rogant; quis sit laturus in aras
Thura; ferisne paret populandas tradere gentes?
Talia quærentes, sibi enim fore cætera curæ,
Rex superûm trepidare vetat; subolemque priori
Dissimilem populo promittit origine mirâ.
Jamque erat in totas sparsurus fulmina terras;
Sed timuit, ne fortè sacer tot ab ignibus æther
Conciperet flammas, longusque ardesceret axis.
Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat; et mundi moles operosa laboret.
Tela reponuntur manibus fabricata Cyclopum.

NOTÆ.

241. *Erynnis.*] *Feritas, impietas, inhumanitas.* Erinnys enim dicitur furia infernalis, discordiâ, bello, contentioneque gaudens. Sunt autem Erinnyes deæ tres (Alecto, Tisiphone, et Megara) ultrices illorum, qui sunt impii erga parentes. Dictæ sunt παρὰ τὸ ἐν τῇ ἔρᾳ ναίειν quòd in *terris habitent*, hominum facta speculantes. Eædem et Eumenides dicuntur Græcis per Antiphrasin; et σεμναὶ Θεαὶ apud Atticos, ubi et ara illarum quædam fuit.

242. *Facinus.*] Posses, inquit, putare omnes homines, se mala omnia perpetraturos, conjurâsse.

243. *Stat.*] Fixa est, et immota.

244. *Pars.*] Deorum: Atque ad curiam Romanum allusisse videtur poëta, in quâ majorum gentium patres, vel à censoribus in senatum lecti, sententiam dicebant; minorum verò, vel nondum in senatum lecti, in aliorum sententias pedibus ire solebant; ex quo, vel eo quòd pedibus in senatum venirent, Pedarii dicti. A. Gel. lib. III. c. 18. Hinc Laberii Versus.

Caput sine linguâ Pedaria sententia est.

252. *Mirâ.*] Sc. ex lapidibus.

255. *Longus.*] Axem dicunt mathematici lineam rectam, quæ ab unâ orbis extremitate ad aliam per centrum porrigitur: finxerunt etiam circa ejusmodi lineæ extremitates, seu cardines, quibus totus orbis innitatur, eundem verti.

256. *Fatis.*] Nihil aliud per fatum intellige, quàm quòd à deo constitutum est, ut necessariò eveniat; vel indeclinabilem rerum seriem et catenam.

258. *Ardeat.*] De hâc ultimâ orbis per ignem, priorique per aquam devastatione, non modò multa à patribus ethnici audiverunt, sed et multa fabularum titulo scripserunt: de conflagratione autem extat Sibyllæ carmen.

Ib. *Operosa.*] Multi operis.

259. *Cyclopum.*] Sunt illi monoculi Vulcani in subigendo ferro, et Jovis fabricandis fulminibus, &c. administri, Neptuno et Amphitrite nati, vel, ut Hesiode placet, Cœli et Terræ filii.

Pœna

Pœna placet diversa : genus mortale sub undis
Perdere, et ex omni nimbos dimittere cœlo.
Protinus Æoliis Aquilonem claudit in antris,
Et quæcunque fugant inductas flamina nubes :
Emittitque Notum. Madidis Notus evolat alis,
Terribilem piceâ tectus caligine vultum.
Barba gravis nimbis ; canis fluit unda capillis ;
Fronte sedent nebulæ ; rorant pennæque, sinusque.
Utque manu latâ pendentia nubila pressit,
Fit fragor : hinc densi funduntur ab æthere nimbi.
Nuncia Junonis varios induta colores
Concipit Iris aquas, alimentaque nubibus adfert.
Sternuntur segetes, et deplorata coloni
Vota jacent ; longique labor perit irritus anni.
Nec cœlo contenta suo Jovis ira ; sed illum
Cæruleus frater juvat auxiliaribus undis.
Convocat hic amnes. Qui, postquam tecta tyranni
Intravêre sui, Non est hortamine longo
Nunc, ait, utendum : vires effundite vestras.
Sic opus est. Aperite domos : ac mole remotâ
Fluminibus vestris totas immittite habenas.
Jusserat. Hi redeunt, ac fontibus ora relaxant :
Et defrænato volvuntur in æquora cursu.
Ipse tridente suo terram percussit : at illa

Supplicium aliud probatur : extinguere scilicet gentem humanam in aquis, et dimittere imbres ex toto cælo. Continuò boream coërcet in speluncis Æoliis, et ventos omnes qui depellunt nubes inductas (ceu velum) *terræ: et laxat austrum. Auster prorumpit alis humidis, velatus faciem horrendam nigris tenebris. Barba onusta imbribus : aqua decurrit albâ comâ ; nebulæ sparguntur per frontem ; et pennæ et amictus exudant. Et postquam compressit vastâ manu nubes suspensas, erumpit sonitus : inde spissi imbres sparguntur ab æthere Iris, ministra Junonis ornata diversis coloribus haurit aquas, et ministrat pabula nubibus : Sata proteruntur, et spes inanes agricolæ profligatæ sunt ; et opera prolixi anni evanescit sine omni fructu. Neque Jovis indignatio expleta suo cælo ; sed illi frater Neptunus aquas suas in auxilium accommodat. Hic arcessit fluvios ; qui postquam subierunt domum sui regis, Nunc, inquit non est opus prolixâ hortatione ; exhaurite opes vestras. Ita expedit. Reserate domos : et sublatis impedimentis laxate tota fræna vestris fluviis. Imperavit. Illi revertuntur, et resolvunt ora scaturiginibus : et ruunt in campos cursu indomito : Ipse impulit terram suo tridente : et illa.*

NOTÆ.

260. *Diversa.*] Omnino, siquidem non igne, sed aquâ genus mortale delere destinat Jupiter. Quod diluvium, regnante Deucalione, in Thessaliâ, anno mundi 1437, 219 ante universale Noëticum accidit, ut quibusdam placet ; nisi, quod probabilius est, per Deucalionem Noam ipsum intelligas, siquidem Lucianus in libro de deâ Syriâ et Deucalionis arcam, et ejus uxorem, et filios, et columbam nunciam, et bina animalia ex omni genere memoret; quæ omnia vix quisquam de diluvio aliquo particulari possit exponere.

261. *Nimbos.*] Eo nomine appellatur pluvia cum impetu ruens.

262. *Æoliis.*] Æoli ventorum regis, Jovis filii.

Ib. *Claudit.*] Quia nubes depellit, cœlumque serenat ventus ab axe septentrionali furens.

264. *Notum.*] Ventum meridionalem Italis, et iis, qui ex illorum parte Mediterraneo mari sunt subjecti; aquæ nuncium.

265. *Tectus vultum.*] Phrasis Græca pro tectum habens vultum.

268. *Pressit.*] Hoc verbum aquarum descendentium copiam exprimit. Nubes enim, veluti spongia ebria compressa, aquam effundebant.

269. *Fragor.*] Ex præcipitatis aquis, aut nubibus.

270. *Nuncia.*] Pluvias siquidem dununciat, quæ in aëre, quem Juno suo nomine designat, concipiuntur : seu quoniam è nubibus fiunt, quibus Juno præest, ut Servius ait.

279. *Mole.*] Obice quocunque.

Ib. *Domos.*] *Fontes*, ubi habitant fluviorum Dii.

280 *Habenas.*] Metaphora ab equis quâ, ut rapidissimo cursu in terras sæviant, flumina hortatur Neptunus.

282 *Æquora.*] *Camporum planitiem.*

283. *Tridente.* Est tridens Neptuni sævum gestamen, quo sceptri vice utitur, potestatemque suam exercet. Quà etiam terram concutit, unde apud Homerum dicitur ἐννοσίγαιος et ἐννοσίχθων.

Concussa est, et motu aperuit recessus aquarum. Fluvii vagi impetum faciunt in vastos campos; et auferunt arbusta unà cum segetibus, et pecudes et homines. et domos, et penetralia cum suis sacris. Si qua domus stetit, et valuit obniti non obruta tantâ calamitate; nihil ominus aqua altior occulit ejus fastigium, et turres submersæ vacillant sub aquarum congerie. Jamque nulla erat differentia inter æquor et terram. Omnia erant mare, et mare carebat littoribus. Hic invadit collem, alter sedet in curvo navigio, et ibi movet remos, ubi nupèr araverat. Ille navigat supra sata, aut fastigia villæ absorptæ: hic invenit piscem in supremâ ulmo. Anchora fortè jacitur in prato virente: aut naves aduncæ radunt vineta subjecta. Et quâ parte macilentæ capellæ nupèr carpserunt gramen, nunc ibi turpes phocæ demittunt sua corpora. Nereïdes admirantur lucos sub aquâ et oppida, et domos: et delphines possident nemora et feruntur in excelsos ramos, et impingunt in quercus concussas. Lupus natat inter oves: aqua rapit rufos leones: aqua rapit tigres. Nec dentes fulminei juvant aprum, nec pedes celeres cervum undarum impetu *abreptum. Atque avis vaga labitur in mare, alis defessis postquam diu lustravit terras, ubi liceat quiescere. Immoderata licentia maris texerat colles, et inusitatæ undæ alluebat fastigia montium.*

Intremuit, motuque sinus patefecit aquarum.
Expatiata ruunt per apertos flumina campos;
Cumque satis arbusta simul, pecudesque, virosque,
Tectaque, cumque suis rapiunt penetralia sacris.
Si qua domus mansit, potuitque resistere tanto
Indejecta malo; culmen tamen altior hujus
Unda tegit, pressæque labant sub gurgite turres.
Jamque mare et tellus nullum discrimen habebant.
Omnia pontus erant. Deerant quoque littora ponto.
Occupat hic collem: cymbâ sedet alter aduncâ,
Et ducit remos illìc, ubi nupèr arârat.
Ille supra segetes, aut mersæ culmina villæ,
Navigat: hic summâ piscem deprêndit in ulmo.
Figitur in viridi (si Fors tulit) anchora prato:
Aut subjecta terunt curvæ vineta carinæ.
Et, modò quà graciles gramen carpsêre capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocæ.
Mirantur sub aquâ lucos, urbesque, domosque,
Nereïdes: silvasque tenent delphines, et altis
Incursant ramis, agitataque robora pulsant.
Nat lupus inter oves: fulvos vehit unda leones:
Unda vehit tigres. Nec vires fulminis apro,
Crura nec ablato prosunt velocia cervo.
Quæsitisque diu terris, ubi sidere detur,
In mare lassatis volucris vaga decidit alis.
Obruerat tumulos immensa licentia ponti,
Pulsabantque novi montana cacumina fluctus.

NOTÆ.

286. *Satis.*] Sata dicuntur frumenta, præsertim postquam in herbam eorum germen erupit.

287 *Sacris.*] Penatibus, quos suprà in penetralibus coli diximus.

292. *Omnia pontus erant.*] *Egregiè et pro rei magnitudine dixit*, inquit Seneca. Malè autem, redundat altera pars carminis, minùs enim dicit quàm priùs dictum est.

300. *Phocæ*] Vituli sunt marini.

302. *Nereïdes.*] Maris nymphæ, Nerei filiæ.

304. *Nat lupus.*] Hic pro more suo in diluvii descriptione nimiùm moratur: id tamen iniquè reprehendit Seneca, quod ingenio suo lascivè et pueriliter indulgeat: non enim, ut illi visum est, nugatur, et *quod oves et lupi faciant,* curat, sed seriò dicit lupum prædæ oblitum, utpote qui de suâ jam vitâ tuendâ magìs erat sollicitus. Ita summus poëta in 3. Georg. sævissimam pestem describens, ait:

Nec lupus insidias explorat ovilia circum, &c. nimirum.

—— *Acrior illum*
Cura domat.——

305. *Fulminis apro.*] Utrum ab exertis utrinque dentibus fulminis cuspides referentibus? an quia ut fulmen, *obliquâ præstringit lumina flammâ*; sic et Aper *obliquo latrantes dissipat ictu?* lib. VII. ver. 344.

306. *Ablato.*] Alii *alato.*

308. *Vaga.*] Tum vaga præsertim: quæ nullos sibi notos nec campos, nec arbores videat.

Maxima

Maxima pars undâ rapitur : quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi jejunia victu.
Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis,
Terra ferax, dum terra fuit ; sed tempore in illo
Pars maris, et latus subitarum campus aquarum.
Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus.
Nomine Parnassus, superatque cacumine nubes.
Hìc ubi Deucalion, (nam cætera texerat æquor)
Cum consorte tori parvâ rate vectus adhæsit ;
Corycidas nymphas, et numina montis adorant,
Fatidicamque Themin : quæ tunc orac'la tenebat.
Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit, aut illâ metuentior ulla deorum.
Jupiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
Et superesse videt de tot modò millibus unum,
Et superesse videt de tot modò millibus unam ;
Innocuos ambos, cultores numinis ambos ;
Nubila disjecit : nimbisque Aquilone remotis,
Et cœlo terras ostendit, et æthera terris.
Necm aris ira manet. Positoque tricuspide telo
Mulcet aquas rector pelagi, supraque profundum
Extantem, atque humeros innato murice tectum
Cæruleum Tritona vocat : conchæque sonaci

Maxima pars aufertur aquâ ; jejunia illos vincunt cibi indigentiâ, quibus aqua indulsit. Phocis solum fertile, quamdiu solum fuit, sed tunc pars maris, et vastus campus aquarum repentinarum dividit Aonios ab agris Atticis. Ibi mons excelsus, nomine Parnassus, porrigitur ad sidera duobus cacuminibus, et excedit nubes vertice. Postquam Deucalion huc (nam mare obruerat alia omnia) appulit cum uxore, vectus exiguâ navi, venerantur nymphas Corycidas, et deos montanos et Themin fatidicam, quæ tunc habebat oracula. Nullus vir fuit melior, nec magìs addictus justitiæ illo; aut ulla magis pia, quàm illa fuit. Dum Jupiter videt mundum demersum liquidis paludibus. et unum restare de tot millibus, et unam restare de tot millibus : ambos insontes. ambos pios; nubes dispersit ; et imbribus à Boreâ fugatis. patefacit terras cælo et cælum terris. Neque æstus maris durat : et moderator ponti mitigat aquas, remoto telo trisulco : et arcessit glaucum Tritonem eminentem super mare, et obductos habentem humeros conchis congenitis ; et concham personantem.

NOTÆ

313. *Aonios.*] Est Aonia Bœotia regio montana.

Ib. *Actæis.*] Atticâ regione, quæ olim Actæa dicta est ab ἀκτῆ littus.

Ib. *Phocis.*] Regio est inter Bæotiam et Atticam, à Phoco denominata, in quâ mons Parnassus.

316. *Verticibus.*] Parnassus Mons biceps est, alter vertex *Tichoreum*, alter *Hyampeum* dicitur; hic Baccho, ille Musis, et Apollini sacer.

——Gemino petit æthera colle
Mons Bromio, Phœboque sacer——

319. *Consorte.*] Pyrrhâ, *scilicet.*

320. *Corycidas.*] Nymphæ fuerunt antri Corycii, sic dicti à nymphâ Coryciâ, ex quâ Apollo genuit Lycorum, à quo urbs nominata est Lycorea. Atque hinc Lucianus in Timone ait, Arcam appulisse ad Lycorim montem

Ib. *Numina montis.*] Deos topicos adorare advenis moris erat.

321. *Fatidicamque Themin.*] Arcana fatorum prædicentem. Themis Cœli Terræque fuit filia, quam Jupiter nuptias suas fugientem in Macedoniâ assecutus compressit, Minervamque sustulit. Dea fuit, quæ præcipiebat hominibus, ut à diis peterent quod *fas* esset, unde etiam nomen accepit. Nam Θέμις *fas*, ac justum significat. Oracula ante Apollinem Delphis edidit, ut patet ex Sidonio, et Am. Marcellino.

332. *Murice.*] Est murex concha ex cujus sanguine purpureus color conficitur, qui sæpe per muricem intelligendus : Tritonis autem humeris ingenitas conchas volunt, pro squamis honoris causâ.

333. *Tritona.*] Erat Triton Neptuni filius, comes ejusdem, et tubicen, ore hominem, caudâ piscem referens.

Inspirare

Inspirare jubet ; fluctusque et flumina signo
Jam revocare dato. Cava buccina sumitur illi
Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo :
Buccina, quæ medio concepit ut aëra ponto,
Littora voce replet sub utroque jacentia Phœbo.
Tum quoque, ut ora dei madidâ rorantia barbâ
Contigit, et cecinit jussos inflata receptus,
Omnibus audita est telluris et æquoris undis :
Et quibus est undis audita, coërcuit omnes.
Jam mare littus habet ; plenos capit alveus amnes :
Flumina subsidunt : colles exire videntur :
Surgit humus : crescunt loca decrescentibus undis :
Postque diem longam nudata cacumina silvæ
Ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.
Redditus orbis erat. Quem postquam vidit inanem,
Et desolatas agere alta silentia terras,
Deucalion lachrymis ita Pyrrham affatur obortis :
O soror, ô conjux, ô fœmina sola superstes,
Quam commune mihi genus, et patruelis origo,
Deinde torus junxit ; nunc ipsa pericula jungunt :
Terrarum, quascunque vident occasus et ortus,
Nos duo turba sumus. Possedit cætera pontus.
Nunc quoque adhuc vitæ non est fiducia nostræ
Certa satis : terrent etiamnum nubila mentem.
Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
Nunc animi, miseranda, foret ? quo sola timorem
Ferre modo posses ? quo consolante dolores ?
Namque ego, crede mihi, si te modò pontus haberet,
Te sequerer, conjux, et me quoque pontus haberet.

imperat inflare et confestim recovare undas et fluvios signo dato. Ille corripit cornu cavum et intortum, quod auctum est in amplitudinem ab infimo orbe : quod quidem, *ut spiritu inflatum est in medio mari, pervadit sonitu littora porrecta sub utroque sole. Tum etiam, postquam admotum est ad ora dei madidâ barbâ stillanti, et inflatum indicavit jussos regressus, pervasit ad omnes fluctus terræ et maris ; et repressit omnes, ad quos penetravit. Nunc mare habet littus : fossa continet fluvios cumulatos, amnes deprimuntur ; clivi videntur prodire : Terra apparet : loca augentur aquis defluentibus : Postque dies aliquot, arbores exhibent fastigia spoliata, et habent lutum adhærens ramis. Mundus restitutus erat. Quem ut Deucalion vidit vacuum, et terras afflictas latè silere, hoc modo alloquitur Pyrrham lachrymis prorumpentibus : O soror, ô uxor, ô mulier sola superstes, quam sanguis idem cum meo, et origo patruelis, deinde lectus consociavit ; nunc ipsa pericula consociant : nos duo sumus frequentia terrarum, quascunque oriens et occidens aspicit. Mare absorbuit reliqua. Nunc etiam nondum satìs est tuta vita nostra : nubes etiamnum concutiunt animum. Quis nunc tibi sensus esset ô misera, si fuisses liberata fatis sine me ? Quomodo posses tolerare metum sola ? quo leniente dolores ? Namque ego, fidem mihi habe, siquidem jam mare te teneret, te comitarer, et mare me quoque haberet.*

NOTÆ.

334. *Signo dato.*] Signo intellige quod det Triton, buccinâ solitus aquas increpare.

336. *Quæ turbine.*] Quæ ab ore angusto incipit, et in amplum desinit ab turbinis speciem.

337. *Medio.*] Quo possit commodiùs ex omni parte à marinis fluctibus, velut animatis, exaudiri.

Ib. *Concepit.*] Buccinam eam inflante Tritone.

338. *Sub utroque*] *Oriente et occidente* (quæ hyperbole est maxima audita est buccina) aquis canens receptui.

346. *Longam.*] Post multos dies, imò et menses, anni denique spatium, si de diluvio universali intelligas.

Ib. *Nudata.*] Scilicet et fructus et folia deciderant.

351. *Soror.*] Patruelis, non germana.

352. *Patruelis origo.*] Quippe Deucalion Promethei, Pyrrha Epimethei ; Prometheus et Epimetheus Iapeti soboles.

358. *Erepta fatis.*] Ut sola superstes fuisses.

O utinam

O utinam possem populos reparare paternis
Artibus ; atque animas formatæ infundere terræ !
Nunc genus in nobis restat mortale duobus.
Sic visum Superis : hominumque exempla manemus.
Dixerat, et flebant. Placuit cœleste precari
Numen ; et auxilium per sacras quærere sortes.
Nulla mora est ; adeunt pariter Cephisidas undas,
Ut nondum liquidas, sic jam vada nota secantes.
Inde ubi libatos irrorarêre liquores
Vestibus, et capiti ; flectunt vestigia sanctæ
Ad delubra Deæ ; quorum fastigia turpi
Squallebant musco ; stabantque sine ignibus aræ.
Ut templi tetigêre gradus, procumbit uterque
Pronus humi, gelidoque pavens dedit oscula saxo.
Atque ita, Si precibus, dixerunt, numina justis
Victa remollescunt, si flectitur ira deorum ;
Dic, Themi, quâ generis damnum reparabile nostri
Arte sit, et mersis fer opem, mitissima, rebus.
Mota Dea est ; sortemque dedit : Discedite templo ;
Et velate caput ; cinctasque resolvite vestes ;
Ossaque post tergum magnæ jactate parentis.
Obstupuêre diu : rumpitque silentia voce
Pyrrha prior : jussisque Deæ parere recusat :
Detque sibi veniam, pavido rogat ore : pavetque

O utinam mihi liceret renovare humanum genus calliditate patris ; atque immittere animas luto efficto ! Nunc gens humana superest in nobis duobus : Sic diis placitum : et sumus exemplaria hominum. Absolverat. et lachrymabantur. Libuit orare potentiam divinam ; et opem petere per sacra oracula. Sine cunctatione descendunt simul ad aquas Cephisidas, quemadmodum nondum puras, sic tamen nunc pervadentes notum alveum. Tum postquam infuderunt aquas delibatas vestimentis et capiti, iter instituunt ad templum sacræ deæ ; cujus cacumina turpiter mucescebant ; et foci erant sine ignibus. Ut tetigerunt gradus templi, uterque pronus humi sternitur, et timidus deosculatus est petram frigidam. Atque ita locuti sunt : Si dîi superati flectuntur æquis precibus, si ira eorum temperatur ; dic, Themi, quomodo exitium nostræ gentis sit medicabile, et, suavissima, succurre rebus obrutis. Dea victa est ; et responsum dedit : Amolimini vos à templo ; et tegite caput ; et discingite amictus adstrictos ; et mittite post dorsum ossa magnæ matris. Diu admirati sunt : et Pyrrha prior locuta est : et negat se obsecuturam mandatis deæ : et precatur ore timido, sibi ignoscat : et veretur.

NOTÆ.

363. *Paternis.*] Promethei, quem antea hominem ex luto finxisse, eumque igne cœlitus surrepto animâsse vidimus.

368. *Sortes.*] Oracula et deorum responsa. Turneb. lib. V. cap. 21.

369. *Cephisidas.*] Cephisi amnis, ex Parnasso manantis, et præterfluentis Delphos. Lucan, lib. III. v. 177.

——Quos impiger ambit
Fatidicâ Cephisos aquâ——

370. *Nondum liquidas.*] Imò limo turbidas.

Ib. *Vada nota secantes.*] Quia intra alveum continebantur.

371. *Irrorarêre.*] Solemni sacra facientium more, aquæ vivæ, id est, fluentis, et Themidi sacræ aspergine sese lustraverunt. Antiqui enim templum ingressuri, deosque precaturi, priùs se aquâ aspergebant, et lavabant.

373. *Deæ.*] Themidis, cui sacer Cephisus.

376. *Pavens.*] Præsentis numinis horrore correpti sunt.

381. *Templo.*] Templum est locus Auguris manu vel lituo designatus.

Ib. *Discedite.*] Istud ex veteribus ritibus curiosiùs exponunt nonnulli, quod simpliciter accipiendum arbitror.

382. *Velate caput.*] Istud jam ex disciplinâ veteri : Nempe velato capite deos adorabant, humiles se et indignos confessi, aut viriti, ne quid mali ominis sacra interturbaret, id docente Plutarcho. Unde Helenus Æneid. III. ad Æneam.

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne quà inter sactos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat; et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hâc casti maneant in religione nepotes.

Ib. *Cinctasque.*] Piaculum enim in sacrificio erat aliquid esse religatum.

lædere

Lædere jactatis maternas ossibus umbras.
Interea repetunt cæcis obscura latebris
Verba datæ sortis secum, inter seque volutant.
Inde Promethides placidis Epimethida dictis
Mulcet, et, Aut fallax, ait, est solertia nobis :
Aut pia sunt, nullumque nefas oracula suadent.
Magna parens terra est : lapides in corpore terræ
Ossa reor dici : jacere hos post terga jubemu.
Conjugis augurio quamquam Titania mota est ;
Spes tamen in dubio est. Adeo cœlestibus ambo
Diffidùnt monitis. Sed quid tentare nocebit?
Descendunt ; velantque caput, tunicasque recingunt ;
Et jussos lapides sua post vestigia mittunt ;
Saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas ?)
Ponere duritiem cœpêre, suumque rigorem ;
Mollirique morâ, millitaque ducere formam.
Mox, ubi creverunt, naturaque mitior illis
Contigit, ut quædam, sic non manifesta, videri
Forma potest hominis ; sed utì de marmore cœpto
Non exacta satìs, rudibusque simillima signis.
Quæ tamen ex illis aliquo pars humida succo,
Et terrena fuit, versa est in corporis usum.
Quod solidum est, flectique nequit, mutatur in ossa :
Quòd modò vena fuit, sub eodem nomine mansit.
Inque brevi spatio, Superorum munere, saxa
Missa viri manibus faciem traxêre virilem ;
Et de fœmineo reparata est fœmina jactu.

violare manes matris, ossibus jactatis. Interea revolvunt secum voces dati responsi obscurus arcanis mysteriis, et inter se excutiunt. Postea Promethei filius solatur Pyrrham lenibus verbis, et inquit, Aut me animus fallit, aut responsa deæ sunt pia, et nullum nefas suadent. Terra est magna mater ; opinor saxa vocari ossa in corpore terræ : jubemur ea mittere pone dorsum. Quamvis Titania tacta est conjecturâ mariti, tamen spes fluctuat : adeò uterque diffidit jussis cælestibus Verùm quid oberit periculum facere ? Descendunt, et caput operiunt, et laxant vestes, et post terga jaciunt saxa præscripta ab oraculo ita jactari. *Lapides (quis isti rei fidem adhibeat, nisi antiquitas probet ?) cœperunt omittere suam duritatem, et suum rigorem ; et emolliri tempore, et emollitì sumere formam. Mox ubi aucti sunt, et natura lenior illis data est, ut aliqua dignosci potest figura hominis, sic non evidens, sed sicut de marmore sumto, non satìs accurata, et simillima statuis impolitis. Quæ tamen pars ex illis fuit madida aliquo humore ; et terrestris, mutata est in substantiam corporis : Quod durum est, et nequit molliri, transit in ossa : quod modò fuit vena, perstitit sub eodem nomine. Atque brevi, deorum dono, lapides jacti manibus viri induerunt formam masculam ; et fœmina restituta est jactu fœmineo.*

NOTÆ.

387. *Umbras.*] *Animas ;* quas lædi credebat antiquitas illatâ cadaveribus, aut tumulis injuriâ.

388. *Latebris.*] Latebat verò sensus sub obscurorum verborum ambage.

390. *Promethides.*] Deucalion Promethei filius.

Ib. *Epimethida.*] Pyrrham Epimethei filiam.

395. *Augurio.*] *Interpretatione*, sanè felici.

Ib. *Titania.*] Pyrrha Iapeti Titanis neptis.

404. *Ut quædam.*] Lapides dicit, qui projecti fuerant, quanquam aliquam post mora tantillum formam induissent, imperfectam tamen habuisse, ut nondum constaret quid essent.

405. *Cœpto.*] *Inchoata, et nondum ad simulacri alicujus perfectam formam expolito.*

408. *Corporis.*] *Carnis*, quæ tamen propriè de animalibus mortuis dicitur.

410. *Vena.*] Habent etiam lapides suo modo venas, quas et oculis licet deprehendere.

413. *Fœmineo.*] Pyrrhæ, quæ lapides post terga etiam projecerat.

Inde

Inde genus durum sumus, experiensque laborum ;
Et documenta damus, quâ simus origine nati.
IX. Cætera diversis tellus animalia formis
Sponte suâ peperit, postquam vetus humor ab igne
Percaluit Solis ; cœnumque, udæque paludes
Intumûere æstu ; fœcundaque semina rerum
Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo
Creverunt, faciemque aliquam cepêre morando.
Sic ubi deseruit madidos septemfluus agros
Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo,
Æthereoque recens exarsit sidere limus ;
Plurima cultores versis animalia glebis
Inveniunt ; et in his quædam modò cœpta sub ipsum
Nascendi spatium : quædam imperfecta suisque
Trunca vident numeris : et eodem in corpore sæpe
Altera pars vivit ; rudis est pars altera tellus.
Quippe ubi temperiem sumsêre humorque, calorque,
Concipiunt : et ab his oriuntur cuncta duobus.
Cùmque sit ignis aquæ pugnax ; vapor humidus omnes
Res creat, et discors concordia fœtibus apta est.
Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus æthereis, altoque recanduit æstu,
Edidit innumeras species : partimque figuras
Retulit antiquas : partim nova monstra creavit.

Hinc progenies sumus aspera et patiens laborum ; et sumus indicio, quo simus principio orti.

IX. *Terra produxit ultro reliqua animalia variis formis, postquam vetus succus incaluit à radiis solis ; et lutum, et humidæ paludes inflatæ sunt calore ; et semina fœcunda rerum in terrâ vegetâ aucta sunt, sicut in utero matris, et induerunt aliquam formam tempore. Sic ubi Nilus septemfluus destituit campos humidos, et reduxit suas undas in veterem fossam, et cœnum novum incaluit sole ; agricolæ reperiunt multa animalia cespitibus inversis ; atque inter ea nonnulla primulùm inchoata in ipso generationis tempore : vident alio nondum absoluta, et destituta suis partibus : et in eodem corpore pars altera vivit ; pars altera est terra crassa. Nempe ubi calor et humiditas temperati sunt, concipiunt : et omnia initium habent ab istis duobus. Et cùm calor sit contrarius humiditati ; calor humidus creat res omnes, et discors concordia est idonea ad generationes. Postquam igitur terra cœnosa nuperâ eluvie incaluit sole æthereo, et intensis caloribus, emisit species infinitas : et partim reddidit formas antiquas : partim formavit nova monstra.*

NOTÆ.

416. *Cætera.*] Falsò quidem hoc dicit; nam vi de infectis etiam, num sine semine aliquo generentur, non sine causâ dubitant nonnulli: sunt ergo hæc pura poëtarum figmenta.

417. *Vetus.*] Ex diluvii aquis.

419. *Intumûere.*] Ut prægnantes solent.

420. *Vivaci solo.*] Terrâ vitam subministrante.

422. *Septemfluus.*] Quia per septem ostia præcipua in mare erumpit Nilus, qui singulis annis Ægyptum, regionem alioqui siccam, inundat et fœcundat.

424. *Sidere.*] Sole.

425. *Animalia inveniunt.*] Quæ per se sine semine, *scil.* naturâ produxerit ; quod et Mela historicus refert. Cæterùm insecta quidem ex corruptione nasci plerique concedunt ; perfecta animalia sine semine generari posse naturaliter, non is sum qui credam.

427. *Imperfecta.*] Inchoatis equidem perfectiora, sed quæ omnibus membris nondum constiterint, terramque inanimatam secum traxerint, nondum numeris omnibus absoluta.

430. *Temperiem.*] Quæ est medium siccitatis et frigiditatis participans, ex caloris, et humiditatis pugnâ conflatum.

431. *Concipiunt.*] Ex humidi et calidi temperie fieri docet generationem : quam quidem sine illâ dari posse, vix quisquam ausit affirmare.

432. *Vapor.*] Pro calore sumitur ; quomodo et Virgilius, aliique sunt locuti.

Illa

Illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
Tum genuit : populisque novis, incognite serpens,
Terror eras. Tantum spatii de monte tenebas.
Hunc Deus arcitenens, et nunquam talibus armis
Antè, nisi in damis, capreisque fugacibus, usus,
Mille gravem telis, exhaustâ penè pharetrâ,
Perdidit effuso per vulnera nigra veneno.
Neve operis famam possit delere vetustas ;
Instituit sacros celebri certamine ludos ;
Pythia de domiti serpentis nomine dictos.
His juvenum quicunque manu, pedibusve, rotâve
Vicerat ; esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat ; longoque decentia crine
Tempora cingebat de quâlibet arbore Phœbus.

X. Primus amor Phœbi Daphne Peneïa ; quem non
Fors ignara dedit, sed sæva Cupidinis ira.

Illa quidem invita, sed produxit te quoque eo tempore, maxime Python ; et eras horror recentibus populis, serpens ignote : tantam tegebas partem montis. Deus arcu insignis, et nunquam usus antea ejusmodi telis, nisi adversus damas et capreas fugaces, interfecit hunc impeditum mille sagittis, pharetrâ propemodum exinanitâ, tabo exhausto per atra vulnera : Et ne tempus possit oblivioni mandare gloriam facti, instituit sacros ludos claro certamine, dictos Certamina *Pythia à nomine serpentis interfecti. Quicumque adolescentum victor discesserat pugilatu, cursu, aut curru, reportabat coronam ex ramis esculi. Laurus nondum extabat ; et Apollo redimibat de quâvis arbore tempora insignia prolixâ comâ.*

X. *Daphne Peneïa fuit primus amor Apollinis, quem non fortuna inscia, sed atrox ira cupidinis movit,*

NOTÆ.

438. *Python.*] Serpens fuit miræ magnitudinis, ex terræ corruptione, post diluvium natus, quem Apollo interfecit. Quâ fabulâ gravissimas à diluvio exhalationes radiis suis solem attenuâsse significare voluerunt Mythologi : quanquam alia alii, ad libitum quisque, comminiscuntur.

441. *Arcitenens.*] *Apollo* est seu *Sol*, jaculandi peritiâ, et radiantibus suis sagittis poëtis decantatissimus.

443. *Gravem* Al. gravi ; *i. e.* gravida, plena. *Gravem telis.*] Quæ in ipsum serpentem Apollo conjecerat.

444. *Nigra.*] Propter circumfusum sanguitem nigrum.

446. *Instituit sacros.*] Vide Scal. poët. lib. I. cap. 23. A Diomede tamen Pausanias in Corinthiacis Pythia instituta scribit ; ab Eurylocho Thessalo, Pindari interpres : ab Apolline, noster poëta. Apud Græcos nobilitata sunt quatuor ludorum genera. Olympiaci, Pythii, Isthmii, Nemeæi ; de quibus Pausanias, lib. II. cap. 3.

448. *Manu.*] Id est, pugilatu, cursu, pedestri, et curuli. Quanquam et certamina, et victorum præmia, et tempora variè immutata fuisse, hinc inde, ut est fabularum præsertim, et veteris historiæ, itemque hominum ingenium, apud varios legere poteris.

449. *Esculeæ.*] Ex esculi arboris fronde confectâ coronâ donabantur victores ; quæ quidem esculus ex glandiferarum est genere, ita dicta, autore Servio, quòd ejus glandibus ante fruges inventas, mortales pro escâ utebantur.

450. *Longo.*] Ira verò pingebatur, et pingi decuit propter radios.

452. *Primus.*] Lauri, aut ex eâ arbore confectæ coronæ, quâ donabantur victores, occasione, ad Phœbi erga Daphnen amores poëta descendit, quæ in laurum, ejus nominis arborem, mutata est.

Ib. *Daphne.*] Penei fuit Thessaliæ fluvii (vel, ut aliis placet, Ladonis) filia, cujus consitæ ripæ lauris : unde locus datus fabulæ : nam laurus, Græcè Daphne dicitur.

453. *Cupidinis.*] *Amoris*, Jovis et Veneris filii, ut nonnullis placet ; vel, ut alii volunt, Martis et Veneris ; vel Cœli et Terræ, *&c.*

Delius

Delius hunc, nupèr victâ serpente superbus,
Viderat adducto flectentem cornua nervo :
Quidque tibi, lascive puer, cum fortibus armis ?
Dixerat : ista decent humeros gestaminà nostros ;
Qui dare certa feræ, dare vulnera possumus hosti ;
Qui modò pestifero tot jugera ventre prementem
Stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis.
Tu face nescio quos esto contentus amores
Irritare tuâ : nec laudes assere nostras.
Filius huic Veneris : Figat tuus omnia, Phœbe ;
Te meus arcus, ait : quantóque animalia cedunt
Cuncta tibi, tantò minor est tua gloria nostrâ.
Dixit : et eliso percussis aëre pennis,
Impiger umbrosâ Parnassi constitit arce ;
Eque sagittiferâ promsit duo tela pharetrâ
Diversorum operum. Fugat hoc, facit illud amorem.
Quod facit, auratum est, et cuspide fulget acutâ :
Quod fugat, obtusum est, et habet sub arundine plumbum.
Hoc Deus in nymphâ Peneïde fixit ; at illo
Læsit Apollineas trajecta per ossa medullas.
Protinus alter amat ; fugit altera nomen amantis,
Sylvarum latebris, captivarumque ferarum
Exuviis gaudens, innuptæque æmula Phœbes,
Vitta coërcebat positos sine lege capillos.
Multi illam petiêre : illa aversata petentes,

Apollo, elatus ob nupèr superatam serpentem, viderat hunc curvantem arcum nervo adducto : et dixerat. Quid tibi cum duris armis, puer lascive ? Ista gestamina conveniunt nostris humeris : qui possumus certas plagas inferre feris et hostibus : qui nuper occidimus infinitis spiculis Pythonem inflatum, tegentem tot jugera ventre venenato. Tibi satis sit incendere nescio quos amores face tuâ : nec tibi arroga nostram gloriam. Filius Veneris huic respondit : Apollo, arcus tuus cætera transverberet, meus te figat : et quantò animalia omnia sunt te minora, tantò minores sunt tuæ laudes nostris. Absolverat, et celer, aëre percusso alis agitatis, pedem posuit in cacumine umbroso Parnassi, et sumsit duas sagittas ex pharetrâ variorum effectuum. Hæc excutit, illa inducit amorem. Quæ inducit aurata est, et splendet mucrone acuminato ; quæ excutit est hebes, et habet plumbum sub cannâ. Deus immisit hancce in nympham Peneïdem : at vulneravit illâ medullas Apollinis per ossa transfixa. Continuò alter amat ; altera odit nomen amantis, sese oblectans antris silvarum, et spoliis ferarum captarum, et imitans Dianam virginem, vittâ retinebat comam incomtam. Plurimi illam concupiverunt : illa exosa ambientes,

NOTÆ.

454. *Delius.*] Apollo est, in Delo Ægæi maris insulâ, unà cum Dianâ sorore natus.

455. *Flectentem cornua.*] *Sagittas arcu emittentem.* Cornua autem, quæ ad arcûs extremitates aptantur, pro ipso arcu posuit.

458 *Qui dare.*] Vide annon magnificè hæc omnia, et ut décuit mox superbiâ suâ periturum.

461. *Nescio quos amores.*] Cum quodam contemptu hæc dicuntur ; ac si diceret, leves, molles, et hominibus negligendos.

Ib. *Face.*] Faces videmus in amoribus, sicut et sagittas, arma Cupidinis.

467. *Arce.*] Pro cacumine posuit Parnassi.

469. *Diversorum operum.*] Id est, quorum contrarius erat effectus.

471. *Arundine.*] Est arundo aquaticus frutex, quo fiebant sagittæ ; unde pro ipsis persæpe sumitur.

472. *Nympha.*] Daphnen plumbo armatâ sagittâ tetigit.

474. *Fugit altera.*] Fingitur Daphne Apollinem (seu Solem) fugere, quòd laurus umbram et loca opaca amet.

476. *Phœbes.*] *Dianam* dicit Phœbi sororem, quæ virgo incorrupta et venatrix.

477. *Vitta.*] Fascia est, quâ matronæ pudicæ, virgines, vestalesque crines coërcebant, et caput ornabant; sæpius pro pudicitiâ indicandâ Ovidius utitur.

478. *Multi.*] Proci *scilicet.*

Impatiens, expersque viri, nemorum avia lustrat;
Nec quid Hymen, quid Amor, quid sint connubia curat.
Sæpe pater dixit: Generum mihi, filia, debes.
Sæpe pater dixit: Debes mihi, nata, nepotes.
Illa velut crimen tædas exosa jugales,
Pulchra verecundo suffunditur ora rubore;
Inque patris blandis hærens cervice lacertis,
Da mihi perpetuâ, genitor carissime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater antè Dianæ.
Ille quidem obsequitur: sed te decor iste, quod optas,
Esse vetat: votoque tuo tua forma repugnat.
Phœbus amat; visæque cupit connubia Daphnes:
Quæque cupit, sperat: suaque illum oracula fallunt.
Utque leves stipulæ demtis adolentur aristis;
Ut facibus sepes ardent, quas fortè viator
Vel nimis admovit, vel jam sub luce reliquit;
Sic deus in flammas abiît: sic pectore toto
Uritur, et sterilem sperando nutrit amorem.
Spectat inornatos collo pendere capillos.
Et, Quid si comantur? ait. Videt igne micantes
Sideribus similes oculos. Videt oscula; quæ non
Est vidisse satìs. Laudat digitosque, manusque,
Brachiaque, et nudos mediâ plùs parte lacertos.

Impatiens et expers mariti percurrit loca devia et intercepta silvarum: neque cogitat quid sit Hymen, quid sit amor, quid sint conjugia. Parens dixit sæpe: Nata, debes mihi generum. Parens dixit sæpe: Nata, debes mihi posteros. Illa aversata faces nuptiales tanquam flagitium erubescit venusto ore; et amplectens collum patris mitibus brachiis, dixit, Concede mihi, pater suavissime inacebutâ virginitate frui: Parens istud concessit antea Dianæ. Ille equidem annuit: verùm ista elegantia prohibet esse quod voves: et tua pulchritudo facit contra tuum desiderium. Apollo amat; et optat conjugia visæ Daphnes: et sperat quæ optat, et sua responsa illum decipiunt. Et quemadmodum levis culmus comburitur sublatis aristis; quemadmodum sepes flagrant tædis, quas fortè viator vel nimis admovit, vel jam deseruit sub die; sic deus conflagravit; sic æstuat totis visceribus, et alit sperando vanum amorem. Videt comam incomtam lapsam super collo. Et dicit, Quid si componatur? Videt oculos radiantes luce pares astris. Videt os; quod non est satìs vidisse. Probat digitos et manus, et brachia, et lacertos plùs dimidiâ parte.

NOTÆ.

480. *Hymen.*] Fuit Hymen sive Hymenæus deus nuptiarum præses, Liberi patris et Veneris, vel, ut aliis placet, Uraniæ filius; qui etiam pro ipsis nuptiis sumitur.

483. *Tædas jugales.*] *Nuptias.* Novis enim nuptis (quæ in maritorum domum noctu deducebantur) quinque faces præferebantur; ut scribit Plutarchus in Problematicis.

486. *Da mihi perpetuâ.*] Ita Diana ipsa apud Callimachum.

Δός μοι παρθενίην αἰώνιον, ἄππα, φυλάσσειν.

487. *Pater.*] Jupiter: quod jam sæpe vidimus.

488. *Ille.*] Peneus filiæ obtemperans.

Ib. *Sed te.*] Daphnem ipsam alloquitur poëta, ingenii sui non immemor.

489. *Repugnat.*] Quis à multis expetuntur quæ pulchræ sunt.

491. *Suaque.*] Notiora sunt Apollinis oracula, quàm ut toties recantata narrare instituamus. Negat Naso sibi potuisse consulere Appollinem, qui aliis ipsorum fata aparuerit.

492. *Demtis.*] *Postquam pars major paleæ unà cum aristis collecta est, manente in campo stipulâ.*

494. *Reliquit.*] Viatores, adventante luce, face nullius jam usûs objiciunt negligenter; unde sepibus incendium.

Semustamque facem vigilatâ nocte viator.
Ponit.—Fast. lib. IV. ver. 164.

496. *Sterilem.*] Vanum, ex quo nullam voluptatem est habiturus.

499. *Non est vidisse.*] Quia enim non tantùm parva ora videre, sed ea osculari cupiebat.

Si

Si qua latent, meliora putat. Fugit ocyor aurâ
Illa levi : neque ad hæc revocantis verba resistit :
Nympha, precor, Peneïa, mane : non insequor hostis.
Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,
Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ ;
Hostes quæque suos. Amor est mihi caussa sequendi.
Me miserum ! ne prona cadas, indignave lædi
Crura secent sentes ; et sim tibi causa doloris.
Aspera, quâ properas, loca sunt. Moderatiùs, oro,
Curre, fugamque inhibe : moderatiùs insequar ipse.
Cui placeas, inquire tamen. Non incola montis,
Non ego sum pastor : non hîc armenta, gregesve
Horridus observo. Nescis, temeraria, nescis
Quem fugias : ideoque fugis. Mihi Delphica tellus,
Et Claros, et Tenedos, Pataræaque regia servit.
Jupiter est genitor. Per me quod eritque, fuitque,
Estque, patet. Per me concordant carmina nervis.
Certa quidem nostra est ; nostrâ tamen una sagitta
Certior, in vacuo quæ vulnera pectore fecit.
Inventum medicina meum est ; opiferque per orbem
Dicor ; et herbarum subjecta potentia nobis :
Hei mihi, quòd nullis amor est medicabilis herbis :
Nec prosunt domino, quæ prosunt omnibus, artes !
Plura locuturum timido Peneïa cursu
Fugit ; cumque ipso verba imperfecta reliquit :
Tum quoque visa decens. Nudabant corpora venti,

Si quædam occultantur, credit formosiora. Illa celerior vento levi properat : neque remoratur ad hæc verba revocantis : Nympha Peneïa, quæso expecta, inquit Apollo : non persequor infensus : Nympha, expecta. Sic agna fugit lupum, sic cerva leonem, sic columbæ sese surripiunt ab aquilâ alis timidis ; singulæ suos hostes. Amor est mihi caussa insequendi. Me infelicem ! ne labaris prona, et vepres lacerent pedes immeritos vulnerari ; et sim tibi caussa mæroris. Loca quà festinas, sunt difficilia : curre quæso, leniùs, et cohibe fugam : ipse persequar leniùs. Quære tamen cui grata sis. Ego non sum monticola, non sum pastor ; non hîc custodio hirsutus armenta vel greges. Nescis, inconsulta quem vites : ideoque vitas. Terra Delphica, et Claros, et Tenedos, et regia Pataræa mihi paret. Jupiter pater est. Quodcunque fuit, est et erit, apparet per me. Per me versus consonante chordis. Nostrum quidem spiculum certum est ; attamen unum certiùs, quod læsit cor liberum. Medicina est reperta à me, et vocor auxiliaris per mundum ; et vires plantarum nobis subjiciuntur. Hei mihi, quòd amor nullis herbis est sanabilis : neque scientia, quæ omnes, juvat magistrum : Daphne fugit cursu pavido plura dicturum ; et destituit verba incompleta cum ipso : Tum etiam visa est pulchra : aura detegebat corpus,

NOTÆ.

505. *Sic agna.*] Non minùs Phœbum Daphne fugiebat, quam agna lupum, &c.

507. *Amor.*] Verba sunt Phœbi Daphnen fugientem sequentis.

515. *Delphica.*] Fuit urbs *Delphi* Phocidis in Achaiâ, ad Parnassum, Apollinis oraculo clarissima.

516. *Claros.*] Oppidum fuit Ioniæ, ubi mons et lucus Apollini sacer : itemque insula in mari Myrtoo, de quâ hîc sermonem esse voluerunt nonnulli.

Ib. *Tenedos*] Insula fuit è regione Trojæ, in mari Ægæo.

Ib. *Pataræaque.*] Sita fuerant Patara juxta mare Lycium in minore Asiâ, ubi delubrum fuit Apollini sacrum oraculorum fide celeberrimum.

518. *Concordant.*] Quia musicæ et lyræ inventor.

519. *Certa quidem nostra.*] Se peritum quidem sagittarium profitetur ; sed Cupidinem, à quo erat percussus, peritiorem esse ait.

520. *Vacuo.*] Libero ab amoris affectu.

522. *Herbarum.*] Quia medicinæ inventor. Herbas autem in medicinâ potentes sol (seu Apollo) è terrâ elicit. Hinc Apollo dicitur medicinæ inventor.

526. *Imperfecta.*] Quæ nondum Apollo plura dicturus, absolverat.

Obviaque

Obviaque adversas vibrabant flamina vestes :
Et levis impexos retro dabat aura capillos :
Auctaque forma fugâ est. Sed enim non sustinet ultra
Perdere blanditias juvenis deus : utque movebat
Ipse amor, admisso sequitur vestigia passu.
Ut canis in vacuo leporem cùm Gallicus arvo
Vidit ; et hic prædam pedibus petit, ille salutem :
Alter inhæsuro similis, jam jamque tenere
Sperat, et extento stringit vestigia rostro :
Alter in ambiguo est, an sit deprênsus : et ipsis
Morsibus eripitur ; tangentiaque ora relinquit.
Sic deus, et virgo est : hic spe celer, illa timore.
Qui tamen insequitur, pennis adjutus amoris
Ocyor est, requiemque negat : tergoque fugaci
Imminet : et crinem sparsum cervicibus afflat.
Viribus absumtis expalluit illa : citæque
Victa labore fugæ, spectans Peneïdas undas,
Fer, pater, inquit, opem ; si flumina numen habetis.
[Quâ nimiùm placui, tellus, aut hisce, vel istam,
Quæ facit ut lædar, mutando perde figuram.]
Vix prece finitâ, torpor gravis alligat artus :
Mollia cinguntur tenui præcordia libro.
In frondem crines, in ramos brachia crescunt :
Pes modò tam velox pigris radicibus hæret :
Ora cacumen obit : remanet nitor unus in illâ.
Hanc quoque Phœbus amat : positâque in stipite dextrâ

et venti oppositi agitabant amictus reluctantes : et lenia flamina rejiciebant in humeros comam incomtam: et forma speciosior fuit fugâ. Verùm juvenis deus non potest ampliùs profundere sua blandimenta : et pro impulsu ipsius amoris sequitur vestigia festino gressu. Quemadmodum canis Gallicus, cùm vidit leporem in campo aperto ; et hic quærit rapinam pedibus. ille incolumitatem : alter similis correpturo, jam jamque credit apprehendere, et instat vestigiis porrecto rostro : alter dubitat, an sit correptus ; et avellitur ipsis morsibus ; et destituit rictus pertingentes. Sic deus et puella est : hic spe velox, illa metu. Qui tamen persequitur, sustentatus pennis amoris. celerior est, neque dat spatium respirandi : et instat tergo fugaci : et ventilat spiritu capillos diffusos per collum. Illa expalluit viribus exhaustis, et superata labore celeris fugæ aspiciens aquas Peneïdas, dixit, Genitor succurre ; si vos fluvii habetis aliquam *potestatem. Vel hisce, ô Terra, in quâ nimis grata fui, vel dele formam, quæ causa est ut offendar, eam transformando. Vix absolutâ oratione, gravis stupor coërcet membra : tenera viscera coarctantur subtili cortice. Capilli augentur in frondes, lacerti in ramos : Pes, modò tam celer, affixus est segnibus radicibus : fastigium habet vultus : solus splendor supereat in illâ. Apollo amat etiam hanc : et manu admotâ trunco,*

NOTÆ.

530. *Auctaque forma.*] Amantium more, qui omnia putant decere, ut ait Lucret. lib. IV.

Hoc faciunt homines plerumque cupidine capti,
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda verè.

533. *Vacuo.*] *Patente*, ubi nec arbores, nec segetes, in quibus sese lepus occultare posset: non enim vertagi, aut canes Gallici, odore feras invegistant.

541. *Tergo.*] Fugientis Daphnes.

544. *Peneïdas.*] Patris Peneï Thessaliæ fluvii : nam alius fuit Elidis in Peloponneso.

545. *Numen.*] *Potestatem et benefaciendi potentiam.*

546. *Quâ nimiùm.*] Hi duo versus tollendi sunt, quippe qui non sunt Ovidiani. *Heinsius* legit inverso ordine.

Quæ facis, ut lædar, tellus, aut hisce, vel istam
Quâ nimiùm placui, mutando perde figuram.

549. *Libro.*] *Cortice :* nam ea est primaria vocis significatio ; quamvis posteaquam in libris seu arborum tenuissimis oorticibus scribi cœptum, frequentiùs pro ipsis voluminibus usurpetur.

553. *Amat.*] Atque etiam Apollini dicata est laurus : ut paulo infrà.

Arbor eris certè, dixit, mea. ——

Sentit

Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.
Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis,
Oscula dat ligno : refugit tamen oscula lignum.
Cui deus, At conjux quoniam mea non potes esse,
Arbor eris certè, dixit, mea. Semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ, laure, pharetræ.
Tu ducibus Latiis aderis, cùm læta triumphum
Vox canet ; et longæ visent Capitolia pompæ.
Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis ; mediamque tuebere quercum.
Utque meum intonsis caput est juvenile capillis ;
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.
Finierat Pæan. Factis modò laurea ramis
Annuit : utque caput, visa est agitâsse cacumen.
XI. Est nemus Hæmoniæ, prærupta quod undique claudit
Silva : vocant Tempe. Per quæ Penëus ab imo
Effusus Pindo spumosis volvitur undis,
Dejectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit, summasque aspergine silvas

sentit pectus micare adhuc suo recenti libro. Et amplexus ramos suis brachiis, tanquam artus, deosculatur lignum : lignum tamen oscula refugit. Quam deus sic alloquitur, At siquidem non potes esse uxor, protectò eris mea, arbor mea. Tu, Laure, capillos, citharam, pharetram nostram semper ornabis. Tu comitaberis imperatores Latinos, cùm triumphi cantu celebrabuntur ; et productæ pompæ ascendent in capitolium. Eadem effigeris custodia certissima postibus Augustis ante portam ; et defendes mediam quercum. Et quemadmodum caput meum est juvenile comâ intonsâ ; tu etiam habe semper gloriam illibatam foliorum. Apollo finem fecerat. Laurus annuit ramis modò creatis ; et visa est movere verticem tanquam caput.

XI. *Est nemus Thessaliæ, quod silva alta circumdat undique, dicitur Tempe ; per quæ Peneus defluens à radicibus Pindi, fluctibus spumosis fertur, et vehementi lapsu devolvit nebulas facientes subtilem rorem, et arbores extremas irrigatione,*

NOTÆ.

556. *Refugit.*] Quæ magìs in locis umbrosis, nec tam solis radiis oppositis, virescit.

558. *Habebunt.*] Solebant poëtæ, itemque musici, et duces, caput, et sua pleraque lauri ramis decorare.

559. *Te citharæ.*] Hince laureati in scenâ citharœdi.

560. *Triumphum.*] Mos erat triumphantibus acclamare, cùm in capitolium et Jovis templum sacrificaturi ascenderent, *Io Triumphe,* Vide *Alex. ab. Alex. lib.* VI. *cap.* 6.

561. *Longæ pompæ.*] Captivorum, ac rerum omnium pretiosarum, in bello captarum ; imaginem præterea urbium expugnatarum, &c.

562. *Custos.*] Quia in vestibulo ædium Augusti imperatoris laurus fuit posita, in quâ corona querna (quæ observatos cives *Civica* dicebatur) suspensa est. Vid. Dion. lib. LIII. De hâc ita Plinius lib. XV. cap. ult : *Laurus triumphis propriè dicatur, vel ratissima domibus janitrix Cæsarum, pontificumque quæ sola et domos exornat, et ante limina excubat,* &c.

564. *Intonsis.*] Fingitur Apollo comatus et imberbis ; quâ re radiorum solarium vigor nunquam senescens significatur.

566. *Pæan.*] Eo nomine Græcis dictus est Apollo παίων sagittis, id est, radiis feriens ; vel παύων sedans, et coërcens morbos, vel ab acclamatione matris dum Pythonem interficeret *ἰὲ παῖ, Jace fili.*

Ib. *Laurea.*] *Laurus ;* quanquam pro ipsis foliis propriè *laurea* sumitur.

568. *Est nemus.*] Tempe amœnissimam Hæmoniæ vallem describit poëta, quo commodiùs Iùs, Inachi amnis filiæ, Metamorphosin in juvencam cum superiore connectat. Nam juxta Tempe est spelunca Penei fluvii, Daphnes patris, ad quem consolandum omnes vicini amnes convenerunt, præter Inachum, qui amissam filiam lugebat.

Ib. *Hæmoniæ.*] *Thessaliæ,* ab Hæmone Pelasgi filio ita dictæ.

569. *Tempe.*] Cujus loci amœnitas, multis, Æliano præsertim venustissimè decantata, in proverbium abiît, ut pro locis amœnis sumatur tempe.

570. *Pindo.*] Pindus mons est Thessaliæ, aut certè eam terminans.

Ib. *Spumosis.*] Ex aquæ cursu præcipiti cum multo saxorum latentium collisu.

571. *Famos.*] Minutissimas dicit aquæ partes, quæ fluminis impetu dispersæ nubis aut sumi speciem referunt.

Impluit :

Impluit ; et sonitu plùs quàm vicina fatigat.
Hæc domus, hæ sedes, hæc sunt penetralia magni
Amnis : in hoc residens facto de cautibus antro,
Undis jura dabat, Nymphisque colentibus undas.
Conveniunt illuc popularia flumina primùm,
Nescia gratentur, consolenturne parentem ;
Populifer Spercheos ; et irrequietus Enipeus,
Apidanusque senex, lenisque Amphrysos, et Æas :
Moxque amnes alii, Qui, quà tulit impetus illos,
In mare deducunt fessas erroribus undas,
Inachus unus abest : imoque reconditur antro
Fletibus auget aquas : natamque miserrimus Io
Luget, ut amissam. Nescit vitâne fruatur,
An sit apud manes. Sed quam non invenit usquam,
Esse putat nusquam ; atque animo pejora veretur.
Viderat à patrio redeuntem Jupiter Io
Flumine : et, O virgo Jove digna, tuoque beatum
Nescio quem factura toro, pete, dixerat, umbras
Altorum nemorum (et nemorum monstraverat umbras)
Dum calet, et medio sol est altissimus orbe.
Quòd si sola times latebras intrare ferarum ;
Præside tuta Deo, nemorum secreta subibis ;
Nec de plebe Deo, sed qui cœlestia magna
Sceptra manu teneo ; sed qui vaga fulmina mitto.

madefacit ; et gravis est strepitu pluribus quàm propinquis locis. Hæc regia, hæ sedes, hæc sunt penetralia magni fluvii ; habitans hanc speluncam de saxis paratam, aquis imperabat, et nymphis frequentantibus aquas. Fluvii vicinæ regionis illuc concurrunt ; dubitantes primò gratulenturne, an consolentur patrem : advenit multæ populi ferax Sperchëus, et concitatus Enipeus, et senex Apidanus, et mitis Amphrysus, et Æas : et statim cæteri fluvii. Qui, quò rapiditas illos impulit, devolvunt in æquor aquas lassas flexosis cursibus. Solus Inachus desideratur : et latens specu profundissimâ, crescere facit aquas lacrymis : et infelicissimus deflet filiam Io, tanquam perditam. Ignorat vivatne, an sit apud inferos. Verùm nullibi credit esse quam nullibi reperit ; atque secum timet graviora. Jupiter intuitus erat Io venientem à fluvio patrio : et dixerat, O puella digna Jove, et tuo lecto nescio quem felicem redditura, accede ad umbras excelsarum silvarum (et ostenderat umbras silvarum) dum æstus est, et sol est sublimis medio cælo. Quòd si vereris subire sola latibula ferarum ; secura ingredieris silvarum deo duce ; nec deo de infimo ordine, sed qui tracto sceptra cælestia ampla manu ; sed qui jacio fulmina vaga.

NOTÆ.

574. *Domus.*] Habebant aquarum numina, poetarum beneficio, domos suas in ipsis fontibus et scaturiginibus.

576. *Nymphis.*] Nymphæ fluminum propriè dicuntur *Naiades.*

578. *Nescia gratentur.*] Quia filiam Peneus quanquam amisit. Apollini adamatam, et dei cumulatam beneficiis cognoscit.

580. *Senex.*] Quia lenis et tardus ejus lapsus. Sunt verò hæc Thessaliæ fluviorum nomina.

Ib. *Amphrysos.*] Juxta hunc Admeti regis armenta pavit Apollo.

Ib. *Æas.*] Aliis dicitur *Aous* qui ex iisdem prope montibus cum Peneo prodiens, longè diversissimas terras alluit, ad occasum in Adriaticum mare sese exonerans, cùm ille in Ægæum ad ortum cursum suum dirigat.

582. *Erroribus.*] *Errores* vocat flexuosos, et obliquos fluminum cursus. Et cùm *errare* undas dicat, non mirùm, si eâdem libertate *fessas* vocat : nam qui erant in itineribus, fatigantur.

583. *Inachus.*] Fluvius Achaiæ ab Inacho rege dictus.

584. *Io.*] Accusativus est Græcus, ab Io Iûs.

586. *Sit apud manes.*] *Sit mortua.* Per Manes enim sæpe dii inferi, itemque animæ è corporibus egressæ intelliguntur.

587. *Animo pejora veretur.*] *Gravissima omnia præ timore suspicatur.* Vel fortè *timet graviora pericula veris*, ut alibi loquitur poëta.

596. *Vaga.*] Non quidem sit ad Jovem respicies, cujus ictus certissimi ; sed habitâ ratione hominum, quibus fortuiti videntur fulminis tactus.

Ne fuge me. Fugiebat enim. Jam pascua Lernæ,
Consitaque arboribus Lircæa reliquerat arva :
Cùm Deus inductâ latas caligine terras
Occuluit, tenuitque fugam, rapuitque pudorem.
Interea medios Juno despexit in agros :
Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
Sub nitido mirata die, non fluminis illas
Esse, nec humenti sentit tellure remitti :
Atque suus conjux, ubi sit, circumspicit : ut quæ
Deprênsi toties jam nôsset furta mariti.
Quem postquam cœlo non repperit : Aut ego fallor,
Aut ego lædor, ait. Delapsaque ab æthere summo
Constitit in terris ; nebulasque recedere jussit.
Conjugis adventum præsenserat, inque nitentem
Inachidos vultus mutaverat ille juvencam.
Bos quoque formosa est. Specimen Saturnia vaccæ
Quanquam invita, probat : nec non et cujus, et unde
Quove sit armento, veri quasi nescia, quærit.
Jupiter è terrâ genitam mentitur, ut auctor
Desinat inquiri. Petit hanc Saturnia munus.
Quid faciat ? crudele, suos addicere amores :
Non dare, suspectum. Pudor est, qui suadeat illinc ;
Hinc dissuadet amor. Victus pudor esset amore :
Sed leve si munus sociæ generisque, torique
Vacca negaretur ; poterat non vacca videri.
Pellice donatâ, non protinus exuit omnem
Diva metum ; timuitque Jovem, et fuit anxia furti,
Donec Aristoridæ servandam tradidit Argo.

Ne vita me. Nam vitabat. Jamque præterierat pascua Lernæ et campos Lircæos plenos arboribus ; cùm deus involvit vastas terras tenebris immissis, et repressit fugam, et abstulit pudicitiam. Interea Juno oculos convertit in latam planitiem ; et mirata nebulas celeres induxisse speciem noctis sub luce clarâ, cognoscit eas non esse fluvii, nec reddi ab humidâ terrâ : atque exquirit ubi sit suus maritus ; ut pote quæ jam perspecta haberet adulteria ejus toties deprehensi. Quem cùm non invenit in cælo ; Vel, inquit, ego decepta, vel injuriâ affecta sum. Et postquam descendisset à supremo cælo, pedem fixit in terris ; et imperavit nubila discuti. Ille præviderat accessum uxoris, et transformaverat faciem filiæ Inachi in nitidam vaccam. Vacca quoque pulchra est. Filia Saturni, quamvis reluctante animo laudat elegantiam vaccæ, et quasi incerta veritatis, petit cujus sit, et unde, et ex quo armento. Jupiter fingit à terrâ ortam esse, ne dominus ulteriùs petatur. Juno hanc poscit dono. Quid agat ? Durum in alterius potestatem tradere suos amores ; non tradere suspectum. Pudor illinc sollicitat, hinc amor. Pudor fuisset superatus amore ; sed si juvenca donum tam exiguum recusaretur et quæ pariter soror est et uxor ; videretur non esse juvenca. Pellice traditâ dea non ponit statim omnem timorem ; et metuit Jovem, et fuit sollicita de adulterio, usque dum dedit Io *custodiendam Argo Aristoris filio.*

NOTÆ.

597. *Lernæ.*] Fuit Lerna palus in Peloponnesi agro Argivo, ubi vixit Hydra serpens, quam Hercules occidit juxta Inachum fluvium.

598. *Lyrcæa.*] Urbs fuit ejus nominis in Arcadiâ itemque mons, ex quo Inachus amnis decurrebat. Pausanias scribit in Corinthiacis *Λυγκαίαν* opp. unicâ mutatâ literâ, dictam esse postea Lycæram, à Lyrco Abantis notho, qui eam occupavit.

603. *Fluminis.*] Physici aiunt, nebulas aut à fluviis, aut à vaporibus terræ generari.

608. *Lædor.*] Mariti perfidiâ, qui furtivos quærat concubitus.

611. *Inachidos.*] Iûs Inachi filiæ, à quo Inachis dicta.

612. *Saturnia.*] Juno Saturni filia.

615. *E terrâ.*] *Ignotis parentibus natos, terræ filios nominamus*, Lactant. Sic Pers. Sat. 6. *Progenies terræ.* Contra quorum virtutem miramur, *de cælo cecidisse dicimus.* Quod et Cicero, *quasi cælo delapsus*, scribit.

621. *Poterat non vacca.*] Quod ne cognosceret Juno, Jovi maximè cautum.

623. *Anxiâ.*] Ne fortè ad simulatæ vaccæ consuetudinem rediret Jupiter.

Centum

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat :
Inde suis vicibus capiebant bina quietem :
Cætera servabant, atque in statione manebant.
Constiterat quocunque modo, spectabat ad Io :
Ante oculos Io, quamvis adversus, habebat.
Luce sinit pasci : cùm sol tellure sub altâ est,
Claudit, et indigno circumdat vincula collo.
Frondibus arbuteis, et amarâ pascitur herbâ :
Proque toro, terræ non semper gramen habenti
Incubat infelix, limosaque flumina potat.
Illa etiam supplex Argo cùm brachia vellet
Tendere ; non habuit, quæ brachia tenderet Argo :
Conatoque queri mugitus edidit ore :
Pertimuitque sonos : propriâque exterrita voce est.
Venit et ad ripas, ubi ludere sæpe solebat,
Inachidas ripas : novaque ut conspexit in undâ
Cornua, pertimuit, seque externata refugit.
Naïdes ignorant, ignorat et Inachus ipse,
Quæ sit. At illa patrem sequitur, sequiturque sorores :
Et patitur tangi, seque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat Inachus herbas ;
Illa manus lambit, patriisque dat oscula palmis ;
Nec retinet lachrymas : et, si modò verba sequantur,
Oret opem ; nomenque suum, casusque loquatur.
Littera pro verbis, quam pes in pulvere ducit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
Me miserum ! exclamat pater Inachus : inque gementis
Cornibus, et niveæ pendens cervice juvencæ,
Me miserum ! ingeminat. Tune es quæsita per omnes,
Nata, mihi terras ? Tu non inventa repertâ
Luctus eras levior. Retices : nec mutua nostris
Dicta refers. Alto tantù suspiria prodis
Pectore ; quodque unum potes, ad mea verba remugis.
At tibi ego ignarus thalamos, tædasque parabam :

Argus habebat caput circumdatum centum oculis : ex quibus duo suo ordine quiescebant ; reliqui officio suo invigilárunt. Quocunque modo stetit, conversus erat ad Io : habebat Io præ oculis, quamvis ab eâ faciem averteret. De die ad pastum ducit ; cùm sol sub terrâ est, includit, et vinculo cingit collum vinculo *indignum : Vescitur foliis arbuti, et herbâ amarâ : et misera sternitur in terrâ non semper herbosâ pro lecto. et bibit undas lutulentas. Illa etiam supplex, cùm vellet porrigere brachia Argo ; non habuit brachia quæ porrigeret Argo : et mugivit ore volente conqueri : et metuit sonos : et tremefacta est voce propriâ. Descendit quoque ad ripas, ubi consueverat sæpe sese oblectare, ad ripas Inachidas: et, ut vidit insolita cornua in aquâ, exhorruit, et timore perculsa sese voluit effugere. Naïades nesciunt, ipse Inachus nescit quæ sit. At illa sequitur patrem et sorores : et sinit se tangi et exhibet se laudantibus. Senex Inachus obtulerat gramina revulsa ; illa lambit et deosculatur manus patris ; nec reprimit lachrymas : et, si voces prodirent, auxilium peteret, et proferret nomen suum et infortunia. Vice verborum, littera, quam pes signavit in pulvere, dedit mæstum indicium transformati corporis. Me infelicem ! exclamat pater Inachus : et ingeminat me infelicem ! affixus cornibus et collo vaccæ candidæ conquerentis. Tunc es quæsita à me, filia, per omnes terras ? tu, nondum inventa, eras mæror tolerabilior,* quàm eam cùm *reperta es. Siles : nec reddis voces reciprocas nostris. Emittis tantùm suspiria ex imo corde : et quod solum licet, remugis ad mea dicta. At nescius ego tibi nuptias parabam.*

NOTÆ.

625. *Centum luminibus*, &c.] Fabulæ hujus sensum quod attinet, alii ad historiam, quidam, ad mores, plurimi ad physicam referunt. Vid. Nat. Com. Mythol. lib. VIII. cap. 18.

627. *In statione.*] Militum more qui agunt excubias. *Oculi tanquam speculatores in arce collocati.* Cit. de Nat. Deor.

653. *Ingeminat.*] Exclamationem illam, *Me Miserum !* duplicat, repetit.

655. *Luctus eras levior*] Quia pejus erat vaccam invenisse, quàm omnino non reperisse; nec verè filiam invenerat, qui eam in vaccam mutatam cognoverat.

657. *Remugis.*] *Respondere volens, non hominum, sed boum more id præstas.*

Spesque

Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
De grege nunc tibi vir, nunc de grege natus habendus.
Nec finire licet tantos mihi morte dolores ;
Sed nocet esse deum ; præclusaque janua leti
Æternum nostros luctus extendit in ævum.
Talia mœrenti stellatus submovet Argus,
Ereptamque patri diversa in pascua natam
Abstrahit. Ipse procul montis sublime cacumen
Occupat, unde sedens partes speculetur in omnes.
XII. Nec superûm rector mala tanta Phoronidos ultra
Ferre potest : natumque vocat ; quem lucida partu
Pleïas enixa est : letoque det, imperat, Argum.
Parva mora est, alas pedibus, virgamque potenti
Somniferam sumsisse manu, tegimenque capillis.
Hæc ubi disposuit, patriâ Jove natus ab arce
Desilit in terras. Illîc tegimenque removit,
Et posuit pennas : tantummodo virga retenta est.
Hâc agit, ut pastor, per devia rura capellas,
Dum venit, abductas : et structis cantat avenis.
Voce novæ captus custos Junonius artis,
Quisquis es, hoc poteras mecum considere saxo,
Argus ait ; neque enim pecori fœcundior ullo
Herba loco est ; aptamque vides pastoribus umbram.

et spes mihi fuit prior generi, altera nepotum. Nunc maritum habes de armento, nunc filius habendus de armento. Nec mihi concessum est tanto mærori moriendo finem imponere ; sed obest esse deum ; et porta mortis obserata producit nostros planctus in æternùm. Argus oculatus subducit filiam patri querenti talia, et agit abstractam in dissita pascua. Ipse procul verticem excelsum montis insidet, ex quo circumspiciat in omnes partes.

XII. *Neque rex deorum sustinet pati ampliùs tanta infortunia Phoronidos : et accersit filium quem, Pleïas splendida emisit partu ; et jubet ut interficiat Argum. Sine cunctatione accommodat alas pedibus, et caduceum somniferum potenti dextræ, et pileum comæ. Postquam filius Jovis ista aptavit, delabitur ab arce patris in terras. Ibi deposuit velamen, et sustulit alas : retinuit solùm caduceum. Eo cogit, ut pastor, dum revertitur, capellas abstractas per campos devios ; et canit compositis calamis. Argus pastor Junonius, delinitus sono inaudito artis, dixit, Quisquis es, licet consistere mecum in hâc rupe : nam neque herba copiosior est ullibi pecori ; et cernis umbram utilem pastoribus.*

NOTÆ.

668. *Phoronidos.*] Phoronei nepotis, Phoroneus Inachi pater fuit.

669. *Quem.*] *Mercurius* est, Jovis ex Majâ filius.

Ib. *Lucida.*] Sunt Pleiades seu Vergiliæ stellæ septem in Tauro, ita inter se constipatæ, ut vix distingui possint ; quas, priusquam in cœlum reciperentur, plurimi Atlantis et Pleiones volunt fuisse filias. Sunt verò illæ diversa inter se magnitudine, Maia præsertim præclaro lumine illustrata, quia Mercurii, mater est.

670. *Leto.*] Unde ille nomen Ἀργειφόντης.

671. *Alas.*] Alata talaria ; quæ idcirco Mercurio attribuuntur, quia omnium planetarum videtur velocissimus.

Ib. *Virgam.*] Quæ *Caduceus* dicitur, duobus implicata serpentibus, quâcum animas ab inferis revocare, somnum inducere, multa alia, de quibus poëtæ, posse creditur.

672. *Tegimen.*] Petasum, et pileum alatum, quem *Causiam* dicunt.

673. *Patriâ arce.*] *Cœlo*, quo Jovis patris Mercurii sedes.

677. *Abductas.*] *Mercurius* deus furacissimus.

Ib. *Structis cantat avenis.*] Pastoritio more carmen modulatur, calamis inæqualibus simul compactis (ut ipse Ovid. ait, lib. VIII. v. 191.) in alæ formam. Hujusmodi fistula Virg. Ecl. 2. dicitur,

——*Disparibus septem compacta cicutis,*

et expressiùs Tibull. lib. II El. 5.

Fistula cui semper decrescit arundinis ordo,
Nam calamus cerâ jungitur usque minor.

678. *Novæ.*] Non modò novissimè inventæ : sed quâ etiam novo et suavissimo modo *Mercurius* uteretur.

Mercurius constitit, et fefellit diem labentem confabulationibus, multa narrando; et conatur sopire oculos vigiles cantando calamis cerâ conjunctis. Ille tamen nititur superare lenem soporem; et quamvis somnus est admissus parte oculorum, parte tamen experrectus est. Petit etiam quomodo fistula sit inventa, namque recens inventa erat.

XIII. *Tum deus respondit, Una Naïas fuit notissima inter Hamadryadas Nonacrinas in montibus frigidis Arcadiæ, Nymphæ appellabant Syringa. Sæpe illa fefellerat et Satyros persequentes, et quoscumque deos seu nemus opacum, seu campus fertilis habet. Venerabatur deam Ortygiam votis, et ipsâ virginitate; imò cincta more Dianæ quœvis deciperet, et posset sumi pro ipsâ, nisi arcus esset corneus huic, nisi esset aureus illi. Ita etiam decipiebat. Pan spectat revertentem monte Lyceo, et redimitus caput pinu aculeatâ hujusmodi habet orationem: supererat voces repetere, et nympham sese surripuisse per avia precibus neglectis, donec, ad pulchrum fluvium arenosi Ladonis*

Sedit Atlantiades, et euntem multa loquendo
Detinuit sermone diem; junctisque canendo
Vincere arundinibus servantia lumina tentat.
Ille tamen pugnat molles evincere somnos:
Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus;
Parte tamen vigilat. Quærit quoque, namque reperta
Fistula nuper erat, quâ sit ratione reperta.
XIII. Tum Deus, Arcadiæ gelidis in montibus, inquit,
Inter Hamadryadas celeberrima Nonacrinas
Naïas una fuit. Nymphæ Syringa vocabant.
Non semel et Satyros eluserat illa sequentes,
Et quoscunque Deos umbrosave silva, feraxve
Rus habet. Ortygiam studiis, ipsâque colebat
Virginitate Deam. Ritu quoque cincta Dianæ
Falleret, et credi posset Latonia, si non
Corneus huic arcus, si non foret aureus illi.
Sic quoque fallebat. Redeuntem colle Lyceo
Pan videt hanc, pinuque caput præcinctus acutâ,
Talia verba refert. Restabat verba referre,
Et precibus spretis fugisse per avia Nympham;
Donec arenosi placitum Ladonis ad amnem

NOTÆ.

682. *Atlantiades.*] *Mercurius,* cui mater Maia, Atlantis filia.

684. *Servantia lumen.*] Oculos observantes et custodientes vaccam.

Ib. *Vincere lumina.*] Donec cantûs suavitate somno opprimerentur.

689. *Tum Deus.*] Attificiosissimè Syringis fabulam præcedenti inserit poëta.

Ib. *Arcadiæ.*] Fuit Arcadia Peloponnesi provincia, per quam totam, præsertim verò in Lyceo et Mænalo montibus, Pan deus colebatur.

690. *Hamadryadas.*] Sunt propriè Hamadryades nymphæ sìmul cum quercubus genitæ, quæ cum iis pariter interire crederentur. Ex ἅμα et δρῦς.

Ib. *Nonacrinas.*] *Arcadias:* Nonacris enim mons est et oppidum Arcadiæ.

692. *Satyros.*] Sunt illi capripedes, agrestes, dii salacissimi.

693. *Quoscunque.*] Faunôs dicit, Sylvanos, nomine ferè à Satyris diversos, Terminos, *&c.*

694. *Ortygiam Deam.*] *Dianam* dicit, quæ in Delo insulâ, nata: insulâ inquam, Græcè ob coturnicum copiam, Ortygia dictâ.

Ib. *Studiis.*] Quia venatrix, et sylvis gaudens.

696. *Latonia.*] *Diana* Latonæ filia.

699. *Pan.*] Pastorum fuit ac nemorum deus, semicaper, hirsutus, cornutus, *&c.* descriptionem ejus vide apud Servium ad Virg. Ecl. 2.

Ib. *Pinuque.*] Coronâ è pinu, quæ illi deo arbor sacra.

700. *Restabat.*] Supererat, inquit poëta, ut Mercurius verba, quibus Pan nympham allocutus est, et reliquam fabulam Argo narraret; sed is interim obdormivit.

702. *Ladonis.*] Ansam fabulæ dedit natura fluvii, quem Dionysius vocat, Εὐκαλάμον ποτάμον. Σύριγξ Græcè significat *sistulam* pastoritiam, à συρίζω sibilo.

Et Zephri cava per calamorum sibila primùm
Agrestes docuêre.——&c. Lucr. lib. V.

Venerit.

Venerit. Hîc illi cursum impedientibus undis,
Ut se mutarent, liquidas orasse sorores:
Panaque, cùm prênsam sibijam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuisse palustres:
Dumque ibi suspirat, motos in arundine ventos,
Effecisse sonum tenuem, similemque querenti:
Arte novâ, vocisque Deum dulcedine captum,
Hoc mihi concilium tecum, dixisse, manebit:
Atque ita disparibus calamis compagine ceræ
Inter se junctis nomen tenuisse puellæ.
Talia dicturus vidit Cyllenius omnes
Succubuisse oculos, adopertaque lumina somno.
Supprimit extemplovocem; firmatque soporem,
Languida permulcens medicatâ lumina virgâ.
Nec mora; falcato nutantem vulnerat ense,
Quâ collo confine caput: saxoque cruentum
Dejicit: et maculat præruptam sanguine cautem.
Arge, jaces: quodque in tot lumina lumen habebas,
Exstinctum est: centumque oculos nox occupat una.
Excipit hos, volucrisque suæ Saturnia pennis
Collocat; et gemmis caudam stellantibus implet.
XIV. Protinus exarsit, nec tempora distulit iræ;
Horriferamque oculis animoque objecit Erinnyn
Pellicis Argolicæ, stimulosque in pectora cæcos
Condidit, et profugam per totum terruit orbem.
Ultimus immenso restabas, Nile, labori:

pervenerit. Hîc rogâsse sorores fluidas ut se transformarent, fluctibus prohibentibus illi fugam: et Pana, cùm arbitraretur Syringem jam sibi correptam, apprehendisse arundines palustres pro corpore nymphæ: et dum ibi suspirat, auras agitatas inter calamos reddidisse sonum humilem et similem mærenti: Deum motum arte inauditâ et suavitate soni dixisse; Hæc erit mihi conjunctio tecum: atque ita arundinibus inæqualibus inter se connexis coagmentatione ceræ, eas servâsse nomen virginis. Mercurius ejusmodi narraturus advertit cunctos Argi oculos victos, et lumina clausa esse sopore. Tacet illico, et somnum aggravat, deliniens oculos sopore graves ferulâ incantatâ. Et sine cunctatione ferit nutantem acinace, ex eâ parte quâ caput jungitur collo; et devolvit à rupe sanguine infectum; et tingit cruore saxum præceps. Prostratus es, Arge, et lux, quâ fruebaris per tot oculos, oppressa est: et una caligo tenet centum oculos. Juno hos colligit, et inserit pennis suæ avis, et plenam reddit caudam gemmis radiantibus.

XIV. *Continuò excanduit, nec spatium concedit excandescentiæ; et immisit furiam terribilem oculis et menti pellicis Argolicæ; et occultavit ignotos aculeos in corde, metu perculit exulem per universum mundum. Nile, postremus supereras immoderatæ pænæ.*

NOTÆ.

704. *Sorores.*] Nymphas Ladonis incolas.

710. *Concilium.*] Hoc me tibi conciliabit. *Concilio* contrarium *dissidium.* Lucret. lib.II.

Conciliis et dissidiis exercita crebris.

712. *Nomen.*] Græci namque fistulam *Syringa* vocant.

713. *Cyllenius.*] *Mercurius* est, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus, sic dictus.

716. *Medicatâ.*] *Medicaminum vim habente.*

722. *Volucrisque.*] De pavonc loquitur, Junoni ave secrâ

725. *Erinnyn.*] Furia est, rabies, aut fureris œstrum.

726. *Pellicis Argolicæ.*] Iûs, Inachi Argivorum regis filiæ.

728. *Nile.*] Est Nilus Ægypti fluvius, apud quem Jovis commiseratione formam pristinam recuperâsse Io vaccam, quæ deinceps Api regi nupserit, et sub Isidis nomine pro deâ culta fit, voluerunt veteres.

Quem

Quem simul ac tetigit, positisque in margine ripæ
Procubuit genibus, resupinoque ardua collo,
Quos potuit, solos tollens ad sidera vultus,
Et gemitu, et lachrymis, et luctisono mugitu
Cum Jove visa queri est, finemque orare malorum.
Conjugis ille suæ complexus colla lacertis,
Finiat ut pœnas tandem, rogat: Inque futurum
Pone metus, inquit, nunquam tibi causa doloris
Hæc erit: et Stygias jubet hoc audire paludes.
Ut lenita Dea est, vultus capit illa priores:
Fitque quod antè fuit. Fugiunt è corpore setæ:
Cornua decrescunt: fit luminis arctior orbis:
Contrahitur rictus: redeunt humerique, manusque:
Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nîl superest, formæ nisi candor, in illâ
Officioque pedum nymphe contenta duorum
Erigitur: metuitque loqui, ne more juvencæ
Mugiat; et timidè verba intermissa retentat.
Nunc Dea linigerâ colitur celeberrima turbâ.
Huic Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Jovis: perque urbes juncta parenti
Templa tenet. Fuit huic animis æqualis et annis
Sole satus Phaëton: quem quondam magna loquentem,
Nec sibi cedentem, Phœboque parente superbum,
Non tulit Inachides: Matrique, ait, omnia demens
Credis; et es tumidus genitoris imagine falsi.
Erubuit Phaëton, iramque pudore repressit:
Et tulit ad Clymenen Epaphi convicia matrem.
Quòque magìs doleas, genitrix, ait: ille ego liber,
Ille ferox tacui. Pudet hæc opprobria nobis
Et dici potuisse; et non potuisse refelli.
Aut tu, si modò sum cœlesti stirpe creatus;
Ede notam tanti generis: meque assere cœlo.

Quem cùm primùm attigit, et procubuit genibus flexis ad extremam ripam, et elato collo reflexo, erigens ad astra faciem solam, quum potuit, visa est cum Jove expostulare gemitu, et fletibus, et lugubri mugitu, et poscere finem dolorum. Ille amplexus brachiis collum suæ uxoris, orat ut denique finem imponat supplicio: et, ait, Excute omnem timorem, hæc nunquam tibi erit caussa mœroris: et imperat Stygias paludes ista advertere.— Postquam placata est dea, illa sumit veterem formam: et fit quod fuit priùs. Villi cadunt ex corpore: cornua evanescunt: globus oculi contrahitur: os coarctatur: humeri et manus renovantur: et ungula divisa in quinque ungues tollitur.— Nihil restat in illâ de vaccâ, nisi nitor formæ: et nympha, contenta auxilio duorum pedum, assurgit: et timet fari, ne mugiat ad modum bovis: et timidè reiterat voces interruptas.— Jam dea clarissima adoratur à turbâ linigerâ. Denique Epaphus, procreatus ex semine magni Jovis, putatur esse huic filius: *et habet per urbes delubra conjuncta* delubris *matris. Phaëton. Solis filius, illi par fuit ferocitate et ætate, quem olim magnifica proferentem, nec sibi concedentem, et elatum patre Apolline, Inachides non sustinuit: et inquit, Fidem adhibes matri in omnibus insane: et superbus opinione ficti patris. Phaëton pudore suffusus est, atque eo coërcuit dolorem: et renunciavit matri Clymene opprobria Epaphi. Et quò magis irascaris, mater, inquit, ego ille effrænus, ille asper obmutui. Erubesco hæc convicia potuisse jaci in nos; et non potuisse redargui. At tu, siquidem saltem sum ortus generi cœlesti, fac indicium tantæ originis, et me vindica de cœlo* ortum.

NOTÆ.

731. *Solus.*] Quia manus habeat nullas.

737. *Stygias.*] Quas diis ipsis perjurio nefas violare: ut jam sæpe diximus.

747. *Linigerâ.*] Lino enim, ab Iside invento, ornati Isidiis sacerdotes, quam plerique Lunam esse voluerunt: sicuti Osirin seu Apin ipsum Solem. Al *Niligena.*

748. *Epaphus.*] Hunc Herodotus in Euterpe Apin esse dicit.

753. *Inachides.*] Epaphus Inachi nepos.

756. *Clymenca.*] Quæ nympha dicta est Oceani et Tethyos filia.

Dixit;

Dixit ; et implicuit materno brachia collo :
Perque suum, Meropisque caput, tædasque sororum,
Traderet, oravit, veri sibi signa parentis.
Ambiguum, Clymene precibus Phaëtontis, an irâ.
Mota magis dicti sibi criminis ; utraque cœlo
Brachia porrexit : spectansque ad lumina solis,
Per jubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
Nate, tibi juro, quod nos auditque, videtque ;
Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
Sole satum. Si ficta loquor, neget ipse videndum
Se mihi ; sitque oculis lux ista novissima nostris.
Nec longus patrios labor est tibi nôsse penates :
Unde oritur, terræ domus est contermina nostræ.
Si modò fert animus ; gradere, et scitabere ab ipso
Emicat extemplo lætus post talia matris
Dicta suæ Phaëton : et concipit æthera mente.
Æthiopasque suos, positosque sub ignibus Indos
Sidereis, transit ; patriosque adit impiger ortus.

Dixit ; et amplexus est lacertis collum matris : et rogavit per suum caput, et Meropis, et nuptias sororum, uti sibi patefaceret verum patrem. Dubium est, an Clymene sit magìs tacta oratione Phaëtontis, an dolore crimini, sibi objecti ; ambos lacertos tetendit ad cælum : et respiciens lucem solis, Juro tibi, ait, per istum splendorem spectabilem radiis micantibus, qui nos audit et intuetur, te ortum isto sole quem vides, te isto ortum, qui regit mundum. Si vana dico, ipse prohibeat se spectandum mihi, et iste dies sit ultimus nostris oculis. Neque est tibi difficile certiorem te facere de domo paternâ : Domus unde oritur sita est juxta nostram terram. Si saltem cupis ; vade, et ipsum interrogabis. Illico Phaëton hilaris prosilit post talia verba matris suæ ; et cælum animo præsumit. Et pervadit suos Æthiopes, et Indos sitos sub caloribus sidereis ; et gnavus pervenit ad ortus patris.

NOTÆ.

763. *Meropisque.*] Qui Merops Clymenen uxorem duxit.

Ib. *Tædasque sororum.*] Quos matri curæ esse noverat.

766. *Dicti sibi.*] Cùm adhuc inupta esset, credit sibi crimen objici, si diceretur Epaphum ex alio præter deum habuisse.

774. *Domus.*] Solis regia, quæ in Oriente, ultra Indos esse fingitur.

Ib. *Nostræ.*] Æthiopiæ, non quidem stricto sensu intellectæ, prout definiverunt recentiores geographi, quibus accuratiùs post tam multas navigationes, terrarum situs cogniti ; sed lato modo, quo, usque ad Susianam etiam Æthiopiæ fines veteres promoverunt.

776. *Emicat.*] Exilit. Nam *emicare* cum subsiliente corpore lætitiam notat.

——*Juvenum manus* emicat *ardens*
Littus in Hesperium. Virgil.

777. *Æthera.*] Maxima quælibet, etiam patris currum ascendere.

778. *Ignibus sidereis.*] *Sole ipso*, sub quo Indi vitam degunt.

LIBER II.

ARGUMENTUM.

QUI cùm aliquando Phaëtonti Apollinem, ut falsum ac suppositium patrem, objecisset; ille currus Solaris imperium ad diem unum à patre in pignus veræ stirpis petit. Quo impetrato, terra ab eo tota accenditur, et inter cætera nigrescunt Æthiopes. Phaëtontem deinde fulmine percussum dum lugent sorores, et unà cognatus Cygnus; illæ in arbores, hic in cygnum mutatur. Tum Jupiter, lustrato terrarum orbe ac pristino vigori restituto, in Callistonem incidit, eamque, sumptâ Dianæ formâ, stupravit. Ob id irata Juno, Callistonem in ursam convertit: quam postea Arcas filius transfixurus fuerat, nisi utrumque Jupiter inter sidera retulisset. Quâ de re cùm apud Oceanum Juno conquesta esset, in cœlum relata fuit humeris pavonum, qui nuper variegate fuerant: sicut et corvus nuper ex albo niger erat redditus, cùm Cornicis monitis, quæ illi tum suam in cornicem, tum Nyctimenes in noctuam mutationem explicaret, non obtemperâsset, sed audacter Coronidis adulterium ad Apollinem detulisset. Ejus deinde filio, Æsculapio, cùm satura prædiceret Ocyroë, in aquam irâ divinâ vertitur. Tum Chiron pater, Apollinis auxilium frustrâ invocavit: quod ille jam inde Elide pastor factus, aliud ageret, neglectis etiam bobus. Id quod Mercurio illos furandi occasionem dedit: qui deinde Batti, cùm is solus esset furti conscius, perfidiâ se commutando deprehensâ, in indicem lapidem eum convertit. Inde in Atticam ingressus, Herce, Cecropis filiâ, potitur. Cui dum invidet soror Aglauros, in saxum obrigescit. Postea Jupiter, cùm ipsum boves Agenoris ad littus advertere jussisset, sumptâ tauri specie, Europam per mare in Cretam transvexit.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER II.

REGIA Solis eras sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammasque imitante pyropo:
Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiem superabat opus; nam Mulciber illîc
Æquora cælârat medias cingentia terras,
Terrarumque orbem, cœlumque quod imminet orbi.
Cæruleos habet unda Deos; Tritona canorum,
Proteaque ambiguum, balænarumque prementem
Ægæona suis immania terga lacertis,
Doridaque, et natas: quarum pars nare videntur,
Pars in mole sedens virides siccare capillos;
Pisce vehi quædam. Facies non omnibus una,

INTERPRETATIO.

Regia Solis erat excelsa columnis altis, insignis auro radiante, et pyropo scintillante: cujus culmen ebur splendidum tegebat: Valvæ duplices micabant splendore argenti. Ars vincebat materiam: nam Vulcanus ibi sculpserat maria ambientia medias terras, et ambitum terrarum, et cælum quod orbi super impositum est. Aqua habet deos glaucos, Tritonem buccinatorem, et Proteum mutabilem, et Ægæonem urgentem suis brachiis vasta terga balænarum et Doridem, et filias: quarum pars videntur nare, pars sedens super rupe exsiccare glaucam comam, et aliæ vehi à piscibus. Vultus non est idem omnibus,

NOTÆ.

1. *Regia.*] Sunt qui hîc Augusti templum Apollini dicatum, aut Latini regiam describi volunt; sed rectiùs Farn. ait, cum Phaëtonte suo *Æthera concepisse* poëtam, et ex ingenio suo hanc regiæ Solis descriptionem hausisse.

2. *Micante.*] *Per intervalla lucente.*

Ib. *Pyropo.*] Carbunculum intellige lapillum, eo, quem vocant *Rubinum,* pretiosiorem.

5. *Opus.*] Omne id quod artificiosissimè Vulcanus in valvis cælaverat, adeóque artificium ipsum pretiosiùs argento.

7. *Orbi.*] Terrarum et aquarum.

8. *Tritona.*] Quem antea Neptuni tubicinem fuisse diximus.

9. *Protea.*] Antea etiam hunc marinum deum vidimus, phocarum seu vitulorum marinorum pastorem; quem voluerunt poëtæ quascunque libuisset posse formas inducere: adeóque eum *ambiguum* vocat poëta.

10. *Ægæona.*] Quem cum Briareo unum et eundem facit Homerus; alii deum marinum Ponti et Terræ dicunt filium: quod quidem hîc secutus est Ovidius.

11. *Doridaque.*] Est Doris nympha Oceani et Tethyos filia, Nereï conjux, ex quâ nymphæ ortæ plurimæ, quas de patris nomine Nereïdas vocaverunt.

Nec

Nec diversa tamen, qualem decet esse sororum.
Terra viros, urbesque gerit, silvasque, ferasque,
Fluminaque, et nymphas, et cætera numina ruris,
Hæc super imposita est cœli fulgentis imago :
Signaque sex foribus dextris, totidemque sinistris.
Quò simul acclivo Clymeneïa limite proles
Venit, et intravit dubitati tecta parentis ;
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus,
Consistitque procul : neque enim propiora ferebat
Lumina. Purpureâ velatus veste sedebat
In solio Phœbus claris lucente smaragdis :
A dextrâ lævâque, Dies, et Mensis, et Annus,
Sæculaque, et positæ spatiis æqualibus Horæ :
Verque novum stabat cinctum florente coronâ ;
Stabat nuda Æstas, et spicea serta gerebat :
Stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis :
Et glacialis Hyems canos hirsuta capillos.
Inde loco medius, rerum novitate paventem
Sol oculis juvenem, quibus aspicit omnia, vidit.
Quæque viæ tibi caussa ? quid hâc, ait, arce petîsti,
Progenies, Phaëton, haud inficianda parenti ?
Ille refert, O lux immensi publica mundi,
Phœbe pater, si das hujus mihi nominis usum,
Nec falsâ Clymene culpam sub imagine celat ;
Pignora da, genitor ; per quæ tua vera propago
Credar, et hunc animis errorem detrahe nostris.
Dixerat. At genitor circum caput omne micantes
Deposuit radios, propiûsque accedere jussit ;
Amplexuque dato, Nec tu meus esse negari
Dignus es : et Clymene veros, ait, edidit ortus.
Quôque minùs dubites ; quodvis pete munus, ut illud

nec tamen omnino absimilis, qualis debet esse sororum. Tellus fert homines, et urbes, et nemora, et feras, et fluvios, et nymphas, et reliquos deos agrestes. Figura cœli splendentis est constituta super hæc : et sex constellationes valvis dextris, totidemque lævis. Quò statim atque filius Clymenes pervenit arduâ viâ, et subiît domum patris incerti ; continuò dirigit gressus versus ejus faciem, et gradum sistit procul : neque enim ferre poterat lucem propiorem. Apollo positus erat in solio radiante pellucidis smaragdis, tectus amictu purpureo : à dextrâ et sinistrâ dies, et Mensis, et Annus, et Secula, et Horæ distributæ paribus intervallis : ver etiam novum aderat redimitum sertis florentibus : æstas adstabat nuda, et gestabat coronam spiceam : stabat insuper autumnus turpis uvis pressis : et hyems frigida hispidos gerens et albos capillos. Sol in medio positus inde intuitus est oculis, quibus intuetur omnia, adolescentem perculsum rebus insolitis. Et, inquit, Quænam est tibi causa itineris, fili Phaëton patri non abnegande ? quid quæsivisti in hâc arce ? Ille respondet : O lux communis vasti orbis, Apollo pater si sinis me appellare te eo nomine ; neque Clymene tegit crimen mendacio ; fac indicia, pater, per quæ ego existimer verus tuus filius, et tolle hoc dubium ex mente nostrâ. Absolverat. At pater removit radios splendentes circum totum caput, Clymene tibi nunciavit veram originem. Et ut minùs incertus sis ; posce quodvis donum, ut illud

NOTÆ.

15. *Terra.*] In valvis cælata.

18. *Signaque.*] Sedebat itaque Phœbus in æquatore ; hinc inde zodiaci signis divisis ; septentrionalibus ad dextram, australibus ad sinistram.

26. *Horæ.*] Quæ Homero cœli janitrices, Solis ministræ, &c.

28. *Nuda.*] Fortè quia per id tempus terra frugibus spoliatur.

35. *Falsâ sub imagine.*] Falsa imago est falsum nomen patris, sub *quo* illa crimen celare poterat.

41. *Radios.*] Quibus propiùs accedere Phaëton prohibeatur.

43. *Veros edidit ortus.*] Hoc est, vel *Clymene narravit tibi veram originem* ; vel *edidit*, i. e. *peperit* te *veros ortus*, i. e. veram et legitimam prolem.

Me

Me tribuente feras. Promissis testis adesto
Dis juranda palus, oculis incognita nostris.
Vix bene desierat: currus rogat ille paternos,
Inque diem alipedum jus et moderamen equorum.
Pœnituit jurâsse patrem: Qui terque quaterque
Concutiens illustre caput, Temeraria, dixit,
Vox mea facta tuâ est. Utinam promissa liceret
Non dare! confiteor, solùm hoc tibi, nate, negarem.
Dissuadere licet. Non est tua tuta voluntas.
Magna petis, Phaëton; et quæ nec viribus istis
Munera conveniant, nec tam puerilibus annis.
Sors tua mortalis: non est mortale quod optas.
Plùs etiam, quàm quod Superis contingere fas sit,
Nescius affectas. Placeat sibi quisque licebit;
Non tamen ignifero quisquam consistere in axe
Me, valet, excepto. Vasti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ,
Non agat hos currus. Et quid Jove majus habemus?
Ardua prima via est; et quâ vix manè recentes
Enitantur equi: medio est altissima cœlo;
Unde mare et terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, et pavidâ trepidat formidine pectus.
Ultima prona via est; et eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me subjectis excipit undis,
Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa vereri.
Adde, quòd assiduâ rapitur vertigine cœlum;

à me consequaris. Palus juranda diis, ignota nostris oculis, sit testis nostris promissis. Vix bene absolverat; ille orat currum patris, et potestatem et regimen equorum velocium in unum diem. Pœnituit genitorem quòd jurâsset: qui movens ter quaterque caput splendidum, dixit, Tuis verbis mea facta sunt inconsiderata. Utinam concederetur non stare policitis! agnosco, fili, recusarem tibi hoc unum. Licet aliud tibi suadere. Votum tuum est periculosum. Rogas magna, Phaëton, et dona quæ nec apta sint tuis viribus, nec ætati usque adeò teneræ. Conditio tua est mortalis: quod cupis non est mortale. Cupis insuper ignarus ultra quàm liceat diis consequi. Concedetur ut deorum *quisque sibi plaudat; interim nullus quisquam, præter me, potest permanere in curru ignifero. Moderator etiam cœli magni, qui mittit terribilia fulmina tremendâ manu, non possit regere hos currus. Et quid habemus majus Jove? Primus callis præruptus est: et quem manè equi alacres vix superent: medio cœlo est excelsissimus; unde ipse paveo aspicere mare et terras, et cor micat trepido pavore. Extremus callis est declivis; et opus habet firmo regimine. Tunc etiam ipsa Tethys, quæ me accipit fluctibus substratis, solet metuere ne ruam. Adjice, quòd cœlum aufertur revolutione continuâ;*

NOTÆ.

46. *Palus.*] Styx, Deus Deorum; Orcus; *Dî cujus jurare timent, et fallere numen*, ut loquitur Virgilius. Vide lib. I. v. 188.

Ib. *Oculis.*] Quia ad inferos, aut Tartara nullum solis lumen penetrat.

48. *Alipedum.*] Quos et postmodum *volucres* appellat, quibusque pennas assignat.

51. *Tuâ.*] Ex tuâ petitione patet mea promissa fuisse temeraria.

Ib. *Utinam promissa liceret.*] Sed non licet, ut ipse infra confitetur: *Ne dubita, dabitur; Stygias juravimus undas.*

59. *Axe.*] Synecdochicè axem seu lignum circa quod rota vertitur, pro toto curru posuit, cui Sol insidet.

63. *Manè.*] Perinde loquitur, ac si revera Sol ipse nocte quiesceret: atque ità deinceps in aliis.

67. *Ultima prona.*] Ascensus propter acclivitatem laboriosus; medium propter altitudinem terribile; descensus propter casum, plena metûs sunt.

Ib. *Eget moderamine.*] Quin sponte suâ veriùs ruit, quàm equis trahitur currus.

68. *Quæ me subjectis.*] Videtur verò Sol in mare sese mergere, cùm occidit.

69. *Tethys.*] Quam Cœli et Terræ iam vidimus antea Oceani uxorem, ponitur pro ipso mari.

70. *Rapitur.*] Spatio nempe 24 horarum dicitur primum mobile subjectos orbes ab ortu ad occasum super mundi polos violento motu rapere.

Sideraque

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.
Nitor in adversum : nec me, qui cætera, vincit
Impetus : et rapido contrarius evehor orbi.
Finge datos currus. Quid agas ? poterisne rotatis
Obvius ire polis, ne te citus auferat axis ?
Forsitan et lucos illîc, urbesque deorum
Concipias animo ; delubraque ditia donis
Esse. Per insidias iter est, formasque ferarum.
Utque viam teneas, nulloque errore traharis ;
Per tamen adversi gradieris cornua Tauri,
Hæmoniosque arcus, violentique ora Leonis,
Sævaque circuitu curvantem brachia longo
Scorpion, atque aliter curvantem brachia Cancrum.
Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis
Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,

et rapit excelsa astra, et convertit pernici vortice. Contendo in partem diversam : nec vis, quæ superat reliqua, me rapit ; *et sursum feror contra velocem cæli* motum. *Suppone concessos* tibi *currus. Quid facias ? poterisne obviam ire polis circumactis, ita ut Te cœlum rapidum non abripiat? fortè animo fingas illîc esse lucos et urbes deorum, et templa ditata muneribus :* at nîl tale est. *Via est per insidias et figuras ferarum. Et quamvis sequaris callem, neque aberres : nihilominus incedes per cornua Tauri oppositi, et arcus Thessalos et rictus sævi Leonis, et Scorpium flectentem fera brachia vasto ambitu, et Cancrum diverso modo flectentem brachia. Neque equos feroces illi ignibus, quos gerunt in pectore, et emittunt ore et naribus, tibi*

NOTÆ.

72. *Nitor in adversum.*] Cœlum namque ab oriente in occidentem volvitur, secumque trahit et solem, et reliquos planetas. Sol verò cum reliquis planetis, suo ac naturali motu ; hoc est, cum quodam nisu et conatu movetur.

Ib. *Nec me.*] Neque me sub eclipticâ lineâ manentem moratur illa primi mobilis impetuosa rotatio ; sicut deviant cæteri planetæ retrogadi, citiùs aut tardiùs moventes, propter apsides.

75. *Axis.*] Celerrima illa rotatio cœli, quam hic *citum axem* nominat ; ut supra *axem* pro curru. Alioqui *axis* est linea recta, per centrum sphæræ ad illius circumferentiam transiens; circa quam sphæra ipsa volvitur.

78. *Formasque.*] Placuit enim astronomis, Scorpionis etiam et Leonis nomine, quædam signa cœlestia posteris inculcare, per quæ soli zodiacum percurrenti transire necesse sit.

80. *Gradieris.*] Neque verò ignoravit Ovidius anni spatio, non uno die, omnia zodiaci signa solem percurrere: sed perinde loquentem solem induxit, ac si uno die cuncta illa perlustraret, quia ad ipsius temerarium filium, omni indiscriminatam periculo sese objicientem, verba spectant, si fortè imperitum à proposito valeant revocare.

Ib. *Tauri.*] Est Taurus signum in zodiaco orientem spectans ; dicitur ergo sol per *adversum* taurum tendere, quia diurno motu tendit ad occasum. Cæterum aspectu terribiliora signa Phœbus enumerat, ut ab improbâ currum suum regendi cupiditate Phaëtonta filium deterreat.

81. *Hæmonios.*] Per Hæmonios, Thessalos intellige ; per *arcus*, Sagittarium ipsum, signum cœleste in zodiaco ; quem Sagittarium, alii, in quibus Ovidius, Centaurum Chironem, Thessalum ; alii Crotum seu Crotonem filium Euphemes nutricis Musarum, suo tempore Parnassi aut Heliconis accolam, volunt fuisse.

Ib. *Leonis.*] Hic Nemæus creditus, quem Hercules interfecit, Junonis beneficio inter astra relatus.

82. *Longo.*] Brachia usque adeò porrigit, ut Libram, aliud signum, comprehendat.

83. *Scorpion.*] Signum est cœleste ex Scorpio ortum, quem adversus Orionem Terra immisit, indignata quòd quæcunque ex eâ orirentur se posse interficere, gloriaretur ; quem Scorpium Jupiter in cœlum assumsit.

Ib. *Aliter.*] Contra quam Scorpius ; hic scilicet Occasum versus, ille Orientem spectat. Aut quia Cancer non tam latè divaricat brachia, ac Scorpio.

In

In promptu regere est. Vix me patiuntur, ut acres
Incaluêre animi ; cervixque repugnat habenis.
At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
Nate, cave ; dum resque sinit, tua corrige vota.
Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas,
Pignora certa petis. Do pignora certa timendo :
Et patrio pater esse metu probor. Aspice vultus
Ecce meos : utinamque oculos in pectora posses
Inserere, et patrias intus deprêndere curas !
Denique quidquid habet dives circumspice mundus :
Eque tot ac tantis cœli, terræque, marisque,
Posce bonis aliquid : nullam patiere repulsam.
Deprecor hoc unum ; quod vero nomine pœna,
Non honor est : pœnam, Phaëton, pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis ?
Nec dubita ; dabitur (Stygias juravimus undas)
Quodcunque optaris : sed tu sapientiùs opta.
Finierat monitus. Dictis tamen ille repugnat :
Propositumque tenet : flagratque cupidine currûs.
Ergo, quà licuit genitor cunctatus, ad altos
Deducit juvenem, Vulcania munera, currus.
Aureus axit erat, temo aureus, aurea summæ
Curvatura rotæ ; radiorum argenteus ordo.
Per jura chrysolithi, positæque ex ordine gemmæ,
Clara repercusso reddebant lumina Phœbo.
Dumque ea magnanimus Phaëton miratur, opusque
Perspicit : ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores, et plena rosarum

est facile moderari. Ægrè me ferunt, cùm violenti animi sunt accensi ; et collum resistit habenis. At tu, fili, tibi prospice, ne sim tibi caussa doni luctuosi ; et dum res patitur, corrige tua desideria. Nimirum poscis indubitata indicia, ut scias te esse satum nostro genere. Do signa certa metuendo : et asseror pater timore paterno. En contemplare meam faciem ; atque utinam liceret immittere lumina in cor, et videre sollicitudinem paternam intus! Selige tandem quicquid orbis opulentus continet : et pete aliquid ex tot et tantis bonis cœli, terræ et maris : nihil denegabitur. Hoc unum averto, quod proprio nomine est supplicium, non gloria : Phaëton, petis supplicium pro dono. Quamobrem, inscie, implicas meum collum mitibus brachiis ? Ne sis incertus (juravimus aquas Stygias) quodcunque cupiveris concedetur : sed tu expete sapientiùs. Absolverat hortationes. Ille tamen adversus monita nititur : et perstat in sententiâ suâ : et ardet desiderio currûs. Pater igitur moratus quantùm potuit, deducit adolescentem ad excelsos currus, quos donavit illi Vulcanus. Axis erat aureus, temo aureus, orbis rotæ extremæ aureus ; radii omnes argentei. Chrysolithi dispersi per juga, et gemmæ ordinatæ remittebant clara lumina soli reflexo. Et dum animo elatus Phaëton admiratur, et perlustrat opus : ecce Aurora experrecta aperit ab ortu rubicundo purpureas fores, et rosis sparsa

NOTÆ.

92. *Vultus.*] Aspice, inquit, vultum meum (namque antea radios deposuerat)in quo paterni affectus indicia deprehendes.

109. *Juga.*] Cave pro equis accipias, qui nondum aderant. Potiùs per *juga*, ipsam currûs sellam intelligas; quomodo in navibus transtra, seu remigum sedilia,*juga* etiam vocantur. Virg Æn. VI.

—*per juga longa sedebat.*

Ib. *Chrysolithi.*]Est Chrysolithus lapis pretiosus, qui auri colore quia nitet, ab eo apud Græcos nomen illud accepit.

110. *Repercusso Phœbo.*] *Solis radiis à gemmarum solido corpore repulsis.*

112. *Patefecit Aurora.*] Aurora siquidem dicitur lumen illud quod solis ortum antevertit,venustissimè certè cœlum aperire fingitur.

113. *Rosarum.*] Roseo colore perfusa est Aurora, eique rosas dicavit antiquitas.

Atria.

atria. Stellæ recedunt: quarum Lucifer ante se agit exercitus, et ultimus cæli stationem relinquit. At Sol *pater, ut cernit terras et orbem rubere, et extremitates cornuum Lunarium quasi evanescere; jubet Horas celeres admovere equos currui. Citæ Deæ exequuntur mandata, et ducunt ab excelsis stabulis quadrupedes efflantes ignem, plenos succo Ambrosiæ; et aptant fræna tinnientia. Tum genitor unxit faciem sui filii sacro medicamento; et reddidit firmam adversus flammam fervidam. Et addidit radios capillis: atque ingeminans ex pectore anxio suspiria prænuncia mæroris, dixit: Si jam saltem obsequi vis præceptis paternis, omitte, adolescens, instigare* equos meos; *et attrahe fortiter habenas. Ultro festinant; difficile est coërcere ultro currentes. Neque teneas iter per quinque zonas directas. Callis est porrectus in obliquum vasto volumine, qui contentus limite trium circulorum, deflectit à polo australi, et ursa conjuncta Boreæ. Hanc insiste viam; videbis signa aperta rotæ.*

Atria. Diffugiunt stellæ: quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.
At pater, ut terras, mundumque rubescere vidit,
Cornuaque extremæ velut evanescere Lunæ;
Jungere equos Titan velocibus imperat Horis.
Jussa Deæ celeres peragunt: ignemque vomentes
Ambrosiæ succo saturos præsepibus altis
Quadrupedes ducunt; adduntque sonantia fræna.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit; et rapidæ fecit patientia flammæ.
Imposuitque comæ radios: præsagaque luctûs
Pectore sollicito repetens suspiria, dixit:
Si potes hîc saltem monitis parere paternis,
Parce, puer, stimulis; et fortiùs utere loris.
Sponte suâ properant: labor est inhibere volentes.
Nec tibi directos placeat via quinque per arcus.
Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
Zonarumque trium contentus fine, polumque
Effugit australem, junctamque aquilonibus Arcton.
Hâc sit iter: manifesta rotæ vestigia cernes.

NOTÆ.

114. *Diffugiunt.*] Quia, ob majorem solis lucem, non apparent.

115. *Lucifer.*] Venus ita dicta, quoniam assidua solis assecla prima post illius obitum, ultima ante ortum apparet; unde poëta dicit eam cæterarum stellarum agmen claudere, et quasi cogere.

Ib. *Statione.*] Translatio à militibus stationariis. Videntur enim sidera noctum vigilare atque excubias agere.

118. *Horis.*] Horæ suprà ad v. 26. dictæ sunt solis ministræ, quippe quæ ex illius motu pendent, ab illo mensurantur, et distinguuntur.

120. *Ambrosiæ.*] Est Ambrosia deorum cibus, sicuti nectar eorum potus; quanquam confunduntur aliquando. Ambrosiam etiam describit Plinius herbam odore non injucundo.

124. *Radios.*] Coronam radios emittentem, quam sol ipse solet gestare, ut videre est ex v. 40. supra.

129. *Nec tibi.*] Phaëtontem filium hortatur Sol, ne eat per circulos parallelos, sed per zodiacum, qui æquatorem obliquè intersecat.

Ib. *Quinque per arcus.*] Æquinoctialem dicit circulum, duos Tropicos, Cancri, et Capricorni, cum Arctico et Antarctico.

130. *Limes.*] Qui est zodiacus.

131. *Zonarum.*] Cœlum et terram in quinque partes diviserunt mathematici, quas *zonas* seu *cingula* vocaverunt, prout diversè solaribus radiis subjiciuntur.

Ib. *Fine.*] Duos Tropicos Cancri et Capricorni, qui fines sunt duarum zonarum temperatarum, quos sol non transgreditur. Tertiæ autem zonæ limes, quem dicit solem attingere, æquator est.

132. *Australem.*] Quem communiter vocant *Antarcticum*, id est, Arctico oppositum.

Ib. *Arcton.*] Per Arcton seu Ursam, quæ signum est cœleste in plagâ septentrionali, vel boreali, polum Arcticum intellige, aut partem cœli quæ ultra Tropicum Cancri porrigitur. Est autem Ursa eadem quæ ante Callisto fuerat Lycaonis filia à Junone in Ursum mutata, deinde à Jove in cœlum translata. Aquilonibus junctam dicit poëta, quia ex eâ cœli parte, quâ posita est Ursa, spirant venti Septentrionales.

Utque

Utque ferant æquos et cœlum et terra calores,
Nec preme, nec summum molire per æthera currum.
Altiùs egressus, cœlestia tecta cremabis;
Inferiùs, terras: medio tutissimus ibis.
Neu te dexterior tortum declinet in anguem
Neve sinisterior pressam rota ducat ad aram:
Inter utrumque tene. Fortunæ cætera mando;
Quæ juvet; et meliùs, quàm tu tibi, consulat, opto.
Dum loquor, Hesperio positas in littore metas
Humida nox tetigit. Non est mora libera nobis:
Poscimur, Effulget tenebris Aurora fugatis.
Corripe lora manu: vel, si mutabile pectus
Est tibi, consiliis, non curribus, utere nostris,
Dum potes, et sollidis etiamnum sedibus adstas;
Dumquè malè optatos nondum premis inscius axes.
Quæ tutus spectes, sine me dare lumina terris.
Occupat ille levem juvenili corpore currum:
Statque super; manibusque datas contingere habenas
Gaudet; et invito grates agit inde parenti.
Interea volucres Pyroeis, et Eous, et Æthon
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.
Quæ postquam Tethys fatorum ignara nepotis
Reppulit; et facta est immensi copia mundi;
Corripuêre viam, pedibusque per aëra motis
Obstantes findunt nebulas, pennisque levati

Et ut cælum et terra fruantur æquis caloribus, neque deprime, neque age currum ad supremum cælum. Sublimiùs si tendas, incendes domos cælestes; si inferiùs, terras: securiùs veheris medio. Neve rota dextra devehat te ad serpentem sinuosum; neve læva trahat ad aram depressam: tende iter inter utrumque. Committo reliqua fortunæ, quæ opem ferat; et meliùs (precor) prospiciat tibi, quàm tu ipse prospicis. *Dum verba facio, nox madida pervenit ad terminos sitos in littore occiduo. Non licet cunctari: vocamur. Aurora splendet, tenebris discussis. Sume habenas manu, vel si cor habes flexile, utere monitis nostris, non curribus, dum licet, et insistis adhuc sedibus firmis: dumque nescius nondum insides currui stultè desiderato. Patere me immittere terris lucem, quâ fruaris securus. Ille prosilit in currum levem corpore alacri: et insidet: et exultat apprehendere manibus concessa lora; deinde gratias agit patri repugnanti Interea equi Solis alati Pyræis, et Eous, et Æthon, et quartus Phlegon, implent aërem hinnitibus igniferis, et quatiunt carceres pedibus. Quos ut Tethys nescia fatorum nepotis removit; et apertus est vastus orbis: velocissimè iter carpserunt, et pedibus agitatis per aërem dividunt nubila opposita, et sustentati pennis*

NOTÆ.

138. *Anguem.*] Draconem dicit, signum cœleste, olim Hesperidum aurea mala custodientem, quem Hercules interfecit; Juno inter duas Arctos seu Ursas ita collocavit, ut utramque corporis flexibus comprehendat.

139. *Aram.*] Sidus australe, constans 7 stellis non longè à caudâ Scorpii; Latus autem mundi Austrinum depressius; Boreale, nobis sublime; zodiacus medius.

142. *Hesperio.*] Id est *Atlantico*, ab Hespero Atlantis fratre sic dicto. Cæterùm per Atlanticum littus accidentale intellige, quò cùm nox pervenit, necesse est dies, adeòque sol ad orientale pervenerit.

150. *Occupat.*] Celeritatem notat.

153. *Pyroeis et Eous, &c.*] Nomina quatuor equorum à Græcâ origine derivantur. Pyroeis ab igne, Eous ab Aurorâ, Æthon et Phlegon ab urendo sic dicti.

155. *Repagula.*] Ad carceres alludit, è quibus, in ludorum celebratione, equi emittebantur.

156. *Tethys.*] Oceani conjux, et Clymenes mater, apudquam solpernoctare creditur, quia in mare, cùm occidit, sese videtur immergere.

Prætereunt

Prætereunt ortos iisdem de partibus Euros.
Sed leve pondus erat; nec quod cognoscere possent
Solis equi: solitâque jugum gravitate carebat.
Utque labant curvæ justo sine pondere naves,
Perque mare instabiles nimiâ levitate feruntur;
Sic onere assueto vacuos dat in aëra saltus,
Succutiturque altè; similisque est currus inani.
Quod simul ac sensêre, ruunt, tritumque relinquunt
Quadrijugi spatium: nec quo priùs, ordine currunt.
Ipse pavet; nec quà commissas flectat habenas,
Nec scit, quà sit iter: nec, si sciat, imperet illis.
Tum primùm radiis gelidi caluêre Triones,
Et vetito frustrà tentârunt æquore tingi.
Quæque polo posita est glaciali proxima serpens,
Frigore pigra priùs, nec formidabilis ulli;
Incaluit: sumsitque novas fervoribus iras.
Te quoque turbatum memorant fugisse, Boote;
Quamvis tardus eras, et te tua plaustra tenebant.
Ut verò summo despexit ab æthere terras
Infelix Phaëton, penitùs penitúsque patentes,
Palluit, et subitò genua intremuêre timore:
Suntque oculis tenebræ per tantum lumen obortæ.
Et jam mallet equos nunquam tetigisse paternos:
Jamque agnôsse genus piget, et valuisse rogando:
Jam Meropis dici cupiens; ita fertur, ut acta
Præcipiti pinus Boreâ, cui victa remisit

antevertunt subsolanos, qui ex eâdem plagâ oriuntur. Sed onus erat parvum, et quod equi solis non potuerunt sentire: et jugum carebat pondere consueto: Et sicuti aduncæ naves sine onere convenienti vacillant, atque incertæ fluctuant nimiâ levitate; sic currus saltat in aërem sine pondere solito, et sursum valde concutitur; et est similis vacuo. Quod statim atque equi quadrijugi advertunt, exiliunt, et deserunt viam calcatam: nec currunt eodem ordine quo antea. Ipse tremit, neque novit quà torqueat lora sibi concredita, neque viam, quâ sit insistendum: neque sic ognoscat, regere queat illos. Tum primùm frigidi Triones intepuerunt radiis, et conati sunt incassùm mergi in mari prohibito. Et anguis, qui situs est juxta polum gelidum, antea iners rigore, neque metuendus cuiquam, arsit: et nova ira fervuit per calores. Dicunt etiam, Boote, te trepidum celeriter discessisse; tametsi lentus esses, et tuus currus te remoraretur. Cùm autem miser Phaëton intuitus est à supremo æthere terras usque et usque apertas, expalluit, et repentè genua concussa sunt pavore: et caligo occupavit oculos per tantum lumen. Et jam præoptaret nunquam attigisse equos paternos: et jam pœnitet cognovisse stirpem, et vicisse patrem orando: Jam optans appellari Filius *Meropis; perinde agitur, ut navis impulsa ruente Aquilone, cui victam permisit*

NOTÆ.

171. *Triones.*] Ursa est major, cujus septem lucidiores stellæ palustri formam referunt, cum bobus (quos veteres Triones à terendâ terrâ ut Varroni videtur, dixerunt) Quod signum nunquam occidit; quia, si fabulam spectes, Juno pellicem Callisto cœlo receptam indignata, à Tethye, Oceani uxore, impetravit ne aquis ejus tingeretur; si veritatem quæras, quia polo ratione nostri situs elevato vicinior est Ursa, quàm ut possit sub horizontem descendere.

173. *Serpens.*] Signum est; quod jam antè in Boreali plagâ diximus esse.

176. *Boote.*] Signum est; qui et Arctophylax dicitur, signum juxta Ursam majorem, quæ bubulci more palustrum sequi videtur. Plaustrum autem, Triones, et Ursam, unum et idem signum esse diximus.

177. *Tardus.*] Utpote polo vicinior, adeóque minor illi ambitus.

179. *Penitùs penitúsque.*] Hoc est, valde depressas, ac longe à se remotas. Nam geminatum illud adverbium immensum illud intervallum notat, inter cœlum et terras.

181. *Tenebræ.*] Vertigo caligans offusa est oculis et animo in luce mediâ, imo in tantâ.

184. *Meropis.*] Mallet se homine natum dici et salvum esse, quàm deo satum et perire.

185. *Pinus.*] Pro navi ex pinu factâ, metonymicè.

Fræna

Fræna suus rector, quam Dîs votisque reliquit.
Quid faciat ? multum cœli post terga relictum :
Ante oculos plus est : Animo metitur utrumque,
Et modò, quos illi fato contingere non est,
Prospicit occasus : interdum respicit ortus.
Quidque agat ignarus, stupet : et nec fræna remittit,
Nec retinere valet : nec nomina novit equorum.
Sparsa quoque in vario passim miracula cœlo,
Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus
Scorpios ; et caudâ, flexisque utrinque lacertis,
Porrigit in spatium signorum membra duorum.
Hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
Vulnera curvatâ minitantem cuspide vidit ;
Mentis inops, gelidâ fomidine lora remisit.
Quæ postquam summum tetigêre jacentia tergum,
Expatiantur equi : nulloque inhibente per auras
Ignotæ regionis eunt ; quâque impetus egit,
Hâc sine lege ruunt, altoque sub æthere fixis
Incursant stellis, rapiuntque per avia currum.
Et modò summa petunt, modò per decliva, viasque
Præcipites spatio terræ propiore feruntur.
Inferiúsque suis fraternos currere Luna
Admiratur equos : ambustaque nubila fumant.
Corripitur flammis, ut quæque altissima tellus ;
Fissaque agit rimas, et succis aret ademtis.
Pabula canescunt ; cum frondibus uritur arbos :
Materiamque suo præbet seges arida damno.
Parva queror. Magnæ pereunt cum mœnibus urbes.
Cumque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt. Silvæ cum montibus ardent.

nauclerus suus gubernaculum, quam concredidit dîîs et precibus. Quid agat? Magna pars cæli relicta est à tergo : major est præ occulis : mensurat utrumque mente : et nunc è longinquo spectat occasum, quò fata non sinunt illum pervenire : nunc intuetur ortum. Atque nescius quid possit agere, obstupescit : et neque laxat habenas, neque potest tenere : neque scit nomina equorum. Spectat etiam timidus hinc inde prodigia posita in cælo diversis signis distincto, et imagines magnarum ferarum. Est locus ubi Scorpius flectit lacertos in duos arcus, et extendit artus in spatium duorum siderum, caudâ et brachiis curvatis utrinque. Cùm juvenis intuitus est hunc squalentem sudore veneni atri, intentantem plagas caudâ reflexâ, deficiens animo laxavit habenas frigido timore. Quæ postquam collapsæ sunt equorum *summa in dorsa, equi divagantur : et nemine obstante feruntur per spatia incognitæ plagæ ; et quò furor impulit, hàc currunt sine modo et impetum faciunt in stellas positas sub summo æthere, et abstrahunt currum per avia. Et modò eunt per depressa, et limites præruptos,* aut *loca terræ viciniora. Et Luna stupet equos fratris ire inferiùs suis : et nubes incensæ fumum emittunt. Ut quæque terra sublimior est, accenditur : et divisa hiat, et arida est humore exhausto. Herbæ albicant : arbor ardet cum foliis : et fruges arentes suppeditant pabulum suo incendio. De exiguis* damnis *queror. Vastæ civitates intereunt cum muris : et conflagratio redigit in favillas totas nationes cum suis alumnis. Nemora flagrant cum montibus.*

NOTÆ.

186. *Fræna.*] Pro gubernacule : quod poëtis familiare.

196. *Scorpios.*] Signum zodiaci constans stellis 21 duorum penè signorum spatia occupans : Chelæ seubrachia, Libram constituere videntur ; Scorpium verò ipsum caudâ recurvâ designat.

197. *In spatium duorum.*] Alterum namque brachiis ; alterum caudâ facit.

198. *Madidum.*] Ex caloris viciniâ sudantem, æstuantem, sævientem.

205. *Incursant stellis.*] Quippe cum nimiùm jam ascenderent equi.

Ardet Athos, Taurusque Cilix, et Tmolus, et Œte ;
Et nunc sicca, priùs celeberrima fontibus, Ide ;
Virgineusque Helicon, et nondum Œagrius Hæmos.
Ardet in immensum geminatis ignibus Ætne,
Parnassusque biceps, et Eryx, et Cynthus, et Othrys,
Et tandem Rhodope nivibus caritura, Mimasque,
Dindymaque, et Mycale, natusque ad sacra Cithæron.
Nec prosunt Scythiæ sua frigora : Caucasus ardet,
Ossaque cum Pindo, majorque ambobus Olympus :
Aëriæque Alpes, et nubifer Apenninus.
Tunc verò Phaëton cunctis è partibus orbem
Aspicit accensum : nec tantos sustinet æstus :
Ferventesque auras, velut è fornace profundâ,
Ore trahit, currusque suos candescere sentit.
Et neque jam cineres ejectatamque favillam

Athos flagrat, et Taurus Ciliciæ mons, *et Tmolus, et O Etna, et Ida, jam arida, olim nobilissima fontibus ; et Helicon virginibus sacer, et Hæmus nondum O Eagrius* dictus. *Ætna flagrat flammis duplicatis sine modo, et Parnassus, in duos vertices divisus, et Eryx, et Cynthus, et Othrys, et tandem Rhodope vacua nivibus, et Mimas, et Dindyma, et Mycale, et Cythæron sacris dicatus. Nec sua frigora opem ferunt Scythiæ : Caucasus flagrat, et Ossa cum Pindo, et Olympus major utroque : et Alpes aëriæ, et Apenninus nubilosus. Tunc verò Phaëton spectat mundum inflammatum ex omnibus partibus : nec patitur tantos ardores : et haurit ore aërem calidum tanquam ex fornace profundâ, et sentit suos currus ignescere. Et neque jam potest sustinere cineres et favillam jactatam.*

NOTÆ.

217. *Athos.*] Macedoniæ mons altissimus.

Ib. *Taurus.*] Mons est totius Asiæ maximus, diversa nomina apud varias gentes in quas dividitur, sortitus, à Cilicibus *Taurus* dictus.

Ib. *Tmolus.*] Mons est Phrygiæ, vino, croco, et melle abundans.

Ib. *Œte.*] In Thessaliâ, Herculis rogo et morte celeberrimus.

218. *Ide.*] Mons est, qui ad Troadem spectat, fontibus suis inclytus.

219. *Helicon.*] Hic Bœotiæ est, Musis sacer, ideoque à poëtâ *virgineus* dictus.

Ib. *Hæmos.*] Mons Thraciæ altissimus, in quo Orpheus, O Eagri et Calliopes filius, uti quidem voluerunt nonnulli, à Mænadibus, seu furentibus Bacchis discerptus est : unde mons dictus est O Eagrius.

220. *Geminatis ignibus Ætne.*] Nempe tam suis quàm incendii Phaëtontæi ignibus, Ætna enim Siciliæ mons flammas evomit.

221. *Parnassusque.*] Mons Phocidis in duos vertices divisus.

Ib. *Eryx.*] Hunc, olim Veneri dicatum, habet Sicilia.

Ib. *Cynthus.*] In Delo insula est, ubi Apollinem et Dianam Latona peperisse dicitur, à quo ille Cynthius, hæc Cynthia appellata.

222. *Rhodope.*] Mons Thraciæ perpetuis nivibus horridus.

Ib. *Mimasque.*] Mons est Ioniæ, Icario mari oppositus. Itemque Thraciæ continuis obsessus imbribus.

223. *Dindyma.*] Montes Troadis, matri deorum sacri ; unde Cybele Dindyme dicta.

Ib. *Mycale.*] Qui Cariæ est, è regione Sami insulæ.

Ib. *Cithæron.*] Hic fuit Bœotiæ, Bacchi sacrificiis notissimus, ubi Pantheum Bacchi contemptorem Bacchæ discerpserunt.

224 *Caucasus.*] Scythiæ, regionis ad Septentrionem frigidissimæ, mons est, ad quem Prometheus fuit religatus.

225. *Ossa cum Pindo.*] Qui sunt Thessaliæ.

Ib. *Olympus.*] In confinio est Macedoniæ et Thessaliæ, tam altus ut cœlum ipsum pertingere videatur : quare etiam pro ipso nonnunquam sumitur.

226. *Alpes.*] Montes sunt excelsi, Italiam à Galliâ disterminantes.

Ib. *Apenninus.*] Longissimus est montium tractus Italiam dividens. A sublimitate vocat poëta *nubiferum* quasi ad nubes pertingeret, ita etiam Alpes *aërias*, quia in auras altè surgunt.

Ferre

Ferre potest : calidoque involvitur undique fumo.
Quóque eat, aut ubi sit, piceâ caligine tectus
Nescit ; et arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tum credunt in corpora summa vocato,
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem.
Tum facta est Libye, raptis humoribus æstu,
Arida : tum Nymphæ passis fontesque, lacusque
Deflevêre comis. Queritur Bœotia Dircen,
Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas.
Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent ; mediis Tanaïs fumavit in undis,
Peneosque senex, Theutranteusque Caïcus,
Et celer Ismenos, cum Phocaïco Erymantho,
Arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas,
Quique recurvatis ludit Mæandros in undis ;
Mygdoniusque Melas, et Tænarius Eurotas.
Arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes,
Thermodonque citus, Gangesque, et Phasis, et Ister :

et circumfunditur undique fumo fervido. Neque intelligit quò vadat, aut ubi sit, involutus obscuris tenebris ; et aufertur pro libitu alatorum equorum. Credibile est populos Æthiopum tunc sumsisse atrum colorem, sanguine educto ad extremas partes corporis. Tum Libya facta est sicca, humiditate sublatâ caloribus : tum nymphæ ejulaverunt capillis sparsis, et fontes, et lacus. Bœotia conqueritur Dircen, Argos Amymonen, Corinthus aquas Pirenidas exsiccatas esse. *Neque fluvii nacti ripas loco dissitas sunt securi : Tanaïs fumavit in mediis aquis, et senex Peneus, et Caïcus Theutranteus, et rapidus Ismenus cum Erymantho Phocaïco, et Xanthus iterum deflagraturus, et flavus Lycormas, et Mæander, qui ludit in aquis flexuosis ; et Melas Mygdonius, et Eurotas Tænarius. Euphrates etiam Babylonius incensus est, ursi Orontes, et celer Thermodon, et Ganges, et Phasis, et Danubius :*

NOTÆ.

237. *Libye.*] Africæ est pars aridissima, inter Mauritaniam, et Cyrenaïcam regionem, cui limites accuratè assignare errones populi non scive unt.

239. *Dircen*] Fontem, quo caloribus jam exhausto, uti non liceret. Atque in hunc fontem non procul à Thebis mutata fuerat Dirce, Lyci, Thebarum reg s, uxor.

240. *Amymonen.*] Fuit Amymone Danai filia, in fontem, apud Argos, conversa.

Ib. *Ephyre.*] *Corinthus*, ubi fons Pirente Musis sacer.

241. *Nec sortita loco.*] *Non exigui modò fontes, sed latissimi fluvii exaruerunt.*

242. *Tanaïs.*] Fluvius est Scythiæ maximus, Europam ab Asiâ dividens.

243. *Caïcus.*] Fluvius est Mysiæ, ideo Theutranteus dictus, quòd ex Theutrantiâ Mysiæ parte Mysus fluvius terrâ haustus, deinde Caïcum efficiat.

244. *Ismenos.*] Bœotiæ fluvius in Euripum influens

Ib. *Erymantho.*] Phocidis est, aut Phocaïcus hic fluvius, in Arcadiâ, ubi et mons ejusdem nominis.

245. *X inthus.*] Fluvius est Trojæ, qui belli Trojani tempore, iterum Vulcani vi arsit et exaruit. Vide I. l. [illegible].

Ib. *Lycormas.*] Evenus est Ætolia fluvius, flavas volvens arenas ; aliis etiam nominibus appellatus.

246. *Mæandros.*] Phrygiæ est hic, 600, ut numerant gyris, et sinuosis flexibus, ita fluens, ut in fontem suum sæpius recurrere videatur.

247. *Melas.*] Fluvius est Mygdoniæ, qui oves *nigras* efficere dicitur ; μέλας enim *niger* significat.

Ib. *Tænarius.*] Eurotas Laconiæ fluvius, Tænarius dict à Tænaro, quod Solinus cap. 12. Laconiæ spiraculum dicit.

248. *Euphrates.*] Nobilissimus est Asiæ fluvius ex Armeniâ, per Mesopotamiam, lotâ Babylone urbe, Persicum sinum defluens.

Ib. *Orontes.*] Hic Syriæ, ex Libano monte decurrens ; *Typhon*, à Typhonte gigante illic fulminato, aliis etiam appellatus nominibus.

249. *Thermodon.*] Thraciæ est ; juxta quem sedes posuisse volunt Amazones, ex Scythiâ in Europam migrantes.

Ib. *Ganges.*] Maximus et notissimus Indorum fluvius.

Ib. *Phasis.*] Colchorum est, qui Medeæ etiam nomen suum dedit.

Ib. *Ister.*] Europæ maximus est fluvius, qui et Danubius dicitur, in pontum Euxinum influens.

Æstuat Alpheos : ripæ Spercheïdes ardent :
Quodque suo Tagus amne vehit fluit ignibus aurum.
Et, quæ Mæonias celebrârant carmine ripas,
Flumineæ volucres medio caluêre Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitque caput, quod adhuc latet. Ostia septem
Pulverulenta vacant septem sine flumine valles.
Fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat,
Hesperiosque amnes, Rhenum, Rhodanumque, Padumque,
Cuique fuit rerum promissa potentia, Tybrin.
Dissilit omne solum ; penetratque in Tartara rimis
Lumen, et infernum terret cum conjuge regem.
Et mare contrahitur : siccæque est campus arenæ,
Quod modò pontus erat : quosque altum texerat æquor,
Exsistunt montes, et sparsas Cyladas augent.
Ima petunt pisces : nec se super æquora curvi
Tollere consuetas audent Delphines in auras.
Corpora phocarum summo resupina profundo

Alpheos fervet : ripæ Spercheïdes flagrant : et aurum quod Tagus volvit suo flumine liquescit per ardores. Et aves fluviatiles, quæ nobilitaverunt ripas Mæonias cantu suo, arserunt in medio Caystro. Nilus tremefactus recessit ad ultimum orbem, et abscondit caput, quod adhuc tegitur. Septem ejus ostia pulvere respersa septem evadunt valles absque flumine. Eâdem sorte exaruerunt Hebrus et Strymon Thracii itemque Rhenus et Rhodanus ad occasum porrecti et Tybris, cui mundi imperium fuit assignatum. Universa terra hiat ; et lux pervadit usque ad inferos per fissuras, et terrefacit regem inferum cum uxore. Pelagus etiam coarctatur : et quod jam erat mare, est vastitas constrata glareâ : et montes, quos profundum mare operuerat, apparent, et Cycladum, quæ latè huc illuc sparguntur, numerum augent. Pisces se recipiunt in profundum : neque Delphines pandi audent se efferre super mare in aërem assuetum. Corpora Phocarum super extremam maris faciem inversa

NOTÆ.

250. *Alpheos.*] Arcadiæ est hic in Peloponneso, qui ibi absorptus, intermixtis aquis, ex Græciâ, subter mare et terram currens, se in Siciliâ rursus extollit, ubi Arethusæ fonti immixtus, sese deinde in mare Siculum exonerat. Quam fabulam non modò poëtæ, sed historici etiam scripserunt ; de quâ suo loco nostrum quoque audiemus Nasonem.

Ib. *Spercheïdes.*] Sperchii, Thessaliæ fluvii, qui in Maliacum sinum illabitur.

251. *Tagus.*] Hispaniæ fluvius, aureas vehens arenas, quas jam sole liquefactas aquæ ritu devolutas insolenti hyperbole fingit poëta.

252. *Mæonias.*] Est Mæonia eadem quæ Lydia, Asiæ minoris regio, in quâ Caystrus fluvius cygnis suis à poëtis celebratus.

253. *Volucres.*] De cygnis loquitur.

254. *Nilus.*] Celeberrimus Ægypti fluvius, cujus fontes quia veteres ignoraverunt, ideo caput condidisse dicit poëta ; quod tamen in Lunæ montibus Ptolemæus, recentiores ex quibusdam lacubus quos *Zaflan* et *Zembre* vocant, assignârunt.

256. *Vacant.*] Septem dicit alveos, per quos in mare erumpit Nilus, ita exaruisse ut valles apparerent.

257. *Ismarios.*] *Thracios*, ab Ismaro, Thraciæ monte. Synecdoche est.

Ib. *Hebrum.*] Sunt Hebrus et Strymon duo Thraciæ fluvii in Ægeum mare influentes.

258. *Hesperios.*] Id est, qui magìs ad occidentalem plagam spectant. Nam Rhenus Germaniæ. Rhodanus Galliæ, Padus seu Eridanus Italiæ, fluvii notissimi.

252. *Cui.*] Id est, Romanis, fluminis illius accolis. Metonymia est.

261. *Infernum.*] *Plutonem* cum Proserpinâ conjuge.

264. *Cycladas.*] Sunt Cyclades Ægæi maris insulæ, in orbem collectæ, quæ hìc pro quibuslibet synecdochicè sumuntur.

Exanimata

Exanimata natant. Ipsum quoque Nerea, fama est,
Doridaque, et natas, tepidis latuisse sub antris.
Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu
Exserere ausus erat: ter non tulit aëris æstus.
Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractosque undique fontes,
Qui se condiderant in opacæ viscera matris,
Sustulit omniferos collo tenus arida vultus:
Opposuitque manum fronti: magnoque tremore
Omnia concutiens paullùm subsedit, et infrà,
Quàm solet esse, fuit: siccâque ita voce locuta est:
Si placet hoc, meruique, quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat perituræ viribus ignis,
Igne perire tuo; clademque auctore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo.
(Presserat ora vapor.) Tostos en aspice crines!
Inque oculis tantum, tantum super ora favillæ.
Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiique refers: quòd adunci vulnera aratri,
Rastrorumque fero, totoque exerceor anno?
Quòd pecori frondes, alimentaque mitia, fruges
Humano generi; vobis quòd thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse: quid undæ,
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, et ab æthere longiùs absunt?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit
At cœli miserere tui. Circumspice utrumque;
Fumat uterque polus: quos si vitiaverit ignis,
Atria vestra ruent. Atlas en ipse laborat!
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli;
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,

mortua fluitant. Aiunt etiam ipsum Nereum, et Doridem et filias sese abdidisse in cavernis calidis. Neptunus conatus erat ter emittere aquis lacertos, vultu truci: ter non toleravit ardorem aëris. Mitis tamen Terra, ut erat cincta mari, inter aquas pelagi, et fontes undique congestos, qui sese receperant in præcordia vastæ matris, sicca extulit faciem omnia ferentem collo tenus: et prætulit manum fronti; et percellens cuncta ingenti pavore paullùm subsedit et constitit inferiùs quàm solet esse: et hanc orationem habuit voce aridâ: Siquidem hoc gratum est, ô maxime deorum, et digna sum, quamobrem tua fulmina quiescunt? Concedatur interituræ fervore ignis interire igne tuo; et solatium habere exitii ab auctore. Ægrè equidem os aperio in hanc ipsam orationem (calor præcluserat fauces.) En vide capillos ustos! et nihil nisi cineres in oculis, et in vultum. Præstasne mihi hanc mercedem atque *hunc honorem feracitatis, et servitii; quòd patior plagas curvi aratri et rastrorum, et torqueor toto anno? quòd exhibeo folia pecori, et fruges, cibos dulces humanæ genti; quòd vobis* præbeo *thura? Sed pone tamen me dignam esse calamitate: aquæ quid* meritæ sunt, *quid meritus est frater? quamobrem maria illi data sorte minuuntur, et distant longiùs à cœlo? Quòd si neque favor fratris neque meus te movet; at miserearis cœli tui. Intuere utrumque* polum; *uterque polus fumum emittit: quos si ignis corruperit, domus vestræ cadent. Ecce ipse Atlas nutat! vixque fert suis humeris ardentem polum. Si maria, si terræ intereunt, si basilica cœli; ruimus in antiquum chaos. Aufer ex igne,*

NOTÆ.

268. *Nerea.*] Fuit Nereus deus maris, vates insignis, in Ægeo mari præcipuè habitans, qui Doridem uxorem habuit, ex quâ 50 suscepit filias, à patre *Nereïdas* dictas.

273. *Contractos.*] Intellige vel calore diminutos, et partim exsiccatos, vel potiùs in matris gremium congregatos et coactus, ut patet ex versu sequenti.

275. *Omniferos.*] Quia omnia alit Terra, unde Græcis παμμήτωρ dicitur, et Virg. Æn. 6. *Omniparens.*

281. *Auctore.*] *Si Jovis potiùs quàm Phaëtontis manu periero.*

266. *Atlas.*] Mons Mauritaniæ, qui propter altitudinem cœlum sustinere dicitur; vel quia Atlas rex Mauritaniæ, qui in illum montem fertur transmutatus, primus omnium de Astrologicâ tractâsse creditus.

Si

Si quid adhuc superest : et rerum consule summæ.
Dixerat hæc Tellus : neque enim tolerare vaporem
Ulteriùs potuit, nec dicere plura : suumque
Rettulit os in se, propioraque manibus antra.
At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum,
Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi ; summam petit arduus arcem ;
Unde solet latis nubes inducere terris :
Unde movet tonitrus, vibrataque fulmina jactat.
Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
Tunc habuit : nec, quos cœlo dimitteret, imbres.
Intonat : et dextrâ libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam : pariterque, animâque, rotisque,
Expulit, et sævis compescuit ignibus ignes.
Consternantur equi : et, saltu in contraria facto,
Colla jugo excutiunt, abruptaque lora relinquunt.
Illìc fræna jacent, illìc temone revulsus
Axis ; in hâc radii fractarum parte rotarum :
Sparsaque sunt latè laceri vestigia currûs.
At Phaëton rutilos flammâ populante capillos,
Volvitur in præceps, longoque per aëra tractu
Fertur ; ut interdum de cœlo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem procul à patriâ diverso maximus orbe
Excipit Eridanus : spumantiaque abluit ora.
II. Naïdes Hesperiæ trifidâ fumantia flammâ
Corpora dant tumulo : signantque hoc carmine saxum ;
Hic situs est Phaëton, currûs auriga paterni :

si quid adhuc restat : et prospice summæ rerum. Terra hæc locuta erat : nec verò potuit pati diutiùs calorem, nec plura narrare : et recepit suum caput in se, et speluncas viciniores inferis. At pater omnipotens testatus deos, et ipsum Phœbum *qui tradiderat currus omnia peritura luctuoso fato, nisi succurrat ; excelsus ascendit in supremam arcem ; unde solet immittere nubila vastis terris ; unde ciet tonitrua, et vibrat fulmina missa. Sed neque tum habuit nubila quæ posset spargere in terras : neque imbres quos à cælo mitteret. Intonat : et jecit in aurigam* Phaëtontem *fulmen libratum ab aure dextrâ : et deturbavit pariter animâ et rotis, et oppressit ignes feris ignibus. Equi attoniti sunt: et saltu retrorsum dato, subtrahunt colla jugo, et deserunt habenas laceratas. Frena illic sunt strata, illic axis eductus temone ; ex hâc parte radii rotarum quassatorum ; et reliquiæ currûs fracti sunt latè disjectæ. At Phaëton flammâ vastante comam flavam fuit præceps, et trahitur per aërem longo tramite ; sicuti quandoque stella de cælo puro, quanquam non delapsus est,* tamen *potuit videri decidisse. Quem Eridanus maximus recipit longe à patriâ dissito orbe ; et lavit faciem æstuantem.*

II. *Naïdes Hesperiæ condunt sepulcro corpus fumans igne trisculo : et inscribunt hoc epitaphium saxo* sepulchrali : *hîc positus est Phaëton moderator currûs paterni ;*

NOTÆ.

300. *Summæ.*] Summa rerum, in quâ rerum maxima pars consistit.

306. *Summam petit arcem.*] Cùm sit altissimum in naturâ cœlum, est tamen in ipso aliquid altius illo ; verticem cœli vocat Virgilius.

311. *Ab aure.*] Qui telum vibrant, illud priùs, ut acriùs emittant, ad aurem adducunt.

313. *Ignibus.*] Ὀξύμωρον. Ignis ignem potius auget : verùm flamma valentior minùs valentem oppressit, sicut infirmiora à robustioribus in naturâ subiguntur in eodem genere.

321. *Stella.*] Non stella quidem, sed exhalatio quædam incensa, stellæ speciem referens.

323. *Procul.*] Multùm enim distat Italia ab Æthiopiâ.

324. *Eridanus.*] Fluvius Italiæ, qui et Padus dicitur.

325. *Hesperiæ.*] Occidentales et Italiæ : *Hesperia* enim ferè pro Italiâ, sicut *ultima Hesperia* pro Hispaniâ sumitur. Naïades autem Hesperiæ, Phaethusa, Lampetie, et Phœbe, sorores erant Phaetontis.

Ib. *Trifidâ.*] *Fulmine*, quod trifidâ cuspide pingitur.

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.
Nam pater obductos luctu miserabilis ægro
Condiderat vultus: et, si modò credimus, unum
Isse diem sine Sole ferunt. Incendia lumen
Præbebant; aliquisque malo fuit usus in illo.
At Clymene postquam dixit, quæcunque fuerunt
In tantis dicenda malis; lugubris et amens,
Et laniata sinus, totum percensuit orbem:
Exanimesque artus primò mox ossa requirens,
Repperit ossa tamen peregrinâ condita ripâ.
Incubuitque loco: nomenque in marmore lectum
Perfudit lachrymis, et aperto pectore fovit.
Nec minùs Heliades fletus, et inania morti
Munera, dant lachrymas: et cæsæ pectora palmis
Non auditurum miseras Phaëtonta querelas
Nocte, dieque vocant: adsternunturque sepulchro.
Luna quater junctis implêrat cornibus orbem:
Illæ more suo (nam morem fecerat usus)
Plangorem dederant: è queîs Phaëthusa sororum
Maxima, cùm vellet terræ procumbere, questa est
Diriguisse pedes: ad quam conata venire
Candida Lampetie, subitâ radice retenta est.
Tertia cùm crinem manibus laniare pararet:
Avellit frondes. Hæc stipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
Dumque ea mirantur, complectitur inguina cortex;
Perque gradus uterum, pectusque, humerosque, manusque,
Ambit: et exstabant tantùm ora vocantia matrem.
Quid faciat mater? nisi, quò trahat impetus illam,
Huc eat, atque illuc? et, dum licet, oscula jungat?
Non satìs est: truncis avellere corpora tentat,
Et teneros manibus ramos abrumpere: at inde

quem si tenere non potuit frustratus est tamen inceptis ingentibus. Num parens lamentabilis gravi ærumnâ veluverat faciem opertam: et si modò fidem adhibemus, aiunt unum diem præteriîsse absque sole. Deflagratio lucem afferebat; et nonnulla fuit utilitas in illo dispendio. At Clymene postquam protulit quæcumque fuerunt proferenda in tantis malis tristis et furiosa, et scissas vestes habens perlustravit totum mundum: et exquirens primò membra mortua, mox ossa, invenit ossa quamquam sepulta ripâ externâ. Et ibi insedit: et irrigavit lachrymis nomen lectum in marmore et calefecit gremio nudato. Neque minùs solis filiæ præbent morti lachrymas et ejulatus, dona vana: et plangentes pectora manibus explicitis citant nocte et die Phaëtontem non percepturum lamentabiles querimonias: et jacent ad tumulum. Luna quater absolverat orbem cornibus coëuntibus: illæ ex consuetudine sua (nam usus in consuetudinem abierat) lamentationes continuaverant, è quibus Phaëthusa, grandior natu sororum, cùm cuperet sese in terram mittere, ingemuit pedes induruisse: ad quàm cùm alba Lampetie vellet accedere, correpta est radice modò natâ. Cùm tertia vellet lacerare comam manibus; decerpit frondes. Hæc queritur crura correpta esse trunco, illa lacertos suos mutari in productos ramos. Et dum ea stupent, liber involvit inguina; et circumdat paulatim ventrem et pectus, et humeros, et manus; et supererant tantùm ora citantia matrem. Quid agat mater? nisi feratur huc atque illuc, quo furor illam rapiat; et misceat basia, dum datur? Non satìs est; nititur eripere corpora stipitibus, et revellere ramos teneros manibus: at inde

NOTÆ.

328. *Excidit.*] Magna tamen aggredi ausus est, quod quidem abundè pulchrum atque magnificum est.

329. *Ægro.*] Id est, qui ægros facit. Meton.

335. *Percensuit.*] Inveniendi filii causâ.

336. *Mox.*] Postquam corpus non invenerat.

340. *Heliades.*] Solis filiæ, à patre Græcè sic dictæ, quæ et à fratre *Phaëtontiades*. Tres tantùm hîc memorat poëta, alii plures. Hyginus usque ad septem; quæ postquam fratrem per quatuor menses assiduè flevissent, tandem Jovis miseratione in populos, vel, ut aliis placet, in alnos, ipsarum verò lachrymæ in succina seu electra, mutatæ sunt.

344. *Luna quater junctis.*] Quatuor menses transierant.

Sanguineæ

Sanguineæ manant, tanquam de vulnere, guttæ.
Parce, precor, mater, quæcunquæ est saucia, clamat :
Parce, precor : nostrum laniatur in arbore corpus.
Jamque vale. Cortex in verba novissima venit.
III. Inde fluunt lachrymæ : stillataque sole rigescunt
De ramis electra novis : quæ lucidus amnis
Excipit, et nuribus mittit gestanda Latinis.
IV. Adfuit huic monstro proles Stheneleïa Cycnus,
Qui tibi materno, quamvis à sanguine junctus,
Mente tamen, Phaëton, propior fuit. Ille, relicto
(Nam Ligurum populos, et magnas rexerat urbes)
Imperio, ripas virides, amnemque querelis
Eridanum impleràt, silvamque sororibus auctam :
Cùm vox est tenuata viro : canæque capillos
Dissimulant plumæ : collumque à pectore longum
Porrigitur, digitosque ligat junctura rubentes :
Penna latus vestit : tenet os sine acumine rostrum :
Fit nova Cycnus avis. Nec se cæloque, Jovique
Credit, ut injustê missi memor ignis ab illo.
Stagna colit, patulosque lacus : ignemque perosus,
Quæ colat, elegit contraria flumina flammis.
Squallidus interea genitor Phaëtontis, et expers
Ipse suis decoris, qualis, cùm deficit orbem,
Esse solet : lucemque odit, seque ipse, diemque :
Datque animum in luctus : et luctibus adjicit iram :
Officiumque negat mundo. Satìs, inquit, ab ævi

guttæ cruentæ fluunt tanquam de cicatrice. Ignosce quæso, mater, vociferatur, quæcunque est vulnerata : ignosce, quæso : corpus nostrum discerpitur in arbore. Jamque vale Liber occupavit os ultima verba proferens.

III. *Inde stillant lachrymæ : et electra derivata de novis ramis indurantur sole : quæ fluvius purus excipit et mittit Italis puellis induenda.*

IV. *Cycnus filius Stheneli adstitit huic prodigio, qui utcumque tibi devinctus sanguine materno, Phaëton, tamen fuit conjunctior* bene*volo animo. Ille neglecto regno (nam imperium tenebat in gentem Ligurum, et amplas civitates) questibus implevit at ripas glaucas, et fluvium Eridanum, et nemus amplificatum sororibus cùm vox est imminuta viro : et plumæ candidæ imitantur comam : at collum productum à pectore extenditur, et ligamina committunt* pedum *articulos rubentes. Penna tegit latus, rostrum occupat os sine acumine : Cycnus mutatur in avem novam. Nec se committit cœlo, et Jovi, tanquam recordans fulminis injustè conjecti ab ello. Frequentat stagna et vastos lucus : et aversatus ignem assumsit flumina contraria flammis, quæ habitet. Interea pater Phaëtontis horridus, et ipse spoliatus sua elegantia, qualis consuevit esse cùm orbem suum obscuratum habet : et odio habet splendorem seipsum, et diem, et animum adjicit ad mærorem : et addit iram mærori, et recusat officium* suum præstare *orbi. Satis, ait, ab temporum*

NOTÆ.

361. *Parce, precor.*] Sic Polydorous apud Virg.

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto;
Parce pias scelerare manus.——

363. *In verba.*] Hoc est, cortex os obducens, verba Heliadum ultima occupavit.

367 *Adfuit huic*] Quo Heliades in arbores populos, et lachrymæ in electra conversæsunt. Nunc ad Cycni Stheneli filii progeditur fabulam qui Phaëtonti sanguine et amicitiâ conjunctus, cùm, relictâ Liguriâ, ad Padi ripas venisset, multùmque amici casum deflevisset, in avem sui nominis fuit mutatus.

370 *Ligurum.*] Sunt Ligures, quibus imperabat Cycnus, Italiæ populi, inter Varum et Macram amnes siti, Tuscis ab ortu contermini.

372. *Sororibus.*] *Phaëtontis :* Quas ante in populos mutatas vidimus.

375. *Junctura.*] Pelliculam dicit rubentem quâ continentur Cycnorum digiti.

377. *Nec se cæloque.*] Naturalem causam petit ex fabulâ.

Ib. *Jovique.*] Id est, aëri.

382. *Deficit orbem.*] Ubi deliquium et eclipsim patitur, opaci lunæ corporis interjectu obscuratus.

385. *Officiumque.*] Currum regere, cujus beneficio illustratur orbis.

Sors

Sors mea principiis fuit irrequieta : pigetque
Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum :
Quilibet alter agat portantes lumina currus.
Si nemo est, omnesque Dei non posse fatentur ;
Ipse agat : ut saltem, dum nostras tentat habenas,
Orbatura patres aliquando fulmina ponat.
Tum sciet, ignipedum vires expertus equorum,
Non meruisse necem, qui non benè rexerit illos.
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina : neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant. Missos quoque Jupiter ignes
Excusat, precibusque minas regaliter addit.
Colligit amentes, et adhuc terrore paventes,
Phœbus equos : stimuloque domans et verbere sævit :
Sævit enim, natumque objectat, et imputat illis.
V. At pater omnipotens ingentia mœnia cœli
Circuit : et, ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat. Quæ postquam firma, suique
Roboris esse videt : terras, hominumque labores
Perspicit. Arcadiæ tamen est impensior illi
Cura suæ : fontesque, et nondum audentia labi
Flumina restituit : dat terræ gramina, frondes
Arboribus ; læsasque jubet revirescere silvas.
Dum redit, itque frequens ; in virgine Nonacrinâ
Hæsit : et accepti caluêre sub ossibus ignes.
Non erat hujus opus lanam mollire trahendo ;
Nec positu variare comas ; ubi fibula vestem,
Vitta coërcuerat neglectos alba capillos,
Et modò læve manu jaculum, modò sumpserat arcum.
Miles erat Phœbes : nec Mænalon attigit ulla

initio conditio mea fuit laboriosa ; et me pœnitet laborum exactorum sine fine sine honore. Quivis alius regat currus ferentes lucem. Si nullus est, et omnes dii concedunt se esse impares, ipse regat, ut saltem, dum tractat nostra lora deponat quandoque fulmina quæ privent parentes liberis. *Tum cognoverit, postquam tentaverit impetum equorum ignipedum, non dignum esse morte qui non bene moderatus fuerat illos. Omnes dii circumdant solem talia proferentem : et orant voce supplice ne placeat immittere caliginem mundo. Jupiter etiam excusat flammas à se conjectas, et adjicit pro imperio comminationes precibus. Sol cogit equos attonitos, et trementes adhuc pavore, et compescens* eos *aculeo, et scuticâ furit : furit enim, et objicit filium, et* eos *accusat de* ejus *morte.*

V. *At Pater omnipotens perlustrat vastum ambitum cœli : et prospicit ne quid corruptum viribus ignis perierit. Quæ postquam invenit integra, et sibi constantia : intuetur terras, et labores hominum. Magìs tamen intendit animum ad suam Arcadiam : et renovat fontes et fluvios nondum ausos fluere : decorat terram herbis, arbores foliis, et imperat nemora vastata revirescere. Dum sæpius meat atque remeat, constitit* defixis oculis *in puellâ Nonacrinâ : et amor medullis receptus incaluit. Non erat hujus pensum lanam trahere et mollem reddere, et variâ positurâ capillos distinguere : postquam fibula collegerat amictus, vitta candida comam fluentem, et nunc corripuerat manu expolitum jaculum, nunc arcum ; erat miles Dianæ : neque ulla tetigit Mænalon*

NOTÆ.

390. *Ipse.*] *Jupiter*, quem tamen iratus dedignatur appellare.

405. *Arcadiæ suæ.*] A se amatæ ; sive propter Maim, quæ in Cyllene, ipsius Arcadiæ monte Mercurium peperit. Vel *suæ* ait poëta, quòd Arcades non minùs, quam Cretenses, apud se natum esse Jovem contendunt. Sic Pausanias in Arcadicis.

409. *Nonacrinâ.*] *Arcadicâ ;* Synecdochicè. Callisto est Lycaonis filia, cui nomen fecit Mons Arcadiæ *Nonacris.*

412. *Positu variare.*] Id est, in varias figuras componere.

413. *Vitta alba.*] Quæ pudicitiæ symbolum.

415. *Miles erat.*] Id est, Venationi erat dedita ; nam et talis fuit Diana.

Ib. *Phœbes.*] *Dianæ*, Apollinis seu Phœbi sororis.

Ib. *Mænalon.*] Arcadiæ montem, ubi Diana venari solita.

Gratior

Gratior hâc Triviæ. Sed nulla potentia longa est.
Ulterius medio spatium Sol altus habebat;
Cùm subit illa nemus, quod nulla ceciderat ætas.
Exuit hîc humero pharetram lentosque retendit
Arctus: inque solo, quod texerat herba, jacebat;
Et pictam positâ pharetram cervice premebat.
Jupiter ut vidit fessam, et custode vacantem,
Hoc certê conjux furtum mea nesciet, inquit:
Aut si resciverit; sunt, ô, sunt jurgia tanti?
Protinus induitur faciem, cultumque Dianæ:
Atque ait, O comitum virgo pars una mearum,
In quibus es venata jugis? de cespite virgo
Se levat: et, Salve numen, me judice, dixit,
Audiat ipse licet, majus Jove. Ridet, et audit;
Et sibi præferri se gaudet; et oscula jungit:
Nec moderata satìs, nec sic à virgine danda.
Quâ venata foret silvâ narrare parantem
Impedit amplexu: nec se sine crimine prodit.
Illa quidem contrà, quantùm modò fœmina possit,
(Aspiceres utinam, Saturnia, mitior esses!
Illa quidem pugnat; sed quæ superare puella,
Quisque Jovem poterat? superum petit æthera victor
Jupiter. Huic odio nemus est, et conscia silva.
Unde, pedem referens, pœne est oblita pharetram
Tollere cum telis, et, quem suspenderat, arcum.
Ecce, suo comitata choro Dictynna per altum
Mænalon ingrediens, et cæde superba ferarum,
Aspicit hanc, visamque vocat: clamata refugit;
Et timuit primò, ne Jupiter esset in illâ,

magis *accepta*, quàm *hæc Triviæ. Sed nulla* gratia aut *potentia est durabilis. Sed excelsus tenebat locum ulteriorem medio, cùm illa intrat silvam, quæ nullo tempore decisa erat. Hîc deposuit pharetram humero, et elaxavit arcum flexilem; et strata erat super terrâ, quam gramen vestiverat: et sustentabat pictâ pharetrâ caput impositum. Cùm Jupiter aspexit defatigatam, et sine custode; Certè dicit uxor mea ignorabit istud stuprum: aut si cognoverit suntne rixæ, ô suntne tanti? Continuò assumit vultus et ornatum Dianæ: atque inquit, O puella, pars una mearum comitum in quibus collibus es venata? Puella surgit, et ait, Salve numen, meâ sententiâ, majus Jove, quamvis ipse me audiat.* Ipse *audit et ridet; et lætatur se sibi anteponi; et dat suavia, nec satìs modesta, nec sicut puella dari oporteat. Implicat amplexu conantem referre quâ silvâ venata sit; et se manifestat non sine crimine. Illa equidem (utinam videres, Juno, esses lenior!) Illa equidem contrà nititur quantùm saltem puella possit: sed quæ puella, quæve poterat vincere Jovem? Jupiter voti compos ascendit in supremum cælum. Hæc odit nemus, et silvam conscium. Unde digrediens oblita est ferè colligere pharetram cum sagittis et arcum quem appenderat. Ecce Dictynna stipata suis comitibus ambulans per excelsum Mænalon, et elata nece ferarum videt hanc, et arcessit visam:* hæc *vocata recedit, et metuit primò, ne Jupiter lateret in illâ.*

NOTÆ.

416. *Triviæ.*] *Dianæ*: quæ ideo Trivia dicitur, quòd in triviis triformi, et tricipiti sacra fierent. Vide Fast. lib. I. Est nempe Diana in terris, eadem quæ in cœlo Luna, et inferis Proserpina, quam in triviis equino, canino, medioque humano capite repræsentabant.

417. *Ulterius spatium.*] Meridiem jam pertransisse significat.

418 *Quod nullo.*] Quod nunquam cæsum erat, adeòque arboribus densissimum, umbrâque gratissima.

424. *Sunt jurgia tanti?*] Suntne tanti momenti, ut me ab hisce deliciis absterreant?

435. *Aspiceres.*] Id est, si vidisses, Juno, quàm reluctanter Jovi cesserit, non adeò in immerentem sævires.

438. *Conscia.*] Stupri à Jove illati.

441. *Dictynna*] Diana ἀπὸ τῶν δικτύων, à retibus, quibus usa dea venatrix. Quanquam in Britomartis nymphæ et comitis honorem hoc nomen sibi assumsisse Dianam voluerunt alii. Illa nempe cùm Minoïs amorem fugeret, et sese in mare præcipitem dedisset, à Cretensibus, oraculo monitis ut hoc pacto grassantem pestem effugerent, retibus ex mari extracta est. Qui Cretenses Dianæ templum, sub Dictynnæ nomine, extructum dicaverunt.

Sed,

Sed, postquam pariter Nymphas incedere vidit,
Sensit abesse dolos, numerumque accessit ad harum.
Heu quàm difficile est crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo : nec, ut antè solebat,
Juncta Deæ lateri, nec toto est agmine prima,
Sed silet ; et læsi dat signa rubore pudoris.
Et (nisi quod virgo est) poterat sentire Diana
Mille notis culpam. Nymphæ sensisse feruntur.
Orbe resurgebant Lunaria cornua nono ;
Cùm Dea venatrix, fraternis languida flammis,
Nacta nemus gelidum ; de quo cum murmure labens
Ibat, et attritas versabat rivus arenas.
Ut loca laudavit : summas pede contigit undas.
His quoque laudatis, Procul est, ait, arbiter omnis :
Nuda superfusis tingamus corpora lymphis.
Parrhasis erubuit. Cunctæ velamina ponunt :
Una moras quærit. Dubitanti vestis adempta est :
Quâ positâ, nudo patuit cum corpore crimen.
Attonitæ, manibusque uterum celare volenti,
I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes,
Cynthia : deque suo jussit secedere cœtu.
Senserat hoc olim magni matrona Tonantis ;
Distuleratque graves in idonea tempora pœnas.
Caussa moræ nulla est : et jam puer Arcas (id ipsum
Indoluit Juno) fuerat de pellice natus.
Quò simul obvertit sævam cum lumine mentem :
Scilicet hoc unum restabat, adultera, dixit,
Ut fœcunda fores : fieretque injuria partu
Nota : Jovisque mei testatum dedecus esset.
Haud impunè feres : adimam tibi nempe figuram,

Sed postquam cognovit Nymphas unà ambulare, intellexit fraudem non esse, et se addidit earum choro. Heu quàm difficile est non indicare crimen ore! vix erigit oculos; neque ut antea consueverat, affixa est lateri deæ; neque est prima toto choro. Verùm tacet; et rubore suo indicat pudicitiam violatam. Et, nisi ipsa esset virgo. Diana poterat cognoscere crimen mille indiciis. Nymphæ dicuntur cognovisse. Cornua Lunæ renovabantur nono mense, cùm Diana *dea venatrix languens nimio fervore fratris, devenit in silvam opacam; ex quâ manabat rivus fluens cum strepitu, et verrebat sabulum detritum. Postquam probavit loca, attigit pede aquas supremas Illis quoque probatis Longè abest, inquit, omnis testis : abluamus nuda corpora aquis supefusis. Parrhasis rubore correpta est. Omnes exuunt vestes : ea sola cunctatur. Amictus dereptus est moras nectenti : quo exuto, culpa prodita est cum nudo corpore. Diana dixit huic exterritæ, et quærenti tegere ventrem manibus. Fuge hinc, neque contamina sacros fontes : et imperavit abire à suo numero. Conjux magni Tonantis hoc olim adverterat, et demiserat in tempus opportunum atrox supplicium. Non est causâ* diutius *morandi : et jam puer Arcas erat natus de adulterâ : id ipsum Junoni mœrori erat. In quem puerum statim atque conjecit* feros *oculos, ferumque animum; Scilicet, inquit, hoc unum superaret, pellex, ut fœcunda esses : et injuria innotesceret partu : et crimen mei Jovis esset hoc testimonio confirmatum. Non discedes inulta : namque tibi eripiam formam,*

NOTÆ.

452. *Sensisse feruntur.*] Adeóque perspicaciores, minúsque, quàm ipsa Diana, virgines : vel quia cum illâ familiariter magìs versarentur.

453. *Orbe.*] *Nonus mensis aderat.*

454. *Fraternis*] *Solis*, qui Dianæ frater.

456. *Attritas.*] *Minutas*, quæque adeò pedes non læderent.

460. *Parrhasis.*] *Callisto*, Arcadica. Memoranturenim Arcadiæ mons Parrhasius, nemus, oppidum, regiuncula ; à Parrhaso Lycaonis filio.

461. *Adempta.*] Puellari protervitate et joco.

464. *Sacros.*] Fontes, quibus erat perennis scaturigo, numen habere credebantur.

465. *Cynthia.*] *Diana*, à Cyntho, Deli monte, ubi cum Apolline nata.

468. *Caussa moræ nulla.*] Juno non videt causam, quare iram suam diutius differat.

Ib. *Arcas.*] Quem ex Jove peperit Calisto

Quâ tibi, quâque places nostro, importuna, marito.
Dixit: et, adversâ prênsis à fronte capillis,
Stravit humi pronam. Tendebat brachia supplex:
Brachia cœperunt nigris horrescere villis,
Curvarique manus, et aduncos crescere in ungues,
Officioque pedum fungi: laudataque quondam
Ora Jovi, lato fieri deformia rictu.
Neve preces animos, et verba superflua flectant;
Posse loqui eripitur. Vox iracunda, minaxque,
Plenaque terroris rauco de gutture fertur.
Mens antiqua tamen factâ quoque mansit in ursâ;
Assiduoque suos gemitu testata dolores,
Qualescunque manus ad cœlum et sidera tollit:
Ingratumque Jovem, nequeat cùm dicere, sentit.
Ah quoties, solâ non ausa quiescere silvâ,
Ante domum, quondamque suis erravit in agris!
Ah quoties, per saxa canum latratibus acta est!
Venatrixque metu venantum territa fugit!
Sæpe feris latuit visis; oblita quid esset:
Ursaque conspectos in montibus horruit ursos:
Pertimuitque lupos; quamvis pater esset in illis.
VI. Ecce Lycaoniæ proles ignara parenti
Arcas adest, ter quinque ferè natalibus actis:
Dumque feras sequitur; dum saltus eligit aptos,
Nexilibusque plagis silvas Erymanthidas ambit,
Incidit in matrem; quæ restitit, Arcade viso;
Et cognoscenti similis fuit. Ille refugit:
Immotosque oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit: propiùsque accedere aventi
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo.
Arcuit omnipotens; pariterque ipsosque, nefasque

quâ tibi plaudis, odiosa, et quâ grata es viro nostro. Locuta est: et comâ correptâ à fronte oppositâ, proturbatam projecit in terram. Supplex porrigebat lacertos: lacerti cœperunt rigere pilis atris, et manus flecti, et augeri in ungues hamatos, et vicem pedum præstare: et vultus olim probati à Jove fieri turpes vastis faucibus. Et ne preces et copia orationis moveat mentem, tollitur potestas loquendi. Vox sæva, infensa, et plena terroris emittitur de rauco gutture. Animus tamen pristinus inest in ursâ factâ, et indicans pœnam suam continuo gemitu tollit ad cœlum et astra manus qualescunque: et cogitat Jovem ingratum, licet non possit ita prædicare. Ah! quoties verita requiescere in nemore deserto, expatiata est ante domum, et in campis olim suis. Ah! quoties agitata est per rupes latratibus canum! Et venatrix effugit tremefacta metu venatorum! Sæpe se abdidit feris conspectis; non recordans quid esset: et ursa expavit ursos visos in collibus, et lupos, quanquam parens esset immixtus illis.

VI. *Ecce Arcas filius Callistûs nescius incidit in matrem, annos natus propemodum quindecim: et dum persequitur feras, dum eligit saltus idoneos, et circumdat silvas Erymanthidas cassibus intextis, occurrit matri, quæ constitit, Arcade conspecto; et visa est cognoscere* illum. *Ille recessit: et ignorans expavit hærentem semper in se oculis fixis: et jacturus erat telum vulneraturum pectus matris cupientis accedere propiùs. Omnipotens* id *vetuit: et simul ipsos* corripuit, *et nefas,*

NOTÆ.

478. *Brachia.*] In ursam mutata est. Cujus fabulæ hanc causam assignat Palæphatus. Ingressa erat Callisto venatrix ursæ cubile, à quâ consumpta est: Exivit deinde ursa, nec deinceps apparuit Callisto: eam ursam esse comites dictitârunt.

487. *Tollit.*] Solent nempe ursi posterioribus tantùm pedibus quandoque insistere, more hominum.

493. *Quid esse.*] Ejusmodi nempe fera, cui ab aliis nihil timendum esset.

495. *Pater.*] Patrem illius Lycaonem antea in lupum Jovis irâ mutatum vidimus, Lib. I.

499. *Erymanthidas.*] *Arcadicas; Erymanthus* quippe Arcadiæ mons est, apro ab Hercule cæso factus celebris.

Sustulit;

Sustulit; et celeri raptos per inania vento
Imposuit cœlo, vicinaque sidera fecit.
Intumuit Juno, postquam inter sidera pellex
Fulsit: et ad canam descendit in æquora Tethyn,
Oceanumque senem: quorum reverentia movit
Sæpe deos: caussamque viæ scitantibus infit:
Quæritis æthereis quare regina Deorum
Sedibus huc adsim? pro me tenet altera cœlum.
Mentiar, obscurum nisi nox cùm fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea vulnera cœlo
Videritis stellas illîc, ubi circulus axem
Ultimus extremum spatioque brevissimus ambit.
Est verò, cur quis Junonem lædere nolit,
Offensamque tremat; quæ prosim sola nocendo?
En ego quantùm egi! quàm vasta potentia nostra est!
Esse hominem vetui: facta est Dea. Sic ego pœnas
Sontibus impono: sic est mea magna potestas!
Vindicet antiquam faciem, vultusque ferinos
Detrahat; Argolicâ quod in antè Phoronide fecit.
Cur non et pulsâ ducat Junone, meoque
Collocet in thalamo, socerumque Lycaona sumat?
At vos si læsæ contemptus tangit alumnæ,
Gurgite cæruleo septem prohibete Triones:
Sideraque in cœlo stupri mercede recepta
Pellite; ne puro tingatur in æquore pellex.
VII. Dî maris annuerant. Habili Saturnia curru

prohibuit; et affixit cœlo ablatos vento rapido, per aërem, et astra effecit sibi invicem vicina. Juno excanduit postquam adultera micuit inter astra, et devecta est ad veterem Tethyn in mare et senem Oceanum; quorum honos tetigit sæpe deos: et ita incipit verba faciens ad eos *qui causeu itineris inte..ogaverant: Petitis quamobrem regina deorum huc advenerim ab arcibus cœlestibus? Alia habet cœlum pro me. Sim mendax, nisi cum nox induxerit tenebras mundo, aspexeritis* Arcadem et Callistonem, *meos dolores. stellas jam insignes supremo cœlo, illîc ubi circulus ultimus et minimus ambitu circumdat polum. Reliquum autem est* aliquid, *quamobrem quisquam metuat offendere Jun.nem. et metuat læsam, quæ sola juvem officiendo? En quantùm ego profeci! quanta est nostra potestas! prohibui esse hominem, facta est dea. Ita ulciscor noxios: ea est mea vasta potentia! Asserat* ei *p·istinam formam, et tollat faciem belluinam; quod fecit antea Phoronide Argolicâ. Cur non etiam eam uxorem ducat, Junone repudiatâ, et constituat in meo cubiculo, et accipiat Lycaonem in socerum? At si fastidium alumnæ spretæ vos movet, arcete à glauco mari septem Triones; et abigite sidera cœlo, quod iis stupri præmium est, admo.a; ne adultera mergatur in aquâ purâ.*

VII. *Dii maris assensi erant. Filia Saturni curru agili.*

NOTÆ

506. *Inania.*] *Per spatium aërium,* quod vacuum videtur.

507. *Sidera.*] Callisto fuit in Ursam majorem mutata, quam Arctophylax, in quem mutatus Arcas, comitatur.

509. *Canam.*] Spumis et ætate; nam omnium rerum, etiam deorum nutrix credita.

510. *Quorum reverentiq.*] Oceanus et Tethys magno sunt in honore apud omnes deos, quia antiquissimi. Alter deorum parens; altera mater, sive nutrix. Vide Natal. lib. VIII. cap. 1.

516. *Circulus.*] *Arcticus,* qui minimus est ad polum Septentrionalem.

522. *Sontibus.*] Nocentibus, et meis pellicibus.

523. *Vindicet.*] Restituat illi priorem formam, sicut et restituit suam Io nepoti Phoronei, quæ, cùm in vaccam Junonis metu fuit conversa, humanæ tandem formæ à Jove fuit restituta.

525. *Ducat.*] Callistonem, quam in tanto dolore, multùm cavet ne nominet.

527. *Alumnæ.*] Jam antea Junonem à Tethy educatam diximus: qui fabulæ natura ipsa ansam præbuit. Per Junonem enim infimam aëris regionem præsertim intelligunt fabularum consarcinatores, qui quidem aër Tethy seu aquâ rarefactâ gignitur et nutritur.

528. *Septem Triones.*] Id est, Ursam majorem.

530. *Ne puro.*] Hoc ideo fictum, quòd Ursa, et polo nobis sublato, vicina sidera non subeant horizontem, qui quidem poëtis, ut et vulgò, videtur mare.

Ingredita

Ingreditur liquidum pavonibus aëra pictis :
Tam nuper pictis cæso pavonibus Argo,
Quàm tu nuper eras, cùm candidus antè fuisses,
Corve loquax, subitò nigrantes versus in alas.
Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis
Ales, ut æquaret totas sine labe columbas :
Nec servaturis vigili Capitolia voce
Cederet anseribus, nec amanti flumina cycno.
Lingua fuit damno : linguâ faciente loquaci,
Qui color albus erat, nunc est contrarius albo.
VIII. Pulchrior in totâ, quam Larissæa Coronis.
Non fuit Hæmoniâ. Placuit tibi, Delphice, certè,
Dum vel casta fuit, vel inobservata. Sed ales
Sensit adulterium Phœbeïus : utque latentem
Detegeret culpam non exorabilis index,
Ad dominum tendebat iter : quem garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia, cornix.
Auditâque viæ causâ, Non utile carpis,
Inquit, iter : ne sperne meæ præsagia linguæ.
Quid fuerim, quid simque, vide ; meritumque require :
Invenies nocuisse fidem. Nam tempore quodam

pavonibus stellatis : ascendit in cœlum fluidum stellatis inquam, tam nuper Argo interfecto quàm tu, corve garrule, nuper eras repentè mutatus in alas atras cùm priùs albus fuisses. Nam hæc avis fuit olim splendida pennis candidis, ut par esset columbis prorsùs sine omnia maculâ : neque cederet anseribus custodituris voce exporrectâ Capitolium, neque cycno prosequenti fluvios. Lingua nocuit : linguâ garrulâ id præstante, ut color qui erat candidus, nunc sit contrarius candido.

VIII. *Non fuit* puella *formosior in totâ Hæmoniâ, quàm Larissæa Coronis. Sanè grata tibi fuit. Delphice dum vel pudica fuit, vel minùs observata. Sed avis Apollinis cognovit stuprum : et, ut index inexorabilis revelaret vitium occultum, gressus dirigebat ad dominum : quem indicem cornix loquax persequitur alis agitatis, ut omnia percunctetur. Et cognitâ causâ viæ, Non, ait, iter facis,* tibi *commodum : ne contemne omina linguæ meæ. Inspice quid sim, et quid fuerim, et percunctare de merito : reperies fidem* mihi *obfuisse. Nam aliquando.*

NOTÆ.

532. *Pictis.*] Quorum caudas stellantibus gemmis, ex Argi oculis, nuper ornaverat Juno. Picti verò pavones propriè trahunt currum Junonis propter diversam et multi colorem aëris naturam : quâ de causâ et Iris eidem nuncia et ministra est.

533. *Tam nuper.*] Repetitio est, ut ad sequentem fabulam faciliùs descendat, et lectoris animum præparet.

534. *Quam tu nuper eras.*] Corvus initio fuit candidus ; sed quum ejus indicio Apollo cognovisset Coronida amicam cum alio juvene (Ischyde sc.) rem habere, eamque sagittis interfecisset puerumque Æsculapium exciso utero extraxisset ; pœnitentiâ ductus, corvum indicem sibi aliquid præmii sperantem, ex albo nigrum fecit.

538. *Nec servaturis.*] Alludit ad historiam Romanam, quæ Gallos testatur, olim per noctis silentia ad summum Capitolini obscessi ascendisse ; ita ut non custodes solùm, sed et canes fefellerint : anseres tamen clangore, et alarum strepitu M. Manlium excitâsse, qui cum aliis Gallos de arce Romanâ deturbavit.

542. *Larissæa.*] Larissâ Thessaliæ urbe oriunda ; quare ab aliâ Coronide Phocaïca distinguitur.

543. *Hæmonia.*] *Thessaliâ*, ab Hæmo vicino monte, ut placet Servio ; at potiùs ab aliquo rege, quorum causâ sæpissime nomen mutavit.

Ib. *Delphice.*] Apollinem compellat, quia Delphis, Phocidis urbe, ubi celeberrimum habuit templum et oraculum, hoc nomen consecutus est.

545. *Phœbeïus.*] Corvus est, propter auguria, vaticinia, et præsagia, Apollini sacer.

546. *Non exorabilis.*] Inexorabilis dicitur corvus, quia cornicis monita audire noluerit ; vel fortè quia Coronis eum precibus frustrà fatigavit ne rem proferret.

551. *Quid fuerim.*] Comes namque fui Minervæ.

Ib. *Quid sim.*] Nunc à comitatu Minervæ repulsa contemnor.

Pallas

Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam,
Clauserat Actæo textâ de vimine cistâ :
Virginibusque tribus gemino de Cecrope natis
Hanc legem dederat, sua ne secreta viderent.
Abdita fronde levi densâ speculabar ab ulmo,
Quid facerent. Commissa duæ sine fraude tuentur,
Pandrosos atque Herse. Timidas vocat una sorores
Aglauros ; nodosque manu diducit : at intus
Infantemque vident, apporrectumque draconem.
Acta Deæ refero ; pro quo mihi gratia talis
Redditur, ut dicar tutelâ pulsa Minervæ ;
Et ponar post noctis avem. Mea pœna volucres
Admonuisse potest ; ne voce pericula quærant.
At puto, non ultro, nec quicquam tale rogantem
Me petiît. Ipsâ licet hoc à Pallade quæras :
Quamvis irata est, non hoc irata negabit.
Nam me Phocaïcâ clarus tellure Coroneus
(Nota loquor) genuit, fueramque ego regia virgo :
Divitibusque procis (ne me contemne) petebar.
Forma mihi nocuit. Nam dum per littora lentis
Passibus, ut soleo, summâ spatiarer arenâ,
Vidit, et incaluit pelagi Deus : atque precandò
Tempora cum blandis absumsit inania verbis :
Vim parat, et sequitur. Fugio, densumque relinquo

Minerva incluserat Erichthonium filium natum absque matre, capsâ factâ de vimine Actæo : et posuerat hanc legem tribus puellis ortis ex Cecrope biformi. ne intuerentur sua arcana. Ego tecta levibus foliis observabam quid agerent ab ulmo spissâ. Duæ, Pandrosos et Herse, fideliter servant concredita. Una Aglauros arcessit sorores meticulosas ; et resolvat vincula manu : at intuentur intus et puerum, et draconem juxta stratum. Renuncio Deæ quæ facta essent : pro quo hæc mihi gratia refertur, ut dicar rejecta à clientelâ Palladis ; et habear post alitem noctis. Meum supplicium potest docuisse alites. ne arcessant damna loquacitate. At dices, *Credo,* Minerva *non expetivit me sponte suâ, cùm ego ab illâ tale nihil rogarem. Possis istud à Minervâ ipsâ exquirere : tametsi infensa non istud diffitebitur. Nam, dico quæ passim nota sunt, Coroneus illustris terrâ Phocaïcâ me progenuit : et eram puella regia : et quærebar à procis opulentis ; ne me despice. Pulchritudo mihi obfuit. Nam dum ambularem in extremâ glareâ tardis gressibus per littora, ut consuevi, deus maris* Neptunus *intuitus est* me ; *et amore correptus est ; et postquam contrivit orando vanum tempus, et molles voces, vi nititur, et* me *persequitur. Prosilio, et destituo solidum*

NOTÆ.

553. *Erichthonium.*] Fuit hic suo tempore rex Atheniensium, ex Vulcani semine in terram effuso, dum vim Minervæ pararet, genitus ; quem quidem draconis pedibus natum cistâ inclusit ipsa Minerva, tribusque Cecropis virginibus commendavit, *&c.*

554. *Actæo.*] *Ex Atticâ regione direpto.*

555. *Gemino.*] Fuit Cecrops Atheniensium rex primus, à quo illi *Cecropidæ* : dictus ideo geminus : vel quòd ex parte serpens, vel quòd linguâ duplici, Ægyptiâ, neme Ægypto oriundus, et Attica. Alii alias causas afferunt.

562. *Acta.*] A Cecropis filiabus.

563. *Ut dicar.*] Cornicem ob garrulitatem aversatur prudentiæ dea : cujus generis aves in Minervæ templis lucisque raro, Athenis omnino non conspici, scripsit Plinius, lib. X. cap. 12.

564. *Noctis avem.*] *Noctuam;* quæ Minervæ sacra, qui in tenebris perspicit ; atque in nocte consilium: ut et propter oculos cæsios, qui illi cùm Minervâ communes.

565. *Voce.*] Plurimis nocet avibus, quæ per vocem et propter eam in aucupis manus deveniunt.

560. *At puto.*] Tacitæ occurrit objectioni. Dicet enim corvus, *Non ob indicium repulsa fuisti, ô Cornix, sed quia nunquam Minervæ grata ;* quod omnem cornici suasionis vim adimebat. Atque hanc postea ita dissolvit objectionem, ut sponte fuerit ab ipsâ Minervâ comes petita.

569. *Phocaïcâ.*] In Phocide Græciæ regione, Atticæ finitimâ, imperans.

572. *Lentis.*] Qui cornicum etiam mos est.

Littus,

Littus, et in molli nequicquam lassor arenâ.
Inde Deos, hominesque voco : nec contigit ullum
Vox mea mortalem. Mota est pro virgine virgo,
Auxiliumque tulit. Tendebam brachia cœlo :
Brachia cœperunt levibus nigrescere pennis.
Rejicere ex humeris vestem molibar ; at illa
Pluma erat, inque cutem radices egerat imas.
Plangere nuda meis conabar pectora palmis :
Sed neque jam palmas, nec pectora nuda gerebam.
Currebam ? nec, ut antè, pedes retinebat arena :
Et summâ tollebar humo. Mox acta per auras
Evehor, et data sum comes inculpata Minervæ.
Quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
Crimine Nyctimene nostro successit honori ?
IX. An, quæ per totam res est notissima Lesbon,
Non audita tibi est ? patrium temerâsse cubile
Nyctemenem ? avis illa quidem : sed conscia culpæ
Conspectum, lucemque fugit, tenebrisque pudorem
Celat ; et á cunctis expellitur æthere toto.
Talia dicenti, Tibi, ait, revocamina, corvus,
Sint precor ista malo : nos vanum spernimus omen.
Nec cœptum dimittit iter : dominoque jacentem
Cum juvene Hæmonio vidisse Coronida narrat.
Laurea delapsa est audito crimine amantis :
Et pariter vultusque, Deo, plectrumque, colorque
Excidit. Utque animis tumidâ fervebat ab irâ :
Arma assueta capit ; flexumque à cornibus arcum
Tendit ; et illa suo toties cum pectore juncta

Littus et frustrà defatigor in molli sabulo. Postea precor deos et homines : neque vox mea movit ullum hominem. Virgo tacta est pro virgine, et opem tulit. Porrigebam lacertos ad cœlum : lacerti cœperunt obscurari pennis levibus. Conabar deripere amictum ab humeris : at illa erat pluma, et fixerat radices extremas in cutem. Molibar percutere pectora nuda meis palmis ; sed neque habebam palmas neque pectora nuda. Currebam : neque utì priùs sabulum coërcebat pedes : et levabar extremâ terrâ. Continuò vecta per aërem tollor, et sum addita comes illibata Palladi. Quid tamen juvat istud si Nyctimene, facta ales crimine nefando, occupavit nostrum honorem?

IX. *An factum, quod vulgatum est per totum Lesbon, et tibi inauditum? Nyctimenen violâsse lectum paternum? Illa quidem* est *ales : sed conscia criminis vitat* omnium *conspectum et diem, et tegit pudorem caligine ; et fugatur ab omnibus* avibus *toto cœlo. Corvus dicit proferenti talia, Oro ut isæc revocationes sint tibi exitio ; nos contemnimus vanum præsagium. Neque desistit ab incœpto itinere ; et refert domino* Apollini *se vidisse Coronidem cubantem cum juvene Hæmonio, Laurea* corona *excidit deo, audito stupro amantis, atque simul alacritas et plectrum, et color. Et cùm mens excandesceret irâ turgente, sumit tela consueta, et curvat arcum tensum à cornibus ; et illa toties connexa cum pectore suo*

NOTÆ.

577. *Nequicquam.*] Quia plùs poterat Neptunus insequendo, quàm Coronis fugiendo.

579. *Virgo.*] Minerva perpetuâ gaudens virginitate, virginis Coronidis causâ mota est.

587. *Et summâ.*] Jam levior facta est, nec, ut antè, mollis arena cedit pedibus, et gressus retardat.

589. *Diro.*] Quia Nyctimene, Nyctæi regis Lesbia filia, patris amore capta, cum eo concubuisse dicitur. Hæc miserante Minervâ, in noctuam mutata est : hinc lucifuga ab avibus, interdiu si prodeat, incessitur.

590. *Nostro.*] Quia Minervæ carissima.

591. *Lesbon.*] Est Lesbos maris Ægæi insula nobilis, Troadi à meridie opposita. Hodie *Metelin.*

596. *Tibi, ait revocamina.*] Id est, malè tibi sit, quæ me ab incepto itinere revocas.

599. *Coronida.*] Larissæam intellige, quam cum Ischye, aut Ischyde concubuisse suprà diximus.

601. *Plectrum.*] Quo citharam percutiebat.

603. *Arma.*] Arcum, et sagittas.

Indevitato

Indevitato trajecit pectora telo.
Icta dedit gemitum, tractoque à vulnere ferro,
Candida Puniceo perfudit membra cruore :
Et dixit, Potui pœnas tibi, Phœbe, dedisse :
Sed peperisse priùs. Duo nunc moriemur in unâ.
Hactenus : et pariter vitam cum sanguine fudit.
Corpus inane animæ frigus lethale secutum est
Pœnitet, heu ! fero pœnæ crudelis amantem :
Seque, quòd audierit, quòd sic exarserit, odit.
Odit avem, per quam crimen caussamque dolendi
Scire coactus erat : nervumque, arcumque, manumque
Odit ; cumque manu temeraria tela sagittas,
Collapsamque fovet : seràque ope vincere fata
Nititur : et medicas exercet inaniter artes.
Quæ postquam frustrà tentata, rogumque parari
Sensit, et arsuros supremis ignibus artus ;
Tum verò gemitus (neque enim cœlestia tingi
Ora decet lachrymis) alto de corde petitos
Edidit. Haud aliter, quàm cùm spectante juvencâ
Lactentis vituli, dextrâ libratus ab aure,
Tempora discussit claro cava malleus ictu.
Ut tamen ingratos in pectora fudit odores.
Et dedit amplexus, injustaque justa peregit ;
Non tulit in cineres labi sua Phœbus eosdem
Semina : sed natum flammis uteroque parentis
Eripuit, geminique tulit Chironis in antrum.
Sperantemque sibi non falsæ præmia linguæ
Iter aves albas vetuit considere corvum.
X. Semifer interea divinæ stirpis alumno

transverberavit pectora ineluctabili sagittâ. Coronis *tactu ingemuit et ferro c epto ex vulnere infecit artus niveos sanguine purpureo : et dixit, Potus ibi pœnas exsolvisse, ô Apollo : sed antea fœtum emisisse. Nunc duo cademus in unâ. Hoc usque* locuta est ; *et emisit pariter vitam cum sanguine. Frigus mortiferum corripuit corpus vacuum animâ. Heu! serò pœnitet amantem sævæ vindictæ : et sese odio prosequitur, quòd aurem præbuerit, quòd sic irâ incensus fuerit. Odio habet alitem, per quam necesse fuerat cognoscere vitium, et caussam luctûs, et aversatur nervum, et arcum et manum et cum manu, tela* illa *inconsideratè emissa, sagittas. Et incumbit jacenti, et conatur superare fata auxilio,* jam nimiùm *serò, et nequicquam experitur artes medicas. Quæ postquam vidit incassum admota, et videt rogum adornari, et membra flagratura ultimâ flammâ. tum verò emisit suspiria ducta ex imo corde (neque enim decet vultus cœlestes irrigari lachrymis.) Non aliter, quàm cùm juvencâ intuente malleus impactus ab aure dextrâ* percussoris *perfregit tempora depressa vituli sugentis ictu personanti. Postquam tamen irroravit pectus unguentis ingratis, et amplexus est, et absolvit exequias iniquas : non passus est Apollo prolem suam cadere in cineres eosdem : sed eximit igni et ventre matris filium et portavit in speluncam Chironis,* qui formæ erat *ambiguæ. Et prohibuit corvum expectantem mercedem linguæ non mendacis consistere inter candidas volucres.*

X. *Interea semiferus* Centaurus Æsculapio *alumno divinæ originis*

NOTÆ.

609. *Duo.*] Ipsa cum filio Æsculapio, qui jam in utero erat.

610. *Hactenus.*] Id est, pauca dixit, quasi plura dicere volentem vita deseruerit.

626. *Ingratos.*] Utpote in re tali. Munus erat flebile et triste ministerium.

627. *Justa.*] Exequias *injustas* vocat, quarum se ingratum injustumque damnabat autorem.

629. *Natum.*] *Æsculapium*, quem utero Coronis gestabat.

630. *Chironis.*] Fuit Chiron centaurus, Saturno et Philyre Oceani filiâ ortus; cujus ideo pars superior hominis, posterior equi dicitur fuisse, quòd pater, ne ab uxore Ope, amoribus interveniente cognosceretur, in equum sese confestim mutaverit. Probitate autem, justitiâ, medicâ arte, aliisque fuit inclytus Chiron ; quamobrem Achillis juventæ moderator constitutus.

633. *Semifer.*] *Chiron*, semivir et semiequus Æsculapii institutor.

Lætus

oblectabatur ; et lætus erat honor econjuncto oneri. Ecce nata Centauri adest, humeros habens velatos crinibus rubentibus, quam Nympha Chariclo cùm peperisset olim ad ripam fluvii impetuosi, appellavit Ocyroën. Huic non satis fuit doctam fuisse artes paternas : aperiebat secreta fatorum. Postquam igitur correpta fuit impetu fatidico, et incaluit deo, quem habebat conditum in corde, intuetur infantem, et inquit, Adolesce infans, salutifer universo mundo : corpora mortalia sæpe debebunt se tibi : Licebit tibi animas sublatas restituere. Postquam etiam id semel inceperis diis repugnantibus, igne avi tui *arceberis posse iterum hac facere : atque ex deo fies corpus inanimum : et deus, qui eras modo corpus : et his mutabis tua fata, Tu etiam pater amabilis, non jam morti obnoxius, et factus lege natalium ut sis superstes omnibus seculis. tunc optabis posse interire cùm torqueberis veneno crudelis serpentis admisso per artus vulneratos. Et dii facient te mortalem ex immortali ; et tres deæ secabunt tua fila.*

Lætus erat ; mistoque oneri gaudebat honore.
Ecce venit rutilis humeros protecta capillis
Filia Centauri ; quam quondam nympha Chariclo
Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit
Ocyroën. Non hæc artes contenta paternas
Edidicisse fuit : fatorum arcana canebat,
Ergo ubi fatidicos concepit mente furores,
Incaluitque Deo, quem clausum pectore habebat ;
Aspicit infantem, totique salutifer orbi
Cresce puer, dixit : tibi se mortalia sæpe
Corpora debebunt : animas tibi reddere ademptas
Fas erit. Idque semel dîs indignantibus ausus,
Posse dare hoc iterum flammâ prohibebere avitâ :
Eque Deo corpus fies exsangue ; Deusque,
Qui modò corpus eras : et bis tua fata novabis.
Tu quoque, care pater, non jam mortalis, et ævis
Omnibus ut maneas, nascendi lege creatus ;
Posse mori cupies tum, cùm cruciabere diræ
Sanguine serpentis per saucia membra recepto.
Teque ex æterno patientem numina mortis
Efficient : triplicesque Deæ tua fila resolvent.

NOTÆ.

636. *Chariclo.*] Nympha fuit Apollinis, aut Oceani filia, ut alii tradunt, ab illâ diversa, cujus Appollodorus meminit, quæ vatis Tiresiæ mater fuit.

638. *Ocyroën.*] Ab eo quòd ab rapidi fluminis ripas nata Græcè nomen habuit : ὠκὺς enim *celer*, et ῥοὴ *fluxus* dicitur.

Ib. *Paternas.*] Medicinam, Astronomiam, Musicam

641. *Deo.*] *Afflatu aut spiritu divino correpta est.*

642. *Totique salutifer orbi.*] Æsculapius enim adeò præstans in medicinâ fuit, ut etiam Hippolytum ab equis discerptum *Superas revocavit ad auras*, Virgil, propter quod à Jove fulmine fuit extinctus, ac postea deus effectus.

645. *Diis.*] Plutone scilicet querente, et Jove indignante, Hippolytum ab Æsculapio in vitam restituti posse.

646. *Dare hoc.*] Mortuum advitam *revocare.*

Ib. *Avita.*] Avi Jovis fulmine, quo occisus est Æsculapius.

648. *Bis tua.*] Primo è matris morientis utero raptus ; secundo, ubi à fulminis conflagratione reviviscens divinitatem consecutus es. Vel quia ex deo evasit corpus mortuum, et deinde deus factus est post mortem.

649. *Tu.*] Patrem Chironem compellat Ocyroë, cujus exitium præcidit.

652. *Serpentis.*] Lernææ hydræ, cujus veneno Herculis sagittæ tinctæ erant, quas aliquando cùm Chiron attractaret, earum una fortuitò in ejus pedem decidit.

653. *Teque.*] Cum intolerandos ferre non posset Chiron ex vulnere cruciatus, mori utroque parente immortali immortalis exoptavit ; quod cùm impetrâsset, deorum miseratione in cœlum est translatus, ubi Sagittarii nomine signum in zodiaco efficit.

654. *Triplicesque.*] *Parcæ.* Tres dicuntur esse, *Clotho, Lachesis, Atropos:* quarum prima vitæ stamen ducit, et nos in vitam vocat ; alter fusum versat, et sortem præfinit ; tertia vitæ filum abrumpit. Quâ fabulâ *fatum*, aut quod à deo præfinitum est, intelligitur.

Restabat

Restabat fatis aliquid : suspirat ab imis
Pectoribus, lachrymæque genis labuntur obortæ ;
Atque ita, Prævertunt, inquit, me fata ; vetorque
Plura loqui ; vocisque meæ præcluditur usus.
Non fuerant artes tanti, quæ numinis iram
Contraxêre mihi. Mallem nescîsse futura.
Jam mihi subduci facies humana videtur :
Jam cibus herba placet : jam latis currere campis
Impetus est : in equam, cognataque corpora vertor.
Tota tamen quare ? pater est mihi nempe biformis.
Talia dicenti pars est extrema querelæ
Intellecta parùm : confusaque verba fuêre.
Mox nec verba quidem, nec equæ sonus ille videtur ;
Sed simulantis equam : parvoque in tempore certos
Edidit hinnitus : et brachia movit in herbas.
Tum digiti coëunt : et quinos alligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula ; crescit et oris,
Et colli spatium : longæ pars maxima pallæ
Cauda fit. Utque vagi crines per colla jacebant,
In dextras abiêre jubas : pariterque novata est
Et vox, et facies. Nomen quoque monstra dedêre.
XI. Flebat, opemque tuam frustrà Philyreius heros,
Delphice, poscebat. Sed nec rescindere magni
Jussa Jovis poteras, nec, si rescindere posses
Tunc aderas : Elin, Messeniaque arva colebas.

Superat aliquid fatis ; ducit gemitus exulto corde et lachrymæ irrumpentes fluunt in genas ; atque sic loquitur, Fata me occupant, et prohibeor plura dicere, et usus meæ vocis eripitur Artes non fuer.ant tanti, quæ derivaverunt in me iram dei : optarem ignorâsse futura. Jam vultus humanus mihi videtur eripi : jam g umen grata est esta : jam percupio proruere in vastos agros : mutor in equam, et corpora cognata. Quamobrem tamen tota ? quandoquidem parens meus est bimembris. Pars ultima querimoniæ Ocyrhoës *ejusmodi proferentis parum audita est, et voces fuerunt confusè. Mox neque vox humana neque ille sonus videtur equæ, sed imitantis equam. et post breve tempus emisit hinnitus apertos ; et movit armos in gramina. Tunc digiti connectuntur, et levis ungula committit quinos ungues cornu continuo : os quoque augetur, itemque collum : pars potior proli.ræ pallæ mutatur in caudam : et sicuti capilli sparsi fluebant per colla, mutati sunt in jubas dextras ; et vox et vultus sunt pariter mutati : p: odigium dedit quoque* illi *nomen novum.*

XI. *Heros Philyreius ejulabat, et implorabat tuum auxilium ô Apollo ; sed neque poteras mutare decreta magna Jovis ; neque si posses mutare, tunc aderas : frequentabas Elin, et campos Messenios.*

NOTÆ.

655. *Fatis.*] Patris intelligo : nam nondum ipsum in zodiaci signum transmutatum iri prædixerat.

657. *Prævertunt.*] *Antè me occupant, quàm omnia. quæ dictura eram, effari potuerim.*

660. *Contraxêre.*] Se ideo credit transformari, quòd majora, quàm quæ fert sors humana, attrectaverit.

665. *Cognata.*] Quia pater mediâ sui parte equus fuerat.

664. *Tota tamen quare ?*] Vellet saltem, si mutaretur, aliquâ parte humanam formam retineret, sicuti pater, qui partim homò erat.

672. *Pallæ.*] Vestimentum est, quo palam fœminæ utebantur.

675. *Monstra.*] Metamorphosin dicit Ocyrhoës ipsus nomen mutâsse, cùm postea equa facta *Evippé*, id est, equitatu præstans, dicta sit.

676. *Philyreius.*] *Chiron est,* Philyræ ex Saturno filius Ocyrhoës pater.

677. *Delphice.*] Id est, *ô Apollo* ; qui à *Delphis*, ubi templum celeberrimum habuit, *Delphicus* appelatur. Fuit, verò ille deus medicinæ, cujus appositè hoc in loco meminit poëta, ut ad sequentem ejus fabulam descendat.

679. *Elin.*] Est Elis et urbs, et regio Peloponnesi.

Ib. *Messeniaque.*] Est Messene urbs Peloponnesi, sicut et Messenia ejusdem regiuncula : ubi Admeti boves pavisse Apollinem dicit poëta.

Illud erat tempus, quo pellis pastoria te vestivit, et baculus silvestris fuit gestamen lævæ manus, *alterius fistula inæqualis septem* compacta *arundinibus. Et dum amor te sollicitat; dum tua fistula te oblectat. vaccæ inobservatæ dicuntur abiisse in campos Pylios. Filius Maiæ Atlante natæ has aspexit, et in nemus abductas fraude suâ abscondit. Nullus adverterat hoc furtum præter senem cognitum in illo agro. Omnes vicini* illum *appellabant Battum. Hic pastor custodiebat saltus et pascua graminea et armenta præstantissimarum equarum Nelei. Metuit hunc Mercurius, et seorsum prehendit molli manu; et Eia inquit, quisquis es, amice, si forsitan aliquis quærat istos greges, dic te non advertisse: et ne nullum præmium detur* tibi pro hoc *servitio, accipe in mercedem bovem splendidam: Atque obtulit. Amicus acceptâ* bove *retulit has voces. Discedas securus: istud saxum priùs proferet tuam fraudem. Et saxum indicat. Mercurius fit similis discedenti, et statim revertitur; et mutatâ formâ simul cum voce; Rustice, inquit, si advertisti quasdam vaccas discedentes ex istis regionibus, adjuva, et ne premas furtum silentio. Merces tibi exhibebitur vacca cum suo tauro. At senex, postquam præmium duplo auctum, Erunt, ait, sub illis collibus: et erant sub illis collibus.*

Illud erat tempus; quo te pastoria pellis
Texit; onusque fuit baculum silvestre sinistræ:
Alterius, dispar septenis fistula cannis.
Dumque amor est curæ, dum te tua fistula mulcet;
Incustoditæ Pylios memorantur in agros
Processisse boves. Videt has Atlantide Majâ
Natus: et arte suâ silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex; Battum vicinia tota vocabant.
Divitis hic saltus, herbosaque pascua Nelei,
Nobiliumque greges custos servabat equarum.
Hunc timuit, blandâque manu seduxit: et, Eia,
Quisquis es, hospes, ait, si fortè armenta requiret
Hæc aliquis, vidisse nega: neu gratia facto
Nulla rependatur; nitidam cape præmia vaccam:
Et dedit. Acceptâ voces has reddidit hospes:
Tutus eas. Lapis iste priùs tua furta loquatur.
Et lapidem ostendit. Simulat Jove natus abire.
Mox redit; et, versâ pariter cum voce figurâ,
Rustice, vidisti si quas hoc limite, dixit,
Ire boves; fer opem: furtoque silentia deme.
Juncta suo pretium dabitur tibi fœmina tauro.
At senior, postquam merces geminata, sub illis
Montibus, inquit, erunt. Et erant sub montibus illis.

NOTÆ.

680. *Pastoria pellis.*] Ideo volunt poëtæ cœlo exultâsse Apollinem, et ad pascendos Admeti greges compulsum fuisse, quòd ut Æsculapii filii, à Jove fulmine paremti, necem ulcisceretur, Cyclopas fulminum fabricatores ad unum sagittis confixisset; quâ re offensus Jupiter ipsum divinitate spoliavit.

684. *Pylios.*] Tres sunt in Peloponneso urbes, quibus nomen *Pylus, Eliaca* una in Elide, altera *Messeniaca*, in Messeniâ, et tertia inter duas, Nestoris patrio, de quâ hîc agitur.

686. *Natus.*] *Mercurium* dicit, qui Jovem et Maiam Atlantis filiam, parentes habuit.

Ib. *Arte suâ.*] Id etsi, furto; quia Mercurius furum deus, quem laudat Horatius,

Callidum, quicquid placuit, jocoso
Condere furto.

Ib. *Abactas.*] Buculas 12, boves 100, tauremque armenti virum abegisse Mercurium refert Ant. Liberalis Met. 23.

689. *Nelei.*] Qui pater fuit Nestoris, rex Pyli.

690. *Nobilium.*] Palmis in certaminibus: vel communiter *nobilium*, sensu quo Horatius,

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus——

691. *Timuit*] Ne furtum indicaret.

699. *Limite.*] Pylios à Messeniis disterminante.

702. *Geminata.*] Quia pius unam vaccam duntaxat dederat Mercurius; jam alienâ indutus formâ taurum cum vaccâ pollicetur.

703. *Et erant*] Allusum volunt ad Battum quendam ineptum poëtam, qui in suis versibus eadem identem iterare solebat. Battum eadem verba titubanter repentem deridet itidem Mercurius. Vide erasmi Adag Βαττολογια.

Risit

Risit Atlantiades : et, Me mihi, perfide, prodis ?
Me mihi prodis ? ait : Perjuraque pectora vertit
In durum silicem : qui nunc quoque dicitur Index :
Inque nihil merito vetus est infamia saxo.
XII. Hinc se sustulerat paribus caducifer alis,
Munychiosque volans agros, gratamque Minervæ
Despectabat humum, cultique arbusta Lycæi.
Illâ fortè die castæ de more puellæ,
Vertice supposito, festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.
Inde revertentes Deus aspicit ales : iterque
Non agit in rectum ; sed in orbem curvat eundem :
Ut volucris visis rapidissima miluus extis,
Dum timet, et densi circumstant sacra ministri,
Flectitur in gyrum : nec longiùs audet abire :
Spemque suam motis avidus circumvolat alis.
Sic super Acteas agilis Cyllenius arces
Inclinat cursus : et easdem circinat auras.
Quantò splendidior, quàm cætera sidera fulget
Lucifer ; et quantò, te, Lucifer, aurea Phœbe ;
Tantò virginibus præstantior omnibus Herse
Ibat : eratque decus pompæ, comitumque suarum.

Risit Atlantiades, et inquit, Prodis me mihi, perfide ? Prodis me mihi ? et mutavit cor perjurum in rigidum lapidem, qui nunc etiam vocatur Index ; et dedecus est in lapide qui nihil dedecoris *meruit.*

XII. *Caducifer se inde subduxerat alis æqualibus, et iis libratus contemplabatur arva Munychia et terram acceptam Palladi et arbusta culti Lycæi. Fortè virgines pudicæ ferebant de more sacra pura canistris coronatis in templa Minervæ, capite supposito. Deus alatus videt redeuntes inde, et non dirigit iter rectà ; sed flectit in eundem circulum ; quemadmodum milvus avis velocissima, præcordiis visis, dum metuit et ministri conferti adsunt sacris, movetur in orbem, neque audet longiùs discedere : et rapax circumvolat spem suam alis agitatis. Eo modo velox Cyllenius dirigit volatum super arces Athenienses ; et orbes describit per eundem aëris tractum. Quantò Lucifer splendet lucidior quàm reliqua astra ; et quantò Luna splendida* lucidior est *te, ô Lucifer, tantò Herse pulchrior cæteris puellis ambulabat et erat honor pompæ, et comitum suarum.*

NOTÆ.

706. *Index.*] Viæ et milliarium, aut etiam, ut quibusdam visum, metallorum : metallorum index *lapis Lydius* sive *Heraclius* dicitur.

708. *Caducifer.*] *Mercurius* est, caduceum, seu virgam alatam manus tenens duobus implicitam serpentibus.

709. *Munychios.*] *Atticos*, juxta Athenas inter Pyræeum et Sunium promontoria ; à promontorio Munychia sic dictos Munychia dicta est a Munychio, qui ibi templum Munychiæ Dianæ ædificavit.

710. *Humum.*] De iisdem Atticis agris loquitur, aut Athenis, Minervæ olim sacris.

Ib *Culti.*] Exculti Aristotelicis disputationibus.

Ib. *Lycæi.*] Fuit Lycæus locus amœnus juxtà Athenas, à Lyco, Pandionis Atheniensium regis filio, sic dictus ; ubi deinde Athenienses gymnasium condiderunt, in quo et deambulans Aristoteles de philosophiâ disputavit.

711. *Illâ fortè.*] In celeberrimo Palladis festo, cui hinc nomen Κανηφόρια, virgines nobiles et nubiles canistra ferebant deæ in quibus inerant ea, quæ ad Panathenæorum, et aliarum pomparum sacra pertinebant. *Suidas.* Nec non Cereris Thesmophoriis aliisque orgiis suæ Κανηφόροι.

713. *Coronatis.*] Corollis sertisque redimitis.

Ib. *Sacra.*] Quæcumque ad sacra peragenda spectabant.

715. *In orbem.*] Ut Herses amatæ visu diutius frui liceret.

717. *Timet.*] *In exta victimarum non audet, circumstantibus ministris, irruere.*

719. *Spem.*] Pro re speratâ posuit, nempe victimarum extis, quibus inhiat milvus.

720. *Cyllenius.*] *Mercurius* est, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi educatus, sic dictus.

724. *Herse.*] Cecropis fuit filia, Cephali mater, ut placet Apollodoro.

725. *Pompæ.*] In festo Minervæ.

Obstupuit

Obstupuit formâ Jove natus : et æthere pendens
Non secùs exarsit, quàm cùm Balearica plumbum
Funda jacit : volat illud, et incandescit eundo :
Et quos non habuit, sub nubibus invenit, ignes.
Vertit iter : cœloque petit diversa relicto :
Nec se dissimulat : tantâ est fiducia formæ.
Quæ quanquam justa est : curâ tamen adjuvat illam :
Permulcetque comas, chlamydemque ut pendeat aptè,
Collocat : ut lymbus, totumque appareat aurum :
Ut teres in dextrâ, quâ somnos ducit et arcet,
Virga sit : ut tersis niteant talaria plantis.
Pars secreta domûs ebore et testudine cultos
Tres habuit thalamos ; quorum tu, Pandroso, dextrum,
Aglauros lævum, medium possederat Herse.
Quæ tenuit lævum, venientem prima notavit
Mercurium ; nomenque Dei scitarier ausa est,
Et caussam adventûs. Cui sic respondit Atlantis
Pleïonesque nepos : Ego sum, qui jussa per auras
Verba patris porto. Pater est mihi Jupiter ipse.
Nec fingam caussas. Tu tantum fida sorori
Esse velis, prolisque meæ matertera dici.
Herse caussa viæ : Faveas oramus amanti.
Adspicit hunc oculis iisdem, quibus abdita nuper

Filius Jovis Mercurius *attonitus est specie : et libratus in aëre non aliter incaluit, quàm cùm funda Balearica emittit glandem : Illa volat, et incalescit motu : et reperit in aëre calorem quem priùs non habuit. Flectit viam, et remota loca petit cælo relicto, neque se celat : tanta est confidentia suæ elegantiæ. Quæ fiducia quamvis non iniqua est, illum tamen* elegantiam suam *auget curâ : et pectit capillos : et accommodat chlamydem ut bene fluat ; ut fimbria et totum aurum emineat ; ut baculus, quo allicit et subducit soporem, sit expolitus in manu ; ut talaria splendeant in pedibus nitidis. Penetralia domûs habuerunt tria cubicula ornata ebore et testudine quorum tu Pandroso, dextrum, Aglauros tenebat sinistrum, Herse medium. Quæ habuit sinistrum observavit prior Mercurium accedentem ; neque verita est requirere nomen dei et caussam accessûs : cui nepos Atlantis et Pleïones talia reddit ; Ego sum qui fero mandata patris per aërem. Ipse Jupiter est meus pater. Neque dissimulabo caussas* adventûs. *Tu modò fidelis esse velis sorori, et appellari matertera meæ progeniei. Herse* est *causa itineris : precamur indulgeas amanti. Intuetur hunc iisdem oculis, quibus nuper latens*

NOTÆ.

727. *Balearica.*] Sunt Baleares insulæ sub Hispaniâ, hodie *Majorcæ et Minorcæ* nomine, quorum incolæ olim peritissimi funditores ; quare etiam *Baleares* Græcâ etymologiâ dicti.

Ib. *Plumbum.*] Aut ex eo pilam seu glandem factam, quam fervore motûs liquescere quoque hyperbolicè admodum scripsit Virgilius.

732. *Curâ.*] Compositis omnibus quæ formam adjuvare possent.

733. *Chlamydem.*] Est chlamys vestimentum quod thoraci, ornatûs causâ superinduebatur.

737. *Pars secreta.*] Cecropis domûs eam partem describit, quâ erant ejus filiarum thalami.

Ib. *Testudine.*] Testudinum crustis, seu squamis ornabantur etiam thalami.

738. *Pandroso.*] Tres habuisse filias Cecropem testatur etiam Apollodorus, qui pariter eas Pandroson, Aglauron, et Hersen nominat.

739. *Aglauros.*] Aliis meliùs videtur, ut sicuti Pandrosos et Herse à rore apud Græcos nomen habuerint, Agraulos ab agris pariter suum obtinuerit. *Agraulos* enim, non Aglauros, ab Antigono scribitur.

743. *Pleïonesque.*] Quæ Pleïone Atlantis uxor, Maiæ mater fuit, ex quâ Maiâ ortus Mercurius

Ib. *Jussa per.*] Mercurius, inquit Arnobius, quasi quidem Medicurrius dictus ; quòd inter loquentes duos media currat et reciprocetur oratio. Sed nisi Græca etymologia est, Mercurius à mercibus dictus.

748. *Iisdem.*] Id est, insidiis.

Viderat

Viderat Aglauros flavæ secreta Minervæ :
Proque ministerio magni sibi ponderis aurum
Postulat. Interea tectis excedere cogit.
Vertit ad hanc torvi Dea bellica luminis orbem,
Et tanto penitùs traxit suspiria motu,
Ut pariter pectus, positamque in pectore forti
Ægida concuteret. Subit, hanc arcana profanâ
Detexisse manu tum, cùm sine matre creatam
Lemnicolæ stirpem contra data fœdera vidit :
Et gratamque Deo fore jam, gratamque sorori :
Et ditem sumto, quod avara poposcerit, auro.
Protinus Invidiæ nigro squallentia tabo
Tecta petit. Domus est imis in vallibus antri
Abdita, sole carens, non ulli pervia vento,
Tristis, et ignavi plenissima frigoris : et quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Huc ubi pervenit belli metuenda virago ;
Constitit ante domum (neque enim succedere tectis
Fas habet) et postes extremâ cuspide pulsat.
Concussæ patuêre fores. Videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam : visâque oculos avertit. At illa
Surgit humo pigrâ, semesarumque relinquit

Aglauros aspexerat mysteria flavicomæ Palladis : et petit sibi pro officio hoc aurum magni ponderis : interea cogit exire domo. Dea belli infensis oculis hunc intuetur, et ex alto duxit gemitus tanto impetu ut percelleret et pariter pectus et loricam strenuo pectori adhærentem. Meminit hanc tum violâsse manu impiâ secreta, cùm aspexit sobolem Lemnicolæ, natam sine matre, contra fidem datum ; meminit *etiam fore jam acceptam deo, et acceptam sorori, et opulentam auro recepto, quod avara petierit. Continuò it domum Invidiæ madidam atrâ sanie. Domus latet in ultimo secessu speluncæ sole carens, nullâ aurâ recreanda, lugubris, et refertissima pigri frigoris, et quæ semper destituta sit igne, semper sit tenebris obsita. Postquam illuc accessit tremenda virago belli, substitit ante domum (neque enim licet* illi *subire eam) et concutit postes extremâ* parte *cuspidis. Janua percussa aperta est : aspicit intus Invidiam devorantem carnes vipereas, escam suæ feritatis, et dimovet oculos à visâ. At illa tollitur humo torpente, et relinquit semesorum*

NOTÆ.

749. *Secreta.*] *Erichthonium* nempe, de quo antea.

750. *Ministerio.*] Si illa Mercurio in ejus amoribus faveret.

752. *Torvi.*] Quod iræ indicium.

765. *Ægida.*] Fuit *Ægis* lorica, seu potiùs scutum aut clypeus Jovis et Minervæ, deinde deorum, atque etiam nonnunquam heroum, cujusmodi ex capræ Amaltheæ pelle sibi Jupiter, ex aliis coriis seu pellibus alii sibi paraverunt, quibus deinde æs aditum. A caprâ illud nomen ortum quæ græcis αἴξ dicta. De Minervæ Ægide, quam Vulcani jussu fabricabant Cyclopes, ita Virgilius :

Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum, auroque polibant ;
Connexosque angues, ipsamque in pectore divæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.

Ib. *Concuteret.*] Quare bellum indicere, et terrorem incutere credebatur.

757. *Lemnicolæ.*] *Erichthonium* filium Vulcani, qui, ob deformitatem, è cœlo in *Lemnon Ægæi* maris insulam Septentrionalem præcipitatus, ibi etiam ferrariam exercuit.

Ib. *Contra.*] Prohibuerat enim Minerva, ne cistulam, quâ Erichthonium Vulcano fatum incluserat, Cecropis filiæ aperirent.

758. *Gratam fore deo.*] *Mercurio*, cujus a moribus illa faveret ; quam tamen, utpote impiam, felicem esse non oportebat.

760. *Invidiæ.*] Furiarum furiæ, potiùs quàm deæ, cujus operâ tamen Pallas utitur.

765. *Belli virago.*] *Pallas* dea belli.

766. *Neque enim.*] Nulli Invidiæ pestifero afflatu obnoxia esse potest, Jovis ex cerebro nata, dea sapientiæ.

771. *Pigrâ.*] Quam sol nullus, ars nulla mulceat, quæ verò pigritiam insuper Invidiæ foveat.

Corpora

anguium partes: et ambulat gressu pig o. Et cùm vidit deam insignem specie et armis, suspiravit; et ad faciem deæ *duxit gemitum ex imo* corde. *Livor occupat faciem; macies totum corpus: semper obliquè intuetur: dentes nigricant rubigine; pectus viret felle: lingua est plena veneno. Risus nullus est, nisi quem faciunt ærumnæ cognitæ. Neque dormit impulsu curis pervigilibus: sed spectat lætos eventus hominum cum molestiâ, et macrescit spectando; et lædit, et simul læditur: et sibi ipsa fit pœna. Quanquam tamen Tritonia illam aversabatur, allocuta est breviter hujusmodi verbis: Inquina tabe tuâ unam filiarum Cecropis. Ita necesse est. Ea est Aglauros. Postquam ea dixit non plura, discedit, et iterum percussit terram hastâ impactâ. Illa aspiciens deam recedentem torvis oculis secretò murmuravit, et ingemuit* istud *bene eventurum Palladi: et sumit baculum, quod totum nodi spinarum ambibant; et quâcumque incedit velata nigris nubibus proculcat lætos agros, et torret gramina, et vellit summa* aristarum *fastigia; et fœdat contactu suo populos, et urbes, et domos; et denique videt arcem Tritoniam, florentem ingeniis, et divitiis: et pace amabili; et ægrè compescit lachrymas, quia nihil intuetur deflendum. Verùm ut subiît cubiculum filiæ Cecropis* Aglauri;

Corpora serpentum: passuque incedit inerti.
Utque Deam vidit formâque, armisque decoram;
Ingemuit; vultumque ima ad suspiria duxit.
Pallor in ore sedet: macies in corpore toto:
Nusquam recta acies: livent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno:
Risus abest, nisi, quem visi movêre dolores.
Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
Successus hominum: carpitque, et carpitur unà:
Suppliciumque suum est. Quamvis tamen oderat illam;
Talibus adfata est breviter Tritonia dictis:
Infice tabe tuâ natarum Cecropis unam.
Sic opus est. Aglauros ea est. Haud plura locuta,
Fugit; et impressâ tellurêm reppulit hastâ.
Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens;
Murmura parva dedit: successurumque Minervæ
Indoluit: baculumque capit: quod spinea totum
Vincula cingebant: adopertaque nubibus atris,
Quacunque ingreditur, florentia proterit arva,
Exuritque herbas, et summa cacumina carpit:
Afflatuque suo populos, urbesque, domosque
Polluit: et tandem Tritonida conspicit arcem,
Ingeniis, opîbusque, et festâ pace virentem:
Vixque tenet lachrymas: quia nil lachrymabile cernit.
Sed postquam thalamos intravit Cecrope natæ;

NOTÆ.

774. *Vultumque.*] Ingemuit dolore, cùm conspexerat decorum Minervæ vultum.

778. *Nisi quem.*] Nam alienis malis, tanquam suis bonis lætatur.

780. *Ingratos.*] *Videt successus qui sibi sint ingrati.*

781. *Carpit et carpitur.*] Quia quod in bonos sævit invidus, illi ipsi labori et dolori est maximo: in ipsius visceribus fervet, quod in alios effundere studet venenum.

783. *Tritonia.*] *Minerva;* vel a Τριτὼ, quod linguâ Cretum *caput* significat: eò quòd ex capite Jovis nata sit: vel à Tritone palude Libyæ, juxta quam nata et educata est.

784. *Infice.*] Ut invidiâ contabescat. Sed breviter mandata sua expedit dea, cui molestum est ad invidiæ domos morari.

788. *Successurumque.*] Quia Aglauron tabe sua inficere, Minervâ imperante, cogebatur Invidia.

789. *Quod spinea.*] Totum *hamatis,* ut infr *sentibus,* vel spinis dicit horridum fuisse Invidiæ baculum: atque ita vincula pro cortice aut parte exteriori posuerit poëta, vel pro ipsis nodis baculo innatis.

792. *Summa.*] Enimverò quæ præstantissima sunt veneno suo corrumpit Invidia.

794. *Tritonida arcem.*] Id est, *Athenas,* urbem Palladi Tritoniæ dicatam, omnibusque artibus et studiis florentem. Patronymicum posuit pro possessivo.

Jussa

Jussa facit: pectusque manu ferrugine tinctâ
Tangit: et hamatis præcordia sentibus implet.
Inspiratque nocens virus: piceumque per ossa
Dissipat, et medio spargit pulmone venenum.
Neve mali spatium caussæ per latiùs errent;
Germanam ante oculos, fortunatumque sororis
Conjugium, pulchrâque Deum sub imagine ponit:
Cunctaque magna facit. Quibus irritata, dolore
Cecropis occulto mordetur: et anxia nocte,
Anxia luce gemit.; lentâque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies incerto saucia sole:
Felicisque bonis non secius uritur Herses,
Quàm cùm spinosis ignis supponitur herbis;
Quæ neque dant flammas, lenique tepore cremantur.
Sæpe mori voluit; ne quicquam tale videret:
Sæpe velut crimen rigido narrare parenti;
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura Deum: cui blandimenta, precesque,
Verbaque jactanti mitissima, Desine, dixit:
Hinc ego me non sum nisi te motura repulso.
Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto:
Cælatasque fores virgâ patefecit. At illi
Surgere conanti partes, quascunque sedendo
Flectimur, ignavâ nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem recto pugnat se attollere trunco:
Sed genuum junctura riget, frigusque per ungues
Labitur; et pallent amisso sanguine venæ.
Utque malum latè solet immedicabile cancer
Serpere, et illæsas vitiatis addere partes;

exequitur mandata, et tangit pectus manu imbutâ ferrugine, et implet viscera spinis recurvis. Infundit etiam venenum pestiferum, et spargit per ossa atrum tabum, et immittit in medium pulmonem. Et ne caussæ doloris longiùs abeant, objiciit sororem oculis et felix connubium, et sistit deum sub formosâ specie, et facit omnia ingentia. Quibus Cecropis provocata, cruciatur secreto dolore, et sollicita suspirat nocte, sollicita suspirat de die; et infelicissimè absumitur segni tabe, non aliter quàm glacies liquefacta sole vario: et ardet ex commodi atibus beatæ Herses sicuti cùm ignis subjicitur herbis spinosis, quæ neque immittunt flammas, et uruntur lento calore. Sæpius optavit obire, ne tale quid intueretur sæpius referre tanquam delictum severo patri. Denique sedit in limine adverso prohibitura deum accedentem. Cui proferenti blanditias, et preces, et voces suavissimas, Omitte, inquit, ego non sum hinc discessura, nisi te profligato. Consentiamus, ait celer Cyllenus, tuo *illo pacto. Et aperuit baculo januam insculptam. At partes, quæcumque curvantur in nobis dum sedemus, non possunt moveri lento pondere, dum illa nititur se attollere. Illa quidem conatur se erigere corpore erecto; sed commissuræ genuum induruerunt. et frigus serpit per ungues, et venæ pallescunt sanguine deperdito. Et quemadmodum cancer pestis insanabilis consuevit latè obrepere: et adjicere partes adhuc intactas corruptis;*

NOTÆ.

798. *Ferrugine*] *Invidiâ*, quæ, ut rubigo ferrum, ita animum exedit.

802. *Neve mali caussæ.*] Ne caussæ doloris longiùs absint, efficit ut felicitatem sororis semper ante oculos maximo cum dolore et cruciatu habere videatur.

805. *Magna facit.*] Non levis est invidorum cruciatus, quòd sua quæque parva, aliorum maxima vident, aut videre se credunt.

806. *Cecropis*] *Aglauros* Cecrope nata.

808. *Incerto.*] Subinde et per vices radios suos vibrante, et proinde lentè glaciem liquefaciente: Acrior verò est doloris, post ejus remissionem impetûs.

813. *Crimen.*] Quasi in concubinatum Herse Mercurio se dare pararet; crimen hoc ad Cecropem parentem deferre sororemque accusare decernit Aglauros. Morosum senem, *rigidum* vocat.

816. *Desine.*] *Me blandis precibus sollicitare, et verba inania frustrà jactare.*

818. *Stemus.*] Id est, *confirmabo tua illa verba, ut tu hinc non priùs movearis, quàm ego discedam.*

Sic

Sic lethalis hyems paullatim in pectora venit:
Vitalesque vias, et respiramina clausit.
Nec conata loqui est; nec, si conata fuisset,
Vocis haberet iter. Saxum jam colla tenebat;
Oraque duruerant, signumque exsangue sedebat.
Nec lapis albus erat. Sua mens infecerat illam.
XIII. Has ubi verborum pœnas mentisque profanæ
Cepit Atlantiades; dictas à Pallade terras
Linquit, et ingreditur jactatis æthera pennis.
Sevocat hunc genitor, nec caussam fassus amoris,
Fide minister, ait, jussorum nate meorum,
Pelle moram, solitoque celer delabere cursu:
Quæque tuam matrem tellus à parte sinistrâ
Suspicit (indigenæ Sidonida nomine dicunt)
Hanc pete: quodque procul montano gramine pasci
Armentum regale vides ad littora verte.
Dixit: et expulsi jamdudum monte juvenci
Littora jussa petunt: ubi magni filia regis
Ludere virginibus Tyriis comitata solebat.
Non bene conveniunt, nec in unâ sede morantur,
Majestas et amor: sceptri gravitate relictâ,
Ille pater rectorque Deûm; cui dextra trisulcis

sic frigus mortiferum pedetentim corripuit pectus, et obstruxit meatus vitales, et respirationem. Neque tentavit fari, neque si tentâsset, haberet transitum vocis: silex jam habebat colla, et os diriguerat, et erat statua exanimata. Neque petra erat candida. Suus animus invidus *illam inquinaverit.*

XIII. *Postquam filius Atlantis eo modo ultus est verba et animum impium deserit terras appellatas à Minervâ et init at cœlum diis motis. Pater* Jupiter *eum seorsum prehendit, neque aperuit caussam amoris, Fili, inquit fidelis minister mandatorum meorum, festina, et velox descende motu assueto: et ito in eum terram quæ aspicit tuam matrem ista à parte læva (incolæ appellant Sidonidem) et age ad littus gregem regium quem cernis pasci procul herbâ montanâ. Locutus est; et ita juvenci abacti ex monte eunt ad littora præscripta, ubi filia magni regis consueverat se oblectare stipata puellis Tyriis. Mæjestas et amor non bene congruunt, nec consistunt in uno loco. Ille pater et rex superûm, cui dextra trifidis*

NOTÆ

827. *Lethalis hyems.*] *Mortiferum frigus.*

828. *Respiramina*] *Pulmonis respirationes.*

831 *Signum.*] *Statua sine sanguine.* In statuam namque lapideum Aglauros fuit conversa. Scripsit verò Pausanias, Aglauron et Hersen. quæ cistam, sibi, et Pandroso à Minervâ concreditam, resignâssent, viso Erichthonio, furiis agitatas sese ex arce præcipites dedisse: quod de unâ saltem, in Diris adversus Ibin, comprobare videtur poëta.

832. *Nec lapis albis*] Dicit eam ob nigrum invidi animi venenum cùm in saxum mutaretur, eundem retinuisse colorem.

834. *Dictas à Pallade.*] Antè diximus Palladâ seu Minervam, Neptuno victo, qui cum ipsâ disceptaverat, uter novæ civitati nomen daret, cùm munus pæstantius oleam, quàm Neptuni equum contulisset, Athenis nomen suum dedisse: Ipsa enim Ἀθηνᾶ dicitur.

839. *Quæque tuam.*] Poëta non disertè dicit *Phœnices suspicere Pleïades à sinistrâ parte* (quamquam et hoc defendi utcumque potuit) sed potiùs *sitos ex sinistrâ parte respectu Pleïadum et inde illas suspicere.* Maia autem Mercurii mater una est Pleïadum.

840. *Sidonida.*] Fuit Sidon antiquissima et celeberrima Phœniciæ civitas ad maris Mediterrænei oram orientalem; à quâ *Sidonis* patronymicum, quod hîc pro terrâ Sidoniâ ponitur.

842. *Regale.*] *Agenoris* Phœnicum regis, Beli filii.

844. *Filia.*] *Europa* est Agenoris filia.

845. *Tyriis.*] Tyro antiquissimâ et Sidonis vicinâ urbe oriundis.

846. *Non bene conveniunt.*] Antè emollit poëta quod ridiculum est in Jovis fabulâ, quàm illud exponat.

Ignibus

Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem ;
Induitur tauri faciem : mistusque juvencis
Mugit, et in teneris formosus obambulat herbis.
Quippe color nivis est ; quam nec vestigia duri
Calcavêre pedis, nec solvit aquaticus Auster.
Colla toris extant : armis palearia pendent :
Cornua parva quidem ; sed quæ contendere possis
Facta manu, purâque magìs perlucida gemmâ.
Nullæ in fronte minæ ; nec formidabile lumen :
Pàcem vultus habet. Miratur Agenore nata,
Quòd tam formosus, quòd prælia nulla minetur.
Sed, quamvis mitem, metuit contingere primò.
Mox adit : et flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans ; et, dum veniat sperata voluptas,
Oscula dat manibus. Vix ah, vix cætera differt.
Et nunc alludit, viridique exsultat in herbâ :
Nunc latus in fulvis niveum deponit arenis.
Paullatimque mutu demto, modò pectora præbet
Virgineâ plaudenda manu ; modò cornua sertis
Impedienda novis. Ausa est quoque regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere tauri.
Cùm Deus à terrâ siccoque à littore, sensim
Falsa pedum primis vestigia ponit in undis.
Inde abit ulteriùs, mediique per æquora ponti
Fert prædam. Pavet hæc ; littusque ablata relictum
Respicit : et dextrâ cornu tenet ; altera dorso
Imposita est : tremulæ sinuantur flamine vestes.

flammis instructa est, qui agitat mundum nutu ; deposito sceptri pondere, sumit vultum tauri, et immistus juvencis mugit, et pulcher oberrat in teneris graminibus. Scilicet illi color est nivis, quam neque planta duri pedis pressit neque Notus humidus liquefecit. Colla eminent pulpis : palearia pendent humeris : cornua parva equidem sed quæ possis asserere manu fabri facta, et splendidiora nitidâ gemmâ. Nullæ minæ in fronte, neque oculi terribiles ; facies est pacifica. Filia Agenoris admiratur quòd tam pulcher sit, quòd nullas pugnas intentet. Sed quamquam docilem, timet primò tangere ; mox accedit, et admovit flores ori niveo. Amans lætatur, et deosculatur manus, donec gaudium expectatum veniat : ægrè, ah ægrè prorogat cætera. Et modò alludit, et salitat virenti gramine : modò demittit latus candidum in sabulo nigricante. Et timore paullatim sublato nunc dat pectus mulcendum manu virgineâ, nunc cornua implicanda novis sertis. Puella regia ausa est quoque insidere dorso tauri, ignorans quem premeret: cùm deus immittit paullatim fictas plantas pedum à terrâ et littore sicco in primas aquas. Inde sese promovet ulteriùs, et fert rapinam per æquora medii maris. Hæc timet, et abrepta oculos vertit ad littus relictum ; et dextrâ apprehendit cornu, altera est affixa tergo ; amictus fluctantes ventro corrugantur.

NOTÆ.

850. *Tauri faciem.*] Herodotus in ipso historiæ suæ limine refert Græcos quosdam, Cretenses postea nominat, raptam Io ulturos, navigâsse in Phœniciam ; inde inter alias Europam regis Agenoris filiam rapuisse. Navis insigne fuit *Taurus* ; vel ut alii ferunt, dux prædonum *Taurus*, ansam dederunt fabulæ Europæ à Jove Tauro raptæ. Sed vide Seldeni Syntagma de Diis Syris, II. cap. 15.

854 *Toris.*] Eo nomine eminentiores intellige musculorum partes, quæ vires et naturæ robur indicant, in tauri collo maximè laudatum.

Ib. *Palearia.*] Pelles sunt ex boum collo pendentes, quæ, quò amplæ magis et ad genua productæ, eò pulchriores sunt.

855. *Sed quæ.*] Nempe ita pulchra sunt, u diceres, arte elaborata esse et polita.

863. *Oscula dat.*] Amanti pariter et tauro istud conveniunt.

867. *Plaudenda.*] *Leviter percutiendo mulcenda* : nam eo modo equos et alia bruta mansuefacimus.

871. *Falsa.*] Quia tauri videbantur esse, Jovis erant.

LIBER III.

ARGUMENTUM.

HIC Agenor Cadmum jubet filiam amissam investigare. Quod dum ille facit, è dentibus draconis occisi in terrâ satis enascuntur homines; cum quibus ille deinde Thebas condidit. Huic primum valde luctuosa fuit nepotis Actæonis in cervum mutati dilaceratio: quamvis Junoni grata fuerit, quæ Semelen pellicem oderat. Ideoque ad ipsam sub facie Beroës nutricis accedens, mortem illi procuravit Paulò post Jupiter cum Junone disputans, utra Venus esset suavior, Tiresiam adhibet arbitrum: quandoquidem sexum utrumque fuerat expertus. Is, latâ contra Junonem sententiâ, ab illâ quidem visu privatus, à Jove autem vaticinandi scientiam consecutus est. Primum autem ejus oraculum in Narcisso comprobatum fuit: qui cùm puellas omnes, inter quas et Echo præ amoris impatientiâ, in vocem fuerat conversa, contempsisset: sui ipsius denique amore contabescens, in florem mutatus est. Pentheus tamen vatem hunc irridebat, quamquam et ipsi vera prædixerat. Nam cùm Bacchi celebrarentur Orgia, ille famulum quendam sacrorum, postquam nautas in pisces fuisse transformatos ab eo intellexerat, in vincula conjecit: et inde à Bacchis fuit discerptus. Id quod magnam apud omnes fidem sacris conciliavit.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER III.

JAMQUE Deus, positâ fallacis imagine tauri,
Se confessus erat; Dictæaque rura tenebat
Cùm pater ignarus Cadmo perquirere raptam
Imperat: et pœnam, si non invenerit, addit
Exilium, facto pius et sceleratus eodem.
Orbe pererrato (quis enim deprêndere possit
Furta Jovis?) profugus patriamque iramque parentis
Vitat Agenorides: Phœbique oracula supplex
Consulit: et, quæ sit tellus habitanda, requirit.
Bos tibi, Phœbus ait, solis occurret in arvis,
Nullum passa jugum, curvique immunis aratri.
Hâc duce carpe vias: et, quâ requieverit herbâ,
Mœnia fac condas: Bœotiaque illa vocato.
Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro:
Incustoditam lentè videt ire juvencam,
Nullum servitii signum cervice gerentem.
Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu;

INTERPRETATIO.

Jamque Deus se Jovem esse manifestaverat, depositâ specie ficti tauri. et erat in agris Dictæis: cùm pater nesciens filiam à Jove *surreptam, jubet Cadmum perquirere ablatam et pro supplicio minatur* illi *exilium, nisi reperiat. pius et sceleratus eodem facinore. Filius Agenoris, postquam* frustrà *omnes terras lustrâsset (quis enim possit detegere furta Jovis?) exul fugit patriam, et iram patris; et supplex consilium petit ab oraculo Apollinis. et exquirit quæ terra sit* sibi *incolenda. Bos, inquit, nullum jugum passa, et libera ab aratro curvo, ibit tibi obviàm in campis desertis. Eu indice sequere iter; et quo gramine procubuerit, fac ponas muros; et illos appellato Bœotios. Vix dum Cadmus digressus erat speluncâ Castaliâ, cernit juvencam absque custode lentè incedere, nullum habentem indicium servitii in collo. Subsequitur, et insistit vestigiis suspenso passu;*

NOTÆ.

2. *Dictæa.*] *Cretam* insulam, in quâ mons Dicte.

3. *Cadmo.*] Qui Europæ frater, Agenoris fuit filius. Cæterùm non Cadmo tantùm, sed Phœnici, qui in Africam profectus, ubi Pœnis nomen dedit, et Cilici, à quo Cilices, sororis investigandæ curam Agenor demandavit. Hygin. Fab. 178.

5. *Facto Pius.*] Pius erga filiam, sceleratus ergo filios.

11. *Immunis.*] Expers: quæ nunquam traxerat aratrum; ἄζυγος.

13. *Bœotiaque.*] Bœotia, ita dicta vel ἀπὸ τῆς βοὸς, vel à *Bœoto* Neptuni et Arnes filio. Quidam etiam Thebes à *Thebe* (quæ linguâ Syrâ *bovem* significat) dici volunt.

14. *Castalio.*] Id est, Delphis, ubi erant Apollinis oracula. Nam fons est et mons Castalius inter Delphos et Parnassum, ad cujus Parnassi radices urbs Delphi posita. Adeóque hîc metonymia est adjuncti.

17. *Presso gressu.*] Represso et tardo, ne anteiret vaccam.

Auctoremque

Auctoremque viæ Phœbum taciturnus adorat.
Jam vada Cephisi, Panopesque evaserat arva:
Bos stetit; et, tollens spatiosam cornibus altis
Ad cœlum frontem, mugitibus impulit auras.
Atque ita, respiciens comites sua terga sequentes,
Procubuit, teneràque latus submisit in herbâ:
Cadmus agit grates; peregrinæque oscula terræ
Figit; et ignotos montes, agrosque salutat.
Sacra Jovi facturus erat: jubet ire ministros,
Et petere è vivis libandas fontibus undas.
Silva vetus stabat, nullâ violata securi;
Est specus in medio virgis ac vimine densus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum;
Uberibus fœcundus aquis. Hoc conditus antro
Martius anguis erat, cristis præsignis et auro.
Igne micant oculi; corpus tumet omne veneno:
Tresque vibrant linguæ: triplici stant ordine dentes.
Quem postquam Tyriâ lucum de gente profecti
Infausto tetigere gradu; demissaque in undas
Urna dedit sonitum; longo caput extulit antro
Cæruleus serpens; horrendaque sibila misit.
Effluxêre urnæ manibus: sanguisque relinquit
Corpus, et attonitos subitus tremor occupat artus.
Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
Torquet, et immensos saltu sinuatur in arcus:
Ac mediâ plûs parte leves erectus in auras
Despicit omne nemus: tantoque est corpore, quanto,
Si totum spectes, geminas qui separat Arctos.

et tacitus veneratur Apollinem, quo authore iste hoc suscepit. Jam præterierat vada Cephisi et campos Panopes: juvenca constitit, et erigens ad cœlum caput vastum porrectis cornibus concussit aërem mugitibus. Atque ita, oculos convertens ad comites legentes sua vestigia, in terram se demisit, et posuit latus in molli gramine. Cadmus agit gratias Apollini, *et deosculatur terram ignotam, et salutem dicit campis et montibus incognitis. Volebat sacra facere Jovi: imperat famulis discedere, et haurire ex vivis fontibus aquas libandas. Vetus lucus erat, securi intactus. Est antrum in medio obsitum virgis ac vimine, efficiens depressam cameram juncturâ lapidum, abundans aquis multis. Serpens Martius conspicuus cristis et auro latebat in eâ specu. Oculi radiant igne: totum corpus turgescit tabo: et tres linguæ micant; dentes cohærent triplici ordine. Quam silvam postquam digressi ex natione Tyriâ tetigerunt infelici passu, et situla projecta in aquam fecit strepitum, anguis cæruleus emisit caput profundâ speluncâ, et sibila emisit terribilia. Situlæ exciderunt manibus et sanguis destituit corpus, et horror repentinus subiit membra stupentia. Iste ducit spiras squameus nodis flexilibus, et curvatur in sinus immensos; et sublatus plùs parte mediâ in tenuem aërem ex alto aspicit totum silvam; et est tanto corpore, quantò* Serpens *qui dividit duas ursas, si totum simul aspicere posses.*

NOTÆ.

19. *Cephisi.*] Bœotiæ est fluvius ex Parnasso fluens.

Ib. *Panopes*] Urbs Phocidis.

22. *Comites.*] Cadmum cum sociis, qui bovis vestigiis institere.

27 *Petere è vivis.*] Abesse à sacrificiis aqua non potest.

31. *Uberibus.*] Fontem vocaverunt Dircen per anticipationem, cùm multò pòst in fontem Dircen mutata fuerit Dirce Lyci Thebarum regis uxor.

32. *Martius anguis.*] Marti dicatus ac bellicosus, Martis filius, ut quibusdam placuit, nomine *Dercyllus.* Ut est videre in comment. Euripidis in Phœnisis.

34. *Vibrant.*] Neutraliter; id est, celerrimè moventur: tantâ enim celeritate plicatilem linguam serpens vibrat, ut triplex esse videatur; quam fortè et revera trifidem fingit.

35. *Tyriâ.*] Phœnices, Cadmi socii; Tyrus enim et Sidon urbes fuerunt vicinæ, quæ à scriptoribus ita conjunguntur, ut prope in multis confundantur.

41. *Ille volubilibus.*] Id est, corpus in nodos aut spiras fingit; caudâ orbes describit: Qui serpentum mos est.

44. *Tantoque.*] Tam magno erat ille serpens, quantus est is, qui inter duas Ursas in cœlo spectatur. Est autem tantus, ut fluvius esse videatur; ut Virg. scribit.

Nec

Nec mora : Phœnicas (sive illi tela parabant,
Sive fugam ; sive ipse timor prohibebat utrumque)
Occupat ; hos morsu, longis complexibus illos ;
Hos necat afflatos funesti tabe veneni.
Fecerat exiguas jam Sol altissimus umbras ;
Quæ mora sit sociis miratur Agenore natus ;
Vestigatque viros. Tegimen direpta leoni
Pellis erat : telum splendenti lancea ferro,
Et jaculum : teloque animus præstantior omni.
Ut nemus intravit, lethataque corpora vidit,
Victoremque supra spatiosi corporis hostem
Tristia sanguineâ lambentem vulnera linguâ ;
Aut ultor vestræ, fidissima corpora, mortis,
Aut comes, inquit, ero. Dixit : dextrâque molarem
Sustulit : et magnum magno conamine misit :
Illius impulsu cum turribus ardua celsis
Mœnia mota forent : serpens sine vulnere mansit.
Loricæque modo squamis defensus, et atræ
Duritiâ pellis, validos cute reppulit ictus.
At non duritiâ jaculum quoque vincit eâdem,
Quod medio lentæ fixum curvamine spinæ
Constitit : et toto descendit in ilia ferro.
Ille, dolore ferox, caput in sua terga retorsit :
Vulneraque adspexit, fixumque hastile momordit.
Idque, ubi vi multâ partem labefecit in omnem,
Vix tergo eripuit : ferrum tamen ossibus hæret.
Tum verò : postquam solitas accessit ad iras
Plaga recens, plenis tumuerunt guttura venis :
Spumaque pestiferos circumfluit albida rictus :
Terraque rasa sonat squamis ; quique halitus exit
Ore niger Stygio, vitiatas inficit auras.
Ipse modò immensum spiris facientibus orbem
Cingitur : interdum longâ trabe rectior exit.

Nec mora, (seu Phœnices ad arma se accingebant, seu ad fugam, seu ipse metus impediebat utrumque, serpens illos *invadit, hos morsu, alios longâ* corporis *implicatione : alios perimit afflatos sanie mortiferi veneni. Jam sol sublimis sparserat umbras parvas ; filius Agenoris stupet quæ sit cunctatio comitum, et quærit viros. Pellis detracta leoni erat* ei *amictus,* arma erant *lancea ferro radiante, et jaculum. et virtus fortior omnibus armis. Postquam lucum subiît, et spectavit corpora letho data. et hostem vastæ molis victorem insistentem. et lambentem funestas plagas linguâ cruentâ ; Aut, inquit ô carissima pectora, ero vindex, aut comes vestræ mortis. Absolvi ; et dextrâ corripit saxum ingens, et jacit summo nisu. Muri alti cum sublimibus turribus illius impetu essent concussi ; anguis perstitit invulneratus ; et protectus squamis, tanquam thorace, et rigore cutis remisit à se graves ictus. At non superat quoque spiculum eâdem firmitate. quod inhæsit admissum medio flexu dorsi flexibilis, et penetravit ilia toto ferro. Ille furens dolore reflexit caput in suum dorsum, et intuitus est plagas, et dentibus apprehendit immissum jaculum. Et postquam illud in omnem partem vexavit magno conatu, vix revellit dorso : ferrum tamen* adhuc *manet in ossibus. Tum vero, postquam vulnus novum augebat iram solitam, collum intumuit plenis venis ; et spuma albicans sparsa est per os mortiferum, et terra obtrita squamis edit strepitum ; et spiritus ater qui prodit rictu Tartareo polluit aërem peste afflatum. Nonnunquam ipse involvitur nodis describentibus vastissimum circulum : nunc extenditur rectior longo tigno.*

NOTÆ.

50. *Fecerat.*] Id est, *meridies* erat.

52. *Tegimen.*] Heroum more, qui ejusmodi virtutis suæ symbolum gestabant et ostentabant: leoninam pellem Cadmus gerebat.

59. *Molarem.*] *Maximum.* Antiqui heroës, consumptis gladiis, finguntur adgrandia confugere saxa, quibus hostem obterebant. Id quod ubique in Homero.

65. *Vincit.*] *Reppulit.* Tunc enim jacula *vinci* dicuntur, cùm repelluntur.

76. *Stygio.*] *Venenato,* qualis est Styx inferorum pasus.

78. *Cingitur.*] Id est, in se ipsum convolvitur, et quasi coarctatur ; qui serpentis vulnerati mos est, sese deinde explicantis, atque in varias partes agitantis.

Impete

Impete nunc vasto, ceu concitus imbribus amnis,
Fertur, et obstantes proturbat pectore silvas.
Cedit Agenorides paullum ; spolioque leonis
Sustinet incursus, instantiaque ora retardat
Cuspide prætentâ. Furit ille, et inania duro
Vulnera dat ferro : figitque in acumine dentes.
Jamque venenifero sanguis manare palato
Cœperat : et virides aspergine tinxerat herbas.
Sed leve vulnus erat : quia se retrahebat ab ictu ;
Læsaque colla dabat retro ; plagamque sedere
Cedendo arcebat, nec longiùs ire sinebat.
Donec Agenorides conjectum ingutture ferrum
Usque sequens pressit : dum retro quercus eunti
Obstitit ; et fixa est pariter cum robore cervix.
Pondere serpentis curvata est arbor, et imæ
Parte flagellari gemuit sua robora caudæ.
Dum spatium victor victi considerat hostis ;
Vox subitò audita est : (neque erat cognoscere promptum
Unde ; sed audita est) Quid, Agenore nate, peremptum
Serpentem spectas ! et tu spectabere serpens.
Ille diu pavidus, pariter cum mente colorem
Perdiderat ; gelidoque comæ terrore rigebant.
Ecce, viri fautrix superas delapsa per auras
Pallas adest : motæque jubet supponere terræ
Vipereos dentes, populi incrementa futuri.
Paret : et, ut presso sulcum patefecit aratro,
Spargit humi jussos, mortalia semina, dentes.

Interdum ruit magno impetu, sicut fluvius actus aquis pluvialibus, et prosternit pectore arbores oppositas. Filius Agenoris aliquantum cedit, et excipit impetum pelle leonis ; et arcet rictus urgentes mucrone opposito. Ille rabiem exercet, et infert plagas frustraneas rigido ferro ; et mordet cuspidem. Et jam cruor cæperat fluere ex palato pestifero : et infecerat gramina virentia irrigatione : sed plaga erat exigua, quia se recipiebat ab impressione, et retro agebat collum afflictum et recedendo prohibebat vulnus ne impingeretur, nec patiebatur ulteriùs progredi : donec Cadmus usque persequens pressit ferrum gutturi infixum, quoad quercus restitit retro cedenti, et cervix trajecta est unà cum quercu. Arbor inclinata est onere draconis, et gemitum edidit cùm sua ligna verberarentur, parte extremâ caudæ Draconis. *Dum victoriâ potitus contemplatur magnitudinem superati hostis, repentè sonus auditus est : (neque erat facile judicare unde ; sed auditus est.) Quamobrem, fili Agenoris, intueris anguèm interfectum ? Tu quoque aspicieris anguis. Ille diu territus amiserat simul colorem atque animum ; et capillì stabant frigido pavore. Ecce Pallas viro favens devoluta per æthera supremum adest, et imperat mandare terræ excultæ dentes draconis, incrementa populi futuri. Obtemperat, et postquam aperuit sulcum impacto aratro, in terram (utì jussit* Minerva) *mittit dentes, semina hominum.*

NOTÆ.

84. *Figitque.*] Aut certè figere nititur; magìsque et dentes, et palatum lædit.

92. *Fixa est.*] Per hanc draconis mortem alia alii intelligunt, dum vel sensum historicum, aut ad mores spectantem, investigant. Quoad historiam, narrat Palæphatus, Draconem quendam fuisse Martis filium, Thebanorum regem quem Cadmus interfecit, cujus filii cum amicis unà adversus victorem Cadmum insurrexerunt, donec et ipsi, motâ à Cadmo inter eos discordiâ, ab eodem superarentur.

98. *Spectabere.*] Regno pulsus ab Amphione et Zetho ad Illyrios transiit, ubi ipse et uxor Hermione in serpentes transmutati sunt : Quam fabulam Naso ipse lib. IV. enarrabit, et Euripid. in Bacchis.

102. *Motæ.*] *Aratæ*, vomere proscissæ.

103. *Populi.*] Id est, ex quibus homines nascerentur.

Ib. *Incrementa.*] Γένναν ὀδοντοφυῆ. Euripid. in Phœnissis. sarciendo suorum damno.

105. *Mortalia.*] Hominum semina, non frugum. Nam homines armati ex illis dentibus orti finguntur. Partem tamen dentium ad Æëten miserunt Pallas et Mars. Vide Apollon. lib. III. v. 1176.

Inde (fide majus) glebæ cœpêre moveri :
Primaque de sulcis acies apparuit hastæ.
Tegmina mox capitum picto nutantia cono :
Mox humeri, pectusque, onerataque brachia telis
Existunt : crescitque seges clypeata virorum.
Sic, ubi tolluntur festis aulæa theatris,
Surgere signa solent ; primumque ostendere vultum ;
Cætera paullatim : placidoque educta tenore
Tota patent ; imoque pedes in margine ponunt.
Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat.
Ne cape, de populo, quem terra creaverat, unus
Exclamat ; nec te civilibus insere bellis.
Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
Cominus ense ferit : jaculo cadit eminus ipse.
Hic quoque, qui letho dederat, non longius illo
Vivit, et exspirat, modò quas acceperat, auras.
Exemploque pari furit omnis turba : suoque
Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.
Jamque brevis spatium vitæ sortita juventus
Sanguineam trepido plangebant pectore matrem ;
Quinque superstitibus : quorum fuit unus Echion.
Is sua jecit humi monitu Tritonidis arma ;
Fraternæque fidem pacis petiitque, deditque.
Hos operis comites habuit Sidonius hospes ;
Cùm posuit jussam Phœbæis sortibus urbem.

Postea (incredibile) glebæ cœperunt agitari : et mucro lanceæ primus prodiît ex sulcis : mox galeæ nutantes picto apice ; mox humeri, et pectus, et lacerti instructi armis apparent, et seges scutata virorum augetur. Eo modo imagines consueverunt prodire, cùm vela picturata theatri tolluntur festis diebus atque primò exhibere faciem ; reliqua paulatim, donec æquabili motu surgentia tota signa se ostendant, et statuant pedes in extremam aream. Cadmus tremefactus repentino hoste parabat arma sumere : Ne sume vociferatur unus de populo, quem terra produxerat ; nec te immisce bellis civilibus. Atque ita cùm dixerat, *percutit cominus duro gladio unum de fratribus terrâ genitis ; ipse procumbit spiculo eminus* misso. *Hic quoque, qui interfecerat, non diutius vitam profert et emittit spiritum quem paulò antè hauserat. Atque tota turba furit simili exemplo ; et fratres repentini perimuntur suo bello per plagas reciprocas. Jamque adolescentes, nacti exiguum tempus vitæ, verberabant* terram *matrem cruentam trepido pectore, quinque* solùm *restantibus ; quorum unus fuit Echion. Ille in terram abjecit sua arma jussu Minervæ, et poposcit, et dedit fidem pacis fraternæ. Hospes Sidonius habuit hos socios laboris, cùm statuit urbem præstitutam oraculo Apollinis.*

NOTÆ.

108. *Cono.*] A coni formâ ita appellatur galeæ apex, ubi variis coloribus pennæ struthiocamelo præsertim dereptæ, apponi solent.

111. *Sic ubi, &c.*] Ut hæc viris è térrâ surgentibus respondeant, cogitandum est aulæa circumvoluta et plicata lentè evolvi atque in theatri parietes attolli ; ita intextæ illis imagines paullatim se spectatoribus ostendunt.

Ib. *Aulæa.*] Quibus theatra per ludorum tempus ornantur.

112. *Signa.*] Intellige imagines in aulæis pictas

116. *Unus.*] Dicunt alii, Minervæ consilio, lapides aut lapidem inter eos conjecisse Cadmum, qui à se invicem feriri existimantes, mutuam inter se pugnam inierunt. Cadmus fertur ex Phœniciâ primus advexisse litteras in Græciam, unde Erasmus serpentinos dentes interpretatur litteras, quibus digladiantur inter se conficiuntque se invicem seditiosi è litteratis.

123. *Subiti.*] Id est, qui ex terrâ subitò nati erant, et subitò iterum perierunt.

125. *Trepido plangebant pectore matrem.*] Id est, in *terram palpitantes jacuerunt.*

126. *Echion.*] Quatuor alios, Udæum, Chthonium, Hyperenorum, et Pelorem nominat Apollodorus.

129. *Sidonius hospes.*] *Cadmus* Phœnix. Nam Sidon urbs est Phœniciæ.

130. *Jussam Phœbæis.*] Apollinis oraculo monitus erat Cadmus Thebas condere.

II. Jam

II. Jam Thebæ fuerant conditæ; poteras jam credi beatus exsilio, Cadme; Mars et Venus tibi obvenerant soceri: adde insuper stirpem de tantâ uxore, tot filios, filiasque, et nepotes dilecta pignora; hos quoque jam adultos: sed nimirum novissima semper dies est expectanda homini; et nullus debet prædicari felix ante mortem et ultimas exequias. Nepos et cornua aliena inducta illius *capiti, vos insuper, canes, expletæ sanguine domini, fuerunt tibi, Cadme, prima caussa mœroris inter tot res prosperas. At bene si scrutèris, reperies in illo* nepote *vitium fortunæ non flagitium: quod enim flagitium erat in ignorantiâ? Mons erat tinctus sanguine diversarum ferarum; et jam dies breviores fecerat umbras medias rerum, et sol aberat æqualiter ab utroque termino, cùm juvenis Thebanus sic alloquitur ore amico comites laborum errantes per latebras ferarum: Socii, retia et tela sunt madida sanguine ferarum, et dies fuit satis faustus; cùm altera aurora rediens curru roseo revehet diem;*

II. Jam stabant Thebæ: poteras jam, Cadme, videri
Exilio felix: soceri tibi Marsque, Venusque
Contigerant. Huc adde genus de conjuge tantâ,
Tot natos, natasque, et pignora cara nepotes.
Hos quoque jam juvenes: sed scilicet ultima semper
Expectanda dies homini: dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.
Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
Caussa fuit luctûs, alienaque cornua fronti
Addita, vosque, canes, satiatæ sanguine herili
At bene si quæras; Fortunæ crimen in illo,
Non scelus invenies. Quod enim scelus error habebat?
Mons erat, infectus variarum cæde ferarum:
Jamque dies rerum medias contraxerat umbras;
Et Sol ex æquo metâ distabat utrâque;
Cùm juvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat Hyantius ore:
Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum:
Fortunæque dies habuit, satìs; altera lucem
Cùm croceis invecta rotis Aurora reducet:

NOTÆ

132. *Marsque.*] Quia Harmoniam, vel, ut alii scribunt, Hermionem Martis et Veneris filiam, ut plurimis placet, uxorem duxit; in cujus nuptiis diî omnes relicto cœlo adfuerunt, qui sponsam quoque donis cumulaverunt.

133. *Genus.*] Progenies fuit nobilissima quæ à Marte et Venere per Harmoniam fluxerit.

134. *Tot natos.*] Unicum Polidorum Apollodorus, Hyginus, aliique memorant.

Ib. *Natasque.*] Quas quatuor dicunt fuisse, Ino, Semelen, Agaven, Autonoën.

Ib. *Nepotes.*] Quales Bacchus ex Jove et Semele; Pentheus, qui suo tempore rex Thebarum, ex Echione, et Agave; Actæon, ex Aristæo et Autonoë; Melicerta et Learchus, ex Athamante et Ino.

135. *Ultima semper.*] Fuit hæc Solonis, ex Græciæ sapientibus unius, sententia ad Crœsum, quam prolixè narrat Herodotus in Clio, Plinius, lib. VII. c. 40.

138. *Nepos.*] *Actæon*, ad cujus historiam pronam facilem viam sibi munivit poëta.

139. *Aliena.*] Quæ non sunt homini destinata, sed brutis propria. Tangit illud poëta, quòd in cervum fuerit mutatus Actæon.

140. *Canes.*] Quibus Actæon præda fuit, ut mox videbimus.

141. *Illo.*] *Actæone*, qui inscius Dianam vidit sine vestibus.

143. *Mons.*] *Cithæron*, ut tradit Apollodorus.

145. *Metâ utrâque.*] *Oriente* et *Occidente* Meridianam horam describit: ut suprà v 50.

147. *Hyantius.*] Actæonem dicit Bœotium; nam fuerunt Hyantes veteres Bœotiæ populi.

148. *Lina.*] Id est, ex iis facta retia metonymicè.

150. *Croceis.*] Quia ut plurimum croceo colore apparet cœlum sub ipso lucis adventu, Ἠὼς κροκόπεπλος.

Propo-

Propositum repetamus opus. Nunc Phœbus utrâque
Distat idem terrâ ; finditque vaporibus arva.
Sistite opus præsens : nodosaque tollite lina.
Jussa viri faciunt ; intermittuntque laborem.
Vallis erat piceis, et acutâ densa cupressu,
Nomine Gargaphie ; succinctæ sacra Dianæ :
Cujus in extremo est antrum nemorale recessu,
Arte laboratum nullâ : simulaverat artem
Ingenio natura suo : nam pumice vivo,
Et levibus tophis nativum duxerat arcum.
Fons sonat à dextrâ tenui perlucidus undâ,
Margine gramineo patulos incinctus hiatus.
Hîc Dea silvarum venatu fessa solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.
Quò postquam subiît ; Nympharum tradidit uni
Armigeræ jaculum, pharetramque, arcusque retentos :
Altera depositæ subjecit brachia pallæ :
Vincla duæ pedibus demunt : Nam doctior illis
Ismenis Crocale, sparsos per colla capillos
Colligit in nodum ; quamvis erat ipsa solutis.
Excipiunt laticem Nepheleque Hyaleque Rhanisque
Et Psecas, et Phiale ; funduntque capacibus urnis.
Dumque ibi perluitur solitâ Titania lymphâ ;
Ecce nepos Cadmi, dilatâ parte laborum,
Per nemus ignotum non certis passibus errans,

redeamus ad opus inceptum : nunc sol distat æqualiter terrâ utrâque, et dividit terram calore. Intermittite opus præsens, et colligite retia intexta. Viri exequuntur mandata, et ab opere desistunt. Vallis erat consita piceis, et cupressu acutâ, nomine Gargaphie, sacra Dianæ expeditâ veste *cinctæ ; in cujus ultimo secessu est spelunca arboribus tecta, nullâ arte parata : Natura imitata erat artem indole : nam struxerat fornicem naturalem vivo pumice et levibus tophis. A dextrâ fons perlucidus strepit aquâ exiguâ, circumdatus habens patentes ripas margine herboso. Hic dea nemorum lassa venatu consueverat lavare aquâ fluente membra virginea. Quò postquam intravit, dedit uni nympharum armigeræ jaculum, et pharetram et arcus remissos : Alia lacertis accepit pallam* vestem à Dianâ *depositam : Duæ tollunt cothurnos pedibus: nam Crocale Ismeni filia peritior illis religat comam diffusam per colla, et ipsa interim erat sparsis* crinibus. *Nephele, et Hyale, et Rhanis, et Psecas, et Phiale excipiunt aquas, et fundunt ex amplis situlis. Dumque Titania ibi abluitur aquâ consuetâ, ecce* Actæon, *nepos Cadmi, parte operis* venatorii *remissâ* in diem sequentem, *ambulant gressibus incautis per silvam minùs cognitam,*

NOTÆ.

152. *Idem.*] Subaudi *spatium.*

156. *Succinctæ.*] Qualem esse decet deam venatricem, et deam silvarum, ut magìs fit habilis et expedita.

157. *Nemorale.*] Id est, nemore amœno tectum.

159. *Pumice vivo.*] *Naturali.* Est pumex lapis levis, et perforatus, poliendis rebus, eradendis etiam pilis accommodatus.

162. *Hiatus.*] *Patentes* ripas. Hiare enim videntur ripæ, ut fluvii alveum efficiant.

167. *Depositæ subjecit.*] Id est, exuit pallam, aut cadentem excepit.

168. *Vincla.*] Quibus soleæ, aut calcei pedibus adhærent.

169. *Ismenis.*] Ismeni Bœotiæ fluvii filia, cui ex linguâ Græcâ nomen conveniens dedit poëta ; quippe κροκάλη calculus est littoralis, vel qui in amnibus volvitur.

171. *Laticem.*] *Aquam* ex antro scatentem.

Ib *Nephele.*] *Nubes.* Atque his omnibus Dianæ comitibus ingeniosè nomina ex Græcâ linguâ affinxit poëta.

Ib. *Hyale.*] *Vitrea, pellucida ;* ab ὕαλος, *vitrum.*

Ib. *Rhanisque.*] A ῥαίνω, *aspergo.*

172. *Psecas.*] A ψεκὰς, *guttula roris.*

Ib. *Phiale.*] Quasi è φιάλης aut capaci urnâ perfundat dominam.

Pervenit in lucum : sic illum fata ferebant.
Qui simul intravit rorantia fontibus antra ;
Sicut erant, viso, nudæ sua pectora Nymphæ
Percussêre, viro, subitisque ululatibus omne
Implevêre nemus, circumfusæque Dianam
Corporibus texêre suis. Tamen altior illis
Ipsa Dea est, colloque tenus supereminet omnes.
Qui color infectis adversi Solis ab ictu
Nubibus esse solet, aut purpureæ Auroræ,
Is fuit in vultu visæ sine veste Dianæ.
Quæ quanquam comitum turbâ stipata suarum,
In latus obliquum tamen adstitit, oraque retro
Flexit : et ut vellet promptas habuisse sagittas ;
Quas habuit, sic hausit aquas : vultumque virilem
Perfudit : spargensque comas ultricibus undis,
Addidit hæc cladis prænuncia verba futuræ :
Nunc tibi me posito visam velamine narres,
Si poteris narrare, licet. Nec plura minata,
Dat sparso capiti vivacis cornua cervi :
Dat spatium collo : summasque cacuminat aures :
Cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat
Cruribus : et velat maculoso vellere corpus :
Additus et pavor est. Fugit Autoneïus heros :
Et se tam celerem cursu miratur in ipso :
Ut verò solitis sua cornua vidit in undis,
Me miserum ! dicturus erat : vox nulla secuta est.
Ingemuit ; vox illa fuit ; lachrymæque per ora

pervenit in lacum ; fata sic illum agebant. Qui statim atque subiit speluncas aquis stillantes, nymphæ nudæ, sicut erant, planxerunt sua pectora, viro conspecto, et impleverunt totam silvam repentinis clamoribus, et circumfusæ velaverunt Dianam suis corporibus. Nihilominus ipsa dea est procerior illis, et apparet suprà omnes collo tenus. Color, qui consuevit esse nubibus tinctis irradiatione solis oppositi, aut Auroræ roseæ, is fuit in facie Dianæ conspectæ sine amictu. Quæ quamvis circumdata choro comitum suarum, tamen stetit latere in obliquum verso et vultum retro vertit ; et sicuti optaret habuisse sagittas expeditas, sic sumpsit aquas quas habuit, et sparsit in os hominis, et perfundens capillos aquis ultricibus, adjecit hæc verba præsaga exitii appropinquantis : Jam licet ut renunties me conspectam à te absque amictu ; si poteris renuntiare. Neque minata plura affigit capiti aquis perfuso cornua cervi diu viventis ; producit collum ; et acuit aures extremas ; et vertit manus in pedes, et lacertos in crura producta ; et tegit corpus pilis misti coloris : Adjectus est et metus. Heros Autoneïus vertitur in fugam, et miratur se tam velocem in ipso cursu. Cùm autem aspexit sua cornua in aquis consuetis, Me infelicem ! dicturus erat ; nullum verbum prolatum est. Suspiravit, ille fuit sonus ; et lachrymæ per faciem,

NOTÆ.

181. *Corporibus texere.*] Ne dea nuda conspiceretur.

183. *Infectis.*] Rubore suffusæ apparent nubes, cùm certo quodam modo solis radiis illustrantur.

187. *In latus.*] Ut faciliùs, quod conspici nollet, occultaret.

Ib. *Oraque retro.*] Ut respiceret Actæonem.

188. *Sagittas.*] Quibus Actæonem conficeret.

104. *Vivacis.*] Quem quadrigentos annos implere nonnumquam scripsit Plinius.

195. *Spatium.*] Cervi longius est collum quàm hominis.

Ib. *Cacuminat.*] In acutum, ut sunt cervi aures, effingit.

198. *Autoneïus.*] *Actæon* Autonoës filius.

202. *Illa.*] Ingemere. Fabulæ sensum quod attinet, plerique ad mores detorquent: deque minùs scrutandio deorum aut regum consiliis intelligunt (ut Fr. Baconus cap. X. De sapientiâ veterum), quæ cognita vitam suspicionibus implicant ; Palæphatus Actæonem canum studio rem suam dicit neglexisse, eoque periisse : quamvis et revera non Actæonem modò pelle circumdatum cervinâ, sed alios etiam venatores furore actis canibus laniatos legimus.

Non

Non sua fluxerunt. Mens tantùm pristina mansit.
Quid faciat ? repetatne domum et regalia tecta ?
An lateat silvis ? timor hoc, pudor impedit illud.
Dum dubitat, videre canes : primusque Melampus,
Ichnobatesque sagax latratu signa dedêre ;
Gnossius Ichnobates, Spartanâ gente Melampus.
Inde ruunt alii rapidâ velociùs aurâ,
Pamphagus, et Dorceus ; et Oribasus ; Arcades omnes ;
Nebrophonosque valens, et trux cum Lælape Theron,
Et pedibus Pterelas, et naribus utilis Agre,
Hylæusque fero nuper percussus ab apro,
Deque lupo concepta Nape, pecudesque secuta
Pœmenis, et natis comitata Harpyia duobus,
Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon :
Et Dromas, et Canace, Sticteque, et Tigris, et Alce,
Et niveis Leucon, et villis Asbolus atris.

non suam decurrerunt. Solus animus prior superfuit. Quid agat ? Redeatne domum et in tecta regia ? An latitet nemoribus ? Metus obstat huic rei, pudor illam prohibet. Dum hæret, canes aspexerunt, et primus Melampus, et Ichnobates sagax indicium fecerunt latratu : Ichnobates, inquam, *Gnossius. Melampus stirpe Spartanâ. Postea alii incurrunt celeriùs vento ruente, Pamphagus, et Dorceus, et Oribasus, omnes Arcades ; et fortis Nebrophonus, et terribilis Theron cum Lælape et Pterelas pedibus, et Agre utilis naribus, et Hylæus nuper ictus ab apro sævo, et Nape genita de lupo, et Pœmenis solita sequi pecudes, et Harpyia stipata duobus filiis, et Ladon Sicyonius habens ilia contracta, et Dromas, et Canace, Sticteque, et Tigris, et Alce, et Leucon pilis candidis, et Asbolus nigris.*

NOTÆ.

203. *Mens tantùm.*] Hoc transformatis omnibus gravissimum erat supplicium, quòd calamitatis suæ esse conscii.

206. *Melampus.*] Id est, *Pedibus niger.* Nimius verò videtur poëta, in recensendis aut fabricandis canum nominibus : atque etiam contra venatorum legem peccâsse, quibus cautum est paucarum syllabarum nomina, ad pronuntiandum facilia, atque vocalia canibus suis assignare. Columella cap. 12. lib. VIII.

207. *Ichnobatasque.*] Id est, *per vestigia vadens.*

Ib. *Signa dedêre.*] Reliquos canes feram adesse admonuerunt.

208. *Gnossius.*] *Cretensis :* est nempe Gnosus urbs Cretæ.

Ib. *Spartanâ*] *Laconicâ.* Cretenses enim et Laconici canes aptissimi sunt venationibus.

210. *Pamphagus.*] *Omnia comedens.*

Ib. *Dorceus.*] *Acutè videns.*

Ib. *Oribasus.*] *Montes ascendens.*

211. *Nebrophonos.*] *Hinnulos interficiens.*

Ib. *Lælape.*] Est Lælaps nomen venti procellosi et vorticosi, quem Latini vocant turbinem ; unde canis hujus velocitatis atque impetus intelligitur.

Ib. *Theron.*] *Ferus.*

212. *Pterelas.*] *Alis impulsus, alatus.*

Ib. *Agre.*] *Venatrix.*

213. *Hylæus.*] *Silvestris.* Quia verò ab Apro percussum dicit, fortè ad Hylæum venatorem allusit, qui cum Ancæo ab apro Calydonio vulneratus interiît, ut scribit Apollodorus.

214. *Nape.*] Quòd in *saltibus* erraret.

215. *Pœmenis.*] *Pastoralis.*

Ib. *Harpyia.*] *Rapax ;* et rapacissimus Harpyiis similis.

216. *Substricta.*] *Contracta*, qualia habeant vertagi. *Brevis alvus.* Virgil.

Ib. *Sicionius.*] A Sicyone urbe Peloponnesi, ad sinum Corinthiacum.

Ib. *Ladon.*] Nomen est fluvii Arcadiæ in Peloponneso à quo huic cani nomen ; nisi etymologia Græca est à λάζομαι *capio.*

217. *Dromas.*] *Cursor.*

Ib. *Canace.*] Hæc vox Græcè *strepitum* significat ; quare à *strepitu* et personante *latratu* huic cani nomen inditum.

Ib. *Sticte.*] Id est, *Picta ;* à στίζω *distinguo, pungo.*

Ib. *Tigris.*] *Tigridi velocissimæ feræ similis.*

Ib. *Alce.*] *Robusta.*

218. *Leucon.*] *Albus.* Etymologiam ipse Naso indicavit.

Ib. *Asbolus.*] *Fuliginosus.*

Prævali-

Prævalidusque Lacon, et cursu fortis Aëllo.
Et Thous, et Cyprio velox cum fratre Lycisca :
Et nigram medio frontem distinctus ab albo
Harpalos, et Melaneus, hirsutaque corpore Lachne :
Et patre Dictæo, sed matre Laconide nati,
Labros, et Agriodos, et acutæ vocis Hylactor :
Quosque referre mora est. Ea turba cupidine prædæ
Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa,
Quà via difficilis, quàque est via nulla feruntur.
Ille fugit, per quæ fuerat loca sæpe secutus :
Heu famulos fugit ipse suos ! clamare libebat,
Actæon ego sum ! dominum cognoscite vestrum.
Verba animo desunt : resonat latratibus æther.
Prima Melanchætes in tergo vulnera fecit :
Proxima Theridamas ; Oresitrophus hæsit in armo.
Tardiùs exierant ; sed per compendia montis
Anticipata via est. Dominum retinentibus illis
Cætera turba coit, confertque in corpore dentes.
Jam loca vulneribus desunt. Gemit ille, sonumque,
Etsi non hominis, quem non tamen edere possit
Cervus, habet : mœstisque replet juga nota querelis :
Et genibus supplex pronis, similisque roganti,
Circumfert tacitos, tanquam sua brachia, vultus.
At comites rapidum solitis latratibus agmen

et Lacon fortissimus, et Aëllo valens cursu et Thous, et celer Lycisca cum fratre Cyprio, et Harpalus distinctam habens frontem atram à candido medio, et Melaneus, et Lachne hispido corpore ; et Labros, et Agriodos sati patre Dicteo, sed matre Laconicâ, et Hylactor vocis acutæ : et quos longum est memorare. Ea caterva ruunt desiderio prædæ per saxa, et præruptas rupes, et petras inaccessas, quà iter asperum, et quà vix nullum datur. Ille fugit per loca, per quæ sæpe fuerat insecutus cervos. Heu ! ipse vitat servos suos. Volebat vociferari, Ego sum Actæon ! agnoscite dominum vestrum : Voces destituunt mentem, aër personat latratibus. Prima Melanchætes plagam impegit dorso : dein Theridamas ; Oresitrophus corripuit humerum. Hi canes *seriùs* reliquis *prodierant sed iter præoccupatum est per compendia montis. Dum illi cohibent dominum, cætera turba convenit, et confert dentes in corpore. Jam loca desunt ad plagas. Ille ducit suspiria, et reddit sonum, si non etiam hominis qualem tamen cervus nequeat reddere ; et implet cacumina cognita gemitibus lugubribus : et procumbens in genua flexa, et similis precanti circumflectit faciem silentem, utì solebat sua brachia. At turbam* canum *infestam assuetis ululatibus comites*

NOTÆ.

219. *Lacon.*] *Sonans, crepans ; a* λακέω, Vel. à patriâ *Laconiâ*.

Ib. *Aëllo.*] A *procellâ ;* quòd impetuosè ferretur.

220. *Thous.*] *Thos*, is, inquit Plinius, *lupi* est genus cæteris procerius, crurumque levitate dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini, per hyemes hirtum, æstate nudum. Atque ab eo luporum genere huic cani nomen videtur datum.

Ib. *Lycisca.*] Canis lupo nata.

222. *Harpalos.*] *Rapax.*

Ib. *Melaneus.*] Niger.

Ib. *Lachne.*] *Hirsuta.* Etymologiam poëta ipse ad verbum expressit : *Lachne* enim lanugo est, seu illorum densitas.

223. *Dictæo.*] Cretensi.

224. *Labros.*] *Avidus, Vorax, Vehemens, Rapidus.*

Ib. *Agriodos.*] *Dente agresti, aut feroci ;* vel *agrestibus viis* aptus.

Ib. *Hylactor.*] *Latrator.*

232. *Melanchætes.*] *Pilos habens nigros.*

233. *Theridamas.*] *Feras domans.*

Ib. *Oresitrophus.*] *In montibus nutritus.*

234. *Compendia.*] Id est per vias compendiosas. Contrarium appellavit Lucanus *dispendia silvæ.*

235. *Anticipata.*] Al. *Præcipitata*, i. e. præcipiti cursu peracta.

241. *Circumfert.*] Ut supplices brachia, ita ille ora extendit, et circumfert.

242. *Comites.*] Qui cum Actæone fuerant.

Ib. *Latratibus.*] Clamoribus latrantum canum haud absimilibus canes hortantur.

Ignari

Ignari instigant, oculisque Actæona quærunt,
Et velut absentem certatim Actæona clamant.
Ad nomen caput ille refert, ut abesse queruntur,
Nec capere oblatæ segnem spectacula prædæ.
Vellet abesse quidem ; sed adest : velletque videre,
Non etiam sentire canum fera facta suorum.
Undique circumstant, mersisque in corpore rostris
Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi.
Nec, nisi finitâ per plurima vulnera vitâ,
Ira pharetratæ fertur satiata Dianæ.
III. Rumor in ambiguo est : aliis violentior æquo
Visa Dea est : alii laudant, dignamque severâ
Virginitate vocant. Pars invenit utraque caussas.
Sola Jovis conjux, non tam culpetne, probetne,
Eloquitur ; quàm clade domûs ab Agenore ductæ
Gaudet : et à Tyriâ collectum pellice transfert
In generis socios odium. Subit ecce priori
Caussa recens, gravidamque dolet de semine magni
Esse Jovis Semelen : tum linguam ad jurgia solvit.
Profeci quid enim toties per jurgia, dixit ?
Ipsa petenda mihi est : ipsam, si maxima Juno
Ritè vocor, perdam ; si me gemmantia dextrâ
Sceptra tenere decet : si sum regina, Jovisque
Et soror et conjux : Certè soror. At puto furto
Contenta : et thalami brevis est injuria nostri.
Concipit ; id deerat : manifestaque crimina pleno

nescii irritant et lustrant Actæonem oculis, et vociferantur certatim Actæonem tanquam absentem. Ille reflectit caput ad nomen ; dolent tanquam longè esset, et quia tardus non se oblectaret spectaculo prædæ oblatæ. Optaret quidem longè esse, sed præsens est, et cuperet spectare non etiam sentire sævum impetum canum suorum. Sunt undique circumfusi et rictibus fixis in corpore dilaniant dominum sub specie ficti cervi : Neque ira Dianæ pharetratæ dicitur expleta, nisi vitâ exhaustâ per plurimas plagas.

III. *Fama est dubia : dea credita est à nonnullis ultra modum severa : alii celebrant, et appellant dignam rigidâ virginitate : pars utraque nititur rationibus. Sola uxor Jovis non tam dicit arguatne. an laudet, quàm lætetur damno domûs ortæ ab Agenore ; et traducit odium natum ab adulterâ Tyriâ in* ipsius *cognatos. Ecce nova caussa accedit præcedenti. et iniquo animo patitur Semelen esse prægnantem de semine magni Jovis. Tum os aperit ad rixas. Quid verò, ait, promovi toties per rixas ? Ipsa* Semele *est mihi appetenda ; ipsam perimam, si verè dicor maxima Juno ; si me decet tractare dextrâ sceptra splendentia ; si sum regina, et soror et uxor Jovis : Certè soror sum. At credo* Semele *expleta est furto ; et injuria nostri lecti citò præterit. Concipit ; id* unum dedecori meo *aberat : et culpam apertam intumescente*

NOTÆ.

256. *Sola.*] Pertinet istud ad fabulæ sequentis connexionem.

257. *Domûs.*] Ex quâ Actæon fuit ; nam Autonoën Cadmi filiam matrem habuit, Cadmum verò Agenoris filium antea vidimus.

258. *A Tyriâ pellice.*] Ab Europâ, quam è Phœniciâ rapuit Jupiter.

261. *Semelen.*] Quam antea Cadmi filiam diximus, Bacchi matrem.

Ib. *Tum linguam.*] Primo Jovem jurgio adoriri cupit Juno ; quod statim, ut iratorum et sui impotentium mos est, improbat ; volens ipsa Semelen dolo perdere.

266. *Certè soror.*] Hoc ita à Junone infertur, quasi desiêrit esse conjux, cùm Jupiter alias amet : Sic quoque apud Senecam ipsa loquitur ; *Soror Tonantis ? hoc enim solum mihi relictum nomen est.* Herc. Fur.

Ib. *Puto furto.*] Id est, *forsitan cum Jove semel concubuisse Semele contenta est.* Quod quidem, ut fortius neget, non sine amarissimâ ironiâ proponit.

268. *Deerat.*] Ultimum innuit esse opprobrium Juno ; quod sibi oblatæ injuriæ perpetuos indices Semele in lucem proferat.

Ib. *Manifestaque.*] Bacchum dicit puerum, quo Jovis et Semeles in lucem manifesta fiebant. Argutè verò manifesta dicit, quæ utero inclusa.

ventre gestat ; et tanta est confidentia pulchritudinis, vult esse mater de Jove ; quod vix mihi uni evenit. Efficiam ut Jupiter *eam decipiat : nec dicar Saturni filia, si non descendat in aquas infernas deturbata ab Jove suo. Dein descendit solio ; et velata flavâ nube accedit ad ædes Semeles. Neque antè discussit nubes, quàm formam induit anûs et affixit temporibus crines albos. Et exaravit cutem rugis, et movit artus inflexos gressu tremulo ; finxit insuper vocem anilem. Mutatur in ipsam Beroën, Semeles nutricem Epidauriam. Postquam igitur, colloquio quæsito, et diu confabulando venerunt ad nomen Jovis, gemit ; et, Velim, inquit, ut sit Jupiter* qui te vitiavit : *tamen omnia reformido. Plurimi deorum titulo subierunt casta cubilia. Neque etiam satis est esse Jovem : conferat pignus amoris, siquidem saltem is est verus : et orato ut veniat in tuos amplexus quantus et qualis recipitur ab excelsâ Junone, et induat priùs sua insignia. Juno ejusmodi verbis instruxerat filiam Cadmi nescientem se* deludi. *Illa petit à Jove donum, quod non indicavit. Ad quam deus respondit, Elige : nullam feres repulsam. Et quò magis fidem adhibeas, numina fluvii Stygii sunt etiam testes, ille* Styx *est terror et deus deorum.*

Fert utero : et mater, quod vix mihi contigit uni,
De Jove vult fieri. Tanta est fiducia formæ.
Fallat eam faxo : nec sim Saturnia, si non
Ab Jove mersa suo Stygias penetrârit in undas.
Surgit ab his solio, fulvâque recondita nube
Limen adit Semeles. Nec nubes antè removit,
Quàm simulavit anum ; posuitque ad tempora canos :
Sulcavitque cutem rugis : et curva trementi
Membra tulit passu : vocem quoque fecit anilem.
Ipsaque fit Beroë, Semeles Epidauria nutrix.
Ergo ubi, captato sermone, diuque loquendo,
Ad nomen venêre Jovis ; suspirat : et, Optem
Jupiter ut sit, ait : metuo tamen omnia. Multi
Nomine divorum thalamos iniêre pudicos.
Nec tamen esse Jovem satìs est : det pignus amoris :
Si modò verus is est : quantusque et qualis ab altâ
Junone excipitur ; tantus talisque rogato
Det tibi complexus : suaque antè insignia sumat.
Talibus ignaram Juno Cadmeïda dictis
Formârat : rogat illa Jovem sine nomine munus.
Cui Deus, Elige, ait : nullam patiere repulsam.
Quoquè magìs credas, Stygii quoque ; conscia sunto
Numina torrentis, timor et Deus ille Deorum.

NOTÆ.

269. *Vix.*] Martem, Vulcanum, et Heben Jove et Junone, quidem Junone solà ortas scripserunt. Bene itaque se vix de Jove matrem esse dicit.

Ib. *Uni.*] Atqui pluribus de Jove matres esse contigat : adeóque non quod est, sed quod esse deberet, zelotypiâ commota, et pellices,quasi non essent contemnens, superba Juno protulit.

270. *Tanta est.*] Exclamatio est ex indignatione.

272. *Suo.*] *Tam perditè amato.*

Ib. *Stygias.*] Pellici ab ipso Jove ruinam minitatur.

275. *Canos.*] Simplicitur cani appellantur albi senum capilli.

276. *Sulcavit.*] In sulcorum modum frontem contraxit, ut vetula videretur.

278. *Ipsaque est.*] Id est, tam accuratè nutricis, quæcunque essent omnia imitatur, ut ea ipsa videatur.

Ib. *Epidauria.*] Ex Epidauro, Argolidis in Peloponneso, urbe Æsculapii templo nobili.

284. *Si modo.*]

Εἰ δὲ καὶ ὡς ἐνέπεις σέο νυμφίος ἐςὶ Κρονίων
Ἐλθέτω ἐς σέο λέκτρα σὺν ἱμερόεντι κεραυνῷ,
&c. Nonn. Dionys.

286. *Insignia.*] Fulmen, et quæcunque deinceps enumerat poëta.

287. *Cadmeïda.*] *Semelen* Cadmi filiam.

288. *Formârat dictis.*] Id est, ita imbuerat, ut eadem sequi constituisset.

Ib. *Sine nomine.*] Rogat à Jove munus, quale fit illud munus nondum dicit, id est, rogat ut ille concederet quodcunque illa tacitè cupierit.

291. *Timor et deus.*] Ille quem diî tantùm timent quantùm homines deos.

Læta

Læta malo, nimiùmque potens, perituraque amantis
Obsequio Semele, Qualem Saturnia, dixit,
Te solet amplecti, Veneris cùm fœdus initis ;
Da mihi te talem. Voluit Deus ora loquentis
Opprimere. Exierat jam vox properata sub auras ;
Ingemuit : neque enim non hæc optâsse, neque ille
Non jurâsse potest. Ergo mœstissimus altum
Æthera conscendit ; nutuque sequentia traxit
Nubila : queis nimbos, immistaque fulgura ventis
Addidit, et tonitrus, et inevitabile fulmen.
Quà tamen usque potest, vires sibi demere tentat.
Nec, quo centimanum decejerat igne Typhœa,
Nunc armatur eo : nimiùm feritatis in illo.
Est aliud levius fulmen ; cui dextra Cyclopum
Sævitiæ flammæque minus, minus addidit iræ :
Tela secunda vocant Superi. Capit illa ; domumque
Intrat Agenoream. Corpus mortale tumultus
Non tulit æthereos ; donisque jugalibus arsit.
Imperfectus adhuc infans genitricis ab alvo
Eripitur, patrioque tener (si credere dignum)
Insuitur femori ; maternaque tempora complet.
Furtim illum primis Ino matertera cunis
Educat. Inde datum nymphæ Nyseïdes antris

Semele gestiens damno, et nimiùm valens, et interitura obsequio amantis. Præbe te, inquit, mihi talem, qualem filia Saturni consuevit te complecti cùm venitis ad gaudia Veneris : Deus voluit occludere os loquentis : Sed *jam vox expedita exierat in aërem. Suspiravit: neque enim* illa *potest non vovisse ista. neque ille non jurejurando confirmâsse. Igitur tristissimus petit supremum cœlum, et corripuit nutu sequaces nubes. quibus adjecit nimbos, et fulgura immixta ventis, et tonitrua et fulmen ineluctabile. Nititur tamen vires suas minuere, quantùm potest : neque instruitur eâ flammâ, quâ deturbaverat centimanum Typhæum ; nimia* erat *sævitia in illâ. Est aliud fulmen mitius, cui dextra Cyclopum minus apposuit feritatis et ignis et minus excandescentiæ : Diî appellant Secunda fulmina. Sumit illa ; et subit domum Agenoris. Corpus morti obnoxium non potuit pati tempestatem æthercam, et flagravit muneribus nuptialibus. Fœtus adhuc immaturus extrahitur ab utero matris, et si credere fas est, tener insuitur femori patris, et* ibi *absolvit tempora* quæ *in matris utero complenda* erant. *Ino matertera clam* Junone *illum educat primis cunis. Deinde nymphæ Nyseïdes sibi traditum antris*

NOTÆ.

292. *Malo.*] Quod quidem boni sub specie intuebatur, sese ideo efferens, quòd votis suis quibuscumque Jupiter indulgeret.

297. *Neque enim.*] Præterita est jam et Semeles petitio, et Jovis promissio ; adeóque neutra potest revocari.

303. *Typhœa.*] Fuit Typhœus gigas immanis, vertice cœlum pertingens, centum draconum capitibus ex humeris pullulantibus, luminibus igneis, ore flammas eructante, aliisque rebus terribilis ; quem bello adversus superos congredi ausum Jupiter tandem prostravit, insulâque Siciliâ obruit.

305. *Cyclopum.*] Cyclopes sunt Vulcani in fabricandis fulminibus ministri.

308. *Agenoream.*] Semeles, cui avus fuit Ageno-.

Ib. *Tumultus.*] Ex fulmine et reliquo Jovis apparatu.

309. *Donis jugalibus.*] Fulmine aliisque supra recensitis, quæ amoris testimonia Semele à Jove expetierat.

310. *Infans.*] *Bacchus.*

312. *Materna.*] Decem menses lunares : quamdiu in utero materno, ut plurimùm, fœtus fovetur.

313. *Ino.*] Quam antè Semeles sororem Cadmi filiam videmus.

314 *Antris suis.*] Antrum illud, in quo Bacchus nutritus fuerat. *Dythrytes* vocatur. Unde et Bacchus Dythyrambus vocatur, eò quòd *δύο θύρας*, hoc est, duo januas, antrum habuerit, ut quidem è Græcis narrant. Sed vide infrà, ver. 397.

Ib *Nyseïdes.*] Plures Bacchi, plures Nysæ urbes fuerunt ; ex quo in unum congestas Græcorum fictiones ad aliquam veritatis speciem difficile sit reducere. Plinius Nysam Indiæ Occu-

suis abdiderunt, et præbuerunt lac in alimentum.

IV. *Et dum ea fatorum decreto fiunt per terras, et incunabula Bacchi bis geniti sunt secura; Jovem dicunt delibutum nectare dimisisse curas asperas, et otiosè lusisse cum otiosâ Junone, et dixisse, Sanè vestra guadia sunt majora quàm quæ eveniunt maribus. Illa diffitetur. Utrique placuit petere, quodnam sit judicium experti Tiresiæ. Utraque voluptas erat ei perspectu. Nam vulneraverat virenti baculo duo corpora coëuntia magnorum anguium, et mutatus in fœminam de masculo (quod mirandum est) traduxerat septem autumnos. Rursus octavo intuitus est eosdem* serpentes: *et, inquit, Si tanta est vis vestri vulneris, ut vertat sexum vulnerantis in oppositum, nunc iterum vos percutiam. Serpentibus iisdem verberatis, forma pristina rediît, et species nativa successit. Hic ergo judex lectus de jurgio jocoso, confirmat sententiam Jovis. Filia Saturni dicitur tulisse iniquiùs, nec pro* tam levi *causâ: et addixit oculos sui arbitri tenebris æternis. At pater omnipotens (nam nefas est cuiquam deo rescindere facta dei* alterius) *dedit nôsse futura pro oculis sublatis, et minuit supplicium honore.*

V. *Ille notissimus famâ per urbes Aonias reddebat certa oracula populo petenti. Fidem vocis certæ tentavit prima*

Occuluêre suis; lactisque alimenta dedêre.
IV. Dumque ea per terras fatali lege geruntur;
Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi:
Fortè Jovem memorant diffusum nectare curas,
Seposuisse graves, vacuâque agitâsse remissos
Cum Junone jocos: et, Major vestra profectò est,
Quam quæ contingit maribus, dixisse voluptas.
Illa negat. Placuit quæ sit sententia docti
Quærere Tiresiæ. Venus huic erat utraque nota.
Nam duo magnorum viridi coëuntia silvâ
Corpora serpentum baculi violaverat ictu:
Deque viro factus (mirabile) fœmina septem
Egerat autumnos. Octavo rursus eosdem
Vidit: et, Est, vestræ si tanta potentia plagæ,
Dixit, ut auctoris sortem in contraria mutet:
Nunc quoque vos feriam. Percussis anguibus iisdem,
Forma prior rediît, genitivaque venit imago.
Arbiter hic igitur sumptus de lite jocosâ
Dicta Jovis firmat. Graviùs Saturnia justo,
Nec pro materiâ fertur doluisse: suique
Judicis æternâ damnavit lumina nocte,
At pater omnipotens (neque enim licet irrita cuiquam
Facta Dei fecisse Deo) pro lumine adempto
Scire futura dedit: pœnamque levavit honore.
V. Ille per Aonias famâ celeberrimus urbes
Irreprehensa dabat populo responsa petenti.
Prima fidem vocisque ratæ tentamina sumpsit

NOTÆ.

montem indicat, quem Strabo et Ælianus *Meron*, id est, *femur* vocitant, ad cujus radices urbs Nysa. Cùm verò in illo monte Bacchum nutritum fuisse fabulata sit antiquitas, atque ille Jovi mons sacer fuerit, non abs re hinc Græcos mentiendi licentiam traxisse credideris, ut in Jovis *Mero* seu femore Bacchum suum nutritum fuisse dixerint.

317. *Bis.*] Semel ex matris utero, deinde ex Jovis femore; unde et *Dithyrambus* dictus.

319. *Remissos.*] Id est, qui remissorum sunt et otio abundantium.

323. *Tiresiæ.*] Tyresiam Mythologi annum interpretantur, propter alternas anni vices, modò marem, modò fœminam.

327. *Autumnos.*] Per septem annos mansit fœmina.

329. *Contraria.*] *Atque ex mari fœminam, et ex fœmina marem faciat.*

334. *Nec pro materiâ.*] Graviùs, quàm tam levis et jocosa causa posceret.

339. *Aonias.*] *Bœotias.* Est enim Aonia Bœotiæ regio montana, ab Aone Neptuni filio, qui illîc imperavit, sic dicta; quæ pro Bœotiâ totâ persæpe sumitur.

341. *Ratæ.*] *Cujus responsa rata et certa essent.* Al. *datæ*, i. e. concessæ artis vaticinandi.

Cærula

Cærula Liriope; quam quondam flumine curvo
Implicuit; clausæque suis Cephisos in undis
Vim tulit. Enixa est utero pulcherrima pleno
Infantem, Nymphis jam tunc qui posset amari;
Narcissumque vocat. De quo consultus, an esset
Tempora maturæ visurus longa senectæ,
Fatidicus vates, Si se non noverit, inquit.
Vana diu visa est vox auguris. Exitus illam,
Resque probat, lethique genus, novitasque furoris.
Jamque ter ad quintos unum Cephisius annum,
Addiderat: poteratque puer, juvenisque videri.
Multi illum juvenes, multæ cupiere puellæ.
Sed fuit in tenerâ tam dira superbia formâ;
Nulli illum juvenes, nullæ tetigêre puellæ.
Aspicit hunc, trepidos agitantem in retia cervos,
Vocalis Nymphe, quæ nec reticere loquenti,
Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.
Corpus adhuc Echo, non vox erat; et tamen usum
Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat;
Reddere de multis ut verba novissima posset.
Fecerat hoc Juno: Quia, cùm deprêndere posset
Sub Jove sæpe suo Nymphas in monte jacentes,
Illa Deam longo prudens sermone tenebat
Dum fugerent Nymphæ. Postquam Saturnia sensit;
Hujus, ait, linguæ, quâ sum delusa, protestas
Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus.

cærula Liriope; *quam* Liriopen *Cephisus olim clausit amne obliquo. et viliavit implicitam in suis aquis. Formosissima emisit ventre gravido puerum, qui jam tum posset amari à nymphis. et appellat Narcissum: de quo vates fatidicus interrogatus, an esset venturus ad tempora longa maturæ senectutis, respondit. Si se non viderit. Responsum vatis diu creditum est inane: eventus et res illud confirmat, itemque genus mortis, et novitas amoris. Jamque filius Cephisi adjecerat unum annum ad decimum quintum, et poterat videri puer et adolescens. Multi adolescentes, multæ virgines illum exoptarunt. Verùm fastus fuit usque adeò crudelis in tenerâ pulchritudine* ut *nulli adolescentes, nullæ virgines illum moverint. Echo sonora, nympha garrula, quæ neque didicit silere ad loquentem, neque prior loqui, hunc vidit agentem pavidos cervos in plagas. Echo erat adhuc corpus, non sonus tantùm, et tamen loquax nullum alium habebat usum oris quàm nunc obtinet, ut posset repetere ultimas voces de multis. Juno istud fecerat; quia cùm posset sæpe prehendere nymphas cum Jove suo versatas in collibus, illa de industria remorabatur deam prolixâ oratione, donec nymphæ sese subduxerunt. Postquam Saturnia advertit, Potestas, inquit, hujus linguæ, quâ ego sum decepta, exigua tibi conceditur, et usus vocis brevissimus.*

NOTÆ.

342. *Liriope.*] Nympha fuit Oceani et Tethyos filia, à Cephiso Bœotiæ fluvio compressa, unde et Narcissi Cephissi mater facta est. Ἀπὸ τῦ λειρίε *Lilio* Narcissi matri congruum nomen habuit.

Ib. *Curvo.*] Sinuosus verò admodum in tabulis nostris pingitur Cephisus, cujus cursus modò in orientem, deinde septentrionem, omnes denique mundi partes flectitur.

346. *Narcissum.*] Ἀπὸ τῦ ναρκᾶν, quòd citò marcescat: verùm et de flore, et de juvene Narcisso, quòd citò *marcescant.*

348. *Si se non noverit.*] Quia postquam se vidit, sui ipsius cæco amore contabuit.

352. *Puer.*] Propter pulchritudinem: *Juvenis* propter magnitudinem.

359. *Corpus.*] Quia illi non corpus, sed vocis usus à Junone ademtus; quod jam narrabit poëta.

Ib. *Non vox.*] Echo dicitur sonus repercussus, aut vox quam reddunt loca quædam concava. In ejusmodi vocem nondum transmutatam fuisse dicit Echo nympham, cùm tamen oris non alium usum haberet, quam habet nunc; nec prior loqui, sed ultima verba tantùm referre posset.

363. *Monte.*] Sæpissimè verò in montibus Echo resonat.

364. *Prudens.*] Terentianum est, *Prudens sciens*, i. e. deditâ operâ.

Reque minas firmat. Tamen hæc in fine loquendi
Ingeminat voces : auditaque verba reportat.
Ergo ubi Narcissum per devia lustra vagantem
Vidit, et incaluit ; sequitur vestigia furtim ;
Quóque magis sequitur ; flammâ propiore calescit.
Non aliter quàm cùm summis circumlita tædis
Admotam rapiunt vivacia sulphura flammam.
O quoties voluit blandis accedere dictis,
Et molles adhibere preces ! natura repugnat ;
Nec sinit incipiat. Sed quod sinit, illa parata est
Expectare sonos, ad quos sua verba remittat.
Fortè puer, comitum seductus ab agmine fido,
Dixerat, Ecquis adest ? et, Adest, responderat Echo.
Hic stupet : utque aciem partes divisit in omnes :
Voce, Veni, clamat magnâ. Vocat illa vocantem.
Respicit : et nullo rursus veniente, Quid, inquit,
Me fugis ? et totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat ; et alternæ deceptus imagine vocis ;
Huc coëamus, ait ; nullique libentius unquam
Responsura sono, Coëamus rettulit Echo :
Et verbis favet ipsa suis : egressaque silvis
Ibat, ut injiceret sperato brachia collo.
Ille fugit : fugiensque, Manus complexibus aufer :
Antè, ait, emoriar, quàm sit tibi copia nostri.
Rettulit illa nihil ; nisi, Sit tibi copia nostri.
Spreta latet silvis : pudibundaque frondibus ora
Protegit : et solis ex illo vivit in antris.
Sed tamen hæret amor ; crescitque dolore repulsæ.
Attenuant vigiles corpus miserabile curæ ;
Adducitque cutem macies ; et in aëra succus
Corporis omnis abit. Vox tantùm, atque ossa supersunt.
Vox manet. Ossa ferunt lapidis traxisse figuram.

Et certas facit minas re ipsâ. Hæc tamen iterat verba in fine sermonis ; et reddit voces acceptas. Cùm vidit igitur Narcissum errantem per silvas invias, et amore correpta est ; furtim legit gressus. Et quò magis sequitur, amoris igne ardentiore uritur ; non secùs ac cùm viva sulphura circumducta lignis corripiunt ignem appositum. O quoties voluit admovere se suavibus verbis, et addere blandas preces ! Natura negat, nec patitur ut incipiat loqui : *sed quod fert, illa instituit expectare voces, ad quas reddat suos sonos. Fortè adolescens digressus à turbâ fideli comitum dixerat, Ecquis hîc est ? et Echo retulerat, Hîc est. Hæc miratur: et postquam oculos vertit in omnes partes, vociferatur voce elatâ, Veni : illa arcessit arcessentem. Respicit ; et cum nullus adesset, Quamobrem, ait, me vitas ? et remissas accepit tot voces quot protulit. Pergit ; et delusus similitudine soni reciprocri, Huc inquit, jungamur ; et ipsa obsequitur suæ voci, et egressa silvis ibat, ut immitteret lacertos collo optato. Ille exsilit et fugiens, Tolle, inquit, manus ab amplexu, prius peream, quàm me potiaris. Illa nihil respondit, nisi, Me potiaris, Contempta se abdit silvis, et verecunda occulit ora foliis, et ab eo* tempore *ætatem agit in speluncis. Sed tamen amor restat. et augetur indignatione repulsæ. Sollicitudo assidua minuit luctuosum corpus ; et macies contrahit cutem, et omnis humor corporis vanescit in auras : Sonus tantùm atque ossa sunt reliqua. Sonus restat ; dicunt ossa induisse formam saxi.*

NOTÆ.

379. *Puer.*] *Narcissus,* quem potius puerum amatoriè nominat.

382. *Vocat illa.*] Quia Narcissi verbum repetit, *Veni.*

384. *Et totidem.*] Echo ille remisit eadem verba quæ ipse protulerat, nempe *Quid me fugis ?*

385. *Alternæ vocis.*] Alternatim emissæ primum à Narcisso, deinde ab Echo.

388. *Favet.*] Quia ad Narcissum accedit.

394. *Antris.*] In illis verò fiunt vocis repercussus, quos *Echo,* id est, sonos vocamus.

399. *Ossa ferunt lapidis,* &c.] Nempe inter saxa, et rupes vox repercussa fortiùs resilit.

Inde

Inde latet silvis, nulloque in monte videtur :
Omnibus auditur. Sonus est, qui vivit in illâ.
VI. Sic hanc, sic alias undis aut montibus ortas
Luserat hic Nymphas ; sic cœtus antè viriles.
Inde manus aliquis despectus ad æthera tollens,
Sic, amet iste licèt, sic non potiatur amato,
Dixerat. Assensit precibus Rhamnusia justis.
Fons erat illimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores, neque pastæ monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus : quem nulla volucris,
Nec fera turbârat, nec lapsus ab arbore ramus.
Gramen erat circa, quod proximus humor alebat :
Silvaque, sole lacum passura tepescere nullo.
Hìc puer ; et studio venandi lassus et æstu,
Procubuit ; faciemque loci, fontemque secutus.
Dumque sitim sedare cupit ; sitis altera crevit.
Dumque bibit, visæ correptus imagine formæ,
Rem sine corpore amat : corpus putat esse, quod umbra est.
Adstupet ipse sibi : vultuque immotus eodem
Hæret, ut è Pario formatum marmore signum.
Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus,
Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines ;
Impubesque genas, et eburnea colla, decusque
Oris, et in niveo mistum candore ruborem :
Cunctaque miratur ; quibus est mirabilis ipse.
Se cupit Imprudens. Et qui probat, ipse probatur.
Dumque petit, petitur, pariterque incendit, et ardet.
Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti !
In mediis quoties visum captantia collum

Inde latitat in nemoribus, nec conspicitur in ullo monte : Auditur ab omnibus, sola vox illi superest.

VI *Iste sic fefellerat hanc nympham, sic* fefellerat *alias ortas ex aquis aut collibus ; sic* fefellerat *an:ea turbas masculas. Quamobrem aliquis contentus tollens manus ad astra dixerat, Pari modo iste, quamvis diligat, pari modo non potiatur dilecto. Rhamnusia annuit petitionibus. Fons erat sine luto, clarissimus lymphis, quem neque pastores, neque capre paste in collibus aut aliud pecus tetigerant, quem nulla avis nec fera turbuverat, neque ramus ab arbore decidens. Cinctus erat herbâ quam vicina aqua nutriebat ; atque nemore, quod non sinebat stagnum ullo sole calescere. Juvenis defessus et studio venandi, et vehementi calore, hîc se in terram projecit, secutus speciem* amœnam *loci et fontem. Et dum optat levare sitim, alia sitis ducta est. et dum potat, tactus simulachro pulchritudinis conspectæ, diligit rem sine corpore, arbitratur esse corpus quod est umbra. Ipsemet seipsam admiratur, et torpet defixus in eâdem facie, tanquam statua efficta ex marmore Pario. Stratus humi contemplatur suos oculos* quasi *duo astra, et comam dignam Baccho, dignam Phœbo, et malas imberbes, et colla nivea, et os pulchrum, et ruborem suffusum niveo candore : et omnia suspicit, ob quæ ipse est admirandus. Inscius se expotat, et ipse qui laudut, laudatur : et dum poscit, poscitur : pariterque inflammat et flagrat. Quoties obtulit vana suavia fonti doloso ! Quoties tinxit lucertqe captantes collum conspectum.*

NOTÆ.

406. *Rhamnusia.*] *Nemesin* dicit potentem deam, scelerum et superbiæ ultricem, Jovis et necessitatis filiam, quæ Rhamnunte Atticæ pago templum habuit, unde Rhamnusia dicta, *Pausan.* Effigies erat coronata et alata, dextrâ gestabat hastam fraxineam, sinistrâ phialam, in quâ inclusi erant Æthiopes ; cervo insidebat. Vide Clariss. Baconum in Nemesi, seu vicibus rerum.

407. *Fons erat*] Ad Narcissi pœnam festinat poëta, fonte descripto, ubi in sui amorem incidit.

414. *Secutus.*] Oculis. Admirando, amœnitate captus.

415. *Altera.*] Amor sui.

419. *Pario.*] Pro quovis marmore candido, quale ex Paro, Ægæi maris insulâ, exportabatur.

Brachia

Brachia mersit aquis ; nec se deprendit in illis :
Quid videat nescit ; sed quod videt, uritur illo :
Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.
Credule, quid frustrà simulacra fugacia captas ?
Quod petis, est nusquam : quod amas, avertere, perdes.
Ista repercussæ, quam cernis, imaginis umbra est.
Nîl habet ista sui : Tecum venitque, manetque :
Tecum discedet : si tu discedere possis.
Non illum Cereris, non illum cura quietis
Abstrahere inde potest. Sed opacâ fusus in herbâ
Spectat inexpleto mendacem lumine formam :
Perque oculos perit ipse suos. Paullumque levatus,
Ad circumstantes tendens sua brachia silvas :
Ecquis, Io silvæ, crudelius, inquit, amavit ?
Scitis enim, et multis latebra opportuna fuistis.
Ecquem, cùm vestræ tot agantur sæcula vitæ,
Qui sic tabuerit, longo meministis in ævo !
Et placet, et video : sed quod videoque placetque,
Non tamen invenio. Tantus tenet error amantem.
Quodque magìs doleam, nec nos mare separat ingens,
Nec via, nec montes, nec clausis mœnia portis :
Exiguâ prohibemur aquâ. Cupit ipse teneri :
Nam quoties liquidis porreximus oscula lymphis ;
Hic toties ad me resupino nititur ore.
Posse putes tangi. Minimum est, quod amantibus obstat.
Quisquis es, huc exi. Quid me, puer unice, fallis ?
Quóve petitus abis ? certè nec forma, nec ætas
Est mea, quam fugias : et amârunt mequoque Nymphæ.
Spem mihi nescio quam vultu promittis amico :
Cúmque ego porrexi tibi brachia, porrigis ultro :
Cùm risi, arrides : lachrymas quoque sæpe notavi
Me lachrymante tuas : nutu quoque signa remittis :
Et, quantum motu formosi suspicor oris,
Verba refers aures non pervenientia nostras.

in aquis ; neque cognoscit seipsum esse, qui in aquis illis apparet ! *Ignorat, quid cernat ; cæterùm amat illud quod cernit : atque error, qui fallit oculos, idem etiam eos movet. Credule, quamobrem captas incassum vanas imagines ? Nullibi est quod cupis :* Tu modò *abi, et quod amas, dilabetur. Ista quam vides est umbra imaginis reflexæ. Ista nihil habet sui : accedit et perstat tecum. Tecum abibit, si tu abire possis. Neque cibi appetentia, neque desiderium somni potest illum inde avellere : sed stratus in gramine umbroso contemplatur oculis avidis falsam* adolescentis *speciem, et ipse marcescit per oculos suos, et paulùm erectus, porrigens sua brachia ad nemora circumfusa, Ecquis ait, Io nemora, iniquiùs amavit ? Novistis etenim, et fuistis plurimis latibula commoda : cùm tot secula vestræ vitæ prætereant, in longo* illo *ævo ecquem recordamini. qui ita maceratus fuerit ? Et gratum est, et intueor ; sed quod intueor et gratum est, non tamen reperio ; tantus error implicat amantem. Et quò magis urar, neque vastum mare nos disjungit, neque via, neque montes, neque muri valvis obseratis : Separamur pauculâ aquâ : ipse etiam exoptat comprehendi : Nam quoties obtulimus suavia fluidis aquas hic toties ad me contendit ore eflexo. Credas posse tangi; tenuissimum est, quodprohibet amaintes. Quisquis es, huc prodi : quare me decipis, puer excellens ? vel quò fugis arcessitus ? profectò neque pulchritudo mea, neque ætas* ejusmodi *est quam spernere* debeas, *et nymphæ me quoque dilexerunt. Spem mihi facies nescio quam facie amicâ ; et cùm tetendi tibi lacertos, tendis sponte ; cùm risi, arrides ; observavi insuper fletus tuos, me flente ; reddis etiam indicia natu ; et quantùm conjicio agitatione .pulchri oris, reddis voces non pertingentes aures nostras.*

NOTÆ.

433. *Avertere.*] *Recede*, et nulla erit umbra quæ te fallat. Lascívit poëta, et ingenio indulget fortè nimiùm in hoc Narcisso.

437. *Cereris.*] *Panis edendi cupiditas.*

439. *Inexpleto lumine.*] Oculis, qui satiari non poterant.

448. *Magìs doleam.*] Vehementior est cupiditas, quò propitiùs objectum.

454. *Unice.*] Unicus, quem amo, vel qui amari dignus est, *unus multorum.*

In

In te ego sum, sensi : nec me mea fallit imago.
Uror amore mei : flammas moveoque, feroque.
Quid faciam ? roger, anne rogem ? quid deinde rogabo ?
Quod cupio mecum est. Inopem me copia fecit.
O utinam nostro secedere corpore possem !
Votum in amante novum ; vellem, quod amamus, abesset.
Jamque dolor vires adimit : nec tempora vitæ
Longa meæ superant : primoque extinguor in ævo ;
Nec mihi mors gravis est posituro morte dolores.
Hic, qui diligitur, vellem diuturnior esset.
Nunc duo concordes animâ moriemur in unâ.
Dixit, et ad faciem rediit malè sanus eandem :
Et lachrymis turbavit aquas : obscuraque moto
Reddita forma lacu est : Quam cùm vidisset abire :
Quò fugis ? oro, mane ; nec me, crudelis, amantem
Desere, clamavit ; liceat, quod tangere non est,
Adspicere : et misero præbere alimenta furori.
Dumque dolet, summâ vestem deduxit ab orâ,
Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.
Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem
Non aliter quàm poma solent : quæ candida parte,
Parte rubent : Aut ut variis solet una racemis
Ducere purpureum, nondum matura, colorem :
Quæ simul aspexit liquefactâ rursus in undâ ;
Non tulit ulteriùs : sed, ut intabescere flavæ
Igne levi ceræ, matutinæve pruinæ
Sole tepente solent : sic attenuatus amore
Liquitur : et cæco paullatim carpitur igni.

Ego sum in te, adverti ; neque mea species me decipit. Ardeo mei ipsius amore : idem incendia moveo, et patior. Quid agam ? Poscar, an poscam : quid verò orem ? Quod opto, mecum est : abundantia me reddit egenum. O utinam liceat sejungi à nostro corpore ! Desiderium inusitatum amantis : optarem ut, quod amo, longiùs abesset. Jamque mœror vires consumit. Neque spatium meæ vitæ longum restat ; et morior in flore juventæ. Neque tamen obitus est mihi molestus, quo obitu ab ærumnis absolvar, Optarim ut hic, qui amatur, esset ævi longioris. Nunc duo consentientes extinguemur in unâ animâ. Dixit, et insanus revertitur ad eandem imaginem; et lachrymis miscuit aquas ; et species repræsentata est confusa agitato stagno : quam cùm vidisset evanescere, Quò te surripis, exclamat, consiste obsecro. neque me amantem destitue, rigida. Concedatur intueri quod non licet tangere, et suppeditare fomenta infelici amori. Et dum queritur, dilacerat amictum ab orâ supremâ. et planxit pectora nuda palmis candidis. Pectora verberata induerunt exiguum ruborem ; non aliter quàm poma consueverunt, quæ parte alba, parte sunt rubra : velut uva nondum matura consuevit contrahere colorem purpureum racemis versicoloribus. Quæ statim atque rursus vidit in aquâ quietâ et compositâ, non pati potuit ampliùs : sed quemadmodum ceræ rubicundæ solent liquescere igne modico, vel pruinæ matutinæ sole levi, sic maceratus amore diffluit : et paullatim absumitur secreto igne.

NOTÆ.

463. *Nec me mea fallit imago.*] *Nec latet me mei ipsius esse imaginem, quam ita prædiitè amo.* Agnoscit demum errorem, sed frustrà.

466. *Inopem me.*] Optimè inopem definiverunt nonnulli philosophi, non cui parum esset, sed cui non esset quod cuperet.

474. *Faciem.*] De sui loquitur imagine, quæ in lacu repræsentabatur.

480. *Deduxit.*] Ut nudaretur pectus ; qui gestus est dolentium vehementissimè.

486. *Liquefacta.*] *Turbatam* dixit suprà *lachrymis*, ver. 475.

Et lachrymis turbavit aquas : obscuraque moto
Reddita forma lacu est ———

Unde aqua crassior facta est ; quæ *liquescere* quodammodo videatur, dum sedatur et componitur : Ut non modo bene, contra quam opinatus est Clariss. Heinsius, sed eleganter locutum poëtam crediderim.

Et

Et neque jam color est misto candore rubori,
Nec vigor, et vires, et quæ modò visa placebant ;
Nec corpus remanet, quondam quod amaverat Echo.
Quæ tamen ut vidit, quamvis irata memorque
Indoluit : quotiesque puer miserabilis, Eheu,
Dixerat ; hæc resonis iterabat vocibus, Eheu.
Cûmque suos manibus percusserat ille lacertos,
Hæc quoque reddebat sonitam plangoris eundem.
Ultima vox solitam fuit hæc spectantis in undam,
Heu frustrà dilecte puer ! totidemque remisit
Verba locus : dictoque, Vale, Vale inquit et Echo.
Ille caput viridi fessum submisit in herbâ.
Lumina nox claudit domini mirantia formam.
Tum quoque se, postquam est infernâ sede receptus,
In Stygiâ spectabat aquâ. Planxêre sorores
Naïades : et sectos fratri posuêre capillos.
Planxêre et Dryades. Plangentibus assonat Echo.
Jamque rogum, quassasque faces, feretrumque parabant:
Nusquam corpus erat. Croceum pro corpore florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis.
VII. Cognita res meritam vati per Achaidas urbes
Attulerat famam : nomenque erat auguris ingens.
Spernit Echionides tamen hunc, ex omnibus unus
Contemptor superum Pentheus : præsagaque ridet
Verba senis : tenebrasque et cladem lucis ademtæ
Objicit. Ille movens albentia tempora canis,

Et neque jam color est albus confusus cum rubore ; neque vigor et vires, et quæcunque nuper conspecta grata erant ; neque corpus restat, quod Echo olim dilexerat. Quæ tamen cùm aspexit, quanquam infensa et memor, ingemuit ; et quoties deflendus adolescens, Eheu ! dixerat, hæc repetebat verbis repercussis, Eheu ! et cùm ille planxerat lacertos suos manibus, hæc etiam referebat eundem sonum percussionis. Hæc novissima fuerunt verba intuentis in aquam consuetam, Heu juvenis nequicquam amate ! et cavitas loci reddidit totidem voces ; et prolatò Vale, Vale etiam respondit Echo. Ille posuit caput lassum in virente gramine. Mors pressit oculos admirantes pulchritudinem domini sui. Tum etiam, postquam est admissus in sedes Stygias, aspiciebat se in stagnis infernis. Sorores Naïades percusserunt fratri crines detonsos. Dryades quoque percusserunt pectora : Echo simili sono respondet plangentibus. Jamque parabant rogum et tædas quassatas, et feretrum : Corpus nullibi erat : et reperiunt florem puniceum pro corpore, cujus medium folia alba circumdant.

VII. *Res vulgata comparaverat famam meritam auguri* Tiresiæ *per urbes Græcas ; et gloria vatis erat maxima. Attamen Pentheus Echionis filius maximus contemptor deorum hunc ex omnibus solus despicit ; et irridet voces prænuncias senis ; et exprobrat cæcitatem, et damnum luminis sublati. Ille concutiens tempora cana candidis* capillis,

NOTÆ.

504. *Tum quoque.*] Dicit Plato in Gorg. quascumque curas aut studia à naturâ, aut affectibus, in hâc vitâ contraxerimus, easdem retinemus etiam cùm corpus exuerimus. Ita Virg. Æn. 9.

——*Quæ cura nitentes*
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostas.

507. *Naïades.*] Cephisi et Liriopes nymphæ vidimus antea filium fuisse Narcissum ; ejus sorores adeóque fuerunt fontium et fluviorum nymphæ.

Ib. *Sectis.*] Usque ab Homero ad Romanos in acerbissimo luctu mos ille manavit, ut mulieres saltem crines detonderent, atque etiam in defuncti corpus deponerent.

508. *Quassasque.*] Noctu verò quia afferebatur corpus, facibus ad funera utebantur.

509. *Croceum florem.*] *Narcissum. Florem.* Flos hic diis inferis sacer fingitur, ut qui floreat tantùm, et transeat, neque illum ex se fructum edat. Ita et ingenia præcocia haud facilè perveniunt ad frugem.

513. *Echionides.*] *Pentheus* est Echionis et Agaves filius, ad cujus fabulæ narrationem artificiosè descendit poëta.

Quàm

Quàm felix esses, si tu quoque luminis hujus
Orbus, ait, fieres : ne Bacchia sacra videres!
Jamque dies aderit, jamque haud procul auguror esse ;
Quâ novus huc veniat proles Semeleïa Liber.
Quem nisi templorum fueris dignatus honore ;
Mille lacer spargere locis : et sanguine silvas
Fœdabis, matremque tuam, matrisque sorores.
Evenient : neque enim dignabere numen honore :
Meque sub his tenebris nimiùm vidisse quereris.
Talia dicentem proturbat Echione natus.
Dicta fides sequitur ; responsaque vatis aguntur.
Liber adest ; festisque fremunt ululatibus agri.
Turba ruunt : mistæque viris matresque nurusque,
Vulgusque, proceresque, ignota ad sacra feruntur.
Quis furor, anguigenæ, proles Mavortia, vestras
Attonuit mentes ? Pentheus ait, Ærane tantùm
Ære repulsa valent ? et adunco tibia cornu ?
Et magicæ fraudes ? ut quos non belliger ensis,
Non tuba terruerint, non strictis agmina telis ;
Fœmineæ voces, et mota insania vino,
Obscœnique greges, et inania tympana vincant ?
Vosne senes, mirer ? qui longa per æquora vecti

Quam bëatus esses, inquit, si tu etiam hâc luce privareris, ne sacra Bacchi cerneres ! Jamque dies adventat, jamque prædico non longe abesse, quâ Bacchus novus hospes *filius Semeles huc pergat : quem nisi colueris honore templorum, dilaniatus in mille loca disjicieris, et inficies silvas cruore, et matrem tuam et materteras.* Hæc *fient : neque enim honorabis dei potentiam : et delebis me nimiùm intuitum esse in hâc caligine. Filius Echionis profligat talia proferentem. Fides sequitur vocem, et oracula auguris exitum sortiuntur,* et re comprobantur. *Bacchus venit ; campi personant festis clamoribus. Agmen cum impetu feruntur, et matres, et nurus, confusæ cum maribus, et plebs, et primores concurrunt ad sacra inusitata. Quæ vesania, inquit Pentheus, percussit vestros animos ; serpente orti, progenies Martia ? Tantúmne possunt æra percussa ære, et tibia cornu curvo, et incantationes sortilegæ ; ut quos non gladius bellicus, non tuba, non acies expeditis missilibus moverint, ululatus fœminei, et furor excitus mero, turba infamis, et tympana vacua superent ? demirer ne vos senes, qui adducti per vastum mare*

NOTÆ.

520. *Novus.*] Nondum scilicet satìs cognitus.

Ib. *Proles Semeleïa.*] Huic Jovis et Semeles filio quæcumque ab aliis Bacchis facta, attributa sunt.

523. *Matrem.*] *Agaven*, cujus sorores fuerunt Ino et Autonoë.

524. *Evenient.*] Quæcumque prædico.

525. *Quereris.*] Quia vellet omnino Pentheus cæcus fuisse, nec Bacchum vidisse, cujus causâ discerptus fuit: Adeóque acutissimè adversario invidendum proponit Tiresias illud ipsum, quod sibi vitio et damno objicerat.

527. *Sequitur.*] Quia eventu firmantur quæ prædixerat vates.

Ib. *Aguntur.*] *Suo ordine geruntur quæcumque dicta fuerant.*

528. *Festis.*] In his Sacris Bacchantes, quæ Thrysos gerebant, pampinis hederâque coronatæ, gestabant vites, hircos, cophinos, phallos; per sylvas, montes, nemora furibundæ saltabant ; dissono clamore ululatu, tibiarum cantu, et cymbalorum tinnitu omnia replebant. Hinc stupra promiscua, et cædes nefandæ.

530. *Ignota.*] Quippe quibus nunquam interfuerant.

531. *Anguigenæ.*] Thebanos compellat Pentheus; quos vidimus antea ex draconis Marti dicati dentibus à Cadmo seminatis, ortos. Optimè verò, quanquam infeliciter, generis eorum commemoratione, prudentes et Marties viros, à turpi mollium et ebriosorum homuncionum, aut certè mulierculatum consortio studet retrahere.

532. *Ærane tantùm Ære.*] *Tympana ærea æreis bacillis pulsata.*

537. *Obscœnique greges.*] *Turpis et libidine corrupta multitudo ;* in quâ et Satyri. Bacchi sacerdotes, obscœnissimum genus.

Hâc

Hâc Tyron, hâc profugos posuistis sede Penates :
Nunc finitis sine Marte capi ? vosne, acrior ætas,
O juvenes, propiorque meæ ? quos arma tenere,
Non thyrsos ; galeâque tegi, non fronde decebat ?
Este, precor, memores, quâ sitis stirpi creati :
Illiusque animos, qui multos perdidit unus,
Sumite serpentis. Pro fontibus ille lacuque
Interiit : at vos pro famâ vincite vestrâ.
Ille dedit letho fortes : vos pellite molles,
Et patrium revocate decus. Si fata vetabant
Stare diu Thebas ; utinam tormenta virique
Mœnia diruerent, ferrumque ignisque sonarent !
Essemus miseri sine crimine : sorsque querenda,
Non celanda foret : lachrymæque pudore carerent.
At nunc à puero Thebæ capientur inermi :
Quem neque bella juvant, nec tela, nec usus equorum :
Sed madidus myrrhâ crinis, mollesque coronæ,
Purpuraque, et pictis intextum vestibus aurum.
Quem quidem ego actutum (modo vos absistite) cogam
Assumtumque patrem, commentaque sacra fateri.
An satìs Acrisio est animi, contemnere vanum
Numen, et Argolicas venienti claudere portas :
Penthea terrebit cum totis advena Thebis
Ite citi (famulis hoc imperat) ite, ducemque
Attrahite huc vinctum. Jussis mora segnis abesto.
Hunc avus, hunc Athamas, hunc cætera turba suorum

statuistis Tyrum et Penates exules in his locis ; nunc patimini superari sine pugnâ ? an vos, ô Juvenes, ætas violentior, et propior meæ, quos decorum erat tractare arma, non thyrsos, et velari galeâ, non frondibus ? Mentem vestram subeat, quæso, qui genere sitis sati : et induite iras illius draconis, qui solus peremit multos. Ille periit pro fontibus et stagno : at vos vincite pro vestrâ gloriâ. Ille morti dedit strenuos ; vos fugate effœminatos : et reparate laudem patriam. Si fata prohibebant Thebas diu manere, utinam machinæ bellicæ, et viri muros dejicerent, et ferrum et flamma streperent ! Essemus infelices sine culpâ, et sors esset deflenda. non tegenda, et fletus essent sine dedecore. At nunc Thebæ capientur à puero armis destituto, quem neque acies, neque arma, aut usus equorum delectat sed coma delibuta myrrhâ, et effœminata serta, et purpura, et aurum implicitum versicoloribus indumentis. Quem quidem ego confestim adigam (vos tantùm quiescite) agnoscere et patrem fictum et sacra per dolum excogitata. An satìs est virtutis Acrisio spernere futilem Deum, et obserare valvas Argolicas accedentis, peregrinus tremefaciet Pentheum cum totis Thebis ? Properate (hoc jubet ministris) properate. et huc per vim adducite ducem catenis constructum : nulla pigra cunctatio differat mandata. Avus hunc, hunc coarguit Athamas, et reliquum agmen suorum

NOTÆ.

539. *Tyron.*] Tyro aut Sidone antiquissimis Phœniciæ urbibus oriundum vidimus antea Cadmum, qui cum sociis Thebas Bœoticas condidit ; adeóque verè nunc Pentheus ad illos senes, *Hâc Tyron,* &c. Dictum verò, ut illud Virgilii ;

Ilium in Italiam transfer, victosque penates.

545. *Fontibus.*] Ex quibus aquam socii Cadmi haurire jussi sunt.

549. *Tormenta.*] Instrumenta sunt aut machinæ bellicæ, lapidibus, aliisque torquendis missilibus aptæ.

558. *Assumtum.*] Jovem dicit, quem falsò suum patrem Bacchus jactaret uti quidem ipse Pentheus prædicabat.

559. *Acrisio.*] Fuit Acrisius Abantis Argivorum regis filius, pater Danaës, qui neque Bacchum Deum, neque ejus sacra admisit, occlusis portis.

561. *Advena.*] Bacchus, quem non civem agnoscit Pentheus, nedum deum.

564. *Avus.*] Cadmum intellige, namque ejus filia fuit Agave Penthei mater : Scripsitque Euripides in Bacchis, neque Cadmum, neque Tiresiam audire voluisse Pentheum.

Ib. *Athamas.*] Æoli fuit filius, Cadmi gener.

Corripiunt

Corripiunt dictis : frustrâque inhibere laborant.
Acrior admonitu est ; irritaturque retenta
Et crescit rabies : remoraminaque ipsa nocebant.
Sic ego torrentem, quà nîl obstabat eunti,
Leniùs, et modico strepitu decurrere vidi :
At, quàcunque trabes obstructaque saxa tenebant,
Spumeus, et fervens, et ab objice sævior ibat.
Ecce cruentati redeunt : et, Bacchus ubi esset,
Quærenti domino Bacchum vidisse negârunt.
Hunc, dixêre, tamen comitem, famulumque sacrorum
Cepimus : et tradunt manibus post terga ligatis,
(Sacra Dei quondam Tyrrhenâ gente secutum.)
VIII. Aspicit hunc oculis Pentheus, quos ira tremendos
Fecerat : et quanquam pœnæ vix tempora differt,
O periture, tuâque aliis documenta dature
Morte, ait, ede tuum nomen, nomenque parentum,
Et patriam ; morisque novi cur sacra frequentes.
Ille metu vacuus, Nomen mihi, dixit, Acœtes ;
Patria Mœonia est : humili de plebe parentes.
Non mihi, quæ duri colerent pater arva juvenci,
Lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit.
Pauper et ipse fuit : linoque solebat, et hamis
Decipere, et calamo salientes ducere pisces.
Ars illi sua census erat. Cùm traderet artem ;
Accipe, quas habeo, studii successor et hæres,
Dixit, opes ; moriensque mihi nihil ille reliquit
Præter aquas. Unum hoc possum appellare paternum.
Mox ego, ne scopulis hærerem semper in îsdem,
Addidici regimen, dextrâ moderante, carinæ
Flectere : et Oleniæ sidus pluviale capellæ,

coarguunt verbis, et conantur frustrà absterrere. Violentior est hortatu, et vesania correpta acuitur et augetur, et retardatio ipsa oberat. Sic ego adverti torrentem defluere leniùs et exiguo murmure, quà parte nihil impediebat ruentem : At quâcunque tigna, et lapides congesti obstabant, spumeus et æstuosus ruebat fervidior ab impedimentis. Ecce sanguinolenti revertuntur, et abnuerunt se vidisse Bacchum interrogati à domino ubi is esset. Nihilominus, inquiunt, apprehendimus hunc comitem sacrorum, natione Tyrrhenum, secutum olim sacra Dei : et illum *offerunt manibus revinctis à tergo.*

VIII. *Pentheus illum intuetur oculis, quos furor horrendos reddiderat : et quamvis ægrè dimittit momenta supplicii, O, inquit, moriture, et exhibiture aliis exempla tuâ morte, dic tuum nomen, et nomen parentum, et patriam, et quamobrem colas sacra nuperorum rituum. Ille timoris expers, nomen, inquit, Acœtes : patria est Mæonia ; parentes de plebe infimâ. Mihi non reliquit pater campos, quos fortes juvenci subigerent, vel greges lanigeros, neque ulla armenta. Ipse etiam fuit pauper, et consueverat fallere pisces filo et hamis, et extrahere saltantes virgâ. Sua ars erat illi reditus. Cùm* me *doceret artem* suam ; *Sume, ait, divitias, quas consecutus sum, successor et hæres sortis* meæ ; *et moriens ille nihil mihi reliquit præter aquas : possum vocare hoc solum patrium. Ego deinde, ne semper manerem affixus iisdem rupibus, doctus sum moderari clavum navis, dextrâ ministrante : et sidus pluviale capræ Oleniæ,*

NOTÆ.

372. Cruentati.] Vulnerati à comitibus Bacchi, dum Bacchum et Bacchas prehendere tentarent.

574. Hunc, dixêre.] Aliter tamen Euripides in Bacchis, qui Bacchum simpliciter dicit adductum, quem hic noster sub Acœtis imagine singit latentem.

576. Tyrrhenâ.] Hetruscum aut Thuscum dicit fuisse hunc Acœten. Notissima est autem Hetruria Italiæ regio, à quâ Hetruscum seu Tyrrhenum mare nomen habuit.

583. *Mæonia.*] Qui ex Mæoniâ seu Lydiâ, prodierant coloni, qui Hetruriam temerunt.

594. *Oleniæ.*] Amaltheam dicit, Jovis nutricem Oleniam ob Oleno Bœotiæ urbe, ùbi nutrita, sic appellatam ; vel ab eo quòd in Aurigæ ulnas ὠλένας cœlo recepta sit. Ortu verò et occasu pluvias inducere voluerunt.

Taygetenque, Hyadasque, oculis Arctonque notavi,
Ventorumque domos, et portus puppibus aptos.
Fortè petens Delon, Diæ telluris ad oras
Applicor, et dextris adducor littora remis :
Doque leves saltus : udæque immittor arenæ.
Nox ubi consumta est ; Aurora rubescere primùm
Cœperat : exsurgo, laticesque inferre recentes
Admoneo ; monstroque viam, quæ ducat ad undas.
Ipse, quid aura mihi tumulo promittat ab alto,
Prospicio : comitesque voco, repetoque carinam :
Adsumus en, inquit, sociorum primus Opheltes :
Utque putat, prædam deserto nactus in agro,
Virgineâ puerum ducit per littora formâ.
Ille, mero, somnoque gravis, titubare videtur ;
Vixque sequi. Specto cultum, faciemque, gradumque
Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam.
Et sensi, et dixi sociis, Quod numen in isto
Corpore sit dubito : sed corpore numen in isto est.
Quiquis es, ô faveas, nostrisque laboribus adsis :
His quoque des veniam. Pro nobis mitte precari,
Dictys ait : quo non alius conscendere summas
Ocyor antennas, prênsoque rudente relabi.
Hoc Libys, hoc flavus proræ tutela Melanthus,
Hoc probat Alcimedon : et qui requiemque, modumque
Voce dabat rêmis, animorum hortator Epopeus :

et Taygeten, et Hyadas, et Ursam, et sedes ventorum, et portus idoneos navibus observavi oculis. Fortè cùm cursus mihi esset versus Delon appello ad littus Diæ insulæ, et promoveor in arenam remis ad dextram flexis, et leviter exsilio, et me immitto in terram humidam. Postquam tenebræ sunt discussæ, Aurora cœperat primùm rubere : excitor, et hortor apportare novas aquas, et ostendo iter, quod ducat ad eas. Ipse speculor ab excelso colle quid ventus mihi polliceatur ; et arcesso socios, et denuo conscendo navem. Ecce, Adsumus, ait primus comitum Opheltes ; et sicuti arbitratur, nactus prædam in campo vacuo, trahit per littora juvenem specie virgineâ. Ille tardus somno et vino videtur vacillare et vix sequi. Aspicio ornatum, et vultum, et incessum : Nihil in eo inveniebam quod posset credi mortale. Et adverti, et indicavi comitibus, Nescio quæ Deorum potestas sit in isto corpore ; sed potestas Deorum est in isto corpore. Quisquis es, ô propitius sis, et nostros labores adjuves : ignosce etiam istis. Desine orare pro nobis, inquit Dictys, quo non alius velocior scandere supremas antennas, et descendere fune correpto. Libys hoc laudat, flavus Melanthus proreta hoc probat, itemque Alcimedon, et Epopeus portisculus, qui incendens animos jussu suo dabat remigibus requiem et modum remigandi.

NOTÆ.

595. *Taygeten.*] Una est ex Pleïadibus, Atlantis filiabus, in cœlum translatis.

Ib. *Hyadas*] Stella sunt 7 in capite Tauri ἀπὸ τοῦ ὕειν à pluendo. Nutrices volunt fuisse Bacchi, *Dodonides* nomine, quas Jupiter in cœlum transtulerit. Alii aliter.

Ib. *Arcton.*] *Ursam*, quam præsertim nautas, cursus suos dirigendi causâ, observare diximus ; Cynosuram, vel Helicen.

596. *Domos.*] Mundi dicit quatuor partes, Orientem, Occidentem, Meridiem, et Septentrionem, unde fiant quatuor, prout vocantur, venti cardinales.

597. *Delon.*] Ægæi maris insulam, Apollini sacram, è regione Atticæ.

Ib. *Diæ.*] Eadem est quæ Naxus, Baccho sacra insula, juxta Delon ad meridiem.

598. *Dextris.*] *Ad dextram partem navem inflectentibus ;* fuit nempe Dia insula, seu Naxus, Delon eunti ad dextram.

611. *Quod numen.*] Ἢ γὰρ Ζεὺς ὅδε γ' ἐςὶν, ἢ ἀργυρότοξος Ἀπόλλων, Ἠὲ Ποσειδάων, &c. Gubernator ad socios in Hymno Homeri, Διόνυσος ἢ λῃςαί.

614. *His*] Qui Bacchum ceperunt.

615. *Dictys.*] Nomen est unius ex Acœtis sociis, quem alii malunt Prothin dictum ; 20 autem hic noster, Hyginus tantùm 12 memorat, Fab. 134.

618. *Qui requiemque.*] Portisculus, κελευςὴς, moderator remigum. Gall. *le Comite.*

Hoc

Hoc omnes alii. Prædæ tam cæca cupido est.
Non tamen hanc sacro violari pondere pinum
Perpetiar, dixi : pars hîc mihi maxima juris.
Inque aditu obsisto. Fuit audacissimus omni
De numero Lycabas : qui Thuscâ pulsus ab urbe
Exsilium, dirâ pœnam pro cæde, luebat.
Is mihi, dum resto, juvenili guttura pugno
Rupit : et excussum misisset in æquora, si non
Hæsissem, quamvis amens, in fune retentus.
IX. Impia turba probat factum. Tum denique Bacchus,
(Bacchus enim fuerat) veluti clamore solutus
Sit sopor, eque mero redeant in pectora sensus ;
Quid facitis ? quis clamor, ait ? quâ, dicite, nautæ,
Huc ope perveni ? quò me deferre paratis ?
Pone metum, Proreus, et quos contingere portus
Ede velis, dixit. Terrâ sistêre petitâ.
Naxon, ait Liber, cursus advertite vestros :
Illa mihi domus est : vobis erit hospita tellus.
Per mare fallaces, perque omnia numina jurant
Sic fore : meque jubent pictæ dare vela carinæ.
Dextrâ Naxos erat. Dextrâ mihi lintea danti,
Quid facis, ô demens ? quis te furor, inquit, Acœte,
Pro se quisque, tenet ? lævam pete : maxima nutu
Pars mihi significat : pars, quid velit, aure susurrat.
Obstupui : Capiatque alius moderamina, dixi :
Meque ministerio scelerisque, artisque removi.
Increpor à cunctis ; totumque immurmurat agmen.
E quibus Æthalion, Te scilicet omnis in uno
Nostra salus posita est ? ait, et subit ipse : meumque
Explet opus, Naxoque petit diversa relictâ.

Cæteri idem faciunt ; tam cæcum est desiderium prædæ. Non tamen dixi, sinam violari hunc navem sacro onere : hujus pars maxima mei juris est ; et contrà nitor ingressu. Lycabas, qui ejectus ab urbe Thuscâ, pro crudeli homicidio exsilium patiebatur, omnium violentissimus rabiem exercebat. Is dum repugno, fregit mihi collum forti pugno ; et me proturbatum ejecisset in mare, nisi ut exanimis adhæsissem retentus in rudente.

IX. *Perfidum agmen laudat hæc facta. Tum denique Bacchus (is enim erat) tanquam somnus sit excussus clamore, et sensus ebrietate soluti redeant in pectus, Quid agitas ? inquit. Quis fremitus, quo auxilio huc perveni, dicite nautæ, quò me vultis vehere ? Omitte timorem, inquit ille qui proræ præstat, et dic quos portus cupias intrare : duceris in terram optatam. Dirigite, inquit Bacchus, cursus vestros Naxon. Illæ sunt meæ sedes, et vobis etiam terra erit amica. Mendaces jurant per æquor, et per omnes deos sic futurum, et imperant me pandere carbusa pictæ navis. Naxus erat dextrâ : cùm ego ad dextram vela expedirem; Quid agis insane, quæ vesaniu te habet, Acœte ? exclamant pro se singuli. Verte ad sinistram. Pars maxima mihi indicat signo quid cupiat, pars in aurem obmurmurat. Hæsi, et, inquam, alius regat navem : et me subduxi officio scelerato et doloso. Arguor ab omnibus, et tota turba contra me murmurat ; è quibus Æthalion, Nimirum, inquit, omnis nostra salus à te solo pendet ? et ipse succedit ; et officio meo fungitur ; et in partem diversam abit, Naxo relictâ.*

NOTÆ.

622. *Pars hîc.*] Navis bona pars ad illum pertinebat ; atque adeò gubernator erat, ut Homerus hymno modò citato.

631. *Sopor.*] Ebrietas quam ille simulaverat.

632. *Quid facitis ?*] Homerus et Nonnus lib. 45. ferunt Bacchum à prædonibus vinculis ligatum fuisse, vincula autem ultro excidisse manibus, et pedibus.

634. *Proreus.*] Ille est qui proræ præest, nempe Melanthus.

642. *Pro se quisque.*] *Cavens*, intellige, ne Naxon veheretur.

644. *Obstupui.*] Quia perfidos videbat aliud præstare : atque adeò cum illis operis particeps esse noluit.

647. *Scilicet.*] Increpantis est et irridentis.

X. Tum

X. Tum deus illudens, tanquam modò denique fraudem
Senserit, è puppi pontum prospectat aduncâ,
Et flenti similis, Non hæc mihi littora, nautæ,
Promisistis, ait : non hæc mihi terra rogata est.
Quo merui pœnam facto ? quæ gloria vestra est,
Si puerum juvenes, si multi fallitis unum ?
Jamdudum flebam. Lachrymas manus impia nostras
Ridet : et impellit properantibus æquora remis.
Per tibi nunc ipsum (nec enim præsentior illo
Est Deus) adjuro, tam me tibi vera referre,
Quàm veri majora fide. Stetit æquore puppis
Haud aliter, quàm si siccum navale teneret.
Illi admirantes remorum in verbere perstant :
Velaque deducunt ; geminâque ope currere tentant.
Impediunt hederæ remos, nexuque recurvo
Serpunt ; et gravidis distringunt vela corymbis.
Ipse, racemiferis frontem circumdatus uvis,
Pampineis agitat velatam frondibus hastam.
Quem circa tigres, simulacraque inania lyncum,
Pictarumque jacent fera corpora pantherarum.
Exsiluêre viri ; sive hoc insania fecit,
Sive timor : primusque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, et spinæ curvamina flecti
Incipit. Huic Lycabas, In quæ miracula, dixit,
Verteris ? et lati rictus, et panda loquenti
Naris erat, squammamque cutis durata trahebat.
At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
In spatium resilire manus breve vidit ; et illas
Jam non esse manus, jam pinnas posse vocari.
Alter ad intortos cupiens dare brachia funes,
Brachia non habuit ; truncoque repandus in undas

X. *Tum deus* nautis *imponens, sicuti nunc denique dolum cognoverit, prospicit mare puppi curvá, et similis lachrymanti, Non, inquit, nautæ, polliciti estis mihi hæc littora ; hæc terra non est exoptata à me. Quare dignus sum hác injuriâ ? quæ nam est laus vestra, si adulti decipitis puerum, si multi unum ? Jamdiu lachrymabar. Turba scelesta irridet meos fletus; et pulsat aquas remis festinantibus. Nunc tibi juro per ipsum* Bacchum *(neque verò est Deus ille magis propitius) me tibi certa narrare, quanquam supra fidem* videntur. *Non aliter represssa est navis in mari, quàm si esset in sicco navali. Illi stupentes pergunt insistere remis, et expandunt carbasa, et nituntur currere duplici auxilio. Hederæ implicant remos. et diffunduntur nodis aduncis. et impediunt lintea ponderosis corymbis. Ipse redimitam habens frontem uvis racemiferis, hastam quatit obductam frondibus teneræ vitis : et circa illum tigres, et vanæ imagines lyncum, et maculatarum pantherarum ferocia corpora sternuntur. Viri emicuerunt seu hoc præstitit vesania, seu pavor; et Medon cœpit prior nigrescere pinnis corpore submisso, et flexu spinæ dorsi incurvari : ad quem Lycabas, In quæ monstra mutaris, dixit ? et os vastum, et patulæ evadebant nares loquentis, et cutis rigens induebat squammas. At dum Libys, tentat convertere remos obstantes, advertit manus reflecti in exiguum spatium, et jam non esse manus, jam posse dici pinnas. Alius nitens manibus apprehendere funes implicitos, non habuit lacertos, et curvatus mutilato in aquas*

NOTÆ.

661. *Navale.*] Navalia dicuntur loca, in quibus stant aut reponuntur naves.

663. *Deducunt.*] Vela priùs collecta et antennis adstricta jam solvunt, et explicant.

Ib *Gemina.*] Remis volisque.

664. *Impediunt.*] Ne moveri possent.

665. *Corymbis*] Eo nomine appellantur uvæ quas fert hedera.

667. *Pampineis.*] *Thyrsum qualis.*

Ib. *Agitat.*] Concutit ad terrorem nautis incutiendem.

668. *Quem circa tigres.*] Tigres et lynces sunt feræ Baccho dictæ, quas ideo nautarum oculis objecit Bacchus, ut earum aspectu territi in mare desilirent.

672. *Curvamina flecti.*] Græcismus est.

674. *Panda.*] *Recurva,* qualis este Delphini.

680. *Trunco.*] Quia brachiis mutilatum.

Corpore desiluit. Falcata novissima cauda est,
Qualia dividuæ sinuantur cornua lunæ.
Undique dant saltus : multâque aspergine rorant :
Emerguntque iterum ; redeuntque sub æquora rursus :
Inque chori ludunt speciem : lascivaque jactant
Corpora : et acceptum patulis mare naribus efflant.
De modò viginti (tot enim ratis illa ferebat)
Restabam solus. Pavidum, gelidumque trementi
Corpore, vixque meum firmat Deus, Excute, dicens,
Corde metum, Diamque tene. Delatus in illam,
Accensis aris Baccheïa sacra frequento.
Præbuimus longis, Pentheus, ambagibus aures,
Inquit : ut ira morâ vires absumere posset.
Præcipitem famuli rapite hinc : cruciataque diris
Corpora tormentis Stygiæ dimittite nocti.
Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acœtes
Clauditur in tectis : et dum crudelia jussæ
Instrumenta necis ferrumque, ignesque parantur ;
Sponte suâ patuisse fores, lapsasque lacertis
Sponte suâ, fama est, nullo solvente, catenas.
Perstat Echionides : nec jam jubet ire, sed ipse
Vadit, ubi electus facienda ad sacra Cithæron
Cantibus et clarâ bacchantum voce sonabat.
Ut fremit acer equus, cùm bellicus ære canoro
Signa dedit tubicen, pugnæque assumit amorem :
Penthea sic ictus longis ululatibus æther
Movit : et audito clangore recanduit ira.
Monte ferè medio est, cingentibus ultima silvis,
Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.
Hîc oculis illum cernentem sacra profanis
Prima videt, prima est insano concita motu,
Prima suum misso violavit Penthea thyrso
Mater : Io, geminæ, clamavit, adeste sorores.

corpore exsilit : ultima cauda est in modum falcis figurata : quomodo cornua lunæ dimidiæ curvantur. Undiquaque prosiliunt, et multo rore aspergunt : Erumpunt iterum : et sese rursus immergunt aquis : et ludunt in modum chori, et concutiunt luxuriantia corpora, et emittunt aquam haustam patentibus naribus. Solus supereram de viginti (nam illa navis tot habebat) qui modò in nave erant. Deus erigit me tremefactum, torpentem, corpore tremente, et vix mei compotem ; dicens, Ejice metum animo, et Naxum pete. Illîc appulsus celebro Bacchi festa aris incensis. Commodavimus, inquit Pentheus, aures prolixis verborum anfractibus ; ut ira posset exhaurire suas vires cunctatione. Famuli tollite hinc sublimem ocyùs ; et deturbate corpora punita horrendis cruciatibus ad tenebras infernas. Continuò Acœtes Tyrrhenus abreptus coërcetur firmis carceribus ; et dum sæva instrumenta constitutæ mortis, et ferrum et flammæ adornantur, rumor invaluit portas ultro apertas esse, et ultro vincula soluta esse brachiis, nullo expediente. Pentheus obfirmat animum ; neque nunc imperat alicui servorum *ire, sed ipse it ubi Citheron delectus ad sacra peragenda fremebat cantibus et elatâ voce bacchantum. Quemadmodum generosus equus fremit, cum bellicus tubicen fecit indicia ære personante, et ducitur amore certaminis ; sic aër concussus repetitis clamoribus perculit Pentheum ; et furor iterum inflammatus est auditis ululatibus. Planities est ex omni parte patens ferè in monte medio, vacua arboribus quæ circumdant extremas partes* montis. *Hîc mater prima cernit illum spectantem sacra oculis profanis, prima est impulsa furore insano, p.ima appetit suum Pentheum thyrso jaculato : Io vociferata est accurrite umbæ sorores.*

NOTÆ.

683. *Multâque.*] Delphinorum describit naturam, qui ludere, sese in gyrum versare, aquam etiam solent non agitare modò, sed etiam emittere.

701. *Perstat.*] Obstinatè Bacchum ejusque sacra contemnit Pentheus Echionis filius.

702. *Cithæron.*] Mons Bœotiæ, Bacchi sacris inclytus.

706. *Ululatibus.*] Bacchantum et Orgia celebrantium clamoribus.

707. *Movit.*] Ad iram concitavit.

708. *Monte.*] Cithærone.

713. *Geminæ.*] Ino et Autonoë.

Ille

Ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
Ille mihi feriendus aper. Ruit omnis in unum
Turba furens. Cunctæ coëunt, cunctæque sequuntur
Jam trepidum, jam verba minùs violenta locutum,
Jam se damnantem, jam se peccâsse fatentem.
Saucius ille tamen, Fer opem, matertera, dixit,
Autonoë : moveant animos Actæonis umbræ.
Illa quid Actæon nescit; dextramque precanti
Abstulit : Inoo lacerata est altera raptu.
Non habet infelix quæ matri brachia tendat :
Trunca sed ostendens disjectis corpore membris;
Adspice, mater ait. Visis ululavit Agave;
Collaque jactavit, movitque per aëra crinem :
Avulsumque caput digitis complexa cruentis,
Clamat, Io comites, opus hæc victoria nostrum est.
Non citiùs frondes autumno frigore tactas,
Jamque malè hærentes altâ rapit arbore ventus;
Quàm sunt membra viri manibus direpta nefandis.
Talibus exemplis monitæ nova sacra frequentant,
Thuraque dant, sanctasque colunt Ismenides aras.

Ille aper vastissimus, qui vagatur in nostris campis, ille aper est mihi mactandus. Totum agmen rabiosum irruit in unum Pentheα : *omnes concurrunt, et omnes sequuntur nunc paventem, nunc proferentem voces minùs feroces* quàm modò protulerat *nunc se arguentem, nunc se malè fecisse confitentem. Ille tamen vulneratus, Veni, inquit, in auxilium matertera Autonoë; manes Actæonis flectant corda. Illa ignorat quid sit Actæon, et abripuit dextram oranti : altera est avulsa raptu Inûs. Miser non habet lacertos quos porrigat matri, sed exhibens corpus mutilatum artubus discerptis : Vide, mater, inquit. Agave ululavit, cùm videret* laceratos filii artus. *Et excussit collum, et jactavit comam per aërem, et tenens caput abstractum digitis sanguinolentis, Io comites, exclamat, hæc victoria est opus nostrum. Ventus non citiùs deripit arbore excelsâ folia usta frigore per autumnum, et tunc leviter affixa : quàm artus viri sunt dilaniati manibus impiis. Thebanæ doctæ ejusmodi exemplis celebrant nova sacra* Bacchi, *et thura præbent, et venerantur sacra altaria.*

NOTÆ.

714. *Aper.*] Pentheum aprum esse credit mater, Bacchi et furoris plena.

718. *Jam se damnantem.*] Pentheus agnoscit tandem se peccâsse, eò quòd Bacchum et illius sacra contempserat.

720. *Moveant.*] *Ad misericordiam tuum animum flectant.* Fuit verò Autonoë soror Agaves et Actæonis mater, quam filii non absimilis casus mitiorem præstare debuisset, nisi tum ebrietas omnem rationem et memoriam sustulisset.

722. *Inoo.*] Manum itaque alteram Autonoë, alteram Ino abstulit.

733. *Ismenides.*] Thebanæ mulieres, ab Ismeno Bœotiæ fluvio, sic dictæ.

LIBER

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

ALCITHOË tamen, unà cum sororibus, constanter ea contemnebat. Adeò ut in festo varias ad colum historias illæ sibi invicem narrare cœperint. Partim de moris denigratis, partim de Apolline in Eurynomen verso, ut cum Leucothoë concumberet : quamobrem Clytie zelotypa in Heliotropium fuerit mutata : partim de Hermaphrodito et Salmacide nymphâ in unum corpus concretis. Quo facto, sorores ipsæ in vespertiliones, earumque telæ in vitem et pampinos transformatæ sunt. Hâc de re cùm Agave lætaretur, magnus ei dolor oblatus est : quando Ino et Athamas in mare per insaniam prosiluerunt, et facti sunt dii marini. Quos dum mulieres Thebanæ pro mortuis deplorant, in saxa et volucres commutantur. Cadmus quoque hâc calamitate commotus, relictis Thebis, in Illyriam cum uxore profectus est. Ubi uterque anguineam formam accepit. Solus itaque restabat è Bacchi comtemptoribus Acrisius, avus Persei, qui Gorgonis caput amputavit. E cujus guttis in terram delapsis angues exorti sunt, et Atlantem in montem, virgasque, post Andromedam liberatam, in lapides convertit. Orto deinde in nuptiis tumultu, Phineum cum suis, unàque Prœtum et Polydecten, saxeos reddidit.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER IV.

INTERPRETATIO.

I. *Alcithoë Minyæ filia non opinatur orgia Dei esse admittenda; sed insana profitetur adhuc Bacchum non esse filium Jovis: et habet sorores participes ejusdem impietatis. Sacerdos monuerat frequentare festum et dominas, et ancillas vacantes à suis operibus velari pectora pellibus, solvere vittas crinales, impedire capillos coronis, et manus thyrsis frondosis; et prædixerat indignationem Dei spreti fore violentam. Et matres, et nurus obtemperant, et omittunt telas, et qualos, et pensa imperfecta; et immittunt thura; et citant Bacchum, et Bromium, et Lyæum, et Ignigenam, iterumque genitum, et solum bimatrem.*

AT non Alcithoë Minyeïas orgia censet
Accipienda Dei: sed adhuc temeraria Bacchum
Progeniem negat esse Jovis: sociasque sorores
Impietatis habet. Festum celebrare sacerdos,
Immunesque operum dominas, famulasque suorum
Pectora pelle tegi, crinales solvere vittas,
Serta comâ, manibus frondentes sumere Thyrsos,
Jusserat; et sævam læsi fore numinis iram
Vaticinatus erat. Parent matresque, nurusque;
Telasque, et calathos, infectaque pensa reponunt;
Thuraque dant: Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyæumque,
Ignigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.

NOTÆ.

1. *Minyeïas.*] Ex Minyâ filio Orchomeni prognata.

Ib. *Orgia.*] Bacchi sacra fuerunt alio nomine Dionysia; itemque Bacchanalia dicta.

2. *Sed adhuc.*] Etiam post funestum illud Penthei exemplum.

3. *Sorores.*] Antoninus lib. II. tres numerat sorores, Leucippam (quæ Ovidio Leuconoë) Arsippam, quam alii Aristippen, alii Arsinoën vocant, et Alcithoën.

4. *Sacerdos.*] Fortasse Tiresias.

6. *Pelle tegi.*] Νεβρῶν hinnulorum, et βασσάρων vulpium. *Crinales.*] Quod in omnibus sacris fieri solet.

7. *Sertas.*] Ex pampinis.

10. *Infecta.*] Imperfecta, opere per festa intermisso.

11. *Bacchumque.*] Omnibus nominibus Deos religiosè appellare solebant, eorumque acta recensere, quod illis gratissimum arbitrabantur.

Ib. *Bromium.*] Id est, *frementem* ἀπὸ τοῦ βρέμειν.

Ib. *Lyæum.*] Ἀπὸ τοῦ λύειν, à solvendo, quòd vinum curas solvat: unde etiam Latinis *Liber pater.*

12. *Ignigenam.*] Quia fulminis ictu editus, ut vidimus antea.

Ib. *Iterum.*] Quia Jovis femori inclusus, quòd illi alterius matris loco fuit, unde et *bimater*, et Dithyrambus.

Additur

Additur his Nyseus indetonsusque Thyoneus,
Et cum Lenæo genialis consitor uvæ,
Nycteliusque Eleleusque parens, et Iacchus, et Evan :
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina, liber, habes. Tibi enim inconsumpta Juventas.
Tu puer æternus, tu formosissimus alto
Conspiceris cœlo : tibi, cùm sine cornibus adstas,
Virgineum caput est : Oriens tibi victus, adusque
Decolor extremo quæ cingitur India Gange.
Penthea, tu venerande, bipenniferumque Lycurgum
Sacrilegos mactas : Tyrrhenaque mittis in æquor
Corpora. Tu bijugum pictis insignia frænis
Colla premis lyncum : Bacchæ, Satyrique sequuntur :

Adjicitur his Nyseus, et Thyoneus intonsus, et Lenæus, et inventor genialis uvæ, et Nyctelius, et pater Eleleus, et Iacchus, et Evan : et insuper nomina plurima, quæ consecutus es inter nationes Græcas, ô Liber. Tibi enim integra Juventus : Tu puer æternus, tu es pulcherrimus in excelso cœlo : tibi est caput puellæ, cùm te offers sine cornibus. Oriens à te superatus, usque ad Indiam, quæ fusca circumdatur ultimo Gange. Tu, venerande, perdis Pentheum et impium Lycurgum, qui in vites *bipennem tulit ; et deturbas in mare corpora Thusca. Tu urges colla lyncum bijugum speciosa pictis frænis : Bacchæ et Satyri te comitantur :*

NOTÆ.

13. *Nyseus.*] A Nysâ nutrice, vel Nysâ monte, apud quem educatus, vel Nysâ Indiæ urbe, quam Bacchus ædificavit.

Ib. *Indetonsus.*] Quippe Apollini et Baccho perpetuam esse juventutem voluerunt.

Ib. *Thyoneus.*] A matre Semele, quæ etiam *Thyone* dicta. Macr. Saturn. l. 18.

14. *Lenæo.*] A torculari seu lacu, qui ληνὸς Græcis dicitur.

Ib. *Genialis.*] Genio et voluptati maximè accommodatæ.

15. *Nyctelius.*] A nocturnis festis.

Ib. *Eleleusque.*] A clamore Orgia celebrantium, et hortantium voce ἐλελεῦ, quâ in hymnis Pæanibus itemque hortationibus bellicis utebantur.

Ib. *Iacchus.*] Ἀπὸ τῆς ἰαχῆς, hoc est, à clamore.

Ib. *Evan.*] Vox fuit Bacchantium, quâ ipse Bacchus intelligitur.

17. *Juventas.*] Quæ Hebe est juventutis Dea ; quam pro ipsâ juventute posuit.

18. *Formosissimus alto.*] Quibusdam videtur Bacchus pro sole à poëtis accipi, et eo more Virg. locutum volunt in 1. Georg.

——Vos ô clarissima mundi
Lumina——
Liber et alma Ceres————

19. *Cornibus.*] An à truculentiâ ebriorum ? an quòd cornua veteribus in usum poculorum ? an quod boves primus junxit Bacchus, unde et Osyris est Ægyptiis ? An ob galeam capitis arietini formâ (qualem Turno *rubra cornua cristæ* tribuit Virg.) insignem, in honorem patris sui Jovis Ammonis, cui et ipse templum et aram sub arietis specie erexit ? an denique à cincinnis, utrinque in cornuum formam acuminatis atque retortis ?

20. *Oriens.*] Primus creditus Indiam cædibus vexâsse Bacchus, et victoriis peragrâsse ; ubi columnas statuit, sicuti Hercules in Hispaniâ.

21. *Decolor.*] Quia fusco sunt colore Indi.

Ib. *Gange.*] Fluvius est Indiæ citeriorem ab ulteriore dividens.

22. *Lycurgum.*] Rex fuit Thraciæ, quem bipenni, quâ vites in Bacchi contemptum cædebat, sibi corporis extremas partes abscidisse fabulatus est Apollodorus.

23. *Sacrilegos.*] Dicitur Bacchus orbem terrarum sacrilegis et Deorum contemtoribus purgâsse.

Ib. *Tyrrhenaque.*] Nautas dicit, de quibus libro superiori.

24. *Bijugum lyncum.*] Sunt lynces animalia Africæ familiaria, maculatâ pelle, et mirâ oculorum acie prædita, à quibus Bacchi currum trahi voluerunt.

25. *Satyrique.*] Satyri, ut refert Plinius nihil aliud hominis quàm figuram habent. In Æthiopiâ nascuntur, aduncis naribus, asperâ cornibus fronte, pedes caprinos habentes. Non sunt verò illi aliud quàm poëtarum opus, ad brutorum et ferorum hominum imaginem effictum.

Quique senex ferulâ titubantes ebrius artus
Sustinet ; et pando non fortiter hæret asello.
Quâcunque ingrederis ; clamor juvenilis, et unà
Fœmineæ voces, impulsaque tympana palmis,
Concavaque æra sonant, longoque foramine buxus.
Pacatus, mitisque, rogant Ismenides, adsis :
Jussaque sacra colunt. Solæ Minyeïdes intus,
Intempestivâ turbantes festa Minervâ,
Aut ducunt lanas, aut stamina pollice versant,
Aut hærent telæ, famulasque laboribus urgent.
E quibus una levi deducens pollice filum :
Dum cessant aliæ, commentaque sacra frequentant,
Nos quoque, quas Pallas melior Dea detinet, inquit,
Utile opus manuum vario sermone levemus :
Perque vices aliquid, quod tempora longa videri
Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.
Dicta probant ; primamque jubent narrare sorores.
Illa, quid è multis referat (nam plurima norât)
Cogitat ; et dubia est, de te, Babylonia, narret,
Derceti, quam versâ squamis velantibus artus
Stagna Palæstini credunt celebrâsse figurâ :
An magìs ut sumtis illius filia pennis

et senex vini plenus, qui sustentat membra vacillantia ferulâ, et non bene insidet curvo asello. Quâcunque te confers, clamor juvenilis, et simul voces muliebres, et tympana percussa palmis et æra concava obstrepunt, itemque buxus producto foramine. Ismenides orant ut adsis propitius, et suavis ; et frequentant sacra indicta. Solæ Minyeïdes domi violantes festa operibus parum convenientibus, aut trahunt lanas, aut torquent stamina pollice, aut insistunt telæ, et premunt ancillas operibus. Quarum aliqua trahens filum agili pollice, Dum, inquit, aliæ opus intermittunt et celebrant festa fictitia, nos quoque, quos Minerva Dea venerabilior detinet, leniamus opus utile manuum diverso sermone ; et alternâ vice auribus otiosis aliquid narremus quod non patiatur tempora videri longa. Sorores laudant ejus *verba, et imperant ut illa prior incipiat aliquid referre. Illa secum perpendit quid narret è multis (nam multa sciebat) et incerta est, an loquatur de te Derceti Babylonia, quam Palæstini arbitrantur frequentâsse lacus mutatâ figurâ squamis tegentibus membra : an potiùs* loquatur *quomodo filia illius adoptatis pennis*

NOTÆ.

26. *Quique senex.*] Silenum dicit Bacchi nutritum, pædagogum, et comitem assiduum semper ebrium, cujus gestamen baculus ex ferulâ arbore. Atque illum tanquam parentem satyri observabant, qui et ipsi senes facti, Sileni dicebantur.

30. *Concava.*] Cymbala dicit ærea, quibus et furentes ad insanum strepitum utebantur.

Ib. *Buxus.*] Pro tibiâ, quam etiam ex buxo conficiebant.

31. *Rogant Ismenides.*] Thebanæ matres, ut felix faustusque sis, precantur.

Ib. *Pacatus.*]——*Parce, Liber,*
Parce gravi metuende Thyrso,
inquit Horat. Carm. Lib. II. Ode 19.

33. *Minerva.*] Id est, *artibus à Minervâ inventis,* quas Bacchi festo die exercere nefas esset.

42. *Sorores.*] Minyeïdes.

45. *Derceti.*] Veneris filia, aut Venus ipsa ; cujus imago supernè mulierem, infernè piscem referebat, ita mutatam illam variis de causis fabulati sunt, unde et Atergatis dicta. Ab Assyriis, aliisque populis culta fuit.

46. *Palæstini.*] Palæstina Syriæ provincia.

Ib. *Celebrâsse.*] Juxta Ascalonem Syriæ urbem Dio stagnum esse scripsit seu lacum, in quem Dercetis, pudoris amissi dolore, ab adolescente quodam, Veneris instinctu, compressa, postquam filiam Semiramidem peperisset, sese conjecit. Cujus rei causâ Syri piscibus illius stagni (in piscem juxta illorum opinionem mutata dea) abstinuisse, templumque, illi juxta lacum ædificâsse scripsit Diodorus. Vide, si tanti videtur, Lucianum de deâ Syriâ.

47. *Pennis.*] Hanc Semiramidem Dercetis filiam, quæ Babylonem ampliavit, in columbam fuisse mutatam nonnulli tradiderunt,

Extremos

Extremos albis in turribus egerit annos.
Naïs an ut cantu, nimiúmque potentibus herbis,
Verterit in tacitos juvenilia corpora pisces,
Donec idem passa est. An, quæ poma alba ferebat,
Ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
Hæc placet; hanc, quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis, lanâ sua fila sequente :
II. Pyramus et Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas Oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas tenuêre domos : ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam primosque gradus vicinia fecit;
Tempore crevitamor : tædæ quoque jure coïssent;
Sed vetuêre patres. Quod non potuêre vetare,
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest. Nutu, signisque loquuntur.
Quóque magìs tegitur, tectus magìs æstuat ignis.
Fissus erat tenui rimâ, quam duxerat olim,
Cùm fieret, paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per sæcula longa notatum
(Quid non sentit amor ?) primi sensistis amantes,
Et voci fecistis iter; tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.

trajecerit ævum ultimum in candidis turribus : an quomodo Naïs cantu, et graminibus nimiùm efficacibus corpora juvenilia mutaverit in mutos pisces, donec ipsa eandem experta est metamorphosin : *an quomodo arbor, quæ* quondam *producebat poma alba, nunc emittat atra contactu cruoris. Hæc arridet : hanc, siquidem fabula non est trita, sic narrare* occœpit *dum lana filo* inter nendum *continuò succedit.*

II. *Pyramus et Thisbe, alter elegantissimus juvenum, altera formosissima virginum quas oriens habuit, incoluerunt domus conterminas, ubi Semiramis dicitur circumdedisse excelsam urbem lateribus excoctis. Proximitas* domuum *causa fuit primæ consuetudinis. Amor auctus est morâ ; etiam nuptiarum ritibus convenissent. sed patres prohibuerunt. Quod non potuerunt prohibere, Uterque pariter incensi erant animis correptis. Omnis testis abest ; verba faciunt nutu et notis ; et quò magìs ignis obducitur, magìs obductus incalescit Murus medius inter utramque domum habebat exiguâ fissurâ, quam quondam traxerat, cùm strueretur. Ille defectus à nemine observatus per diutina tempora (quid non animadvertit amor ?) à vobis amantibus primò fuit animadversus ; et fecistis viam voci, et securæ blanditiæ solebant transire per eam, tenuissimo strepitu.*

NOTÆ.

quos secutus est Ovidius. Illam quidem primò à matre expositam à columbis nutritam voluerunt, ex quo illi nomen Semiramis, quod linguâ Sirîâ columbam montanam significat. Habuerunt præterea Columbam in suis vexillis Babylonii, Diodoro Siculo teste, lib. III.

48. *In turribus.*] Ubi nidificare solent columbæ. Quò, si ad historiam referas, Semiramidem sese recepisse, vel filium ejus eandem conclusisse, haud absurdè credideris.

49. *Naïs.*] Nympha hæc Solis insulam, cui et nomen *Nusola.* et *Nympharum cubile,* inter Taprobanam et Carmaniam sitam, incoluit; quæ juvenes advenas quibuscum rem habuisset, veneficiis in pisces mutabat. Deinde et ipsa à Sole, terræ sibi sacratæ vindice, in piscem versa est.

52. *Arbor.*] *Morem* arborem intelligit, quam ante Pyrami et Thisbes fata dicit albæ poma tulisse.

58. *Altam urbem.*] Ad murorum, et ædium magnificentiam respexit, quâ facilè Babylon alias urbes superabat.

Ib. *Urbem.*] Babylonem dicit urbem maximam ad Euphratem sitam, inter septem orbis miracula numeratam; hanc Semiramis Nini Assyriorum regis uxor muro lateritio cinxit.

59. *Primosque gradus.*] *Ad amorem.*

60. *Tædæ.*] Nuptiæ; in quibus, cùm aquas et ignis sacramenta adhiberentur, faces quinque è tædâ arbore, à totidem pueris patrimis et matrimis præferebantur.

61. *Quod non potuêre.*] Quia tametsi corporum, non tamen animorum poterant prohibere conjugium.

Sæpe

Sæpe ut constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc ;
Inque vicem fuerat captatus anhelitus oris ;
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas ?
Quantum erat, ut sineres nos toto corpore jungi !
Aut hoc si nimium, vel ad oscula danda pateres !
Nec sumus ingrati : tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversâ nequicquam sede locuti ;
Sub noctem dixêre Vale : partique dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia contrà.
Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas :
Ad solitum coiêre locum. Tum murmure parvo
Multa priùs questi, statuunt ut nocte silenti
Fallere custodes, foribusque excedere tentent :
Cúmque ; domo exierint, urbis quoque ; tecta relinquant:
Neve sit errandum lato spatiantibus arvo ;
Conveniant ad busta Nini : lateantque sub umbrâ
Arboris. Arbor ibi niveis uberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent : et lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, et aquis nox surgit ab îsdem.
Callida per tenebras, versato cardine, Thisbe
Egreditur, fallitque suos ; adopertaque vultum
Pervenit ad tumulum : dictâque sub arbore sedit :
Audacem faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in undâ.
Quam procul ad lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit : et obscurum timido pede fugit in antrum.
Dumque fugit, tergo velamina lapsa relinquit.
Ut lea sæva sitim multâ compescuit undâ,
Dum redit in silvas, inventos fortè sine ipsâ
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto

Sæpe postquam convenissent, hinc Thisbe Pyramus illinc ; et spiritus oris esset utrobique captatus ; Livide mure, dicebant, quamobrem prohibes amantes ? Quàm parum esset, ut patereris nos convenire toto corpore ? Aut si hoc nimiùm, saltem apertus esses ad jungenda suavia ! non tamen sumus ingrati : Agnoscimus tibi nos hoc debere, quòd via facta est vocibus ad aures amicas. Postquam ejusmodi frustra è diverso loco dixissent, adventante nocte dixerunt Vale ; et quisque obtulerunt basia muro qui ex suâ parte fuit, non prætereuntia in alterum. Sequens Aurora fugaverat sidera nocturna, atque sol radiis exsiccaverat gramina pruinâ conspersa ; convenerunt in eundem locum Tum priùs conquesti plurima voce summissâ secum decernunt, ut nocte intempestâ conentur fallere janitores, et valvis egredi ; et postquam domo prodierint, egrediantur insuper urbe ; et ne opus sit vagari per vastos agros coëant ad tumulum Nini, et latitent sub umbrâ arboris. Ibi erant morus arbor procera, fœcundissima pomis candidis, proxima fonti frigidissimo. Conditiones probantur, et dies serò credita transire præcipitatur in aquas, et nox excitatur ab iisdem acquis. Solers Thisbe erumpit per opaca noctis, cardine dimoto; et suos domes*ticos decipit, et velatum os habens pervenit ad sepulchrum, et subsistit sub præstitutâ arbore. Amor præstabat* eam *audentem. Ecce leæna adest infectum habens os æstuans recenti cæde boum, sedatura sitim aquâ fontis proximi. Quam Thisbe Babylonia intuita est è longuinquo ad lucem lunæ, et pede tremente tendit in tenebrosam speluncam : et fugiendo omittit à tergo lapsa velamina. Postquam crudelis leæna sedavit sitim multâ aquâ, dum revertitur in nemus, fortè discerpit rictu sanguinolento subtilem vestem repertam sine Thisbe. Pyramus*, qui *tardiùs exierat, aspexit in ultimo*

NOTÆ.

74. *Quantùm.*] Quasi dicat *minimum.*

78 *Diversa.*] Quia hinc Thisbe, illinc Pyramus sedebat.

84. *Questi.*] De parentibus suis, aut sati iniquitate.

88. *Busta.*] Ad Nini sepulchrum seu locum ubi ustus et sepultus fuerat, ubique, Diodòro teste, moles erat instar arcis cujusdam multis stadiis distans ab urbe.

93. *Versato cardine.*] *Apertâ januâ.*

Pulvere

Pulvere certa feræ, totoque expalluit ore
Pyramus. Ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit : Una duos nox, inquit, perdet amantes :
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
Nostra nocens anima est. Ego te, miseranda, peremi,
In loca plena metûs qui jussi nocte venires :
Nec prior huc veni. Nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hâc habitatis rupe, leones.
Sed timidi est optare necem. Velamina Thisbes
Tollit, et ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ lachrymas, dedit oscula vesti :
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus ;
Quoque erat accinctus, demittit in ilia ferrum.
Nec mora ; ferventi moriens è vulnere traxit.
Ut jacuit resupinus humi ; cruor emicat altè,
Non aliter, quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, et tenues stridente foramine longè
Ejaculatur aquas ; atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem : madefactaque sanguine radix
Puniceo tingit pendentia mora colore.
Ecce, metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit : juvenemque oculis, animoque requirit :
Quantaque vitârit narrâre pericula gestit.
Utque locum, et versam cognovit in arbore formam ;
(Sic facit incertam pomi color) hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum ; retroque pedem tulit : oraque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exiguâ cùm summum stringitur aurâ.
Sed postquàm remorata suos cognovit amores ;
Percutit indignos claro plangore lacertos :
Et laniata comas ; amplexaque corpus amatum,

pulvere indubitata vestigia feræ, et toto vultu expalluit. Postquam autem invenit amictum infectum etiam cruore ; Una nox, inquit, conficiet duos amantes, è quibus illa fuit dignissima longiore vitâ. Anima nostra est in culpâ. Ego te perdidi, deflenda, qui monui ut venires noctu in loca pavore obsita, neque primus huc adfui. O leones quicunque incolitis hæc saxa, convellite impia præcordia sævo morsu. Sed meticulosi est animi mortem cupere. Colligit velum Thisbes, et portat secum ad umbram arboris constitutæ. Et sicuti dedit lachrymas, dedit quoque *suavia amictui ;* deinde, *inquit, Habeas nunc etiam undas nostri sanguinis ; et infigit gladium, quo erat instructus in suum latus ; et sine cunctatione, moriens educit è vulnere exæstuante. Cùm stratus fuit humi resupinus, sanguis exilit in altum, non aliter quàm cùm tubus aperitur rupto plumbo, et longè expuit subtiles aquas, foramine strepente, atque impetu aërem verberat. Fructus arboris mutantur rore sanguinis in nigrum colorem, et radix cruore imbuta inficit mora pendentia colore rubro. Ecce illa, ne decipiat amantem, revertitur, pavore nondum sedato, et vestigat juvenem oculis et mente, et lætatur quòd* mox *referat quantum discrimen effugerit. Et postquam cognovit locum, et formam mutatam in arbore, dubitat an hæc sit, ita color fructûs facit incertam. Dum hæret, aspicit artus trementes quatere terram sanguinolentam ; et gressum repressit, et vultus habens pallidiores buxo ; exhorruit sicut mare quod strepit, cùm superficies impellitur levi vento. Sed postquam per temporis spatium suum amatorem agnovisset, plangit immerita brachia magnis ictibus ; et discerpens capillos, et complexa corpus dilectum,*

NOTÆ.

114. *Leones.*] A quibus nempe occisam credit Thisben.

115. *Timidi.*] Qui ex stoicorum sententiâ in manu est cujusque.

137. *Amores.*] Amatum Pyramum.

138. *Claro.*] Id est, cum magno ejulatu, et planctu. Mota est, cùm nondum nôrat cujus erat, quod vidit cadaver; quam primùm novit esse Pyrami, in apertos planctus erumpit.

Vulnera

Vulnera supplevit lacrymis ; fletumque cruori
Miscuit : et gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit ?
Pyrame, responde. Tua te, carissime, Thisbe
Nominat. Exaudi : vultusque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos jam morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquam vestemque suam cognovit, et ense
Vidit ebur vacuum ; Tua te manus, inquit, amorque
Perdidit, infelix. Est et mihi fortis in unum
Hoc manus : est et amor : dabit hic in vulnera vires.
Persequar extinctum : lethique miserrima dicar
Caussa, comesque tui : quique â me morte revelli
Heu solà poteras, poteris nec morte revelli.
Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
O multùm miserique mei illiusque parentes,
Ut, quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem,
At tu ; quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum ;
Signa tene cædis : pullosque et luctibus aptos
Semper habe fœtus gemini monumenta cruoris.
Dixit : et aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro ; quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigêre Deos, tetigêre parentes.
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater :
Quodque rogis superest, unâ requiescit in urnâ.
III. Desiêrat, mediumque fuit breve tempus ; et orsa est
Dìcere Leuconoë. Vocem tenuêre sorores.
Hunc quoque, sidereâ qui temperat omnia luce,
Cepit amor solem. Solis referemus amores.
Primus adulterium Veneris cum Marte putatur

applevit plagas lachrymis, et miscuit fletum sanguine : et deosculans os frigidum, Pyrame, clamavit, quod infortunium te mihi sustulit ? Pyrame, responde ; tua Thisbe te vocat, suavissime, exaudi, et erige vultus languentes. Pyramus aperuit oculos jam morte pressos ad nomen Thisbes, et eâ conspectâ iterum clausit. Quæ postquam et agnovit velum suum et vidit eburneam vaginam inanem gladio, Manus tua, inquit et amor te mactavit, miser. Manus est etiam mihi strenua ad hoc unum ; est etiam amor ; hic sufficiet vires ad plagas. Prosequar mortuum, et infelicissima dicar caussa et socia tuæ mortis ; et qui, heu ! poteras sejungi à me solâ morte, neque poteris sejungi morte. Attamen, ô parentes mei et illius valde infelices, estote rogati amborum nomine, ut non prohibeatis nos condi eodem sepulchro, quos hora ultima non divisit. At tu, arbor quæ nunc operis ramis corpus luctuosum unius, mox es opertura duorum corpora, habe indicia necis, et serva fructus nigros et idoneus luctibus, in memoriam sanguinis à duobus effusi. Dixit, et cuspide accommodato ad infimum pectus immisit se gladio, qui adhuc calidus erat â sanguine Pyrami. *Ceterùm preces moverunt Deos, moverunt parentes. Nam color est niger in fructu* mori, *ubi ad maturitatem pervenit ; et quod ex amborum pyris reliquum est, compositum est in unam urnam.*

III. *Absolverat ; et temporis interstitium fuit breve ; et Leuconoë incepit narrare ; sorores conticuerunt. Amor corripuit etiam hunc Solem, qui cuncta moderatur lumine sidereo ; narrabimus Solis amores. Primus furtum Martis cum Venere creditur*

NOTÆ.

147. *Vestem.*] Velamina, quæ suprà lapsa reliquisse Thisben poëta memoravit ; ex quibus à Pyramo collectis concludit eum in propria viscera sævîsse quia Thisben suam laniatam crediderat.

148. *Ebur.*] Pro vaginâ ex ebore.

150. *Hoc.*] Ut nempe, me meâ manu perdam, siquidem et amo.

167. *Desiêrat.*] Aliqua è sororibus quæ Pyrami et Thisbes fabulam narravit.

Ib. *Medium.*] Breve tempus intercessit, inter fabulam quam altera soror, et illam, quam Leuconoë narravit.

Hic

Hic vidisse Deus. Videt hic Deus omnia primus.
Indoluit facto : Junonigenæque marito
Furta tori, furtique locum monstravit. At illi
Et mens, et quod opus fabrilis dextra tenebat.
Excidit. Extemplo graciles ex ære catenas,
Retiaque, et laqueos, quæ lumina fallere possint,
Elimat. Non illud opus tenuissima vincant
Stamina, non summo quæ pendet aranea tigno.
Utque leves tactus momentaque parva sequatur,
Efficit : et lectò circumdata collocat aptè.
Ut venêre torum conjux et adulter in unum ;
Arte viri, vinclîsque novâ ratione paratis,
In mediis ambo deprênsi amplexibus hærent.
Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas :
Admisitque Deos. Illi jacuêre ligati
Turpiter. Atque aliquis de Dîs non tristibus optet
Sic fieri turpis. Superi risêre : diuque
Hæc fuit in toto notissima fabula cœlo.
Exigit indicii memorem Cythereïa pœnam :
Inque vices illum, tectos qui læsit amores,
Lædit amore pari. Quid nunc, Hyperione nate,
Forma, calorque tibi, radiataque lumina prosunt ?
Nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,

hic Deus conspexisse : Hic Deus primus intuetur omnia. Tristis fuit ob id quod factum fuit, et indicavit marito Junone genito stupra et locum adulterii. Illi autem animus, et opus quod dextra fabricandi perita tractabat, excidit. Continuò limâ perficit ex ære vincula tenuissima, et retia, et laqueos, qui possint decipere oculos. Neque filum subtilissimum, neque tela aranearum quæ pendet summâ trabe possit superare illud opus. Atque dat operam ut cedat minimo tactui, et re levissimâ flectatur : et toro circumfusa commodò locat. Cùm mœchus et uxor coiverunt in unum lectum, uterque manent correpti in mediis complexibus industriâ mariti, et catenis intextis novo modo. Continuò Vulcanus aperuit fores eburneas, et introduxit Deos. Illi concubuerunt indecorè vincti : atque nonnullus Deorum minùs severorum cupiat ita dedecorari. Dii irriserunt, et hæc fabula fuit diu vulgatissima in toto cœlo. Cythereïa repetit supplicium insigne accusationis, et vicissim urit simili amore illum qui violavit amores occultos. Quid nunc te juvant, fili Hyperionis, species, et ignes, et splendidi radii ? Tu nimirum, qui incendis totum orbem tuis flammis,

NOTÆ.

173. *Junonigenæque.*] Vulcanum dicit Veneris maritum, quem solum Junonis et Jovis nonnulli, alii Junonis unius filius fabulati sunt.

175. *Fabrilis.*] Est nempe Vulcanus Deorum faber.

180. *Leves.*] Flexibilia admodum retis, ut ne sentiri possent, aut facilè rebus omnibus cederent : ita ut iis teneantur amatores, nescii interim quâ vi retenti sint. Alibi de hâc catenâ ait,

——*Lumina fallit opus.*

185. *Lemnius.*] *Vulcanus*, qui dum matris auxilio occurreret adversus Jovem ῥιφθεὶς ποδὸς, ut ipse narrat Iliad. α', precipitatus, à Jove de cœlo in Lemnum decidit, ubi eum Sinties exceperunt.

187. *Turpiter.*] Mythologiam hujus fabulæ ita explicat Farnabius : *Ignea Martis stella*, inquit, *significat calorem, Veneris autem stella humorum temperatum ; ex horum conjunctione constat generatio : Quos sol aspectu suo elicit detegitque : Vulcani immodicus calor impedit. Neptunus, ut habet Homerus 8 Odyss. ligatos solvit : aquâ scilicet extinguit calorem.*

Ib. *Aliquis.*] Mercurium eum fuisse jocatus est Lucianus : quod fortè non temerè jocatus.

190. *Memorem.*] Quam Venus in memoriâ habeat. Sic Virg.

——*Sævæ memorem Junonis ob iram.*

Ib. *Cythereïa.*] Venus à Cytheris insulâ contra Cretam, quò primùm appulsam eam è mari egredientem nonnulli fabulati sunt.

192. *Quid nunc.*] Apostrophe ad solem ; quæ sequentem fabulam inducit.

Ib. *Hyperione.*] Hunc Hyperionem Cœli filium, Hesiodus et Apollodorus scripserunt quoque Solis patrem, quem pro sole ipso positum non semel reperias.

Ureris

Ureris igne novo : quique omnia cernere debes,
Leucothoën spectas : et virgine figis in unâ,
Quos mundo debes, oculos. Modò surgis Eoo
Temperiùs cœlo ; Modò seriùs incidis undis ;
Spectandique morâ brumales porrigis horas.
Deficis interdum : vitiumque in lumina mentis
Transit ; et obscurus mortalia pectora terres.
Nec, tibi quòd Lunæ terris propioris imago
Obstiterit, palles. Facit hunc amor iste colorem.
Diligis hanc unam : nec te Clymeneque, Rhodosque
Nec tenet Ææ genitrix pulcherrima Circes,
Quæque tuos Clytie, quamvis despecta, petebat.
Concubitus : ipsoque illo grave vulnus habebas
Tempore. Leucothoë multarum oblivia fecit ;
Gentis odoriferæ quam formosissima partu
Edidit Eurynome ; sed postquam filia crevit,
Quàm mater cunctas, tam matrem filia vincit.
Rexit Achæmenias urbes pater Orchamus : isque
Septimus à prisci numeratur origine Beli.
Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum :
Ambrosiam pro gramine habent : ea fessa diurnis
Membra ministeriis nutrit, reparatque labori.
Dumque ibi quadrupedes cœlestia pabula carpunt ;
Noxque vicem peragit ; thalamos Deus intrat amatos
Versus in Eurynomes faciem genetricis, et inter

ardes recenti flammâ : et qui debes cuncta intueri, vides solam Leucothoën : et intentos habes oculos in unâ puellâ, quos debes orbi. Nunc oreris maturiùs in cœlo orientali ; nunc tardiùs te immergis aquis ; et producis horas hyemales, dum diu in illius obtutu hæres. Deliquium pateris nonnunquam ; et defectus mentis porrigitur ad lucem ; caliginosus terrorem incutis animis hominum. Neque expallescis, quòd Luna vicinior terris obstiterit : hic amor parit hunc colorem. Amas hanc solam : neque Clymene, neque Rhodus, neque formosissima mater Circes Ææa te movet, quæ quantumvis neglecta optabat tuos complexus ; illo ipso tempore graviter amor alio *vulneratus eras. Leucothoë delevit ex animo* amicas *multas ; quam Eurynome pulcherrima nationis odores ferentis peperit ; sed postquam nata adolevit, tantùm filia superat matrem, quantùm mater* superat *cæteras. Orchamus parens imperium tenuit in urbes Achæmenias, atque is censetur septimus à primo* atque *antiquo Belo. Pascua equorum sunt sub regione occidentali : habent Ambrosiam pro pabulo. Ea alit artus lassos laboribus diurnis, et restituit* crastinum *laborem. Et dum quadrupedes pascuntur cibis cælestibus, et nox vicem absolvit, Deus subit cubiculum amicæ mutatus in vultus matris Eurynomes ; et*

NOTÆ.

196. *Leucothoën.*] Orchami Babyloniorum regis filiam, Soli adamatam.

198. *Temperiùs.*] *Maturiùs, Citiùs.* Adverbium est ab adverbio *Tempori.*

199. *Brumales.*] Breviores horas, adeóque et dies.

202. *Nec, tibi.*] Solem negat ex interpositione lunæ passum deliquium pallere, quod illi quandoque accidit : sed obnubilari, quia Leucothoës amore teneatur. Pallere propriè est amantum : unde alibi.
Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti.

204. *Clymene.*] Phaëtontis mater, de quâ jam sæpe, Oceani filia.

Ib. *Rhodos.*] Puella fingitur fuisse Rhodia, Neptuni, et, secundum aliquos, Veneris filia, Phœbo in primis adamata, ex quâ septem genuit filios.

205. *Ææa genitrix.*] Persa Oceani filia. Dicitur verò Circe *Ææa* ab *Æâ*, urbe seu Peninsulâ Colchidis ; quamquam alii aliter.

206. *Clytie.*] Una ex Oceani nymphis, Phœbe amore correpta, quam deinde odio maximo prosecutus est, ut infrà videdimus.

209. *Odoriferæ.*] Odores ferentis ; hoc est, Arabicæ.

210. *Eurynome.*] Oceani et Tethyos filia, uxorque Orchami.

212. *Achæmenias.*] Persicus, Arabiæ finitimas, quibus imperavit Achæmenes, à quo pars Persidis Achæmenia dicta est.

213. *Septimus.*] A Belo ; Abas, Acrisius, Danaë, Perseus, Bochæmon, Achæmenes, Orchamus.

214. *Axe.*] Pro cœli seu mundi parte occidentali posuit.

Bis

Bis sex Leucothoën famulas ad limina cernit
Lævia versato ducentem stamina fuso.
Ergo ubi, ceu mater, caræ dedit oscula natæ :
Res, ait, arcana est : famulæ, discedite ; neve
Arripite arbitrium matri secreta loquenti
Paruerunt ; thalamoque Deus sine teste relicto,
Ille ego sum dixit, qui longum metior annum,
Omnia qui video : per quem videt omnia tellus ;
Mundi oculus. Mihi crede, places. Pavet illa ; metuque
Et colus et fusus digitis cecidêre remissis.
Ipse timor decuit. Nec longiùs ille moratus,
In veram rediît faciem, solitumque nitorem.
At virgo, quamvis inopino territa visu,
Victa nitore Dei, positâ vim passa querelâ est.
Invidit Clytie (neque enim moderatus in illâ
Solis amor fuerat) stimulataque pellicis irâ
Vulgat adulterium : diffamatumque parenti
Indicat. Ille ferox immansuetusque precantem,
Tendentemque manus ad lumina Solis, et, Ille
Vim tulit invitæ, dicentem, defodit altâ
Crudus humo : tumulumque super gravis addit arenæ.
Dissipat hunc radiis Hyperione natus : iterque
Dat tibi, quo possis defossos promere vultus.
Nec tu jam poteras enectum pondere terræ
Tollere, Nympha, caput : corpusque exangue jacebas.
Nil illo fertur volucrum moderator equorum
Post Phaëtonteos vidisse dolentius ignes.
Ille quidem gelidos radiorum viribus artus,
Si queat, in vivum tentat revocare calorem.
Sed quoniam tantis fatum conatibus obstat,
Nectare odorato spargit corpusque, locumque :

inter duodecim ancillas vidit ad januam Leucothoën trahentem fila tenuia fuso versato. Postquam igitur obtulit suavia, tanquam mater dilectæ filiæ. Rem, ait habeo secretam. ancillæ, abite, neve velitis esse testes matri aperienti arcana. Obtemperaverunt, et Deus, arbitris è cubiculo remotis, dixit, Ego sum ille, qui mensuro longum annum qui cuncta intueor, per quem terra cuncta cernit ; orbis lumen : mihi fidem adhibeas, mihi *amatae. Illa metuit ; et colus, et fusus exciderunt digitis timore laxatis. Ipse metus decorus fuit ; neque ille diutius hærens induit veros vultus, et consuetum splendorem. At puella, quanquam tremefacta insperato visu, superata splendore Dei. vim tulit sine querimoniâ. Clytie invidit (neque enim amor Solis fuerat mediocris in illam) et incitata irâ in adulteram propugat adulterium, et vulgatum patri aperit. Ille crudelis et inhumanus, et ferus tegit altâ terrâ orantem, et porrigentem manus ad lumina Solis, et dicentem, ille violavit* me *repugnantem; et superinjecit cumulum ponderosæ arenæ.* Sol *filius Hyperionis* arenam *hanc discutit radiis ; et tibi,* Leucothoë, *viam facit, quâ possis emittere faciem terrâ obrutam. Tu verò, Nympha, jam non poteras erigere caput interfectum onere terræ : et jacebas corpus examine. Nihil Sol rector equorum alatorum dicitur vidisse iniquius post flammas Phaëthontis. Ille quidem nititur virtute radiorum reducere, si possit, ad vivum calorem membra frigida. Sed quia fatum impedit tantos nisus, imbuit nectare odorato et corpus, et locum :*

NOTÆ.

234. *Neque enim.*] Immoderatus erat, adeóque nimis apertus ; dicit hoc, ne quis fortasse Apollinis furta Clytiæ cognita miretur.

235 *Pellicis irâ.*] Irâ, quâ in Leucothoën pellicem flagrabat, vel potiùs irâ quâ pellices ardere solent, cùm rivalem invenerint ; constat enim Clytien etiam fuisse Apollini quondam amatam ex v. 257, seq. *non ampliùs author lucis adit*, &c.

240. *Crudus.*] *Crudelis*, immitis. Allusum fortè ad supplicia vestalium corruptarum.

246. *Ignes.*] *Fulmina* quibus à Jove missis Phaëton periit.

Multaque præquestus, Tanges tamen æthera, dixit.
Protinus imbutum cœlesti nectare corpus
Delicuit, terramque suo madefecit odore :
Virgaque per glebas sensim radicibus actis
Thurea surrexit ; tumulumque cacumine rupit.

IV. At Clytien (quamvis amor excusare dolorem,
Indiciumque dolor poterat) non ampliùs auctor
Lucis adit : Venerisque modum sibi fecit in illâ.
Tabuit ex illo dementer amoribus usa,
Nympharum impatiens ; et sub Jove nocte dieque
Sedit humo nudà nudis incompta capillis.
Perque novem luces expers undæque cibique,
Rore mero, lachrymisque suis jejunia pavit : .
Nec se movit humo. Tantùm spectabat euntis
Ora Dei : vultusque suos flectebat ad illum.
Membra ferunt hæsisse solo : partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas.
Est in parte rubor : violæque simillimus ora
Flos tegit. Illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem : mutataque servat amorem.

V. Dixerat : et factum mirabile ceperat aures.
Pars fieri potuisse negant ; pars omnia veros
Posse Deos memorant : sed non et Bacchus in illis.
Poscitur Alcithoë, postquam siluêre sorores :
Quæ radio stantis percurrens stamina telæ,
Vulgatos taceo, dixit, pastoris amores
Daphnidis Idæi, quem Nymphæ pellicis ira

at priùs multa conquestus, nihilominus inquit, penetrabis cœlum. Continuò corpus delibutum cælesti nectare emollitum est, et imbuit terram suo odore ; et surculus thurifer prodit, radicibus porrectis paulatim per cespitem, et per arenæ aggerem vertice suo erupit.

IV. *At Sol pater luminis non ampliùs accedit ad Clytien (quanquam amor poterat excusare invidiam, et invidia indicium) et abstinuit à Venere cum illâ.* Clytie *insanissimè usa amoribus consumta est ab illo* tempore; *Nymphas fugiens ; et comam gerens inornatam atque nudam, jacet humi sub dio, et nocte et die ; et per novem Dies sine aquâ et sine alimentis fecit jejunia solo rore et suis lachrymis : neque se movit à terrâ : intuebatur solummodo vultus Dei prætereuntis, et convertebat suam faciem ad illum. Dicunt artus ejus adhæsisse terræ ; et pallor mutavit in herbas exsangues partem coloris. Est rubor in parte ; et flos simillimus violæ occulit os. Illa tametsi impeditur radice, flectitur ad solem suum ; mutata adhuc tuetur* suum *amorem.*

V. *Absolverat fabulam : et factum stupendum demulserat aures. Pars diffitentur fieri potuisse, pars dicunt veros Deos omnia posse : sed non est etiam Bacchus ex eo numero. Alcithoë petitur, postquam sorores conticuerunt ; quæ telam pendentem radio texens, Tritos, inquit, prætereo amores, Daphnidis pastoris Idæi, quem Nympha irata ob pellicem* rivalem.

NOTÆ.

253. *Delicuit.*] Præteritum à deliquesco, *Molle et liquidum factum est corpus.*

Ib. *Odore.*] Quia in arbusculam mutata est, ex cujus inciso cortice thus exsudat, quod foco admotum Dîs gratissimum præbet odorem atque adeò *æthera tangit.*

257. *Indiciumque.*] Quod Orchamo Leucothoës patri fecerat.

259. *Dementer usa.*] Dolore amens, quòd se ab Apolline prorsùs derelictam sentiret.

260. *Nympharum impatiens.*] Commercium aliarum nympharum fugiens.

269. *Flos tegit.*] *Heliotropium* describit, quod se cum sole circumagere, illumque sequi creditum, in quod mutata est Clytie.

271. *Ceperat.*] Occupaverat, delectârat.

273. *Sed non et Bacchus.*] Non imperitè profecto istud a poëtâ additum, ut Bacchi refricetur memoria, ad quem tandem redeundùm, ut aptè inter se cohæreant hæ fabularum narrationes.

274. *Poscitur.*] Ut etiam fabellam aliquam narret.

277. *Idæi.*] *Phrygii,* vel *Cretensis ;* quippe et in Phrygiâ et in Cretâ mons Ida. Siculum hunc fecerant alii, nisi fortè plures fuerunt.

Contulit

Contulit in saxum. Tantus dolor urit amantes.
VI. Nec loquor, ut quondam naturæ jure novato
Ambiguus fuerit modò vir, modò fœmina, Scython.
VII. Te quoque, nunc adamas, quondam fidissime parvo,
Celmi, Jovi : largoque satos Curetas ab imbri :
VIII. Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores
Prætereo. Dulcique animos novitate tenebo.
IX. Unde sit infamis ; quare malè fortibus undis
Salmacis enervet, tactosque remolliat artus ;
Discite. Caussa latet : vis est notissima fontis.
Mercurio puerum divâ Cythereïde natum
Naïdes Idæis enutrivêre sub antris.
Cujus erat facies, in quâ materque paterque
Cognosci possent : nomen quoque traxit ab illis.
Is tria cùm primùm fecit quinquennia ; montes
Deseruit patrios : Idâque altrice relictâ
Ignotis errare locis, ignota videre
Flumina gaudebat ; studio minuente laborem.
Ille etiam Lycias urbes, Lyciæque propinquos
Caras adit. Videt hic stagnum lucentis ad imum
Usque solum lymphæ. Non illìc canna palustris,
Nec steriles ulvæ, nec acutâ cuspide junci.
Perspicuus liquor est. Stagni tamen ultima vivo

mutavit in lapidem. Tanta ira instigat amantes.

VI. *Neque dico, ut olim Scython fuerat ambiguus, nunc mas, nunc fœmina, naturæ conditione mutatâ.*

VII. *Omitto te etiam Celmi, jam adamas, olim fidelissime parvo Jovi ; omitto etiam Curetas ortos ex ubere pluviâ.*

VIII. *Et Crocon mutatam in tenues flores cum Smilace : et morabor mentes gratâ novitate.*

IX. *Audite quamobrem Salmacis sit dedecorata, quare vires auferat effœminatis aquis, et enervat membra contacta. Caussa ignoratur : potentia fontis est vulgata. Naïdes aluerunt sub speluncis Idæis puerum natum Mercurio ex divâ Cythereïde, cujus vultus erat, in quo pater et mater possent dignosci : habuit etiam nomen ab illis. Is, statim atque implevit annum decimum quintum, destituit montes paternos, et Idâ nutrice desertâ gestiebat vagari per ignota loca, et cernere fluvios ignotos, dum interim alacritas levaret laborem. Ille etiam invisit urbes Lycias, et Caras conterminos Lyciis. Hic aspicit lacum aquæ perspicuæ usque ad ultimum fundum. Illic neque arundo palustris, neque ulvæ inutiles, neque junci acutâ cuspide succreverunt. Aqua est pellucida. Margo tamen stagni virente*

NOTÆ.

282. *Celmi.*] Unus ex Idæis Dactylis, Jovis nutritius, cui parvulo multùm dilectus, à quo postea, quòd mortalem eum vulgavisset, in adamantem mutatus est.

Ib. *Curetas.*] Diomedes ait, Opem in Idam Cretensem delatam ex fugâ, cùm puerperii tempus instaret, primam montis partem manibus prehendisse, atque in partu solutam. Ex impressione verò palmarum Curetas prodiisse, quos ab effectu Græci nominis *Dactylos*, i. e. digitos, et *Idæos* à monte nominaverunt. Strabo ait ἀπὸ τῆς κουρᾶς, id est, à tonsurâ *Curetas* appellatos, quòd detonsi essent. Jovis fuerunt nutritii, et Cybeles sacerdotes. Dicti sunt item *Corybantes*.

383. *Smilace.*] Puella est, quæ Crocon amavit, quo cùm potiri non posset, in Smilacis, quæ hederæ similis est, florem mutata est, sicuti et Crocus in Crocum.

285. *Infamis.*] Fuit Salmacis fons Cariæ, in quem quicunque vir descenderet, ita mollis fiebat, et fœminæ naturam induebat, ut inde *Hermaphroditus*, hoc est, utrumque sexum habens, exiret : quâ re fons infamis factus. Unde verò illi tanta vis, meliùs erit ex ipso poëtâ cognitum.

291. *Nomen.*] Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης.

296. *Lycias.*] Est Lycia Asiæ minoris provincia, ad mare Mediterraneum, aut ejus partem, quod à Lydiâ *Lycium* dicitur.

297. *Caras.*] Accusativus Græcus. Sunt autem Cares Cariæ incolæ, juxta Lyciam.

Cespite

Cespite cinguntur, semperque virentibus herbis.
Nympha colit : sed nec venatibus apta, nec arcus
Flectere quæ soleat, nec quæ contendere cursu :
Solaque Naïadum celeri non nota Dianæ.
Sæpe suas illi fama est dixisse sorores :
Salmaci, vel jaculum, vel pictas sume pharetras,
Et tua cum duris venatibus otio misce.
Nec jaculum sumit, nec pictas illa pharetras ;
Nec sua cum duris venatibus otia miscet.
Sed modò fonte suo formosos perluit artus :
Sæpe Citoriaco deducit pectine crines ;
Et quid se deceat, spectatas consulit undas.
Nunc perlucenti circumdata corpus amictu,
Mollibus aut foliis, aut mollibus incubat herbis.
Sæpe legit flores. Et tunc quoque fortè legebat.
Cùm puerum vidit : visumque optavit habere.
Nec tamen antè adiit, etsi properabat adire,
Quàm se composuit, quàm circumspexit amictus,
Et finxit vultum ; et meruit formosa videri.
Tunc sic orsa loqui : Puer ô dignissime credi
Esse Deus ; seu tu Deus es, potes esse Cupido ;
Sive es mortalis ; qui te genuêre beati :
Et frater felix, et fortunata profectò
Si qua tibi soror est, et quæ dedit ubera nutrix.
Sed longè cunctis, longéque potentior illis ;
Si qua tibi sponsa est ; si quam dignabere tædâ.
Hæc tibi sive aliqua est ; sit furtiva voluptas :
Seu nulla est ; ego sim : thalamumque ineamus eundem.
Naïs ab his tacuit : pueri rubor ora notavit
Nescia quid sit amor : sed et erubuisse decebat.
Hic color apricâ pendentibus arbore pomis :
Aut ebori tincto est, aut sub candore rubenti,
Cùm frustrà resonant æra auxiliaria, lunæ.

glebâ circumdatur, et gramine semper viridi. Nympha frequentat ; sed neque apta venationi nec quæ consueverit curvare arcus nec certare cursu, et sola Naïadum non cognita veloci Dianæ. Fama est suas sorores sæpe illi dixisse Salmaci, cape jaculum vel pharetras versicolores ; et misce tua otia cum laboriosis venatibus. Neque illa capit jaculum, neque pictas pharetras. neque miscet sua otia cum laboriosis venatibus. Sed tantùm lavat pulchra membra in fonte suo : sæpe pectit capillos pectine buxeo ; et consulit aquas spectatas, quid sibi conveniat : interdum induta corpus vestitu pellucido sternitur vel in teneris frondibus, vel in teneris graminibus. Sæpe colligit flores ; et tum quoque fortè colligebat, cùm aspexit juvenem, et cupivit frui conspecto. Neque tamen priùs accessit, quanquam festinabat accedere, quàm se ornavit, quàm circumspexit vestitus, et composuit faciem, et digna fuit videri pulchra. Tunc sic accœpit loqui. O Juvenis dignissime haberi deus ; sive tu deus es, videris esse Cupido : seu es mortalis, qui te produxerunt sunt *felices, frater est quoque beatus, et sanè soror, si quam habes, est felix, et nutrix quæ* tibi *admovit mammam. Sed si quam habes sponsam si quam dignam* credideris *face, ea longè multóque fortunatior illis omnibus. Seu aliquam habes, voluptas sit mihi secreta : seu nullam habes, ego sim* tibi sponsa. *et conveniamus in unum cubiculum. Post hæc Naïs siluit : rubor tinxit vultus adolescentis ignorantis quid sit amor : sed etiam decorum erat pudore suffusum fuisse. Hic est color pomis adhærentibus arbori soli expositæ aut ebori calore infecto, aut lunæ rubenti sub albedine, cùm æra opifera ne quidem obstrepunt.*

NOTÆ.

311. *Citoriaco.*] *Buxeo ;* à Citoro Galatiæ monte buxo celebri.

319. *Et finxit vultum.*] Sumsit vultum blandum, amantique aptum.

333. *Æra.*] Mulieres astrologiæ peritæ, eclipseos lunæ præsciæ, quò sibi fidem apud vulgus facerent, simulabant se carmine magico, veneficiis, et rhombo posse lunam rubore suffusam deducere. Quod cùm vulgò persuasum esset, laboranti lunæ auxiliari se credebant, si pelvium tinnitu, et turbarum strepitu obstreperent carminibus veneficarum, ne exaudirentur à lunâ.

Poscenti

Poscenti Nymphæ fine fine sororia saltem
Oscula, jamque manus ad eburnea colla ferenti,
Desinis ? an fugio, tecumque, ait, ista relinquo ?
Salmacis extimuit ; Locaque hæc tibi libera trado,
Hospes, ait ; simulatque gradu discedere verso.
Tum quoque respiciens, fruticumque recondita silvâ
Delituit ; flexumque genu submisit. At ille
Ut puer, et vacuus ut inobservatus in herbis
Huc it ; et hinc illuc : et in alludentibus undis
Summa pedum, taloque tenus vestigia tingit.
Nec mora ; temperie blandarum captus aquarum,
Mollia de tenero velamina corpore ponit.
Tum verò obstupuit, nudæque cupidine formæ
Salmacis exarsit : Flagrant quoque lumina Nymphes ;
Non aliter, quàm cum puro nitidissimus orbe
Oppositâ speculi referitur imagine Phœbus.
Vixque moram patitur : vix jam sua gaudia differt.
Jam cupit amplecti : jam se malè continet amens.
Ille, cavis velox applauso corpore palmis,
Desilit in latices : alternaque brachia ducens
In liquidis translucet aquis : ut eburnea si quis
Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro.
Vicimus, en meus est, exclamat Naïs : et omni
Veste procul jactâ, mediis immittitur undis :
Pugnacemque tenet ; luctantiaque oscula carpit :
Subjectatque manus, invitaque pectora tangit :
Et nunc hàc juveni, nunc circumfunditur illàc.
Denique nitentem contrà, elabique volentem
Implicat, ut serpens, quam regia sustinet ales ;
Sublimemque rapit : pendens caput illa, pedesque
Alligat ; et caudâ spatiantes implicat alas.
Utve solent hederæ longos intexere truncos :

nymphæ petenti indesinenter saltem suavia sororia. jamque manus ad candidum collum injicienti, dixit, Puer, *desine* me sollicitare, *aut discedam, et tibi* soli loca *hæc relinquam. Salmacis expavit : et inquit, Hospes, tibi loca hæc libera relinquo; et fingit abire gressu averso. Tum etiam respectans et tecta in frutetis se occultavit, et seinflexit poplite cu vato : At ille, utpote puer, et tanquam non esset visus in gramine* jam à Salmace *relicto, huc vadit, et deinde illuc, et mergit ultimam partem pedum et plantam usque ad talos in aquis alludentibus. Et sine cunctatione delinitus tepore ablandientium aquarum, exuit tenues amictus à molli corpore. Tum verò Salmacis mirata est. et incaluit amore nudæ formæ. Oculi etiam nymphæ ardent ; non aliter quàm cùm sol splendidus in sereno cælo repercutitur à speculo sibi objecto. Vixque moram tolerat, vix jam prorogat suam voluptatem. Jam optat complecti, vix jam furens se reprimit. Ille celer prorumpit in aquam corpore leviter percusso palmis ; et movens lacertos per vices in nitidis aquis translucet ; quemadmodum si quis operiat imagines ex ebore factas vel alba lilia vitro pellucido. Vicimus, exclamat Naïs. Ecce meus est, et omni amictu procul deposito, sese injicit in medias aquas ; et urget reluctantem, et deosculatur nolentem, et subjicit manus, et tangit pectora invita, et modò hàc circumcingit puerum, modò illàc. Denique impedit reluctantem, et cupientem evadere, sicut anguis, quem avis regia tenet, et aufert sublimem : ille pendens implicat caput et pedes* avis, *et caudâ suâ involvit alas* illius *extensas. Vel ut hederæ consueverunt implicare productos stipites :*

NOTÆ.

334. *Sororia.*] Qualia sorori frater honestè dare potest.

347. *Flagrant.*] Ex incendio amoris, qui in oculis se maximè prodit.

353. *Alternaque.*] Nutantium more, qui brachia vicissim movent.

362. *Ut serpens.*] Αἰετὸς ὑψιπέτης ——— φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον, &c. Hom. Il. 12. 201.

Ib. *Regia ales.*] *Aquila,* Jovis armiger.

Utque

Utque sub æquoribus deprênsum polypus hostem
Continet, ex omni dimissis parte flagellis.
Perstat Atlantiades ; sperataque gaudia Nymphæ
Denegat. Illa premit ; commissaque corpore toto
Sicut inhærebat, Pugnes licet, improbe, dixit,
Non tamen effugies. Ita Dî jubeatis, et istum
Nulla dies à me, nec me seducat ab isto.
Vota suos habuêre Deos : nam mista duorum
Corpora junguntur, faciesque inducitur illis
Una. Velut si quis conductâ cortice ramos
Crescendo jungi, pariterque adolescere cernat.
Sic ubi complexu coïerunt membra tenaci,
Nec duo sunt, et forma duplex, nec fœmina dici,
Nec puer ut possint ; neutrumque, et utrumque videntur.
Ergo ubi se liquidas, quò vir descenderat, undas
Semimarem fecisse videt, mollitaque in illis
Membra : manus tendens, sed jam non voce virili
Hermaphroditus ait, Nato date munera vestro,
Et pater et genitrix, ambōrum nomen habenti :
Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
Semivir ; et tactis subitò mollescat in undis.
Motus uterque parens nati rata vota biformis
Fecit, et incerto fontem medicamine tinxit.
X. Finis erat dictis ; et adhuc Minyeïa proles
Urget opus, spernitque Deum, festumque profanat :
Tympana cùm subitò non apparentia raucis
Obstrepuêre sonis : et adunco tibia cornu,

et ut polypus coërcet hostem correptum sub aquis, cirris suis pedibus flagella imitantibus hîc inde sparsis. Atlantiades perseverat, et recusat nymphæ voluptatem expectatam. Illa urget et conjuncta toto corpore quemadmodum affixa erat, Quamvis, inquit, reluctaris, pessime, non tamen effugies : ita velitis dii, neque ulla dies hunc disjungat à me, nec me ab eo. Preces invenerunt deos propitios : nam corpora confusa duorum connectuntur, atque unus vultus illis tribuitur : quemadmodum si quis videat ramos coalescere crescendo cortice connexo, et simul augeri. Sic postquam artus coaluerunt firmo complexu, neque duo sunt, et forma duplex, neque possint appellari fœmina neque mas, et videntur neutrum et utrumque. Cùm igitur Hermaphroditus cernit aquas fluidas, in quas vir intraverat, ipsum reddidisse semivirum, et artus esse effœminatos in illis, porrigens manus dixit, sed non jam sono masculo, O pater et mater facite in gratiam filii, qui habet nomen utriusque vestrum, ut quicumque mas descenderit in hos fontes, egrediatur inde semivir ; et emolliatur in aquis, quàm primùm eas tetigerit. Parens uterque annuens firmavit preces filii ambigui, et infecit fontem ignoto veneno.

X. Absolverant suas narrationes, et adhuc Minyeïa progenies promovet opus, et aspernatur deum et violat festum, cùm repentè tympana illis non visa personant rauco strepitu ; et tibia curvo cornu,

NOTÆ.

366. *Polypus.*] Piscis est à pedum multitudine, quos Plinius crines et cirros, noster flagella appellat, sic dictus ; quibus quamlibet prædam, aut hostem, præcipuè autem Conchylia, implicat. De eo Plinius, Ælianus, alii.

368. *Atlantiades.*] *Hermaphroditus* pronepos Atlantis : Hic nempe Majam, Maja Mercurium, Mercurius genuit Hermaphroditum.

388. *Tinxit.*] Falsò creditum esse Venereâ mollitie implicare Salmacidem eos, qui ex suo fonte bibissent, scripsit Vitruvius : atque ait idem fabulæ locum dedisse, quòd ab Argis sedibus pulsi Cares, cùm ex montibus, ubi latrocinia exercebant, ad notum fontem descenderent, ibi in Græcorum consuetudinem et suavitatem suâ voluntate reducti fuerint.

389. *Minyeïa.*] *Alcithoë, Arsinoë, et Leucothea* : vel, ut Ant. Liberalis, Leucippe, Arsippa, et Alcathoë.

390. *Opus.*] Telam die Baccho sacrâ nectit, lanificium exercet ; quod antè vidimus.

391. *Non apparentia.*] Quæ Minyeïdes mente captæ sibi visæ sunt audire.

Tinnulaque

Tinnulaque æra sonant : redolent myrrhæque crocique :
Resque fide major, cœpêre virescere telæ,
Inque hederæ faciem pendens frondescere vestis.
Pars abit in vites : et quæ modò fila fuerunt,
Palmite mutantur : de stamine pampinus exit :
Purpura fulgorem pictis accommodat uvis.
Jamque dies exactus erat, tempusque subibat,
Quod tu nec tenebras, nec posses dicere lucem ;
Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis.
Tecta repente quati, pinguesque ardere videntur
Lampades, et rutilis collucere ignibus ædes :
Falsaque sævarum simulacra ululare ferarum.
Fumida jamdudum latitant per tecta sorores ;
Diversæque locis ignes ac lumina vitant.
Dumque petunt latebras, parvos membrana per artus
Porrigitur ; tenuique inducit brachia pennâ.
Nec quâ perdiderint veterem ratione figuram
Scire sinunt tenebræ. Non illas pluma levavit :
Sustinuêre tamen se perlucentibus alis.
Conatæque loqui, minimam pro corpore vocem
Emittunt ; peraguntque leves stridore querelas.
Tectaque, non silvas, celebrant : lucemque perosæ
Nocte volant, seroque trahunt à vespere nomen.
XI. Tum verò totis Bacchi memorabile Thebis
Numen erat ; magnasque novi matertera vires
Narrat ubique Dei : de totque sororibus expers
Una doloris erat, nisi quem fecêre sorores.
Aspicit hanc natis thalamoque Athamantis habentem

et æra stridula obstrepunt ; et myrrhæ et croci exhalant ; resque incredibilis, telæ cœperunt virere et vestes pendulæ frondescere in modum hederæ. Pars mutatur in vites ; et quæ modò fuerunt fila vertuntur in palmitem : pampinus prodit ex stamine ; purpura dat splendorem uvis rubro colore distinctis. Jamque dies effluxerat et tempus aderat, quod neque tu possis vocare caliginem, neque lucem, sed tamen conjunctionem incertæ noctis cum luce : subitò tecta videntur concuti, et pingues lampades lucere, et domus splendescere rutilis flammis, et fictas imagines crudelium ferarum ululare. Jam diu sorores sese abdunt per domum fumo plenam, et in varia ; loca dispersæ effugiunt flammas atque lucem. Et dum quærunt latibula, cuticula extenditur per exilia membra, et involvit brachia subtili pennâ. Neque tenebræ patiuntur cognoscere quomodo amiserint priorem formam. Pluma illas non sustulit : attamen sustentæ sunt alis perlucidis : et cum tentent loqui, offerunt exiguum sonum pro corporis sui modulo ; et queruntur tenui stridore ; et frequentant tecta, non silvas ; et exosæ lucem nocte volant, et ducunt nomen à vespere.

XI. *Tum verò potestas Bacchi erat celebris totis Thebis ; et matertera refert ubique magnam potentiam novi dei ; et sola de tot sororibus erat ærumnâ* omni *vacua, nisi* illius *quam sorores illi attulerant. Juno hanc videt animo elatam ob filios, et conjugium Athamantis.*

NOTÆ.

393. *Myrrhæque.*] Quibus fingitur Bacchus delibutus, ut suprà lib. III. v. 555.

395. *Vestis.*] Lana in fusis et telis, quod innuunt versus sequentes.

398. *Purpura.*] Color lanarum purpureus, vel simpliciter color insitis uvis purpureus.

400. *Quod tu.*] *Crepusculum.*

404. *Ferarum.*] Tigres dicit et Lynces, quæ Bacchi dicuntur currum trahere.

407. *Parvos.*] Quia in vespertiliones sorores mutatæ, qui alarum loco membranam quandam habent, quæ illis etiam pedum usum præbet.

408. *Pennâ.*] Duriter admodum per pennas membranam illam intelligas, quâ instructos discit vespertiliones alarum loco.

415. *Nomen.*] Νυκτεgίδες dictæ.

417. *Matertera.*] *Ino*, soror Semeles.

418. *Expers una.*] Sola erat inter tot sorores quæ nullum adhuc infortunium passa est ; quippe Semele extinctâ. Autonoë filium Actæonem in cervum mutatum viderat, filium Penthea Agave discerpserat.

420. *Athamantis.*] Fuit Athamas Æoli filius, rex Thebarum.

Sublimes

Sublimes animos, et alumno numine Juno ;
Nec tulit ; et secum, Potuit de pellice natus
Vertere Mæonios, pelagoque immergere, nautas,
Et laceranda suæ nati dare viscera matri,
Et triplices operire novis Minyeïdas alis :
Nil poterit Juno, nisi inultos flere dolores ?
Idque mihi satis est ? hæc una potentia nostra est ?
Ipse docet quid agam. Fas est et ab hoste doceri.
Quidque furor valeat, Pentheâ cæde satisque
Ac supèr ostendit. Cur non stimuletur, eatque
Per cognata suis exempla furoribus Ino ?
Est via declivis funestâ nubila taxo :
Ducit ad infernas per muta silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners ; umbræque recentes
Descendunt illâc, simulacraque functa sepulchris.
Pallor Hiemsque tenent latè loca senta : novique,
Quà sit iter, manes, Stygiam quod ducit ad urbem,
[Ignorant : ubi sit nigri fera regia Ditis.]
Mille capax aditus, et apertas undique portas
Urbs habet. Utque fretum de totâ flumina terrâ,
Sic omnes animas locus accipit ille ; nec ulli
Exiguus populo est, turbamve accedere sentit.
Errant exsangues sine corpore et ossibus umbræ :
Parsque forum celebrant, pars imi tecta Tyranni ;
Pars aliquas artes antiquæ imitamina vitæ

et deum alumnum : et ægre hoc tulit ; et secum dixit ; *ortus ex adulterâ potuit transformare nautas Mæonios in* delphinos. *et immergere muri, et tradere præcordia filii discerpenda suæ genetrici. et tegere tres Minyeïdas novis alis ; Juno nihil poterit, nisi plorare inultas ærumnas ? Atque id mihi satis est ? hæc est sola potentia quam nos habemus ? Ipse edocet quid faciam ; licet etiam doceri ab hoste ; et satis superque monstrat nece Penthei quid furor possit. Quamobrem Ino non incitetur* furore, *et sequatur exempla sororum suarum simili dementiâ affecta ? Est iter depressum obductum taxo pestiferâ : ducit ad sedes Stygias muto silentio. Pigra palus Stygia emittit nebulas ; et umbræ novæ et manes sepulchris functi descendunt illuc. Horror et frigus obsident latè loca squalida : Et recentes umbræ nesciunt quæ sit via quæ ducit ad urbem infernam,* aut *ubi sit palatium atri Plutonis. Urbs magna habet mille ciditus, et fores undique patentes : et quemadmodum mare recipit amnes totius terræ, sic ille locus omnes animas : neque nimis est parvus ad* continendam *ullam multitudinem, aut sentit agmina venire. Umbræ exsangues vagantur sine corpore et ossibus ; et pars frequentat fo um, pars curiam inferni regis ; pars studia aliqua exercent ad imitationem prioris vitæ in terris actæ*

NOTÆ.

421. *Alumno numine.*] *Baccho*, cujus Ino erat nutrix.

422. *Natus.*] *Bacchus* Semeles ex Jove filius.

423. *Mæonios.*] *Tyrrhenos*, de quibus suprà, qui à Mæoniâ Asiæ minoris provinciâ erant oriundi.

424. *Nati.*] De quo jam sæpe : nam de Pentheo à matre lacerato loquitur.

428. *Ipse*] *Bacchus.*

431. *Cognata.*] His similia, quibus correptæ, et Ino et Agave Pentheum laniaverunt.

435. *Functa.*] Non enim insepultorum umbris Stygem fas erat transire. Unde apud Virg. Æn. 6. Sibylla ita alloquitur Palinurum

Tu Stygias inhumatus aquas, &c.

436. *Senta.*] Quippe inertia et squalida, quò nullus solis radius pervadere potest.

438. *Ignorant.*] Versum hunc ut ineptum tollit Heinsius. Si retineas, sensus se habet utì interpretati sumus.

441. *Nec ulli exiguus*] Quantacunque adveniat umbrarum multitudo, facilè omnes recipit, nec sentit numerum augeri ; quia vel locus ipse vastè patet, vel animæ nullum occupant spatium.

444. *Forum.*] Ubi causas audit Minos.

445. *Pars aliquas artes.*] Iisdem studiis tenentur apud inferos, quæ vivi in terris exercebant. Secutus est Virg. Æn. VI.

Pars in gramineis exercent, &c.

Exercent :

Exercent ; aliam partem sua pœna coërcet.
Sustinet ire illuc, cœlesti sede relictâ,
(Tantùm odiis, iræque dabat) Saturnia Juno.
Quò simul intravit, sacroque à corpore pressum
Ingemuit limen ; tria Cerberus extulit ora :
Et tres latratus simul edidit. Illa sorores
Nocte vocat genitas, grave et implacabile numen.
Carceris ante fores clausas adamante sedebant :
Deque suis atros pectebant crinibus angues.
Quam simul agnôrunt inter caliginis umbras ;
Surrexêre Deæ. Sedes Scelerata vocatur.
Viscera præbebat Tityos lanianda ; novemque
Jugeribus distentus erat. Tibi, Tantale, nullæ
Deprênduntur aquæ : quæque imminet, effugit arbos.
Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphe, saxum.
Volvitur Ixion ; et se sequiturque, fugitque.
Molirique suis lethum patruelibus ausæ,
Assiduæ repetunt, quas perdant, Belides undas.

exercet ; alia parte suppliciis urgetur. Juno Saturnia non veretur, illuc descendere cœlesti domo destitutâ (tantùm indulgebat dolori atque odiis) Quò statim, atque subiit, et fores impulsæ à sacro corpore strepitum fecerunt. Cerberus, erexit tria capita et simul tres emisit latratus. Illa arcessit sorores nocte ortas, quæ numina sunt sæva et inexorabilia. Sedebant ante januam carceris obseratam adamante, et pectebant nigros serpentes ex suis capillis. Quam cùm primùm deæ agnoverunt inter tenebras opacas, surrexerunt. Locus appellatur Sceleratus. Ibi *Tityus dabat præcordia discerpenda, et extensus erat per novem jugera. Tantale, nullæ aquæ à te inveniuntur, et arbor quæ impendet à te recedit. Aut petis lapsum aut sursum moves lapidem statim relapsurum, Sisyphe. Ixion rotatur, et se fugit et insequitur. Et Belides non veritæ parare necem suis patruelibus, intentæ repetunt aquas, quas* necesse est statim *perdant.*

NOTÆ.

448. *Dabat.*] Juno, quæ majestatis oblita, ad inferos descendere non dedignata est.

450. *Cerberus.*] Ditis aulæ janitor canis centiceps, ut Horatio visum, triceps secundum alios, leonis, lupi, et canis ora gerens.

452. *Nocte genitas.*] *Furias* dicit Acherontis et Noctis filias. Tres fuisse dicuntur, Tisiphone, Alecto, et Megæra.

Ib. *Grave.*] Potest hoc referri ad Junonem, sed potiùs ad furias, quas quasi sub uno numine comprehensas dicit.

453. *Adamante.*] Id est, seris firmissimis : ut nullâ vi pœnam effugere valeant, qui intus clausi sunt.

456. *Scelerata*] Quia ibi plectuntur scelerati. *Sceleratum limen*, Virg. VI. Æn.

457. *Tityos.*] Jovis fuit et Elaræ filius, quem ob corporis immensam magnitudinem Terrâ genitum fuisse fabulati sunt. Hic Latonam de stupro appellare ausus, sagittis Apollinis ad inferos deturbatus est, ubi jecur perpetuò renascens vulturi assiduè præbet exedendum.

458. *Tantale.*] Tantalus Jovis, ex Plote nymphâ filius, qui propter garrulitatem, deorum secretis in vulgus prolatis, vel quia Pelopem filium diis epulandum apposuit, hâc pœnâ apud inferos est multatus, ut inter epulas fame, in mediis aquis siti torqueatur ; cui etiam lapis imminet jamjam cadenti similis.

460. *Sisyphe.*] Æoli fuit filius latrocinio infamis, quem Theseus detrusit ad inferos, ubi saxum habet ad montis verticem subvolvendum, quod simul ac in ascendendo elapsum est, cogitur repetere.

461. *Ixion.*] Qui à Jove in cœlum elatus, ausus est Junonem sollicitare, cujus sub imagine nubem illi objecit Jupiter, et deinde ad inferos dejecit, ubi rotæ alligatus æternùm volvitur.

Ib. *Et se sequiturque.*] Nempe rotæ circumactæ affixus

463 *Quas perdant.*] Quia vas, in quos aquas fundunt, perforatum est.

Ib. *Belides.*] *Beli nepotes.* Nam Belus duos habuit filios Danaum et Ægyptum. Is quinquaginta Danai filias totidem filiis suis desponsavit. Sed Danaus, cùm Apollinis oraculo dicisset, se quandoque ab uno filiorum Ægypti, suo genero occisum iri, filiabus mandavit, ut primâ nocte quæque suos maritos occiderent. Quæ quidem omnes, præter unam Hypermnestram natu minimam, quæ Lynceo sponso pepercit, à quo postea Danaus fuit interfectus, patri sunt obsecutæ. Quare eâ pœnâ apud inferos damnatæ sunt, ut cribris aquam haurire nunquam desistant.

Quos omnes acie postquam Saturnia torvâ
Vidit, et ante omnes Ixiona ; rursus ab illo
Sisyphon aspiciens, Cur hic è fratribus, inquit,
Perpetuas patitur pœnas ? Athamanta superbum
Regia dives habet : qui me cum conjuge semper
Sprevit ; et exponit caussas odiique, viæque,
Quidque velit. Quod vellet, erat, ne regia Cadmi
Staret ; et in facinus traherent Athamanta sorores.
Imperium, promissa, preces confundit in unum ;
Sollicitatque Deas. Sic hæc Junone locutâ,
Tisiphone canos, ut erat, turbata capillos
Movit : et obstantes, rejecit ab ore colubras.
Atque ita, Non longis opus est ambagibus, infit.
Facta puta, quæcumque jubes. Inamabile regnum
Desere : teque refer cœli melioris ad auras.
Læta redit Juno : quam cœlum intrare parantem
Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
Nec mora ; Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem : fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam ; tortoque incingitur angue :
Egrediturque domo. Luctus comitantur euntem,
Et Pavor, et Terror, trepidoque Insania vultu.
Limine constiterat : postes tremuisse feruntur
Æolii, pallorque fores infecit acernas :
Solque locum fugit. Monstris exterrita conjux,
Territus est Athamas : tectoque exire parabant.
Obstitit infelix, aditumque obsedit, Erinnys :
Nexaque vipereis distendens brachia nodis,
Cæsariem excussit. Motæ sonuêre colubræ.
Parsque jacens humeris, pars circum tempora lapsæ
Sibila dant, saniemque vomunt, linguasque coruscant.

Quos omnes postquam Saturnia aspexit infensis oculis, et ante omnes Ixionem ; rursus deflectens oculos *ab illâ, et spectans Sisyphon. Quamobrem, ait, iste solus ex fratribus luit pœnas æternas ? regia opulenta tenet ferocem Athamantem, qui semper me despexit cum uxore ; et narrat caussas et odii et itineris, et quid cupiat. Quod optaret, erat, ne regia Cadmi maneret. et sorores urgerent Athamantem in flagitium. Simul utitur jussis, pollicitationibus, precibus, et urget deas. Postquam Juno ita hæc protulisset. Tisiphone confusum gerens comam albam, eam concussit, et dimovit ab ore serpentes molestos atque ita incipit, Non opus est prolixis verborum anfractibus : credito peracta quæcumque imperas : relinque regnum odiosum, et redi in aërem cœli melioris. Juno revertitur hilaris ; et eam Iris Thaumantias purgavit aquis aspersis, cùm cœlum subire vellet. Sine cunctatione gravis Tisiphone corripit tædam imbutam cruore. et tegitur pallâ quæ sanguine liquido rubebat, et circumdatur serpente intorto : et domo exit, Dolor, et Pavor, et Terror, et Vesania timidâ facie sequuntur discedentem. Ad fores pervenerat : postes Æolii dicuntur fuisse concussi, et pallor fœdavit portam ex acerno, ligno* factam. *Sol etiam vitat locum. Athamas expavit prodigiis,* ejus *uxor expavit, et quærebant egredi domo. Pestifera furia prohibuit, et occupavit introitum ; et porrigens, brachia implicita nodis vipereis, comam agitavit. Serpentes agitati strepitum fecerunt : et pars in humeros sparsi, pars fluentes circum tempora sibila edunt, et tabum eructant, et emicant linguis.*

NOTÆ.

456. *Ante omnes.*] Propter oblatum stuprum.

468. *Conjuge.*] *Ino*, quam Athamas, Sisyphi frater, duxerat uxorem.

471. *Sorores.*] *Furiæ*, quibus Athamas in rabiem actus nefas aliquod patraret.

475. *Colubras.*] Quas partim pro capillis gerunt furiæ.

480. *Lustravit.*] Purgavit ab Inferorum contactu.

Ib. *Thaumantias Iris.*] Thaumantis et Electræ filia, deorum nuncia, Junonis præsertim famula.

487. *Æolii.*] *Athamantis* Æoli filii.

488. *Conjux.*] *Ino.*

Inde

Inde duos mediis abrumpit crinibus angues;
Pestiferâque manu raptos immisit. At illi
Inoosque sinus, Athamanteosque pererrant;
Inspirantque graves animas: nec vulnera membris
Ulla ferunt. Mens est, quæ diros sentiat ictus.
Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
Oris Cerberei spumas, et virus Echidnæ;
Erroresque vagos, cæcæque oblivia mentis,
Et scelus, et lachrymas, rabiemque, et cædi amorem;
Omnia trita simul: quæ sanguine mista recenti
Coxerat ære cavo, viridi versata cicutâ.
Dumque pavent illi; vertit furiale venenum.
Pectus in amborum: præcordiaque intima movit.
Tum face jactatâ per eundem sæpius orbem,
Consequitur motos velociter ignibus ignes.
Sic victrix, jussique potens, ad inania magni
Regna redit Ditis: sumtumque recingitur anguem.
Protinus Æolides mediâ furibundus in aulâ
Clamat, Io, comites, his retia pandite silvis:
Hîc modò cum geminâ visa est mihi prole leæna;
Utque feræ, sequitur vestigia conjugis amens;
Deque sinu matris ridentem et parva Learchum
Brachia tendentem rapit, et bis terque per auras
More rotat fundæ: rigidoque infantia saxo
Discutit ossa ferox. Tum denique concita mater
(Seu dolor hoc fecit, seu sparsi causa veneni,)
Exululat, passisque fugit malè sane capillis;
Teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis;
Evohe, Bacche, sonat. Bacchi sub nomine Juno

Postea revellit ex mediis capillis duos serpentes, et revulsos conjecit lethali manu At illi serpunt per gremium Inûs et Athamantis, et immittunt pestiferos halitus: nec corpus lædunt ullo modo; animus est, qui patiatur crudeles plagas. Apportaverat etiam secum horrendum virus fluidum, spumas ex ore Cerberi fluentes, et toxicum Echidnæ; et incertas fluctuationes, et oblivia caliginosæ mentis, et nefas, et fletus, et furorem, et desiderium flagris, omnia simul mixta; quæ confusa cum cruore recenti coxerat aheno capaci mixta cicutâ virescente. Et dum illi tremunt, immittit tetrum toxicum in sinus amborum; et perculit ultima viscera. Tum tædâ motâ sæpius per eundem circulum, flammas vibratas celeriter persequitur aliis *flammis. Sic voti compos, et* Junonis *mandato peracto, revertitur ad sedes exiles magni Plutonis, et solvit iterum* à crinibus *serpentem quo cincta erat. Continuò filius Æoli sæviens in aulâ vociferatur, Io, socii, tendite plagas his silvis: leænam hîc conspexi modò cum duobus catulis; atque rabidus insistet vestigiis uxoris tunquam feræ: et vellit ex gremio matris Learchum ridentem et porrigentem teneras ulnas; et crudelis bis terque in orbem jactat per aërem in modum fundæ, et disjicit ossa infantis illisa duræ petræ. Tum denique mater furiata, (seu dolor h c præstitit, seu diffusum virus* insaniæ *causa fuit) exululat; et vesana prorumpit sparsâ comâ; et gestans te pusillum, Melicerta, brachiis nudis; Evohe, Bacche, clamat. Juno ad nomen Bacchi.*

NOTÆ.

498. *Inspirant graves.*] Mentem pestifero afflatu turbabant, quod pejùs adhuc fuit quàm si morsibus misero vexassent.

501. *Echidnæ.*] Latinè vipera est fœmina. Sumitur verò sæpius pro Hydrâ Lerneâ, quæ virgo partim, partim serpens fuit, Typhone gigante unà cum Cerberò, aliisque monstris genita: deinde etiam pro quovis maximè venenato serpente usurpatur.

507. *Movit.*] In furorem dedit.

509. *Consequitur.*] Vibrat flammam circumrotatam, ut flammæ altera statim flamma succedere videatur. Ideos autem perterrefaciendi causâ faciem in orbem jactabat Tisiphone.

510. *Jussi potens.*] Postquam perfecisset quod jusserat Juno.

512. *Æolides.*] *Athamas*, Æoli filius.

514. *Cum gemino.*] *Ino* uxor est illi visa leæna: ut filii duo, Learchus et Melicerta, catuli seu leunculi.

522. *Melicerta.*] Alter filius.

523. *Evohe.*] Vox Bacchantium.

Risit:

Risit: et inquit, Alumnus tuus referat tibi hunc fructum. Promontorium impendet mari: pars infima excavatur undis, et tuetur fluctus à pluvia: suprema pars prærupta est et promovet verticem in profundum mare. Ino illuc celeriter ascendit (dederat vesania vires) et nullo metu repressa injicit et se et suum onus in mare. Aqua impulsa albicavit. At Venus miserata dolores neptis nihil tale merentis, ita demulsit patruum suum; O Neptune, numen aquarum, cui potestas proxima sorte data est potestati in cœlum, rogo equidem ingentia; sed tu miserere meorum, quos vides agitari in vasto mari Ionio; et adjice Diis tuis marinis. Est etiam mihi aliqua gratia in mari; si tamen olim nata in divo ponto spuma fui et Græcum nomen mihi est ab illâ. Neptunus assensus est precanti, et illis ademit quod fuit morti obnoxium, et addidit majestatem tremendam et mutavit simul nomen et vultus: et vocavit Deum Palæmonem cum matre Leucothoë.

Risit: et, Hos usus præstet tibi, dixit, alumnus.
Imminet æquoribus scopulus: Pars ima cavatur
Fluctibus, et tectas defendit ab imbribus undas:
Summa riget, frontemque in apertum porrigit æquor.
Occupat hunc (vires insania fecerat) Ino:
Seque super pontum, nullo tardata timore,
Mittit, onusque suum. Percussa recanduit unda.
At Venus immeritæ neptis miserata labores,
Sic patruo blandita suo est: O numen aquarum,
Proxima cui cœlo cessit, Neptune, potestas;
Magna quidem posco: sed tu miserere meorum,
Jactari quos cernis in Ionio immenso:
Et Dîs adde tuis. Aliqua et mihi gratia ponto est
Si tamen in dio quondam concreta profundo
Spuma fui, Graiumque manet mihi nomen ab illâ.
Annuit oranti Neptunus; et abstulit illis
Quod mortale fuit, majestatemque verendam
Imposuit: nomenque simul, faciemque novavit:
Leucothoëque Deum cum matre Palæmona dixit.

XII. Sidoniæ comites, quantùm valuêre, secutæ
Signa pedum, primo vidêre novissima saxo:
Nec dubium de morte ratæ, Cadmeïda palmis
Deplanxêre domum scissæ cum veste capillos.
Utque parum justæ, nimiumque in pellice sævæ
Invidiam fecêre Deæ. Convicia Juno

XII. *Comites Sidoniæ sequentes vestigia quantùm potuerunt, viderunt ultima in extremâ rupe: et credentes nullo modo de eorum morte dubitandum esse, laceratis crinibus et vestibus, defleverunt palmis percussis domum Cadmeïam. Et odium excitârunt in Junonem tanquam parum æquam, et nimiùm crudelem in adulteram: Juno probra*

NOTÆ.

524. *Hos usus.*] Ut tanquam Baccho plena, hâc rabie tenearis.

Ib. *Alumnus.*] *Bacchus*, quem jam antea Inûs alumnum vidimus.

525. *Scopulus.*] *Molaris petra* à Pausaniâ appellatur, qui Athamantis insaniam ad Phryxi et Helles exilium transfert.

530. *Onus.*] *Melicertam* filium, qui autore Pausaniâ, à Delphinis exceptus, et in Isthmum Corinthium expositus, in Deorum marinorum numerum relatus est, dictusque Palæmon seu Portunus.

531. *Neptis.*] Quia Inûs mater fuit Harmonia Cadmi uxor, quam Venus ex Marte genuerat.

532. *Patruo.*] *Neptuno*, Jovis fratri, quem Jovem Venus pro patre agnoscit.

535. *Ionio.*] Mare est Ionium ad occasum Epiri et Peloponnesi.

538. *Manet.*] 'Αφροδίτη enim dicitur Græcis à maris spumâ.

541. *Nomenque simul.*] Hoc est, figuram et nomen Inûs et Melicertæ commutavit. Nam Ino *Leucothea* Græcè; Latinè *Matuta* fuit appellata. Melicerta verò à Græcis *Palæmon*, à Latinis *Portunus*, fuit nuncupatus. Hominibus enim in Deos relatis nomina nova indebantur.

543. *Sidoniæ.*] *Matronæ Thebanæ*, quæ Cadmi Sidoni oriundi sociis nupserant.

545. *Cadmeïda.*] *Ino* Cadmi filiam.

456. *Deplanxêre.*] *Deflevêre* palmis pectora plangentes et percutientes.

547. *Pellice.*] *Semele*, Bacchi matre, cujus causâ universam Bacchi familiam infestissimo odio prosequebatur.

Non

Non tulit : et, Faciam vos ipsas maxima, dixit,
Sævitiæ monumenta meæ. Res dicta secuta est.
Nam quæ præcipuè fuerat pia, Persequar, inquit,
In freta reginam, Saltumque datura, moveri
Haud usquam potuit : scopuloque affixa cohæsit.
Altera, dum solito tentat plangore ferire
Pectora, tentatos sentit riguisse lacertos.
Illa, manus ut fortè tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas :
Hujus, ut arreptum laniabat vertice crinem,
Duratos subitò digitos in crine videres.
Quo quæque in gestu deprênditur, hæsit in illo.
Pars volucres factæ ; quæ nunc quoque gurgite in illo
Æquora distringunt sumptis Ismenides alis.
XIII. Nescit Agenorides natam, parvumque nepotem
Æquoris esse Deos. Luctu, serieque malorum
Victus, et ostentis, quæ plurima viderat, exit
Conditor urbe suâ ; tanquam fortuna locorum,
Non sua se premeret : longisque erratibus actus
Contigit Illyricos profugâ cum conjuge fines.
Jamque malis, annisque graves, dum prima retractant
Fata domûs, releguntque suos sermone labores ;
Num sacer ille meâ trajectus cuspide serpens,
Cadmus ait, fuerit : tum, cùm Sidone profectus,
Vipereos sparsi per humum nova semina dentes ?
Quem si cura Deûm tam certâ vindicat irâ,
Ipse, precor, serpens in longam porrigar alvum.

non passa est : et, inquit, Reddam vos ipsas maxima documenta meæ crudelitatis. Res uti dixit evenit. Nam una è sociis quæ fuerat præsertim pia, Prosequar, ait, reginam in mare : et cùm voluisset se immittere nusquam potuit moveri, et mansit alligata saxo. Altera retens plangere pectus ictu consueto, videt brachia, quibus conata est se ferire, *obduruisse. Illa, ut forte porrexerat manus in fluctus maris mutata in rupem extendit manus jam saxeas in eosdem fluctus. Cerneres digitos hujus, ut discerpebat comam dereptam à vertice, diriguisse repentè in comâ. Singulæ manserunt in eodem gestu in quo eas tum invenerat* Juno. *Pars Ismenidum mutatæ sunt in alites, quæ nunc etiam alis indutæ radunt aquas in illo mari.*

XIII. *Filius Agenoris ignorat filiam, et parvum nepotem esse deos marinos. Superatus ærumnis, et numero malorum, et prodigiis, quæ viderat plurima, ædificator egreditur urbe suâ, quasi loci ipsius fortunâ non suâ urgeretur. Et pressus longis erroribus venit ad oras Illyricas cum* Hermione *uxore exule. Et jam fessi ætate et ærumnis, dum secum revolvunt primam fortunam domûs suæ et recolunt ratione suos labores : Anne inquit Cadmus sacer fuit ille draco transfixus meo mucrone, tum cùm Sidone egressus mandavi terræ dentes vipereos novum seminis genus ? Si illum cura deorum ulciscitur tam certâ irâ, ipse, oro, anguis fiam, et extendar in productum ventrem.*

NOTÆ.

562. *Ismenides.*] *Thebanæ*, ut jam diximus, ab Ismeno fluvio sic dictæ.

563. *Agenorides.*] *Cadmus* Ageno is filius.

Ib. *Natam parvumque nepotem.*] *Ino* et *Melicertam.*

565. *Viderat.*] Vidimus nos quoque suprà, poëtâ ipso illa referente.

566. *Urbe suâ.*] *Thebis*, quas condidit Cadmus.

568. *Illyricos.*] Illyridis accolas, quæ regio est ad mare Adriaticum Italiæ apposita, ab Illyrio Polyphemi filio ita dicta, ut scribit Appian.

571. *Num sacer.*] Sacrum fuisse draconem suspicatur Cadmus, quem olim interfecit, cujus causâ deorum iram fit expertus.

575. *In longum.*] Qualem serpentes gerunt. Cur verò in serpentem dicatur mutatus Cadmus, hanc rationem reddit summus Bochartus ; Cadmonæi seu orientales, de quibus Gen. xv. 19. qui ut ex Joshuæ, cap. xi. 3. Chanaam terræ partem maximè orientalem occupaverant, ad montem Hermonem (à quo Harmonia Cadmi uxor) et cum Hevæis una gens fuerunt ; *Hevæus* verò Syris est *serpens.*

Dixit :

Dixit, et tanquam anguis porrigitur in productum ventrem; et advertit squamas innasci rigenti cuti; et corpus atrum distingui notis cæruleis; et dejicitur in ventrem, et pedes in unum concreti paullatim curvantur acumine tereti. Supersunt jam lacerti porrigit lacertos qui supersunt; et lacrymis currentibus per faciem adhuc humanam, Ades, ô uxor infelicissima, ades, inquit: et quamdiu aliquid restat de me, me tange, et tene manum, dum manus est, dum non adhuc totus evado serpens. Ille quidem cupit plura proferre; sed lingua subitò est divisa in duas partes; nec verba succurrunt cupienti; et quoties aggreditur emittere aliquam querimoniam, ducit sibila: natura illi permisit eum tantùm sonum. Uxor plangens nuda pectora manu vociferatur, Siste, Cadme; et miser exime te his monstris. Quid istud. Cadme? Ubi pes? ubi sunt et humeri, et manus, et color, et omnia, dum te alloquor? Quamobrem dii non mutatis me etiam in eundem Serpentem? Absolverat. Ille linguâ demulcebat vultus suæ uxoris, serpebat in dilectos sinus tanquam cognosceret; et amplectebatur; et ferebatur in collum consuetum. Quisquis adstat (adstabant socii) expavescit. At dracones gerentes colla lubrica cristis insignita permulcent illos, et repentè duo evadunt serpentes, et obrepunt spiris concordibus, donec intraverunt in cavernas silvæ vicinæ. Nunc etiam neque vitant hominem, neque mordent, et mites serpentes recordantur quid antea fuerint.

Dixit: et, ut serpens, in longam tenditur alvum,
Duratæque cuti squamas increscere sentit,
Nigraque cæruleis variari corpora guttis:
In pectusque cadit pronus: commissaque in unum
Paullatim tereti sinuantur acumine crura.
Brachia jam restant: quæ restant brachia tendit;
Et lacrymis per adhuc humana fluentibus ora,
Accede, ô conjux, accede, miserrima, dixit:
Dumque aliquid superest de me, me tange: manumque
Accipe, dum manus est; dum non totum occupat anguis.
Ille quidem vult plura loqui: sed lingua repentè
In partes est fissa duas. Nec verba volenti
Sufficiunt: quotiesque aliquos parat edere questus,
Sibilat. Hanc illi vocem natura relinquit.
Nuda manu feriens exclamat pectora conjux,
Cadme, mane: teque his, infelix exue monstris.
Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt humerique, manusque?
Et color, et facies, et dum loquor, omnia? cur non
Me quoque, cœlestes, in eundem vertitis anguem?
Dixerat. Ille suæ lambebat conjugis ora:
Inque sinus caros, veluti cognosceret, ibat;
Et dabat amplexus, assuetaque colla petebat.
Quisquis adest (aderant comites) terretur; at illos
Lubrica permulcent cristati colla dracones,
Et subitò duo sunt: junctoque volumine serpunt;
Donec in appositi nemoris subiêre latebras.
Nunc quoque nec fugiunt hominem, nec vulnere lædunt:
Quidque priùs fuerint, placidi meminêre dracones.

NOTÆ.

578. *Guttis.*] Maculis sub viridibus, quales in quorundam serpentum squamis conspiciuntur.

585. *Totum.*] Heinsius malit *totam*, scil. manum.

587. *Duas.*] Usque adeò plicatilis est serpentum lingua, tantâque eam celeritate vibrant, ut bifida, aut etiam trifida videatur.

593. *Dum loquor omnia.*] Inceperat loqui dum aliquid hominis restabat, sed priùs quàm absolverat, totus evasit serpens.

598. *At illos.*] Comites. Nam ut sequitur,

—*Nec fugiunt hominem, nec vulnera lædunt.*

600. *Duo sunt.*] Intellige igitur jam Cadmi uxorem in anguem mutatam.

XIV. Sed tamen ambobus versæ solatia formæ
Magna nepos fuerat; quem debellata colebat
India: quem positis celebrabat Achaïa templis.
Solus Abantiades ab origine cretus eâdem
Acrisius superest, qui mœnibus arceat urbis
Argolicæ; contraque Deum ferat arma; genusque
Non putet esse Jovis. Neque enim Jovis esse putabat
Persea; quem pluvio Danaë conceperat auro.
Mox tamen Acrisium (tanta est præsentia veri)
Tam violâsse Deum, quàm non agnôsse nepotem
Pœnitet. Impositus jam cœlo est alter: et alter
Viperei referens spolium memorabile monstri,
Aëra carpebat tenerum stridentibus alis.
Cúmque super Libycas victor penderet arenas;
Gorgonei capitis guttæ cecidêre cruentæ;
Quas humus exceptas varios animavit in angues.
Unde frequens illa est infestaque terra colubris.
XV. Inde per immensum ventis discordibus actus,
Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosæ,

XIV. *Sed tamen nepos fuerat utrique magna consolatio mutatæ figuræ; quem India victa venerabatur; quem Achaïa colebat extructis delubris. Solus restat Acrisius Abantis filius ductus ab eâdem stirpe, qui prohibeat Deum à muris urbis Argolicæ, et induat arma adversus* illum, *neque credat esse sobolem Jovis. Neque etiam arbitrabatur. Perseum esse Jovis* filium, *quem Danaë conceperat auro pluviali. Brevi tamen Acrisium pœnitet (tanta est vis veritatis) se tam læsisse Deum, quàm non agnovisse nepotem. Jam unus* (Bacchus) *receptus est cœlo; at alius* (Perseus) *reportans insignes exuvias monstri viperei agitabat mollem aërem alis strepentibus. Cúmque voti compos immineret arenis Libycis, guttæ cruoris defluxerunt ex capite Gorgono, quas exceptas terra excitavit in diversos serpentes: ex quo illa terra est infesta multis serpentibus.*

XV. *Inde vectus ventis dissentientibus per vastum* aërem, *nunc huc, nunc illuc, sicut nubes aquosa,*

NOTÆ.

605. *Nepos.*] *Bacchus*, ex Semele.

606. *Achaïa.*] Quæ pars est Græciæ, in quâ Bœotia sita est: nisi mavis pro Græciâ ipsâ positam esse, ut sæpe alibi.

607. *Abantiades.*] *Acrisius* est Abantis filius, rex Argivorum, illius Danaës pater, quæ à Jove gravida Perseum peperit, à quó postea ipse Acrisius disco per imprudentiam interfectus est.

Ib. *Origine eâdem.*] Voluerunt quippe nonnulli Abantem, Acrisii patrem, Beli fuisse filium, cui Belo Jupiter pater fuit, utì etiam et Baccho.

608. *Arceat.*] Bacchum nempe Deum esse negabat.

Ib. *Urbis Argolicæ.*] Est *Argos* ipsum, urbs Peloponnesi, quæ interdum plurali numero *Argi* dicitur, et pro totâ Græciâ ponitur.

611. *Persea.*] Cognoverat oraculo Acrisius se à nepote aliquando occisum iri; quamobrem filiam Danaën aheneâ turri subterraneâ inclusit. Illuc in imbrem aureum conversus Jupiter penetravit; qui puellam gravidam fecit. Re cognitâ in Jovem facti culpam rejecit Danaë, ast durus et sibi metuens pater illi fidem non habuit, qui eam cum filio Perseo unâ in arcâ ligneâ inclusam in mare dejecit; quæ tamen à piscatore quodam extracta Pilumno regi data est, cui nupsit.

614. *Pœnitet.*] Quia Bacchum, cœlo receptum, nepotem Perseum, Jove digna gessisse accipiebat.

615. *Monstri spolium.*] Caput dicit Medusæ, vipereis capillis formidabile, quod Plutonis galeâ, Minervæ ægide et falce adamantinâ instructus Perseus amputavit, Minervæ scuto deinde aptavit, cujus obtutu plurimos in saxa convertit. Fuerunt autem Medusa, Sthenio, et Euryale, Phorci Cetûsque filiæ, de quibus si plura cupis, passim invenias.

616. *Alis.*] *Talaribus*, quæ à nymphis, ut scribit Apollodorus, aut à Mercurio, ut placet aliis. Perseus acceperat.

619. *Animavit.*] Fictum ex eo videtur istud, quòd plurimis serpentibus infesta sit Africa.

Fertur;

Fertur ; et ex alto seductas æthere longè
Despectat terras ; totumque supervolat orbem.
Ter gelidas Arctos, ter Cancri brachia vidit ;
Sæpe sub occasus, sæpe est ablatus in ortus.
Jamque cadente die veritus se credere nocti,
Constitit Hesperio regnis Atlantis in orbe ;
Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
Evocet Auroræ ; currus Aurora diurnos.
Hîc hominum cunctos ingenti corpore præstans
Iapetionides Atlas fuit. Ultima tellus
Rege sub hoc et pontus erat, qui Solis anhelis
Æquora subdit equis, et fessos excipit axes.
Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Errabant : et humum vicinia nulla premebant.
Arboreæ frondes auro radiante nitentes
Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.
Hospes, ait Perseus illi, seu gloria tangit
Te generis magni ; generis mihi Jupiter auctor :
Sive es mirator rerum ; mirabere nostras.
Hospitium requiemque peto. Memor ille vetustæ
Sortis erat (Themis hanc dederat Parnassia sortem)
Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor, et hunc prædæ titulum Jove natus habebit.
Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas

trahitur ; et ex sublimi aëre despicit terras longè dissitas, et volat super totum terrarum ambitum. Ter conspexit frigidas ursas, ter lacertos Cancri. Sæpe abreptus est sub occasus, sæpe in ortus. Jamque die occidente metuens se committere tenebris, requievit in parte orbis occiduâ regnis Atlantis ; et quærit brevem somnum, donec Lucifer arcessat lumen Auroræ ; Aurora currus diei. Hîc Atlas Iapeti filius præcelluit omnibus hominibus proceritate corporis. Terra extrema et mare ultimum, *quod subjicit aquas equis Solis exhaustis, et excipit currus lassos, fuit sub hoc rege. Mille greges et totidem armenta illi vagabantur per gramina et nullos habuit vicinos qui terræ quicquam juxta colebant. Folia arborum splendentia auro micante tegebant aureos ramos et aurea poma. Hospes, inquit illi Perseus, seu gloria magnæ originis te movet, Jupiter est auctor meæ originis ; seu es admirator rerum gestarum, admiraberis nostras : posco hospitium et quietem. Ille recordabatur antiqui fati (nam Themis Parnassi hoc fatum aperuerat.) Atla, dies aderit, qua arbor tua destituetur auro : et filius Jovis consequetur laudem rapti. Atlas id pavens, pomaria firmis muris*

NOTÆ.

625. *Gelidas.*] *Septentriones gelidos*, ad quos sol nunquam pervenit.

628. *Atlantis.*] Hîc fuit Atlas Promethei frater, Iapeti filius, rex Mauritaniæ, qui sibi a quodam Jovis filio exitium imminere à Themide monitus, neminem prorsùs hospitio accipiebat. Hunc objecto clypeo Perseus ædibus exclusus in montem mutavit, qui propter altitudinem cœlum pertingere, atque adeò sustinere creditus : Cui fabulæ locum dedit rerum Astronomicarum peritia, quâ Atlas ille excelluit.

Ib. *Regnis.*] In appositione cum *orbe*.

629. *Dum Lucifer.*] Id est, donec dies illucescat. Est autem Lucifer Veneris stella, quæ prima post solis occasum apparet, tumque dicitur Hesperus, ultima ejus ortum, atque adeò Auroram antegreditur, diciturque Phosphorus seu Lucifer.

632. *Iapetionides.*] *Atlas* Iapeti filius, rex Mauritaniæ ad oceanum occiduum, qui ab illo *Atlanticus* dicitur.

Ib. *Ultima tellus.*] Mauritaniæ cum reliquo occidente.

634. *Subdit.*] Quia in illud sol sese recondere videtur.

638. *Poma.*] *Hesperidum*, quæ Hesperi filiæ fuerunt fratris Atlantis ; fuisse et poma hæc, et hortum plerique tradiderunt.

643. *Themis.*] Cœli et terræ filia, quam ante Apollinem Delphis oracula edidisse, quodque fas fuerit præcepisse fabulati sunt.

645. *Et hunc.*] Hercules verò Jovis filius poma illa rapuit, ut ex fabulis notissimum.

Mœnibus,

Mœnibus, et vasto dederat servanda draconi :
Arcebatque suis externos finibus omnes.
Huic quoque, Vade procul, ne longè gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longè tibi Jupiter absit.
Vimque minis addit : foribusque expellere tentat
Cunctantem, et placidis miscentem fortia dictis.
Viribus inferior (quis enim par esset Atlanti
Viribus ?) At quoniam parvi tibi gratia nostra est ;
Accipe munus, ait. Lævâque à parte Medusæ
Ipse retroversus squallentia prodidit ora.
Quantus erat, mons factus Atlas. Jam barba, comæque
In silvas abeunt ; juga sunt humerique, manusque ;
Quod caput antè fuit, summo est in monte cacumen,
Ossa lapis fiunt. Tum partes auctus in omnes
Crevit in immensum (sic Dî statuistis) et omne
Cum tot sideribus cœlum requievit in illo.
XVI. Clauserat Hippotades æterno carcere ventos :
Admonitorque operum cœlo clarissimus alto
Lucifer ortus erat. Pennis ligat ille resumtis
Parte ab utrâque pedes ; teloque accingitur unco :
Et liquidum motis talaribus aëra findit.
Gentibus innumeris circùmque infraque relictis,
Æthiopum populos, Cepheïa conspicit arva.
Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon.

cinxerat et tradiderat custodienda ingenti draconi ; et prohibebat omnes peregrinos à suis finibus. Dixit quoque huic Perseo, Discede, ne cùm me oppressus sis, *gloria rerum, quas fingis, te destituat, et* ne *Jupiter tibi longè abesse* videatur. *Atque vi auget minas, et nititur ejicere valvis hærentem, et miscentem verba aspera mitibus. Viribus impar fuit (nam quis æqualis esset Atlanti viribus ?) At quandoquidem inquit, gratia nostra tibi est parvi,* hoc *pro dono habe : et ipse retro* aspiciens *ostendit à parte sinistrâ vultus horridos Medusæ. Atlas quantus erat, mutatus est in montem. Jam barba et capilli fiunt silvæ : humeri et manus sunt clivi : Quod fuit ante caput, est fastigium in supremo monte. Ossa mutantur in saxa. Tum auctus in omne latus surrexit in immensum (ita voluistis Dii) et totum cælum cum tot astris requievit super illum.*

XVI. *Hippotades obstruxerat omnes ventos carcere æterno : et Lucifer hortator operum surrexerat splendidissimus in sublimi cælo: Ille pennas resumtas pedibus nectit ab utraque parte, et accingitur ense falcato ; et dividit aërem fluidum talaribus agitatis. Nationibus plurimis circùm et infrà omissis, intuetur campos Cepheïos et populos Æthiopum. Illic iniquus Ammon coëgerat Andromedam insontem exsolvere pœnas jactantiæ maternæ.*

NOTÆ.

647. *Draconi.*] Ladonis nomine, quem fluvium seu fossam circum hortos in serpentis modum ductam interpretantur.

656. *Retroversus.*] Ne pariter in saxum, viso, monstro, mutaretur.

662. *Requievit in illo.*] Propter astronomiæ scientiam sphæramque ab illo inventam, fingitur Atlas cœlum sustinere.

663. *Hippotades.*] Æolus Jovis ex Arcestâ filius, Hippotæ nepos. Αἴολον Ἱπποτάδα παῖδα κλυτόν. Apol. lib. IV. Qui quum naturam ventorum adverteret, atque ex ortu et occasu siderum, statisque anni temporibus, ut et regionem marisque æstus reciproci ventos prædiceret, ταμίαν τῶν ἀνέμων καὶ βασιλέα vocârunt et crediderunt, inquit Strab. II. et VI. lib Virg. Æn.

Ib. *Æterno.*] Firmissimo, quo olim solitus est illos coërcere.

665. *Pennis.*] Talaribus (de quibus suprà) quæ per noctem deposuerat.

666. *Telo unco.*] Ense facalto, se harpe.

669. *Cepheïa.*] Cephei Phœnicis filii, Andromedæ patris, regis Æthiopum.

670. *Linguæ.*] Quippe ausa erat Cassiope, Andromedæ mater, de pulchritudine cum Nereïdibus contendere.

671. *Ammon.*] Jupiter est, quem *arenarium* Græculi vocaverunt, qui in Libyæ desertis templo celeberrimo sub arietis formâ, ideo colebatur, ut visum iisdem, quòd eâ formâ sitienti Baccho apparuerit, eidemque pedis ictu frontem aperuerit. Ille, de marino monstro, quod Nereïdum precibus Neptunus adversus Æthiopas immiserat, consultus. Cephei, Cassiopesque progeniem monstro objiciendam responderat : quod quidem jam, non sine causâ, poëtæ injustum videtur ; cùm

Quam statim atque Perseus *Abantis pronepos, conspexit vinctos habentem lacertos ad rigidam rupem, arbitratus esset statuam* fuisse *marmoream, nisi quòd parvus ventus agitaverat comam, et oculi emiserant lachrymas trepidè* defluentes. *Incautus concipit flammas; et hæret, et percussus specie pulchritudinis conspectæ, propemodum non meminit agitare alas in aëre. Postquam adstitit, O, inquit, non ejusmodi vinculis digna, sed quibus amantes avidi inter se copulantur; dic petenti nomen patriæ et tuum, et quamobrem geras catenas. Primò illa obticet, neque,*quia *virgo* erat, *audet alloqui virum; et velâsset faciem verecundam manibus, si non fuisset vincta. Quod licuit, opplevit oculos lacrymis erumpentibus. Ne crederetur nolle agnoscere sua peccata, profitetur nomen patriæ et suum, et quanta fuerit confidentia pulchritudinis maternæ: et, nondum omnibus enarratis, aqua strepitum edidit; et monstrum accedens ex alto mari apparet, et occupat vastum spatium maris sub pectore. Puella exclamat: Pater tristis, et mater insana præsens est; uterque miseri, sed æquiùs illa. Neque opem ferunt secum, sed lacrymas congruas tempestati, et planctus; et arctè amplectuntur ligatum corpus. Cùm sic hospes loquitur: Poterit vobis longum dari spatium flendi; exigua est mora ad opem præstandam. Si ego Perseus Jovis filius, atque* Danaës *illius, quam inclusam Jupiter gravidam fecit auro fœcundo. Perseus* qui *vici Gorgonem anguicomam, nec alis*

Quam simul ad duras religatam brachia cautes
Vidit Abantiades; nisi quòd levis aura capillos
Moverat; et trepido manârant lumina fletu;
Marmoreum ratus esset opus. Trahit inscius ignes;
Et stupet: et, visæ correptus imagine formæ,
Pœnè suas quatere est oblitus in aëre pennas.
Ut stetit, O, dixit, non istis digna catenis;
Sed quibus inter se cupidi junguntur amantes;
Pande requirenti nomen terræque, tuumque;
Et cur vincla geras. Primò silet illa: nec audet
Appellare virum virgo: manibusque modestos
Celâsset vultus; si non religata fuisset.
Lumina, quod potuit, lachrymis implevit obortis.
Sæpius instanti, sua ne delicta fateri
Nolle videretur, nomen terræque, suumque,
Quantaque maternæ fuerit fiducia formæ,
Indicat. Et, nondum memoratis omnibus, unda
Insonuit: veniensque immenso bellua ponto
Eminet; et latum sub pectore possidet æquor.
Conclamat virgo: Genitor lugubris, et amens
Mater adest; ambo miseri, sed justiùs illa.
Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
Plangoremque ferunt, vinctoque in corpore adhærent.
Cùm sic hospes ait: lacrymarum longa manere
Tempora vos poterunt: ad opem brevis hora ferendam est.
Hanc ego si peterem Perseus Jove natus, et illâ
Quam clausam implevit fœcundo Jupiter auro,
Gorgonis anguicomæ Perseus superator, et alis

NOTÆ.

mater, non filia, in culpâ fuisset.

675. *Trahit inscius.*] Andromedam, nesçius quæ esset, amavit.

682. *Appellare.*] Dubitat Heinsius, an *Appellare virum* recte dicatur, cùm illa respondeat *appellanti.* Reponit igitur *Aspectare,* quod sequentia confirmant.

685. *Sua ne.*] Atque adeò ipsa sibi conscia videretur.

689. *Bellua.*] Cujus ossa Romam ex oppido Judæo Joppe allata ostendit M. Scaurus longitudine pedum 40. altitudine costarum Indicus Elephantes excedente, spinæ crassitudine sesquipedali; ut Plinius et Solinus referunt.

697. *Illâ.*] Danaë, Persei matre, de quâ suprà. Optimè verò Perseus virtutes suas apud ignotos exposuit, quò faciliùs id, quod cupit, accipiat; et brevissimâ usus est oratione, utpote monstro et tempore urgente.

Æthereas

Æthereas ausus jactatis ire per auras ;
Præferrer cunctis certè gener. Addere tantis
Dotibus et meritum (faveant modò numina) tento :
Ut mea sit, servata meâ virtute, paciscor.
Accipiunt legem (quis enim dubitaret ?) et orant,
Promittuntque supèr regnum dotale, parentes.
Ecce velut navis præfixo concita rostro
Sulcat aquas, juvenum sudantibus acta lacertis ;
Sic fera dimotis impulsu pectoris undis
Tantùm aberat scopulis, quantùm Balearica torto
Funda potest plumbo medii transmittere cœli :
Cùm subitò juvenis pedibus tellure repulsâ
Arduus in nubes abiît. Ut in æquore summo
Umbra viri visa est, visam fera sævit in umbram.
Utque Jovis præpes, vacuo cùm vidit in arvo
Præbentem Phœbo liventia terga draconem,
Occupat aversum : neu sæva retorqueat ora,
Squamigeris avidos figit cervicibus ungues :
Sic celeri fissum præpes per inane volatu
Terga feræ pressit ; dextroque frementis in armo
Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
Vulnere læsa gravi modò se sublimis in auras
Attollit : modò subdit aquis : modò more ferocis
Versat apri, quem turba canum circumsona terret.
Ille avidos morsus velocibus effugit alis :
Quâque patent, nunc terga cavis super obsita conchis,
Nunc laterum costas, nunc quà tenuissima cauda
Desinit in piscem, falcato vulnerat ense.
Bellua puniceo mistos cum sanguine fluctus
Ore vomit. Maduêre graves aspergine pennæ ;

agitatis veritus sum iter facere per aërem ; si inquam *istam poscerem in matrimonium, anteponerer gener sine dubio cunctis. Conor adjicere tantis virtutibus etiam beneficium, modò diî annuant. Pactum facio ut mea fit, defensa meâ fortitudine. Probant conditionem parentes (quis enim abnueret ?) et precantur et pollicentur insuper regnum in dotem, Ecce, sicuti velox navis findit aquas rostro præfixo, impulsa brachiis sudantibus juvenum ; sic bellua, aquis repulsis motu pectoris. tantùm distabat à rupe, quantum* spatii *in medio aëre* pila *plumbea ex fundâ Balearicâ contorta pertransire potest : cûm repentè juvenis, terra repressâ pedibus sublimis exiliit in aërem. Cùm umbra viri conspecta est in supremo mari, hellua furit in umbram conspectam. Et sicut Jovis ales. cùm intuitus est serpentem obvertentem subnigrum dorsum soli, in vasto agro, corripit aversum ; et ne reflectat fera ora, immittit acres ungues collo squamifero : Sic velox Inachides præcipiti volatu per aërem divisum irruit in dorsum belluæ, et usque ad capulum condidit ensem in armo dextro furentis. Illa graviter vulnerata, interdum se excelsa erigit in aërem, interdum mergitur aquis ; interdum versatur in modum asperi apri, quem multitudo allatrantium canum tremefacit. Ille vitat morsus asperos citis alis ; et modò lædit recurvo gladio dorsum tectum testis cavis, quà apertum est ; modò costas laterum, modò quà cauda subtilior terminatur in piscem. Fera expuit ore undas mistas cum sanguine purpureo. Pennæ irroratæ graves factæ sunt* undarum *respersione ;*

NOTÆ.

709. *Balearica.*] A Balearium insularum, Hispaniæ in Mediterraneo mari objectarum, incolis, qui peritissimi habiti sunt funditores.
Ib. *Torto.*] In orbem acto : qui mos est funditorum.
714. *Præpes.*] Aquilam dicit, Jovis alitem, serpentibus, uti quidam volunt, maximè infestam. Præpetes verò majores dicuntur aves, quarum ex volatu auguria colliguntur.
715. *Præbentem Phœbo.*] Apricantem se ad solem.
716. *Præpes.*] Id est, velociter, opportunè et facili lapsu ex superiori loco involans.
720. *Inachides.*] Perseus, ab Inacho prisco Argivorum rege, quibus Acrisius avus imperabat, sic dictus.
729. *Pennæ.*] Alarum Persei.

Nec

Nec bibulus ultra Perseus talaribus ausus
Credere : conspexit scopulum, qui vertice summo
Stantibus extat aquis ; operitur ab æquore moto.
Nixus eo, rupisque tenens juga prima sinistrâ,
Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
Littora cum plausu clamor, superasque Deorum
Implevêre domos. Gaudent generumque salutant,
Auxiliumque domûs servatoremque fatentur
Cassiope, Cepheusque pater. Resoluta catenis
Incedit virgo, pretiumque et caussa laboris.
Ipse manus haustâ victrices abluit undâ,
Anguiferumque caput nudâ ne lædat arenâ,
Mollit humum foliis : natasque sub æquore virgas
Sternit, et imponit Phorcynidos ora Medusæ.
Virga recens, bibulâque etiamnum viva medullâ
Vim rapuit monstri, tactuque induruit hujus ;
Percepitque novum ramis et fronde rigorem.
At Pelagi nymphæ factum mirabile tentant
Pluribus in virgis, et idem contingere gaudent :
Seminaque ex illis iterant jactata per undas.
Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant ut ab aëre ; quodque
Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.
XVII. Dîs tribus ille focos totidem de cespite ponit :
Lævum Mercurio, dextrum tibi, bellica virgo ;
Ara Jovis media est. Mactatur vacca Minervæ ;
Alipedi vitulus ; taurus tibi, summe Deorum.
Protinus Andromedan, et tanti præmia facti

...que Perseus non ausus ...pedibus confidere talaribus ...n madefactis, intuitus est ...rum, quod supremo cacu... eminet in aquas tran...illas. at fluctibus obruitur ...u mare agitatur. Stans ..., et apprehendens supre...m cacumen saxi sinistrâ, ... quaterque ferro ilia ferro ...be petita transegit. Voci...atio cum applausu imple...runt littora et supremas ...mos deorum : Cassiope et ...ter Cepheus lætantur, et ...utant generum, et agnos...nt columen et servatorem ...ûs. Puella liberata vin...is exspatiatur. Perseo ...mium pariter et caussa ...oris. Ipse lavata manus ...trices aquâ sumptâ, et ...nit terram frondibus, ne ...put anguibus fœtum pre...tur nudâ glareâ ; et sup...it virgas natas in mari, ...er quas deponit caput ...dusæ Phorcynidos. Vir...recens atque viva traxit ...monstri adhuc medullâ ...le sorbenti, et diriguit ...us contactu ; et accepit ...nam duritiem in ramis et ...ndibus. At Nymphæ ma...periculum faciunt facti ...abilis in pluribus virgis, ...lætantur idem omnibus ...nire ; et renovant ex il...semina sparsa per aquas. Nunc quoque eadem natura est curalii, ut rigescat ab aëre tacto, ...quod erat vimen in mari lapidescat, quamprimum in aërem attollitur.

...XVII. *Ille statuit tribus diis totidem altaria de globis, sinistrum Mercurio, dextrum tibi,* Pallas, *...go bellica ; altare Jovis medium est. Junix immolatur Palladi ; vitulus alipedi ; taurus tibi, ...iter, maxime Deorum. Et continuò Andromedan, mercedem tanti facinoris*

NOTÆ.

743. *Phorcynidos.*] Phorci filiæ.

745. *Monstri.*] Medusæ capitis, cui innata ...erat viventia pleraque indurandi.

746. *Percepit.*] Ad curalii naturam alludit, ...od in mari molle, extractum non multò ...t durescit. Plin. lib. xxxii. c. 2.

749. *Seminaque*] Id est, nymphæ pluribus ...gis vim monstri gaudent experiri. ut cùm ...virgæ in curalium mutatæ fuerint, seminis ...o illud idem per vastum mare propagent.

755. *Lævam.*] Primus honoris locus medius, proximus sinister, inquit Lipsius.

756. *Alipedi.*] Mercurio alas in pedibus habenti, ut qui et velocissimus sit planetarum, et cum talaribus alati pingatur.

Ib. *Taurus.*] Jovi mactari taurum negat Servius ad III. Æn. et Macrob. Sat. III. c. 10. Asserit Xenophon. Cyropæd. et Julian. ad Libanium.

Inde-

Indotata rapit. Tædas Hymenæus, Amorque
Præcutiunt : largis satiantur odoribus ignes.
Sertaque dependent tectis : lotique, lyræque,
Tibiaque, et cantus, animi felicia læti
Argumenta, sonant. Reseratis aurea valvis
Atria tota patent, pulchroque instructa paratu
Cepheni proceres ineunt convivia regis.
Postquam epulis functi, generosi munere Bacchi
Diffudêre animos : cultusque, habitusque locorum
Quærit Abantiades : quærenti protinus unus
Narrat Lyncides, moresque, habitusque virorum.
Quæ simul edocuit, Nunc, ô fortissime, dixit,
Fare precor, Perseu, quantâ virtute, quibusque
Artibus abstuleris crinita draconibus ora.
Narrat Abantiades ; gelido sub Atlante jacentem
Esse locum, solidæ tutum munimine molis :
Cujus in introitu geminas habitâsse sorores
Phorcydas, unius partitas luminis usum :
Id se solerti furtim, dum traditur, astu
Suppositâ cepisse manu : perque abdita longê,
Deviaque, et silvis horrentia saxa fragosis
Gorgoneas tetigisse domos : passimque per agros,

indotatam abripit. Hymenæus et amor prætulerunt faces nuptiales; foci implentur multis odoribus : et corollæ dependent tectis : et loti, et lyræ, et tibia, et cantus, indicia festivi animi, personant. Tota atria aurea aperta sunt, foribus patentibus. Et optimates Cepheni frequentant convivia regis speciose apparatu ornata. Postquam epulati essent, exhilararunt corda beneficio præstantissimi vini : et Abantiades sciscitatur ritus et mores locorum : continuò quidem Lyncides refert sciscitanti ritus et mores hominum. Quæ statim atque enarravit, Nunc, inquit, ô strenuissime Perseu, narra, quæso, quantâ fortitudine, et quibus dolis abripueris caput Medusæ *hispidum draconibus Abantiades memorat locum esse porrectum sub frigido Atlante, securum septo vasti muri : in cujus ingressu sedem habuisse duas sorores Phorcydas, quæ unius oculi usum inter se vicissim partitæ sunt, se eum oculum corripuisse clanculum callido dolo, manu submissa, dum* ab un. sorore ad alteram *traditur ; et subîsse sedes Gorgoneas per* loca *longè remota, et devia, et rupes horridas silvis sonoras : et hinc inde per campos,*

NOTÆ.

758. *Præmia indotata.*] Andromedam, quam sine dote poposcerat, ut virum fortem, atque adeò, heroëm decuit.

Ib. *Rapit.*] Allusum fortè ad Rom. morem, ubi virgines è gremio matris *rapi* solitæ, in memoriam et omen *raptarum* Sabinarum, quòd Romulo et suis feliciter cessit.

Ib. *Hymenæus.*] Nuptiarum deus.

759. *Largis.*] De apparatu, ritibus, et festivitate celebri nuptiarum, vide Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 5.

Ib. *Largis.*] Non sine sacrificiis nuptiarum ceremoniæ absolvebantur.

760. *Lotique.*] Id est, tibiæ ex loto frutice, de quo in Amoribus : quanquam mallem *citharæ* quod in quibusdam reperitur, nisi Heinsio et Gronovio viris clarissimis aliter videretur.

764. *Cepheni.*] Qui Cephei aulam frequentabant.

766. *Diffudêre.*] Id est, Cor dilataverunt, exhilarârunt ; nam lætitiæ auctor Bacchus, qui curis aut mœstitiâ contractos resolvit.

768. *Lyncides.*] Lyncei filius, nisi nomen est proprium.

771. *Ora.*] Medusæ caput serpentibus horridum, ut suprà vidimus.

775. *Phorcydas.*] Gorgonas dicit Pephredo et Enyo, quibus addunt nonnulli Dino, Phorci filias ; quas, quòd canæ natæ fuerint *Græas* vocitaverunt ; quarum sorores fuerunt aliæ Medusa, Sthenyo, et Euryale.

Ib. *Unius luminis.*] *Oculi,* quo per vices utebantur ; atque equidem eum *Consiliarium* volunt fuisse, qui fabulam ad historiam referunt ; *Prudentiam* verò, qui ad mores.

779. *Gorgoneas.*] In quibus Medusa, Sthenyo, et Euryale degebant. Consulendus omnino Natalis Comes, qui hanc fabulam egregiè ad mores accomodat.

et per vias invenisse imagines virorum et belluarum mutatas ex ipsis in saxa, conspectâ Medusâ: se tamen vidisse speciem terribilis Medusæ ære reflexo clypei, quem ferebat sinistrâ: et dum sopor altus haberet et ipsam et serpentes abstulisse caput collo: et Pegason celerem pennis, et fratrem Chrysaorem *genitos de sanguine matris. Adjecit etiam non ficta discrimina prolixi itineris; quæ maria, quas terras intuitus esset sub se ab excelso cœlo; et quibus sideribus admotus fuisset pennis agitatis. Siluit tamen citiùs quàm illi expectârunt. Unus ex primoribus interrogat, exquirens, quamobrem* Medusa *sola sororum habuerit serpentes immistos pilis alternis. Hospes, inquit, quandoquidem petis quæ digna sunt memorari, habe rationem* rei quam *postulas. Illa fuit insignis pulchritudine, et spes invidiosa multorum procorum: neque pars ulla fuit speciosior in illâ totâ crinibus. Vidi, qui dicerent se aspexisse. Deus maris dicitur hanc violâsse in templo Minervæ.* Minerva *filia Jovis sese avertit, et operuit pudicum os ægide; et ne hoc esset inultum, vertit comam Gorgonis in horrendos serpentes. Nunc etiam, ut tremefaciat hostes stupidos, gerit in pectore opposito serpentes, quos produxit.*

Perque vias vidisse hominum simulacra ferarumque,
In silicem ex ipsis visâ conversa Medusâ:
Se tamen horrendæ, clypei, quod læva gerebat,
Ære repercusso, formam aspexisse Medusæ:
Dumque gravis somnus colubrosque ipsamque tenebat,
Eripuisse caput collo: pennisque fugacem
Pegason, et fratrem matris de sanguine natos.
Addidit et longi non falsa pericula cursûs:
Quæ freta, quas terras sub se vidisset ab alto:
Et quæ jactatis tetigisset sidera pennis.
Antè expectatum tacuit tamen. Excipit unus
E numero procerum, quærens, cur sola sororum
Gesserit alternis immistos crinibùs angues.
Hospes ait, Quoniam scitaris digna relatu,
Accipe quæsiti caussam. Clarissima formâ
Multorumque fuit spes invidiosa procorum
Illa: nec in totâ conspectior ulla capillis
Pars fuit. Inveni, qui se vidisse referrent.
Hanc pelagi rector templo vitiâsse Minervæ
Dicitur. Aversa est, et castos ægide vultus
Nata Jove texit. Neve hoc impunè fuisset;
Gorgoneum turpes crinem mutavit in hydros.
Nunc quoque ut attonitos formidine terreat hostes,
Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.

NOTÆ.

783. *Ære repercusso.*] Ne se ipsam Medusam sine clypeo, quo speculi loco usus est, incautè aspexisset, in saxum obriguisset.

786. *Pegason.*] Equus fuit alatus, quem cum Chrysaore fratre ex Medusæ sanguine in terram delapso natum voluerunt.

787. *Non falsâ.*] Quippe fugientem persecutæ sunt Sthenyo et Euryale alatæ, manibusque ferreis à naturâ instructæ: sed illum Plutonis obscurâ galeâ protexit.

790. *Antè expectatum.*] Ut hinc gratissiman credas fuisse Persei orationem.

799. *Ægide.*] Ægis thorax est et scutum Palladis, ita dicta παρὰ τῦ ἀΐσσω, quod est *irruo* et *impetum facio*; quòd illâ munita Pallas in hostes impetum faciat.

802. *Nunc quoque.*] Jam diximus suprà Medusæ caput Minervæ scuto aptatum quo hostes in saxa transformet. Explicationem hujus fabulæ, quid per caput Medusæ, quid per homines in saxa conversos intelligunt poëtæ, reperies apud Mythologos.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER V.

ARGUMENTUM.

TUM Pallas, quæ illi hactenus comes fuerat, ipso relicto, in Heliconem se confert, ut Hippocrenen inspiciat. Ibi narrant illi Musæ de Pyreneo, et Pieridibus in picas conversis, postquam, cantu de variis transformationibus instituto, cum ipsis contendissent.

I. DUMQUE ea Cephenum medio Danaëius heros
Agmine commemorat; fremidâ regalia turbâ
Atria complentur; nec conjugialia festa
Qui canat, est clamor; sed qui fera nuntiet arma.
Inque repentinos convivia versa tumultus
Assimilare freto possis; quod sæva quietum
Ventorum rabies motis exasperat undis.
Primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
Fraxineam quatiens æratæ cuspidis hastam:
En, ait, en adsum præreptæ conjugis ultor.

INTERPRETATIO.

I. *Et dum heros Danäëius ea refert in medio cœtu Cephenum, atria regia implentur turbâ furente: neque vociferatio est, quæ indicit festa connubilia; sed quæ ferat sæva arma. Atque licet comparare convivia, mutata in subitos tumultus, mari, quod tranquillum terribilis impetus ventorum turbat,* atque eruit *undis agitatis. Inter hos prior Phineus, inconsideratus excitator tumultûs, agitans hastam fraxineam mucrone ærato, Ecce, inquit, ecce, hîc sum vindex antè ablatæ uxoris.*

NOTÆ.

1. *Cephenum.*] Procerum Æthiopicorum qui ad celebritatem nuptialem convenerant.

Ib. *Danaëius.*] Perseus *Danaës filius.*

2. *Regalia.*] Cephei Æthiopum regis.

8. *Phineus.*] Hic Cephei fuit frater, cui desponsata erat Andromeda, antequam Ceto exponeretur. Fuit et alius celeberrimus Argonautarum hospes, de quo postea.

10. *Præreptæ.*] Andromedæ, quem quidem stultè veluti suam reposcebat Phineus postquam à Perseo monstro, atque adeò certissimæ morti erepta esset.

Nec

Nec mihi te pennæ, nec falsum versus in aurum
Jupiter, eripient. Conanti mittere Cepheus,
Quid facis, exclamat ? quæ te, germane, furentem
Mens agit in facinus ? meritisne hæc gratia tantis
Redditur ? hâc vitam servatæ dote rependis ?
Quam tibi non Perseus, verum si quæris, ademit ;
Sed grave Nereïdum numen, sed corniger Ammon,
Sed quæ visceribus veniebat bellua ponti
Exsaturanda meis. Illo tibi tempore rapta est,
Quo peritura fuit. Nisi si, crudelis, id ipsum
Exigis, ut pereat : luctuque levabere nostro.
Scilicet haud satìs est, quòd, te spectante, revincta est ;
Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti :
Insuper, à quoquam quòd sit servata, dolebis ;
Præmiaque eripies ? quæ si tibi magna videntur ;
Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petîsses :
Nunc sine, qui petiît, per quem non orba senectus,
Ferre, quod et meritis et voce est pactus : eumque
Non tibi, sed certæ prælatum intellige morti.
Ille nihil contrà : sed et hunc, et Persea vultu
Alterno spectans, petat hunc, ignorat, an illum.
Cunctatusque brevi, contortam viribus hastam,
Quantas ira dabat, nequicquam in Persea misit.
Ut stetit illa toro, stratis tum denique Perseus
Exsiluit : teloque ferox inimica remisso
Pectòra rupisset, nisi post altaria Phineus
Isset : et (indignum) scelerato profuit ara.

Neque alæ, neque Jupiter mutatus in fictum aurum eripiet te mihi. Cepheus exclamat tentanti jacere telum, *Quid agis ? quis animus tradit in flagitium te vesanum, ô frater ? An hæc gratia refertur tantis beneficiis ? Compensasne hâc dote vitam servatæ Andromedæ ? quam, si veritatem spectas, non Perseus tibi præripuit, sed infensa potestas Nereïdum ; sed Ammon corniger, sed fera maris, quæ aderat explenda meâ natâ. Tibi ablata est illo tempore, quo fuit interitura : nisi si id ipsum crudelis, petis, ut intereat : et solatium habebis ex luctu nostro. Nimirum parum est, quòd religata est te intuente, et quòd tu patruus, simul et sponsus, nullum auxilium præbuisti : Grave tibi erit insuper, quòd sit servata à quoquam ; et auferes mercedem ? quam, si tibi ampla videtur, debuisses quærere ex illis rupibus, ubi erat posita : jam sine* eum *qui quæsivit, et per quem senectus* mea *non est destituta, habere* Andromedam *quam pactus est et beneficiis et sermone : et eum scias non tibi præpositum esse, sed morti indubitatæ. Ille* (Phineus) *nihil contrà* respondet : *sed hunc aspiciens et Perseum alternis oculis, nescit an ictum in hunc intentet, an in illum : et aliquantisper commoratus, intorsit frustrà in Perseum hastam libratam viribus, quantas ira suppeditâbat. Postquam illa affixa est lecto, tum denique Perseus emicat ex mensâ, et sævus penetrasset pectus inimicum jaculo rejecto, nisi Phineus effugisset pone aram ; et (indignum) altare servavit scelestum,*

NOTÆ.

11. *Falsum.*] Spurium innuit fuisse Perseum, qui matris suæ Danaës crimina falso Jovis nomine obtenderet, eumque singeret aureo imbre descendisse.

12. *Mittere.*] Hastam, quâ Perseum occideret.

14. *Meritisne.*] Persei, intellige, qui Andromedam liberaverat, ut suprà vidimus.

15. *Hâc vitam.*] Fratrem damnat, qui pro vitæ auxilio Andromedæ allato. Perseo mortem pro præmio offert.

17. *Nereïdum.*] Quæ, ut suprà dictum, propter formam à Cassiope spretam, monstrum à Neptuno immiserant, cui Cephei et Cassiopes prolem exponendam Jupiter Ammon responderat.

18. *Visceribus.*] Sunt certè nati parentum suorum viscera. Sed emphasis est, quæ Cepheum excusat ; quòd alteri, Phineo desponsatam, puellam tradiderit.

22. *Scilicet.*] Ironia, quâ Phineo insultat frater Cepheus. Cùm enim et patruus et sponsus esset Andromedæ, aliquid certe auxilii debuit : cùm verò nihil prorsùs tulerit, immeriro eam repetit, quam tutari non est ausus.

34. *Stratis.*] Lectis, in quibus cibum sumturi veteres discumbebant.

35. *Remisso.*] Rejecto : eandem namque hastam in Phineum Perseus rejecit.

36. *Altaria.*] Nuptiis adhibebantur aræ et sacra, et Dii advocati erant.

Fronte

Fronte tamen Rhœti non irrita cuspis adhæsit.
Qui postquam cecidit, ferrumque ex osse revulsum est,
Calcitrat, et positas aspergit sanguine mensas.
Tum verò indomitas ardescit vulgus in iras :
Telaque conjiciunt. Et sunt, qui Cephea dicant
Cum genero debere mori. Sed limine tecti
Exiêrat Cepheus, testatus jusque, fidemque,
Hospitiique Deos, ea se prohibente moveri.
Bellica Pallas adest, et protegit ægide fratrem :
Datque animos. Erat Indus Athis, quem flumine Gange
Edita Limnate vitreis peperisse sub antris
Creditur, egregius formâ : quam divite cultu
Augebat, bis adhuc octonis integer annis ;
Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureus : ornabant aurata monilia collum ;
Et madidos myrrhâ curvum crinale capillos.
Ille quidem jaculo quamvis distantia misso
Figere doctus erat, sed tendere doctior arcus.
Tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus
Stipite, qui mediâ positus fumabat in arâ,
Perculit ; et fractis confudit in ossibus ora.
Hunc ubi laudatos jactantem in sanguine vultus
Assyrius vidit Lycabas, junctissimus illi
Et comes, et veri non dissimulator amoris :
Postquam exhalantem sub acerbo vulnere vitam

Attamen mucro non inutilis infixus est fronti Rhœti : qui postquam prostratus est, et ferrum extractum est ex osse, tundit humum, et inficit cruore mensas juxta stantes. Tum verò cætera turba incenditur irâ effrenâ, et simul mittunt jacula : et sunt qui dicant Cepheum debere mortem obire simul cum genero. Sed Cepheus prodiêrat extra limen domûs, obtestatus et jus, et fidem, et Deos hospitales, ea turbata esse se invito. Minerva bellica intervenit, et defendit fratrem ægide : et incendit animos. Erat Athis Indus, quem Limnate orta fluvio Gange dicitur peperisse sub speluncis perspicuis. pulchritudine conspicuus ; quam elegantiorem faciebat ornatu splendido, florens ætate, annis sedecim, tectus chlamyde Tyriâ, quam fascia aurea circumdabat : aurea monilia decorabant collum, et currum crinale comam delibutam myrrhâ. Ille quidem didicerat attingere telo jaculato ea quæ erant maxime *remota ; sed peritior* erat *curvare arcus. Perseus percussit* eum, *curvantem quoque manu flexibilia cornua* arcûs, *trunco, qui admotus fumabat in mediâ altari ; et fœdavit vultus in ossibus contritis. Cùm Lycabas Assyrius socius ejus amicitiâ devinctissimus, neque tegens sincerum amorem,* eum *aspexit agitantem pulchram faciem in sanguine postquam vitam sub crudeli plagâ efflantem*

NOTÆ,

38. *Rhœti.*] Qui Phinei socius fuit.

40. *Calcitrat.*] Ex more cadentium in pugnâ et acie, qui λὰξ aut ὀλὰξ apud poëtas, terram indignanter petunt.

45. *Hospitiique Deos.*] Jovem præsertim hospitii violati vindicem, de quo Virg.

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur, &c.

Hospites enim nefas erat violari.

46. *Bellica.*] Opportunè fortitudini auxilio adest prudentia. Atque hoc sibi volunt poëtæ, cum Deos introducunt auxiliares.

Ib. *Fratrem.*] Perseum, cujus ut et ipsius Palladis pater fuit Jupiter.

47. *Athis.*] Unus ex sociis Phinei. *Indus* est appositus ob differentiam Phrygii à Cybele adamati.

Ib. *Gange.*] Fluvius Indorum maximus.

48. *Limnate.*] Nympha palustris, à palude, ἀπὸ τῆς λιμνῆς, Græce sic dicta.

51. *Tyriam.*] Purpuream ; Tyro enim laudatissima purpura petebatur.

53. *Myrrhâ.*] Liquor è Myrrhâ stillans : capillis unguendis adhibebatur, quo niterent et spirarent odorem suavissimum.

Ib. *Crinale.*] Fascia aliqua cohibendis et ornandis crinibus, ne in frontem defluant.

57. *Ara.*] Quæ Hymenæo nuptiarum Deo extructa fuit.

58. *Confundit.*] Hypallage : hoc enim voluit, *confudit in ore fracta ossa,* ut poëta ipse interpretatur lib. XII. v. 250.

———*Et ossa*
Non agnoscenda confusa reliquit in ore.

Deploravit

Deploravit Athin ; quos ille tetenderat, arcus
Arripit : et, Mecum tibi sint certamina, dixit :
Nec longùm pueri fato lætabere ; quò plus
Invidiæ, quàm laudis, habes. Hæc omnia nondum
Dixerat : emicuit nervo penetrabile telum ;
Vitatumque, tamen sinuosâ veste pependit.
Vertit in hunc harpen spectatam cæde Medusæ
Acrisioniades, adigitque in pectus. At ille
Jam moriens, oculis sub nocte natantibus atrâ,
Circumspexit Athin ; seque acclinavit in illum ;
Et tulit ad manes junctæ solatia mortis.
Ecce Syenites genitus Methione Phorbas,
Et Libys Amphimedon, avidi committere pugnam,
Sanguine, quo tellus latè madefacta tepebat,
Conciderant lapsi : surgentibus obstitit ensis,
Alterius costis, jugulo Phorbantis adactus.
At non Actoriden Erithon, cui lata bipennis
Telum erat, admoto Perseus petit ense : sed altis
Exstantem signis, multæque in pondere massæ,
Ingentem manibus tollit cratera duabus ;
Infligitque viro. Rutilum vomit ille cruorem :
Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
Inde Semiramio Polydæmona sanguine cretum,
Caucasiumque Abarin, Sperchionidenque Lycetum,
Intonsumque comas Elycen, Phlegianque, Clytumque ;
Sternit : et extructos morientûm calcat acervos.
Nec Phineus ausus concurrere cominus hosti,
Intorquet jaculum ; quod detulit error in Idan,
Expertem frustrà belli, et neutra arma secutum.
Ille tuens oculis immitem Phinea torvis,
Quandoquidem in partes, ait, abstrahor, accipe, Phineu,

Athin deflevit, corripit arcus, quos ille sinuaverat; et, inquit. Tibi mecum pugnandum erit : neque diu gaudebis morte adolescentis, ex quâ plus reportas odii, quàm gloriæ. Nondum hæc omnia absolverat, cùm sagitta acuta emissa est nervo; et affixa est amictui sinuoso, quamvis ictus illuderetur. Nepos Acrisii in hunc movet ensem falcatum, insignem morte Medusæ, et immittit in pectus. At ille jam obiens oculis fluctuantibus in caliginosâ morte, circumspexit Athin ; et se rejecit in illum ; et tulit ad inferos consolationem sociæ necis. Ecce Phorbas Syenites, ortus Methione, et Amphimedon Libys, cupidi certaminis, ceciderant, lapsi in sanguine, quo humus latè delibuta tepebat : Gladius Persei immissus jugulo Phorbantis et lateri alterius, prohibuit eos jam sese erigentes. At Perseus non invadit gladio intentato Erithon Actoris filium, qui pro armis gerebat vastam bipennem ; sed sumit utrâque manu craterem maximum prominentem signis et magnæ molis et ponderis, et illidit in virum. Ille eructat sanguinem rubrum, et resupinus plangit terram capite moribundo. Postea proterit Polydæmonem ortum sanguine reginæ Semiramidis, et Abarin Caucasium, et Lycetum Sperchioniden, et Elycen habentem capillos intonsos, et Phlegian et Clytum : et premit pedibus cumulos coacervatos obeuntium. Neque Phineus ausus committere certamen propiùs cum hoste, vibrat telum, quod incerta manus detorsit in Idam, nequicquam abstinentem à pugnâ, et neutrum certamen tuentem. Ille aspiciens oculis acerbis ferum Phineum, Quandoquidem, inquit, cogor in factiones, Phineu, habeas

NOTÆ.

69. *Harpen.*] Harpe ensis est falcatus, quo Perseus Medusæ caput amputavit.

74. *Syenites.*] Syene, urbs Ægypti ad Nilum, oriundus. Optimè verò hos omnes Patronymico aliquo, aut re quâpiam distinguit, ne cum aliis cognominibus imperitè confundantur.

75. *Libys.*] Ex Africâ quæ et Libya dicta est, oriundus.

80. *Altis signis.*] Altè eminentibus signis, et cælaturis.

86. *Caucasium.*] A Caucaso Scythiæ monte.

Ib. *Sperchioniden.*] Sperchei, fluminis Thessaliæ, filium.

91. *Expertem.*] Quia neutras secutus partes, telo tamen appetitus est.

Quem

Quem fecisti hostem : pensaque hoc vulnere vulnus.
Jamque remissurus tractum de corpore telum
Sanguine defectos cecidit collapsus in artus.
Hîc quoque Cephenum post regem primus Odites
Ense jacet Clymeni : Protenora perculit Hypseus :
Hypsea Lyncides. Fuit et grandævus in illis
Emathion, æqui cultor, timidusque Deorum :
Quem quoniam prohibent anni bellare, loquendo
Pugnat ; et incessit, scelerataque devovet arma.
Huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
Demetit ense caput, quod protinus incidit aræ :
Atque ibi semianimi verba execrantia linguâ
Edidit, et medios animam expiravit in ignes.
Hinc gemini fratres, Broteasque et cestibus Ammon
Invicti (vinci si possent cestibus enses)
Phineâ cecidêre manu : Cererisque sacerdos
Ampycus, albenti velatus tempora vittâ.
Tu quoque, Japetide, non hos adhibendus in usus ;
Sed qui pacis opus citharam cum voce moveres :
Jussus eras celebrare dapes, festumque canendo.
Cui procul astanti, plectrumque imbelle tenenti,
Pettalus, I, ridens, Stygiis cane cætera, dixit,
Manibus ; et lævo mucronem tempore figit.
Concidit, et digitis morientibus ille retentat
Fila lyræ ; casuque canit miserabile carmen.
Non sinit hunc impunè ferox cecidisse Lycormas :
Raptaque de dextro robusta repagula posti
Ossibus illidit mediæ cervicis. At ille

hostem, quem tu ipse hostem tibi conciliâsti, Phineu ; et compensa plagam hâc plagâ. Et jam remissurus jaculum revulsum ex corpore cecidit collapsus in membra destituta sanguine. Hîc etiam Odites secundus regi Cepheno prostratus est gladio Clymeni: Hypseus prosternit Protenorem; Lyncides Hypseum. Emathion senex fuit etiam inter illos, fautor justitiæ, et vir pius ; quem quia senectus non sinit arma movere, verbis certat ; et damnat arma nefaria, et illis malè precatur. Chromis amputat caput hujus complexi aras manibus trementibus, quod statim concidit in altare ; atque ibi protulit voces detestantes linguâ semivivâ ; et efflavit spiritum in medios ignes. Deinde Broteas, et Ammon fratres gemelli, invicti cestibus (si gladii possent superari cestibus) procubuerunt dextrâ Phinei, unà cum Ampyco Cereris sacerdote, cujus tempora redimita erant vittâ candidâ : Tu etiam, Japetide, non admovendus ejusmodi rebus ; sed qui pulsares citharam opus pacis cantando, jussus eras cohonestare convivium ludendo Cui procul adsistenti, et tractanti plectrum pacificum, Pettalus irridens, Abi, inquit, canta reliqua umbris inferis : et immittit cuspidem in sinistram capitis partem. Procumbit ille, et pulsat digitis morientibus chordas lyræ, et fortè canit carmen lugubre. Sævus Lycormas non patitur hunc procubuisse inultum : et infingit validum vectem avulsum ex dextro poste ossibus mediæ cervicis. At ille

NOTÆ.

94. *Pensaque.*] Compensa et quasi in vicem illius quod tu mihi intulisti ; hoc vulnus, quod ego tibi illaturus sum accipe.

97. *Post regem.*] *Secundus à rege ; dignitate seu autoritate proximus.*

102. *Scelerataque.*] In Perseum scelerate sumpta.

103. *Amplexo.*] Quasi ad deorum præsidium confugienti. In capitis enim discrimine solebant ad aras confugere, illasque prênsare, ac deorum quoque statuas et simulacra complecti.

107. *Cestibus.*] Chirothecæ species quædam est è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum insuto ; his pugiles muniebant manus, eosque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Quidam deducunt à *cædo*, et scribunt cum (*æ*) meliùs vero à κεστὸν *cingulum, lorum* : cui congruunt illa Virgilii Æn. V. v. 364.

Evinctis attollat brachia palmis.

et vers. 408.

Vinclorum immensa Volumina.

110. *Vittâ.*] Fascia linea, quâ vinciebantur frontes sacerdotum et victimarum.

111. *Hos.*] Bellicos.

114. *Plectrum.*] Instrumentum, quo lyra pulsatur.

117. *Retentat.*] *Iterum tangit, et denuo experitur.*

120. *Repagula.*] Vectem dicit, seu obicem, qui valvis solet apponi.

Procubui

Procubuit terræ mactati more juvenci.
Demere tentabat lævi quoque robora postis
Cinyphius Pelates : tentanti dextera fixa est
Cuspide Marmaridæ Corythi, lignoque cohæsit.
Hærenti latus hausit Abas : nec corruit ille ;
Sed retinente manum moriens è poste pependit.
Sternitur et Melaneus Perseïa castra secutus,
Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri ;
Dives agri Dorylas : quo non possederat alter
Latiùs, aut totidem tollebat farris acervos.
Hujus in obliquo missum stetit inguine ferrum :
Letifer ille locus. Quem postquam vulneris auctor
Singultantem animam, et versantem lumina vidit
Bactrius Halcyoneus, Hoc quod premis, inquit, habeto
De tot agris, terræ : corpusque exsangue reliquit.
Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
Ultor Abantiades : mediâ quæ nare recepta
Cervice exacta est, in partesque eminet ambas.
Dumque manum Fortuna juvat, Clytiumque Claninque,
Matre satos unâ, diverso vulnere fudit.
Nam Clytii per utrumque gravi librata lacerto
Fraxinus acta femur : jaculum Clanis ore momordit.
Occidit et Celadon Mendesius : occidit Astreus,
Matre Palæstinâ, dubio genitore creatus.
Æthionque sagax quondam ventura videre ;
Nunc ave deceptus falsâ : regisque Thoactes
Armiger, et cæso genitore infamis Agyrtes.

concidit in terram, sicuti juvencus mactatus. Pelates Cyniphius conabatur etiam revellere obicem sinistræ januæ; sed dum hoc conaretur, Manus *dextra transverberata est mucrone Corythi Marmarici filii ; et affixa est ligno. Dum ibi hæsit Abas transfixit latus : neque ille cadit ; sed obiens pependit è poste, qui manum transfixam retinuit. Melaneus, qui defenderat partes Persei, cadit etiam ; itemque Dorylus ditissimus agri Nasamoniaci, Dorylas dives agri, quo alter non habuit agros latiùs patentes, aut cogebat totidem cumulos frumenti Jaculum vibratum adhæsit hujus obliquo inguini ; quæ pars est mortifera. Quem cùm Halcyoneus Bactrius auctor plagæ advertit emittentem animam et torquentem oculos, Possidens, inquit, hoc terræ quod tegis de tot jugeribus, quot possidebas ; et deseruit corpus inane. Perseus vindex immittit in hunc hastam avulsam de vulnere tepente ; quæ inducta per mediam narem prodit cervice, et apparet ex utrâque parte. Et fortunâ favente manui, Clytum et Clanin unâ matre genitos, interficit diversâ plagâ. Nam jaculum adactum valido brachio transfixit femur utrumque Clytii : Clanis recepit hastam ore. Celadon Mendesius etiam procubuit : Astreus* editus *matre Palæstinâ ortus patre incerto procubuit. Æthion etiam olim callidus cognoscere futura, nunc delusus ave mendaci ; et Thoactes armiger regis, et Agyrtes famosus ob patrem interfectum.*

NOTÆ.

123. *Robora.*] Vectem ex robore seu quercu durissimâ.

124. *Cinyphius.*] A Cinypho Africæ propriæ fluvio.

126. *Latus hausit.*] Et latere confosso sanguinem elicuit. *Per tunicam squalentem auro latus hausit apertum.* Æn. 10.

129. *Nasamoniaci.*] Fuerunt Nasamones populi Libyæ juxta Syrtes naufragis admodum infesti, furto viventes.

135. *Bactrius.*] A Bactris urbe, quæ Bactrianæ, regioni Indiæ, contermina, nomen quoque dedit.

138. *Abantiades.*] Perseus Abantis pronepos, Acrisius enim Danaës pater erat filius Abantis.

143. *Fraxinus*] Pro hastâ ex fraxino per Metonymiam.

144. *Mendesius*] Fuit Mendes urbs Ægypti, ubi Pana et hircos coluerunt, de quâ Plinius ; unde hic Celadon nomen videtur habuisse.

145. *Palæstinâ.*] Palæstinâ Syriæ regione oriundâ.

Ib. *Dubio genitore.*] Adeóque spurius.

147. *Deceptus.*] Qui instans fatum non præviderat, hoc dixit. Pari modo Virgil. de Rhamnete cæso augure,

Sed non augurio potuit depellere pestem.

Plùs tamen exhausto superest ; namque omnibus unum
Opprimere est animus. Conjurata undique pugnant
Agmina pro caussâ meritum impugnante fidemque,
Hâc prò parte socer frustrà pius, et nova conjux,
Cum genetrice, favent ; ululatuque atria complent.
Sed sonus armorum superat, gemitusque cadentum :
Pollutosque semel multo Bellona Penates
Sanguine perfundit ; renovataque prælia miscet.
Circumeunt unum Phineus, et mille secuti
Phinea. Tela volant hibernâ grandine plura
Præter utrumque latus, præterque et lumen et aures.
Applicat hinc humeros ad magnæ saxa columnæ,
Tutaque terga gerens, adversaque in agmina versus,
Sustinet instantes. Instabant parte sinistrâ
Chaonius Molpeus, dextrâ Nabathæus Ethemon.
Tigris ut, auditis diversâ valle duorum
Extimulata fame mugitibus armentorum,
Nescit utro potius ruat, et ruere ardet utroque :
Sic dubius Perseus, dextrâ, lævâne feratur,
Molpea trajecti submovit vulnere cruris ;
Contentusque fugâ est. Neque enim dat tempus Ethemon ;
Sed furit ; et, cupiens alto dare vulnera collo,
Non circumspectis exactum viribus ensem
Fregit : et extremâ percussæ parte columnæ
Lamina dissiluit ; dominique in gutture fixa est.
Non tamen ad lethum caussas satis illa valentes
Plaga dedit. Trepidum Perseus, et inermia frustrà

supersunt tamen plures, quàm sustulit : namque consilium est omnium, ut unum illum interficiant ; turba conjurata certant undique pro caussâ, quæ erat contra meritum et fidem. Socer nequicquam pius, et uxor recens nupta cum matre stant ab hâc parte, et implent aulas clamoribus. Ve·ùm strepitus armorum, et gemitus morientium vincit. et Bellona imbuit multo cruore domum semel infectam ; et auget certamina renovata. Phineus atque mille secuti Phineum claudunt unum Persea : *plura jacula grandine hiemali volant ab utroque latere, et præter aures et oculos. Dein* Perseus *admovit humeros ad molem vastæ columnæ ; et tutus à tergo, et conversus in turbam hostilem stat contra urgentes. Molpeus Chaonius premebat à lævo latere, Ethemon Nabathæus à dextra. Quemadmodum Tigris pressa fame auditis mugitibus duorum armentorum diversâ valle dubitat, in quam partem impetum faciat ; et flagrat impetum facere in utrumque ; sic incertus Perseus ruatne dextrâ, aut sinistrâ, sustulit Molpeum plagâ cruris transfixi : contentus est quòd fugeret : nam Ethemon spatium persequendi non concedit : et furit et parans infligere plagam excelso collo, fregit gladium impactum viribus incautis ; et lamina disjecta est ultimâ parte columnæ ictæ ; et adhæsit jugulo domini. Illud tamen vulnus non fuit caussa satis potens ad mortem. Perseus* Ethemona *turbatum, et incassum inermes*

NOTÆ.

149. *Plùs.*] Hostes Perseo interficiendi plures supersunt, quàm adhuc mactavisset.

151. *Pro caussâ.*] Hoc est, pro Phineo, qui et meritum Persei, quo Andromedam servaverat, et fidem ipsi à rege datam impugnabat.

152. *Hâc.*] Persei, cui perversè litem moverat Phineus.

155. *Bellona.*] Belli Dea.

163. *Chaonius.*] Sunt Chaones populi Arabibus conterminis.

Ib. *Nabathæus.*] Ex Nabathæâ, *Felicis* Arabiæ regione, oriundus.

164. *Diversâ valle.*] Diversâ vallis parte.

169. *Contentus.*] Quia Perseum Ethemon urgebat, illi satis fuit quòd Molpeus fugeret, cùm alias non nisi peremptum dimisisset.

171. *Non circumspectis.*] Cùm incautè in Perseum irruisset Ethemon, non ipsum, sed columnam cui adstabat, attigit ; quâ re fracta est lamina.

Brachia tendentem Cyllenide confodit harpe :
Verùm ubi virtutem turbæ succumbere vidit,
Auxilium, Perseus, quoniam sic cogitis ipsi,
Dixit, ab hoste petam : vultus avertite vestros,
Si quis amicus adest : et Gorgonis extulit ora.
Quære alium, tua quem moveant miracula, dixit
Thescelus : utque manu jaculum fatale parabat
Mittere, in hoc hæsit signum de marmore gestu.
Proximus huic Ampyx animi plenissima magni
Pectora Lyncidæ gladio petit : inque petendo
Dextera diriguit, nec citra mota, nec ultra.
At Nileus, qui se genitum septemplice Nilo
Ementitus erat, clypeo quoque flumina septem
Argento partim, partim cœlaverat auro,
Aspice, ait, Perseu, nostræ primordia gentis :
Magna feres tacitas solatia mortis ad umbras,
A tanto cecidisse viro. Pars ultima vocis
In medio suppressa sono est : adapertaque velle
Ora loqui credas ; nec sunt ea pervia verbis.
Increpat hos, Vitioque animi, non crinibus, inquit,
Gorgoneis torpetis, Eryx : incurrite mecum :
Et prosternite humi juvenem magica arma moventem.
Incursurus erat, tenuit vestigia tellus :
Immotusque silex, armataque mansit imago.
Hi tamen ex merito pœnas subiêre. Sed unus
Miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
Gorgone conspectâ saxo concrevit oborto :
Quem ratus Astyages etiamum vivere, longo
Ense ferit : sonuit tinnitibus ensis acutis.
Dum stupet Astyages, naturam traxit eandem :

lacertos transfixit acinace Cyllenio. Verum postquam Perseus advertit fortitudinem suam *imparem esse agmini, Siquidem vos sic impellitis, inquit; advocabo hostem in opem : si quis benevolus hic est, dimoveat oculos suos : et deprompsit vultus Gorgonis. Quære alium, inquit Thescelus, quem tua monstra percellant ; et cum vellet manu jacere telum mortiferum,* evasit statua *marmorea, et constitit in hoc gestu. Ampyx proximus huic insurgit ense contra pectus Lyncidæ plenissimum ingentis animi ; atque insurgendo dextera obduruit, neque citra neque ultra movebatur. At Nileus, qui falsò jactaverat se ortum Nilo septemfluo, atque etiam insculpserat clypeo septem ostia* Nili, *partim argento, partim auro ; Vide, inquit, Perseu, initia nostri generis : Portabis apud manes quietos magnam consolationem necis, quòd occisus fueris à tanto viro. Pars novissima vocis interclusa est in medio sono : et arbitreris os apertum optare fari, neque illud est pervium vocibus. Eryx objurgat istos atque ait, Hæretis culpâ animi, non capillis Gorgoneis : irruite mecum, et in terram date adolescentem tractantem arma incantata. Parabat irruere : terra compescuit pedes ; et hæsit saxum immobile et signum armatum. Atque hi dederunt pœnas pro merito ; sed unus Aconteus stabat à partibus Persei, pro quo dum certat, Gorgone visâ, obduruit petrâ innatâ. Quem cùm Astyages crederet adhuc vivere, percutit longo gladio : gladius sonum edidit tinnitibus acutis. Dum Astyages miratur, induit eandem naturam :*

NOTÆ.

176. *Cyllenide harpe.*] Falcato ense, quem à Mercurio in Cyllene, Arcadiæ monte, nato, acceperat.

170. *Hoste.*] Medusæ capite.

183. *In hoc.*] In statuam marmoream ita conversus est, ut jaculum emittere velle videatur.

187. *Septemplice.*] Qui per septem ostia majora subire mare dicitur.

191. *Tacitas umbras.*] Animas voce carentes et mutas.

192. *A tanto.*] Ita Virgilius lib. Æneid. 10, de Lauso ab Æneâ interfacto:

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem,
Æneæ magni dextrâ cadis.——

195. *Vitio animi.*] Ad historiam alludit fortè : Tantâ enim dicitur formâ, præsertim verò crinium pulchritudine, Medusa præcelluisse, ut ad ejus conspectum stupidi amantes quasi obrigescerent.

202 *Conspecta.*] Contra quam monuerat Perseus supra vers. 179.

Marmo-

Marmoreoque manet vultus mirantis in ore.
Nomina longa mora est mediâ de plebe virorum
Dicere. Bis centum restabant corpora pugnæ :
Gorgone bis centum riguerunt corpora visâ.
Pœnitet injusti nunc denique Phinea belli.
Sed quid agat ? simulacra videt diversa figuris ;
Agnoscitque suos : et nomine quemque vocatos
Poscit opem ; credensque parum, sibi proxima tangit
Corpora : marmor erant. Avertitur ; atque ita supplex,
Confessasque manus, obliquaque brachia tendens,
Vincis, ait, Perseu : remove fera monstra : tuæque
Saxificos vultos, quæcunque ea, tolle Medusæ.
Tolle, precor. Non nos odium, regnive cupido
Compulit : ad bellum : pro conjuge movimus arma.
Caussa fuit meritis melior tua ; tempore nostra.
Non cessisse piget. Nihil, ô fortissime, præter
Hanc animam concede mihi : tua cætera sunto.
Talia dicenti, neque eum, quem voce rogabat,
Respicere audenti ; Quod, ait, timidissime Phineu,
Et possum tribuisse, et magnum munus inerti est ;
Pone metum, tribuam : nullo violabere ferro.
Quin etiam mansura dabo monumenta per ævum ;
Inque domo soceri semper spectabere nostri :
Ut mea se sponsi soletur imagine conjux.
Dixit : et in partem Phorcynida transtulit illam :
Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
Tum quoque conanti sua flectere lumina cervix
Diriguit, saxoque oculorum induruit humor.
Sed tamen os timidum, vultusque in marmore supplex,
Submissæque manus ; faciesque obnoxia mansit.

et idem faciei stupor hæret in ore jam marmoreo. Longum est recensere nomina virorum de vulgo. Ducenti homines supererant ex certamine ; ducenti obduruerunt conspectâ Gorgone. Nunc denique Phineum piget iniqui certaminis. Verùm quid faciat ? aspicit imagines diversis figuris ; et agnoscit suos socios, *et auxilium petit à singulis nominatim citatis ; et minùs credens* oculis *tangit corpora sibi proxima ; erant marmor. Detorquet faciem, atque supplex, et porrigens manus* quasi *confitentes et brachia obliqua. sic loquitur, Superior es, Perseu, tolle sæva monstra, atque amolire faciem tuæ Medusæ (quæcumque ea* est) *omnia in saxa convertentem. Summove, oro. Non aversatio, aut desiderium regni* me *traxit in certamen : sumpsimus arma pro uxore. Caussa tua fuit potior meritis, nostra tempore. Me pœnitet* tibi Andromedam *non permisisse. Nihil,* oro, *præbeas, mihi ostrenuissime, præter meam vitam : alia omnia sint tua. Dixit illi proferenti talia, neque audenti convertere oculos in eum quem precabatur voce, dabo quod possum dare, et magnum videtur donum timido : nullo ferro læderis. Quin etiam præbebo monumenta duratura per ævum, et semper conspicieris in domo nostri soceri, ut mea uxor se soletur specie sponsi. Absolvit, et transmovit caput Medusæ in illam partem, ad quam Phineus convertisset se vultu timido. Tum etiam caput obduruit, cùm tentaret detorquere suos oculos, et humor oculorum diriguit in silicem. Sed tamen os pavidum, et vultus supplex, et manus demissæ ; et facies dejecta mansit in saxo.*

NOTÆ.

214. *Advertitur.*] A Persei conspectu oculos avertit.

215. *Obliqua.*] Quia aversus,ne in Medusæ caput oculi incurrerent, loquebatur.

217. *Quæcunque ea.*]Ignorat Phineus, quænam fuerit Medusa.

220. *Tempore.*] Quia primùm Phineo desponsata Andromeda,postea Perseo in meriti præmium cessit.

226. *Ferro.*] Monstrum reformidâsse se testatus erat Phineus : Perseus ferrum reformidandum innuit, ut ille virtute superiorem hostem consiteatur.

230. *Phorcynida.*] Medusam Phorci filiam.

235. *Obnoxia.*] Dejecta, qualis est hominis sibi conscii, culpam agnoscentis, pœnamque deprecantis.

II. Victor Abantiades patrios cum conjuge muros
Intrat : et immeritæ vindex ultorque parentis
Aggreditur Prœtum. Nam fratre per arma fugato
Acrisioneas Prœtus possederat arces.
Sed nec ope armorum, nec, quam malè ceperat, arce
Torva colubriferi superavit lumina monstri.
III. Te tamen, ô parvæ rector Polydecta Seriphi.
Nec juvenis virtus per tot spectata labores,
Nec mala molliêrant : sed inexorabile durus
Exerces odium : nec iniquâ finis in ira est.
Detrectas etiam laudes : fictamque Medusæ
Arguis esse necem. Dabimus tibi pignora veri ;
Parcite luminibus, Perseus ait : oraque regis
Ore Medusæo silicem sine sanguine fecit.
IV. Hactenus aurigenæ comitem Tritonia fratri
Se dedit. Inde cavâ circumdata nube Seriphon
Deserit ; à dextrâ Cythno Gyaroque relictis.
Quâque super pontum via visa brevissima, Thebas,
Virgineumque Helicona petit : quo monte potita
Constitit ; et doctas sic est affata sorores :
Fama novi fontis nostras pervenit ad aures,
Dura Medusæi quem præpetis ungula rupit.
Is mihi caussa viæ. Volui mirabile monstrum

II. *Perseus potitus victoriâ tendit ad mœnia patria cum uxore, et ultor matris Danaës immeritu passæ, bellum indicit Prœto. Nam ille fratre Acrisio expulso per arma obtinuerat arces Acrisioneas. Sed neque auxilio armorum, neque arce, quam iniquè insederat, vicit oculos infestos monstri colubros ferentis.*

III. *Attamen neque virtus juvenis probata per tot labores neque mala delenîerant te, ô Polydecta ex exiguæ insulæ Seriphi. sed crudelis exerces odium infractum ; neque finis datur injustæ iræ. Minuis etiam laudes ; atque conaris probare cædem Medusæ esse falsam. Exhibebimus tibi, inquit Perseus testimonia veri : avertite oculos ; et,* objecto *Medusæ vultu, fecit vultus regii saxum sine sanguine.*

IV. *Hactenus Tritonia se præbuit comitem fratri qui ex auro satus erat : inde velata nube opacâ destituit Seriphon : Cythno Gyaroque omissis à dextrâ : et proficiscitur Thebas, et Heliconem virgineum, quà iter visum compendiosissimum super mare : in quem montem cùm pervenisset, constitit, atque sic est allocuta doctas sorores : Fama nuperi fontis deluta est ad nostras aures, quem rigida ungula volucris equi Medusæi aperuit. Is mihi caussa itineris : optavi monstrum stupendum*

NOTÆ.

236. *Patrios.*] Argos.

238. *Prœtum.*] Filium Abantis, Acrisii fratrem.

242. *Polydecta.*] Fuit Polydectes rex Seriphi, insulæ ex Sporadibus, ad quem inclusus arcâ pervenerat Perseus, unà cum matre. Hanc ille amavit : qui propter Perseum juvenem, cujus etiam virtus sibi erat suspecta, æternæ gloriæ consequendæ titulo ad superandam Gorgonem impulit, ut illius matre liberè potiretur. A quo contumeliosè post expeditionem exceptus Perseus, ostendit Medusæ caput, et eum in saxum convertit.

248. *Parcite luminibus.*] Ut suprà, ver. 179.

——Vultus avertite vestros,
Si quis amicus adest——

250. *Aurigenæ.*] Perseo, quem Jupiter in imbrem aureum conversus, inque Danaës gremium delapsus, genuit.

Ib. *Tritonia.*] Pallas, quæ à Tritone Africæ palude, ubi educata et primùm apparuit, hoc nomen habuit.

252. *Cythno Gyaroque.*] Quæ insulæ sunt ex Cycladibus in mari Ægæo ad dextram Seriphi, Minervæ habitâ ratione quæ ad occasum, Bœotiam versus, iter dirigeret.

254. *Virgineumque.*] Musis virginibus sacrum Heliconem Bœotiæ montem, sicuti et alios jam sæpe dictum.

255. *Sorores.*] Musas, Jovis et Mnemosynes filias.

256. *Fontis.*] Hippocrene dictus est, quem ad Heliconis radices pedis percussu aperuisse Pegasum alatum equum fabulati sunt poëtæ.

Gernere :

Cernere : vidi ipsum materno, sanguine nasci.
Excipit Uranie : Quæcunque est causa videndi
Has tibi, Diva, domos, animo gratissima nostro es.
Vera tamen fama est : et Pegasus hujus origo
Fontis : et ad latices deducit Pallada sacros.
Quæ mirata diu factas pedis ictibus undas,
Silvarum lucos circumspicit antiquarum,
Antraque, et innumeris distinctas floribus herbas :
Felicesque vocat pariter studiique, locique
Mnemonidas. Quam sic affata est una sororum :
O, nisi te virtus opera ad majora tulisset,
In partem ventura chori Tritonia nostri,
Vera refers ; meritòque probas artesque, locumque :
Et gratam sortem, tutæ modò simus, habemus.
Sed (vetitum est adeò sceleri nihil) omnia terrent
Virgineas mentes : dirusque ante ora Pyreneus
Vertitur : et nondum me totâ mente recepi.
Daulia Threicio Phoceaque milite rura
Ceperat ille ferox, injustaque regna tenebat.
Templa petebamus Parnassia. Vidit euntes :
Nostraque fallaci veneratus numina cultu ;
Mnemonides (cognôrat enim) consistite, dixit :
Nec dubitate, precor tecto grave sidus, et imbrem
(Imber erat) vitare meo : subiêre minores
Sæpe casas Superi. Dictis et tempore motæ
Annuimusque viro, primasque intravimus ædes.
Desiêrant imbres ; victoque Aquilonibus Austro,
Fusca repurgato fugiebant nubila cœlo.
Impetus ire fuit. Claudit sua tecta Pyreneus :

videre : vidi ipsum exoriri è sanguine matris. Urania respondet ; Quæcunque est tibi causa cernendi has sedes Diva, es acceptissima nostro animo. Cæterùm indubitata est fama ; atque Pegasus est causa hujus fontis : et perducit Minervam ad sacras aquas. Quæ diu admirata aquas eductas percussu pedis circumlustrat lucos nemorum antiquorum, et speluncas, et gramina exornata innumeris floribus : et dicit beatas Memoriæ filias quoad sedes et studia. Quam sic est allocuta una sororum ; O Tritonia accessura in partem nostri cœtûs, nisi virtus genuisset te ad majora, vera prædicas. et jure laudas et studia, et sedes : et conditione fruimur lautâ, modò simus securæ. Verùm (usque adeò nihil est prohibitum nequitiæ) omnia sunt pavori virgineis animis : atque crudelis Pyreneus adhuc obversatur mihi *ante oculos, et nondum ad me redii toto animo. Ille sævus invaserat campos Daulios et Phocæos milite Thracio et possidebat regna iniqua. Ibamus in templa Parnassia : advertit euntes ; et postquam coluisset nostra numina honore doloso Musæ, inquit (nam cognoverat) gradum sistite; neque quæso, vereamini vitare nebulosum diem. et pluviam, (pluebat* enim) *sub meâ domo : sæpe dii intraverunt exiliores casas. Impulsæ verbis et tempestate, obsecutæ sumus viro, et subiimus primam domum. Pluvia cessaverat, et Noto superato à Boreâ, nubes opacæ deturbabantur cœlo serenato. Voluimus abire : Pyreneus obserat suam domum :*

NOTÆ.

259. *Vidi ipsum.*] Adfuit Minerva, cùm ex Medusæ sanguine in terram delapso natus est Pegasus.

260. *Uranie.*] Quæ Musarum una.

261. *Mnemonidas.*] Musas, Mnemosynes nymphæ ; seu potius Memoriæ filias.

274. *Pyreneus.*] Thrax fuit Tyrannus, qui Daulida Phocidis urbem occupavit ; ubi cùm quodam die pluvioso Musas ad Parnassum euntes vidisset, ut tecta sua subirent, dum pluvia cessaret, invitavit; cùm verò jam cessante pluviâ, Musæ discedere vellent. Pyreneus clausis foribus vim illis inferre parabat. Sed Musæ in aves conversæ evolaverunt, quas cùm persequi Pyreneus vellet, ex arce se præcipitem dans, caput terræ illisit, et expiravit.

275. *Nondum me.*] Quia exterrita.

278. *Templa.*] Quæ Delphis Apollini sacra.

284. *Primas.*] *Vestibulum.*

285. *Aquilonibus.*] Qui à septentrione flantes Austrum pluvium ad meridiem suum repulerant : serenum inducit Aquilo.

Vimque parat, quam nos sumtis effugimus alis.
Ipse secuturo similis stetit arduus arce :
Quâque via est vobis, erit et mihi, dixit, eâdem ;
Seque jacit vecors è summæ culmine turris :
Et cadit in vultus, discussique ossibus oris
Tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam.
V. Musa loquebatur. Pennæ sonuêre per auras :
Voxque salutantûm ramis veniebat ab altis.
Suspicit : et linguæ quærit tam certa loquentes
Unde sonent : hominemque putat Jove nata locutum.
Ales erant ; numeroque novem sua fata querentes.
Institerant ramis imitantes omnia picæ.
Miranti sic orsa Deæ Dea : Nupèr et istæ
Auxerunt volucrum victæ certamine turbam.
Pieros has genuit Pellæis dives in arvis :
Pæonis Evippe mater fuit. Illa potentem
Lucinam novies, novies paritura, vocavit.
Intumuit numero stolidarum turba sororum :
Perque tot Hæmonias, et per tot Achaïdas urbes
Huc venit : et tali committunt prælia voce :
Desinite indoctum venâ dulcedine vulgus.
Fallere. Nobiscum, si qua est fiducia vobis,
Thespiades certate Deæ. Nec voce, nec arte
Vincemur, totidemque sumus. Vel cedite victæ
Fonte Medusæo, et Hyanteâ Aganippe ;
Vel nos Emathiis ad Pæonas usque nivosos
Cedamus campis. Dirimant certamina Nymphæ.
Turpe quidem contendere erat ; sed cedere visum
Turpius. Electæ jurant per flumina Nymphæ ;

et vim intentat, quam nos vitavimus alis sumtis. Ipse similis secuturo excelsus constitit arce, et, inquit quà iter est vobis, erit et mihi eâdem viâ ; et vesanus se mittit è fastigio supremæ turris, et ruit in faciem, et moriens ferit terram infectam cruore scelesto ossibus oris fractis.

V. Musa referebat. Pennæ per aërem sonabant ; et vox salutantium veniebat à summis ramis. Sursum intuetur et quærit ex quâ parte linguæ tam disertè loquentes sonent ; et filia Jovis arbitratur hominem esse locutum. Erant volucres, atque picæ novem numero imitantes omnia insederant ramis dolentes suam sortem. Dea sic occæpit Deam allo*quens quæ mirabatur : Nupèr istæ etiam amplio: em fecerunt numerum avium superatæ certamine. Pierus opulentus in agris Pellæis has genuit. Mater fuit Evippe. Pæoniâ oriunda. Illa novies fœtus enixura supplicavit novies potenti Lucinæ Agmen stultarum sororum superbiâ elatum est ob numerum : et huc accesserunt per tot Hæmonias, et per tot Achaïdas urbes, et certamen indicunt hujusmodi verbis, Omittite decipere vulgus ignarum inani suavitate. Deæ Thespiades, siquidem audetis, certamen inite nobiscum : neque superabimur cantu, neque arte ; quin et sumus pares* numero. *Vel* vos si *superatæ* estis, *cedite fonte Medusæo. et Aganippe Hyanteâ ; vel nos,* si vestrûm fuerit victoria *cedamus agris Emathiis usque ad Pæonas hybernos. Litem dijudicent nymphæ. Indecorum erat quidem certamen inire ; sed cedere videbatur turpius. Nymphæ* judices *electæ jurant per flumina ;*

NOTÆ.

295. *Salutantûm.*] Experimentum Salutationis vocem χαῖρε, χαῖρε. *Quis expedivit Psittaco suum χαῖρε, Picasque docuit verba nostra conari?* Perf. Prolog.

300. *Deæ dea.*] Palladi Musa.

302. *Pellæis.*] Fuit Pella Macedoniæ oppidum, in Emathiâ regione, Philippi et Alexandri Magni natalibus clara.

303. *Pæonis.*] Ex Pæoniâ regione Macedoniæ montanâ Emathiæ finitimâ.

403. *Lucinam.*] Juno Lucina, Diana seu Luna, parturientibus favens Dea, sic appellata à *luce* quod in lucem educere infantes credebatur.

306. *Hæmonias.*] Thessalicas, ab Hæmone Thessaliæ rege.

Ib. *Achaïdas.*] Græcas.

310 *Thespiades.*] A Thespiis Bœotiæ urbe Musis sacrâ.

312. *Medusæo.*] Hippocrenen dicit, quam Pegasus equus, Medusæ sanguine cretus, ungulâ aperuit.

Ib. *Hyanteâ.*] *Bœoticâ* ; Dicti enim Bœoti antiquitus *Hyantes*.

Ib. *Aganippe.*] Qui fons fuit Bœotiæ Musis sacer, juxta Heliconem.

316. *Electæ.*] Quæ litem dirimerent.

Factaque

Factaque de vivo pressêre sedilia saxo.
Tunc, sine sorte prior quæ se certare professa est,
Bella canit Superûm : falsoque in honore Gigantas
Ponit, et extenuat magnorum facta Deorum :
Emissumque imâ de sede Typhoëa terræ
Cœlitibus fecisse metum, cunctosque dedisse
Terga fugæ : donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, et septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoëa narrat,
Et se mentitis Superos celâsse figuris :
Duxque gregis, dixit, fit Jupiter ; unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon.
Delius in corvo, proles Semeleïa capro,
Fele soror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Pisce Venus latuit, Cyllenius Ibidis alis.
Hactenus ad citharam vocalia moverat ora :
Poscimur Aonides. Sed forsitan otia non sint ;
Nec nostris præbere vacet tibi cantibus aurem.
Ne dubita, vestrumque mihi refer ordine carmen,
Pallas ait, nemorisque levi consedit in umbrâ.
Musa refert : Dedimus summam certaminis uni.
Surgit, et immissos hederâ collecta capillos

et institerunt sedilibus paratis de vivâ rupe. Tunc una ex illis sororibus, non expectato *sortis* decreto utra pars *prior* caneret, *quæ sese dixit velle contendere, cantat certamina Deorum, et falsò extollit gigantes, et vetrahit factis magnorum Deorum ; et* narrat *Typhoëum eductum de sede infimâ terræ incussisse pavorem cœlestibus, et omnes in fugam versos esse, donec terra Ægyptia et Nilus divisus in septem flumina acceperat eos lassos. Dicit insuper Typhoëum terrâ o.tum huc accessisse, et Deos se occultâsse, figuris simulatis : atque, inquit, Jupiter mutatur in arietem ; ex quo nunc etiam Ammon Libycus effictus est cum cornibus ecurvis.* Apollo *Delius delituit in corvo,* Bacchus *filius Semeles in capro,* Diana *soror Apollinis in fele,* Juno *Saturnia in vaccâ albâ. Venus in pisce, Cyllenius in alis Ibidis. Hactenus* illa *pulsaverat citharam. voce interim accinente ; nos Aonides vocamur. Sed fortè non detur spatium, neque tibi liceat accommodare aurem nostris cantibus. Ne hæreas. inquit Pallas, quin mihi memora carmen vestrum ordine ; et sedit in levi umbâ silvæ Musa narrat : credidimus uni totum certamen. Surgit Calliope, et habens comam religatam hederâ*

NOTÆ.

319. *Gigantes.*] De gigantomachiâ, vide Lib. I. Fab. 6.

321. *Typhoëa.*] Hic omnium fuit terribilis, quem Terrâ et Erebo satum Hesiodus, Homerus Terrâ Junonis jusso ortum fabulatus est. Centum draconum capita illius humeris poëtæ affixerunt, ore flammas eructante ; caput ad cœlum usque sustulerunt, manuum alteram ad orientem, ad occidentem alteram porrexerunt ; impexum crimen, lumina ignea, omnia denique illi ad terrorem tribuerunt. Scribendum est *Typhoeus* non *Typhœus ; eu* enim non *eo* hîc est diphthongus. Quippe Græcè scribitur Τυφωεύς.

323. *Donec.*] Gigantes Titanum filii Typhoëo duce, impetum in Deos fecerunt, ac eos in Ægyptum usque fugere coëgerunt, ubi se Typhoëi metu in varia animalia, ut perspicuè describit noster, converterunt ; inde factum est, ut Ægypti multa animalia pro diis colant.

327. *Duxque gregis.*] *Aries :* Nam Jupiter se in arietem mutavit ; quare Jupiter Hammon in Libyâ sub figurâ arietis colitur.

331. *Pisce.*] De Veneris in piscem mutatione vide nostrum in 2 Fastor. *Terribilem quondam,* &c.

Ib. *Cyllenius.*] Mercurius, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi educatus.

Ib. *Ibidis.*] Est Ibis avis immunda, utpote rostro anum purgans ; Ciconiæ similis, Ægypto peculiaris, serpentibus infesta.

333. *Poscimur.*] Ut si quid voce possemus, illud proferremus. Nota verò Musarum Modestiam, per oppositionem ad Pieridum impudentiam, quæ ne jactis quidem sortibus priores ausæ canere.

Ib. *Aonides.*] Musæ, quæ à Bœotiæ parta montanâ, Aoniâ dictâ, hoc nomen sortitæ.

336. *Levi.*] Suavi ac jucundâ.

337. *Uni.*] *Calliope.*

prius experitur pollice nervos stridulos: atque subjicit hos versus chordis tactis. VI. *Prima Ceres fidit glebam curvo aratro; prima præbuit fruges terris, et cibos suaves: prima sanxit leges. Cuncti sumus donum Cereris. illa est mihi celebranda: utinam tantùm possem proferre versus dignos Deâ! profectò Dea digna est carmine. Ampla insula Trinacris imposita est artubus gigantum. et premit ingenti pondere Typhoëum substratum, non veritum appetere sedes cœlestes. Ille quidem conatur, et tentat sæpe exsurgere; sed dextra manus est supposita Peloro Ausonio; sinistra tibi, Pachyne; tibiæ urgentur Lilybæo. Ætna premit caput, sub quâ resupinus eructat arenas, atque emittit ignem ore sævo. Sæpe nititur amoliri molem terræ, et corpore removere urbes, et vastos montes. Inde Terra tremit: et Deus ipse umbrarum metuit ne hiet solum et aperiatur vastâ rimâ, et lux introducta metum incutiat timidis manibus. Rex* inferorum *reformidans hanc calamitatem prodierat domo obscurâ; et vectus curru equorum nigrorum providus circuibat fundamenta telluris Siculæ. Ut provisum est abundè, nulla loca labare, et timor omissus, Erycina stans in*

Calliope querulas prætentat pollice chordas;
Atque hæc percussis subjungit carmina nervis.
VI. Prima Ceres unco glebam dimovit aratro:
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges. Cereris sumus omnia munus.
Illa canenda mihi est. Utinam modò dicere possem
Carmina digna Deæ! certè Dea carmine digna est.
Vasta giganteîs ingesta est insula membris
Trinacris: et magnis subjectum molibus urget
Æthereas ausum sperare Typhoëa sedes.
Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:
Dextra sed Ausonio manus est subjecta Peloro:
Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura premuntur:
Degravat Ætna caput: sub quâ resupinus arenas
Ejectat, flammamque fero vomit ore Typhoëus.
Sæpe remoliri luctatur pondera terræ;
Oppidaque et magnos evolvere corpore montes.
Inde tremit tellus: et Rex pavet ipse silentûm,
Ne pateat, latoque solum retegatur hiatu;
Immissusque dies trepidantes terreat umbras.
Hanc metuens cladem tenebrosâ sede tyrannus
Exierat: curruque atrorum vectus equorum
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.
Postquam exploratum satìs est, loca nulla labare,
Depositique metus, videt hunc Erycina vagantem

NOTÆ.

339. *Calliope.*] Musarum præstantissima, cui à *pulchritudine* et *vocis suavitate* nomen inditum.

341. *Ceres.*] Frugum Dea, Saturno et Ope procreata.

343. *Leges.*] Inde ipsa Ceres *legifera*, Virg. Æneid. 4. Et quædam ejus sacra ob leges de agrorum terminis latas, emptionibus, aliisque, *Thesmophoria* Græcis appellat.

346. *Giganteîs.*] Typhoëi; quem bello giganteo Jupiter prostravit, Siciliâ insulâ illi superpositâ, ne quando posset resurgere.

347. *Trinacris.*] *Siciliæ* est cui à tribus promontoriis, quæ mox indicaturus est poëta, hoc nomen inditum.

349. *Nititur.*] Hoc ideo fingitur, quia Sicilia terræ motu sæpe quatitur.

350. *Ausonio.*] *Italo*, quippe quòd ad Italiam spectat, quam ab Ausonibus, qui Italiæ extrema littora Siciliam versùs olim coluerunt, eo nomine poëtæ appellaverunt. Pelorus dictus est à *Peloro*, classis Hannibalis gubernatore, quem interfectum Hannibal, cùm crederet se in insidias adductum, ibi sepeliendum curavit.

351. *Pachyne.*] Pachynus in Græciam, Lilybæus in Africam vergit.

351. *Ætna.*] Qui mons est Siciliæ notissimus flammas eructans.

356. *Rex silentûm.*] *Pluto*, ad quem demitti creduntur fato functi.

363 *Erycina.*] Venus, cui ab Eryce Siciliæ monte, in quo Eryx ejus filius templum nuncupavit, hoc datum nomen. Narraturus poëta

Monte

Monte suo residens, natumque amplexa volucrem ;
Arma, manusque meæ, mea, nate, potentia, dixit,
Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
Inque Dei pectus celeres molire sagittas,
Cui triplicis cessit fortuna novissima regni.
Tu Superos, ipsumque Jovem, tu numina ponti
Victa domas, ipsumque, regit qui numina ponti.
Tartara quid cessant ? cur non matrisque, tuumque
Imperium profers ? agitur pars tertia mundi.
Et tamen in cœlo quoque tanta potentia nostro
Spernitur : ac mecum vires minuuntur Amoris.
Pallada nonne vides, jaculatricemque Dianam
Abscessisse mihi ? Cereris quoque filia virgo,
Si patiemur, erit : nam spes affectat easdem.
At tu, pro socio si qua est mea gratia regno,
Junge Deam patruo. Dixit Venus. Ille pharetram
Solvit, et arbitrio matris de mille sagittis
Unam seposuit. Sed quâ nec acutior ulla,
Nec minùs incerta est, nec quæ magis audiat arcum.
Oppositoque genu curvavit flexile cornu :
Inque cor hamatâ percussit arundine Ditem.
Haud procul Hennæis lacus est à mœnibus altæ,
Nomine Pergus, aquæ. Non illo plura Caystros

monte suo aspicit hunc erruntem, et complexu filium alatum ; arma, inquit, et manus meæ, mea potentia, fili Cupido, sume illas sagittas, quibus vincis cunctos, atque dirige tela velocia in pectus Dei. cui sors ultima regni triplicis evenit Tu superas Deos, et Jovem ipsum, tu superas *numina debellata maris, atque ipsum* Neptunum *qui temperat numina maris. Cur inferi, morantur ? quamobrem non extendis tuum et matris regnum ?* de *parte tertiâ orbis agitur. Et tamen tantum numen contemnitur etiam in cœlo nostro, et potentia Amoris frangitur mecum. Annon cernis Minervam, et Dianam venatricem defecisse à me ? filia Cereris erit etiam virgo, si indulgeamus : nam et hoc animo præsumit. At tu, si quid valeo apud te pro regno socio, connecte Deam patruo. Finiérat Venus. Ille expedìit pharetram ; et selegit unum de mille spiculis, ex voluntate matris ; sed quo neque ullum acutius, neque minùs incertum. neque quod magis obsequatur arcui ; atque genu opposito sinuavit lentum cornu, et vulneravit Ditis præcordia calamo hamato. Lacus est profundæ aquæ nomine Pergus, non longe à muris Hennæis. Caystrus non audit plures*

NOTÆ.

Cyanes Nymphæ transformationem in stagnum, priùs Proserpinæ raptum elegantissimè describit.

367. *Dei.*] *Plutonis.*

368. *Triplicis.*] In tres partes nempe regnum fuit divisum ; ita ut Jovi cœlum. Neptuno maria, Plutoni Tartara, vel, ut aliis placet, Terra cesserit

372. *Agitur.*] Hoc est, tertia pars mundi in periculo versatur, parumque abest, quin et ea à nobis amittatur.

373. *Tamen.*] Correctio est, quâ etiam Cupidem magnis ad id quod Cupid, Venus hortatur.

376. *Abscessisse.*] Quia non amoribus indulgent, sed virginitatem colunt.

Ib. *Cereris filia.*] *Proserpina* est, cujus fabulam maximo cum artificio hìc inseruit.

379. *Patruo.*] *Plutoni*, qui Proserpinæ patruus siquidem illa Jovis filia, hic Jovis ejusdem frater.

382. *Minùs incerta.*] Id est, quæ rectiùs ad scopum festinet ; nam vacillant nonnullæ, et obliquo motu feruntur, alarum vitio. *Audire arcum* dicuntur sagittæ, quæ quod arcus designavit certò feriunt. Virg. Georg. I. sub finem,

——— *Audit currus habenas.*

384. *Hamatâ.*] Ferro armatâ et hamo, quæ è corpore difficulter extrahi potest. Angl. *a barbed Arrow.*

385. *Hennæis.*] Henna urbs Siciliæ.

386. *Pergus.*] Lacus ad Hennam, circa quem Proserpinam unà cum æqualibus flores legentem Pluto rapuit.

Ib. *Caystros.*] Est hic Caystros seu Cayster Ioniæ fluvius. cygnorum copiâ celebris.

——Κύκνων δουλιχοδείρων
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα, &c.
Hom. Iliad, B. 460.

Carmina

Carmina cygnorum labentibus audit in undis.
Silva coronat aquas, cingens latus omne, suisque
Frondibus, ut velo, Phœbeos submovet ignes.
Frigora dant rami, Tyrios humus humida flores.
Perpetuum ver est. Quo dum Proserpina luco
Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit;
Dumque puellari studio calathosque, sinumque
Implet, et æquales certat superare legendo,
Pæne simul visa est, dilectaque, raptaque Diti.
Usque adeò properatur amor. Dea territa mœsto
Et matrem, et comites, sed matrem sæpius. ore
Clamat: et ut summâ vestem laniârat ab orâ,
Collecti flores tunicis cecidêre remissis.
Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis:
Hæc quoque virgineum movìt jactura dolorem.
Raptor agit currus: et nomine quemque vocatos
Exhortatur equos. Quorum per colla, jubasque
Excutit obscurâ tinctas ferrugine habenas.
Perque lacus altos, et olentia sulphure fertur
Stagna Palicorum ruptâ ferventia terrâ:

cantilenas cygnorum in aquis defluentibus. Nemus cingit aquas, claudens omne latus; et arcet radios solares suis foliis, tanquam velo. Rami creant frigus, terra humida flores purpureos. Ver est perenne. Quâ silvâ dum Proserpina sese oblectat, et legit aut violas, aut alba lilia; et dum implet puerili desiderio et quasillos, et sinum, et studet vincere comites capiendo propemodum simul conspecta est et amata, et ablata à Plutone: usque adeò Amor acceleratur. Dea tremefacta vocat tristi ore et matrem, et æquales, sed matrem, sæpius: et cum lacerâsset amictum ab extremâ orâ flores collecti delapsi sunt tunicis laxatis. Et tanta fuit simplicitas annis juvenilibus, hoc etiam damnum fecit dolorem virginis. Prædo agit currus. et instigat equos appellatos singulos suo nomine, per quorum colla et jubas movet lora infecta ferrugine subnigrâ. Atque vehitur per profundos lacus, et stagna Palicorum fœtentia sulphure ebullentia terrâ apertâ:

NOTÆ.

387. *Carmina.*] Placuit etiam fabularum artificibus poëtis mirificam, ne quid plumæ decori abesset, raucissimis cygnis vocem tribuere.

390. *Tyrios.*] Punicei coloris, qualem in violis conspicimus.

Ib. *Humida.*] Heinsius meliùs censet esse *uvida.*

395. *Pæne simul.*] Similis Climax. *Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitâ.*

Ib. *Diti.*] Quoniam è terrà, cujus Deus est Pluto, effodiuntur divitiæ. Ut noster,

——Itum est in viscera terræ,
Quasque recondiderat, stygiisque admoverat umbris.
Effodiuntur opes.——

397. *Comites.*] Earum nomina habes apud Pausaniam, ex Homero in Messeniacis.

400. *Tantaque.*] Elegantissimè hîc, ut ubique, poëta exprimit τὸ ἦθος puellæ, ut quæ collectos flosculos anxiè studeat servare.

401. *Hæc quoque jactura.*] Quia amiserat flores.

402. *Nomine.*] Orphnæus, Æthon, Nycteus, et Alastor recensentur à Claudiano.

404. *Obscurâ ferrugine.*] Ferrugineo colore, qui fuscus est, ac ferro similis.

406. *Palicorum.*] Fuerint Palici fratres duo, Jovis et Thaleæ nymphæ filii, ut quibusdam placet, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, hoc est *ubi iterum veniendo in vitam* sic dicti: optavit enim mater gravida, quò Junonis iram effugeret, sibi terram dehiscere, quæ maturi partûs temporè aperta est, ex quâ Palici illi eruperunt; qui dii fuerunt indigeræ, extra Siciliam nullibi noti. Duos verò ostentabant lacus accolæ, ex quibus emersisse fratres mentirentur, tantâ quidem veneratione habitos, ut ad illos jurejurando controversias dirimerent, perjuris in iis pereuntibus, cum illæsi inde innoxii reverterentur. Alia lege apud Macrobium Saturnal. 5.

Et

Et quà Bacchiadæ bimari gens orta Corintho
Inter inæquales posuerunt mœnia portus.
Est medium Cyanes, et Pisææ Arethusæ,
Quod coït angustis inclusum cornibus æquor.
Hic fuit, à cujus stagnum quoque nomine dictum est,
Inter Sicelidas Cyane celeberrima nymphas ;
Gurgite quæ medio summâ tenus existitit alvo,
Agnovitque Deum : nec longiùs ibitis, inquit.
Non potes invitæ Cereris gener esse. Roganda,
Non rapienda fuit. Quòd si componere magnis
Parva mihi fas est ; et me dilexit Anapis.
Exorata tamen ; nec, ut hæc, exterrita nupsi.
Dixit : et, in partes diversas brachia tendens,
Obstitit. Haud ultrà tenuit Saturnius iram :
Terribilesque hortatus equos, in gurgitis imâ
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit. Icta viam tellus in Tartara fecit :
Et pronos currus medio cratere recepit.
At Cyane, raptamque Deam, contemptaque fontis
Jura sui mœrens, inconsolabile vulnus
Mente gerit tacitâ ; lachrymisque absumitur omnis ;
Et, quarum fuerat magnum modò numen, in illas
Extenuatur aquas. Molliri membra videres ;

et quà Bacchiadæ natio orta Corintho bimari, condiderunt muros inter portus inæquales. Est mare medium Cyanes et Arethusæ Pisææ, quod conjungitur comprehensum cornibus angustis. Cyane notissima inter nymphas Siculas, à nomine cujus stagnum etiam appellatum est, hic fuit, quæ extitit medio mari supremâ parte ventris tenus, et agnovit Deum ; neque, ait, longiùs ibitis. Non potes esse gener Cereris repugnantis. Fuit oranda, non auferenda. Quòd si mihi licet conferre parva cum magnis ; Anapis me quoque amavit. Nupta sum nihilominus precibus delinita, neque tremefacta sicuti ista. Dixit ; et porrigens ulnas in partes contrarias obnixa est. Saturnius non diutius compescuit iram, et hortatus sævos quadrupedes immisit sceptrum regium impactum strenuo brachio in profundissimâ abyssi. Terra percussa aperuit iter in inferos, et recepit currus sponte ruentes medio gurgite. At Cyane deflens jura suæ scaturiginis neglecta, et Deam abreptam, fert animo silente plagam immedicabilem, et tota extenuatur fletibus, et defluit in illas aquas, quarum modò fuerat Dea. Cerneres artus emolliri :

NOTÆ.

407. *Bacchiadæ.*] Archias est, bacchiadum unus, bacchia, Dionysii filio oriundus, qui Corintho pulsus Syracusas in Siciliâ condidit. Thucyd. lib. VI.

Ib. *Bimari.*] Quia Ionio simul et Ægæo mari alluitur, in Isthmo Peloponnesiaco sita Corinthus.

468. *Inæquales.*] Duos habuerunt portus Syracusæ, majorem alterum, alterum minorem.

409. *Est medium.*] Locum describit, ubi Cyane nympha Plutonem inhibere voluit, ne Proserpinam raperet ; cæterùm à Plutone contempta dolore in fontem sui nominis fuit conversa, qui Anapi fluvio commixtus, juxta Ortygiam insulam in mare labitur.

Ib. *Est medium.*] Inter Cyanes fontem, et Ortygiam ponte Syracusis junctam, est pars æquoris quæ portum efficit ab alterâ parte Syracusarum.

Ib. *Arethusæ.*] Nympha fuit Arethusa, Dianæ comes, quam cùm Alpheus Peloponnesi fluvius juxta Pisas amore incensus persequeretur, Diana in fontem ejusdem nominis mutavit. Hujus aquis cùm suas Alpheus miscere vellet, illa à terrâ absorptâ in Siciliam delatam est, quò et per cuniculos subterraneos, eandem secutum fuisse Alpheum Pisæum, et assecutum fabulæ voluerunt. Hinc Arethusa Pisæa. Atque huic fabulæ locum dedit, quod, ut scripsit Plinius, quæ apud Pisam in Alpheum projiciuntur, eadem in Siciliâ ab Arethusâ ejiciuntur. Vide plura in 10 Fab. hujus libri.

417. *Anapis.*] Fluvius est Siciliæ, qui ideo Cyanem amare fingitur, quod juncti unà in mare defluant.

423. *Condidit.*] Jecit tantis viribus, ut totum sceptrum occultaretur.

424. *Cratere.*] Eo nomine voraginem aut terræ, hiatum appellat, quo Pluto cum Proserpinâ absorptus est. Ut Lucretius, lib. IV. de faucibus Ætne.

In summo sunt ventigeni crateres, ut ipsi
Nam nitant, nos quas fauces perhibemus et ora.

Ossa pati flexus ; ungues posuisse rigorem :
Primaque de totâ tenuissima quæque liquescunt ;
Cærulei crines, digitique, et crura, pèdesque :
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est : post hæc tergumque, humerique,latusque,
Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit : restatque nihil, quod prêndere possis.
VII. Interea pavidæ nequicquam filia matri
Omnibus est terris, omni quæsita profundo.
Illam non rutilis veniens Aurora capillis
Cessantem vidit, non Hesperus. Illa duabus
Flammiferâ pinus manibus succendit ab Ætnâ ;
Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
Rursus, ubi alma dies hebetârat sidera, natam
Solis ad occasus, solis quærebat ab ortu.
Fessa labore sitim collegerat ; oraque nulli
Colluerant fontes : cùm tectam stramine vidit
Fortè casam : parvasque fores pulsavit : at inde
Proditanus ; Divamque videt, lymphamque roganti,
Dulce dedit, tostâ quod coxerat antè polentâ.
Dum bibit illa datum ; duri puer oris et audax
Constitit ante Deam ; risitque, avidamque vocavit.
Offensa est : neque adhuc epotâ parte loquentem
Cum liquido mistâ perfudit Diva polentâ.
Combibit os maculas ; et quà modo brachia gessit,
Crura gerit : cauda est mutatis addita membris :
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur : parvâque minor mensura lacertâ est.
Mirantem, flentemque, et tangere monstra parantem.

Ossa flecti, ungues amisisse duritiem. Atque subtilissima quæque ex illâ primâ solvuntur, capilli glauci, et articuli, et tibiæ, et pedes ; nam levis est mutatio in aquas frigidas artibus tenuibus : ab his, et dorsum, et humeri, et latera et pectora defluentia solvuntur in subtiles undas. Denique aqua pura irrepit in venas corruptas pro vivo sanguine, neque quicquam superest quod possis arripere.

VII. *Interea filia frustrà est pervestigata omnibus terris et omnibus aquis, à matre turbatâ. Aurora comâ flavâ exoriens non invenit illam quiescentem, non Vesperugo. Illa accendit utrâque manu tædas ab Ætnâ igniferâ ; et anxia gestavit per noctes pruinosas. Rursus, postquam amabilis dies obscuraverat stellas, pervestigabat filiam ab ortu solis ad occasum. Defatigata labore contraxerat sitim, neque ulli fontes irrigaverant ora, cùm fortè aspexit tugurium opertum ulmo ; atque percussit tenuem januam : At inde vetula exit ; atque aspicit Deam et obtulit, petenti aquam,* quiddam *suave quod antè coxerat polentâ tostâ. Dum illa potat quod oblatum fuerat, puer impudens et temerarius stetit coram Deâ atque irrisit, et appellavit voracem. Indignata est ; neque adhuc exhaustâ parte, Dea perfudit loquentem polentâ intritâ cum liquore. Vultus contrahit maculas : et fert crura quâ parte modò tulit lacertos : cauda est superinducta artubus transformatis : atque cogitur in parvam figuram, ne sit magna potestas lædendi ; et mensura est minor brevi lacertâ, stupentem, et lacrymantem, et volentem tractare prodigium.*

NOTÆ.

441. *Hesperus.*] Stella Veneris vespertina.

442. *Succendit.*] Unde et in sacrificiis Cereris, quæ *Mysteria* et *Initia* vocantur, faces accensas jactare solebant ad imitationem ipsius filiam inquirentis.

444. *Hebetârat.*] Lumen siderum *retuderat* et *occultaverat ;* nam adveniente die siderum fulgor non videtur. *Metaphora.*

447. *Colluerant.*] *Nihil aquæ biberat.* Propriè autem *os collui* dicitur, quando abluitur.

449. *Anus.*] Videtur hæc esse Banbo Arnobii, lib. V. Nicandro in Theriacis, v. 488. Μετανείρα : *Mismam* appellat Ant. Liberalis : noster verò 4. Fast. *Melaninam.*

455. *Duri.*] Id est, impudens.

455. *Maculas.*] Quales habet Stellio, in quem hic puer mutatus. Abas nonnullis, aliis Ascalaphus, id est, stellio, dictus.

Fugit

Fugit anum ; latebramque petit : aptumque colori
Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.
VIII. Quas Dea per terras, et quas erraverit undas,
Dicere longa mora est : quærenti defuit orbis.
Sicaniam repetit. Dumque omnia lustrat eundo ;
Venit et ad Cyanen : ea, ni mutata fuisset,
Omnia narrâsset. Sed et os et lingua volenti
Dicere non aderant : nec, quo loqueretur, habebat.
Signa tamen manifesta dedit : notamque parenti
Illo fortè loco delapsam gurgite sacro
Persephones zonam summis ostendit in undis.
Quam simul agnovit, tanquam tum denique raptam
Scîsset, inornatos laniavit Diva capillos :
Et repetita suis percussit pectora palmis.
Nec scit adhuc ubi sit : terras tamen increpat omnes ;
Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas :
Trinacriam ante alias, in quâ instigia damni
Repperit. Ergo illîc sævâ vertentia glebas
Fregit aratra manu : parilique irata colonos
Ruricolasque boves letho dedit : arvaque jussit
Fallere depositum, vitiataque semina fecit.
Fertilitas terræ latum vulgata per orbem
Cassa jacet : primis segetes moriuntur in herbis :
Et modò sol nimius, nimius modò corripit imber.
Sideraque, ventique nocent : avidæque volucres
Semina jacta legunt : lolium, tribulique fatigant
Triticeas messes, et inexpugnabile gramen.

vitat vetulam ; et quærit latibulum : et consecutus est nomen idoneum colori ; habens corpus distinctum diversis guttis, quasi stellis.

VIII. *Prolixum est narrare per quas terras, et per quas aquas, Dea* Ceres *vagata sit. Ambitus* terrarum *pervestiganti non restabat. Redit in Siciliam, et dum scrutatur omnia incedendo, accessit quoque ad Cyanen. Ea nisi transformata fuisset cuncta memorâsset : sed et os et lingua deerat cupienti loqui, neque aderat quo verba funderet. Attamen fecit indicia aperta : atque monstrat cingulum Persephones in aquis supremis cognitum matri, quod fortè ceciderat ibi in sacris aquis. Quod statim atque Dea agnovit, sicuti tum denique cognovisset abreptam* filiam, *discerpsit comam incompositam, et planxit pectora iterum suis manibus. Nec novit etiamnum ubi sit ; cæterùm objurgat omnes locos, et immemores appellat, neque meritos donum frumenti : Ante cæteros Siciliam,in quâ invenit signa damni. Atque adeò illîc rupuit manu terribili aratra subigentia glebas, atque infensa morti eidem opponit agricolas, et tauros ruricolas ; et coëgit agros intercipere depositum, et corrupit semina. Feracitas terræ celebrata per vastum mundum jacet inutilis : segetes pereunt in primis herbis : et modò sol ardentior, modò imber densior lædit. Et sidera, et venti officiunt ; et aves rapaces auferunt semina sparsa : lolium, tribulique, et herbæ nullâ arte eradicandæ urgent messes triticeas.*

NOTÆ.

461. *Nomen.*] *Stellionis :* Animal est lacerto simile.

Ib. *Stellatus.*] Quia lucidis habet tergum distinctum maculis, quasi tot *Stellis.*

463. *Quærenti.*] Nam cùm Ceres totum perlustrâsset orbem, ubi filiam quæreret, nihil ei loci restabat ; quare in Siciliam est reversa.

470. *Persephones.*] *Proserpinæ*, quæ à Græcis illo appellatur nomine.

Ib. *Zonam.*] Virginis raptæ et delibatæ indicium proprium, *Zona soluta*, quam Coluthus vocat.

Μιτρῆς ἀχράντοιο λυθείσης (?) [illegible]

476. *Trinacriam.*] *Siciliam*, cui à tribus promontoriis illud nomen, ut dictum antea : in quâ quidem insulâ, quæ aliquando *Romanorum horreum* dicta, primò suâ sponte natum triticum ; ex quâ verò Triptolemum serendi artem petiisse, et per totum orbem hominis docuisse ferunt.

476. *Vestigia damni.*] *Zonam.*

479. *Arva.*] Hoc est, arvis mandavit, ne ederent semina sibi credita, et *deposita.*

481 *Terræ.*] Siciliæ.

486. *Inexpugnabile.*] Quia ubique nascitur, radicibus circumquaque serpentibus foliis tritico similibus.

Cùm caput Eleis Alpheïas extulit undis :
Rorantesque comas à fronte removit ad aures :
Atque ait : O toto quæsitæ virginis orbe,
Et frugum genetrix, immensos siste labores :
Neve tibi fidæ violenta irascere terræ.
Terra nihil meruit : patuitque invita rapinæ.
Nec sum pro patriâ supplex : huc hospita veni.
Pisa mihi patria est : et ab Elide ducimus ortum.
Sicaniam peregrina colo : sed gratior omni
Hæc mihi terra solo est. Hos nunc Arethusa penates,
Hanc habeo sedem ; quam tu, mitissima, serva.
Mota loco cur sim, tantique per æquoris undas
Advehar Ortygiam, veniet narratibus hora
Tempestiva meis, cùm tu curisque levata,
Et vultûs melioris eris. Mihi pervia tellus
Præbet iter : subterque imas ablata cavernas
Hîc caput attollo : desuetaque sidera cerno.
Ergo, dum Stygio sub terris gurgite labor,
Visa tua est oculis illîc Proserpina nostris.
Illa quidem tristis, nec adhuc interrita vultu ;
Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi ;
Sed tamen inferni pollens matrona tyranni.
Mater ad auditas stupuit, seu saxea, voces :
Attonitæque diu similis fuit : utque dolore
Pulsa gravi gravis est amentia, curribus auras
Exit in ætherias : ibi toto nubila vultu
Ante Jovem passis stetit invidiosa capillis :
Proque meo veni supplex tibi, Jupiter, inquit,
Sanguine, proque tuo. Si nulla est gratia matris,
Nata patrem moveat : neu sit tibi cura precâmur
Vilior illius, quòd nostro est edita partu.
En quæsita diu tandem mihi nata reperta est :

Cùm Alpheïas protulit caput ex aquis Eleis, et rejecit in aures capillos madidos, atque inquit : O mater puellæ pervestigatæ per totum mundum, et mater frugum, finem impone immodicis laboribus : et ne sæva irâ exæstues adversus terram tibi fidelem. Terra nihil deservit, atque nolens aperta est furto. Neque precor pro patriâ ; huc adsum peregrina. Pisa est mihi patria ; et originem habemus ab Elide. Advena colo Siciliam : sed hæc tellus mihi est magìs accepta quàm omnis locus. Ego Arethusa habeo nunc hunc domum, habeo has sedes ; quas tu, alma mater, tutas præsta : Quamobrem solum verterem, et appulsus fuerim Ortygiæ per aquas tanti maris, tempus mihi dabitur narrandi opportunum, cùm tu eris libera à curis et faciei alacrioris. Terra mihi permeabilis dat viam ; et fluens per antra inferna hîc caput effero, et video astra desueta. Dum igitur fluo sub terris per abyssum infernam, sua. Proserpina conspecta est illîc nostris oculis. Illa quidem mæsta neque adhuc vultu tranquillo, sed tamen regina, sed maxima vasti orbis, sed tamen potens uxor regis Stygii. Mater hæsit tanquam statua marmorea ad verba audita, et diu par fuit attonitæ: atqui ubi magna dolore magna insania amota est, tollit se in auras ætherias curru : ibi turbata toto vultu invidiam motura constitit coram Jove sparsâ comâ : atque ait, Jupiter, Adsum tibi supplex pro meo sanguine, et pro tuo. Si nullus est favor matris, filia tangat patrem ; et oramus ne amor sit tibi minor erga illam, quòd in lucem venerit nostro partu. Ecce diu quæsita filia denique à me est inventa.

NOTÆ.

487. *Alpheïas.*] Arethusam dicit, Elidis fontem ; quâcum Alpheum fluvium suas in Siciliâ, aquas miscere, suprà diximus.

491. *Fidæ.*] Quia feracissima Sicilia.

494. *Pisa.*] Urbs Peloponnesi et Alpheum fluvium.

499. *Ortygiam.*] Insula fuit juxta Syracusas ; olim ponte, deinde aggere juncta continenti, alia à Deo, quæ et Ortygia dicta.

503. *Desuetaque.*] Non visa mihi sub terris labenti, dum sub terrâ fui.

510. *Pulsa dolore.*] Insania gravis erat, cùm nesciret ubi esset filia ; dolor jam gravis est, quia nescit quomodo inventam recuperet.

516. *Nata patrem.*] Proserpina enim Jovis ex Cerere filia fuit.

Si reperire vocas, amittere certiùs ; aut si
Scire ubi sit, reperire vocas. Quòd rapta, feremus,
Dummodo reddat eam. Neque enim prædone marito
Filia digna tua est, si jam mea filia digna est.
Jupiter excepit : Commune est pignus, onusque
Nata mihi tecum : sed, si modò nomina rebus
Addere vera placet, non hoc injuria factum,
Verum amor est : neque erit nobis gener ille pudori.
Tu modò, Diva, velis. Ut desint cætera, Quantum est
Esse Jovis fratrem ! quid quòd nec cætera desunt,
Nec cedit nisi sorte mihi ? sed tanta cupido
Si sibi dissidii ; repetat Prosperpina cœlum ;
Lege tamen certâ ; si nullos contigit illìc
Ore cibos. Nam sic Parcarum fœdere cautum est.
Dixerat. At Cereri certum est educere natam.
Non ita fata sinunt. Quoniam jejunia virgo
Solverat, et cultis dum simplex errat in hortis,
Puniceum curvâ decerpserat arbore pomum :
Sumtaque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo. Solusque ex omnibus illud
Viderat Ascalaphus ; quem quondam dicitur Orphne
Inter Avernales haud ignotissima nymphas,
Ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris.
Vidit : et indicio reditum crudelis ademit.
Ingemuit regina Erebi, testemque profanam
Fecit avem : sparsumque caput Phlegethontide lymphâ
In rostrum, et plumas et grandia lumina vertit.

si appellas invenire, certiùs perdere ; aut si appellas invenire, cognoscere ubi sit. Patiemur quòd sublata fuerit, dummodo eam restituat : neque enim filia tua meruit virum prædonem, si jam mea filia meruit. Jupiter respondit : filia est mihi tecum commune pignus et cura : sed si modò velimus imponere propria nomina rebus, hoc inceptum non est injuria, sed amor : neque ille gener nobis erit infamia, modò tu Dea annuas. Quanquam alia desiderentur, quantum est esse fratrem Jovis ! quid quòd neque alia desiderantur, neque cedit sorte nisi mihi soli ? Verùm si tantum tibi desiderium divortii, Proserpina repetat cœlum, attamen conditione firmâ, si nullam escam illìc tetigit ore : nam sic statutum est legibus fati. Absolverat. At Ceres decrevit abducere filiam. Fata non sic patiuntur : quia puella non servâsset jejunia, sed dum incauta vagatur in hortis cultis, avulserat pomum puniceum ab arbore curvatâ fructu, *et presserat ore suo septem grana excerpta de cortice pallido : atque solus Ascalaphus ex omnibus illud adverterat, quem Orphne non ignobilis inter nymphas infernas dicitur olim genuisse ex Acheronte suo sub cavernis nigris. Aspexit ; et sævus prohibuit* facultatem *reditûs delatione suâ. Regina Orci ingemuit, et mutavit indicem in alitem infamem, et transformavit caput irrigatum aquâ Phlegethontide in rostrum, et plumas, et magnos oculos.*

NOTÆ.

519. *Amittere.*] Ac si diceret, *Hoc est potiùs amittere quàm reperire.*

529. *Sonte.*] Quà Jupiter cœli, Pluto inferni rex factus, et Deus.

535. *Solverat.*] Quia septem grana mali Punicei *presserat ore suo*, ver. 538.

Ib *Simplex.*] *Rerum imperita.*

539. *Ascalaphus.*] Archerontis ex Orphone nymphâ (gorgyran vocat Apollod. lib. I.) filius ; qui cùm testatus esset Proserpinam in Plutonis hortis septem grana mali Punicei comedisse, ab ipsâ in Bubonem, pessimi ominis avem, fuit commutatus.

540. *Avernales.*] *Infernas.* Est nempe Avernus Campaniæ lacus prope Baias, quem inferorum limen esse poëtæ fabulati sunt ; unde et pro ipsis inferis ponitur.

543. *Regina Erebi.*] *Proserpina.* Erebus enim, qui inferorum Deus ex Chao et Caligine ortus, pro ipsâ inferorum sede sæpius sumitur.

544. *Phlegethontide.*] Phlegethon unus est ex inferorum fluviis, ἀπὸ τοῦ φλεγέθειν (i. e.) ab *ardendo dictus* : Flammis enim æstuat.

Ille

Ille sibi ablatus fulvis amicitur ab alis ;
Inque caput crescit ; longosque reflectitur ungues ;
Vixque movet natas per inertia brachia pennas :
Fœdaque fit volucris, venturi nuncia luctûs,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.
IX. Hic tamen indicio pœnam linguâque videri
Commeruisse potest. Vobis, Acheloïdes, unde
Pluma, pedesque avium, cùm virginis ora geratis ?
An quia, cùm legeret vernos Proserpina flores,
In comitum numero mistæ, Sirenes, eratis ?
Quam postquàm toto frustrà quæsistis in orbe ;
Protinus ut vestram sentirent æquora curam,
Posse super fluctus alarum insistere remis
Optâstis : facilesque Deos habuistis, et artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis.
Ne tamen ille canor mulcendas natus ad aures,
Tantaque dos oris linguæ deperderet usum :
Virginei vultûs, et vox humana remansit.
X. At medius fratrisquè sui, mœstæque sororis
Jupiter ex æquo volventem dividit annum.
Nunc Dea regnorum numen commune duorum
Cum matre est totidem, totidem cum conjuge menses.
Vertitur extemplo facies et mentis et oris :
Nam, modò quæ poterat Diti quoque mœsta videri,
Læta Deæ frons est ; ut sol, qui tectus aquosis
Nubibus ante fuit, victis ubi nubibus exit.
Exigit alma Ceres, natâ secura repertâ,
Quæ tibi causa viæ : cur sis, Arethusa, sacer fons ?

Ille suâ formâ spoliatus, tegitur alis fulvis. et augetur in caput, et replicatur in prolixos ungues : atque ægrè agitat pennas ortas per pigros lacertos ; et fit turpis avis, præsaga futuri doloris, bubo meus, crudele præsagium hominibus.

IX *Cæterùm hic potest videri dignus pœnâ, delatione et linguæ garrulitate. Unde vobis plumæ et pedes volucrum, Acheloïdes, cùm habeatis vultus puellarum ? An quia cùm Proserpina colligeret flores vernos, vos Sirenes eratis mistæ in agmine comitum ? Quam postquam pervestigâstis incassum per omnes terras, repentè ut maria cognoscerent vestram solicitudinem, cupîstis posse ire super undas remigio alarum : et invenistis Deos faventes. et vidistis vestra membra flavescere pennis repentinis. Ne tamen illa cantandi peritia à naturâ concessa ad capiendas aures, et tanta facultas oris amitteret usum linguæ, facies puellaris, et sonus humanus superfuit.*

X. *At Jupiter arbiter inter fratrem suum et tristem sororem, partitus est æqualiter annum currentem. Nunc Dea numen commune duorum regnorum est totidem menses cum matre, et totidem cum marito. Statim species animi et vultûs mutatur : nam facies Deæ quæ poterat videri tristis etiam Plutoni, est alacris ; tanquam sol, qui priùs obductus nebulis humidis, cùm prodit disjectis nebulis. Ceres frugum altrix quieta, filiâ inventâ, requirit, quæ tibi causa itineris, Arethusa, quamobrem sis fons sacer ?*

NOTÆ.

547. *Crescit.*] Quippe capito est *Bubo*, magnumque gerit caput.

550. *Dirum.*] Ex opinione Veterum. Sic Lib. 6. v. 432.

——Tectoque profanus—incubuit Bubo.

Et Virgil. Æneid. 4.

——Ferali carmine Bubo—sæpe queri.

552. *Acheloïdes.*] *Sirenes* sunt, Acheloï fluvii et Calliopes Musæ, Melpomenes aut Terpsichores, filiæ ; de quarum insidiosis cantibus voluptatum naturam declarantibus, notior fabula quàm ut huc reseratur.

561. *Canor.*] Id est, cantûs elegantia à naturâ insita

564. *Medius.*] Id est, qui utriusque rationem haberet, nec tamen alterutri in totum faveret.

567. *Cum matre.*] Ut per sex menses, quibus sol in signis est Australibus, apud maritum sit infra terram : sex alios quibus visit Borealia signa, emergant, maturescant, in horrea deportentur fruges. Vel etiam, quòd Luna eadem est quæ Proserpina et Diana, ex æquo utrumque hemisphærium, superius atque inferius illustrans.

571. *Victis ubi nubibus.*] *Nubes* dicuntur *vinci* à sole, cum illius calore resolvuntur atque depelluntur.

573. *Sacer fons.*] Omnes fontes nymphis sacri esse dicuntur.

Conticuêre

Conticuêre undæ ; quarum Dea sustulit alto
Fonte caput : viridesque manu siccata capillos,
Fluminis Elei veteres narravit amores.
Pars ego nympharum, quæ sunt in Achaïde, dixit,
Una fui : nec me studiosiùs altera saltus
Legit, nec posuit studiosiùs altera casses.
Sed quamvis formæ nunquam mihi fama petita est,
Quamvis fortis eram, formosæ nomen habebam :
Nec mea me facies nimiùm laudata juvabat.
Quâque aliæ gaudere solent, ego rustica dote
Corporis erubui ; crimenque placere putavi.
Lassa revertebar (memini) Stymphalide silvâ.
Æstus erat : magnumque labor geminaverat æstum.
Invenio sine vortice aquas, sine murmure euntes,
Perspicuas imo ; per quas numerabilis alto
Calculus omnis erat : quas tu vix ire putares.
Cana salicta dabant, nutritaque populus undâ
Sponte suâ natas ripis declivibus umbras.
Accessi, primùmque pedis vestigia tinxi :
Poplite deinde tenus. Neque eo contenta, recingor :
Molliaque impono salici velamina curvæ :
Nudaque mergor aquis. Quas dum ferioque trahoque
Mille modis labens, excussaque brachia jacto ;
Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur.
Territaque insisto propioris margine ripæ.
Quò properas, Arethusa ? suis Alpheus ab undis,
Quò properas ? iterum rauco mihi dixerat ore.

Fluctus siluerunt ; ex quorum profundo fonte Dea (Arethusa) *extulit caput ; et postquam exsiccâsset comam glaucam retulit amores antiquos fluvii Elei. Ego, inquit, fui una ex nymphis, quæ sunt in Achaiâ : neque alia perlustravit majori affectu nemora, neque alia tetendit plagas majori studio. Sed tametsi nunquam quæsivi laudem pulchritudinis, tametsi strenua essem consecuta fui tamen famam pulchræ : nec mea forma nimiùm probata mihi grata erat. Atque ego agrestis rubore sum perfusa dote quâ aliæ solent lætari ; atque credidi crimen esse placere. Defessa (recordor,) redibam è silvâ Stymphalide. Calor erat intensus, et labor auxerat magnum calorem. Reperio latices sine voragine, fluentes sine strepitu, ad imum perlucidos per quos omnis lapillus erat numerabilis in profundo ; quos tu ægrè crederes currere. Salicta alba, et populus nutrita aquâ præbebant ripis declivibus umbras ultro exortas. Adii, atque primò mersi plantam pedis ; deinde usque ad poplitem ; neque eo expleta, exuo vestes ; atque impono tenues amictus curvæ salici : atque nuda tingor aquis : quas dum plango, moveoque, mille modis me flectens, atque agito motos lacertos, audivi nescio quod murmur sub aquis, et tremefacta recipio me ad marginem ripæ proximæ. Quò festinas, Arethusa ? Quò festinas ? iterum dixerat mihi Alpheus rauco ore, ex suis aquis.*

NOTÆ.

575. *Siccata.*] Eorum more, qui ex aquis emergentes, capillos ad exprimendam aquam in unum cogunt, quos deinde in humeros rejiciunt.

576. *Elei.*] *Alphei* nempe, quem Elidem Peloponnesi provinciam rigare vidimus.

577. *Achaïde.*] *Achaiâ* ; quo nomine non Græciam hoc in loco, sed Peloponnesi regionem intellige Elidi proximam, cui et illud datum nomen.

578. *Nec me.*] Adeóque venatrix fuit, et Dianæ comes fidissima.

583. *Rustica.*] Simplex, neglecto formæ cultur quod aliæ sibi honori, hoc mihi crimini duxi, ut formam, quâ placere possem, adstruerem.

585. *Stymphalide.*] Est *Stymphalus* urbis, fluvii, et montis Arcadici nomen, in Peloponneso, juxta Elidem et Achaiam.

590. *Cana.*] Quia salicis solita, ex unâ parte præsertim, non tam ad viriditatem quàm ad alborem accedunt.

Ib. *Populus.*] Abor est notissima locis humidis gaudens, cujus generis hæc alba, alia nigra, foliorum habitâ ratione, appellatur.

Sicut eram fugio sine vestibus. Altera vestes
Ripa meas habuit. Tantò magìs instat, et ardet :
Et quia nuda fui, sum visa paratior illi.
Sic ego currebam ; sic me ferus ille premebat :
Ut fugere accipitrem pennâ trepidante columbæ,
Ut solet accipiter trepidas agitare columbas.
Usque sub Orchomenon, Psophidaque, Cyllenenque,
Mænaliosque sinus, gelidumque Erimanthon, et Elin
Currere fustinui. Nec me velocior ille,
Sed tolerare diu cursus ego viribus impar
Non poteram : longi patiens erat ille laboris.
Per tamen et campos, per opertos arbore montes,
Saxa quoque et ruper, et quà via nulla, cucurri.
Sol erat à tergo : vidi præcedere longam
Ante pedes umbram : nisi si timor illa videbat.
Sed certè sonituque pedum terrebar : et ingens
Crinales vittas afflabat anhelitus oris.
Fessa labore fugæ ; Fer opem, deprêndimur, inquam,
Armigeræ, Dictynna, tuæ ; cui sæpe dedisti
Ferre tuos arcus, inclusaque tela pharetrâ.
Mota Dea est : spissisque ferens è nubibus unam
Me super injecit. Lustrat caligine tectam
Amnis ; et ignarus circum cava nubila quærit.
Bisque locum, quo me Dea texerat, inscius ambit :
Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa, vocavit.
Quid mihi tunc animi miseræ fuit ? anne quod agnæ est,
Si qua lupos audit circum stabula alta frementes ?
Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
Ora canum, nullosque audet dare corpore motus ?
Non tamen abscedit : neque enim vestigia cernit
Longiùs ulla pedum. Servat nubemque, locumque.
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus :
Cœruleæque cadunt toto de corpore guttæ.

Aufugio sine amictu sicut eram. Altera ripa habuit mea velamina. Tantò magìs urget, et uritur : et quia fui nuda, sum illi visa paratior. Ego sic currebam, ille sævus me sic urgebat. ut columbæ solent fugere accipitrem pennis timidis, ut solet accipiter insequi timidas columbas. Ego volui fugere usque O chomenon. et Psophidem, et Cyllenen, et recessus Mænalios. et frigidum Erimanthon, et Elin : neque ille adhuc me celerior fuit. Sed ego minor viribus non poteram diu sustinere cursus ; ille erat firmus ad longum laborem. Nihilominus o·curri per agros, per colles consitos arboribus saxa etiam, et rupes. et quà nullum erat iter. Sol erat à tergo : aspexi longam umbram antecedere ante pedes, nisi si metus illa cernebat. Sed certè expavescebam etiam strepitu pedium, et fortis spiritus oris afflabat vittas crinales. Lassa labore fugæ, corripimur, dixi, Dictynna succurre armigeræ tuæ, cui sæpe trudidisti tuos arcus portandos, et sagittas inclusas pharetrâ. Dea tacta est, et admovens unam ex atris nubibus immisit super me. Fluvius quærit me obductam nebulâ, et nescius lustrat circum inanem nubem ; et ignarus hic circuit locum quo Dea me occultaverat, et his clamavit. Io Arethusa, Io Arethusa. Quid tunc fuit animi mihi miseræ ? anne quod agnæ est, si quà audit lupos rabidos circum excelsa stabula ? Aut lepori qui tectus dumetis videt rictus inimicos canum, neque ullo modo audet movere corpus ? Non tamen abiît longiùs ; nam nulla cernit signa pedum longiùs. Custodit et nubem et locum. Sudor gelidus corripit mea membra nube circumclusa, et guttæ cæruleæ fluunt de toto corpore.

NOTÆ.

603. *Paratior.*] Ad vim patiendam.

607. *Orchomenon.*] Urbem Arcadiæ, non procul à Mantinuâ. Sed et alia est cognominis in Bœotiâ, inter Thespiam et Coroneam.

Ib. *Psophidaque.*] Plures fuerunt eo nomine urbes : Arcadiam intellige.

Ib. *Cyllenenque.*] Cyllenen, Mænalon, et Erimanthon Arcadiæ montes esse jam sæpe diximus.

619. *Dictynna.*] *Diana ;* quæ unde hoc nomen habuerit, vide suprà lib. II. versu 441.

623. *Amnis.*] Alpheus.

Quåque

Quâque pedem movi, manat lacus : éque capillis
Ros cadit : et citiùs, quàm nunc tibi fata renarro,
In laticem mutor. Sed enim cognoscit amatas
Amnis aquas, positoque viri, quod sumserat, ore,
Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
Delia rumpit humum. Cæcis ego mersa cavernis
Advehor Ortygiam : quæ me cognomine Divæ
Grata meæ superas eduxit prima sub auras.
XI. Hâc Arethusa tenus. Geminos Dea fertilis angues
Curribus admovit ; frænisque coërcuit ora :
Et medium cœli, terræque per aëra vecta est :
Atque levem currum Tritonida misit in arcem
Triptolemo ; partimque rudi data semina jussit
Spargere humo, partim post tempora longa recultæ.
Jam super Europen sublimis et Asida terras
Vectus erat juvenis : Sythicas advertitur oras :
Rex ibi Lyncus erat. Regis subit ille penates.
Quà veniat, causamque viæ, nomenque rogatus,
Et patriam : Patria est claræ mihi, dixit, Athenæ,
Triptolemus nomen. Veni nec puppe per undas.
Nec pede per terras : patuit mihi pervius æther.
Dona fero Cereris : latos quæ sparsa per agros
Frugiferas messes, alimentaque mitia reddant.
Barbarus invidit : tantique ut muneris auctor,
Ipse sit, hospitio, recipit : somnoque gravatum

Et quà pedem intuli, stagnum oritur ; atque ros fluit ex comâ ; et velociùs quàm nunc tibi refero fata, vertor in aquam. Sed enim fluvius cognoscit latices dilectos, et formâ virili, quam induerat, depositâ, mutatur in suas aquas, ut misceat se mihi. Diana aperit terram : ego absorpta nigris antris appello ad Ortygiam, quæ grata cognomine Deæ meæ prima eduxit me sub auras superas.

XI. *Huc usque Arethusa. Dea frugum adjunxit geminos dracones currui, et compescuit* eorum *ora frænis, et ablata est per aërem medium cœli et terræ : et misit Triptolemo levem currum in arcem Tritonidem ; et imperavit mandare data semina partim terræ incultæ, partim post longum spatium renovatæ. Jam adolescens excelsus præterierat Europam et Asiam, appulit ad terras Scythicas. Ibi regnabat Lyncus. Ille ingreditur domum regis. Interrogatus unde veniat, et quæ sit causa itineris, et quid sit nomen, et quæ sit patria : Patria, inquit, est mihi celebres Athenæ, nomen Triptolemus. Neque accessi navi per aquas, neque pede per terras : aër mihi apertus est. Porto munera Cereris, quæ jacta per vastos campos proferant messes frugiferas, et cibos dulces.* Lyncus *barbarus invidit, et ut ipse sit auctor tanti doni, excipit illum hospitio, et dormientem*

NOTÆ.

639. *Delia.*] *Diana*, in Delo insulâ nata.

640. *Ortygiam.*] Quam suprà insulam diximus, primò ponte, deinde aggeribus Siciliæ commissam.

Ib. *Cognomine.*] Dicta est nempe Diana *Ortygiâ* ab insulâ Delo ; cui quipem insulæ, à coturnicum copiâ, Ortygiæ nomen apud Græcos.

642. *Dea.*] Ceres, quæ frugum Dea.

Ib. *Angues*] Dracones, quibus currum ejus trahi volunt poëtæ. Sic Claud. de raptu Proserpinæ, *Sinuosa draconum membra regent volucrique per avia nubila tractu signant.*

645. *Tritonida.*] Athenas dicit quæ à Pallade Tritoniâ, seu ad Tritonem paludem natâ, hoc nomen acceperunt.

646. *Rudi humo.*] Non antea cultæ, indomitæ.

Ib. *Triptolemo.*] Hic Eleusii cujusdam, vel ut aliis placet, Celei fuit filiùs, quam sationis, et totam panificii artem Cererem ideo volunt docuisse, quòd ab ejus patre, dum Proserpinam, filiam quæreret, benignè hospitio excepta fuisset.

647. *Partim post.*] Postquam nempe per anni spatium ager requieverat, et denuo cultus fuerit.

648. *Asida.*] Asiam dicit minorem ; nam majoris partem tenent Scythæ.

649. *Juvenis.*] *Triptolemus*, cui ideo currum suum Ceres tradiderat, ut per varias gentes artem, quem ab eâ didicerat, claram faceret.

Aggre-

Aggreditur ferro. , Conantem figere pectus
Lynca Ceres fecit : rursusque per aëra misit
Mopsopium juvenem sacros agitare jugales.
XII. Finiêrat dictos è nobis maxima cantus.
At nymphæ vicisse Deas Helicona colentes
Concordi dixêre sono. Convicia victæ
Cùm jacerent ; Quoniam, dixit, certamine vobis
Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpæ
Additis, et non est patientia libera nobis ;
Ibimus in pœnas ; et, quà vocat ira, sequemur.
Rident Emathides, spernuntque minacia verba ;
Conatæque loqui, et magno clamore protervas
Intentare manus, pennas exire per ungues
Aspexêre suos, operiri brachia plumis.
Alteraque alterius rigido concrescere rostro
Ora vident, volucresque novas accedere silvis.
Dumque volunt plangi ; per brachia mota levatæ
Aëre pendebant nemorum convicia picæ.
Nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit,
Raucaque garrulitas, studiumque immane loquendi.

invadit ense. Ceres mutavit illum in Lyncem, dum aggreditur ferro penetrare Triptolemi pectus : et denuo jussit Mopsopium adolescentem agere sacros dracones per aërem.

XII. Maxima è nobis absolverat cantus memoratos. At nymphæ dixerunt unâ voce Deas incolentes Heliconem vicisse. Cùm victæ ; maledictis insurgerent ; Quandoquidem, inquit, leve est vobis dignas esse pœnâ per certamen, et augetis delictum conviciis, neque securæ sumus à vobis, vos pœnis afficiemus et ibimus quò iracundia suadet. Emathides irrident, et contemnunt minas ; et cùm niterentur loqui, et immittere manus petulantes cum ingenti vociferatione, viderunt plumas prodire per ungues suos et lacertos tegi pennis, et cernunt invicem vultus extendi in durum rostrum, et accedere novas aves silvis : Et dum cupiunt percutere pectora, sublatæ per lacertos agitatos pendebant picæ in aëre, convicia et jurgia silvarum. Nunc etiam antiqua eloquentia superest in avibus, et aspera loquacitas, et desiderium pertinax loquendi.

NOTÆ.

660. *Lynca.*] Accusativus Græcus est : Lynx enim dicitur genus quoddam cervi, visu acutissimo, et maculis distincto tergore, cujusmodi Bacchi currum trahunt.

661. *Mopsopium.*] Atheniensum, Mopsopiæ enim à Mopsopo rege Athenæ dictæ, quæ et à aliis alia nomina acceperunt.

Ib. *Jugales.*] Dracones, eidem jugo subjectos, quibus Triptolemi currus trahebatur.

662. *Nobis.*] Musis, quos suprà versu 37, pro se respondendi curam adversus Pieri filias, Calliopæ Musarum maximæ et præstantissimæ commisisse vidimus

663. *Nymphæ.*] Quas judices elegerant Musæ, itemque Pieri filiæ.

669. *Emathides.*] *Pieri filiæ*, ab Emathiâ regione oriundæ.

675. *Plangi.*] Dolentium more ; qui pectus manibus percutiunt.

676. *Nemorum convicia.*] Quia jam procul à Musis convicia jactabant, jactare tamen etiamnum videntur.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

QUO exemplo mota Dea, anum se fecit. Itaque inito cum Arachne texendi certamine, postquam utriusque tela varias transformationes repræsentavit, ipsam in araneam mutavit. Nihil tamen hoc Nioben movit, quò minùs amissis liberis in saxum obduresceret. Quo quidem cognito, vulgus Lycios rusticos in ranas à Dianâ versos, et Marsyam ab Apolline excoriatum, in memoriam revocavit. Cùm verò ad consolandos Thebanos urbes finitimæ convenissent, soli defuerunt Athenienses : quoniam à Tereo rege infestabantur. Qui deinde stupratâ Philomelâ in upupam transformatus fuit : quemadmodum et Philomela in lusciniam, ac Progne in hirundinem. Quæ res Pandioni socero intellecta, mortem attulit. Huic in regno successit Erechtheus, è cujus filiâ Orithyiâ, Boreas Calaim procreavit et Zethen ; qui in Argonautarum numero quondam fuerunt, cùm Jasón, seminatis serpentis dentibus, è quibus homines armati prodierunt, et dracone sopito, vellus aureum retulit.

I. PRÆBUERAT dictis Tritonia talibus aurem ;
Carminaque Aönidum, justamque probaverat iram.
Tum secum, Laudare parum est ; laudemur et ipsæ :
Numina nec sperni sine pœnâ nostra sinamus :
Mæoniæque animum fatis intendit Arachnes,

INTERPRETATIO.

I. *Tritonia admoverat aurem ejusmodi sermonibus, et laudaverat versus Musarum, et justam iram. Tum apud se* dixit, *parum est* aliorum vindictam *laudare ; Nos etiam ob* similem *laudemur ; neque patiamur potestatem nostram contemni sine vindictâ. Atque recordatur fatorum Arachnes Mæoniæ ;*

NOTÆ.

1. *Tritonia.*] *Minerva*, à Tritone fluvio Bœotiæ ; alii autem Bœotiorum linguâ Τρίτων *caput* significare volunt; quod si ita sit, conveniet fabula de Minervâ ex Jovis capite prognatâ.

5. *Arachnes.*] Hæc filia fuit Idmonis Colophonii, lanificii peritissima.

Ib. *Mæoniæ.*] *Lydiæ*, à Mæone fluvio, vel à rege.

Quam sibi lanificæ non cedere laudibus artis
Audiêrat. Non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte, fuit. Pater huic Colophonius Idmon
Phocaïco bibulas tingebat murice lanas.
Occiderat mater : sed et hæc de plebe, suoque
Æqua viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes
Quæsiêrat studio nomen memorabile : quamvis
Orta domo parvâ, parvis habitabat Hypæpis.
Hujus ut aspicerent opus admirabile, sæpe
Deseruêre sui Nymphæ vineta Tymoli ;
Deseruêre suas Nymphæ Pactolides undas.
Nec factas solùm vestes spectare juvabat ;
Tum quoque, cùm fierent ; tantus decor affuit arti.
Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes,
Seu digitis subigebat opus, repetitaque longo
Vellera mollibat nebulas æquantia tractu ;
Sive levi teretem versabat pollice fusum ;
Seu pingebat acu : scires à Pallade doctam.
Quod tamen ipsa negat : tantâque offensa magistrâ,
Certet, ait, mecum : nihil est quod victa recusem.
Pallas anum simulat : falsosque in tempore canos
Addit, et infirmos baculo quoque sustinet artus.
Tum sic orsa loqui : Non omnia grandior ætas,
Quæ fugiamus, habet. Seris venit usus ab annis.
Consilium ne sperne meum. Tibi fama petatur
Inter mortales faciendæ maxima lanæ.
Cede Deæ : veniamque tuis temeraria dictis
Supplice voce roga. Veniam dabit illa roganti.
Aspicit hanc torvis, inceptaque fila relinquit ;

quam didicerat sibi non cedere laudibus artis lanificæ. Illa non fuit illustris genere, neque origine familiæ, sed arte. Idmon Colophonius ejus pater imbuebat murice Phocaïco lanas bibulas. Mater mortua erat : sed illa quoque fuerat de vulgo, et marito suo æqualis. Illa tamen comparaverat magnam famam suâ arte per urbes Lydiæ ; tametsi orta domo exiguá ; et incoleret exiguas Hypæpas. Nymphæ destituerunt sæpe vineta sui Tymoli, ut viderent opus mirandum ; Nymphæ Pactolides destituerant suas undas. Neque gratum erat tantùm inspicere vestes perfectas, sed etiam gratum erat *cùm fierent ; tanta fuit artis elegantia. Sive ageret crudam lanam in primos globos : seu emolliret opus digitis, et sæpius pecteret vellera imitantia nebulas diffuso tractu ; seu verteret teretem fusum agili pollice ; seu pingeret acu, cognosceres eruditam fuisse à Minervâ. Quod tamen ipsa diffitetur : et ægrè ferens tantam magistram, contendat, inquit, mecum : nihil est quod abnuam, siquidem discedam inferior. Minerva imitatur anum : atque annectit fictos canos temporibus, et fulcit quoque debilia membra bacillo. Tum sic occepit loqui. Ætas provectior non habet omnia quæ odio habeamus. Experientia oritur ab annis senilibus. Ne contemnas meum monitum. Quære tibi laudem maximam in subigendâ lanâ inter mortales :* sed *cede Deæ : et nimiùm audax ora verbis supplicibus, ut ignoscat tuis sermonibus : Illa ignoscet oranti. Contuetur hanc infensis* oculis, *atque omittit fila inchoata ;*

NOTÆ.

6. *Non cedere.*] Quanquam non belli tantùm, sed artium Dea est ipsa Pallas.

7. *Loco.*] *Locus* sæpe est genus, parentes, avi ; hinc quempiam *claro loco natum* dicimus. *Gens* totius familiæ, seu stemmatis est. Priori respondet, quod statim de patre, et matre subjicit ; posteriori, quod ait, *orta domo parvâ : domus* enim est gens, et familia

8. *Colophonius.*] Ex Colophone, Lydiæ urbe, Apollinis oraculo clara.

9. *Murice.*] Est enim Murex piscis ex cujus sanguine purpureus conficitur color.

Ib. *Phocaïco.*] Fuit Phocæa Æolidis civitas quæ purpura claruit.

11. *Illa.*] Arachne Idmonis filia.

13. *Hypæpis.*] Oppidulo Lydiæ in descensu Tymoli montis ad Caystri pratum.

16. *Pactolides.*] Fuit Pactolus Lydiæ fluvius aureas arenas volvens, à quo Nymphæ Pactolides.

20. *Repetita.*] Id est, iterum atque iterum carminata, et in floccos protractos pexa, ut nubis speciem præberent.

Vixque

Vixque manum retinens, confessaque vultibus iram,
Talibus obscuram resecuta est Pallada dictis:
Mentis inops, longâque venis confectâ senectâ:
Et nimiùm vixisse diu nocet. Audiat istas,
Si qua tibi nurus est, si qua est tibi filia, voces.
Consilii satìs est in me mihi: Neve monendo
Profecisse putes; eadem sententia nobis.
Cur non ipsa venit; cur hæc certamina vitat?
Tum Dea, Venit, ait; formamque removit anilem;
Palladaque exhibuit. Venerantur numina Nymphæ,
Mygdonidesque nurus. Sola est non territa virgo.
Sed tamen erubuit, subitusque invita notavit
Ora rubor, rursusque evanuit. Ut solet aër
Purpureus fieri, cùm primùm Aurora movetur;
Et breve post tempus candescere Solis ab ictu.
Perstat in incepto, stolidæque cupidine palmæ
In sua fata ruit. Neque enim Jove nata recusat:
Nec monet ulteriùs: nec jam certamina differt.
Haud mora; constituunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela jugo vincta est: stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtemen acutis;
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.
Utraque festinant: cinctæque ad pectora vestes
Brachia docta movent, studio fallente laborem.
Illìc et Tyrium quæ purpura sensit ahenum

et ægrè compescens manus, et prodens iram vultu, prosecuta est Minervam sub vetulæ larvâ latentem hujusmodi oratione, Amens udes, et exhausta nimiâ senectâ, et obest tibi diutiùs vixisse. Si quam habes nurum, si quam habes filiam, ea audiat ista verba. Satìs est mihi consilii in me: et ne credas promovisse quicquam *hortando; idem est nobis animus. Quamobrem ipsa non adest; quamobrem fugit has contentiones? Tum Deâ, Adest, inquit; et deposuit figuram anilem; et ostendit se esse Minervam. Nymphæ et puellæ Mygdonides colunt Deam, sola virgo non est commota. Sed tamen pudore suffusa est, et rubor repentinus invasit vultus invitæ, rursusque discussus est. Sicuti aër consuevit fieri rubicundus, cùm primum surgit Aurora, et post aliquod spatium albescere ab irradiatione Solis. Obfirmat se incepto, et properat ad exitium suum stulto desiderio victoriæ. Neque enim filia Jovis refugit; neque hortatur ampliùs; neque jam protrahit certamen. Sine cunctatione utraque statuit duas telas diverso loco; atque intexunt tenue stamine. Tela est alligata jugo: juncus dividit stamen: subtemen medium intexitur radiis oblongis; quod digiti celeriter jaciunt, atque dentes inserti percutiunt diffusum inter stamina, pectine icto. Ambæ properant: et habentes amictus collectos ad pectora, agitant perites lacertos, affectu decipiente laborem. Ibi et purpura, quæ sensit ahenum Tyrium,*

NOTÆ.

38. *Nocet.*] Deliram dicit vetulam.

Ib. *Istas.*] Ineptas, quibus mihi opus non est.

45. *Mygdonidesque.*] Quæ ex Mygdoniâ, Phrygiæ regiuncula Lydiæ vicinâ, ad Arachnen convenerant.

Ib. *Non territa.*] Reverentiæ significationem nullam dedit Arachne.

46. *Sed tamen.*] Non ita pudorem, et verecundiam penitùs decoxerat, quin rubor, vel invitæ offusus fuerit.

54. *Stamine.*] Fila quæ in longum ducta alligantur liciis (quæ sunt prima fila, jugo juncta, telumque ordientia) et subinde attolluntur deprimunturque, dicuntur *Stamina.*

55. *Jugo.*] Jugum dicitur in lanificio lignum illud teres, quo telæ stamen alligatur et volvitur.

Ib. *Arundo.*] Instrumentum quo deprimitur attolliturque stamen.

56. *Radiis.*] *Radius* instrumentum quo subtemen inseritur.

Ib. *Subtemen.*] Fila quæ inter stamina transversim inseruntur, alternâ staminum depressione et sublatione; sub *subtemina* dicta, quasi *sub stamina.*

58. *Pectine.*] Instrumentum quo addensatur subtemen, cum stamine, dicitur *Pecten.*

61. *Ahenum.*] In quo lana purpureo colore imbuebatur.

Texitur

Texitur, et tenues parvi discriminis umbræ :
Qualis ab imbre solet percussis solibus arcus
Inficere ingenti longum curvamine cœlum :
In quo diversi niteant cùm mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit :
Usque adeò quod tangit idem est ; tamenultima distant.
Illìc et lentum filis immititur aurum,
Et vetus in telâ deducitur argumentum.
II. Cecropiâ Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit, et antiquam de terræ nomine litem.
Bis sex cœlestes, medio Jove, sedibus altis
Augustâ gravitate sedent. Sua quemque Deorum
Inscribit facies. Jovis est regalis imago.
Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente
Aspera saxa facit, medioque è vulnere saxi
Exsiluîsse ferum : quo pignore vindicet urbem.
At sibi dat clypeum, dat acutæ cuspidis hastam :
Dat galeam capiti : defenditur ægide pectus.
Percussamque suâ simulat de cuspide terram
Prodere cum baccis fœtum canentis olivæ :
Mirarique Deos. Operi victoria finis.
Ut tamen exemplis intelligat æmula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
Quatuor in partes certamina quatuor addit

inseritur, et umbræ leves minimæ differentiæ ; qualis arcus solet colorare longam aëris partem vasto ambitu, solis radiis fractis à pluviâ : in quo cùm mille colores varii splendeant, tamen ipsa junctura decipit oculos intuentes : usque adeò quod contiguum est idem est, tamen extrema differunt. Ibi etiam ductile aurum inseritur, et antiqua fabula effingitur in telâ.

II. *Pallas describit collem Martis in arce Cecropiâ, et vetus dissidium de nomine terræ. Duodecim diî sedent cum augustâ majestate in sedibus excelsis, Jove medio. Suus vultus exprimit unumquemque Deorum. Facies Jovis est regia. Facit Deum maris stantem et percutientem longo tridente duram rupem et equum prodeuntem ex mediâ fissurâ rupis. quo munere sibi asserat* nomen *urbis. At aptat sibi scutum, aptat hastam mucrone acuto, aptat galeam capiti : pectus tegitur ægide. Atque fingit terram ictam suâ hastâ edere fœtum albæ olivæ* unà *cum baccis : et Deos admirari. Victoria est finis operis. Ut tamen invida honoris* sui *cognoscat exemplis quàm mercedem possit animo præsumere pro inceptis tam insanis, adjecit in quatuor angulos quatuor certamina*

NOTÆ.

62. *Tenues parvi.*] Umbræ, inquit, gradatim per colorum levia discrimina declinantes, faciunt ut imagines surgere ac extare videantur : non secùs ac radii solis in roridam cavamque nubem se fundentes, refractique fallunt visum, varioseque repræsentant Iridis colores.

66. *Transitus.*] Unius coloris ad alium.

70. *Cecropiâ.*] *Atheniensi*, à Cecrope Athenarum rege.

Ib. *Scopulum.*] Per Martis scopulum Areopagum intellige, (nam illa est hujus vocis interpretatio) quo in loco Mars apud 12 Deos de cæde Halirrhothii causam dixit, accusante hujus patre Neptuno.

71. *Antiquam*] Quæ inter Neptunum et Palladem, mota, utri Cecropiæ orbi nomen imponere jus esset, decreta antè à diis, ut qui humano generi rem commodiorem invenisset illi urbi nomen imponeret : in quo quidem certamine vicit Minerva, utpote quæ olivam, equo à Neptuno producto, munus hominibus magis acceptum protulit ; unde et Athenis nomen suum imposuit.

72. *Cælestes.*] Diî majorum Gentium,

Vulcanus, Mars, Sol, Neptunus, Jupiter, Hermes,
Vesta, Diana, Ceres, Juno, Minerva, Venus.

73. *Sua quemque*] Hoc est, unusquisque Deorum propria effingitur figurâ.

77. *Ferum.*] *Equum* Ita Virgilius 2 *Æn.* de equo Trojano.

In latus, inque feri curvam compagibus alvum.

78. *At sibi.*] Ita se Pallas effingit in telâ.

82. *Operi.*] Opus clausit olivâ, pacis symbolum, in suffragiis victoria.

Clara

Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
Threïciam Rhodopen habet angulus unus, et Hæmon ;
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam ;
Nomina summorum sibi qui tribuêre Deorum.
Altera Pygmææ fatum miserabile matris
Pars habet. Hanc Juno victam certamine jussit
Esse gruem ; populisque suis indicere bellum.
Pingit et Antigonem ausam contendere quondam
Cum magni consorte Jovis ; quam regia Juno
In volucrem vertit ; nec profuit Ilion illi,
Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus Cinyran habet angulus orbum :
Isque gradus templi natarum membra suarum
Amplectens, saxoque jacens, lacrymare videtur.
Circuit extremas oleis pacalibus oras.
Is modus est, operique suâ facit arbore finem.
XX. Mæonis elusam designat imagine tauri
Europen : verum taurum, freta vera putares.
Ipsa videbatur terras spectare relictas,
Et comites clamare suas, tactumque vereri
Assilientis aquæ : timidasque reducere plantas.

conspicua colore suo, efficta parvis figuris : Una pars habet Rhodopen Thraciam, et Hæmum ; nunc montes frigidos, olim corpora mortalia, qui sibi dederunt nomina supremorum Deorum. Alter angulus refert fatum luctuosum matris Pygmææ. Juno jussit hanc superatam certamine esse gruem ; et inferre bellum suis populis. Pingit quoque Antigonem non veritam certare olim cum conjuge magni Jovis, quam Juno regia mutavit in alitem : neque Troja illi opem tulit, neque pater Laomedon, quin acceptis pennis ipsa alba Ciconia sibi plaudat rostro crepitante. Solus angulus, qui restat, habet Cinyran filiabus privatum : atque is amplectens gradus templi qui antè fuerunt *artus suarum filiarum, et stratus in petrâ videtur flere. Cingit ultimas oras oleis pacificis. Is fuit finis ; atque absolvit opus suâ arbore.*

XX. *Mæonia* Arachne *pingit Europam deceptam formâ tauri : arbitraveris verum esse taurum crederes vera esse maria. Ipsa videbatur respicere terras desertas, et invocare suas æquales, et timere tactum aquæ affluentis, et retrahere plantas pavidas.*

NOTÆ.

86. *Sigillis.*] In telæ quatuor angulis, quasi appendicis loco, minoribus figuris pinxerat Pallas quæ recenset poëta.

87. *Rhodopen.*] Strymonis fuit filia, quam Æmus rex Thraciæ duxit uxorem. Hanc verò ille Junonem suam ; Jovem suum illa Æmum appellabat : quare in montes mutati sunt.

89. *Summorum Deorum.*] Jovis et Junonis.

90. *Pygmææ.*] Gerana matrona à popularibus suis Pygmæis pro numine culta Deos præ se contemsit, Junonem maximè et Dianam ; quarum indignatione in gruem est conversa, infestissimam Pygmæis hostem, qui illam venerati fuerant. Pygmos quod attinet, alii in Indiâ, in Arabiâ alii, alii alibi collocaverunt, homunculos non ultra duos pedes altos, quos cum gruibus bellum gerere voluerunt poëtæ.

93. *Antigonen.*] Laëmedontis filiam, ob spretam Junonis formam, mutatam in Ciconiam.

98. *Cinyran.*] Fuit hic Assyriorum rex, (ab illo diversus quem suprà vidimus Myrrhæ parentem.) qui filias habuit pulcherrimas, atque adeò de more superbiâ elatas, cum Junone de formâ contendere ausas. Eas indignata Dea in sui templi gradus, patrem frigida filiarum corpora amplectentem in saxum mutavit.

101. *Circuit.*] Mansit hodieque mos idem, ut ad aulæorum seu peristromatum oras, serta et corollæ, aut ejusmodi leviora adjiciantur.

Ib. *Pacalibus.*] *Parem significantibus*, et conciliantibus, quam quidem Pallas sapientiâ suâ magis quam armis inter furentes solet constituêre.

104. *Europen.*] Quam Agenoris filiam suprâ in Taurum mutatum Jovem rapuisse, et in Cretam avexisse legimus.

Fecit

Pinxit quoque Asterien corripi ab aquilâ certante: finxit Ledam stratam sub alis cygni. Adjecit, ut Jupiter tectus specie Satyri gravidam fecerit formosam Nyctei filiam gemello fœtu; ut fuerit Amphitryon, cùm Tirynthia, te cepit: ut aureus fefellerit Danaën igneus Æsopi filium; pastor Mnemosynen, anguis versicolor Proserpinam. Pinxit te etiam, Neptune, versum in juvencum ferum pro virgine Æoliâ. Tu visus Enipeus gignis Aloïdas: aries ludis Bisaltida. Alma mater frugum comam gerens flavam sensit te equum: mater equi alati comam gerens serpentibus horridam te sensit alitem: Melantho sensit Delphinum. His omnibus et imaginem suam et imaginem locorum

Fecit et Asterien aquilâ luctante teneri;
Fecit olorinis Ledam recubare sub alis:
Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram
Jupiter implêrit gemino Nycteïda fœtu:
Amphitryon fuerit, cùm te, Tirynthia, cepit;
Aureus ut Danaën, Asopida luserit igneus:
Mnemosynen pastor, varius Deoïda serpens.
Te quoque mutatum torvo, Neptune, juvenco
Virgine in Æoliâ posuit. Tu visus Enipeus
Gignis Aloïdas; aries Bisaltida fallis:
Et te, flava comas frugum mitissima mater,
Sensit equum: te sensit avem crinita colubris
Mater equi volucris sensit Delphina Melantho.
Omnibus his faciemque suam faciemque locorum.

NOTÆ.

108. *Aquilâ.*] Jove aquilæ formam assumente, ut Asterien in *coturnicem* mutatam raperet.

109. *Olorinis.*] Jovis in Cygnum mutati, qui ut Ledam Tyndari uxorem violaret, eam formam induisse dicitur.

111. *Nycteïda.*] Antiopen dicit, Nyctei filiam.

112. *Amphitryon*] Jupiter Alcmenæ amore captus, in Amphitryonem illius maritum conversus cum eâ concubuit, Herculemque ex eâ suscepit.

Ib. *Tirynthia.*] Alcmena est, quæ à Tirynthe urbe Argis vicinâ, in quâ natus et educatus Hercules, hoc nomen habuit.

113. *Aureus.*] Danaë, Acrisii Argivorum Regis filia, à Jove in aureum imbrem mutato compressa, Perseum peperit; ut lib IV.

Ib. *Asopida.*] Ægina est Asopi Bœotiæ regis filia, quam in ignem mutatus Jupiter compressit; ex quâ Æacum suscepit.

114. *Mnemosynen.*] Nympha fuit quam Latinè *Memoriam* dixeris, ex quâ novem Musas suscepisse Jovem ideo voluerunt poëtæ, quòd memoriæ beneficio scientiæ omnes comparentur et conserventur.

Ib. *Varius.*] Utpote qui maculis distinctus.

Ib. *Deoïda.*] *Proserpina* est Cereris filia, quæ à Græcis Δηὼ nominatur, unde fœmininum, patronymicum Deoïs. Ceres autem appellata est Δηὼ ut Græci tradunt) παρὰ τοῦ δηῶ, *invenio.* Quando enim Ceres quærens filiam vario loco circuibat, omnes bene illi ominantes dicebant δήεις, *invenies.*

116. *Æolia.*] Arne Æoli filia, de quâ Diodorus, lib. V.

Ib. *Enipeus.*] Fluvius est Thessaliæ, cujus sub specie Neptunus, Othum et Ephialten, ex Iphimediâ Aloëi gigantis conjuge genuit.

117. *Bisaltida.*] Theophane est Bisaltidis filia (de quâ Hyginus fab. 188.) arietis illius mater, cui Phryxum in Colchos vexit.

118. *Frugum.*] Ceres est, quæ Neptuni fugiens insidias, in equam mutata, ab ipso equo facto, vim passa est: quo ex concubitu equumne, nomine Arionem, an filiam, quam nominare nefas erat, Ceres pepererit, incertum. Pausan. in Arcad.

119. *Crinita*] Medusa est, quam in Palladis templo Neptunus compressit; quamobrem irata Dea, crines quibus maximè, placuerat, inangues transmutavit. Atque hinc natum Pegasum alatum equum nonnulli tradunt quanquam ex ejusdem Medusæ sanguine cretum volunt alii, quo tempore ejus caput Perseus abscidit.

120. *Melantho.*] Hanc alii Protei, Deucalionis alii filiam scriptitârunt, ex quâ Neptunus in Delphinum versus, suscepit filium nomine Delphum.

Reddidit.

Redddit. Est illic agrestis imagine Phœbus :
Utque modò accipitris pennas, modò terga leonis
Gesserit : ut pastor Macareïda luserit Issen.
Liber ut Erigonen falsâ deceperit uvâ :
Ut Saturnus equo geminum Chirona creârit.
Ultima pars telæ, tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.
III. Non illud Pallas, non illud carpere livor
Possit opus. Doluit successu flava virago :
Et rupit pictas cœlestia crimina vestes.
Utque Cytoriaco radium de monte tenebat,
Ter quater Idmoniæ frontem percussit Arachnes :
Non tulit infelix : laqueoque animosa ligavit
Guttura. Pendentem Pallas miserata levavit :
Atque ita, Vive quidem, pende tamen, improba, dixit :
Lexque eadem pœnæ, ne sis secura futuri,
Dicta tuo generi, serisque nepotibus esto.
Post ea discedens succis Hecateïdos herbæ
Spargit. Et extemplo tristi medicamine tactæ
Defluxere comæ : cumque his et naris et auris.
Fitque caput minimum toto quoque corpore parvæ.
In latere exiles digiti pro cruribus hærent.
Cætera venter habet. De quo tamen illa remittit
Stamen ; et antiquas exercet aranea telas.
IV. Lydia tota fremit : Phrygiæque per oppida facti
Rumor it, et magnum sermonibus occupat orbem.

Dedit. Ibi est Apollo specie rusticus : atque fictus est, ut habuerit modò pennas accipitris. modò dorsum leonis; ut pastor fefellerit Issen Macarei filiam. Ut Bacchus luserit Erigonem fictâ uvâ : ut Saturnus genuerit Chironem duplicem sub equi formâ. *Extrema pars telæ cincta subtili fasciâ continet flores insertos hederis flexibus.*

III. *Neque Minerva, neque invidia posset improbare illud opus. Flava virago ingemuit ob successum, et laceravit telam pictam, quæ cælestia crimina continuit. Atque ut tractabat radium de monte Cytoriaco* petitum, *percussit ter* et *quater frontem Arachnes Idmoniæ.* Ea *misera non passa est ; et superba pressit* suum *jugulum laqueo. Minerva miserata sublevavit pendentem : atque, inquit, Vitâ fruere quidem, attamen pende : et ne sis secura futuri, lex sit eadem tuæ progeniei et ultimis nepotibus. Dein proficiscens inficit* eam *succo herbæ Hecateïdos : et statim capilli infecti noxio veneno, cumque his nasus et auris deciderunt : atque caput sit minimum,* licet *etiam* ipsa valdè *parva* sit *toto corpore. Digiti tenues manent in latere pro pedibus. Alvus habet reliqua : ex quâ tamen illa educit stamen, et* in *aranean* mutata *texit veteres telas.*

IV. *Tota Lydia fremit, et fama rei currit per urbes Phrygiæ, et invadit magnum orbem rumoribus.*

NOTÆ.

122. *Illic.*] In Arachnes telâ depictum.

Ib. *Agrestis.*] Cùm Admeti pavit armenta : quod suprà lib. II. vidimus.

124. *Issen.*] Hanc Lesbiam fuisse ejus Macarei filiam, de quo Diodorus, qui Jovis et Cyrenes fuit filius, Micyllus arbitratus est.

125. *Erigonen.*] Videtur de eâ Erigone hîc intelligendum, quæ Icari fuit filia, et postea inter sidera relata, ut ab Hygino dicitur. Nam hujus patri Icaro vitis propagationem Bacchus dedit, ipsius puellæ mortem contra rusticos Atticos pestilentiâ ultus.

126. *Equo.*] Cujus formam Saturnus assumpsit; unde et filius Chiron parte anteriore hominis, posteriore equi formam referebat.

130. *Flava.*] *Formosa ;* quòd *flavi* crines pulcherrimi haberentur.

131. *Cælestia.*] Id est, quæ Deorum adulteria, ab Arachne picta, haberet.

132. *Cytoriaco.*] Pro buxeo posuit, à Cytoro Galatiæ monte buxo abundante.

139. *Hecateïdos.*] Aconiti, ab Hecate filiâ Persæ, quæ mater erat Medeæ, inventi; quod alias tamen è spumâ Cerberi natum dicitur.

Ante

Niobe cognoverat illam ante nuptias suas, tunc cùm virgo habitabat Sipyli et in Mæoniâ. Neque tamen est docta pœna popularis suæ Arachnes cedere Diîs, et loqui modestiùs. Multa augebant fastus. Verùm neque artes mariti, neque stirps utriusque, et vires magni regni tam placuerunt illi, quamvis ea omnia placebant, quàm sua soboles: et Niobe dicta fuisset beatissima matrum nisi sic visa fuisset sibi. Manto enim filia Tiresiæ fatidica, impulsa afflatu divino prædixerat per medias vias, Ismenides, ite omnes, et offerte pia thura Latonæ, et duplici ejus proli, cum prece; atque inserite laurum comæ. Latona hoc *imperat meo ore. Obsequuntur omnes Thebaïdes, et decorant sua tempora ramis, et thura imponunt sacris focis et preces fundunt. En Niobe adest stipata comitum catervâ insignis auro inserto vestibus Phrygiis, et pulchra quantùm ira patitur, et agitans cum specioso capite comam sparsam per utrumque humerum. Constitit; et postquam excelsa circumjecit oculos superbiâ elatos: Quæ vesania, inquit, præferre Deos rumore* tantum *cognitos iis quos quotidie videtis; aut quamobrem Latona honoratur per altaria; numen meum est adhuc sine thure? Tantalus est mihi pater; cui soli concessum fuit accedere ad epulas deorum:*

Ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
Tum cùm Mæoniam virgo Sipylumque colebat.
Nec tamen admonita est pœnâ popularis Arachnes
Cedere cœlitibus, verbisque minoribus uti.
Multa dabant animos. Sed enim nec conjugis artes,
Nec genus amborum, magnique potentia regni,
Sic placuêre illi, quamvis ea cuncta placebant,
Ut sua progenies: et felicissima matrum
Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
Nam sata Tiresiâ venturi præscia Manto
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias: Ismenides, ite frequentes,
Et date Latonæ, Latonigenisque duobus,
Cum prece thura piâ: lauroque innectite crinem.
Ore meo Latona jubet. Paretur: et omnes
Thebaïdes jussis sua tempora frondibus ornant:
Thuraque dant sanctis, et verba precantia, flammis.
Ecce venit comitum Niobe celeberrima turbâ,
Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro:
Et, quantùm ira sinit, formosa: movensque decoro
Cum capite immissos humerum per utrumque capillos;
Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos;
Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colitur Latona per aras;
Numen adhuc sine thure meum est? mihi Tantalus auctor;
Cui licuit soli Superorum tangere mensas:

NOTÆ.

148. *Illam.*] Arachnen popularem suam, quandoquidem Phrygiæ et Lydiæ imperitabat Tantalus Niobe pater.

149. *Sipylumque.*] Fuit Sipylus montis et urbis nomen in Lydiâ.

152. *Artes.*] Intelligit *artes* Lyræ Amphionis, per quas Thebani muri sunt extructi. Alii legunt *arces*, sed de regno Amphionis statim agitur.

153. *Nec genus.*] Nam ab Jove ambo ducebant genus. Amphion enim Jove ex Antiopâ filius fuisse dicitur: Niobe verò neptis ipsius Jovis, cùm Tantali filia fuerit.

156. *Si non.*] Niobe, quia æquo sibi plùs visa est felix, evasit infelicissima.

157. *Tiresia.*] Qui insignis vates fuit Thebanus, Everi filius.

159. *Ismenides.*] Thebanæ fœminæ, ab Ismeno Bœotiæ fluvio sic dictæ.

173. *Superorum.*] Illos verò hospitio acceptos ad convivium invitavit, in quo Pelopem filium membratim discerptum, eorum divinitatem explorans, admovit: quâ re ad Tartara detrusus est, ubi æternâ fame et siti in mediis aquis et epulis torquetur.

Pleïadum soror est genitrix mihi : maximus Atlas
Est avus, ætherium qui fert cervicibus axem :
Jupiter alter avus. Socero quoque glorior illo.
Me gentes metuunt Phrygiæ : me regia Cadmi
Sub dominâ est : fidibusque mei commissa mariti
Mœnia cum populis à meque viroque reguntur.
In quamcumque domûs adverto lumina partem,
Immensæ spectantur opes. Accedit eodem
Digna Deâ facies. Huc natas adjice septem,
Et totidem juvenes ; et mox generosque nurusque.
Quærite nunc, habeat quam nostra superbia causam :
Nescio quoque audete satam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi : cui maxima quondam
Exiguam sedem pariturae terra negavit.
Nec cœlo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est.
Exul erat mundi ; donec miserata vagantem,
Hospita tu terris erras, ego, dixit, in undis,
Instabilemque locum Delos dedit. Illa duobus
Facta parens : uteri pars est hæc septima nostri :
Sum felix. Quis enim neget hoc ? felixque manebo.
Hoc quoque quis dubitet ? tutam me copia fecit.
Major sum, quàm cui possit Fortuna nocere ;
Multaque ut eripiat, multò mihi plura relinquet.

Soror Pleïadum est mea mater : maximus Atlas est avus, qui fulcit colle axem cæli : Jupiter alius avus. Glorior etiam quod ille meus socer sit. Nationes Phrygiæ me timent : regia Cadmi est sub me dominâ : et muri constructi lyrâ mei conjugis, populique reguntur à me et conjuge. In quamcunque partem domûs conjicio oculos, infinitæ divitiæ conspiciuntur. Est mihi quoque forma digna deâ. Huc adde septem filias, et totidem adolescentes : et mox generos et nurus. Petite iam quam rationem habeat nostra gloriatio ; et veremini præponere Latonam Titanidem, filiam nescio cujus Cæi ; cui quidem Latonæ *parituræ vastissima Tellus olim denegavit parvum locum. Vestra Dea neque recepta est cælo neque terrâ, neque aquis.* A *toto exulabat mundo, donec Delos, miserata errantem, dixit, Tu vagaris per terras, ego per aquas, et obtulit sedem fluctuantem. Illa facta est mater duorum : hæc est pars septima nostra stirpis. Sum beata. Quis enim istud diffitetur ? et perstabo beata. Quis etiam istud inficiatur ? Numerus me fecit securum. Major sum quàm cui fortuna queat obesse. Et tamen multa auferat, relinquet mihi multò plura.*

NOTÆ.

174. *Pleïadum soror.*] Taygete, una ex Pleïadibus, Atlantis filia. *Pleïades* verò dictæ sunt Græcis à navigando, quas stellas Latini *Vergilias*, à verni temporis indicatione, appellaverunt.

Ib *Atlas.*] Mauritaniæ rex ; Dictus est cœlum humeris sustentare Atlas, ideo quòd rerum cœlestium peritissimus fuerit scrutator.

176. *Alter.*] Jupiter enim Tantali pater.

Ib. *Socero*] Quippe patrem habuit Jovem Amphion Niobes maritus.

182. *Septem.*] Tzetzes dicit fuisse duodecim quos nominat lib. IV. chil. 141. Sed vide Angell. lib. XX. c. 7. Nat. Com. lib. VI. c. 13. et Hegin. fab. 9.

185. *Quoque.*] Ordo est, *et audete præferre mihi Latonam genitam nescio quo Cæo ?*

Ib. *Nescio quo.*] Per contemptum loquitur. Latona filia fuit Cæi Gigantis, quæ à Jove compressa, Apollinem simul et Dianam concepit : quod quidem adeò ægrè tulit Juno, ut serpentem Pythonem immiserit, qui eam per totum terrarum orbem insectaretur, nec usquam parere permitteret. Ubi autem Apollo et Diana nati sunt, Pythonem sagitis confixerunt, et Delon, in quâ nati sunt, immobilem reddiderunt.

187. *Negavit.*] Quippe terras omnes jurejurando obstrinxerat Juno, ne parturienti Latonæ locum concederent : latuit tum sub aquâ Delos, quam emergere jussit Neptunus, et locum parturienti præbere.

191. *Delos.*] Dicta est *Delos*, seu *Manifesta*, quòd cùm sub aquis diu latuisset, tandem apparuit ; vel potiùs quòd Græcis ortum versus respicientibus maximè appareat. Unde fabula nata est, quod Apollo (seu Sol) et Diana (seu Luna) in ea cunabula habuerunt : cùm inde oriri quotidie viderentur, vario eorum motu per zodiacum ad insulæ fluctuationem attributo.

 Excessere

Mea bona jam superaverunt timorem. Ponite aliquid posse subtrahi huic numero meorum filiorum; nihilominus destituta non redigar ad numerum duorum Latonæ; quo exiguo numero *quantùm distat ab iis quæ orbæ* sunt! *Discedite à sacris, festinate; et avellite laurum à comis. Diripiunt, et emittunt sacra imperfecta: et, quod* solùm *conceditur, colunt numen murmure secreto. Dea iniquè tulit; et sic affata est duplicem* suam *sobolem in cacumine Cynthi. Ecce ego mater vestra, magnifica vobis genitis, neque cessura cuiquam Deorum nisi Junoni, arguor an sim Dea; et proterreor ab altaribus honoratis per omne ævum, nisi vos opem fertis, ô filii. Neque hic solus* est *dolor. Tantalis addidit probra sævis factis: neque verita est vobis præferre suos filios: neque insuper quod in ipsam redundet, appellavit* prole *destitutam; et scelesta* specimen *dedit linguæ paternæ. Latona parabat addere preces cùm hæc retulisset: Omitte, inquit Apollo, conqueri (supplicii spatium longum.) Phœbe idem dixit: et obducti nubibus pervenerant ad arcem Cadmeïda celeri descensu per aërem. Erat planities vasta non longè à mœnibus proculcata assiduo equorum cursu, ubi numerus rotarum, et rigida ungula in pulverem resolverant glebas suppositas. Ibi pars septem filiorum Amphionis fatigant equos. et urgent terga rubentia purpura Tyriâ; et tractant habenas auro intextas. E quibus Ismenus, qui olim primum* uteri *onus fuerat suæ matri dum agit in certum gyrum cursus equi sui, et reprimit ora spumantia; Hei mihi! vociferatur, et trajectus per medium pectus fert sagittas, et habenis elapsis manu moriente,*

Excessêre metum mea jam bona. Fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum;
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum
Latonæ: Turbâ quo quantum distat ab orbâ!
Ite sacris, properate sacris; laurumque capillis
Ponite. Deponunt; infectaque sacra relinquunt;
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
Indignata Dea est: summoque in vertice Cynthi
Talibus est dictis geminâ cum prole locuta:
En ego vestra parens, vobis animosa creatis,
Et nisi Junoni, nulli cessura Dearum,
An Dea sim, dubitor: perque omnia sæcula cultis
Arceor, ô nati, nisi vos succurritis, aris.
Nec dolor hic solus. Diro convicia facto
Tantalis adjecit: vosque est postponere natis
Ausa suis; et me (quod in ipsam recidat) orbam
Dixit; et exhibuit linguam scelerata paternam.
Adjectura preces erat his Latona relatis:
Desine, Phœbus ait (pœnæ mora longa) querelas.
Dixit idem Phœbe. Celerique per aëra lapsu
Contigerant tecti Cadmeïda nubibus arcem.
Planus erat latéque patens propè mœnia campus,
Assiduis pulsatus equis; ubi turba rotarum,
Duraque molliêrant subjectas ungula glebas.
Pars ibi de septem genitis Amphione fortes
Conscendunt in equos, Tyrioque rubentia fuco
Terga premunt; auroque graves moderantur habenas.
E quibus Ismenos, qui matri sarcina quondam
Prima suæ fuerat, dum certum flectit in orbem
Quadrupedes cursus, spumantiaque ora coërcet;
Hei mihi! conclamat; medioque in pectore fixus
Tela gerit; frænisque manu moriente remissis,

NOTÆ.

204. *Cynthi.*] Qui Deli mons fuit, à quo Apollo *Cynthus*, Diana *Cynthia* dicta est.

211. *Tantalis.*] Niobe Tantali filia.

213. *Paternam.*] *Linguam Paternam* dicit, quòd Deorum secreta mortalibus effutiisse dictus Tantalus.

216. *Phœbe.*] *Diana*, quæ et Luna dicitur.

217. *Cadmeïda.*] Thebanam à Cadmo extructam.

218. *Campus*] Hippodromus.

222. *Rubentia.*] Quia purpureis ephippiis et phaleris equi instructi et instrati.

223. *Terga.*] Equorum ostro instratorum.

224. *Sarcina prima.*] Maximus natu.

In

In latus à dextro paulatim defluit armo.
Proximus, audito sonitu per inane pharetræ,
Fræna dabat Sipylus : veluti cùm præscius imbris
Nube fugit visâ, pendentiaque undique rector
Carbasa deducit, ne quà levis effluat aura.
Fræna dabat. Dantem non evitabile telum
Consequitur ; summâque tremens cervice sagitta
Hæsit ; et exstabat nudum de gutture ferrum.
Ille, ut erat pronus, per colla admissa, jubasque
Volvitur ; et calido tellurem sanguine fœdat.
Phædimus infelix, et aviti nominis hæres
Tantalus, ut solito finem imposuêre labori,
Transiêrant ad opus nitidæ juvenile palæstræ :
Et jam contulerant arcto luctantia nexu
Pectora pectoribus ; cùm tento concita cornu,
Sicut erant juncti, trajecit utrumque sagitta.
Ingemuêre simul ; simul incurvata dolore
Membra solo posuêre : simul supremā jacentes
Lumina versârunt ; animam simul exhalârunt.
Aspicit Alphenor, laniataque pectora plangens
Advolat, ut gelidos complexibus allevet artus :
Inque pio cadit officio Nam Delius illi
Intima fatifero rumpit præcordia ferro.
Quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
Eruta : cumque animâ cruor est effusus in auras :
At non intonsum simplex Damasichthona vulnus
Afficit. Ictus erat, quà crus esse incipit, et quà
Mollia nervosus facit internodia poples.
Dumque manu tentat trahere exitiabile telum,
Altera per jugulum pennis tenus acta sagitta est.
Expulit hanc sanguis ; seque ejaculatus in altum
Emicat, et longè terebratâ prosilit aurâ.
Ultimus Ilioneus non profectura precando
Brachia sustulerat : Dîque ô communiter omnes,
Dixerat, (ignarus non omnes esse rogandos)

decidit paulatim in latus à dextro humero. Sipylus proximus relaxabat habenas audito et sonitu pharetræ per aërem ; veluti cùm nauclerus præcognoscens tempestatem fugit, nube conspectâ, et explicat vela pendentia undique, ne quâ levis ventus elabatur. Laxabat habenas. Sagitta ineluctabilis pertingit laxantem et tremens adhæsit summitati cervicis ; et ferrum nudum prominebat ex gutture. Ille, ut erat pronus, defluit per colla equi concitati, et jubas ; et inficit terram cruore tepido. Miser Phædimus, et Tantalus hæres nominis avi, postquam desiissent à labore solito, transierant ad opus juvenile splendidæ palæstræ : et jam commiserant pectora luctantia pectoribus, stricto amplexu. cùm sagitta impulsa arcu adducto transfixit utrumque sicut erant connexi. Unà conquesti sunt ; unà demiserunt in terram artus pertritos dolore ; unà prostrati torserunt oculos ultimos ; unà spiritum efflaverunt. Alphenor intuetur, et percutiens pectus apertum accurrit, ut soletur membra frigida complexibus et sternitur in pia sedulitate ; nam Delius perrumpit illi intima viscera ferro mortifero. Quod cùm extractum est, pars pulmonis est abstracta, unà cum telo *hamato, et sanguis est ejectus in aërem cum spiritu. At una plaga non conficit juvenem Damasichthonem. Percussus fuerat quâ* parte *tibia incipit esse, et quâ poples nervosus nectit mollia internodia. Et dum conatur eripere fatale telum manu alia sagitta est impacta per jugulum usque ad pennas. Cruor hanc ejecit ; cumque in altum prorumperet, exilit et longè fertur aëre diviso Ultimus Ilioneus tetenderat in cælum lacertos, nihil promoturos orando : et dixerat, ô dii omnes, communiter (nescius non omnes esse orandos,)*

NOTÆ.

229. *Armo.*] Equi.
231. *Fræna dabat.*] Ut fugeret.
237. *Colla admissa.*] Equi colla in fugam concitati, laxatis illi frænis.
240. *Labori.*] Agitationi equorum.
241. *Nitidæ.*] Quia oleo perungebantur luctaturi.
255. *Quà crus.*] Adeóque in genu, ab eo enim crus incipit, et protenditur usque ad talos, è surâ et tibiâ constans.
263. *Non omnes.*] Sola enim Latona cum Apolline et Dianâ placanda erat.

Parcite.

Parcite. Motus erat, cùm jam revocabile telum
Non fuit, Arcitenens. Minimo tamen occidit ille
Vulnere ; non altâ percusso corde sagittâ.
Fama mali, populique dolor, lacrymæque suorum
Tam subitæ matrem certam fecere ruinæ,
Mirantem potuisse ; irascentemque quòd ausi
Hoc essent Superi, quòd tantum juris haberent.
Nam pater Amphion, ferro per pectus adacto,
Finiêrat moriens pariter cum luce dolorem.
Heu ! quantum hæc Niobe, Niobe distabat ab illâ,
Quæ modò Latoïs populum submoverat aris,
Et mediam tulerat gressus resupina per urbem,
Invidiosa suis : at nunc miseranda vel hosti !
Corporibus gelidis incumbit ; et ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad cœlum liventia brachia tendens,
Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore ;
Pascere, ait ; satiaque meo tua pectora luctu :
Corque ferum satia, dixit : per funera septem
Efferor ; exulta ; victrixque inimica triumpha.
Cur autem victrix ? miseræ mihi plura supersunt,
Quàm tibi felici. Post tot quoque funera vinco.
Dixerat : insonuit contento nervus ab arcu :
Qui, præter Nioben unam, conterruit omnes.
Illa malo est audax. Stabant cum vestibus atris
Antè toros fratrum demisso crine sorores.
E quibus una, trahens hærentia viscere tela,
Imposito fratri moribunda relanguit ore.
Altera, solari miseram conata parentem,
Conticuit subitò ; duplicataque vulnere cæco est.
[Oraque non pressit, nisi postquam spiritus exit.]
Hæc frustrà fugiens collabitur ; illa sorori
Immoritur : latet hæc ; illam trepidare videres.

Ignoscite. Apollo Arcitenens misericordiâ tactus fuerat, cùm jam sagitta non fuit revocabilis. Ille tamen procubuit levissimo ictu, corde afflicto non profundo vulnere. Rumor damni et dolor plebis et fletus suorum fecerunt matrem certam cladis repentinæ, quæ stupebat Deos potuisse tot filios suos interficere, et indignabatur non veritos esse hoc, et quòd tantùm haberent potestatis. Nam pater Amphion, ferro trajecto per pectus, obiens simul finem imposuerat vitæ et dolori. Heu ! quantum hæc Niobe dispar erat ab illâ Niobe, quæ modò arcuerat populum ab altaribus Latonæ ; et superba ambulaverat per urbem mediam, suorum invidiam in se concitans ; at nunc flenda etiam inimicis ! Devolvitur in corpora frigida, et passim dat oscula ultima omnibus suis filiis. A quibus porrigens lacertos planctu lividos ad sidera, Pascere sæva Latona, inquit, nostro dolore, pascere, et exple cor tuum meâ ærumnâ : et exple sæva viscera : efferor per septem natorum obitus : exsili, et triumpha hostis superior. Quamobrem verò superior ? plura mihi restant infelici, quàm tibi beatæ. Superior sum etiam post tot obitus. Finiêrat, nervus strepuit ab arcu adducto, qui tremefecit omnes exceptâ Niobe. Illa est audax ob dolorem. Sorores aderant cum pullis vestibus comâ projectâ ad lectos fratrum : è quibus una avellens sagittas infixas cordi, moriens defecit ore imposito ori fratris. Altera agressa delinire dolorem infelicis matris repentè siluit, et est incurvata ad terram improvisâ plagâ ; neque clausit os nisi dum anima recessit. Hæc nequicquam fugiens cadit ; illa procumbit moriens in sororem : hæc sese occultat, cerneres illam tremere.

NOTÆ.

273. Hæc] Mœrens ; non jam, prole extinctâ, superbiens.

275. Resupina.] Id est, quæ elato et superbo vultu per urbem incesserat. V. 168.

283. Efferor.] Viva ad sepulchrum feror, filiorum morte. Videtur enim Niobe unà cum filiis septies quasi efferri. Efferor vox sepulturæ propria est.

284. Plura.] Hæc Niobe furiosa idcirco jactat, quòd septem ei filiæ supererant.

289. Demisso crine.] Dissolutis capillis, ut in luctu fieri solet.

Ib. Toros.] Lectulos in quibus erant ad funus compositi.

Sexque

Sexque datis leto, diversaque vulnera passis,
Ultima restabat; quam toto corpore mater,
Totâ veste tegens, Unam, minimamque relinque,
De multis minimam posco, clamavit, et unam.
Dumque rogat, pro quâ rogat, occidit. Orba resedit
Exanimes inter natos, natasque, virumque:
Diriguitque malis. Nullos movet aura capillos:
In vultu color est sine sanguine; lumina mœstis
Stant immota genis: nihil est in imagine vivi.
Ipsa quoque interiùs cum duro lingua palato
Congelat; et venæ desistunt posse moveri.
Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest. Intra quoque viscera saxum est.
Flet tamen, et validi circumdata turbine venti
In patriam rapta est. Ibi fixa cacumine montis
Liquitur, et lacrymas etiamnum marmora manant.
V. Tum verò cuncti manifestam numinis iram
Fœmina, virque timent: cultuque impensiùs omnes
Magna gemelli paræ venerantur numina Divæ
Utque fit, à facto propiore priora renarrant.
E quibus unus ait: Lyciæ quoque fertilis agris
Haud impunè Deam veteres sprevêre coloni.
Res obscura quidem est ignobilitate virorum;
Mira tamen. Vidi præsens stagnumque lacumque,
Prodigio notum. Nam me jam grandior ævo,
Impatiensque viæ genitor deducere lectos
Jusserat inde boves; gentisque illius eunti
Ipse ducem dederat: cum quo dum pascua lustro,
Ecce lacûs medio sacrorum nigra favillâ
Ara vetus stabat, tremulis circumdata cannis.

Et sex interfectis et passis varias plagas ultima supererat: quam mater operiens toto corpore, toto amictu, vociferata est, concede unum et natu minimum; peto de multis minimam, et unam. Et dum precatur, obit ea pro quâ precatur. Orba resedit inter filios mortuos et filias et maritum: et indurata est ærumnis. Nullus ventus agitat comam. Color est exsanguis in facie; oculi hærent rigidi in genis tristibus; nihil est vivi in statuâ. Ipsa quoque lingua intus diriguit cum duro palato; et venæ non ampliùs possunt palpitare. Neque collum potest flecti, neque lacerti agitare neque pes incedere. Est lapis etiam intra præcordia. Luget tamen et correpta impetu potentis venti ablata est in patriam. Ibi liquescit imposita vertici montis, et saxum exstillat etiamnum lacrymas.

V. Tunc verò omnes et viri et fœminæ metuunt iram numinis: et omnes magìs colunt ingentem potestatem Deæ gemelli paræ. Atque, ut mos est, recensent præterita à facto recentiore. E quibus unus inquit: incolæ etiam feracis Lyciæ non contempserunt inulti Divam. Factum est quidem minùs cognitum contemptu virorum, sed tamen stupendum. Vidi ipse cùm ibi adessem et stagnum, et lacum nobilem miraculo. Nam pater meus jam ætate provectior, et impar itineri faciundo imperaverat me deducere inde boves electos; et ipse dederat mihi proficiscenti ducem ex illâ natione: quocum dum circumeo pascua ecce antiquum altare exstructum erat in medio stagni, fuscum atro cinere, cinctum arundinibus tremulis.

NOTÆ.

303. *Diriguit*] Petrefacta est, quia stupefacta.

311. *In patriam.*] Thebis, inquit Apollodorus, lib III. relictis, vidua jam atque orba in Sipylum ad patrem Tantalum rediit, &c.

312. *Lacrymas.*] Utrum hoc propter sudorem marmoris? an à rupis, et metalli vapore falso? Namque Sipylum, referente Plinio, lib. V. c. 29. quod antè Tantalis vocabantur, caput est Mæoniæ, ubi nunc est stagnum sale abundans. An denique quòd in liberorum sepulchro statuam lapideam quæ lacrymari videbatur, sibi Niobe erexerit?

315. *Gemelliparæ.*] Latonæ, quæ Apollinem et Dianam uno partu edidit.

317. *Lyciæ.*] Regio est minoris Asiæ ad mare Mediterraneum porrecta, infra Lydiam.

323. *Gentisque.*] Mihi itineris ducem addidit Lycium.

Restitit, et pavido, Faveas mihi, murmure dixit,
Dux meus : et simili, Faveas, ego murmure dixi.
Naïadum, Faunine foret tamen ara rogabam,
Indigenæne Dei : cùm talia reddidit hospes :
Non hâc, ô juvenis, montanum numen in arâ est.
Illa suam vocat hanc, cui quondam regia Juno
Orbe interdixit : quam vix erratica Delos
Orantem accepit, tum cùm levis insula nabat.
Illìc, incumbens cum Palladis arbore palmæ,
Edidit invitâ geminos Latona novercâ
Hinc quoque Junonem fugisse puerpera fertur ;
Inque suo portâsse sinu duo numina natos.
Jamque Chimæriferæ, cùm Sol gravis ureret arva,
Finibus in Lyciæ, longo Dea fessa labore,
Sidereo siccata sitim collegit ab æstu ;
Uberaque ebiberant avidi lactantia nati.
Fortè lacum melioris aquæ prospexit in imis
Vallibus : agrestes illìc fruticosa legebant
Vimina cum juncis, gratamque paludibus ulvam.
Accessit, positoque genu Titania terram
Pressit ; ut hauriret gelidos potura liquores.
Rustica turba vetant. Dea sic affata vetantes :
Quid prohibetis aquis ? usus communis aquarum :
Nec Solem proprium Natura, nec aëra fecit,
Nec tenues undas. Ad publica munera veni,
Quæ tamen ut detis supplex peto. Non ego nostros
Abluere hìc artus, lassataque membra parabam :
Sed relevare sitim. Caret os humore loquentis ;
Et fauces arent ; vixque est via vocis in illis
Haustus aquæ mihi nectar erit : vitamque fatebor
Accepisse simul. Vitam dederitis in undâ.
Hi quoque vos moveant, qui nostro brachia tendunt
Parva sinu : Et casu tendebant brachia nati.

Dux meus substitit, et dixit murmure timido, Adsis Dea : *et ego dixi putri murmure, Adsis. Nihilominus exquirebam an altare esset Naïadum an Fauni an Dei* alicujus *indigenæ : cùm hospes respondit talia : ô Juvenis, non Deus monticola huic altari præest. Illa dicit hoc suum, quam olim regia Juno orbe expulit : quam precantem vix Delos incerta excepit, tum cùm insula levis circùm fluctuabat. Latona innixa palmæ simul et* (olivæ) *arbori Minervæ, peperit gemellos, novercâ nolente.* Et *cùm peperisset dicitur etiam hinc fugisse Junonem, et tulisse in suo sinu duo numina ex se orta. Et jam, cùm sol ardens incenderet agros, Dea oppressa longo labore in campis Lyciæ Chimæras ferentis, exhausta contraxit sitim à calore solis ; et filii avidi exsuxerant mammas lac emittentes. Fortè vidit è longinquo stagnum aquæ dulcioris in infimis vallibus : rustici ibi colligebant fruticosa vimina cum juncis, et ulvam nascentem in paludibus. Titania audivit et genu flexo demisit se in terram ; ut bibitura traheret frigidam aquam. Agrestis multitudo prohibent. Dea sic est allocuta prohibentes : Quamobrem arcetis ab aquis ? usus aquarum est publicus : neque natura privatum fecit cuiquam solem, neque aërem neque aquas subtiles. Accessi ad dona communia. Quæ tamen oro supplex ut concedatis. Ego non volebam hìc lavare artus, et membra defessa, sed sedare sitim. Os loquentis est exsiccatum, et guttura arescunt ; et vix datur transitus vocis ab illis. Haustus aquæ erit mihi* loco *nectaris : atque agnoscam simul accepisse vitam. Præbueritis vitam in aqua. Isti etiam vos molliant, qui porrigunt parvos lacertos è nostro gremio : et fortè filii porrigebant lacertos.*

NOTÆ.

330. *Indigenæne.*] Qui non aliunde venerit, sed ibi ortus sit ubi colitur : quasi in eodem *solo degens.*

336. *Novercâ.*] Junone Jovis conjuge, quæ adeò Apollinis et Dianæ noverca.

339. *Chimæriferæ.*] Fuit poëtis Chimæra monstrum caput habens leonis ventrem capræ et caudam draconis ; revera autem mons Lyciæ ignivomus, cujus cacumen leones, medium capræ, radices autem serpentes frequentabant.

341. *Sidereo.*] *Sidus* aliquando κατ' ἐξοχὴν pro sole ponitur.

343. *Lacum.*] Fontem Melam vocat Prob. ad Virg. Georg. 2. l. et pastorem, qui prohibebat, Neoclem.

358. *Hi.*] Infantes, Apollo et Diana.

Quem non blanda Deæ potuissent verba movere ?
Hi tamen orantem perstant prohibere : minasque,
Ni procul abscedat, conviciaque insuper addunt.
Nec satìs hoc : Ipsos etiam pedibusque, manuque
Turbavêre lacus : imoque è gurgite mollem
Huc illuc limum saltu movêre maligno.
Distulit ira sitim Neque enim jam filia Cœi
Supplicat indignis ; nec dicere sustinet ultrà
Verba minora Deâ : tollensque ad sidera palmas,
Æternùm stagno, dixit, vivatis in isto.
Eveniunt optata Deæ. Juvat ìsse sub undas,
Et modò tota cavâ submergere membra palude :
Nunc proferre caput ; summo modò gurgite nare :
Sæpe super ripam stagni considere ; sæpe
In gelidos resilire lacus. Et nunc quoque turpes
Litibus exercent linguas : pulsoque pudore,
Quamvis sint sub aquâ, sub aquâ maledicere tentant.
Vox quoque jam rauca est, inflataque colla tumescunt ;
Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
Terga caput tangunt : colla intercepta videntur :
Spina viret : Venter, pars maxima corporis, albet :
Limosoque novæ saliunt in gurgite ranæ.
VI. Sic ubi nescio quis Lyciâ de gente virorum
Rettulit exitium ; Satyri reminiscitur alter,
Quem Tritoniacâ Latous arundine victum
Affecit pœnâ. Quid me mihi detrahis ? inquit,
Ah piget : ah non est. clamabat, tibia tanti !
Clamanti cutis est summos derepta per artus :
Nec quicquam, nisi vulnus, erat. Cruor undique manat ;

Quem non potuisset flectere lenis o uuo Deæ ? Isti tamen pertinaciter arcent precuntem : atque insuper adjiciunt minas, nisi procul eat, et probra. Neque istud satis : lutulenta fecerunt insuper ipsa stagna pedibus et manibus ; et huc illuc agitaverunt cœnum ex ultimo gurgite saltu protervo. Ira paulisper *remisit sitim : neque verò jam filia Cœi precatur* rusticos *indigna* hæc patrantes ; *neque potest ampliùs proferre voces humiliores Dea : et porrigens manus ad astra, in omne ævum, inquit, vivatis in isto stagno. Vota Deæ absolvuntur. Gaudent se condere sub aquas, et nunc tingere totum corpus profundo stagno : nunc exerere caput ; nunc natare in supremo lacu : sæpe requiescere ad ripam ejus ; sæpe resilire in frigida stagna. Et nunc etiam utuntur contumeliosis linguis ad jurgia : et pudore amisso quanquam sint sub undis, sub undis* tamen *nituntur convicia jactare. Vox etiam est rauca, et colla tumida inflantur ; et ipsa probra diducunt ora hiantia. Dorsum junctum est capiti ; collum videtur* quasi *de medio recisum : tergum est viride : alvus, pars maxima corporis, alba est ; et recentes ranæ sese jactant in palude lutulentâ.*

VI. *Postquam nescio quis sic narravit interitum hominum de natione Lyciâ ; alius commemorat* Marsyam *Satyrum quem* Apollo *Latonæ filius mulctavit supplicio, postquam illum vicisset calamo Tritoniaco. Quamobrem, ait. meam* pellem *mihi deripis ? Ah pœnitet : ah, vociferabatur, fistula non est tanti,* ut hac pœna affici debeam ! *Cutis est ablata vociferanti ab extremis membris : neque erat quicquam, nisi plaga. Sanguis fluit ex omni parte ;*

NOTÆ.

376. *Sub aquâ.*] Repetitio hæc immediata *sub aquâ, sub aquâ,* ranarum coaxationem exprimere videtur.

383. *Satyri.*] Marsyas fuit, qui certamine victus, pelle privatus est ab Apolline ; ex ejus verò corpore tantus defluxit sanguis, ut in fluvium fuerit commutatus, qui dicebatur *Marsyas.* Cujus elegantem descriptionem vide apud Q. Curtium lib. 4. sub initio.

384. *Tritoniaco.*] Tibiam dicit, quam Pallas ad Tritonem paludem nata invenit : Sed oris sui deformitate dum eam inflaret, indignata, eam abjecit. Reperit Marsyas, et usque adeò sibi placuit ejus sono, ut Apollinem ipsum ad musicæ certamen provocare ausus fuerit.

Detectique

et nervi nudati apparent: et venæ trementes sine ullâ cute palpitant. Liceat numerare præcordia micantia, et fibras penitùs conspectas in pectore. Fauni agrestes, Dii nemorum, et fratres Satyri, et Olympus tunc etiam illustris, et nymphæ luxerunt eum: et quisquis pavit greges ovium lanas ferentium, et armenta boum cornuta in illis montibus. Terra ferax irrigata est, et irrigata excepit lacrymas cadentes, ac absorbuit profundis meatibus: Quas ubi fecit aquam, ejicit in aërem inanem. Inde descendens in mare æstuosum per pronas ripas. nomen consecutus est Marsya fluvius limpidissimus Phrygiæ.

VII. *Talibus narratis, statim plebs revertitur ad præsentia* infortunii *et deflent Amphionem mortuum* unà *cum prole. Invidiam* omnem *in matrem* conjiciunt. *Ceterùm unus Pelops fertur etiam luxisse hanc: utque exhibuisse ebur in humero lævo, postquam deripuit amictus suos ad pectus. Hic humerus fuit ex carne et ejusdem coloris ac dexter quando natus est. Dein dicunt Deos conseruisse artus dissectos manibus parentis; cæterisque inventis, pars quæ est inter collum et extremum lacertum desiderata est. Ebur affixum est in locum ejus partis quæ non inveniebatur: et eo* Deorum *beneficio Pelops fuit restitutus.*

VIII. *Optimates proximi conveniunt: et oppida vicina Argos, et Sparta, et Mycenæ, Pelopeïades, et Calydon nondum odio habitu Dianæ iratæ,*

Detectique patent nervi; trepidæque sine ullâ
Pelle micant venæ. Salientia viscera possis,
Et pellucentes numerare in pectore fibras.
Illum ruricolæ, silvarum numina, Fauni,
Et Satyri fratres, et tunc quoque clarus Olympus,
Et Nymphæ flêrunt; et quisquis montibus illis
Lanigerosque greges, armentaque bucera pavit.
Fertilis immaduit, madefactaque terra caducas
Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis.
Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras.
Inde patens rapidum ripis declivibus æquor,
Marsya nomen habet, Phrygiæ liquidissimus amnis.
VII. Talibus extemplò redit ad præsentia dictis
Vulgus; et extinctum cum stirpe Amphiona lugent.
Mater in invidiâ est. Tamen hunc quoque dicitur unus
Flêsse Pelops: humeroque suas ad pectora postquam
Deduxit vestes, ebur ostendisse sinistro.
Concolor hic humerus, nascendi tempore, dextro,
Corporeusque fuit. Manibus mox cæsa paternis
Membra ferunt junxisse Deos; Aliisque repertis,
Qui locus est juguli medius, summique lacerti,
Defuit. Impositum est non comparentis in usum
Partis ebur: factoque Pelops fuit integer illo.
VIII. Finitimi proceres coëunt: urbesque propinquæ
Oravêre suos ire ad solatia reges,
Argosque, et Sparte, Pelopeïadesque Mycenæ,
Et nondum torvæ Calydon invisa Dianæ,

NOTÆ.

393. *Olympus.*] Satyrus etiam, qui Marsyæ fuit discipulus, aliis frater.

397. *Venis.*] Venas terræ puta esse meatus aquarum et spirituum.

404. *Pelops.*] Tantali filius, Niobes frater.

405. *Deduxit.*] Lugentium more vestes divellit.

Ib. *Ebur ostendisse.*] Pelopem discerptum Tantalus Diîs epulantibus obtulerat, quod illi nefas cum advertissent, Pelopis membra iterum composuerunt, nisi quòd humeri sinistri loco, quem Ceres comederat, eburneum opposuerunt.

409. *Qui locus.*] Humerus qui medius est inter jugulum et brachii summitatem.

414. *Argos.*] Urbs est clarissima Peloponnesi, sicut et Sparta, itemque Mycenæ, quas Pelops vel certè ejus posteri auxisse feruntur.

415 *Calydon.*] Urbes Ætoliæ, à Calydone Endymionis filio cognominata, ad Pelopon-

Orchomenosque ferox, et nobilisære Corinthos,
Messeneque ferax, Patræque, humilesque Cleonæ,
Et Nelêa Pylos, neque adhuc Pittheïa Trœzen ;
Quæque urbes aliæ bimari clauduntur ab Isthmo,
Exteriúsque sitæ bimari spectantur ab Isthmo.
Credere quis possit ? solæ cessatis Athenæ.
Obstitit officio bellum ; subvectaque ponto
Barbara Mopsopios terrebant agmina muros.
Threïcius Tereus hæc auxiliaribus armis
Fuderat : et clarum vincendo nomen habebat.
Quem sibi Pandion opibusque, virisque potentem,
Et genus à magno ducentem forte Gradivo,
Connubio Prognes junxit. Non pronuba Juno,
Non Hymenæus adest, non illi Gratia lecto.
Eumenides tenuêre faces de funere raptas ;
Eumenides stravêre torum ; tectoque profanus
Incubuit bubo, thalamique in culmine sedit.

et Orchomenus sæva, et Corinthus celebris ære, et Messene fertilis, et Patræ, et exiguæ Cleonæ, et Pylus Nelêa, et Trœzen nondum Pittheïa dicta ; *et urbes aliæ quæ clauduntur ab Isthmo bimari, quæque extra Isthmum sitæ ab illo conspiciuntur, rogaverunt suos reges ut accederent consolandia* gratiâ. *Quis possit fidem adhibere ? Solæ Athenæ* deestis humanitatis officio : Cui *bellum impedimento fuit, et exercitus barbarus adductus per mare imminebat muris Mopsopiis : Tereus Thracius hunc* exercitum *fugaverat armis auxiliaribus ; et habebat nomen magnum ex victoriâ. Quem potentem divitiis et viris, et trahentem genus clarum à magno Marte, Pandion sibi divinxit conjugio Prognes. Juno pronuba non favit illo toro, neque Hymenæus, neque Gratia. Furiæ prætulerunt tædas* novæ nuptæ, *quas de funebribus rogis rapuerunt : Furiæ adornaverunt lectum ; et bubo obscænus insedit tecto, et stetit in fastigio thalami.*

NOTÆ.

nesi Septentrionem, cujus agris irata Diana, quòd ad Oeneo rege primitias diis omnibus reliquis offerente præterita esset, aprum ferocissimum immisit, quem Meleager interemit.

416. *Orchomenos.*] Arcadiæ urbs ; alia est et Bœotiæ.

Ib. *Ære.*] Æs Corinthium magno in pretio fuit, et ad vasa expetitum. Captâ à L. Mummio et incensâ Corinthio, incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri argentique venæ in commune fluxêre.

417. *Humiles.*] Non à situ, sed incolarum paucitate.

Ib. *Messene.*] Messene est in Peloponneso, cujus incolæ bellis plurimis adversus Lacedæmonios claruerunt.

Ib. *Patræ.*] Sunt in Achaiâ, ad Septentrionem.

Ib *Cleonæ.*] Oppidulum Argolidis.

418. *Nelea.*] A Neleo Nestoris patre regnata in Messeniâ sita.

Ib. *Neque adhuc.*] Nondum Pittheus, Thesei avus maternus, ibi regnavit. Trœzen urbs est Peloponnesi.

419. *Bimari.*] Isthmus dicitur terra inter duo maria coarctata, atque adeò *bimaris* ; quomodo hic Corinthiacus Ægeo et Ionio alluitur. Intra Isthmum sunt Peloponnesi urbes, extra vero Achaiæ.

Ib. *Clauduntur.*] Isthmo clausas intellige urbes quas habet Peloponnesus.

421. *Credere*] *Quis crederet urbem humanitatis studiis adeò claram officio defuturam ? Sed excusanda erat, quippe obsidione pressa à Barbaris, fortè Amazonum, copiis.*

423. *Mopsopius.*] Athenienses, à Mopsopo rege sic dictos, in quos Amazones illo tempore, auxilio assumtis Scythis, incursârunt, quâ de re Justinus.

424. *Tereus.*] Thraciæ rex fuit, Martius filius.

426. *Pandion.*] Rex Athenarum.

427. *Gradivo.*] Mars est à *gradiendo*, vel ab hastæ vibratione Græcè sic dictus, viz. à κραδάω vel κραδαίνω.

428. *Prognes.*] Quæ Pandionis fuit filia.

Ib. *Juno.*] Quæ Juga et pronuba dicta, sine cujus numine nullum posset feliciter coalescere conjugium.

429. *Hymenæus.*] Quem jam sæpe ad nuptias invocatum deum diximus.

Ib. *Gratia.*] Tres fuerunt, perpetuæ Veneris comites, Aglaïa, Thalia, Euphrosyne.

430. *Eumenides.*] Hæc omnia inauspicatas nuptias prædicunt. Vide similia de Didonis et Æneæ conjugio, Virg. Lib. Æn. 4.

Progne et Tereus commissi sunt hoc augurio; facti sunt parentes hoc augurio. Scilicet Thracia gratulata est illis; et ipsi gratias egerunt diis; et voluerunt appellari diem feriatum, quo filia Pandionis nupta est regi illustri, et quo Itys natus est. Usque adeò ignoratur quod bonum est! Jam Titan vexerat tempora per quinque Autumnos anni renovati; cùm Progne demulcens maritum. Si quid apud te possum, inquit, vel mitte me sorori visendæ, vel soror huc accedat. Pollicearis socero eam brevì reversuram. Concedes mihi instar numinis si vidisse me *feceris sororem. Ille imperat naves provehi in mare, atque ingreditur portus Athenienses velis et remigibus, atque appellit ad littora Attica. Ut primùm licuit videre socerum et dextram dextræ conjungere, oratio inchoatur infelici præsagio. Cœperat narrare causam itineris et jussa uxoris, et promittere veloces reditus* Philomelæ, siquidem *missa* fuerit. *Ecce Philomela adest splendida superbo ornatu, splendidior pulchritudine; et quales solemus audire Naïadas et Dryadas ambulare in mediis silvis; si modò addas illis ornatus et similes apparatus. Tereus non aliter incensus est visâ puellâ, quàm si quis subiciat ignem flavis aristis, aut incendat ramusculos et herbas impositas fœnilibus. Vultus quidem insignis, sed ingenita libido etiam hunc excitat; et in illis terris homines sunt* maximè *propensi in Venerem. Uritur vitio gentis, et suo. Impensiùs stimulatur corrumpere custodiam comitum, et fidem nutricis, aut etiam delinire illam magnis muneribus, atque insumere totum regnum; vel auferre, et tueri ablatam crudeli bello. Neque quicquam est quod non audeat irretitus immoderato amore: neque pectus est capax reconditi ignis. Jamque iniquè fert moras, et ore cupido redit*

Hâc ave conjuncti Progne, Tereusque; parentes
Hâc ave sunt facti. Gratata est scilicet illis
Thracia: Dîsque ipsi grates egêre: diemque,
Quâque data est claro Pandione nata tyranno,
Quâque erat or[illegible]tys, festam jussêre vocari.
Usque adeò lat[illegible]litas! Jam tempora Titan
Quinque per autu[illegible]os repetiti duxerat anni:
Cùm blandita viro Progne, Si gratia, dixit,
Ulla mea est, vel me visendæ mitte sorori,
Vel soror huc veniat. Redituram tempore parvo
Promittes socero. Magni mihi numinis instar
Germanam vidisse dabis. Jubet ille carinas
In freta deduci; veloque et remige portus
Cecropios intrat; Piræaque littora tangit.
Ut primùm soceri data copia, dextraque dextræ
Jungitur; infausto committitur omine sermo.
Cœperat, adventûs causam, mandata referre
Conjugis; et celeres missæ spondere recursus.
Ecce venit magno dives Philomela paratu;
Divitior formâ: quales audire solemus
Naïdas et Dryadas mediis incedere silvis;
Si modò des illis cultus, similesque paratus.
Non secùs exarsit conspectâ virgine Tereus,
Quàm si quis canis ignem supponat aristis;
Aut frondem, positasque cremet fœnilibus herbas.
Digna quidem facies, sed et huc innata libido
Exstimulat: pronumque genus regionibus illis
In Venerem est. Flagrat vitio gentisque, suoque.
Impetus est illi, comitum corrumpere curam,
Nutricisque fidem; nec non ingentibus ipsam
Sollicitare datis; totumque impendere regnum;
Aut rapere, et sævo raptam defendere bello.
Et nihil est, quod non effrœno captus amore
Ausit; nec capiunt inclusas pectora flammas.
Jamque moras malè fert; cupidoque revertitur ore

NOTÆ.

437. *Itys.*] Terei et Progne filius.

446. *Cecropios.*] Athenienses, à Cecrope rege Athenarum.

Ib. *Piræaque.*] Fuit Piræum navale et portus Atheniensis, à Themistocle instructus.

453. *Dryadas.*] Nymphæ inter silvestres formosissimæ, quæ tamen Philomelæ speciem non æquarent, nisi pari etiam ornatu indutæ.

Ad

Ad mandata Prognes ; et agit sua vota sub illis.
Facundum faciebat amor. Quotiesque rogabat
Ulteriùs justo, Prognen ita velle ferebat.
Addidit et lachrymas, tanquam mandâsset et illas.
Prô Superi, quantum mortalia pectora cæcæ
Noctis habent ! ipso sceleris molimine Tereus
Creditur esse pius : laudemque à crimine sumit.
Quid quod idem Philomela cupit ? patriosque lacertis
Blanda tenens humeros, ut erat visura sororem,
Perque suam, contraque suam, petit usque salutem.
Spectat eam Tereus ; præcontrectatque videndo :
Osculaque, et collo circumdata brachia cernens,
Omnia pro stimulis, facibusque, ciboque furoris
Accipit. Et quoties amplectitur illa parentem,
Esse parens vellet : neque enim minùs impius esset.
Vincitur ambarum genitor prece. Gaudet, agitque
Illa patri grates ; et successisse duabus
Id putat infelix, quod erit lugubre duabus.
Jam labor exiguus Phæbo restabat ; equique
Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi :
Regales epulæ mensis, et Bacchus in auro
Ponitur. Hinc placido tradunt sua corpora somno.
At rex Odrysius, quamvis secessit, in illâ
Æstuat : et repetens faciem, motusque, manusque,
Qualia vult fingit, quæ nondum vidit : et ignes
Ipse suos nutrit, curâ removente soporem.
Lux erat : et, generi dextram complexus euntis
Pandion, comitem lachrymis commendat obortis :
Hanc ego, care gener, quoniam pia causa coëgit,
[Et voluêre ambæ, voluisti tu quoque, Tereu.]
Do tibi : perque fidem, cognataque pectora supplex,
Per Superos oro, patrio tuearis amore :
Et mihi sollicitæ lenimen dulce senectæ

Prognes ad commemoranda jussa ; et promovet sua vota sub simulatione desiderii quo flagrabat Progne. *Amor reddebat disertum : et quoties orabat plùs quàm justum esset, dicebat Prognem sic optare. Adjecit etiam lacrymas. quasi etiam imperâsset illas. Proh dî, quantum corda hominum habent obscuræ ignorantiæ ! Tereus creditur esse pius ipso conatu facinoris et habet laudem à crimine. Quid quòd Philomela idem optat ? et blandè amplectens ulnis humeros patris possit usque et per suam, et contra suam salutem, ut discedat visura suam sororem. Tereus eam intuetur, et antè eam contrectat videndo : et cernens ora, et lacertos circumductos collo, sumit omnia pro aculeis, et tædis, et esca furoris. Et quoties illa complectitur patrem, optaret esse pater ; neque enim esset minùs impius. Pater superatur prece utriusque. Illa lætatur et gratias agit patri, et misera arbitratur bene id cessisse duabus, quod erit luctuosum duabus Jam parvus labor supererat Soli, et ejus equi feriebant pedibus spatium cœli deorsum vergentis (i. e. occidui) Dapes regiæ, et vinum in vasis deauratis apponitur mensis : inde sua corpora committunt somno suavi. At rex Odrysius, quanquam seorsim se receperat, ardet tamen in Philomelâ ; et revolvens mente vultum, et motus, et manus, putat qualia vult ista quæ nondum vidit : et ipse alit suas flammas amore impediente somnum. Dies advenerat, et Pandion amplexus dextram generi abituri. commendat illi comitem lachrymis prorumpentibus. Ego, (siquidem utraque exoptavit. et tu quoque cupivisti, Tereu) committo tibi hanc dilecte gener, quoniam pia causa suasit : et precor supplex per fidem, et corda cognata, et per Deos, ut protegas eam amore patrio. et mihi amabile solatium senectutis anxiæ* de reditu filiæ

NOTÆ.

377. *Contraque suam.*] Quia à Tereo non solùm stuprata, sed etiam linguâ fuit privata.

478. *Præcontrectat.*] Tanto libidinis ardore Philomelam intuetur, ut oculis antequam manibus contrectare videatur.

486. *Equi*] Solis trahentes currum.

Ib. *Exiguus.*] Penè erat diei finis.

490. *Odrysius.*] Tereum dicit, ab Odrysis Thraciæ populis, sic dictum.

Quam-

Quamprimum (omnis erit nobis mora longa) remittas.
Tu quoque quamprimum (satìs est procul esse sororem,)
Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito.
Mandabat; pariterque suæ dabat oscula natæ:
Et lacrymæ mites inter mandata cadebant.
Utque fide pignus dextras utriusque poposcit;
Inter seque datas junxit; natamque nepotemque
Absentes memori pro se jubet ore salutent:
Supremumque vale, pleno singultibus ore,
Vix dixit: timuitque suæ præsagia mentis.
At simul imposita est pictæ Philomela carinæ;
Admotumque fretum remis, tellusque repulsa est;
Vicimus, exclamat: mecum mea vota feruntur.
Exsultatque, et vix animo sua gaudia differt
Barbarus: et nusquam lumen detorquet ab illâ.
Non aliter, quàm cùm pedibus prædator obuncis
Deposuit nido leporem Jovis ales in alto:
Nulla fuga est capto: spectat sua præmia raptor.
Jamque iter effectum; jamque in sua littora fessis
Puppibus exierant: cùm rex Pandione natam
In stabula alta trahit, silvis obscura vetustis:
Atque ibi pallentem, trepidamque et cuncta timentem,
Et jam cum lacrymis, ubi sit germana, rogantem,
Includit: fassusque nefas, et virginem, et unam
Vi superat; frustrà clamato sæpe parente,
Sæpe sorore suâ, magnis super omnia Divis.
Illa tremit, velut agna pavens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur:
Utque columba, suo madefactis sanguine plumis,
Horret adhuc, avidosque timet, quibus hæserat ungues.
Mox ubi mens rediit; passos laniata capillos,
Lugenti similis, cæsis plangore lacertis,
Intendens palmas, Prô diris, Barbare, factis,
Prô crudelis, ait! nec te mandata parentis
Cum lacrymis movêre piis, nec cura sororis,
Nec mea virginitas, nec conjugialia jura?
Omnia turbasti. Pellex ego facta sorori:
Tu geminis conjux. Non hæc mihi debita pœna.

quàm citò remittas (omne spatium erit nobis longum.) Tu quoque, Philomela, si pietas est aliqua, reverte ad me ocyùs: (satìs est, quòd soror tua Progne longè à me abest.) Hujusmodi mandata dedit: atque simul basia præbebat suæ filiæ: et molles lacrymæ fluebant inter jubendum. Et postquam petiit dextras utriusque in testimonium fidei, et connexuit junctas inter se, mandat ut salutem impertiantur ore memori, et filiæ suæ Procne, *et nepoti* Ity, *qui abfuerant: Et vix potuit dicere extremum vale, ita vox impediebatur suspiriis: et reformidavit divinationes suæ mentis. At cùm primùm Philomela est imposita pictæ navi, et mare percussum remis, et terra relicta. Vicimus vociferatur: mea desideria avehuntur mecum. Atque barbarus triumphat, et ægrè differt animo sua gaudia, et nusquam dimovit oculos ab illâ. Non secùs ac cùm avis Jovis capax aquila unguibus acutis deposuit leporem in excelso nido; lepus correptus non potest effugere; illa autem avida intuetur suam prædam. Jamque itinere confecto descenderant in sua littora de navibus jactatis, cùm rex duxit filiam Pandionis in excelsa stabula, tecta antiquis arboribus; atque ibi includit pallidam, trementem, et omnia timentem, et jam lacrymantem, et petentem ubi sit sua soror; et postquam professus esset amorem infandum, vi vincit puellam, et unam, patre sæpe nequicquam citato, sæpe sorore suâ, maximè verò Diis magnis. Illa trepidat tanquam agna timida, quæ vulnerata erepta faucibus veteris lupi, nondum sibi videatur secura; et tanquam columba, plumis suis infectis suo sanguine, timet adhuc atque horret ungues asperos quibus inclusa erat. Mox ubi animus rediit, discerptam comam habens, similis lugenti, brachiis contusis plangendo, porrigens manus. Proh, inquit, Barbare, nefando facinore, proh inhumane! neque jussa patris cum lachrymis piis te tetigerunt, neque me virginitas, neque fœdera connubialia? Omnia confudisti. Ego sum facta adultera sorori, tu maritus utrique. Non sum digna hoc supplicio.*

Quin

Quin animam hanc (ne quod facinus tibi, perfide, restet)
Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos
Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.
Si tamen hæc Superi cernunt; si numina Divûm
Sunt aliquid; si non periêrunt omnia mecum;
Quandocunque mihi pœnas dabis. Ipsa pudore
Projecto tua facta loquar. Si copia detur,
In populos veniam: si silvis clausa tenebor,
Implebo silvas, et conscia saxa movebo.
Audiat hæc æther, et si Deus ullus in illo est.
Talibus ira feri postquam commota tyranni;
Nec minor hâc metus est: causâ stimulatus utrâque;
Quo fuit accinctus, vaginâ deripit ensem:
Arreptamque comâ, flexis post terga lacertis,
Vincla pati cogit. Jugulum Philomela parabat;
Spemque suæ mortis viso conceperat ense.
Ille indignanti, et nomen patris usque vocanti,
Luctantique loqui comprênsam forcipe linguam
Abstulit ense fero. Radix micat ultima linguæ.
Ipsa jacet, terræque tremens immurmurat atræ.
Utque salire solet mutilatæ cauda colubræ,
Palpitat: et moriens Dominæ vestigia quærit.
Hoc quoque post facinus (vix ausim credere) fertur
Sæpe suâ lacerum repetîsse libidine corpus.
Sustinet ad Prognen post talia facta reverti:
Conjuge quæ viso germanam quærit: at ille
Dat gemitus fictos, commentaque funera narrat.
Et lacrymæ fecêre fidem. Velamina Progne
Deripit ex humeris auro fulgentia lato:
Induiturque atras vestes: et inane sepulcrum
Constituit: falsisque piacula manibus infert:
Et luget non sic lugendæ fata sororis.

Quamobrem non eripis hanc animam, ne quod nefas tibi maneat perpetrandum, *perfide; atque utinam eripuisses ante scelestos concubitus; crimine caruissem moriens. Si tamen Dii hæc vident, si potestas eorum est aliquid, si omnia non interiêrunt mecum, aliquando exsolves mihi pœnas. Ego ipsa propalabo tua facinora pudore deposito. Siquidem mihi liceat accedere ad homines; si tenebor clausa in nemoribus, implebo nemora, et movebo lapides conscios. Cœlum et si quis Deus est in illo istud audiat. Postquam ira crudelis tyranni est excita ejusmodi* vocibus, *neque timor est irâ levior, impulsus utrâque causâ* irâ et timore, *educit vaginâ gladium quo fuit instructus, et cogit correptam capillis ferre vincula, brachiis retortis in tergum. Philomela parabat jugulum, et conceperat spem suæ necis gladio conspecto. Ille abscidit duro gladio linguam correptam forcipe, dum* illa interim *indignatur, et usque citat nomen parentis et conatur loqui. Ultima radix linguæ movetur. Ipsa* lingua *jacet, et palpitans murmurat super terram* sanguine ipsius *nigrantem. Atque ut cauda serpentis intercisi consuevit micare, vibrat; et moriens* videtur *quærere vestigia Dominæ. Dicitur etiam iterum tentâsse suâ libidine corpus* linguâ *mutilatum post hoc scelus: (O rem penè incredibilem?) Audet redire ad Prognen post talia facinora: quæ marito conspecto rogat de sorore; ut ille emittit gemitus simulatos, et refert mortem fictam* Philomelæ. *Et lacrymæ* Terei *persuaserunt* ei ut sororis mortem veram esse crederet. *Progne lacerat ab humeris vestes micantes lato auro: et tegitur pullo amictu: et struit vacuum sepulcrum: et infert piacula fictis umbris: et deflet sortem sororis non ita deflendæ,*

NOTÆ.

560. *Dominæ.*] *Philomelæ*, ad quam modò quasi dominam pertinebat.

568. *Inane.*] Cadavere vacuum, quod Græci κενοτάφιον, Latini *Tumulum Honorarium* vocant, quale ad eorum manes qui peregrè interierant placandos, transitumque Stygium impetrandum, solebant extruere.

569. *Falsis.*] Quia nondum mortua erat Philomela.

570. *Non sic.*] Quia potiùs erat ulciscenda. Signa

Signa Deus bis sex acto lustraverat anno.
Quid faciat Philomela ? fugam custodia claudit :
Structa rigent solido stabulorum mœnia saxo :
Os mutum facti caret indice. Grande dolori
Ingenium est : miserisque venit solertia rebus.
Stamina barbaricâ suspendit callida telâ :
Purpureasque notas filis intexuit albis,
Indicium sceleris : perfectaque tradidit uni :
Utque ferat dominæ, gestu rogat. Illa rogata
Pertulit ad Prognen : nec scit quid tradat in illis.
Evolvit vestes sævi matrona tyranni :
Germanæque suæ carmen miserabile legit ;
Et (mirum potuisse !) silet. Dolor ora repressit :
Verbaque quærenti satìs indignantia linguæ
Defuerant : nec flere vacat. Sed fasque nefasque
Confusura ruit : pœnæque in imagine tota est.
Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus. Nox conscia sacris.
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti :
Nocte suâ est egressa domo regina : Deique
Ritibus instruitur, furialiaque accipit arma.
Vite caput tegitur : lateri cervina sinistro
Vellere dependent : humero levis incubat hasta.
Concita per silvas, turbâ comitante suarum,
Terribilis Progne, furiisque agitat doloris,
Bacche, tuas simulat. Venit ad stabula avia tandem :
Exululatque, Evoëque sonat, portasque refringit :

Apollo *Deus* Lucis *percurrerat duodecim signa exacto anno. Quid facere posset Philomela? Custodes obstant effugio ; muri stabulorum alte sunt edificati duris lapidibus : os mutum scelus indicare non potest. Magna sagacitas* oritur ex *anxietate : et calliditas adest rebus afflictis.* Illa *astuta telæ barbaricæ inseruit licia, et implicuit rubras literas filis candidis, indicium facinoris ; et postquam absoluta essent, dedit uni* ex ancillis, *et precatur gestis ut portet ad dominam. Illa portavit ad Prognen* quæ *rogata* fuerat portare, *neque novit quid ferat in illis. Conjux crudelis tyranni explicat telam, et legit literas luctuosas suæ sororis, et* (*mirum potuisse* eam tacere) *tacet : dolor occlusit os ; et voces satìs infensæ destituerunt linguam quærentem : neque spatium datur lugendi. Sed perturbatura* omne *fas, et nefas prorumpit ; et tota versatur in imaginatione supplicii* quo maritum afficiat. *Tempus erat quo mulieres Thraciæ consueverunt celebrare sacra Trieterica Bacchi. Nox conscia sacris Rhodope fremit nocte tinnitibus æris acutè* sonantis : *regina est egressa domo suâ nocte : et ornatur more Bacchantium : et sumit arma furialia. Caput obducitur pampinis : pellis cervina pendet à lævo latere ; hasta levis imponitur humero. Progne furens per silvas, agmine comitante suarum, terribilis, et impulsa furiis iræ, imitatur tuas* furias, *Bacche : Pervenit denique ad stabula devia : atque exululat, Evoëque perstrepit, et proterit portas :*

NOTÆ.

571. *Lustraverat.*] *Irradiaverat, aut circumierat.*

576. *Barbaricâ.*] Telam Phrygio more texuisse dicit, quâ fati sui iniquitatem perscripserit.

581. *Vestes.*] A Philomelâ missas.

582. *Carmen.*] Narrationem indicium.

583. *Mirum potuisse.*] Siquidem fœmina, et vehementer dolens.

Ib. *Dolor.*] Quia maximus, quique ad certam vindictam attentus.

587. *Trieterica.*] Festa Græcè *à tribus annis* dicta, tertio quoque anno, in triennalis expeditionis memoriam, quam in Indiam Bacchus suscepit.

588. *Sithoniæ.*] Thraciæ ; nam Sithonia pars est Thraciæ.

Ib. *Nox conscia.*] Quia sacra Bacchi nocte solebant celebrari.

589. *Rhodope.*] Mons Thraciæ.

Ib. *Æris acuti.*] Id est, tympanorum ex ære acutè sonantium, quibus insanientes etiam utebantur.

593. *Vellera.*] Nebrides dicit, seu damarum aut cervorum pelles, quas in Bacchi sacris adhibebant.

Ib. *Hasta.*] Thyrsum dicit, quod gestamen erat Bacchantium, hasta pampinis vel hederâ involuta.

597. *Evoëque.*] Vide suprà, lib. IV. v. 522.

Germanamque rapit : raptæque insignia Bacchi
Induit : et vultus hederarum frondibus abdit :
Attonitamque trahens intra sua limina ducit.
Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
Horruit infelix : totoque expalluit ore.
Nacta locum Progne, sacrorum pignora demit,
Oraque develat miseræ pudibunda sororis :
Amplexuque petit. Sed non attollere contrà
Sustinet hæc oculos ; pellex sibi visa sororis :
Dejectoque in humum vultu, jurare volenti,
Testarique Deos, per vim sibi dedecus illud
Illatum, pro voce manus fuit. Ardet et iram
Non capit ipsa suam Progne, fletumque sororis
Corripiens, Non est lacrymis hîc, inquit, agendum,
Sed ferro : sed si quid habes, quod vincere ferrum
Possit. In omne nefas ego me, germana, paravi.
Aut ego, cum facibus regalia tecta cremâro,
Artificem mediis immittam Terea flammis :
Aut linguam, aut oculos, aut quæ tibi membra pudorem
Abstulerunt, ferro rapiam : aut per vulnera mille
Sontem animam expellam. Magnum quodcunque paravi :
Quid sit, adhuc dubito. Peragit dum talia Progne,
Ad matrem veniebat Itys. Quid possit, ab illo
Admonita est : oculisque tuens immitibus, Ah quàm
Es similis patri ; dixit. Nec plura locuta,
Triste parat facinus ; tacitâque exæstuat irâ.
Ut tamen accessit natus, matrique salutem
Attulit, et parvis adduxit colla lacertis,
Mistaque blanditiis puerilibus oscula junxit :
Mota quidem est genitrix, infractaque constitit ira :
Invitique oculi lacrymis maduêre coactis.
Sed simul ex nimiâ matrem pietate labare

et aufert sororem, et aptat ablutæ habitus Bacchi, et tegit faciem foliis hederarum, et ducens stupefactam trahit ad domum suam. Cùm misera Philomela advertit se intrâsse domum scelestum, horrore exlimuit, *et expalluit toto vultu. Progne adepta locum* secretum, *deponit ornamenta sacrificiorum, et aperit vultus verecundos infelicis sororis ; et illam amplectitur. Verùm hæc non audet contrà erigere oculos, cùm sibi visa esset adultera sororis : atque facie in terram demissâ, cùm vellet jurare et Deos in testimonium vocare, illud opprobrium sibi oblatum fuisse per vim, manu* illud significat quod *voce* indicare non poterat. *Progne ipsa æstuat, neque continet iram suam, et reprehendens lacrymas sororis : non, ait, hîc est faciendum fletibus sed ferro, sed si quid habes quod possit superare ferrum. O soror ! ego me institui ad omne nefas* perpetrandum. *Aut postquam ego incendero domum regium tædis, injiciam perfidum Tereum in medios ignes : aut exsecabo cultro linguam, aut oculos, aut membra quæ tibi rapuerunt pudicitiam ; aut exturbabo* corpore *animam scelestam per mille plagas. Quodcunque institui magnum est ; nescio* tamen *adhuc quale sit* futurum. *Dum Progne talia exequitur, Itys properabat ad matrem : docta est ab illo* malo *posset* Tereum afficere : *atque* illum *adspiciens torvis oculis. Ah, inquit, quàm similis es genitori ; nec plura locuta luctuosum factum meditatur, et exardet secretâ irâ. Postquam tamen filius adiît, atque matrem salutavit, et implicuit collo parva brachia, et dedit suavia juncta adulationibus puerilibus, mater tacta est quidem, et ita imminuta est : atque oculi coacti humidi facti sunt lacrymis* obortis. *Sed cùm primùm ex nimio amore se genitricem* ad misericordiam flecti

NOTÆ.

603. *Pignora.*] Hederas, cervinas pelles, hastam.

615. *Artificem.*] Auctorem et nefandi incestûs actorem.

618. *Magnum.*] *Supplicium scilicet, vel malum.*

619. *Quid sit.*] Nondum decrevi, quo malo Tereum affectura sim.

Ib. *Peragit talia.*] Dum talia loquitur, et minatur.

620. *Ab illo.*] Quia illo præsente, eundem in dapibus patri apponendum Progne excogitavit.

627. *Infractaque constitit ira.*] Hoc est, ira quam conceperat in filium Progne, ipsius blanditiis *infracta*, i. e. penitùs, aut multùm fracta.

629. *Matrem.*] *Matrem* hic pro *affectu materno* Procnes ponit poëta.

Sensit :

Sensit : ab hoc iterum est ad vultus versa sororis ;
Inque vicem spectans ambos, Cur, admovet, inquit,
Alter blanditias ; raptâ silet altera linguâ ;
Quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem ?
Cui sis nupta vide, Pandione nata, marito.
Degeneras. Scelus est pietas in conjuge Tereo.
Nec mora : traxit Ityn : veluti Gangetica cervæ
Lactentem fœtum per silvas tigris opacas.
Utque domûs altæ partem tenuêre remotam ;
Tendentemque manus, et jam sua fata videntem,
Eja, et jam, mater clamantem, et colla petentem
Ense ferit Progne, lateri quà pectus adhæret :
Nec vultum avertit. Satis illi ad fata vel unum
Vulnus erat ; jugulum ferro Philomela resolvit.
Vivaque adhuc, animæque aliquid retinentia membra
Dilaniant. Pars inde cavis exsultat ahenis :
Pars verubus stridet : manant penetralia tabo.
His adhibet conjux ignaurum Terea mensis :
Et patrii moris sacrum mentita, quod uni
Fas sit adire viro, comites, famulosque removit.
Ipse sedens solio Tereus sublimis avito
Vescitur : inque suam sua viscera congerit alvum.
Tantaque nox animi est, Ityn huc arcessite, dixit.
Dissimulare nequit crudelia gaudia Progne :
Jamque suæ cupiens existere nuncia cladis,
Intus habes, quod poscis, ait. Circumspicit ille,
Atque ubi sit, quærit. Quærenti, iterûmque vocanti,
Sicut erat sparsis furiali cæde capillis,
Prosiliît Ityosque caput Philomela cruentum
Misit in ora patris : nec tempore maluit ullo
Posse loqui, et meritis testari gaudia dictis.
Thracius ingenti mensas clamore repellit,

advertit : rursus deflexit oculos à filio ad faciem sororis : et intuens ambos alternis vocibus, quamobrem, ait, unus me demulcet blandimentis, altera tacet sublatâ linguâ ? Quamobrem illa non appellat germanam quam hic dicit genitricem ? Cogitâ, ô filia Pandionis, cui viro sis nupta. Desciscis à pristinâ claritate. *Scelus est pietate* uti *in maritum Tereum. Et sine omni cunctatione, corripuit Ityn ; veluti cùm tigris Gangetica* rapit *fœtum lactentem cervæ per obscuras silvas. Cùmque essent in vastæ domûs parte secretiore. Progne percutit gladio* puerum *porrigentem manus, et jam cognoscentem suam mortem, et jam vociferantem. Eja genitrix ; et insilientem in collum ;* percutit eum *quâ parte pectus committitur lateri. Neque detorquet oculos. Unus ictus satis erat illi ad necem : Philomela aperit ejus jugulum gladio. Atque discerpunt artus adhuc vivos, et habentes adhuc aliquid animæ. Pars ejus fervet in amplis cacabis ; pars crepitat in verubus : pars domûs secreta infecta est sanie. Conjux admovet his mensis Tereum* cædis filii *nescium ; cùmque simulâsset sacrificium ritu patrio, ad quos sit fas soli marito accedere, amandavit comites et servos. Ipse Tereus positus in excelso atque in solio avito epulatur, et demittit in suum ventrem filium suum. Et tanta erat cæcitas mentis. Abducite huc Ityn, inquit. Progne nequit occultare inhumanam lætitiam ; et jam exoptans esse nuncia exitii à se* facti, *Habes, inquit, intra* teipsum *quod petis. Ille oculos versat in omnes partes et petit ubi sit. Cùm illum quæreret, atque citaret, Philomela sicut habuit crines solutos nefandâ cæde, proruppit, et jecit caput sanguinolentum Ityos in faciem genitoris : neque unquam mágis optavit posse fari, atque indicare lætitiam dignâ oratione. Tereus* Rex *Thracius evertit mensas magno clamore,*

NOTÆ.

634. *Cui sis.*] Seipsam alloquitur. *Ego sum nata à Pandione viro generosissimo, omnique virtute prædito rege : nupta tamen conjugi turpissimo.*

635. *Degeneras.*] *A tuis degeneras, si tantum scelus inultum patiaris :* hoc ideo dicit ; quòd materno affectu sese ab ulciscendâ injuriâ revocari sentiret.

656. *Gangetica.*] Indica, à Gange maximo Indiæ fluvio.

648. *Patrii.*] Atheniensis.

660. *Meritis.*] *Appositis, convenientibus* ei quæ tantum gaudium seu vindictæ solatium exposceret.

Vipe-

Vipereasque ciet Stygiâ de valle sorores ;
Et modò, si possit, reserato pectore diras
Egerere inde dapes, semesaque viscera gestit.
Flet módò, seque vocat bustum miserabile nati :
Nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.
Corpora Cecropidum pennis pendere putares ;
Pendebant pennis. Quarum petit altera silvas :
Altera tecta subit. Neque adhuc de pectore cædis
Excessere notæ ; signataque sanguine pluma est.
Ille dolore suo, pœnæque cupidine velox,
Vertitur in volucrem ; cui stant in vertice cristæ :
Prominet immodicum pro longâ cuspide rostrum.
Nomen Epops volucri : facies armata videtur.
Hic dolor ante diem longæque extrema senectæ
Tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras.
IX. Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erechtheus ;
Justitiâ dubium, validisne potentior armis.
Quatuor ille quidem juvenes, totidemque creârat
Fœmineæ sortis ; sed erat par forma duarum.
E quibus Æolides Cephalus te conjuge felix,
Procri, fuit : Boreæ Tereus, Thracesque nocebant :
Dilectâque diu caruit Deus Orithyiâ,
Dum rogat, et precibus mavult quàm viribus uti.

atque vocat sorores vipereas de valle infernâ ; et nititur modò ut possit evomere ex aperto pectore cibos et viscera dimidiâ parte comesa. Nunc luget, et se appellat triste sepulcrum filii, nunc persequitur stricto ense filias Pandionis. Arbitrares harum corpora tolli pennis : et revera *sublata erant pennis : quarum una it in nemora : altera se recipit in domicilia. Neque adhuc signa necis abierunt à pectore et pluma est maculata cruore. Ille celer suâ irâ, et desiderio vindictæ mutatur in avem ; in cujus summo capite cristæ eminent. Rostrum nimiùm extenditur vice longi mucronis.* quo fugientes sequebatur *Avis vocatur Upupa : vultus videtur armis instructus. Hæc ærumna deturbavit Pandionem ad Manes inferos ante tempus et ultimos dies productæ senectutis.*

VIII. *Erechtheus sumit imperium loci, et regni gubernationem ;* atque *incertum est* fueritne *major æquitate, an armis potentibus. Ille quidem genuerat quatuor mares et totidem conditionis fœminea : sed pulchritudo duarum erat æqualis : è quibus Cephalus Æolides fuit beatus te uxore, Procri : Tereus et Thraces oberant Boreæ ; et hic Deus desideravit amatam Orithyiam, dum orat, et satiùs credit orare quàm vim facere.*

NOTÆ.

662. *Vipereas.*] Furias vocat Tereus, quas an tea colubris, capillorum loco, horridas vidimus.

664. *Viscera.*] Ityn dicit : Sunt namque nati parentum *viscera.*

667. *Cecropidum.*] *Atheniensium,* Prognes et Philomelæ.

Ib. *Pennis.*] Ita velociter à Tereo fugerunt ut volare crederes.

668. *Altera silvas.*] Philomela in lusciniam mutata.

669. *Altera tecta.*] Progne in hirundinem transfigurata.

672. *Volucrem.*] Upupam, quæ à Græcis *Epops* dicitur ; quam quidem Terei Tempore primò in Daulide, et quidem in terei tumulo visam scriptitârunt.

674. *Armata.*] Ita pennæ circa oculos sunt dispositæ, ut eos *galea* ferè habere videatur.

677. *Erechtheus*] Qui rex fuit Athenis ante Pandionem posteriorem, Prognes et Philomelæ patrem : ut regum Atheniensium seriem turbâsse poëta videatur, quam Pausanias et Eusebius tradiderunt. Ita enim illa se habet. *Actæus,* ut nonnullis placet, primus Atticam tenuit, deinde *Cecrops, Cranaus, Amphictyon, Erichthenius, Pandion, Erichtheus, Cecrops* II. *Pandion* II. *Ægeus* Thesei pater.

610. *Duarum.*] Procris et Orithyïæ.

681. *Æolides.*] Cephalus erat filius Deionei cui pater fuit Æolus, juxta Pausaniam ; Deionei gener juxta Strabonem, lib. XX.

682. *Boreæ.*] Hoc est facinus recens Terei, et Thracum nota sævitia nocebant Boreæ (qui Thrax, et Strymonis fl. filius,) Orithyïæ nuptias ambienti.

Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus irâ,
Quæ solita est illi nimiúmque domestica vento ;
Et meritò, dixit : quid enim mea tela reliqui,
Sævitiam, et vires, iramque, animosque minaces,
Admovique preces ; quarum me dedecet usus ?
Apta mihi vis est : Vi tristia nubila pello :
Vi freta concutio, nodosaque robora verto,
Induroque nives, et terras grandine pulso.
Idem ego cùm fratres cœlo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor,
Ut medius nostris concursibus intonet æther ;
Exiliantque cavis elisi nubibus ignes.
Idem ego, cùm subiî convexa foramina terræ,
Supposuique ferox imis mea terga cavernis ;
Sollicito manes, totumque tremoribus orbem.
Hâc ope debueram thalamos petiîsse : socerque
Non orandus erat, sed vi faciendus Erechtheus.
Hæc Boreas, aut his non inferiora locutus,
Excussit pennas : quarum jactatibus omnis
Afflata est tellus ; latumque perhorruit æquor.
Pulvereamque trahens per summa cacumina pallam,
Verrit humum, pavidamque metu caligine tectus
Orithyïan amans fulvis amplectitur alis.
Dum volat, arserunt agitati fortiùs ignes.
Nec priùs aërii cursûs suppressit habenas,
Quam Ciconum tenuit populos, et mœnia, raptor.
Illîc et gelidi conjux Acthæa tyranni,

At postquam nihil profecerat lenibus verbis, terribilis indignatione, quæ familiaris est ut nimiùm frequens illi vento ; et jure, inquit, quamobrem enim omisi mea arma, feritatem et potentiam et iram, et spiritus minaces atque adhibui blandas voces, quibus mihi turpe est uti ? Violentia me decet ; fugo per vim opacas nubes ; commoveo mare per vim, et dejicio nodosas quercus, et facio duras nives et verbero tellurem grandine. Ego idem, cùm incurri in fratres in aëre patente, nam is mihi est campus, tantis viribus certo, ut aër medius personet nostris certaminibus, et flammæ erumpant elisæ ex amplis nubibus. Ego idem cùm intravi cavas speluncas terræ et turbidus submisi meum dorsum infimis antris, perterrefacio Umbras et totum mundum. Oportuit me ambire nuptias his auxiliis ; et Erechtheus erat parandus socer per vim, non rogandus. Postquam Boreas hæc dixisset ; aut non minora istis, agitavit pennas, quarum motibus tota terra est agitata, et vastum mare fremuit : atque ducens pallam pulverulentam per suprema fastigia, radit terram, et obductus tenebris amans comprehendit nigris alis Orithyïam timore exsanguem. Dum volat, amor concussus validiùs æstuavit ; neque antè præ dolore traxit aut cohibuit cursum aërium, quàm pervenerat ad populos et muros Ciconum. Ibi et Atheniensis uxor Boreæ frigidi tyranni

---

NOTÆ.

687. *Et meritò.*] *Dilecta,* supple, *careo Orithyïa.* Sed terribilis et indignantis venti impetum oportuit præcipiti illâ oratione exprimere.

694. *Campus.*] *In aëre libero campus meus est, in quo pro arbitrio volito ac discurro.*

695.] *Intonet.*] Ex physicorum mente, qui ex collisione nubium tonitru aiunt commoveri, fulmina emitti.

696. *Elisi.*] Excussi è nubibus, earum explosione.

697. *Idem ego.*] Hoc etiam ex eorum sententiâ : volunt enim terræ motus fieri per ventos in cavernis terræ clausos, unde sine magno impetu exire non possint.

697. *Convexa.*] Pro *concava,* ut passim apud poëtas : *convexus* enim propriè de exteriore globi rotunditate dicitur : *concavus* de interiore.

703. *Pennas.*] Quas ventis affigere ob celerem motum placet poëtis.

705. *Pulveream.*] Eleganter, et ex naturâ sicci venti : unde Boreas vocatur *Scopæ viarum,* et versu sequenti *verrit humum.*

710. *Ciconum.*] Qui populi sunt Thraciæ, juxta Hebrum.

711. *Actæo.*] Atheniensis Orithyïa.

Et

Et genitrix facta est : partus enixa gemellos ;
Cætera qui matris, pennas genitoris haberent.
Non tamen has unà memorant cum corpore natas :
Barbaque dum rutilis aberat subnixa capillis,
Implumes Calaïsque puer, Zethesque fuerunt.
Mox pariter ritu pennæ cœpêre volucrum
Cingere utrumque latus ; pariter flavescere malæ.
Ergo, ubi concessit tempus puerile juventæ,
Vellera cum Minyis nitido radiantia villo
Per mare non motum primâ petiêre carinâ.

et mater facta est ; cum emisisset gemellos, qui habebant pennas patris, reliqua matris. Dicunt tamen has pennas *non fuisse ortas simul cum corpore : et Calaïs et Zethes fuerunt implumes, dum barba prolixa rubicundæ comæ deerat. Mox pennæ cœperunt simul tegere utrumque latus in modum avium, et malæ simul flavescere. Ergo ubi ætas puerilis locum dedit juventuti, iverunt primâ navi cum Minyis ad vellera petenda fulgentia splendente lanâ, per mare non* priùs *agitatum.*

NOTÆ.

712. *Gemellos.*] Calain et Zethen.

720 *Vellera.*] De aureo illo arietis vellere loquitur, qui Phryxum in Colchos portavit ; quod ille, immolato ariete, in luco Martis suspendit ; Argonautæ, Jasone duce, surripuerunt. De quibus deinceps.

Ib. *Minyis.*] Argonautas dicit, qui à Minyis omnium præstantissimis, id nomen habuerunt. Fuerunt autem Minyæ Thessaliæ populi, quibus Minyas, Orchomeni fluvii filius, nomen imposuit.

721. *Per mare.*] Pelias, quò sibi retineret Thessaliæ regnum, quod tutelæ suæ commissum fuerat Æsone patre Jasonis sub hâc fide, ut restitueretur Jasoni adulto ; simul oraculo monitus, ut sibi caveret ab Æolidis, cùm ex his multos de medio sustulisset, neque idem in Jasone liceret, sub prætextu specioso immortalis gloriæ ex repetito vellere aureo, quod Phryxus in Colchidem portaverat, in certum mortis discrimen illum mandavit qui tamen victor rediit. Is. Tzetzes ad Lycophronem ibi : τῆς ξενοδαίκτης ὃν τοῖ Οἰνέως φύγας.

Ib. *Non motum.*] Quia primam longam navem fuisse volunt Argo, quam Argos quidam à nonnullis dicitur texuisse, qui illi nomen imposuit. Quanquam alii aliter ; non primam, ne quidem apud Græcos voluerunt multi : plures denique ad expeditionem Colchicam profectas non pauci arbitrantur.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

POSTQUAM Jason domum cum Medeâ rediit, Æsoni socero suo illa juventutem reddidit. Eandemque et Peliæ pollicita, præmisso arietis in agnum transmutati specimine, dolo eum occidit. Inde per varia loca multis insignia transformationibus delata, post occisos liberos, Ægeo nupsit. Contra hunc postea bellum movit Minos, collectis undique copiis; ut et è Paro. Æacus verò ab Ægeo stetit, et ad eum Myrmidones suos, è formicis ortos, auxilio misit, duce Cephalo; qui aliquando uxorem suam, mutatâ sibi formâ, in adulterium pellexerat, canemque suum simul cum vulpe in saxa converti viderat.

INTERPRETATIO.

1. *Et jam Minyæ sulcabunt mare navi Pagasæâ; et Phineus visus erat agens miseram senectutem in cæcitate continuâ; et juvenes Boreâ sati abegerant aves virgineas ab ore infelicis senis;*

JAMQUE fretum Minyæ Pagasæâ puppe secabant,
Perpetuâque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus visus erat; juvenesque Aquilone creati
Virgineas volucres miseri senis ore fugârant;

NOTÆ.

1. *Minyæ.*] Argonautæ; vide vers. 720. libri superioris.

Ib. *Pagasæâ*] Argo est à Pagasis Thessaliæ urbe, non procul à Pelio monte, juxta quam fabricata est navis sic dicta.

2. *Perpetuâ sub nocte.*] Quia occæcatus; hæc est enim Phinei fabula. Agenoris seu Phœnicis fuit filius, rex Arcadiæ, vel potiùs Thraciæ, qui Cleopatrâ, Boreæ filiâ, in uxorem sumptâ, duos quos ex eâ susceperat filios Harpalices vel Ideæ superinductæ novercæ consilio, oculis privavit, quamobrem à diîs eo supplicio, affectus, ut cæcus ipse harpyïas assiduas haberet sceleris vindices, quæ mensam deprædarentur. Argonautas verò cùm benignè accepisset, tanto malo ab illis liberatus est; quippe qui adversus harpyïas Calain et Zethen alatos fratres immiserunt, à quibus usque ad Strophadas insulas profligatæ sunt.

3. *Juvenes.*] Calain dicit et Zethen, quos Boreâ satos antè diximus.

4. *Virgineas.*] Harpyias dicit, quæ vultu virgineo, auribus ursinis, corpore vulturino, manibus uncis, volatiles fictæ, Ponti ac Terræ filiæ. Vide Virg. Æn. v. 212.

Mul-

Multaque perpessi claro sub Iasone, tandem
Contigerant rapidas limosi Phasidos undas.
Dumque adeunt regem, Phryxeaque vellera poscunt ;
Lexque datur numeris magnorum horrenda laborum :
Concipit interea validos Æëtias ignes,
Et luctata diu, postquam ratione furorem
Vincere non poterat : Frustrà, Medea, repugnas,
Nescio quis Deus obstat, ait. Mirumque, nisi hoc est,
Aut aliquid certè simile huic, quod amare vocatur.
Nam cur jussa patris nimiùm mihi dura videntur ?
Sunt quoque dura nimis. Cur, quem modò denique vidi,
Ne pereat, timeo ? quæ tanti causa timoris ?
Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix. Si possem, sanior essem.
Sed trahit invitam nova vis ; aliudque Cupido,
Mens aliud suadet. Video meliora, proboque ;
Deteriora sequor : Quid in hospite, regia virgo,
Ureris ? et thalamos alieni concipis orbis ?
Hæc quoque terra potest, quod ames, dare. Vivat, an ille
Occidat, in Diis est. Vivat tamen ; idque precari
Vel sine amore licet. Quid enim commisit Iason ?
Quam nisi crudelem non tangat Iasonis ætas,
Et genus, et virtus ? quam non, ut cætera desint,

et perpessi plurima sub illustri Jasone, appulerant denique ad fluctus impetuosos lutulenti Phasidis. Et dum invisunt regem, atque petunt pellem Phryxi, et conditio tremenda proponitur numero ingentium certaminum, interea Æëtias admittit violentum amorem : Et postquam diu restitisset, neque posset superare amoris æstum ratione ; Nequicquam, dicit, resistis, Medea, nescio quis Deus prohibet : mirumque nisi hoc est quod appellatur amare, aut certè aliquid simile huic. Nam quamobrem mandata parentis mihi videntur nimiùm aspera ? Sunt etiam nimiùm asperat. Quamobrem metuo ne is, quem modò, denique sum intuita, occidat ? quæ causa tanti metûs ? Misera expelle ignes ferventes corde virgineo, si queas. Siquidem liceret, sapientior essem. Sed vis nova rapit nolentem ; atque amor aliud insinuat, ratio aliud : Video potiora, atque iis assentior, in pejora ruo. Quamobrem ardes in advenâ, puella regia ; atque cupis nuptias peregrinæ regionis ? Hæc quoque regio potest dare quod diligas. Penes Deos est, an ille vivat an intereat. Vivat nihilominus ; atque licet id orare sine amore. Nam quid patravit Jason ? quam nisi immitem non moveat juventus Jasonis, et nobilitas, et virtus ? quam non possit tangere ejus elegantia,

NOTÆ.

5. *Jasone.*] Qui Argonautarum dux, Æsonis filius. Adi notas in vers. 721, libri superioris.

6. *Phasidos.*] Phasis fluvius est Colchidis.

7. *Regem.*] Æëten Medeæ patrem.

Ib. *Phryxeaque.*] Pellem dicit arietis, quo Phryxus in Colchos vectus ; quem quidem arietem pædagogum fuisse nomine *Crium*, Latinè Arietem nonnulli : Alii navem volunt fuisse, cujus in prorâ insigne Aries. Phryxum quod attinet Athamantis fuit et Nepheles filius, cui per multas ambages cùm Ino, superinducta noverca, insidias strueret, mater arietem vellere aureo Neptuno et Theophane natum, ut nonnullis placet, tradidit, quo per aëra unà cum sorore Helle asportaretur. Atque ille quidem incolumis in Colchicam terram pervenit, sorore tamen amissâ, quæ periculi magnitudine exterrita in mare decidit, quod ab eâ *Hellespontus* dictum.

8. *Numeris laborum.*] Plurimos superandos esse labores, priusquam vellus aureum deriperet. Æëta Jasoni, illud poscenti, responderat.

9. *Concipit.*] Juno et Pallas de Jasone sollicitæ, propter certamina tam periculosa illi ab Æëtâ proposita, Veneri persuaserunt, ut Cupidinem ad Medeam mitteret, qui Jasonis amore ipsam inflammaret.

Ib. *Æëtias.*] Medea est Æëtæ filia, quæ amore flagrans, quo consilio pericula vitare posset, Jasonem perdocuit.

19. *Nova vis.*] Magna amoris potentia mihi nunquam antehac experta.

Forma

Forma movere potest ? certè mea pectora movit.
At, nisi opem tulero, taurorum afflabitur ore :
Concurretque suæ segeti, tellure creatis
Hostibus : aut avido dabitur fera præda draconi.
Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,
Tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
Cur non et specto pereuntem ? oculosque videndo
Conscelero ? cur non tauros exhortor in illum,
Terrigenasque feros, insopitumque draconem ?
Dî meliora velint. Quanquam non ista precanda,
Sed facienda mihi. Prodamne ego regna parentis,
Atque ope nescio quis servabitur advena nostrâ,
Ut, per me sospes, sine me det lintea ventis,
Virque sit alterius ; pœnæ Medea relinquar ?
Si facere hoc, aliamve potest præponere nobis,
Occidat ingratus. Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritique oblivia nostri.
Et dabit antè fidem : cogamque in fœdera testes
Esse Deos. Quid tuta times ? accingere ; et omnem
Pelle moram. Tibi se semper debebit Iason,
Te face solenni junget sibi ; perque Pelasgas
Servatrix urbes matrum celebrabere turbâ.
Ergo egogermanam, fratremque, patremque, Deosque
Et natale solum ventis ablata relinquam ?

quanquam reliqua desiderentur? Certè tetigit meum cor. At, nisi juvero, inficietur spiritu taurorum, et dimicabit cum suâ segete : nempe *cum hostibus terrâ genitis ; aut objicietur fera præda rapaci draconi. Si ego hoc tulero, tum me agnoscam ortam ex tigride, et gerere ferrum et silices in corde. Quamobrem etiam non video procumbentem, et reos facio oculos spectando? Quamobrem non instigo tauros adversus illum, et crudeles homines terrâ genitos, et draconem pervigilem ? Dii lætiora concedant. Quanquam non ista mihi oranda, sed facienda. Egone verò tradam regna genitoris, et nescio quis peregrinus incolumis erit nostro auxilio, ut, per me salvus, tamen sine me navem solvat, et sit maritus alterius,* ego interim *Medea tradar supplicio ? Si potest tale facinus admittere, vel præferre nobis aliam, ingratus pereat. Verùm non ea est illius facies, non ea generositas in ingenio, aut elegantia pulchritudinis, ut metuam dolum, et contemptum nostri beneficii. Atque priùs* quàm eum juvero, *promittet* me sibi uxorem futuram ; *et vocabo Deos testes ad fœdera. Quid metuis cùm sis certa ? Aggredere. et submove omnem cunctationem. Jason se debebit semper tibi, Te sibi adjunget tædâ solemni, et cantaberis à populo per urbes Græcas, Servatrix matrum. Ergo ego deferam sororem, et fratrem, et patrem, et Deos, et terram patriam avecta ventis ?*

NOTÆ.

29. *Taurorum.*] Hi erant labores quos Jasoni Æëta imposuit, vers. 8. ut ignivomos boves jugo subjiceret ; homines armatos è terrâ ortos, et draconem superaret.

30. *Suæ segeti.*] De armatis hominibus loquitur, qui ex satis draconis dentibus exsurgentes, Jasonis satoris *seges* dicuntur.

31. *Draconi.*] Immanis ille erat et pervigil, qui vellus aureum custodiebat.

34. *Cur non et specto.*] Ingeniosissimè seipsam à crudelitate dehortatur Medea, qui ad usque crudelitatis metas ultimas pervadit, quibus terreatur.

37. *Quanquam non.*] Quasi dicat, Sed non opus est precari me, at Dii hæc avertant infortunia, cùm ipsa possim avertere.

38. *Prodamne.*] Statim retrahit se, et meminit quantum scelus fit patrem et ipsius regnum prodere ; deinde in priorem sententiam iterum iterumque relabitur, huc illuc variè impulsa.

41. *Pœnæ.*] Aut dolori, quo afficiar ex illius amore ; aut potiùs supplicio, quod mihi infliget pater.

49. *Pelasgas.*] *Græcas ;* antiqui enim fuerunt Græciæ populi, qui Pelasgi dicti sunt, creabundi, à Pelasgo Jovis filio nonnullis denominati, qui et Pelasgiæ provinciæ infra Macedoniam nomen dederunt.

51. *Germanam.*] Chalciopen, quæ Phryxo nupserat.

Ib. *Fratrem.*] Absyrtum.

Nempe

Nempe pater sævus, nempe est mea barbara tellus,
Frater adhuc infans : stant mecum vota sororis.
Maximus intra me Deus est. Non magna relinquam ;
Magna sequar : titulum servatæ pubis Achivæ,
Notitiamque loci melioris, et oppida, quorum
Hìc quoque fama viget, cultusque, artesque virorum :
Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
Æsonidem mutâsse velim : quo conjuge felix
Et Dîs cara ferar, et vertice sidera tangam.
Quid, quòd nescio qui mediis concurrere in undis
Dicuntur montes, ratibusque inimica Charybdis
Nunc sorbere fretum, nunc reddere ; cinctaque sævis
Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo ?
Nempe tenens quod amo, gremioque ; in lasonis hærens,
Per freta longa ferar. Nihil illum amplexa verebor :
Aut, si quid metuam, metuam de conjuge solo.
Conjugiumne vocas, speciosaque nomina culpæ
Imponis, Medea, tuæ ? quin aspice quantum
Aggrediare nefas : et, dum licet effuge crimen.
Dixit : et ante oculos rectum pietasque, pudorque
Constiterant ; et victa dabat jam terga Cupido.
Ibat ad antiquas Hecates Perseïdos aras,
Quam nemus umbrosum, secretaque silva tegebant.
Et jam fortis erat, pulsusque resederat ardor.

Scilicet genitor est terribilis, scilicet mea terra est barbara frater adhuc infans ; desideris sororis faciunt mecum. Deus maximus est in me : non deferam magna ; sequar magna : laudem liberatæ juventutis Achivæ, et cognitionem terræ humanioris, et urbes, quarum hîc etiam laus est clara ; et cultus, et artes virorum : et Æsonis filium, pro quo ego optarim commutare opes quas universus mundus continet : quo marito dicar beata, et Dîis accepta, et tangam astra capite. Quid si montes, nescio quo, dicuntur congredi in mediis aquis, et Charybdis infensa navibus nunc haurire æquor, nunc egerere ; et Scylla vorax circumdatâ feris canibus latrare in mari Siculo ? Nimirum amplectens quod amo, et hærens in sinu Jasonis, vehar per vastum mare : illum tenens nihil timebo ; aut si quid verear, verear de solo marito. Aut verò hoc appellas connubium, Medea, et obumbras pulchris nominibus crimen tuum? Imò vide quantum scelus incipias, et dum datum, evita crimen. Absolvit : et æquum, et pietas, et pudor hæserant præ oculis ; et amor jam discedebat victus. Ibat ad vetera altaria Hecates perseïdos, quæ silva opaca et arbores occultæ velabant. Et jam firma erat ad resistendum amorem, *et amor extrusus remissus erat.*

NOTÆ.

54. *Sororis.*] Quæ de filiorum salute anxia, quos Argonautæ naufragium passos, cùm in Græciam patrimonii repetendi causâ navigârent opportunè servaverant, Medeæ sororis implorabat. Atque adeò rationes omnes dissolvit Medea, quæ suo amori officiebant.

55. *Maximus.*] Videor mihi à Deo quodam intus moveri, et vehementiùs ad hoc impelli : fortè intelligit deum Cupidinem.

56. *Pubis Achivæ.*] Argonautas dicit ex omni juventute Græcâ delectos.

59. *Quem.*] Jasonem.

61. *Sidera tangam.*] *Tangere sidera* dicuntur, qui sibi felices videntur.

63. *Montes.*] Cyaneas dicit seu Symplegades insulas, vel potiùs scopulos, in ipso ponti Euxini ostio, non magno intervallo distantes, qui longè navigantibus modò coïre, modò disjungi videntur.

Ib. *Charybdis.*] Gurges est in freto Siculo, obvia quæque absorbens, iterumque removens.

65. *Scylla.*] Scopulus est in freto Siculo è regione Charybdis ; de quo antè.

74. *Hecates.*] Tam multa et tam diversa tradunt de Hecate ista, ut vix certi quicquam de eâ dici possit. Quidam, cum quibus facit poëta noster, illam Persæ faciunt filiam, quæ Æëtæ patruo, Solis filio nupserit, cui Circen, Medeam, et Absyrtum pepererit ; atque eam cum Dianâ, Lunâ, et Proserpinâ confundunt.

Cùm

Cùm videt Æsoniden ; extinctaque flamma revixit.
Erubuere genæ ; totoque recanduit ore.
Ut solet à ventis alimenta assumere, quæque
Parva sub inductâ latuit scinctilla favillâ,
Crescere, et in veteres agitata resurgere vires :
Sic jam lentus amor, jam quem languere putares,
Ut vidit juvenem, specie præsentis inarsit.
Et casu, solito formosior Æsone natus
Illâ luce fuit. Posses ignoscere amanti.
Spectat ; et in vultu, veluti nunc denique viso,
Lumina fixa tenet : nec se mortalia demens
Ora videre putat ; nec se declinat ab illo.
Ut verò cœpitque loqui, dextramque prehendit ;
Hospes et auxilium submissâ voce rogavit,
Promisitque torum : lacrymis ait illa profusis,
Quid faciam video : nec me ignorantia veri
Decipiet, sed amor. Servabere munere nostro :
Servatus promissa dato. Per sacra triformis
Ille Deæ, lucoque foret quod numen in illo,
Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri,
Eventusque suos, per tanta pericula jurat.
Creditus, accepit cantatas protinus herbas,
Edidicitque usum ; lætusque in tecta recessit.
Postera depulerat stellas Aurora micantes :
Conveniunt populi sacrum Mavortis in arvum ;
Consistuntque jugis. Medio Rex ipse resedit
Agmine purpureus, sceptroque insignis eburno.
Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
Æripedes tauri ; tectæque vaporibus herbæ
Ardent Utque solent pleni resonare camini,
Aut ubi terrenâ silices fornace soluti

Cùm aspicit Æsonidem ; ignis oppressus recandait. Malæ sunt pudore suffusæ, et erubuit toto vultu. Quemadmodum exigua scintilla, et quæ tecta est sub injecto cinere, solet capere escam ab aurâ ; et augeri et mota renovari in antiquos calores ; sic jam segnis amor, quem jam crederes marcescere, excitatus est formâ præsentis juvenis, postquam aspexit illum. Et fortè filius Æsonis fuit speciosior solito, illâ die. Posses veniam dare amanti. Intuetur, et habet oculos intentos in ejus *faciem quasi nunc primum vidisset : Et arbitratur insana se cernere vultum plusquam humanum, neque deflectit ab illo. Postquam autem cœpit loqui, et manum coripuit* et quatenus *hospes* fuit *petivit opem verbis supplicibus, et pollicibus est lectum : Illa dicit non sine lacrymis prorumpentibus. Quid agam scio, neque, ignorantia illius quod æquum est me fallet, sed amor. Tutus eris auxilio nostro ; sospes memineris stare promissis. Ille jurat per sacra Deæ triformis, et divinitatem quæ erat in illo luco et per parentem soceri futuri intuentem omnia, et per successus suos, et per tanta discrimina. Verbis suis fidem inveniens continuò accepit gramina incantata et perdoctos est* eorum *usum ; atque hilaris domum rediit. Sequens Aurora disparere faceret sidera radiantia ; populi concurrunt in campum sacrum Martis, et hærent in collibus. Rex ipse purpurâ indutus, et conspicuus sceptro eburno, sedit in mediâ turba. Ecce tauri ahenipedes exspirant ignem naribus adamantinis : et gramina afflata incenduntur. Et sicuti camini referti consueverunt strepere, aut cum saxa excocta fornace terrenâ*

NOTÆ.

88. *Nec se declinat.*] Nec oculos suos ab illo avertit spectando.

94. *Triformis.*] Hecaten dicit, quæ cùm una sit, triplex vulgò putatur. Luna in cœlis, Diana in terris, et Hecate inferis ; quam etiam triplici capite, equi, canis, et hominis, nonnulli fixerunt. Vide infrà, vers. 194.

96. *Soceri.*] Solem dicit Æëtæ patrem ; quanquam propriè Æëtem ipsum socerum Jason appellare debuisset.

97. *Eventus.*] Quos in tantis periculis perinde sibi lætos optat, ut fidem servabit.

101. *In arvum.*] Campum dicit Marti sacrum, ubi Æripedes tauri domandi, draconis dentes seminandi, terrigenæ priùs delendi, quàm ad lucum Jason pergeret, et ex fago vellus aureum deriperet.

104. *Adamanteis.*] Quas ignis efflatus non posset destruere.

105. *Æripedes.*] Habentes pedes ex ære, à Vulcano factos.

107. *Silices.*] Periphrasis est calcis.

Concipi-

Concipiunt ignem liquidarum aspergine aquarum :
Pectora sic intus clausas volventia flammas,
Gutturaque usta sonant. Tamen illis Æsone natus
Obvius it. Vertêre truces venientis ad ora
Terribiles vultus, præfixaque cornua ferro ;
Pulvereumque solum pede pulsavere trisulco ;
Fumificisque locum mugitibus implevêre.
Diriguêre metu Minyæ. Subit ille ; nec ignes
Sentit anhelatos : tantum medicamina possunt.
Pendulaque audaci mulcet palearia dextrâ :
Suppositosque jugo pondus grave cogit aratri
Ducere, et insuetum ferro proscindere campum.
Mirantur Colchi ; Minyæ clamoribus implent,
Adjiciuntque animos. Galeâ tum sumit ahenâ
Vipereos dentes ; et aratos spargit in agros.
Semina mollit humus valido prætincta veneno ;
Et crescunt, fiuntque sati nova corpora dentes.
Utque hominis speciem maternâ sumit in alvo,
Perque suos intus numeros componitur infans,
Nec nisi maturus communes exit in auras :
Sic ubi visceribus gravidæ telluris imago
Effecta est hominis, fœto consurgit in arvo :
Quodque magis mirum, simul edita concutit arma.
Quos ubi viderunt præacutæ cuspidis hastas
In caput Hæmonii juvenis torquere parantes ;
Demisêre metu vultumque, animumque Pelasgi.
Ipsa quoque extimuit, quæ tutum fecerat illum :
Utque peti vidit juvenem tot ab hostibus unum,
Palluit ; et subitò sine sanguine frigida sedit.
Neve parum valeant à se data gramina, carmen

æstuant irrigatione aquarum fluentium ; sic pectora volventia intus ignes, et fauces ardentes perstrepunt. Nihilominus filius Æsonis obviàm procedit. Tauri truculenti averterunt horrendos oculos, et cornua ferro instructa ad vultus venientis : et percusserunt terram pulverulentum pede bisulco, et impleverunt locum mugitibus fumantibus. Minyæ obstupuerunt pavore. Ille accedit, neque tangitur flammis efflatis : tantum valent incantamenta. Atque palpat manu pendentia palearia, et cogit tauros submissos jugo trahere ponderosum onus aratri, et findere agrum insolitum. Colchi stupent ; Minyæ acclamationibus hortantur atque addunt animos. Tum Jason capit ex galeâ ænea dentes draconis ; et jacit in arvum subactum. Terra emollit semina antè imbuta potenti medicamine ; quæ statim augentur ; et dentes sparsi mutantur in nova corpora. Et quemadmodum puerulus induit formam hominis in ventre matris, atque fingitur intus per suas omnes particulas : neque prodit in aërem publicum nisi maturus ; sic ubi absoluta est species hominis in visceribus terræ prægnantis, e igitur in campo fæcundo ; et quod magis stupendum erat movet arma unà nata. Quos ubi Græci conspexerunt nitentes jaculari hastas mucrone acuto praefixas in caput juvenis Hæmonii, demiserunt faciem et cor pavore. Ipsa Medea etiam quæ illum securum præstiterat, exterrita atque exanimata est cùm advertit juvenem solum impugnari à tot hostibus ; et statim gelida facta est et exsanguis. Et ne herbæ à se oblatæ parum possint, cantat carmen

NOTÆ.

120. *Colchi.*] Scythiæ sunt populi, Ægyptiorum coloni.

Ib. *Implent.*] Pro *hortari* hîc et aliis in locis apud poëtas sumitur. Ut Virg. in Æn. 7.

——— *Turnus Rutulos animis audacibus implet.*

122. *Vipereos.*] Partem dentium serpentis à Cadmo interfecti ad Æetem miserunt Pallas et Mars.

123. *Valido.*] Quippe quòd armatos homines ex dentibus educeret.

132. *Hæmonii.*] Jasonem dicit Thessalum ; nam aut ab Æmo monte Thessaliæ vicino, aut Æmone Deucalionis filiâ Thessalia *Hæmonia* seu *Æmonia* dicta.

133. *Pelasgi.*] Minyæ, Thessali.

Auxiliare canit; secretasque advocat artes.
Ille, gravem medios silicem jaculatus in hostes,
A se depulsum Martem convertit in ipsos.
Terrigenæ pereunt per mutua vulnera fratres;
Civilique cadunt acie. Gratantur Achivi:
Victoremque tenent; avidisque amplexibus hærent.
Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
Obstitit incepto pudor; at complexa fuisses:
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famæ.
Quod licet, affectu tacito lætaris: agisque
Carminibus grates, et Diîs auctoribus horum.
Pervigilem superest herbis sopire draconem,
Qui cristâ linguisque tribus præsignis, et uncis
Dentibus horrendus, custos erat arietis aurei.
Hunc postquam sparsit Lethæi gramine succi;
Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
Quæ mare turbatum, quæ concita flumina sistant:
Somnus in ignotos oculos subrepit: et auro
Heros Æsonius potitur: spolioque superbus,
Muneris auctorem secum spolia altera portans,
Victor Iolciacos tetigit cum conjuge portus.
II. Hæmoniæ matres pro natis dona receptis,
Grandævique ferunt patres; congestaque flammâ
Thura liquefiunt, inductaque cornibus aurum
Victima vota cadit. Sed abest gratantibus Æson,
Jam propior leto, fessusque senilibus annis.
Cùm sic Æsonides: O cui debere salutem
Confiteor, conjux, quanquam mihi cuncta dedisti,
Excessitque fidem meritorum summa tuorum;

opiferum; et accersit artes arcanas. Postquam ille projecisset magnum lapidem in hostes medios, convertit in ipsos bellum à se summotum. Fratres terra sati procumbunt per plagas reciprocas, et intereunt bello sociali. Græci gratulantur, et amplectuntur victorem, et manent in amplexibus. Tu etiam, barbara Medea, *cuperes tenere victorem: verecundia impedivit inceptum: at amplexa esses; sed cura famæ compescuit te, ne faceres. Quod conceditur, gaudes secreto amore, et gratias agis incantamentis, et diîs auctoribus eorum. Restat sopire graminibus draconem insopitum, qui* quidem *cristâ et tribus linguis conspicuus atque acutis dentibus terribilis, custos erat velleris aurei. Postquam in hunc injecit herbas succi Lethæi terque protulit voces inducentes quietum soporem quæ possint pacare æquor citum, et flumina agitata; sopor illabitur in oculos* somni *nescios: et heros Æsonius potitur* vellere *aureo; atque elatus spolio, et ferens secum altera spolia, auctorem doni, voti compos appulit ad portus Iolciacos cum uxore.*

II. *Matres Hæmoniæ, et patres ætate provecti* ad templa *portant munera pro filiis receptis, et thura cumulata liquescunt in igne et victima devota habens cornua illita auro mactatur. Sed Æson jam vicinior morti, et confectus senio deest gratulantibus: Cùm ita Æsonides,* ait *O uxor, cui agnosco me debere salutem, tametsi mihi omnia indulsisti, et numerus tuorum beneficiorum superat fidem:*

NOTÆ.

138. *Auxiliare.*] Reservârat sibi Medea carmen magicum potentissimum, quod adjuvandis veneficiis adhiberet. Hoc ab affectu *auxiliare* et *secretas artes* optimè vocat poëta.

148. *Diîs.*] Inferis, Hecatæque imprimis.

150. *Tribus.*] Trisulca videtur serpentum lingua, quia eam celerrimè vibrant.

152. *Lethæi.*] Id est, oblivionem inducentis, somniferi.

155. *Oculos.*] Draconis pervigiliis, qui nunquam antea dormire consueverat.

157. *Muneris auctorem.*] Medeam, quæ noctu ad velleris aurei custodes per dolum admissa, simul Argonautas introduxit, raptoque cum Jasone aufugit.

158. *Iolciacos.*] *Thessalicos*: Fuit enim Iolcus urbs Thessaliæ, non longè à mari, Jasonis patriâ.

161. *Inducta.*]De more sacrorum, in quibus majorum hostiarum cornua inaurabantur.

Si

Si tamen possunt; quid enim non carmina possunt?
Deme meis annis, et demptos adde parenti.
Nec tenuit lacrymas. Mota est pietate rogantis:
Dissimilemque animum subiït Æëta relictus.
Non tamen affectus tales confessa. Quod, inquit,
Excidit ore pio, conjux, scelus? ergò ego cuiquam
Posse tuæ videar spatium transcribere vitæ?
Nec sinat hoc Hecate; nec tu petis æqua: sed isto,
Quod petis, experiar majus dare munus, Iason.
Arte meâ soceri longum tentabimus ævum,
Non annis revocare tuis. Modò Diva triformis
Adjuvet; et præsens ingentibus annuat ausis.
Tres aberant noctes, ut cornua tota coïrent,
Efficerentque orbem; Postquam plenissima fulsit,
Ac solidâ terras spectavit imagine Luna;
Egreditur tectis vestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos:
Fertque vagos mediæ per muta silentia noctis
Incomitata gradus. Homines, volucresque, ferasque
Solverat alta quies: nullo cum murmure sepes,
Immotæque silent frondes; silet humidus aër;
Sidera sola micant: ad quæ sua brachia tendens
Ter se convertit; ter sumtis flumine crinem
Irroravit aquis; ternis ululatibus ora
Solvit: et, in durâ submisso poplite terrâ,
Nox, ait, arcanis fidissima, quæque diurnis
Aurea cum Lunâ succeditis ignibus astra;
Tuque triceps Hecate, quæ cœptis conscia nostris
Adjutrixque venis, cantusque, artesque magarum;
Quæque magas, Tellus, pollentibus instruis herbis;
Auræque, et venti, montesque, amnesque, lacusque,

si tamen carmina hoc possunt; quid enim carmina non possunt? tolle de meis annis, et adjice eos sublatos meo patri. Neque compescuit fletus. Tacta est Medea pietate orantis: et pater Æëta, quem deseruit venit in mentem non simili affectu motam: Non tamen agnoscit ejusmodi affectus. Quid, ait, nefas erupit ex ore tuo, marite? Ego igitur credar posse transponere in quemquam tempus vitæ tuæ? Neque Hecate hoc concedat, neque tu poscis justa: verùm Jason, nitar largiri donum majus isto quod poscis: Enitemur nostrâ scientiâ producere ætatem soceri, non demere ex annis tuis: Hecate *Dea triformis faveat, et propitia adsit magnis conatibus. Tres deerant noctes, ut cornua integra lunæ concurrerent, et implerent orbem Postquam plenissima splenduit ac vidit terras totâ formâ, prodit domo* Medea *tecta amictu soluto, nuda uno pede, sparsum habens comam per humeros nudos; et sola dirigit gressus incertos per alta silentia mediæ noctis. Sopor tranquillus tenuerat homines, et aves, et feras: sepes sine omni strepitu, et folia quieta tacent: aër madidus tacet, sola astra splendent: ad quæ porrigens suos lacertos ter se convertit; ter aspersit aquis haustis ex fluvio comam; ternis clamoribus aperuit os; atque genu posito in solo arido, Nox, inquit, certissima secretis, atque sidera splendida, quæ succenturiata estis luci diurnæ* pariter *cum lunâ, Tuque triceps Hecate, quæ conscia nostris ausis et opifera ades, et incantamenta, et artes magarum, et Terra, quæ illis præbes potentia gramina, et auræ et venti, et montes, et fluvii, et stagna,*

NOTÆ.

171. *Tales.*] Quales ex pio Jasonis pectore in patrem erumpebant.

173. *Transcribere.*] Metaphora ab iis, qui nomina aut pecuniam aliis creditoribus *transcribunt.*

179. *Tres aberant.*] A plenilunio tres aberant dies. Luna autem veneficiorum præses, quæ plena efficaciùs *despumat in herbas*, et largiùs *virus lunare ministrat*, Lucan. 6.

183. *Nuda pedem.*] Ex solenni ritu. Magarum Nudipedalia, Nyctelia, et ritus cæteros habes apud Theoc. Idyll. 2. Virg. Ecl. 4. et Æn. 4. aliosque.

Ib. *Nudos.*] Legendum potiùs *nudis.*

194. *Triceps.*] Cui caput dextrum equinum, sinistrum caninum, medium humanum vel suillum.

Dîque-

Diîque omnes nemorum, Diîque omnes noctis adeste :
Quorum ope, cùm volui, ripis mirantibus amnes
In fontes rediêre suos ; concussaque sisto,
Stantia concutio cantu freta ; nubila pello ;
Nubilaque induco : ventos abigoque, vocoque :
Vipereas rumpo verbis et carmine fauces :
Vivaque saxa, suâ convulsaque robora terrâ,
Et silvas moveo ; jubeoque tremiscere montes ;
Et mugire solùm, manesque exire sepulchris.
Te quoque, Luna, traho, quamvis Temesæa labores
Æra tuos minuant. Currus quoque carmine nostro
Pallet avi ; pallet nostris Aurora venenis.
Vos mihi taurorum flammas hebetâstis ; et unco
Haud patiens oneris collum pressistis aratro.
Vos serpentigenis in se fera bella dedistis :
Custodemque rudem somni sopîstis : et aurum
Vindice decepto Graïas misistis in urbes.
Nunc opus est succis ; per quos renovata senectus
In florem redeat, primosque recolligat annos.
Et dabitis ; neque enim micuerunt sidera frustrà ;
Nec frustrà volucrum tractus cervice draconum
Currus adest. Aderat demissus ab æthere currus,
Quo simul ascendit ; frænataque colla draconum
Permulsit, manibusque leves agitavit habenas,
Sublimis rapitur : subjectaque Thessala Tempe
Despicit, et creteis regionibus applicat angues :
Et quas Ossa tulit, quas altus Pelion herbas,
Othrysque, Pindusque, et Pindo major Olympus,

et Dii omnes silvarum, et Dii omnes noctis adeste : quorum beneficio, quando libuit, fluvii recurrerunt in suas scaturigines, ripis stupentibus; cohibeo mari/ia quæ mota sunt, et cieo quieta carmine fugo nebulas, et nubes immitto, expello et arcesso ventos, cuido vocibus et cantu guttura serpentum, et quatio vivas rupes, et quercus erutas suo solo, et cogo montes trepidare, et terram boare, et umbras prodire ex sepulchris. Duco te etiam Luna, quamvis æra Temesæa leniant tuos labores. Currus etiam avi pallet nostro carmine; Aurora fit pallida nostris succis. Vos ô succi, mihi oppressistis ignes taurorum et coëgistis collum impatiens jugi ferre curvum aratrum. Vos incendistis invicem anguigenas in sæva certamina : et somnum induxistis custodi pervigili, et misistis aurum in urbes Græcas custode eluso. Nunc opus est venenis, per quæ senecta reparata revertatur ad florem ætatis et denuo sumat primos annos. Atque hoc concedetis; nam neque astra incassùm micuerunt neque currus adductus cervice draconum alatorum frustrà adest. Currus devolutus ab aëre aderat. In quem statim atque insiliît; atque deliniît colla frænata draconum, et concussit manibus levia lora, in altum tollitur, et ex sublimi intuetur Thessala Tempe subjecta, et admovit dracones regionibus cretosis; diligenter inspicit gramina, quæ Ossa, quæ excelsus Pelion, et Othrys, et Pindus, et Olympus major Pindo protulerunt;

NOTÆ.

204. *Temesæa æra.*] Pro quibusvis ex ære ad tinnitum paratis instrumentis posuit; quorum sono vim carminum, quæ audire non posset Luna, frangere se veteres arbitrabantur. Est verò Temesa Brutiorum oppidum ære clarum.

209. *Avi.*] *Solis* nempe, quem curru vehi voluerunt.

212. *Serpentigenis.*] De armatis hominibus loquitur, qui ex draconis à Jasone seminatis dentibus nati erat.

213. *Custodem.*] Draconem pervigilem.

214. *Vindice.*] Custode dracone.

222. *Tempe.*] Eo nomine appellabatur locus Thessaliæ amœnissimus juxta Peneum, suprà à poëtâ descriptus.

223. *Creteis.*] Cretâ abundantibus ; qualis quidem est Thessalia. Duæ posteriores syllabæ in *creteis* contrahuntur.

324. *Ossa et Pelion.*] Sunt hi omnes montes Thessaliæ.

Perspicit :

Perspicit : et placitâ partim radice revellit ;
Partim succidit curvamine falcis ahenæ.
Multa quoque Apidani placuerunt gramina ripis,
Multa quoque Amphrysi : neque eras immunis, Enipeu :
Nec non Peneæ, nec non Spercheïdes undæ
Contribuêre aliquid, juncosaque littora Bœbes.
Carpit et Euboïcâ vivax Anthedone gramen,
Nondum mutato vulgatum corpore Glauci.
Et jam nona dies curru, pennisque draconum,
Nonaque nox omnes lustrantem viderat agros ;
Cùm rediît : neque erant pasti, nisi odore, dracones ;
Et tamen annosæ pellem posuêre senectæ.
Constitit adveniens citra limenque, foresque ;
Et tantùm cœlo tegitur : refugitque viriles
Contactus ; statuitque aras è cespite binas,
Dexteriore Hecates, at lævâ parte Juventæ.
Quas ubi verbenis, silvâque incinxit agresti,
Haud procul egestâ scrobibus tellure duabus
Sacra facit : cultrosque in guttura velleris atri
Conjicit, et patulas perfundit sanguine fossas.
Tum super invergens liquidi carchesia Bacchi,
Æneaque invergens tepidi carchesia lactis,
Verba simul fundit, terrenaque numina poscit :
Umbrarumque rogat raptâ cum conjuge regem,
Ne properent artus animâ fraudare seniles.

et partim revellit radice probatâ : partim succidit curvamine falcis æreæ. Multæ etiam herbæ probatæ sunt in ripis Apidani, multæ etiam Amphrysi ; neque eras inutilis, Enipeu ; fluvius etiam Peneus atque Spercheus aliquid contulerunt, nec non littora juncosa Bœbes. Colligit etiam herbam ex Anthedone Euboicâ, cujus virtus, Glauci corpore nondum transformato, non vulgò cognita est. Et jam nona dies et nona nox conspixerat Medeam percurrentem campos curru et pennis draconum ; cùm rediît ; neque dracones erant refecti nisi odore, et tamen exuerunt pellem longævæ senectutis. Adveniens substitit citra limen et januam ; et nullum habet tectum præter cœlum, atque secubat à marito, et ponit duo altaria ex cespite, dexteriore Hecates, at parte sinistrâ Juventæ. Quæ postquam circumdedit verbenis, et frondibus silvestribus, non longe erutâ terrâ sacra facit duabus fossis : atque immittit cultros in jugula ovium nigrarum, et spargit scrobes apertas cruore. Tum super invertens pocula liquidi vini, atque invertens ærea pocula calidi lactis, unà voces profert, et vocat Deos terrestres, et precatur Deum umbrarum cum uxore quam rapuit, ne festinent privare animâ membra senilia.

NOTÆ.

227. *Curvamine.*] Falce æreâ curvâ.

Ib. *Ahenæ.*] Æris, utpote purioris metalli, quàm ferri usus in herbis secandis, spectris fugandis, lunæ laboribus sublevandis. Macrob. Stat. lib. V. c. 9. Cœl. Rhod. lib. X. cap. 20.

228. *Apidani.*] Thessaliæ est fluvius ; utì etiam et Amphrysus.

229. *Immunis.*] Apostrophe ad fluvium, quem non *immunem*, i. e. sine munere, fuisse ait, quia Medea illius æquè ac cæterorum fluminum ripis herbas collegit.

231. *Bœbes.*] Bœbeidis Thessaliæ lacus juxta Bœben, cujus meminit Strabo.

232. *Anthedone.*] Urbs fuit Bœotiæ ad Euripum seu Euboicum sinum posita.

233. *Glauci.*] Qui piscator in Deum marinum mutatus ; de cujus metamorphosi infrà lib. XIII. v. 904.

241. *Juventæ.*] Quæ alio nomine *Hebe* dicitur, juventutis Dea.

242. *Verbenis.*] Est verbena herba notissima, in sacris assidua, cujus nomine quælibet aris adhibitæ sæpe intelliguntur.

244. *Atri.*] Ritè hæc omnia : Sacrificium nempe diîs inferis nigræ pecudes, nocturno tempore sub terrâ nempe in scrobe depressâ victimæ capite, latice et omnibus inversis immolabantur.

246. *Invergens.*] *Vergere*, inquit Servius, *est conversâ in sinistram partem manu ita fundere, ut patera concertatur, quod in sacris inferis sit ; fundere autem est supinâ manu libare, quod sit sacris supernis.*

Ib. *Carchesia.*] Pocula sunt, quæ Græcis tantùm nota esse scripsit Macrobius.

249. *Raptâ cùm.*] Plutonem dicit cum Proserpinâ ab eo raptâ.

250. *Seniles.*] Æsonis, cujus causâ hæc omnia Medea paraverat.

Quos

Quos postquam delinivit precibus et longo murmure. imperavit exhaustum corpus Æsonis produci ad altaria, et extendit in graminibus passis altè sopitum Æsonem et similem mortuo. Cogit Jasonem, et servos hinc procul recedere, atque hortatur arcere oculos profanos à mysteriis. Admoniti abeunt. Medea fluente comâ incedit circum altaria incensa more Bacchantium, et imbuit tædas in mille partes fissas in nigrâ cruoris scrobe. et imbutas accendit super duo altaria. Atque ter purgat senem igne, ter aquâ, ter sulphure. Interea potens medicamen bullit in admoto cucubo, et salit, et albicat spumis turgescentibus. Illîc excoquit radices excisa valle Hæmoniâ et semina, et flores et succos acres. Addit lapides allatos ex ultimo oriente, et arenas quas aquæ recurrentes Oceani abluerunt. Adjicit insuper pruinas collectas cùm luna totâ nocte luceret, et alas turpes strigis cum ipsis carnibus, et intestina lupi dubii soliti mutare faciem feram in hominem. Neque ibi defuit spolium squameum tenuis Chelydri Ciniphii, aut jecur longævi cervi: quibus adhuc adjicit rostrum et caput cornicis passæ novem secula. Postquam peregrina paravit mortali Æsoni medicamen inceptum his et mille aliis rebus sine nomine; omnia miscet ramo jam diu arido mitis olivæ, atque confudit quæ in profundo erant cum iis quæ erat in summo. Ecce virga immersa ferventi lebeti

Quos ubi placavit precibusque, et murmure longo;
Æsonis effœtum proferri corpus ad aras
Jussit: et in plenos resolutum carmine somnos
Exanimi similem stratis porrexit in herbis.
Hinc procul Æsoniden, procul hinc jubet ire ministros:
Et monet arcanis oculos removere profanos
Diffugiunt jussi. Passis Medea capillis
Bacchantûm ritu flagrantes circuit aras:
Multifidasque faces in fossâ sanguinis atrâ
Tingit; et intinctas geminis accendit in aris.
Terque senem flammâ, ter aquâ, ter sulphure lustrat.
Interea validum posito medicamen aheno
Fervet, et exsultat; spumisque tumentibus albet.
Illîc Hæmoniâ radices valle resectas,
Seminaque, et flores, et succos incoquit acres.
Adjicit extremo lapides oriente petitos,
Et, quas Oceani refluum mare lavit, arenas,
Addit et exceptas lunâ pernocte pruinas,
Et strigis infames, ipsis cum carnibus, alas;
Inque virum soliti vultus mutare ferinos
Ambigui prosecta lupi. Nec defuit illîc
Squamea Cinyphii tenuis membrana Chelydri,
Vivacisque jecur cervi: quibus insuper addit
Ora caputque novem cornicis sæcula passæ.
His et mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit mortali barbara munus;
Arenti ramo jampridem mitis olivæ
Omnia confudit; summisque immiscuit ima.
Ecce vetus calido versatus stipes aheno

NOTÆ.

256. *Profanos.*] Non initiatos.

268. *Pruinas.*] Illud est proculdubio, quod *spumam lunæ*, et *lunare virus* Lucanus vocitat, apud quem magicæ hujusmodi farraginis plurima invenies.

269. *Strigis.*] Quæ avis est nocturna, mali ominis magno capite, rostro adunco; in cujus generis volucres sagas vetulas infantibus, quorum sanguinem sugerent, vel quibus ubera admoverent, insidiantes, sese vertere fabulati sunt; quam ob rem præsertim infames.

271. *Ambigui.*] Quia luporum induere formam, quos lycanthropos dixerunt, crediderunt veteres.

Ib. *Prosecta.*] Eo nomine, itemque *proficia* appellabantur viscera seu intestina, quæ in sacrificiis *prosecuissent*.

272. *Cinyphii Chelydri.*] Testudinis aquaticæ, cujus generis habet Cinyps Africæ propriæ fluvius.

274. *Novem.*] Ætatem hominum novis superat cornix: Aratus in Phænom. vocat ἐννεάχηρα κορώνη.

Fit viridis primò : nec longo tempore frondem
Induit ; et subitò gravidis oneratur olivis.
At quàcunque cavo spumas ejecit aheno
Ignis, et in terram guttæ cecidêre calentes :
Vernat humus : floresque, et mollia pabula surgunt.
Quod simul ac vidit, stricto Medea recludit
Ense senis jugulum : veteremque exire cruorem
Passa, replet succis. Quos postquam combibit Æson
Aut ore acceptos, aut vulnere, barba, comæque
Canitie positâ nigrum rapuêre colorem.
Pulsa fugit macies : abeunt pallorque, situsque ;
Adjectoque cavæ supplentur sanguine venæ ;
Membraque luxuriant. Æson miratur, et olim
Ante quater denos hunc se reminiscitur annos.
III. Viderat ex alto tanti miracula monstri
Liber ; et admonitus juvenes nutricibus annos
Posse suis reddi, capit hoc à Tethye munus.
IV. Neve doli cessent ; odium cum conjuge falsum
Phasias assimulat : Peliæque ad limina supplex
Confugit, atque illam (quoniam gravis ipse senectâ)
Excipiunt natæ. Quas tempore callida parvo
Colchis amicitiæ mendacis imagine cepit.
Dumque refert, inter meritorum maxima, demptos
Æsonis esse situs, atque hâc in parte moratur,
Spes est virginibus Peliâ subjecta creatis,
Arte suum parili revirescere posse parentem,
Idque petunt : pretiumque jubent sine fine pacisci.

fit primò viridis : nec multò post emittit folia, et statim tegitur gravibus olivis. At quâcunque flamma eructavit spumas ex profundo cacabo, et guttæ calidæ ceciderunt in terram, ea viret, et ubi flores et tenera gramina succrescunt. Quod statim atque Medea advertit, evaginato gladio aperuit guttur senis, et moruta dum vetus sanguis esset exhaustus, implet illud succis. Quos postquam Æson absorbuit aut acceptos ore aut plagâ, barbâ et capilli celeriter acceperunt atrum colorem, candore deposito. Macies expulsa abiit : pallor et squalor excedunt et venæ capaces turgescunt cruore injecto, et artus pinguescunt. Æson stupet et se talem recordatur fuisse antè cùm quadraginta annos natus esset.

III *Bacchus conspexerat ex cælo prodigia tanti miraculi et videns ætatem juvenilem posse reponi suis nutricibus accipit hoc beneficium à Tethye.*

IV. *Neve fraudes omittantur, Phasias fingit odium falsum cum merito ; atque fugit supplex ad domum Peliæ : et ejus filiæ, quoniam ipse tardus fuit senio illam excipiunt : quas brevi astuta Colchis delusit specie fictæ benevolentiæ. Dumque narrat atque recenset in numero maximorum beneficiorum, senium Æsonis esse sublatum atque insistit in hâc parte* orationis, *spes est injecta filiabus Peliæ, patrem suum posse juvenilibus annis restitui pari artificio. Atque id poscunt ; et hortantur eam mercedem proponere quantam vellet.*

NOTÆ.

284. *Vernat.*] Ut veris tempore salet, virescit.

288. *Barba.*] Medea, inquit Palæphatus, invenit quæ canos capillos in nigros verteret. Prima quoque lavacrum calidum repperit, cujus vis medica vegetiores redderet homines, et sanitati restitueret. Eam quoque testatur Diogenes apud Stobæum, rationem invenisse quâ molles et inertes fortes et prudentes fierent. Atque hinc locus datus fabulæ.

295. *Nutricibus.*] Quas lib. III. v. 314. *Nyseïdas* dixit ; sed Fast. 5. *Hyadas* : Pherecydes apud Homeri Comment. *Dodonæas.*

296. *Tethye.*] Apud quam (Oceani uxorem) latuisse Bacchum, dum Lycurgum fugeret, fabulæ tradiderunt.

297. *Doli.*] Medeæ fraudibus assuetæ.

298. *Phasias.*] Medea ipsa, à Phasi Colchorum fluvio sic dicta.

Ib. *Peliæ.*] Qui Pelias, Æsonis frater, Thessaliæ regnum sibi à fratre commissum quod Jasoni adulto restitueret, per fraudem retinebat : quamobrem, dolis quoque, et simulato Jasonis odio, Medea illum de medio tollere aggreditur.

302. *Meritorum.*] Quibus ingratum Jasonem sibi maximè devincire studuerat.

303. *Situs.*] Squalores, et Senium.

Ib. *Moratur.*] Ut puellis illis suum quoque patrem ad juveniles annos revocandi studium injiceret.

306. *Pretium sine fine.*] Maximum et immensum.

Illa

Illa brevi spatio silet ; et dubitare videtur :
Suspenditque animos, fictâ gravitate, rogantes.
Mox ubi pollicita est, Quò sit fiducia major
Muneris hujus, ait : qui vestras maximus ævo est
Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet.
Prontinus innumeris effœtus laniger annis
Attrahitur, flexo circum cava tempora cornu :
Cujus ut Hæmonio marcentia guttura cultro
Fodit, et exiguo maculavit sanguine ferrum ;
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in ære cavo. Minuuntur corporis artus :
Cornuaque exuitur, nec non cum cornibus annos :
Et tener auditur medio balatus aheno.
Nec mora balatum mirantibus exilit agnus :
Lascivitque fugâ ; lactantiaque ubera quærit.
Obstupuêre satæ Peliâ : promissaque postquam
Exhibuere fidem, tum verò impensiùs instant.
Ter juga Phœbus equis in Ibero gurgite mersis
Demserat, et quartâ radiantia nocte micabant
Sidera ; cùm rapido fallax Æëtias igni
Imponit purum laticem, et sine viribus herbas.
Jamque neci similis, resoluto corpore, regem,
Et cum rege suo custodes somnus habebat,
Quem dederant cantus, magicæque potentia linguæ
Intrârant jussæ cum Colchide limina natæ :
Ambiêrantque torum : Quid nunc dubitatis inertes ?
Stringite, ait, gladios ; veteremque haurite cruorem,
Ut repleam vacuas juvenili sanguine venas.

Illa aliquantulùm tacet ; et videtur hærere, atque incertas facit mentes precantium simulatâ vultûs *gravitate. Mox postquam promisit, ut fides, inquit, hujus beneficii sit certior ;* Aries *dux gregis, qui est provectior ætate inter oves vestras fiet agnus medicamento. Continuò villosus* aries, *qui jam exhaustus fuit multis annis, adducitur. cornu sinuato ci. cum vacua tempora : cujus postquam venefica aperuit flaccidum jugulum cultro Hæmonio et tinxit ferrum paululo cruore, miscet simul artus pecudis et potentes succos in profundo cacabo. Membra corporis contrahuntur, atque spoliatur cornibus ; et annis* simul *cum cornibus ; et teneri agni balatus auditur* in *medio aheno. Nec mora agnus erumpit. dum mirantur balatum ; et exsultat fugâ ; et sequitur ubera lactea. Filiæ Peliæ admirando hæserunt, et postquam promissa fecerunt fidem. tum verò acrius urgent. Sol ter exuerat jugo equos ingressos Oceanum occidentalem et astra splendentia radiabant quartâ nocte, cùm Æëtias fallendi perita imponit igni puram aquam et gramina inutilia. Jamque somnus morti similis oppresserat regem. corpore resoluto, atque custodes cum rege suo. quem* quidem somnum *incantamenta et vis magica linguæ creaverat. Filiæ admonitæ subiêrant cubiculum cum Colchide atque circumsteterant lectum ; Quid nunc hæretis pigræ ? Nudate enses, atque extrahite saniosum sanguinem, ut repleam inanes venas sanguine juvenili.*

NOTÆ.

308. *Fictâ gravitate.*] Quia difficile fuisset tantum beneficium impetrare ; quod quidem eò Medea simulabat, ut magis rogantium accenderet desiderium, ipsa verò proditionis suspicione liberetur.

Ib. *Animos rogantes.*] Sic *dextram precantem* dixit Virgilius.

309. *Quò sit.*] Quò firmiùs credatis me largiri vobis posse quod rogaris.

315. *Exiguo.*] Non enim sanguine abundant animalia senio confecta.

323. *Exhibuêre fidem.*] Quandoquidem aries Medeæ operâ agni lasciviam recepisset.

324. *Ter juga.*] Hoc est ; *tres dies transierant.* Nam Phœbus, adveniente nocte, fingitur demere juga equis, qui currum ejus trahunt.

324. *Ibero.*] Mari occiduo seu Atlantico, in quod Iberus fluvius Hispaniæ se exonerat. Ex sensu vulgi sol dicitur se in æquore Hesperio mergere, ibique diurnum emensus iter, equos reficere.

328. *Resoluto.*] In somno partes corporis dissolvi videntur.

In

In manibus vestris vita èst, ætasque parentis.
Si pietas ulla est, nec spes agitatis inanes,
Officium præstate patri ; telisque senectam
Exigite : et saniem conjecto emittite ferro.
His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est,
Et ne sit scelerata, facit scelus. Haud tamen ictus
Ulla suos spectare potest ; oculosque reflectunt ;
Cæcaque dant sævis aversæ vulnera dextris.
Ille, cruore fluens, cubito tamen allevat artus :
Semilacerque toro tentat consurgere : et inter
Tot medios gladios pallentia brachia tendens ;
Quid facitis, gnatæ ? quid vos in fata parentis
Armat, ait ? cecidêre illis animique, manusque.
Plura locuturo cum verbis guttura Colchis
Abstulit, et calidis laniatum mersit ahenis.
V, VI. Quòd nisi pennatis serpentibus isset in auras ;
Non exempta foret pœnæ : fugit alta superque
Pelion unbrosum Philyreïa tecta, superque
Othryn, et eventu verteris loca nota Cerambi.
Hic ope nympharum sublatus in aëra pennis,
Cùm gravis infuso tellus foret obruta ponto,
Deucalioneas effugit inobrutus undas.
VII. Æoliam Pitanen à lævâ parte relinquit,
Factaque de saxo longi simulacra draconis :
Idæumque nemus, quo raptum furta juvencum

Vita atque anni vestri patris sunt in vestris manibus. Si pietas est, aliqua nec spes concepistis frustraneas, bene meremini de parente ; atque expellite senium cultris, atque tabum educite immisso ferro. His monitis ut quæque maximè est pia, prima est impia ; et ne sit nefaria, admittit nefas. Nulla tamen potest intueri suos ictus ; et detorquent oculos, atque aversæ infligunt plagas incertas crudelibus manibus. Ille tamen in sanguine mersus sustinet membra cubito, et semilacer conatur exilire lecto atque medius inter tot enses porrigens lacertos exsangues, Quid agitis, filiæ, inquit ; quid vos ad arma compellit contra vitam vestri patris ? Animi et manus earum elanguerunt. Medea præscidit jugulum et voces illius *plura locuturi, et discerptum projecit in ferventem cacabum.*

V, VI. *Quod nisi in aërem se erexisset alatis draconibus non impunè* id facinus *tulisset : sublimis evasit et super Pelion opacum, et domum Philyreïam, et super Othryn, et sedes antiqui Cerambi, eventu inclytas. Hic raptus in aërem alis, auxilio nympharum, cum gravis terra fuit oppressa mari immisso, vitavit intactus aquas Deucalionei diluvii.*

VII. *Deserit à sinistrâ parte Pitanen Æoliam, et imaginem oblongi serpentis factam de lapide, et silvam Idæam, quâ juvencum furtivum*

NOTÆ.

339. *Utque quæque.*] Quò magìs quæque pia erat, eò magis festinat patris sanguinem emittere, quod revera erat impium.

342. *Cæca vulnera.*] Quæ non videbant.

352. *Philyreïa tecta.*] Quia in illis Thessaliæ montibus versatus est Chiron, Saturni et Philyræ filius.

353. *Othryn.*] Qui mons Thessaliæ.

Ib. *Cerambi.*] Hic in avem à nymphis mutatus, ut alii in Scarabæum, in Parnassum (quam intelligit per *loca nota*) sublatis superfuit diluvio Deucalioneo.

Ib. *Veteris.*] Antiquissimi, quippe qui ante diluvium, vixerit.

356. *Deucalioneas.*] Quæ Deucalionis tempore terram obruerunt.

357. *Pitanen.*] Urbs est Æoliæ haud procul à Caïci fluminis ostio, in minore Asiâ.

358. *Draconis.*] De Lesbio illo loqui videtur, de quo postea Metam. XI. qui quod Orphei caput in Hebron abjectum, et ad Lesbum inde delatum, morsu violare tentâsset, ab Apolline in saxum mutatus fuit. Atque ita optimè locorum ratio se habebit, siquidem juxta Lesbum, vel saltem ex ejus insulæ adverso, sita est Pitane, quæ loca unà cum dracone ad sinistram reliquerit.

359. *Idæumque nemus.*] Phrygium dicit, nam et alius in Cretâ fuit mons Ida qui non à sinistrà Medeæ iter faciendi parte cum Lesbo et Pitane stare potuisset.

Ib. *Juvencum.*] Fuit Thyonens Bacchi filius, ut scripsit Acro ad Horatii Carmin. lib. I. Od. 17. quam Phrygiis pastoribus juvencum

sub specie cervi Bacchus celavit.

VIII. *Et quà genitor Corythi sepultus est exiguâ arenâ.*

IX. *Itemque campos quos Mæra tremefecit novo latratu.*

X. Deserit insuper *urbem Eurypili, quà matres Coæ induerunt cornua, quo tempore exercitus Herculis abiret.*

XI. *Et Rhodon Phœbeam, et Thelchinas Iälysios, quorum oculos inficientes omnia aspectu Jupiter exosus, subjecit aquis fraternis.*

XII. *Præteriit etiam muros Cartheïos antiquæ Ceæ, quà pater Alcidamas erat admiraturus mitem columbam potuisse oriri de corpore filiæ.*

Occuluit Liber falsi sub imagine cervi.
VIII. Quâque pater Corythi parvâ tumulatur arenâ.
IX. Et quos Mæra novo latratu terruit agros.
X Eurypylique urbem, quâ Coæ cornua matres
Gesserunt, tum cùm discederet Herculis agmen.
XI. Phœbeamque Rhodon, et Ialysios Thelchinas,
Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
Jupiter exosus, fraternis subdidit undis.
XII. Transit et antiquæ Cartheïa mœnia Ceæ,
Quâ pater Alcidamas placidam de corpore natæ
Miraturus erat nasci potuisse columbam,
XIII. Inde lacus Hyries, videt, et Cycneïa Tempe,
Quæ subitus celebravit olor. Nam Phyllius illic
Imperio pueri volucresque, ferumque leonem
Tradiderat domitos: taurum quoque vincere jussus
Vicerat; et spreto toties iratus amore,

XIII. *Postea intuetur stagna Hyries, et Tempe Cycneïa, quæ cycnus repentinus frequentavit. Nam Phyllius illic obtulerat alites, et crudelem leonem superatos jussu pueri: domuerat etiam taurum, quem jussus erat domare; atque amore toties contempto indignans,*

NOTÆ.

volunt abegisse, cujus causâ ab illis requireretur: Ipsum verò, ne furtum patesceret, in venatorem, juvencum in cervum à Baccho mutatum fuisse.

361. *Quâque.*] Cebrenam dicit Troadis oppidulum, ubi Paris, (Strabo lib. XIII.) qui ex Oenone suscepit Corythum, sepultus fuit.

362. *Mæra.*] Icarii fuit canis, nomine Mæra, quæ Erigonæ patrem à pastoribus peremtum ululatibus suis indicavit: unde et deorum voluntate in cœlum translata, et communiori nomine Canicula dicta. Verùm de eâ hîc agi non est verisimile, si quidem in Atticâ Mæram illam fuisse constat, cùm jam quæ ad Medeæ sinistram essent loca, Naso percurrat.

363. *Eurypili.*] Hic fuit Herculis filius, qui in insula Coregnavit, augur peritissimus.

Ib. *Quâ Coæ cornua matres.*] Cos insula est in Ægeo mari. Mulieres autem Coæ, cùm ægrè ferrent ab Hercule armenta Geryoni erepta per agros suos fuisse acta, Junonem dicuntur conviciari. quare Juno omnes in vaccas transformavit.

364. *Herculis.*] In Co insulâ urbem cognomen expugnavit Hercules, cæso Eurypylo, abductâque filiâ ejus Chalciope.

365. *Rhodon.*] Quæ insula est Mediterranei maris, Soli sacra, ejus Colosso olim nobilissima.

Ib. *Iälysios.*] Qui Iasum unam ex Rhodi urbibus tenuerunt.

Ib. *Thelchinas.*] Fuerunt Thelchines Iasysi incolæ ex Crea profecti, periti artifices, sed fascinatores, quos Jupiter perdidit.

368. *Cartheïa.*] A Carthea Ceæ insulæ urbe, quæ quidem Cea Atticæ ob oriente est opposita in mari Ægæo.

371. *Lacus Hyries.*] Id est, quem fecit Hyrie Cygni mater, amissi filii dolore in illum soluta.

Ib. *Cycneïa Tempe.*] Non Thessalica illa celeberrima dicit, sed Bœotica *Teumesia*, à vicino Teumeso monte appellata, quæ à Cycni casu poëta jam videtur denominâsse.

373. *Pueri.*] *Cycni*, cujus amore Phyllius ille tenebatur.

Ib. *Volucres.*] Vultures, quos amoris præmium Cycnus quoque petiverat, ut ex Antonini Liberalis Metam, didicimus.

Præmia

Præmia prœsenti taurum suprema negabat.
Ille indignatus, Cupies dare, dixit; et alto
Desiluit saxo. Cuncti cecidisse putabant:
Factus olor niveis pendebat in aëre pennis.
XIV. At genitrix Hyrie servari nescia flendo
Delicuit; stagnumque suo de nomine fecit.
XV, XVI. Adjacet his Pleuron: in quâ trepidantibus alis
Ophias effugit natorum vulnera Combe.
XVII, XVIII. Inde Calaureæ Latoïdos aspicit arva
In volucrem versi cum conjuge conscia regis.
Dextera Cyllene est; in quâ cum matre Menephron
Concubiturus erat, sævarum more ferarum.
XIX. Cephison procul hinc deflentem fata nepotis,
Respicit in tumidam Phocen ab Apolline versi;
Eumelique domum lugentis in aëre natam.
XX. Tandem vipereis Ephyren Pyrenida pennis
Contigit. Hîc ævo veteres mortalia primo
Corpora vulgârunt pluvialibus edita fungis.
XXI. Sed postquam Colchis arsit nova nupta venenis,

nolebat tradere taurum petenti eum pro ultimâ mercede. Ille dolens, Voles, inquit, præbere: atque se præcipitem dedit de rupe. Omnes arbitrantur dejectum esse: at ille mutatus in cygnum tollebatur in aërem pennis candidissimis.

XIV. *At mater Hyrie, ignara ejus salutis exhausta est lacrymando et fecit lacum de suo nomine.*

XV, XVI. *Pluron sita est juxta illam; in quâ Combe Ophias vitavit plagas filiorum agitatis alis.*

XVII, XVIII. *Inde videt campos Calaureæ Latoïdos conscios regis mutati in avem cum uxore. Cyllene est dexterâ: in quâ Menephron erat concubiturus cum genetrice, pro consuetudine crudelium ferarum.*

XIX. *Hinc procul spectat Cephisum lugentem fata nepotis mutati ab Apolline in grandem vitulum marinum; et domum Eumeli, qui filiam in aëre morientem lugebat.*

XX. *Denique* Medea, *pervenit Corinthum Pirenida pennis draconum. Antiqui dixerant corpora humana hîc orta primis temporibus ex fungis pluvialibus.*

XXI. *Sed postquam nova nupta flagravit venenis Medeæ,*

NOTÆ.

377. *Ille.*] Puer *Cycnus.*

382. *Pleuron.*] Ætoliæ est urbs multùm ab Hyries lacu et Bœotiâ dissita; quamobrem *Brauron* reponendum cum viris doctis arbitror, qui Atticæ, vicus est Geographis notissimus Bœotiæ vicinus.

383. *Ophias.*] Ophii filia.

384. *Calaureæ.*] Quæ insula est sinûs Argolici inter Cretam et Peloponesum Demosthenis morte nota.

Ib. *Latoïdos.*] Quam Latona pro Delo dicitur cum Neptuno permutâsse.

485. *In volucrem.*] Hic fuisse videtur Ceyx rex Trachinis, qui cùm tempestate in mari periîsset; postea unà cum uxore Halcyone in aves halcyonidas conversi sunt, ut in lib. XI. fusè describitur.

386. *Cum matre.*] Cum Bliade matre suâ, et Cyllene filiâ in Arcadiâ (ubi Mons Cyllene) concubuit. Hygin. fab. 253.

388. *Cephison.*] Plures fuerunt Cephisi; sed hîc de Bæotico agi verisimile est.

389. *Phocen.*] Vitulum dicit marinum.

398. *Eumeli domum.*] Patras dicit Achaiæ urbem maritimam, in quâ regnavit Eumelus; cujus filius Antheas, Triptolemi à patre hospitio accepti currum, dormiente illo, conscendit, ex quo dejectus interiît. Atque adeò pro *natam, natum* legendum esse autumant. Antheam insuper Eumeli filiam fuisse dicunt nonnulli quam in avem mutatum Eumelum ploravisse conjiciunt.

391. *Ephyren.*] Corinthum dici, ab Ephyre Oceani filià, quæ ibi prima habitavit, sic dictam.

Ib. *Pirenida.*] A Pirene fonte, qui ad Acrocorinthi montis radices situs.

394. *Nova nupta.*] Creüsa, Creontis Corinthiorum regis filia; ad quam Medea, dolens sibi eam à Jasone præpositam, vestem venenis imbutam misit; per quam non Creüsa, sed Creontis regia deflagravit.

Fla-

et mare utrumque spectavit domum regis incensum. Medea gladium impium tingit sanguine suorum filiorum: Et sic mater iniquam de patre vindictam sumens, vitavit arma Jasonis. Hinc abrepta draconibus Titaniacis subit arces Athenienses, quæ conspexerunt pariter te, æquissime Phineu, teque senem Periphu volantes, et neptem Polypemonis sustentatam novis alis.

XXII. *Ægeus hanc hospitio suscipit, vituperandus in hoc uno facinore; neque hospitium est satis, jungit eam sibi etiam jure connubii. Jamque Theseus advenerat filius incognitus patri, qui pacem firmaverat in Isthmo bimari suâ virtute. Medea parat in hujus cladem venenum, quod olim advexerat secum à regionibus Sythicis. Illud dicunt satum ex dentibus canis Echidneæ. Est antrum obscurum caliginoso aditu; est iter devexum per quod heros Tyrinthius abstraxit vinculis* firmiter et quasi *adamante complicatis Cerberum reluctantem, et detorquentem oculos à die et radiis splendidis qui impulsus irâ rabiosâ simul replevit aërem latratu triplicis oris; et infecit virentes campos spumis albis. Has credunt coactas, et nactas succum feracis et fœcundæ terræ assumsisse potentiam nocendi. Quæ vivacia, quæ progerminant in durâ rupe,*

Flagrantemque domum regis mare vidit utrumque.
Sanguine natorum perfunditur impius ensis;
Ultaque se malè mater, Iasonis effugit arma.
Hinc Titaniacis ablata draconibus, intrat
Palladias arces; quæ te, justissime Phineu,
Teque, senex Periphа, pariter vidêre volantes,
Innixamque novis neptem, Polypemonis alis.
XXII. Excipit hanc Ægeus, facto damnandus in uno:
Nec satis hospitium est, thalami quoque fœdere jungit.
Jamque aderat Theseus proles ignara parenti:
Qui virtute suâ bimarem pacaverat Isthmon.
Hujus in exitium miscet Medea quod olim
Attulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
Illud Echidneæ memorant è dentibus ortum
Esse canis. Specus est tenebroso cæcus hiatu:
Est via declivis, per quam Tyrinthius heros
Restantem, contraque diem, radiosque micantes
Obliquantem oculos, nexis adamante catenis,
Cerberon abstraxit: rabidâ qui concitus irâ
Implevit pariter ternis latratibus auras,
Et sparsit virides spumis albentibus agros.
Has concrêsse putant: nactasque alimenta feracis
Fœcundique soli, vires cepisse nocendi.
Quæ, quia nascuntur durâ, vivacia, caute,

NOTÆ.

395. *Utrumque.*] Ionium et Ægeum inter quæ posita est Corinthus.

396. *Natorum.*] Mermeri et Pheretis, quos ex Medeâ Jason susceperat; ipse dolore amens in patris vindictam mactavit. Quanquam à Corinthiis trucidatos alii voluerunt.

398 *Titaniacis.*] Ex Titani sanguine ortis; vel quos à Titane seu sole Medea cum curru acceperat.

399. *Palladias.*] Athenas à Pallade, quæ ibi præcipuè colebatur, ita dictas.

401. *Polypemonis.*] Cui et *Procrustes* nomen fuit, quem quidem latronem Theseus occidit: De nepti, utì de Periphâ et Phineo, non habeo quod referre possim.

402. *Ægeus.*] Qui Thesei pater.

404. *Ignora.*] Quia Ægeus Æthram uxorem apud Pittheum patrem suum commorantem jusserat non priùs ad se filium mittere quàm saxum cui calceos, et ensem subjecerat, per se adultus revolvere posset.

405. *Isthmon.*] Corinthiacum, quem latrones insederant à Theseo peremti.

407. *Aconiton.*] Herba veneni, ut aiunt, præsentissimi, quam quidem ex Cerberi canis, ad superos ab Hercule tracti, bile natam fuisse volunt. Plin. l. II. c. 27.

408. *Echidneæ.*] Quia ex Echidnâ monstro ortus Cerberus.

409. *Specus.*] Apud Heracleam Ponticam ubi monstratur is ad inferos aditus, copiosè, nascitur. Plin. ibid.

410. *Tyrynthius heros.*] Herculem dicit à Tirynthe, ubi natus est.

411. *Contraque diem.*] Quam non consuevit intueri inferorum canis.

Agrestes

Agrestes aconita vocant. Ea conjugis astu
Ipse parens Ægeus nato porrexit, ut hosti.
Sumserat ignarâ Theseus data pocula dextrâ;
Cùm pater in capulo gladii cognovit eburno
Signa sui generis; facinusque excussit ab ore.
Effugit illa necem, nebulis per carmina motis.
XXIII. At genitor, quanquam lætatur sospite nato;
Attonitus tantum leti discrimine parvo
Committi potuisse nefas, fovet ignibus aras,
Muneribusque Deos implet; feriuntque secures
Colla torosa boum vinctorum cornua vittis.
Nullus Erechthidis fertur celebratior illo
Illuxisse dies. Agitant convivia patres,
Et medium vulgus: nec non et carmina, vino
Ingenium faciente, canunt. Te, maxime Theseu,
Mirata est Marathon Cretæi sanguine tauri:
Quodque suis securus erat Cromyona colonus,
Munus, opusque tuum est. Tellus Epidauria per te
Clavigeram vidit Vulcani occumbere prolem:
Vidit et immitem Cephesias ora Procrusten:
Cercyonis letum vidit Cerealis Eleusis.

rustici appellant Aconita. Ipse pater Ægeus illa tulit filio tanquam hosti, uxoris dolo. Theseus nescius acceperat oblata pocula dextrâ; cùm parens cognovit in capulo eburno ensis indicia suæ stirpis, et depulit scelestum venenum ab ore. Illa vitavit mortem, incantatione suâ nebulas sibi inducens.

XXIII. *At pater Ægeus, quamvis gaudet filio incolumi, stupens tantum facinus potuisse patrari, levi intervallo mortis incendit ignem super altaria; et cumulans dona diîs offert; secures percutiunt colla nervosa taurorum habentium cornua religata tæniis. Nullus dies dicitur illuxisse majori cultu ab Erechthidis celebratus. Patres et ipsa plebs frequentant epulas; atque, Baccho stimulante ingenium, cantant versus. Te mirata est Marathon, maxime Theseu, sanguine tauri Cretæi; et tuum est donum atque opus, quòd agricola tutus ab apro Cromyonios colit agros. Terra Epidauria vidit progeniem Vulcani clavam gerentem à te obrutam: Regio Cephesias vidit quoque ferum Procrusten* peremptum; *Eleusis Cerealis vidit mortem Cercyonis.*

NOTÆ.

419. *Aconita vocant.*] 'Ἀπὸ τῆς 'Ακόνης, à Cote; quòd in cotibus nascatur.

Ib. *Conjugis.*] Medeæ, quæ ut regni successionem ad filium Medum derivaret, advenientem Theseum è medio tollere properabat.

423. *Signa sui generis.*] Id est, quibus prolem suam cognoscere antè instituerat, cùm saxo ensem cum calceis supposuit.

Ib. *Facinus.*] Aconitum, quod ipse Theseo propinaverat.

424. *Nebulis.*] Quibus illi delituit.

426. *Discrimine.*] Differentiâ. Parum enim abfuit, quin Theseus venenum hauriret.

430. *Erechthidis.*] *Atheniensibus*, ab Erechtheo sic dictis.

433. *Te, maxime Theseu.*] Hoc pro carmine est, quod in Thesei laudem cecinerunt Athenienses.

434. *Marathon.*] Urbs est agri Attici.

Ib. *Cretæi.*] Taurum dicit efferatum, Cretam infestantem, quem domandum Eurystheus Herculi proposuit. Illum verò ad se perductum Eurystheus dimisit, quem cùm Atticam devastaret, Theseus mactavit.

435. *Suis.*] Cromyoniam dicit suem à Theseo interfectam, quæ Cromeonem agri Corinthiaci vicum infestabat.

436. *Tellus Epidauria.*] Fuit Epidaurus Peloponnesi oppidum, Æsculapii templo clarum;

437. *Prolem.*] Periphetam dicit circa Epidaurum latrocinia sua exercentem, à *κορύνῃ* seu clavâ, *Corynetas* dictus est.

438. *Cephesias.*] Quà Cephisus præterfluit Eleusin, urbem Atticæ.

Ib. *Procrusten.*] Hic hospites in lecto quodam prostratos, longiores decurtabat, breviores extendebat.

439. *Cercyonis.*] Qui viatores in palæstrâ victos, aut etiam certare recusantes interficiebat. Pausan. in Atticis.

Ib. *Cerealis.*] Quia in illo Atticæ vico *majora* Cereris mysteria celebrabantur.

Occidit

Occidit ille Sinis magnis malè viribus usus ;
Qui poterat curvare trabes; et agebat ab alto
Ad terram latè sparsuras corpora pinus.
Tutus ad Alcathoën Lelegeïa mœnia limes
Composito Scirone patet : sparsique latronis
Terra negat sedem, sedem negat ossibus unda :
Quæ jactata diu fertur durâsse vetustas
In scopulos. Scopulis nomen Scironis inhæret.
Si titulos, annosque tuos numerare velimus,
Facta premant annos. Pro te, fortissime, vota.
Publica suscipimus : Bacchi tibi sumimus haustus.
Consonat assensu populi, precibusque faventûm
Regia : nec totâ tristis locus ullus in urbe est.
XXIV. Nec tamen (usque adeò nulli sincera voluptas;
Sollicitique aliquid lætis intervenit) Ægeus
Gaudia percepit nato secura recepto
Bella parat Minos ; qui quanquam milite, quanquam
Classe valet, patriâ tamen est firmissimus irâ :
Androgeïque necem justis ulciscitur armis.
Ante tamen bellum vires acquirit amicas :
Quâque potens habitus, volucri freta classe pererrat.
Hinc Anaphen sibi jungit, et Astypaleïa regna ;
Promissis Anaphen, regna Astypaleïa bello :

Ille Sinis interiit, perversè usus ingentibus viribus; qui poterat flectere firmas *arbores ; et cogebat à fastigio ad terram pinus latè dejecturas corpora* hominum. *Iter ad Alcathoën* et *muros Lelegeïos est securum et apertum Scirone occiso : Et terra. et aqua recusat locum ossibus disjecti latronis, quæ diu agitata tempus dicitur mutâsse in petras :* et *nomen Scironis illîc manet. Si velimus recensere laudes tuas, et annos tuos,*præclara *gesta superent annos. Concipimus vota publica pro te, ô invicte ; in tui gratiam indulgemus Baccho. Regia* domus *personat acclamationibus populi, et precibus benevolentium ; neque locus ullus lugubris est in totâ urbe.*

XXIV. *Neque tamen (usque adeò nulli lætitia pura est, atque aliquid tristitiæ objicitur festivis) Ægeus sensit voluptatem tutam, filio recuperato. Minos vocat ad arma ; qui tamet si potens est militibus, et navibus, irâ tamen paternâ* ob filii mortem *fortior evadit, et vindicat mortem Androgei æquis armis. Tamen ante bellum comparat copias auxiliares, et quâ classe creditus est valere percurrit maria celeri classe. Hinc sibi adjungit Anaphen et regna Astypaleïa Anaphen pollicitis, regna Astypaleïa minis.*

NOTÆ.

440. *Sinis.*] Latro fuit Isthmum obsidens, qui obvios quosque ad pinus vi maximâ inflexas alligabat, quibus emissis miseri distraherentur, Pari verò supplicio à Theseo affectum fuisse eum refert Pausanias.

443. *Alcathoën.*] Megaras ab Alcathoo restauratus, postquam sublato Niso vastatæ fuissent à Minoë. Pausan in Att.

Ib. *Lelegeïa.*] A Lelege ædificatâ.

444. *Composito Scirone.*] Quia hunc Scironem in illis locis grassantem, quæ ab eo *Scironia* saxa dicta sunt, ex iisdem scopulis Theseus in mare deturbavit : unde alios latro ille pedibus,quos sibi lavari jubebat, præcipites dare folitus fuerat.

446. *Scopulis.*] *Scironides petræ* dicuntur.

449. *Facta premant.*] Id est, *Annos numero facta superabunt.*

Ib. *Vota.*] *Theseïa* festa significat, Atheniensibus in Thesei honorem instituta.

456. *Minos.*] Jovis filius est Europâ, rex Cretæ,qui Atheniensibus pestem imprecatus, quòd filium Androgeum per invidiam occidissent : grave quoque adversus eosdem bellum excitavit.

457. *Patriâ irâ.*] Patri conveniente ob cædem filii Androgei.

461. *Anaphen.*] Cretici pelagi est insula.

Ib. *Astypaleïa.*] Ab Astypalæâ insulâ Carpathii muris

Hinc humilem Myconon, cretosaque rura Cimoli,
Florentemque Cythnon, Scyron, planamque Seriphon,
Marmoreamque Paron, quâque impia prodidit arcem
Sithonis accepto, quod avara poposcerat, auro.
Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum;
Nigra pedem, nigris velata monedula pennis.
XXV. At non Oliaros, Didymæque, et Tenos, et Andros,
Et Gyaros, nitidæque ferax Peparethos olivæ,
Gnossiacas juvêre rates; latere inde sinistro
Oenopiam Minos petît Æacideïa regna.
Oenopiam veteres appellavêre; sed ipse
Æacus Æginam genitricis nomine dixit.
Turba ruit, tantæque virum cognoscere famæ
Expetit. Occurrunt illi Telamonque, minorque
Quam Telamon, Peleus, et proles tertia Phocus.
Ipse quoque egreditur tardus gravitate senili
Æacus; et, quæ sit veniendi causa, requirit.
Admonitus patrii luctûs suspirat, et illi
Dicta refert rector populorum talia centum:
Arma juves oro pro gnato sumpta; piæque
Pars sis militiæ. Tumulo solatia posco.

hinc parvam Myconon, et campos cretosos Cimoli, et Cythnon claram. Scyron, et Seriphon planam, et Paron marmore abundantem, et quâ impia Sithonis prodidit arcem, anro accepto, quod avara expetiêrat. Versa est in avem, quæ etiamnum amat aurum; atra pedibus monedula, tecta atris pennis

XXV *At non Oliaros, et Didymæ, et Tenos, et Andros, et Gyaros et Peparethos fertilis splendidæ olivæ opem tulerunt navibus Cretensibus. Postea Minos venit Oenopiam, regna Æacideïa à parte lævâ, Antiqui dixerunt Oenopiam; sed ipse Æacus vocavit Æginam, nomine matris. Populus accurrit, et cupit cernere virum tantâ laude* celebratum. *Telamon, et Peleus junior quàm Telamon, et Phocus tertius filius, obviàm illi procedunt. Ipse etiam Æacus gravatus turditate senili ex* ædibus *prodiît; et petit quæ sit causa adventûs. Rex centum civitatum recordatus luctûs paterni suspirat, et illi narrat talia: Precor, ut tuearis arma capta pro ulciscenda* filii *nece, et venias in societatem belli piâ* causâ suscepti: *Peto* ultionem, *quæ sepultos* manes *placet.*

NOTÆ.

463. *Myconon.*] Est Mycone, seu Myconus, Ægæi maris insula, una ex Cycladibus.

Ib. *Cimoli.*] Quæ insule est in Cretico mari, inter Sporadas.

464. *Cythnon.*] Hæc, cum tribus sequentibus, inter Cycladas recensetur.

465. *Quâque.*] Locus hic proculdubio corruptus: Nec satìs sequentia inter se cohærent.

466. *Sithonis.*] Thracia aliqua mulier, à Sithoniâ Thraciæ parte.

468. *Nigra.*] Rubris pedibus esse monedulas, quibus monetæ amor et furacitas nomen dedit, scripserunt alii.

469. *At non Oliaros.*] Insulæ sunt Ægæi ex Cycladibus, quæ Minoïs auxilium adversus Athenienses non tulerunt.

Ib. *Didymæ.*] Ita dictæ à figurâ; *gemellæ* namque videntur.

Ib. *Tenos.*] Neptuni templo celebris fuit.

Ib. *Andros.*] Ab Andro Anii filio cognominata.

470. *Gyaros.*] Hanc inter Sporadas recensent nonnulli, quæ ad Cycladas referri debet. Sterilissima fuit insula; quòd etiam noxios Romani deportabant.

Ib. *Peparethos.*] Inter Cycladas etiam numeratur, oleo abundans.

471. *Gnossiacas.*] Naves Minoïs, cui Gnossius urbs Cretica regia fuit.

472. *Oenopiam.*] Æginam dicit insulam in Sinu Saronico, Æacidarum origine marisque imperio olim nobilem, cujus nomen mutavit Ægina Asopi filia, Æaci mater, illuc à Jove translata.

Ib. *Æacideïa.*] Ubi Æacus Jovis filius regnavit.

474. *Nomine.*] Hinc orta Junonis invidia, immissaque pestilentia.

476. *Telamon.*] Æaci filius, ut et Peleus et Phocus.

480. *Luctûs.*] Propter Androgeum Minoïs filium interfectum.

481. *Rector.*] Minos Cretæ insulæ, centum urbibus olim celebris, rex ipse celeberrimus.

Huic

Ad quem Asopiades respondit, Poscis impossibilia et non admittenda meæ civitati: neque enim ulla est terra magis amica, quam hæc Cecropidis: Ea sunt fœdera inter nos. Ille *mæstus discedit, atque inquit. Magno tibi constabunt tua fœdera; et satiùs ducit esse bellum minitari quàm gerere atque ibi ante perdere suas opes. Classis Lyctia poterat videri ex mœnibus Oenopiis; cùm navis Attica impulsu pleno velo appellit, et subit portus amicos. quæ vehebat Cephalum, atque unà jussa patriæ. Æacidæ juvenes agnoverunt Cephalum, quem is non visum longo tempore, et dextras junxerunt et duxerunt ad domum genitoris. Heros* corpore *præstans. et habens etiamnum judicia pristinæ formæ ingreditur; et gerens ramum olivæ domesticæ, ætate provectior, habet à dextrâ et sinistrâ, duos juniores Clyton et Buten Pallante satos. Postquam primi congressus exhauserunt suum orationem, Cephalus exponit* mandata *quæ ab* Atheniensibus *acceperat, et petit auxilium; et memorat fœdus, et jura majorum; ante adjicit imperium totius Achaiæ affectari. Postquam ita defendisset causam concreditam eloquio, Æacus, lævâ positâ in capulo sceptri, Ne, inquit. opem poscite, Athenæ. sed accipite. Neque parum fidenter existimate opes, quas hæc insula habet esse vestras; immo omnis iste splendor rerum mearum discedat. Non careo viribus; superest mihi miles, atque in hostem. Diis gratia, tempus est prosperum, ad quod excusationem* negandi auxilii *non patitur. Immo, inquit Cephalus ita eveniat, voveo ut tuæ opes augeantur civibus.*

Huic Asopiades, Petis irrita, dixit, et urbi
Haud facienda meæ: neque enim conjunctior ulla
Cecropidis hâc est tellus. Ea fœdera nobis.
Tristis abit: Stabuntque tibi tua fœdera magno,
Dixit; et utiliùs bellum putat esse minari,
Quàm gerere, atque suas sibi præconsumere vires.
Classis ab Oenopiis etiamnum Lyctia muris
Spectari poterat; cùm pleno concita velo
Attica puppis adest, in portusque intrat amicos:
Quæ Cephalum, patriæque simul mandata ferebat.
Æacidæ longo juvenes post tempore visum.
Agnovêre tamen Cephalum, dextrasque dedêre,
Inque patris duxêre domum. Spectabilis heros,
Et veteris retinens etiamnum pignora formæ,
Ingreditur: ramumque tenens popularis olivæ
A dextrâ, lævâque duos ætate minores
Major habet, Clyton et Buten, Pallante creatos.
Postquam congressas primi sua verba tulerunt:
Cecropidum Cephalus peragit mandata, rogatque
Auxilium; fœdusque refert, et jura parentum:
Imperiumque peti totius Achaïdos addit.
Sic ubi mandatam juvit facundia causam;
Æacus in capulo sceptri nitente sinistrâ,
Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenæ.
Nec dubiè vires, quas hæc habet insula, vestras
Ducite, et omnis eat rerum status iste mearum.
Robora non desunt. Superest mihi miles, et hosti.
Gratia Dîs, felix et inexcusabile tempus.
Immo ita sit, Cephalus, crescat tua civibus opto

NOTÆ.

484. *Asopiades.*] Æacus, ex Æginà Asopi filia ortus.

490. *Lyctia.*] Cretensis, in quâ quidem classe Lyctus etiam urbs Cretæ suos habeat milites.

495. *Cephalum.*] Dejonis, vel, ut alii volunt, Mercurii et Herses, quam Cecrops genuit, filium, virum formosissimum, quem etiam Aurora amavit.

498. *Olivæ.*] Pacis signi.

500. *Major.*] Cephalus natu grandior,

Ib. *Pallante.*] Qui Pallas Pandionis Athenarum regis fuit filius.

503. *Fœdus.*] Quod Æginetas interet Athenienses percussum fuerat.

504. Peti.] A Minoë Quod, ut causæ suæ faveret, Æacumque periculi metu moveret, Cephalus addebat.

509. *Omnis eat.*] In vestrum auxilium, Malo legere cum Heinsio, *Communis rerum status iste mearum* est, mihi scilicet cum Athenis.

510. *Mihi.*] Hoc est. *Supersunt mihi milites, et adjuvandos, et repellendos hostes.*

Res

Res, ait. Adveniens equidem modò gaudia cepi ;
Cùm tam pulchra mihi, tam par ætate juventus
Obvia processit. Multos tamen inde requiro,
Quos quondam vidi vestrâ priùs urbe receptus.
Æacus ingemuit ; tristique ita voce locutus :
Flebile principium melior fortuna sequetur.
Hanc utinam possem vobis memorare ! sine ullo
Ordine nunc repetam. Neu longâ ambage morer vos ;
Ossa, cinisque jacent, memori quos mente requiris.
Et quota pars illi rerum periêre mearum !
Dira lues irâ populis Junonis iniquæ
Incidit exosæ dictas à pellice terras.
Dum visum mortale malum, tantæque latebat
Causa nocens cladis : pugnatum est arte medendi.
Exitium superabat opem ; quæ victa jacebat.
Principio cœlum spissâ caligine terras
Pressit ; et ignavos inclusit nubibus æstus.
Dumque quater junctis implevit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem,
Letiferis calidi spirârunt flatibus Austri.
Constat et in fontes vitium venisse, lacusque ;
Milliaque incultos serpentum multa per agros
Errâsse ; atque suis fluvios temerâsse venenis.
Strage canum primâ, volucrumque oviumque boumque
Inque feris subiti deprênsa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros ; medioque recumbere sulco.
Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros
Sponte suâ lanæque cadunt, et corpora tabent.
Acer equus quondam, magnæque in pulvere famæ,
Degenerat palmas : veterumque oblitus honorum,
Ad præsepe gemit, morbo moriturus inerti.

Equidem modò appellens lætatus sum, cùm tam elegans juventus, tam similis ætate mihi occurrit : attamen multos inde exquiro, quos vidi olim cùm exceptus essem in vestrâ urbe. Æacus suspiravit, atque sic locutus est lugubri sono : Lætior fortuna sequetur triste principium Utinam possem vobis hanc referre ! nunc narrabo fine ullo ordine : et ne vos detineam prolixo verborum circuitu ; quos expetis mente memori, jacent nil nisi ossa et cinis : et cùm illi occiderunt, quota pars occidit rerum mearum ! Crudelis pestis immissa est populis irâ Junonis infensæ atque *odio persequentis tellurem appellatam ab adulterâ. Quamdiu strages credita terrestris, et parva causa tanti mali nos fugit, medicâ arte utebamur.* Atqui *Clades vincebat auxilium, quod nihil profuit. Initio aër incubuit terris opacâ caligine, et inclusit calores inertes nubibus. Et dum luna quater implevit orbem cornibus concurrentibus et quater diminuta dissolvit orbem plenum, noti tepentes flaverant auris pestiferis. Certum est* corruptionem *aëris irrepsisse in fontes, et stagna, atque multa millia anguinum serpsisse per campos desertos, et infecisse flumina suis venenis. Vis mali præcipitis primò nota est* interitu *canum et avium, et ovium, et boum, itemque ferarum. Miser agricola stupet fortes tauros procumbere inter* arandum, *atque cadere in medio sulco. Vellera ultro defluunt ovium gregibus emittentibus balatus languidos, et corpora extenuantur. Equus nupèr generosus, multâ laude* nobilis *in campo contemnit victoriam ; atque immemor honorum præteritorum gemit ad præsepe periturus morbo ignavo.*

NOTÆ.

518. *Melior.*] Quia postquam suorum jacturam enarraverit Æacus, Jovis beneficium memorabit.

523. *Lues.*] Pestem dicit, cujus descriptionem plerique omnes poëtæ ex Thucydide, qui pestem Atheniensem elegantissimè expressit, desumpserunt.

524. *Exosæ.*] Æginam insulam, à pellice quam odit denominatam.

536. *Strage canum.*] Hæc ex primo Iliad. sumpta videntur. Pecudes enim ad terram pronæ, et cerebro minùs frigidæ quam homines, τῆς νοσώδους ἀτμῆς, *hauriebant, et ex his primùm quibus* odora vis

Non aper irasci meminit; non fidere cursu
Cerva; nec armentis incurrere fortibus ursi.
Omnia languor habet; Silvisque, agrisque, viisque
Corpora fœda jacent. Vitiantur odoribus auræ.
Mira loquor. Non illa canes, avidæve volucres,
Non cani tetigêre lupi: dilapsa liquescunt,
Afflatuque nocent; et agunt contagia latè.
Pervenit ad miseros damno graviore colonos
Pestis, et in magnæ dominatur mœnibus urbis.
Viscera torrentur primò; flammæque latentis
Indicium rubor est, et ductus anhelitus ægrè.
Aspera lingua tumet; trepidisque arentia venis
Ora patent; auræque graves captantur hiatu.
Non stratum, non ulla pati velamina possunt;
Dura sed in terrâ ponunt præcordia: nec sit
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet
Nec moderator adest: inque ipsos sæva medentes
Erumpit clades; obsuntque auctoribus artes.
Quò propior quisque est, servitque fideliùs ægro,
In partem leti citiùs venit. Utque salutis
Spes abiit, finemque vident in funere morbi;
Indulgent animis: et nulla, quid utile, cura est:
Utile enim nihil est. Passim positoque pudore,
Fontibus, et fluviis, puteïsque capacibus hærent:
Nec priùs est extincta sitis, quàm vita, bibendo.
Inde graves multi nequeunt consurgere, et ipsis
Immoriuntur aquis: aliquis tamen haurit et illas.
Tantaque sunt miseris invisi tædia lecti;
Prosiliunt; aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum; fugiuntque penates
Quisque suos: sua cuique domus funesta videtur.
Et quia causa latet, locus est in crimine notus.
Semianimes errare viis, dum stare valebant,
Aspiceres; flentes alios, terræque jacentes;
Lassaque versantes supremo lumina motu.

Aper oblitùs est frendere: Cerva non credit cursui; neque ursi invadunt valida armenta. Morbus retinet omnia; atque corpora turpia strata sunt per nemora, per campos, et per vias. Aër est infectus odoribus. Stupenda dico. Neque canes, neque aves rapaces, neque lupi villis *candentes illa cadavera gustaverunt: liquefacta diffluunt, atque officiunt halitu, et spargunt latè contagia. Lues demanavit ad infelices agricolas clade majore, atque grassatur intra muros magnæ urbis. Primò præcordia æstuant, atque ruber et difficilis respiratio sunt signa ardoris inclusi. Lingua aspera turget, atque ora exsiccata hiant venis exsultantibus; et aër infectus attrahitur per hiatum. Nequeunt tolerare suppositas vestes, aut ullos amictus: sed immittunt pectora inflata in humum: neque corpus refrigeratur terrâ, sed terra ardet ex corpore* imposito. *Neque medicus opem ferre potest, et ipsa fera lues invadit eos; atque artes nocent iis qui illas profitentur. Quò quisque propiùs accedit, et fideliùs fert opem morbido, celeriùs mortem incurrit. Et cùm spes salutis recessit, et cognoscunt finem contagii in obitu, obsequuntur libidini; neque ullo modò sunt solliciti de eo quod juvet; nihil enim juvat. Hinc inde pudore abjecto consistunt ad fontes, et flumina, et amplos puteos: neque antè est sitis adempta potando quàm vita. Multi* ibi *oppressi non possunt inde sese tollere; atque pereunt in ipsis aquis: nonnullus tamen etiam illas bibit. Et, adeò tædet odiosi tori infelices ut inde prorumpant; vel si vires impediunt stare, devolvant corpora in terram, et quisque vitet suas domos; suæ sedes cuique videntur exitiales. Et quia causa ignoratur, locus causa creditur vitii. Cerneres semimortuos vagari per vias, dum poterant consistere; alios lugentes et humi stratos et torquentes oculos ultimo motu.*

NOTÆ.

550. *Dilapsi.*] Cadavera intacta à canibus et vulturibus tabes absumserat.

551. *Afflatuque nocent.*] Expirant enim odoris fœditatem intolerabilem.

561. *Moderator.*] Medicum dicit.

562. *Obsunt.*] Quia dum apud ægros versantur, peste quoque corripiuntur.

[Membraque

Membraque pendentis tendunt ab sidera cœli,
Hîc, illîc ubi mors deprênderat exhalantes.]
Quid mihi tunc animi fuit ? an, quod debuit esse,
Ut vitam odissem, et cuperem pars esse meorum ?
Quò se cunque acies oculorum flexerat, illîc
Vulgus erat stratum. Veluti cùm putria motis
Poma cadunt ramis, agitatâque ilice glandes.
Templa vides contrà gradibus sublimia longis :
Jupiter illa tenet. Quis non altaribus illis
Irrita thura tulit ? quoties pro conjuge conjux,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
Non exoratis animam finivit in aris,
Inque manu thuris pars inconsumpta reperta est !
Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, et fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri !
Ipse ego sacra Jovi pro me, patriâque, tribusque
Cùm facerem natis, mugitus victima diros
Edidit ; et subitò collapsa sine ictibus ullis
Exiguo tinxit subjectos sanguine cultros.
Fibra quoque ægra notas veri, monitusque Deorum
Perdiderat. Tristes penetrant ad viscera morbi.
Ante sacros vidi projecta cadavera postes :
Ante ipsa, quò mors foret invidiosior, aras,
Pars animam laqueo claudunt ; mortisque timorem
Morte fugant : ultroque vocant venientia fata.
Corpora missa neci nullis de more feruntur
Funeribus : neque enim capiebant funera portæ.
Aut inhumata premunt terras : aut dantur in altos
Indotata rogos. Et jam reverentia nulla est :
Deque rogis pugnant ; alienisque ignibus ardent.

Atque hinc inde ubi mors corripuerat efflantes animam, tollunt a tus ad astra cœli immunentis. Quid mihi fuit tunc mentis ? an, quod oportuit esse, ut vitam odio haberem, et optarem esse pars meorum qui occubuerunt ? *In quamcunque partem lumen oculorum sese obverterat, ibi erat plebs jacens : quemadmodum cùm poma corrupta defluunt ramis agitatis, aut glandes quercu concussâ. Cernis è regione templa excelsa longis gradibus ; Jovi dicata sunt. Quis non immisit thura inutilia illis aris ? Quoties dum consors tori fundit preces pro consorte, pater pro filio, efflavit spiritum ad altaria* Deorum vota *non audientium ? Atque pars thuris inventa est integra in manu. Quoties boves adducti ad templa procubuerunt non expectato ictu, dum sacerdos fundit preces, et spargit vinum purum inter cornua. Cùm ipse ego sacra facerem Jovi pro me, pro patriâ, atque tribus filiis, victima emisit horrendos mugitus ; atque statim procumbens sine ullis ictibus, infeci cultros immissos pauco sanguine. Fibra etiam morbida amiserat signa quibus verum* cognoscitur *et voluntas Deorum : fera lues grassatur in præcordia : Conspexi cadavera prostrata ad sacra* templorum *limina ; * immo *ad altaria ipsa, ut mors esset magis odiosa. Pars suffocant spiritum fune, atque depellunt metum obitûs obitu, et arcessunt fata sponte accidentia. Corpora morti tradita nullis exsequiarum* honoribus *efferuntur pro more, neque enim valvæ erant capaces exsequiarum. Vel sternuntur humi absque sepulturâ ; vel inhonorata tolluntur in excelsos rogos. Neque jam ulla est veneratio : atque certant de rogis, et comburuntur alienis flammis.*

NOTÆ.

580. *Pendentis.*] Undique suspensi, convexi.

587. *Vides.*] Hoc dicit Æacus, digito templum demonstrans,

594. *Fundit.*] Post libatam, avulsus setis, post immolatam, sale et farre fronti inspersis, probata est hostia, vino, eoque mero, inter cornua fuso.

595. *Haud expectato.*] Lue, non securi ceciderunt.

600. *Fibra.*] Per viscerum partes extremas futurorum veritatem rimari solebant Haruspices ; quæ quidem partes cùm morbo absorptæ et vitiatæ essent, nullum indicium habebant.

606. *Nullis de more.*] Nullo exequiarum honore honestata dicit cadavera, cùm ea *ne quidem* portæ capere potuissent quæ efferre studuissent. *Funus* est pompa exequiarum.

609. *Indotata.*] Nec thure in rogum ingesto, nec ab amicis collatis muneribus contra quàm vulgò fiebat.

Qui

Qui lacryment, desunt: indefletæque vagantur
Natorumque virûmque animæ, juvenumque senumque.
Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
Attonitus tanto miserarum turbine rerum,
Jupiter ô, dixi, si te non falsa loquuntur
Dicta sub amplexus Æginæ Asopidos isse:
Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem;
Aut mihi redde meos: aut me quoque conde sepulchro.
Ille notam fulgore dedit, tonitruque secundo.
Accipio, sintque ista precor felicia mentis
Signa tuæ, dixi: quod das mihi, pigneror, omen.
Fortè fuit juxtà patulis rarissima ramis
Sacra Jovi quercus de semine Dodonæo.
Hîc nos frugilegas aspeximus agmine longo
Grande onus exiguo formicas ore gerentes,
Rugosoque suum servantes cortice callem.
Dum numerum miror, Totidem, pater optimè, dixi,
Tu mihi da cives: et inania mœnia reple.
Intremuit, ramisque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus. Pavido mihi membra timore
Horruerant, stabantque comæ. Tamen oscula terræ,
Roboribusque dedi: nec me sperare fatebar;
Sperabam tamen; atque animo mea vota fovebam.
Nox subit: et curis exercita corpora somnus
Occupat. Ante oculos eadem mihi quercus adesse,
Et ramos totidem, totidemque animalia ramis
Ferre suis visa est; parilique tremiscere motu:
Graniferumque agmen subjectis spargere in arvis.
Crescere quod subitò, et majus majusque videri,

Nulli sunt qui lugeant; atque animæ nullis lacrymis honoratæ liberorum et virorum, et juvenum, et senum errant. Neque locus est satis vastus ad sepulchra, neque ligna satis copiosa ad ignes. Stupens tantâ perturbatione rerum miserarum, ô Jupiter, dixi, siquidem non falsò dicunt te venisse in amplexus Æginæ Asopidos, Neque te pudet esse nostrum patrem, magne pater; vel restitue mihi meos, vel compone me etiam tumulo. Ille favoris indicium fecit fulgure, et tonitru prospero. Accipio, inquam, atque oro ista sint læta indicia tuæ voluntatis: pro pignore felici *accipio præsagium quod mihi offers. Fortè adstitit quercus de semine Dodonæo, Jovi sacra rarissima amplis ramis. Nos ibi vidimus formicas grana colligentes et trahentes parvo ore longo ordine magnum pondus, atque tenentes suam semitam per asperum corticem* quercûs. *Cùm copiam admirarer, Totidem, inquam, concede mihi cives, Parens optime, atque imple urbem* hominibus *vacuam. Quercus excelsa concussa est atque strepitum edidit ramis agitatis sine vento. Artus tremuerant mihi timido, et capilli erant erecti horrore. Nihilominus deosculatus sum terram atque quercum: neque testabar me sperare, sperabam tamen, atque servabam mente mea desideria. Nox subsequitur: atque sopor invadit corpora defatigata sollicitudinibus. Eadem quercus visa est mihi adesse coram oculis, totidem habens ramos, et totidem animalia ramis; atque tremere eâdem agitatione; atque diffundere in proximos campos turbam* formicarum *grana ferentium. Quæ repentè visa est augeri, et major atque major fieri,*

NOTÆ.

611. *Vagantur.*] Ex veterum opinione, qui insepultorum vel minùs splendidè compositorum umbras errare dictitabant.

616. *Asopidos.*] Filiæ Asopi, qui Bœotiæ fluvius in sinum Corinthiacum labens.

623. *De semine Dodonæo.*] Id est, ex illarum quercuum genere, quæ apud Dodonam creverunt. Dodona autem est civitas Chaoniæ reg. Epiri, sic dicta à Dodone Jovis et Europæ filiâ; huic propinquum erat nemus Jovi sacrum, ubi templum Jovis Dodonæi fuisse dicitur. Columbas in hâc silvâ vaticinantes fingunt, quod Thessali mulieres fatidicas *πελειάδας*, i. e. *columbas* vocârunt: alii autem quercus ipsas vocales volunt, et consulentibus edere oraculo solitas.

629. *Intremuit.*] Firmandi ominis causâ, exauditis precibus.

Ac se tollere humo ; rectoque adsistere trunco :
Et maciem numerumque pedum, nigrumque colorem
Ponere : et humanam membris inducere formam.
Somnus abît. Damno vigilans mea visa ; querorque
In Superis opis esse nihil. At in ædibus ingens
Murmur erat : vocesque hominum exaudire videbar,
Jam mihi desuetas. Dum suspicor has quoque somni,
Ecce venit Telamon properus : foribusque reclusis,
Speque, fideque, pater, dixit, majora videbis.
Egredere. Egredior : qualesque in imagine somni
Visus eram vidisse viros : ex ordine tales
Aspicio, agnoscoque. Adeunt ; regemque salutant.
Vota Jovi solvo, populisque recentibus urbem
Partior, et vacuos priscis cultoribus agros,
Myrmidonasque voco ; nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti. Mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent ; parcumque genus, patiensque laborum,
Quæsitique tenax, et qui quæsita reservent.
Hi te ad bella pares annis, animisque sequentur,
Cùm primùm, qui te feliciter attulit, Eurus
(Eurus enim attulerat) fuerit mutatus in Austros.
XXVI. Talibus atque aliis longum sermonibus illi
Implevêre diem. Lucis pars ultima mensæ
Est data, nox somnis. Jubar aureus extulerat sol :
Flabat adhuc Eurus ; redituraque vela tenebat.
Ad Cephalum Pallante sati, cui grandior ætas ;
Ad regem Cephalus, simul et Pallante creati
Conveniunt. Sed adhuc regem sopor altus habebat.

et se efferre supra terram et stare erecto corpore, et deponere gracilitatem, et copiam pedum et colorem atrum, et induere figuram humanam per artus. Sopor excussus est. Experrectus condemno mea insomnia ; atque doleo nihil esse auxilii à Diîs. At murmur magnum erat in regiâ mea, atque videbar audire sonitum virorum cui jamdiu non fueram assuetus. Dum dubito ne et de hoc sono *somniavi* tantùm, *ecce Solomon adest festinans atque januâ apertâ, Genitor, inquit, comperies majora spe atque fide* tua *Prodi quæso. Prodeo, atque video et cognosco tales viros singulatim, quales credideram vidisse per simulacra soporis. Accedunt, et salutant* me tanquam suum *regem Rependo vota Jovi, et distribuo urbem atque arva orba antiquis colonis in novos populos : atque appello Myrmidonas ; neque spolio eos nativo nomine. Aspexisti corpora. Iisdem vivunt moribus quibus priùs imbuti erant : gens parsimoniæ studens, et labori addicta, et servans quod lucrifecit, et reponens parta in futurum. Hi annis atque fortitudine similes comitabuntur te ad pugnas, statim atque subsolanus, qui te feliciter, adduxit (subsolanus enim adduxerat) fuerit versus in Notos.*

XXVI. *Illi consumserunt longum diem hujusmodi atque aliis colloquiis. Pars diei novissima concessa est epulis, nox sopori. Sol splendidus advexerat lucem ; Subsolanus adhuc spirabat, atque impediebat carbasa reversura. Filii Pallantis coëunt ad Cephalum, qui provectior erat ætate ; Cephalus et filii Pallantis unà adeunt regem Æacum : sed somnus gravis adhuc illum tenebat.*

NOTÆ.

640. *Recto.*] Qualis est hominum.

646. *Desuetas.*] Quia omnes propetabe interiêrant.

Ib. *Somni.*] Quia res videbatur incredibilis.

654. *Myrmidonasque.*] Μύρμηξ nembe Græcis formica dicitur : Revera autem illum ideo nomen Æginetis impositum, quòd formicarum more, prædonum metu in antris degerent, terram foderent et agriculturam exercerent qui Æaci precibus in homines mutati finguntur, quòd docente illo, naves ædificare hostibus resistere, in hominum denique conspectum prodire inceperint. Strabo lib. VIII.

660. *Austros*] Quibus ex Æginâ ad Athenas navigatio opportuna.

662. *Pars ultima mensæ.*] Prandia enim vetustiori ævo prorsùs ignota.

665. *Pallante sati.*] Pallantis Athenienses filii duo Clytus et Butes.

Excipit

Excipit Æacides illos in limine Phocus :
Nam Telamon fraterque viros ad bella legebant.
Phocus in interius spatium pulchrosque recessus
Cecropidas ducit. Cum queis simul ipse resedit,
Aspicit Æoliden ignotâ ex arbore factum
Ferre manu jaculum, cujus fuit aurea cuspis.
Pauca priùs mediis sermonibus ille locutus,
Sum nemorum studiosus, ait, cædisque ferinæ :
Quâ tamen è silvâ teneas hastile recisum,
Jamdudum dubito : certè, si fraxinus esset,
Fulva colore foret : si cornus, nodus inesset.
Unde sit ignoro : sed non formosius isto
Viderunt oculi telum jaculabile nostri.
Excipit Actæis è fratribus alter : et usum
Majorem specie mirabere, dixit, in isto.
Consequitur quodcunque petit : Fortunaque missum
Non regit ; et revolat nullo referente cruentum
Tum verò juvenis Nereïus omnia quærit ;
Cur sit, et unde datum ; quis tanti muneris auctor.
Quæ petit, ille refert ; sed, quæ narrare pudori est,
Quâ tulerit mercede, silet : tactusque dolore
Conjugis amissæ, lacrymis ita fatur obortis :
Hoc me, nate Deâ, (quis possit credere ?) telum
Flere facit, facietque diu ; si vivere nobis
Fata diu dederint. Hoc me cum conjuge carâ
Perdidit. Hoc utinam caruissem munere semper !
Procris erat (si fortè magìs pervenit ad aures
Orithyïa tuas) raptæ soror Orithyïæ.
Si faciem moresque velis conferre duarum,
Dignior ipsa rapi. Pater hanc mihi junxit Erechtheus :

Phocus excipit illos ad fores : nam Telamon atque ejus frater Peleus *habebant delectum virorum pro militiâ. Phocus ducit Athenienses in penetralia, atque ornatos successus regiæ, cum quibus statim atque sedit, videt Æoliden gerere manu telum fabricatum ex ligno ignoto, cujus mucro fuit aureus. Ille priùs pauca præfatus* ex *usu communi, inquit, gaudeo silvis et ferarum interitu ; qua tamen ex ligno sit desumptum jaculum, quod tractas, jam diu incertus sum ; certè si esset ex fraxino, esset colore flavo ; si ex corno, nodus inesset. Nescio ex qua ligno sit : sed nostri oculi non aspexerunt hastile missile pulchrius isto. Unus ex fratribus Atheniensibus respondet: Atque, inquit, miraberis in isto utilitatem majorem formâ. Attingit quicquid appetit ; et nulli subjicitur fortunæ ; et redit sanguine infectum nemine referente. Tum* vero *juvenis Nereïus percunctatur cuncta ; quamobrem, et unde sit ablatum; quis auctor tanti doni. Ille reddit quæ poposcit ; sed tacet quæ indecorum est referre, et quâ mercede acceperit ; atque mærore commotus propter uxorem perditam, sic incipit, lacrymis profluentibus. Hoc jaculum, nate Deâ (quis possit fidem adhibere ?) mihi movet fletus, et movebit diu, si fata nobis concesserint vivere diu. Hoc me prodidit cum dilectâ uxore ; utinam caruissem semper isto dono ! Procris (si fortè potiùs Orithyïa pervenit ad aures tuas) erat soror Orithyïæ ablatæ.* Atque equidem *ipsa Procris dignior abripi ; si velis comparare formam et mores utriusque. Pater Erechtheus mihi hanc dedit conjugem ;*

NOTÆ.

672. *Æoliden.*] Cephalum Dionis filium Æoli nepotem, siquidem Deionem Apollodorus inter Æoli liberos recenset.

674. *Mediis.*] Id est, quæ in medium sine omni peculiari scopo proferri solent.

681. *Alter.*] Clytus nempe, seu Butes, de quibus suprà.

683. *Consequitur.*] Videtur ex Aquifoliâ factum ; de quâ vide Plin. lib. xxiv. cap. 13.

685. *Nereïus.*] Phocus, quem ex Psamathe Nereï filiâ Æacus sustulit.

688. *Mercede.*] Procri nempe uxore pro communicato lecto jaculum ab ipsâ Cephalus accepit ; cùm sese illa in hospitam mutâsset ; suam verò esse Cephalum non cognovisset.

690. *Deâ.*] Psamathe nymphâ, quam Phoci matrem diximus.

695. *Orithyïa.*] Erechthei Atheniensium regis filia, quam ob formam Boreas rapuisse dicitur.

Hanc

Hanc mihi junxit Amor. Felix dicebar, eramque :
(Non ita Diis visum est) ac nunc quoque forsitan essem.
Alter agebatur post pacta jugalia mensis :
Cùm me cornigeris tendentem retia cervis
Vertice de summo semper florentis Hymetti
Lutea manè videt pulsis Aurora tenebris :
Invitumque rapit. Liceat mihi vera referre,
Pace Deæ ; quòd sit roseo spectabilis ore,
Quòd teneat lucis, teneat confinia noctis,
Nectareis quòd alatur aquis ; ego Procrin amabam :
Pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
Sacra tori, coïtusque novos, thalamosque recentes,
Primaque deserti referebam fœdera lecti.
Mota Dea est : et, Siste tuas, ingrate, querelas,
Procrin habe, dixit. Quòd si mea provida mens est,
Non habuisse voles. Meque illi irata remisit.
Dum redeo, mecumque Deæ memorata retracto,
Esse metus cœpit, ne jura jugalia conjux
Non bene servâsset. Faciesque, ætasque jubebant
Credere adulterium : prohibebant credere mores.
Sed tamen abfueram : sed et hæc erat, unde redibam,
Criminis exemplum : sed cuncta timemus amantes.
Quærere, quo doleam, studeo ; donisque pudicam
Sollicitare fidem. Favet huic Aurora timori :
Immutatque meam (videor sensisse) figuram.
Palladias ineo non cognoscendus Athenas :
Ingredio rque domum. Culpâ domus ipsa carebat ;
Castaque signa dabat : dominoque erat anxia rapto.
Vix aditu per mille dolos ad Erechthida facto ;
Ut vidi, obstupui : meditataque pœnè reliqui
Tentamenta fide : malè me, quin vera faterer,
Continui ; malè quin, ut oportuit, oscula ferrem.

Amor hanc mecum sociavit. Beatus credebar, et beatus eram : (Non ita placitum erat diis) et nunc essem fortè si modò iis placuisset. Secundus mensis incipiebat post sponsalia, cùm Aurora crocea me conspicit manè disjectis tenebris ex fastigio Hymetti semper florentis, struentem plagas cervis cornutis ; atque me aufert repugnantem. Concedatur mihi narrare vera, sine odio Deæ ; quòd sit pulcherrima facie roseâ, quòd media *sit inter confinia diei, et noctis, quòd vivat liquore nectareo; Ego amabam Procrin; Procris erat semper mihi in corde. Procris* erat *in ore. Repetebam sacra lecti, et recentes concubitus, et nuptias nuperas, et prima jura tori derelicti. Dea est accensa ; atque, inquit, reprime tuas querimonias, ingrate, Procrin obtineas. Quòd si meus animus aliquid prospicit, optabis non habuisse* eam: *atque irata me illi reddidit. Dum revertor, atque revolvo mecum Deæ monita, occœpi timere, ne uxor non bene custodivisset fœdera connubialia : atque pulchritudo et anni suadebant mihi credere* eam *adulterium commisisse : mores dehortabantur credere. Verùm tamen discesseram : verùm et hæc* Aurora *à quâ revertebar, erat exemplum adulterii ; verùm* nos *amantes omnia reformidamus. Niter fingere quod me sollicitet ; atque tentare muneribus fidem pudicitiæ. Aurora favet huic pavori ; atque vertit meam formam : (videor sensisse.) Subeo Athenas Palladias nulli cognoscendus, atque intro domum. Ipsa domus vacabat crimine, et indicia faciebat castitatis, atque erat sollicita ob dominum ablatum. Accessu vix dato ad Erechthei filiam per mille artes, cùm intuitus sum, obstupui : atque propemodum deserui fidei experimenta animo instituta : ægrè me repressi, quin agnoscerem vera ; ægrè quin ; ut decuit, suavia darem.*

NOTÆ.

702. *Hymetti.*] Qui Atticæ mons est, thymo, melle, apibus, et marmore nobilis.

704. *Rapit.*] Formosissimi juvenis amore incensa.

710. *Prima.*] Nam Procridi dederat fidem se cum aliâ muliere non coiturum.

Ib. *Deserti lecti.*] Derelictæ uxoris.

719. *Criminis.*] Aurora enim exemplo monstravit, quàm facilè mulieres in adulterium incidant.

720. *Quærere.*] Tzetzes 1 Chil. 20. narrat deprehensam à Cephalo cum Pteleonte juvene, à quo acceperat auream coronam.

726. *Erechthida.*] Quæ ipsa Procris est Erichthei filia.

728. *Fide.*] Pro *fidei*, antiquè.

Tristis

Tristis erat: sed nulla tamen formosior illâ
Esse potest tristi; desiderioque calebat
Conjugis abrepti. Tu collige, qualis in illâ,
Phoce, decor fuerit: quam sic dolor ipse decebat.
Quid referam, quoties tentamina nostra pudici
Reppulerint mores? quoties, Ego, dixeris, uni
Servor, ubicunque est: uni mea gaudia servo?
Cui non ista fide satìs experientia sano
Magna foret? non sum contentus: et in mea pugno
Vulnera; dum census dare me pro nocte paciscor.
Muneraque augendo tandem dubitare coëgi.
Exclamo: Malè tectus ego en, malè pactus adulter
Verus eram conjux: me, perfida, teste teneris.
Illa nihil: tacito tantummodo victa pudore
Insidiosa malo cum conjuge limina fugit:
Offensâque mei genus omne perosa virorum
Montibus errabat studiis operata Dianæ.
Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
Pervenit: orabam veniam; peccâsse fatebar,
Et potuisse datis simili succumbere culpæ
Me quoque muneribus; si munera tanta darentur:
Hoc mihi confesso, læsum priùs ulta pudorem,
Redditur, et dulces concorditer exigit annos.
Dat mihi præterea, tanquam se parva dedisset
Dona, canem munus; quem cùm sua traderet illi
Cynthia, Currendo superabit, dixerat, omnes.
Dat simul et jaculum; manibus quod (cernis) habemus.

Mæsta erat: verùm tamen nulla potest esse pulchrior quàm illa etiam dum mæsta fuit; atque flagrabat desiderio mariti sublati. Tu, Phoce, conjice, qualis fuerit in illâ venustas, quam ærumna ipsa sic decebat. Quamobrem dicam, quoties honesti mores coarguerint nostros conatus? quoties dixerit, Ego servor uni, ubicunque est: servo meam voluptatem uni? Cui sapienti istud periculum fidei non sit satìs tutum? Non sum expletus; et tendo in meum exitium, dum spondeo pretium pro nocte, atque cumulando dona subegi eam *denique vacillare. Vociferor; Ecce ego malè occultus, male promissus adulter, eram verus maritus: coargueris me teste, infida. Illa nihil* respondit; *sed tantùm superata secreto pudore vitat domum, in quâ sibi insidiæ erant structæ, cum perverso conjuge: atque odio habens totam gentem virorum ob meam injuriam, per montes vagatur dedita ministeriis Dianæ. Tum amor vehementior pervadit ossa* mea *cùm derelictus essem precabar ut ignosceret, et agnoscebam me in culpâ esse: et potuisse etiam in ejusmodi crimen venire oblatis donis, siquidem tanta dona offerrentur. Redit ad me postquam ea agnovissem antè ulta pudorem offensum; atque unanimis transigit annos amabiles. Dat mihi insuper, (sicuti dedisset se tanquam exiguum munus.) canem, quem cùm sua Diana illi daret, dixerat, antevertet cunctos cursu. Tradit mihi unà telum, quod,* ut *vides, tractamus manibus.*

NOTÆ.

732. *Conjugis.*] Mariti Cephali, quem putabat ab Aurorâ fuisse raptum.

737. *Fide.*] Pro *fidei*, iterum; nisi mavis cum uno Vaticano, *Cui non ista satìs fidei*, ut observavit Ciosanus.

739. *Census.*] Amplas suas divitias pro concubitu.

744. *Fugit.*] Atque tum ad Minoëm Cretæ regem pervenit, à quo jaculum inevitabile et canem Lælapa accepit, quem nulla fera posset evitare; quibus quidem muneribus ipsa quoque specie mutata Cephalum maritum ad fictum adulterium pellexit quod et pariter deprehenso exprobavit. Quanquam aliter Hyginus, itemque Ovidius noster.

745. *Offensâque mei.*] *Quòd me offendisset*, nam activè vox illa plerumque sumitur *offensi* passivè.

749. *Studiis.*] *Venationi.*

751. *Hoc.*] Non tamen satìs apertè neque utì suprà indicavimus, sese à Procri deceptum, ut obscurè fatetur.

755. *Cynthia.*] Diana, à Cyntho Deli insulæ monte, ubi nata dicitur.

XXVII. Muneris alterius quæ sit fortuna requiris ?
Accipe. Mirandi novitate movebere facti.
Carmina Laïades non intellecta priorum
Solverat ingeniis : et præcipitata jacebat
Immemor ambagum vates obscura suarum.
Scilicet alma Themis non talia linquit inulta.
Protinus Aöniis immittitur altera Thebis
Pestis ; et exitio multi pecorumque, suoque
Rurigenæ pavere feram. Vicina juventus
Venimus : et latos indagine cinximus agros.
Illa levi velox superabat retia saltu :
Summaque transibat positarum lina plagarum.
Copula detrahitur canibus, quos illa sequentes
Effugit, et volucri non secius alite ludit.
Poscor et ipse meum consensu Lælapa magno ;
Muneris hoc nomen. Jamdudum vincula pugnat
Exuere ipse sibi, colloque morantia tendit.
Vix bene missus erat ; nec jam poteramus, ubi esset,
Scire ; pedum calidus vestigia pulvis habebat :
Ipse oculis ereptus erat. Non ocior illo
Hasta, nec excussæ contorto verbere glandes,

XXVII. *Postisne quæ sit sors alterius doni ? Audi. Tangeris novitate facti stupendi. Laïades explicuerat ænigmata quæ majores non poterant comprehendere, atque vates ambigua dejecta humi procubuit oblita ænigmatum suorum. Nimirum alma Themis non sinit talia impunita. Extemplo aliud monstrum excitatur in Thebas Aonias ; atque plurimi coloni aluerunt feram damno pecorum atque suo. Proxima juventus accurrimus ; atque circumdedimus vastos campos indagine. Illa agilis superabat plagas facili saltu ; atque transgrediebatur supremos funes retium extensorum. Canes solvuntur, quos insequentes illa prævertit, neque aliter eos frustratur quàm avis volatilis. Meus Lælaps petitur à me unanimi voto ; Hoc erat nomen dono. Jam diu ipse nititur se expedire loris et collo ea detrahere quæ morabantur* eum inter currendum. *Vix bene solutus erat, neque jam poteramus nôsse ubi esset, Pulvis calidus retinebat impressionem pedum ; ipse erat sublatus ab oculis. Jaculum non fertur velociùs illo, neque globi emissi funda contortâ,*

NOTÆ.

757. *Alterius.*] *Canis* nempe.

759. *Carmina.*] Quibus Sphingis monstri ex Typhone et Echidnâ nati, ænigma continebatur: montem Sphingium juxta Thebas Sphinx ille insederat, unde in viatores impetum facere solebat. *Quodnam illud esset animal, quod manè quadrupes, meridie bipes, vesperi tripes esset?* interrogabat : cui rei cùm nullus posset satisfacere, imperitos laniabat. Ænigma verò dissolvit Oedipus, qui *Hominum animal illud esse dixit*, de quo Sphinx loquebatur ; *siquidem ille in infantiâ manibus et pedibus repens veriùs quàm incedens quadrupes videretur, cùm adolescens bipes, senio confectus et baculo nitens tripes dici mereretur.* Atque hujus solutionis dolore sese Sphinx de saxo præcipitem dedit.

759. *Laïades.*] *Oedipus* Laii Thebanorum regis filius.

761. *Vates obscura.*] Sphinx monstrum capite et vultu puellam, alis avem, reliquo corpore leonem referens ; à Junone adversus Thebanos immissum.

762. *Themis.*] Cœli ac Terræ filia, quæ homines quod fas sit servare docebat, cujus vetustissimum fuit in Bœotiâ oraculum.

Ib. *Talia.*] (i. e.) Cædem Laii et nuptias Oedipi cum matre suâ Jocastâ.

763. *Aöniis.*] *Bœotiis* ; est enim Aonia Bœotiæ pars montana.

764. *Pestis.*] De vulpe intelligit : quomodo et alibi *pestis Nemeæ* pro Leone sumitur.

765. *Pavere.*] Non modò eam feram pueros rapuisse, sed ei trigesimo quoque die unum expositum fuisse, quem ablatum devorabat, narrant Ant. Liberalis.

766. *Indagine.*] Hoc est, hominum, plagarum, retium, formidinum circumducto. Venationi vox propria.

770. *Ludit.*] Deludit, decipit. Vulpes enim circumcurrendo maximè canes eludunt.

771. *Lælapa.*] Qui canis fuit Cephalo à Procri datus, ab impetu et velocitate sic dictus.

772. *Vincula.*] Vinculum, quo tenebatur.

Nec Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
Collis apex medii subjectis imminet arvis :
Tollor eò, capioque novi spectacula cursûs :
Quà modò deprendi, modò se subducere àb ipso
Vulnere visa fera ést. Nec limite callida recto,
In spatiumque fugit ; sed decipit ora sequentis :
Et redit in gyrum, ne sit suus impetus hosti.
Imminet hic, sequiturque parem : similisque tenenti
Non tenet, et vacuos exercet in aëra morsus.
Ad jaculi vertebar opem : quod dextera librat
Dum mea, dum digitos amentis indere tento,
Lumina deflexi : revocataque rursus eòdem
Rettuleram, medio (mirùm) duo marmora campo
Adspicio : fugere hoc, illud latrare putares.
Scilicet invictos ambo certamine cursûs
Esse Deus voluit ; si quis Deus adfuit illis.
XXVIII. Hactenus : et tacuit. Jaculo quod crimen in ipso ?
Phocus ait. Jaculi sic crimina reddidit ille.
Gaudia principium nostri sint, Phoce, doloris.
Illa priùs referam. Juvat ô meminisse beati
Temporis, Æacida, quo primos ritè per annos
Conjuge eram felix ; felix erat illa marito.
Mutua cura duos, et amor socialis habebat.
Nec Jovis illa meo thalamos præferret amori :
Nec me quæ caperet, non si Venus ipsa veniret,
Ulla erat. Æquales urebant pectora flammæ.
Sole ferè radiis feriente cacumina primis,
Venatum in silvis juveniliter ire solebam :
Nec mecum famulos, nec equos, nec naribus acres

neque levis sagitta ab arcu Gortyniaco. Culmen montis medii tollitur super campos subjectos : Illuc ascendo, atque specto novos cursus : unde fera conspecta est interdum corripi, nunc se subtrahere ab ipso vulnere. Neque vafra fugit recto calle, et in campum, sed eludit rictus insequentis : et recurrit in circulum, ne hostis Lælaps utatur suis viribus. Hic urget, et sequitur eam in cursu sibi æqualem, atque similis corripienti non corripit, atque intentat morsus inanes in aërem. Confugiebam ad auxilium teli : quod dum dextera vibrat, dum conor inferere digitos in amenta, dimovi oculos ; atque reflexeram rursus reductos ad eundem locum, video (monstrùm) duo marmorea signa in mediâ planitie : crederes hoc fugere, illud latrare. Nempe Deus voluit utrumque indomitum esse in contentione cursûs : si quis Deus auxilio fuit illis.

XXVIII. *Huc usque* locutus est Cephalus ; *dein siluit. Quâ in culpâ fuit telum, inquit, Phocus ? Ille sic exponuit culpam teli. Lætitia sit initium nostræ ærumnæ, Phoce : eam priùs narrabo. Gratum est, ô Æacida, recordari felicis temporis, quo eram perfectè beatus uxore primis annis : illa erat beata viro. Sollicitudo reciproca, atque amor conjugalis tenebat ambos ; neque illa anteponeret lectum Jovis meo amori ; neque ulla erat, quæ me amore incenderet, non si Venus ipsa adesset. Par amor flagrabat in corde* utrinsque. *Quamprimum ferè sol illustraverat* montium *fastigia radiis suis, consueveram proficisci ad venationem in nemora more juvenum : neque patiebar servos, neque equos, neque canes odiros mecum,*

NOTÆ.

778. *Gortyniaco.*] *Cretensi Gortyn* enim, quæ et *Gortys* dicitur, Cretæ insulæ urbs est, sagittariâ arte celeberrima.

782. *Fera.*] Vulpem hanc Teumessiam, à Teumesso Thebanorum vico, vocat Pausanias in Bœoticis. Palæphatus verò et Tzetzes 1 Chil. 20. virum fuisse aiunt, cui nomen Alopex, &c.

784. *Ne sit suus.*] Non enim possunt toto impetu currere canes, cùm tergiversantem perque varios orbes sese morsibus subtrahentem feram persequuntur.

788. *Amentis.*] *Amenta* sunt lora, quibus jacula faciliùs longiusque emittuntur.

790. *Marmora.*] In quæ fera et canis mutati sunt, uti quidem Nasoni placuit; nam illi aliter.

792. *Ambo.*] Pro *ambos* antiquè.

798. *Æacida.*] Phocum Æaci filium alloquitur.

Ire

Ire canes, nec lina sequi nodosa sinebam.
Tutus eram jaculo. Sed cum satiata ferinæ
Dextera cædis erat ; repetebam frigus, et umbras,
Et, quæ de gelidis halabat vallibus, auram.
Aura petebatur medio mihi lenis in æstu :
Auram expectabam ; requies erat illa labori.
Aura (recordor enim) venias, cantare solebam ;
Meque juves, intresque sinus, gratissima, nostros ;
Utque facis, relevare velis, quibus urimur, æstus..
Forsitan addiderim (sic me mea fata trahebant)
Blanditias plures : et, Tu mihi magna voluptas,
Dicere sim solitus, tu me reficisque, fovesque :
Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola ; meoque
Spiritus iste tuus semper captatur abore.
Vocibus ambiguis deceptam præbuit aurem
Nescio quis : nomenque auræ tam sæpe vocatum
Esse putans nymphæ, nympham mihi credit amari.
Criminis extemplò ficti temerarius index
Procrin adit ; linguâque refert audita susurra.
Credula res amor est. Subito collapsa dolore,
Ut sibi narratur, cecidit ; longoque refecta
Tempore, se miseram, se fati dixit iniqui :
Deque fide questa est. Et crimine concita vano,
Quòd nihil est, metuit; metuit sine corpore nomen :
Et dolet infelix veluti de pellice verâ.
Sæpe tamen dubitat, speratque miserrima falli ;
Indicioque fidem negat ; et, nisi viderit ipsa,
Damnatura sui non est delicta mariti.
Postera depulerant Auroræ lumina noctem ;
Egredior, silvasque peto : victorque per herbas,
Aura veni, dixi, nostroque medere labori.
Et subitò gemitus inter mea verba videbar
Nescio quos audîsse. Veni, tamen, optima, dixi.
Fronde levem rursus strepitum faciente caducâ,
Sum ratus esse feram ; telumque volatile misi.
Procris erat ; medioque tenens in pectore vulnus,

venire, neque retia nodosa apportari. Securus eram telo. Sed cùm manus expleta erat nece ferinâ, me recipiebam ad frigus et umbras atque auram, quæ oriebatur ex frigidis vallibus, aura à me requirebatur in medio calore : Expectabam auram ; illa erat recreatio labori. Consueveram canere, (nam memini) accedas aura ; atque mihi sis solatio, subeas gremium nostrum, amabilis ; atque ut soles, velis lenire calores quibus ardemus. Fortè adjecerim plura lenocinia: (ita me fata cogebant) atque consueverim dicere, Tu mihi summa voluptas, tu me restituis, atque solaris, tu facis ut diligam nemora, et loca deserta ; et tuus halitus semper captatur ab ore meo. Nescio quis adhibuit aures falsas sonis ancipitibus ; atque credens nomen auræ toties citatum esse nymphæ, arbitratur nympham à me diligi. Continuò inconsultus delator falsi criminis adoritur Procrin, atque narrat quæ audîeratlinguâ trepidâ. Amantes omnia facilè *credunt. Cùm sibi referretur, procubuit oppressa dolore repentino ; et recreata post longum tempus, se infelicem, se perversi fati* fœminam *prædicavit. atque conquesta est de fide* meà ; *atque impulsa falso delicto, timet quod nihil est, timet nomen sine re ; atque misera sollicita est tanquam de certâ adulterâ. Attamen sæpe hæret, atque infelicissima sperat decipi, et non adhibet fidem accusationi, et nisi ipsa conspexerit, non est damnatura crimina sui viri.* Cùm *sequens Auroræ lumen fugaverat tenebras, discedo, atque me confero in nemora: et voti compos, atque stratus in herbâ, Aura ades, dixi, atque succurre nostri labori. Atque repentè videbar audîsse nescio quæ suspiria inter meas voces : Accede tamen optima, dixi. Cùm denuo folia cadentia levem strepitum ederent, credidi adesse feram* aliquam ; *atque contorsi jaculum volatile. Procris erat ; atque habens plagam in medio pectore,*

NOTÆ,

814. *Sinus.*] Qui æstuant, pectus captandæ auræ aperiunt ; ibi enim potissimùm calores sentiuntur.

836. *Victor.*] *Ferarum cæde satiatus.*

Hei

Hei mihi ! conclamat. Vox est ubi cognita fidæ
Conjugis, ad vocem, præceps amensque cucurri.
Semianimem, et sparsas fœdantem sanguine vestes,
Et sua (me miserum !) de vulnere dona trahentem
Invenio ; corpusque meo mihi charius ulnis
Sontibus attollo, scissâque à pectore veste
Vulnera sæva ligo ; conorque inhibere cruorem :
Neu me morte suâ sceleratum deserat, oro.
Viribus illa carens, et jam moribunda, coëgit
Hæc se pauca loqui : per nostri fœdera lecti,
Perque Deos supplex oro, superosque, meosque ;
Per si quid merui de te bene : perque manentem
Nunc quoque, cùm pereo, causam mihi mortis, amorem ;
Ne thalamis Auram patiare ïnnubere nostris.
Dixit ; et errorem tum denique nominis esse
Et sensi, et docui. Sed quid docuisse juvabat ?
Labitur : et parvæ fugiunt cum sanguine vires.
Dumque aliquid spectare potest, me spectat ; et in me
Infelicem animam nostroque exhalat in ore.
Sed vultu meliore mori secura videtur.
Flentibus hæc lacrymans heros memorabat ; et ecce
Æacus ingreditur duplici cum prole, novoque
Milite ; quem Cephalus cum fortibus accipit armis.

Hei mihi ! exclamat, Postquam ego cognovi vocem fidæ uxoris, accurri festinans atque exanimis ad vocem. Infelix reperio semivivam et inficientem amictus suo cruore, atque evellentem jaculum, *quod mihi dono dederat, ex plaga ; et sublevo corpus mihi carius meo manibus scelestis ; et amictu derepto à pectore curavi crudele vulnus ; atque nitor reprimere sanguinem, et precor ne me scelestum destituat suo obitu. Illa exhausta viribus, et jam obiens, sibi vim fecit, ut hæc pauca proferret : Precor humilis per Deos cælestes, et meos, per si quid bene sum merita de te, et per amorem causam meæ necis, nunc etiam perseverantem cùm morior, ne sinas Auram succedere nostris thalamis. Sic ait, et tum denique et cognovi, et admonui eam erravisse de nomine. Verùm quid proderat admonuisse ? Deficit, et exiguæ vires abeunt cum cruore. Et dum licet aliquid intueri, me intuetur, atque exspirat miseram animam in me et in nostro ore. Secura verò facta videtur obire facie minùs inquietâ. Lugens* Cephalus *narrabat ista lugentibus ; et ecce Æacus intrat cum duobus filiis, atque milite recenter conscripto ; quem Cephalus accipit cum strenuis viris armatis.*

NOTÆ.

830. *Nomen.*] Auræ, quod non minùs illi fatale, quàm Auroræ priùs. Namque Procris timens Auroram, ut habet Hygin. fab. 189. matutino tempore secuta eum, ut observaret, inter virgulta delituit, quæ cùm Cephalus moveri vidit, jaculum inevitabile misit, et Procrin conjugem suam interfecit.

853. *Meos.*] Inferos dicit, ad quos descendebat.

857. *Errorem nominis.*] Credidit nempe Procris Auram, Amicæ nomen esse, quæ sibi suum Cephalum subtraheret.

861. *Nostroque.*] Ad veterum alludit morem, quibus, prout quisque moribundo charissimus solemne fuit expirantis fugientem animam et extremum halitum excipere, et oculos claudere, *Et extremus si quis super halitus errat, ore legam*—Anna Didonis soror. Æn. 4.

862. *Secura.*] Pellicis curâ liberata. Jam enim ex Cephalo cognoverat *auram* non esse nympham, ut ipsa putabat, sed levem ventorum flatum.

Ib. *Meliore.*] *Ante diem morior, sed nullâ pellice læsa: Hoc faciet positam te mihi terra levem.* Hæc eadem Procris, L. III. de Arte amandi.

864. *Duplici*] Telamone et Peleo, qui copias, Atheniensibus auxilium, conscripserant.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

MINOS interim Alcathoën obsidet. Quâ captâ, Nisus in Haliætum, et Scylla in Cirin fuerunt translati. Hinc in Cretam ille reversus est, ubi Minotaurus labyrintho erat inclusus. Quem cùm Theseus deinde de medio sustulisset, cum Ariadne in patriam rediens, eam in itinere dereliquit. Hinc eam Bacchus assumpsit, ejusque coronam inter sidera collocavit. Icarus verò, cùm ex insulâ conaretur post patrem evolare, submersus est; ejusque exsequias celebrantem patrem vidit perdix, è Talo nupèr transformata. Theseus interea, cùm valde celebris jam esset, ad aprum Calydonium (cujus interfectore sublato, sorores ejus in Meléagrides aves Mutatæ sunt,) fuit convocatus. Inde ad Acheloum divertitur, et Echinades insulas conspicit, in quas Naiades erant conversæ. Quod ita fieri potuisse, Lelex primum Baucidis et Philemonis probat exemplo, qui in arbores fuerint commutati; sicut et domus ipsorum in templum, ac pagus ipse in stagnum. Achelous deindé Protei et Mestræ transformationes adjicit, ac suas denique, quibus usus quondam fuerat, cùm ipsum premeret Hercules, gratiâ Deïaniræ.

JAM nitidum retegente diem, noctisque fugante
Tempora Lucifero, cadit Eurus; et humida surgunt
Nubila. Dant placidi cursum redeuntibus Austri
Æacidis, Cephaloque; quibus feliciter acti

INTERPRETATIO.

I. *Lucifero jam aperiente clarum diem, atque depellente tempora noctis subsolanus flare desinit; atque nubes humidæ ingruunt. Noti lenes permittunt reditum Æacidis revertentibus, atque Cephalo; à quibus feliciter impulsi*

NOTÆ.

2. *Cadit Eurus.*] Qui Cephalo, ex Æginâ insulâ, Athenas redituro adversus erat.

Ib. *Lucifero.*] Lucifer stella est Veneris, quinque errantium insima terræque proxima.

4. *Æacidis.*] Militibus ab Æaco in auxilium Athenas missis, et Cephalo datis. *Nam Telamon fraterque viros ad bella parabant*, v. 676. lib. 7.

Ante

Ante expectatum portus tenuêre petitos.
Interea Minos Lelegeï littora vastat;
Prætentatque sui vires Mavortis in urbe
Alcathoë, quam Nisus habet; cui splendidus ostro
Inter honoratos medio de vertice canos
Crinis inhærebat, magni fiducia regni.
Sexta resurgebant orientis cornua Phœbes;
Et pendebat adhuc belli fortuna; diuque
Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis.
Regia turris erat vocalibus addita muris;
In quibus auratam proles Latoïa fertur
Deposuisse lyram: saxo sonus ejus inæhsit.
Sæpe illuc solita est ascendere filia Nisi,
Et petere exiguo resonantia saxa lapillo;
Tum cùm pax esset. Bellum quoque sæpe solebat
Spectare, èque illâ rigidi certamina Martis.
Jamque morâ belli procerum quoque nomina nôrat,
Armaque, equosque, habitusque, Cydoneasque pharetras.
Noverat ante alios faciem ducis Europæi;
Plùs etiam, quam nôsse sat est. Hâc judice Minos,
Seu caput abdiderat cristatâ casside pennis,
In galeâ formosus erat; seu sumserat auro
Fulgentem clypeum, clypeum sumsisse decebat.
Torserat adductis hastilia lenta lacertis;
Laudabat virgo junctam cum viribus artem.
Imposito patulos calamo sinuaverat arcus,
Sic Phœbum sumtis jurabat stare sagittis:

appulerunt ad portus Athenienses *optatos priusquam expectarentur. Intereu Minos depopulatur eras Lelegeïas, periculum facit virium suarum bellicarum in urbe Alcathoë, quam Nisus possidet: cui pilus insignis colore purpureo de medio vertice inter venerandos canos erat firmamentum potentis regni. Sexta cornua lunæ resurgentis renovabantur, et belli eventus erat adhuc incertus; et victoriu diu fertur inter utrumque incertis pennis. Turris regia erat adjuncta muris resonantibus, in quibus* Apollo, *filius Latonæ, dicitur deposuisse lyram: Sonus ejus mansit in lapidibus. Nata Nisi consueverat illuc sæpe ascendere, atque percutere vocales lapides parvo silice, dum esset* tempus *pacis. Consueverat quoque sæpe inde intueri exercitus, et pugnas duri Martis. Jamque etiam didicerat per diuturnitatem belli nomina ducum, et arma et equos, et cultus et pharetras Cretenses. Noverat præsertim vultus ducis Europæi, plùs etiam quàm nosse expedît. Ejus arbitrio, seu Minos texerat caput galeâ cristis ornatâ, in galeâ pulcher erat; seu corripuerat clypeum radiantem auro, pulchrum erat corripuisse clypeum. Vibraverat longa jacula brachiis ictum librantibus. puella probabat solertiam additam viribus. Adduxerat arcus curvatos aptatâ sagittâ, jurabat Apollinem sic consistere sagittis correptis.*

NOTÆ.

6. *Lelegeïa.*] *Megarensia* dicit. Atticis proxima, à Lelege Ægyptio advenâ, qui Megara instauravit, incolasque à se Lelegas nominari voluit; cujus nepotes, Scirones et Nisus, de regno disceptantes arbitrum delegerunt Æacum; is regnum Niso adjudicavit. Pausan. in Atticis. *Vide Farnab.*

8. *Alcathoë.*] Megara dicit, ab Alcathoo, Pelopis filio, restaurata et munita.

Ib. *Nisus.*] Pandionis, Athenarum regis filius, cui in divisione regni à patre facta Megara obtigerunt. Strabo. l. IX.

10. *Fiducia.*] Siquidem quàm diu illum crinem Nisus haberet, in fatis erat ut regno privari non posset.

11. *Sexta.*] Adeóque sextus mensis erat ab inceptà obsidione.

13. *Dubiis.*] Quibus modò in hanc modò in adversam partem inclinare solet.

14. *Vocalibus.*] Alcathoo Megara mœnibus cingenti operam navans Apollo lyram deposuit; sonus autem lyræ in subjectos lapides transiît, ita ut si quis calculo eos percusserit, sonum redderent. Pausan. in Att.

17. *Filia Nisi.*] *Scylla* est.

22. *Cydoneasque.*] *Cretenses*, à Cydone Cretæ urb.

23. *Europæi.*] *Minoïs*, Europæ ex Jove filii.

24. *Plùs.*] Quia ejus amore correpta ad patriæ proditionem pellecta fuit.

Cùm

Cùm verò faciem demto nudaveratære,
Purpureusque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi, spumantiaque ora regebat:
Vix sua, vix sanæ virgo Niscïa compos
Mentis erat. Felix jaculum, quod tangeret ille,
Quæque manu premeret, felicia fræna vocabat.
Impetus est illi, (liceat modò) ferre per agmen
Virgineos hostile gradus: est impetus illi,
Turribus è summis in Gnossia mittere corpus
Castra: vel æratas hosti recludere portas;
Vel si quid Minos aliud velit. Utque sedebat
Candida Dictæi spectans tentoria regis:
Læter ait, doleamne geri lacrymabile bellum,
In dubio est. Doleo quòd Minos hostis amanti est.
Sed nisi bella forent, numquid mihi cognitus esset?
Me tamen acceptâ poterat deponere bellum
Obside: me comitem, me pacis pignus habere.
Si, quæ te peperit, talis, pulcherrime rerum,
Qualis es ipse, fuit, meritò Deus arsit in illâ.
O ego ter felix, si pennis lapsa per auras
Gnossiaci possem castris insistere regis:
Fassaque me, flammasque meas, quâ dote, rogarem,
Vellet emi! tantùm patrias ne posceret arces.
Nam pereant potiùs sperata cubilia, quàm sim
Proditione potens. Quamvis sæpe utile vinci
Victoris placidi fecit clementia multis.
Justa gerit certè pro nato bella perempto:
In causâque valet, causamque tuentibus armis.
Ut puto, vincemur. Qui si manet exitus urbem,
Cur suus hæc illi reserabit mœnia Mavors,
Et non noster amor; meliùs sine cæde, moràque,

Cùm verò retexerat vultus depositâ æreâ galeâ utque purpurâ indutus insidebat dorso equi candidi decorato phaleris, et coërcebat ora frementia, vix puella. Niseïa erat in suâ potestate, *vix sani animi. Dicebat telum beatum quod ille tractaret, et habenas beatas, quas manu teneret. Optat, modò concedatur, inferre gressus virgineos in exercitum hostilem; optat impellere corpus* suum *ex culmine turris in castra Gnossia, vel aperire valvas ære munitas hosti; vel si Minos aliquid aliud cupiat. Cúmque sederet aspiciens alba tentoria regis Dictæi: Nescio, inquit, an lætandum mihi potiùs sit quàm dolendum quòd* hoc *bellum luctuosum geratur. Molestum est quòd Minos est hostis amanti: Verùm nisi bellum esset, anne mihi esset notus? Nihilominus poterat bello finem imponere me acceptâ obside.* poterat *habere me comitem et pignus pacis. Si* illa *quæ te genuit, formosissime* omnium *rerum, fuit talis qualis tu es, jure Deus illam perditè amavit. O ego ter beata, si vecta pennis per aërem, possim pervenire ad castra regis Gnossiaci, et confessa quæ ego sim, et qualis sit meus amor, rogarem* ipsum *quâ dote vellet emi! Tantùm ne peteret arces patrias. Nam excidam potiùs thalamis expetitis, quam votis potiar prodendo* pa*trem; quamquam clementia victoris modesti causa est ut bonum fuerit multis subigi. Profectò arma infert justa prœlio occiso; atque potentior est in causâ, et in armis quibuscum defendit causam. Credo equidem superabimur: Qui finis si destinetur urbi; quamobrem sua vis bellic aperiet illi istos muros, et non noster Amor! Meliùs poterit vincere sine strage,*

NOTÆ.

40. *Gnossia.*] Minoïs, cui Gnossus, Cydon, Gortyn, centum denique, ut volunt, Cretæ urbes serviebant, à quibus poëtæ sua sumpserunt insulæ epitheta.

43. *Dictæi.*] *Minoïs* iterum, à Dicte Cretæ monte sic dicti.

48. *Obside.*] Et sanè regum liberi *obsides* plerumque pacis et fœderum poscebantur olim et dabantur.

49. *Quæ.*] *Europa*, ex quâ Jupiter Minoëm, cum Rhadamantho et Sarpedone suscepit.

53. *Me.*] Quòd nisi regis essem filia.

54. *Vellet emi.*] Alludit fortè poëta ad consuetudinem veterum, apud quos tribus modis nuptiæ fiebant, *usu, confarreatione et coëmptione.*

58. *Nato.*] *Androgeo*, ab Atheniensibus ex invidiâ cæso, lib. VII. ver. 671.

Impen-

Impensâque sui poterit superare cruoris.
Quàm metuo certè, ne quis tua pectora, Minos,
Vulneret imprudens! quis enim tam dirus, ut in te
Dirigere immitem, nisi nescius, audeat hastam?
Cœpta placent, et stat sententia tradere mecum
Dotalem patriam, finemque imponere bello.
Verùm velle parum est. Aditus custodia servat;
Claustraque portarum genitor tenet. Hunc ego solùm
Infelix timeo; solus mea vota moratur.
Dîi facerent, sine patre forem! sibi quisque profectò
Fit Deus. Ignavis precibus fortuna repugnat.
Altera jamdudum succensa cupidine tanto
Perdere gauderet, quodcunque obstaret amori.
Et cur ulla foret me fortior? ire per ignes,
Per gladios ausim. Neque in hoc tamen ignibus ullis,
Aut gladiis opus est: opus est mihi crine paterno.
Illa mihi est auro pretiosior, illa beatam
Purpura me, votique mei factura potentem.
Talia dicenti, curarum maxima nutrix,
Nox intervenit; tenebrisque audacia crevit.
Prima quies aderat, quâ curis fessa diurnis
Pectora somnus habet. Thalamos taciturna paternos
Intrat; et (heu facinus!) fatali nata parentem
Crine suum spoliat; prædâque potita nefandâ
Fert secum spolium sceleris; progressaque portâ
Per medios hostes (meritis fiducia tanta est)
Pervenit ad regem, quem sic affata paventem:
Suasit amor facinus. Proles ego regia Nisi,
Scylla, tibi trado patriosque meosque penates:
Præmia nulla peto, nisi te. Cape pignus amoris,
Purpureum crinem. Nec me nunc tradere crinem,
Sed patrium tibi crede caput. Sceleratque dextrâ

et cunctatione, et dispendio sui sanguinis. Quàm timeo certè, ne aliquis temerarius lædat tuum cor, Minos! quis enim tam crudelis, ut nisi ignarus, non vereatur intendere in te sævum hastile? Consilia mihi *probantur, et decrevi offerre mecum patriam in dotem; atque exitum statuere bello. At leve est optare. Præsidia custodiunt ingressus; et pater habet firmamenta valvarum. Misera hunc unum reformido:* ille *unus obstat* meis *desideriis. Utinam sine parente essem! quilibet sanè sibi sit Deus: Fortuna resistit votis inertibus.* Quæ vis *alia* puella *æstuans tam gravi amore jamdiu lætaretur prodere quidquid moraretur amorem: Et quamobrem ulla esse deberet me audentior? Non reformidem incedere per flammas* aut *per enses. Neque tamen ad hoc egeo ullis flammis aut ensibus: egeo pilo paterno. Ille purpureus crinis est mihi carior auro, ille me faciet felicem, et compotem mei desiderii. Nox maxima fautrix sollicitudinum, corripuit talia volventem, atque confidentia aucta est caligine. Primum tempus somni aderat, quo sopor retinet corpora defatigata sollicitudinibus diurnis. Subit cubiculum patris sine strepitu; et (heu nefas) filia revellit patri pilum fatalem; et compos rapinæ nefariæ secum portat prædam festinans et egressa portâ (tanta est: spes beneficii) per medios hostes accedit ad regem; quem;* novitate rei *obstupefactum, sic allocuta est: Amor auctor fuit facinoris. Ego Scylla, filia regis Nisi, tibi prodo Deos patrios et meos, nullum opto mercedem præter te. Sume pilum rubrum, pignus amoris; neque arbitreris me nunc tibi offerre pilum, sed vitam paternam. Atque manu*

NOTÆ.

72. *Sibi quisque.*] Ut apud Virg. *Sua cuique Deus fit dira cupido.*

75. *Fatali crine.*] In quo urbis fata continebantur. Crinis hic fatalis significat secretum. Nisi consilium, quod in capite summo fuit: hoc autem hostibus prodito, nîl superest nisi urbis expugnatio.

88. *Meritis.*] Cùm Minoï patrem patriamque perfida proderet.

Munera

Munera porrexit. Minos porrecta refugit :
Turbatusque novi respondit imagine facti :
Dî te submoveant, ô nostri infamia sæclî,
Orbe suo : tellusque tibi pontusque negentur.
Certè ego non patiar Jovis incunabula Creten,
Quæ meus est orbis, tantum contingere monstrum.
Dixit : et, ut leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit, classis retinacula solvi
Jussit ; et æratas impelli remige puppes.
Scylla, freto postquam deductas nare carinas,
Nec præstare ducem sceleris sibi præmia vidit,
Consumptis precibus violentam transit in iram :
Intendensque manus, passis furibunda capillis,
Quò fugis, exclamat, meritorum auctore relictâ,
O patriæ prælate meæ, prælate parenti ?
Quo fugis, immitis ? cujus victoria nostrum
Et scelus et meritum est. Nec te data munera, nec te
Noster amor movit ; nec quòd spes omnis in unum
Te mea congesta est ; nam quò deserta revertar ?
In patriam ? superata jacet. Sed finge manere :
Proditione meâ clausa est mihi. Patris ad ora,
Quæ tibi donavi ? Cives odêre merentem :
Finitimi exemplum metuunt. Obstruximus orbem
Terrarum nobis, ut Crete sola pateret.
Hâc quoque sic prohibes ? sic nos, ingrate, relinquis ?
Non genitrix Europa tibi, sed inhospita Syrtis,
Armeniæve tigres, Austrove agitata Charybdis.
Nec Jove tu natus : nec mater imagine tauri
Ducta tua est. Generis falsa est ea fabula vestri.

sua dona nefanda. Minos adversatur oblata : atque territus cogitatione inauditi sceleris, Dii inquit, te tollant suo polo, ô dedecus nostræ ævi ; terraque et aqua tibi interdicantur. Profectò, inquit, ego non sinam tantum monstrum tangere Creten cunas Jovis, quæ meum est regnum. Sic ait ; et postquam legislator æquissimus dedisset leges devictis hostibus, imperavit vincula classis solvi, et naves ære instructas agi. Cùm Scylla advertit puppes immissas pelago natare, neque ducem sibi reddere mercedem flagitii ; exhaustis precibus erumpit in acrem iram ; et vesana porrigens manus, sparsâ comâ, vociferatur. Quo fugis, ô præposite patri, me, quæ beneficii illius auctor fui, derelicta ? Quò fugis, barbare ? cujus victoria fuit per nostrum flagitium et beneficium. Neque oblata dona, neque noster amor tetigit te ; neque quòd omnis spes mea posita est in te solo ? Nam quò redeam destituta ? In patriam ? Illa victa jacet. At pone eam stare : mihi est denegata ob meam proditionem. In conspectum patris, quem tibi tradidi ? Cives odio prosequuntur me, quæ id merita sum. Vicini reformidant exemplum. Exulamus orbe ; ita ut sola Crete ex toto mundo nobis aperta esset. Sic arces etiam ab eâ ? Sic nos desertis, ingrate ? Europa non te genuit, sed Syrtis inhospita, et tigres Armeniæ, vel Charybdis vento vexata. Neque tu Jove natus ; neque mater delusa est specie tauri, ea fabula vestræ stirpis est ficta.

NOTÆ.

95. *Refugit.*] Quippe Justitiæ famâ apud inferos constitutum judicem denique, tantum scelus admittere dedecuisset. Neque verò poëtarum fuit commentum ejusmodi ethnicorum virtus : illius exempla plurima habent historici.

97. *Dî te.*] Supplicium, quo olim afficiebantur parricidæ, Scyllæ Minos imprecatur. Corio namque insuebantur cum simiâ, gallo, et serpente, ac in mare aut fluvium projiciebantur, ne aut cœlum aspicere, aut in terrâ, aquâve quiescere possent.

100. *Monstrum.*] Quod contra naturam, monstrum vocatur, patrem autem prodi à filiâ maximè contra naturam est.

111. *Scelus.*] Qui prodidit patrem.

Ib. *Meritum.*] Quia victorem effecit Minoëm.

120. *Syrtis.*] Syrtes dicuntur loca illa vadosa et scopulosa littoris Africi, cujus accolæ feri et peregrinis infestissimi habiti sunt.

121. *Armeniæve tigres.*] Quæ in Armeniâ Asiæ regione ferocissimæ inveniuntur.

122. *Tauri.*] Pulcherrimi tauri formam induisse Jovem, quâ Europam delusit et rapuit, suprà vidimus.

Cùm puer audaci cœpit gaudere volatu ;
Deseruitque ducem : cœlique cupidine tactus
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia Solis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ : nudos quatit ille lacertos :
Remigioque carens non ullas percipit auras.
Oraque cœruleâ patrium clamantia nomen
Excipiuntur aquâ : quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi, es ? quâ te regione requiram,
Icare, dicebat ? Pennas aspexit in undis ;
Devovitque suas artes ; corpusque sepulchro
Condidit ; et tellus à nomine dicta sepulti.
Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
Garrula ramosâ prospexit ab ilice perdix :
Et plausit pennis : testataque gaudia cantu est ;
Unica tunc volucris ; nec visa prioribus annis :
Factaque nupèr avis, longum tibi, Dædale, crimen.
Namque huic tradiderat, fatorum ignata, docendam
Progeniem germana suam, natalibus actis
Bis puerum senis, animi ad præcepta rapacis.
Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum : ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes ; et serræ repperit usum
Primus : et ex uno duo ferrea brachia nodo
Vinxit ; ut, æquali spatio distantibus illis,
Altera pars staret, pars altera duceret orbem.
Dædalus invidit ; sacrâque ex arce Minervæ

cùm adolescens cœpit exultare volatu temerario. et reliquit ducem, atque impulsus desiderio cœli, carpsit viam sublimiùs. Propinquitas solis fervidi liquefacit ceras odoratas, quæ erant vincula pennarum. Ceræ tabuerant : ille movet brachia nuda, et destitutus remigio, nullo sustentatur aëre : et ora citantia nomen patrium excipiuntur aquâ cœruleâ quæ habuit nomen ab illo. At miser parens, neque jam parens, Icare, inquit, Icare, inquit, Ubi es ? quâ orâ te vestigem, Icare, dicebat ? videt pennas inter fluctus, et maledixit suis artibus ; et sepulturæ mandavit corpus ; atque terra appellata est à nomine Icari *ibi inhumati. Perdix loquax prospexit ab ilice frondosâ hunc sepelientem corpus infelicis filii ; et alas concussit, et indicia fecit lætitiæ canendo :* Perdix quidem *tunc avis sola neque conspecta superiore ætate, et nupèr facta avis, tibi magnum probrum, Dædale. Namque soror ejus, fati nescia, huic dederat suum filium instituendum, puerum natum annos duodecim, ingenio discendi avido. Ille etiam imitatus est spinas, quas observabat in medio pisce : atque incidit ferro acuto dentes continuos ; et invenit usum serræ. Primus etiam junxit duo brachia ferrea ex uno nodo ; ut illis dissitis æquali spatio, pars altera hæreret, pars altera describeret circulum. Dædalus livore tactus est, atque* illum *dejecit ex sacrâ arce Minervæ.*

NOTÆ.

223. *Puer.*] *Icarus*, Dædalum patrem, sequi contemnens.

228. *Remigio.*] *Alarum remigio* usus quoque Virgilius : non eos re profectò, siquidem non alis, sed navi, velis novi cujusdam artificii instructa, regiam Minoïs classem Dædalus effugerit, quæ tamen Icarum scopulo cum navi impactum, corripuit.

230. *Aquâ.*] *Mari*, quod ab Icaro *Icarium* dictum est, sicuti et insula Samo proxima ab eodem Icariæ nomen accepit.

237. *Ab ilice.*] Quanquam rarissimè arboribus perdices insident.

240. *Longum.* Quippe perdicem, quem alii Colum, diversis itemque nominibus nonnulli appellant, sororis filium, Dædalus per invidiam, quòd multo ingenio valeret, de tecto dejecit ; quem quidem excipiens Minerva, in *perdicem* avem mutavit.

245. *Traxit.*] Qui ad spinæ exemplum serram invenit.

247. *Ex uno.*] Illum circini quoque inventorem fuisse ait.

Præ-

Præcipitem misit, lapsum mentitus. At illum,
Quæ favet ingeniis, excepit Pallas; avemque
Reddidit: et medio velavit in aëre pennis.
Sed vigor ingenii quondam velocis, in alas,
Inque pedes abiît: Nomen, quod et antè, remansit
Non tamen hæc altè volucris sua corpora tollit,
Nec facit in ramis altoque cacumine nidos;
Propter humum volitat; ponitque in sepibus ova,
Antiquique memor, metuit sublimia, casûs.
IV. Jamque fatigatum tellus Ætnea tenebat
Dædalon: et sumtis pro supplice Cocalus armis
Mitis habebatur. Jam lamentabile Athenæ
Pendere desiêrant Theseâ laude tributum.
Templa coronantur: bellatricemque Minervam
Cum Jove Diîsque vocant aliis, quos sanguine voto,
Muneribusque datis, et acerris thuris honorant.
Sparserat Argolicas nomen vaga fama per urbes
Theseos: et populi, quos dives Achaïa cepit,
Hujus opem magnis imploravêre perîclis:
Hujus opem Calydon, quamvis Meleagron haberet,
Sollicitâ supplex petiît prece. Causa petendi
Sus erat, infestæ famulus, vindexque Dianæ.
Oenea namque ferunt, pleni successibus anni
Primitias frugum Cereri, sua vina Lyæo,
Palladios flavæ latices libâsse Minervæ.
Cœptus ab agricolis Superos pervenit ad omnes

falsò prædicans eum incautè cecidisse. At Pallas, quæ amplectitur ingenio præditos, illum excepit, et mutavit in alitem, et induit pennis in medio aëre, Sed vis ingenii olim celeris concessit in alas atque pedes; nomen, quod etiam antè illi erat, remansit. Et tamen avis non effert suum corpus in sublime neque struit nidos in ramis, et excelso fastigio; volitat juxta terram et ponit ova in sepibus, et recordans veteris lapsus timet excelsa.

IV. *Jamque terra Ætnæa habebat Dædalum defessum: et Cocalus habebatur lenis, armis captis in gratiam supplicis* Dædali: *Jam Athenæ omiserant solvere luctuosum tributum, virtute Thesei. Templa cor*onis *decorantur; atque invocant Palladem belli præsidem cum Jove et cæteris Diîs, quos honorant sanguine promisso, et donis oblatis et acerris thuris. Fama velox impleverat urbes Argolicas laudibus Thesei: et populi, quos dives Achaia habuit, ejus petiverunt auxilium in urgentibus discriminibus: Calydon supplex imploravit prece anxiâ ejus auxilium, quamvis haberet Meleagrum. Aper minister et ultor Dianæ infensæ erat causa implorandi. Namque aiunt Oeneum ob fertilitatem anni copiâ redundantis obtulisse primitias, frumentum Cereri, sua vina Baccho, oleum flavæ Minervæ. Honor* sacrificiorum *invidiosus ortus ab ruricolis permanavit ad omnes* reliquos.

NOTÆ.

255. *Nomen quod et antè.*] Nomen Talus Perdix quoque fuit cognominatur.

260. *Tellus.*] *Silicia*, ubi Mons Ætna.

261. *Cocalus.*]Siciliæ rex,ad quem Dædalus confugit, quique Minoëm dicitur sustulisse.

262. *Mitis habebatur.*] Quanquam interfecerat Minoa.

263. *Theseâ.*] Thesei enim virtute interfectus est Minotaurus. Hoc verò ad connectendas fabulas narrantur. *Tributum.*] Ob cædem Androgei Atheniensibus à Minoë impositum.

265. *Voto sanguine.*] Victimarum,quas voverent, si Theseus victor ex Cretâ reverteretur.

270. *Calydon.*] Urbs Ætoliæ, contra quam Aprum ferocissimum, seu potiùs latronem immitissimum Diana, in sacrificio quodam ab Oeneo rege neglecta immisit.

270. *Meleagron.*] Oenei regis filium.

273. *Successibus.*]De frugum copiâ loquitur.

274. *Lyæo.*] Latinè *Libero* patri, Baccho: cui vinum dicatum, sicuti Minervæ oleum, frumenta prima matura Cereri.

275. *Palladios latices.*] Oleum dicit ex baccis,quas fert arbor à Pallade producta, expressum. Sic *laticemque lyæum* pro vino Virg.

276. *Agricolis.*] Agricolas vocat Deos agriculturæ, aut certè earum rerum, quæ per agriculturam comparantur, tutores, quales Bacchus, Ceres, Minerva.

Invi-

Invidiosus honos: solas sine thure relictas
Præteritæ cessasse ferunt Latoïdos aras.
Tangit et ira Deos. At non impunè feremus;
Quæque inhonoratæ, non et dicemur inultæ,
Inquit: et Oeneos ultorem spreta per agros
Misit aprum; quantò majores herbida tauros
Non habet Epirus; sed habent Sicula arva minores.
Sanguine et igne micant oculi, riget horrida cervix,
Et setæ densis similes hastilibus horrent,
Stantque velut vallum, velut alta hastilia setæ.
Fervida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit: dentes æquantur dentibus Indis.
Fulmen ab ore venit: frondes afflatibus ardent.
Is modò crescenti segetes proculcat in herbâ:
Nec matura metit fleturi vota coloni,
Et Cererem in spicis intercipit. Area frustrà,
Et frustrà expectant promissas horrea messes.
Sternuntur gravidi longo cum palmite fœtus.
Baccaque cum ramis semper frondentis olivæ.
Sævit et in pecudes. Non has pastorve, canesve,
Non armenta truces possunt defendere tauri.
Diffugiunt populi: nec se, nisi mœnibus urbis,
Esse putant tutos: donec Meleagros, et unà
Lecta manus juvenum coïêre cupidine laudis.
Tyndaridæ gemini, spectatus cestibus alter,
Alter equo; primæque ratis molitor Iason,
Et cum Pirithoö felix concordia Theseus,

Deos: aiunt sola altaria Dianæ filiæ Latonæ neglecta vacua fuisse, sine sacrificio. Dii etiam moventur irâ. At, ait, non inultæ patiemur, et quæ contemptæ, non appellabimur etiam sine vindice: atque contempta excitavit per campos Oeneos suum ulterem, quantò Epirus herbosa non habet tauros majores; sed agri Siculi habent minores. Oculi rubent sanguine et igne, cervix horrenda stat erectis setis, et illæ rigent pares spissis spiculis: et sunt sicuti excelsæ lanceæ. Spuma bulliens currit per vastos armos cum magno strepitu; dentes sunt pares dentibus Indis. Fulmen erumpit ex ore: folia incendi videntur anhelitu. Is modò proterit segetes in herbâ crescente; et resecat spes agricolæ ploraturi nondum maturas: atque præoccupat segetem in spicis. Area et granaria expectant incassùm messes promissas. Racemi uvis *pleni proteruntur cum longis frondibus, atque bacca cum ramis olivæ semper virescentis. Rabiem etiam exercet in pecora. Neque pastor, neque canes, neque torvi tauri possunt tueri armenta. Populi diffugiunt: neque sese securos arbitrantur nisi intra muros urbis, donec Meleager atque simul delecta cohors juvenum convenerunt desiderio gloriæ. Ambo Tyndaridæ, alter insignis cestibus, alter equo; et Jason auctor primæ navis, et Theseus amicitiâ conjunctissimus cum Pirithoö,*

NOTÆ.

277. *Invidiosus.*] Qui Dianæ spretæ invidiam in alios Deos, qui sibi præferebantur, pareret.

283. *Epirus.*] Regio ob ortu est Græciæ finitima, quæ et Chaonia dicta.

288. *Dentibus.*] *Elephantinis,* Calydonii apri dentes adportavit Cæsar Augustus, devicto Antonio, Pausan. in Arcad. è quibus unus in templo Liberi patris suspensus, in hortis Cæsaris, erat unius pedis et quadrantis. Natal. Com. lib. 7. cap. 4.

284. *Fulmen.*] De dentibus loquitur ex apri ore promînentibus, quibus, fulminis in modum, obvia quælibet frendens proterit.

291. *Fleturi.*] Postquam perditam messem cognoverit.

301. *Tyndaridæ.*] *Castor* et *Pollux,* qui vulgò Tyndari filii crediti; erant tamen Jovis, qui, in Cycnum mutatus, Lædæ, Tyndari uxori, vitium obtulit.

Ib. *Cestibus.*] Κάστορά θ' ἱππόδαμον, καὶ πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα. Homer. Iliad, 3. De cestibus, vid lib. 5. 107.

392. *Ratis molitor.*] *Argo* cujus extruendæ auctor fuit Jason.

303 *Pirithoö.*] Ixionis fuit filius firmissimo amicitiæ fœdere cum Theseo conjunctus.

Et

Et duo Thestiadæ, prolesque Aphareïa Lynceus,
Et velox Idas; et jam non fœmina Cæneus,
Leucippusque ferox, jaculoque insignis Acastus,
Hippothoösque, Dryasque, et cretus Amyntore Phœnix;
Actoridæque pares, et missus ab Elide Phyleus.
Nec Telamon aberat, magnique creator Achillis:
Cumque Pheretiade, et Hyanteo Iolao
Impiger Eurytion, et cursu invictus Echion,
Naryciusque Lelex, Panopeusque, Hyleusque, feroxque
Hippasus, et primis etiamnum Nestor in annis.

et duo Thestiadæ, et Lynceus filius Apharei, et citus Idas, et Cæneus nunc non fœmina, et sævus Leucippus, et Acastus spectatus jaculo, et Hippothoös, et Dryas, et Phœnix filius Amyntoris, et Actoridæ æquales, et Phyleus missus ab Elide. Neque Telamon aberat, et pater magni Achillis, et acer Eurytion cum Pheretiade et Iolao Hyanteo, et Echion invictus cursu, et Lelex Narycius, et Panopeus, et Hyleus, et ferox Hippasus, et Nestor adhuc in primus annis.

NOTÆ.

304. *Thestiadæ.*] Toxeum dicit et Plexippum, Thestii filios, Althææ fratres, Meleagri avunculos, quos ipse postea interfecit; quemadmodum in sequentibus videbimus.

Ib. *Lynceus.*] Apharei fuit filius, qui propter eximiam rerum cœlestium terrestrium, astrorum præsertim et metallorum notitiam, trans æthera terræque barathra visu penetrâsse dicitur. Argonauta etiam fuit.

305. *Idas.*] Lyncei fuit frater.

Ib. *Cæneus.*] Fuit Cæneus Elati filia, in marem à Neptuno, pro dereptæ virginitatis pretio mutata: cujus fusè historiam Metam 12. à 176. versu refert poëta.

306. *Leucippus.*] Apharei fuit frater, Perierei seu Perieris filius, pater Phœbes, et Elariæ, quas Castor et Pollux rapere conati sunt.

Ib. *Acastus.*] Peliæ Thessalorum regis fuit filius.

307. *Hippothoös.*] Hujus ut et Dryantis 173. capit meminit Hyginus. Illum autem Geryonis facit filium, cùm *Cercyonis*, ex Pausaniâ legendum sit.

Ib. *Phœnix.*] Hic postquam matris suasu, cum patris pellice rem habuisset, ejus iram effugiens ad Peleum pervenit, à quo perbenignè acceptus, Achillis institutioni præfectus fuit.

308. *Actoridæ.*] Actoris Eliensis par fratrum dicit Eurytum et Creatum, ab Hercule postea occisos.

308. *Phyleus.*] Augeæ fuit filius, quem Hercules, patri occiso, quòd purgati stabuli mercedem denegaret, ejus loco regnare jussit.

309. *Telamon.*] Rex fuit Salaminis, Æaci filius, Ajacis pater.

Ib. *Creator.*] Peleum dicit Telamonis fratem.

310. *Pheretiade.*] Admetum intellige, Pheretis filium, Alcestis maritum.

Ib. *Iolao.*] Hunc Iphicli filium Hercules in interficiendâ hydrâ socium habuit. *Hyanteus* dicitur quia Bœoticus. Hyantes enim Bœotiæ populi.

311. *Eurytion.*] Argonauta, Iri filius, qui filius fuit Actoris ut ex Apollonio colligitur.

Ib. *Echion.*] Hujus etiam meminit idem Apollonius, qui eum Mercurii facit filium.

312. *Lelex.*] Locrenses, qui Narycem urbem antiquissimam obtinuerunt, à Plinio et Strabone *Leleges* etiam dicuntur: et nomine forsitan, ut conjecit commentator, ab isto Lelege mutuato.

Ib. *Panopeus.*] Phoci videtur esse filius, à quo *Panopæa* urbs Phocidis nomen habuit, ut notat Pausanias.

Ib. *Hyleus.*] Hic unà cum Rhœto ab Atalantâ, cui vim afferre paraverat, occisus.

313. *Hippasus.*] Hunc quoque Euryti filium Hyginus inter Apri venatores recenset.

Ib. *Primis Nestor.*] Primam jam, ex tribus quas vixit, ætatem agens: et ex his nonnullos ipse recenset, Iliad 1.

Et quos Hippocoön antiquis misit Amyclis ;
Penelopesque socer, cum Parrhasio Ancæo,
Ampycidesque sagax, et adhuc à conjuge tutus
Oeclides, nemorisque decus Tegeæa Lyceæi.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem :
Crinis erat simplex nodum collectus in unum :
Ex humero pendens resonabat eburnea lævo
Telorum custos : arcum quoque læva tenebat.
Talis erat cultus : facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.
Hanc pariter vidit, pariter Calydonius heros
Optavit renuente Deo : flammasque latentes
Hausit, et, O selix, si quem dignabitur, inquit,
Ista virum ! nec plura sinunt tempusque, pudorque
Dicere ; majus opus magni certaminis urget.
Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat ætas,
Incipit à plano : devexaque prospicit arva.
Quò postquam venêre viri ; pars retia tendunt ;
Vincula pars adimunt canibus : pars pressa sequuntur
Signa pedum : cupiuntque suum reperire perîclum.
Concava vallis erat : quâ se demittere rivi
Assuerant pluvialis aquæ. Tenet ima lacunæ
Lenta salix, ulvæque leves, juncique palustres,
Viminaque, et longâ parvæ sub arundine cannæ.
Hinc aper excitus medios violentus in hostes
Fertur, ut excussis elisi nubibus ignes.

et quos Hippocoön misit antiquis Amyclis, et socer Penelopes, cum Ancæo Parrhasio et callidus Ampycides, et Oeclides adhuc securus ab uxore, et Tegeæa honos nemoris Lycæi. Fibula expolita huic connectebat extremam vestis partem, Capillus erat simplex coactus in unum nodum. Pharetra eburnea pendens ex humero sinistro strepebat ; sinistra etiam tractabat arcum. Hujusmodi erat ornatus : vultus quem verò posses appellare virgineum. Heros Calydonius hanc simul intuitus est, simul cupivit, Deo averso : atque amorem occultum concepit et ait, O beate, si ista aliquem virum respexerit ! neque tempus et pudor patiuntur plura proferre : opus majus in gentis pugnæ illum *impellit. Silva spissa arboribus, quam nullum ævum reciderat ; incipit à plano, et prospicit declives campos. Quò postquam viri advenêrunt, pars ponunt plagas, pars tollunt vincula canibus, pars legunt vestigia pedum, atque optant invenire id quod sibi futurum est periculum. Vallis erat curva, quò cogebantur rivi aquæ pluvialis. Salix flexilis, et leves ulvæ, et junci palustres, et vimina, et parvæ cannæ sub longâ arundine sunt in parte infirmâ lacunæ. Sævus aper inde excitatus ruit in hostes confertos, tanquam ignis excussus nubibus disjectis.*

NOTÆ.

314. *Hippocoön.*] Lacedæmonius fuit, cujus filios Enæsimum Alcona, Amycum et Dexippum, (priore excepto, qui ab apro interiît,) Hercules unà cum patre occidit.

Ib. *Amyclis.*] Fuerunt Amyclæ urbs Laconiæ, ab Amyclâ Lacedæmonis filio ædificatæ et cognominatæ.

315. *Penelopesque socer.*] *Laertes* est Ulyssis pater.

Ib. *Ancæo.*] Huic Lycurgum patrem assignaverunt Apollonius et Hyginus in venatorum catalogo. Arcas fuit ; nam Parrhasia urbis est et Arcadiæ regiuncula.

316. *Ampycides.*] *Mopsus* est Ampyci filius, ideo sagax quòd vates fuit.

317. *Oeclides.*] Amphiaraum intellige Oeclei filium ; qui vaticinandi peritissimus, cùm à Thebano bello se non rediturum cognovisset, ita (ne eò proficisceretur,) latitavit, ut tamen uxori Eriphylæ, quam fidissimam credebat, omnia indicaverit. Illa verò, aureo monili ab Adrasto corrupta, maritum prodidit ; qui Thebanum agrum ingressus, unà cum curru à tellure fuit absorptus.

317. *Tegeæa.*] *Atalantam* dicit, formosissimam puellam, Tegeâ Arcadiæ urbe oriundam.

Ib. *Lycæi.*] Qui Arcadiæ est.

324. *Calydonius heros.*] *Meleagrum* intellige, Calydone oriundum, ut suprà dictum.

325. *Renuente.*] Ille enim malè suus amor cessit, ut infra patebit.

333. *Suum periculum.*] Aprum nempe à quo sibi periculum immineret.

Ster-

Sternitur incursu nemus ; et propulsa fragorem
Silva dat. Exclamant juvenes ; prætentaque forti
Tela tenent dextrâ, lato vibrantia ferro.
Ille ruit ; spargitque canes, ut quisque ruenti
Obstat ; et obliquo latrantes dissipat ictu.
Cuspis Echionio primùm contorta lacerto
Vana fuit, truncoque dedit leve vulnus acerno.
Proximus, si nimiis mittentis viribus usa
Non foret, in tergo visi est hæsura petito ;
Longiùs it : auctor teli Pagasæus Iason.
Phœbe, ait Ampycides, si te colui, quique, coloque ;
Da mihi, quod petitur, certo contingere telo.
Quà potuit, precibus Deus annuit. Ictus ab illo est,
Sed sine vulnere aper : ferrum Diana volanti
Abstulerat jaculo ; lignum sine acumine venit.
Ira feri mota est ; nec fulmine leniùs arsit ;
Lux micat ex oculis, spiratque è pectore flamma.
Utque volat moles adducto concita nervo,
Cùm petit aut muros, aut plenas milite turres ;
In juvenes certo sic impete vulnificus sus
Fertur ; et Eupalamon, Pelagonaque dextra tuentes
Cornua prosternit. Socii rapuêre jacentes.
At non letiferos effugit Enæsimus ictus
Hippocoönte satus. Trepidantem, et terga parantem
Vertere succiso liquerunt poplite nervi.
Forsitan et Pylius citra Trojana perîsset
Tempora ; sed sumpto positâ conanime ab hastâ,
Arboris insiluit, quæ stabat proxima, ramis :
Despexitque loco tutus, quem fugerat, hostem.
Dentibus ille ferox in querno stipite tritis

Arbores proteruntur impetu, et impulsæ personant. Juvenes vociferantur, et tenent strenua manu venabula opposita, radiantia amplo ferro. Ille ruit, et proturbat canes, ut quisque sese opponit ruenti ; et prævertit latrantes ictu obliquo. Mucro primò impulsus brachio Echionio fuit inutilis, et leviter vulneravit stipitem acernum. Proximus, nisi impulsus esset nimiis viribus jaculantis, visus fuit hæsurus in tergo apri petito : fertur longiùs. Jason Pagasæus illum *jaculatus fuerat. Phœbe, inquit, Ampycides, si te honoravi, atque honoro, concede mihi ferire certo jaculo quod petitur. Deus favit precibus quà licuit. Aper fuit tactus ab illo, sed sine vulnere : Diana revellerat ferrum telo volanti : hastile sine mucrone accessit. Ira feri excitata est, neque moderatiùs efferbuit quàm fulmen. Ignis splendet ex oculis, et æstus prodit ex pectore : Et quemadmodum glans impulsa nervo circumacto volat, cùm petit aut mœnia, aut turres confertas militibus, sic aper vulnera intentans, ruit in juvenes certo impetu, atque proterit Eupalamon et Pelagonem defendentes dextrum cornu* agminis *sui. Commilitones abstulerunt protritos : At Enæsimus, filius Hippocoöntis, non vitavit ictus mortiferos. Nervi destituerunt trementem et conantem fugere poplite reciso. Fortè etiam Pylius occidisset ante tempora Trojana, sed capto impetu ab hastâ impactâ, immisit se in ramos arboris quæ erat proxima ; atque securus in* arboris *cacumine, deorsum aspexit hostem quem fugerat. Ille sævus dentibus exacuatis in trunco querno.*

NOTÆ.

345. *Echionio.*] Echionis.

349. *Pagasæus.*] Pro *Thessalo ;* à Pagasis Thessaliæ urbe, haud procul à monte Pelio.

350. *Ampycides.*] *Mopsus* Ampyci filius, Apollinis sacerdos.

357. *Moles.*] Saxa intelligit, vel ejusmodi alia, balistâ aut simili machinâ emissa.

360. *Eupalamon.*] Ignobiliores fuerint hi duo verisimile est, siquidem non aliter quam suâ morte, quod quidem sciam, cogniti.

361. *Cornua.*] Aciem nempe in aprum instruxerant, in cujus dextro cornu duo isti fato iniquo reperti sunt.

365. *Pylius.*] *Nestor,* qui Pylo imperavit. Quod Nestori hîc poëta, commentator Homeri tribuit Thersitæ, qui ut Agri filius, Meleagri patruelis, huic venationi interfuit.

Immi-

Imminet exitio, fidensque recentibus armis
Othriadæ magni rostro femur hausit adunco.
At gemini, nondum cœlestia sidera, fratres,
Ambo conspicui, nive candidioribus albâ
Vectabantur equis; ambo vibrata per auras
Hastarum tremulo quatiebant spicula motu.
Vulnera fecissent; nisi setiger inter opacas,
Nec jaculis isset nec equo loca pervia, silvas.
Persequitur Telamon: studioque incautus eundi,
Pronus ab arboreâ cecidet radice retentus;
Dum levat hunc Peleus, celerem Tegeæa sagittam
Imposuit nervo, sinuatoque expulit arcu.
Fixa sub aure feri summum distrinxit arundo
Corpus; et exiguo rubefecit sanguine setas.
Nec tamen illa sui successu lætior ictus,
Quàm Meleagros erat. Primus vidisse putatur:
Et primus sociis visum ostendisse cruorem:
Et, meritum, dixisse, feres virtutis honorem.
Erubêre viri; seque exhortantur, et addunt
Cum clamore animos: jaciuntque sine ordine tela.
Turba nocet jactis, et, quos petit, impedit ictus
Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas,
Discite fœmineis quàm tela virilia præstent,
O juvenes, operique meo concedit, dixit.
Ipsa suis licèt hunc Latonia protegat armis;
Hunc tamen invitâ perimet mea dextra Dianâ.
Talia magniloquo tumidus memoraverat ore;
Ancipitemque manu tollens utrâque securim,
Institerat digitis primos suspensus in artus;
Occupat audacem, quâque est via proxima leto,
Summa ferus geminos direxit in inguina dentes.

minatur cladem, et confidens armis recentibus, laceravit femur magni Othriadæ dente recurvo. Ac fratres gemelli, nondum astra cœlestia, ambo insignes vehebantur equis candidioribus nive albâ; ambo librabant agitatione tremulâ, hastilium mucrones actos per aërem. Inflexissent plagas, nisi sus setis horridus transiisset inter obscuras arbores, et loca invia telis et equis. Telamon persequitur; et improvidus desiderio currendi, cecidit pronus, correptus radice arboris. Dum Peleus hunc tollit, Atalanta *Tegeæa aptavit nervo expeditam sagittam, et contorsit arcu curvato. Sagitta affixa sub aure feræ, leviter vulneravit corpus extremum, et rubefecit setas pauco cruore. Neque tamen illa erat alacrior successu sui ictûs quam Meleager. Creditur advertisse primus et primus monstrâsse sociis sanguinem aspectum; et dixisse, Reportabis gloriam quâ digna est* tua *virtus. Viros puduit,* Aprum à virgine primò percussum fuisse; *seque exhortantur, et incendunt animos cum vociferatione, et vibrant jacula sine ordine. Numerus obest jaculis immissis, et prohibet ictus, quos studet figere. Ecce Arcadius* Ancæus, *bipenni instructus, et incensus contra sua fata, Cognoscite, inquit, ô juvenes, quantùm arma virilia antecellent fœmineis, et locum date meæ virtuti. Quamvis ipsa Diana hunc tueatur suis armis, tamen manus mea hunc mactabit nolente Dianâ, Talia inflatus protulerat ore superbo; et tollens bipennem ambabus manibus, innitebatur elatus in primas partes digitorum* pedem. *Trux* per *prævertit audentem, et quà iter est morti proximum, immisit geminos dentes in extrema inguina.*

NOTÆ.

370. *Recentibus armis.*] Quæ modò *in stipite querno* exacuerat.

371. *Othriadæ.*] Quis sit, incertum.

372. *Nondum cœlestia.*] Gemini, qui unum ex Zodiaci signis constituunt: Castor at Pollux esse dicuntur.

391. *Arcas.*] Vide suprà ver. 515.

397. *Ancipitem.*] Ἀμφίτομον.

398. *Digitis.*] Ita verò in illos solent insurgere, qui totis viribus ictum nituntur impingere.

Con-

Concidit Ancæus ; glomerataque sanguine multo
Viscera lapsa fluunt : madefactaque terra cruore est.
Ibat in adversum proles Ixionis hostem
Pirithous, validâ quatiens venabula dextrâ.
Cui procul Ægides, O me mihi carior, inquit,
Pars animæ consiste meæ ; licet eminus esse
Fortibus : Ancæo nocuit temeraria virtus.
Dixit ; et æratâ torsit grave cuspide cornum :
Quo bene librato, votique potente futuro,
Obstitit esculeâ frondosus ab arbore ramus.
Misit et Æsonides jaculum ; quod casus ab illo
Vertit in immeriti fatum latrantis, et inter
Ilia conjectum, tellure per ilia fixum est.
At manus Oenidæ variat ; missisque duabus,
Hasta prior terrâ, medio stetit altera tergo.
Nec mora : dum sævit, dum corpora versat in orbem,
Stridentemque novo spumam cum sanguine fundit,
Vulneris auctor adest, hostemque irritat ad iram ;
Splendidaque adversos venabula condit in armos.
Gaudia testantur socii clamore secundo ;
Victricemque petunt dextræ conjungere dextram ;
Immanemque ferum multâ tellure jacentem
Mirantes spectant ; neque adhuc contingere tutum
Esse putant : sed tela tamen sua quisque cruentat.
Ipse pede imposito caput exitiabile pressit ;
Atque ita, Sume mei spolium, Nonacria, juris,
Dixit ; et in partem veniat mihi gloria tecum.
Protinus exuvias rigidis horrentia setis
Terga dat, et magnis insignia dentibus ora.
Illi lætitiæ est cum munere muneris auctor :
Invidêre alii ; totoque erat agmine murmur.
E quibus ingenti tendentes brachia voce,
Pone, age, nec titulos intercipe, fœmina, nostros,
Thestiadæ clamant : neu te fiducia formæ

Ancæus lapsus est ; et intestina involuta multo cruore loco mota sparguntur, atque humus infecta est sanguine. Pirithous, filius Ixionis, ferebatur in hostem oppositum agitans spicula forti manu. Ad quem Theseus è longinquo, ô, ait, pars animæ meæ, mihi carior me, mane : Non dedecet strenuos longè abesse : Virtus imprudens obfuit Ancæo. Dixit : et jaculatus est hastile corneum instructum mucrone æneo. Cui fortiter jacto, optimumque percussuro, ramus frondosus esculi impedimento fuit, Jason *Æsonis filius jaculatus est etiam telum, quod fors ab illo detorsit in exitum canis.* tale fatum *non meriti, et auctum inter ilia, impingebatur per ilia in terram. At dextra Oenidæ diversum* habuit eventum ; *et, duobus jaculis liberatis, priùs adhæsit solo, alterum tergo medio* feri ; *et sine cunctatione, dum furit, dum torquet corpus in gyrum, et emittit spumam stridentem cum novo cruore, qui plagam inflixit, adest, atque provocat hostem ad iram ; et immittis coruscantem hastam in armos oppositos. Comites indicant lætitiam fervente vociferatione : atque appetunt conserere dextram cum dextrâ victrice ; et stupentes intuentur ingentem aprum porrectum vasto spatio : neque arbitrantur* eum *adhuc securè tangi posse ; sed tamen singuli cruore inficiunt sua jacula. Ipse calcavit caput horrendum pede imposito ; atque ita : Accipe, inquit, Nonacria, exuvias quæ jure mihi* ipsi debentur, *et mihi sit laus communis tecum. Continuò porrigit spolia, viz tergora rigentia setis horridis, et caput conspicuum magnis dentibus. Auctor doni illi gratus est, pariter ac* ipsum *donum. Cæteri livore tacti sunt et murmur erat per totum cœlum. E quibus Thestiadæ porrigentes brachia cum magno clamore, Depone, age, mulier ; neque præripe nostram gloriam ; neve confidentia pulchritudinis tibi*

NOTÆ.

405. *Ægides.*] *Theseus, Æ*gei filius.
408. *Cornum.*] Hastile, ex corno arbore.
414. *Oenidæ.*] *Meleagri*, Oenei filii.
418. *Auctor vulneris.*] Meleager.
426. *Nonacria.*] *Atalanta*, à Nonacri, Arcadiæ monte.
Ib. *Juris mei.*] Quia aprum occiderat.
427. *Tecum.*] Quæ primò vulnerâsti.
434. *Thestiadæ.*] *Plexippus et Toxeus*, Thestii filii Meleagri avunculi.

Deci-

Decipiat; longéque tuo sit captus amore
Auctor; et huic adimunt munus, jus muneris illi.
Non tulit, et tumidâ frendens Mavortius irâ,
Discite raptores alieni, dixit honoris,
Facta minis quantùm distent. Hausitque nefando
Pectora Plexippi, nil tale timentia, ferro.
Toxea, quid faciat, dubium, pariterque volentem
Ulcisci fratrem, fraternaque fata timentem,
Haud patitur dubitare diu; calidumque priori
Cæde recalfecit consorti sanguine telum.
Dona Deûm templis nato victore ferebat;
Cùm videt extinctos fratres Althæa referri.
Quæ plangore dato, mœstis ululatibus urbem
Implet; et auratas mutavit vestibus atris.
At simul est auctor necis editus; excidit omnis
Luctus: et à lacrymis in pœnæ versus amorem est.
Stipes erat, quem, cùm partus enixa jaceret
Thestias, in flammam triplices posuêre sorores;
Staminaque impresso fatalia pollice nentes,
Tempora, dixerunt, eadem lignoque, tibique,
O modò nate, damus. Quo postquam carmine dicto
Excessêre Deæ; flagrantem mater ab igne
Erripuit torrem: sparsitque liquentibus undis.
Ille diu fuerat penetralibus abditus imis;
Servatusque tuos, juvenis, servaverat annos.
Protulit hunc genetrix, tædasque in fragmina poni
Imperat; et positis inimicos admovet ignes.
Tum conata quater flammis imponere ramum
Cœpta quater tenuit. Pugnat materque, sororque,
Et diversa trahunt unum duo nomina pectus.
Sæpe metu sceleris pallebant ora futuri:

imponat; et auctor muneris tactus tuo amore procul erit, Atque ita Atalantæ auferunt donum, et jus illud offerendi Meleagro Vir *bellicosus non passus est, et fremens irâ ardente, Discite,* inquit, *prædones gloriæ alienæ quantùm differant acta à minis: Atque percussit exitiali ense pectus Plexippi, nihil ejusmodi reformidantis, Non sinit hærere* diu *Toxeum dubitantem quid agat, atque cupientem ulcisci fratrem, simul et metuentem cladem, eandem, quâ frater* modò ereptus est *atque recalefecit ferrum, quod nece priori erat calidum, cruore fraterno. Althæa Deorum altaribus accumulabat munera pro filio victoriâ potito cùm statim intuetur fratres mortuos. Quæ,* his visis, pectus *plangit, et implet urbem tristibus clamoribus; et induit vestes pullas, positis iis quæ auro erant intextæ. At statim atque auctor* eorum *mortis nunciatus est, omnis mœror amissus est, et mutatus est à fletibus in desiderium vindictæ. Caudex erat, quem cùm Thestias esset puerpera, tres sorores injecerunt in ignem, atque trahentes filia fatalia admoto pollice, dixerunt, ô modò in lucem edite, præstamus eadem tempora et tibi et stipiti. Quâ sententiâ prolatâ postquam Deæ abiêrunt, mater abstulit lignum ardens à flammâ, atque irrigavit aquis fluentibus. Ille stipes fuerat diu occultus in intimis penetralibus; atque ibi custoditus defenderat tuam vitam, ô adolescens. Mater hunc depromsit, atque jussit ligna scindi in assulas, et supponit flammam infensam* iis in foco *compositis. Tum quater aggressa immittere stipitem in ignem, quatèr ab incepto destitit.* Affectus *matris et sororis* in animo Althææ inter se *certant, et duo nomina in diversum trahunt animum unum. Sæpe vultus expallescebant timore facinoris futuri:*

NOTÆ.

435. *Longè.*] Id est Ne interficiaris, sitque longè ab amatore tuo separeris.

437. *Mavortius.*] *Bellicosus,* vel ex Marte genitus; siquidem unâ et eâdem nocte, referente Hygino, Mars et Oeneus cum Althæâ concubuerunt.

439. *Nefando.*] Quia eo avunculum suum Meleager appetiit.

444. *Consorti sanguine.*] Toxei; qui Plexippi frater fuit.

452. *Thestias.*] *Altheâ,* Thestii filia.

463. *Pugnant.*] Suadebat dolor, ut Meleagrum, fratum interfectorem, soror ulcisceretur: dolor obstabat, quòd in filium mater sæviret.

Sæpe

Sæpe suum fervens oculis dabat ira ruborem,
Et modò nescio quid similis crudele minanti
Vultus erat; modò quem misereri credere posses:
Cúmque ferus lachrymas animi siccaverat ardor;
Inveniebantur lachrymæ tamen. Utque carina
Quam ventus, ventoque rapit contrarius æstus,
Vim geminam sentit, paretque incerta duobus:
Thestias haud aliter dubiis affectibus errat,
Inque vices ponit, positamque resuscitat iram.
Incipit esse tamen melior germana parente;
Et, consanguineas ut sanguine leniat umbras,
Impietate pia est. Nam postquam pestifer ignis
Convaluit. Rogus iste cremet mea viscera, dixit.
Utque manu dirâ lignum fatale tenebat;
Ante sepulchrales infelix adstitit aras.
Pœnarumque Deæ triplicis furialibus, inquit,
Eumenides, sacris vultus advertite vestros.
Ulciscor, facioque nefas. Mors morte pianda est;
In scelus addendum scelus est, in funera funus:
Per coacervatos pereat domus impia luctus.
An felix Oeneus nato victore fruetur;
Thestius orbus erit? meliùs lugebitis ambo.
Vos modò, fraterni manes, animæque recentes,
Officium sentite meum; magnoque paratas
Accipite inferias, uteri mala pignora nostri.
Hei mihi! quò rapior? fratres ignoscite matri.
Deficiunt ad cœpta manus. Meruisse fatemur
Illum, cur pereat: mortis mihi displicet auctor.

Sæpe ira ardens spargebat suum ruborem in oculos. Et nunc facies erat similis minanti nescio quid atrox; nunc verò eam posse arbitrari tangi misericordiâ. Et postquam vehemens animi indignatio siccaverat lachrymas, tamen lachrymæ reperiebantur: Et quemadmodum navis quam aura, atque fluctus contrarius auræ, aufert patitur duplicem violentiam, atque fluctuans vicissim obsequitur duobus; similiter Thestias vagatur huc illuc incertis animi motibus: atque alternis vicibus omittit iram, et excitat omissam. Nihilominus soror incipit esse fortior matre, et ut mulceat fratrum manes filii sanguine, pia est impietate. Nam postquam exitiales flammæ auctæ sunt, Pyra ista, inquit, depascat mea præcordia. Utque tractabat stipitem fatalem sævæ manu, misera stetit ad altaria sepulchralia, atque, inqui Tres furiæ, Deæ pœnarum, convertite vestros oculos ad sacra feralia. Punio atque admitto scelus: Funus est expiandum funere; facinus augendum est facinore, mors morte. Domus nefaria disjiciatur per mœrores cumulatos. An beatus Oeneus gaudebit filio victore. Thestius erat filiis privatus? Uterque justiùs flebitis. Vos tantùm umbræ fraternæ, atque animæ recens in orcum admissæ, experimini meum officium; atque sumite inferias magno pretio comparatas, mala pignora nos tri ventris, Hei mihi! quò aufero: fratres parcite matri. Manus non sufficiunt ad ausus meos peragendos. Agnoscimus illum dignum esse, qui occidat; hoc tamen mihi *displicet* ut ego nato meo forem *funeris causa.*

NOTÆ.

472. *Vim geminam.*] Duplicem violentiam, et venti et æstûs maris.

475. *Melior.*] Qui filium perdere statuit.

477. *Impietate pia.*] *Pia*, in ulciscendo fratrum cædem. *Impia*, necando filium.

480. *Sepulchrales aras.*] *Rogum* dicit, in quem, stipitem quo filii fata continebantur, conjectura erat: quem quidem rogum venustè *aram* dicit, ubi, occisis fratribus, visera sua *immolabat.*

482. *Eumenides.*] *Furiæ*, Alecto, Tisiphone, et Megæra, Nocte et Acheronte satæ, malefactorum infernales ultric.s.

483. *Mors morte.*] Cædes fratrum morte filii, purganda est, *Nefas.*] Quod Meleager in interficiendis avunculus nefas patraverat dum Althæa ulciscitur, aliud in occidendo filio admittit.

487. *Thestius.*] Althææ, itemque Plexippi et Toxei, quos Meleager interfecerat, pater.

488. *Recentes.*] Novi Orci incolæ, recens ad inferos depulsi.

489. *Magno.*] Filii sc. mei nece.

490. *Inferias.*] Eo nomine appellantur, quæ Manibus fiebant, sacrificia.

491. *Ignoscite.*] Ita loquitur mater, quæ fratribus filium immolare veretur.

Ergo

Ergo impunè feret: vivusque, et victor, et ipso
Successu tumidus regnum Calydonis habebit?
Vos cinis exiguus, gelidæque jacebitis umbræ?
Haud equidem patiar. Pereat sceleratus; et ille
Spemque patris, regnique trahat, patriæque ruinam
Mens ubi materna est; ubi sunt pia jura parentum?
Et, quos sustinui, bis mensûm quinque labores?
O utinam primis arsisses ignibus infans;
Idque ego passa forem! vixisti munere nostro:
Nunc merito moriêre tuo. Cape præmia facti;
Bisque datam, primùm partu, mox stipite rapto,
Redde animam; vel me fraternis adde sepulchris
Et cupio, et nequeo. Quid agam: modo vulnera fratrum
Ante oculos mihi sunt, et tantæ cædis imago;
Nunc animum pietas, maternaque nomina frangunt
Me miseram! malè vincetis, sed vincite, fratres:
Dummodo, quæ dedero vobis solatia, vosque
Ipse sequar, dixit: dextrâque aversa trementi
Funereum torrem medios conjegit in ignes.
Aut dedit, aut visus gemitus est ille dedisse
Stipes: et invitis correptus ab ignibus arsit.
Inscius atque absens flammâ Meleagros ab illâ
Uritur; et cæcis torreri viscera sentit
Ignibus: at magnos superat virtute dolores.
Quòd tamen ignavo cadat, et sine sanguine leto,
Mœret; et Ancæi felicia vulnera dicit,
Grandævumque patrem, fratremque, piasque sorores
Cum gemitu, sociamque tori vocat ore supremo;

Adeòque inultus discedet, atque vivus, et victor, et inflatus læto eventu, obtinebit regnum Calydonis Vos jacebitis cinis paucus et manes frigidi? Non equidem feram. Occidat iste scelestus; atque secum trahat spem patris, et simul cladem regni et patriæ. Ubi est animus maternus? ubi sunt pia jura parentum, et labores decem mensium quos tuli? O utinam infans combustus fuisses primis ignibus, atque ego id permisissem! Vixisti nostro beneficio; jam obibis tuo delicto? Sume mercedem facinoris, atque redde spiritum bis datum, primo partu, deinde torre ablato, vel me adjice bustis fraternis. Et voveo, et nequeo. Quid faciam, Nunc plagæ, fratribus impactæ, et simulachrum tantæ stragis obversatur meis oculis. Nunc pietas et nomina materna molliunt mentem. Me infelicem! modo calamitoso vincetis: sed vincite, fratres; dummodo, inquit, ego ad mortem sequar vos, et solatia quæ vobis præbuero; atque aversa immisit in flammas medias manu trepidâ stipitem funestum. Ille aut ingemuit, aut saltem visus est ingemiscere, atque correptus ab ignibus cunctantibus flagravit. Meleager ignarus atque absens, absumiter eo igne, atque sentit præcordia uri secretâ flammâ; at vincit ingentes cruciatus virtute. Dolet tamen quòd pereat morte segni et sine vulnere; atque ait plagas Ancæi esse beatas. Et appellat patrem, ætate provectum, cum gemitu, et fratrem, et pias sorores, et Cleopatram *consortem tecti, ultimâ voce;*

NOTÆ.

497. *Ille.*] Alios quidem filios habuit Oeneus sed Meleagro longè dispares; quippe in bello ob Plexippi et Toxei mortem orto periêrunt.

500. *Bis quinque.*] Lunares.

501. *Primis.*] Quo tempore torrem, submonentibus Parcis, Althæa flammis subtraxerat.

502. *Munere nostro.*] Quæ stipitem, seu torrem, in hunc usque diem servavi.

506. *Cupio.*] Fratres ulcisci, et viceversâ filium servare. Neutrum potest, qui utrumque per ulterum impeditur.

509. *Malè vincetis.*] Malè fratres dicit vincere, quos ut ulciscatur, filium perdere statuit.

511. *Aversa.*] Dolens, et invita ex more funebri *Aversi tenuêre facem.* En. 6.

512. *Funestum.*] Funereum, funerisque et mortis Meleagri causam.

516. *Cæcis.*] Maximis, internis, occultis, quorumque causam ignorabat.

520. *Fratrem.*] Tydeum intelligo, quanquam alios Oeneo assignat Anton. Liberalis.

For-

Forsitan et matrem. Crescunt ignisque dolorque ;
Languescuntque iterum. Simul est extinctus uterque,
Inque leves abiit paulatim spiritus auras :
Alta jacet Calydon. Lugent juvenesque, senesque
Vulgusque, proceresque gemunt : scissæque capillos
Planguntur matres Calydonides Eveninæ.
Pulvere canitiem genitor, vultusque seniles
Fœdat humi fusus ; spatiosumque increpat ævum.
Nam de matre manus diri sibi conscia facti
Exegit pœnas, acto per viscera ferro.
Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis,
Ingeniumque capax, totumque Helicona dedisset ;
Tristia persequerer miserarum dicta sororum.
Immemores decoris liventia pectora tundunt :
Dumque manet corpus, corpus refoventque foventque :
Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto.
Post cinerem, cineres haustos ad pectora versant :
Affusæque jacent tumulo : signataque saxo
Nomina complexæ, lacrymas in nomina fundunt :
Quas, Parthaoniæ tandem Latoïa clade
Exsatiata domûs, præter Gorgenque nurumque
Nobilis Alcmenæ, natis in corpore pennis,
Allevat : et longas per brachia porrigit alas,
Corneaque ora facit, versasque per aëra mittit.
V. Interea Teseus sociati parte laboris
Functus, Erechtheas Tritonidos ibat ad arces.

fortasse et matrem. Flamma et cruciatus augentur ; minuuntur denuo, ambo unà sunt exhausti, et spiritus paulatim dissipatus est in tenuem aërem. Excelsa Calydon luctu prostrata est. Juvenes et senes mærent : plebs et primores gemunt : matres Calydonides Eveninæ laceras habentes comas se tundunt. Pater Oeneus humi jacens dehonestat canos et faciem senilem pulvere ; atque damnat longam ætatem. Namque matrem quod attinet, manus sibi conscia repetivit pœnas facinoris, ense trajecto per præcordia. Si Deus præbuisset mihi ora loquentia centum linguis, et ingenium capax, et universum Heliconem, non enarrarem lugubres sermones infelicium sororum. Illæ oblitæ decoris plangunt livida pectora : et quamdiu corpus superest, fovent atque refovent corpus : Illud corpus deosculantur, deosculantur lectum oppositum. Postquam in cinerem redactum esset cadaver, *pressant cinerem collectum ad pectora, atque jacent prostratæ ad sepulchrum : et complexæ nomen* Meleagri *insculptum lapidi fundunt lachrymas in nomen. Quas tandem Latona expleta exitio domûs Parthaoniæ* in aërem *tollit, pennis genitis in corpore, præter Gorgen et nurum celebris Alcmenæ ; atque extendit prolixas alas per lacertos, et ora in rostra vertit ; et ablegat* eas in aves *mutatas per aërem.*

V. *Interea Theseus, defunctus parte laboris* sibi cum multis *communis, revertebatur ad arces Erechtheas Minervæ.*

NOTÆ.

527. *Eveninæ.*] Eveni, Ætoliæ fluvii, accolæ.

528. *Pulvere canitiem.*] Quod in magnis mœroribus fieri consuevit.

529. *Spatiosum.*] Quia, si maturiùs obiisset, filii mortem non vidisset.

531. *Ferro.*] Laqueo vitam finivit, inquit Diodor. Sic. lib. 5.

537. *Lecto.*] *Funebri feretro.*

541. *Parthaoniæ.*] *Oenei* est à patre Parthaone sic dicti.

542. *Nurum.*] *Deïanira* est, uxor Herculis.

544. *Porrigit.*] In aves sunt mutatæ, quas à Meleagro fratre Meleagrides dixerunt, Ideo verò Meleagri nomine insignitæ illæ aves, quòd certis quibusdam temporibus in Bœotiam ex Africâ circa Meleagri tumulum convolarent. Vide Plin. lib. 10. cap. 26.

546. *Laboris.*] In interficiendo apro.

547. *Erechtheas.*] *Athenienses* ; in quibus olim Erechtheus regnaverat.

Ib. *Tritonidos.*] *Palladem* dicit, cui à Tritone Libyæ palude, ubi primùm apparuit et educata est, hoc nomen impositum. Athenis verò suum dedisse illam nihil est opus toties repetere.

Achelous auctus pluviâ obstruxit viam, et remoratus est redeuntem. Subi domum meam, inquit, illustris Cecropida; neque te objice undis furentibus. Consueverunt abripere tigna integra, et devolvere moles transversas cum magno sonitu. Vidi excelsa stabula propinqua ripæ avelli cum gregibus: neque illic profuit quicquam *armenti quòd essent valida, neque equis quòd essent celeres. Hic etiam torrens, nivibus liquefactis de monte, absorbuit multa corpora juvenilia vortice in modum turbinis se* volvente. *Securior est mora, donec fluenta feruntur intra consuetas ripas: donec sua fossa contineat paucas aquas. Theseus assensus est, et, inquit, utar, Acheloe, et domo et statu tuo: atque usus est utroque. Intrat atria exstructa pumice multùm concavo, et tophis aspersis, Terra erat madida lento musco. Conchæ distinguebant supremum lacunar alterno murice, Jamque Sole permenso duas partes diei, Theseus et socii laborum sese composuerunt in lectos; hâc parte Ixionides, illâ Lelex heros Trœzenius jam distincta habens tempora paucis* crinibus *canis; aliique quos fluvius Acarnanum, festivissimus ob tantum hospitem, dignos judicaverat eo honore. Continuò nymphæ nudos pedes habentes apposuerunt dapes mensis admotis, et epulis sublatis fuderunt vinum in gemmeum* poculum. *Tum heros maximus procul videns maria oculis obversa, Quis, ait, ille locus? et indicat digito: atque assigna nomen.*

Clausit iter, fecitque moras Achelous eunti,
Imbre tumens. Succede meis, ait, inclyte, tectis,
Cecropida: nec te committe rapacibus undis.
Ferre trabes solidas, obliquaque volvere magno
Murmure saxa solent. Vidi contermina ripæ
Cum gregibus stabula alta trahi: nec fortibus illîc
Profuit amentis, nec equis velocibus esse.
Multa quoque hic torrens nivibus de monte solutis
Corpora turbineo juvenilia vortice mersit.
Tutior est requies, solito dum flumina currant
Limite; dum tenues capiat suus alveus undas.
Annuit Ægides: utarque, Acheloë, domoque
Consilioque tuo, respondit: et usus utroque est.
Pumic multicavo, nec lævibus atria tophis
Structa subit. Molli tellus erat humida musco.
Summa lacunabant alterno murice conchæ.
Jamque duas lucis partes Hyperione menso,
Discubuêre toris Theseus comitesque laborum:
Hâc Ixionides, illâ Trœzenius heros
Parte Lelex, raris jam sparsus tempora canis:
Quosque alios parili fuerat dignatus honore
Amnis Acarnanum, lætissimus hospite tanto.
Protinus appositas nudæ vestigia Nymphæ
Instruxêre epulis mensas: dapibusque remotis
In gemmâ posuêre merum. Tum maximus heros
Æquora prospiciens oculis subjecta, Quis, inquit,
Illa locus? digitoque ostendit, et, Insula nomen

NOTÆ.

548. *Archelous.*] Fluvius Acarnaniam ab Ætolia dividens. Vel igitur multum ad occasum expatiatus erat aper, nec à Calydone venire Theseum est arbitrandum; vel circa locorum situm multùm errâsse poëtam est confitendum: nam Calydoni Athenas petenti nullo modò obstare potest Achelous, qui hinc longè magis ad occasum aquas suas devolvit.

550. *Cecropida.*] *Atheniensis*; à Cecrope primo Atheniensium rege.

561. *Nec lævibus.*] Tophus nempe lapis asper et cavernosus.

563. *Lacunabant.*] Laquear muricibus, (qui conchicæ sunt genus) itemque conchis distinctum, et tesselatum erat.

564. *Duas.*] Ut tertia reliqua esset, quâ ferè Romani, cibum sumpturi, ad quorum mores videtur alludere poëta, solebant discumbere.

Ib. *Hyperione.*] *Sole*, qui à patre Hyperione Cœli filio illud etiam nomen habuit.

566. *Ixionides.*] *Pirithous* Ixionis filius, Thesei perpetuus comes.

Ib. *Trœzenius.*] Sic dictus Lelex à Trœzene ubi Pittheus regnavit, ille verò habitavit.

572. *Gemmâ.*] Phialâ gemmeâ, potiùs quàm gemmatâ, ut quæ fluviatili Deo magis conveniat.

Quod

Quod gerat illa, doce. Quanquam non una videtur.
Amnis ad hæc, Non est, inquit, quod cernimus unum.
Quinque jacent terræ: spatii discrimine fallunt.
Quóque minùs spretæ factum mirere Dianæ;
Naiades hæfuerant: quæ, cùm bis quinque juvencos
Mactâssent, rurisque Deos ad sacra vocâssent,
Immemores nostri festas duxêre choreas.
Intumui: quantusque feror, cùm plurimus, unquam,
Tantus eram: pariterque animis immanis et undis,
A silvis silvas, et ab arvis arva revelli.
Cumque loco Nymphas, memores tum denique nostri
In freta provolvi. Fluctus nosterque, marisque
Continuam diduxit humum; partesque resolvit
In totidem, mediis quot cernis Echinadas undis.
VI. Ut tamen ipse vides, procul, en procul una recessit
Insula grata mihi. Perimelen navita dicit.
Huic ego virgineum dilectæ nomen ademi.
Quod pater Hippodamas ægrè tulit: inque profundum
Propulit è scopulo pariturae corpora natæ.
Excepi; nantemque ferens, O proxima cœlo
Regna vagæ, dixi, sortite, tridentifer, undæ,
In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
Huc ades, atque audi placidus, Neptune, precantem.
Huic ego, quam porto, nocui. Si mitis, et æquus,
Si pater Hippodamas, aut si minùs impius esset;
Debuit illius misereri; ignoscere nobis.
Affer opem; mersæque precor feritate paternâ

quod illa insula habeat, quanquam non videtur unica. Ad hæc fluvius. Non est, inquit, unum, quod vidimus. Quinque terræ sunt porrectæ, decipiunt occulos parvâ differentiâ intervalli. Atque ut minùs stupeas vindictam Dianæ neglectæ; hæ insulæ fuerunt Naides: quæ, cùm immolâssent decem juvencos, atque invitâssent Deos ruris ad sacra, agitaverunt choreas festas nostri oblitæ. Inflatus sum, atque tantùm intumescens excurro, quantùm cùm maximè exundo: et æqualiter terribilis irâ et fluctibus abripui nemora à nemoribus, et campos à campis. Et protraxi in mare Nymphas, tum denique nos reveritas, cum loco. Unda nostra et freti divellit solum conjunctum, atque divisit in todiem partes, quod vides Echinadas in mediis fluctibus.

VI. *Cæterùm, uti cernis ipse procul, ecce una insula mihi accepta procul abiit. Nautæ vocant Perimelen. Ego sustuli huic amatæ nomen virgineum. Quod parens Hippodamas iniquo animo passus est: et deturbavit ex caute corpus filiæ fœtum enixuræ. Excepi, et sustentans natantem, ô dixi, Tridentifer, qui consecutus est sorte imperium in aquas incertas proximum cœlo, in quo nos fluvii sacri subsistimus, in quem fluimus, huc adsis, atque æquus ausculta oranti, Neptune. Ego obfui huic, quam fero. Si parens Hippodamas esset lenis et justus, aut minùs impius, debuit illius misereri, et nobis parcere. Neptune, subveni, et præbe, quæso, submersæ sævitiâ paternâ locum habitationis:*

NOTÆ.

577. *Spatii discrimine.*] Quia parvum, vixque è longinquo prospicientibus conspicuum.

578. *Factum.*] *Vindictam*, quò sui contemptum ulta est in Oeneo et suis.

581. *Immemores.*] Non enim rivulos suos, ut priùs, in Acheloum devexerunt.

582. *Intumui.*] Optimè et fluvii iram, et ejus erumpentem impetum ob oculos ponit.

585. *Memores tum.*] Tum demum intellexerunt, quem, per ludibrium, de diis agrestibus inhonoratum præteriissent.

588. *Echinadas.*] Quæ insulæ sunt ad Acheloï Ætoliæ fluvii ostium, ex limo ab eo devecto conflatæ: quibus quidem, vel ab Echinis quibus abundare dicuntur, vel ab Echino quodam vate, ut sensit Apollodorus, nomen illud impositum.

590. *Perimelen.*] Est una Echinadum ante os sinûs Corinthiaci.

591. *Virgineum.*] Illam vitiavi.

595. *Tridentifer.*] *Neptunum* dicit, cui tridens pro sceptro attributum.

597. *Huc ades.*] Ex precantium formulâ Deos orantium, ut adsint.

Da,

Sustulit, æquatam mentæ tersêre virentes.
Ponitur hìc bicolor sinceræ bacca Minervæ,
Conditaque in liquidâ corna autumnalia fæce,
Intubaque, et radix, et lactis massa coacti :
Ovaque non acri leviter versata favillâ ;
Omnia fictilibus. Post hæc cælatus eâdem
Sistitur argillâ crater ; fabricataque fago
Pocula, quà cava sunt, flaventibus illita ceris.
Parva mora est ; epulasque foci misêre calentes :
Nec longæ rursus referuntur vina senectæ ;
Dantque locum mensis paulùm seducta secundis.
Hìc nux, hìc mista est rugosis carica palmis,
Prunaque ; et in patulis redolentia mala canistris,
Et de purpureis collectæ vitibus uvæ.
Candidus in medio favus est. Super omnia vultus
Accessêre boni : nec iners pauperque voluntas.
Interea, quoties haustum cratera repleri
Sponte suâ, per seque vident succrescere vina
Attoniti novitate pavent, manibusque supinis
Concipiunt Baucisque preces, timidusque Philemon :
Et veniam dapibus, nullisque paratibus orant.
Unicus anser erat, minimæ custodia villæ :
Quem Dis hospitibus domini mactare parabant :
Ille celer pennâ tardos ætate fatigat :
Eluditque diu : tandemque est visus ad ipsos
Confugisse Deos. Superi vetuêre necari ;

inæqualitatem, mentæ virides deterserunt æquatam. Tum apponitur bacca bicolor intemeratæ Palladis et corna autumnalia defruto condita, et cichoreum et raphanus, et caseus recens et ova leviter versata in levi cinere ; atque hæc omnia in vasibus ex argillâ factis. Postea sculptus urceus ex eodem luto apponitur in mensâ. *et pocula facta ex fago abducta intus ceris flavis. Breve est tempus, et foci dederunt dapes calidas : et rursus apponitur vinum novum. Atque hæc paulùm seposita vicem præstant bellariis. Tum nux, tum ficus aridæ junctæ sunt corrugatis dactylis, itemque pruna et mala fragrantia in corbibus cum racemis collectis ex rubris vitibus. Favus albus est in medio. Læta facies addita est super omnia, et voluntas neque segnis neque parca. Interea quum advertunt urceum repleri per se quoties evacuatus esset, atque ultro vina augeri, stupentes novitate timent, et Baucis et pavidus Philemon ad preces confugiunt manibus in cælum sublatis et veniam implorant epulis, atque exiguo apparatui. Unicus anser erat custos vilissimæ villæ, quem domini volebant occidere in gratiam Deorum hospitum. Ille velox pennis lassat lentos annis, et diu effugit ; atque tandem visus est confugisse ad Deos ipsos. Illi prohibuerunt occidi :*

NOTÆ.

663. *Mentæ.*] Quæ attritu gratum odorem emitterent.

664. *Bicolor.*] Aliâ parte virescentibus, alterâ nigricantibus.

Ib. *Sinceræ.*] Quia Minerva, in cujus tutelâ erat oliva, virgo est castissima.

665. *Fæce.*] Quæ condita servantur, *Pickle.*

Ib. *Autumnalia.*] Quæ autumno maturescunt : tunc etiam, sicuti alia musto conduntur.

666. *Intuba.*] Est intubus seu intubum genus herbæ, sub quo cichoreum etiam intelligitur. *Succory.*

Ib. *Radix.*] Raphanus à Græcis dicitur. *Radish.*

667. *Non acri.*] Ut paulatim et moderato calore præparentur.

670. *Ceris.*] Multus est nimirum in ligno ilinendo ceræ usus.

671. *Epulas.*] Lardum nempe cum oleribus.

673. *Secundis.*] Cœnæ apud Romanos tres fuisse missus nemini non notum, 1. Ante cœnam Promulsidem, sive Gustum. 2. Conæ caput, ex cibis firmis et præcipuis. 3. Bellaria, sive mensas secundas.

674. *Carica.*] Eo nomine appellantur ficus, cujus generis in Syriâ esse Plinius meminit.

Ib. *Palmis.*] *Dactylos* Vulgò vocitant. *Dates.*

678. *Nec iners.*] Voluntas est, quæ apud nos beneficium ponit.

684. *Custodia.*] Anseres etiam in capitolio, quòd sopitos custodes ad arcis defensionem adversus Gallos excitavissent, publicè ali ex Plutarcho diximus.

Diique sumus ; meritasque luet vicinia pœnas
Impia, dixerunt. Vobis immunibus hujus
Esse mali dabitur : modò vestra relinquite tecta ;
Ac nostros comitate gradus ; et in ardua montis
Ite simul. Parent ambo, baculisque levati
Nituntur longo vestigia ponere clivo.
Tantùm aberant summo, quantùm semel ire sagitta
Missa potest : flexêre oculos, et mersa palude
Cætera prospiciunt, tantùm sua tecta manere.
VIII, IX. Dumque ea mirantur; dum deflent fata suorum :
Illa vetus dominis, etiam casa parva duobus,
Vertitur in templum : furcas subiêre columnæ :
Stramina flavescunt ; adopertaque marmore tellus,
Cœlatæque fores, aurataque tecta videntur.
Talia cùm placido Saturnius edidit ore :
Dicite, juste senex, et fœmina conjuge justo
Digna, quid optetis ? Cum Baucide pauca locutus,
Consilium Superis aperit commune Philemon :
Esse sacerdotes, delubraque vestra tueri
Poscimus : et quoniam concordes egimus annos ;
Auferat hora duos eadem ; nec conjugis unquam
Busta meæ videam ; neu sim tumulandus ab illâ.
Vota fides sequitur. Templi tutela fuêre,
Donec vita data est. Annis, ævoque soluti,
Ante gradus sacros cùm starent fortè, locique
Narrarent casus ; frondere Philemona Baucis ;
Baucida conspexit senior frondere Philemon.
Jamque super geminos crescente cacumine vultus ;
Mutua, dum licuit, reddebant dicta ; Valeque,
O conjux, dixêre simul : simul abdita texit
Ora frutex. Ostendit adhuc Tyaneïus illic
Incola de gemino vicinos corpore truncos.

Diique sumus, inquiunt ; et vicini in hospitales dabunt pœnas quas meruerunt : concedetur vobis esse expertibus hujus cladis : Deserite tantùm vestras sedes, atque sequimini nostra vestigia, et venite unà in cacumen montis. Uterque obsequuntur, et sustentati scipionibus conantur ascendere excelsum montem. Tantùm distabant à cacumine quantum jactus sagittæ potest comprehendere : convertunt oculos, et prospiciunt suam domum solùm superesse, alia omnia absorpta lacu.

VIII, IX. *Et dum ea stupent ; dum lugent sortem suorum, illud antiquum tugurium, etiam angustum duobus dominis, mutatur in ædem : columnæ vices præstiterunt furcarum tectum flavescit, et solum* templi *conspicitur stratum marmore, janua sculpta, et domus auro oblita : cum Jupiter ejusmodi verba protulit amico ore. Dicite juste senex, et fœmina digna justo marito, quid voveatis ? Postquam Philemon paucis locutus esset cum Baucide, diis patefacit commune desiderium ; Petimus esse sacerdotes, et servare vestra templa ; et quoniam ætatem transegimus unanimes, eadem hora utrumque tollat ; neque unquam aspiciam funera meæ uxoris, neve sim sepeliendus ab illâ. Eventus respondet desideriis : fuerunt æditui quamdiu vita concessa est. Confecti annis atque senio cùm fortè essent ante gradus sacros, et referrent ea quæ loco illi evenerant ; Baucis vidit Philemonem frondescere ; Philemon senex* pariter vidit *Baucidem. Jamque fastigio crescente super utriusque faciem mutuos commutabant sermones, dum licuit ; et dixerunt simul, Vale consors ; simul arbor obduxit ora condita. Incola quidam ex Tyanâ oppido tibi adhuc monstrat stipites propinquos factos ex duobus corporibus.*

NOTÆ.

692. *Comitate.*] Pro *Comitamini.*

700. *Furcas.*] Furcæ in columnas fuerunt commutatæ.

701. *Flavescunt.*] Quia in aurum mutata.

719. *Frutex.*] Mutatus enim est Philemon in quercum ; Baucis in tiliam.

Ib. *Tyaneïus.*] Ex Tyanâ Cappadociæ urbe in Phrygiam advectus.

Ille

Hæc mihi non vani, (neque erat cur fallere vellent ;)
Narravêre senes. Equidem pendentia vidi
Serta super ramos : ponensque recentia, dixi,
Cura pii Dîs sunt, et, qui coluêre, coluntur.
X. Desiêrat : cunctosque et res et moverat auctor ;
Thesea præcipuè : quem facta audire volentem
Mira Deûm, nixus cubito Calydonius amnis
Talibus alloquitur. Sunt, ô fortissime, quorum
Forma semel mota est, et in hoc renovamine mansit.
Sunt, quibus in plures jus est transire figuras ;
Ut tibi, complexi terram maris incola, Proteu :
Nam modò te juvenem, modò te vidêre leonem :
Nunc violentus aper, nunc, quem tetigisse timerent,
Anguis eras : modò te faciebant cornua taurum.
Sæpe lapis poteras, arbor quoque sæpe videri.
Interdum, faciem liquidarum imitatus aquarum,
Flumen eras : interdum undis contrarius ignis.
XI. Nec minùs Autolyci conjux Erisichthone nata
Juris habet. Pater hujus erat, qui numina Divûm
Sperneret ; et nullos aris adoleret honores.
Ille etiam Cereale nemus violâsse securi
Dicitur ; et lucos ferro temerâsse vetustos.
Stabat in his ingens annoso robore quercus ;
Una nemus : vittæ mediam, memoresque tabellæ,

Senes nequaquam mendaces mihi ista retulerunt : neque erat cur vellent mentiri. Equidem vidi corollas pendentes ex ramis ; atque affigens novas, dixi, Pii sunt curâ Diîs, et qui eos honorant, honorantur.

X. *Absolverat ; et factum et ejus causa omnes tetigerat : et præsertim Theseum ; quem cupientem audire miracula à Diîs exhibita fluvius Calydonius cubito incumbens ita affatur. Sunt, ô generose, quorum figura mutata est semel, atque perstitit in hâc mutatione. Sunt quibus est potestas concedere in plures formas ; quemadmodum tibi, Proteu, habitator æquoris cingentis tellurem. Nunc enim te conspexerunt hominem, nunc leonem : modò eras sus ferus, modò serpens quem metuerent tangere : quandoque propter cornua fuisti taurus : sæpe poteras speciem induere saxi, sæpe etiam arboris. Nonnunquam simulans vultus fluidarum aquarum eras fluvius nonnunquam ignis contrarius aquis.*

XI. *Neque Autolyci uxor, filia Erisichthonis, minori gaudet potestate. Parentem habebat, qui negligeret Deorum imperia, neque præberet ulla thura eorum altaribus. Ille quoque creditur violâsse silvam Cereri sacram bipenni : atque vastâsse lucos antiquos securi. Quercus vasta antiquo ligno in his erat, sola instar silvæ : vittæ, et tabulæ grati animi indicia, et corollæ,*

NOTÆ.

727. *Calydonius amnis.*] *Achelous.*

731. *Complexi.*] Nam terra omnium elementorum infima, quam aqua ambit.

Ib. *Proteus.*] Quis fuerit Proteus iste formam identidem immutans, haud facile est assequi : Deum marinum Neptuni et Phœnices filium faciunt nonnulli ; alii Oceani et Tethyos; Herodotus regem dicit fuisse Egypti, qui Trojani belli temporibus floruerit. Quisquis ille fuerit, non modò varias formas induisse, sed aliis alias induxisse videtur. Proteum deinde mimum artificiosissimè quosvis imitantem ; vel nautam ventis omnibus utentem, sophistam, præterea Philosophum, magum, politicum, præsertim rebus omnibus sese accommodantem hic aut illic scripserunt.

738. *Nec minùs.*] Non minorem habet potentiam se in varias figuras mutandi.

Ib. *Autolyci.*] Fuit Autolychus Anticleæ, quæ Ulyssem peperit, genitor ; furandi scientiâ à Mercurio donatus ; cujus quidem uxor, nomine *Metra*, Erisichthonis filia varias quoque indueret formas.

744. *Memores.*] Gratum eorum animum significantes, qui, nymphæ, in quercu habitantis, seu magis Cereris beneficio, votorum compotes facti fuerant. De Platano à Xerxe torquibus et armillis ornatâ, Ælian lib 2. cap. 14. Qui mos quidem memores tabellas Diîs ex arboribus suspendendi ex poëtis passim cognoscitur.

Ser-

Sertaque cingebant voti argumenta potentis :
Sæpe sub hâc Dryades festas duxêre choreas :
Sæpe etiam, manibus nexis ex ordine, trunci
Circuiêre modum : mensuraque roboris ulnas
Quinque ter implebat. Nec non et cætera tantò
Silva sub hâc, silvâ quantò jacet herba sub omni.
Non tamen idcirco ferrum Triopeïus illâ
Abstinuit : famulosque jubet succidere sacrum
Robur, et, ut jussos cunctari vidit, ab uno
Edidit hæc raptâ sceleratus verba securi :
Non dilecta Deæ solùm, sed et ipsa licebit
Sit Dea, jam tanget frondente cacumine terram.
Dixit : et, obliquos dum telum librat in ictus,
Contremuit, gemitumque dedit Deoïa quercus :
Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
Cœpêre ; ac longi sudore madescere rami.
Cujus ut in trunco fecit manus impia vulnus,
Haud aliter fluxit discussâ cortice sanguis,
Quàm solet, ante aras ingens ubi victima taurus
Concidit, abruptâ cruor è cervice profusus.
Obstupuêre omnes : aliquisque ex omnibus audet
Deterrere nefas, sævamque inhibere bipennem.
Aspicit hunc, Mentisque piæ cape præmia, dixit
Thessalus : inque virum convertit ab arbore ferrum :
Detruncatque caput ; repetitaque robora cædit.
Editus è medio sonus est cum robore talis :
Nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno :
Quæ tibi factorum pœnas instare tuorum
Vaticinor moriens, nostri solatia leti.
Persequitur scelus ille suum : labefactaque tandem
Ictibus innumeris, adductaque funibus arbor
Corruit, et multam prostravit pondere silvam.
Attonitæ Dryades damno nemorisque suoque,

quæ signa erant desideriorum expletorum complectebantur mediam. Dryades agitaverunt sæpe festivas choreas sub eâ. Sæpe etiam, manibus conjunctis ex ordine, complexæ sunt ambitum stipitis ; et mensura ejus exæquabat quindecim ulnas : atque reliquæ arbores non minùs hâc inferiores erant, quam herba est infra omnes arbores. Non tamen ideo Triopeïus avertit securim ab illâ quercu : atque servis imperat exscindere sacrum lignum : atque ut vidit eos, postquam jussi essent, morari, correptâ securi ab uno protulit has voces : Quanquam non modò sit Deæ nympha *cara, sed et ipsa etiam Dea, jam feriet solum frondoso culmine. Dixit : et, dum tollit bipennem in ictus obliquos, quercus Deoïa contremuit ; et folia simul et glandes cœperunt pallescere. et rami protenus humescere sudore. In cujus stipitem postquam manus impia impegit plagam, non aliter cruor manavit disjecto cortice, quam solet sanguis emissus ex collo abscisso, cùm taurus magnus procubuit victima ante altaria. Omnes admirati sunt ; atque aliquis inter cæteros non veretur dehortari flagitium, atque removere securim. Thessalus hunc intuetur, atque inquit, Sume mercedem animi pii ; et convertit bipennem ab arbore in virum, et abscindit caput, et quercum iterum* ictu petitam *sternit. Vox ejusmodi prodiît è mediâ arbore. Ego sum nympha carissima Cereri sub hoc ligno, quæ obiens tibi prædico pœnas tuorum scelerum imminere, quæ* sunt *consolatio nostræ mortis. Ille perficit facinus suum, atque arbor denique evicta ictibus innumeris, et attracta funibus collapsa est, et* in terram *dejecit multas arbores pondere. Dryades exterritæ strage silvæ et suâ,*

NOTÆ.

746. *Dryades.*] *Nymphæ silvas incolentes* quarum vita in *quercubus* præsertim, à quibus nomen acceperunt.

751. *Triopeïus.*] *Erisichthon* Triopæ filius. Alii *Driopeius*, i.e. Thessalus.

755 *Deæ.*] *Cereri.*

758. *Deoïa.*] *Cerealis* ; ἀπὸ τῆς Δηοῦς, a Cerere. Vid. lib. 6. 114.

765. *Aliquis.*] E servis, quanquam aliter Callimachus.

768. *Thessalus.*] *Erisichthon.*

771. *Nympha.*] Fuit ex Hamadryadibus quæ cum arboribus nascuntur et pereunt.

Omnes germanæ Cererem cum vestibus atris
Mœrentes adeunt, pœnamque Erisichthonis orant.
Annuit his : capitisque sui pulcherrima motu
Concussit gravidis oneratos messibus agros :
Moliturque genus pœnæ miserabile, si non
Ille suis esset nulli miserabilis actis,
Pestiferâ lacerare fame. Quæ quatenus ipsi
Non adeunda Deæ, (neque enim Cereremque Famem-
que
Fata coïre sinunt) montani numinis unam
Talibus agrestem compellat Oreada dictis :
Est locus extremis Scythiæ glacialis in oris,
Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore, tellus ;
Frigus iners illic habitant, Pallorque, Tremorque
Et jejuna Fames : ea se in præcordia condat
Sacrilegi scelerata jube. Nec copia rerum
Vincat eam : superetque meas certamine vires.
Neve viæ spatium te terreat : accipe currus :
Accipe quos frænis altè moderere, dracones :
Et dedit. Illa dato subvecta per aëra curru
Devenit in Scythiam : rigidique cacumine montis
(Caucason appellant) serpentum colla levavit :
Quæsitamque Famem lapidoso vidit in agro,
Unguibus et raras vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore,
Labra incana situ, scabræ rubigine fauces :
Dura cutis, per quam spectari viscera possent :
Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis :
Ventris erat pro ventre locus. Pendere putares
Pectus, et a spinæ tantummodo crate teneri.
Auxerat articulos macies, genuumque rigebat

omnes sorores accedunt ad Cererem lugentes cum pullis vestimentis, atque rogant supplicium. Erisichthonis. Illis assentitur, et so mo- nissima agitavit campos graves messibus copiosis nutu sui capitis : atque parat genus mortis miserandum, nisi ille nulli esset deflendus ob sua flagitia ; parat *cruciare eum Fame crudeli. Quæ quia non convenienda ipsi Divæ, (neque enim fata patiuntur Cererem et Famem convenire,) alloquitur ejusmodi verbis Oreadem agrestem, unum numen montanum : Est locus in ultimis regionibus gelidæ Scythiæ, solum lugubre, terra infæcunda, sine segete, sine arboribus, frigus ignavum, et Pallor et Tremor illic sedes habent cum vacuâ fame : fac ea se abscondat in viscera impii. Neque bonorum affluentia eam superet ; et vincat meam potentiam contentione. Ne verò loci distantia te moveat sume currus, sume dracones, quos per aërem regas frænis : atque dedit* dracones. *Illa victa curru donato per aërem pervenit in Scythiam : atque juga ademit cervicibus draconum in vertice montis prærupti* (quem *Caucason nominant :) atque intuita est Famem quam quæsivit in campo saxis obsito, quæ carpebat unguibus et dentibus rara gramina. Capillus erat hispidus, oculi depressi, pallor in vultu, labia albicantia squallore, fauces asperæ rubigine. pellis dura, per quam præcordia possent cerni ; ossa exsiccata eminebant sub lumbis gibbosis. Locus* tantum *alvi erat pro alvo : crederes pectus esse suspensum, et teneri tantùm à texto spinæ* dorsi. *Macies amplificaverat nodos* artuum, *et orbis genuum tumebat.*

NOTÆ.

782. *Miserabile.*] Quod ad misericordiam quosvis commoveret.

787. *Oreada.*] *Montanam nympham,* Ἀπὸ τοῦ ὄρους, à monte enim quosdam cognominavit superstitiosa antiquitas.

788. *Scythiæ.*] Quæ Europæ est regio in Asiam vastissime prorumpens.

792. *Sacrilegi.*] *Erisichthonis.*

793. *Meas.*] Quæ in alendo et exsaturando suæ sunt.

795. *Altè moderere.*] Per aërem nempe, ut ad Scythiam altissimam regionem perveniret.

Ib. *Dracones.*] *Cereres jugales.* Sic et Triptolemo decit currum, quo vectus mortales agriculturam doceret.

798. *Caucason.*] Qui Scythiæ mons est altissimus, perpetuis nivibus horridus,

806. *Spinæ crate.*] Pro ipsâ dorsi spinâ, in cratis modùm compacta.

807. *Auxerat.*] Aucti videntur, cùm sine adjunctis carnibus plures conspiciuntur.

Orbis,

Orbis, et immodico prodibant tubera talo.
Hanc procul ut vidit, (neque enim est accedere juxtà
Ausa) refert mandata Deæ, paulùmque morata,
Quanquam aberat longè, quanquam modò venerat illuc,
Visa tamen sensisse Famem ; retroque dracones
Egit in Hæmoniam versis sublimis habenis.

XII. Dicta Fames Cereris (quamvis contraria semper
Illius est operi) peragit ; perque aëra vento
Ad jussam delata domum est : et protinus intrat
Sacrilegi thalamos : altoque sopore solutum
(Noctis erat tempus) geminis amplectitur alis :
Seque viro inspirat, faucesque, et pectus, et ora
Afflat ; et in vacuis spargit jejunia venis.
Functaque mandato fœcundum deserit orbem :
Inque domos inopes assueta revertitur arva.
Lenis adhuc somnus placidis Erichthona pennis
Mulcebat. Petit ille dapes sub imagine somni ;
Oraque vana movet, dentemque in dente fatigat :
Exercetque cibo delusum guttur inani ;
Proque epulis tenues nequicquam devorat auras.
Ut verò est expulsa quies ; furit ardor edendi ;
Perque avidas fauces, immensaque viscera regnat.
Nec mora ; quod pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit, et appositis queritur jejunia mensis ;
Inque epulis epulas quærit. Quodque urbibus esse,
Quodque satis populo poterat, non sufficit uni.
Plùsque cupit, quò plura suam demittit in alvum.
Utque fretum recipit de totâ flumina terrâ,
Nec satiatur aquis, peregrinosque ebibit amnes :
Utque rapax ignis non unquam alimenta recusat,
Innumerasque trabes cremat, et quò copia major
Est data, plura petit, turbâque voracior ipsâ est ;

et tubera extabant immenso talo. Cùm advertit eum procul, (neque enim ausa est propius accedere) memorat jussa Deæ ; et cum paululùm substitisset, tametsi longè stabat, tametsi modò venerat illuc, visa tamen sensisse Famem ; et excelsa retro flexit serpentes in Thessaliam mutatis habenis.

XII. *Fames exequitur jussa Cereris, quanquam semper solet esse opposita illius actionibus, atque vecta est vento per aërem ad domum* Erisichthonis *præscriptum, et statim subit cubiculum scelesti, et fovet ambabus alis virum pressum profundo somno ; (tempus erat noctis) et se insinuat in illum, et inficit anhelitus et gulam, et pectus et ora ; et effundit famem per inanes venas ; et postquàm jussa perfecisset, recedit ab orâ fertili, et redit ad sedes vacuas et campos solitos. Placidus sopor reficiebat adhuc Erisichthonem mitibus pennis. Ille flagitat epulas per simulachra soporis, et agitates vacuum, et lassat dentem in dente, et negotium facessit gutturi decepto escâ vanâ, et frustrà absorbet subtilem ventum pro dapibus. Postquam verò sopor excussus est, desiderium vorandi sævit ; et imperium habet et ingulam famelicam et in viscera inexplebilia. Et sine cunctatione, petit quod mare, quod tellus, quod aër pascit ; et queritur de fame mensis stratis ; et quærit dapes in dapibus. Atque illi unico non est satis quod poterat esse satis civitatibus et plebi. Et quò plura devolvit in ventrem, plura optat. Atque ut mare recipit amnes de universâ terrâ neque cumulatur aquis, et absorbet fluvios dissitos ; et sicut ignis vorax nunquam respuit escam, et consumit infinita ligna, et quò major abundantia est concessa, plura poscit, et est rapacior ipso numero ;*

NOTÆ.

813. *Hæmoniam.*] *Thessaliam,* quæ à suis regibus Pelasgicum Argos, Hellas, Driopis, Græcia, et Hellenis nominatur.

814. *Quamvis.*] Assiduum enim est famis opus Cereris fruges, quibus alma Dea voracem profligat, avidè consumere, illarumque vires infringere.

825. *Dentemque.*] Unum dentem in alterum conterit.

839. *Turbâ.*] Ipsâ rerum copiâ.

Sic

Sic epulas omnes Erisichthonis ora profani
Accipiunt, poscuntque simul. Cibus omnis in illo
Causa cibi est; semperque locus fit inanis edendo.
Jamque fame patrias altique voragine ventris
Attenuârat opes; sed inattenuata manebat
Tum quoque dira fames; implacatæ que vigebat
Flamma gulæ. Tandem, demisso in viscera censu,
Filia restabat, non illo digna parente.
Hanc quoque vendit inops. Dominum generosa recusat;
Et vicina suas tendens super æquora palmas,
Eripe me domino, qui raptæ prœmia nobis
Virginitatis habes, ait. Hæc Neptunus habebat.
Qui prece non spretâ, quamvis modò visa sequenti
Esset hero, formamque novat, vultumque virilem
Induit, et cultus piscem capientibus aptos:
Hanc dominus spectans, O qui pendentia parvo
Æra cibo celas, moderator arundinis, inquit,
Sic mare compositum, sic sit tibi piscis in undâ
Credulus, et nullos, nisi fixus, sentiat hamos:
Quæ modò cum vili turbatis veste capillis
Littore in hoc steterat, (nam stantem in littore vidi)
Dic ubi sit; neque enim vestigia longiùs extant.
Illa Dei munus bene cedere sentit; et à se
Se quæri gaudens, his est resecuta rogantem;
Quisquis es, ignoscas; in nullam lumina partem
Gurgite ab hoc flexi, studioque operatus inhæsi.
Quòque minus dubites, sic has Deus æquoris artes
Adjuvet, ut nemo jamdudum littore in isto,
(Me tamen excepto) nec fœmina constitit ulla.
Credidit, et verso dominus pede pressit arenam;
Elususque abiît. Illi sua reddita forma est.
Ast ubi habere suam transformia corpora sentit,

Ita os impii Erisichthonis capit omnes dapes, atque simul petit. Omnes epulæ sunt illi causa cur alias epulas cupiat; et spatium sit semper cibi vacuum vorando. Jamque minuerat divitias à patre acceptas fame et ingluvie immensi abdominis; sed fames crudelis tum quoque integra superat, et ardor ventris impatientis vigebat. Denique consumpto patrimonio, nata supererat merita patrem minus impium. Egenus hanc etiam vendit, Ingenua servitutem pati noluit; atque porrigens suas manus super maria proxima, ô inquit, qui gaudes præmio virginitatis nobis ereptæ, vindica me à domino. Neptunus eam rapuerat. Qui, prece nequaquam neglectâ, quanquam paulo ante conspecta esset à domino sequente, et mutat figuram et faciem virilem tradit, et cultus idoneos piscatoribus. Herus hanc aspiciens, O, inquit, gubernator virgæ, qui regis hamos æreos pendentes exiguâ escâ, sic æquor sit tibi placidum, sic sit, piscis facilis in aquâ, neque ullos uncos sentiat nisi correptus; Aperi ubi sit puella, *quæ modò erat in hoc littore cum amictu tenui, comâ inconditâ (namque intuitus sum stantem in littore) neque enim pedum signa longiùs apparent. Illa animadvertit Dei donum in bonum sibi cedere atque lætans se u se expeti, ita respondit petenti: Quisquis es, veniam concedas; in nullam partem detorsi oculos ab isto mari, atque penitùs intentus sum huic operi. Et quò minùs diffidas, ita Deus maris faveat isti* meo *studio, ut nullus jam diu, neque ulla puella consistit in isto littore, si me excipias. Herus fidem adhibuit, et calcavit arenam pede reflexo, et deceptus excessit.* Virginis *propria figura est illi restituta. At postquam parens advertit suam* filiam *habere corpus quod possit transmutare in varias formas,*

NOTÆ.

842. *Fit inanis.*] *i. e.* Tantùm abest ut edendo impletus sit Erisichthon, ut potius inde magis vacuus videretur.

851. *Hæc.*] Exponit poëta id quod puella, tacuerat, eam à Neptuno fuisse raptam.

853. *Hero.*] *Domino,* cui à patre Erisichthone vendita.

861. *Vestigia.*] Significat eam non longiùs processisse, cum pedem vestigia non appareant.

866. *Artes.*] Ambiguè dictum; nam et artem piscandi, et fraudes quibus utebar, intelligere possumus.

Sæpe

Sæpe pater dominis Triopeïda vendit. At illa
Nunc equa, nunc ales, modò bos, modò cervus abibat:
Præbebatque avido non justa alimenta parenti.
Vis tamen illa mali postquam consumserat omnem
Materiam, dederatque gravi nova pabula morbo;
Ipse suos artus lacero divellere morsu
Cœpit; et infelix minuendo corpus alebat.
Quid moror externis? etiam mihi sæpe novândi
Corporis, ô juvenes, numero finita potestas.
Nam modò quod nunc sum, videor; modò flector in anguem:
Armenti modò dux vires in cornua sumo.
Cornua, dum potui. Nunc pars caret altera telo
Frontis, ut ipse vides. Gemitus sunt verba secuti.

sæpe vendit Metram dominis; et illa nunc equa nunc avis, vacca nonnunquam interdum cervus discedebat, et exhibebat cibos injustos famelico patri. Postquam tamen illâ morbi rabie exhauserat omnem copiam, atque tulerat ultimos cibos diro morbo, ipse occœpit discerpere sua membra morsu voraci: et miser sustentabat corpus destruendo. Quamobrem hæreo in alienis transformationibus? Mihi quoque est vis numero statuta sæpe mutandi corporis. Nam aliquando conspicior quod nunc sum, nunc vertor in serpentem, nunc dux armenti, induo vires in cornua: Cornua, quamdiu licuit; nunc pars una frontis spoliata est armis suis, ut ipse cernis. Gemitus sunt secuti voces.

NOTÆ.

871. *Transformia.*] Hoc idcirco fictum est, quòd Metra adeò pulchra fuit, ut qui illam aspicerent, statim amore ipsius caperentur. Cùm autem illius temporis hominis pecuniâ non uterentur, alii quidem ex Metræ procis boves, alii equos, alii oves, alii capras ei largiebantur. Quod quidem cùm viderent Thessali, ac undique Erichthoni victum viderent congregatum, aiebant Metram, patri fuisse, et bovem, et equum, et ovem, et capram, et quæcumque ea dono accepisset. Inde natum est proverbium, quod in leves à Græcis dicitur Μεταβλητότερος Μήτρας, hoc est *mutabilior Metrâ.*

872. *Triopeïda.*] *Metram*, Triopæ neptem, nam Metræ pater fuit Erisichthon, qui Triopæ filius.

874. *Non justa.*] Quia dolo malo et furtis quæsita.

879. *Moror.*] Achelous Theseum et Lelegem alloquitur.

880. *Numero finita.*] Non infinita, ut Proteo et Metræ: sed numero præscripto, ternario sc. hominem, taurum, anguem.

883. *Telo.*] *Cornu* nimirum, quod Acheloö Hercules eripuit, in sequentibus videbimus.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER IX.

ARGUMENTUM.

HÆC illi postea vestem misit, quâ periit (postquam Lichas in scopulum fuit translatus, et in cœlum traductus est.) Tum verò Alcmena ad Iolen se contulit; eique Galanthidem in mustelam, et illa vicissim sororem suam in arborem conversam narravit. Interim supervenit ipsis Iolaüs, reparatâ per Heben juventute. Id quod non posset omnibus contingere, Jupiter Æaci exemplo docet. Hunc fugiens Miletus, in Asiam discessit, et Byblidem procreavit atque Caunum, cujus illa amore tabefacta, in fontem periit. Quæ quidem res magis mira omnibus visa fuisset; nisi paulò antè Iphis, ipso nuptiarum die, virilem sexum accepisset.

QUÆ gemitûs truncæque Deo Neptunius heros
Causa rogat frontis; cùm sic Calydonius amnis
Cœpit, inornatos redimitus arundine crines:
Triste petis munus. Quis enim sua prælia victus
Commemorare velit? referam tamen ordine, nec tam
Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum est:

INTERPRETATIO.

I. *Heros Neptunius petit quæ sit Deo causa gemitûs et frontis mutilatæ: cùm fluvius Calydonius sic orsus est, cinctos habe crines incomptos junc. Poscis lugubre officium: Quis enim superatus velit narrare sua certamina? Tamen narrabo ordine neque tantum dedecus fuit superari, quanta gloria certâsse:*

NOTÆ.

1. *Truncæ.*] Quia cornu altero carebat.
1. *Neptunius.*] *Theseus* est Neptuni, ab Ægeo patre, nepos.
2. *Calydonius.*] *Achelous* nempe.
3. *Arundine.*] Coronâ ex arundinibus, quibus ferè fluviorum ripæ abundant. Sic Virg. *Crines umbrosa tegebat arundo.*

Mag-

Magnaque dat nobis tantus solatia victor.
Nomine si quà suo tandem pervenit ad aures
Deïanira tuas, quondam pulcherrima virgo,
Multorumque fuit spes invidiosa procorum.
Cum quibus ut soceri domus est intrata petiti;
Accipe me generum, dixi, Parthaone nate.
Dixit et Alcides: Alii cessere duobus.
Ille Jovem socerum dare se, famamque laborum,
Et superata suæ referebat jussa novercæ.
Contrà ego: (turpe Deum mortali cedere duxi;
Nondum erat ille Deus) Regem me cernis aquarum
Cursibus obliquis inter tua regna fluentem:
Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
Sed popularis ero, et rerum pars una tuarum.
Tantùm ne noceat, quòd me nec regia Juno
Odit, et omnis abest jussorum pœna laborum.
Nam quòd te jactas Alcmenâ matre creatum;
Jupiter aut falsus pater est, aut crimine verus.
Matris adulterio patrem petis. Elige, fictum
Esse Jovem malis, an te per dedecus ortum.
Talia dicentem jamdudum lumine torvo
Spectat: et accensæ non fortiter imperat iræ:
Verbaque tot reddit: melior mihi dextera linguâ:
Dummodo pugnando superem; tu vince loquendo.
Congrediturque ferox. Puduit modò magna locutum
Cedere. Rejeci viridem de corpore vestem;

et tantus victor nobis præbet magnam consolationem. Si nomen cujusdam Deïaniræ aliquando pervenit ad aures tuas, fuit illa olim puella formosissima et spes invidiosa multorum amatorum. Cum quibus ut subiit domum soceri expetiti. Habeto me generum, dixi, fili Parthaonis, Alcides idem *etiam dicebat. cæteri cesserunt* nobis *duobus. Ille dicebat se offerre Jovem socerum, et gloriam laborum, et mandata suæ novercæ evicta. Ego contrà:* quia *indecorum credidi Deum cedere mortali:* nam *ille nondum erat Deus) Vides me moderatorem aquarum, currentum flexu obliquo per tuum regnum: neque ero gener peregrinus tibi missus à regionibus exteris sed popularis, et pars una rerum tuarum, Solummodo ne obsit, quòd neque regina Juno me odio habet, et omnis pœna laborum præscriptorum abest. Nam quod gloriaris te natum Alcmenâ matre, aut Jupiter est pater fictus, aut verus per flagitium. Asseris* nunc *patrem,* quia *matrem fecit adulteram. Despice an malis Jovem esse fictum* patrem, *an te natum per opprobrium. Aspicit* me *jam diu talia proferentem infensis oculis neque satis reprimit ardentem iram; atque paucis hasce voces reponit: Manus mihi* est *fortior linguâ; dummodo vincam certando, tu prior esto dicendo. Atque sævus* me *adoritur. Puduit modo professum magna, cedere. Deripui amictum glaucum à corpore,*

NOTÆ.

7. *Tantus.*] Quantus fuit Hercules à quo superatus Achelous.

9. *Deïanira.*] Oenei Ætoliæ regis filia, deinde Herculis uxor.

12. *Parthaone nate.*] *Oeneus*, cui tamen Homerus Portheum patrem assignat. Πορθεῖ δὲ τρεῖς παῖδες. &c. τρίτατος δ' ἦν ἱππότα Οἰνεὺς Il. 18.

13. *Cessêre.*] Ut jam Deïaniram uxorem non peterent.

14. *Socerum.*] Siquidem Jupiter, Herculis genitor, Deïaniræ socer fuisset.

Ib. *Laborum.*] Decantatos illos in sequentibus videbimus.

15. *Novercæ.*] *Junonis*, quæ Jovis conjux, cujus jussu per Euristheum tot labores subivit Hercules.

17. *Nondum.*] Nam postea in cœlum relatum videbimus.

18. *Tua.*] Achelous nempe Ætoliæ est fluvius, quam ab Acarnaniâ dividit.

21. *Tantùm ne.*] Acutissimè excusat quæ sibi laudi, Herculi probro ducenda videbantur.

22. *Pœna.*] Junonis enim odium tantis laboribus Herculem objecit, ut postea videbimus.

23. *Alcmena.*] Cum quâ Electryonis filiâ Amphitryonis verò uxore Jupiter mariti formam indutus rem habuit: unde natus Hercules.

32. *Viridem.*] Qui color fluvio convenientissimus.

Brachiaque opposui ; tenuique à pectore varas
In statione manus ; et pugnæ membra paravi.
Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis :
Inque vicem fulvæ jactu flavescit arenæ.
Et modò cervicem, modo crura micantia captat ;
Aut captare putes : omnique à parte lacessit.
Me mea defendit gravitas ; frustràque petebar.
Haud secùs ac moles, quam magno murmure fluctus
Oppugnant ; manet illa, suoque est pondere tuta.
Digredimur paulùm ; rursumque ad bella coïmus ;
Inque gradu stetimus, certi non cedere ; eratque
Cum pede pes junctus : totoque ego pectore pronus
Et digitos digitis, et frontem fronte premebam.
Non aliter fortes vidi concurrere tauros,
Cùm pretium pugnæ toto nitidissima saltu
Expetitur conjux. Spectant armenta, paventque
Nescia quem maneat tanti victoria regni.
Ter sine profectu voluit nitentia contrà
Rejicere Alcides a se mea pectora ; quartò
Excutit amplexus, adductaque brachia solvit :
Impulsumque manu (certum mihi vera fateri)
Protinus avertit ; tergoque onerosus inhæsit.
Si quà fides, (neque enim fictâ mihi gloria voce
Quæritur) impositio pressus mihi monte videbar.
Vix tamen exserui sudore fluentia multo
Brachia ; vix solvi duros à corpore nexus.
Instat anhelanti : prohibetque resumere vires,
Et cervice meâ potitur. Tum denique tellus
Pressa genu nostro est : et arenas ore momordi.
Inferior virtute meas devertor ad artes,
Elaborque viro longum formatus in anguem.
Qui postquam flexos sinuavi corpus in orbes,
Cumque fero movi linguam stridore bisulcam,

atque opposui lacertos ; et tenui in loco ad resistendum apto ulnas incurvatas à pectore : et institui artus et prælium. Ille me tegit pulvere suscepto manibus capacibus ; et vicissim flavescit jactu flavæ arenæ. Atque jam insurgit in collum, jam corripit crura lubrica, aut velle corripere credas ; et adoritur omni ex parte. Meum pondus me tutabatur, et incassum appetebar. Non aliter, quàm moles, quæ undis pulsatur cum magno sono : illa stat, et secura est suâ gravitate. Divellimur paulùm : et rursum concurrimus ad certamen, et stetimus invicti, obfirmati non cedere : atque pes erat connexus cum pede ; et ego incumbens toto pectore, et urgebam digitos digitis, et frontem fronte. Non aliter aspexi validos tauros congredi, cùm vacca petitur pulcherrima toto nemore, præmium certaminis. Armenta intuentur, atque timent, ignara ad quem spectet victoria tanti regni. Alcides ter nixus est frustrà à se dimovere mea pectora contrà luctantia. Quartò se expedit ab amplexu, et avellit lacertos affixos ; atque continuò me avertit à se impulsu manûs. (decrevi agnoscere vera) atque ponderosus dorso incubuit. Si quà fides (neque enim honorem aucupor falsis sermonibus) mihi videbar oppressus monte. Vix tamen exsolvi lacertos stillantes multo sudore ; vix explicui arctos nodos à corpore, urget me ægre respirantem, atque impedit resumere vires ; et corripit meum collum. Tum denique terra impulsa est genu nostro, et tetigi pulverem ore. Minor viribus recurro ad proprias artes, atque viri manibus effugio mutatus in oblongum serpentem. Qui ut contraxi corpus in gyros, et linguam bifidam agitavi cum terribili sibilo,

NOTÆ.

35. *Spargit.*] Solebant luctaturi, ut corpus agile et lubricum fieret, firmaretur cutis adversus aëres injurias, pori roboris causâ, stiparentur, oleo seu ceromatese perungere. Insperserant sibi arenam, quam ἁφὴν vocabant, ut firmiùs tenerent corpora oleo lubrica : magis tamen gloriosum erat ἀκονιτὶ vincere. Plin. 35. c. 11.

36. *Flavescit.*]Quia et Achelous arenâ Herculem sparsit.

52. *Adducta.*] Quibus Herculem Achelous complectebatur, premebatque.

Risit

Risit; et illudens nostras Tirynthius artes;
Cunarum labor est angues superare mearum,
Dixit: et ut vincas alios, Acheloë, dracones,
Pars quota Lernææ serpens eris unus Echidnæ:
Vulneribus fœcunda suis erat illa: nec ullum
De centum numero caput est impunè recisum,
Quin gemino cervix hærede valentior esset.
Hanc ego ramosam natis è cæde colubris,
Crescentemque malo, domui: domitamque peremi.
Quid fore te credas, falsum qui versus in anguem
Arma aliena moves, quem forma precaria celat?
Dixerat; et summo digitorum vincula collo
Injicit. Angebar, seu guttura forcipe pressus:
Pollicibusque meas pugnabam evellere fauces.
Sic quoque devicto restabat tertia tauri
Forma trucis; tauro mutatus membra, rebello.
Induit ille toris à lævâ parte lacertos;
Admissumque trahens sequitur: deprênsaque durâ
Cornua figit humo; meque altâ sternit arenâ.
Nec satis id fuerat; rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit; truncâque à fronte revellit.
Naiades hoc, pomis et odoro flore repletum,
Sacrârunt; divesque meo bona Copia cornu est.

risit Tyrinthius, atque contemnens nostras artes: Labor est, ait, infantiæ meæ elidere serpentes: et quamvis superes cæteros angues Acheloë, tu qui unus es anguis quota pars eris Echidnæ Lernææ? Illa erat aucta suis plagis; neque ullum ex centum capitibus est abscissum frustrà, quin collum esset fortius duplici capite succrescente. Ego hanc superavi multiplicem serpentibus ortis ex mutilatione, et validiorem ob detrimentum; atque occidi superatam. Quid speres futurum de te, qui mutatus in falsum serpentem tractas arma aliena; quem figura emendicata tegit? Dixerat; et immittit nodos articulorum suorum gutturi meo. Urgebar quasi habuissem collum constrictum forcipe: et nitebar exsolvere meam cervicem ex digitis ejus. Tertia figura sævi tauri supererat mihi sic etiam superato. Transformatus in artus tauri bellum redintegro. Ille injicit brachia in toros à parte sinistrâ; et trahens me sequitur fugere conantem, atque affigit duræ terræ cornua correpta, et me dejicit in supremâ arenâ. Neque id satis fuerat, sæva manus rumpit durum cornu dum tractat, et abripit à fronte mutilatâ. Naiades dicaverunt hoc cornu repletum pomis et floribus odoriferis, et bona Abundantia est opulenta meo cornu.

NOTÆ.

66. *Tirynthius.*] *Hercules* est à Tirynthe Argis urbe vicinâ, in quâ educatus sic dictus.

67. *Cunarum.*] Duos à Junone immissos dracones infantem Herculem elisisse ferunt.

68. *Vincas.*] *Astutiâ, viribus, &c. sis metuendus.*

69. *Echidnæ.*] Quæ *vipera* Latinè. De illâ autem hoc in loco agitur ab Hercule sublatâ, quæ Lernæam Argivi agri paludem infestabat.

71. *Centum.*] Septem, novem, quinquaginta capita alii hydræ assignant, centum plerique quod non mirum est; siquidem ex uno amputato duo renascerentur, donec, ne de novo crescerent, candenti ferro usus est Hercules.

88. *Copia.*] Non hoc Acheloï, sed Altheæ capræ cornu, Copiæ dicatum fingit noster idem poëta Fastor. Acheloï, fabulam quod attinet sensum habet prorsùs historicum. Illum nempe Ætoliæ regem volunt fuisse, qui Thoanti fluvio, in quo submersus erat, nomen suum imposuerit. Unà cum Hercule, Deïaniræ nuptias nonnullis dicitur ambivisse, cùm homo esset; atque ex eo mutationem suarum famam consecutum, quòd non vi apertâ, sed dolis uteretur: qui tandem tamen bonam regni sui partem quam Cornu Copiæ vocitârunt, amiserit. Alii Acheloum fluvium ideo Deïaniram dicunt cupivisse, quòd in ejus regna frequens irrumperet: Hominis formam illi attributam quòd aliquando leniter flueret; serpentis quòd, obliquo cursu, Tauri, quòd cum mugitu tumidus ferretur. Ab Hercule prætereà faciunt superatum, quòd ab illo in multos rivos divisus ab agrorum vastatione fuerit prohibitus. Cornu denique ablatum, Copiæ volunt dicatum, quòd agri aquâ ex Acheloö derivatâ irrigui fertiliores esse multò quàm antè cœperint.

Absolverat: at Nympha una famularum collectas habens vestes more Dianæ. comâ utrimque sparsâ venit, et portavit totum Autumnum cornu copiosissimo, et poma optima pro bellariis. Dies succedit, et juvenes abeunt, sole primulùm illustrante vertices montium: neque verò expectant, donec torrentes subsidant et placidè fluant, et aquæ rapidæ quiescant. Acheloüs occultavit ora deformia, et mutilum caput in mediis aquis. Attamen movebatur solo dispendio laudis sublatæ: quoad cætera erat incolumis: vitium etiam capitis tegitur foliis salignis, aut Coronâ junceâ superstratâ.

II. *At, Nesse improbe, amor ejusdem puellæ te perdiderat, cùm gereres dorsum transfixum levi arundine. Namque filius Jovis revertens ad patria mœnia cum novâ nuptâ, devenerat ad aquas furentes Eveni, Fluvius erat tumidior solito imbribus hyemalibus, exundans voraginibus, atque invius. Nessus corpore strenuus, et peritus locorum* transitum præbentium *accedit ad* Herculem *nihil sibi timentem,* sed *de uxore anxium; atque, inquit, Hæc tibi redletur meâ operâ ad illam ripam. Alcide, tu utere viribus natando. Aonius credidit Nesso timidam Calydonidem, pallidam pavore, atque metuentem et torrentem et ipsum* Nessum. *Dein sicuti erat, onustus pharetrâ, et exuviis leonis (nam jecerat clavam et sinuantes arcus trans ripam) siquidem cœpi, dixit, pergam fluenta transnare. Neque hæsitat, neque curat quà fluvius sit placidissimus: et negligit transmitti obsequio aquarum. Jamque ad ripam appulsus, cùm colligeret arcus trajectos, agnovit vocem uxoris: atque Nesso studente retinere depositum, Quo vociferatur, inutilis confidentia*

Dixerat: at Nympha ritu succincta Dianæ
Una ministrarum, fusis utrimque capillis,
Incessit, totumque tulit prædivite cornu
Autumnum, et mensas felicia poma secundas.
Lux subit; et, primo feriente cacumina Sole
Discedunt juvenes. Neque enim dum flumina pacem,
Et placidos habeant lapsus, motæque residant,
Oppreriuntur, aquæ. Vultus Acheloüs agrestes,
Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
Hunc tamen oblati domuit jactura decoris;
Cætera sospes erat. Capitis quoque fronde salignâ,
Aut super impositâ celatur arundine damnum.
II. At te, Nesse ferox, ejusdem virginis ardor
Perdiderat volucri trajectum terga sagittâ.
Namque, novâ repetens patrios cum conjuge muros,
Venerat Eveni rapidas Jove natus ad undas.
Uberiùs solito nimbis hyemalibus auctus,
Vorticibusque frequens erat, atque impervius amnis.
Intrepidum pro se, curam de conjuge agentem
Nessus adit, membrisque valens, scitusque vadorum;
Officioque meo ripâ sistetur in illâ
Hæc, ait, Alcide: tu viribus utere nando.
Pallentemque metu, fluviumque ipsumque timentem
Tradidit Aonius pavidam Calydonida Nesso.
Mox ut erat, pharetrâque gravis, spolioque leonis.
[Nam clavam, et curvos trans ripam miserat arcus]
Quandopuidem cœpi, superentur flumina, dixit.
Nec dubitat; nec quà sit clementissimus amnis,
Quærit: et obsequio deferri spernit aquarum.
Jamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
Conjugis agnovit vocem: Nessoque parante
Fallere depositum, Quò te fiducia, clamat,

NOTÆ.

92. *Autumnum.*] Fructus quoscunque fert Autumnus.

94. *Juvenes.*] *Pirithous, Theseus,* &c.

96. *Agrestes.*] *Deformes,* cornu altero avulso.

101. *Nesse.*] Unus fuit ex Centauris, Ixionis filius, adeòque biformis, parte alterâ homine, alterâ equos.

104. *Eveni.*] Qui Æoliæ est fluvius, antè *Lycormas* dictus.

112. *Aonious.*] *Hercules,* Thebis Bœotiæ, cujus montana pars *Aonia* dicitur, oriundus.

Ib. *Calydonida.*] *Deïaniram,* Calydone oriundam.

120. *Fallere depositum.*] Hoc est Herculem concreditâ Deïanirâ fraudare.

Vana

Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
Dicimus; Exaudi: nec res intercipe nostras.
Si te nulla mei reverentia movit: at orbes
Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equinâ.
Vulnere, non pedibus te consequar. Ultima dicta
Re probat: et missâ fugientia terga sagittâ
Trajicit. Exstabat ferrum de pectore aduncum.
Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
Emicuit, mistus Lernæi tabe veneni.
Excipit hunc Nessus: Neque enim moriemur inulti,
Secum ait: et calido velamina tincta cruore
Dat munus raptæ, velut irritamen amoris.
III. Longa fuit medii mora temporis: actaque magni
Herculis implêrant terras, odiumque novercæ.
Victor ab Oechaliâ Cenæo sacra parabat
Vota Jovi, cùm Fama loquax præcessit ad aures,
Deïanira, tuas, (quæ veris addere falsa
Gaudet, et è minimâ sua per mendacia crescit)
Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
Credit amans. Venerisque novæ perterrita famâ
Indulsit primò lachrymis; flendoque dolorem
Diffudit miseranda suum: mox deinde, Quid autem
Flemus, ait? pellex lachrymis lætabitur istis:

pedum te abripit? Te alloquor, Nesse ambigue: responde; neque suffurator res nostras. Si nullus mei timor te retinuit: at rota cui pater tuus affixus est poterat dehortari te à stupro. Nequaquam tamen elaberis, quanquam confidis viribus equinis. Te corripiam non pedibus sed plagâ: Confirmat novissima verba re ipsâ; et transfigit dorsum fugientis sagittâ impulsâ. Ferrum recurvum prominebat ex pectore. Quod statim atque extractum est cruor exsilit per utrumque foramen et tergi et pectoris, *confusus cum veneno Lernææ serpentis. Nessus illum excipit. Neque apud se dicit occidemus inulti: et offert in donum* Deïaniræ *sublatæ indusium infectum sanguine tepido, tanquam philtrum amatorium.*

III. *Spatium temporis medii longum fuit; et facta magni Herculis vulgata fuerant per orbem, sicut et odium novercæ. Domitor Oechaliæ adornabat sacra promissa Jovi Cenæo cùm Fama garrula, (quæ amat adjicere falsa veris, et ex parvulâ augetur per sua mendacia) antevenit ad aures tuas: ô Deïanira, Amphitryoniadem correptum esse amore Ioles. Amans fidem adhibuit, atque exterrita famâ novi amoris, primò convertit se ad lachrymas, atque miserabilis amplificat mæstitiam suam lachrymando: mox deinde, Quamobrem verò, inquit, lachrymas diffundimus? adultera gaudebit isto fletu;*

NOTÆ.

123. *Orbes.*] Rota, cui pater tuus Ixion affixus, versatusque est assiduè ob interpellatam Junonem, te moneat.

130. *Veneni.*] Quo tinctæ Herculis sagittæ, ut earum vulnera immedicabilia essent.

133. *Irritamen.*] Quod ad amandum posset pellicere.

134. *Medii.*] Longum tempus intercessit, ex quo mortuus est Nessus, ad diem illum quo Hercules vota hæc fecit.

135. *Novercæ.*] *Junonis*, quæ pellicibus omnibus infensa, Jovis quoque adulterio ortam sobolem perdere, quoad licuit, nunquam destitit. Cæterùm utut Herculem per Eurystheum, cui illum per dolum subjecit, in primis vexaverit non aliud consequuta, quàm ut ab Hercule superatis omnibus difficultatibus, et exantlatis laboribus major illi novercalibus odiis gloria accreverit.

136. *Cenæo Jovi.*] Jupiter dictus est *Cenæus* à Cenæo promontorio Eubœæ: ubi ab Oechaliæ expugnatione Hercules reversus Jovi aram extruxit.

Ib. *Victor.*] Eurytum Oechaliæ Euboïcæ regem (quòd Iolem filiam sibi uxorem negaverat) cum filiis interfecit Hercules, Iolem captivam secum abducens.

141. *Veneris.*] Amorum, quibus Herculem indulgere audiêrat.

Quæ

Quæ quoniam accedit, festinandum est, atque aliquid incipiendum quamdiu concessum est, neque adhuc alia regnat in nostris conclavibus. Questum eloquar, an, t iceum? redeamne Calydonem, an maneam? Egrediar ne domo. an, si nihil amplius, obnitar? Quid, si recordans me esse tuam germanam, Meleager, virile decerna factum, et indice quantùm injuria et mæror fœmineus possit, mactatâ adulterâ? Mens fertur in diversas cogitationes. Præposuit omnibus ad Her*culem mittere amictum tinctum sanguine Nesseo; qui redintegret vires amoris languentis: atque imprudens quid det, ipsa dat quod sibi mœrori futurum est inscio Lychæ; atque jubet lenibus verbis ut tradat marito suo illa infelicissima munera. Heros ignarus sumit atque aptat humeris venenum Echidnæ Lernææ. Immittebat thura primis ignibus; et* fundebat *preces, atque spargebat vinum paterâ in altaria marmorea: Illa potentia veneni excitata est et per ignem soluta est et sparsa latè fluxit per membra Herculis: Quatenus licuit, cohibuit gemitum virtute consuetâ. Postquam patientia superata* erat *doloribus, deseruit altaria, atque implevit Oetem frondosum suis clamoribus. Et continuò nititur lacerare amictum fatalem. Ille, quâ* parte *discripitur, discrepit simul pellem, atque, dictu horrendum, aut affixus est artubus nequicquam tentatus exscindi, aut nudat membra discerpta, et magna ossa. Ipse sanguis crepitat, sicut aliquando bractea ignita mersa stagno frigido, et torretur furente tabo.*

Quæ quoniam adventat, properandum, aliquidque novandum est,
Dum licet; et nondum thalamos tenet altera nostros.
Conquerar, an sileam? reptam Calydona, morerne?
Excedam tectis? an, si nihil amplius, obstem?
Quid si, me Meleagre, tuam memor esse sororem,
Forte paro facinus: quantùmque injuria possit,
Fœmineusque dolor jugulatâ pellice testor?
In cursus animus varios abit. Omnibus illis
Prætulit imbutam Nesseo sanguine vestem
Mittere; quæ vires defecto reddat amori.
Ignaroque Lichæ, quid tradat nescia, luctus
Ipsa suos tradit: blandisque miserrima verbis
Dona det illa viro, mandat. Capit inscius heros:
Induiturque humeris Lernææ virus Echidnæ.
Thura dabat primis, et verba precantia, flammis;
Vinaque marmoreas paterâ fundebat in aras:
Incaluit vis illa mali; resolutaque flammis
Herculeos abiît latè diffusa per artus.
Dum potuit, solitâ gemitum virtute repressit.
Victa malis postquam patientia, reppulit aras;
Implevitque suis nemorosum vocibus Oeten.
Nec mora: letiferam conatur scindere vestem:
Quà trahitur, trahit illa cutem: fœdumque relatu,
Aut hæret membris frustrà tentata revelli;
Aut laceros artus, et grandiâ detegit ossa.
Ipse cruor, gelido seu quondam lamina candens,
Tincta lacu, stridit; coquiturque ardente veneno.

NOTÆ.

147. *Repetam, &c.*] Id est, *An revertar ad patrem, maneamve in domo Herculis? An Meleagri sororem me approbans, ulciscar conjugem meum, et pellicem?*

148. *Obstem.*] Pellicis præsertim, tum etiam Herculis voluptatibus,

151. *Fœmineus.*] Qui tantò gravior et impotentior, quantò fœminis animis imbecillior et levior.

152. *In cursus.*] Verba sunt poëtæ.

Ib. *Omnibus.*] *Quæ animo volverat.*

153. *Lichæ.*] Herculis servo; quem ille ad Deianiram miserat, ut sibi vestem quâ in sacris uti consueverat, afferret.

156. *Suos.*] Siquidem per indusium, quod marito mittebat, illum perdidit.

158 *Virus.*] Quo imbuta tunica.

161. *Vis illa.*] De veneno loquitur, quod cum tunicâ induerat.

165. *Oeten.*] Qui mons est Thessaliæ, ubi Hercules Apollinis jussu, quem de morbi remedio per Iölaum et Lycimnium interrogaverat, pyram Jovis voluntate struxit, in quâ quicquid mortale habuit, reliquit, et ipse in Deorum numerum relatus est.

Nec

Nec modus est: sorbent avidæ præcordia flammæ:
Cœruleusque fluit toto de corpore sudor:
Ambustique sonant nervi: cœcâque medullis
Tabe liquefactis, tendens ad sidera palmas,
Cladibus, exclamat, Saturnia, pascere nostris:
Pascere: et hanc pestem specta, crudelis, ab alto;
Corque ferum satia. Vel si miserandus et hosti:
(Hostis enim tibi sum) diris cruciatibus ægram,
Invisamque animam, natamque laboribus aufer.
Mors mihi munus erit. Decet hæc dare dona novercam.
Ergo ego fœdantem peregrino templa cruore
Busirin domui? sævoque alimenta parentis
Antæo eripui? nec me pastoris Iberi
Forma triplex, nec forma triplex tua, Cerbere, movit?
Vosne, manus, validi pressistis cornua tauri?
Vestrum opus Elis habet, vestrum Stymphalides undæ,

Neque mensura est: ignis rapax exhaurit viscera: et sudor ater manat ex toto corpore; et nervi tosti strident; et medullis fluentibus latente peste tollens manus ad astra exclamat, Gaude Juno nostris infortuniis, atque sæva contemplare hanc rabiem ab excelso; et exple cor crudele. Vel si miserandus sum etiam hosti, (namque sum tibi hostis) tolle animam exhaustam crudelibus doloribus, atque tibi odiosam, et factam ad labores. Letum erit mihi beneficium. Pulchrum est novercæ ejusmodi præbere munera. Ergo igitur superavi Busirim polluentem? atque crudeli Antæo abstuli auxilium matris? neque triplex corpus pastoris Iberi, neque figura tua triformis me perculit, Cerbere? Vosne ô manus meæ ligâstis cornua fortis tauri? An Elis sentit vestrum laborem, an aquæ Stymphalidis insuper,

NOTÆ.

176. *Saturnia.*] Juno nocitura ut plurimùm Saturnia à poëtis appellatur.

178. *Si miserandus et hosti.*] Quæ extrema est miseria.

183. *Busirin.*] Ægypti rex fuit Busiris, Neptuni ex Libyâ filius, quid ad provocandam Nili inundationem, hospites aris admovebat; hâc unâ in parte justus, quòd Thrasium quendam tam atrocis facinoris autorem primum immolavit. Illum atem super iisdem aris, quibus scelestus solebat peregrinos, Hercules jugulavit.

Ib. *Parentis.*] *Terra Matris.*

Ib. *Alimenta.*] *Vires renovatas* ex tactu terræ.

184. *Antæo.*] Hunc volunt fuisse gigantem in Libyâ qui peregrinos quoslibet ad luctam provocatos, dein victos interficiebat. Cùm terræ esset filius, vires ab illâ, quotiescunque sterneretur, accipiebat; quamobrem gravis quoque Herculi fuit cum illo pugna. Dolo tamen cognito è terrâ sublatum invictus heres suffocavit.

184. *Pastoris.*] *Geryonem* dicit, ideo tricorporem à poëtis dictum, quod tria in Iberiâ aut Hispaniâ regna, seu adjacentibus insulis, cum duobus fratribus concordissimè administraret.

185. *Cerbere.*] Quis canis fuit triceps, nonnullis centiceps, inferorum custos, Eurysthei jussu ad superos pertractus.

186. *Tauri.*] Ignivomum illum dicit Neptuni irâ adversus Minoëm immissum, quem ad se adducere Herculem jussit Eurystheus.

187. *Vestrum.*] Augeæ nempe regis Elidis in Peloponneso stabulum, in quo tria bovum millia per annos triginta, nunquam egesto fimo stabulata fuerant, uno die, immisso Alpheo, ab Hercule expurgatum.

Ib. *Stymphalides.*] Fuit Stymphalus seu Stymphalis, agri Arcadici lacus et fluvius, ubi aves fuerunt miræ magnitudinis, rostro, unguibus, et pennis ferreis, humanis vescentes carnibus, quas Hercules occidit partim, partim æris tinnitu fugavit.

Parthe-

Partheniumque nemus? vestrâ virtute relatus
Thermodontiaco cœlatus balteus auro,
Pomaque ab insomni malè custodita dracone?
Nec mihi Centauri potuêre resistere, nec mî
Arcadiæ vastator aper? nec profuit Hydræ
Crescere per damnum, geminasque resumere vires?
Quid? cum Thracas equos humano sanguine pingues,
Plenaque corporibus laceris præsepia vidi,
Visaque dejeci, dominumque ipsosque peremi?
His elisa jacent moles Nemeæa lacertis?
Hâc cœlum cervice tuli? defessa jubendo est
Sæva Jovis conjux: ego sum indefessus agendo.
Sed nova pestis adest: cui nec virtute resisti,
Nec telis, armisve potest. Pulmonibus errat
Ignis edax imis, perque omnes pascitur artus.
At valet Eurystheus. Et sunt, qui credere possint
Esse deos? dixit, Perque altum saucius Oeten
Haud aliter graditur, quàm si venabula tigris
Corpore fixa gerat, factique refugerit auctor.

et silva Parthenia? Balteus distinctus auro Thermodontiaco reportatus est vestrâ virtute, itemque poma à pervigili serpente male servata? Neque Centauri valuerunt stare contra me: neque sui populator Arcadiæ? Neque utile fuit Echidnæ augeri per dispendia, et geminare virus? Quid? quòd intuitus sum equos Diomedis saginatos sanguine humano, et stabula refertacorporibus discerptis atque dirùs ea conspecta, atque illos cum hero jugulavi? Ingens Leo Nemeæus humi sternitur suffocatus meis brachiis? fulsi cœlum hoc collo! Crudelis uxor Jovis defatigata est imperando; ego verò sum indefatigatus laborando. Verùm inauditum malum me urget, contraquod neque licet stare fortitudine neque jaculis, neque armis. Ardor rapax volvitur per intimum pulmonem, atque fovetur per omnia membra. At Eurystheus prosperâ fruitur valetudine. Et conspiciuntur, inquit, qui possunt credere Deos esse? Atque afflictus haud aliter fertur per excelsum Oeten, quàm si Tigris ferat jacula impacta corpori, et auctor vulneris sese subduxerit.

NOTÆ.

188. *Parthenium.*] Quod etiam Arcadiæ est, in quo eximiæ velocitatis cervam Dianæ sacram pedibus æreis, aureis cornibus, Hercules tandem currendo est assecutus.

189. *Thermodontiaco.*] Id est quod Amazonum esset, juxta Thermododonta Scythiæ fluvium habitantium. Herculum enim jusserat Eurystheus, ut Hippolytæ Amazonum reginæ balteum ad se adferret; quamobrem illas debellavit.

190. *Poma.*] *Hesperidum,* quæ Hesperi Atlantis fratris, filiæ fuerunt, à dracone pervigili servata, quo occiso, ab Hercule rapta sunt, et ad Eurystheum delata.

191. *Centauri.*] Qui Thessaliæ populi anteriore parte viri, posteriore equi adeò crediti, quod primi equos domare, et ex illis pugnare cœperunt, quos Hercules superavit.

192. *Aper.*] Quem in Erymanthe Arcadiæ monte latentem, magnitudine et fertitate terribilem Hercules vinctum ad Eurystheum deduxit.

Ib. *Hydræ.*] De eâ suprà 70. v.

194. *Thracas.*] Diomedis fuerunt Thraciæ regis, quos ille hospitum carnibus alebat; quem quidem tyrannum Hercules iisdem equis discerpendum objecit.

197. *Moles Nemeæa.*] Leonem illum ingentem dicit, ferro omnique telo inviolabilem, qui Argivi agri Nemæam silvam infestabat. Illum autem in speluncâ, cujus alterum aditum obstruxerat, Hercules comprehendit et suffocavit; cujus detractam pellem deinceps corropi munimentum, et insigne gestavit.

198. *Cælum.*] Illud in gratiam Atlantis Mauritaniæ regis, à quo hospitio exceptus fuerat, humeris sustentavit. Quod quidem idcirco fictum est, quòd ab Atlante Astrologiam Hercules didicerit.

Ib. *Jubendo.*] Per Eurystheum, Stheneli filium, Mycenarum regem, qui Junonis odio obsequens, Herculum ad difficillima quæque coëgit: cùm ille Jovis edicto et Apollinis monitu persuasus libens labores omnes exhauriret.

206. *Refugerit.*] Quod presertim exacerbatam iram reddit.

Sæpe illum gemitus edentem, sæpe frementem,
Sæpe retentantem totas infringere vestes,
Sternentemque trabes, irascentemque videres
Montibus, aut patrio tendentem brachia cœlo.
Ecce Lichan trepidum, et latitantem rupe cavatâ
Adspicit; utque dolor rabiem collegerat omnem;
Tune, Licha, dixit, feralia dona tulisti?
Tune meæ necis auctor eris? tremit ille, pavetque
Pallidus; et timidè verba excusantia dicit.
Dicentem, genibusque manus adhibere parantem,
Corripit Alcides; et terque quaterque rotatum
Mittit in Euboïcas, tormento fortiùs, undas.
Ille per aërias pendens induruit auras;
Utque ferunt imbres gelidis concrescere ventis;
Inde nives fieri; nivibus quoque molle rotatis,
Adstringi, et spissâ glomerari grandine corpus;
Sic illum validis actum per inane lacertis,
Exsanguemque metu, nec quicquam humoris habentem,
In rigidos versum silices prior edidit ætas.
Nunc quoque in Euboïco scopulus brevis emicat altè
Gurgite, et humanæ servat vestigia formæ.
Quem, quasi sensurum, nautæ calcare verentur;
Appellantque Lichan. At tu, Jovis inclyta proles,
Arboribus cæsis, quas ardua gesserat Oete.
Inque pyram structis arcus, pharetramque capacem,
Regnaque visuras iterum Trojana sagittas,
Ferre jubes Pœante satum: quo flamma ministro

Sæpe illum cernere gementem, sæpe fremebundum, sæpe iterum conantem discerpere amictum totum, et proterentem arbores, et objurgantem montes, vel tollentem lacertos ad cælos patrios. En videt Lycham trementem et sese tegentem rupe arcuatâ: atque ut dolor coëgerat omnem furorem, Tune, Lycha, ait, obtulisti munera fatalia? tune eris causa meæ mortis? Ille exanguis tremit et timet, et pavidus profert voces supplices. Hercules tollit loquentem, et conantem admovere manus genibus, et jacit illum fortiùs quàm machina bellica terque quaterque circumactum in mare Euboïcum. Ille sublatus diriguit per Aërem. Atque ut dicunt nimbos coalescere ventis frigidis; inde nives procreari; nivibus insuper circumactis, per gravitatem, coarctari, et corpus conglobari densâ grandine; ita veteres dixerunt, illum missum per vacuum aërem fortibus brachiis sanguine per timorem exhausto, neque habentem quicquam humiditatis, mutatum fuisse in duram saxum. Nunc etiam extat parvus scopulus in mare Euboïco, atque retinet signa figuræ humanæ; quem, quasi sentire possit, nautæ timent tangere, et vocam Lycham. At tu clare Jovis fili, arboribus excisis, quas excelsa Oete produxerat, iisque compositis in rogum, imperas filio Pœantis tollere arcum et vastam pharetram, et spicula visura denuo regna Trojana: cujus administratione ignis suppositus;

NOTÆ.

216. *Genibus.*] Quæ, quia iis advolvuntur supplices misericordiæ sedes dicta sunt.

218. *Euboïcas.*] Quæ inter Cenæum promontorium, ubi Hercules facturus sacrum, et Oeten montem ubi cremandus, extendebantur, De Euboïco mari loquitur.

Ib. *Tormento.*] Instrumentum est bellicum à torquendis saxis.

221. *Rotatis.*] Conglobatis, validiùs flante Boreâ aut frigido aliquo vento.

228. *Quasi sensurum.*] Imò quia sensuri ipsi: *Lychas* enim Græcis abruptum dicitur seu truncum: ut scopulum fuisse Licham intelligamus à reliquo Cenæo divisum.

232. *Visuras iterum.*] Namque sine illis Trojam capi non posse erat in ratis; quapropter Philocteten unà cum sagittis ad bellum Græci perduxerunt. Illas autem Troja antè senserat, cum Laomedontis perfidiâ accensus esset Hercules; qui tùm ab illo sibi promissam filiam Hesionem à Ceto liberatam non posset impetrare, urbem totam diripuit.

233. *Pœante.*] *Philocteten* dicit Herculis comitem, Pœantis filium, qui illius rogo flammam supposuit.

Sub-

Subdita: Dumque avidis comprênditur ignibus agger,
Congeriem silvæ Nemeæo vellere summam
Sternis: et impositâ clavæ cervice recumbis,
Haud alio vultu quàm si conviva jaceres
Inter plena meri redimitus pocula sertis.
IV. Jamque valens, et in omne latus diffusa sonabat,
Securosque artus, contemptoremque petebat
Flamma suum. Timuêre Dei pro vindice terræ.
Quos ita (sensit enim) læto Saturnius ore
Jupiter alloquitur: Nostra est timor iste voluptas,
O Superi: totoque libens mihi pectore grator,
Quòd memoris populi dicor rectorque paterque,
Et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
Nam quanquam ipsius datur hoc immanibus actis;
Obligor ipse tamen. Sed enim, ne pectora vano
Fida metu paveant, Œtæas spernite flammas.
Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes:
Nec nisi maternâ Vulcanum parte potentem
Sentiet. Æternum est, à me quod traxit, et expers
Atque immune necis, nullâque domabile flammâ.
Idque ego defunctum terrâ cœlestibus oris
Accipiam, cunctisque meum lætabile factum
Dîs fore confido. Si quis tamen Hercule, si quis
Fortè Deo doliturus erit, data præmia nollet;
Sed meruisse dari sciet invitusque probabit.
Assensêre Dei. Conjux quoque regia visa est
Cætera non duro, duro tamen ultima vultu
Dicta tulisse Jovis; seque indoluisse notatam.
Interea, quodcunque fuit populabile flammæ,
Mulciber abstulerat; nec cognoscenda remansit

et dum strues corripitur flammis rapacibus; imponis summitati pyræ lignorum pellem Nemeæi leonis, et capite in clavam demisso non minùs læto vultu decumbis, quàm si accumberes conviva ornatus coronis inter crateras vino plenos.

IV. Et jam flamma fortis, atque sparsa in omnes partes strepebat, et ferebatur in membra minimè anxia, et eorum contemptorem. Dii metuerunt pro ultore terræ. Quos (nam advertit) Jupiter Saturnius sic compellat vultu hilari: Hic metus nobis est gratissimus, ô cœlicolæ, atque ultro gaudeo toto corde, quod perhibeor et rex et pater populi haud ingrati, et mea soboles secura quoque est vestrâ benevolentiâ. Nam siquidem istud conceditis ejus factis incredibilibus, ego tamen me vobis debere fateor: cæterùm nec vestra pectora extimescant sine causâ, contemnite ignes Œtæos: qui superavit omnia, superabit etiam flammas, quas videtis. Neque nisi ex eâ parte, quam à matre habuit mortali, experietur validum ignem: Quod habuit à me est æternum et intactum atque inaccessum morti, et nullo igne superandum. Atque ego illum laboribus suis *in terrâ defunctam admittam in cælum: et credo meum facinus futurum gaudii omnibus Diis: Si quis tamen, siquis, inquam, Deorum erit ægrè passurus Herculem Deum; nollet mercedem collatam; iste sciet meruisse conferri, et nolens assentietur. Dii annuerunt. Uxor etiam regia visa est accepisse alia omnia verba Jovis facie satis placidâ, postrema tamen facie parum placidâ: atque ægrè tulisse se tactam. Interea Vulcanus rapuerat quicquid fuit igni corruptibile: neque forma Herculis remansit cognoscenda;*

NOTÆ.

234. *Agger.*] Pro lignorum strue posuit, quanquam propriè terræ est congeries.

235. *Silvæ.*] Lignorum, ex quibus rogus constabat, super quæ Nemeæi leonis pellem in quâ moriturus decumberet, Hercules stravit.

236. *Clavæ.*] Clava Herculis insigne, ut fulmen Jovis, tridens Neptuni, &c.

241 *Vindice.*] *Hercule* nimirum, qui omnes terras à monstris, latronibus, et nefariis hominibus purgabat.

243. *Nostra.*] Jovi nempe gratum fuit Deos Herculi filio faventes, et erga se benevolos cernere.

259. *Conjux.*] Juno est Herculi semper infensa, quam obliquè tetigit Jupiter.

263. *Mulciber.*] *Vulcanus* est, à *mulcendo* ferro, qui pro igne sæpissimè ponitur.

Her-

Herculis effigies; nec quidquam ab imagine ductum
Matris habet: tantùmque Jovis vestigia servat.
Utque novus serpens, positâ cum pelle senectâ,
Luxuriare solet, squamâque nitere recenti:
Sic, ubi mortales Tirynthius exuit artus,
Parte sui meliore viget; majorque videri
Cœpit, et augustâ fieri gravitate verendus.
Quem pater omnipotens inter cava nubila raptum,
Quadrijugo curru radiantibus intulit astris.
V. Sensit Atlas pondus. Neque adhuc Stheneleïus iras
Solverat Eurystheus; odiumque in prole paternum
Exercebat atrox. At longis anxia curis
Argolis Alcmene, questus ubi ponat aniles,
Cui referat nati testatos orbe labores,
Cuive suos casus, Iölen habet. Herculis illam
Imperiis, thalamoque animoque receperat Hyllus:
Implêratque uterum generoso germina. Cui sic
Incipit Alcmene: Faveant tibi numina saltem:
Corripiantque moras, tum cùm matura vocabis
Præpositam timidis parientibus Ilithyïam;
Quam mihi difficilem Junonis gratia fecit.
Namque laboriferi cùm jam natalis adesset
Herculis, et decimum premeretur sidere signum,
Tendebat gravitas uterum mihi: quodque ferebam,
Tantum erat, ut posses auctorem dicere tecti
Ponderis esse Jovem. Nec jam tolerare labores
Ulteriùs poteram; quin nunc quoque frigidus artus,
Dum loquor, horror habet; parsque est meminisse doloris.
Septum ego per noctes, totidem cruciata diebus,

neque habet quidquam ortum à formâ matris; et servat tantùm imaginem Jovis. Atque ut anguis novus consuevit exsilire senio deposito cum exuviis, et micare squammâ novâ; ita postquam Tirynthius deposuit membra morti obnoxia, viget parte sui potiore; cœpit videri major, et fieri colendus venerandâ gravitate. Quem pater omnipotens sublatum curru quadrijugo inter opacas nubes collocavit inter splendentia sidera.

V. *Atlas sensit onus. Neque adhuc Eurystheus Stheneleïus odium expleverat; et sævus iram, quam olim in patrem, in filium exercuit. At Alcmene Argolica sollicita assiduis curis, habet Iolem cui credas querimonias aniles, cui narret labores filii toto orbe cantatos, vel sua infortunia. Hyllus illam benevolè acceperat lecto, jussu Herculis; et impleverat alvum semine nobili. Cùm Alcmene sit incipit; Dii tibi nunc saltem sint auxilio et non morentur, cùm parturiens appellabis Ilithyïam jus habentem in pavidas puerperas, quam Junonis potentia mihi reddidit minùs æquam. Namque, cùm jam natalis Herculis laborem ferentis appropinquaret, et decimum sidus à sole teneretur, infantis gravitas tendebat mihi ventrem: et quod gestabam erat tantum ut pronum esset dicere auctorem tantæ sarcinæ esset Jovem. Neque jam poteram ampliùs pati labores; quin nunc etiam gelidus timor habet membra, dum verba facio, et ipsa recordatio est pars laboris. Ego torta per septem noctes, atque totidem dies,*

NOTÆ.

265. *Vestigia.*] Animam à Jove ortam.

272. *Quadrijugo.*] Innuit Herculem, triumphantium more, in cœlum sublatum.

273. *Sensit pondus.*] Quasi Hercules, novus hospes cœlis, illius pondus auxerat.

278. *Iölen.*] Quæ Euryti Oechaliæ regis filia, ab Hercule adamata, deinde Hyllo filio suo in uxorem tradita.

283. *Ilithyiam.*] *Dianam* volunt esse, et *Junonem* Lucinam, quæ parturientibus opifera adveniat.

284. *Gratia.*] Ironicè.

285. *Laboriferi.*] Laboribus nati, ut suprà, v. 189. quem consule.

286. *Decimum.*] Sol singulis mensibus Zodiaci signum perlustrat; unde per decimum signum, decimus mensis intelligitur.

Fessa malis, tendensque ad cœlum brachia, magno
Lucinam Nixosque pares clamore vocabam.
Illa quidem venit, sed præcorrupta, meumque
Quæ donare caput Junoni vellet iniquæ.
Utque meos audit gemitus, subsedit in illâ
Ante fores arâ ; dextroque à poplite lævum
Pressa genu, digitis inter se pectine Junctis,
Sustinuit partus : tacitâ quoque carmina voce
Dixit ; et inceptos tenuerunt carmina partus.
Nitor, et ingrato facio convicia demens
Vana Jovi ; cupioque mori, moturaque duras
Verba queror silices. Matres Cadmeïdes adsunt,
Votaque suscipiunt, exhortanturque dolentem.
Una ministrarum mediâ de plebe Galanthis,
Flava comas, aderat, faciendis strenua jussis ;
Officiis dilecta suis. Ea sensit iniquâ
Nescio quid Junone geri ; dumque exit, et intrat
Sæpe fores, Divam residentem vidit in arâ ;
Brachiaque in genibus digitis connexa tenentem :
Et, quæcunque es, ait, dominæ gratare ; levata est
Argolis Alcmene ; potiturque puerpera voto.
Exsiluit, junctasque manus pavefacta remisit
Diva potens uteri. Vinclis levor ipsa remissis.

VI. Numine decepto risisse Galanthida fama est.
Ridentem, prensamque ipsis Dea sæva capillis
Traxit, et è terrâ corpus relevare volentem
Arcuit ; inque pedes mutavit brachia primos.
Strenuitas antiqua manet ; nec terga colorem
Amisêre suum ; forma est diversa priori.
Quæ, quia mendaci parientem juverat ore,
Ore parit ; nostrasque domos, ut et antè, frequentat,

desfagitata doloribus, et tendens brachia ad cælum vocabam magno clamore Lucinam et duos Deos partus. Illa quidem accessit, sed antè à Junone *corrupta, et quæ cuperet meam vitam prodere infestæ Junoni. Et cùm audivit meos gemitus, constitit ad illud altare præ foribus; et imposuit dextrum poplitem sinistro genu, atque digitis inter se connexis ad modum pectinis, remorata est partus ; protulit quoque carmina voce summissâ; atque carmina colibuerunt partus inchoatos. Contendo, et amens jacio nihil profutura convicia in Jovem immemorem, et opto obire, et conqueror vocibus tacturis rigida saxa. Matronæ Cadmeïdes adstant, et concipiunt preces, et animos augent laborantis. Una famularum, Galanthis nomine, ex mediâ plebe flavos habens capillos, sedula in mandatis exequendis, amata suis officiis, adstabat: Ea intellexit nescio quid agi Junone aversâ ; et dum prodit sæpius, atque subit januam, advertit Deam sedentem super altari, atque habentem lacertos genibus commissos digitis. Et, quæcunque es, inquit, gratulare Dominæ. Alcmene Argolica est levata, et fœtum enixa fruitur voto. Dea ventri præposita emicuit, atque exterrita solvit manus connexas : ego absolvor vinculis solutis.*

VI. *Aiunt Galanthida risisse numine eluso. Dea crudelis* prostravit *ridentem, et traxit correptam ipsâ comâ, atque prohibuit conantem tollere corpus ex terra : et convertit brachia in pedes anteriores. Vetus agilitas superest ; neque dorsum deposuit suum colorem : Figura alia est à priore. Quæ quia opem tulerat parienti ore fallaci, fœtus emittit ore : atque colit nostras domos, ut et priùs* colebat.

NOTÆ.

294. *Nixos.*] Duos fratres nixuum seu partuum adjutores, de quibus Festus, qui tres tamen fuisse scribit.

299. *Pectine junctis.*] *Pectinatim, decussatim.*

300. *Sustinuit.*] Pro *retardavit*. Tali autem gestu impediri partus scripsit quoque Plinius.

304. *Cadmeïdes.*] *Thebanæ*, à Cadmo Thebarum ædificatore.

310. *Divam.*] *Lucinam* seu *Ilithyïam.*

315. *Potens uteri.*] *Lucinam* dicit, quæ parturientibus adest.

320. *Nec terga.*] Mustela nempe, cujus formam induit Galanthis, sicuti ipsa flava comas, colore est flavo.

323. *Ore parit.*] Hoc ideo fictum, quòd ore catulos suos subinde ex uno loco in alium transferat.

VII.

VII. Dixit; et admonitu veteris commota ministræ,
Ingemuit. Quam sic nurus est affata dolentem:
Te tamen, ô genitrix, alienæ sanguine vestro
Rapta movet facies. Quid si tibi mira sororis
Fata meæ referam? quanquam lachrymæque dolorque
Impediunt, prohibentque loqui. Fuit unica matri
(Me pater ex aliâ genuit) notissima formâ
Oechalidum Dryope; quam virginitate carentem
Vimque Dei passam, Delphos Delonque tenentis
Excipit Andræmon; et habetur conjuge felix.
Est lacus, acclivi devexo margine formam
Littoris efficiens; summum myrteta coronant.
Venerat huc Dryope, fatorum nescia; quoque
Indignere magìs, Nymphis latura coronas.
Inque sinu puerum, qui nondum impleverat annum,
Dulce ferebat onus; tepidique ope lactis alebat.
Haud procul à stagno, Tyrios imitata colores,
In spem baccarum florebat aquatica lotos:
Carpserat hinc Dryope, quos oblectamina nato
Porrigeret, flores: et idem factura videbar;
Namque aderam. Vidi guttas è flore cruentas
Decidere, et tremulo ramos horrore moveri.
Scilicet ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc Nymphe, fugiens obscœna Priapi,
Contulerat versos servato nomine vultus.
VIII. Nesciêrat soror hoc: quæ cùm perterrita retro
Ire, et adoratis vellet discedere Nymphis;
Hæserunt radice pedes. Convellere pugnat:

VII. *Absolvit; et tacta recordatione veteris famulæ, condoluit; quam gementem nurus sic alloquuta est: Attamen, ô mater, figura oblata illius quæ aliena est à vestro sanguine, te tangit. Quid si tibi narrem stupendam sortem meæ sororis! Tametsi fletus et mœror obstant, et impediunt sermonem. Dryope pulchritudine notissima Oechalidum* puellarum *fuit sola filia genitrici, pater me suscepit exaliâ. Andræmon illam duxit spoliatam virginitate, et violatam à Deo obtinente Delphos et Delon; atque creditur beata fuisse marito. Est stagnum præbens figuram littoris acclivis margine declivi: myrteta cingunt extremam partem. Dryope ignara infortunii huc appulerat, et, quò magìs doleas, portatura serta nymphis. Atque gestabat ulnis gratum onus puerum, qui nondum absolverat annum; et nutriebat auxilio lactis tepidi. Non longè à lacu lotos aquatica, exhibens colores Tyrios, florebat in spem baccarum: Dryope inde diripuerat flores quos offerret filio ad oblectationem; atque videbar idem factura, nam adstabam. Adverti guttas sanguinolentas defluere ex flore, et ramos agitari horrore trepido. Nempe, uti rustici nunc denique serò memorant, Nympha Lotis vitans pudenda Priapi, faciem in hanc* arborem *mutaverat, nomine* adhuc *servato.*

VIII. *Soror* mea *istud ignoraverat; quæ tremefacta, cùm niteretur refugere; et discedere à Nymphis venerandis, pedes correpti sunt radice. Tentat avellere;*

NOTÆ.

325. *Nurus.*] Iöle, uxor Hylli, qui Herculi filius ex Deïanirâ.

327. *Rapta.*] De Galanthide loquitur, quæ in Mustelam conversa.

331. *Dryope.*] Quæ Euryti Oechaliæ regis filia.

332. *Delphos.*] In hâc enim Phocidis urbe ad Parnassum montem commune humani generis oraculum tenuit Apollo.

Ib. *Delon.*] Quæ Cycladum omnium insula clarissima, ubi Apollinem et Dianam Latona enixa; quamobrem et Diîs illis sacra.

341. *Lotos.*] Quæ arbor est Africæ familiaris, baccas ferens tam grati saporis, ut hospitibus patriæ oblivionem injicere dicatur. A quo fabula non abludit.

346. *Tardi.*] Qui arborem sacram fuisse antè admonere debuissent.

347. *Priapi.*] Qui Bacchi et Veneris fuit filius, inguine famosus, ob fœcunditatem. Hortorum Deus.

neque quicquam movet, nisi supremas partes; cortex mollis adnascitur ab imâ parte, et paulatim tegit tota inguina. Postquam advertit tentans discerpere comam manu, implevit manum foliis: folia occupabant totum caput. At puer Amphissus (namque avus Eurytus illi imposuerat hoc nomen) sentit mammam maternam indurescere, neque succus lacteus sequitur ubera lactentem. Adstabam spectatrix duræ sortis; neque tibi poteram auxilio esse, soror: atque amplexa retardabam stipitem crescentem et ramos quantùm poteram; et agnosco, optavi velari sub eodem cortice. Ecce Andræmon illius *maritus, et pater infelicissimus adveniunt, et quærunt Dryopen; cùm quærerent Dryopen, ostendi illis* eam *in loton* conversam. *Præbent suavia ligno calido; et manent porrecti ad radices suæ arboris. Nihil jam tibi supererat, quod non esset arbor præter vultus, dilecta soror. Lachrymæ defluunt in frondes natas ex corpore mutato; et dum potest, atque os præbet viam voci, emittit ejusmodi querimoniam in auras: Si aliqua est fides miseris, juro per Deos me non meruisse hoc nefarium* supplicium. *Do pœnas sine crimine. Vitam egimus innocentem: Si falsum loquar, exsiccata sim, et amittam folia quæ gero; atque excisa securibus incendar. Ceterùm tollite ex ramis maternis puerum, et committite nutrici, atque curate, ut bibat sæpe lac sub nostrâ arbore. et sub eâdem sese oblectet: Et cùm didicerit fari, facite ut salutet matrem; et mæstus dicat, Genitrix conditur sub hoc trunco. Revereatur tamen locus, neque diripiat flores ab arbore; atque arbitretur omnes frutices esse corpus Dearum. Valeas, dilecte marite, et tu soror, atque genitor:*

Nec quicquam, nisi summa, movet. Succrescit ab imo,
Totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
Ut vidit; conata manu laniare capillos,
Fronde manum implevit; frondes caput omne tenebant.
At puer Amphissos (namque hoc avus Eurytus illi
Addiderat nomen) materna rigescere sentit
Ubera; nec sequitur ducentem lacteus humor.
Spectatrix aderam fati crudelis; opemque
Non poteram tibi ferre, soror: quantumque valebam,
Crescentem truncum ramosque amplexa, morabar:
Et (fateor) volui sub eodem cortice condi.
Ecce vir Andræmon, genitorque miserrimus, adsunt:
Et quærunt Dryopen: Dryopen quærentibus illis
Ostendi loton. Tepido dant oscula ligno;
Affusique suæ radicibus arboris hærent.
Nil nisi jam faciem, quod non foret arbor, habebas,
Cara soror. Lachrymæ verso de corpore factis
Irrorant foliis; ac, dum licet, oraque præstant
Vocis iter, tales effundit in aëra questus:
Si quà fides miseris, hoc me, per numina juro,
Non meruisse nefas. Patior sine crimine pœnam.
Viximus innocuæ: si mentior, arida perdam,
Quas habeo, frondes; et cæsa securibus urar.
Hunc tamen infantem maternis demite ramis,
Et date nutrici: nostrâque sub arbore sæpe
Lac facitote bibat; nostrâque sub arbore ludat;
Cùmque loqui poterit, matrem facitote salutet;
Et tristis dicat, Latet hoc sub stipite mater.
Stagna tamen timeat, nec carpat ab arbore flores;
Et frutices omnes corpus putet esse Dearum.
Care, vale, conjux, et tu germana, paterque;

NOTÆ.

352. *Nisi summa.*] Inferiùs enim in arborem dudum mutata sit.

363. *Genitor.*] *Eurytus*, qui Dryopes pater.

366. *Suæ.*] Eadem nimirum Dryope Euryti filia, et Andræmonis conjux, utriusque, quasi quam jure diverso, erat.

380. *Stagna tamen timeat.*] Meo scilicet monitus exemplo.

Ib. *Timeat.*] Revereri nempe debuit loca, ubi mater habitavit.

Queis

Queis si quà est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras.
Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est;
Erigite huc artus, et ad oscula nostra venite,
Dum tangi possunt, parvumque attollite natum.
Plura loqui nequeo. Nam jam per candida mollis
Colla liber serpit; summoque cacumine condor.
Ex oculis removete manus. Sine munere vestro
Contegat inductus morientia lumina cortex.
Desiêrant simul ora loqui, simul esse; diuque
Corpore mutato remi caluêre recentes.
IX. Dumque refert Iöle fatum miserabile, dumque
Eurytidos lachrymas admoto pollice siccat
Alcmene, flet et ipsa tamen: compescuit omnem
Rès nova tristitiam. Nam limine constitit alto
Pœne puer, dubiâque tegens lanugine malas,
Ora reformatus primos Iölaüs in annos.
X. Hoc illi dederat Junonia muneris Hebe,
Victa viri precibus. Quæ cùm jurare pararet
Dona tributarum posthac se talia nulli,
Non est passà Themis. Nam jam discordia Thebæ
Bella movent, dixit: Capaneusque nisi ab Jove vinci
Haud poterit; ibuntque pares in vulnera fratres:

quibus si qua est pietas tutu præstate nostra folia à plaga acutæ falcis, et a morsu pecoris. Et siquidem mihi non licet ad vestros amplexus flecti, tollite huc membra, atque accedite ad nostra suavia. dum possunt sentiri atque admovete parvum filium. Non possum plura profe re; nam jam lentus corter cur.it per collum album, et tegor summo fastigio. Tollite manus ab oculis: liber adnatus sine vestro officio, oculos morientes ultro condat. Os simul desiêrat ve ba fundere, atque esse; et rami novi diu calidi fuerunt corpore verso.

IX. *Et dum Iöle narrat sortem lugubrem, et dum Alcmene abstergit lachrymas Eurytidos pollice admoto et ipsa tamen lachrymatur, res nova submovit omnem mæstitiam: Namque Iölaüs propemodum adolescentulus velans maxillas lanugine vix videndâ, vultus habens restitutos in primos, annos, sese obtulit ad excelsos fores.*

X. *Hebe Junonia. pellecta precibus mariti, illi præbuerat hoc beneficium; quæ cùm vellet sacramento sese obstringere, se nulli præbituram posthac ejusmodi munera, Themis non sivit. Nam jam Thebæ, inquit, cient bella discordia; et Capaneus non poterit superari, nisi à Jove; et fratres æquales ruent in plagas;*

NOTÆ.

390. *Sine munere.*] Pietatis, fuisse officium, quod ab sanguine vel affinitate proximos spectarit, morientium claudere oculos, jam aliquoties vidimus.

395. *Eurytidos.*] *Iöles* Euryti filiæ.

399. *Iöl.iüs.*] Qui Iphicli Herculis fratris fuit filius, ideo juvenili ætati restitutus, quòd in senectâ, multa egregia facinora præstiterit.

400. *Hebe.*] Quæ Junonis filia juventutis Dea, Junone etiam assentiente, Herculi in cœlum recepto nupsit.

402. *Talia.*] Ut quempiam juventuti restitueret.

403. *Themis.*] *Justitiæ Dea*, quæ fas jubet, nefas vetat, nihil impunitum sinit, vaticiniis et religioni præest.

Ib. *Nam.*] Multa vaticinatur Themis quæ futura erant, ut ad rem posset descendere, cujus causâ à jurando Heben absterruerat.

Dona tributuram posthac se talia nulli: Ut lectorem ad versum usque 416 antè pervenire oporteat, quàm Dea scopum assequatur.

404. *Movent.*] Autores ejus fuerunt Eteocles et Polynices, Oedipi ex Jocastâ matre et uxore filii; qui se cùm ex nefariis nuptiis ortus cognoscerent regnum eo fœdere diviserunt ut alternis annis imperarent. Prior Eteocles natu major solium occupat; verùm exacto anno fratri regnum reposcenti non tradit. Polynices ad Adrastum Argivorum regem confugit; hinc bellum conflatur.

Ib. *Capaneus.*] Unus è septem ducibus ad Thebas, Deorum contemptor maximus, qui cùm mœnia scalis conscendere tentâsset, lapidibus à propugnantibus est obrutus; quapropter fulmine tactum fabulati sunt.

405. *Fratres.*] *Eteocles* nempe, et *Polynices*, qui mutuis tandem vulneribus occiderunt.

Se-

Seductâque suos manes tellure videbit
Vivus adhuc vates; ultusque parente parentem
Natus erit facto pius et sceleratus eodem:
Attonitusque malis, exul mentisque domûsque,
Vultibus Eumenidum, matrisque agitabitur umbris;
Donec eum conjux fatale poposcerit aurum,
Cognatumque latus Phegeïus hauserit ensis.
Tum demum magno petet hos Acheloïa supplex
Ab Jove Callirhoë natis infantibus annos.
Jupiter his motus, privignæ dona, nurûsque
Præcipiet; facietque viros impubibus annis.
XI. Hæc ubi faticano venturi prescia dixit
Ore Themis, vario Superi sermone fremebant:
Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,
Murmur erat. Queritur veteres Pallantias annos
Conjugis esse sui, queritur canescere mitis
Iäsiona Ceres: repetitum Mulciber ævum

et vates etiam vivus adspiciet suos manes terra subtractâ; ut filius ulciscetur patrem matre, pius et scelestus eodem facinore: Et stupefactus malis, demens et domo fugiens, vexabitur facie furiarum et manibus genitricis: donec uxor ab eo petiverit aurum pestiferum, et gladius Phegeïus transfixerit latus consanguineum. Tum denique Callirhoë Acheloïa supplex poscet summum Jovem hanc ætatem filiis infantibus Jupiter tactus his præfiniet; munera privignæ et nurûs, et præstabit viris ætatem puerilem.

XI. *Postquam Themis prudens futuri hæc dixit ore fatidico, Dii murmurabant diversâ oratione; et fremitus erat quamobrem non fas esset præbere aliis eadem munera. Pallantias queritur ætatem sui mariti esse exhaustam; alma Ceres queritur Iäsonem canescere: Vulcanus petit annos*

NOTÆ.

406. *Videbit.*] *Amphiaraüs.* Oeclei filius, vates ille de quo hic agitur, vivus ad manes, hiatu terræ absorptus, descendit.

407. *Ultus.*] Præviderat Amphiaraüs se à bello Thebano non reversurum, quamobrem nullis precibus à Polynice adduci poterat, ut ad illud proficisceretur. Eriphyle verò ab Adrasto aureo monili corrupta, quod Hermione à Venere acceperat, maritum et prodidit et ad bellum compulit: quâ re ab Amphiarao intellecta, Alcmæoni filio mandavit ut suæ mortis autorem Eriphylem occideret, Patri obsequens Alcmæon matrem sustulit.

408. *Pius.*] Ulciscendo patrem.

Ib. *Scleratus.*] Occidendo matrem.

409. *Exul mentis.*] *Demens,* furens.

410. *Eumenidum.*] *Furiarum,* quibus vexatus fuit Alcmæon parricida.

411. *Donec.*] Furiis agitatus Alcmæon ad Phegeum confugit, à quo purgaretur, filiamque ejus Alphesibœam duxit uxorem, cui monile matri detractam obtulit. Cum autem apud Phegeum furoris remedium non invenisset, consulto oraculo se ad Acheloum contulit: Ubi pariter Callirhoës Acheloï filiæ amore captus, fatale aurum, de quo hoc in loco agitur, ab eo poscitur. Ille se monile daturum pollicetur, atque eâ causâ ad Alphesibœam repetiturus illud contendit; verum à Phegei filiis est occisus.

413. *Hos.*] *Juveniles* nempe, ad quos reductus fuerat Iölaüs, ut, præpropera à illis juventute, patris necem ulcisci possent.

415. *Privignæ.*] *Hebes,* quæ Junonis cùm fuerit filia, Pallantias Jovis privigna dicitur: nurus verò, siquidem, ejusdem filio Herculi nupserit.

Ib. *Dona.*] *Juventutem.* Alcmœonis filiis.

416. *Præcipiet.*] *Ante capiet.*

420. *Pallantias.*] *Auroram* dicit Hyperionis filiam, Pallantis, gigantis Creosati sororem patruelem.

421. *Conjugis.*] *Tithoni,* Laomedontis Trojanorum regis filii, cui à parcis immortalitatem, oblita perpetuam juventutem poscere Aurora impetraverat; qui senio confectus, in cicadam mutatus est.

422. *Iäsiona.*] Jovis ex Electrâ filium, Cereri adamatum, cui Plutum divitiarum Deum cæcum, claudum, timidumque peperit.

Ib. *Mulciber.*] *Vulcanus;* ex cujus semine in terram prolapso, cum Minervæ castitatem temerare intentâsset, Erichthonius, puer draconis pedibus horribilis, natus est.

Poscit

Poscit Erichthonio. Venerem quoque cura futuri
Tangit, et Anchisæ renovare paciscitur annos.
Cui studeat, Deus omnis habet; crescitque favore
Turbida seditio, donec sua Jupiter ora
Solvit: et, O, nostri si quà est reverentia, dixit,
Quò ruitis? tantùmne sibi quis posse videtur,
Fata quoque ut superet? fatis Iölaüs in annos,
Quos egit, rediit: Fatis juvenescere debent
Callirhoë geniti; non ambitione, nec armis.
Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
Me quoque fata regunt: quæ si mutare valerem,
Nec nostrum seri curvarent Æacon anni;
Perpetuumque ævi florem Rhadamanthus haberet
Cum Minoë meo: qui propter amara senectæ
Pondera despicitur; nec quo priùs, ordine regnat.
Dict Jovis movêre Deos. Nec sustinet ullus,
Cùm videant fessos Rhadamanthon et Æacon annis
Et Minoa queri; qui, dum fuit integer ævi,
Terruerat magnas ipso quoque nomine gentes.
Tunc erat invalidus: Deïonidemque juventæ
Robore Miletum, Phœboque parente superbum,
Pertimuit; credensque suis insurgere regnis,
Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.
Sponte fugis, Milete, tuâ, celerique carinâ
Ægeas metiris aquas; et in Aside terrâ
Mœnia constituis, positoris habentia nomen.
Hîc tibi, dum sequitur patriæ curvamina ripæ,
Filia Mæandri toties redeuntis eòdem,

renovatos Erichthonio sollicitudo de futuro movet etiam Venerem, et spondet reparare annos Anchisæ. Quilibet Deus habet cui faveat; et tumultuosa seditio augetur favore, donec Jupiter os suum aperuit: Atque, ô inquit, si quis est metus nostri, quid sine ullâ ratione affectatis? Tantùmne posse aliquis sibi videtur, ut vincat etiam fata? Iölaüs repetivit per fata annos quos exegit: Filii Callirhoës debent reviresce-re per fata; non per ambitionem, neque arma. Fata imperant quoque vobis, et ut patiamini æquiore mente, mihi etiam; quæ si possem mutare, neque ætas senilis incurvum redderet nostrum Æacum, et Rhadamanthus frueretur flore ætatis minimè marcescente, cum Minoë meo, qui propter triste onus senectutis contemnitur, neque imperium obtinet eâ dignitate quâ antè valebat. *Verba Jovis tetigerunt Deos; nequequisquam audet conqueri cùm cernant Rhadamanthon, et Æacon, ætate defatigatos, Minoëm insuper, qui dum vixit, ætate integrâ, metu percussit validas nationes vel solâ formâ. Tunc erat infirmus et extimuit Miletum Deïonidem, elatum viribus juventutis et patre Apolline: atque suspicatus* eum *aspirare ad suum regnum, non tamen sustinuit prohibere sedibus patriis. Discedis ultro, Milete, atque transis mare Ægeum, veloci navi, et ponis muros in terrâ Asiâ obtinentes nomen conditoris. Hic Cyanea nata Mæandri toties recurrentis eòdem tibi cognita, dum sequitur flexus ripæ patriæ,*

NOTÆ.

424. *Anchisæ.*] Quem Æneæ patrem Venerem amasse Virgiliano carmine notius est quàm ut sit exponendum.

425. *Favore.*] Dum quisque huic aut illi favet, et juventutem poscit.

434. *Nostrum.*] *Filium* supplet. Tres verò suos Jupiter memorat, post fata ob justitiam apud inferos constitutos judices.

442. *Tunc.*] Cùm Jupiter loqueretur.

Ib. *Deïonidem.*] Deïones filium, ut suspicari licet; namque huic aliam matrem patre eodem Apolline, alii assignant. Cretæ regnum invadere molitus fuerat; sed à Jove Minoïs patre deterritus in Asiam navigavit, ubi Miletum Cariæ urbem celeberrimam condidit.

447. *Ægeas.*] *Mare Ægeum*, quod Mileto Asiam petenti trajiciendum erat.

450. *Mæandri.*] Qui Phrygiæ sinuosus fluvius, de quo jam sæpe.

Cog-

Cognita Cyaneë, præstanti corpora formâ,
Byblida cum Cauno prolem est enixa gemellam.
Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellæ;
Byblis Apollinei correpta cupidine fratris,
Non soror ut fratrem, nec quâ debebat, amavit.
Illa quidem primò nullos intelligit ignes;
Nec peccare putat, quòd sæpius oscula jungat;
Quòd sua fraterno circumdet brachia collo:
Mendacique diu pietatis fallitur umbrâ.
Paulatim declinat amor: visuraque fratrem
Culta venit; nimiúmque cupit formosa videri:
Et, si quà est illîc formosior, invidet illi.
Sed nondum manifesta sibi est; nullumque sub illo
Igne facit votum; veruntamen æstuat intus.
Jam dominum appellat; jam nomina sanguinis odit;
Byblida jam mavult, quàm se vocet ille sororem.
Spes tamen obscœnas animo dimittere non est
Ausa suo vigilans. Placidâ resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat. Visa est quoque jungere fratri
Corpus; et erubuit, quamvis sopita jacebat.
Somnus abit: silet illa diu; repetitque quietis
Ipsa suæ speciem; dubiâque ita mente profatur:
Me miseram! tacitæ quid vult sibi noctis imago?
Quàm nolim rata sit. Cur hæc ego somnia vidi?
Ille quidem est oculis quamvis formosus iniquis:
Et placet, et possum, si non sit frater, amare;
Et me dignus erat. Verùm nocet esse sororem.
Dummodo tale nihil vigilans committere tentem,
Sæpe licet simili redeat sub imagine somnus.
Testis abest somno; nec abest imitata voluptas.
Proh Venus, et tenerâ volucer cum matre Cupido,
Gaudia quanta tuli: quam me manifesta libido

reperit Byblidem atque Caunum geminam sobolem, æquè corpora eximiâ formâ. Byblis exemplo est, ut puellæ ament licita. Byblis flagrans desiderio fratris, Apollinis, ex Mileto nepotis, non dilexit fratrem ut soror, nec quo amore *decebat. Illa quidem primò nullum amorem cognoscit, neque arbitratur malè facere, quòd sæpius præbeat suavia; quòd amplectatur collum fraternum suis lacertis, et diu decipitur specie fictæ pietatis. Amor paulatim flectitur in fratrem, atque* eum *visura adest exornata, et perditè optat videri pulchra; et si quà est ibi pulchrior, illi invidet. Sed nondum est sibi perspecta, neque, quanquam amore tacitè correpta est, ullum votum* illicitum *fovet: veruntamen torretur intus. Jam dominum vocat: jam refugit nomina consanguinitatis, jam mavult ille appellat se Byblidem quàm sororem. Verita est tamen dum vigilaret vota turpia objicere menti suæ; cernit sæpe quod amat superata leni somno. Visa est etiam jungere corpus fratri; et pudore suffusa est, quanquam dormiens jacebat. Sopor discutitur: illa diu obmutescit, atque revolvit imaginem sui somni, atque ita loquitur animo incerto. Me infelicem! quid portendit simulachrum noctis tranquillæ? quod nolim sit verum. Quamobrem ego intuita sum hæc somnia? Ille quidem videtur pulcher, etiam inimicorum oculis; et gratus est et nisi germanus sit, possum amare; et me dignus erat: at obest esse germanum. Dummodo nihil ejusmodi conor admittere dum vigilo, licet somnus recurrat sæpe sub ejusmodi specie. Testis nullus est sopori: neque deest simulata voluptas. Proh Venus, et Amor alate cum matre molli, quantum sensi voluptatem! Quam aperta libido.*

NOTÆ.

451. *Cyaneë.*] Aliam alii: Eidotheam Carum regis filiam, Cauni et Byblidis matrem fecit Antonius Liberalis.

460. *Declinat.*] Augetur; ad nefandam flectitur libidinem.

463. *Sed nondum.*] Nondum, inquit, se amore esse captam intelligit.

Ib. *Nullumque sub illo.*] Quòd nondum tam magnus erat is amor, ut propterea votum aliquod susciperet, quod facere solent, qui vehementer amant.

Ib. *Illo.*] Amore nondum satis amanti manifesto.

Con-

Contigit! ut jacui totis resoluta medullis?
Ut meminisse juvat! quamvis brevis illa voluptas,
Noxque fuit præceps, et cœptis invida nostris.
O ego, si liceat mutato nomine jungi,
Quàm bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
Quàm bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
Omnia, Dî facerent, essent communia nobis,
Præter avos. Tu me vellem generosior esses.
Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
At mihi, quæ malè sum, quos tu, sortita parentes,
Nîl nisi frater eris. Quod obest, id habebimus unum.
Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
Somnia pondus habent? an habent et somnia pondus?
Dî meliùs! Dî nempe suas habuêre sorores.
Sic Saturnus Opim junctam sibi sanguine duxit,
Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.
Sunt Superis sua jura. Quid ad cœlestia ritus
Exigere humanos, diversaque fœdera tento?
Aut nostro vetitus de corde fugabitur ardor:
Aut, hoc si nequeo, peream precor ante; toroque
Mortua componar; positæque det oscula frater.
Et tamen arbitrium quærit res ista duorum.
Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi.
At non Æolidæ thalamos timuêre sororum.
Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?
Quò feror? obscœnæ procul hinc discedite flammæ.

me delectat! ut jacui resoluta totis medullis! ut delectat recordari! quanquam illa gaudia momentanea, atque nox fuit velocissima, et invida nostris cœptis. O, si fas sit convenire nomine mutato, quàm bene poteram esse nurus tuo patri, Caune! Quàm bene poteras esse gener meo patri, Caune! utinam Dî annuerent ut omnia essent nobis communia, præter avos. Optarem tu me esses stirpe nobiliori oriundus. Nescio igitur quænam per te mater fiet, formosissime; at mihi, quæ malè habui eosdem parentes quos tu sortitus es, nihil eris nisi frater. Habebimus id unum quod nocet. Quid ergo mihi designant mea visa? Quam vim autem habent somni imagines? an et somni imagines vim habent? Dî melius! Dî nimirum duxerunt suas sorores. Sic Saturnus habuit Opim sibi conjunctam sanguine, Oceanus Tethyn, moderator Olympi Junonem. Dî habent sua jura; quamobrem comparo consuetudines humanas cum cœlestibus: atque ambio aliena fœdera? Vel amor prohibitus abjicietur ex nostro corde; vel, si istud non licet, oro priùs inteream, et mortua lecto conuar, et frater afferat suavia compositæ. Et tamen res ista indiget voluntate duorum. Puto placere mihi: videbitur illi nefas. At Æolidæ non metuerunt connubia sororum. Sed unde hos novi? quamobrem ista exempla ante me statui? Quò ruo? Turpes amores vos hinc procul amolimini.

NOTÆ.

490. *Generosior.*] Nobiliori, atque adeò aliâ stirpe, oriundus; ut nullum conjugii, quod optabat Byblis, esset per sanguinem impedimentum.

496. *Dî nempe.*] Mirè fluctuantis et æstuantis animum expressit poëta, cùm ita pressè annuentem et abnuentem excogitavit. Sed in descriptione nimius est.

497. *Opim.*] Quæ Cœli filia, aliis nominibus *Cybele*, *Rhea*, *Magna Mater* vocata, fratri Saturno nupsit.

499. *Tethyn.*] Quæ Cœli et Vestæ filio Oceano fratri nupsit.

499. *Sunt Superis.*] Deos sibi exemplo esse debere negat. An ex animo mox patebit.

500. *Diversa.*] Alia enim Deorum, alia hominum.

504. *Et tamen.*] *i. e.* quanquam ego huic amori indulgeam, eo tamen potiri penès me non est, nisi frater etiam idem sentiat.

506. *Æolidæ.*] Plures equidem memorat Æoli filios Homerus; attamen ex illis Macareum solùm cum sorore Canacre [illegible]m habuisse novimus, ex quâ filium habuit qui seipsum vagitu prodidit: ut videre est in hujusce authoris Epist. Verùm puellæ criminibus auctoritatem quærenti pronum fuit numero uti multitudinis.

Dum licet, ô vetitæ scelerate libidinis auctor,
Effuge, ait : qui si nostrum tua fata pudorem
Non traherent secum, pœnas mihi morte dedisses.
Ille fugit pavidus : dominæque ferocia Cauni
Dicta refert. Palles auditâ, Bybli, repulsâ ;
Et pavet obsessum glaciali frigore pectus.
Mens tamen ut rediît, pariter rediêre furores ;
Linguaque vix tales icto dedit aëre voces :
Et meritò ; quid enim temeraria vulneris hujus
Indicium feci ? quid, quæ celanda fuerunt,
Tam citò commisi properatis verba tabellis ?
Antè erat ambiguis animi sententia dictis
Prætentanda mihi. Ne non sequeretur euntem,
Parte aliquâ veli, qualis foret aura, notare
Debueram ; tutoque mari decurrere : quæ nunc
Non exploratis implevi lintea ventis.
Auferor in scopulos igitur, submersaque toto
Obruor Oceano : neque habent mea vela recursus.
Quid quòd et omnibus certis prohibebar amori
Indulgere meo, tum cùm mihi ferre jubenti
Excidit, et fecit spes nostras cera caducas ?
Nonne vel illa dies fuerat, vel tota voluntas,
Sed potiùs mutanda dies ? Deus ipse monebat ;
Signaque certa dabat : si non malè sana fuissem.
Et tamen ipsa loqui, nec me committere ceræ
Debueram , præsensque meos aperire furores.
Vidisset lachrymas : vultus vidisset amantis.
Plura loqui poteram, quàm quæ cepêre tabellæ.
Invito potui circumdare brachia collo :
Amplectique pedes : affusaque poscere vitam :
Et, si rejicerer, potui moritura videri.
Omnia fecissem. Quorum si singula duram
Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
Forsitan et missi sit quædam culpa ministri.
Non adiît aptè ; non legit idonea, credo,

Dum licet, inquit, proripe te, ô auctor nefarie libidinis prohibitæ ; qui, nisi mors tua dedecus mihi allatura esset, morte exsolvisses pœnas. Ille prorumpit timidus atque reportat ad dominum sæva verba Cauni. Expallescis, Bybli, cognitâ repulsâ, atque cor oppressum frigore gelido pavet. Postquam tamen mens rediit, simul amor rediit : atque lingua ægrè protulit hos sonos aëre percusso : Atque jure, inquit, repulsam, tuli ; *quamobrem enim inconsiderata professa sum istud vulnus ? Cur credidi tam citò voces, quæ non erant proferendæ acceleratis tabellis? Mens ejus erat mihi antè cognoscenda verbis ancipitibus. Debueram observare parte aliquâ veli qualis esset ventus, ne non sequeretur discedentem ; atque ire certo mari quæ nunc implevi vela non prætentatis ventis. Abstrahor ergo in cautes, atque submersa obruor toto mari ; neque mea carbasa habent reditus. Quid quòd etiam absterrebar favere meo amori indubitatis præsagiis, tum cùm tabellæ exciderunt mihi imperanti eas deferre, et fecerunt spes nostras inanes. Annon vel illa dies fuerat mutanda? vel omne votum? sed potiùs dies mutanda : Deus ipse hortabatur, atque præbebat fida indicia ; nisi fuissem vecors. Et tamen ipsa debueram loqui, neque me credere tabellis, atque præsens indicare meos amores. Vidisset fletus, vidisset faciem amantis. Poteram plura dicere quàm quæ tabellæ continere potuerunt. Potui amplecti collum invitum brachiis, atque comprehendere pedes, atque ibi projecta petere vitam ; et, si repellerer, potui videri mortem obitura. Omnia fecissem ; quorum si singula non poterant mollire asperum animum, omnia certè potuissent. Fortè et aliquod esse possit peccatum famuli missi. Non accessit opportune, credo non dispexit*

NOTÆ.

584. *Meritò.*] Vim habet ellipsis, quæque adeò Byblidis affectum et furorem manifestiorem facit.

589. *Veli.*] Metaphora à navigantibus sumpta, qui antequam pandant vela, solent notare quales venti sunt flaturi.

Ib. *Aura.*] *Qualis foret Cauni voluntas.*

592. *Auferor.*] Prolixè lascivit poëta, materiam sequacem nactus, et suo ingenio accommodatam.

Tempora ;

Tempora : nec petiit horamque animumque vacantem.
Hæc nocuêre mihi. Neque enim de tigride natus ;
Nec rigidas silices, solidumve in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit : nec lac bibit ille leænæ.
Vincetur. Repetendus erit. Nec tædia cœpti
Ulla mei capiam ; dum spiritus iste manebit.
Nam primum (si fata mihi revocare liceret)
Nòn cœpisse fuit : cœpta expugnare secundum est.
Quippe nec illa potest (ut jam mea vota relinquam)
Non tamen ausorum semper memor esse meorum ;
Et, quia desiêrim, leviter voluisse videbor :
Aut etiam tentâsse illum, insidiisque petîsse.
Vel certè non hoc, qui plurimus urit et ussit
Pectora nostra, Deo, sed victa libidine credar.
Denique jam nequeo nîl commisisse nefandum :
Et scripsi, et petiî ; temerata est nostra voluntas.
Ut nihil adjiciam, non possum innoxia dici.
Quod superest, multum est in vota, in crimina parvum ;
Dixit : et (incertæ tanta est discordia mentis)
Cùm pigeat tentâsse, libet tentare : modumque
Exit ; et infelix committit sæpe repelli.
Mox ubi finis abest, patriam fugit ille, nefasque :
Inque peregrinâ ponit nova mœnia terrâ.
Tum verò mœstam totâ Miletida mente
Defecisse ferunt. Tum vero à pectore vestem
Deripuit : planxitque suos furibunda lacertos.
Jamque palam est demens ; inconcessamque fatetur
Spem Veneris. Sine quâ patriam, invisosque penates
Deserit ; et profugi sequitur vestigia fratris.
Utque tuo motæ, proles Semeleïa, thyrso
Ismariæ celebrant repetita triennia Bacchæ ;
Byblida non aliter latos ululâsse per agros

Tempora apta : neque petit horam et animum aliis curis *vacuum. Ista mihi obfuerunt. Neque enim ille ortus ex tigride, neque habet dura saxa aut ferrum rigidum aut adamantem in pectore : neque suxit lac leænæ. Flectetur. Repetendus erit. Neque me tædebit unquam mei incœpti, dum anima ista supererit. Nam primum fuit non incepisse, si fas esset mihi revocare fata : alterum est absolvere institutum. Namque tametsi nunc mea desideria omittam, neque ille potest tamen non recordari inceptorum meorum ; et quia omiserim, videbor levi a*more *esse impulsa, vel etiam illum tentâsse, et fraudibus adortam esse : vel certè non credar superata Deo amoris qui violentissimus torruit et torret verùm libidine. Denique nunc non possum nihil patrâsse nefandum. Et scripsi, et poposci : corruptus est meus animus, et quamvis nihil addam iis* quæ commisi, *non possum* tamen *dici innocens. Quod restat multum est ad desideria* explenda. *exiguum in crimina. Absolvit : et tanta est fluctuatio mentis dubiæ, cùm pœniteat tentâsse. libet tentare, et modum transgreditur, et misera committit sæpe ut repellatur. Dein ubi finis nullus* Byblidos amori, *ille fugit patriam et nefas, et statuit novam urbem in terrâ extraneâ. Tum verò aiunt tristem Mileti filiam defecisse animo. Tum verò detraxit amictum à pectore, atque furore correpta percussit sua brachia. Jamque apertè est vesana, atque agnoscit spem illegitimam amoris ; quâ ereptâ destituit patriam atque domum infestam ; atque sectatur vestigia fratris exulis. Et quemadmodum, ô nate Semeles, Bacchæ Thraciæ tactæ tuo thyrso frequentant trieterica renovata ; sic puellæ Bubasides viderunt Byblidem vociferantem*

NOTÆ.

633. *Mœnia.*] *Caunum*, Cariæ urbem.

634. *Miletida.*] *Byblida* Mileti filiam.

640. *Proles Semeleïa.*] *Bacchus* est, cui à Semele matre illud datum nomen.

Ib. *Thyrso.*] Per quem thyrsum, quæ hasta erat hederâ seu pampino vestita, Bacchi, Bacchantiumque gestamen, vini furor intelligitur.

641. *Ismariæ.*] *Thraciæ*, ab Ismaro Thraciæ monte sic dictæ.

Ib. *Triennia.*] *Trieterica*, festa quæ tertio quoque anno recurrebant de quibus suprà lib. 6.

Buba-

Bubasides vidêre nurus ; quibus illa relictis
Caras, et armiferos Lelegas, Lyciamque pererrat
Jam Cragon, et Lymiren, Xanthique reliquerat undas,
Quoque Chimæra jugo mediis in partibus ignem,
Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.
Deficiunt silvæ : cùm tu lassata sequendo
Procidis ; et, durâ positis tellure capillis,
Bybli, taces : frondesque tuo premis ore caducas.
Sæpe etiam Nymphæ teneris Lelegeïdes ulnis
Tollere conantur : sæpe, ut moderetur amori,
Præcipiunt ; surdæque adhibent solatia menti.
Muta jacet ; viridesque suis terit unguibus herbas
Byblis : et humectat lachrymarum gramina rivo.
Naïdas his venam, quæ nunquam arescere posset,
Supposuisse ferunt. Quid enim dare majus habebant ?
Protinus, ut secto piceæ de cortice guttæ,
Utve tenax gravidâ manat tellure bitumen ;
Utve sub adventum spirantis lene Favonî
Sole remollescit, quæ frigore constitit unda,
Sic lachrymis consumpta suis Phœbeïa Byblis
Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis.
Nomen habet dominæ ; nigrâque sub ilice manat.
XII. Fama novi centum Cretæas forsitan urbes
Implêsset monstri ; si non miracula nupèr
Iphide mutatâ Crete propiora tulisset.
Proxima Gnossiaco nam quodam Phæstia regno

per vastos campos : quibus omissis percurrit Cariæ incolas et Lelegas bellicosos, et Lyciam. Jam præterierat Cragon, et Lymiren, et aquas Xanthi, et montem, quo Chimæra habebat ignem in mediis partibus, pectus et vultum leænæ, et caudam draconis. Bybli, atque obmutescis, crinibus demissis in terrâ rigidâ ; atque incumbis tuo ore super folia jacentia. Sæpe etiam nymphæ Lelegum terram incolentes nituntur erigere mollibus brachiis sæpe hortantur ut minuat amorem, et præbent solatia animo ea non recipienti. Muta Byblis postrata est, atque vellit virentia gramina suis unguibus, atque ea irrigat torrente lacrymarum. Dicunt Naïades his subjecisse venam, quæ nunquam posset exsiccari. Quod enim majus dare poterant ? Continuò, sicuti guttæ piceæ fluunt de cortice sciso, vel glutinosum bitumen ex terrâ tumidâ, vel aqua, quæ congelata est frigore, liquescit sole sub adventum Favonii leniter flantis, sic Byblis Phœbeïa exhausta suis lachrymis mutatur in fontem, qui hodie etiam habet nomen dominæ in illis vallibus, atque fluit sub atrâ quercu.

XII. *Fama recentis prodigii implevisset urbes Cretenses ; nisi Creta nupèr tulisset monstra propiora Iphide transmutatâ. Nam terra Phæstia vicina regno Gnossiaco*

NOTÆ.

643. *Bubasides.*] *Cariæ*, Bubasus enim Cariæ est regio, cujus etiam Plinius meminit.

644. *Lelegas.*] Qui Cariæ populi bellicosissime ex Græciâ illùc advecti.

Ib. *Lyciam.*] Quæ provincia est minoris Asiæ, Cariæ adjacens, ad ortum sita.

645. *Cragon.*] Qui Lyciæ mons est.

Ib. *Lymiren.*] Lyciæ urbem juxta Cragon.

Ib. *Xanthi.*] Qui fluvius est Lyciæ maximus.

649. *Chimæra.*] Mons fuit Lyciæ ignivomus in cujus cacumine leones ; in medio, ubi pascua, capræ ; in radicibus serpentes frequentes erant ; unde locus datus fabulæ.

656. *Venam.*] In fontem mutata est.

657. *Quid enim.*] Nimirum flere volent maximum fuit beneficium ministrare lachrymas.

659. *Bitumen.*] Limus videtur esse tenax quanquam sulphurei odoris, de quo prolixè Plinius lib. 35. cap. 15.

665 *Cretæas.*] Unde Miletus excesserat.

668. *Gnossiaco.*] Fuit Gnossus una ex centum præstantissimis Cretæ urbibus.

Ib. *Phæstia.*] Phæstus, urbs quoque fuit Cretæ à Minoë ædificata.

Pro-

Progenuit tellus, ignoto nomine Ligdum
Ingenuâ de plebe virum. Nec census in illo
Nobilitate suâ major: sed vita fidesque
Inculpata fuit. Gravidæ qui conjugis aures
Vocibus his movit; cùm jam prope partus adesset:
Quæ voveam duo sunt: minimo ut relevare labore;
Utque marem parias. Onerosior altera sors est;
Et vires Natura negat. Quod abominor, ergo
Edita fortè tuo fuerit si fœmina partu;
[Invictus mando: pietas ignosce] necetur.
Dixerat: et lachrymis vultum lavêre profusis,
Tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur.
Sed tamen usque suum vanis Telethusa maritum
Sollicitat precibus, ne spem sibi ponat in arcto.
Certa sua est Ligdo sententia. Jamque ferendo
Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem,
Cùm medio noctis spatio sub imagine somni
Inachis ante torum, pompâ comitata suorum,
Aut stetit, aut visa est. Inerant lunaria fronti
Cornua, cum spicis nitido flaventibus auro,
Et regale decus; cum quâ latrator Anubis,
Sanctaque Bubastis, variusque coloribus Apis;
Quique premit vocem, digitoque silentia suadet;
Sistraque erant, nunquamque satis quæsitus Osiris,

progenuit olim Ligdum, nomine ignobili, virum de plebe honestâ. Neque illi opes majores suâ stirpe; sed vita et fides fuit integra. Qui perculit aures uxoris gravidæ his verbis, cùm jam prope partus adesset: Duo sunt quæ votis poscam; ut parias minimo labore, et ut marem in lucem emittas. Sors altera est molestior, cui natura vim non concedit. Ergo, si forsitan fœmina (quod omen Dii avertant ore,) fuerit prodita tuo partu, (jube invitus: Pietas da veniam) morti tradatur. Dixerat, et tam qui jubebat quàm illi cui jussa dabantur tinxerunt faciem lachrymis prorumpentibus. Sed tamen Telethusa usque pellicit maritum suum inutilibus precibus, ne sibi spem figat in angusto: Sua est sententia firma Ligdo. Jamque illa vix par erat gestando gravidam alvum onere maturo, cùm media noctis tempore Inachis stipata pompâ suorum aut stetit, aut visa est consistere ante lectum, sub specie somni. Cornua lunaria erant affixa fronti cum spicis flaventibus puro auro. et honos regius; cum quâ Anubius latrator, et sacra Bubastis, et Apis distinctus coloribus, et qui compescit vocem, et mandat silentia digito: Sistra insuper aderant, et Osiris nunquam satis quæsitus,

NOTÆ.

675. *Altera sors.*] *Fœminea* nempe.

686. *Inachis.*] De Io Inachi filiâ vide Met. lib. 1. fab. x. quæ Isidis nomine apud Ægyptios pro Deâ culta est. Eam verò nonnulli Cererem, plerique Lunam, alii aliam fuisse scripserunt.

689. *Anubis.*] Hunc semicanem Deum, Mercurium volunt fuisse, quem canino capite ideo ab Ægyptiis coli quidam scriptitârunt, quòd canibus ad Osiridis à Tryphone fratre interfecti corpus investigandum, Isis ejus conjux et soror usa fuerit. Quanquam alii Anubim, Osiridis filium volunt fuisse, patrem ad bella secutum, qui, cum galeam cane insignem gestaret, canino capite fingi meruerit.

690. *Bubastis.*] Dianam esse scripsit Herodotus: quanquam pro ipsâ quoque Iside accipitur, ut ex Diodoro patet.

Ib. *Apis.*] Osiris ipse esse à multis creditur, cujus sepulto cadavere, cùm præstanti specie Ægyptiis bos quidam apparuisset, illum Osirim rati pro Deo coluerunt et *Apim*, hoc est eorem linguâ *Bovem*, appellârunt. Epaphum Isidis filium facit Herodotus; cui cætera nigro, in fronte maculam albam formæ quadratæ in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in caudâ pilos tribuit. Aliter eum describit Plinius itemque Solinus; variusque à variis habitus, quem Bacchum, Plutonem, Ammonem, Solem, Jovem quoque fecerunt.

691. *Quique Harpocrates.*] Deus taciturnitatis, quid digito ori admoto indicere videbatur, ne quis homines fuisse argueret, quos tam turpi idolatria venerabantur.

Ple-

Plenaque somiferi serpens peregrina veneni.
Cùm velut excussam somno, et manifesta videntem
Sic affata Dea est; pars, ô Telethusa, mearum,
Pone graves curas; mandataque falle mariti.
Nec dubita, cùm te partu Lucina levârit,
Tollere quicquid erit. Dea sum auxiliaris, opemque
Exorata fero. Nec te coluisse quereris
Ingratum numen. Monuit, thalamoque recessit.
Læta toro surgit, purasque ad sidera supplex
Cressa manus tollens, rata sint sua visa precatur.
Ut dolor increvit, seque ipsum pondus in auras
Expulit, et nata est ignaro fœmina patri,
Jussit ali mater, puerum mentita: fidemque
Res habuit: neque erat facti nisi conscia nutrix.
Vota pater solvit, nomenque imponit avitum,
Iphis avus fuerat. Gavisa est nomine mater,
Quod commune foret, nec quenquam falleret illo.
Impercepta piâ mendacia fraude latebant.
Cultus erat pueri: facies, quam sive puellæ,
Sive dares puero, fieret formosus uterque.
Tertius interea decimo successerat annus:
Cùm pater, Iphi, tibi flavam despondet Iänthem:
Inter Phœstiadas quæ laudatissima formæ
Dote fuit virgo, Dictæo nata Teleste.
Par ætas, par forma fuit: primasque magistris
Accepêre artes elementa ætatis ab ïsdem.
Hinc Amor ambarum tetigit rude pectus: et æquum

et anguis extranea turgida veneno soporifero. Cum Dea sic alloquuta est veluti experrectam, atque intuentem evidentia: ô Telethusa, pars mearum, omitte molestas solicitudines, atque elude jussa viri: neque cunctator educere quicquid erit, cùm Lucina te absolverit à partu. Sum Dea opifera, atque auxilium præbeo propitia: neque indignaberis te honorâsse ingratam Deam. Monuit et excessit cubiculo. Cretensis læta exsurgit lecto, atque supplex porrigens innocentes manus ad astra, orat sua visa sint firma. Ut dolor auctus est, atque ipsum onus sese protudit in aërem, et puella nata est nescio parenti genitrix imperavit tolli, mentita marem esse: atque recredita est: neque erat quisquam conscius facti nisi nutrix. Pater exsolvit vota. et dat nomen avitum. Iphis fuerat avus. Mater lætata est nomine, quod esset ambiguum, nec quemquam per illud deciperet. Mendacia incognita tegebantur pio dolo. Cultus erat matris, vultus quem sive dares fœminæ, sive puero, uterque esset pulcher. Interea tertius annus supervenerat decimo. cùm parens despondet tibi flavum Ianthen, Iphi; quæ puella fuit dote formæ pulcherrima inter Phæstiadas, sata Teleste Dictæa. Anni pares, forma fuit æqualis, atque habuerunt ab iisdem magistris elementa artium quæ primæ ætati erant congrua. Hinc amor permulsit pectus utriusque et inussit

NOTÆ.

692. *Sistra.*] Crepitacula erant ænea, quorum agitatione strepitum in sacris Isidis edebant.

Ib. *Nunquam.*] A Triphonte fratre occisum Osirim jam suprà diximus. Illum autem diu quæsivit Isis conjux, quem tandem canum sagacite usa invenit, et monumento intulit. Atque hinc apud Ægyptios sacerdotes ritus manavit, ut singulis sacris cum fletu amissum Osirim quæsituri prodirent, mox cum letitiâ tanquam recuperato Deo redirent: ut sic nunquam satìs quæsitus esset.

693. *Serpens.*] Micyllus crocodilum Ægypti indigenam suspicatur intelligendum: alii autem aspidem eidem regioni familiarem, cujus morsus letiferum somnum inducit.

698. *Quicquid erit.*] Seu mas seu fœmina.

Ib. *Auxiliaris.*] Talem verò prædicabant Isidem, quæ plurima bona in hominum genus contulerit, per somnos etiam multis opem tulerit.

703. *Dolor.*] *Qui partum comitatur.*

Ib. *Pondus.*] *Infans.*

709. *Commune.*] Quod pariter masculis et fœminis imponi posset.

716. *Dictæo.*] *Cretensi;* à Dicte Cretæ monte.

Vul-

Vulnus utrique tulit: Sed erat fiducia dispar.
Conjugii pactæque expectat tempora tædæ,
Quamque virum putat esse, suum fore credit Iänthe.
Iphis amat, quâ posse frui desperat, et auget
Hoc ipsum flammas; ardetque in virgine virgo.
Vixque tenens lachrymas, Quis me manet exitus inquit,
Cognita quàm nulli, quàm prodigosa novæque
Cura tenet Veneris? si Di mihi parcere vellent,
[Perdere debuerant; si non et perdere vellent;]
Naturale malum saltem, et de more dedissent.
Nec vaccam vaccæ, nec equas amor urit equarum.
Urit oves aries; sequitur sua fœmina cervum.
Sic et aves coëunt, interque animalia cuncta
Fœmina fœmineâ correpta cupidine nulla est.
Vellem nulla forem. Ne non tamen omnia Crete
Monstra ferat, taurum dilexit filia Solis,
Fœmina nempe marem. Meus est furiosior illo,
Si verum profitemur, amor. Tamen illa secuta est
Spem Veneris: tamen illa dolis et imagine vaccæ
Passa bovem est; et erat, qui deciperetur, adulter,
Huc licèt ê toto solertia confluat orbe,
Ipse licèt revolet ceratis Dædalus alis,
Quid faciet? num me puerum de virgine dòctis
Artibus efficiet? num te mutabit Iänthe?
Quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi;
Consiliique inopes et stultos excutis ignes?
Quid sis nata vide (nisi te quoque decipis ipsam:)
Et pete quod fas est; et ama, quod fœmina debes.
[Spes est quæ capiat, spes est quæ pascat amorem.]
Hanc tibi res adimit: non te custodia caro

eandem plagam ambabus. Sed spes erat dissimilis. Iänthe expectat tempus connubii et facis promissæ, et credit Iphin *suum fore* maritum, *quam credit esse virum. Iphis amat quâ desperat posse potiri, atque hoc ipsum irritat ignem, et puella flagrat in puellâ. Atque ægrè compescens lachrymas, Quæ sors, inquit mihi futura est, quam cura inaudita Veneris, nulli cognita, et monstrosa tenet? Si Diî mihi vellent parcere.; [debuerunt perdere; si non et vellent perdere:] dedissent saltem impetum naturalem, atque solitum. Neque amor vaccæ incendit vaccam, neque* amor *equarum* incendit *equas. Aries incendit oves; sua fœmina sequitur cervum. Aves etiam sic junguntur: atque inter omnia animalia nulla fœmina est tacta amore fœmineo, Optarem nulla essem. Ne tamen Creta non habeat monstra omnis generis, filia Solis amavit taurum; nempe fœmina marem. Amor meus est insanior illo, si verum agnoscimus. Tamen illa secuta est spem Veneris: tamen illa tulit taurum fraudibus, et specie vaccæ, et erat adulter qui deluderetur. Tametsi astutia huc concurrat ex toto mundo, quanquam ipse Dædalus revolet ceratis alis, quid agat? Num me doctis artibus præstet marem de puellâ? num te mutet Iänthe? Quin revores mentem atque ipsa te recolligas, Iphi, atque abjicias amores insanos et expertes consilii? Adspice qualis sit nata, nisi etiam teipsam ludis; atque posce quod licitum est, et dilige puella quod debes. Spes est quæ concipiat, spes est quæ alat amorem. Res tibi hanc tollit: non custodia te prohibet*

NOTÆ.

720. *Dispar.*] Quæ se viri partes tueri posse Iphis diffidebat; viro verò maturam se Ianthe sen iebat.

729. *Naturale malum.*] Naturalem amorem; ut viri non virginis amore caperetur.

735. *Filia Solis.*] *Pasiphaë,* Minoïs uxor, cujus fabulam libro superiore vidimus.

739. *Adulter.*] Taurus nempe, quem ligneæ vaccæ, à Dædalo fabricatæ ope inclusâ Pasiphaë delusit.

741. *Dædalus.*] Faber Atheniensis qui in labyrintho suo à Minoë conclusus, unà cum Icaro filio, alarum beneficio sese extricavit.

744. *Quin animum.*] Seipsam increpat Iphis et à vano amore revocat.

746. *Nisi te.*] Non solùm alios, qui te masculum esse credunt.

759. *Hanc tibi.*]Necessitas et sexûs qualitas hanc tibi eripit, quam uxorem ducere cupis.

Arcet

Arcet ab amplexu, nec cauti cura mariti.
Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti.
Nec tamen est potiunda tibi: nec ut omnia fiant,
Esse potes felix; ut Dîque, hominesque laborent.
Nunc quoque votorum pars nulla est vana meorum:
Dique mihi facies, quicquid valuêre, dederunt
Quodque ego, vult genitor, vult ipsa, socerque futurus:
At non vult Natura, potentior omnibus istis;
Quæ mihi sola nocet. Venit ecce optabile tempus;
Luxque jugalis adest, ut jam mea fiat Iänthe
Nec mihi continget. Mediis sitiemus in undis.
Pronuba quid Juno, quid ad hæc, Hymenæe, venitis
Sacra; quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambæ?
Pressit ab his vocem. Nec lenius altera virgo
Æstuat; utque celer venias, Hymenæe, precatur.
Quod petit hæc, Telethusa timens, modò tempora differt,
Nunc ficto languore moram trahit. Omina sæpe,
Visaque causatur. Sed jam consumserat omnem
Materiam ficti: dilataque tempora tædæ
Institerant: unusque dies restabat: at illa
Crinalem capiti vittam natæque sibique
Detrahit: et passis aram complexa capillis,
Isi, Parætonium, Mareoticaque arva, Pharonque
Quæ colis, et septem digestum in cornua Nilum,
Fer, precor, inquit, opem; nostroque medere timori.
Te Dea, te quondam, tuaque hæc insignia vidi,
Cunctaque cognovi; comitesque, facesque, sonumque
Sistrorum; memorique animo tua jussa notavi.

ab amplexu caro, neque sollicitudo callidi viri. Non parentis duritas, non ipsa se recusat oranti. Neque tamen est potiunda tibi, neque potes esse beata, tametsi omnia eveniunt, atque Dii et homines in id incumbant. Nunc etiam nulla pars meorum desideriorum est inanis, et Dii mihi propitii indulserunt quicquid potuerunt. Et quod ego cupio, pater cupit, ipsa cupit et socer futurus: at Natura fortior istis omnibus, quæ sola mihi obest, non patitur. Ecce tempus amabile appropinquat, et dies nuptiis dictus instat, ut Iänthe jam fiat mea. Neque tamen fiet mea; arescemus in mediis aquis. Juno pronuba, tuque *Hymenæe, cur acceditis, ad hæc sacra; quibus abest qui ducat, ubi utraque caput obvelamus? Postea conticuit. Neque altera puella minùs uritur; et orat, ut velox accedas, Hymenæe. Telethusa metuens quod hæc poscit, nunc prorogat tempus, nunc nectit moras simulato morbo. Sæpe auguria et somnia causam moræ esse ait. Sed jam contriverat omnem causam simulationis: atque tempora protracta nuptiarum appropinquabant, et unus dies supererat: At illa sibi deripit vittam crinalem et capiti filiæ; et complexa altare, crinibus solutis; Isi, ait, quæ tenes Parætonium, et campos Mareoticos, et Pharon, et Nilum divisum in septem ostia, succurre, oro, atque solatium præbe nostro pavori. Vidi te olim, ô Dea, atque hæc tua signa, et agnovi omnia, et comites, et tædas, et strepitum sistrorum: atque observavi tua jussa mente attentâ.*

NOTÆ.

754. *Nulla est.*] Sensus est, etiam nunc ea, quæcumque votis expetivi, mihi contingunt, et Dii faciles dant quæcunque optavi; sc. ut Ianthem, et patrem illius, et item meum faventes habeam. *At non vult Natura,* &c.

761. *Pronuba.*] Quæ nuptiis præsidebat, quæque cum Hymenæo invocabatur.

771. *Detrahit.*] Luctus testificandi causâ.

772. *Parætonium.*] Oppida, ubi potissimùm Isis colebatur, commemorat supplex Telethusa. Fuit autem Parætonium Ægypti urbs ampla, cum portu vastissimo.

Ib. *Mareotica.*] Quæ Mareotidi lacui juxta Alexandriam proxima.

Ib *Pharon.*] Alexandriæ objectam insulam dicit, ubi celeberrima fuit turris illa et specula lucernis instructa, quarum beneficio nautæ portum ingressuri, iter suum noctu inter cautes et brevia dirigebant.

773. *Cornua.*] Ostia. Nam Nilus septem ostiis mare influit. *Cornua* dicit, propter obliquum cursum fluvii.

775. *Hæc.*] Quæ jam in arâ apposita, supplex Telethusa intuebatur, olim per somnum viderat.

Quòd

Quòd videt hæc lucem, quòd non ego punior ipsa ;
Concilium, monitumque tuum est : miserere duarum,
Auxilioque juva. Lachrymæ sunt verba secutæ.
Visa Dea est movisse suas (et moverat) aras :
Et templi tremuêre fores. Imitataque Lunam
Cornua fulserunt, crepuitque sonabile sistrum.
Non secura quidem, fausto tamen omine læta,
Mater abit templo. Sequitur comes Iphis euntem,
Quàm solita est, majore gradu : nec candor in ore
Permanet ; et vires augentur ; et acrior ipse est
Vultus : et incomptis brevior mensura capillis.
Plusque vigoris adest, habuit quàm fœmina. Jam quæ
Fœmina nupèr eras, pueres. Date munera templis :
Nec timidâ gaudete fide. Dant munera templis :
Addunt et titulum ; titulus breve carmen habebat :
Dona puer solvit, quæ fœmina voverat, Iphis.
Postera lux radiis latum patefecerat orbem ;
Cùm Venus, et Juno, sociosque Hymenæus ad ignes
Conveniunt ; potiturque suâ puer Iphis Iänthe.

Quòd hæc fruitur luce, quòd ego ipsa non malè mulctor ; est consilium et jussum tuum. Miserere duarum, atque tue e nos *tuâ* ope : *lachrymæ comites fuerunt verborum. Dea visa est concussisse suum altare, (atque* revera *concusserat.) Atque valvæ templi tremuerunt, et cornua similia lunæ micuerunt, sistrum* etiam *tinnulum strepuit. Mater quidem non sine curâ, sed tamen hilaris felici præsagio, discedit à templo Iphis comes sequitur discedentem passu majore quàm consuevit ; neque albus color perstat in vultu et vires crescunt, et facies est ferocior, et longitudo minor imperæ comæ. Atque plus* nunc *habet vigoris, quàm habuit puella : jam quæ modò eras puella, es puer. Afferte dona templis, et lætamini non dubiâ fide. Afferunt dona templis : Adjiciunt quoque inscriptionem. Inscriptio habebat brevem versum, Iphis puer præbet munera quæ promiserat cùm fuit puella. Sol alter manifestum fecerat vastum mundum radiis ; cùm Venus, et Juno, et Hymenæus coëunt ad amores conjugiales ; et puer Iphis fruitur suâ Iänthe.*

NOTÆ.

778. *Quòd videt hæc lucem.*] Quòd hæc vivit. Digito enim puellam offendit.

Ib. *Punior.*] A marito ; qui fœminei sexûs prolem tollendam prohibuerat.

782, 783. *Imitataque lunam Cornua.*] Ita suprà. V. 689. *Inerant lunaria fronti Cornua.* Colebatur Isis sub specie vaccæ, cujus cornicus ita forma lunam referret. Vide quæ ibi annotavimus.

783. *Sistrum.*] *Dextra ferebat* (Sistrum) *æreum crepitaculum, cujus per augustam laminam in modum Balthei recurvatam, trajectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos jactus reddebant argutum sonorem.* Apul. de Iside, lib. 2. Metamorph.

786. *Majore.*] Quia in marem mutata.

795. *Socios ignes.*] Qui Diîs illis conjugalibus, de more in aris, accendebantur.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER X.

ARGUMENTUM.

His porro nuptiis qui interfuerat Hymenæus, ad Orpheum inde se contulit! sed malo omine. Quandoquidem mox obiit Eurydice, et postea secundò. Cùm quidem non aliter obstupuit Orpheus, quàm qui Cerbero conspecto saxeus est effectus. Postea cùm in monte quodam varias transformationes lyrâ exprimeret, accurrerunt ad eum arbores omnes, et inter cæteras pinus ex Aty, et cupressus è Cyparisso mutata.

INDE per immensum croceo velatus amictu
Aëra digreditur, Cyconumque Hymenæus ad oras
Tendit; et Orpheâ nequicquam voce vocatur:
Adfuit ille quidem; sed nec solennia verba,
Nec lætos vultus, nec felix attulit omen.
Fax quoque, quam tenuit, lachrymoso stridula fumo,
Utque fuit, nullos invenit motibus ignes.
Exitus auspicio gravior: nam nupta, per herbas,
Dum nova Naïadum turbâ comitata, vagatur,

INTERPRETATIO.

1. *Hymenæus tectus veste flavâ, inde abit per vastum aërem, et petit regionem Ciconum; atque frustrà invocatur voce Orphëi. Ille quidem adfuit; ast neque attulit voces solennes, neque lætum præsagium. Tæda etiam quam tractavit, crepitans fumo lachrymas ciente; et sicuti fuit nullam flammam concepit concussione. Eventus tristior fuit quàm omen; nam dum nova nupta stipata cœtu Naïadum ambulat per gramina,*

NOTÆ.

1. *Croceo.*] Qui concolor flammeo, quo nova nupta pudoris, et ominis boni gratiâ velatur.

2. *Ciconum.*] Populi fuerunt Thraciæ ad Hebrum lacumque Bistonidem.

3. *Orpheâ.*] Orphei, Apollinis ex Caliope Musâ filii, qui à patre lyrâ acceptâ mira, quæ deinceps videbimus, fecit.

Ib. *Nequicquam.*] Quia infeliciter cesserunt nuptiæ.

4. *Solennia.*] Quia faustitatis gratiæ ab Hymenæo proferrentur; qualia hæc essent, *faustæ felicesque sint hæ nuptiæ*, &c.

6. *Fax quoque.*] Quinque faces ante novam nuptam preferri solebant. Vid Alex. ab Alex. l. 2. c. 5.

Ib. *Lachrymoso.*] Qui Orpheo præsertim lachrymas excuteret.

7. *Nullos.*] Concussionem non sequebatur flamma. *Pincam quate tædam.* Catull.

Occidit,

Occidit, in talum serpentis dente recepto.
Quam satìs ad superas postquam Rhodopeïus auras
Deflevit vates ; ne non tentaret et umbras,
Ad Styga Tænariâ est ausus descendere portâ :
Perque leves populos simulâcraque functa sepulchris
Persephonen adiît, inamœnaque regna tenentem
Umbrarum Dominum ; pulsisque ad carmina nervis,
Sic ait : O positi sub terrâ numina mundi,
In quem recidimus quicquid mortale creamur ;
Si licet, et falsi positis ambagibus oris,
Vera loqui sinitis ; non huc, ut opaca viderem
Tartara, descendi ; nec utì villosa colubris
Terna Medusæi vincirem guttura monstri.
Causa viæ conjux : in quam calcata venenum
Vipera diffudit ; crescentesque abstulit annos.
Posse pati volui ; nec me tentâsse negabo.
Vicit amor. Superâ Deus hic bene notus in orâ est :
An sit et hîc, dubito ; sed et hîc tamen auguror esse :
Famaque si veteris non est mentita rapinæ,
Vos quoque junxit amor. Per ego hæc loca plena timoris,
Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni,
Eurydices oro properata retexite fila.
Omnia debemur vobis ; paulùmque morati,
Seriùs aut citiùs sedem properamus ad unam.
Tendimus huc omnes. Hæc est domus ultima ; vosque
Humani generis longissima regna tenetis.
Hæc quoque, cùm justos matura peregerit annos,
Juris erit vestri. Pro munere poscimus usum.

interiît, dente anguis illiso in talum. Quam ubi vates Rhouopeïus satìs deploravit in regione suprà, ne non exploraret etiam Manes ausus est descendere ad Stygem per portam Tanarium. Atque accessit ad Proserpinam, et regem umbrarum, habentem imperia tristia per exiles populos, et imagines potitas tumulis ; atque chordis tactis ad versus, sic inquit : O Dîi mundi siti sub terrâ, in quem recidimus quicquid producimur morti obnoxium, si conceditur, et patimini dicere vera, omissis anfractibus ficti oris, non huc descendi ut cernerem atra Tartara neque ut constringerem tres fauces monstri Medusæi hispidas anguibus. Uxor est *causa itineris, in quam ripera pressa sparsit venenum, atque rapuit annos venientes. Cupivi posse sufferre, neque diffitebor me conatum esse : Amor fuit valentior. Hic Deus est bene notus in regionibus superis : nescio an sit etiam hîc, sed conjicio tamen etiam hîc esse. Et si fama antiqua raptûs non est falsa. Amor etiam vos sociavit. Ego oro per loca plena pavoris per hoc vastum Chaos et silentium ampli imperii, revolvite fila accelerata Eurydices. Cuncta ad vos venire necesse est ; et paululùm morati festinamus tardiùs aut maturiùs ad unum* hanc *domum. Omnes huc collimamus ; hæ sunt sedes novissimæ, vosque habetis imperia generis humani maxime diuturna. Hæc etiam, cùm matura absolverit annos debitos, erit sub vestrâ ditione : petimus usum* Eurydices *pro beneficio.*

NOTÆ.

11. *Rhodopeïus.*] Orpheus Thracius ; nam Thraciæ mons est Rhodope altissimus.

13. *Styga.*] Quæ inferorum palus, pro inferis ipsis posita.

Ib. *Tænariâ.*] A Tænaro littore, de quo sic Probus, in 4 Georg. Tænaros est Laconiæ littus, in quo est specus, per quem Hercules existimatur ad inferos descendisse, et Orpheus.

14. *Leves.*] Umbras, seu manes corporibus carentes.

15. *Persephonen.*] *Proserpina* est inferorum regina. Ditis seu Plutonis conjux.

16. *Umbrarum dominum.*] *Plutonum.*

22. *Medusæi.*] Cerberum dicit inferorum canem tricipitem, anguibus villorum loco horridum, Echidnæ ex Typhaone progeniem, à Medusæ sanguine ortum.

24. *Crescentes.*] Significat Eurydicen in juventutis flore è vitâ excessisse.

28. *Rapinæ.*] Suprà, lib. 5. v. 386. Proserpinam vidimus à Plutone raptam.

32 *Morati.*] Heinsius censet scribendum *morata ;* qui ab initio versûs dixit. *Omnia debemur ;* et paulò antè, *quicquid mortale creamur.*

36. *Justos.*] Hominum opinione *injusti* sunt anni eorum, qui citiùs de vitâ demigrant dicunturque ante diem rapi seu emori.

Quod

Quòd si fata recusant hoc beneficium pro uxore petitum, constitui non reverti: fruimini morte duorum. Animæ pallidæ lugebant talia proferentem, et pulsantem citharæ chordas inter dicendum. Neque Tantalus captavit aquam effluentem, et rota Ixionis constitit. Neque aves lacerârunt jecur Titii, *et Belides abstinuerunt urnis; et tu Sisyphe requievisti super tuâ silice. Tum primùm aiunt vultus furiarum delinitarum versibus, irrigatos fuisse lacrymis: neque uxor regia, neque qui imperat inferis, potest repellere precantem; et arcessunt Eurydicen. Illa erat inter novas Umbras, atque accessit gressu lento propter recentem plagam. Heros Rhodopeïus simul recipit hanc, et legem, ne retrorsum ferat suos oculos, donec egressus sit ex vallibus Avernis vel munera fore inania. Collis acclivis, arduus, caliginosus, plenus densis tenebris, calcatur per tacita silentia. Neque longè distabant ab extremitate supremæ terræ. Tum timens* Orpheus *ne illa deesset, atque cupidus videndi, retorsit oculos, et continuo illa revoluta est: atque porrigens brachia, et nitens corripere atque corripi, miser nihil capit nisi mobilem aërem. Jamque iterum fato fungens nihil quicquam est questa de suo marito: quamobrem enim quereretur sese dilectam? atque dixit ultimum Vale, quod jam vix ille apprehenderet auribus: rursumque ad eundem in quo jam fuit, locum relapsa est. Orpheus non aliter attonitus est duplici morte uxoris, quàm qui pavidus est canem tria colla habentem, quorum medium catenis*

Quòd si fata negant veniam pro conjuge, certum est
Nolle redire mihi. Leto gaudete duorum.
Talia dicentem, nervosque ad verba moventem,
Exsangues flebant animæ. Nec Tantalus undam
Captavit refugam; stupuitque Ixionis orbis;
Nec carpsêre jecur volucres; urnisque vacârunt
Belides; inque tùo sedisti, Sisyphe, saxo.
Tum primùm lachrymis victarum carmine fama est
Eumenidum maduisse genas; nec regia conjux
Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare;
Eurydicenque vocant. Umbras erat illa recentes
Inter; et incessit passu de vulnere tardo.
Hanc simul, et legem Rhodopeïus accipit heros,
Ne flectat retro sua lumina, donec Avernas
Exiêrat valles; aut irrita dona futura.
Carpitur acclivus per muta silentia trames,
Arduus, obscurus, caligine densus opacâ.
Nec procul abfuerant telluris margine summæ.
Hic, ne deficeret, metuens, avidusque videndi,
Flexit amans oculos; et protinus illa relapsa est.
Brachiaque intendens, prêndique et prêndere certans,
Nil nisi cedentes infelix arripit auras.
Jamque iterum moriens non est de conjuge quicquam
Questa suo: quid enim sese quereretur amatam?
Supremumque Vale, quod jam vix auribus ille
Acciperet, dixit; revolutaque rursus eodem est.
Non aliter stupuit geminâ nece conjugis Orpheus,
Quàm tria qui timidus, medio portante catenas,

NOTÆ.

41. *Flebant.*] Vide Virgil. Georg. 4. *Quin ipsæ stupuêre domus*, &c. Ubi elegantissimè describitur Orphei descensus ad inferos, et quomodo manes musica demulserit.

Ib. *Tantalus.*] Vide lib. 4. v. 457.

42. *Ixionis.*] De eo suprà Metam. 4. v. 46.

43. *Volucres.*] Quæ Titii jecur exedunt: de quo etiam Metam. 4. v. 456.

44. *Belides.*] Vide iterum Met. 4. v. 462.

Ib. *Sisyphe.*] Metam. 4. v. 459.

46. *Eumenidum.*] Met. 4. v. 451.

Ib. *Regia conjux.*] Proserpina Plutonis uxor.

51. *Avernas.*] Fuit avernus lacus Campaniæ, quem Plutoni vetustas fabulosa, propter sulphureas quas emittit exhalationes, dicatum credidit.

65. *Qui timidus.*] Vir quidam fuit, qui cùm metu Herculis in speluncam sese rece-

Colla

Colla canis vidit: quem non pavor antè reliquit,
Quàm natura prior, saxo per corpus oborto:
Quique in se crimen traxit, voluitque videri
Olenos esse nocens: tuque, ô confisa figuræ,
Infelix Lethæa, tuæ; junctissima quondam
Pectora, nunc lapides, quos humida sustinet Ide.
Orantem, frustràque iterum transire volentem,
Portitor arcuerat. Septem tamen ille diebus
Squallidus in ripâ Cereris sine munere sedit.
Cura, dolorque animi, lachrymæque alimenta fuêre.
Esse Deos Erebi crudeles questus, in altam
Se recipit Rhodopen, pulsumque Aquilonibus Hæmon.
Tertius æquoreïs inclusum Piscibus annum,
Finiêrat Titan; omnemque refugerat Orpheus
Fœmineam Venerem; seu quòd malè cesserat illi;
Sive fidem dederat. Multas tamen ardor habebat
Jungere se vati, multæ doluêre repulsæ.
Ille etiam Thrâcum populis fuit auctor, amorem
In teneros transferre mares; citraque juventam
Ætatis breve ver, et primos carpere flores.
II. Collis erat, collemque super planissima campi
Area; quam viridem faciebant graminis herbæ.
Umbra loco deerat. Quâ postquam parte resedit
Dis genitus vates, et fila sonantia movit;

est ligatum; quem timor non priùs omisit, quàm natura prior, silice per membra exortâ: vel Olenus, qui in se derivavit culpam, et voluit videri reus: tuque, ô misera Lethæa, confisa formæ tuæ; olim junctissima pectora, nunc saxa, quæ Ide aquosa sustinet. Portitor prohibuerat precantem, et frustrà denuo transire nitentem. Ille tamen sedit septem diebus ad ripam, sordidus, sine pane. Sollicitudo et mæror animi, atque lachrymæ fuerant illi in escam. Postquam questus esset Deos inferorum esse sævos, se recipit in excelsam Rhodopen et Hæmon agitatum Boreâ. Sol tertiò absolverat annum comprehensum piscibus æquoreïs; et Orpheus sibi temperaverat ab omni fœmineâ Venere, sive quòd male illi verterat, sive quod fidem obstrinxerat. Multæ tamen maximo opere cupiebant copulari cum vâte, multæ ab illo neglectæ agrè illud passæ sunt. Ille etiam suasit Thracibus populis amorem transmittere in molles pueros, et deripere primos flores citra juventutem, et breve ver ætatis.

II. *Mons erat, et super montem spatium campi planissimum, quod graminibus virescebat. Umbra ibi erat nulla; ubi postquam Dîis ortus vates concedit, et pulsavit nervos sonoros*

NOTÆ.

pisset, unde capite inclinato prospiceret, viso Cerbero, quem ille trahebat, diriguit. De hoc proverbium extat δειλότερος παρακύπτοντος. Vide Suidam.

65. *Medio.*] Cerberi collo.

68. *Quique.*] Olenus est Lethææ conjux; Uxoris crimen, quæ se pulchritudine Deabus præponere ausa fuerat, non veritus suum facere; quamobrem unà cum illâ in lapidem versus est.

68. *Confisa.*] Turneb. lib. 1. c. 23. legit *Tuque ô confixa figuræ* atque interpretatur. Tu, ô Lethæa, cum figurâ tuâ in lapidem obriguisti.

71. *Ide.*] Mons Phrygiæ plurimis fontibus scatens.

73. *Portitor.*] *Charon* inferorum portui præest.

74. *Ripâ.*] Stygis.

76. *Erebi.*] Ex Chao et Caligine progenitus fuit hic Lethipater, qui sæpissime pro ipsâ inferorum sede à poëtis sumitur.

77. *Hæmon.*] Mons Thraciæ. Boreæ maximè obnoxius.

78. *Inclusum piscibus.*] Piscibus terminatum. Nam pisces zodiaci ultimum sunt signum, annumque terminant. Significat igitur tres annon transîsse à morte Euridices.

Ib. *Æquoreïs.*] Ita veteres. Scribe nihil ominus *æthereïs*; de signo enim cœlesti hîc agitur. *Heins.*

82. *Fidem dederat.*] Sive, inquit poëta, infelicis conjugii dolore; sive quòd ita uxori pollicitus esset, nullam fœminam mortuâ Euridice Orpheus attigerat.

89. *Dîis genitus.*] Apolline scilicet et musâ Calliope, ut plurimis placet.

Umbr-

umbra adfuit loco. Non arbor Chaonia defuit, non silva Heliadum, non esculus excelsis foliis, nec tiliæ leves, nec fagus, et casta laurus, et coryli fragiles, et fraxinus idonea jaculis, et abies enodis, et ilex sinuata glandibus, et platanus genialis, et acer discolor, et simul salices juxta fluvios, et lotos juxta aquas florens, et buxus semper virens, et exiles myricæ, et myrtus bicolor et tinus cæruleu baccis. Vos etiam hederæ flexipedes adfuistis, et unà vites pampineæ, et ulmi maritatæ vitibus, et orni et piceæ, et arbutus onusta pomo rubenti, et palmæ flexiles præmia victoris, et pinus succincta comâ atque hispida in fastigio, placens matri Deorum. Siquidem Attis Cybeleïus spoliatus hominis figurâ, *in hanc* mutatus erat, *et diriguit illo stipite.*

III. Cupressus speciem exhibens pyramidum,

Umbra loco venit. Non Chaonis abfuit arbos,
Non nemus Heliadum, non frondibus esculus altis,
Nec tiliæ molles, nec fagus, et innuba laurus,
Et coryli fragiles, et fraxinus utilis hastis,
Enodisque abies, curvataque glandibus ilex,
Et platanus genialis, acerque coloribus impar,
Amnicolæque simul salices, et aquatica lotos,
Perpetuòque virens buxus, tenuesque myricæ,
Et bicolor myrtus, et baccis cærula tinus:
Vos quoque flexipedes hederæ venistis, et unà
Pampineæ vites, et amictæ vitibus ulmi:
Ornique, et piceæ, pomoque onerata rubenti
Arbutus, et lentæ victoris præmia palmæ:
Et succincta comas, hirsutaque vertice pinus;
Grata Deûm matri. Siquidem Cybeleïus Attis
Exuit hâc hominem, truncoque induruit illo.
III. Adfuit huic turbæ metas imitata cupressus,

NOTÆ.

90. *Umbra.*] Quia arbores, cantûs dulcedine illectæ illuc confluxerunt.

Ib. *Chaonis.*] *Quercum* dicit, cujus generis arboribus Chaonia Epiri provincia, in quâ etiam vocalibus quercubus celeberrima silva Dodonæa, imprimis abundat, à Chaone fratre Heleni dicta.

91. *Nemus Heliadum.*] *Populos* dicit, in quas Heliades seu Solis filias Phaetontis sorores mutatas fuisse supr. lib. 2. vidimus.

Ib. *Esculus.*] Arbor est glandifera, Jovi sacra, cujus glandibus, nondum inventis frugibus, primi mortales pro escâ utebantur.

92. *Innuba.*] Quia Daphne, quæ in laurum mutata est, nunquam Apollinis amoribus aurem præbere voluit.

95. *Genialis.*] Genio et voluptati dicata. Virg. 4. Georg. *Ministrantem platanum potantibus umbram.*

Ib. *Coloribus impar.*] *Acer* arbor est variis coloribus distincta, unde *acernæ* mensæ post citreas in pretio apud priscos fuerunt.

96. *Lotos.*] Arbor est Africæ familiaris fructum ferens adeò gratum, ut hospitibus patriæ oblivionem inducere dicatur,

98. *Myrtus.*] Arbuscula est Veneri dicata, cujus altera parte folia paulò ad nigritiem vergunt.

Ib. *Tinus.*] Laurus est silvestris, cæruleâ baccâ, ut refert Plinius.

99. *Flexipedes.*] Hedera verò, quæ Baccho sacra, nodosis, et errabundis flagellis, tanquam flexis et curvis pedibus serpit.

100. *Amictæ.*] Quia vites ulmis fulcire consueverant.

101. *Orni.*] Eo nomine montanæ arbores quælibet intelliguntur, in specie tamen fraxinus sylvestris.

102. *Lentæ.*] Flexiles equidem palmæ rami, attamen oneri cedere nescii: unde et victoribus, honoris causâ, tribuebantur.

103. *Succincta.*] Quia in vertice tantùm frondes pinus emittit.

104. *Deûm matri.*] Quæ Cybele est, seu Rhea, plurimis itemque aliis nominibus insignata.

Ib. *Attis.*] Qui puer Cybele adamatus, sacrisque suis eâ lege præpositus, ut castitatem servaret cum in Sagarithide Nymphâ peccâsset, in furorum versus sese exsecuit. Sibi insuper manus violentas parabat; verùm Deæ miseratione in pinum mutatus. Vide Cap. *Super alta vectus Atys*, &c.

106. *Metas.*] Ejusmodi etiamnum hodie pyramidatâ formâ in hortis conspicimus.

Nunc

Nunc arbor, puer antè Deo dilectus ab illo,
Qui citharam nervis, et nervis temperat arcus.
Namque sacer Nymphis Carthæa tenentibus arva
Ingens cervus erat : latèque patentibus altas
Ipse suo capiti præbebat cornibus umbras :
Cornua fulgebant auro : demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo.
Bulla super frontem parvis argentea loris
Vincta movebatur : parilique ex ære nitebant
Auribus in geminis circum cava tempora baccæ.
Isque metu vacuus, naturalique pavore
Deposito, celebrare domos, mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
Sed tamen ante alios, Ceæ pulcherrime gentis,
Gratus erat, Cyparisse, tibi. Tu pabula cervum
Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam :
Tu modò texebas varios per cornua flores :
Nunc, eques in tergo residens, huc latus et illùc
Mollia purpureis frænabas ora capistris.
Æstus erat, mediusque dies, solisque vapore
Concava littorei fervebant brachia Cancri.
Fessus in herbosâ posuit sua corpora terrâ
Cervus, et arboreâ ducebat frigus ab umbrâ.
Hunc puer imprudens jaculo Cyparissus acuto
Fixit : et, ut sævo morientem vulnere vidit,
Velle mori statuit. Quæ non solatia Phœbus
Dixit ? et ut leviter, pro materiâque doleret,
Admonuit. Gemit ille tamen : munusque supremum,
Hoc petit à Superis, ut tempore lugeat omni.
Jamque, per immensos egesto sanguine fletus,
In viridem verti cœperunt membra colorem,

nunc arbor, priùs puer amatus ab illo Deo, qui aptat citharæ nervos, et aptat arcui nervos, fuit ex eo numero. Namque vastus cervus erat dicatus Nymphis tenentibus agros Carthæos; atque ipse præstabat excelsas umbras suo capiti vastis cornibus. Cornua radiabant auro, atque torques gemmati pendebant ex collo tereti defluentes in armos : Bacca argentea alligata fronti tenuibus loris agitabatur : atque bullæ ex eodem ære fulgebant in ambabus auribus circum depressa tempora. Atque is expers timoris, et omisso naturali metu, consueverat colere domus et exhibere collum palpandum etiam manibus ignotis. Sed tamen tibi placebat præ cæteris. Cypa isse formosissime ex natione Ceâ. Tu agebas cervum ad intacta pabula, et ad aquas puri fontis. Tu modò intexebas varios flores cornibus : modò eques sedens in dorso, huc et illùc vectus frena adhibebas ori facili capistris purpureis. Calor erat intensus, et dies medius atque brachia sinuosa Cancri littorei æstuabant. Cervus lassus demisit corpus suum in terram gramineam : et captabat frigus ab umbrâ arboreâ. Puer Cyparissus nescius hunc transfixit telo acuto; atque ut vidit obeuntem crudeli plagâ, decrevit velle obire. Quam consolationem Apollo non insinuavit ? et hortatus est ut parcè lugeret, et prout tam levis causa poscit. Tamen suspirat, et poscit hoc ultimum donum a Diîs, ut semper fleat. Jamque sanguine exhausto per immoderatas lachrymas, artus cœperunt mutari in viridem colorem :

NOTÆ.

107. *Nunc arbor.*] Fuit Cyparissus puer formosissimus, Apollini gratus, qui cervum quem in deliciis habebat cùm imprudens occidisset, tanto est affectus dolore, ut mori omnino vellet ; quamobrem in cupressum ab Apolline mutatus.

109. *Carthæa*] Id est, quæ ad Carthæam urbem spectarent. Fuit autem Carthæa una ex quatuor Ceæ insulæ urbibus, Cyparissi patria.

116. *Baccæ.*] Margaritæ uniones.

120. *Ceæ.*] Quæ Cycladum est una in mari Ægæo.

127. *Cancri.*] Syderis cœlestis, quod postquam sol est ingressus, excitantur æstus vehementissimi.

133. *Pro materiâ.*] Cervo nimirum, cui non absimilem reperire, cujus insuper amissi dolorem plurimis aliis rebus lenire posset.

 Et

Et modò, qui niveâ pendebant fronte capilli,
Horrida cæsaries fieri : sumtoque rigore
Sidereum gracili spectare cacumine cœlum.
Ingemuit, tristisque Deus, Lugebere nobis,
Lugebisque alios, aderisque dolentibus, inquit.
IV. Tale nemus vates attraxerat*: inque ferarum
Concilio medius, turbæ volucrumque sedebat.
Ut satìs impulsas tentavit pollice chordas ;
Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
Concordare modos ; hoc vocem carmine movit :
Ab Jove Musa parens (cedunt Jovis omnia regno,)
Carmina nostra move. Jovis est mihi sæpe potestas
Dicta priùs. Cecini plectro graviore Gigantas,
Sparsaque Phlegræis victricia fulmina campis.
Nunc opus est leviore lyrâ : pureosque canamus
Dilectos Superis : inconcessisque puellas
Ignibus attonitas meruisse libidine pœnam.
Rex Superûm Phrygii quondam Ganymedis amore
Arsit : et inventum est aliquid, quod Jupiter esse,
Quàm quod erat, mallet. Nullâ tamen alite verti
Dignatur ; nisi quæ possit sua fulmina ferre.
Nec mora percusso mendacibus aëre pennis
Abripit Iliaden. Qui nunc quoque pocula miscet,
Invitâque Jovi nectar Junone ministrat.

et crines, qui modò pendebant ex fronte candidâ, mutari in comam hispidam, atque duritie indutâ ferri versus cælum sidereum tenui fastigio. Deus mæstus indoluit, atque, inquit Deploraberis à nobis et deplorabis alios, et aderis lugentibus.

IV. *Poeta allexerat ejusmodi silvam ; et sedebat medius in consessu ferarum, et turbæ avium. Postquam satìs tentavit nervos percussos pollice atque cognovit sonos diversos convenire, quanquam variè sonarent, hoc carmen voce modulatus est. Musa mater, fac initium nostris versibus ab Jove : omnia cedunt Jovis imperio. Jovis numen sæpe cantatum est à me antehac. Cantavi plectro sublimiori gigantas et fulmina victricia disjecta per campos Phlegræos. Nunc opus est lyrâ molliore ; atque dicamus pueros amatos à Diis, atque puellas correptas amoribus nefandis meruisse pœnam libidine. Rex Deorum olim flagravit desiderio Ganymedis Phrygii : atque aliquid est repertum, quod Jupiter mallet se esse, quàm id quod erat. In nullam tamen avem vult mutari, nisi quæ posset gestare sua fulmina. Nec mora, aëre acto simulatis* aquilæ *pennis aufert Iliaden : qui nunc etiam temperat pocula, atque offert nectar Jovi, nolente Junone.*

NOTÆ.

142. *Lugebis.*] Hoc ex Romanâ consuetudine dictum est. Nam (ut Servius scribit) cupressi rami ante fores domûs ; in quâ cadaver esset, ponebantur, ne quis per imprudentiam ingrediens pollueretur, unde illam inferis consecratam, i. e. lacrymis et luctibus ; vel quòd cæsa numquam revirescit. Plinius Diti sacram cupressum scribit, eoque funebri signo ante domos poni solitam : eamque rogis adhiberi scribit. *Varro* propter gravem Ustrinæ odorem ; tetri ex cadavere odoris amovendi causâ. Plin. lib. 16, cap. 33.

148. *Parens.*] Calliopen Musam Orphei matrem fuisse suprà diximus.

150. *Graviore.*] Quali bella cantari decet.

Ib. *Gigantas.*] Qui adversus Deos bellum movere non sunt veriti, sicuti in primo vidimus.

151. *Phlegræis.*] Quos alii in eâ Macedoniæ parte quæ *Pallene* postea dicta est, in peninsulâ, ad sinum Thermaïcum ; alii in Thessaliâ, in Thraciâ, in Companiâ denique collocant, ubi forum Vulcani.

152. *Leviore.*] Amoribus convenienti sono molliore.

153. *Puellas.*] Qualis fuit Myrrha.

155. *Ganymedis.*] Qui Troïs Phrygiæ regis fuit filius.

158. *Quæ possit.*] Aquila est, quæ in volucrum divisione Jovi cessit, altiùs quam cæteræ aves volat, solem fixis oculis audet intueri, fulmine non tangitur ; imò Jovi fulmina ministrâsse dicitur cùm adversus Titanas proficisceretur, quæ denique in cœlum relata fulmen unguibus tenere fingitur ; hinc Jovis armiger dicitur.

160. *Iliaden.*] Ganymedem dicit Ili fratrem Ilio oriundum.

161. *Invitâ.*] Tum propter filiam Heben à Jovis poculis, Ganymedis causâ remotam ; tum proptem amores.

V. Te

V. Te quoque, Amyclide, posuisset in æthere Phœbus,
Tristia si spatium ponendi fata dedissent.
Quà licet, æternus tamen es : quotiesque repellit
Ver hiemem, Piscisque Aries succedit aquoso,
Tu toties oreris, viridique in cespite flores.
Te meus ante alios genitor dilexit, et orbis
In medio positi caruerunt præside Delphi,
Dum Deus Eurotan, immunitamque frequentat
Sparten ; nec citharæ, nec sunt in honore sagittæ.
Immemor ipse sui non retia ferre recusat ;
Non tenuisse canes ; non per juga montis iniqui
Isse comes : longâque alit assuetudine flammas.
Jàmque ferè medius Titan venientis et actæ
Noctis erat, spatioque pari distabat utrimque :
Corpora veste levant, et succo pinguis olivi
Splendescunt, latique ineunt certamina disci.
Quem priùs aërias libratum Phœbus in auras
Misit, et oppositas disjecit pondere nubes.
Recidit in solidam longo post tempore terram
Pondus : et exhibuit junctam cum viribus artem.
Protinus imprudens, actusque cupidine ludi,
Tollere Tænarides orbem properabat : at illum
Dura repercussum subjecit in aëra tellus
In vultus, Hyacinthe, tuos. Expalluit æquè,

V. *Apollo te etiam statuisset in cælo, Amyclide, si fata tristia tempus indulsissent statuendi. Tamen immortalis es, quantùm licet ; et quoties ver fugat hiemem ; atque Aries subsequitur piscem aquosum, tu toties appares, et flores in viridi glebâ. Meus pater* Apollo *te amavit præ cæteris, et Delphi siti in medio orbe destituti sunt rectore, dum Deus celebrat Eurotam, et Spartam nullis muris cinctam ; neque citharæ, neque sagittæ illi curæ sunt. Ipse suæ divinitatis oblitus non tenuit portare plagas aut tenere canes, aut ire comes per cacumina montis asperi : atque fovet amorem longâ consuetudine. Jamque sol erat ferè medius noctis præteritæ et subsequentis, et distabat utrimque æquali intervallo. Tollunt amictum à corpore, et fulgent humore pinguis olei, atque veniunt in certamen vasti disci. Quem antè libratum Apollo jecit in aërem et discussit nubes objectas, pondere. Pondus recidit in duram terram longo post tempore, et ostendit illius peritiam, simul et vires. Continuò temerarius Tænarides, impulsus desiderio ludi, festinabat tollere discum : at solida terra sursum jecit repercussum in aërem super faciem tuam, Hyacinthe. Ipse Deus æquè expalluit.*

NOTÆ.

162. *Amyclide.*] Hyacinthus est Amyclæ, Amyclaraum in Laconiâ conditoris, filius.

165. *Aries.*] Qui sydus est in zodiaco, quod, relictis piscibus, postquam sol est ingressus, benigniùs radios suos ad nos transmittit, vernalemque tempestatem inchoat.

166. *Flores.*] Quia in florem mutatus Hyacinthus.

168. *Medio.*] Lutatius exponens illud Statii lib. 1. Thebaid. *Audiit et medius cæli Parnassius*, sic scribit ; Bene *medius* ; nam cùm Jupiter medium mundi locum vellet agnoscere, quas aquilas abortu etoccasu dimisisse fertur, quæ volatu lassæ in Parnassi vertice quieverunt quem *Strabo* τον τὴς γῆς ὀμφαλὸν appellat ; Vel quòd cataclysmi tempore, *Terræ fuerat discrimen et astris*, Lucan.

160. *Eurotan.* Qui fluvius est Laconiæ, Amyclas Hyacinthi patriam præterfluens.

Ib. *Immunitatem.*] Quippe quam satis civium virtute custoditam Lacedæmonii diu arbitrati sunt.

170. *Citharæ et sagittæ.*] Quæ sunt Apollinis insignia.

174. *Medius Titan.*] Meridies erat.

177. *Disci.*] Qui orbis fuit ex ferro, ære, lapide, ligno etiam ; quem medium loro, amenti vice trajectum ita in sublime jaci oportebat, ut intra præscriptos fines decideret.

183. *Tænarides.*] Hyacinthus Lacon, à Tænaro Laconiæ promontorio sic dictus.

184. *Dura.*] Zephyrum Apollinis rivalem et sil) in amore prælati vehementer flantem divertisse discum in pueri caput, scribunt Palæphatus lib. 1. et Tzetzes 1. Chil. 11. et Lucianus in Dialogo Apollinis et Martis.

Ac

VII. Sunt tamen obscœnæ Venerem Propœtides ausæ
Esse negare Deam: pro quo sua numinis irâ
Corpora cum formâ primæ vulgâsse feruntur,
Utque pudor cessit, sanguisque induruit oris,
In rigidum parvo silicem discrimine versæ.
VIII. Quas quia Pygmalion ævum per crimen agentes
Viderat, offensus vitiis, quæ plurima menti
Fœmineæ natura dedit, sine conjuge cœlebs
Vivebat: thalamique diu consorte carebat.
Interea niveum mirâ feliciter arte
Sculpit ebur: formamque dedit, quâ fœmina nasci
Nulla potest: operisque sui concepit amorem.
Virginis est veræ facies: quam vivere credes:
Et, si non obstet reverentia, velle moveri:
Ars adeò latet arte suâ. Miratur, et haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
Sæpe manus operi tentantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur: nec ebur tamen esse fatetur.
Oscula dat, reddique putat; loquiturque, tenetque;
Et credit tactis digitos insidere membris:
Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.
Et modò blanditias adhibet: modò grata puellis
Munera fert illi conchas, teretesque lapillos,
Et parvas volucres, et flores mille colorum,
Liliaque, pictasque pilas, et ab arbore lapsas
Heliadum lachrymas. Ornat quoque vestibus artus:
Dat digitis gemmas; dat longa monilia collo.
Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.
Cuncta decent; nec nuda minùs formosa videtur.

VII. *Tamen turpes Propœtides non sunt veritæ inficiari Venerem esse Deam: quamobrem ejus irâ dicuntur primæ prostituisse corpora cum pulchritudine. Postquam autem pudor ejectus est, et sanguis oris diriguit, mutatæ sunt in durum saxum levi differentiâ.*

VIII. *Quas quia Pygmalion viderat ætatem transigentes per crimen, deterritus vitiis, quæ natura indidit plurima ingenio muliebri, vivebat cœlebs absque uxore, atque diu carebat sociâ thalami. Interea sculpit feliciter ebur candidum mirâ arte, atque addidit speciem, quâ nulla puella potest nasci; et tactus est amore sui operis. Vultus est veræ puellæ quam arbitreris vivere, et nisi prohibeat modestia, velle moveri: usque adeò ars celatur arte suâ. Pygmalion miratur, et pectore concipit ardores erga corpus fictum. Sæpe admovet operi manus explorantes an illud sit corpus an ebur: neque tamen agnoscit esse ebur. Offert suavia, et credit reponi: et affatur, et tangit; et putat digitos infigi artubus tactis et timet ne livor succedat in membra pressa. Et nunc blanditiis utitur, nunc illi porrigit conchas, et lapillos expolitos, dona accepta puellis, itemque aviculas, et flores diversorum colorum et lilia, et pilas pictas, et guttas lapsas ab arbore Heliadum. Decorat quoque membra vestibus, inserit gemmas articulis, aptat amplos torques collo. Expolitæ margaritæ pendent ex auribus, redimicula ex pectore. Omnia sunt decori, neque minùs pulchra videtur nuda.*

NOTÆ.

238. *Sunt tamen.*] Quamvis Cerastas in juvencos converterit Venus, Propœtides tamen ausæ sunt eam negare Deam esse.

240. *Vulgâsse.*] Fabulæ locum dedit Cypriarum puellarum turpitudo, quæ, ut Herodotus et Justinus referunt, corporis quæstu dotem comparare solitæ erant.

241. *Induruit.*] Ut nihil erubescerent.

251. *Si non obstet.*] Argute profecto, et ad hujus simulachri statuendam elegantiam apposite, quod non naturâ, sed pudore immotum facit.

253. *Simulati.*] Ad virginus similitudinem sculpti.

263. *Heliadum.*] Armillas et lineas ex electro seu succino stillante à populis, in quas Phaëthontis sorores versæ sunt.

Collocat

Collocat hanc stratis conchâ Sidonide tinctis ;
Appellatque tori sociam : acclinataque colla
Mollibus in plumis, tanquam sensura, reponit.
Festa dies Veneri, totâ celeberrima Cypro,
Venerat ; et pandis inductæ cornibus aurum
Conciderant ictæ niveâ cervice juvencæ ;
Thuraque fumabant : cùm munere functus ad aras
Constitit, et timidè, Si, Dî, dare cuncta potestis ;
Sit conjux opto, non ausus, eburnea virgo,
Dicere Pygmalion, similis mea, dixit, eburneæ.
Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
Vota quid illa velint ; et amici numinis omen
Flamma ter accensa est, apicemque per aëra duxit.
Ut rediît : simulachra suæ petit ille puellæ ;
Incumbensque toro dedit oscula. Visa tepere est.
Admovet os iterum ; manibus quoque pectora tentat :
Tentatum mollescit ebur, positoque rigore
Subsidit digitis, ceditque, ut Hymettia sole
Cera remollescit, tractataque pollice multas
Flectitur in facies, ipsoque fit utilis usu.
Dum stupet, et timidè gaudet, fallique veretur ;
Rursus amans, rursusque manu sua vota retractat.
Corpus erat : saliunt tentatæ pollice venæ.
Tum verò Paphius plenissima concipit heros
Verba : quibus Veneri grates agat ; oraque tandem
Ore suo non falsa premit ; dataque oscula virgo
Sensit, et erubuit ; timidumque ad lumina lumen
Attollens, pariter cum cœlo vidit amantem.
Conjugio, quod fecit, adest Dea. Jamque coactis
Cornibus in plenum novies lunaribus orbem,
Illa Paphon genuit ; de quo tenet insula nomen.
IX. Editus hâc ille est, Qui, si sine prole fuisset,
Inter felices Cinyras potuisset haberi.
Dira canam. Procul hinc natæ, procul este parentes :

Hanc componit in stratis infectis conchâ Sidoniâ, et vocat consortem lecti, atque collocat collum demissum in mollibus plumis, tanquam possit sentire. Dies Veneri sacra, celeberrima totâ Cypro aderat; et vaccæ candido collo habentes cornua curva circumdata auro, percussæ procubuerant : Et thura fumabant, cùm donis exhibitis ; constitit Pygmalion ad altaria, atque pavidè. Si diî potestis omnia præbere, cupio sit uxor, non ausus est dicere, puella eburnea, dixit similis eburneæ. Cùm Venus splendida adesset suis sacris, cognovit quid illa vota significant ; atque in præsagium benevoli numinis flamma ter emicuit, et impudit verticem per auras. Postquam ille rediît adit effigiem suæ virginis, atque devolutus in lectum, obtulit suavia. Visa est tepere. Denuo os admovet ; explorat etiam pectus manibus : ebur manu tractatum mollescit, atque omissâ duritie flectitur et cedit digitis, sicut cera Hymettia remollescit sole, atque ficta pollice ducitur in multas figuras, et fit doctilis ipso usu. Dum hæret et cunctanter lætatur, et timet decipi ; iterum amans. iterum manu tractat sua desideria. Statim evasit corpus, venæ exploratæ pollice micant. Tum vero heros Paphius excogitavit ornatissimas voces, quibus gratias agat Veneri ; et denique tangit ora non jam ultra *ficta ore suo : Atque puella sensit suavia oblata, et erubuit ; et erigens oculos timidos versus ostium, eodem tempore spectavit amantem, quo* primùm spectavit *cælum. Dea* Venus *adest connubio, quod* ipsa *paravit ; atque illa, cornibus lunaribus jam novies coactis in plenum orbem, peperit Paphon, dequo insula habet nomen.*

XI. *Ille est hôc genitus, qui si fuisset sine prole, Cinyras potuisset reputari inter beatos. Horrenda referam. Filiæ, hinc longè state, longe este parentes :*

NOTÆ.

267. *Conchâ.*] Purpurâ Sidoniâ, seu Tyriâ.

273. *Munere.*] Sacrificio.

279. *Flamma.*] Felicis utique ominis erat, ubi in sacris et libaminibus crebriùs, et altiùs emicarent ignis scintilli et flammæ. 4 Georg. v. 385.

Ter flamma ad tecti summum subjecta reluxit,
Omine quo firmans animum, &c.

284. *Hymettia.*] Ab Hymetto Atticæ monte, optimi et laudatissimi mellis feracissimo, dicta cera *Hymettia.*

290. *Paphius.*] Pygmalion, Cyprus per Prolepsim ita appellatur.

298. *Editus hoc.*] Mycillas legit. *Editus ex illo est;* aut *editus hinc ille est ;* ut Cinyras non Pygmalionis, sed Paphi filius accipiatur.

Aut.

Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
Desit in hâc mihi parte fides ; nec credite factum :
Vel, si credetis, facti quoque credite pœnam.
Si tamen admissum sinit hoc natura videri,
Gentibus Ismariis, et nostro gratulor orbi,
Gratulor huic terræ, quòd abest regionibus illis,
Quæ tantum genuêre nefas. Sit dives amomo,
Cinnamaque, costumque suam, sudataque ligno
Thura ferat, floresque alios Panchaïa tellus,
Dum ferat et Myrrham. Tanti nova non fuit arbos.
Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,
Myrrha : facesque suas à crimine vindicat isto.
Stipite te Stygio tumidisque adflavit Echidnis
E tribus una soror. Scelus est odisse parentem :
Hic amor est odio majus scelus. Undique lecti
Te cupiunt proceres, totoque oriente juventus
Ad thalami certamen adest. Ex omnibus unum
Elige, Myrrha, tibi dum ne sit in omnibus unus.
Illa quidem sentit ; fœdoque repugnat amori :
Et secum, Quo mente feror ? quid molior ? inquit.
Dî precor, et Pietas, sacrataque jura parentum,
Hoc prohibete nefas ; scelerique resistite tanto :
Si tamen hoc scelus est. Sed enim damnare negatur
Hanc Venerem pietas : coëuntque animalia nullo
Cætera delectu. Nec habetur turpe juvencæ
Ferre patrem tergo ; fit equo sua filia conjux ;
Quasque creavit, init pecudes, caper : ipsaque cujus

Vel, si mei versus tangunt vestros animos, ne mihi credite in hâc parte, neque fidem habete facto : vel si fidem habeatis, credite etiam pœnam quæ secuta est factum. Si tamen natura patitur hoc videri patratum, gratulor populis Thracibus et nostris oris, gratulor huic terræ, quòd distat ab illis regionibus, quæ protulerunt tantum monstrum. Terra Panchaïa sit opulenta amomo, et producat Cinnama, et costum suam, et thura stillata ex ligno, et flores alios, modò producat etiam Myrrham : Nova arbor non fuit tanti. Ipse amor diffitetur sua spicula tibi hoc amoris vulnus dedisse, Myrrha, atque immunes præstat suas tædas ab isto scelere. Altera ex tribus sororibus tetigit te torre Stygio et viperis turgidis. Nefas est odio habere patrem : hic amor patris est majus flagitium, quàm si patrem oderis. Nobiles undique lecti te optant ; atque juventus concurrit ad pugnam pro tuo thalamo ex toto oriente. Dispice unum tibi ex omnibus, Myrrha, modò ne sit patèr unus inter omnes. Illa quidem cognoscit, atque resistit turpi amori ; atque apud se, inquit, Quorsum abeo votis ? quid coner ? Dîi, oro, atque Pietas, et jura sacra parentum, avertite hoc nefas. Verùm enim pietas dicitur minimè improbare hunc amorem ; aliaque omnia animantia junguntur nullo discrimine : Neque videtur fœdum juvencæ sustinere patrem turgo, sua filia sit uxor equo ; atque caper insilit in pecora quæ genuit ; et volucris

NOTÆ.

305. *Nostro orbi.*] Thraciæ. Nam Orpheus Thrax fuit.

Ib. *Gentibus.*] Thraciæ nostræ gelidæ, quæ non calet amore incesto.

306. *Abest.*] Quantùm enim Thracia Orphei, qui hæc loquitur, patria à Cypro, Arabia deinde quò confugit Myrrha, dissita est ?

307. *Amomo.*] Qui frutex exoticus laudatissimi odoris.

308. *Costum.*] Frutex est etiam gratissimi odoris.

309. *Panchaïa.*] Arabiæ est felicis pars felicissima, non procul à sinus Arabici ostio.

310. *Tanti.*] Ut per nefandam libidinem in arborem Myrrha mutaretur.

313. *Stipite.*] Face infernali.

Ib. *Echidnis.*] Viperis, quibus furiæ caput præsertim habent horridum.

314. *Soror.*] Tisiphone, Alecto, seu Megæra.

318. *Unus.*] Pater.

Semine

Semine concepta est, ex illo concipit ales.
Felices, quibus ista licent! humana malignas
Cura dedit leges; et quod Natura remittit,
Invida jura negant. Gentes tamen esse feruntur,
In quibus et nato genitrix, et nata parenti
Jungitur; et pietas geminato crescit amore.
Me miseram, quod non nasci mihi contigit illìc,
Fortunâque loci lædor! quid in ista revolvor?
Spes interdictæ discedite. Dignus amari
Ille, sed ut pater, est. Ergo si filia magni
Non essem Cinyræ; Cinyræ concumbere possem.
Nunc quia tam meus est, non est meus; ipsaquè damno
Est mihi proximitas. Aliena potentior essem.
Ire libet procul hinc, patriosque relinquere fines,
Dum scelus effugiam. Retinet malus error amantem;
Ut præsens spectem Cinyram, tangamque loquarque,
Osculaque admoveam, si nîl conceditur ultrà,
Ultra autem sperare aliquid potes, impia virgo?
Nec, quot confundas et jura et nomina, sentis?
Tune eris et matris pellex, et adultera patris?
Tune soror gnati, genitrixque vocabere fratris:
Nec metues atro crinitas angue sorores,
Quas facibus sævis oculos atque ora petentes
Noxia corda vident? at tu, dum corpore non es
Passa, nefas animo ne concipe: neve potentis
Concubitu vetito Naturæ pollue fœdus.
Velle puta: res ipsa vetat. Pius ille, memorque
Juris. Et ô vellem similis furor esset in illo!
Dixerat: at Cinyras, quem copia digna procorum,
Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsâ,
Nominibus dictis, cujus velit esse mariti.
Illa silet primò; patriisque in vultibus hærens,
Æstuat: et tepido suffundit lumina rore.
Virginei Cinyras hæc credens esse timoris,
Flere vetat; siccatque genas; atque oscula jungit.

concipit ex illo, cujus semine creata est. Beati quibus ista sunt concessa! Solicitudo humana invexit leges perversas: et jura maligna prohibent quod natura concedit. Dicuntur tamen esse nationes inter quas et mater rem habet cum filio, et filia cum patre, atque pietas augetur duplici amore. Me infelicem, quòd mihi non obvenit illìc gigni, atque malè mihi est sorte loci! quamobrem ea cogito? Spes prohibitæ procul abite. Ille est dignus diligi, sed tanquam genitor. Adeoque nisi essem nata magni Cinyræ, possem jungi cum Cinyrâ. Nunc quia tam meus est pater, *non potest esse* meus maritus: *atque ipsa propinquitas est mihi dispendio. Magìs valerem si essem aliena. Fert animus hinc longè discedere, atque deserere fines patrios, modo ut vitem nefas. Turpis amor retinet amantem, ut adstans videam Cinyram, et tangam, et colloquar, et adhibeam suavia, si nihil præterea permittitur. Potes autem sperare aliquid aliud, puella scelesta? Neque sentis, quot perturbes jura et nomina? Tune eris et pellex genetricis, et adultera patris? Tune soror filii, atque diceris mater fratris? Neque reformidabis sorores comatas nigris serpentibus, quas pectora conscia vident irruentes in oculos, atque vultus tædis feralibus? At, tu, dum non admisisti scelus corpore, ne admitte animo; neve fœda jura naturæ invictæ coïtu prohibito. Finge te cupere: rei ipsius* turpitudo *prohibet. Ille sanctus, et servantissimus æqui; et ô cuperem, par esset vesania in illo. Absolverat: et Cinyras, quem magnus numerus procorum cogit ambigere, quod agat, exquirat ab ipsâ, prolatis nominibus, cujus viri optet esse. Illa primò tacet, atque stupens in facie paternâ, ardet, et opplet oculos calidis lachrymis. Cinyras putans hæc esse signa metûs puellaris, jubet à lachrymis temperare, et abstergit genas, atque suavia dat.*

NOTÆ.

331. *Gentes.*] Hi sunt Trogloditæ Æthiopes qui et uxores habent communes, et brutorum more vivunt.

339. *Meus.*] Pater nempe.

Ib. *Meus.*] Conjux.

340. *Proximus.*] Sanguinis et generis propinquitas.

349. *Sorores.*] Furias, scelerum ultrices.

P p Myrrha

Myrrha effusa lætatur datis osculis atque interrogata qualem maritum cupiat habere; Tibi parem, ait. At ille probat verba non intellecta; atque, inquit. Esto semper tam pia. Puella sibi conscia flagitii, dejecit oculos in terram, ad prolatum nomen pietatis. Nox erat media; atque sopor oppresserat sollicitudines et pectora hominum. *At puella Cinyreïa experrecta æstuat amore, quem vincere non poterat, et revolvit desideria insana. Et modò despondet animo, modò vult periculum facere, et pudet, et cupit; neque reperit quod incipiat. Atque ut alta pinus percussa bipenni, incerta est in quam partem ruat, cùm ictus ultimus superest; atque metuitur ab omni latere: Ita mens incerta, variis affectus emota, huc atque illùc vacillat. et impellitur utroque. Neque finis aut requies amoris invenitur, nisi obitus. Obitus placet: Exsurgit, atque parat gulam premere laqueo; et cingulo ad supremum postem alligato, Dilecte Cinyra, vale, inquit; atque scias te causam esse necis, atque accommodabat laqueum collo pallenti. Aiunt strepitum vocum permeâsse ad fideles aures nutricis custodientis fores alumnæ. Exiliit anus, atque aperit januam, et intuens instrumenta necis decretæ, eodem tempore vociferatur, seque plangit, et vestes discerpit, atque frangit laqueos dereptos collo. Tum denique spatium fuit ejulandi. et amplectendi, atque petendi causam suspendii. Puella tanquam muta tacet, atque hærens spectat terram, et dolet conatus tardæ mortis à nutrice deprehensos esse. Urget vetula* ut revelet; *atque detegens capillos suos albos, et vacuas mammas, orat per incunabula et prima nutrimenta, ut sibi credat quicquid molestum est. Illa repellens orantem, suspirat. Nutrix obfirmata est sciscitari; neque modò promittere fidem sed etiam auxilium. Indica, ait, atque patere me tibi succurrere: Mea senectus non est iners.*

Myrrha datis nimiùm gaudet: consultaque qualem
Optet habere virum, Similem tibi dixit. At ille
Non intellectam vocem collaudat; et, Esto
Tam pia semper, ait. Pietatis nomine dicto,
Demisit vultus, sceleris sibi conscia, virgo.
Noctis erat medium, curasque, et pectora somnus
Solverat. At virgo Cinyreïa pervigil igni
Carpitur indomito: furiosaque vota retractat.
Et modò desperat, modò vult tentare; pudetque,
Et cupit; et, quod agat, non invenit; utque securi
Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
Quò cadat, in dubio est; omnique à parte timetur;
Sic animus vario labefactus vulnere nutat
Huc levis, atque illùc; momentaque sumit utroque.
Nec modus aut requies, nisi mors, reperitur amoris.
Mors placet. Erigitur; laqueoque innectere fauces
Destinat; et zonâ summo de poste revincta,
Care, vale, Cinyra, causamque intellige mortis,
Dixit: et aptabat pallenti vincula collo.
Murmura verborum fidas nutricis ad aures
Pervenisse fuerunt, limen servantis alumnæ.
Surgit anus, reseratque fores: mortisque paratæ
Instrumenta videns, spatio conclamat eodem,
Seque ferit, scinditque sinus, ereptaque collo
Vincula dilaniat. Tum denique flere vacavit;
Tum dare complexus, laqueique requirere causam.
Muta silet virgo, terramque immota tuetur;
Et deprensa dolet tardæ conamina mortis.
Instat anus; canosque suos, et inania nudans
Ubera, per cunas alimentaque prima precatur,
Ut sibi committat, quicquid dolet. Illa rogantem
Adversata gemit. Certa est exquirere nutrix;
Nec solam spondere fidem. Dic, inquit; opemque
Me sine ferre tibi. Non est mea pigra senectus.

NOTÆ.

365. *Non intellectam.*] Non eo quidem sensu, quod dicebat Myrrha.

380. *Cinyra.*] Amatoriè, nam patris nomen amanti invidiosum.

382. *Nutricis.*] Nutricem hanc Liberalis 24, Fab. appellat Hippolyten.

385. *Instrumenta.*] Zonam laquei vice summo de poste vinctam.

Seu

Seu furor est, habeo quæ carmine sanet, et herbis :
Sive aliquis nocuit, magico lustrabere ritu.
Sive est ira Deûm, sacris placabilis ira.
Quid rear ulteriùs ? certè fortuna, domusque
Sospes, et in cursu est : vivunt genitrixque, paterque.
Myrrha, patre audito, suspiria duxit ab imo
Pectore. Nec nutrix etiamnum concipit ullum
Mente nefas ; aliquemque tamen præsentit amorem.
Propositique tenax, quodcunque sit, orat, ut ipsi
Indicet ; et gremio lachrymantem tollit anili ;
Atque ita complectens infirmis colla lacertis,
Sensimus, inquit, amas ; et in hoc mea (pone timorem)
Sedulitas erit apta tibi, nec sentiet unquam
Hoc pater. Exsiluit gremio furibunda, torumque
Ore premens, Discede, precor ; miseroque pudori
Parce, ait. Instanti, discede, aut desine, dixit,
Quærere quid doleam : scelus est, quod scire laboras.
Horret anus : tremulasque manus annisque, metuque
Tendit ; et ante pedes supplex procumbit alumnæ.
Et modò blanditur ; modò, si non conscia fiat,
Terret : et indicium laquei, cœptæque minatur
Mortis, et officium commisso spondet amori.
Extulit illa caput, lachrymisque implevit obortis
Pectora nutricis ; conataque sæpe fateri,
Sæpe tenet vocem ; pudibundaque vestibus ora
Texit : et, O dixit, felicem conjuge matrem !
Hactenus ; et gemuit. Gelidos nutricis in artus,
Ossaque (sensit enim) penetrat tremor : albaque toto
Vertice canities rigidis stetit hirta capillis.
Multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
Addidit. At virgo scit se non falsa moneri,
Certa mori tamen est ; si non potiatur amato.
Vive, ait hæc ; potiere tuo, non ausa, parente,

Sive est amor, habeo medicinam, quæ carmine et graminibus tibi medeatur. Sive aliquis læserit te, purgaberis ritu magico. Sive est ira Deorum, ira est mollienda sacris. Quid ampliùs conjiciam ? Certè fortuna et domus est integra, atque florens ; pater et mater vivunt. Myrrha trahit gemitus ab infimo pectore, audito patre. Neque nutrix adhuc intelligit animo ullum scelus ; nihilominus prævidet aliquem amorem : atque obfirmatâ mente precatur, ut sibi confiteatur quodcumque sit, atque tollit flentem sinu vetulo ; et sic complectens collum debilibus brachiis, Advertimus, ait, amore correpta es ; et, omitte metum : mea industria tibi erit utilis ad hanc rem. Neque parens unquam istud advertit. Vesana sese proripuit ex sinu, et urgens lectum facie, Quæso, inquit, egredere, et ignosce deflendo pudori. Egredere, inquit, cum magis illa urgeret, aut omitte sciscitari quamobrem mihi ægrè sit : quod cupis cognoscere, est nefas. Vetula exhorrescit, et tollit manus trementes ætate et timore ; et supplex devolvitur ante pedes alumnæ. Et nunc blanditur, nunc metum injicit, nisi fiat conscia ; et minatur indicium suspendii et necis tentatæ ; atque pollicetur obsequium amori concredito. Illa erexit cervicem, et implevit gremium nutricis lachrymis prorumpentibus ; et cùm sæpe tentâsset confiteri, sæpe oppressit vocem, et velavit vultus verecundos amictu ; et ô inquit, beatam matrem marito ! Hactenus ; et suspiravit. Pavor currit per membra frigida, et per ossa nutricis, namque rem cognovit ; et candida coma stetit attracta toto capite rigidis crinibus. Atque plurima subjecit, ut, si liceret, depelleret nefandos amores. At puella conscia est non falsa esse quæ nutrix monet ; tamen constituit mori, nisi potiatur dilecto. Vive inquit hæc, potieris tuo, verita dicere, patre ;

NOTÆ.

401. *In cursu est.*] *Fortuna domûs tuæ adhuc salva est, et manebit.* Locutio nostra perquam familiaris. Sic Pont. 4 Eleg. 11.

Dum dolor in cursu est, dum petit æger opem.

407. *Colla.*] Al. *Natæ.* Alumnæ enim à nutricibus appellabantur *natæ ;* et illæ contra ab alumnis *matres.* Ut passim apud tragicos.

417. *Indicium laquei.*] Minatur se indicaturam patri, quòd se suspendere voluerit Myrrha.

Dicere

Dicere ; conticuit, promissaque numine firmat.
Festa piæ Cereris celebrabant annua matres
Illa, quibus niveâ velatæ corpora veste
Primitias frugum dant spicea serta suarum :
Perque novem noctes Venerem tactusque viriles
In vetitis numerant. Turbâ Cenchreïs in illâ
Regis adest conjux ; arcanaque sacra frequentat.
Ergo legitimâ vacuus dum conjuge lectus,
Nacta gravem vino Cinyram malè sedula nutrix,
Nomine mentito, veros exponit amores ;
Et faciem laudat. Quæsitis virginis annis,
Par, ait, est Myrrhæ. Quam postquam adducere jussa est,
Utque domum rediït, Gaude mea, dixit, alumna :
Vicimus. Infelix non toto corpore sentit
Lætitiam virgo ; præsagaque pectora mœrent.
Sed tamen et gaudet. Tanta est discordia mentis.
Tempus erat quo cuncta silent ; interque Triones
Flexerat obliquo plaustrum temone Boötes.
Ad facinus venit illa suum. Fugit aurea cœlo
Luna : tegunt nigræ latitantia sidera nubes ;
Nox caret igne suo. Primos tegis, Icare, vultus ;
Erigoneque pio sacrata parentis amore.
Ter pedis offensi signo est revocata ; ter omen
Funereus bubo letali carmine fecit.
It tamen ; et tenebræ minuunt, noxque atra pudorem.
Nutricisque manum lævâ tenet ; altera motu
Cæcum iter explorat. Thalami jam limina tangit ;

obmutuit, et confirmat promissu sacramento. Matres celebrabant solemnia illa sacra piæ Cereris. quibus induta corpus candido amictu, offerunt coronas spiceas primitias suarum frugum ; atque recensent inter prohibita Venerem et tactus viriles per novem noctes. Cenchreïs regis uxor adest in solenni hoc cœtu, atque celebrat festa secreta. Dum igitur torus vacuus legitimâ conjuge, perversè officiosa nutrix nacta Cinyram vino oppressum, indicat illi veros filiæ, amores nomine ficto alterius ; et prædicat formam. Quæsitâ ætate puellæ ab eo petitâ, inquit similis est Myrrhæ. Quam postquam jussu est adducere, atque rediit domum ; Lætare, ait, mea alumna : Vicimus. Misera puella non sentit gaudium per totum corpus, et pectus ominosum luget. Sed tamen etiam gaudet. Tanta est dissensio animi. Tempus erat quo omnia conticescunt, et Bootes verterat currum temone obliquo inter boves septentriones. Illa accedit ad flagitium suum. Luna aurea discedit ex cœlo : Nubes atræ condunt astra latitantia : nec caret luce suâ. Icare jam primùm velas vultus : tuque, Erigone, ob pium amorem patris morti devota. Ter fuit repressa omine pedis lapsi : ter bubo feralis præstigio fuit cantu funereo. Nihilominus abit ; et tenebræ atque nox caliginosa minuunt pudorem. Atque tenet manum nutricis sinistrâ ; altera tentat viam obscuram manûs agitatione. Jam tangit ostium cubiculi,

---

NOTÆ.

432. *Illa.*] Nam et alia fuerunt.

436. *Adest.*] Heinsius vult *abest ;* atque ita plerique omnes, et tunc *arcana* exponas *privata* sc. dom. Sed quia in Cereris sacris (quæ Græcis *Eleusinia* et *Thesmophoria*, Romanis *Cerealia* appellantur) tanta erat taciturnitas, ut quidpiam evulgare nefas duceretur, ideo noster ea vocat *arcana* atque his Cenchreïs *adest.*

446. *Triones.*] Redi ad lib. 2. v. 171.

447. *Boötes.*] De eo etiam l. 2. v. 176. Mediæ autem noctis tempus hâc periphrasi indicatur.

448. *Fugit.*] Quia, ne tantum Myrrhæ scelus videret, inter nubes sese occultavit.

450. *Icare.*] Icarius ab aliis dicitur pater Erigones, qui à pastoribus occisus huic tam asperi doloris fuit causa, ut sibi laqueo mortem consciverit. Ille autem Jovis miseratione in cœlum translatus signum effecit quem Boöten appellamus, Erigone verò virginem. Nota autem quòd pios et castos poëta elegit, qui tantum nefas Myrrhæ perhorrescerent.

452. *Offensi.*] Ter enim, cùm ad cubiculum patris duceretur, offendit pedes, quod eam à tanto scelere revocare videretur.

Jamque

Jamque fores aperit ; jam ducitur intus : at illi
Poplite succiduo genua intremuêre ; fugitque
Et color, et sanguis : animusque relinquit euntem.
Quòque suo propior sceleri, magìs horret, et ausi
Pœnitet ; et vellet non cognita posse reverti.
Cunctantem longæva manu deducit : et alto
Admotam lecto cùm traderet, Accipe, dixit,
Ista tua est, Cinyra : devotaque corpora junxit.
Accipit obscœno genitor sua viscera lecto ;
Virgineosque metus levat, hortaturque timentem,
Forsitan ætatis quoque nomine, Filia dicat :
Dicat et illa, Pater : sceleri ne nomina desint.
Plena patris thalamis excedit ; et impia diro
Semina fert utero, conceptaque crimina portat.
Postera nox facinus geminat : Nec finis in illâ est.
Cùm tandem Cinyras, avidus cognoscere amantem
Post tot concubitus, illato lumine vidit
Et scelus, et natam. Verbisque dolore retentis,
Pendenti nitidum vaginâ deripit ensem.
Myrrha fugit, tenebris et cæcæ munere noctis
Intercepta neci ; latosque vagata per agros,
Palmiferos Arabas, Panchæaque rura relinquit.
Perque novem erravit redeuntis cornua Lunæ,
Cùm tandem terrâ requievit fessa Sabæâ ;
Vixque uteri portabat onus. Tum nescia voti,
Atque inter mortisque metus, et tædia vitæ,
Est tales complexa preces : O si quà favetis
Numina confessis ; merui, nec triste recuso
Supplicium. Sed, ne violem vivosque superstes,
Mortuaque extinctos, ambobus pellite regnis ;
Mutatæque mihi vitamque, necemque negate.
Numen confessis aliquod favet. Ultima certe
Vota suos habuêre Deos : nam crura loquentis
Terra supervenit ; ruptosque obliqua per ungues
Porrigitur radix longi firmamina trunci :

Jamque aperit januam, jam introducitur : at genua illi tremuerunt poplite vacillante ; atque color et sanguis evanescit, et animus destituit accedentem. Et quò vicinior flagitio magìs timet, et pœnitet incœpti, et cuperat posse redire non cognita. Anus perducit dubitantem manu ; et cùm illam patri daret admotam sublimi lecto, Accipe, inquit, ista tua est, Cinyra, et junxit corpora execranda. Pater excipit turpi toro sua præcordia, atque minuit timorem puellarem, et animos addit metuenti. Fortè et vocet filiam ratione ætatis, atque illa appellet patrem : ne desiderentur nomina flagitio. Gravida ex patre discedit ex cubiculo, et gestat alvo semina nefanda, atque fert flagitia concepta. Nox sequens iterat flagitium ; neque est finis in illâ ; Cùm denique Cinyras cupidus cognoscere amantem post tot congressus, admoto lumine, spectavit et nefas et filium ; atque sermone represso per dolorem, deripit gladium coruscum vaginâ pendenti : Myrrha prorumpit, mortem vitans et beneficio tenebrarum et caliginosæ noctis, atque errans per vastos campos, præterit Arabas palmiferos, et agros Panchæos. Atque vagata est per novem menses lunares, cùm denique lassa requievit in tellure Sabæ. Vixque gestabat pondus alvi. Tum ignara quid optet, atque inter pavores mortis et tædia vitæ, hujusmodi concepit preces : O si qui Dii estis propitii confitentibus, digna sum atroci supplicio, neque detrecto : Verùm ne et offendam vivos vitâ fruens, et mortua facto functos, excludite utroque regno, atque tollite mihi transformatæ et vitam et mortem. Aliquis Deus favet iis qui crimen confitentur. Certè novissimæ preces nactæ sunt propitios Deos : Nam terra inducta est pedibus loquentis ; et radix tortuosa, quæ est firmitas proceri stipitis, serpit per ungues divisos ;

NOTÆ.

478. *Arabas.*] Asiæ sunt populi Cypro oppositi, apud quos palmarum copia.

Ib. *Panchæa.*] Arabica. Est enim Panchaia regio Arabiæ Felicis.

480. *Sabæa.*] Quæ Asiæ est regio, ad sinum Arabicum, thuris, myrrhæ, aliorumque odorum fertilis.

486. *Ambobus.*] Et vivorum, et mortuorum.

Ossaque

Ossaque robur agunt : mediâque manente medullâ
Sanguis it in succos ; in magnos brachia ramos ;
In parvos digiti : duratur cortice pellis.
Jamque gravem crescens uterum perstinxerat arbor ;
Pectoraque obruerat, collumque operire parabat ;
Non tulit illa moram ; venientique obvia ligno
Subsedit ; mersitque suos in cortice vultus.
Quæ, quanquam amisit veteres cum corpore sensus,
Flet tamen ; et tepidæ manant ex arbore guttæ.
Est honor et lachrymis ; stillataque cortice Myrrha
Nomen herile tenet, nullique tacebitur ævo.
X. At malè conceptus sub robore creverat infans ;
Quærebatque viam ; quâ se, genitrice relictâ,
Exsereret. Mediâ gravidus tumet arbore venter.
Tendit onus matrem ; nec habent sua verba dolores ;
Nec Lucina potest parientis voce vocari.
Nitenti tamen est similis ; curvataque crebros
Dat gemitus arbor, lachrymisque cadentibus humet.
Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes ;
Admovitque manus, et verba puerpera dixit.
Arbor agit rimas ; et fissâ cortice vivum
Reddit onus : vagitque puer : quem mollibus herbis
Naïades impositum lachrymis unxêre parentis.
Laudaret faciem livor quoque : Qualia namque
Corpora nudorum tabulâ pinguntur Amorum,
Talis erat. Sed, ne faciat discrimina cultus,
Aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
Labitur occultè, fallitque volatilis ætas ;
Et nihil est annis velocius. Ille sorore
Natus avoque suo, qui conditus arbore nuper,
Nupèr erat genitus ; modò formosissimus infans,
Jam juvenis, jam vir, jam se formosior ipso est,

Et ossa protrudunt lignum; medullâ permanente mediâ sanguis mutatur in humorem, lacerti in vastos ramos, digiti in tenues ; cutis induratur cortice. Jamque arbor crescens coarctaverat plenum ventrem et oppresserat pectus, atque festinabat obvolvere collum. Illa non est passa retardationem, atque se demisit occurrens ligno succrescenti, et occuluit suam faciem in libro. Quæ tametsi perdidit antiquos sensus cum corpore, nihilominus lachrymatur, et guttæ calidæ exsudant ex arbore. Lachrymæ quoque sunt in honore ; et succus Myrrhæ expressus per librum retinet nomen dominæ, neque silentio premetur ullâ ætate.

X. *At puer flagitiosè conceptus auctus erat sub ligno, et quærebat iter, quo prorumperet, et matrem relinqueret. Plenus uterus turgescit in mediâ arbore. Sarcina inflat matrem : neque dolores habent suas voces ; neque Lucina potest appellari verbis parturientis. Similis est tamen enitenti, et arbor curvata frequenter gemit, et irrigatur lachrymis defluentibus. Lenis Lucina adfuit ramis pressis, et adhibuit manus, et pronunciavit voces fœtum expellentes. Arbor diffinditur, et diviso libro profert sarcinam : atque infans vagit, quem Naïades imbuerunt lachrymis matris, postquam collocâssent in molli gramine. Ipsa invidia non potuit non laudare vultûs pulchritudinem. Nimirum talis erat, qualia corpora nudorum amorum exhibentur in tabulâ pictâ. Sed ne ornatus pariat differentiam, vel adjice huic leves pharetras aut tolle illis,* et erunt omnino similes. *Anni volucres tacitè effluunt nobis non cogitantibus, neque est quicquam illis celerius. Ille ortus sorore atque avo suo, qui nupèr abditus arbore, nupèr erat in lucem editus, modò puer pulcherrimus, nunc juvenis, nunc vir, nunc pulchrior est seipso :*

NOTÆ.

402. *Ossaque robur agunt.*] Hoc est, Ossa in lignum crassius convertuntur.

498. *Subsedit.*] Moræ impatiens, seipsam Myrrha præ dolore sub corticem occultavit.

500. *Flet.*] Ad Myrrhæ arboris naturam alludit, quæ arbor sponte etiam et illæsa guttas, quas *Stactas* vacant, preciosissimamque Myrrham emittit. Plin.

Jam

Jam placet et Veneri, matrisque ulciscitur ignes.
Namque pharetratus dum dat puer oscula matri,
Inscius exstanti destrinxit arundine pectus.
Læsa manu natum Dea reppulit. Altius actum
Vulnus erat specie ; primòque fefellerat ipsam.
Capta viri formâ non jam Cythereïa curat.
Littora ; non alto repetit Paphon æquore cinctam,
Piscosamque Cnidon, gravidamve Amathunta metalli
Abstinet et cœlo ; cœlo præfertur Adonis
Hunc tenet ; huic comes est ; assuetaque semper in umbrâ
Indulgere sibi, formamque augere colendo,
Per juga, per silvas ; dumosaque saxa vagatur
Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ :
Hortaturque canes ; tutæque animalia prædæ,
Aut pronos lepores, aut celsum in cornua cervum,
Aut agitat damas : à fortibus abstinet apris,
Raptoresque lupos, armatosque unguibus ursos
Vitat, et armenti saturatos cæde leones.
Te quoque, ut hos timeas (si quid prodesse monendo
Possit,) Adoni, monet. Fortisque fugacibus esto,
Inquit ; in audaces non est audacia tuta
Parce meo, juvenis, temerarius esse perîclo :
Neve feras, quibus arma dedit Natura, lacesse ;
Stet mihi ne magno tua gloria. Non movet ætas,
Nec facies, nec quæ Venerem movêre, leones,
Setigerosque sues, oculosque, animosque ferarum.
Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri ;
Impetus est fulvis et vasta leonibus ira :
Invisumque mihi genus est. Quæ causa, roganti,

nunc etiam gratus est Veneri, atque vindicat amores genitricis. Namque dum puer pharetratus præbet suavia parenti, imprudens vulneravit ejus pectus sagittâ prominente. Dea vulnerata manu rejecit filium. Plaga erat profundior quàm videbatur, atque primò ipsam latuerat. Correpta pulchritudine viri, jam contemnit oras Cythereïas : non revertitur Paphon circumdatam profundo mari ; aut Cnidon piscosam, aut Amathunta abundantem metallo. Relinquit etiam cœlum. Adonis anteponitur cœlo. Hunc tenet ; hunc comitatur : et quæ solita erat semper sibi placere in umbrâ. et otio, atque augere pulchritudinem colendo, errat per cacumina monti*um per nemora.et rupes sentibus hispidas, nuda genu, atque habens vestes collectas ad modum Dianæ. Atque instigat canes, et persequitur animalia quæ sine magno periculo possint capi, aut veloces lepores, aut cervum cornibus sublimem, aut damas. Recedit à trucibus apris. Effugit lupos rapaces, et ursos instructos unguibus, et leones expletos cæde armenti Hortatur te etiam, Adoni, ut hos metuas, si quid possit promovere hortando. Atque, inquit, Esto acer in timidas* feras : *Fortitudo non est secura adversus audaces. Noli esse imprudens meo damno, juvenis ; neve irrita feras, quibus natura præbuit tela ; ne tua laus mihi magno veniat. Neque anni, neque forma, neque ea quæ Venerem demulserunt, tangunt leones, et apros setosos, et oculos et ferocitatem ferarum. Sues asperi gerunt fulmen in obliquis dentibus ; Est impetus et acris ira fulvis leonibus ; atque genus est mihi odiosum. Quamobrem, afferam rationem petenti,*

NOTÆ.

524. *Ignes.*] Quod ut refert Apollodorus, Venus Myrrhæ à quâ contemnebatur, immiserat.

525. *Puer.*] Amor Veneris.

529. *Cythereïa.*] Cythera insula juxta Cretam, Veneri dicata, quòd è spumâ maris nata, ad eam primùm conchâ pervenisse fertur.

531. *Cnidon.*] Urbs fuit in Cariæ promontorio, Veneri sacra, quò ad videndum Deæ signum, quod sculpserat Praxiteles, undique olim confluebant.

538. *Pronos.*] *In fugam propensos ;* quibus etiam natura pedes anteriores finxit breviores.

550. *Fulmen.*] Quia vis fulminea esse videtur, ita obvia quæque dentibus apri proterunt. Vide l. 1. v. 305.

Dicam

Dicam, ait ; et veteris monstrum mirabere culpæ.
Sed labor insolitus jam me lassavit ; et ecce
Opportuna suâ blanditur populus umbrâ ;
Datque torum cespes. Libet hâc requiescere tecum,
Et requievit, humo : pressitque et gramen, et ipsum,
Inque sinu juvenis positâ cervice renidens
Sic ait, ac mediis interserit oscula verbis.

XI. Forsitan audiêris aliquam certamine cursûs
Veloces superâsse viros. Non fabula rumor
Ille fuit ; superabat enim. Non dicere posses,
Laude pedum, formæne bono præstantior esset.
Scitanti Deus huic de conjuge, Conjuge, dixit,
Nîl opus est, Atalanta, tibi. Fuge conjugis usum ;
Nec tamen effugies ; teque ipsâ viva carebis,
Territa sorte Dei per opacas innuba silvas
Vivit ; et instantem turbam violenta procorum
Conditione fugat : Nec sum potiunda, nisi, inquit,
Victa priùs cursu. Pedibus contendite mecum.
Præmia veloci conjux thalamique dabuntur ;
Mors pretium tardis. Ea lex certaminis esto.
Illa quidem immitis : sed (tanta potentia formæ est :)
Venit ac hanc legem temeraria turba procorum.
Sederat Hippomenes cursûs spectator iniqui ;
Et, Petitur cuiquam per tanta percula conjux ?
Dixerat : ac nimios juvenum damnârat amores.
Ut faciem, et posito corpus velamine vidit,
Quale meum, vel quale tuum, si fœmina fias,
Obstupuit : tollensque manus, Ignoscite, dixit,
Quos modò culpavi ; nondum mihi præmia nota,
Quæ petoretis, erant. Laudandi concipit ignem,
Et, ne quis juvenum currat velocius, optat,
Invidiâque timet. Sed cur certaminis hujus
Intentata mihi fortuna relinquitur ? inquit.

inquit : et miraberis prodigium ex antiquo scelere ortum. Verùm labor insuetus jam me defatigavit : atque ecce populus idonea invitat nos *suâ umbrâ, et cespes præbet lectum. Placet requiesce e tecum in hoc solo, atque requievit ; et in herbam atque in ipsum recubuit. Atque festiva demisso capite, in gremium juvenis sic ait; ac interponit suavia mediis verbis.*

XI. *Fortè audiêris quandam* puellam *vicisse viros celeres certamine cursûs. Ille rumor non fuit falsus, num* mehercule *vicit. Neque posses cognoscere essetne melior virtute pedum, an laude pulchritudinis. Cùm interrogaret Deum de marito ; nihil, inquit tibi opus est marito, Atalanta. Vita usum mariti. Neque tamen vitabis ; atque* ad hoc *vica tuá formá primberis. Attonita responso Dei, vitam agit cælibem per obscura nemora; atque sæva* à nuptiis suis, *deterret importunum numerum procorum* duram illis proponendo *legem ; neque, ait, sum obtinenda, nisi antè superata sim cursu. Certate mecum pedibus. Uxor et thalami cedent in mercedem ei qui me cursu vicerit : mors* erit *præmium lentis ; ea sit conditio contentionis Illa quidem crudelis : sed tanta est vis pulchritudinis, caterva imprudens procorum accessit eâ lege. Hippomenes sederat spectator cursûs iniqui, atque dixerat, Et uxor à quoquam expetitur per tanta discrimina ? atque arguerat immodicos amores juvenum. Postquam spectavit vultus. et corpus derepto amicto, quale meum esse vel quale tuum, si muteris in puellam, attonitus est : et tendens manus. Parcite, inquit, quos modo damnavi : Merces. quam cuperetis, nondum erat mihi perspecta. Laudando incidit in amorem atque cupit ne quis juvenum celeriùs currat, et metuit præ livore. Verùm, ait, quamobrem, sors hujus à me omittitur inexperta,*

NOTÆ.

565. *Atalanta.*] Hæc Schœnei fuit filia, quanquam eum aliâ Jasii ita confuderunt autores, ut utrius fuerit difficile sit cognoscêre.

566. *Teque ipsâ viva carebis.*] Quia in leænam mutata est.

567. *Sorte Dei.*] Apollinis responso.

579. *Fias.*] Adonin Venus alloquitur.

Audentes Deus ipse juvat. Deum talia secum
Exigit Hippomenes ; passu volat alite virgo.
Quæ quanquam Scythicâ non secius ire sagittâ
Aönio visa est juveni ; tamen ille decorem
Miratur magis : et cursus facit ipse decorem.
Aura refert oblata citis talaria plantis :
Tergaque jactantur crines per eburnea, quæque
Poplitibus suberant picto genualia limbo :
Inque puellari corpus candore ruborem
Traxerat. Haud aliter, quàm cùm super atria velum
Candida purpureum simulatas inficit umbras.
Dum notat hæc hospes ; decursa novissima meta est :
Et tegitur festâ victrix Atalanta coronâ.
Dant gemitum victi ; penduntque ex fœdere pœnas.
Non tamen eventu juvenum deterritus horum
Constitit in medio ; vultuque in virgine fixo,
Quid facilem titulum superando quæris inertes ?
Mecum confer, ait. Seu me fortuna potentem
Fecerit ; à tanto non indignabere vinci.
Namque mihi genitor Megareus, Onchestius illi ;
Est Neptunus avus ; pronepos ego regis aquarum :
Nec virtus citra genus est. Seu vincar, habebis
Hippomene victo magnum et memorabile nomen.
Talia dicentem molli Schœneïa vultu
Aspicit : et dubitat, superari an vincere malit.
Atque ita ; Quis Deus hunc formosis, inquit, iniquus
Perdere vult ? cháræque jubet discrimine vitæ
Conjugium petere hoc ? Non sum me judice tanti.
Nec formâ tangor. Poteram tamen hâc quoque tangi.

Deus ipse auxilio est audacibus, Dum Hippomenes talia secum volvit, puella transcurrit gressu alato. Quæ quamvis videbatur Aönio Juveni non aliter ferri, quàm telum Scythicum ; tamen ille magìs stupet in formâ, et cursus ipse reddit formam, Ventus occurrens levibus pedibus retrofert talaria ; et capilli fluitant per dorsum eburneum, itemque genualia quæ suberant poplitibus versicolori fasciâ ; atque corpus contraxerat ruborem virgineo candore mixtum : non secus ac cùm linteum purpureum tingit imagines pictas super atria alba. Dum hospes hæc observat, ultima meta est præterita : et Atalanta superior velatur coronâ solenni. Superati suspirant, atque exsolvunt pœnas ex pacto. Hippomenes tamen in medio stans, non terretur repulsus exitio horum juvenum : atque oculis fixis in puellâ, Quamobrem, ait, sectaris facilem gloriam vincendo ignavos ? Mecum congredere. Sive fortuna me præstiterit superiorem, non dolebis à tanto viro superari. Namque mihi pater est Megareus, illi Onchestius. Neptunus est avus ; ego pronepos Dei aquarum : neque virtus est inferior ; reportabis magnam et æternam laudem, Hippomene superato. Schœneïa intuetur talia proferentem languentibus oculis, et incerta est malit vinci an vincere. Atque ita, inquit, Quis Deus insensus pulchris cupit istum perimere, atque cogit quærere connubium periculo vitæ ? Non sum tanti, meo judicio. Neque moveor pulchritudine : uttamen poteram etiam moveri istâ.

NOTÆ.

588. *Scythicâ.*] Quam Scythæ, Europæ itemque Asiæ populi Septentrionales, maximis viribus et summâ arte solent emittere.

589. *Aönio.*] *Bœotico* : namque *Aönia* dicta est Bœotiæ regio montana, Bœoticum autem fuisse Hippomenem in sequentibus patebit.

591. *Talaria.*] Ut alatos calceos intelligas.

595. *Haud aliter.*] Non aliter, inquit, candidum Atalantæ corpus ruborem contraxerat, quàm cùm aulæum purpureum in dealbatis atriis extentum solet umbrâ rubicundâ parietes inficere.

597. *Hospes.*] Hippomenes in Scyron delatus.

605. *Onchestius.*] Megareo tamen Hyginus Neptunum patrem assignat.

611. *Atque ita.*] *Et secum loquuta est.*

Sed

Sed quòd adhuc puer est; non me movet ipse, sed ætas.
Quid, quòd inest virtus, et mens interrita leti?
Quid, quòd ab æquoreâ numeratur origine quartus?
Quid, quòd amat, tantique putat connubia nostra,
Ut pereat; si me sors illi dura negârit?
Dum licet, hospes, abi; thalamosque relinque cruentos.
Conjugium crudele meum est. Tibi nubere nulla
Nolet: et optari potes à sapiente puellâ.
Cur tamen est mihi cura tui, tot jam antè peremptis?
Viderit: intereat: quoniam tot cæde procorum
Admonitus non est; agiturque in tædia vitæ.
Occidit hic igitur, voluit qui vivere mecum?
Indignamque necem pretium patietur amoris?
Non erit invidiæ victoria nostra ferendæ.
Sed non culpa mea est. Utinam desistere velles!
Aut, quoniam es demens, utinam velocior esses!
At quam virgineus puerili vultus in ore est!
Ah, miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
Vivere dignus eras. Quòd si felicior essem;
Nec mihi conjugium fata importuna negarent;
Unus eras, cum quo sociare cubilia possem.
Dixerat; utque rudis, primoque Cupidine tacta,
Quid facit ignorans, amat, et non sentit amorem.
Jam solitos poscunt cursus populusque, paterque;
Cùm me sollicitâ proles Neptunia voce
Invocat Hippomenes: Cythereïa, comprecor, ausis
Adsit, ait, nostris; et quos dedit, adjuvet ignes.
Detulit aura preces ad me non invida blandas:
Motaque sum, fateor, nec opis mora longa dabatur.
Est ager, indigenæ Tamasenum nomine dicunt;

Verùm quid adhuc est adolescens: ipse non me tangit, sed illius adolescentia. Quid quòd virtute est præditus, et animus mortis contemptor? Quid quòd recensetur quartus à stirpe æquoreâ? Quid quòd amat, et tanti ducit nostra conjugia, ut intereat, si crudelis fortuna me ab eo abstulerit? Discede dum potes, ô peregrine, atque desere thalamos sanguinolentos. Meum connubium est ferale. Nulla puella *non cupiet tibi nubere; et potes desiderari à prudente virgine. Quamobrem tamen sim de te solicita, tot jam ante occisis: Cogitet* ipse; *pereat: siquidem non est deterritus nece tot procorum; atque fertur in odium vitæ. Adeòque hic mactabitur, quia cupivit vitâ frui mecum? Atque immeritam patietur mortem præmium amoris; Victoria nostra non poterit sustinere invidiam. At vitio non sit meo. Utinam velles inceptum omittere! Vel siquidem es insanus, utinam esses celerior! At quàm virgini conveniens est vultus in facie puerili! Ah infelix Hippomene, nollem à te conspecta fuissem! Meritus eras vivere. Quòd si essem beatior, neque sors difficilis me prohiberet à nuptiis, unus eras cum quo possem communes habere thalamos. Absolverat; atque tanquam amandi imperita, et primo Amore correpta, nesciens quid agat, amat, neque sentit amorem. Jam populus et parens flagitant cursus consuetos, cùm Hippomenes filius Neptuni me precatur verbis anxiis. Cythereïa, quæso, adjuvet nostra incepta; et tueatur amores quos mihi injecit. Ventus benignior pertulit ad me humilem orationem; atque tacta sum, agnosco. Neque longum tempus concedebatur ad auxilium ferendum. Est arvum pars optima terræ Cypriæ,*

NOTÆ.

617. *Æquoreâ.*] Neptuni, Hippomenis avi.

629. *Dum licet, hospes.*] Apostrophe est ad Hippomenem, quem etsi amicè videtur admonere Atalanta, ne secum currendo certet, secum tamen ipsa hæc loquitur.

639. *Me.*] Me Venerem. Venus enim hæc refert Adonidi.

644. *Tamasenum.*] Tamasenum in quindecim Cypri oppidis à Plinio, itemque aliis recensetur. Verùm non inde, sed ex Hesperidum hortis Theocriti interpres hæc mala allata scripsit.

Telluris

Telluris Cypriæ pars optima : quem mihi prisci
Sacravêre senes ; templisque accedere dotem
Hanc jussêre meis. Medio nitet arbor in arvo,
Fulva comam, fulvo ramis crepitantibus auro.
Hinc tria fortè meâ veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu ; nullique videnda, nisi ipsi
Hippomenen adiî ; docuique, quis usus in illis.
Signa tubæ dederant ; cùm carcere pronus uterque
Emicat, et summam celeri pede libat arenam.
Posse putes illos sicco freta radere passu,
Et segetis canæ stantes percurrere aristas.
Adjiciunt animos juveni clamorque, favorque,
Verbaque dicentum, Nunc, nunc incumbere tempus :
Hippomene, propera. Nunc viribus utere totis.
Pelle moram : vinces. Dubium Megareïus heros
Gaudeat, an virgo magìs his Schœneïa dictis.
O quoties, cùm jam posset transire, morata est :
Spectatosque diu vultus invita reliquit !
Aridus è lasso veniebat anhelitus ore.
Metaque erat longè. Tum denique de tribus unum
Fœtibus arboreis proles Neptunia misit.
Obstupuit virgo ; nitidique cupidine pomi
Declinat cursus : aurumque volubile tollit.
Præterit Hippomenes. Resonant spectacula plausu.
Illa moram celeri, cessataque tempora cursu
Corrigit : atque iterum juvenem post terga relinquit.
Et rursus pomi jactu remorata secundi,
Consequitur, transitque virum. Pars ultima cursûs
Restabat : Nunc, inquit, ades, Dea muneris auctor.
Inque latus campi, quò tardiùs illa rediret,
Jecit ab obliquo nitidum juveniliter aurum.
An peteret, virgo visa est dubitare : coëgi

accolæ appellant Tamasenum ; quod antiqui senes mihi sacrum fecerunt, atque voluerunt hoc donum jungi meis templis. In medio campo splendet arbor flavas habens frondes, ramis strepentibus fulvo auro. Inde rediens fortè portabam tria poma aurea direpta meâ manu, atque nemini inspicienda, nisi ipsi, ad Hippomenem accessi ; atque indicavi quæ eorum esset utilitas. Tubæ indicium fecerunt, cùm uterque parati evolant repagulo atque leviter tangunt supremam arenam veloci pede. Crederes illos posse percurrere æquora sicco passu, atque incedere, super spicas flavæ segetis erectas. Clamor et favor addunt animos juveni, itemque voces dicentium, Nunc, nunc tempus instandi, Hippomene, festina. Nunc, utere totis viribus. Tolle moras, victor eris. Incertum est heros Megareïus, an puella Schœneïa magìs lætetur his verbis. O quoties distulit, cùm jam posset præterire, atque ægrè deseruit faciem diu spectatam ! Siccus spiritus prodibat ex defesso ore ; atque meta procul stabat. Tum denique pronepos Neptuni abjecit unum ex fructibus arboreis. Puella mirata est, atque correpta desiderio pulchri pomi deflectit à cursu et colligit rotundum aureum malum. Hippomenes antevertit. Circus personat plausu. Illa reparat moram, et tempora omissa velocitate cursus ; atque iterum deserit juvenem à tergo : atque rursus retardata jactu secundi pomi assequitur et præterit virum. Pars novissima cursûs supererat ; Jam, inquit propitia esto Dea auctor doni : atque ut illa sertiùs reverteretur, misit strenuè splendidum pomum ab obliquo. Puella visa est ambigere an peteret : coëgi

NOTÆ.

652. *Signa.*] Quibus currendi tempus significaretur.

Ib. *Carcere.*] Pro *Carceribus*. Carceres enim sunt funes illi, qui prætenduntur equis cursuriis, ut omnes unà emittantur.

663. *Aridus.*] Siccus et difficilis. Significat Hippomenem lassum fuisse.

669. *Cessataque.*] Quibus Atalanta ab instituto cursu cessaverat.

Tol-

Tollere ; et adjeci sublato pondera malo :
Impediîque oneris pariter gravitate, moràque.
Neve meus sermo cursu sit tardior illo ;
Præterita est virgo ; duxit sua præmia victor.
Dignane, cui grates ageret, cui thuris honorem
Ferret, Adoni, fui ? nec grates immemor egit :
Nec mihi thura dedit. Subitam convertor in iram :
Contemnique dolens, ne sim spernenda futuris,
Exemplo caveo ; meque ipsam exhortor in ambos.
Templa Deûm Matri, quæ quondam clarus Echion
Fecerat ex voto, nemorosis abdita silvis,
Transibant : et iter longum requiescere suasit.
Illîc concubitûs intempestiva cupido
Occupat Hippomenen, à numine concita nostro.
Luminis exigui fuerat prope templa recessus,
Speluncæ similis, nativo pumice tectus ;
Religione sacer priscâ : quò multa sacerdos
Lignea contulerat veterum simulacra Deorum.
Hunc init ; et vetito temerat sacraria probro.
Sacra retorserunt oculos ; turritaque Mater,
An Stygiâ sontes, dubitavit, mergeret undâ.
Pœna levis visa est, Ergo modò levia fulvæ
Colla jubæ velant : digiti curvantur in ungues ;
Ex humeris armi fiunt : in pectora totum
Pondus abit. Summæ caudâ verruntur arenæ.
Iram vultus habet : pro verbis murmura reddunt ;
Pro thalamis celebrant silvas : aliisque timendi
Dente premunt domito Cybeleïa fræna leones.
Hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,
Quæ non terga fugæ, sed pugnæ pectora præbent,

colligere ; atque addidi gravitatem pomo correpto : atque cohibui cursum pariter pondere oneris, et morâ. Neve mea oratio sit longior illo cursu, puella est penè relicta : victor duxit Atalantam successus *sui præmium. Dignane fui, cui gratias ageret, cui præberet honorem thuris, Adoni ? Neque ingratus egit gratias, neque mihi thura obtulit, Continuò irascor, atque indignans me esse neglectam, caveo exemplo ne contemnar à posteris ; atque meipsam incendo adversus utrumque. Præteribant delubra, quæ olim inclytus. Ethion posuerat ex voto matri. Deorum in nemore opaco ; atque longa via coëgit* eos re*quiescere. Ibi importunum desiderium concupitûs, immissum à nostrâ potentiâ, invadit Hippomenem. Locus secessus aptus antro erat similis, et pauco lumine illustratus prope templum, obductus nativo pumice sacer antiquâ religione : quò Sacerdos comportaverat plurimas effigies ligneas antiquorum Deorum. Hunc ingreditur, atque violat sacraria coitu prohibito. Simulacra Deorum reflexerunt oculos, mater turrita incerta fuit an deturbaret nocentes ad inferos. Supplicium visum est parvum. Adeòque fulvæ jubæ tegunt cervicem paulò antè mollem* et *sine* pilis, *digiti sinuantur in ungues : armi fiunt ex humeris tota moles ducitur in pectus : ultima terra trahitur caudâ. Facies præ se fert iram : emittunt murmura pro vocibus ; pro cubiculis colunt nemora : atque leones aliis metuendi mandunt fræna quæ Cybele* imponit *dente mansueto. Tu,* Adoni, *mihi dilecte, hos vitæ, et cum his omne genus ferarum, quæ non fugiunt, sed repugnant*

NOTÆ.

686. *Deûm matri.*] Cybele.

Ib. *Echion.*] Unus fuit ex Cadmi sociis.

696. *Turrita.*] Cybele est, quam turrigeram, seu turritâ coronâ ideo ornatam, voluerunt ; quòd, cùm sit terra ipsa, turribus munitas urbes sustineat ; vel, ut in Fastis ipsa docet Ovid.

Quòd primis turres urbibus illa dedit.

701. *Caudâ.*] Caudam leonem animi esse indicem, ut aures equorum, scribit *Plinius*. Nam immota placidum, mota iratum significat.

704. *Premunt.*] Hoc ideo dicit, quòd Cybeles currum à leonibus trahi antiqui voluerint.

Effuge :

Effuge : ne virtus tua sit damnosa duobus.
XII. XIII. Illa quidem monuit ; junctisque per aëra cygnis
Carpit iter : sed stat monitis contraria virtus.
Fortè suem latebris vestigia certa secuti
Excivêre canes ; silvisque exire parantem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreïus ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro,
Sanguine tincta suo : trepidumque, et tuta petentem
Trux aper insequitur : totosque sub inguine dentes
Abdidit : et fulvâ moribundum stravit arenâ.
Vecta levi curru medias Cytherëa per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis ;
Agnovit longè gemitum morientis ; et albas
Flexit aves illuc. Utque æthere vidit ab alto
Exanimem, inque suo jactantem sanguine corpus ;
Desiluit : pariterque sinus, pariterque capillos
Rupit ; et indignis percussit pectora palmis.
Questaque cum fatis, At non tamen omnia vestri
Juris erunt, inquit : luctûs monumenta manebunt
Semper, Adoni, mei : repetitaque mortis imago
Annua plangoris peraget simulamina nostri.
At cruor in florem mutabitur. An tibi quondam
Fœmineos artus in olentes vertere menthas,
Persephone, licuit ? nobis Cinyreïus heros
Invidiæ mutatus erit ? Sic fata, cruorem
Nectare odorato spargit : qui tactus ab illo
Intumuit ; sic, ut pluvio perlucida cœlo
Surgere bulla solet. Nec plenâ longior horâ
Facta mora est, cùm flos è sanguine concolor ortus.

ne tua virtus sit luctuosa utrique nostrûm.
XII. XIII. *Illa quidem sic hortata est ; atque cygnis curru admotis illum ingreditur per aërem : sed virtus Adonidis adversatur monitis. Fortè canes insistentes certis vestigiis exciverunt aprum latibulis ; et juvenis Cinyreïus vulneraverat illum ictu obliquo volentem egredi silvis. Continuò sævus aper excussit venabula infecta suo sanguine rostro adunco ; atque persequitur pavidum et quærentem locum securum, et infixit totos dentes sub inguine ; et prostravit moribundum in flavam arenam. Nondum Cytherea vecta levi curru per medium aërem alis cygnorum appulerat Cyprum : agnovit longè gemitum morientis ; atque illuc flexit candidas volucres ; et cùm videt exsanguem ab excelso aëre, et volventem corpus in suo cruore, properè descendit ; atque simul discerpsit vestes et comam, et planxit pectus manibus immeritis. Atque objurgans fata, Attamen, ait, cuncta non erunt vestræ ditionis ? semper supererunt indicia mei doloris ; atque annua celebratio mortis exhibita referet imaginem nostri luctûs. At sanguis verteter in florem. Potuistine olim, Proserpina, mutare membra muliebria in fragrantes menthas ? Et invidebit aliquis Cinyreïum puerum transformari ? Sic loquuta, injecit nectar odoratum in sanguinem ; qui ab illo tinctus inflatus est, quemadmodum bulla pellucida consuevit excitari cœlo pluvio. Neque spatium longiùs fuit integrâ horâ, cùm flos ejusdem coloris natus est ex cruore.*

NOTÆ.

708. *Cygnis.*] Quibus, ut et columbis, Veneris currus trahitur.

715. *Aper.*] Cujus formam Martem volunt induisse ; ut puerum, sibi in amoribus importunum, inscia Venere, occideret.

723. *Indignis.*] Id est, indignè.

727. *Simulamina.*] *Adonia* vocabantur sacra, quæ in Adonidis honorem quotannis celebrabantur.

740. *Persephone.*] *Proserpina* est Ditis conjux, quæ pellicem Mentham in cognominem herbam mutavit.

Ibid. *Nobis invidiæ erit.*] In nos invidiam concitabit.

Qualem

Qualem punica consueverunt producere, quæ tegunt granum sub molli cortice: cæterùm brevis est ejus usus: namque venti idem, qui illi præbent nomen, dejiciunt parum firmum, fragilem nimiâ levitate.

Qualem, quæ lento celant sub cortice granum,
Punica ferre solent: brevis est tamen usus in illo.
Namque malè hærentem, et nimiâ levitate caducum
Excutiunt idem, qui præstant nomina, venti.

NOTÆ.

737. *Punica.*] Quæ et mala granata dicuntur.

739. *Nomina.*] In Anemonem Adonis conversus fuit, cujus *flos*, ut inquit Plinius, lib. 1. cap. 23. *nunquam se aperit, nisi vento spirante, unde et nomen accepit*, ἄνεμος enim significat *ventus*.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

HINC cùm Thraciæ mulieres illum discerpsissent, in arbores mutatæ sunt. Tum Bacchus è Thraciâ recessit, et Midæ pro Sileno restituto auri copiam fecit. Cujus cùm illum pœniteret, in Pactolo lotus, arenas ejus aureas reddidit. Postea Phœbus pro iniquo judicio aures illi asininas tribuit. Quo facto, Trojæ mœnia, humanam indutus formam, exstruxit. Hanc urbem postquam cepit Hercules, Hesionem Telamoni uxorem dedit: quandoquidem Peleus jam Thetidem post multas ejus transformationes duxerat: et ad Ceycem postea profectus, Dædalionem in accipitrem, et lupum in lapidem conversum, partim intellexerat, partim ipse viderat. Accidit deinde, ut Alcyone, marito post naufragium sub Morphei figurâ per somnum conspecto, in avem sicut et maritus, mutaretur. Quos in aëre volantes cùm animadvertissent quidam, Æsacum quondam in mergum, qui tum fortè aderat, meminerunt transformatum.

I. CARMINE dum tali silvas, animosque ferarum,
Threïcius vates, et saxa sequentia ducit;
Ecce nurus Ciconum tectæ lymphata ferinis
Pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
Orphea percussis sociantem carmina nervis.

INTERPRETATIO.

I. *Dum poëta Thracius trahit ejusmodi carmine nemora, atque ferocitatem brutorum, cum silicibus obsequentibus; ecce Cicones mulieres habentes pectora insana velata pellibus ferinis, advertunt Orpheum jungentem versus chordis tactis è cacumine collis.*

NOTÆ.

1. *Animosque ferarum.*] Intelligamus ferorum hominum animos ab Orpheo fuisse excultos.

2. *Vates.*] *Orpheus* Thracius.

3. *Nurus Ciconum.*] Pro bacchantibus Thraciis mulieribus; positi sunt enim Cicones Thraciæ populi ad Ismarum montem.

E quibus

E quibus una, levem jactato crine per auram,
En, ait, en hic est nostri contemptor : et hastam
Vatis Apollinei vocalia misit in ora.
Quæ foliis præsuta notam sine vulnere fecit.
Alterius telum lapis est : qui missus, in ipso
Aëre concentu victus vocisque, lyræque est;
Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis,
Ante pedes jacuit. Sed enim temeraria crescunt
Bella : modusque abiit : insanaque regnat Erynnis.
Cunctaque tela forent cantu mollita : sed ingens
Clamor, et inflato Berecynthia tibia cornu,
Tympanaque, plaususque, et Bacchei ululatus
Obstrepuêre sono citharæ. Tum denique saxa
Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.
Ac primùm attonitas etiamnum voce canentis
Innumeras volucres, anguesque, agmenque ferarum,
Mænades Orpheï titulum rapuêre theatri :
Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris :
Et coëunt, ut aves ; si quando luce vagantem
Noctis avem cernunt : structoque utrinque theatro
Ceu matutinâ cervus periturus arenâ,
Præda canum est : vatemque petunt ; et fronde virenti
Conjiciunt thyrsos, non hæc in munera factos.
Hæ glebas, illæ direptos arbore ramos,
Pars torquent silices. Neu desint tela furori ;
Forte boves presso subigebant vomere terram :
Nec procul hinc multo fructum sudore parantes
Dura lacertosi fodiebant arva coloni :

Ex quibus una, capillis agitatis leni vento, Ecce, inquit, ecce, hic est nostri contemptor ; atque intorsit jaculum in os sonorum poëtæ Appolinei. Quod tectum frondibus inussit signum sine plagâ. Alteri fuit saxum pro telo, quod jactum superatum est in ipso aëre concentu vocis et lyræ, ac veluti supplex pro talibus inceptis jacuit ante pedes. Verùm tumultus audax augetur ; et modus nullus est ; atque vesanæ furiæ inter illas dominantur. Atque omnia jacula essent superata cantu, sed insana vociferatio et tibia Berecynthia cornu inflato, et tympana, et plausus, et Bacchei ululatus obstiterunt sono citharæ. Tum denique lapides rubuerunt cruore poëtæ non exauditi. Ac primùm Bacchæ disjecerunt aves innumeras, et serpentes, et turbam ferarum, etiamnum admirantium vocem cantantis quæ gloria erant theatri Orpheï, inde vertuntur in Orpheum manibus sanguinolentis, atque concurrunt ut aves, si quando vident noctuam errantem de die : atque ut in amphitheatro utrinque repleto cervus mane periturus in arenâ, est præda canum ; ita Bacchæ invadunt poëtam, et simul jaciunt in illum thyrsos foliis virentibus, neutiquam paratos in hunc usum. Hæ jaciunt cespites, illæ ramos excisos ex arboribus, pars saxa. Et ne arma desint vesaniæ, fortè tauri arabant agros vomere impacto ; nec longè hinc fortes agricolæ eruebant terram asperam, parantes fructum multo sudore :

NOTÆ.

9. *Foliis.*] Thyrsos seu hastas Baccharum hederâ vel pampino vestitas.

11. *Victus.*] Ut hinc quantùm ad mitigandos ferorum hominum animos valeat eloquentia, liceat colligere.

16. *Berecynthia.*] Cujusmodi in sacris Cybeles, quæ Berecynthia à Berecyntho Phrygiæ monte dicitur, ut consueverant.

22. *Mænades.*] Bacchæ, quibus ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, à *furendo*, illum datum nomen.

Ibid. *Rapuêre.*] Solent verò seditiosi homines in illos primùm furere, qui sapientibus aurem præbent facilem, ut tandem hos quoque rescindant.

25. *Noctis avem.*] Noctuam, bubonem, aut hujus generis aliquam.

Ibid. *Utrinque.*] Amphitheatro, in quo spectacula matutina, ubi cum bestiis pugnabant; et meridiana, ubi qui superfuerunt ex bestiarum pugnâ, inter se dimicabant. Lips. Saturn. Lib. 3. Cap. 15.

28. *Non hæc.*] Sed magis ad lætitiæ usus.

Agmine qui viso fugiunt, operisque relinquunt
Arma sui; vacuosque jacent dispersa per agros
Sarculaque, rastrique graves, longique ligones.
Quæ postquam rapuêre feræ, cornuque minaci
Divellêre boves, ad vatis fata recurrunt:
Tendentemque manus, atque illo tempore primùm
Irrita dicentem, nec quicquam voce moventem,
Sacrilegæ perimunt. Perque os (proh Jupiter!) illud,
Auditum saxis, intellectumque ferarum
Sensibus, in ventos anima exhalàta recessit.
Te mœstæ volucres, Orpheu, te turba ferarum,
Te rigidi silices, tua carmina sæpe secutæ
Fleverunt silvæ: positis te frondibus arbos
Tonsa comam luxit: lachrymis quoque flumina dicunt
Increvisse suis: obscuraque carbasa pullo
Naïades, et Dryades, passosque habuêre capillos.
Membra jacent diversa locis. Caput, Hebre, lyramque
Excipis; et (mirùm) medio dum labitur amne,
Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis: respondent flebile ripæ.
Jamque mare invectæ flumen populare relinquunt;
Et Methymnææ potiuntur littore Lesbi.
Hîc ferus expositum peregrinis anguis arenis
Os petit, et sparsos stillanti rore capillos.
Tandem Phœbus adest: morsusque inferre parantem
Arcet; et in lapidem rictus serpentis apertos
Congelat; et patulos, (ut erant) indurat hiatus.
Umbra subit terras: et, quæ loca viderat antè,
Cuncta recognoscit. Quærensque per arva piorum

Qui visâ turbâ evadunt, et abjiciunt instrumenta sui facinoris: atque sarcula et ponderosa rastra, et longi ligones jacent sparsi per latos campos. Quæ postquam sævæ Bacchæ abstulerunt, atque sustulerunt cornua minacia tauris, recurrunt ad necem poëtæ; atque scelestæ mactant porrigentem manus, et tunc primùm vana verba proferentem; nec quicquam promoventem voce; et (proh Jupiter!) Spiritus emissus in auras abiît per illud os quod etiam silices secuti sunt, et quod erat intellectum sensibus ferarum. Tristes aves, agmina ferarum, dura saxa, nemora sæpe flexa tuis versibus, te luxerunt. Orpheu: Arbores habentes comam tonsam te fleverunt foliis amissis: ferunt etiam amnes auctos fuisse tuis fletibus, et Naïades et Dryades gestaverunt vela obscura nigro colore, et comam scissam. Artus jacent locis dispersi. Hebre, excipis caput et citharam: atque (mirùm,) dum cithara fertur medio flumine, queritur nescio quid lugubre, lingua exsanguis murmurat lugubre: ripæ reddunt lugubre. Jamque perductæ ad mare deserunt amnem patrium, et fruuntur littore Lesbi Methymnææ. Hîc sævus serpens Orphei vultum appetit porrectum in littore extero, et comam madidam defluente aquâ. Apollo adest denique, atque prohibet nitentem admovere dentes: et indurat in saxum os apertum anguis, et congelat rictus (utì tum erant) apertos. Orpheus jam *umbra pervadit terras, et relegit omnia loca quæ antè conspexerat: atque lustrans campos piorum*

NOTÆ.

38. *Divellêre.*] Ritus fuit discerpendi tauros in sacris Bacchicis.

49. *Naïades.*] Fontium et fluvium Nymphæ, ut Dryades sylvarum.

50. *Membra.*] *Membra* tamen Orphei discerpti à musis collecta; et in Dio-Macedoniæ condita refert Pausanias in Bœoticis; Caput in Lesbum Lyram in sidus novem insignitum stellis relatam ferunt.

54. *Flumen populare.*] Fluvium patrium: Hebrus enim Thraciæ fluvius.

55. *Methymnææ.*] Fuit Methymna urbs Lesbi optimo vino celebris.

Ib. *Lesbi.*] Est Lesbos Ægei insula clarissima Thraciæ opposita, quam hodie Mitylenen ab urbis nomine appellant.

58. *Phœbus.*] Apollo Orphei pater, qui filii curam post fata suscepit.

61. *Umbra.*] Imago, animæ et corporis simulachrum.

63. *Arva piorum.*] Campos Elysios.

Invenit Eurydicen, cupidisque amplectitur ulnis.
Hìc modò conjunctis spatiantur passibus ambo :
Nunc præcedentem sequitur, nunc prævius anteit :
Eurydicenque suam jam tutò respicit Orpheus.
II. Non impunè tamen scelus hoc sinit esse Lyæus ;
Amissoque dolens sacrorum vate suorum,
Protinus in silvis matres Edonidas omnes,
Quæ fecêre nefas, tortâ radice ligavit.
Quippe pedum digitos, in quantum quæque secuta est,
Traxit ; et in solidam detrusit acumine terram.
Utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps
Crus ubi commisit volucris, sensitque teneri,
Plangitur ; ac trepidans adstringit vincula motu :
Sic, ut quæque solo defixa cohæserat harum,
Exsternata fugam frustrà tentabat : at illam
Lenta tenet radix, exsultantemque coërcet.
Dumque ubi sint digiti, dum pes ubi quærit, et ungues,
Aspicit in teretes lignum succedere suras.
Et conata femur mœrenti plangere dextrâ ;
Robora percussit, pectus quoque robora fiunt :
Robora sunt humeri. Porrectaque bracchia veros
Esse putes ramos ; et non fallare putando.
III. Nec satìs hoc Baccho est. Ipsos quoque deserit agros :
Cumque choro meliore, sui vineta Tymoli,
Pactolonque petit : quamvis non aureus illo
Tempore, nec caris erat invidiosus arenis.
Hunc assueta cohors Satyri, Bacchæque frequentant :

reperit Eurydicen, et amplectitur avidis brachiis. Hìc modò uterque ambulant æquis gressibus ; modò sequitur antecedentem, modò præcedens antevertit ; atque Orpheus jam retorquet visum in suam Eurydicen securè.

II. *Non tamen Bacchus patitur hoc flagitium esse multum ; atque indignans vate sublato sacrorum suorum, repentè compescuit sinuosâ radice in silvis omnes mulieres Thracias, quæ admiserunt scelus. Namque corripuit digitos pedum, sicuti quælibet secuta est. et immisit in terram duram pedum extremitates. Et sicuti avis cùm implicuit suum pedem laqueis, quos subdolus auceps texit, et advertit se ereptum esse ; sese torquet, et sese agitans coarctat laqueos motu ; sic, ut quælibet harum terræ affixa cohæserat, attonita incassùm meditabatur fugam : quippe radix flexilis illam impedit, et reprimit sese jactantem. Et dum scrutatur ubi sint articuli, ubi pedes, et ungues, advertit lignum supervenire in suras et pedes politos. Cùmque tristis tentâsset percutere femur manu, percussit lignum : humeri sunt lignum : et credas lacertos extensos esse veros ramos ; neque decipiaris credendo.*

III. *Neque istud satìs est Baccho : destituit etiam ipsos* Thraciæ *campos ; atque concedit cum agmine meliore in vineta sui Tymoli et ad Pactolum ; quanquam neque tunc erat aureus, neque invidiosus preciosis arenis. Hunc celebrant turba solita Satyri, et Bacchæ.*

NOTÆ.

66. *Tutò.*] Cùm vivus eandem vivendi desiderio perdidisset.

67. *Lyæus.*] Liber est Pater, seu Bacchus, qui curas solvit : *ἀπὸ τῦ λύειν, à solvendo.*

68. *Vate.*] Orpheus enim plurimos in Bacchum pulcherrimos hymnos conscripserat ; atque insuper sacra ejus in Græciam invexerat.

69. *Edonidas.*] Thracias ; Edones namque populi sunt Thraciæ.

86. *Meliore.*] Quàm qui Orpheum discerpsit,
Sui] *A se amati.*

Ib. *Tymoli.*] Qui mons est Lydiæ optimi vini fertilis.

87. *Pactolon.*] Fluvius est Lydiæ arenis notissimus.

At

At Silenus abest. Titubantem annisque meroque
Ruricolæ cepêre Phryges ; vinctumque coronis
Ad regem traxêre Midan : cui Thracius Orpheus
Orgia tradiderat cum Cecropio Eumolpo.
Qui simul agnovit socium comitemque sacrorum,
Hospitis adventu festum genialiter egit
Per bis quinque dies, et junctas ordine noctes.
Et jam stellarum sublime coëgerat agmen
Lucifer undecimus, Lydos cùm lætus in agros
Rex venit ; et juveni Silenum reddit alumno.
Huic Deus optandi gratum, sed inutile, fecit
Muneris arbitrium, gaudens altore recepto.
Ille malè usurus donis, ait, Effice, quicquid
Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.
Annuit optatis : nocituraque munera solvit
Liber ; et indoluit, quòd non meliora petîsset.
Lætus abit ; gaudetque malo Berecynthius heros :
Pollicitamque fidem tangendo singula tentat.
Vixque sibi credens, non altâ fronde virentem
Ilice detraxit virgam ; virga aurea facta est.
Tollit humo saxum : saxum quoque palluit auro.
Contigit et glebam : contactu gleba potenti
Massa fit. Arentes Cereris decerpsit aristas :
Aurea messis erat. Demtum tenet arbore pomum :
Hesperidas donâsse putes. Si postibus altis
Admovit digitos ; postes radiare videntur.
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis Danaën eludere posset.

At Silenus desideratur. Agrestes Phryges comprehenderunt vacillantem ætate et vino ; atque duxerunt coronatum sertis ad regem Midan ; quem Orpheus Thracius docuerat Orgia cum Eumolpo Atheniensi. Qui statim atque cognovit sodalem et conscium sacrorum, festum cebebravit voluptuosè ad hospitis adventum. decem diebus : et continuis noctibus. Et jam Phosphorus undecimus congregaverat excelsum chorum stellarum, cùm rex hilaris intrat agros Lydiæ, et restituit Silenum Baccho *juveni alumno. Deus lætus* Sileno *nutricio recuperato potestatem dedit gratam, sed frustraneam, petendi* quodvis *donum. Ille malè collocaturus beneficium, fac, inquit, ut quicquid attigero corpore mutetur in flavum aurum. Bacchus favet votis, atque præstitit dona obfutura ; atque indoluit, quòd non poposcisset potiora. Heros Berecynthius discedit hilaris, et lætatur malo, et periculum facit veritatis promissæ quælibet tangendo. Atque ægrè sibi confidens, deripuit quercu humili virgam virentem foliis ; virga facta est aurea. Tollit humò silicem ; silex etiam flavet auro. Tetigit etiam cespitem ; cespes mutatur in massam* auream *potenti contactu. Detraxit spicas aridas frumenti, messis erat aurea. Tractat pomum decerptum ex arbore, credas Hesperidas id dedisse. Si admovit digitos excelsis postibus, postes videntur fulgere. Cùm ille insuper abluerat manus aquâ liquidâ, aqua liquida posset decipere Danaën.*

NOTÆ.

90. *Silenus.*] Bacchi fuit nutritius et pædagogus, ejusdem comes assiduus, semper ebrius, pando asello vehi solitus : de quo jam suprà lib. 4.

91. *Phryges.*] Qui populi fuerunt Minoris Asiæ Lydis finitimi.

92. *Midan.*] Phrygiæ rex fuit per avaritiam factus opulentissimus, auri pretio jura omnia exsequare solitus: ex quo locus datos fabulæ.

Ib. *Cui Thracius.*] Midan sacrorum solennibus ab Orpheo initiatum, Phrygiam religione excoluisse, scribit *Justin.* lib. 2.

93. *Cecropio.*] Atheniensi; Musæi filio, Orphei discipulo, ad differentiam Thracensis, qui filius Neptuni et Chiones.

97. *Coëgerat.*] Id est, undecimus dies advenerat. Fingitur autem stellas cogere Lucifer seu Veneris stella, quòd ultima, adventante die, luceat.

102. *Malè usurus.*] *In suam perniciem ;* parum enim abfuit, quin fame periret Midas.

106. *Berecynthius.*] Midas rex Phrygiæ à Berecyntho monte sic dictus.

114. *Hesperidas.*] Hesperi filiæ hortos, aureis pomis pretiosos, habuisse dicuntur.

117. *Danaën.*] Quæ Acrisii filia imbre aureo, in quem Jupiter se mutaverat, elusa fuit : ut dictum in superioribus.

Vix ipse continet mente spes suas, fingens omnia aurea. Famuli admoverunt lætanti mensas congestas epulis, neque vacuas panis. Tum verò, sive ille attigerat suâ manu panem, panis durus fiebat. Sive cupiebat mandere epulas dente famelico, epulæ radiabant flava lamina dente apposito. Temperaverat Bacchum *auctorem doni aquis limpidis. cerneres aurem liquefactum per os currere. Exsternatus novitate mali, et opulentus, et infelix, cupit vitare divitias atque aversatur quæ modò expetiverat. Nulla affluentia minuit famem: Sitis urens inflammat fauces, et meritus cruciatur ab auro* nunc *inviso. Atque tendens palmas et splendida brachia ad cœlum, Ignosce, ait, pater Lenæe, deliquimus. Sed oro, miserere, atque subtrahe* me huic *ruinæ, quæ præ se fert* pulchritudinis *speciem. Bacchus lene Deorum numen* in pristinum statum *reduxit agnoscentem deliquisse, et irritam facit fidem promissum donuque exhibita. Neque, inquit, sis obductus auro pravè desiderato, ite ad fluvium proximum claris Sardibus atque incede occurrens aquis fluentibus per cacumen montis, usquedum pervenias ad fontes fluvii: et submitte tuum caput scaturigini spumanti quà ubertims erumpit: et ablue simul corpus et crimen. Rex adit aquam* ad quam *jussus erat* ire: *vis aurea infecit fluvium, et transit à corpore humano in flumen. Nunc etiam campi pallidi glebis auro indurescunt, semine admisso venæ jam veteris.*

IV. *Ille odio habens divitias, frequentabat silvas et arva, et Pana degentem semper in speluncis montanis. Sed stupida indoles permansit: et cor futuum denuo obfuturum erat domino, ut prius. Nam Tmolus excelsus difficili adscensu riget latè*

Vix spes ipse suas animo capit, aurea fingens
Omnia. Gaudenti mensas posuêre ministri
Exstructas dapibus, nec tostæ frugis egentes.
Tum verò, sive ille suâ Cerealia dextrâ
Munera contigerat, Cerealia dona rigebant.
Sive dapes avido convellere dente parabat,
Lamina fulva dapes admoto dente nitebant.
Miscuerat puris auctorem muneris undis,
Fusile per rictos aurum fluitare videres.
Attonitus novitate mali, divesque, miserque
Effugere optat opes; et, quæ modò voverat, odit.
Copia nulla famem relevat: sitis arida guttur
Urit, et inviso meritus torquetur ab auro.
Ad cœlumque manus, et splendida brachia tollens,
Da veniam, Lenæe pater; peccavimus, inquit:
Sed miserere, precor, speciosoque eripe damno.
Mite Deûm numen Bacchus peccâsse fatentem
Restituit, pactamque fidem data munera solvit.
Neve malè optato maneas circumlitus auro,
Vade, ait, ad magnis vicinum Sardibus amnem:
Perque jugum montis labentibus obvius undis
Carpe viam; donec venias ad fluminis ortus.
Spumiferoque tuum fonti, quà plurimus exit,
Subde caput: corpusque simul, simùl elue crimen.
Rex jussæ succedit aquæ: vis aurea tinxit
Flumen, et humano de corpore cessit in amnem.
Nunc quoque jam veteris percepto semine venæ
Arva rigent, auro madidis pallentia glebis.
IV. Ille perosus opes, silvas et rura colebat,
Panaque montanis habitantem semper in antris.
Pingue sed ingenium mansit: nocituraque, ut antè
Rursus erant domino stolidæ præcordia mentis.
Nam freta prospiciens latè riget arduus altò

NOTÆ.

118. *Aurea.*] Aqua hæc igitur erat instar aurei illius imbris

122. *Rigebant.*] Quia in aurum mutabantur.

125. *Auctorem muneris.*] *Bacchum*, per quem vinum intelligitur.

127. *Miser.*] Quia auro frui non posset.

132. *Lenæe.*] *Bacche:* nam id illi apud Græcos à torculare datum nomen.

135. *Fidem data munera.*] Elegans appositio, *Heins.*

137. *Sardibus.*] Sardes urbs Lydiæ, Crœsi regia, quam Pactolus præterfluebat.

147. *Panaque.*] Pan pastorum Deus, semicaper et cornatus, de quo Metam. 1.

Tmolus

Tmolus in ascensu : clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypæpis.
Pan ibi dum teneris jactat sua carmina Nymphis,
Et leve ceratâ modulatur arundine carmen ;
Ausus Apollineos præ se contemnere cantus,
Judice sub Tmolo certamen venit ad impar.
Monte suo senior judex consedit ; et aures
Liberat arboribus. Quercu coma cœrula tantùm
Cingitur ; et pendent circum cava tempora glandes.
Isque Deum pecoris spectans. In judice dixit,
Nulla mora est. Calamis agrestibus insonat ille ;
Barbaricoque Midan (aderat nam fortè canenti)
Carmine delinit. Post hunc sacer ora retorsit
Tmolus ad os Phœbi : vultum sua silva secuta est.
Ille caput flavum lauro Parnasside vinctus
Verrit humum Tyrio saturatâ murice pallâ :
Instructamque fidem gemmis et dentibus Indis
Sustinet â læva ; tenuit manus altera plectrum.
Artificis status ipse fuit. Tum stamina docto
Pollice sollicitât : quorum dulcedine captus
Pana jubet Tmolus citharæ submittere cannas.
Judicium sanctique placet sententia montis
Omnibus. Arguitur tamen, atque injusta vocatur
Unius sermone Midæ. Nec Delius aures
Humanam stolidas patitur retinere figuram ;
Sed trahit in spatium. Villisque albentibus implet ;
Instabilesque imo facit : et dat posse moveri.
Cætera sunt hominis : partem damnatur in unam :
Induiturque aures lentè gradientis aselli.

prospiciens maria, et porrectus colle duplici hinc terminatur Sardibus, illinc exiguis Hypæpis. Dum Pan ibi gloriosè commendat suos versus mollibus Nymphis, et canit tenuem cantilenam fistulâ cerâ compactâ, non veritus est spernere carmina Apollinea præ suis : descendit ad iniquum certamen Tmolo arbitro. Arbiter ætate provectior sedit super suo monte, et removet arbores ab auribus : Capilli cærulei tantùm sunt redimiti quercu, et glandes pendent circum depressa tempora. Isque intuens Deum pecoris, Nulla, inquit, est cunctatio in arbitro. Ille sonum inspirat arundinibus campestribus, atque demulcet Midæ aures, (nam forte præsens erat cantanti) cantu inculto. Post hunc Tmolus sacer convertit vultus ad ora Apollinis, sua silva secuta est vultus. Ille habens caput aureum redimitum lauro ex Parnasso petitâ radit terram pallâ imbutâ murice Tyrio : atque tenet à sinistrâ citharam decoram gemmis et ebore : manus altera tractavit plectrum. Illa fuit positura artificis. Tum tangit chordas perito pollice ; quarum suavitate delinitus Tmolus, Pan cogitur subjicere fistulam suam Apollinis *lyræ ; atque judicium et arbitrium sancti montis probatur omnibus. Improbatur tamen, et dicitur iniquum oratione solius Midæ, ergo Delius prohibet aures fatuas servare formam humanam ; sed amplas facit, atque implet pilis albis ; et reddidit mobiles ab infimâ parte, et facit ut possint agitari. Reliqua sunt hominis : punitus in uno membro, et oneratur auribus asini tardè incedentis.*

NOTÆ.

152. *Hypæpis.*] Hypæpæ, seu Hypæpa, fuit urbs Lydiæ Veneri sacra.

156. *Tmolo.*] Deo montis Tmoli. Nam montibus sua fuerunt numina æquè ac fontibus.

157. *Liberat.*] Ab auribus removet : vel aures removet ab arboribus, quibus cingebatur, quò commodius audiat litigatores.

165. *Parnasside.*] Ex Parnasso, Apollini sacro monte decerptâ.

166. *Saturatâ.*] Dibapham, seu bis tinctam purpuram intelligit ; quam preciosissimam Tyro Phœniciæ urbe peti jam sæpe diximus.

171. *Cannas.*] Ex quibus constabat victi Dei sistula.

174. *Delius.*] Apollo in Delo natus.

175. *Stolidas.*] Hæc Midæ aurium metamorphosis, vel ex earum naturali proceritate, vel ex eo quòd hinc inde et ubique Corycæos haberet omnia subauscultantes, quæ sibi referrent, nata videtur. Cæterùm appositissimè eâ parte multatus Midas, quâ deliquerat.

V. Ille quidem celat, turpique onerata pudore
Tempora purpureis tentat velare tiaris.
Sed, solitus longos ferro resecare capillos,
Viderat hoc famulus. Qui, cùm nec prodere visum
Dedecus auderet, cupiens efferre sub auras,
Nec posset reticere tamen, secedit; humumque
Effodit: et, domini quales aspexerit aures,
Voce refert parvâ; terræque immurmurat haustæ;
Indiciumque suæ vocis tellure regestâ
Obruit; et scrobibus tacitus discedit opertis.
Crebar arundinibus tremulis ibi surgere lucus
Cœpii; et, ut primùm pleno maturuit anno,
Prodidit agricolam. Leni nam motus ab Austro
Obruta verba refert; dominique coarguit aures.
VI. Ultis abit Tmolo; liquidumque per aëra vectus
Angustum citra pontum Nepheleïdos Helles
Laomedonteïs Latoïus adstitit arvis.
Dextera Sigæi, Rhœtæi læva profundi
Ara Panomphæo vetus est sacrata Tonanti.
Inde novæ primùm moliri mœnià Trojæ
Laomedonta videt; susceptaque magna labore
Crescele difficili; nec opes exposcere parvas.
Cumque tridentigero tumidi genitore profundi
Mortalem induitur formam; Phrygioque tyranno
Ædificant muros, pacto pro mœnibus auro.
Stabat opus: pretium rex inficiatur; et addit

V. *Ille quidem occultat caput, atque conatur tegere tiaris purpureis tempora gravata pudendo probo. Ast servus ejus, qui consueverat ferro tondere prolixos crines, istud spectuverat: qui cùm veretur propalare spectatum probrum, cupiens illud in publicum proferre: neque tamen posset silentio premere seorsum abit, et eruit terram et narrat exiguo sono quales viderit aures domini, et immurmurat terræ erutæ: atque regit indicium suæ vocis terrâ iterum congestâ, et fossis tectis, silens abit. Silva spissa mobilibus cannis ubi cæpit crescere; atque, ubi primùm maturuit exacto anno indicavit cum qui terram effoderat: namque agitata à miti Noto reddit voces defossas, et culpat aures domini.*

VI. *Latoïus postquam ultus esset Midam, discedit à Tmolo, atque sustentatus aëre fluido substitit citra angustum mare Helles Nepheleïdos in campis Laomedonteis. Vetus est altare dicatum Jovi Panomphæo inter* promontorium *Sigæum à dextrâ, et altum Rhætæum à sinistrâ. Inde aspicit Laomedontem primùm statuentem muros novæ Trojæ: atque* videt *magna incæpta tolli labore immenso; neque requirere exiguas divitias. Atque assumit figuram humanam cum rege tridentifero turgidi maris: et struunt mœnia regi Phrygio, auro promisso pro muris. Opus absolutum erat: tyrannus recusat mercedem, atque cumulat*

NOTÆ.

192. *Agricolam.*] Tonsorem, et simul Midam. quem ille asini aures habere terræ immurmuraverat.

193. *Obruta verba.*] Sc. *Rex Midas aures asini habet.*

194. *Ultus.*] Apollo, qui Midæ aures protraxerat.

195. *Helles.*] Quæ Athamantis et Nepheles fuit filia, Phryxi soror, quocum novercæ insidias fugiens in mare decidit, quod ab eâ Hellespontus dictus est.

196. *Laomedonteïs.*] Quæ Laomedontis erant Trojanorum regis.

Ib. *Latoïus.*] Apollo Latonæ filius.

197. *Sigæi.*] Sigæum et Rhœtæum notissima sunt Trojæ promontoria, inter quæ Ara Jovi Panomphæo fuerat erecta.

198. *Panomphæo.*] Id est, Eustathio interprete, qui omnium voces audiat, vel omnium voce collatur; ex παν et ὀμφη.

202. *Tridentigero.*] Neptuno, cujus insigne tridens.

203. *Phrygio.*] Qui Phrygiæ minori, quæ et Troas dicitur, imperavit.

204. *Ædificant.*] Herodotus scribit. Laomedontem templa Apollinis et Neptuni depeculatum, thesauros Deorum sacris dicatos, ad extruenda Trojæ mœnia convertisse. Quamvis verò similius est, lutea vel etiam lateritia mœnia, aquâ Neptuniâ primum mista, Phœbæâ deinde face aruisse.

Perfidiæ

Perfidiæ cumulum falsis perjuria verbis.
Non impunè feres, rector maris inquit : et omnes
Inclinavit aquas ad avaræ littora Trojæ.
Inque freti formam terras convertit ; opesque
Abstulit agricolis ; et fluctibus obruit arva.
Pœna neque hæc satìs est : Regis quoque filia monstro
Poscitur æquoreo. Quam dura ad saxa revinctam
Vindicat Alcides ; promissaque munera doctos
Poscit equos : tantique operis mercede negatâ
Bis perjura capit superatæ mœnia Trojæ.
Nec pars militiæ Telamon sine honore recessit :
Hesioneque datâ potitur. Nam conjuge Peleus
Clarus erat Divâ. Nec avi magìs ille superbit
Nomine, quàm soceri. Siquidem Jovis esse nepoti
Contigit haud uni : conjux Dea contigit uni.
VII. Namque senex Thetidi Proteus, Dea, dixerat, undæ,
Concipe : mater eris juveni, qui fortibus actis
Acta patris vincet ; majorque vocabitur illo.
Ergo ne quicquam mundus Jove majus haberet
Quamvis haud tepidos sub pectore senserat ignes ;
Jupiter æquoreæ Thetidis connubia vitat :
In suaque Æaciden succedere vota nepotem
Jussit ; et amplexus in virginis ire marinæ.
Est sinus Hæmoniæ curvos falcatus in arcus :
Brachia procurrunt ; ubi si foret altior unda,
Portus erat : summis inductum est æquor arenis.

perfidiam fictis vocibus et perjurio. Non discedes inultus, inquit moderator æquoris : atque impulit omnes aquas ad littora sordidæ Trojæ. Et mutat solum in speciem æquoris, et rapuit divitias colonis : et opprimit campos undis. Neque hæc vindicta satìs est, filia etiam tyranni petitur ceto marino. Quam rupi rigidæ alligatam Hercules liberat ; atque petit equos pactos quos illi *mercedis loco promiserat* Laomedon ; *et præmio negato tanti operis, potitur muris Trojæ victæ bis perjuræ. Neque Telamon unus ex exercitu abiît sine gloriâ : et fruitur Hesione* ab Hercule *traditâ. Nam Peleus inclytus erat Deâ uxore : neque ille magìs gloriatur nomine avi quàm soceri : siquidem non soli* Peleo *evenit esse nepoti Jovis. Dea uxor evenit soli.*

VII. *Namque senex Proteus dixerat Thetidi, ô Dea æquoris, concipe ; eris genitrix juvenis, qui superabit facinora patris strenuis facinoribus : et dicetur major illo. Adeòque ne mundus quicquam haberet majus Jove, quanquam Jupiter corde arsisset flammâ violentâ fugit conjugium Thetidis marinæ, et imperavit Æacidem nepotem suum succedere suis votis. et venire in amplexus puellæ æquoreæ. Est sinus in Thessaliâ curvis flexibus arcuatus in similitudinem fulcis : eminentia* promontoria in mare *protenduntur ; ubi si fluctus essent tumidiores, erat portus : mare est extensum super extremis arenis.*

NOTÆ.

211. *Filia.*] Hesione est.

214. *Equos.*] Quos quidem ex Solis equorum progenie esse dicebant.

215. *Bis.*] In Deos, Neptunum viz. et Apollinem primò, deinde in Herculem.

216. *Sine honore.*] Huic namque Æaci filio, Hercules Hesionem, ob rem præclarissimè gestam præmii loco dedit: ex quâ Ajacem et Teucrum suscepit.

217. *Peleus.*] Qui Telamonis frater, Jovisque nepos. Thetidi, Nerei et Doridis filiæ, matrimonio est conjunctus.

219. *Soceri.*] Nerei, Oceani et Tethyos fili, vatis Deique antiquissimi.

221. *Proteus.*] Deus marinus fuit, Neptuni filius. Phocarum seu vitulorum marinorum pastor.

225. *Haud tepidos.*] Nam Thetidis amore Jupiter vehementer correptus fuerat.

226. *Vitat.*] Jovi, inquit Fulgentius, qui ignis est, cum Thetide, i. e. aquâ, coire non licet.

227. *Nepotem.*] Peleum Æaci filium, quem quidem Æacum Jupiter ex Æginâ Asopi filiâ suscepit.

229. *Hæmoniæ.*] Thessaliæ.

Littus

Littus habet solidum, quod nec vestigia servet,
Nec remoretur iter ; nec opertum pendeat algâ.
Myrtea silva subest bicoloribus obsita baccis.
Est specus in medio ; naturâ factus, an arte,
Ambiguum ; magìs arte tamen : quò sæpe venire
Frænato delphine sedens, Theti, nuda solebas.
Illîc te Peleus, ut somno vincta jacebas,
Occupat : et quoniam precibus tentata repugnas,
Vim parat. innectens ambobus colla lacertis.
Quòd nisi venisses variatis sæpe figuris
Ad solitas artes ; auso foret ille potitus.
Sed modò tu volucris volucrem tamen ille tenebat ;
Nunc gravis arbor eras ; hærebat in arbore Peleus.
Tertia forma fuit maculosæ tigridis : illâ
Territus Æacides à corpore brachia solvit.
Inde Deos pelagi, vino super æquora fuso,
Et pecoris fibris, et fumo thuris adorat :
Donec Carpathius medio de gurgite vates,
Æacide, dixit thalamis potiere petitis.
Tu modo, cum gelido sopita quiescet in antro,
Ignaram laqueis vincloque innecte tenaci.
Nec te decipiat centum mentita figuras :
Sed preme quicquid erit : dum, quod fuit antè, reformet.
Dixerat hæc Proteus : et condidit æquore vultum ;
Admisitque suos in verba novissima fluctus.
Pronus erat Titan, inclinatoque tenebat
Hesperium temone fretum : cùm pulchra relicto
Nereïs ingreditur consueta cubilia ponto.

Habet littus firmum, quod neque accipiat pedum signa, neque impediat incessum, neque sit molliter tectum algâ. Silva Myrtea illud cingit consita baccis bicoloribus. Est antrum in medio : dubium paratumne arte an naturâ, magìs arte tamen : quò sæpe venire consueveras nuda, Theti, vecta delphino frænato. Peleus illîc te invadit cùm strata esses, et sopore devincta : et quoniam precibus delinita recusas, vim intentat, complectens colla ambobus brachiis. Quod nisi confugisses ad consuetas artes formis sæpe mutatis, ille concubitu appetito potitus esset. Verùm tu nunc avis ; (tamen ille premebat avem) nunc magna eras arbor : Peleus tenebat arborem. Tertia figura fuit tigridis maculatæ : Æacides illâ tremefactus tollit lacertos à corpore. Tum sacrum facit Diîs maris, mero sparso super maia, et fibris pecudum, et fumo thuris : donec vates Carpathius dixit de mediâ abysso. Æacide, frueris optatis thalamis. Tu tantùm, cùm illa dormiens jacebit in speluncâ frigidâ, liguto nesciam funibus, et firmis vinculis. Neque te fallat mutatu in mille formas : sed urge quicquid erit, donec restituit priùs se in eam formam, quam primò vidisti eam habuisse. Proteus hec fatus erat : et abdidit faciem in mari ; et recipit se in suas undas statim post verba ultima. Sol vergebat ad occasum, et tenebat mare occiduum curru prono, cùm formosa Nereïs ; (Thetis Nereī filia) *mari deserto, subit lectos solitos.*

NOTÆ.

233. *Pendeat.*] Pendere videtur littus cùm algâ opertum est, quæ pedibus cedit.

238. *Vincta.*] Rectiùs quàm *Victa*. Sic enim passim loquuntur poëtæ, et somnus Δεσμὸς Græcis dicitur. Sic Orpheus Hymno in somnum ; Σώματα δεσμεύων : &c.

247. *Vino.*] Sicut Diîs aliis in arâ, mensâ, foco, aut terrâ libatum est. Sic Virgil.

——— *Extaque salsos*
Projiciam in fluctus, et vina liquentia fundam.

248. *Pecoris fibris.*] Sacrificiis nempe marinorum Deorum favorem sibi conciliare studuit.

249. *Carpathius.*] Proteus est, qui in Carpathio mari, à Carpatho insulâ dicto, habitat : de quo Virg. Geo g. 4.

Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates
Cæruleus Proteus.

252. *Vinclo.*] Ad imitationem Homerici Proteï, a Menelao constricti. Odyss. δ.

258. *Fretum.*] Atlanticum mare, in quod condi videtur sol vespertinus.

Vix bene virgineos Peleus invaserat artus ;
Illa novat formas ; donec sua membra teneri
Sentit : et in partes diversas brachia tendi.
Tum demùm ingemuit : Neque, ait, sine numine vincis :
Exhibita estque Thetis. Confessam amplectitur heros,
Et potitur votis : ingentique implet Achille.
VIII. Felix et nato, felix et conjuge Peleus ;
Et cui, si demas jugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant. Fraterno sanguine sontem,
Expulsumque domo patriâ Trachinia tellus
Accipit : Hîc regnum sine vi, sine cæde, tenebat
Lucifero genitore satus, patriumque nitorem
Ore ferens Ceyx ; illo qui tempore mœstus,
Dissimilisque sui, fratrem lugebat ademtum.
Quò postquam Æacides fessus curâque, viâque
Venit ; et intravit paucis comitantibus urbem ;
Quosque greges pecorum, quæ secum armenta trahebat,
Haud procul à muris sub opacâ valle reliquit ;
Copia cùm facta est adeundi prima tyranni,
Velamenta manu prætendens supplice, qui sit,
Quoque satis, memorat. Tantùm sua crimina celat.
Mentitusque fugæ causam, petit urbe vel agro
Se juvet. Hunc contrâ placido Trachinius ore
Talibus alloquitur : Mediæ quoque commoda plebi

Vix Peleus bene occupaverat membra virginea, illa mutat figuras, donec sentit suos artus esse ligatos, et lacertos in partes varias esse porrectos. Tum demum ingemuit : Neque, inquit, es fortior sine Dei auxilio : atque cùm reddita erat ad formam, fuit Thetis. Heros amplectitur confessam, et fruitur desiderio, et gravidam fecit magno Achille.

VIII. *Peleus et beatus filio, et beatus uxore ; et cui, si tollas flagitium Phoci mactati, omnia bene cesserant. Terra Trachinia excipit reum necis fraternæ, atque exulem domo patriâ : Ceyx genitus patre Phosphoro, atque vultu referens splendorem paternum, hîc habebat imperium sine vi, sine cæde : qui eo tempore tristis, atque sibi dispar flebat fratrem sublatum. Quò postquam Æacides lassus solicitudine et itinere accessit, atque subiit urbem paucis stipantibus, et relictis gregibus pecudum, et armentis quæ secum ducebat non longè à mœnibus in obscurâ valle, cùm primùm datus est locus conveniendi regis, porrigens velamina manu supplici, quis sit refert, et quo* patre *genitus : tantum obticet sua flagitia : atque fingens causam exilii poscit ut sibi auxilium præbeat urbis vel agri. Trachinus* Ceyx *huic vicissim respondet leni vultu : infimæ populo etiam bona*

NOTÆ.

260. *Peleus.*] Peleus, inquit Fulgentius, est Πηλὸς lutum, terra, i. e. caro : Thetis aqua. i. e. humor ; Jupiter qui utraque gignit, et conjungit, est ignis, i. e. anima. Hinc natus Achilles, i. e. homo perfectus.

267. *Phoci.*] Quem Æaci filium fuisse lib. 7. vidimus : atque adeò, quanquam aliâ matre, Psamathe nimirum Nerei filia, Pelei fratrem esse constat. Sævus fuit ; quamobrém disco per quinquertii ludum à Peleo, matri suæ gratificato, occisus.

269. *Trachinia.*] Thessaliæ regio, in qua urbs Trachin ab Hercule condita, infrâ v. 627. Apollodorus tamen lib. 3. refert, Peleum non Trachin sed Phthiam exulatum pervenisse.

271. *Nitorem.*] Luciferi enim stella valdè clara et radians.

273. *Dissimilis.*] Nam præ se antea animi quandam hilaritatem ferre consueverat ; at nunc mœstus.

Ib. *Fratrem*] Dædalionem hominem violentem, in accipitrem mutatum, cujus mox fata poëta enarrabit.

279. *Velamenta.*] Pacem aut veniam petentes præferebant Oleæ ramos, laneis vittis obvolutos, qui repræsentarent manus vinctas et se dentes.

280. *Crimina.*] Phoci fratris cædem.

283. *Mediæ.*] Ut multò magis Peleo ejusque comitibus Ceycis regnum patere intelligatur.

Nostra

Nostra patent, Peleu; nec inhospita regna tenemus.
Adjicis huic animo momenta potentia clarum
Nomen, avumque Jovem. Nec tempora perde precando:
Quod petis, omne feres. Tuaque hæc pro parte videto,
Qualiacunque vides. Utinam meliora videres!
Et flebat. Moveat quæ tantos causa dolores,
Peleusque, comitesque rogant. Quibus ille profatur:
Forsitan hanc volucrem, rapto quæ vivit, et omnes
Terret aves, semper pennas habuisse putetis
Vir fuit: et tanta est animi constantia quantùm
Acer erat, belloque ferox, ad vimque paratus,
Nomine Dædalion; illo genitore creatus
Qui vocat Auroram, cœloque novissimus exit.
Culta mihi pax est; pacis mihi cura tenendæ,
Conjugiique fuit; fratri fera bella placebant.
Illius virtus reges, gentesque subegit,
Quæ nunc Thisbeas agitat mutata columbas.
Nata erat huic Chione: quæ dotatissima formâ
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.
Fortè revertentes Phœbus, Maïâque creatus,
Ille suis Delphis, hic vertice Cyllenæo,
Vidêre hanc pariter, pariter traxêre calorem.
Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo;
Non tulit ille moras: virgâque movente soporem
Virginis os tangit. Tactu jacet illa potenti;

nostra concessa sunt, Peleu neque possidemus imperium barbarum. Addis huic nostræ voluntati validas rationes, nomen illustre, et Jovem avum: neque abutere tempore orando; habebis quodcumque poscis: atque credas hæc qualiacunque cernis tua esse pro parte: utinam potiora cerneres: Atque lachrymabatur. Peleus et socii exquirunt quæ causa cieat tantos mærores. Quibus ille respondet: Fortè existimetis hanc avem quæ vescitur prædâ, et persequitur omnes aves, semper tectam fuisse plumis. Homo fuit, nomine Dædalion, et tantùm est mentis robur quantùm sævus erat, et bello acer, atque expeditus ad cædem, genitus illo patre qui præcedit Auroram, et ultimus egreditur cælo. Ego pacem amavi, solicitus mihi ipsi pacis servandæ atque connubii: crudelia bella grata erant fratri. Illius virtus vicit reges et nationes, quæ nunc transformata vexat columbas Thisbeas. Filia et fuit Chione: quæ cum esset pulcherrima placuit mille rivalibus, viro matûra quatuordecim annis. Fortè Apollo, et filius Maiæ redeuntes, ille suis Delphis, hic cacumine Cyllenes, hanc simul adspexerunt, simul amore correpti sunt. Apollo producit spem Veneris in tempus noctis; ille non passus est cunctationem, atque tangit os puellæ baculo inducente somnum. Illa sternitur tactu potenti;

NOTÆ.

285. *Huic animo.*] Nostro animo per se benigno et liberali.

291. *Volucrem.*] De accipitre loquitur, in quem Ceycis frater Dædalion mutatus.

296. *Qui vocat.*] Periphrasis est Luciferi, qui, appropinquante Aurorâ, quam vocare videtur, *cæli statione novissimus exit*, ut ait noster lib. 2. v. 115. Utpote sphærâ terræ propiore vectus.

300. *Thisbeas.*] Thisbe est urbs Bœotiæ, à Thisbe Asopi filiâ cognominata, columbis abundans, unde Thisbeus. Hic autem per synecdochen pro quibusvis columbis.

Ib. *Mutata.*] In accipitrem mutatum Dædalionem Ceycis fratrem diximus.

303. *Maïæ.*] Mercurius est Jovis, ex Maia Atalante satâ, filius.

304. *Delphis.*] Urbs ad Parnassi radices sita, Apollinis oraculo clarissima.

Ib. *Cyllenæo.*] Cyllene Arcadiæ monte, in quo Mercurius natus dicitur.

305. *Traxêre calorem.*] Chionen ambo unà amare cœperunt.

307. *Virgâque.*] Alata ea fuit, duobusque implicata serpentibus, quam *Caduceum* vocitârunt.

Vimque

Vimque Dei patitur. Nox cœlum sparserat astris ;
Phœbus anum simulat ; præceptaque gaudia sumit.
Ut sua maturus complevit tempora venter :
Alipedis de stirpe Dei versuta propago
Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne :
Qui facere assuêrat, patriæ non degener artis,
Candida de nigris, et de candentibus atra.
Nascitur è Phœbo (namque est enixa gemellos)
Carmine vocali clarus, citharâque Philammon.
Quid peperisse duos, et Dîis placuisse duobus ;
Et forti genitore, et progenitore Tonanti
Esse satam prodest ? an obest quoque gloria multis ?
Obfuit huic certè. Quæ se præferre Dianæ
Substinuit ; faciemque Deæ culpavit. At illi
Ira ferox mota est : Factisque placebimus, inquit.
Nec mora : curvavit cornu ; nervoque sagittam
Impulit ; et meritam trajecit arundine linguam.
Lingua tacet : nec vox tentataque verba sequuntur :
Conantemque loqui cum sanguine vita reliquit.
Quem (misera ô pietas !) ego tum patruoque dolorem
Corde tuli, fratrique pio solatia dixi.
Quæ pater haud aliter, quàm cautes murmura ponti,
Accipit : et natum delamentatur ademtam.
Ut verò ardentem vidit ; quater impetús illi
In medios fuit ire rogos, quater inde repulsus
Concita membra fugæ mandat : similisque juvenco

et violatur à Deo. Nox sparserat cælum sideribus. Apollo fingit se anum, atque capit gaudia precepta. Postquam uterus maturus absolvit sua tempora, Autolycus, nascitur proles astuta de stirpe Dei alipedis, versutus ad omne furtum, qui, non alienus ab arte paternâ, solitus erat vertere alba in atra, atque atra in alba. Philammon insignis carmine sonoro, atque lyrâ, nascitur ex Apolline. (Namque emisit geminos.) Quid juvat genuisse duos, et gratum fuisse duobus Dîis, et esse genitum strenuo parte, et avo Jove? An etiam gloria multis nocet? Nocuit certè huic; quæ non verita est se anteponere Dianæ ; atque reprehendit vultus Deæ. At illa incensa est irâ crudeli : atque inquit, Placebimus factis. Nec mora, sinuavit arcum, atque emisit sagittam nervo, et transfixit calamo linguam meritam. Lingua silet ; neque vox, neque verba, quæ emittere *conabatur* Chione, *sequuntur ; et vita et sanguis destituit nitentem loqui. Quem dolorem (ô infelix pietas !) ego tum passus sum animo patruo et consolationes obtuli pio fratri. Quas pater non secùs audit quàm rupes* audiunt *strepitum maris : atque usque valdè lamentatur filiam sublatam. Cùm verò adspexit eum flagrantem, quater ille conatus est sese immittere in medios rogi* ignes ; *quater inde prohibitus in fugam vertit celeres pedes : atque similis juvenco*

NOTÆ.

410. *Anum.*] Similiter lib. 6. 26. *Pallas anum simulat falsoque ad tempora canos Addit*, &c.

Ib. *Præcepta.*] Hoc est vel *priùs capta* à Mercurio, vel *gaudia præcepta* sunt, quæ Apollo *priùs* animo *conceperat ;* quippe ver. 306. poëte ait :

Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo.

312. *Alipedis.*] Mercurii, cujus talaria ideo alata finguntur, quòd omnium planetarum sit velocissimus.

314. *Patria.*] Patris Mercurii, qui Deus furacissimus. Κακῦ κόρακος κακὸν ᾠόν.

317. *Philammon.*] Huic, ut et fratri alium alii patrem assignavêre.

319. *Progenitore.*] *Jove*, qui Luciferi pater Dædalionis avus, Chiones fuit proavus, quanquam progenitorem, seu avum, licentiâ familiari dixit poëta.

323. *Factisque.*] Sarcasmus est, ac si Diana irata diceret, *Si non formâ, certe factis placebo.*

328. *Patruo.*] Id est, *sorti vel duro*, ut exponit Heinsius, Sic Horatius ait, *Ne sis patrus mihi.*

329. *Dixi.*] Flentem eum suprà vidimus, cùm primo Peleum est alloquutus.

Spicula

Spicula crabronum pressâ cervice gerenti
Quà via nulla, ruit. Jam tum mihi currere visus
Plus homine est: alasque pedes sumsisse putares.
Effugit ergo omnes; veloxque cupidine leti
Vertice Parnassi potitur. Miseratus Apollo,
Cùm se Dædalion saxo misisset ab alto,
Fecit avem, et subitis pendentem sustulit alis;
Oraque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
Virtutem antiquam, majores corpore vires.
Et nunc accipiter, nulli satìs æquus, in omnes
Sævit aves; aliisque dolens fit causa dolendi.
IX. Quæ dum Lucifero genitus miracula narrat
De consorte suo; cursu festinus anhelo
Advolat armenti custos Phocæus Anetor.
Heu Peleu, Peleu, magnæ tibi nuncius adsum
Cladis, ait! quòdcunque ferat, jubet edere Peleus:
Pendet, et ipse metu trepidat Trachinius heros.
Ille refert: Fessos ad littora curva juvencos
Appuleram, medio cùm sol altissimus orbe
Tantùm respiceret, quantùm superesse videret.
Parsque boum fulvis genua inclinârat arenis,
Latarumque jacens campos spectabat aquarum:
Pars gradibus tardis illùc errabat et illùc:
Nant alii, celsoque exstant super æquora collo.
Templa mari subsunt, nec marmore clara, nec auro;
Sed trabibus densis, lucoque umbrosa vetusto.
Nereïdes, Nereusque tenent. Hos navita templi
Edidit esse Deos, dum retia littore siccat.
Juncta palus huic est densis obsessa salictis,
Quâm restagnantis fecit maris unda paludem.
Inde fragore gravi strepitans loca proxima terret
Bellua vasta lupus, silvisque palustribus exit,

ferenti cervice onustâ aculeos vesparum, qua nullum ferè est iter, prorumpit. Jam tum mihi visus est currere plùs quàm homo possit; atque crederes pedes induisse alas. Adeòque sese subtraxit omnibus; et celer mortis desiderio, pervenit ad cacumen Parnassi. Cùm Dædalion se dedisset præcipitem ab excelsâ rupe, Apollo miseratus mutavit in accipitrem, et levavit cadentem alis subitò natis; atque rostrum aduncum fecit, adjecit uncos hamatos unguibus præbuit quidem fortitudinem pristinam, vires verò ampliores quàm ut illi tam parvo corpori convenirent. Atque nunc accipiter nulli non inimicus feritatem exercet in omnes; et dolens est causa dolendi aliis.

IX. *Quæ monstra dum filius Phosphori refert de suo fratre; Anetor Phocæus pastor armenti festino cursu anhelans adcurrit. Heu Peleu, Peleu, inquit, hìc sum tibi nuncius magni damni! Peleus hortatur aperire quodcunque habeat. Ipse heros Trachinius solicitus est et tremit ex timore. Ille narrat: Egeram tauros lassos ad obliqua littora, cùm sol excelsissimus medio orbe, tantùm retro cerneret, quantùm videret superesse. Atque pars juvencorum genua flexerat in flavis arenis, et recubans prospiciebat æquor vastarum aquarum: pars huc et illuc vagabatur lentis passibus: alii natant, et eminent aliis cervicibus super aquas. Templum adjacet mari, neque marmore insigne, neque auro; sed opacum spissis arboribus et antiquo luco. Nereïdibus et Nereo sacrum. Nauta qui siccat retia in littore dixit hos esse Deos templi. Palus consita spissis salictis est huic proxima, quam aqua maris æstuantis fecit. Hìc lupus ingens fera, cujus fauces, fulminis instar, omnia proterentes infectæ erant spumis et crasso tabo;*

NOTÆ.

347. *Consorte.*] Dædalione fratre.

348. *Phocæus.*] Ex Phocide Achaiæ regiunculâ oriundus.

352. *Littora.*] Aquatum, aut ad refrigeratum.

353. *Medio cùm.*] Periphrasis est meridei. Sic. lib. 3.

Jamque dies medius rerum contraxerat umbras.
Et Sol ex æquo metâ distabat utrâque.

356. *Campos aquarum.*] Uti campus maris dicitur, sic et æquor soli, ut Juvenal, de equo —Qui fervet in *æquore* primus.

363. *Palus.*] Locum luporum latebris accommodatissimum describit.

Oblitus et spumis et spisso sanguine rictus
Fulmineos ; rubrâ suffusus lumina flammâ.
Qui, quanquam sævit pariter rabieque, fameque,
Acrior est rabie, neque enim jejunia curat
Cæde boum, diramque famem satiare, sed omne.
Vulnerat armentum, sternitque hostiliter omne.
Pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
Dum defensamus, leto est data. Sanguine littus
Undaque prima rubent, demugitæque paludes.
Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit.
Dum superest aliquid, cuncti coëamus, et arma,
Arma capessamus, conjunctaque tela feramus.
Dixerat agrestis. Nec Pelea damna movebant:
Sed memor admissi Nereïda colligit orbam
Damna sui inferias extincto mittere Phoco.
Induere arma viros, violentaque sumere tela
Rex jubet Oetæus ; cum queis simul ipse parabat
Ire. Sed Halcyone conjux excita tumultu
Prosilit, et, nondum totos ornata capillos,
Disjicit hos ipsos : colloque infusa mariti,
Mittat ut auxilium sine se, verbisque precatur,
Et lachrymis ; animasque duas ut servet in unâ.
Æacides illi, pulchros, regina, piosque,
Pone metus : plena est promissi gratia vestri.
Non placet arma mihi contra nova monstra moveri.
Numen adorandum pelagi est. Erat ardua turris ;
Arce focus summâ ; fessis loca grata carinis.
Adscendunt illùc, stratosque in littore tauros
Cum gemitu aspiciunt, vastatoremque cruento

atque *oculi erant pleni rutilante igne, erumpit silvis palustribus cum ingenti strepitu. atque frendens terrorem incutit locis proximis. Qui licet simul furit propter famem atque rabiem, vehementior est tamen propter rabiem. Neque enim intendit explere jejunia et acrem famem morte taurorum, sed mactat totum armentum, et poterit hostiliter. Pars etiam nostrûm vulnerata letali morsu dum conamur arcere, interfecta est. Littus et prima aqua, et paludes mugitu* boum *repletæ rubent sanguine. Sed cunctatio est perniciosa, neque res sinit hæsitare. Quamdiu aliquid restat, omnes conveniamus, et arma. arma induamus, et feramus jacula socia. Rusticus absolverat. Neque clades tangebat Peleum : Verùm recordans facinoris patrati, ratiocinatur Nereïdem filio privatam mittere Phoco mactato inferias ex suis dispendiis. Rex Oetæus imperat viros sumere arma, et capere sæva missilia ; cum quibus ipse volebat proficisci. Sed uxor Halcyone evocata strepitu, prorumpit* ex Gynæceo, *et nondum compositos habens omnes capillos disturbat hos ipsos, atque projecta in collum conjugis, orat voce atque lachrymis ut mittat auxilium, et ipse non proficiscatur, sed* ut præsens *tueatur duas animas in unâ. Æacides illi* dixit, *Omitte, regina, honestos et pios timores : gratia vestri promissa est integra. Mihi non est animus arma parare adversus nova monstra. Nympha maris est adoranda. Erat turris excelsa* atque *focus* in *supremâ arce : loca jucunda navibus fatigatis. Illùc scandunt, et vident cum dolore boves mactatos in littore, atque populatorem sanguinolento*

NOTÆ.

368. *Fulmineos.*] Sic sæpe de apri dentibus noster, ut Lib. 8. 289. et Lib. 550, quod ardenti afflatu sint rictus, et omnia proterant instar fulminis.

380. *Sec memor.*] Conscius sibi parricidii Peleus suspicatur Psamathen, Nereï filiam, quæ in templo illo colebatur, sibi infensam, boum cæde filio suo Phoco inferias referre velle ; reprimit ergo se suosque ab armis et vindictâ, atque ad placandum numen se convertit.

381. *Damni sui.*] Id est *cædem boum. Sui* pro *suâ*.

383. *Rex Oetæus.*] Ceyx rex Trachinis, quam urbem Hercules sub Oetâ monte condidit.

388. *Unâ.*] Halcyones vitam à Ceycis vitâ pependisse exitus declarat : illo enim in mari submerso, ipsa quoque dolore vitam finit.

389. *Pulchros.*] *Laudabiles ;* utpote pro mariti salute.

392. *Numen.*] *Psamathe* Nympha marina.

393. *Focus.*] Pharos seu ignita turris, noctu lucens, cujus beneficio nautæ iter suum ad portum dirigerent.

Ore

Ore ferum, longos infectum sanguine villos.
Inde manus tendens in aperti littora ponti.
Cæruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
Orat; opemque ferat. Nec vocibus illa rogantis
Flectitur Æacidæ. Thetis hanc pro conjuge supplex
Accepit veniam. Sed enim irrevocatus ab acri
Cæde lupus perstat, dulcedine sanguinis asper;
Donec inhærentem laceræ cervice juvencæ
Marmore mutavit. Corpus, præterque colorem
Omnia servavit: lapidis color indicat illum
Jam non esse lupum, jam non debere timeri.
Nec tamen hàc profugum consistere Pelea terrâ
Fata sinunt: Magnetas adit vagus exsul, et illic
Sumit ab Hæmonio purgamina cædis Acasto.

X. Interea fratrisque sui, fratremque secutis
Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
Consulat ut sacras hominum oblectamina sortes,
Ad Clarium parat ire Deum: nam templa profanus
Invia cum Phlegyis faciebat Delphica Phorbas.
Consilii tamen ante sui, fidissima, certam
Te facit, Halcyone, cui protinus intima frigus

sævum rictu ferentem prolixos pilos inquinatos sanguine. Peleus porrigens manus versus littora vastissima maris, precatur glaucam Psamathen, ut ponat iram, atque præbeat auxilium. Neque illa movetur precibus Æacidæ orantis. Thetis supplex impetravit hanc veniam, pro marito. At enim lupus imperterritus perstat in violentâ strage, dulcedine sanguinis irritatus; donec vertit in saxum lupum affixum collo dilaniatæ juvencæ: atque corpus retinuit omnia præter colorem. Color saxi declarat illum jam non esse lupum, jam non debere reformidari. Neque tamen fata patiuntur Peleum manere in hâc terrâ. Ergo profugus pergit ad Magnetas, atque ibi expiationem accipit ab Acasto Thessalico

X. Interea Ceyx attonitus, et habens pectus solicitum monstris fratris sui, et iis quæ secuta sunt fratrem, constituit proficisci ad Deum Clarium, ut consulat sacra oracula, quæ solatia afferunt hominibus anxiis; nam impius Phorbas reddebat templa Delphica inaccessa cum Phlegyis. Attamen, Halcyone fidelissima, is tibi antea indicat sententiam suam, cujus statim tremor

NOTÆ.

400. *Æacidæ.*] Pelei *Conjuge.*] Peleo, cui Thetis nupta.

404. *Marmore.*] Hoc ideo fictum: quòd vel lupus, vel aliquis parricidii ultor, quod in fratrem Peleus admiserat, placatâ Psamathe, ab eo persequendo defiêrit.

408. *Magnetas.*] Fuerunt Magnetes Thessaliæ populi, equorum domitores clarissimi, Magnesiæ regionis incolæ.

409. *Acasto.*] Qui Peliæ filius, uxorem Hippolyten duxit: Illa Pelei amore capta est: spreta autem illum marito accusavit, quòd se de stupro interpellâsset. Atque eâ causâ quasi ad venationem eductum, dein armis spoliatum in monte Pelio feris lacerandum Peleum reliquit Acastus. Sed illi Mercurius, seu Chiron, opem tulit, ensemque à Vulcano fabricatum præbuit, quo Acastum unâ cum uxore interfecit. Hinc illud Horatii Od. 7. lib. 3.

Narrat penè datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hypolyten dum fugit abstinens.

410. *Fratris.*] *Dædalionis* qui in accipitrem mutatus.

Ib. *Fratrem secutis.*] Interfectâ utpote à Dianâ Chione, fratris filiâ; quibus adde quæ Pelei causâ evenerant, lupum, viz. in lapidem mutatum.

413. *Clarium.*] Ad Apollinis Clari oraculum. Fuit namque Claros Ioniæ civitas juxta Colophonem, Apollinis oraculo nobilis.

Ib. *Templa.*] Quæ quidem, cùm propiora essent, breviori tempore et minori labore, nisi Phorbas obstitisset, Ceyx adire potuisset.

414. *Phlegyis.*] Populi fuerunt Thessaliæ sacrilegi, templum etiam Delphicum spoliare aggressi, qui tandem ab irato Neptuno diluvio sunt perditi.

Ib. *Phorbas.*] Thessalus, Lapithæ filius, latro ferox qui obvios ad pugillatum cogebat, et interficiebat. Deos quoque provocare ausus, donec ab Apolline superatus morte est mulctatus. Pausan.

Ossa receperunt ; buxoque simillimus ora
Pallor obit : lachrymisque genæ maduêre profusis.
Ter conata loqui, ter fletibus ora rigavit :
Singultuque pias interrumpente querelas,
Quæ mea culpa tuam, dixit, carissime, mentem
Vertit ? ubi est, quæ cura mei priùs esse solebat ?
Jam potes Halcyone securus abesse relictâ ?
Jam via longa placet ? Jam sum tibi carior absens ?
At (puto) per terras itor est, tantùmque dolebo ;
Non etiam metuam ; curæque timore carebunt.
Æquora me terrent, et ponti tristis imago.
Et laceras nuper tabulas in littore vidi ;
Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.
Neve tuum fallax animum fiducia tangat,
Quòd socer Hippotades tibi sit ; qui carcere fortes
Contineat ventos ; et cùm velit, æquora placet.
Cùm semel emissi tenuerunt æquora venti,
Nîl illis vetitum est ; incommendataque tellus
Omnis, et omne fretum. Cœli quoque nubila vexant :
Excutiuntque feris rutilos concursibus ignes.
Quò magìs hos novi (nam novi, et sæpe paternâ
Parva domo vidi) magìs hoc reor esse timendos.
Quòd tua si flecti precibus sententia nullìs,
Care, potest, conjux, nimiùmque es certus eundi ;
Me quoque tolle simul. Certè jactabimur unà :
Nec, nisi quæ patiar, metuam : pariterque feremus

occupavit ima præcordia ; pallor simillimus buxo vultum invasit ; et genæ irrigatæ sunt fletibus perfluentibus. Ter conata fari, ter madefecit faciem lachrymis ; et singultu intermittente questus ex pio amore provenientes, *Quodnam meum crimen, inquit, delectissime, mutat animum tuum ? Ubi est solicitudo de me, quæ antea esse consueverat ? Nunc potes absens esse sine ulla anxietate, Halcyone destitutâ ? Nunc longum iter est gratum ? Nunc sum tibi dilectior, cùm absens fuero ? At, credo via est per tellurem* carpenda, *et tantum tristis ero : non insuper timebo ; et sollicitudines erunt sine metu. Maria et aspera facies æquoris me terrefaciunt. Atque nuper spectavi disjectas tabulas in littore ; et legi sæpe nomina in sepulchris inanibus. Neve spes mendax moveat tuam mentem, quòd Hippotades sit tibi socer, qui reprimit ventos vehementer claustris, et componit maria quandocumque liber. Postquam venti semel laxati invaserunt maria, nihil illis est sacrum ; neque ulla terra aut ullum mare* illis *curæ est. Agitant etiam nubes cœli atque elidunt corusca fulmina sævis certaminibus. Quò magìs eos novi (nam novi, et cùm parva essem, spectavi, sæpe in domo paternâ) eò magis credo esse metuendos. Quòd si mens tua nullâ oratione moveri potest, dilecte marite ; et certò decrevisti proficisci, me etiam tecum avehe. Nempe agitabimur unà ; neque timebo, nisi quæ feram* etiam ; *et simul patiemur*

NOTÆ.

425. *Per terras.*] Dicit Alcyone Ceycem per continentem posse,si voluerit,proficisci: quod si fecerit,se interea,propter mariti absentiam, tristem quidem fore; non autem timidam adeò atque anxiam de salute,ac si mare transiîsset.

429. *Tumulis.*] Cenotaphia dixerunt tumulos inanes seu imaginarios, quos honoris causâ illis struebant quorum corporainveniri non possent. Invaluerat enim apud Ethnicos opinio, eorum animas, quorum corpora omni exequiarum honore caruissent, per 100 annis ad inferorum paludem, quam trajicere non possent, non sine dolore maximo errare, *Tumulum in avem* vocat. Vir.

431. *Hippotades.*] *Æolus*, rex ventorum Hippotæ Trojani ex filiâ Segestâ, quam Jupiter compressit, nepos: quem quidem Æolum Halcyone patrem habuit, siquidem Nasoni nostro fides ; Si Luciano, Æolum Hellenem, Deucalionis nepotem.

444. *Incommendataque.*] Ut passim sine omni respectu et curâ, obvia quæque venti proterant et perturbent.

442. *Nisi quæ patiar.*] Siquidem absens fictis etiam periculus terreretur.

Quicquid erit: pariter super æquora lata feremur:
Talibus Æolidos dictis, lachrymisque movetur
Sidereus conjux: neque enim minor ignis in ipso est.
Sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
Nec vult Halcyonen in partem adhibere periclî:
Multaque respondet timidum solantia pectus:
Nec tamen idcirco causam probat. Addidit illis
Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
Longa quidem nobis omnis mora: sed tibi juro
Per patrios ignes (si me modò fata remittant)
Ante reversurum, quam Luna bis impleat orbem.
His ubi promissis spes est admota recursûs:
Protinus eductam navalibus æquore tingi,
Aptarique suis pinum jubet armamentis.
Quâ rursus visâ, veluti præsaga futuri,
Horruit Halcyone: lachrymasque emisit obortas:
Amplexusque dedit: tristique miserrima tandem
Ore, Vale dixit: collapsaque corpore toto est.
Ast juvenes, quærente moras Ceyce, reducunt
Ordinibus geminis ad fortia pectora remos:
Æqualique ictu scindunt freta. Sustulit illa
Humentes oculos; stantemque in puppe recurvâ,
Concussâque manu dantem sibi signa maritum
Prima videt: redditque notas. Ubi terra recessit

quicquid erit; simul vehemur super vasta maria. Maritus sidereus flectitur talibus verbis et fletibus Halcyones *Æolidos: neque enim minori amore tenetur. Sed neque vult omittere navigationem designatam; neque vult admittere Halcyonem in societatem discriminis, atque retulit multa lenientia cor pavidum. Neque tamen ideo approbat causam* quâ uxori persuadet, ut se discedere permittat. *Adjicit illis hoc quoque solamen, quo solo movet amantem: Omnis quidem cunctatio nobis erit prolixa; sed tibi juro per ignes patris (si modò fata me reducunt) priùs rediturum quàm luna bis coëat pleno orbe. Postquam spes est facta* velocis *reditûs his promissis, statim imperat navem extractam navalibus in æquore deduci, atque instrui suis instrumentis. Quâ visâ rursus Halcyone, quasi præsentiens futurum malum, expavit, atque omisit fletus erumpentes: et amplexa est; et infelicissima denique Vale, dixit mœsto ore: et semimortua in terram decidit. Ast remiges, Ceyce fingente impedimenta, attrahunt remos geminis ordinibus ad valida pectora, et frangunt fluctus pari impulsa. Illa levavit oculos madidos, atque adspicit conjugem stantem in puppe pandâ, et facientem sibi prima indicia manu agitatâ: atque reddidit signa. Postquam tellus est.*

NOTÆ.

445. *Sidereus.*] *Ceyx Luciferi filius*, per cujus stellam mox jurabit: ver. 452.

452. *Si me.*] Nisi fatis reverti prohibear, et cogar in peregrinâ regione mori.

461. *Quærenti.*] Lachrymis enim uxoris motus, discedit invitus.

Ib. *Reducunt.*] Gestus exprimit remigantium.

462. *Gemis.*] Nam biremis erat navis; quod sit autem in navibus *ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex, &c. unde *biremes*, *triremes*, *quadriremes*, &c. appellantur, ambiguum est. Sed quia dicit Virgilius Æn. 4. 120.

— *Triplici pubes quam Dardana versu*
Impellunt, terno consurgunt ordine Remi:

Constat in utroque navis latere remigum ordines surrexisse, alios aliis superpositos; non ita tamen, ut superiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent, perpendiculari, ut fiunt, rectâque lineâ sic enim latera navium extruenda altiùs fuissent; sed ita, ut *transtris* obliquè à summo ad imum instar graduum dispositis insisterent remiges quorum superior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior insidebat. Porro series illæ remigum, à summo latere ad imam carinam obliquè numeratæ, *ordines* dicebantur: et pro multiplici *ordine* navis erat *biremis*, *triremis*, &c. at eadem series à prorâ ad puppim numeratæ, dicebantur *versus*.

463. *Æquali.*] Concordes enim remiges remos et tingunt et tollunt.

466. *Recessit.*] Navigantibus terræ urbesque videntur *recedere*, ipsi autem *stare*.

Longiùs,

Longiùs, atque oculi nequeunt cognoscere vultus:
Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
Hæc quoque ut haud poterat spatio submota videri;
Vela tamen spectat summo fluitantia malo.
Ut nec vela videt; vacuum petit anxia lectum;
Seque toro ponit. Renovat lectusque, locusque
Halcyones lachrymas: et quæ pars admonet absit.
Portubus exiêrant; et moverat aura rudentes;
Obvertit lateri pendentes navita ramos:
Cornuaque in summâ locat arbore; totaque malo
Carbasa deducit, venientesque accipit auras.
Aut minùs, aut certè medium non ampliùs æquor
Puppe secabatur; longèque erat utraque tellus;
Cùm mare sub noctem tumidis albescere cœpit
Fluctibus; et præceps spirare valentiùs Eurus.
Ardua, jamdudum, demittite cornua, rector
Clamat; et antennis totum subnectite velum.
Hic jubet; impediunt adversæ jussa procellæ;
Nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam.
Sponte tamen properant alii subducere remos:
Pars munire latus; pars ventis vela negare.
Egerit hic fluctus, æquorque refundit in æquor:
Hic rapit antennas. Quæ dum sine lege geruntur;
Aspera crescit hyems; omnique è parte feroces
Bella gerunt venti; fretaque indignantia miscent.
Ipse pavet; nec se, qui sit status, ipse fatetur
Scire ratis rector; nec quid jubeatve, vetetve:
Tanta mali moles, tantoque potentior arte est.
Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes,
Undarum incursu gravis unda, tonitribus æther.
Fluctibus erigitur, cœlumque æquare videtur
Pontus; et inductas aspergine tangere nubes.

remotior, atque oculi non possunt cognoscere faciem: quatenus licet insequitur oculis navem obeuntem. Cùm hæc etiam submota non posset dignosci propter distantiam; attamen intuetur carbasa mota in extremo malo. Postquam neque cernit carbasa, solicita secedit in inanem torum, seque in eo collocat. Et torus et locus revocat fletus Halcyonæ, atque indicio est, quæ pars desideretur. Exiêrant portu; et ventus agitaverat crassos funes, et nautæ vertunt in latus remos pendentes; et statuunt antennarum extrema in supremo malo, et detrahunt ab eo tota vela, atque excipiunt ventos afflantes. Aut minùs, aut certè non amplius quàm medium mare navi sulcabatur, atque utraque terra erat remota, cùm æquor cœpit album fieri circa noctem fluctibus turgidis, et Eurus vehemens flare violentiùs. Jamdudum nauclerus vociferatur: Deorsùm trahite excelsa cornua, atque alligate tota carbasa antennis. Hic imperat; ventorum impetus contrarii obstant mandatis, neque maris strepitus patitur ullam vocem audiri. Alii tamen ultro festinant retrahere remos, alii defendere latus, pars complicare lintea. Hic haurit aquam atque rejicit eam in mare; hic celeriter detrahit antennas. Quæ cùm sine ordine fiunt, sæva tempestas augetur, et venti ex omni mundi parte vehementes certant, et turbant æquora tumentia. Ipse navis gubernator terrore concutitur, et fatetur se nescire qui sit rerum status, nec quid imperare aut prohibere debeat; tanta est magnitudo tempestatis, et fortior est totâ arte. Namque viri obstrepunt vociferationibus, rudentes stridore, vasti fluctus collisione fluctuum, aër tonitribus. Mare tollitur undis, et videtur par esse cœlo; atque tangere nubila superstrata aspersione.

NOTÆ.

473. *Quæ pars.*] Ceyx maritus lecti, *pars* optima.

474. *Rudentes.*] *Funes nauticos:* dict. quòd venti agitari *rudere* (i. e.) *strepere* videntur.

475. *Obvertit.*] In latus convertit; quod quidem inter remigandum fieri solet.

476. *Cornua.*] *Antennarum.*

Ibid. *Summa.*] Ut majorem ventum accipiat vela.

479. *Utraque.*] Et à quâ discesserat Trachinia; et quam Ceyx petebat, Ionia.

484. *Procellæ.*] Ventorum impetus.

488. *Fluctus.*] Qui in naves per tempestatem solent insilire.

Et modò, cùm fulvas ex imo vertit arenas,
Concolor est illis ; Stygiâ modò nigrior undâ :
Sternitur interdum, spumisque sonantibus albet.
Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis :
Et modò sublimis veluti de vertice montis
Despicere in valles, imumque Acheronta videtur :
Nunc ubi demissam curvum circumstetit æquor,
Suspicere inferno summum de gurgite cœlum.
Sæpe dat ingentem fluctu latus icta fragorem :
Nec levius pulsata sonat, quàm ferreus olim
Cùm laceras aries balistave concutit arces.
Utque solent, sumtis in cursu viribus, ire
Pectore in arma feri, prætentaque tela leones :
Sic ubi se ventis admiserat unda coörtis,
Ibat in arma ratis ; multoque erat altior illis.
Jamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ
Rima patet ; præbetque viam lethalibus undis.
Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres :
Inque fretum credas totum descendere cœlum :
Inque plagas cœli tumefactum ascendere pontum.
Vela madent nimbis : et cum cœlestibus undis
Æquoreæ miscentur aquæ. Caret ignibus æther ;
Cæcaque nox premitur tenebris hyemisque, suisque.
Discutiunt tamen has, præbentque micantia lumen
Fulmina : fulmineis ardescunt ignibus undæ.
Dat quoque jam saltus intra cava texta carinæ
Fluctus : et, ut miles numero præstantior omni,
Cùm sæpe assiluit defensæ mœnibus urbis,
Spe potitur tandem ; laudisque accensus amore
Inter mille viros, murum tamen occupat unus ;
Sic ubi pulsârunt acres latera ardua fluctus,

Et nunc, cùm eruit flavas arenas ex imo fundo, eundem cum ipsis habet colorem. nunc nigrior est aquâ Stygiâ : nonnunquam stratum videtur, et æquale, atque albicat spumis stridentibus. Ipsa etiam navis Trachinia jactatur his agitationibus, et nunc excelsa videtur, deorsum aspicere valles et infimum Acherontem, veluti de apice montis, nunc, ubi mare sinuatum circumfluit eam depressam, suspicere supremum cælum de abysso inferorum. Sæpe verberata undis à latere reddit magnum sonitum ; neque impulsa minùs sonat, quàm cùm aliquando ferreus aries vel balista quatit arces ruinosas. Et quemadmodum sævi leones, viribus impetu auctis, consueverunt ruere pectore in arma et venabula opposita ; sic ubi fluctus proruerunt ventis conflictantibus, ferebantur adversus armamenta navis ; atque erant multò altiores illis. Jamque subscudes solvuntur ; et hiatus destituti linimine picis apparent : et aditum faciunt fluctibus mortiferis. Ecce densi imbres decidunt ex nubibus solutis ; atque arbitreris totum cælum ruere in mare, et mare tumidum adscendere in regionem cæli. Lintea stillant imbribus, et aquæ marinæ confunduntur cum cælestibus. Aër nullis sideribus illustratur ; et nox opaca obscuratur caligine suâ et procellâ. Tamen fulgura splendentia hanc dispellunt. et fænerantur lucem : fluctus incenduntur ignibus fulmineis. Toti *etiam fluctus insiliunt intra concavitatem carinæ : atque, ut miles fortior totâ multitudine cùm sæpe impetiit muros defensæ urbis, sit voti compos denique, et flagrans desiderio gloriæ inter mille viros, tamen solus invadit mœnia ; sic postquam violentæ vexârunt excelsa latera,*

NOTÆ.

504. *Acheronta.*] *Infernum :* Ex ejus enim fluviis Acheron est unus.

509. *Aries.*] Instrumentum bellicum, ad diruendos muros ; uti etiam et balista.

513. *Arma.*] Quæ suprà armamenta dixit, instrumenta etiam nominantur.

514. *Cunei.*] *Subscudes,* quibus navium tabulæ inter se committuntur.

Ibid. *Ceræ.*] *Picis ;* quâ navium rimæ obducuntur.

520. *Ignibus.*] *Stellis,* quæ nubibus obductæ.

524. *Dat saltus.*] Non per rimas tantum, ut priùs, illabebatur aqua in navem ; sed toti fluctus insiliebant.

Vastiùs

Vastiùs insurgens decimæ ruit impetus undæ ;
Nec priùs absistit fessam oppugnare carinam,
Quàm velut in captæ descendat mœnia navis.
Pars igitur tentabat adhuc invadere pinum ;
Pars maris intus erat. Trepidant haud segniùs omnes ;
Quàm solet urbs, aliis murum fodientibus extra,
Atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
Deficit ars ; animique cadunt : totidemque videntur,
Quot veniunt fluctus, ruere atque irrumpere mortes.
Non tenet hic lachrymas : stupet hic : vocat ille beatos,
Funera quos maneant : hic votis numen adorat :
Brachiaque ad cœlum, quod non videt, irrita tollens,
Poscit opem : subeunt illi fratresque, parensque ;
Huic cum pignoribus domus, et quod cuique relictum est.
Halcyone Ceyca movet : Ceycis in ore
Nulla nisi Halcyone est : et cum desideret unam,
Gaudet abesse tamen. Patriæ quoque vellet ad oras
Respicere, inque domum supremos vertere vultus :
Verùm ubi sit nescit. Tantâ vertigine pontus
Fervet : et inductâ piceis è nubibus umbrâ
Omne latet cœlum : duplicataque noctis imago est.
Frangitur incursu nimbosi turbinis arbos :
Frangitur et regimen : spoliisque animosa superstans
Unda, velut victrix, sinuatas despicit undas :
Nec leviùs, quàm si quis Athon, Pindumve revulsos
Sede suâ totos in apertum everterit æquor,
Præcipitata ruit ; pariterque, et pondere, et ictu

vehementiùs incurrens fuerit impetus fluctûs decumani : neque antè omittit appetere oppressam navem, quàm desiluit velut in muros navis subditæ. Pars ergo maris nitebatur adhuc opprimere navem. Pars erat intus. Non minùs tremunt omnes, quàm urbs consuevit tremere, cùm hostes alii suffodiunt mœnia extrinsecus, atque alii occupant mœnia intrinsecus. Ars succumbit tempestati, et animus deficit : et quot undæ incurrunt, totidem mortes videntur impetere et irruere. Hic non temperat à fletibus, hic stupet ; hic dicit felices, qui exequiarum honore non priventur ; hic Deum veneratur precibus, atque porrigens lacertos inutiles ad cœlum, quod non cernit, petit auxilium. Pater et germani veniunt in mentem illius ; domus et filii in animum hujus, et quicquid à quoquam relictum est. Halcyone tangit Ceycem ; nulla est in ore Ceycis nisi Halcyone ; et cùm eam cupiat solam, tamen lætatur abesse. Optaret etiam convertere oculos ad littora patriæ et dirigere ultimos adspectus domum versus : verum ubi sit ignorat : tantâ perturbatione mare turbatur et omne cœlum subducitur caligine immissâ ex nebulis : et nox aucta est. Malus rumpitur impetu verticis nimbosi : clavus etiam rumpitur : et fluctus ferox eminens, quasi victoriâ potitus, despicit undas quasi in sinum convolutas : Neque ventis impulsus minori impetu ruit, quàm si quis dejecerit in vastum mare Athon et Pindum sedibus suis erutos : et deturbat incursu et gravitate

NOTÆ.

530. *Decimæ.*] Quæ et decumana nominatur, id est, maxima ; quomodo et ova, poma aliaque scuta, decumana dicimus. Denarium quippe numerum volebant esse perfectissimum, ut qui constet ex uno, duobus, tribus et quatuor. Unde ad numerum denarium progressi, redimus ad unitatem. Sic Noster Trist. lib. 1. Eleg. 2.

Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes,
Posterior nono est, undecimoque prior.

540. *Funera.*] In mari interire acerbè tulerunt fortes, ubi virtuti suæ non erat locus, ut pulchrè exirent vitâ. Adde quòd animam censebant veterum plerique igneam esse quam in aquis extingui naturæ contrarium videbatur. Super omnia exequiarum honore destitui horrebant : sine quibus Styga transvehi per 100 annos desperabant. Vide vers. 429.

524. *Athon.*] Hunc montem Macedoniæ esse, Pindum Thessaliæ jam sæpe diximus.

Mergit

Mergit in ima ratem : cum quâ pars magna virorum
Gurgite pressa gravi, neque in aëra reddita, fato
Functa suo est. Alii partes et membra carinæ
Trunca tenent. Tenet ipse manu, quâ sceptra solebat,
Fragmina navigii Ceyx : socerumque, patremque
Invocat (heu !) frustrà. Sed plurima nantis in ore
Halcyone conjux. Illam meminitque, refertque :
Illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
Optat ; et exanimis manibus tumuletur amicis.
Dum natat ; absentem, quoties sinit hiscere fluctus,
Nominat Halcyonen, ipsisque immurmurat undis.
Ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
Frangitur : et ruptâ mersum caput obruit undâ
Lucifer obscurus, nec quem cognoscere possis,
Illâ nocte fuit : quoniamque excedere Olympo
Non licuit, densis texit sua nubibus ora.
Æolis interea tantorum ignara malorum
Dinumerat noctes : et jam, quas induat ille,
Festinat vestes ; jam quas, ubi venerit ille,
Ipsa gerat : reditusque sibi promittit inanes.
Omnibus illa quidem Superis pia thura ferebat ;
Ante tamen cunctos Junonis templa colebat :
Proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras.
Utque foret sospes conjux suus, utque rediret,
Optabat ; nullamque sibi præferret. At illi
Hoc de tot votis poterat contingere solum.
At Dea non ultra pro functo morte rogari
Sustinet ; utque manus funestas arceat aris ;
Iri, meæ, dixit, fidissima nuncia vocis,
Vise soporiferam Somni velociter aulam :

navem in profundum : cum quâ bona pars hominum absorpta altis aquis, neque remissa in aërem, mortem appetiit. Alii navis innituntur partibus et frustis lacertis. Ceyx ipse tenet fragmentum navis dextrâ, quâ consueverat tractare sceptrum ; atque, heu ! incassùm orat et socerum et patrem. At nomen uxoris Halcyones sæpius recurrit in os natantis. Ejus recordatur atque illam memorat ; desiderat ut undæ vehant suum corpus ante oculos illius, et exsanguis sepeliatur manibus amicis. Dum nat, quoties unda spatium concedit os aperiundi, nominat Halcyonem, et immurmurat ipsis fluctibus. Ecce ater fluctus sinuatus instar arcûs rumpitur super medias undas, et involvit et submergit caput aquâ diffractâ. Lucifer caliginosus fuit eâ nocte, nec potuit cognosci, et quandoquidem non concessum fuerit illi descendere cœlo, velavit suam faciem opacis nubibus. Interea Æolis nescia tantæ cladis dinumerat noctes : et jam festinanter texit amictus, quos ille assumat ; jam quos ipsa induat, ubi ille redierit ; et sibi pollicetur recursus vanos. Illa quidem efferebat pia thura singulis Diis, celebrabat tamen præ aliis templa Junonis : et ibat ad altaria pro marito, qui jam nullus erat. Atque vovebat ut maritus esset incolumis, et ut reverteretur suus, nullamque sibi præponeret. At hoc solum poterat illi evenire de tam multis. At Dea non potest ampliùs orari pro mortuo ; et ut prohibeat ab altaribus manus funere pollutas, Iri, ait, nuncia certissima jussorum, adi properè sedes Dei *somni soporem inducentis ;*

NOTÆ.

561. *Socerum.*] Æolum.

Ib. *Patrem.*] Luciferum.

568. *Niger arcus.*] Nubes atra aquis gravida: seu potiùs unda decumana ex imo gurgite cum limo sublata, atque instar arcûs triumphalis advoluta.

571. *Olympo.*] Cœlo : ex quo siquidem Lucifero non licuit descendere, ut filio Ceyci opem ferret, vultus saltem, ne ejus casus cerneret, nubibus obduxit.

573. *Æolis.*] *Halcyone* Æoli filia.

575. *Festinat.*] Non patronis tantùm purpuras trahebant clientæ plebiæ, ut Hor. 18. Ode. lib. 2. Sed et nobilissimæ fœminæ, viris, fratribus, sibi, liberisque vestes suâ manu texebant. Imò Augustus ipse non aliâ est usus, quàm quæ ab uxore, sorore, filiâve confecta esset. *Suet. August.* Cap. 73.

584. *Funestas.*] Funere et mariti morte pollutas.

Extinctique

Extinctique jube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Halcyonen veros narrantia casus.
Dixerat. Induitur velamina mille colorum
Iris, et arquato cœlum curvamine signans,
Tecta petit jussi sub rupe latentia regis.
Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni;
Quò nunquam radiis oriens, mediusve, cadensve
Phœbus adire potest. Nebulæ caligine mistæ
Exhalantur humo: dubiæque crepuscula lucis.
Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
Evocat Auroram: nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes, canibusve sagacior anser.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami,
Humanæve sonum reddunt convicia linguæ.
Muta quies habitat. Saxo tamen exit ab imo
Rivus aquæ Lethes: per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri fœcunda papavera florent,
Innumeræque herbæ: quarum de lacte soporem
Nox legit, et spargit per opacas humida terras.
Janua, quæ verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo totâ; custos in limine nullus.
At medio torus est, ebeno sublimis in atrâ,
Plumeus, atricolor, pullo velamine tectus:
Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana jacent totidem, quot messis aristas,
Silva gerit frondes, ejectas littus arenas.

atque hortare mittat sub specie Ceycis oppressi somnia ad Hulcyonem exhibentia veros eventus. Dixerat. Iris tegitur amictu mille colorum, et imprimens arcum in aëre proficiscitur domum regis assignati sub rupe conditam. Est juxta Cimmerios antrum remoto recessu mons cavus, aula, et adytum inertis Somni; quo nunquam sol oriens, meridianus, vel occidens potest accedere radiis. Nebulæ confusæ cum caligine exsurgunt ex terrâ: et crepuscula incerti luminis. Ales experrectus cristati capitis non ibi arcessit Auroram cantibus: neque canes custodes, aut anser sagacior canibus turbant silentia voce. Non fera, non frondes agitatæ ventis, vel probra linguæ humanæ edunt strepitum. Quies muta permanet, Nihilominus rivus aquæ Lethes, per quam aqua fluens cum susurro, lapillis strepentibus, conciliat soporem. Papavera fertilia et innumera gramina, de quorum lacte nox humida parat somnum, et spargit per caliginosas terras, florent in aditu speluncæ. Nullæ valvæ in totâ domo, quæ strideant moto cardine; nullæ excubiæ ad fores. At in medio est lectus sublatus super nigrâ ebeno, plumeus, ater, stratus nigris vestibus; super quem ipse Deus decumbit, artubus oppressis languore. Circa hunc somnia inania exhibentia diversas species, tot hinc inde sunt strata, quot messis habet spicas, silva folia, littus arenas expulsas.

NOTÆ.

592. *Cimmerios.*] Populi fuerunt Sarmatiæ ad paludem Mæoticam et Bosphorum, quod ab ipsis *Cimmerium* appellatur. Acommodatissimè autem Somni regiam in frigidam, tenebrosam et humidam regionem poëta removit.

597. *Ales cristati.*] *Gallus*, qui adventantem diem cantu prænunciare solet.

599. *Sagacior.*] Hanc præcipuè laudem meruerunt anseres, qui clangore suo sopitos Capitolii custodes excitârunt, deque ingruentibus Gallis admonuerunt.

602. *Saxo tamen.*] Quia somnos quoque inducere solet aquarum murmur.

603. *Lethes.*] Id est, oblivionis: per somnum enim vitæ videmur oblivisci. Ad inferorum verò fluvium Lethen respexit poëta, cujus aquam si quis gustâsset, præteritorum omnium statim oblivisci voluerunt.

605. *Ante fores.*] Elegantissimè apponit poëta, quæ somnium concilient; movet, quæ somnum impediant.

Ibid. *Papavera.*] Quorum vis est soporifera.

Quò

Quò simul intravit, manibusque obstantia virgo
Somnia dimovit; vestis fulgore relaxit
Sacra domus: tardâque Deus gravitate jacentes
Vix oculos tollens; iterumque iterumque relabens,
Summaque percutiens nutanti pectora mento,
Excussit tandem sibi se: cubitoque levatus,
Quid veniat (cognôrat enim) scitatur. At illa:
Somne, quies rerum, placidissime Somne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corda diurnis
Fessa ministeriis mulces, reparasque labori;
Somnia, quæ veras æquent imitamine formas,
Herculeâ Trachine jube, sub imagine regis,
Halcyonen adeant; simulachraque naufraga fingant.
Imperat hoc Juno. Postquam mandata peregit
Iris, abit. Neque enim ulteriùs tolerare vaporis
Vim poterat; labique ut Somnum sensit in artus:
Effugit: et remeat per quos modò venerat arcus.
At pater è populo natorum mille suorum
Excitat artificem, simulatoremque figuræ
Morphea. Non illo jussos solertius alter
Exprimit incessus, vultumque, modumque loquendi,
Adjicit et vestes, et consuetissima cuique
Verba. Sed hic solos homines imitatur; at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
Hunc Icelon Superi, mortale Phobetora vulgus
Nominat. Est etiam diversæ tertius artis
Phantasos. Ille in humum, saxumque, undamque, trabemque,
Quæque vacant animâ feliciter omnia transit.
Regibus hi, ducibusque suos ostendere vultus
Nocte solent; populos alii, plebemque pererrant.

Quò statim atque Dea accessit, et discussit manu somnia obstantia, sacra domus fulsit splendore amictûs: atque Deus ægrè aperiens oculos gravatos segni languore, iterum atque iterum recidens, et percutiens supremum pectus nutanti mento, tandem expergefactus est; atque sustentatus cubito, petit quamobrem accesserit; nam cognoverat quæ esset. At illa, Somne, pax rerum, Somne mitissime Deorum, solatium mentis, quem solicitudo vitat, qui lenis pectora fatigata laboribus diurnis, atque restituis ad munus; fac somnia, quæ imitentur veras figuras rerum, accedant ad Halcyonem, quæ nunc est in Trachine Herculeâ sub formâ regis, atque exhibeant imaginem naufragam. Juno hoc jubet. Iris discedit, postquam jussa perfecit; neque enim poterat sufferre ampliùs vim vaporis: et ut advertit soporem influere in membra, prorumpit, et revertitur per arcus, per quos modo accesserat. At pater excutit ex turbâ mille suorum filiorum Morpheum artificem et imitatorem figurarum. Alius non imitatur accuratiùs, præscriptos incessus, et faciem, et modum loquendi. Addit et amictus et voces cuique usitatissimas. Atque hic exhibet solos homines: et alius fit fera, fit ales, fit anguis longo corpore. Dii hunc appellant Icelon, gens humana Phobetorem. Phantasos est tertius diversæ etiam artis. Ille mutatur facilè in terram, lapidem, aquam, arborem atque omnia, quæ sunt inanimata. Isti consueverunt exhibere suam faciem tyrannis et imperatoribus de nocte: alii vagantur per populos et vulgus.

NOTÆ.

616. *Virgo.*] *Iris* Junonis nuncia.

624. *Cura fugit*] Qui enim curis premuntur dormire non possunt.

627. *Regis.*] *Ceycis*, quem Trachine ab Hercule ædificatâ regnâsse diximus.

631. *Labique.*] Ita et Cereris Nympha, lib. 8. ver. 184. fame affecta.

633. *Pater.*] Somnus somniorum pater.

Ib. *E populo.*] Ex numero innumero somniorum evocat Morphea.

634. *Simulator.*] Morphei nomen hæ voces interpretantur.

640. *Icelon.*] *Similem* interpretaberis.

Ib. *Phobetora.*] *Perterrefacientem.*

642. *Phantasos.*] *Imaginatorem* diceres, nisi prohibuerunt grammatici. Pro triplici autem rerum naturâ, quæ phantasiam per somnos turbare solent, apposite poëta tres Somni filios fecit.

Præterit hos senior; cunctisque è fratribus unum
Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
Eligit: et rursus molli languore solutum
Deposuitque caput, stratoque recondidit alto.
Ille volat, nullos strepitus facientibus alis,
Per tenebras: intraque moræ breve tempus in urbem
Pervenit Hæmoniam: positisque è corpore pennis
In faciem Ceycis abit: formâque sub illâ
Luridus, exanimi similis, sine vestibus ullis,
Conjugis ante torum miseræ stetit. Uda videtur
Barba viri, madidisque gravis fluere unda capillis.
Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
Hæc ait: Agnoscis Ceyca, miserrima conjux?
An mea mutata est facies nece? respice; nosces,
Inveniesque tuo pro conjuge conjugis umbram.
Nîl opis, Halcyone, nobis tua vota tulerunt.
Occidimus. Falsæ tibi me promittere noli.
Nubilus Ægæo deprêndit in æquore navim
Auster, et ingenti jactatam flamine solvit:
Oraque nostra tuum frustrà clamantia nomen
Implêrunt fluctus. Non hæc tibi nunciat auctor
Ambiguus: non ista vagis rumoribus audis;
Ipse ego fata tibi præsens mea naufragus edo.
Surge, age: de lachrymas; lugubriaque indue: nec me
Indeploratum sub inania Tartara mitte.
Adjicit his vocem Morpheus, quam conjugis illa
Crederet esse sui. Fletus quoque fundere veros
Visus erat: gestumque manus Ceycis habebant.
Ingemit Halcyone lachrymans, motatque lacertos
Per somnum, corpusque petens amplectitur auras:

Senex Somnus hos emittit, atque eligit unum Morpheum ex cunctis fratribus, qui exequatur jussa Thaumantidos: et rursus demisit caput oppressum suavi sopore, et texit denuo altis vestibus. Ille volat per caliginem, alis nullum sonum reddentibus, et intra exiguum spatium temporis pervenit in urbem Hæmoniam; et pennis ex corpore sublatis induit vultus Ceycis, et sub illâ specie lividus, inanimi similis, sine omni amictu constitit ad lectum infelicis uxoris. Barba viri videtur madida, et gravis aqua stillare ex uvidis crinibus. Tum super toro stratus, lachrymis expressis super ora, hæc dicit, Cognoscis Ceycem, uxor infelicissima? an meus vultus est deformatus morte? Intuere; agnosces; atque reperies pro tuo marito umbram mariti. Tuæ preces, Halcyone, nobis nullo auxilio fuerunt. Periîmus. Ne me speres decepta. Auster pluvius corripuit navem in mari Ægæo, et disjecit agitatum spiritu vehementi, et undæ impleverunt os nostrum citans frustrà nomen tuum. Nuncius incertus non tibi hæc refert; non accipis ista per dubios rumores. Ego ipse naufragus tibi adstans, tibi narro meam sortem. Erige te, quæso exhibe fletus, atque assume vestes pullatas; neque me mitte non defletum sub exilia Tartara. Morpheus his addidit vocem, quam illa arbitraretur esse sui mariti. Visus erat etiam mittere veras lachrymas; et manus imitabantur gestum Ceycis. Halcyone flens suspirat, et movet brachia dormiendo, et quærens corpus amplectitur aërem:

NOTÆ.

646. *Senior.*] Somnus.

647. *Thaumantidos.*] *Iridis*, Thaumantidis filiæ jussa.

Ibid. *Somnus.*] Deus somni.

651. *Urbem.*] Trachinem, ubi Halcyone habitat: ut suprà, ver. 269.

653. *In faciem.*] Ceycis figuram induit: atque ita, ut si modò attendas, ipsum esse tibi fingas.

663. *Ægæo.*] Cui mari se, Trachine in Ioniam iturus, Ceyx crediderat.

670. *Indeploratum.*] Multæ enim utilitatis credebant esse apud inferos, plurimos habuisse in superis qui sublatum flevissent.

675. *Corpus.*] Ceycis sui, quem per somnum Morphei ope viderat.

Exclamatque

Exclamatque, Mane. Quò te rapis ? ibimus unà.
Voce suâ, specieque viri turbata soporem
Excutit : et primo si sit, circumspicit, illic
Qui modò visus erat. Nam moti voce ministri
Intulerant lumen. Postquam non invenit usquam ;
Percutit ora manu : laniatque à pectore vestes :
Pectoraque ipsa ferit. Nec crinem solvere curat ;
Scindit : et altrici, quæ luctûs causa, roganti,
Nulla est Halcyone, nulla est, ait : occidit unà
Cum Ceyce suo. Solantia tollite verba.
Naufragus interiît. Vidi, agnovique ; manusque
Ad discedentem, cupiens retinere, tetendi.
Umbra fugit : sed et umbra tamen manifesta, virique
Vera mei. Non ille quidem, si quæris, habebat
Assuetos vultus : nec quo priùs ore nitebat.
Pallentem, nudumque, et adhuc humente capillo
Infelix vidi. Stetit hoc miserabilis ipso
Ecce loco : et quærit vestigia, si qua supersint.
Hoc erat, hoc animo quod divinante timebam :
Et, ne me fugiens, ventos sequerere, rogabam.
At certè vellem, quoniam periturus abibas,
Me quoque duxisses. Tecum fuit utile, tecum
Ire mihi. Neque enim de vitæ tempore quicquam
Non simul egissem : nec mors discreta fuisset.
Nunc absens pereo, jactor nunc fluctibus absens :
Et sine me, me pontus habet. Crudelior ipso
Sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
Longiùs ; et tanto pugnem superesse dolori.
Sed neque pugnabo : nec te, miserande, relinquam :
Et tibi nunc saltem veniam comes. Inque sepulchro,
Si non urna, tamen junget nos littera : si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.
Plura dolor prohibet ; verboque intervenit omni

atque vociferatur, Mane : quo profugis ? proficiscemur una. Tremefacta suâ voce, et imagine mariti, excutit somnum : atque primò circumspicit, num is adsit, qui modò erat visus : nam famuli excitati illius clamore admoverant luminaria. Cùm nusquam inveniret, percutit faciem manu, et discerpit amictus à pectore, et plangit ipsum pectus, neque meminit solvere comum ; dilaniat : atque inquit nutrici petenti causam doloris, Halcyone nulla est, nulla est ; interiît, cum Ceyce suo. Abstinete sermonibus consolatoriis. Naufragus obiît. Adspexi, atque cognovi, et obtuli manus abeunti, volens retinere. Umbra fugit ; sed umbra tamen clara et vera mei mariti. Si exquiras, ille quidem non habebat faciem solitam, neque lucebat eodem vultu, quo antea. Misera intuitu sum pallidum, nudumque, et comâ adhuc madidâ. Ecce constitit flebilis hoc ipso loco : atque lustrat si quæ supersint indicia. Hoc erat hoc quod metuebam mente præsagâ ; atque orabam ne me fugiens te crederes ventis. At certè optarem, siquidem disce debas interiturus, me etiam duxisses. Mihi bonum fuit tecum, tecum proficisci. Neque enim quicquam non unà transmisissem de tempore vitæ, neque mors fuisset divisa ; nunc remota intereo, nunc remota agitor undis ; et mare me habet sine me. Meus animus sit mihi sævior ipso mari, si cupiam vivere diutus, et : oner superesse tanto dolori. Verùm neque conabor neque te destituam, ô deflende : saltem nunc te comitabor ; atque in tumulo si urna non copulet nos, attamen epitaphium id præstabit : si non tangam ossu meis ossibus, at tangam nomen nomine. Mæror obstat pluribus, et se percutit ad singulas

NOTÆ.

690. *Vultus.*] Heinsius legit *Cultus*, ne bis idem dicat atque ita hæc respondebunt sequentibus, *Pallentem nudumque*, &c.

698. *Neque enim.*] Tecum omne vitæ tempus exegissem ; tecumque fuissem.

706. *Si non urna.*] Qui Ceycis corpus desiderabatur.

Ib. *Littera.*] *Epitaphium.*

Plan-

Plangor ; et attonito gemitus è corde trahuntur.
Manè erat : egreditur tectis ad littus ; et illum
Mœsta locum repetit, de quo spectârat euntem,
Dumque moratus ibi ; dumque, Hic retinacula solvit,
Hoc mihi discedens dedit oscula littore, dicit :
Dumque notata oculis reminiscitur acta, fretumque
Prospicit : in liquidâ spatio distante tuetur
Nescio quid, quasi corpus, aquâ ; primòque, quid illud
Esset, erat dubium. Postquam paulò appulit unda ;
Et quamvis aberat, copus tamen esse liquebat ;
Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est ;
Et, tanquam ignoto lachrymam daret, Heu, miser, inquit,
Quisquis es, et siqua est conjux tibi ! fluctibus actum
Fit propiùs corpus. Quod quò magìs illa tuetur,
Hoc minùs, et minùs est mentis. Jam jamque propinquæ
Admotum terræ, jam quod cognoscere posset,
Cernit ; erat conjux, Ille est, exclamat : et unà
Ora, comas, vestem lacerat : tendensque trementes
Ad Ceyca manus, Sic, ô carissime conjux,
Sic ad me, miserande, redis ? ait. Adjacet undis
Facta manu moles : quæ primas æquoris iras
Frangit ; et incursus quæ prædelassat aquarum.
Insilit huc : mirumque fuit potuisse, volabat :
Percutiensque levem modò natis aëra pennis,
Stringebat summas ales miserabilis undas.
Dumque volat, mœsto similem, plenumque querelæ
Ora dedêre sonum tenui crepitantia rostro.
Ut verò tetigit mutum et sine sanguine corpus,
Dilectos artus amplexa recentibus alis,
Frigida nequicquam duro dedit oscula rostro.
Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undæ
Tollere sit visus, populus dubitabat : at ille

voces ; et gemitus ducuntur è corde stupefacto. Manè erat ; domo proficiscitur ad littus, et tristis redit ad illum locum, de quo intuita erat descendentem : atque, inquit : Dum ibi cunctatus, dum hic solvit vincula, proficiscens mihi obtulit suavia hoc littore. Et dum relegit oculis facta quæ observaverat, atque prospicit mare, videt longè in aquâ fluidâ nescio quid quasi corpus, atque primò incertum erat, quid esset. Postquam fluctus paulùm appulit ; et tametsi longè erat, constabat tamen esse corpus, nesciens quis esset, quia naufragus, præsagio tacta est, et quasi peregrino fletus indulgeret. Heu, infelix, ait, quisquis es, et si qua uxor est tibi ! Corpus vectum undis accedit propiùs. Quod quò magis illa adspicit, hôc minùs atque minùs est animi. Jam jamque appulsum terræ proximæ, jam spectat quod posset cognoscere ; maritus erat. Ille est, vociferatur ; atque simul dilaniat faciem, capillos, amictum : et porrigens manus pavidas ad Ceycem. Ita, inquit, ô marite dilectissime, ita reverteris ad me deflende ? Agger arte structus junctus est fluctibus, qui minuit primam vim maris, quique frangit impetum aquarum. Huc adscendit ; atque mirum fuit potuisse ; volabat : et verberans tenues auras pennis modò ortis, luctuosa radebat extremas aquas. Et dum volat, os stridulum emisit sonum exiguo rostro similem lugubri, et plenum querimoniæ. Cùm verò tetigit corpus mutum et exangue, amplexa novis alis membra carissima, frustrà obtulit gelida suavia rigido rostro. Vulgus incertum erat, an Ceyx istud adverterit, an fit visus erigere faciem agitatione fluctum : at ille

NOTÆ.

712. *Moratus ibi.*] Verba sunt Halcyones, quæ extra narrationis seriem ex ejus personâ inter feruntur.

730. *Prædelassat.*] Lassos et debiles reddit, antequam in portum preveniant.

732. *Modò natis.*] Nam in Halcyonem avem mutata est.

Senserat

Senserat. Et tandem, Superis miserantibus, ambo
Alite mutantur. Fatis obnoxius ìsdem
Tunc quoque mansit amor. Noc conjugiale solutum
Fœdus in alitibus : coëunt, fiuntque parentes :
Per que dies placidos hiberno tempore septem
Incubat Halcyone pendentibus æquore nidis.
Tum via tuta maris : ventos custodit, et arcet
Æolus egressu : præstatque nepotibus æquor.
XI. Hos aliquis senior circum freta lata volantes
Spectat : et ad finem servatos laudat amores.
Proximus, aut idem, si sors tulit, Hic quoque dixit,
Quem mare carpentem substrictaque crura gerentem
Aspicis (ostendens spatiosum guttura mergum),
Regia progenies. Et, si descendere ad ipsum
Ordine perpetuo quæris, sunt hujus origo
Ilus, et Assaracus, raptusque Jovi Ganymedes,
Laomedonque senex, Priamusque novissima Trojæ
Tempora sortitus. Frater fuit Hectoris iste :
Qui, nisi sensisset primâ nova fata juventâ,
Forsitan inferius non Hectore nomen haberet :
Quamvis est illum proles enixa Dymantis.
Æsacon umbrosâ furtim peperisse sub Idâ
Fertur Alexirhoë Granico nata bicorni ;
Oderat hic urbes, nitidâque remotus ab aulâ
Secretos montes, et inambitiosa colebat
Rura : nec Iliacos cœtus, nisi rarus, adibat.
Non agreste tamen, nec inexpugnabile Amori
Pectus habens, silvas captatam sæpe per omnes
Aspicit Hesperien patriâ Cebrenida ripâ,

senserat : et denique Diis miserescentibus, uterque vertuntur in aves. Amor superfuit tunc etiam subditus iisdem fatis : neque fœdus connubiale diremtum in avibus. Junguntur fiuntque parentes : atque Halcyone incubat per septem dies quietos tempore hyemis, nidis natantibus super mari. Tum navigatio secura per æquor : Æolus compescit auras, et prohibet exspatiari, atque concedit mare nepotibus.

XI *Senex aliquis adspicit volantes circum vasta maria ; atque laudibus extollit amores inviolatos. Proximus, aut fortè idem, Hic etiam, inquit quem videt stringentem æquor, atque habentem tibias exiles, (ostendens mergum qui habet fauces amplas) est ex prole regiâ. et si cupis devenire ad ipsum serie continuâ, sunt hujus majores. Ilus, et Assaracus. et Ganymedes sublatus à Jove, et senex Laomedon, et Priamus, ultimus rex Trojæ. Germanus iste fuit Hectoris : qui nisi expertus esset sortem inauditam primâ juventute. sortè non consequutus esset minorem famam quam Hector ; quanquam filia Dymantis illum peperit. Alexirhoë filia bicornis Granici dicitur Æsacon furtim peperisse sub Idâ opacâ. Hic odio habuit urbes, atque dissitus à splendidâ regiâ sequebatur remotos montes. et campos ab ambitione alienos ; neque accedebat frequens ad turbas Trojanas. Non gerens tamen cor asperum, neque Amori inaccessum, videt Hesperien Cebreni filiam quæsitam sæpe per omnes silvas, quæ in patriâ ripâ*

NOTÆ.

745. *Septem.*] Simonides undecim esse ait. Philochorus novem, Demagoras verò septem, cujus opinioni adhæret Ovidius.

746. *Pedentibus nidis.*] Halcyonum nidi admirationem habent, ut refert Plinius. Pilæ figura paulùm eminentiores, ore perquam angusto, grandium spongiarum similitudine; intercidi non queunt; franguntur ictu valido, ut spuma maris arida : nec unde confinguntur, invenitur : putant ex spinis aculeatis.

748. *Nepotibus.*] Ex Halcyone filiâ procreatis.

753. *Guttura.*] Quoad. Græcismus.

455. *Sunt hujus.*] Ilus, Assaracus, et Ganymedes fratres fuerunt filii Troïs. Ex Ilo natus Laomedon, ex Laomedonte Priamus, qui Æsaci seu mergi, de quo nunc agitur, fuit pater.

761. *Proles.*] Hecuba, Priami uxor, quam Dymantis, filiam facit Homerus, Euripides filiam Cisseï regis Thracûm, peperit Priamo 17 liberos.

763. *Alexirhoë.*] Nympha Granici filia, ex quâ Priamus Æsacum suscepit.

769. *Cebrenida.*] Cebreni ignobilis Troadis rivuli filiam.

Injectos humeris siccantem sole capillos.
Visa fugit Nymphe: veluti perterrita fulvum
Cerva lupum, longèque lacu deprênsa relicto
Accipitrem fluvialis anas. Quam Troïus heros
Insequitur: celeremque metu celer urget amore.
Ecce latens herbâ coluber fugientis adunco
Dente pedem stringit: virusque in corpore linquit.
Cum vitâ suppressa fuga est. Amplectitur amens
Exanimem: clamatque, Piget, piget esse secutum:
Sed non hoc timui: nec erat mihi vincere tanti.
Perdidimus miseram nos te duo. Vulnus ab angue,
A me caussa data est. Ego sim sceleratior illo,
Ni tibi morte meâ mortis solatia mittam.
Dixit: et è scopulo, quem rauca subederat unda,
Se dedit in pontum. Tethys miserata cadentem
Molliter excepit: nantemque per æquora pennis
Texit: et optatæ non est data copia mortis.
Indignatur amans invitum vivere cogi;
Obstarique animæ miserâ de sede volenti
Exire. Utque novas humeris assumserat alas,
Subvolat: atque iterum corpus super æquora mittit.
Pluma levat casus. Furit Æsacos: inque profundum
Pronus abit, letique viam sine fine retentat.
Fecit amor maciem: longa internodia crurum,
Longa manet cervix: caput est à corpore longè.
Æquor amat: nomenque manet, quia mergitur illo.

exsiccabat ad solem comam sparsam per humeros. Nympha visa prorumpit tanquam cerva exterrita à flavo lupo, aut ut anas fluvialis correpta procul à stagno relicto fugit accipitrem Quam heros Trojanus persequitur, et velox amore premit velocem timore Ecce anguis tectus graminibus vulnerat dente recurvo pedem fugientis, atque spargit venenum in corpus. Fuga repressa est cum vitâ. Insanus complectitur exsanguem, atque clamat, Pænitet, pænitet esse persequutum: verùm istud non reformidavi; neque mihi erat tanti superiorem esse. Nos duo te infelicem perdidimus. Plaga impacta est à serpente, ego occasionem præbui. Ego sim facinorosior illo, nisi tibi offeram consolationem necis meo interitu. Dixit. et immisit se in mare ex promonterio, quod aqua sonora corroserat. Tethys miserata labentem excepit leniter, operuit pennis natantem per mare: neque concessa est facultas moriendi, quemadmodum optaverat. Amans irascitur quòd invitus cogitur vitam ducere, quodque anima prohibeatur cupiens excedere misero corpore. Atque ut induerat recentes alas humeris, sur eum volat, atque denuo præcipitat corpus in mare. Pluma sustentat casum. Æsacus indignatur, et præceps in altum fertur, atque mortem experitur in desinenter. Amor induxit maciem: internodia crurum sunt longa, collum est longum: caput longè est à corpore. Amat æquor, et nomen habet qui in illud mergitur.

NOTÆ.

772. *Lacu.*] Ad quem, ut se aquis immergat, non segniter anas confugit.

777. *Amens.*] Æsacus.

786. *Et optatæ.*] Heinsius autem legit;
——*Ut optatæ non est data copia mortis,*
Indignatur amans, &c.

788. *Miseræ de sede.*] Corpore, carcere, custodiâ, ergastulo corporis animæ sepulchro. Lege quæ Seneca in consolatione ad Helviam, cap. 11. et quæ Macrobius lib. in somn. Scrip. cap. 11.

792. *Pronus.*] Elegantur hujus avis naturam poëta describit.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

HUIC tum Priamus pater, tanquam mortuo, exequias fecit unà cum filiis, excepto tamen Paride, qui in Græciam profectus erat; quemque deinde persecuti Græci, draconem Aulide lapideum viderunt redditum. Inde Cygnus ab *Achille* occisus in avem vertitur, cùm invulnerabilis fuisset. Sicut et Cœnis olim in Cænæum, et postea in avem, commutata. Quod cum narrâsset Nestor, Periclymeni quoque transformationes adjunxit.

I. NESCIUS assumtis Priamus pater Æsacon alis
Vivere, lugebat: tumulo quoque nomen habenti
Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.
Defuit officio Paridis præsentia tristi:
Postmodo qui raptâ longum cum conjuge bellum
Attulit in patriam: conjuratæque sequuntur

INTERPRETATIO.

I. *Priamus ignorans Æsacon vitâ frui alis indutis, mœrebat: Hector etiam præbuerat inferias inutiles, cum consortibus sepulchro nomen ejus habenti. Paris non adfuit luctuoso honori, qui paulò pòst advexit in patriam longum bellum cum uxore raptâ: et conjuratæ sequuntur*

NOTÆ.

2. *Tumulo.*] *Cenotaphio,* in quo Æsaci nomen sine corpore erat.

3. *Inferias.*] Χοάς. Tumulis enim lac, mel, vinum, lachrymas, sanguinem, flores, thura, alia insuper honoris causâ vel etiam ad lætiorem defuncti statum apud inferos, ingerere solebant. Atque hæc de mortuis sacrificia *Inferiæ* dicebantur.

4. *Paridis.*] Priami quoque filii, qui ad rapiendam Helenam in Græciam profectus fuerat.

5. *Conjuge.*] Helenâ.

6. *Conjuratæ.*] In Aulide enim bellum adversus Trojam conjuraverant Græciæ principes.

Mille

Mille rates, gentisque simul commune Pelasgæ.
Nec dilata foret vindicta ; nisi æquora sævi
Invia fecissent venti : Bœotaque tellus
Aulide piscosâ puppes tenuisset ituras.
Hìc patrio de more Jovi cùm sacra parassent ;
Ut vetus accensis incanduit ignibus ara ;
Serpere cæruleum Danaï vidêre draconem
In platanum : cœptis quæ stabat proxima sacris.
Nidus erat volucrum bis quatuor arbore summâ :
Quas simul, et matrem circum sua damna volantem,
Corripuit serpens ; avidâque recondidit alvo.
Obstupuêre omnes. At veri providus augur
Thestorides, Vincemus, aït ; gaudete, Pelasgi.
Troja cadet, sed erit nostri mora longa laboris.
Atque novem volucres in belli digerit annos.
Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos,
Fit lapis : et servat serpentis imagine saxum.
II. Permanet Aöniis Nereus violentus in undis :
Velaque non transfert : et sunt, qui parcere Trojæ
Neptunum credant, quia mœnia fecerit urbi.
At non Thestorides. Nec enim nescitve, tacetve
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Esse Deæ. Postquam pietatem publica caussa,
Rexque patrem vicit ; castumque datura cruorem
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris :

mille naves atque unà populus ex omni Græciâ. Neque ultio longiùs abiîsset, nisi venti terribiles reddidissent maria inaccessa ; et terra Bœotia retinuisset naves discessuras in Aulide piscosâ. Cùm Græcia ibi obtulissent sacra Jovi ritu patrio, cùm vetus altare micuit ignibus accensis, viderunt serpentem cæruleum repere in platanum, quæ erat proxima sacrificiis inceptis, Nidus erat octo pullorum supremâ arbore, quos anguis corripuit unà cum matre volitante circum suam cladem, et abdidit in rapacem ventrem. Omnes obstupuerunt. At Thestorides vates veri præscius, Vincemus, inquit, exultate Græci, Ilium ruet ; sed spatium nostri laboris erit longum : atque statuit novem volucres pro annorum numero, *qui in bello* forent conterendi. *Ille sicuti erat, amplexus ramos virides in arbore, mutatur in petram et manet petra specie anguis.*

II. *Nereus stat acer in fluctibus Aöniis ; neque transfert naves ; et sunt qui arbitrentur Neptunum ignoscere Trojæ, quòd illam muris cinxerat. Thestorides tamen non ita arbitratur. Neque enim aut ignorat, aut tegit iram Deæ virginis esse mulcendam sanguine virgineo. Postquam causa communis superavit pietatem, rexque patrem, atque Iphigenia constitit præ altari, famulis mærentibus ;*

NOTÆ.

7. *Mille.*] Numero, ut loqui amant, rotundo: namque Homero 1186. Dycti, 1225. Dareti Phrygio, 1140 dicitur.

Ib. *Commune.*] Pro populo universo: quo sensu Cicero Ver. 4. *Statuæ à communi Siciliâ datæ.*

Ib. *Pelasgæ.*] Pro Græcis universis sæpissime venit gens Pelasga, quæ Thessaliam, cui et Pelasgiæ datum nomen, incoluit.

9. *Bœota.*] Bœotia, Græcis regio, in quà urbs Aulis Chalcida finitima, ubi non parvo tempore per tempestatem Græcorum naves manserunt.

15. *Volucrum.*] Passeres dixit Homerus; ex cujus Iliad. 2. tota hæc desumpta fabula. Passer hieroglyphicè annum denotat.

16. *Circum.*] Circum sua pignora, quæ cum maximo suo damno devorari a Dracone, videbat.

19. *Thestorides.*] *Calchas* est Thestoris filius Græcorum vates, genus ducens ab Apolline.

24. *Permanet.*] Id est sævit mare quod Bœotiæ adjacet, Aoniam namque Bœotiæ montanam partem ; Nereum maris Deum sæpe diximus.

29. *Deæ.*] *Dianæ*, cujus cervam Agamemnon imprudens occiderat: quæ et tempestatis et pestis causa fuit.

30. *Rex.*] *Agamemnon*, qui Iphigeniæ patrem se esse quodam modo oblitus est, cum illam aris addixit, ut regis nomine Græcis omnibus consuleret.

Victa

Victa Dea est : nubemque oculis objecit, et inter
Officium turbamque sacri, vocesque precantum,
Supposità fertur mutâsse Mycenida cervâ.
Ergo ubi, quâ decuit lenita est cæde Diana ;
Et pariter Phœbes, pariter maris ira recessit ;
Accipiunt ventos à tergo mille carinæ :
Multaque perpessæ Phrygiâ potiuntur arenâ.
Orbe locus medio est inter terrasque, fretumque,
Cœlestesque plagas, triplicis confinia mundi ;
Unde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur ; penetratque cavas vox omnis ad aures.
Fama tenet, summâque domum sibi legit in arce :
Innumerosque aditus, ac mille foramina tectis
Addidit, et nullis inclusit limina portis.
Nocte, dieque patent. Tota est ex ære sonanti :
Tota fremit : vocesque refert : iteratque quod audit.
Nulla quies intus, nullâque silentia parte.
Nec tamen est clamor, sed parvæ murmura vocis,
Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis
Esse solent : qualemve sonum, cùm Jupiter atras
Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
Atria turba tenent : veniunt leve vulgus, euntque :
Mistaque cum veris passim commenta vagantur
Millia rumorum : confusaque verba volutant.
E quibus hi vacuas implent sermonibus auras :
Hi narrata ferunt aliò : mensuraque ficti
Crescit ; et auditis aliquid novus adjicit auctor.
Illìc Credulitas, illìc temerarius Error,
Vanaque Lætitia est, consternatique Timores,
Seditioque repens, dubioque auctore Susurri.
Ipsa quid in cœlo rerum, pelagoque geratur,
Et tellure, videt ; totumque inquirit in orbem.

III. Fecerat hæc notum, Graïas cum milite forti
Adventare rates : neque inexpectatus in armis
Hostis adest. Probibent aditu, littusque tuentur

Deà lenita est ; velavit oculos nube et dicitur transformasse Mycenam, cervâ adhibitâ, inter ministerium et turbam sacri, et voces precantium. Postquam igitur Diana est placata nece, quâ par fuit et simul furor ejus et æquoris compositus est, mille naves accipiunt ventos à tergo ; et plurima passæ appellunt ad littora Phrygia. Locus est in medio mundo inter tellurem et mare et oras sidereas, finis triplicis orbis, unde spectatur quodcumque est uspiam, tametsi distet regionibus ; et omnis sonus permeat ad sinuosas aures. Fama illum *obtinet, atque posuit sibi sedem in supremo fastigio : et dedit innumeros ingressus, ac mille ostia domui : nullisque portis obturavit aditus. Pervii sunt die et nocte. Tota est ex sonanti ære ; tota fremit et reddit sonos, et repetit quod audit. Nulla quies intus, et nullibi silentium. Neque tamen est vociferatio, sed susurri submissæ vocis : qualis solet esse fremitus fluctuum æquoris, si quis ex longinquo accipiat ; vel qualem strepitum ultima tonitrua reddunt, cùm Jupiter percutit nebulas, multitudo occupat atria ; plebs intrat atque prodit. Mille rumores falsi hinc inde errant unà cum veris, et voces permistæ volvuntur. Atque ex omnibus, hi referciunt inanem äërem sermonibus : alii portant aliò quæ prolata sunt, et modus falsi augetur ; atque aliquis auctor aliquid addidit acceptis. Illìc est Credulitas, illìc Error imprudens, et inane Gaudium, et Pavores attoniti, et Seditio subrepens, et Susurri incerto auctore. Ipsa cernit quid rerum agatur in cælo, in mari, et solicita est de toto mundo.*

III. *Hæc vulgaverat, naves Græcas adisse cum strenuâ manu : neque hostis accedit non expectatus in armis. Prohibent* eum *accessu, et defendunt littus.*

NOTÆ.

34. *Mycenida.*] *Iphigeniam* Mycenis oriundam : quam in Tauricam regionem avectam scripsit Eurypides ; alii Scythicæ Dianæ immolatam afferunt.

40. *Triplicis.*] In tres partes divisi cælum mare et terram.

Troës : et Hectoreâ primus fataliter hastâ,
Protesilaë, cadis : commissaque prælia magno
Stant Danaïs, fortesque animæ, neque cognitus Hector.
Nec Phryges exiguo, quid Achaïa dextera posset,
Sanguine senserunt. Et jam Sigæa rubebant
Littora : jam leto proles Neptunia Cygnus
Mille viros dederat. Jam curru instabat Achilles :
Troaque Peliacæ sternebat cuspidis ictu
Agmina : perque acies aut Cygnum aut Hectora quærens,
Congreditur Cygno : decimum dilatus in annum
Hector erat. Tum colla jugo candentia pressos
Exhortatus equos, currum direxit in hostem :
Concutiensque suis vibrantia tela lacertis,
Quisquis es, ô juvenis, solatia mortis habeto,
Dixit, ab Hæmonio quòd sis jugulatus Achille.
Hactenus Æacides. Vocem gravis hasta secuta est.
Sed quanquam certâ nullus fuit error in hastâ ;
Nîl tamen emissi profecit acumine ferri :
Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu ;
Nate Deâ (nam te famâ prænovimus) inquit
Ille, quid à nobis vulnus miraris abesse ?
(Mirabatur enim.) Non hæc, quam cernis, equinis
Fulva jubis cassis, neque onus cava parma sinistræ
Auxilio mihi sunt : decor est quæsitus ab istis.
Mars quoque ob hoc capere arma solet. Removebitur omne

Trojani : atque primus occumbis fataliter jaculo Hectoreo, Protesilaë ; et prælia incœpta et strenuæ animæ, necdum cognitus Hector magno constant Græcis. Neque Trojani senserunt pauco sanguine quid Græca manus posset. Et jam littora Sigæa rubebant sanguine : jam Cygnus filius Neptuni morti opposuerat mille viros. Achilles jam urgebat curru, et conficiebat catervas Trojanas ictu mucronis Peliaci : atque lustrans per agmina aut Cygnum, aut Hectorem, incurrit in Cygnum : Hector erat servatus in annum decimum. Tum mulcens equos habentes albas cervices onustas, jugo, dirigens currum in hostem ; atque librans tremens hastile suis brachiis, Quisquis es, inquit, ô Juvenis, habeto solamen obitûs, quòd sis mactatus ab Achille, Hactenus Æacides. Ponderosum hastile secutum est vocem. Sed quamvis nullum vitium fuerit in telo inerranti, nihil tamen promovit mucrone ferri impulsi ; atque ut per cussit tantùm pectus ictu vano, Fili Deæ, ait ille, nam te antè cognovimus famâ, cur stupes quòd intacti simus ? (Namque stupidus hærebat.) Non hæc galea flava, quam vides equinis jubis, neque scutum curvum onus sinistræ sunt mihi ad utilitatem ; sed tantùm ornamenti gratiâ geruntur. Mars etiam eâ gratiâ consuevit induere arma. Tolletur omne

NOTÆ.

67. *Hectoreâ.*] Alii tamen Æneæ, alii Achatæ mane cecidisse eum autumant.

Ibid. *Fataliter.*] Oraculo monitus fuerat, ne ad Trojanum bellum proficisceretur, ibi namque periturum. Atque in fatis erat occubiturum illum, qui primus ex Græcis in littus Trojanum descenderet.

68. *Protesilaë. cadis.*] Protesilaus Laodamiæ Acasti filæ maritus. Hujus pater Iphiclus, cursûs velocitate celebris.

70. *Phryges.*] Seu *Trojani*, qui Phrygiam minorem seu Troadem incolebant.

71. *Sigæa.*] Promontorium Trojæ.

74. *Peliacæ.*] Ex Pelio monte recisæ ; quæ *Pelias* ideo dicitur ; et,

Ipse suas quamvis vires inhiberet Achilles,
Missa graves ictus Pelias hasta dabat.

76. *Decimum.*] Decennalis fuit Trojæ obsidio.

79. *Vibrantia.*] Al. Vulcania ; ut ad arma ejus à Vulcano fabricata alludat.

82. *Æacides.*] *Achilles* Pelei et Thetidis filius : *Æacides*, ab avo Æaco dictus.

88. *Equinis jubis.*] Iis verò galearum cristas decorare quoque solebant heroës : hinc illud Virgil.

——*Cristâque hirsutus equinâ.*

Tegminis

Tegminis officium : tamen indestrictus abibo.
Est aliquid, non esse satum Nereide, sed qui
Nereaque, et natas, et totum temperet æquor.
Dixit : et hæsurum clypei curvamine telum
Misit in Æaciden ; quod et æs, et proxima rupit
Terga novena boum : decimo tamen orbe moratum
Excutit hoc heros : rursusque trementia forti
Tela manu torsit : rursus sine vulnere corpus,
Sincerumque fuit, nec tertia cuspis apertum,
Et se præbentem valuit destringere Cygnum.
Haud secùs exarsit, quàm Circo taurus aperto,
Cùm sua terribili petit irritamina cornu
Phœniceas vestes, elusaque vulnera sentit.
Num tamen exciderit ferrum considerat hastæ,
Hærebat ligno Manus est mea debilis ergo ;
Quasque, ait, antè habuit vires effudit in uno.
Nam certè valuit, vel cum Lyrnesia primus
Mœnia disjeci ; vel cum Tenedonque, suoque
Eëtioneas implevi sanguine Thebas.
Vel cùm purpureus populari cæde Caycus
Fluxit ; opusque meæ bis sensit Telephus hastæ.
Hìc quoque tot cæsis, quorum per littus acervos
Et feci, et video, valuit mea·dextra, valetque.
Dixit : et, ante actis veluti malè crederet, hastam,
Misit in adversum Lyciâ de plebe Menœten :

auxilium armorum ; tamen descendam invu nerutus. Est aliquid non esse natum Nereïde sed qui regat Nereum, et ejus filias, et universum mare. Dixit, et intorsit in Æaciden jaculum adhæsurum umboni clypei ; quod penetravit et æs, et coria novem boum : decimo tamen tegmine repressum heros illud excutit, rursusque impulit strenûa dexterâ vibrâns hastile ; rursus corpus fuit integrum sine plagâ. neque tertius mucro potuit vulnerare Cygnum pectus suum exhibentem. Non aliter excanduit, quàm taurus Circo spatioso cùm incurrit cornu fulmineo in vestes purpureas sua irritamenta, et sensit impetum deceptum. Respicit tamen num ferrum hastæ lapsum sit. Ligno affixum erat. Mea igitur dextra ait est infirma : atque vires, quibus pollebat, amisit, dum unum hunc Cygnum petit. Nam profectò fortis fuit ; vel cùm primus dirui muros Lyrnæsios ; vel cùm sparsi Tenedon, et Thebas Eëtioneas suo sanguine ; vel cùm Caycus fluxit ruber cruore populi sui ; et Telepheus bis expertus est vim meæ lanceæ. Manus mea etiam hîc potens fuit. tot interfectis, quorum feci cumulos per littus, et cerno ; atque fortis est. Dixit et quasi parum consideret antè factis, impulit hastam in adversum Menœten ex gente Lyciâ :

NOTÆ.

93. *Nereïde.*] Qualis fuit Thetis Achillis mater, quam gloriam Cycnus, qui Neptunum ipsum patrem haberet, quamquam modestè, extenuat tamen.

Ibid. *Sed qui.*] Neptuno, cui famulatur Nereus, matris tuæ pater, *Nereïde*] *Thetide* nymphâ, Nerei filiâ.

97. *Terga.*] Id est, novem terga quibus clypeus constabat.

102. *Circo.*] In quo venationes exhibebantur.

104. *Phœniceas.*] Effigies hominum coccineis indutas vestibus, quas stramento aut fœno farciebant, tauris in arenâ objectare sunt soliti, quò eos ad pugnam irritarent Sen. 3, l. de Irâ.

108. *Lyrnesia*] Fuit Lyrnessus urbs Troadis Hippodamiæ Briseidos patria.

109. *Tenedon.*] Quæ insula Trojano littori opposita, decennali illo bello cum multis aliis à Græcis fuit direpta.

110. *Eetioneas.*] *Thebas* Ciciliæ, in quibus regnavit Eëtion Andromaches pater : pro Trojanis enim arma sumserunt.

111. *Caycus.*] Fluvius Musiæ; nam et hanc regionem Græci cum multis aliis, ne Trojanis auxilio essent, devastârunt.

112. *Opus.*] *Vulnus*, et *auxilium.*

Ibid. *Telephus.*] Herculis fuit filius ex Auge nymphâ, Mysorum rex, qui cùm Græcos ad Trojam proficiscentes transitu prohiberet, ab Achille est vulneratus. Insanabile erat vulnus ; quamobrem ille ad oraculum confugit, à quo, eàdem quâ vulneratus fuerat hastâ sanandum esse vulnus edoctus, Achilli reconciliatus, cuspidis ærugine, pristinæ valetudini restitutus est.

116. *Lyciâ.*] Nam et Lycii, tametsi in diversâ orâ et ad Mediterraneum siti, Trojanis auxilio erant.

Loricamque simul, subjectaque pectora rupit.
Quo plangente gravem moribundo vertice terram,
Extrahit illud idem calido de vulnere telum :
Atque ait ; Hæc manus est, hæc, quâ modò vicimus, hasta.
Utar in hunc iisdem : sit in hoc precor exitus idem.
Sic fatus, Cygnumque petit, nec fraxinus errat :
Inque humero sonuit non evitata sinistro.
Inde, velut muro, solidâve à caute, repulsa est.
Quà tamen ictus erat, signatum sanguine Cygnum
Viderat, et frustrà fuerat gravisus, Achilles.
Vulnus erat nullum : sanguis fuit ille Menœtæ.
Tum verò præceps curru fremebundus ab alto
Desilit, et nitido securum cominus hostem
Ense petens, pàrmam gladio, galeamque ; cavari
Cernit, et in duro lædi quoque corpore ferrum.
Haud tulit ulterius : clypeoque adversa reducto
Ter quater ora viri, capulo cava tempora pulsat.
Cedentique sequens instat : turbatque, ruitque
Attonitoque negat requiem. Pavor occupat illum ;
Ante oculosque natant tenebræ : retroque ferenti
Aversos passus medio lapis obstitit arvo.
Quem super impulsum resupino pectore Cygnum
Vi multâ vertit, terræque affixit Achilles.
Tum, clypeo genibusque premens præcordia duris,
Vincla trahit galæ ; quæ presso subdita mento
Elidunt fauces ; et respiramen, iterque
Eripiunt animæ. Victum spoliare parabat :
Arma relicta videt. Corpus Deus æquoris albam
Contulit in volucrem ; cujus modò nomen habebat.

atque transfixit simul thoracem et pectus subjectum. Quo obeunte et percutiente durum solum capite, eripit illud idem hastile ex vulnere calido, atque inquit. Hæc est dextra, hæc est lancea, quâ modò vicimus : Utar in hunc iisdem, oro idem sit successus contra hunc. Sic loquutus est, et petit Cygnum neque hasta aberrat, atque non elusa strepitum edidit in sinistro humero. Inde repulsa est tanquam à muro aut rupe firmâ. Achilles tamen adverterat Cygnum infectum sanguine, quâ parte tactus fuerat, et incassum lætatus erat. Plaga nulla erat, ille fuit sanguis Menœtæ. Tum verò furens præceps descendit ab excelso curru, atque petens cominus gladio corus o hostem tutum, videt scutum atque cassidem penetrari gladio, et ferrum etiàm retundi in rigido corpore. Non ampliùs passus est : et clypeo repetito ter quater percutit vultum viri. et depressa tempora capulo. Atque persequens urget cedentem, atque turbat, et agit, et non permittit quietem exterrito. Pavor illum corripit. et caligo observatur oculis : et saxum in medio campo obstitit retro ferenti aversos gressus. Super quem Achilles dejecit magno nisu impulsum Cygnum pectore resupino, atque in terram prostravit. Tum urgens pectus clypeo et validis genibus, trahit retinacula cassidis, quæ subjecta mento presso frangunt gulam, atque tollunt spiritum et viam anhelitûs Volebat victum exuere armis, advertit arma relicta. Deus maris mutavit corpus in avem candidam, cujus modò habebat nomen.

NOTÆ.

129. *Securum hostem.*] Cygnum nihil timentem, qui erat toto corpore invulnerabilis, excepto capite.

132. *Clypeoque adversa reducto.*] Innuit os Cygni adversum clypeo impacto identidem ab Achille fuisse pulsatum. Sic *reducta hasta* apud Virgil. lib. X. Æneid.

136. *Natant tenebræ.*] Attonitus enim nihil prospicere poterat.

145. *Volucrem.*] *Cygnum*, cujus alitis Cygnum alium Stheneli filium lib. 2. formam quoque induisse vidimus. Ex hâc autem transmutatione, post fata maximè vivere bonos, quorum virtutibus nihil ampliùs aut invidia aut inimicorum impetus possint detrahere, pronum est mente consequi.

IV. V. *Hic labor, hoc certamen caussa fuit induciarum multorum dierum; et pars utraque requievit, emissis armis. Et dum vigil præsidium custodit mœnia Trojana; et vigil custodia servat munitiones Græcas; festa dies erat, quâ Achilles victoriâ potitus adversus Cygnum sacrum faciebat Minervæ sanguine vaccæ vittatæ. Cujus postquam imposuit exta candidis altaribus, et nidor Diis gratus pervenit in cœlum, sacra habuerunt suam Dei partem: reliqua est exhibita epulis. Accubuerunt excelsis lectis: et satiaverunt corpora carnibus assis, et leniunt mero et solicitudines et sitim. Neque lyræ, neque carmina cantata vel longa tibia buxi multifori illos oblectat: sed transigunt noctem colloquiis; atque virtus est materia confabulationis. Narrant certamina hostium atque sua. Atque gratum est vicissim narrare discrimina crebrò tentata atque exacta. Quid enim diceret Achilles! vel quid potius memorarent apud magnum Achillem? Ultima victoria præsertim victo Cygno commemorata fuit. Visum mirabile omnibus, quòd corpus juvenis nullo telo violari potuit, neque plagis erat obnoxium, atque ferrum retunderet. Æacides hoc mirabatur, Græci hoc admirabantur; cùm ita Nestor loquitur, Cygnus fuit solus vestrâ ætate securus ferri, et nullo ictu penetrabilis. At ego quondam aspexi Cæneum Perrhæbum ferentem mille ictus corpore illæso:*

IV. V. Hic labor, hæc requiem multorum pugna dierum
Attulit: et positis pars utraque substitit armis.
Dumque vigil Phrygios servat custodia muros;
Et vigil Argolicas servat custodia fossas:
Festa dies aderat; quâ Cygni victor Achilles
Pallada vittatæ placabat sanguine vaccæ.
Cujus ut imposuit prosecta calentibus aris;
Et Dîs acceptus penetravit in æthera nidor:
Sacra tulêre suam: pars est data cætera mensis.
Discubuêre toris proceres: et corpora tostâ
Carne replent: vinoque levant curasque, sitimque.
Non illos citharæ, non illos carmina vocum,
Longave multifori delectat tibia buxi:
Sed noctem sermone trahunt, virtusque loquendi
Materia est. Pugnam referunt hostisque suamque,
Inque vices adita atque exhausta pericula sæpe
Commemorare juvat. Quid enim loqueretur Achilles?
Aut quid apud magnum potiùs loquerentur Achillem?
Proxima præcipuè domito victoria Cygno
In sermone fuit. Visum mirabile cunctis;
Quòd juveni corpus nullo penetrabile telo,
Invictumque ad vulnera erat, ferrumque terebat.
Hoc ipsum Æacides, hoc mirabantur Achivi.
Cùm sic Nestor aït; Vestro fuit unicus ævo
Contemptor ferri, nulloque forabilis ictu
Cygnus. At ipse olim patientem vulnera mille
Corpore non læso Perrhæbum Cænea vidi:

NOTÆ.

149. *Argolicas.*] Fuit Argolis regio Peloponnesi, quæ pro totâ Græciâ, sicuti et ejus populi pro omnibus Græcis, nonnunquam sumitur.

152. *Profecta.*] Carnes hostiarum, quas prosecabant, i. e. primum secabant; Diisque adolebant partem, sacerdotibus partem dabant, partem sibi apponebant. Turneb. lib. 15. cap. 17.

155. *Tostâ.*] Namque elixa heroïcis temporibus non vescebantur. Servius.

157. *Non illos.*] Lepidissimum, inquit Plutarchus, est illud convivium, in quod non intrat tibicen. Quibus de rebus in convivio disserendum sit, docet A. Gellius, lib. 13. cap. 11. et Macrob. 7. lib. Saturn. 1. cap. Hic duces de virtute bellicâ, et pugnis.

168. *Achivi.*] Græci, qui et Achæi dicti, sunt ab Achaiâ, quam incoluerunt.

169. *Nestor.*] Neleï fuit filius, rex Pyli, ætate, eloquentiâ et prudentiâ clarus.

172. *Perrhæbum.*] Fuerunt Perrhæbi Thessaliæ, populi, qui à Lapithis devicti, in Pindi montana confugerunt.

Ibid. *Cænea.*] Cænis Elati Lapitharum regis fuit filia, in virum mutata; cujus ex poëta jucundiùs poteris cognoscere historiam.

Cænea Perrhæbum ; qui factis inclytus Othryn
Incoluit. Quòque id mirùm magis esset in illo,
Fœmina natus erat. Monstri novitate moventur,
Quisquis adest : narretque rogant. Quos inter Achilles,
Dic age (nam cunctis eadem est audire voluntas)
O facunde senex, ævi prudentia nostri ;
Quis fuerit Cæneus, cur in contraria versus ;
Quâ tibi militiâ, cujus certamine pugnæ
Cognitus ; à quo sit victus, si victus ab ullo est.
Tum senior : Quamvis obstet mihi tarda vetustas ;
Multaque me fugiant primis spectata sub annis ;
Plura tamen memini : nec, quæ magìs hæreat illâ,
Pectore res nostro est, inter bellique, domique
Acta tot. Ac si quem potuit spatiosa senectus
Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum ; nunc tertia vivitur ætas.
Clara decore fuit proles Elateïa Cænis,
Thessalidum virgo pulcherrima ; perque propinquas,
Perque tuas urbes (tibi enim popularis, Achille)
Multorum frustrà votis optata procorum.
Tentâsset Peleus thalamos quoque forsitan illos ;
Sed jam aut contigerant illi connubia matris,
Aut fuerant promissa, tuæ. Nec Cænis in ullos
Denupsit thalamos ; secretaque littora carpens
Æquorei vim passa Dei est. Ita fama ferebat.
Utque novæ Veneris Neptunus gaudia cepit :
Sint tua vota licet, dixit, secura repulsæ :
Elige quid voveas. Eadem hoc quoque Fama ferebat.
Magnum, Cænis ait, facit hæc injuria votum,
Tale pati nîl posse mihi. Da fœmina ne sim,
Omnia præstiteris. Graviore novissima dixit

qui celeberrimus facinoribus frequentavit Othryn, et ut illud magìs esset stupendum in eo : natus erat fœmina. Quicunque adest tanguntur novitate prodigii, atque orant ut referat. Inter quos Achilles, Narra, quæso, ô diserte senex, prudentia nostri seculi (nam omnes cupiunt cognoscere eadem) quis fuerit Cæneus ; quamobrem in aliam formam mutatus ; quo bello ; cujus contentionis discrimine tibi cognitus, à quo sit domitus ; si modò à quoquam est domitus. Tum senex. Quamvis mihi obsit longa senectus. multorum sim oblitus quæ vidi primâ ætate, recordor tamen plurimorum ; neque est quicquam quod tenaciùs affixum sit memoriæ nostræ inter tot facta pace et bello, quàm illud. Et si longa vetustas potuit præstare aliquam testem multorum factorum. vixi annos ducentos ; nunc tertia ætas agitur. Cænis Elati filia inclyta fuit formâ puella pulcherrima Thessalarum : et frustrà fuit petita vocis multorum procorum per urbes vicinas, et per tuas, Achille. (Namque tua fuit popularis) Fortè etiam Peleus petiisset illos thalamos ; sed aut jam illi obtigerant conjugia genetricis tuæ, aut fuerant concessa. Neque Cænis rupta est in ullos thalamos, atque ambulans in littore remoto compressa est à Deo maris potenti. Sic rumor increbuerat. Est postquam Neptunus potitus est voluptate novæ Veneris, Conceditur, inquit, ut tua desideria sint tuta ab omni repulsâ, elige quia cupias. Idem rumor etiam istud prædicabat. Hoc dedecus inquit Cænis, facit magnum votum, scilicet, ut nihil simile pati possim. Fac ne sim fœmina, omnia feceris. Protulit ultimas majore

NOTÆ.

173. *Othryn.*] Qui mons est Thessaliæ.
179. *Contraria.*] In marem ex fœminâ.
188. *Bis centum.*] Ut ita falsos liqueat, qui tres Nestoris ætates per 300 annorum secula minora metiuntur ; siquidem Ovidio fides.

201. *Injuria.*] Quâ mihi virginitatem eripuisti, effecit, ut magna petere audeam.
203. *Graviore.*] Quia in marem mutat ; hoc est, quia effœminatus qui erat, graviores viri mores induit.

Verba

Verba sono : poteratque viri vox illa videri,
Sicut erat. Nam jam voto Deus æquoris alti
Annuerat : dederatque super : ne saucius ullis
Vulneribus fieri, ferrove occumbere posset.
Munere lætus abit : studiisque virilibus ævum
Exigit Atracides, Peneïaque arva pererrat.
Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus ;
Nubigenasque feros, positis ex ordine mensis,
Arboribus tecto discumbere jusserat antro.
Hæmonii proceres aderant ; aderamus et ipsi,
Festaque confusâ resonabat regia turbâ.
Ecce canunt Hymenæon ; et ignibus atria sumant :
Cinctaque adest virgo matrum nuruumque catervâ
Præsignis facie. Felicem diximus illâ
Conjuge Pirithoum : quod pœnê fefellimus omen.
Nam tibi, sævorum sævissime Centaurorum
Euryte, quàm vino pectus, tam virgine visâ
Ardet ; et ebrietas geminata libidine regnat.
Protinus eversæ turbant convivia mensæ :
Raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.
Eurytus Hyppodamen, alii, quam quisque probârant,
Aut poterant, rapiunt ; captæque erat urbis imago.
Fœmineo clamore sonat domus. Ociùs omnes
Surgimus : et primus, Quæ te vecordia, Theseus,
Euryte, pulsat, aït ; qui, me vivente, lacessas
Pirithoum, violesque duos ignarus in uno ?
Neve ea magnanimus frustrà memoraverit heros ;

sono voces, atque ille sonus poterat videri masculi, qualis erat. Num jam Deus profundi maris audierat vota : atque insuper fecerat, ne posset vulnerari ullo modo. vel occidi ferro. Hilaris dono discedit Atracias : atque transigit ætatem studiis virilibus et exspatiatur per campos Peneïos. Filius temerarii Ixionis duxerat Hippodamen, atque jusserat sævos nubigenas discumbere mensis ex ordine constitutis in speluncâ velatâ arboribus. Thessali principes coïerunt; nos quoque aderamus : atque aula festa personabat confusâ turbâ. Ecce cantant Hymenæum atque atria fumant ignibus : et puella vultu pulcherrima accedit stipatu turbâ matronarum et puellarum. Beatum prædicavimus Pirithoum illâ uxore : quod præsagium propè falsum fuit. Namque Euryte, crudelissime crudelium Centaurorum, tam tibi cor uritur puellâ conspectâ, quàm mero : et ebrietas duplicata libidine dominatur. Continuò mensæ disjectæ fœdant convivia ; atque recèns nupta trahitur per vim capillis correptis. Eurytus abripit Hippodamen, alii quam quisque laudaverant ; aut poterant rapere ; atque erat species urbis direptæ. Domus personat ululatibus muliebribus. Confestim omnes exsurgimus ; atque prior Theseus Quæ, inquit, vesania te urget, Euryte, qui me vivo lædas Pirithoum, atque nescius duos violes in uno ? Neve heros fortissimus nec quicquam ea dixit ;

NOTÆ.

209. *Atracides.*] *Cæneus Thessaleus :* fuit enim *Atrax* seu *Atracia* Thessaliæ oppidum, apud Peneum fluvium.

Ib. *Peneïa.*] Per quæ Peneus Thessaliæ fluvius volvitur.

210. *Hippodamen.*] Ischomachen nominat Propert. l. 2. El. 2. Deidamiam. Plut. in Theseo.

Ib *Audaci.*] Pirithoum dicit Ixionis filium ; qui quidem Ixion Junonem etiam de stupro interpellare est ausus ; quâ re à Jove intellectâ, nubem illi Junonis specie supposuit, unde nati Centauri.

211. *Nubigenas.*] Centauros nube genitos.

215 *Hymenæon.*] Nuptiale carmen frequentabant : Hymenæumque nuptiarum Deum celebrabant.

Ib. *Ignibus.*] Nuptiis non faces modò sed et aræ, et sacra adhibita, Diique advocati.

218. *Fefellimus.*] Propter ortam rixam deinde et pugnam.

221. *Geminata.*] Nam Baccho et Venere inebriata sunt.

229. *Pirithoum.*] Proverbio etiam cognita Thesei et Pirithoi mutua amicitia.

Submovet

Submovet instantes ; raptamque furentibus aufert.
Ille nihil contrà : neque enim defendere verbis
Talia facta potest : sed vindicis ora protervis
Insequitur manibus, generosaque pectora pulsat.
Forte fuit juxtà signis extantibus asper
Antiquus crater, quem vastum vastior ipse
Sustulit Ægides ; adversaque misit in ora.
Sanguinis ille globos pariter, cerebrumque, merumque,
Vulnere et ore vomens, madidâ resupinus arenâ
Calcitrat. Ardescunt germanâ cæde bimembres :
Certatimque omnes uno ore, Arma, arma, loquuntur.
Vina dabant animos : et primâ pocula pugnâ
Missa volant, fragilesque cadi, curvique lebetes :
Res epulis quondam, nunc bello et cædibus, aptæ.
Primus Ophionides Amycus penetralia donis
Haud timuit spoliare suis : et primus ab æde
Lampadibus densum rapuit funale coruscis :
Elatumque altè, veluti qui candida tauri
Rumpere sacrificâ molitur colla securi ;
Illisit fronti Lapithæ Celadontis : et ossa
Non agnoscendo confusa relinquit in ore.
Exsiluêre oculi ; disjectisque ossibus oris,
Acta retro naris, medioque infixa palato est.
Hunc pede convulso mensæ Pellæus acernæ
Stravit humi Belates, dejecto in pectora mento :
Cumque atro mistos sputantem sanguine dentes,
Vulnere Tartareas geminato mittit ad umbras.
Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
Fumida terribili, Cur non, aït, utimur istis ?
Cumque suis Gryneus immanem sustulit aram

nam repellit violentos, atque avellit sublatam furentibus. Ille nîl dixit *contrà : neque enim potest tueri vocibus ejusmodi facinora : sed insurgit in vultum ultoris manibus temerariis et impetum facit contra magnanimum pectus. Fortè prope fuit vetus crater, durus signis promientibus, quem magnum ipse major Ægides corripuit, atque jecit in faciem adversam. Ille eructans simul spissum saniem et cerebrum, et vinum per os atque per plagam, resupinus percutit terram humidam calcibus. Omnes biformes* Centauri *incensi nec fratris certatim uno ore clamant. Ad arma, ad arma. Merum augebat animos : atque primo certamine pocula jacta, et cadi lebetes, res olim idoneæ convivis, nunc bello et cædibus, volant. Amycus Ophionis filius primus non veritus est tollere munera sua ex penetralibus ; atque primus sustulit ex sacrario candelabrum instructum lucernis splendentibus : et misit altè sublatum in frontem Lapithæ Celadontis, veluti qui conatur frangere cervicem albam tauri sacrificâ bipenni : atque relinquit ossa quassata facie non agnoscendâ. Oculi sunt eruti, et ossibus oris sparsis naris retro pressa est, atque infixa medio palato. Belates Pellæus, pede mensæ acernæ extracto, hunc dejecit in terram, mento delapso in pectus : atque ictu repetito dimittit ad Manes inferos, exspuentem dentes confusos cum nigro sanguine. Gryneus, cùm proximus esset, adspiciens aram fumantem oculis atrocibus, Quamobrem, inquit, non utimur istis ? atque sustulit ingens altare cum suis*

NOTÆ.

233. *Vindicis.*] *Thesei,* qui novam nuptam à Centaurorum injuriâ liberat: pugnos in faciem et pectus Thesei ingerit.

237. *Ægides.*] *Theseus* Ægeli filius.

240. *Bimembres.*]Centauri biformes, mediâ parte homines, alterâ equi.

243. *Fragile.*] Ex cretâ confecti.

245. *Penetralia.*] Sacrarium dicit, seu locum ubi sacra reponerentur ; sacrificia etiam peragerentur.

247. *Funale.*] Lychnuchum intelligo, de laqueari fortè pendentem.

250. *Lapithæ.*] Thessaliæ populi, Pindum et Othryn montes præsertim incolentes, Pirithoï olim imperio parentes.

254. *Pellæus.*] Pellâ Thessaliæ urbe, ut verò simile est, oriundus : quanquam plures Pellæ fuerant.

Ignibus

Ignibus, et medium Lapitharum jecit in agmen;
Depressitque duos, Brotean, et Orion. Orio
Mater erat Mycale: quam deduxisse canendo
Sæpe reluctanti constabat cornua Lunæ.
Non impunè feres, teli modò copia detur,
Dixerat Exadius. Telique habet instar, in altâ
Quæ fuerant pinu, votivi cornua cervi.
Figitur huic duplici Gryneus in lumina ramo:
Eruiturque oculos. Quorum pars cornibus hæret:
Pars fluit in barbam; concretaque sanguine pendet.
Ecce rapit mediis flagrantem Rhœtus ab aris
Primitium torrem: dextrâque à parte Charaxi
Tempora perfringit fulvo protecta capillo.
Correpti rapidâ, veluti seges arida, flammâ
Arserunt crines: et vulnere sanguis inustus
Terribilem stridore sonum dedit; ut dare ferrum
Igne rubens plerumque solet, quod forcipe curvâ
Cùm faber eduxit, lacubus demittit: At illud
Stridet: et in trepidâ submersum sibilat undâ.
Saucius hirsutis avidum de crinibus ignem
Excutit: inque humeros limen tellure revulsum
Tollit, onus plaustri: quod ne permittat in hostem,
Ipsa facit gravitas. Socium quoque saxea moles
Oppressit spatio stantem propiore Cometem;
Gaudia nec retinet Rhœtus: Sic comprecor, inquit,
Cætera sit fortis castrorum turba tuorum;
Semicremoque novat repetitum stipite vulnus:
Terque, quaterque gravi juncturas verticis ictu
Rupit: et in liquido sederunt ossa cerebro.
Victor ad Evagrum, Corythumque, Dryantaque transit:
E quibus ut primâ tectus lanugine malas
Procubuit Corythus: Puero quæ gloria fuso

ignibus, et immisit in mediam turbam Lapitharum; et protrivit duos, Brotean et Orion. Orius matrem habebat Mycalen; quam certum erat crebrò subtraxisse incantationibus cornua Lunæ resistenti. Non discedes inultus, modò inveniam aliquod telum, dixerat Exadius: atque pro telo arripuit cornua cervi Dianæ *consecrati, quæ pendebant ab excelsâ pinu. Gryneus figitur ab eo duplici ramo in oculos: atque iis privatur; quorum pars hæret cornibus, pars fluit in barbam, et coagulata sanguine pendet. Ecce Rhœtus tollit ex medio altari magnum stipitem ardentem; et à dextrâ parte penetrat tempora Charaxi obducta flavis crinibus. Coma incensa igne fervido flagravit sicuti messis sicca: et sanguis adductus ictu strepitum fecit horrendum crepitando, qualem ferè ferrum candens consuevit reddere, quod, cùm faber extraxit forcipe aduncâ, injicit in lacum. At illud mersum crepitat, atque sibilat in aquâ tremente. Vulneratus excutit ignem rapacem de comâ hispidâ; atque tollit in humero saxum ex terrâ extractum, onus* magnum satis *plaustro, quod ne penitùs jaciat in hostem, ipsa gravitas prohibet. Pondus lapidis oppressit etiam Cometem propius stantem. Neque Rhœtus dissimulat lætitiam. Ita oro, ait, sit validum reliquum agmen tuorum sociorum, atque geminat plagam renovatam torre semiusto: perfregit terque quaterque commissuras capitis sævo ictu, et ossa manserunt in fluido cerebro. Victor transit ad Evagrum, Corythumque, atque Dryantem; è quibus postquam Corythus, velatas habens maxillas primâ lanugine, humi stratus est, Quæ laus adolescente prostrato*

NOTÆ.

263. *Quam.*] Veneficiis et incantationibus infames præsertim mulieres Thessaliæ.

267. *Quæ fuerat.*] Virgil. Eclog. 7. Dianæ *novet ramosa Micon vivacis cornua cervi.* Cornibus itaque pinu, in quâ figebantur votiva Dianæ, direptis, subitorum vice armorum utitur Exadius.

285. *Sic*, &c.] Utinam cæteri Cometis socii tam audacter accederent, ut eâdem cum illo fortunâ utantur.

Parta

Parta tibi est? Evagrus ait. Nec dicere Rhœtus
Plura sinit; rutilasque ferox in aperta loquentis
Condidit ora viri, perque os in pectora flammas.
Te quoque, sæve Drya, circum caput igne rotato
Insequitur: sed non in te quoque constitit idem
Exitus. Assiduæ successu cædis ovantem,
Quà juncta est humero cervix, sude figis obustâ.
Ingemuit, duroque sudem vix osse revellit
Rhœtus; et ipse suo madefactus sanguine fugit.
Fugit et Orneus, Lycabasque, et saucius armo
Dexteriore Medon, et cum Pisenore Thaumas:
Quique pedum nuper certamine vicerat omnes
Mermerus; accepto nunc vulnere tardiùs ibat:
Et Pholus, et Melaneus, et Abas prædator aprorum:
Quique fuis frustrà bellum dissuaserat augur
Astylos. Ille etiam metuenti vulnera Nesso,
Ne fuge; ad Herculeos, inquit, servaberis, arcus.
At non Eurynomus, Lycidasque, et Areos et Imbreus
Effugêre necem: quos omnes dextra Dryantis
Perculit adversos. Adversum tu quoque, quamvis
Terga fugæ dederas, vulnus, Crenæe, tulisti.
Nam grave respiciens inter duo lumina ferrum,
Quà naris fronti committitur, accipis imæ.
In tanto fremitu ductis sine sine jacebat
Sopitus vinis et inexperrectus Aphidas;
Languentique manu carchesia mista tenebat,
Fusus in Ossææ villosis pellibus ursæ.
Quem procul ut vidit frustrà nulla arma moventem,
Inserit amento digitos, Miscendaque, dixit,

tibi comparata est? inquit Evagrus. Neque Rhœtus patitur plura proferre: atque sævus immisit ignes coruscos in os apertum viri loquentis, et per os in pectus. Persequitur te etiam, crudelis Drya, flammâ circum caput actâ: verum successus non fuit etiam idem in te: vulneras stipite præustâ triumphantem successu cædis continuæ, quâ putare *collum commissum est humero. Rhœtus ingemuit, vixque evellere potuit stipitem ex osse rigido. et ipse conspersus suo sanguine profugit. Recedit etiam Orneus atque Lycabas, et Medon vulneratus humero dextro, itemque Thaumas cum Pisenore, atque Mermerus, qui nuper superaverat omnes certamine pedum. jam plagâ impactâ segniùs incedebat; et Pholus, et Melaneus, et Abas venator aprorum, et Astylus vates, qui nequicquam dehortatus erat suos Centauros à pugnâ. Ille quoque dixit Nesso sibi caventi à vulneribus, Ne aufugias, servaberis, ab arcu Herculeo occidendus. At Eurynomus, et Lycidas, et Arèus, et Imbreus, non vitaverunt mortem, quos omnes oppositos dextra Dryantis prostravit. Tu quoque, Crenæe, quanquam terga verteras in fugam, accepisti plagam in parte anteriore; nam retro spectans accipit ferrum inter duos oculos, quà nasus jungitur infimæ fronti. Aphidas mero hausto sine modo, stratus erat, somno victus, neque excitatus tanto strepitu, atque tractabat manu sopitâ carchesia temperata porrectus super pelle hispidâ ursæ Ossææ. Quem Phorbas ut adspexit procul, nequicquam bello carentem, aptat amentum digitis, atque, inquit, miscendum*

NOTÆ.

296. *Circum caput.*] Quo motu gravior et paratior fit ictus.

299. *Figis.*] Dryantem alloquitur, cujus quoque Homerus meminit.

309. *Servaberis.*] Jam Nessum illum Deianiræ vim parantem ab Hercule interfectum vidimus.

314. *Respiciens.*] Ad historiam fortè alludit, quàm refert Quintilianus. Pomponius quidam vulnus in ore acceperat, quod Cæsari ostentabat: *Ne unquam igitur,* inquit, *fugiens respexeris.*

318. *Carchesia.*] Eo nomine appellantur pocula procera, et circa mediam partem compressa, quorum ansæ à summo ad imum pertinent. Carchesium autem hoc in loco pro vino ipso positum.

319. *Ossææ.*] In Ossâ monte nutritæ, aut etiam captæ

320. *Amento.*] Lorum erat, quo jaculum medium, seu hastæ, ut jaci posset, religabatur.

Cum

Cum Styge vina bibas, Phorbas. Nec plura moratus
In juvenem torsit jaculum : ferrataque collo
Fraxinus, ut casu jacuit resupinus, adacta est.
Mors caruit sensu ; plenoque è gutture fluxit
Inque toros, inque ipsa niger carchesia sanguis.
Vidi ego Petræum conantem evellere terrâ
Glandiferam quercum : quam dùm complexibus ambit ;
Et quatit huc illùc, labefactaque robora jactat,
Lancea Pirithoï costis immissa Petræi
Pictora cùm duro luctantia robora fixit.
Perithoï virtute Lycum cecidisse ferebant :
Pirithoï cecidisse Chromin. Sed uterque minorem
Victori titulum, quàm Dictys, Helopsque dederunt.
Fixus Helops jaculo : quod pervia tempora fecit ;
Et missum à dextrâ lævam penetravit in aurem.
Dictys ab ancipiti delapsus acumine montis,
Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
Decidit in præceps : et pondere corporis ornum
Ingentem fregit : suaque induit ilia fractæ.
Ultor adest Aphareus : saxumque è monte revulsum
Mittere conatur. Conantem stipite querno
Occupat Ægides ; cubitique ingentia frangit
Ossa : nec ulteriùs dare corpus inutile leto
Aut vacat, aut curat : tergoque Bianoris alti
Insilit, haud solito quenquam portare, nisi ipsum.
Opposuitque genu costis : prênsamque sinistrâ
Cæsariem retinens, vultum, minitantiaque ora
Robore nodoso, præduraque tempora fregit.
Robore Nedymnum, jaculatoremque Lycotan
Sternit, et immissâ protectum pectora barbâ
Hippason, et summis exstantem Riphea silvis ;
Tereaque, Hæmoniis qui prênsos montibus ursos
Ferre domum vivos, indignantesque solebat.
Haud tulit utentem pugnæ successibus ultra
Thesea Demoleon : solidoque revellere dumo

Haurias merum cum Styge, neque diutiùs cunctatus, jecit hastile in virum ; cùmque fortè stratus esset resupinus, jaculum infixum dat collo. Mors fuit sine sensu ; atque cruor ater manavit ex pleno collo in lectos, inque ipsa pocula. Ipse vidi Petræum nitentem revellere solo quercum glandiferam : quam dum complectitur, et huc illùc impellit, atque agitat arborem concussam, hasta Pirithoï impacta costis Petræi, penetravit pectora pugnantia rigido ligno. Aiebant Lycum peremptum viribus Pirithoï, Pirithoï quoque Chromin : sed uterque minorem laudem attulerunt, quàm Dictys et Helops. Helops fossus fuit hastili, quod transegit tempora, et impulsum à dextrâ pervasit in aurem sinistram. Dictys delapsus à dubio vertice montis, dum pavidus vitat filium Ixionis urgentem, pronus cecidit ; et rupit vastam ornum gravitate corporis ; atque latera sua transfixa injecit super illam raptum : Aphareus vindex adest, atque nititur jacere lapidem ex monte extractum, Ægides prævertit nitentem vecte querno, atque conterit vasta ossa cubiti ; neque ampliùs moratur, aut cupit mittere Orco corpus mutilum : atque sese immittit dorso excelsi Bianoris, non assueto quemquam vehere præter ipsum : et pressit costas genibus, atque comprimens jubas sinistra correptas, vulneravit faciem atque vultum minitantem, et tempora rigida clavâ nodosâ. Prosternit clavâ Nedymnum, et Lycotan jaculatorem, et Hippasum habentem pectus velatum barbâ promissâ, et Ripheum manentem in altis silvis ; et Tereum, qui consueverat portare domum ursos vivos atque rigentes, correptos in montibus Thessalis. Demoleon non passus est ulteriùs Theseum prosperam fortunam in certamine habentem ; atque è spissâ silvâ extrahere

NOTÆ.

325. *Mors caruit sensu.*] Propter altum soporem *Aliis* (Histris sc.) *mors somno continuata est.* Liv. Dec. 5. lib. 1.

346. *Haud solito.*] In duplici Centaurorum natu:â ludit Naso.

349. *Robore.*] Clavâ nodis plenâ.

Annosam pinum magno molimine tentat.
Quod quia non potuit, præfractam misit in hostem.
Sed procul à telo Theseus veniente recessit,
Pallados admonitu. Credi sic ipse volebat.
Non tamen arbor iners cecidit: nam Crantoris alti
Abscidit jugulo pectusque, humerumque sinistrum.
Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille:
Quem Dolopum rector bello superatus Amyntor
Æacidæ dederat pacis pignusque, fidemque.
Hunc procul ut fœdo disjectum vulnere Peleus
Vidit, At inferias, juvenum gratissime Crantor,
Accipe, ait. Validoque in Demoleonta lacerto
Fraxineam misit, mentis quoque viribus, hastam:
Quæ laterum cratem perrupit: et ossibus hærens
Intremuit. Trahit ille manu sine cuspide lignum:
Id quoque vix sequitur. Cuspis pulmone retenta est.
Ipse dolor vires animo dabat. Æger in hostem
Erigitur: pedibusque virum proculcat equinis.
Excipit ille ictus galeâ, clypeoque sonantes,
Defensatque humeros: prætentaque sustinet arma:
Perque armos uno duo pectora perforat ictu.
Antè tamen leto dederat Phlegræon, et Hylen
Eminus: Hiphinoum collato Marte, Claninque.
Additur his Dorylas: qui tempora tecta gerebat
Pelle lupi, sævique vicem præstantia teli,
Cornua vera boum multo rubefacta cruore.
Huic ego, nam vires animus dabat, Aspice, dixi,
Quantùm concedant nostro tua cornua ferro:
Et jaculum torsi. Quod cùm vitare nequiret,
Opposuit dextram passuræ vulnera fronti:
Affixa est cum fronte manus. Fit clamor: at illum
Hærentem Peleus, et acerbo vulnere victum
(Stabat enim propior) mediam ferit ense sub alvum.

magno conatu veterem pinum nititur. Quod quia non potuit, jecit partem illius *ruptam in hostem. Ast Theseus vitavit telum à longinquo veniens hortatu Minervæ. Ipse volebat sic credi. Arbor tamen non cecidit inutilis; nam revulsit pectus et humerum sinistrum à collo excelsi Crantoris Achille, ille fuerat armiger tui patris, quem Amyntor, rex Dolopum bello victus, dederat Æacidæ in obsidem et fidem pacis. Cùm Peleus illum procul adspexit lacerum horrendo vulnere. At, inquit, inferias accipe, Crantor dilectissime juvenum: atque intorsit hastile fraxineum in Demoleontem forti brachio, atque etiam animi impetu: quod perfregit texturam laterum, atque ossibus infixum contremuit. Ille eripit manu lignum sine mucrone; atque* lignum ipsum *ægrè* trahenti *cedit. Ferrum retentum est pulmone. Ipse dolor dabat vires animo. Vulneratus insurgit in hostem, et preterit virum* Peleum, *pedibus equinis. Ille eludit ictus strepentes casside et clypeo, et tegit humeros, et sustinet arma opposita: et transfigit uno ictu duo pectora per armos. Nihilominus priùs morti opposuerat eminus Phlegræum et Hylen; atque Hiphinoum et Clanin cominus. Adjicitur Dorylas qui habebat tempora velata pelle lupi, atque cornua panda taurorum, quæ illi erant vice duri teli multo sanguine tincta. Ego huic dixi, Vide, quantùm tua cornua sint inferiora nostro ferro: atque immisi telum; quod cùm non posset effugere, objecit dextram fronti accepturæ plagam. Manus simul cum fronte perfossa est. Exclamat; at Peleus (nam erat proximus) percutit gladio sub medio ventre illum stantem et domitum sævâ plagâ.*

NOTÆ.

364. *Dolopum.*] Dolopes Thessaliæ populi, in Phthiotidis extremis finibus: qui nonnunquam pro Græcis sumuntur.

365. *Pacis.*] Significat Crantora Peleo obsidem ab Amyntore fuisse datum.

369. *Mentis.*] *Mentis indignatione*, nonnunquam enim sine odio, aut omni etiam animi perturbatione certatur.

374. *Virum.*] *Peleum.*

377. *Duo.*] *Equi, et hominis:* nam Centaurus fuit.

Pro-

Prosiluit, terrâque ferox sua viscera traxit ;
Tractaque calcavit ; calcataque rupit : et illis
Crura quoque impediit ; et inani concidit alvo.
Nec te pugnantem tua, Cyllare, forma redemit,
Si modò naturæ formam concedimus illi.
Barba erat incipiens : barbæ color aureus ; aureaque
Ex humeris medios coma dependebat in armos.
Gratus in ore vigor : cervix, humerique, manusque,
Pectoraque artificum laudatis proxima signis ;
Et quâ parte viri est : nec equi mendosa sub illâ
Deteriorque viro facies : da colla, caputque ;
Castore dignus erit. Sic tergum sessile, sic stant
Pectora celsa toris ; totus pice nigrior atrâ.
Candida cauda tamen : color est quoque cruribus albus.
Multæ illum petiêre suâ de gente ; sed una
Abstulit Hylonome : quâ nulla decentior inter
Semiferos altis habitavit fœmina silvis.
Hæc et blanditiis, et amando, et amare fatendo
Cyllaron una tenet. Cultus quoque quantus in illis
Esse potest membris, ut si coma pectine lævis :
Ut modò rore maris, modò se violâve, rosâve
Implicet : interdum candentia lilia gestet :
Bisque die lapsis Pegasææ vertice silvæ
Fontibus ora lavet : bis flumine corpora tingat.
Nec, nisi quæ deceant electarumque ferarum,
Aut numero aut lateri prætendat vellera lævo.
Par amor est illis : errant in montibus unà ;
Antra simul subeunt : et tum Lapitheïa tecta
Intrârant pariter ; pariter fera bella gerebant.
Auctor in incerto est : jaculum de parte sinistrâ

Dorylas *emicuit, atque ferus humi raptavit sua intestina : et protrivit raptata, et discerpsit protrita : atque in illis etiam impedivit pedes : tum procubuit vacuo ventre. Neque, Cyllare, tua pulchritudo servavit te certantem, si modò tribuimus pulchritudinem illi* monstrosæ *naturæ. Barba habebat lanuginem ; lanuginis color erat flavus: flavi insuper capilli fluebant ex humeris in armos medios. Jucunda alacritas, in vultu, collum, humeri, manus, pectora et partes, quibus est homo, haud absimiles erant statuis probatis artificum : neque equi species culpanda sub illâ* formâ, *aut pejor homine. Adjice collum et caput : dignus erit Castore ; ita dorsum* latum et *sedi aptum, ita elata pectora consistunt toris ; totus nigrior pice atrâ. Attamen cauda alba ; color est etiam albus pedibus. Plurimæ de gente suâ illum optaverunt; sed sola Hylonome illum devinxit : quâ nulla fœmina formosior mansit inter semibrutos* Centauros, *in excelsis. Ista et lenibus verbis, et amando, et amorem agnoscendo sola tenet Cyllaron* sibi devictum. *Ornatum etiam habuit, quantus esse licet in istiusmodi artubus : ut capilli sint pectine nitidi, ut nunc se impediat rore marino, nunc violâ aut rosâ ; nonnunquam feras lilia alba ; bisque die abluat faciem ad fontes fluentes ex cacumine silvæ Pegasææ, bis lavet corpus flumine : neque tegat aut humeros aut latus sinistrum nisi pellibus ferarum delectarum. Est illis amor æqualis ; vagantur unà per montes : unà etiam intrant speluncas : atque tum simul venerant in ædes Lapitheïas, et pariter sæva bella exercebant. Auctor* vulneris *est dubius : Telum actum est à parte sinistrâ ;*

NOTÆ.

393. *Cyllare.*] Fuit et istud nomen equi Castore domiti, ad quem etiam poëta allusit, ut mox videbimus. Vers. 406.

402. *Toris.*] Tori sunt carnes eminentiores.

410. *Rore Maris.*] Rosmarinus et rosmarinum quoque dicitur : qui frutex est nullibi non obvius.

412. *Pegasææ.*] Pegasis Thessaliæ urbi, fontibus abundanti, vicina.

415. *Vellera.*] *Pelles*, quibus sinistrum latus velasse fingit poëta.

417. *Lapitheïa.*] In antro arboribus tecto Pirithoi Lapitharum regis celebratæ sunt nuptiæ, suprà Vers. 212.

419. *Auctor.*] *Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est :*

Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta. Virgil.

Venit ;

Venit; et inferiùs, quàm collo pectora subsunt,
Cyllare, te fixit; parvo cor vulnere læsum
Corpore cum toto post tela educta refrixit.
Protinus Hylonome morientes excipit artus:
Impositâque manu vulnus fovet: oraque ad ora
Admovet: atque animæ fugienti obsistere tentat.
Ut videt extinctum: dictis, quæ clamor ad aures
Arcuit ire meas, telo, quod inhæserat illi,
Incubuit: moriensque suum complexa maritum est.
Ante oculos stat et ille meos; qui sena leonum
Vinxerat inter se connexis vellera nodis
Phæocomes; hominemque simul protectus equumque.
Codice qui misso, quem vix juga bina moverent
Juncta, Phonoleniden à summo vertice fregit.
Fracta volubilitas capitis latissima: perque os,
Perque cavas nares, oculosque auresque cerebrum
Molle fluit. Veluti concretum vimine querno
Lac solet: utve liquor rari sub pondere cribi
Manat; et exprimitur per densa foramina spissus.
Ast ego, dum parat hunc armis nudare jacentem,
(Scit tuus hoc genitor) gladium spoliantis in ima
Ilia dimisi. Chthonius quoque Teleboasque
Ense jacent nostro. Ramum prior ille bifurcum
Gesserat; hic jaculum. Jaculo mihi vulnera fecit.
Signa vides; apparet adhuc vetus ecce cicatrix.
Tunc ego debueram capienda ad Pergama mitti:
Tunc poteram magni, si non superare, morari
Hectoris arma meis. Illo sed tempore nullus,
Aut puer, Hector erat. Nunc me mea deficit ætas.
Quid tibi victorem gemini Periphanta Pyreti?

et te vulneravit, Cyllare inferiùs quàm pectora subjecta sunt collo: Cor destrictum levi plagâ diriguit cum toto corpore, postquam jaculum esset extructum. Continuò Hylonome excipit membra codentia, atque contrectat plagam manu admotâ, et jungit os ori, et nititur retinere spiritum effluentem. Postquam cognoscit esse mortuum, et dixit ea quæ confusa *vociferatio prohibuit pervenire ad aures meas, jecit se in jaculum, quod illum transfoderat, et moriens amplexa est suum virum. Ille etiam Phæocomes meis oculis observatur, qui junxerat nodis inter se complicatis sex pelles leonum, velutus simul quâ parte homo et quâ parte equus erat, qui jacto stipite, quem non facilè quatuor boves traherent, divisit Phonoleni filium à summo capite. Rotunditas vasta capitis quassata est; et tenerum cerebrum emittitur per os, perque cavum nasum, et oculos, et aures; ut lac coagulatum consuevit excerni vimine querno; vel utì liquor; fluit pressus sub onere rari cribri, et crassus exsudat per spissa foramina. At ego cum conatur spoliare armis hunc prostratum abdidi gladium in extrema latera spoliantis. Pater tuus scit istud. Chthonius etiam, et Teleboas occubuerunt nostro gladio. Ille prior instructus erat sude bifidâ, alter jaculo. Me vulneravit jaculo. Cernis vestigia: ecce antiqua cicatrix adhuc conspicitur. Tunc ego debueram mitti ad Trojam eruendam; tunc poteram, si non vincere,* at *detinere arma fortis Hectoris meis. Verùm illâ tempestate, aut Hector nondum* natus *erat, aut puer* erat. *Nunc mei anni me destituunt. Cur tibi* narrem *Periphantem domitorem duplicis Pyreti?*

NOTÆ

434. *Fracta volubilitas.*] Latissimum seu maximum, et volubile seu rotundum caput fractum est eâ plagâ.

440. *Tuus genitor.*] *Peleus.* Nam Achillem alloquitur Nestor.

445. *Tunc ego.*] Quia jam nihil possunt senes, jactantiâ sui contemptum, quem maxime metuunt, solent ferrè amoliri.

449. *Gemini.*] Quia centaurus bimembris.

Ampyca quid referam ? qui quadrupedantis Oëcli
Fixit in adverso cornum sine cuspide vultu.
Vecte Pelethronium Macareus in pectus adacto
Stravit Erigdupum. Memini et venabula condi
Inguine, Nesseïs manibus conjecta, Cymeli.
Nec tu credideris tantùm cecinisse futura
Ampyciden Mopsum : Morso jaculante biformis
Occubuit, frustràque loqui tentavit Odites,
Ad mentum linguâ, mentoque ad guttura fixo.
Quinque neci Cæneus dederat, Stiphelumque, Bromumque
Antimachumque, Helimumque, securiferumque Pyracmon.
Vulnera non memini : numerum, nomenque notavi.
Provolat Emathii spoliis armatus Halesi,
Quem dederat leto, membris et corpore Latreus
Maximus. (Huic ætas inter juvenemque senemque
Vis juvenilis erat : variabant tempora cani)
Qui clypeo, galeâque, Macedoniâque sarissâ
Conspicuus, faciemque obversus in agmen utrumque
Armaque concussit, certumque equitavit in orbem :
Verbaque tot fudit vacuas animosus in auras :
Et te, Cæni, feram ? nam tu mihi fœmina semper,
Tu mihi Cænis, eris. Nec te natalis origo
Comminuit ? mentemque subit, quo prœmia facto
Quâque viri falsam speciem mercede pararis ?
Vel quid nata vide, vel quid sis passa : columque,
I, cape cum calathis ; et stamina pollice torque :
Bella relinque viris. Jactanti talia Cæneus
Extentum cursu missâ latus eruit hastâ,
Quâ vir equo commissus erat. Furit ille dolore,

cur narrem Amphycem? qui fixit in faciem oppositam Oëcli quadrupedantis hastile sine mucrone. Macareus interfecit Erigdupum Pelethronium stipite fixo in pectus. Recordor etiam jaculum missum manibus Nessi abditum fuisse in inguine Cymeli. Neque arbitreris Mopsum Ampyciden tantùm prædixisse ventura : nam et Mopso jaculum mittente Odites bimembris prostratus est, et frustrà conatus est loqui linguâ cum mento commissâ et mento cum faucibus. Cæneus morti tradiderat quinque. Stiphelum et Bromum, et Antimachum et Helimum, et Pyracmum bipenni armatum. Non recordor quali plagâ ceciderunt ; observavi tamen eorum numerum et nomina. Latreus vastissimus artubus, atque corpore, instructus exuviis Halesi, quem mactaverat, accurrit. Huic ætas inter juvenem et senem, vires erant juveniles. Capilli albi distinguebant tempora. Qui insignis clypeo, et casside, et Macedoniâ hastâ, et vultus habens conversos in utrumque exercitum, et agitavit arma, et equitavit in certum gyrum, atque ferox emisit has voces in inanem aërem ; Te insuper feram, Cæni ? Namque tu semper mihi fœmina, tu mihi eris Cænis. Neque natalis origo tibi animum infregit ; aut in mentem venit, quo facinore mercedem, aut quo præmio fictam formam maris retulisti ? Adspice vel qualis sis nata, vel quid sis à Neptuno *passa ; atque abi, sume colum cum quasillis, et ducas fila pollice, Concede arma viris: Cæneus effodit jaculo interto latus jactantis talia extentum cursu, quâ parte homo conjunctus erat equo. Ille furit dolore,*

NOTÆ.

450. *Quadrupedantis.*] Equorum more quatuor pedibus currentis.

451. *Cornum.*] Telum ex cornu arbore.

452. *Pelethronium*] Lapitha Pelethronium Thessaliæ montem incolens; *Fræna Pelethronii Lapithæ.* Georg. 3.

453. *Erigdupum.*] Erigdupus significat *graviter strepens.* Epitheton Homero frequens.

457. *Mopsum.*] Qui vates Ampyci filius Lapitha fuit, cum aliis duobus non confundendus.

462. *Emathii.*] Propriè Emathie Macedonia est ; sed suo quondam jure poëtæ pro Thessaliâ vicinitatis specie sumunt.

466. *Macedoniâque sarissâ.*] Hastâ Macedonicâ. *Macedo justa arma sumpserat, æreum clypeum, hastam, quam* sarissam *vocant,* &c. Curtius, lib. 9.

468. *Equitavit.*] Quippe Centaurus.

474. *Quid sis nata.*] Nam fœmina. *Quid sis passa.* Namque Neptuni vim passa es.

Nudaque

Nudaque Phylleï juvenis ferit ora sarissâ.
Non secùs hæc resilit, quàm tecti à culmine grando :
Aut si quis parvo feriat cava tympana saxo.
Cominus aggreditur : laterique recondere duro
Luctatur gladium. Gladio loca pervia non sunt.
Haud tamen effugies : medio jugulaberis ense,
Quandoquidem mucro est hebes, inquit ; et in latus ensem
Obliquat : longâque amplectitur ilia dextrâ.
Plaga facit gemitus, ceu corpore marmoris icti :
Fractaque dissiluit percusso lamina collo.
Ut satìs illæsos miranti præbuit artus :
Nunc age, ait Cæneus, nostro tuo corpora ferro
Tentemus ; capuloque tenus dimisit in armos
Ensem fatiferum, cæcamque in viscera movit,
Versavitque manum : vulnusque in vulnere fecit.
Ecce ruunt vasto rabidi de more bimembres :
Telaque in hunc omnes unum mittuntque, feruntque.
Tela retusa cadunt. Manet imperfossus ab omni,
Inque cruentatus Cæneus Elateïus ictu.
Fecerat attonitos nova res. Heu dedecus ingens !
Monychus exclamat : populus superamur ab uno,
Vixque viro. Quanquam ille vir est ; nos segnibus actis,
Quod fuit ille, sumus. Quid membra immania prosunt ?
Quid geminæ vires ? quid, quòd fortissima rerum
In nobis natura duplex animalia junxit ?
Nec nos matre Deâ, nec eos Ixione natos
Esse reor, qui tantus erat, Junonis ut altæ
Spem caperet. Nos semimari superamur ab hoste.
Saxa trabesque super, totosque involvite montes :
Vivacemque animam missis elidite silvis.

atque vibrat hastam in faciem apertam juvenis Phyllëi. Hàsta ea non aliter repercussa est, quàm grando à fastigio tecti ; vel si quis percutiat cava tympana exiguo lapide. Cominus invadit, atque nititur abdere ensem in rigido latere. Loca non sunt penetrabilia ensi. Non tamen evades, ait, mactaberis medio gladio, siquidem cuspis est retusa : atque adigit transversum gladium in costas, et amplectitur ilia longâ dextrâ. Ictus strepitum facit, tanquam à corpore marmoris percussi ; et lamina fracta est percusso collo. Postquam satìs corpus suum Latreo percutiendum *exhibuerat, qui miratur* illud non vulnerari. *Nunc age, inquit Cæneus, tentemus tuum corpus nostro ense ; atque abdidit gladium letiferum capulo tenus in humeros ; et agitavit et versavit manum cæcam per præcordia, et fecit, plagam in plagâ, Ecce* Centauri *biformes cum impetu feruntur suo impetuoso more, atque omnes jaciunt et ferunt arma in hunc unum. Jacula obtusu cadunt. Cæneus Elateïus sit illæsus atque incruentatus ab omni ictu, Nova res rapuerat illos in admirationem. Heu ingens opprobrium ! exclamat Monychus, nos tota gens vincimur ab uno viro, qui vix vir est. Tametsi ille est vir, nos sumus inertibus factis, quod ille fuit. Quid juvant artus ingentes ? Quid prosunt duplices vires* hominis et equi ? *Quid quòd natura duplex commisit in nobis validissima animalia omnium ? Neque arbitror nos natos matre Deâ nec Ixione, qui tantus erat, ut spem conciperet Junonis excelsæ. Nos vincimur ab hoste semiviro. Dejicite super* illum *lapides, arbores, et montes integros, atque opprimite animam vivacem immissis silvis.*

NOTÆ.

470. *Phyllëi.*] *Cænei*, Phyllo Thessaliæ oppido oriundi.

488. *Percusso.*] In Centauri collum lamina resiluit.

493. *Vulnus.*] Manum enim versando, nova vulnera faciebat.

497. *Inque cruentatus.*] Pro et incruentatus, per Tmesin.

500. *Quanquam.*] Centaurorum magis arguit turbam hac correctione quàm Cæneum laudat.

501. *Quod fuit ille, sumus.*] *Fœmina.* Nam Cæneus antea fœmina fuit.

504. *Deâ.*] Junone, quam stultè gloriabantur matrem, quoniam eam Ixion ausus esset sollicitare.

Silva

Silva premat fauces : et erit pro vulnere pondus.
Dixit : et insani dejectam viribus Austri
Fortè trabem nactus, validum conjecit in hostem.
Exemplumque fuit : parvoque in tempore nudus
Arboris Othrys erat ; nec habebat Pelion umbras.
Obrutus immani cumulo, sub pondere Cæneus
Æstuat arboreo ; congestaque robora duris
Fert humeris. Sed enim postquam super ora caputque
Crevit onus ; neque habet, quas ducat, spiritus auras ;
Deficit interdum : modò se super aëra frustrà
Tollere conatur, jactasque evolvere silvas.
Interdumque movet. Veluti, quam cernimus (ecce,)
Ardua si terræ quatiatur motibus Ide.
Exitus in dubio est. Alii sub inania corpus
Tartara detrusum silvarum mole ferebant.
Abnuit Ampycides ; medioque ex aggere fulvis
Vidit avem pennis liquidas exire sub auras :
Quæ mihi tunc primùm, tunc est conspecta supremùm.
Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu
Mopsus, et ingenti circum clangore sonantem
Adspexit, pariterque oculis animoque secutus ;
O salve, dixit, Lapithææ gloria gentis
Maxime vir quondam, sed nunc avis unica, Cæneu.
Credita res auctore suo est. Dolor addidit iram :
Oppressumque ægrè tulimus tot ab hostibus unum
Nec priùs abstitimus ferrum exercere cruore,
Quàm data pars leto, partem fuga, noxque diremit.

VI. Hæc inter Lapithas, et semihomines Centauros
Prælia Tlepolemus Pylio referente dolorem
Præteriti Alcidæ tacito non pertulit ore ;

Silva opprimat jugulum, et onus erit pro vulnere. Dixit ; et casu nactus arborem prostratam impetu furentis Austri, misit in strenuum hostem : atque sociis exemplo fuit ; et statim Othrys erat spoliatus arboribus ; neque Pelion habebat umbras. Cæneus oppressus vastâ congerie æstuat sub onere arboreo, et fert fortibus humeris ligna congesta. Verùm enimvero, postquam pondus additum est super os atque caput, neque anima habet aërem quem hauriat, nonnunquam deliquium patitur, interdum incassùm tentat sese erigere in aërem, atque excutere immissas arbores. Atque interdum movit se, tanquam Ide illa, quam en videmus, si agitetur motibus terræ. Eventus incertus est. Nonnulli dicebant corpus coactum ad inferos exiles pondere arborum. Ampycides diffitetur ; atque videt illum mutatum in *alitem pennis subflavis mittere se in aërem fluidum ex medio cumulo, quæ à me tum primò, tum ultimò est visa. Cùm Mopsus eam vidit obeuntem sua tentoria lento volatu, et circum strepentem magnâ voce, prosequutus simul oculis et mente, ô inquit, salve Cæneu, gloria nationis Lapithææ, olim vir maxime, sed nunc avis unica. Res fidem invenit ab illo qui illius author erat. Dolor adjecit iram, atque iniquo animo passi sumus unum obrutum à tot hostibus. Neque antè omisimus ferro sanguinem profundere, quàm pars interfecta erat, et nox et fuga dissipavit aliam partem.*

VI. *Pylio narrante hæc certamina inter Lapithas et semiferos Centauros, Tlepolemus non tacitè quem concepit, passus est dolorem, quoniam Hercules non erat memoratus :*

NOTÆ.

521. *Ide.*] Mons Phrygiæ.

524. *Ampycides.*] *Mopsus* Ampyci filius.

Ibid. *Fulvis.*] In aquilam mutatum fuisse volunt Cæneum.

527. *Castra.*] Quæ fixerant Lapithæ ad Pirithoï nuptias venientes.

531. *Unica.*] Propter virtutem, et peculiarem metamorphosium. Quanquam in aquilam mutatum fuisse Cænæum minùs constat.

532. *Auctore.*] Mopso ita vaticinante.

537. *Tlepolemus.*] Filius Herculis ex Astioche, iniquè ferens silentio præteriti patris sui laudatam operam in Centaurorum devictorum gloriâ.

Atque

Atque ait; Herculeæ mirum est oblivia laudis
Acta tibi, senior. Certè mihi sæpe referre
Nubigenas domitos à se Pater ipse solebat,
Tristis ad hæc Pylius : Quid me meminisse malorum
Cogis ; et obductos annis rescindere luctus ?
Inque tuum genitorem odium, offensasque fateri ?
Ille quidem majora fide (Dî !) gessit : et orbem
Implevit meritis : quod mallem posse negari :
Sed neque Deïphobum, nec Pulydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem ?
Ille tuus genitor Messenia mœnia quondam
Stravit ; et immeritas urbes Elinque, Pylonque
Diruit : inque meos ferrum, flammamque penates
Impulit. Utque alios taceam, quos ille peremit ;
Bis sex Nelidæ fuimus conspecta juventus :
Bis sex Herculeïs ceciderunt, me minùs uno,
Viribus. Atque alios vinci potuisse ferendum est.
Mira Periclymeni mors est : cui posse figuras
Sumere quas vellet, rursusque reponere sumtas
Neptunus dederat, Neleï sanguinis auctor.
Hic, ubi nequicquam est formas variatus in omnes,
Vertitur in faciem volucris : quæ fulmina curvis
Ferre solet pedibus, Divûm gratissima Regi.
Viribus usus avis, pennis, rostroque redunco,
Hamatisque viri laniaverat unguibus ora.
Tendit in hunc nimiùm certos Tirynthius arcus :
Atque inter nubes sublimia membra ferentem,
Pendentemque ferit, lateri quà jungitur ala.
Nec grave vulnus erat : sed rupti vulnere nervi

atque inquit, Mirum est, senex, te oblivioni tradidisse gloriam Herculeam. Sanè pater consueverat mihi dicere nube genitos à se fuisse victos. Ad hæc Pylius mæstus, Quamobrem cogis me recordari malorum, et refricare dolores sopitos tempore ? atque agnoscere odium in tuum patrem, et ejus injurias ? Ille quidem (Dii) patravit facinora, quæ exsuperant fidem ; atque cumulavit mundum beneficiis ; quod mallem posse dissimulari : sed neque laudibus extollimus Deïphobum, nec Pulydamantem, nec ipsum Hectorem : quis enim laudaverit hostem ? Ille tuus pater olim diruit muros Messenios, atque delevit urbes immeritas et Elin. et Pylon, atque immisit ferrum et ignem in meam domum. Atque ut silentio pretermittam cæteros, quos ille leto dedit, duodecim fuimus Neleï filii, juventute conspicui : duodecim occubuerunt viribus Herculeïs, me excepto. Atque tolerandum est cæteros potuisse superari. Mors Periclymeni est admiranda, cui Neptunus auctor Neleæ familiæ concesserat posse induere quas formas vellet, rursusque exuere indutas. Hic postquam frustrà est immutatus in omnes figuras, induit vultum avis, quæ dilectissima consuevit gerere aduncis unguibus fulmina Regis Deorum. Usus viribus avis, pennis, et rostro curvo, et unguibus uncinatis discerpserat vultum viri. Tyrinthius in hunc dirigit arcus nimiùm certos, atque attingit agentem excelsa membra inter nubes, et libratum, quà ala committitur lateri. Neque plaga erat alta ; sed nervi fracti vulnere illum

NOTÆ.

540. *Senior.*] Nestorem appellat.

543. *Obductos.*] Temporis diuturnitate quasi callo obductos et sopitos.

547. *Deïphobum.*] Qui Priami fuit filius.

Ib. *Pulydamanta.*] Nobilis fuit Trojanus inter fortissimos, Priami gener.

549. *Messenia.*] *Messene* et urbs est, et regio adjacens Arcadiæ : à quâ non multùm distabat Pylus Nestoris.

550. *Elin.*] Quæ urbs fuit Elidis, etiam in Peloponneso, Pylus vero Messeniæ.

553. *Nelidæ.*] Neleï Neptuni sati, filii.

556. *Periclymeni.*] Qui unus erat è fratribus Nestoris.

560. *Quæ fulmina.*] *Aquilam* dicit ; quanquam in muscam mutatum Periclymenum scripsit Apollonii interpres, ad vers. 159. lib. 1.

564. *Tyrinthius.*] *Hercules* ; à Tyrinthe patria urbe Peloponneso non longè ab Argis.

Deficiunt

Deficiunt, motumque negant viresque volandi.
Decidit in terram, non concipientibus auras
Infirmis pennis : et qua levis hæserat alæ,
Corporis affixi pressa est gravitate sagitta ;
Perque latus summum jugulo est exacta sinistro.
Num videor debere tui præconia rebus
Herculis, ô Rhodiæ ductor pulcherrime classis ?
Ne tamen ulteriùs, quàm fortia facta silendo,
Ulciscar fratres, solida est mihi gratia tecum.
Hæc postquam dulci Neleïus edidit ore ;
A sermone senis repetito munere Bacchi,
Surrexêre toris. Nox est data cætera somno.

VII. At Deus, æquoreas qui cuspide temperat undas,
In volucrem corpus nati Stheneleïda versum
Mente dolet patriâ : sævumque perosus Achillem
Exercet memores, plùs quàm civiliter, iras.
Jamque ferè tracto duo per quinquennia bello,
Talibus intonsum compellat Sminthea dictis :
O mihi de fratris longè gratissime natis,
Irrita qui mecum posuisti mœnia Trojæ ;
Ecquid, ut has jam jam casuras aspicis arces,
Ingemis ? aut ecquid tot defendentia muros
Millia cæsa doles ? ecquid (ne persequar omnes)
Hectoris umbra subit circum sua Pergama tracti ?
Cùm tamen ille ferox, belloque cruentior ipso,
Vivit adhuc operis nostri populator Achilles.
Det mihi se : faxo, triplici quid cuspide possim,
Sentiat. At quoniam concurrere cominus hosti

destituunt atque subtrahunt motum et vires volandi. Decidit in terram, pennis debilibus non capientibus aërem ; et calamus qui leviter inflexus fuerat alæ, impactus est pondere corporis afflictis, et eductus est jugulo sinistrâ parte per supremum latus. Non videor debere laudes factis tui Herculis, ô dux spectatissime classis Rhodiæ ? Ne tamen ulciscar fratres ampliùs quàm tacendo pulchra facinora, gratia est mihi integra tecum. Postquam Neleïus hæc protulit suavi linguâ, dono Bacchi repetito ab oratione senioris, à mensâ recesserunt. Reliqua nox est concessa sopori.

VII. *At Deus, qui moderatur tridente fluctus marinos, dolet animo paterno corpus filii mutatum in avem Stheneleïam ; atque exosus crudelem Achillem exercet hostiliter iras quas in memoriâ habebat. Jamque bello ferè producto per decem annos, affatur Smintheum intonsum hujusmodi verbis : O mihi carissime omnium fratrum meorum qui mecum statuisti muros inutiles Trojæ ; ecquid doles cùm vides has arces jam jam ruituras? vel ecquid luges tot mille homines mactatos qui tuebantur muros ? Ecquid (ne omnes recenseam) umbra Hectoris raptati circum muros patrios in mentem recurrit? cùm tamen ille sævus Achilles, et truculentior ipso bello vastator nostri operis adhuc fruitur vitâ. Occurrat mihi : faxo sentiat, quid valeam tridente. At siquidem congredi cominus cum hoste*

NOTÆ.

574. *Rhodiæ.*] In Rhodum insulam, interfecto Licymnio matris germano, Teleponemus unà cum multis comitibus profugerat, ubi imperium adeptus est ; atque adeò inde cum novem navibus bellum Trojanum est profectus à Sarpedone interficiendus.

582. *Cuspide.*] *Tridente*, qui Neptuni erat sceptrum.

581. *Volucrem Stheneleïda.*] *Cygnum* dicit in quem mutatus Cygnus Sthenelis filius ; cujus etiam volucris Cygnum Neptuni filiam formam induisse suprà vidimus.

585. *Sminthea.*] *Apollinem* dicit, cui à muribus, qui Cretensium linguâ σμὶνθιοι appellantur, illud nomen impositum. Sed ejus cognominis rationes seu fabulas, quas piget exscribere, apud Lil. Giraldum Syntagm. 7. habes.

586. *Fratris.*] *Jovis.*

591. *Tractis.*] Bigis raptatum, et circum muros Illiacos ab Achille tractum Hectorem in superioribus vidimus.

593. *Operis.*] *Murorum Trojanorum* ; de quibus lib. superiore.

564. *Det mihi.*] Naviget, modò seque mihi credat, sentiat saxo ulterem.

Non

Non datur ; occultâ nec opinum perde sagittâ.
Annuit : atque animo pariter patruique, suoque,
Delius indulgens, nebulâ velatus in agmen
Pervenit Iliacum ; mediâque in cæde virorum
Rara per ignotos spargentem cernit Achivos
Tela Parin : fassusque Deum, Quid spicula perdis
Sanguine plebis ? ait. Siqua est tibi cura tuorum ;
Vertere in Æaciden, cæsosque ulciscere fratres.
Dixit : et ostendens sternentem Troïa ferro
Corpora Peliden, arcus obvertit in illum :
Certaque letiferâ direxit spicula dextrâ.
Quo Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit. Ille igitur tantorum victor, Achille,
Vinceris à timido Grajæ raptore maritæ ?
At si fœmineo fuerat tibi Marte cadendum ;
Thermodontiacâ malles cecidisse bipenni.
Jam timor ille Phrygûm, decus et tutela Pelasgi
Nominis Æacides, caput insuperabile bello,
Arserat ; armârat Deus idem, idemque cremârat.
Jam cinis est : et de tam magno restat Achille
Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam.
At vivit, totum quæ gloria compleat orbem.
Hæc illi mensura viro respondet : et hâc est
Par sibi Pelides : nec inania Tartara sentit.
Ipse etiam, ut cujus fuerit cognoscere possis,

non licet : confice eum, nihil tale metuentem, calamo occulto. Assentitur : atque Delius obsequens simul suæ iræ et patrui, tectus nube descendit in castra Trojana, et videt Paridem in mediâ strage virorum plebeios ac viles Græcos interficientem : atque indicans se Deum, Quamobrem, inquit, tela spargis in funera plebis ? Si sollicitus es pro tuis converte te in Æaciden, atque ulciscere fratres peremptos. Dixit, et monstrans Peliden proterentem ferro viros Trojanos, intendit arcum in illum, et direxit certam sagittam manu fatiferâ. Hoc fuit quo Priamus senex posset lætari post Hectorem cæsum. Tu igitur Achilles domitor tantorum heroum, cadis per timidum prædonem puellæ Græcæ ? At si tibi fuerat occumbendum manu fœmineâ. malles occubuisse securi Thermodontiacâ. Jam ille terror Trojanorum Æacides, honor et præsidium gloriæ Græciæ, vir bello invictus crematus erat : idem Deus armis instruxerat, atque idem usserat. Jam cinis est, et de tanto Achille superest nescio quid, quod non satis impleat parvam urnam. At laus permanet. quæ impleat totum mundum. Hæc mensura convenit gloriæ illius viri ; atque eâ Achilles est sibi æqualis, neque damnatur exilibus inferis. Ipse etiam clypeus, ut pronum sit cognoscere cujus fuerit,

NOTÆ.

596. *Non datur.*] Quia tum Achilles non navigabat.

597. *Patrui.*] Cycni enim Neptuni filii patruelis fuit Apollo ; qui iræ indulgens ob Hectorem clientesque Trojanos occisos, patrui Neptuni animum quoque induit, cùm Achillem ulciscitur.

598. *Delius.*] *Apollo,* quem toties in Delo insulâ natum diximus.

606. *Direxit.*] Ut Ita non tamen à Paride, quàm ab Apolline ipso, ut Calaber, indignatur, occisus videatur Achilles. Cæterùm per insidias in Apollinis Thymbræ templo, quòd ad Polyxenæ nuptias invitatus fuerat ; ab eodem tamen Paride post simulachrum latente, alii interfectum scripserunt. Deo verò, sagittam dirigente opus fuit, siquidem ille calcaneum duntaxat vulnerabile habuit, quâ parte infantem Stygiis undis immergens mater Venus prehenderat.

609. *Grajæ.*] *Helenæ.*

611. *Thermodontiacâ.*] *Qualem gerebat Penthesilea Amazonum, Thermodontis Scythiæ fluvii accolarum, regina. Bipennis* erat Amazonum Telum.

614. *Deus.*] *Vulcanus,* qui Thetidis rogatu Achilli arma fabricaverat.

618. *Hæc Mensura.*] Totus terrarum orbis videtur *Mensura* gloriæ Achillis.

eiet certamina, atque bella excitantur ob arma Achillis. *Tydides non audet ea petere, non etiam Oïlei filius Ajax: non Atrides minor, non major ætate et belli peritiâ, non alii: spes tantæ gloriæ movit solum filium Telamonis, atque Laërtæ. Tantalides à se repulit onus et odium: atque voluit duces Græcos sedere in mediis castris, et transmisit in omnes judicium litis.*

Bella movet clypeus: deque armis arma feruntur,
Non ea Tydides, non audet Oïleos Ajax,
Non minor Atrides, non bello major et ævo
Poscere, non alii: soli Telamone creato
Laërtâque fuit tantæ fiducia laudis.
A se Tantalides onus, invidiamque removit:
Argolicosque duces mediis considere castris
Jussit: et arbitrium litis trajecit in omnes.

NOTÆ.

621. *Bella movet.*] Gravissimæ enim inter Ajacem Telamonis filium et Ulyssem de Achillis armis contentiones ortæ.

622. *Tydides.*] *Diomedes* est Tydei filius, unus ex Græcis principibus.

Ib. *Oïleos.*] *Oïlei Locrorum regis filius.*

623. *Minor.*] *Menelaüs,* Atrei filius.

Ib. *Major.*] *Agamemnon,* frater Menelai.

624. *Telamone creato.*] *Ajaci,* qui patrem habuit Telamonem, Æaci filium.

625. *Laërtâ.*] Sc. creato, *Ulysse.* Nam Ulysses fuit Laërtæ filius.

Ib. *Tantæ.*] *Ut Achillis armis potirentur.*

626. *Tantalides.*] *Agamemnon* Atrei filius à proavo Tantalo Pelopis patre sic dictus: qui prudentissimè judex inter tantos dissidentes solus sedere noluit.

627. *Argolicosque duces.*] Menelaum, Diomedem, Idomeneum, &c.

628. *Trajecit.*] Sunt inter Græcos, qui judicium armorum captivis Trojanis delegatum, ab Agamemnone tradunt, quò ille invidiam à se derivaret, idque Nestoris consilio. Vide Calabrum, lib. 5. et Odyss. 11.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER XIII.

ARGUMENTUM.

NEPTUNUS deinde Achilli mortem procurat. De cujus armis Ajax et Ulysses post mortem contendunt. Ajace verò hâc de causâ mortuo, sanguis ejus in hyacinthum convertitur. Captâ postea Trojâ, Hecuba in canem mutata est. Cujus fortunam cùm Dii omnes deplorarent, Aurora sola Memnonem duntaxat, avem jam factum, lugebat. Æneas autem profugus ad Anium, cujus filiæ in columbas erant conversæ, aliaque deinceps loca transformationibus celebrata, delatus est In Latium, denique ut venit, bellum cum Turno suscepit.

I. CONSEDERE duces: et vulgi stanta coronâ,
Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Ajax.
Utque erat impatiens iræ, Sigeïa torvo
Littora respexit, classemque in littore, vultu:
Intendensque manus, Agimus, prô Jupiter! inquit,

INTERPRETATIO.

I. *Duces consederunt: atque multitudine circumstante, Ajax dominus clypei septemplicis ad hos surgit. Atque siquidem Iræ non temperavit, respexit littora Sigeïa et classem quæ erat in littore oculis indignantibus; atque porrigens manus, Proh! Jupiter, inquit, dicimus*

NOTÆ.

1. *Duces.*] Agamemnon, Menelaüs, Nestor, Diomedes, &c.

2. *Septemplicis.*] *Ex taurorum septem tergoribus facti.* Σάκος ἑπταβόειον.

Ibid. *Ajax.*] *Telamonius*, homo vehemens quem primum causam suam dicere prudens voluit poëta. Utrique personæ affingit pro decoro orationem aptam et moribus convenientem. Ajacis oratio militaris est, incitata, plena jactantiæ, plena indignationis: è contra Ulyssis, oratio est urbana et lenis, et quodam modo etiam veteratoria. Vicit equidem, nec immeritò, Ulyssis facundia; at certè, ut videtur, non magis facundia ipsa quàm causa.

3. *Sigeïa.*] A Sigæo Trojæ promontorio.

5. *Agimus.*] Exordium acre est et abruptum, maximè ex personæ militaris, ejusdemque non sine causâ indignantis, decorum, atque idem causæ convenientissimum. Orditur à repræsenti: nam in eo loco causa agitur, unde conspiceret Græcorum classem, quam paulò ante virtute suâ servaverat.

Ante

Ante rates causam, et mecum confertur Ulysses!
At non Hectoreïs dubitavit cedere flammis,
Quas ego sustinui; quas hâc à classe fugavi.
Tutiùs est igitur fictis contendere verbis.
Quàm pugnare manu. Sed nec mihi dicere promptum;
Nec facere est isti. Quantùmque ego Marte feroci,
Quantùm acie valeo, tantùm valet iste loquendo.
Nec mamoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
Esse reor: vidistis enim. Sua narret Ulysses;
Quæ sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.
Præmia magna peti fateor: sed demit honorem
Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbum,
Sit licèt hoc ingens, quicquid speravit Ulysses.
Iste tulit pretium jam nunc certaminis hujus;
Quo cùm victus erit, mecum certâsse feretur.
Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
Nobilitate potens essem, Telamone creatus,
Mœnia qui forti Trojana sub Hercule cepit:
Littoraque intravit Pagasæâ Colcha carinâ.
Æacus huic pater est: qui jura silentibus illîc
Reddit, ubi Æoliden saxum grave Sisyphon urget.
Æacon agnoscit summus, prolemque fatetur
Jupiter esse suam. Sic ab Jove tertius Ajax.

causam in conspectu navium, et Ulysses mecum componitur! At non puduit illum cedere ignibus Hectoreïs, quos ego sustinui, quos ego depuli ab hâc classe. Adeòque magìs expedit certare fucatis verbis quàm dimicare dextrâ. Sed neque mihi facile est, orationem instituere: neque isti rem gerere: et quantùm ego possum sævo bello atque certamine tantùm iste potest dictis. Neque tamen opinor, Græci, mea facinora vobis esse referenda; namque ipsi ea spectâstis. Ulysses memoret sua, quæ gessit sine spectatore, quorum nox sola est testis. Agnosco ingentem mercedem posci: sed competitor Ajacis tollit laudem. Quantumvis hoc præmium sit magnum, non est gloriosum id consequi, siquidem Ulysses illud speravit. Iste jam nunc mercedem reportavit hujus contentionis, ex quâ cùm superatus discesserit, dicetur mecum contendisse. Atque ego, si virtus mea esset incerta, valerem genere, ortus ex Telamone, qui petitus est muris Iliacis sub strenuo Hercule atque adiît littora Colcha navi Pagasæâ. Æacus est huic pater, qui jus dicit mortuis illic, ubi saxum ingens exercet Sisyphum Æoliden. Supremus Jupiter confitetur Æacum esse filium suum. Atque ita Ajax est tertius à Jove.

NOTÆ.

6. *Rates.*] A quibus ego solus Hectoris faces repuli, cùm alii Græci, imprimisque Ulysses irlius viri impetum non sustinentes, eas deseruerint. Vide infra v. 92. *Ego mille meo protexi pectore puppes.*

8. *Hâc.*] Δεικτικῶς: manum enim ad classem intendit, et sic illam Græcis monstrat.

9. *Fictis.*] *Ut solet veterator Ulysses*, supple.

11. *Isti.*] Sæpe usurpat Ajax cum contemptu maximo.

15. *Nox.*] Ut aut nulla sint Ulyssis facta, aut qualia tantùm ab ignavis approbari possint.

16. *Magna.*] Quippe arma Achillis a Vulcano fabricata.

17. *Æmulus.*] *Ulysses.*

23. *Cepit.*] Telamon Ajacis pater primùm Trojæ muros superavit, quo tempore ab Hercule expugnata est.

24. *Pagasæâ.*] *Thessalicâ;* à Pagasis Thessaliæ urbe.

Ibid. *Colcha.*] In Colchos enim cum Jasone profectum Telamonem notum ex superioribus.

25. *Huic.*] *Telamoni.*

Ibid. *Qui jura.*] Apud inferos judicem constitutum fuisse Æacum sæpius monuimus.

26. *Sisyphon.*] Latro fuit Sisyphus, à Theseo occisus, cui in inferis id supplicii datum, ut ingens saxum ad excelsi montis verticem provolvat, quod simul ac cacumen attigit continuò deorsum revolvitur. Hujus autem hoc in loco Ajax meminit in Ulyssis opprobrium; namque ejus matrem Anticleam compressisse Sisyphum priusquam ad Laërtem duceretur, nonnulli scripserunt.

28. *Sic ab Jove tertius*] Jove excluso tertius. Priamus enim ab Jove Æacus, secundus Telamon, tertius Ajax: ita Ajax Jovis pronepos, Telamon nepos.

Nec

Nec tamen hæc series in causâ prosit, Achivi;
Si mihi cum magno non est communis Achille.
Frater erat: fraterna peto. Quid sanguine cretus
Sisyphio, furtisque, et fraude simillimus illi,
Inserit Æacidis alienæ nomina gentis?
An quòd in arma prior, nulloque sub indice veni,
Arma neganda mihi? potiorque videbitur ille,
Ultima qui cepit; detrectavitque furore
Militiam ficto: donec solertior isto,
Sed sibi inutilior, timidi commenta retexit
Naupliades animi, vitataque traxit in arma?
Optima nunc sumat, qui sumere noluit ulla.
Nos inhonorati, et donis patruelibus orbi,
Obtulimus qui nos ad prima pericula, simus,
Atque utinam aut verus furor ille, aut creditus, esset;
Nec comes hic Phrygjas unquam venisset ad arces
Hortator scelerum! non te Pœantia proles,
Expositum Lemnos nostro cum crimine haberet.

Neque tamen hic stemmatis ordo causam juvet, ô Græci, nisi mihi sit communis gens cum illustri Achille. Erat patruelis: posco patruelia. Quamobrem ortus ex sanguine Sisyphi, atque illi simillimus dolis et furtis, annumerat Æacidis genti *nomina diversæ gentis. An arma mihi auferenda sunt, quia prior accessi, atque nullo indicante! Atque ille dignior videbitur, qui cepit novissima, atque vitavit bellum simulatâ insaniâ, donec callidior illo, sed sibi improvidus: Naupliades prodidit figmenta ingenii meticulosi atque rapuit in arma, quæ vitaverat. Nunc consequatur præstantissima* arma, *qui recusavit capere ulla: nos contempti simus, atque spoliati muneribus patruelibus, qui nos objecimus primis discriminibus. Atque utinam, aut hæc insania vera fuisset, aut credita; neque hîc suasor stagitiorum unquam accessisset socius ad arces Trojanas! fili Pæantis, Lemnos non te haberet expositum per nostrum stagitium.*

NOTÆ.

31. *Frater.*] *Patruelis:* fratres namque erant Telamon Ajacis, et Peleus Achillis pater. *Patrueles* autem *fratres* dicuntur, qui è fratribus oriuntur.

33. *Inserit.*] Ille verò in familiam aliquam cooptari videtur, qui ejus bona appetit.

34. *Indice.*] Ulyssi tacitè exprobrat, quòd coactus ad bellum Trojanum venerit. Is enim, ut scripserunt tragici, uxoris amore detentus, insaniæ simulatione littus, diversi generis junctis animalibus, proscindens, salemque frugum loco spargens, militiam subterfugere voluit. Quæ fraus Palamedem virum prudentissimum nequaquam latuit: qui insuper dolosum virum in suis ipsius dolis, vomeri in sulcum objecto Telemacho, corripuit. Ille enim aratrum à filii corpore avertit; quo argumento facilè viri simulatam esse insaniam deprehensum est. Vide Lucian, de Domo.

38. *Sibi inutilior.*] Solertiâ enim suâ Ulyssem contra se irritavit Palamedes, qui illius deinde dolis hoc modo sublatus est. Literas finxit Ulysses à Priamo ad Palamedem, quibus ob præstitam operam huic transmissum auri pondus commemorabat; illudque idem Ulysses per servos corruptos in Palamedis tentorio defodi curaverat. Perlatis ad Agamemnonem litteris, Palamedis proditionis arguitur. Ibi tum reo adesse simulans Ulysses, hosti fidem non habendam esse contendit, reipsâ fraudem posse coargui siquidem aurum nullum apud Palamedem inveniretur, &c. Missi itaque qui ejus tentorium perscrutarentur, à quibus aurum inventum; quamobrem Palamedes, utcumque immeritus, lapidibus obrutus est.

39. *Naupliades.*] *Palamedes* est Nauplii Neptuni filii, EubϾ regis filius.

43. *Atque utinam.*] Hactenus in contemptum, nunc in odium Ajax Ulyssem adducere nititur.

45. *Pœantia.*] *Philocteten* dicit Pœantis filium, cui Hercules, in Oëtâ arsurus, Lernææ hydræ felle tinctas sagittas, sine quibus Troja capi non posset, dederat. Ille autem unius sagittæ casu, vulnere penè immedicabili pede saucius, cùm propter fœtorem à Græcis ferri, aut propter dolorem navigare non posset, in Lemno insulâ, Ulyssis præsertim suasu, est relictus.

46. *Lemnos.*] Insula est è regione Thraciæ, Vulcano dicata; una ex Cycladibus.

Qui nunc (ut memorant) silvestribus abditus antris
Saxa moves gemitu : Laërtiadæque precaris,
Quæ meruit : quæ Dî, Dî dent non vana preceris.
Et nunc ille eadem nobis juratus in arma,
Heu ! pars una ducum, quo successore sagittæ
Herculis utuntur, fractus morboque fameque,
Velaturque, aliturque avibus ; volucresque petendo
Debita Trojanis exercet spicula fatis.
Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulyssem.
Mallet et infelix Palamedes esse relictus ;
Viveret ; aut certè letum sine crimine haberet.
Quem, malè convicti nimiùm memor iste furoris
Prodere rem Danaam finxit : fictumque probavit
Crimen. Et ostendit, quod jam præfoderat, aurum.
Ergo aut exilio vires subduxit Achivis,
Aut nece. Sic pugnat ; sic est metuendus Ulysses.
Qui licèt eloquio fidum quoque Nestora vincat ;
Haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
Esse rear nullum. Qui, cùm imploraret Ulyssen
Vulnere tardus equi, fessusque senilibus annis,
Probitus a socio est. Non hæc mihi crimina fingi
Scit bene Tydides : qui nomine sæpe vocatum
Corripuit : trepidoque fugam exprobravit amico.
Aspiciunt oculis Superi mortalia justis.
En eget auxilio, qui non tulit ; utque relinquit,
Sic linquendus erat. Legem sibi dixerat ipse.
Conclamat socios. Adsum, videoque trementem,

Qui nunc, (ut referunt) occultus speluncis silvestribus tangis silices questibus : atque optas ea Laërtiadæ, quibus dignus est : quæ Dii, Dii faciant non frustrà voveas. Et nunc ille, qui nobiscum juraverat in eadem arma, heu ! pars una ducum, qui successor est sagittarum Herculis, confectus morbo et fame, et tegitur et nutritur avibus ; atque alites jaculando utitur sagittis excidio Trojano destinatis. Ille tamen vitâ fruitur, quia non comitatus est Ulyssem. Miser Palamedes mallet etiam esse destitutus. Viveret ; aut certe mortem oppetiîsset sine proditionis insimulatione. Quem iste, nimiùm memor vesaniæ infeliciter detectæ commentus est prodere rem Græcam, atque confirmavit inventum crimen : et monstravit aurum quod ipse antè humo texerat. Adeòque subtraxit vires Græcis aut exilio, aut morte. Ulysses sic certat, sic est reformidandus. Qui quamvis superet etiam fidelem Nestorem eloquentiâ non tamen præstiterit, ut credam nullum esse illi flagitium destituisse Nestorem. Qui lentus vulnere equi, et confectus ætate provectâ, cùm opem peteret ab Ulysse, destitutus est à comite. Tydides novit certo hæc probra à me non excogitari ; qui exprobravit illum sæpe citatum nomine suo, atque coarguit fugam timidi amici. Dii vident terrestria oculis justis. Ecce qui Nestori opem non tulit, ipse caret auxilio : atque ut destituit, ita erat destituendus. Ipse sibi posuerat legem. Vocat comites. Accedo, et invenio pavidum.

NOTÆ.

47. *Qui nunc.*] Philoctetæ miserias, ut majorem Ulyssi conciliet invidiam, oratoriè amplificat.

53. *Velatur.*] Pennarum contextu corpori tegumenta fecisse Philocteten ex Attio poëtâ, quem et citat Cicero, confirmatur.

54. *Debita.*] Quia sine illis capi Troja non poterat.

58. *Furoris.*] *Detrectavitque furore —— Militiam ficto.* Suprà v. 36.

60 *Præfoderat.*] In tentorio Palamedis, per servos illius corruptos.

61. *Exilio.*] *Exilio* Philoctetis, *morte* Palamedis.

62. *Sic pugnat.*] *Hæc sunt ejus facinora militaria, hi terrores, fraudes, insidiæ,* &c.

64. *Desertum.*] Nestor, Græcis fulmine territis et altero jugali ab Alexandro [*Paride*] vulnerato, penè interiîsset ab Hectore interceptus, nisi auxilio occurisset Diomedes, frustrà invocato Ulysse, et ipso jam fugâ sibi consulente ? Iliad. 8.

68. *Tydides.*] *Diomedis* Tydei filius,

69. *Trepido.*] Alludit ad verba, quæ Diomedi attribuit Homer.

Διογενὲς Λαερτιάδη πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ, Πῃ φεύγεις, &c.

Pal-

Pallentemque metu, et trepidantem morte futurâ.
Opposui molem clypei ; texique jacentem ;
Servavique animam (minimum est hoc laudis) inertem.
Si perstas certare, locum redeamus in illum :
Redde hostem, vulnusque tuum, solitumque timorem.
Post clypeumque late : et mecum contende sub illo.
At postquam eripui : cui standi vulnera vires
Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
Hector adest : secumque Deos in prælia ducit.
Quàque ruit, non tu tantùm terreris, Ulysse ;
Sed fortes etiam : tantum trahit ille timoris.
Hunc ego sanguineæ successu cædis ovantem
Cominus ingenti resupinum pondere fudi.
Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
Sustinui : sortemque meam vovistis, Achivi :
Et vestræ valuêre preces. Si quæritis hujus
Fortunam pugnæ ; non sum superatus ab illo.
Ecce ferunt Tröes ferrumque, ignemque Jovemque
In Danaas classes. Ubi nunc facundus Ulysses ?
Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
Spem vestri reditûs. Date tot pro navibus arma.
Quŏd si vera licet mihi dicere ; quæritur istis,
Quàm mihi, major honos : conjunctaque gloria nostra est.
Atque Ajax armis, non Ajaci arma petuntur.
Conferat his Ithacus Rhesum, imbellemque Dolona,

et exsanguem timore, atque trementem instanti morte. Objeci vastum clypeum, et defendi prostratum, atque servavi animum (in hoc minimum est gloriæ) socordem. Si pergis contendere, revertamur in illum locum : pone denuo hostem, atque plagam tuam et metum consuetum : atque latita pone scutum meum, et certa mecum sub illo. At postquam retraxit ; cui vulnera non concesserant facultatem consistendi, in pedes se conjecit nullo impeditus vulnere. Hector adest, atque rapit secum Deos in certamina : et quà fertur non tu modò trepidas, Ulysse, sed etiam strenui : tantum ille incutit pavoris. Ego prostravi eum resupinum cominus saxo ingenti, cùm triumpharet successu stragis cruentæ. Ego solus steti adversus eum petentem cum quo certaret, et optâstis ut sors mea proferretur, ô Græcis et vota vestra prævaluerunt. Si petitis eventum hujus certaminis, non sum victus ab illo. Ecce Trojani ferunt ferrum et ignem, et Jovem in naves Græces. Ubi nunc disertus Ulysses ? Nempe ego defendi meo pectore mille naves, in quibus erat spes recursûs. Concedite arma pro tot navibus. Quod si mihi licet profiteri vera, majus decus istis quàm mihi quæritur, et honor est inter me et illa conjunctim : atque Ajax ab armis poscitur, non ab Ajace arma. Ithacus componat cum istis Rhesum, et Dolonem inermem,

NOTÆ.

75. *Molem.*] Σάκος ἠΰτε πύργον.

78. *Vulnus*] Quod à Soco Ulysses acceperat, priusquam illum interfecisset, ut refert Homerus.

79. *Clypeum.*] Quo Ajax, monitu Menelai, vulneratum Ulyssem protexit.

82. *Deos.*] Non semel à Jove sustentatos fuisse Trojanos scripsit Homerus ; qui Iliad. 15, ab ilio missum dicit Apollinem, qui debiles fractosque restitueret.

86. *Pondere.*] Saxo sc. quo Hectoris pectus ita percussit, ut cum ingenti armorum strepitu illum terræ affixerit.

88. *Sortemque.*] Græcos omnes ad certamen singulare Hector provocaverat ; quamobrem Nestoris consilio novem eorum fortissimi sortiti sunt, uter cum illo congrederetur, voventibus interea Achivis omnibus, ut Ajacis Telamonii, aut Ajacis Oïlei, aut Agamemnonis sors exiret. Quæ omnia ex Homeri Iliad. H.

Ζεῦ πάτερ, ἢ Αἴαντα λαχεῖν.

90. *Et vestræ.*] Ἐκ δ᾽ ἔθορε κλῆρος κυνέης ὃν ἄρ᾽ ἤθελον αὐτοὶ Αἴαντος. Iliad H.

91. *Jovem.*] *Jovis auxilium Hectori faventis.*

98. *Ithacus.*] *Ulysses*, quem non sine contemptu à parvâ insulâ, in quâ ille imperabat, eo nomine appellat.

Ib. *Rhesum.*] *Regem Thraciæ*, qui eâ nocte, quâ Trojanis in auxilium venerat à Diomede et Ulysse, fuit interemptus. Iliad. 10.

Ib. *Dolona.*] Qui ab Hectore speculatum missus à Diomede et Ulysse interceptus atque interfectus est. Iliad. 10.

Priamidenque

Priamidenque Helenum raptâ cum pallade captum.
Luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto :
Si semel ista datis meritis tam vilibus arma ;
Dividite : et major pars sit Diomedis in illis.
Quò tamen hæc Ithaco ? qui clam, qui semper inermis
Rem gerit ; et furtis incautum decipit hostem ?
Ipse nitor galeæ claro radiantis ab auro
Insidias prodet, manifestabitque latentem.
Sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
Pondera tanta feret. Nec non onerosa gravisque
Pelias esse potest imbellibus hasta lacertis.
Nec clypeus vasti cælatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæque ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe, munus ?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi ;
Cur spolieris, erit ; non, cur metuaris ab hoste.
Et fuga (quâ solà cunctos, timidissime, vincis)
Tarda futura tibi est gestamina tanta trahenti.
Adde, quòd iste tuus, tam rarò prælia passus,
Integer est clypeus. Nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique, quid verbis opus est ? spectemur agendo.
Arma viri fortis medios mittantur in hostes :
Inde jubet peti ; et referentem ornat relatis.
Finiêrat Telamone satus ; vulgique secutum
Ultima murmur erat : donec Laërtius heros

atque Helenum Priamiden raptum cum Minervâ. Nihil est factum de die, nihil absente Diomede. Si fortè aliquando conceditis ista arma factis tam levibus, dividite ; et pars major eorum erit Diomedis. Cur tamen hæc Ithaco donentur? qui furtim, qui semper inermis rem gerit, atque clanculum fallit hostem improvidum? Ipse splendor cassidis lucentis ex micante auro manifestos faciet dolos, et reteget occultum. Sed neque caput Dulichium sub galeâ Achillis feret tantum onus ; Neque hasta Pelias potest non esse gravis atque molesta brachiis imbellibus. Neque scutum gerens sculptam imaginem immensi orbis aptum erit sinistræ pavidæ et institutæ ad furta. Quamobrem poscis, proterve, donum tibi obfuturum? quod si populi Græci nescii tibi indulserint, causa erit cur exuaris non cur timearis ab hoste. Atque fuga, quâ solâ antecellis omnibus, ignavissime, lenta tibi futura est, dum trahis tanta gestamina. Adde quod iste tuus clypeus tam rarè certaminibus objectus, est integer et intractus. Novus successor est quærendus nostro, qui ferendo tela apertus est mille vulneribus. Denique : quod opus est verbis? judicemur agendo. Arma viri strenui Achillis jaciantur in medios hostes : jubet inde repeti, atque decorate repertantem reportatis. Filius Telamonis absolverat, et fremitus populi sequutus erat postrema verba ; donec heros Laërtius.

NOTÆ.

99. *Helenum.*] Priami filius à Diomede et Ulysse captus, arcana Trojanorum fata Græcis revelavit. Q. Smyrn. lib. 10

107. *Dulichius.*] *Ulysses* est, qui Dulichii Ionii maris insulæ Ithacæ vicinæ regnum tenuit.

109. *Pelias.*] *Achillis hasta,* quam ex Pelio monte recisam, Chiron Peleo illius patri dederat. Iliad. 16. Q. Smyrn. lib. 5.

110. *Cælatus.*] Hujus clypei fabricam et cælaturam, habes Il. 18. de quo Silius. l. 7.

113. *Error.*] Sibi ominosum istud protulit Ajax, judicibusque invidiosum, neque autem eâ causâ poëtam damnaveris : summâ arte violentum Ajacem ita loquentum finxit.

116. *Trahenti.*] Multo ingenio hæc et proximè sequentia Ajaci attribuit poëta, quæ tamen ad optinendam causam nequaquam, nisi fortè à militibus, spectant.

124. *Laërtius.*] *Ulysses* Laërtæ filius.

Adstitit :

Adstitit, atque oculos paulùm tellure moratos
Sustulit ad proceres ; exspectatoque resolvit
Ora sono : neque abest facundis gratia dictis.
Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres :
Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille
Quem quoniam non æqua mihi, vobisque negârunt
Fata, (manuque simul veluti lacrymantia tersit
Lumina,) quis magno meliùs succedat Achilli,
Quàm per quem magnus Danaïs successit Achilles ?
Huic modò ne prosit, quòd, ut est, hebes esse videtur :
Neve mihi noceat, quòd vobis semper, Achivi,
Profuit ingenium : meaque hæc facundia, si qua est,
Quæ nunc pro domino, pro vobis sæpe locuta est,
Invidiâ careat : bona nec sua quisque recuset.
Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco. Sed enim, quia rettulit Ajax
Esse Jovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
Jupiter est, totidemque gradus distamus ab illo.
Nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
Jupiter huic : neque in his quisquam damnatus et exsul.
Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas. Deus est in utroque parente.
Sed neque materno quòd sim generosior ortu,
Nec mihi quòd pater est fraterni sanguinis insons,
Proposita arma peto : meritis expendite causam.

surrexit : atque sustulit ad primates oculos paulùm terræ affixos ; atque aperuit os voce exspectatâ : neque desideratur lepos disertæ orationi. Si mea desideria valuissent cum vestris, ô Græci, successor horum armorum, de quibus tanta nunc est contentio, non esset dubius, tuque gauderes tuis armis, nos te frueremur, Achille. Quem quoniam sors iniqua mihi atque vobis non indulserunt, (atque simul quasi lachrymantes oculos manu absterzit) quis æquiùs succedat forti Achilli, quàm qui Achillem Græcis auxiliaturum adduxit ? Modò ne huic prosit quòd, ut est, videtur esse stupidus ; neu mihi obsit solertia, quæ vobis semper utilis fuit, Græci ; atque hæc mea eloquentia, (si quà est) quæ nunc dicit pro domino, sæpe dixit pro vobis, invidiâ careat ; neque quisquam negligat sua bona. Num vix dico nostra, stirpem et majores, et quæ ipsi non gessimus. Verùm enimvero, quia Ajax memoravit se esse pronepotem Jovis, Jupiter est etiam auctor nostræ stirpis ; et distamus ab illo totidem gradus. Nam patrem habeo Laërtem, ille Arcesium, hic Jovem ; neque inter illos quisquam damnatus et profugus. Cyllenius, è quo mater mea orta est, ex alterâ parte genus meum nobilitat. Deus est in utroque parente. Verùm neque posco arma, de quibus agitur, quia sum nobilior origine maternâ, neque quia habeo patrem insontem fraterni sanguinis : dirimite litem meritis.

NOTÆ.

125. *Adstitit.*] Στάσκεν, ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας, Iliad. 3.

Moratos.] Per moram illam dicturi cura indicatur, quæ maxime auditoris, quem ille revereri videtur, benevolentiam conciliat.

126. *Exspectato.*] Atque adeò expetito, quemque avidè curiosus auditor excipiat.

132. *Veluti.*] Ut neque oratorem irasci, ità nec flere decet, simulare non dedecet.

134. *Per quem.*] *Ulyssem* qui inter Lycomedis Scyri insulæ regis filias latitantem Achillem deprehendit, at infrà videbimus.

139. *Bona*, &c.] i. e. Nemo modestè nimis merita sua silentio premat.

145. *Damnatus.*] Tacitè Ajaci, Pelei patrui, ut et Telamonis patris crimen objectat: Phocum namque fratrem ab utroque interfectum nonnulli scripserunt.

145. *Cyllenius.*] *Mercurius*, à Cyllene Arcadiæ monte ubi natus dicitur. Anticles autem Ulyssis mater Autolyci fuit filia, Autolycus Mercurii ex Chione Dedalionis filiâ.

147. *Deus est in utroque.*] In patre Jupiter, in matre Mercurius.

Dummodo quòd fratres Telamon, Peleusque fuerunt,
Ajacis meritum non sit: nec sanguinis ordo,
Sed virtutis honor spoliis quæratur in istis.
Aut si proximitas, primusque requiritur hæres;
Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi.
Quis locus Ajaci? Phthian Scyronve ferantur.
Nec minùs est isto Teucer patruelis Achilli.
Num petit ille tamen? num sperat, ut auferat arma?
Ergo operum quoniam nudum certamen habetur;
Plura quidem feci, quàm quæ comprêndere dictis
In promptu mihi sit. Rerum tamen ordine ducar.
Præscia venturi genitrix Nereïa leti
Dissimulat cultu natum. Deceperat omnes,
In quibus Ajacem, sumtæ fallacia vestis.
Arma ego fœmineis animum motura virilem
Mercibus inserui. Neque adhuc projecerat heros
Virgineos habitus, cùm parmam, hastamque tenenti,
Nate Deâ, dixi; tibi se peritura reservant
Pergama. Quid dubitas ingentem evertere Trojam?
Injecique manum; fortemque ad fortia misi.
Ergo opera illius mea sunt. Ego Telephon hastâ
Pugnantem domui; victum, orantemque refeci.
Quòd Thebæ cecidêre, meum est. Me credite Lesbon,

Modò ne sit meritum Ajacis, quòd Telamon et Peleus fuerunt fratres: neque series consanguinitatis, sed gloria virtutis quæratur ad ista arma adipiscenda. Et si propinquitas et proximus hæres requiritur, ille habet patrem Peleum, qui habet filium Pyrrhum. Quis locus Ajaci? ferantur ad Phthian, vel Scyron. Neque Teucer est minùs patruelis Achilli, quàm iste. An tamen ille poscit, an sperat consequi arma? Adeòque, siquidem agitur tantùm de meritis, equidem plura peregi, quàm quæ mihi sit facilè oratione assequi. Attamen dirigar serie rerum. Mater Nereïa prudens futuri interitûs filii, occulit filium ornatu muliebri. Fraus amictûs induti fefellerat omnes inter quos etiam Ajacem. Ego immiscui mercibus muliebribus arma acceusura cor virile. Neque adhuc heros deposuerat ornatus puellæ: cum dixi arripienti scutum et lanceam fili Deæ Ilium riturum se tibi reservat. Quamobrem differs delere magnam Trojam? Atque immisi manum, et duxi strenuum ad opera belli, Ergo quicquid præclarè ab illo gestum est, mihi debetur. Ego vici Telephum certantem hastâ: sanavi domitum atque supplicem. Mihi debetur, quòd Thebæ sunt dirutæ. In animum inducite me Lesbon,

NOTÆ.

152. *Ajacis.*] Qui sanguinis jure armis potiùs, quàm Ulysses potiri debuerat.

155. *Illi.*] *Achilli.*

156. *Phthian.*] Quæ urbs fuit Thessaliæ, ubi Peleus Achillis pater commorabatur.

Ibid. *Scyron.*] Pyrrho Achillis filio servanda arma dicit; qui in Scyro insulâ, ubi Deidamia mater, Lycomedis filia, tunc temporis imperium habebat.

157. *Patruelis.*] Frater, filius Telamonis ex Hesione, uti Ajax ex Eubœâ. Ver. 31. suprà, *frater* ponitur pro *patruele*.

162. *Nereïa.*] *Thetis* Nerei filia, Achillis mater quæ, cùm filium bello Trojano periturum cognovisset, muliebri habitu illum inter Lycomedis regis filias occultandum tradidit. Inchoat narrationem ab Achille ad bellum adducto, colligens omnia facinora ejus sibi esse adscribenda: se enim eorum fuisse causam.

164. *Ajacem.*] Hoc scepticè dicit et ironicè.

167. *Tenenti.*] Arma enim, neglectis muliebribus omnibus, quæ puellæ cæteræ sibi delegerant, Achilles corripuit: quâ ex re illum esse compertum est.

171. *Telephon.*] *Herculis filium*, de quo suprà lib. 22. 112. quem à Trojanorum partibus stantem Achilles vulneravit, deinde tamen sanavit.

173. *Thebæ.*] *Ciliciæ* scilicet, de quibus libro superiori, quas Achilles diripuit.

Ib. *Lesbon.*] Quæ insula Troadi propemodum opposita, ab Achille direpta erat; Alcæi carminibus et Sapphûs clara.

Me Tenedon, Chrysenque et Cyllan Apollinis urbes,
Et Scyron cepisse. Meâ concussa putate
Procubuisse solo Lyrnessia mœnia dextrâ.
Utque alias taceam ; qui sævum perdere posset
Hectora, nempe dedi : per me jacet inclytus Hector.
Illis hæc armis, quibus est inventus Achilles,
Arma peto. Vivo dederam, post fata reposco.
Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes ;
Aulidaque Euboïcam complêrunt mille carinæ ;
Exspectata diu, nulla, aut contraria classi,
Flamina sunt : duræque jubent Agamemnona sortes
Immeritam sævæ natam mactare Dianæ.
Denegat hoc genitor : Divisque irascitur ipsis :
Atque in rege tamen pater est. Ego mite parentis
Ingenium verbis ad publica commoda verti.
Nunc equidem fateor, fassoque ignoscat Atrides ;
Difficilem tenui sub iniquo judice causam.
Hunc tamen utilitas populi, fraterque, datique
Summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine penset.
Mittor et ad matrem : quæ non hortanda, sed astu
Decipienda fuit. Quò si Telamonius îsset,
Orba suis essent etiamnum lintea ventis.
Mittor et Iliacas audax orator ad arces :
Visaque et intrata est altæ mihi curia Trojæ.

et Tenedon, et Chrysen, et Cyllan urbes Apollinis et Scyron expugnâsse. Existimate muros Lyrnessios funditus deletos fuisse meâ manu. Utque prætermittam alias ; scilicet obtuli, qui posset vincere ferocem Hectorem: famâ celebratus Hector per me occubuit. Quare his armis quibus ego tunc Achillem indui, me pro tantis meritis *nunc donari æquum censeo. Dederam ea vivo* Achilli, *repeto post* illius *mortem. Postquam dolor unius permovit omnes Græcos ; atque mille naves impleverunt Aulidem Euboïcam, venti diu expectati, aut nulli sunt aut adversi navibus: et crudelia oracula jubent Agamemnonem immolare infensæ Dianæ filiam immeritam. Pater istud recusat : atque Diis ipsis succenset : et amor parentis est in rege. Ego oratione flexi lenem animum patris ad communia commoda. Nunc equidem agnosco, atque Atrides parcat confitenti :* magnâ *cum difficultate obtinui causam sub duro judice. Attamen commoda populi, et fratris, et auctoritas collati sceptri illum tangit, ut expendat gloriam sanguine* filiæ immolandæ. *Mittor etiam ad genetricem : quæ non fuit* ratione *inducenda,* sed arte *fallenda. Quò si Telamonius ivisset, nostra classis etiam nunc destituta ventis secundis* hæreret in portu. *Mittor etiam orator intrepidus ad arces Trojanas : et regia superba Trojæ à me est spectata et penetrata :*

NOTÆ.

170. *Tenedon.*] *Trojæ proximam insulam.*

Ib. *Chrysen et Cyllan.*] Quæ Troadis urbes.

175. *Scyron.*] Insula est Ægæi quidem eo nomine, verùm inter Cycladas recensetur, quas expugnâsse Græcos nullibi legitur. Quare nisi in voce mendum irrepsit, haud absurdum videtur credere Scyron unam esse ex urbibus undecim, quas ante expugnationem Trojæ Achilles cepisse dicitur.

176. *Lyrnessia.*] *Lyrnessi*, Troadis urbis, ex quâ Hippodamia seu Briseis abducta.

179. *Quibus.*] Redi ad versum 165.

181. *Unius.*] *Menelaï*, cui à Paride ademta conjux Helena.

182. *Aulida.*] Fuit urbs Bœotiæ juxta Chalcidem, portum habens amplissimum, quò ex totâ Græciâ naves ad bellum Trojanum convenerunt.

187. *Pater*] Qui filiæ plùs, quam dignitati et reipublicæ consulat. *Pater* pro *paternâ charitate.*

190. *Iniquo*] *Agamemnone* patre, quem filiæ amor movebat magis, quàm publica utilitas.

191. *Dati.*] *Rex* enim *regum* dictus Agamemnon, qui omnibus de voluntate eorum imperabat.

193. *Mitto.*] Arcessita adducitur Iphigenia, quasi nuptura Achilli, qui ideo à Lycophrone vocatur Iphigeniæ *ζώνωνος*.

195. *Orba.*] Quia nunquam à Clytemnestræ amplexibus Iphigeniam hebes Ajax avellisset: neque adeò ea Dianæ aris admota: neque Dea placata fuisset.

Plenaque

Plenaque adhuc erat illa viris. Interritus egi,
Quam mihi mandârat communis Græcia, causam :
Accusoque Parin, prædamque Helenamque reposco ;
Et moveo Priamum, Priamoque Antenora junctum :
At Paris, et fratres, et qui rapuêre sub illo,
Vix tenuêre manus (scis hoc, Menelaë) nefandas :
Primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
Longa referre mora est, quæ consilioque manuque
Utiliter feci spatiosi tempore belli.
Post acies primas, urbis se mœnibus hostes
Continuêre diu ; nec aperti copia Martis
Ulla fuit. Decimo demum pugnavimus anno.
Quid facis interea, qui nîl nisi prælia nôsti ?
Quis tuus usus erat ? nam si mea facta requiris,
Hostibus insidior, fossas munimine cingo :
Consolor socios, ut longi tædia belli
Mente ferant placidâ : doceo, quo simus alendi
Armandique modo : mittor, quò postulat usus.
Ecce Jovis monitu deceptus imagine somni
Rex jubet incœpti curam dimittere belli.
Ille potest auctore suam defendere causam.
Non sinat hoc Ajax : delendaque Pergama poscat :
Quòdque potest, pugnet. Cur non remoratur ituros ?
Cur non arma capit ? dat, quod vaga turba sequatur ?
Non erat hoc nimium, nunquam nisi magna loquenti.
Quid, quòd et ipse fugis ? vidi, puduitque videre,
Cùm tu terga dares, inhonestaque vela parares.
Nec mora, Quid facitis ? quæ vos dementia, dixi,

Quæ erat adhuc referta multis proceribus, Impavidus dixi caussam, quam tota Græcia mihi commiserat ; et accuso Paridem et repetò Helenam raptam : et flexi Priamum, et Antenorem unà cum Priamo. At Paris et fratres, et qui prædati sunt Helenam sub illius ductu,*ægrè compescuerunt manus scelestas, (tibi istud compertum est, Menelaë) atque ille fuit primus dies mei discriminis et tui. Longum est memorare quæ in rempublicam exegi consilio et factis per spatium longi belli. Post primam pugnam hostes se continuerunt diu intra urbis muros : neque locus ullus datus est aperto certamini. Certavimus denique anno decimo : Quid agis interea, qui tantùm manu strenuus es ? Quæ tua* Græcis *utilitas ? nam si interrogas de meis factis, insidias struxi hostibus,* navalia *fossis communivi, socios animavi, ut paterentur æquo animo tædia longi belli : curavi quomodo essemus commeatu atque armis instruendi : mittor quò necessitas vocavit. Ecce rex deceptus specie somni Jovis instinctu, hortatur* duces *omittere curam belli incæpti. Ille potest tueri suam causam auctore. Ajax ne istud patiatur, atque instat Trojam esse evertendam : et quòd potest, certet. Quamobrem non retinet discessuros ? Cur non sumit arma ? cur* non dicit vel *facit* aliquid, *quod incertum vulgus cohibeat ? Hoc non erat difficile* Ajaci *magna semper dicenti. Quid quòd et ipse fugis ? Spectavi, atque puduit spectare, cùm tu pedem retro ferres, atque turpiter instrueres naves. Nec mora, Quid agitis ? dixi ; quæ vesania vos*

NOTÆ.

200. *Prædam.*] Vel prædam, Helenam ipsam, quam prædo Paris avexit ; vel prædam, quæ cum Helena abducta erat, intellige.

201. *Antenora.*] Qui quidem, cùm ex Trojanorum principibus esset.

—— *Censet belli præcidere caussam.*

Hor. Epist. lib. 1. 2.

Ibid. *Junctum.*] Vel affinitate ; vel quia assentiebatur Priami sententiæ.

203. *Nefandas.*] Siquidem, jure gentium, legatos inviolatos esse decet.

212. *Fossas.*] Ad illam respicere videtur, quæ à Græcis ante navium stationem ducta et muro cincta fuit ; quam postea Neptunus immissis Phrygiæ fluminibus delevit.

215. *Mittor.*] Nempe ad Chryssen Apollinis sacerdotem, cui filiam restituit.

217. *Rex.*] Agamemnon, qui ut suorum animos tentaret, de reditu à Jove per somnos admonitum sese simulavit. Vid. Hom. Il. B. sub initio.

218. *Auctore.*] *Jove.*

Con-

Concitat, ô socii, captam dimittere Trojam ?
Quidve domum fertis decimo, nisi dedecus, anno ?
Talibus atque aliis, in quæ dolor ipse disertum
Fecerat, aversos profugâ de classe reduxi.
Convocat Atrides socios terrore paventes :
Nec Telamoniades etiam nunc hiscere quicquam
Ausit. At ausus erat reges incessere dictis
Thersites, etiam per me haud impunè, protervis.
Erigor : et trepidos cives exhortor in hostem :
Amissamque meâ virtutem voce reposco.
Tempore ab hoc quodcunque potest fecisse videri
Fortiter iste, meum est : quem dantem terga retraxi.
Denique de Danaïs quis te laudatve, petitve ?
At sua Tydides mecum communicat acta :
Me probat ; et socio semper confidit Ulysse.
Est aliquid, de tot Graiorum millibus, unum
A Diomede legi. Nec me sors ire jubebat :
Sic tamen et spreto noctisque, hostisque periclo,
Ausum eadem, quæ nos, Phrygiâ de gente Dolona
Interimo : non antè tamen, quàm cuncta coëgi
Prodere, et edidici quid perfida Troja pararet.
Omnia cognôram : nec, quod specularer, habebam :
Et jam præmissâ poteram cum laude reverti.
Haud contentus eâ, petiî tentoria Rhesi :
Inque suis ipsum castris comitesque peremi.

cogit, ô comites, relinquere Trojam jam fere *captam ? aut quid reportatis in patriam anno decimo nisi opprobrium ? Talibus atque aliis, in quæ ipse dolor fecerat facundum, reduxi contumaces de classe ad fugiendum paratâ.* Agamemnon *Atrei filius ad concilium ciet comites pavore territos : neque* Ajax, *Telamonis filius etiam nunc audeat quicquam dicere. At Thersites non veritus erat conviciis lacessere reges : cujus protervitatem etiam ego valde castigavi. Exsurgo ; atque exhortor in bellum socios timidos. et animos eorum jam dejectos erigo atque accendo. Quicquid iste, quem fugientem reduxi, potest videri fecisse ab eo tempore. mihi debut referri. Denique quis ex Græcis te probat,* aut socium *sibi expetit ? At Tydides me participem adsciscit in omnibus suis laboribus ; me laudat. et semper bene sperat, Ulysse comite. Est aliquid deligi solum à Diomede inter tot millia Græcorum. Neque sors cogebat me proficisci : sic tamen et non deterritus discrimine noctis. et hostis interficio Dolonem de natione Trojanâ, conantem eadem quæ nos : neque tamen priùs quàm coëgi omnia aperire. et exploravi quid perfidi hostes machinarentur, cuncta resciveram ; neque supererat quod explorarem : et jam poteram redire magnâ cum gloriâ, cujus modò memini. Sed et ampliorem aspirans, adiî tentoria Rhesi, atque interemi ipsum cum comitibus in suis castris.*

NOTÆ.

228. *Dolor.*] Non sine artificio maximo dolori attribuit, quod arrogantiæ videri potuisset : ita ex eo, quod invidiosissimum fuit, sibi gratiam conciliavit.

233. *Thersites.*] Deformosissimus et impudentissimus Græcorum.

φοξὸς ἔην κεφαλήν, &c. Iliad. B.

233. *Haud impune.*] Graviter Ulysses sceptro percussit hominem ineptum.

236. *Potest.*] Non dixit *fecit*, aut *fecisse* videtur, sed *potest videri fecisse :* ut maxima sit factorum Ajacis extenuatio.

238. *Denique de Danaïs.*] Inversio est argumenti, quo uritur Ajax in Ulyssem cum inquit, *Luce nihil gestum est,* &c.] et amplificatur ex signis consequentibus, quibus Ulysses probat se pugnâsse acriùs ipso Ajace, quia exceperit vulnera non clypeo, sed adverso corpore : Ajacem verò semper sibi cavisse ne vulneraretur.

242. *Nec me sors.*] Veteratoriè profectò quod laudi erat adversario, in sese Ulysses cum illius diminutione derivat. Tacitè enim Ajacem quasi sorte coactum cum Hectore congressum innuit ; cùm ipse sua pericula sponte subiret.

244. *Ausum eadem.*] Missum ab Hectore ad explorandum castra Græcorum, sicut et nos speculatum res Trojanas. *Dolona.*] Qui interceptus ab Ulysse, omnia Trojanorum consilia Rhesique adventum indicavit ; hinc proverbium Δόλωνος ἀγγελίας.

249. *Rhesi.*] *Thraciæ regis*, de quo suprà.

Atque

Atque ita captivo victor votisque potitus
Ingredior curru lætos imitante triumphos.
Cujus equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
Arma negate mihi : fueritque benignior Ajax.
Quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro
Devastata meo ? cum multo sanguine fudi
Cœranon Iphitiden, Alastoraque, Chromiumque,
Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prytaninque,
Exitioque dedi cum Chersidamante Thoöna,
Et Charopen, fatisque immitibus Ennomon actum :
Quinque minùs celebres nostrâ sub mœnibus urbis
Procubuêre manu. Sunt et mihi vulnera, cives,
Ipso pulchra loco. Nec vanis credite verbis.
Aspicite en. Vestemque manu deducit ; et, Hæc sunt
Pectora semper, ait, vestris exercita rebus.
At nihil impendit per tot Telamonius annos
Sanguinis in socios : et habet sine vulnere corpus.
Quid tamen hoc refert ; si se pro classe Pelasgâ
Arma tulisse refert contra Troasque, Jovemque ?
Confiteorque, tulit ; neque enim benefacta malignè
Detrectare meum est ; sed nec communia solus
Occupet ; atque aliquem vobis quoque reddat honorem

atque ita victor et voti compos capto regio *curru similis triumphanti reversus sum. Nunc* (si Diis placet) *mihi denegate* illius *arma, cujus equos* Dolon Trojanorum speculator *ausus erat petere pro nocturnâ suâ operâ, atque meliùs de vobis meritus Ajax*, quàm ego. *Cur memorem copias Sarpedonis Lycii prostratas meâ manu ? Profligavi cùm multâ strage Cœranon Iphitiden, et Alastorem, et Chromium, et Alcandrum, et Halium et Noëmonem, et Prytanin ; atque interemi Thoönem cum Chersidamante, et Charopen et Ennomon impulsum ad* prælia *sorte iniquâ : et quinque minùs inclyti interierunt nostrâ dextrâ ad muros urbis. Nec mihi sunt cicatrices* adverso corpore exceptæ, *quas si verbis meis fidem non habetis, en aspicite ;* Libet enim eas exhibere tanquam testes meæ virtutis, id quod Ajax non potest. *Atque submovet amictum manu ; et, Hæc sunt, inquit, pectora semper exercita in vestrum commodum. At Telamonius nihil fudit sanguinis per tot annos pro comitibus, nec ullum vulnus corpore accepit. Quid tamen istud interest ; si narrat se cepisse arma pro classe Græcâ* tuendâ *contra Trojanos et Jovem ? Atque agnosco, gessit : nolo enim tanquam invidus, hanc laudem ei detrahere. Sed neque solus sibi arroget, quod omnium est ; atque concedat etiam vobis aliquam laudem.*

NOTÆ.

252. *Curru.*] *Conscendo currum Rhesi, qui Triumphum penè referebat.* Obiter ad triumphales equos et currus, quibus Romani victores vehi solebant, alludit.

253. *Cujus equos pretium.*] Ordo est ; *negate mihi arma ejus viri, cujus equos Dolon pronocturnâ speculatione poposcerat.* Illa verò Ironia Ulysses arma Achillis, et Ajaci neganda, et sibi adjudicanda ostendit. *Cujus* Achillis, cujus ἵπποισι καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ speculationis suæ pretium ab Hectore poposcerat Dolon.

255. *Sarpedonis.*] Qui Jovis fuit ex Europâ filius, rex Lyciæ Trojanis favens a Potroclo post multos ex ejus sociis ab Ulysse mactatos ; tandem interfectus.

257. *Iphitiden.*] Iphiti filium Sarpedonis unà cum sequentibus comitem.

263. *Loco.*] Adverso pectore, non tergo.

267. *Sine vulnere.*] Habent fabulæ, Herculem aliquando Salaminem venisse ad Telamonem, ibique cùm Ajacem adhuc infantem conspexisset, circumdedisse illi pellem suam Leoninam, precatumque, ut qui puer illa tegeretur, invulnerabilis foret ; atque ita fuit toto corpore, nisi latere, quod pelle contectum non fuerat : Hinc infrà.

Dixit, et in pectus tum demum vulnera passum
Quà patuit ferro, lethalem condidit ensem.

Sed hic Ulysses exprobat Ajacem, quòd sibi cavebat, ne vulneraretur.

268. *Quid tamen.*] Concedit esse quidem vera ; sed non uni arroganda, quæ Ajax retulit de classe et monomachiâ.

Reppulit

Reppulit Actorides sub imagine tutus Achillis
Troas ab arsuris cum defensore carinis.
Ausum etiam Hectoreo solum concurrere Marti
Se putat, oblitus regisque, ducumque, meique,
Nonus in officio, et prælatus munere sortis.
Sed tamen eventus vestræ, fortissime, pugnæ
Quis fuit ? Hector abit violatus vulnere nullo.
Me miserum ! quanto cogor meminisse dolore
Temporis illius, quo Graiûm murus Achilles
Procubuit ! nec me lachrymæ, luctusve, timorve
Tardârunt, quin corpus humo sublime referrem :
His humeris, his, inquam, humeris ego corpus Achillis,
Et simul arma tuli : quæ nunc quoque ferre laboro.
Sunt mihi, quæ valeant in talia pondera, vires :
Est animus vestros certè sensurus honores.
Scilicet idcirco pro gnato cærula mater
Ambitiosa suo fuit, ut cœlestia dona,
Artis opus tantæ, rudis et sine pectore miles
Indueret ? neque enim clypei cœlamina nôrit,
Oceanum, et terras, cumque alto sidera cœlo,
Pleïadasque, Hyadasque, immunemque æquoris Arcton,

Actorides securus armis Achillis repulit Trojanos à navibus deflagraturis cum te earum defensore. Jactat etiam se solum singulari certamine ausum congredi cum Hectore, immemor et regis, et ducum, et mei, qui idem facturi erant, *si, per sortem quâ cùm nonus inter duces esset prælatus est, licuisset. Attamen, strenuissime, quis fuit successus vestri certaminis ? Hector discessit sine vulnere. Me infelicem : quanto cum mœrore cogor recordari illius temporis, quo Achilles propugnaculum Græcorum occubuit ? Neque fletus, aut mœror, aut pavor me retinuerunt, quin sustulerim in humeros meos et reportaverim corpus terrâ sublatum. His humeris, his, inquam, humeris ego gestavi corpus Achillis, unà cum armis : quæ nunc etiam gestare cupio. Sunt mihi vires, quæ sufficiant in ejusmodi onera : est animus certè sensurus vestros honores. Nimirum mater cærulea ideo fuit curiosa pro suo filio, ut miles hebes et sine ingenio ferret munera cœlestia, opus tantæ artis ? Neque verò intellexerit sculpturam clypei oceanum et terras, atque astra cum excelso cœlo, et Pleïadas atque Hyadas, et Arcton expertem maris,*

NOTÆ.

273. *Actorides.*] Patroclus Actoris nepos, armis indutus Achillis, quem denique Hector interfecit.

274. *Defensore.*] Te, ô Ajax. Suprà enim Ver. 92. dixit Ajax——*Ego mille meo protexi pectore puppes ;* nunc autem id Patroclo ascribit Ulysses, Sarcasticè igitur Ajacem vocat navium defensorem ; quasi diceret, *Patroclus indutus armis Achillis repulit Trojanos à carinis, cum quibus tu qui te earum defensorem jactas, arsurus eras.*

275. *Ausum.*] Ex hâc pugnâ uterque discessit sine vulnere, ab altero perniciosis donatus muneribus : Hector quidem balteo quo ligatus circum Ilii muros tractus fuit ; Ajax verò gladio, in quem incumbens seipsum interfecit.

279. *Regis.*] *Agamemnonis,* quem, si sors tulisset, juxta cum octo aliis adversus Hectorem singulari certamine pugnaturum suprà diximus.

278. *Fortissimè.*] Ironia est ; quanquam iniqua. Non male tamen Ajaci pugnæ eventus objicitur, siquidem de eâ, non sine aliorum contemptu, gloriatus esset.

288. *Cærula.*] Thetis mater Achillis, quæ Vulcanum rogavit, ut filio arma fabricaret.

293. *Pleïades.*] *Virgilias* dicunt Latini, Atlantis ex Pleïone Nymphâ filias cœlo relatas ; quæ, ut ait Ovidius in Fastis.

Ore micant Tauri septem radiantia flammis
Sydera, quas Hyadas Graius ab imbre vocat.

Ibid. *Arcton.*] De quibus jam sæpe ; ideo autem *æquoris signa immunia,* quòd nobis versus polum Septentrionalem constitutis nunquam occidant, adeòque in oceanum mergi oculis non videantur.

Diver-

Diversasque urbes, nitidumque Orionis ensem.
Postulat ut capiat, quæ non intelligit, arma.
Quid ? quòd me duri fugientem munera belli
Arguit incœpto serum accessisse labori ?
Nec se magnanimo maledicere sentit Achilli ?
Si simulâsse vocat crimen ; simulavimus ambo.
Si mora pro culpâ est ; ego sum maturior illo.
Me pia detinuit conjux ; pia mater Achillem :
Primaque sunt illis data tempora, cætera vobis.
Haud timeo, si jam nequeo defendere crimen
Cum tanto commune viro. Deprênsus Ulyssis
Ingenio tamen ille ; at non Ajacis Ulysses.
Neve in me stolidæ convicia fundere linguæ
Admiremur eum : vobis quoque digna pudore
Objicit. An falso Palameden crimine turpe
Accusâsse mihi, vobis damnâsse decorum est ?
Sed neque Naupliades facinus defendere tantum,
Tamque patens valuit ; nec vos audîstis in illo
Crimina : vidistis : pretioque objecta patebant.
Nec Pœantiaden quòd habet Vulcania Lemnos,
Esse reus merui. Factum defendite vestrum :
Consensistis enim. Nec me suasisse negabo ;
Ut se subtraheret bellique, viæque labori,
Tentaretque feros requie lenire dolores.
Paruit ; et vivit. Non hæc sententia tantùm
Fida, sed et felix ; cùm sit satis, esse fidelem.
Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt,

et urbes varias. et gladium coruscum Orionis. Optat habere arma, quæ non intelligit. Quin etiam reprehendit me, qui detrectavi officia belli et tardè veni ad incœptum laborem ? neque videt se coarguere generosum Achillem? Si vocat flagitium finxisse ; uterque finximus. Si cunctatio vitio vertitur, ego sum celerior illo. Uxor pia me prohibuit ; mater pia Achillem ; atque prima tempora sunt concessa illis, reliqua vobis. Nequaquam metuerem, si jam non possem diluere hoc *crimen, quod cum tanto viro commune* habeo. *Ille tamen detectus solertiâ Ulyssis ; at non Ulysses Ajacis. Neve admiremur eum jacere in me probra linguæ hebetis ; exprobrat vobis etiam digna dedecore. At enim mihi flagitiosum est arguisse Palameden ficti facinoris, vobis honestum damnâsse ? At neque Naupliades potuit refellere tantum crimen tamque manifestum : neque fando accepistis illius facinora ; spectastis ; atque ea quæ* mihi *exprobata sunt, vobis patefacta erant auro* in tentoriis invento. *Neque dignus fui reprehensione, quòd Pœantiades sit in Lemno Vulcaniâ insulâ. Asserite vestrum factum : namque vos hoc comprobastis. Neque inficiabor me consuluisse, ut se redimeret à labore belli atque itineris, et conaretur minuere per quietem acres dolores. Obsequutus est, atque vitâ fruitur. Hoc consilium non modò fidele. sed et faustum ; quanquam satis est, quòd fuerit fidele. Quem quoniam vates petunt ad diruendam Trojam,*

NOTÆ.

294. *Diversas urbes.*] Al. *diversos orbes*, *ut* stellas innuat. Rectiùs tamen *urbes ;* quippe in scuto Achillis quæ *diversæ urbes* a Vulcano ut narrat Homerus cælatæ fuerunt ; quorum altera pace frui, altera bello obsidione premi videtur.

Ibid. *Orionis.*] Qui Dianæ comes post mortem ab ipsâ in cœlum translatus et gladio cinctus, pulcherrimum 17 stellarum sydus juxta Taurum efficit.

295. *Labori.*] *Bello Trojano.*

298. *Maledicere.*] Namque et Achilles bellum detrectaverat.

300. *Maturior.*] Qui insuper Achillem ad idem bellum protraxit.

302. *Illis.*] Vide quàm callidè per Achillem sese Ulysses excuset ; imò ejus laudem in se transmoveat.

310. *Naupliades.*] *Palamedes Nâuplii filius.*

313. *Pœantiaden.*] Philoctetes est Pœantis filius.

Ib. *Vulcania.*] In quam Vulcanus, cœlo, ob deformitatem despectus, præcipitatus est ; ubi ferrariam exercuit.

320. *Quem.*] In fatis erat, sine Herculis sagittis, quas Philoctetes habebat, Trojam capi non posse.

Ne mandate mihi : Meliùs Telamonius ibit :
Eloquioque virum morbis irâque furentem
Molliet : aut aliquâ producet callidus arte.
Antè retro Simoïs fluet, et sine frondibus Ide
Stabit, et auxilium promittet Achaïa Trojæ ;
Quàm, cessante meo pro vestris pectore rebus,
Ajacis stolidi Danaïs solertia prosit.
Sis licet infestus sociis, regique, mihique,
Dure Philoctete ; licet exsecrêre, meumque,
Devoveas sine fine caput ; cupiasque dolenti
Me tibi fortè dari, nostrumque haurire cruorem :
Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri !
Te tamen aggrediar : mecumque reducere nitar.
Tamque tuis potiar (faveat Fortuna) sagittis ;
Quàm sum Dardanio, quem cepi, vate potitus :
Quàm responsa Deûm, Trojanaque fata retexi :
Quàm rapui Phrygiæ signum penetrale Minervæ
Hostibus è mediis. Et se mihi comparat Ajax ?
Nempe capi Trojam prohibebant fata sine illo.
Fortis ubi est Ajax ? ubi sunt ingentia magni
Verba viri ? cur hîc metuis ? cur audet Ulysses
Ire per excubias, et se committere nocti ?
Perque feros enses, non tantùm mœnia Troüm,
Verùm etiam summas arces intrare : suâque
Eripere æde Deam : raptamque efferre per hostes ?

ne mihi hoc *imperate : Telamonius aptius proficiscetur : atque deliniet facundiâ virum ferocem morbis atque irâ ; vel solers protrahet aliquâ astutiâ. Priùs Simoïs retro curret, et Ide erit sine foliis, et Græcia promittet opes Trojæ, quam animo meo omittente vestra commoda, prudentia hebetis Ajacis juvet Græcos. Quanquam, sæve Philoctete, sis iniquus sociis, atque regi mihique ; quanquam detesteris, et usque diris addicas meum caput, atque forsan optes me tibi, irascenti occurrere, et fundere nostrum sanguinem ; si non aliter copia tui mihi dari potest, nisi tibi etiam mei copia detur ; te tamen adoriar : et conabor reducere mecum : et ita obtinebo tua spicula, (modò fortuna sit propitia) sicuti sum potitus vate Dardanio, quem cepi ; sicuti aperui oracula Deorum et fata Trojana, sicuti sustuli ex mediis hostibus simulachrum reconditum Phrygiæ Minervæ. Atque se Ajax mecum conferte ? Nempe fata negabant Trojam capi sine illo. Ubi est strenuus Ajax ? Ubi sunt magnifica verba fortis viri ? Quamobrem hîc times ? Quamobrem Ulysses non reformidat pervadere vigilias, et se credere nocti ? atque subire per sævos gladios. non modò muros Iliacos, verùm etiam supremas arces ; atque revellere Deam suo templo, et efferre sublatam per hostes ?*

NOTÆ.

321. *Ne mandate.*] Ne mihi hoc mandate, ut ducam Philoctetem.

Ib. *Meliùs.*] Ajacem, tanquam nullius consilii hominem, irridet.

315. *Simoïs.*] Troadis rivus.

325. *Achaïa.*] *Græcia*, quæ Trojam obsidione premebat.

328. *Regi.*] *Agamemnoni.* Ad Sophoclis fabulam alludit poëta, in quâ Philoctetes tum illum tum Ulyssem præsertim, plurimis insectari verbis fingitur.

334. *Tamque tuis potiar.*] Sic in potestate meâ tuas sagittas habeo, ut habui Helenum vatem egregium, et Palladium ; quod nisi hostibus abstulissem, Troja nunquam capi potuisset.

335. *Dardanio vate.*] Heleno, Priami filio ; cujus ut et Palladii raptum, Ajax Ulyssi crimini dabat, et furtum nominabat ; hic pro summâ gloriâ ducit, et accusatori insultat.

337. *Signum.*] Palladium, quo Trojanis incolumi, ἀνάλωτον fortè Trojam in fatis erat. Sapientiâ sc. ex urbibus sublatâ, tum demum eversæ sunt.

358. *Et se.*] Vel per furta ipsa, quæ maximè Ulyssi Ajax exprobraverat, sese Ulysses Ajace multò majorem contendit: idque jure optimo.

340. *Ingentia verba.*] Vide quam acutè Ulysses Ajacis molem vimque consilii expertem exagitet : quàmque callidè derivatâ in se, si quâ fuit, Ajacis virtute, vaniloquentiam quam huic objecerat, in eundem cum ipsius rusticitate rejicit.

Quæ nisi fecissem, frustrà Telamone creatus
Gestâsset lævâ taurorum tergora septem.
Illâ nocte mihi Trojæ victoria parta est:
Pergama tum vici, cùm vinci posse coëgi.
Desine Tydiden vultuque et murmure nobis
Ostentare meum. Pars est sua laudis in illis.
Nec tu, cùm sociâ clypeum pro classe tenebas,
Solus eras: tibi turba comes, mihi contigit unus;
Qui, nisi pugnacem sciret sapiente minorem
Esse, nec indomitæ deberi præmia dextræ,
Ipse quoque hæc peteret: peteret moderatior Ajax,
Eurypilusque ferox, claroque Andremone natus;
Nec minùs Idomeneus, patriâque creatus eâdem
Meriones: peteret majoris frater Atridæ.
Quippe manu fortes (nec sunt tibi Marte secundi)
Consiliis cessêre meis. Tibi dextera bello
Utilis; ingenium est, quod eget moderamine nostri.
Tu vires sine mente geris: mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides. Tu tantùm corpore prodes;
Nos animo. Quantoque ratem qui temperat, anteit
Remigis officium; quanto dux milite major;
Tanto ego te supero. Nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu. Vigor omnis in illis.
At vos, ô proceres, vigili date præmia vestro;

Quæ nisi fecissem, filius Telamonis nequicquam tulisset sinistrâ terga septem boum. Victoria Trojæ à me parta est illâ nocte: tum domui Pergama, cùm coëgi posse subigi. Omitte nobis ostentare oculis et susuris meum Tydidem: Sua est pars gloriæ in illis. Neque tu solus eras, cùm tractabas scutum pro navibus sociis; tibi totum agmen opem tulit, mihi unus obtigit socius: qui nisi intelligeret militem esse inferiorem sapienti; neque præmia deberi manui invictæ, ipse etiam hæc posceret: alter ille lenior Ajax posceret, atque sævus Eurypilus, et filius illustris Andremonis; neque minùs Idomeneus, et Meriones eodem loco oriundus: frater majoris Atridæ posceret. Quippe manu strenui (neque sunt tibi inferiores bello) cesserunt consiliis meis. Habes manum bello utilem: ingenium est quod opus habet regimine nostro. Tu geris vires sine prudentiâ; ego curam habeo futuri. Tu potes certare, sed me consulit Agamemnon quænam tempora certamine idonea *sunt. Tu utilis es tantùm corpore, nos ingenio: et quantò qui moderatur navi, præponitur muneri remigis, quantò dux præstantior milite, tantò ego tibi præcello; atque est animus excellentior manu in nostro corpore.* Nostra *vis omnis in illo* sita est. *At vos, ô optimates, conferte mercedem in vestrum vigilem;*

NOTÆ.

346. *Frustrà.*] Quia Troja, antequam ablatum esset palladium, capi non poterat.

347. *Taurorum.*] Ex quibus Ajacis scutum constabat. Nota autem de industriâ multitudinis numero usum Ulyssem, ut bajulum magis quàm militem adversarium irrideret.

350. *Tydiden meum.*] Diomedem, Tydei filium mihi amicum.

351. *Ostentare.*] Diomedem comitem habuit Ulysses prope in omnibus: quamobrem id sibi vultu, aut gestu objicere Ajacem finxit.

355. *Indomitæ dextræ.*] Temeritati, et viribus ratione carentibus.

356. *Ajax.*] Oilei filius, qui inter fortissimos numerabatur. Vide autem, quàm artificiosè judicum favorem sibi conciliet Ulysses.

357. *Eurypilus.*] Hic Evæmonis fuit filius ex Ormenio Thessaliæ urbe, qui ut scripsit Homerus, cum 40 navibus Agamemnonem in expeditionem Trojanam est secutus.

Ibid. *Natus.*] Thoas princeps Ætolorum, qui cum 40 navibus itidem ad bellum Trojanum est profectus.

358. *Idomeneus.*] Rex fuit Cretensium, qui se quoque fortissimè in bello Trojano gessit.

359. *Meriones.*] Fortissimus fuit Idomenei auriga Marti ipsi comparandus.

Ibid. *Frater.*] *Menelaüs*, Agamemnonis frater, Atrei quoque filius.

Proque

Proque tot annorum curâ, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
Jam labor in fine est. Obstantia fata removi :
Altaque posse capi faciendo, Pergama cepi.
Per spes nunc socias, casuraque mœnia Troûm,
Perque Deos oro, quos hosti nuper ademi ;
Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum ;
Si quid adhuc audax, ex præcipitique petendum :
Si Trojæ fatis aliquid restare putatis ;
Este mei memores : aut si mihi non datis arma ;
Huic date. Et ostendit signum fatale Minervæ.
Mota manus procerum est : et, quid facundia posset,
Re patuit : fortisque viri tulit arma disertus.
Hectora qui solus, qui ferrum, ignemque, Jovemque
Sustinuit toties : unam non sustinet iram ;
Invictumque virum vincit dolor. Arripit ensem :
Et, Meus hic certè est, An et hunc sibi poscet Ulysses ?
Hoc, ait, utendum est in me mihi : quique cruore
Sæpe Phrygum maduit, domini nunc cæde madebit :
Ne quisquam Ajacem possit superare, nisi Ajax.
Dixit : et in pectus tum denique vulnera passum,
Quà patuit ferro, letalem condidit ensem :
Nec valuêre manus infixum educere telum :
Expulit ipse cruor. Rubefactaque sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui priùs Oebalio fuerat de vulnere natus.
Litera communis mediis pueroque, viroque
Inscripta est foliis : hæc nominis, illa querelæ.

et pro sollicitudine tot annorum, quos transegi irrequictus, concedite hunc honorem expendendum nostris beneficiis, Jam labor noster finitur. Sustuli fata obsistentia, et cepi excelsa Pergama faciendo posse capi. Precor nunc per spes communes, et muros ruituros Trojanorum, et per Deos, quos nupèr sustuli ab hostibus, per si quid est reliquum, quod sit prudenter et cautè exequendum : si quid adhuc audax est, et petendum ex difficili loco, si quid existimatis super esse fatis Trojæ, estote mei memores : vel si non conceditis mihi arma, concedite huic : atque monstrat simulachrum fatale Minervæ.

Primarii tacti sunt ; et re ipsâ apparuit, quid eloquentia posset, et facundus reportavit arma viri strenui. Qui solus toties sustinuit ferrum et ignem, et Jovem, est impar ferendæ iræ ; et dolor superat virum indomitum. Corripit gladium : atque ait. Hic certè meus est. An Ulysses etiam sibi hunc petat ? Hoc, inquit, est mihi utendum in me ; et, qui sæpe tinctus est sanguine Phrygûm, nunc tingetur nece domini : ne quisquam valeat vincere Ajacem, nisi Ajax. Dixit ; et abdidit gladium letiferum in pectus, tum denique passum plagas, quà apertum fuit ferro : neque manus potuerunt extrahere gladium impactum ; ipse sanguis ejecit : et terra rubefacta cruore produxit florem rubrum de cespite viridi, qui antea fuerat ortus ex plagâ Oebaliâ. Litera communis puero Hyacintho, *et viro* Ajaci *insculpta est foliis : hæc nominis, illa querimoniæ* indicium.

NOTÆ.

373. *Labor.*] Quo in eruendâ Trojâ opus fuit.

376. *Quos.*] De palladio loquitur.

377. *Si quid superest.*] Quam opportunè sub finem orationis de usu futuro admonuit. Nulla potior ratio apud homines, qui ut plurimùm ob præterita beneficia sunt infensi.

387. *Meus.*] Dono ab Hectore acceperat, cui vicissim balteum funestum dederat, quo circum muros Iliacos ab Achille raptatus fuit.

396. *Oebalio.*] Hyacinthi Oebalii seu Laconis intellige, quem lib. 10. à versu 195. in Hyacinthum florem mutatum vidimus.

398. *Hæc nominis.*] Flos *Hyacinthus* inscriptum habet in foliis, *Ai*, quæ notant priores duas literas vocis *Ajax*, et pariter querimoniam Apollinis ob occisum Hyacinthum ; nam *Ipse suos gemitus foliis inscribit ; et, ai, flos habet inscriptum.* Lib. 10. v. 215.

II. Victo

II. *Victor* Ulysses *navem vertit ad patriem Hypsipiles, et incliti Thoantis, et tellurem infamem nece antiquorum virorum, ut reduceret spicula, missilia Tirynthia. Quæ postquam. reduxit ad Græcos, domino comitante, finis denique impositus est sero bello. Troja et Priamus unà pereunt: misera uxor Priami post omnia amisit figuram humanam; atque tremefecit aërem peregrinum novo latratu. Troja flagrabat quâ Hellespontus longus terminatur in angustum: neque flamma adhuc oppressa erat; et altare Jovis sorbuerat pauculum sanguinem Priami senis. Sacerdos Phœbi rapta capillis porrigebat ad cœlum manus non profecturas. Græci victores potiti templis incensis rapiunt matronas Trojanas amplexas (quàm diu poterant) simulacra Deorum patriorum, prædam invidiæ plenam. Astyanax dejicitur ex illis turribus, unde consueverat sæpe cernere parentem monstratum à matre certantem pro se, atque tuentem regna antiqua. Jamque Aquilo invitat ad discessum, et vela agitata flamine propitia strident; nauta illòs hortatur uti ventis secundis. Troja, vale, auferimur, clamant Trojanæ, atque deosculantur solum; et deserunt domos fumantes patriæ. Hecuba reperta in mediis tumulis filiorum, novissima ascendit navem (visu lamentabile).*

II. Victor ad Hypsipyles patriam, clarique Thoantis,
Et veterum terras infames cæde virorum,
Vela dat; ut referat, Tirynthia tela, sagittas.
Quæ postquam ad Graios, domino comitante, revexit:
Imposita est sero tandem manus ultima bello.
Troja simul Priamusque cadunt: Priameïa conjux
Perdidit infelix hominis post omnia formam,
Externasque novo latratu terruit auras.
Longus in angustum quà clauditur Hellespontus,
Ilion ardebat; neque adhuc consederat ignis:
Exiguumque senis Priami Jovis ara cruorem
Combiberat. Tractata comis antistita Phœbi
Non profecturas tendebat ad æthera palmas.
Dardanidas matres patriorum signa Deorum
Dum licet amplexas, succensaque templa tenentes,
Invidiosa trahunt victores præmia Graii.
Mittitur Astyanax illis de turribus, unde
Pugnantem pro se proavitaque regna tuentem
Sæpe videre patrem, monstratum â matre, solebat.
Jamque viam suadet Boreas; flatuque secundo
Carbasa mota sonant, jubet uti navita ventis.
Troja, vale; rapimur, clamant: dantque oscula terræ
Troades; et patriæ fumantia tecta relinquunt.
Ultima conscendit classem (miserabile visu)
In mediis Hecube natorum inventa sepulchris.

NOTÆ.

399. *Hypsipyles patriam.*] Lemnum, insula ubi Hypsipyle regnabat, quæ patris Thoantis vitæ, sola pepercit, cûm cæteræ omnes Lemniades maritos suos, patres, filiosque interfecissent; sive maritis propter fœtorem à Venere iratâ iis immissum fastiditæ; sive zelotypiâ in eos actæ, qui rem habuerunt cum captivis ancillis, ut Smyrn. Lib. 9. v. 337. sive publica tum in Atticis ultæ, ut habet Herodot. lib. 6. Hinc τα σχετλια ἐργα παντα Λήμνια vocantur.

401. *Tirynthia.*] *Hercules, Tirynthe Peloponnesi urbe nutrici.*

402. *Domino.*] *Philoctete*, cui sagittas suas Hercules dederat.

404. *Conjux.*] *Hecuba*, de cujus metamorphosi in sequentibus.

406. *Externas.*] *Thracias* nimirum procul à patriâ, ut videbimus postea; quanquam diversa alii scripserunt.

407. *Quà.*] Angustatur maximè Hellespontus, ubi olim Sestos et Abydos fuerunt, protenditur autem ad Troadem usque, in quâ fuit Ilium, seu Trojana civitas. Asiam ab Europâ dividit.

409. *Exiguum.*] Quem in Jovis arâ, ad quam stabat Priamus, Pyrrhus effudit.

410. *Antistita.*] Cassandram dicit, Apollinis sacerdotem, Priami filiam.

415. *Astyanax.*] Hectoris ex Andromache filius.

418. *Boreas.*] Qui ventus à Septentrione spirans Græcis in patriam reversuris secundus erat.

Prên-

Prênsantem tumulos, atque ossibus oscula dantem
Dulichiæ traxêre manus ; tamen unius hausit,
Inque cinu cineres secum tulit Hectoris haustos.
Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
Inferias inopes, crinem, lachrymasque relinquit.
Est, ubi Troja fuit, Phrygiæ contraria tellus,
Bistoniis habitata viris. Polymnestoris illîc
Regia dives erat, cui te commisit alendum
Clam, Polydore, pater, Phrygiisque removit ab armis.
Consilium sapiens : sceleris nisi præmia magnas
Adjecisset opes, animi irritamen avari.
Ut cecidit fortuna Phrygûm, capit impius ensem
Rex thracûm, juguloque sui defigit alumni :
Et, tanquam tolli cum corpore crimina possent,
Exanimem è scopulo subjectas misit in undas.
Littore Threïcio classem religârat Atrides,
Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset.
Hîc subitò, quantus, cùm viveret, esse solebat,
Exit humo latè ruptâ : similisque minaci
Temporis illius vultum referebat Achilles,
Quo ferus injusto petiit Agamemnona ferro.
Immemoresque mei disceditis, inquit, Achivi ?
Obrutaque est mecum virtutis gratia nostræ ?
Ne facite. Utque meum non sit sine honore sepulchrum,
Placet Achilleos mactata Polyxena manes.
Dixit : et, immiti sociis parentibus umbræ,
Rapta sinu matris, quam jam propè sola fovebat,
Fortis, et infelix, et pulsquam fœmina, virgo

Manus Ulyssis abripuerunt complectentem sepulchra atque deosculantem ossa. Attamen sumsit cineres unius Hectoris, et portavit secum sumptos in gremio. Relinquit in sepulchro Hectoris, comam albam recisam *ex capite, comam atque fletus inferias pauperiorum. Est terra adversa Phrygiæ ubi Troja fuit, culta a viris Thracibus. Illîc erat opulenta aula Polymnestoris, cui pater dedit te clam educandum, Polydore, et removit ab armis Phrygiis. Institutum prudens : nisi addidisset magnas divitias mercedem flagitii, et irritamentum mentis avaræ. Postquam fortuna Phrygûm eversa est, rex sceleratus Thracûm sumit gladium, atque dimittit in guttura alumni, et quasi flagitia possent removeri cum corpore, impulit* eam *exsanguem ex caute in aquas suppositas. Atrides appulerat littori Thracio, donec mare tranquillum, donec ventus esset mitior. Hîc repentè Achilles, quantus esse solebat cum in vivis esset, prodit, terrâ latè apertâ atque similis minanti exhibebat* terribilem *faciem temporis illius, quo sævus insurrexit iniquo ense adversus Agamemnonem : atque, inquit, proficiscimini, ô Græci, mei obliti ? Atque gratia nostræ virtutis est sepulta mecum ? Ne facite : atque ut tumulus meus ne sit absque honore, Polyxena jugulata leniat umbram Achillis. Dixit et sociis obsequentibus manibus feri Achillis puella generosa atque misera, et plusquam fœmina sublata ex gremio matris, quam jam propè sola amplectebatur*

NOTÆ.

415. *Dulichiæ.*] *Ulyssis Dulichii insulæ regis.*

430. *Bistoniis.*] Thraciæ est periphrasis Synecdochia : Bistonia enim Thraciæ urbs fuit, à Bistone Martis et Callirrhoës filio cognominata.

Ib. *Polymnestoris.*] Thraciæ tyranni, Priami generi, avaritiâ et Polydori cæde famosissimi.

432. *Polydore.*] Priami fuit filius natu minimus, quem cum magnis divitiis belli incertus pater nefario amico, et hospiti infeliciter crediderat.

436. *Si alumni.*] Polydori, quem à patre alendum nutriendumque susceperat.

438. *Misit.*] Euripidem secutus est noster, nam terra obrutum Polydorum narrat Virg. Æn. 3.

419. *Atrides.*] *Agamemnon* in Græciam post Trojæ excidium revertens.

448. *Polyxena.*] Priami et Hecubæ fuit filia quam vivus amaverat Achilles, mortuus sibi immolari jubet.

450. *Solo.*] Utpote cæteris liberis orba.

Ducitur

Ducitur ad tumulum ; diroque sit hostia busto.
Quæ memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
Admota est ; sensitque sibi fera sacra parari :
Utque Neoptolemum stantem, ferrumque tenentem,
Inque suo vidit figentem lumina vultu ;
Utere jamdudum generoso sanguine, dixit.
Nulla mora est, Aut tu jugulo, vel pectore telum
Conde meo, jugulumque simul pectusque retexit.
Scilicet aut ulli servire Polyxena ferrem ;
Aut per tale sacrum numen placabitur ullum.
Mors tantùm vellem matrem mea fallere posset.
Mater obest ; minuitque necis mihi gaudia. Quamvis
Non mea mors illi, verùm sua vita gemenda est.
Vos modò, ne Stygios adeam non libera Manes,
Este procul ; si justa peto ; tactuque viriles
Virgineo removete manus. Acceptior illi,
Quisquis is est, quem cæde meâ placare paratis,
Liber erit sanguis. Si quos tamen ultima nostri
Vota movent oris ; Priami vos filia regis,
Non captiva, rogat, genitrici corpus inemtum
Reddite : neve auro redimat jus triste sepulchri,
Sed lachrymis. Tunc, cùm poterat, redimebat et auro.
Dixerat. At populus lachrymas, quas illa tenebat,
Non tenet. Ipse etiam flens invitusque sacerdos
Præbita conjecto rupit præcordia ferro.
Illa, super terram defecto poplite labens,
Pertulit intrepidos ad fata novissima vultus.
Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
Cùm caderet ; castique decus servare pudoris.

rapitur ad sepulchrum, et fit victima crudeli tumulo. Quæ non oblita sui, postquam admota est feris altaribus, atque cognovit sibi dira sacra adornari, et postquam advertit Neoptolemum stantem et tractantem cultrum, et torquentem oculos in suam faciem, statim inquit, Accipe sanguinem nobilem. Nulla est cunctatio per me. *At tu, abde cultrum jugulo vel pectore : atque simul nudavit collum et pectus. Quasi verò aut Polyxena paterer cuiquam servire ; aut ullus Deus leniatur per ejusmodi sacrum. Optarem tantùm,* ut *mors meu posset latere matrem. Mater impedit,* quò minus libenter moriar, *atque minuit mihi solatia mortis : quanquam non meus obitus, sed ipsius vita est illi lugenda. Vos tantùm absistite, ut videar sponte ire ad umbras inferas : postulo æqua ; atque arcete manus viriles à contactu virgineo. Sanguis libenter effusus erit gratior illi, quisquis est, quem institutis delinire meâ morte. Attamen, si preces supremæ nostri oris tangunt aliquos, filia regis Priami, non captiva, vos orat, Restituite corpus inemtum matri ; neve redimat auro, sed fletibus, jus luctuosum tumuli. Tunc, cùm poterat, redimebat etiam pretio. Absolverat. At populus non compescit fletus : quos illa compescebat. Ipse etiam sacerdos lachrymans atque coactus, aperuit viscera oblata cultro immisso. Illa cadens in terram poplite flexo vultus gessit interritos ad fata ultima. Tunc etiam, cum laberetur, curavit tegere partes obvolvendas ; et custodire honorem pudicitiæ verecundæ.*

NOTÆ.

452. *Tumulum.*] Ad Achillis sepulchrum quod in Sigæo Trojæ promontorio fuit.

455. *Neoptolemum.*] Pyrrhus est, Achillis filius, cui et illud nomen à Græcis impositum, quòd juvenis admodum ad bellum profectus erat.

457. *Generoso.*] De suo loquitur.

460. *Polyxena.*] Quasi deceret, *Regia puella, Hectoris soror*, &c. Emphasis est.

461. *Aut per tale.*] Optimè profectò ejusmodi sacrum quod lubentis non sit animi, nullius momenti apud Deos profitetur.

463. *Mater obest.*] Dolor, quo mater afficitur morte meâ, animum meum cruciat.

479. *Cura fuit.*] Quam curam Cæsari fuisse narrat Suetonius, ut togam ad pedes permitteret, quò à conjuratoribus vulneratus honestiùs caderet.

Troades excipiunt, deploratosque recensent
Priamidas : et quid dederit domus una cruoris.
Teque gemunt, virgo ; teque, ô modò regia conjux,
Regia dicta parens, Asiæ florentis imago ;
Nunc etiam prædæ mala sors : quam victor Ulysses
Esse suam nollet, nisi quòd tamen Hectora partu
Edideras. Dominum matri vix repperit Hector.
Quæ corpus complexa animæ tam fortis inane,
Quas toties patriæ dederat, natisque, viroque,
Huic quoque dat lachrymas ; lachrymas in vulnera fundit.
Osculaque ore legit : consuetaque pectora plangit :
Canitiemque suam concreto in sanguine verrens,
Plura quidem, sed et hæc, laniato pectore dixit :
Nata tuæ (quid enim superest ?) dolor ultime matri,
Nata, jaces : videoque tuum mea vulnera vulnus.
En, ne perdiderim quenquam sine cæde meorum,
Tu quoque vulnus habes. At te, quia fœmina, rebar
A ferro tutam : cecidisti et fœmina ferro.
Totque tuos idem fratres, te perdidit idem,
Exitium Trojæ nostrique orbator, Achilles.
At postquam cecidit Paridis, Phœbique sagittis :
Nunc certè, dixi, non est metuendus Achilles.
Nunc quoque mî metuendus erat. Cinis ipse sepulti
In genus hoc sævit : tumulo quoque sensimus hostem.
Æacidæ fœcunda fui. Jacet Ilion ingens :
Eventuque gravi finita est publica clades :
Si finita tamen. Soli mihi Pergama restant ;

Trojanæ suscipiunt cadaver, *atque dinumerant infelices Priamidas, et quantum una domus dederit sanguinis. Teque flent, puella, teque ô modò appellata uxor regia, regia mater, imago Asiæ florentis : nunc etiam sors prædæ contemnenda, quam Ulysses victor vellet, non esse suam ; nisi quòd tamen enixa eras Hectorem partu. Illa magni Hectoris mater adeò abjecta est, ut vix inveniat dominum, cui serviat. Quæ complexa corpus orbatum animâ tam generosâ, dat etiam huic fletus, quos toties dederat patriæ, et filiis, et marito. Irrigat vulnus lachrymis, et deosculatur os, et percutit pectus solitum, atque inficiens caput suum canum sanguine coagulato, dixit quidem plura, sed hæc etiam pectore discerpto: filia, dolor novissime matri (quid enim restat ?) filia extincta es : atque cerno tuam plagam, tanquam esset mea dolore* afflicta. *Ecce, ne amiserim quenquam meorum, sine cæde, tu etiam vulnere succumbis. At te putabam securum ferri, quia fœmina eras : occubuisti etiam fœmina ferro : Idemque Achilles clades Trojæ, et nostri orbator exitio dedit tot fratres tuos idem te* afflixit. *At postquam occubuit spiculis Paridis, et Apollinis, nunc certe, dixi, Achilles non est reformidandus. Nunc etiam mihi erat reformidandus. Ipse cinis* Achillis *in sepulchro conditi furit in nostram progeniem ; expertæ sumus hostem etiam in sepulchro existentem. Peperi multos liberos ad* voluntatem *Achillis. Superba Troja prostrata est, et commune exitium absolutum est tristi exitu, siquidem absolutum tamen. Troja mihi soli superest :*

NOTÆ.

482. *Quid cruoris.*] Nam Priamidæ omnes fuerunt interfecti.

483. *Regia conjux.*] Hecubam dicit.

485. *Mala sors.*] Quippe quam, ob senectutem, vix quisquam Græcorum sibi contingere optaret.

501. *Phœbi.*] Qui Paridis sagittam direxisse dicitur.

504. *Genus hoc.*] *Priamidas.*

Ibid. *Tumulo quoque.*] Nimis redundans est hoc hemistichium ; uti et alibi passim ultra modum luxuriat. *Habet hoc Montanus vitium,* inquit Seneca, *sententias suas repetendo corrumpit,* &c. *Solebat itaque Scaurus cum inter oratores Ovidium vocare. Nam et Ovidius nescit, quod bene cessit relinquere,* Ovidium autem vindicant H. Stephanus lib. de Criticis, et Joh. Passeratius prefat. in antiquorum judicium.

505. *Æacidæ.*] *Ut essent, quos Achilles, Æaci nepos, mactaret.*

507. *Soli mihi.*] *Aliis jam fato functis Troja dirata est, mihi verò soli restat ;* viz. quia hostes perinde in Hecubam sæviunt, ac si Troja ipsa staret, nec finis esset bello impositus.

In

In cursuque meus dolor est. Modò maxima rerum,
Tot generis, natisque potens, nuribusque, viroque
Nunc trahor exsul, inops, tumulis avulsa meorum,
Penelopæ munus. Quæ me data pensa trahentem
Matribus ostendens Ithacis, Hæc Hectoris illa est
Clara parens : hæc est, dicet, Priameïa conjux.
Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti.
Inferias hosti peperi. Quò ferrea resto ?
Quidve moror ? quò me servas, damnosa senectus ?
Quid, Dî crudeles, nisi quò nova funera cernam,
Vivacem differtis anum ? quis posse putaret
Felicem Priamum post diruta Pergama dici ?
Felix morte suâ nec te, mea nata, peremptam
Aspicit : et vitam pariter regnumque reliquit.
Ac (puto) funeribus dotabere, regia virgo ;
Condeturque tuum monumentis corpus avitis :
Non hæc est fortuna domûs. Tibi munera matris :
Contingent fletus, peregrinæque haustus arenæ.
Omnia perdidimus : superest, cur vivere tempus
In breve sustineam, proles gratissima matri,
Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
Has datus Ismario regi Polydorus in oras
Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
Abluere, et sparsos immiti sanguine vultus ?
Dixit : et ad littus passu processit anili,
Albentes laniata comas. Date, Troades, urnam,
Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas :
Aspicit ejectum Polydori in littore corpus,
Factaque Threïciis ingentia vulnera telis.
Troades exclamant : obmutuit illa dolore ;

atque ærumna mea etiam adhuc non finitur. Modò maximarum rerum potita, pollens tot generis, tot filiis, et filiabus, atque marito, nunc trahor, extorris, egena, tracta a sepulchris meorum, donum Penelopæ. Quæ monstrans me trahentem pensa exhibita fœminis Ithacensibus, Hæc, inquit illa est mater inclyta Hectoris ; hæc est uxor Priami. Atque tu, quæ nunc sola leniebas mœrores maternos post tot perditos, placâsti sepulchra hostilia. Enixa sum inferias hosti. Ad quem vitæ terminum ego in me ipsam crudelis reservor ? Vel quid exspecto ? quò me servas, senectus damnosa ? Quamobrem, Dîî sævi, in longum tempus differtis vivacem anum, nisi ut videam nova funera ? Quis crederet Priamum posse vocari beatum post Trojam eversam ? Beatus morte suâ, neque te cernit mactatam, mea filia : atque deseruit simul vitam et regnum, At credo ornaberis exequiis puella regia ; atque tuum corpus sepelietur in tumulis avorum. Non ea est sors domûs. Tibi obvenient ultima *dona matris* nempe *lachrymæ, atque injectio pulveris peregrini. Omnia amisimus. Restat Polydorus filius acceptissimus matri nunc solus, olim minimus de prole masculâ, concreditus regi Thracio in istis regionibus, ob quem possim vivere in exiguum temporis spatium. Quamobrem cesso interea lavare aquâ purâ sæva vulnera, et faciem infectam fœdo cruore ? Absolvit ; atque accessit gressu anili ad littus discerptos habens crines albos. Trojanæ, dixerat ærumnosa, admovete situlum, ut sumeret aquas puras : videt corpus Polydori repulsum ad littus, et plagas vastas impactas ferro Thracio. Trojanæ vociferantur : illa obmutuit dolore ;*

NOTÆ.

509. *Tot.*] Priami 54 liberorum nomina habus apud Hyginum, cap. 90 et Apollodorum lib. 3. quorum decem masculos septem fœminas ex Hecubâ suscepit.

511. *Penelopæ.*] Quia Ulyssi, Penelopes marito, fortè Hecuba obtigerat.

516. *Ferrea.*] Vel in memet crudelis : vel quæ per tot calamitates extingui non potui.

523. *Funeribus.*] *Exequiarum magnifico apparatu.* Ironicè autem loquitur.

526. *Peregrinæ arenæ.*] Injectæ tibi procul à patriâ in externâ regione.

530. *Ismario.*] *Polymnestori Thraciæ regi ;* Ismarus enim Thraciæ mons est.

536. *Aspicit.*] Diversa est Euripidis œconomia : ubi ancilla aquam petitum missa ad abluendum corpus Polyxenæ, corpus Polydori in littore invenit, et pallio involutum ad dominam portat.

537. *Threïciis.*] Polydorum enim Polymnestor Thraciæ tyrannus jugulaverat.

Et

Et pariter vocem, lachrymasque introrsus obortas
Devorat ipse dolor ; duroque simillima saxo
Torpet : et adversâ figit modò lumina terrâ :
Interdum torvos sustollit ad æthera vultus :
Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera, nati ;
Vulnera præcipuè : seque armat et instruit irâ.
Quâ simul exarsit, tanquam regina maneret,
Ulcisci statuit ; pœnæque in imagine tota est.
Utque furit catulo lactente orbata leæna ;
Signaque nacta pedum sequitur, quem non videt, hostem :
Sic Hecube, postquam cum luctu miscuit iram,
Non oblita animorum, annorum oblita suorum,
Vadit ad artificem diræ Polymestora cædis :
Colloquiumque petit : nam se monstrare relictum
Velle latens illi, quod nato redderet, aurum.
Credidit Odrysius : prædæque assuetus amore
In secreta venit. Tum blando callidus ore,
Tolle moras. Hecube, dixit : da munera nato.
Omne fore illius quod das, quod et antè dedisti,
Per Superos juro. Spectat truculenta loquentem,
Falsaque jurantem ; tumidâque exæstuat irâ.
Atque ita correptum captivarum agmine matrum
Involat, et digitos in perfida lumina condit,
Exspoliatque genas oculis (facit ira potentem)
Immergitque manus : fœdataque sanguine sonti
Non lumen, neque enim superest, loca luminis haurit.
Clade sui Thracûm gens irritata tyranni
Troada telorum lapidumque incessere jactu
Cœpit. At hæc missum rauco cum murmure saxum
Morsibus insequitur : rictuque in verba parato
Latravit, conata loqui. Locus exstat et ex re

et ipse dolor simul absorbet vocem et fletus introrsum excitos : atque simillima aspero silici riget ; et interdum demittit oculos in terram oppositam ; nunc tollit ad cælum infensam faciem : nunc aspicit vultum, nunc plagas filii jacentis, plagas præsertim : seque irâ armat et accendit ad vindictam. *Quâ statim atque excanduit, quasi esset adhuc regina, decrevit ulcisci, atque tota est in cogitatione pœnæ. Et sicut leæna privata catulo lactente furit, et consecuta vestigia sequitur hostem, quem non videt : sic Hecuba postquam miscuit iram cum luctu, non immemor irarum, immemor tamen senectutis, it ad Polymestorem auctorem crudelis necis, et poscit affari : quia cuperet illi ostendere aurum relictum, occultum, quod traderet filio. Thracius fidem habuit : atque concessit in secretum assuetus cupidine prædæ. Noli cunctari Hecuba, inquit, versutus mollibus verbis : porrige dona filio. Juro per Deos, omne quod offers, et quod antea obtulisti, futurum illius. Atrox aspicit loquentem, et ficta jurantem, atque furit irâ turgidâ. Et inficit se cum turbâ fœminarum captivarum in illum prehensum, et abdit digitos in perfidos oculos, et illos revellit ex genis (ira ministrat vires) et intingit manus, et nocenti inquinata cruore eruit non oculos, neque enim restant, sed sedes oculorum. Natio Thracia offensa exitio sui regis, cœpit invadere Trojanam jactu saxorum et missilium. At hæc persequitur lapides jactos morsibus simul et murmure rauco : et conata fari ore in verba parato, latravit. Locus superest et ex re*

NOTÆ.

546. *Pœnæ.*] Quâ Polymestorem afficeret.

554. *Odrysius.*] *Polymestor Thracius :* sunt enim Odrysæ Thraciæ populi.

564. *Loco luminis.*] Oedipus apud Senec. v, 695, *Suos radice ab imâ funditus vulsos simul evolvit orbes ; Hæret* in *vacuo manus*, &c.

566. *Troada.*] *Hecubam Trojanam.*

568. *Morsibus.*] In canem propter animi rabiem et acerbitatem mutatam volunt Hecuban ; nisi fortè pèr contemptum ita appellatam credideris : Utut, ejus sepulchrum, quod in Chersoneso Thraciæ juxta Seston. Strabo collocat, *canis sepulchrum*, Κυνος σῆμα, dicitur.

Nomen

Nomen habet : Veterumque diu memor illa malorum
Tum quoque Sithonios ululavit mœsta per agros.
Illius, Troasque suos, hostesque Pelasgos,
Illius fortuna Deos quoque moverat omnes :
Sic omnes, ut et ipsa Jovis conjuxque, sororque
Eventus Hecubam meruisse negaverit illos.
III. Non vacat Auroræ, quamquam ìsdem faverat armis,
Cladibus et casu Trojæque, Hecubæque moveri.
Cura Deam propior, luctusque domesticus angit
Memnonis amissi. Phrygiis quem lutea campis
Vidit Achilleâ pereuntem cuspide mater.
Vidit ; et ille color, quo matutina rubescunt
Tempora, palluerat ; latuitque in nubibus æther.
At non impositos supremis ignibus artus
Sustinuit spectare parens : sed crine soluto,
Sicut erat, magni genibus procumbere non est
Dedignata Jovis, lachrymisque has addere voces :
Omnibus inferior, quas sustinet aureus æther,
(Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem)
Diva tamen venio : non ut delubra, diesque
Des mihi sacrificos, caliturasque ignibus aras.
Si tamen aspicias, quantùm tibi fœmina præstem,
Tum cùm luce novâ noctis confinia servo ;
Præmia danda putes. Sed non ea cura : neque hic est
Nunc status Auroræ, meritos ut poscat honores.
Memnonis orba mei venio : qui fortia frustrà
Pro patruo tulit arma suo ; primisque sub annis
Occidit à forti (sic vos voluistis) Achille.
Da, precor, huic aliquem solatia mortis honorem,
Summe Deûm rector : maternaque vulnera leni.

nominatur. Atque illa diu recordans antiquarum ærumnarum, tum etiam tristis ululavit per campos Sithonios. Sors illius tetigerat et Trojanos, et etiam hostes eorum Græcos atque omnes Deos præterea : ita omnes, ut et ipsa Jovis uxor et soror dixerit Hecubam non esse dignam hujusmodi exitu.

III. *Non est otium Auroræ, tametsi fautrix fuerat eorundem armorum, tangi damnis atque interitu Troiæ, atque Hecubæ. Sollicitudo propior et mœror domesticus Memnonis perditi movet Deam, quem mater crocea vidit occumbentem in agris Trojanis ense Achillis. Aspexit, et ille color, quo tempora matutina rubent, palluerat : atque cœlum obscuratum est nebulis. At mater non potuit intueri membra imposita ultimis flammis ; sed coma lacera, sicut erat, non abnuit sese demittere ad genua magni Jovis, atque adjicere hæc verba fletibus : Minor omnibus inter cœlites (nam mihi sunt rarissima templa in orbe) attamen Dea accedo. non ut mihi tribuas delubra et dies festos, aut altaria sacrificiis flagratura. Si tamen consideres, quantùm tibi prosim, quamvis sim fœmina, tum cùm custodio fines noctis luce novâ, arbitreris mercedem rependendam. Verùm non ea sollicitudo, neque hic est nunc status Auroræ. ut petat dignos honores. Adsum privata meo Memnone, qui nequicquam gessit strenua arma pro patruo suo. atque (ita vobis volentibus) ineunte juventute mactatus est à strenuo Achille : Concede. quæso, aliquem honorem huic, in consolationem obitûs, supreme arbiter Deorum : atque mitiga dolores maternos.*

NOTÆ.

571. *Sithonios.*] *Thracios;* quorùm pars fuerunt Sithonii.

574. *Ipsa.*] Utcunque Trojanis infensissima.

576. *Isdem.*] *Trojanis*, propter Tithonum maritum, Laömedontes filium Priamique fratrem.

579. *Memnonis.*] Quem suum ex Tithono filium, Æthiopum regem, ad Trojanum bellum misit Aurora.

Ib. *Lutea.*] Aurora enim Memnonis mater rutila ac rubicunda apparet.

592. *Noctis confinia servo.*] Custodio ne nox fines suos transeat. Nisi enim Aurora vigilans esset, nox semper videretur duratura.

596. *Patruo.*] *Priamo.*

597. *Sic vos.*] Ut non inferior Memnon manu Achillis cecidisse videatur.

Jupiter annuerat : cùm Memnonis arduus alto
Corruit igne rogus : nigrique volumina fumi
Infecêre diem. Veluti cùm flumina natas
Exhalant nebulas, nec Sol admittitur infrà.
Atra favilla volat : glomerataque corpus in unum
Densatur, faciemque capit ; sumitque calorem
Atque animam ex igni. Levitas sua præbuit alas.
Et primò similis volucri, mox vera volucris,
Insonuit pennis. Pariter sonuêre sorores
Innumeræ ; quibus est eadem natalis origo.
Terque rogum lustrant ; et consonus exit in auras
Ter clangor. Quarto seducunt castra volatu.
Tum duo diversâ populi de parte feroces
Bella gerunt : rostrisque, et aduncis unguibus iras
Exercent ; alasque, adversaque pectora lassant.
Inferiæque cadunt cineri cognata sepulto
Corpora ; seque viro forti meminêre creatas.
Præpetibus subitis nomen facit auctor ; ab illo
Memnonides dictæ, cùm Sol duodena peregit
Signa, parentali perituræ Marte rebellant.
Ergo aliis latrâsse Dymantida flebile visum :
Luctibus est Aurora suis intenta ; piasque
Nunc quoque dat lachrymas, et toto rorat in orbe.
IV. Nec tamen eversam Trojæ cum mœnibus esse
Spem quoque fata sinunt. Sacra, et sacra altera patrem,
Fert humeris, venerabile onus, Cythereïus heros.

Jupiter annuerat ; cùm excelsa pyra Memnonis subsedit sublimi igne : et vortices fumi atri obscuraverunt diei lucem : veluti, cùm fluvii emittunt nebulas inde ortas, neque sol infrà recipitur. Nigra favilla volat, atque conglobata in unum corpus crassatur, et formam induit, atque capit calorem et vitam ex igne. Levitas favillæ propria effecit alas. Atque primo similis avi, mox vera avis strepitum fecit pennis : simul sorores innumeræ strepitum fecêre, quibus est eadem origo natalis. Terque circumvolant pyram et ter clamore consono prorupêrunt in aërem. Quarto volatu dividunt agmen in duas partes. Tum duo sævi populi bella gerunt ex diversis partibus : atque exercent iras rostris et curvis unguibus ; et fatigant alas et pectora adversa ; atque corpora agnata decidunt inferiæ condito cineri, et recordantur se simul ortas esse en strenuo viro. Auctor dedit nomen avibus repentina natis ; quæ ab illo Memnonides dicuntur, morituræ bellum gerunt Marte parentali, cùm Sol permeavit duodecim signa. Adeòque aliis visum erat lugubre quòd Hecuba in canem verteretur : Aurora vacat suis doloribus ; et nunc etiam fundit pios fletus, et rorem spargit in toto orbe.

IV. *Neque tamen fata patiuntur spem Trojanorum periisse unà cum muris. Heros Cythereius potat sacra, et patrem* Anchisem *altera sacra humeris, pondus venerabile.*

NOTÆ.

606. *Animam.*] Propter motum celerem quidam Philosophi *animam igneæ* naturæ dixerunt.

612. *Duo.*] Ad sepulchrum Memnonis in Ilio ex Æthiope advolare aves Memnonides, et parentalia quasi celebrantes depugnare, scribit Plinius lib. 10. cap. 26. Fabulam autem quod attinet, inde natam volunt, quòd ex Æthiopiâ, quæ magis ad ortum et auroram spectat, aves quædam quotannis aut certe, ut aliis placet, quinto quoque anno, in Phrygiam advolarent; quas quidem aves ibi Memnoni ideo parentare voluerunt, quòd illic sepultus esset rex Æthiopicus.

618. *Cum Sol.*] (i. e.) *Quotannis.*

619. *Parentali Marte.*] Alludit ad gladiatores in patriciis funeribus exhiberi solitos.

620. *Dymantida.*] *Hecubam Dymantei filiam.*

622. *Rorat*] Poetico more *rorem* matutinum Auroræ *lachrymas* dixit.

624. *Sacra.*] *Sacra suosque tibi commendat Troja Penates*, per somnum Æneæ dixerat Hector apud Virgilium.

Ib. *Sacra.*] *Patrem* dicit *sacrum* : non enim minùs pium est parentibus quàm sacris auxilium ferre.

Ib. *Fata.*] Vaticinium Neptuni de redivivo Trojanæ stirpis, in Æneæ posteris, imperio ; lege Homer. Iliad. 20. v. 306.

625. *Cythereïus.*] *Æneas* filius *Veneris*, quæ Cytherea dicta est, à Cytheris insulâ contrà Cretam ; de quibus sæpius.

De

De tantis opibus prædam pius eligit illam,
Ascaniumque suum : profugâque per æquora classe
Fertur ab Antandro ; scelerataque limina Thracûm,
Et Polydoreo manantem sanguine terram
Linquit : et utilibus ventis, æstuque secundo
Intrat Apollineam sociis comitantibus urbem.
Hunc Anius, quo rege homines, antistite Phœbus
Ritè colebatur, temploque, domoque recepit :
Urbemque ostendit, delubraque vota, duasque
Latonâ quòndam stirpes pariente retentas.
Thure dato flammis, vinoque in thura profuso,
Cæsorumque boum fibris de more crematis,
Regia tecta petunt : positique tapetibus altis
Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
Tum pius Anchises : O Phœbi lecte sacerdos,
Fallor ? an et natum, cùm primùm hæc mœnia vidi,
Bisque duas natas, quantùm reminiscor, habebas ?
Huic Anius niveis circumdata tempora vittis
Concutiens, et tristis, ait : Non falleris, heros
Maxime : natorum vidisti quinque parentem,
Quem nunc (tanta homines rerum inconstantia versat)
Pænè vides orbum. Quid enim mihi filius absens
Auxilii ? quem dicta suo de nomine tellus
Andros habet, pro patre locumque et regna tenentem.
Delius augurium dedit huic : dedit altera Liber

Ille pius eligit illam prædam de tantis divitiis, atque suum filium Iulum : et vehitur ab Antandro classe exule per maria ; atque deserit oras facinorosas Thracûm, et tellurem perfusam cruore Polydori : et ventis secundis et cursu per undas felici subit urbem Apollinis unà cum comitibus. Anius, quo rege homines, quo *Sacerdote Apollo bene colebatur, eum excepit delubro et domo : atque monstravit urbem, et templa dedicata, et duas arbores quas olim Latona paritura amplexa est. Thure admoto ignibus, et mero sparso in thura, atque extis taurorum mactatorum igne consumtis de more, secedunt in sedes regias et postquam consedissent in excelsis* toris qui instrati erant *tapetibus, sumant dona Cerealia (panem) cum vino liquido. Tum pius Anchises, ô delecte antistes Apollini, decipior ? an, cùm primùm invisi hanc urbem habebas, quantùm recordor, et filium et quatuor filias ? Anius concutiens tempora cincta vittis candidis, atque mæstus* hæc *reddit ; Non deceptus es heros maxime : vidisti* me *patrem quinque liberorum, quem nunc cernis filiis prope carentem : tanta mutabilitas rerum agitat homines. Quid enim filius absens mihi* adfert *opis ? qui nunc, pro patre locum et imperium nactus, in terrâ cognomine moratur. Delius huic præbuit vaticinandi peritiam ; Bacchus præbuit alia*

NOTÆ.

626. *De tantis.*] Capto Ilio, Græci per præconem decunciabant, ut singuli ex civibus, quod vellent unum aliquod sacrum auferrent. Æneas *Deos penates* sustulit. Græci pietate viri moti permiserunt, ut unum aliquod insuper ex suis tolleret. Ille patrem senio confectum humeris sublatum portabat. Ælian, Var. Hist. lib. 3. 22.

628. *Antandro.*] Quæ urbs est Phrygiæ minoris, ad radices Idæ montis, ubi Æneæ classis fabricata est.

Ib. *Scelerata.*] Qui ibi per scelus mactatus Polydorus Priami filius.

631. *Apollineam.*] *Delum*, Apollinis oraculo insignem. *Egressi veneramur Apollinis urbem. Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos.* Virgil Æneid. 3.

635. *Duas stirpes.*] Duas arbores, palmam et olivam ; quas tenens amplectensque Latona, Apollinem et Dianam enixa est. Vide lib. 6. v. 334

637. *Cæsorumque boum.*] Non hoc ex ritu. Namque in arâ Apollinis Γενέτορος, quæ Deli est, nulla hostia mactatur. Macrob. 3. lib. Saturnal.

642. *Bisque duas.*] His Bacchus concessit, ut quicquid tangerent, in frumentum, vel vinum, vel oleum commutarent ; quas cùm Agamemnon ad Trojam duceret ad alendum exercitum, à Baccho in columbas conversæ sunt.

648. *Dicta suo.*] Quam tamen alii ab Eurymacho dictam volunt.

649. *Andros.*] Maris Ægæi insula, prima inter Cyclades.

Fœmineæ

Fœmineæ sorti voto majora fideque
Munera : nam tactu natarum cuncta mearum
In segetem, laticemque meri, baccamque Minervæ
Transformabantur : divesque erat usus in illis.
Hoc ubi cognovit Trojæ populator Atrides,
(Ne non ex aliquâ vestram sensisse procellam
Nos quoque parte putes) armorum viribus usus
Abstrahit invitas gremio genitoris : alantque
Imperat Argolicam cœlesti munere classem.
Effugiunt quò quæque potest. Eubœa duabus,
Et totidem natis Andros fraterna petita est.
Miles adest : et, ni dedantur, bella minatur.
Victa metu pietas consortia pectora pœnæ
Dedit ; et ut timido possis ignoscere fratri :
Non hic Æneas, non, qui defenderet Andron,
Hector erat ; per quos decimum durâstis in annum.
Jamque parabantur captivis vincla lacertis.
Illæ tollentes etiamnum libera cœlo
Brachia, Bacche pater, fer opem, dixêre : tulitque
Muneris auctor opem. Si miro perdere more
Ferre vocatur opem. Nec quâ ratione figuram
Perdiderint, potui scire, aut nunc dicere possim.
Summa mali nota est. Pennas sumpsêre ; tuæque
Conjugis in volucrem, niveas abiêre columbas.
V. Talibus atque aliis postquam convivia dictis
Implêrunt ; mensâ somnum petiêre remotâ.
Cumque die surgunt ; adeuntque oracula Phœbi.
Qui petere antiquam matrem, cognataque jussit

donu, supra desideria et fidem, sorti fœmineæ : namque omnia mutabuntur tactu filiarum mearum in frumentum, et liquorem vini, et Olivas Minervæ : atque erat in illis opulenta utilitas. Postquam Agamemnon vastator Trojæ hoc compertum habuit, (ne credas nos etiam non expertos esse aliquo modo vestram cladem) usus viribus armorum abstrahit nolentes ex sinu patris ; atque jubet ut pascant classem Græcam dono cælesti. Elabuntur quò cuique licet. Duæ me filiæ iverunt in Eubœam atque totidem concesserunt in Andron fratre suo possessam. Classis inimica appellit : et nisi redduntur, intentat bellum. Pietas Andri fratris *superata pavore objecit sorores pœnæ : atque ut possis veniam dare fratri pavido, non ibi erat Æneas, non Hector, quorum virtute vos* Trojam invicti *mansistis in annum decimum, qui posset tueri Andron. Jamque catenæ parabantur brachiis captivarum. Illæ ostendentes lacertos etiam nunc liberos in cælum, Bacche pater, dixerunt, ades in auxilium : atque auctor doni adfuit in auxilium : siquidem perdendo eas mirando modo dici potest adesse in auxilium. Neque licuit cognoscere quomodo amiserint formam, neque nunc possim indicare. Caput damni cognitum est. Induerunt pennas, atque mutatæ sunt in columbas albas, aves tuæ uxori sacras.*

V. *Postquam absolverunt convivia talibus atque aliis sermonibus, concesserunt ad somnum, mensâ sublatâ. Et surgunt cum die ; et accedunt ad oracula Apollinis ; qui hortatus est quærere veterem matrem ; et socia*

NOTÆ.

653. *Baccam.*] Olivam dicit : Minervæ ideo sacram, quòd olivam arborem, hastâ in terrâ impactâ pacis insigne produxerit, cùm de nomine Athenis imponendo inter eam et Neptunum ageretur.

654. *Transformabantur.*] Inde nata fabula, quòd ejus generis fructuum vim magnam, ex donis. Apollini oblatis, colligeret sacerdos Anius ejusque filiæ asservarent.

660. *Eubœa.*] Quæ insula est maxima maris Ægæi, à Bœotiâ Euripo admodum angusto diremta. Hodie *Negrepont.*

661. *Natis.*] Pro *natabus.*

663. *Pœnæ.*] Agamemnoni tradidit, ut de captivis faceret quod vellet, siquidem ei resistere non posset.

673. *Tuæ.*] Quia cum Venere Anchises concubuisse dicitur, ex quâ Æneas ortus est. *Dicuntur autem columbæ Veneris currum trahere.*

678. *Antiquam.*] *Italiam,* Unde Dardanus Trojanæ gentis author, in Phrygiam fuerat profectus. Sic in Virgil. Æneid. 3. Apollo respondet.

——*Antiquam exquirite matrem.*

Littora

Littora. Prosequitur Rex, et dat munus ituris ;
Anchisæ sceptrum, chlamydem pharetramque nepoti,
Cratera Æneæ ; quem quondam miserat illi
Hospes ab Aöniis Therses Ismenius oris :
Miserat hunc illi Therses, fabricaverat Alcon
Myleus ; et longo cælaverat argumento.
Urbs erat : et septem posses ostendere portas.
Hæ pro nomine erant ; et, quæ foret illa, docebant.
Ante urbem exequiæ, tumulique, ignesque, rogique
Effusæque comas et apertæ pectora matres
Significant luctum. Nymphæ quoque flere videntur ;
Siccatosque queri fontes. Sine frondibus arbos
Nuda riget : rodunt arentia saxa capellæ.
Ecce facit mediis natas Orione Thebis,
Hanc non fœmineum jugulo dare pectus aperto,
Illam demisso per fortia vulnera telo
Pro populo cecidisse suo ; pulchrisque per urbem
Funeribus ferri, celebrique in parte cremari :
Tum de virgineâ geminos exire favillâ,
Ne genus intereat, juvenes, quos fama Coronas
Nominat, et cineri materno ducere pompam.
VI. VII. Hactenus antiquo signis fulgentibus ære;
Summus inaurato crater erat asper acantho.
Nec leviora datis Trojani dona remittunt :
Dantque sacerdoti custodem thuris acerram ;
Dant pateram, claramque auro gemmisque coronam.

littora. Rex comitatur et offert dona discessuris : Anchisæ sceptrum, chlamydem et pharetram nepoti, cruteram Æneæ, quem Therses Ismenius hospes illi olim miserat, à regionibus Bœotiæ. Therses illi hunc miserat, Alcon Myleus fabricaverat atque sculpserat circum eum prolixam historiam. Urbs erat illic cœlata ; atque facile erat monstrare septem portas. Hæ erant loco nominis, et indicabant, quænam illa esset. Funera ante urbem, et sepulchra, et flammæ et pyra, et matronæ habentes capillos sparsos, et pectora nuda innuunt mœrorem. Nymphæ videntur etiam lachrymari, et ejulare, quòd fontes arescerent. Arbor, spoliata nuda stat: capræ vellicant cautes siccas. Ecce sculpsit mediis Thebis filias Orionis, hanc exhibentem pectus non muliebre nudato collo, illam accumbentem pro gente suâ cultro quem alto vulnere strenuè in pectus immerserat ; et elatam magnificis exequiis per urbem, atque crematam in plateâ celebri, redeuntes ex cinere virgineo ne stirps pereat, quos fama appellat Coronas, atque ducentes pompam in sepulturam matris.

VI. VII. *Simulachra hactenus* enumerata *in veteri ære sculpta erant, crateris verò summa ora aurato* opere *prætexebatur, quod acanthum* herbam *referebat. Neque Trojani retribuunt munera minora, quàm quæ acceperant ; atque offerunt sacerdoti acerram thuri servando, offerunt pateram atque coronam fulgentem auro atque gemmis.*

NOTÆ.

680. *Nepoti.*] *Ascanio* Æneæ filio.

682. *Aoniis.*] Pars Bœotiæ montana *Aonia* dicta est.

Ib. *Ismenius.*] *Thebanus*, ab Ismeno Bœotiæ fluvio.

683. *Alcon.*] Qui artifex atque sculptor insignis erat, fuit et alius sagittandi peritiâ celebris, de quo Virgilius.

684. *Myleus.*] Siculus ; Mylæ enim est oppidum Siciliæ ad distinctionem ab illo Cretensi, cujus meminit Virgil. Eclog. 5.

686. *Hæ.*] Nam *Septem portæ* significant eas esse Thebes Bœotias.

690. *Queri.*] Nam et in illis Nymphæ.

692. *Natis.*] Orioni duæ erant filiæ, Metiocha et Menippa ; cum grassaretur per Aoniam pestis, responsumque esset ex oraculo, placatum iri Deorum iram, si duæ virgines immolarentur ; cæteris recusantibus, hæ pro salute patriæ se devoverunt. Ant. Liberalis 25. Fab.

693. *Non fœmineum.*] Non *timidum*, sed virile et audax.

701. *Acantho.*] Frutex est exoticus, semper frondens, floribus albis, quem *Acaciam* esse volunt, Summus autem hujus herbæ foliis honor accessit, postquam Callimachus Architectus capita columnarum (quæ ab eo *Corinthia* dicta sunt) *foliis acanthi* cooperiri voluit.

703. *Sacerdoti.*] Dant Anio, quà sacerdoti acerram ; quà regi, pateram, et *duplicem gemmis auroque coronam.* Æn. 1. v. 659.

Inde

Inde recerdati Teucros à sanguine Teucri
Ducere principium, Creten tenuêre ; locique
Ferre diu nequiêre Jovem : centumque relictis
Urbibus, Ausonios optant contingere portus.
Sævit hyems, jactatque viros : Strophadumque receptos
Portubus infidis exterruit ales Aëllo.
Et jam Dulichios portus, Ithacamque Samenque,
Neritiasque domos, regnum fallacis Ulyssei
Præter erant vecti : certatam lite Deorum
Ambraciam, versique vident sub imagine saxum
Judicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est,

Tum memores Teucros repetere originem à sanguine Teucri, Cretam petiverunt, neque valuerunt diu pati aërem regionis, et relictâ Cretâ centum urbibus clarâ ; cupiunt appellere ad portus Italos. Tempestas furit et agitat viros : atque volucris Aëllo exterruit appulsos portubus malefidis Strophadum. Jamque præteriêrant portus Dulichios, et Ithacam, et Samum, et domos Neritias, regnum perfidi Ulyssis ; cernunt Ambraciam, de qua Dii certant, quæ nunc est celebris ab Apolline Actiaco, et cautem sub specie transformati judicis ;

NOTÆ.

705. *Teucri.*] Hic Scamandri Cretensis fuit filius, qui inopiâ compulsus ad novas sedes quærendas in Phrygiam appulit. Ejus filiam Dardanus, à Tuscis pulsus quòd fratrem Jasium occidisset, uxorem duxit. Adeòque *proles* fuit *ambigua* et *parentes gemini* ut habet Virgilius : quod quidem Anchisem atque Æneam in errorem induxit : quanquam ex Cassandræ vaticiniis, et Creüsæ verbis rem totam facilè potuissent dijudicare, nisi fuissent immemores.

706. *Creten.*] Quæ insula est celeberrima maris Meditereanei, inter Ægæum et Libycum mare, unde Teucrum ortum esse modò vidimus.

707. *Jovem.*] *Aërem.* Namque gravissimâ pestilentia laborârunt. Eò etiam alludit fortè, quòd Creta sit natale solum *Jovis.*

Ibid. *Centum.*] Numerus certus pro incerto : nam neque ipse Homerus, cui Ἑκατόμπολις, dicitur Creta, tot illi ubique tribuit.

708. *Ausonios.*] *Italos :* Namque ab Ausoniis antiquissimis populis, qui extrema Italiæ littora coluerunt, Italia tota, à poëtis præsertim, *Ausonia* dicta est.

709. *Strophadum.*] Sunt insulæ duæ in mari Iônio, juxta Zacynthum ; quæ Græcis à conversione ἀπὸ τῆς Στροφῆς nomen habuerunt, quòd eò usque Calais atque Zethes Harpyïas ex Phinei regno depulsas persequuti sint, deinde Jovis monitu retrocesserint.

710. *Aëllo.*] Unius est Harpyïæ nomen, quæ, ex Hesiodo duas, ex aliis tres habuit sorores, quibus diversa insuper data sunt nomina. *Celæno* dicitur à Virgilio. Aliæ dicta sunt *Ocypete*, *Iris*, *Alope*, *Thyella*, &c. Sive unica fuerit diversis nominibus, sive plures; per eas videntur intelligere poëta in terris, quæ sunt *Furiæ* in inferis, et *Diræ* apud Superos. Ponti ac Terræ fuerunt filiæ volatiles, auribus ursinis, corpore vulturino, vultu virgineo, manibus uncis.

711. *Dulichios.*] Dulichium una est ex Echinadibus insulis ; quæ olim sub ditione fuit Ulyssis in mari Ionio.

Ib. *Ithacam.*] Insula fuit inter Dulichium et Cephaleniam, Ulyssis patria.

Ib. *Samen.*] Hæc insula est etiam maris Ionii, quæ olim Ulyssi paruit, alio nomine dicta *Cephalenia*, quod hodieque retinet. Alia fuit Thraciæ adjacens, quæ et *Samothrace* dicta, Alia in mari Icario : plures aliæ. Namque Phœnicibus, qui primi in Græciam colonias deduxerunt, suâ linguâ Σάμοι, *loca celsa* dicebantur.

712. *Neritias.*] De Nerito videtur agere, quæ urbs fuit Leucadis : namque ea insula à dexterâ Æneæ in Italiam tendenti post Samum occurrit.

713. *Certatam.*] Participium contra Grammatices rationem formatum, *De qua Dii certârunt.* Qui verò fuerunt Dii (qua de Ambraciâ certarunt) ac judex ille, qui in saxum convertus fuit, ignoratur.

714. *Ambraciam.*] Urbs fuit Epiri celeberrima, Pyrrhi regis, ad sinum cui nomen dedit.

715. *Actiaco.*] *Qui Actio celebatur.* Fuit autem Actium Epiri oppidum et promotorium, victoriâ, quam ibi adversus Antonium Augustus navali prælio reportavit, celeberrimum.

Ib. *Nunc.*] Quia Augustus Apollinis templum amplificavit ; ei naves plurimas consecravit ; ludos insuper Quinquennales magnâ celebritate, in victoriæ suæ memoriam, ibi instituit.

Voca-

Vocalemque suâ terram Dodonida quercu,
Chaoniosque sinus: ubi nati rege Molosso
Irrita subjectis fugêre incendia pennis.
VIII. Proxima Phæacûm felicibus obsita pomis.
Rura petunt. Epiros ab his, regnataque vati
Buthrotos Phrygio, simulataque Troja tenentur.
Inde futurorum certi, quæ cuncta fideli
Priamides Helenus monitu prædixerat, intrant
Sicaniam. Tribus hæc excurrit in æquora linguis.
E quibus imbriferos obversa Pachynos ad Austros:
Mollibus expositum Zephyris Lilybæon: at Arcton
Æquoris expertem spectat Boreanque Peloros.
Hâc subeunt Teucri: remisque, æstuque secundo
Sub noctem potitur Zanclæâ classis arenâ.
Scylla latus dextrum, lævum irrequieta Charybdis

itemque terram Dodonæam, vocalem suâ quercu, et sinus Chaonios: ubi filii regis Molossi vitârunt ignes vanos pennis additis.

VIII *Tendunt in campos proximos Phæacûm, consitos mitibus pomis. Deinde appellunt ad Epirum, et Buthrotum possessum à Phrygio vate, et Trojam repræsentatam. Inde securi futurorum quæ Helenus Priami filius prædixerat, adeunt Siciliam. Hæc protenditur in mare tribus promontoriis: ex quibus* unum, viz. *Pachynus porrectum est ad notos pluviales; Lilybæum patet mitibus Zephyris; at Pelorus vergit ad aquilonem et ursam à mari vacantem. Trojani intrant per istum; et remis, atque æquo motu maris, classis admovetur terræ Zancleæ ingruente nocte, Scylla* vexat *dextram, Charybdis sinistram*

NOTÆ.

716. *Dodonida.*] A Dodone Epiri urbe, apud quam nemus jovi sacrum, in quo duæ columbæ è quercu dabant responsa. Vocales arbores fuisse volunt alii, et oracula edidisse.

717. *Chaonios*] Chaones populi fuerunt Epiri; à quibus *Chaonia* dicta est.

Ib. *Molosso.*] In aves mutatos dicit Molossi regis filios: quæ etiam fabula obscurior.

719. *Phæacûm.*] Populi fuerunt Corcyræ, à Phæace Neptuni filio sic dicti. Insula hodie dicitur *Corfu, biferis* Alcinoi pomariis olim nobilitata, Odyss. 12.

720. *Epiros.*] Quæ regio in Italiam à Corcyrâ navigantibus occurrit.

Ib. *Vati.*] Heleno, Priami filio, cui post Pyrrhum ab Oreste cæsum, cesserat uxor ejus Andromache cum regno Epiri.

721. *Buthrotos.*] Urbs est Epiri, non longè à Corcyra, à primo habitatore sic dicta.

Ib. *Simulataque.*] *Parvam Trojam simulataque magnis Pergama.* Virg. Æn. condiderat enim Helenus in Epiro urbem ad formam veteris Trojæ delineatam.

724. *Sicaniam.*] Quæ alio nomine *Sicilia* dicitur, itemque *Triquetra, Trinacria*, Mediterrannei maris insula notissima.

Ib. *Tribus.*] Unde nomen Trinacria.

Ib. *Linguis.*] Promontoria ita appellavit, quorum *Pachynus* Græciam, *Lilybæum* Africam. *Pelorus* Italiam spectat. De quibus vid. lib. 5. 320.

725. *Obversa.*] Refertur ad *lingua*, non ad *Pachynos*.

727. *Equoris expertem.*] Quia circum polum septentrionalem volvitur.

Ib. *Peloros.*] A Peloro, classis Hannibalis duce, ibi sepulto, ita dicitur.

729. *Zanclæâ.*] *Zancle* est urbe Siciliæ, Strabo scribit eandem esse cum Messenâ *Zanclen* verò antea vocatam, quod in curvo littore sita foret. *Zanclea* enim vocantur curva.

730. *Scylla.*] Monstrum in freto Siculo quod ipse poëta in principio sequentis libri plenissimè descripsit.

Ib. *Charybdis.*] Furacissima fuit meretrix, quæ cùm Herculi boves surripuisset; ab illo in fretum projecta, vel ut aliis placet à Jove fulmina icta, in monstrum marinum, vel potiùs voraginem ex Siciliæ latere fuit conversa. Quæ fabula ex maris æstu in illis augustiis vehementissimo, ventis præsertim à meridio adversus illum ruentibus, detorta est.

Infestant

Infestant. Vorat hæc raptas, removetque carinas :
Illa feris atram canibus succingitur alvum ;
Virginis ora gerens : et (si non omnia vates
Ficta reliquerunt) aliquo quoque tempore virgo.
Hanc multi petiêre proci : quibus illa repulsis
Ad pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
Ibat : et elusos juvenum narrabat amores.
Quam, dum pectendos præbet Galatea capillos,
Talibus alloquitur repetens suspiria dictis :
Te tamen, ô virgo, genus haud immite virorum
Expetit : utque facis, potes his impunè negare.
At mihi, cui pater est Nereus, quam cærula Doris
Enixa est ; quæ sum turbâ quoque tuta sororum,
Non nisi per fluctus licuit Cyclopis amorem
Effugere : et lachrymæ vocem impediêre loquentis.
Quas ubi marmoreo detersit pollice virgo ;
Et solata Deam est ; Refer, ô carissima, dixit :
Neve tui causam tege (sum tibi fida) doloris.
Nereis his contra resecuta Cratæide natam :
Acis erat Fauno, Nymphâque Symæthide cretus,
Magna quidem patrisque sui, matrisque voluptas,
Nostra tamen major. Nam me sibi junxerat uni
Pulcher : et octonis iterum natalibus actis,
Signârat dubiâ teneras lanugine malas.
Hunc ego, me Cyclops nullo cum fine petebat.
Nec, si quæsiêris odium Cyclopis, amorne
Acidis in nobis fuerit præsentior, edam.
Par utrimque fuit. Prô ! quanta potentia regni
Est, Venus alma, tui ! nempe ille immitis, et ipsis
Horrendus silvis, et visus ab hospite nullo
Impunè, et magni cum Dîs contemptor Olympi ;
Quid sit amor sentit : nostrique cupidine captus,

agitat. Hæc absorbet atque rejicit naves raptas. Illa habet nigra inguina circumdata trucibus canibus, exhibens vultus puellæ ; et si poëtæ non dixerunt omnia falsò, fuit *etiam aliquando puella. Multi proci hanc ambiverunt ; quibus spretis, illa acceptissima Nymphis maris concedebat ad Nymphas maris : atque referebat amores deceptos adolescentium. Quam Galatea, dum dat comam pectendum, talibus verbis alloquitur, ingeminans suspiria : Attamen, ô puella, genus lene hominum, te cupit ; atque ut facis, potes recusare hoc securè. At mihi, cui Nereus est genitor, quam Doris glauca genuit, quæ sum etiam potens agmine consortium, non datum fuit vitare amorem Cyclopis nisi per undas : et fletus obstiterunt voci loquentis. Quos postquam puella detersit pollice candido, et solata est Deam. Narra, inquit,* Galatea *ô dilectissima, neve mihi cela materiam tuæ molestiæ : sum tibi fidelis. Nereis contrà sic respondit filiæ Crateidis : Acis erat filius Fauni et Nymphæ Symæthydis, deliciæ quidem parentum, sed magis nostræ ; namque amabilis sese mihi soli devinxerat ; et decimo sexto anno præterito vestiêrat molles maxillas incertâ lanugine. Ego semper illum consectabar, Cyclops me. Neque si petiveris odium Cyclopis, an amor Acidis fuerit vehementior, aperiam. Æqualis fuit utrinque. Proh ! Venus amabilis, quantæ sunt vires tui imperii. Nimirum ille sævus, atque formidabilis ipsis silvis, neque impune cognitus ulli peregrino, et spretor magni cæli et Deorum, experitur quid sit amor ; et actus nostri desiderio,*

NOTÆ.

734 *Virgo.*] Phorci nempe filia.

738. *Galatea.*] Quæ Nympha fuit aut Dea, Nerei et Doridis filia.

744. *Cyclopis.*] Polyphemum dicit.

749. *Nereis.*] Galatea Nerei filia. *Crateide natam.*] Scyllam, Phorci et Cratæidis natam Cratæis autem flumen est Calabriæ.

750. *Symæthide.*] Symæthi Siciliæ fluvii prope Catanam, filia.

758. *Par utrimque fuit.*] Æquale utrumque fuit ; et odium quo Cyclopem ; et amor, quo Acidem prosequebatur Scylla.

Uritur ; oblitus pecorum antrorumque suorum.
Jamque tibi formæ, jamque est tibi cura placendi :
Jam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos :
Jam libet hirsutam tibi falce recidere barbam :
Et spectare feros in aquâ, et componere vultus.
Cædis amor, feritasque, sitisque immensa cruoris
Cessant : et tutæ veniunt abeuntque carinæ.
Telemus interea Siculam delatus ad Ætnen,
Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
Terribilem Polyphemon adit : lumenque quod unum
Fronte geris mediâ, rapiet tibi, dixit, Ulysses.
Risit, et O vatum stolidissime, falleris inquit :
Altera jam rapuit. Sic frustrà vera monentem
Spernit : et aut gradiens ingenti littora passu
Degravat ; aut fessus sub opaca revertitur antra.
Prominet in pontum cuneatus acumine longo
Collis : utrumque latus circumfluit æquoris unda.
Huc ferus ascendit Cyclops ; mediusque resedit.
Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ.
Cui postquam pinus, baculi quæ præbuit usum,
Ante pedes posita est, antennis apta ferendis ;
Sumtaque arundinibus compacta est fistula centum ;
Senserunt toti pastoria sibila montes :
Senserunt undæ. Latitans ego rupe, meique
Acidis in gremio residens, procul auribus hausi
Talia dicta meis, auditaque mente notavi.
Candidior nivei folio, Galatea, ligustri,

flagrat, immemor pecorum, et suarum speluncarum. Jamque, Polypheme, est tibi studium pulchritudinis, jamque studes *placere ; jam fingis crines hirsutos rastris ; jam amas tondere barbam hispidam falce, et contemplari sævam faciem in aquâ, atque ita fingere*, ut pulchra videaris. *Amor stragis, et sævitia. et cupido immoderata sanguinis omittuntur, atque naves accedunt atque recedunt intactæ. Interea Telemus vectus ad Ætnam Siculam, Telemus Eurymides, quem nulla avis deceperat, accedit ad horrendum Polyphemum ; atque. inquit, Ulysses eruet tibi unum oculum, quem habes in fronte mediâ. Risit, atque ô vatum, inquit, stultissime, hallucinaris*, eum *alia jam sustulit. Hujusmodi verbis contemnit frustrà prædicentem verba ; atque aut premit littora incedens vasto gressu ; aut lassus redit in umbrosas speluncas. Collis extat in mare acuminatus in* formam *longi cunei : maris aqua circumlavat utrumque latus. Sævus Cyclops huc ascendit, atque in medio resedit. Pecudes laniferæ sequutæ sunt nullo agente, Postquam verò* Polyphemus *pinum idoneam ferendis antennis qua pro scipione ; ante pedes posuerat et fistulam junctam centum calamis* in manus *sumserat montes personuerunt cantu pastorali. Fluctus personuerunt. Ego tecta rupe, atque sedens sinu mei Acidis procul excepi auribus meis hujusmodi verba, atque memoriæ mandavi accepi Galatea, es candidior folio albi ligustri,*

NOTÆ.

769. *Tutæ.*] Cùm prius omnes diriperet, atque victores trucidaret.

770. *Telemus.*] Eurymi fuit filius, inter Cyclopas vates egregius.

771. *Ales.*] Quarum volatu et garritu futura augurari solebant.

775. *Altera.*] *Galatea.* Ad id alludit, quòd amantes finguntur esse cæci.

780. *Recedit.*] Καθιζόμενος δ' ἐπὶ πέτρας ὑψηλᾶς ἐς πόντον ὁρῶν. Theocr.

782. *Pinus.*] Quantus fuerit Polyphemus ex baculo licet colligere. De quo ait Virg. Æn. 3.

Trunca manum pinus regit et vestigia firmat.

Boccacius 4. lib. Geneal. refert in Siculo antro inventum cadaver Polyphemi, ut credebatur ; cujus læva contum tenebat cujusvis malo majorem.

787. *Auribus hausi.*] Virgil.

———*Vocemque his auribus hausi.*

789. *Candidior.*] Amatoria hæc cantilena umbrata est ex Cyclope Theocriti. Idyll.

Ω λευκά Γαλάτεια, τί τὸν φιλέοντ' ἀ-
βάλλῃς.
Λευκοτέρα πακτᾶς, &c.

Vid. etiam Virg. Eclog. 2. et 7.

Ib. *Nivei.*] Alludit ad nomen Gala[teæ], quod à candore lactis illi inditum fuisse [an]nuit Hesiodus.

Floridior pratis ; longâ procerior alno ;
Splendidor vitro ; tenero lascivior hœdo ;
Lævior assiduo detritis æquore conchis ;
Solibus hibernis, æstivâ gratior umbrâ ;
Nobilior pomis ; platano conspectior altâ ;
Lucidior glacie ; maturâ dulcior uvâ ;
Mollior et cygni plumis, et lacte coacto ;
Et, si non fugias, riguo formosior horto.
Sævior indomitis eadem Galatea juvencis,
Durior annosâ quercu ; fallacior undis ;
Lentior et salicis virgis, et vitibus albis ;
His immobilior scopulis, violentior amne ;
Laudato pavone superbior ; acrior igni ;
Asperior tribulis ; fœtâ truculentior ursâ ;
Surdior æquoribus ; calcato immitior hydro :
Et, quod præcipuè vellem tibi demere possem,
Non tantùm cervo claris latratibus acto,
Verùm etiam ventis, volucrique fugacior aurâ.
At, bene si nôris, pigeat fugisse : morasque
Ipsa tuas damnes : et me retinere labores.
Sunt mihi pars montis vivo pendentia saxo
Antra ; quibus nec Sol medio sentitur in æstu ;
Nec sentitur hyems : sunt poma gravantia ramos :
Sunt auro similes longis in vitibus uvæ :
Sunt et purpureæ : tibi et has servamus, et illas.
Ipsa tuis manibus silvestri nata sub umbrâ
Mollia fraga leges : ipsa autumnalia corna,
Prunaque, non solùm nigro liventia succo,
Verùm etiam generosa, novasque imitantia ceras.
Nec tibi castaneæ, me conjuge, nec tibi deerunt

florentior pratis, erectior procerâ alno ; lucidior vitro ; alacrior tenero hædo ; levigatior conchis expolitis fluctibus continuis ; gratior solibus hibernis ; atque umbrâ æstivâ : splendidior pomis ; pulchrior excelsâ platano ; nitentior glacie ; mitior racemo maturo ; tenerior et plumis cygni, et lacte densato ; et nisi fugias, formosior horto riguo. Eadem Galatea ferocior juvencis indomitis ; rigidior veteri quercu ; fraudulentior fluctibus ; flexibilior et virgis salicis, et vitibus albis, immobilior his saxis ; impetuosior torrente ; elatior laudato pavone ; violentior flammâ ; asperior carduis : terribilior ursâ, quæ enixa est fœtus ; surdior mari ; sævior serpente presso : et quod maximè à te cuperem removere, non modò fugacior cervo agitato sonoris latratibus, verùm etiam ventis atque levi aurâ. At, si bene cognoveris, pœniteat fugisse, et ipsa improbes tuas cunctationes ; et studeas me retinere. Sunt mihi speluncæ concameratæ in viva rupe, pars montis, in quibus neque sol sentitur cùm intentissimè ardet ; neque frigus. Sunt poma curvantia ramos ; sunt uvæ similes auro in productis vitibus ; sunt et rubræ ; tibi asservamus et has, et illas. Ipsa collige tuis manibus matura fraga nata sub umbrâ silvestri : ipsa decerpes *corna autumni* tempore maturescentia *et pruna, non tantùm nigricantia succo, verùm etiam nobilia, atque exhibentia recentes ceras. Neque, castaneæ, neque, me marito, tibi deerunt*

NOTÆ.

790. *Alno.*] Arbor est ripis fluminum gaudens.

800. *Lentior.*] Ideo flexibiliorem dicit Galateam *salicis virgis*, quod astutâ calliditate sese ex Polyphemi insidiis expediret.

801. *Immobilior.*] Quia nullis Polyphemi neque blanditiis, neque minis movebatur.

804. *Æquoribus.*] Quæ cùm tumultuantur et mugiunt, vix alium audiri sonum patiantur.

Ib. *Calcato.*] *Qui tum sævit impensiùs.*

808. *Moras.*] *Quæ faciunt ne statim meis amoribus fruaris.*

810. *Pendentia.*] Ita videntur, quando pars ima rupis est erosa, superiore in modum tecti protensâ atque imminente.

816. *Corna.*] Baccæ sunt rubicundæ, in medio nucleum durissimum habentes. Unde Virgil, dixit, *Lapidosaque corna.*

fructus arbutei. Omnis arbor tua erit. Omnes hæ pecudes meæ sunt: multæ quoque vagantur per valles: silva occulit multas: multæ jacent in speluncis: neque tibi possim dicere quot sint, si ex quiras. Est egeni hominis *in numero habere pecus. Nihil mihi credideris de laudibus harum: ipsa præsens potes cernere, ut vix ferant pedibus uber turgidum. Sunt* mihi *agni, fœtus minores, in ovilibus calidis: sunt etiam hædi ejusdem ætatis in caprilibus. Semper habeo lac candidissimum: cujus pars servatur bibenda, coagula immixta condensant partem in caseum. Neque tantùm epulæ, quæ facilè* haberi possunt, *et dono communia tibi obvenient, quales sunt damæ, aut lepores, aut capræ, aut par columbarum, aut nidus petitus ex vertice: inveni in excelsis montibus, qui possint ludere tecum, duos catulos ursæ hispidæ inter se* ita *similes, ut ægrè possis dignoscere. Inveni; atque dixi, servabimus istos amicæ* nostræ. *Nunc tantùm tolle pulchrum caput super mare glaucum; ades Galatea, neque contemne dona nostra. Certè ego me novi, et nupèr sum intuitus in specie aquæ puræ: mea figura arrisit mihi spectanti. Vide quam sim vastus. Jupiter in cælo non est major hoc corpore: nam vos consuevistis dicere nescio quem Jovem regnum tenere. Spissi capilli porriguntur in truculentam faciem, atque tegunt armos tanquam silva.*

Arbutei fœtus. Omnis tibi serviet arbos.
Hoc pecus omne meum est. Multæ quoque vallibus errant:
Multas silva tegit: multæ stabulantur in antris.
Nec, si fortè roges, possim tibi dicere, quot sint.
Pauperis est numerare pecus. De laudibus harum
Nîl mihi credideris: præsens potes ipsa videre,
Ut vix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt fœtura minor tepidis in ovilibus agni.
Sunt quoque par ætas aliis in ovilibus hœdi.
Lac mihi semper adest niveum: Pars inde bibenda
Servatur: partem liquefacta coagula durant.
Nec tibi deliciæ faciles, vulgataque tantùm
Munera contingent, damæ, leporesque, capræque,
Parve columbarum, demtusve cacumine nidus.
Inveni geminos, qui tecum ludere possint,
Inter se similes, vix ut dignoscere possis,
Villosæ catulos in summis montibus ursæ.
Inveni: et dixi, Dominæ servabimus istos.
Jam modò cœruleo nitidum caput exsere ponto:
Jam, Galatea, veni: nec munera despice nostra.
Certè ego me novi, liquidæque in imagine vidi
Nupèr aquæ: placuitque mihi mea forma videnti.
Adspice, sim quantus. Non est hoc corpore major
Jupiter in cœlo: nam vos narrare soletis
Nescio quem regnare Jovem. Coma plurima torvos
Prominet in vultus: humerosqae, ut lucus obumbrat.

NOTÆ.

820. *Arbutei.*] Fructus qui ex arbuto arbore deripiuntur. sunt valde asperi; quamobrem etiam *unedones* à Plinio nuncupantur, quòd plures edi non possint. At arbor ipsa antiquis in deliciis fuit propter umbram et foliorum amœnitatem.

826. *Sustineant.*] Al. Circueant.

Ib. *Uber.*] Significat *gressum ovium magnitudine uberum impediri.*

830. *Coagula.*] *A cogendo.* Illud vero dilutum in lac infunditur, atque cum eo miscetur, ut condensetur, et in caseum abeat.

840. *Certè.*] Hæc ad imitationem Theocriti, Idyll. 6. 34.

Καὶ γάρ θὴν οὐδ' εἶδος ἔχω κακὸν, ὥς με λεγοντι
Η γαρ πρᾶνες πόντον ἐσέβλεπον (ἦς δε γαλάνα)
Και καλα μὲν τὰ γένεια, καλα δ' ἐμὶν ἅ μια κώρα,
Ὡς πὰρ ἐμὶν κέκριται, κατεφαίνετο.

Quod etiam imitatus est Virg. Eclog. 2.

Nec sum adeò informis, nupèr me in littore vidi, &c.

846. *Rigidis.*] *Dura corpora densissimis setis horrent.*

Nec

Nec mihi quòd rigidis horrent densissima setis
Corpora, turpe puta. Turpis sine frondibus arbos:
Turpis equus, nisi colla jubæ flaventia velent.
Pluma tegit volucres: ovibus sua lana decori est:
Barba viros, hirtæque decent in corpore setæ.
Unum est in medio lumen mihi fronte, sed instar
Ingentis clypei. Quid, non hæc omnia magno
Sol videt è cœlo? Soli tamen unicus orbis.
Adde, quòd in vestro genitor meus æquore regnat.
Hunc tibi do socerum. Tantùm miserere, precesque
Supplicis exaudi. Tibi enim succumbimus uni.
Quique Jovem, et cœlum sperno, et penetrabile fulmen,
Nerei, te vereor: tua fulmine sævior ira est.
Atque ego contemptûs essem patientior hujus;
Si fugeres omnes. Sed cur, Cyclope repulso,
Acin amas, præfersque meis amplexibus Acin?
Ille tamen placeatque sibi, placeatque licebit,
Quod nollem, Galatea, tibi; modò copia detur,
Sentiet esse mihi tanto pro corpore vires.
Viscera viva traham: divulsaque membra per agros,
Perque tuas spargam (sic se tibi misceat) undas.
Uror enim; læsusque exæstuat acrius ignis:
Cumque suis videor translatam viribus Ætnam
Pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris.
Talia nequicquam questus (nam cuncta videbam)
Surgit: et ut taurus vaccâ furibundus ademtâ
Stare nequit, silvâque et notis saltibus errat.
Cùm ferus ignaros, nec quicquam tale timentes,
Me videt atque Acin: Videoque exclamat; et ista
Ultima sit, faciam, Veneri concordia vestræ.
Tantaque vox, quantam Cyclops iratus habere
Debuit, illa fuit. Clamore perhorruit Ætne.
Ast ego vicino pavefacta sub æquore mergor.
Terga fugæ dederat conversa Symæthius heros:

Neque indecorum crede quòd corpus riget spississimum horridis setis. Arbor indecora est sine foliis: equus indecorus, nisi jubæ tegant colla flava. Pluma velat aves: sua lana est decori ovibus: barba est honori viris; setæ horridæ in corpore grat . sunt. Unus est mihi oculus in mediâ fronte, sed instar vasti clypei. Quid? annon Sol adspicit hæc omnia ex vasto cælo? Unicus tamen est oculus Soli. Adde, quòd pater meus imperium habet in vastro mari. Eum tibi offero socerum: tantùm miserere, atque exaudi preces orantis: namque tibi soli servimus. Quique contemno Jovem et cœlum, et fulmen subtile, te veneror, Nereï filia: tua ira est terribilior fulmine. Atque ego faciliùs ferrem istum negligentiam, quâ me spernis, si contemneres etiam omnes alios. Verùm quamobrem, Cyclope spreto, diligis Acin, atque anteponis Acin meis amplexibus? Ille tamen et sibi pulcher videatur, et q od nollem, licebit tibi etiam Galatea, modò ipsum comprehendere possim, cognoscet me pro mensura tanti corporis vires habere. Extrahbam viva præcordia, atque abjiciam artus discerptos in agros, atque in tuas aquas: ita tecum rem habeat. Namque ardeo: et offensus amor violentiùs sævit; et videor gerere meo corde transportatam. Ætnam cum suis ignibus: neque tu curas, Galatea. Talia frustrà questus surgit: (nam omnia conspiciebam) et tanquam taurus furens vaccâ surreptâ non valet consistere, atque vagatur per nemora et notos saltus. Cùm sævus me adspicit atque Acin inscios, neque quicquam hujusmodi reformidantes; atque vociferatur, Intueor; et faxo ita sit novissima concordia vestro amori. Atque illa vox tanta fuit, quantum infensus Cyclops debuit habere. Ætna fremuit vociferatione. At ego tremefacta me condo sub mari proximo. Heros Symæthius in fugam dederat terga conversa:

NOTÆ.

852. *Clypei.*] *Lumen.* Sic. Virgil. Æneid. 3.
——*Unum, quod fronte latebat,*
Argolici Clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

858. *Nerei.*] Vocat. datus, à Nereis.

879. *Symæthius.*] *Symæthidis nymphæ filius. Acis* est autem Symæthus Siciliæ fluvius maximus, inter Pelorum et Pachynum se in mare exonerans. Hodie *De Jaretta.*

Et,

Et, Fer opem, Galatea, precor, mihi; ferte parentes:
Dixerat: et vestris periturum admittite regnis.
Insequitur Cyclops: partemque è monte revulsam
Mittit; et extremus quamvis pervenit ad illum
Angulus è saxo, totum tamen obruit Acin.
At nos, quod fieri solum per fata licebat,
Fecimus, ut vires adsumeret Acis avitas.
Puniceus de mole cruor manabat: et intra
Temporis exiguum rubor evanescere cœpit:
Fitque color primò turbati fluminis imbre:
Purgaturque morâ. Tum moles jacta dehiscit;
Vivaque per rimas, proceraque surgit arundo:
Osque cavum saxi sonat exsultantibus undis.
Miraque res; subitò mediâ tenus extitit alvo
Incinctus juvenis flexis nova cornua cannis.
Qui, nisi quòd major, quòd toto cœrulus ore est,
Acis erat. Sed sic quoque erat tamen Acis in amnem
Versus: et antiquum tenuerunt flumina nomen.

IX. Desiêrat Galatea loqui: cœtuque soluto
Discedunt: placidisque natant Nereïdes undis.
Scylla redit (neque enim medio se credere ponto
Audet) et aut bibulâ sine vestibus errat arenâ;
Aut ubi lassata est, seductos nacta recessus
Gurgitis, inclusâ sua membra refrigerat undâ.
Ecce fretum findens alti novus incola ponti,
Nupèr in Euboïca versis Anthedone membris,
Glaucus adest: visæque cupidine virginis hæret:
Et, quæcunque putat fugientem posse morari,

atque dixerat, succurre mihi, Galatea, quæso; succurrite, parentes: atque admittite interiturum in vestra aquarum *regna. Cyclops persequitur, atque jacit fragmentum direptum ex monte, et quamvis extrema pars anguli ejus illum attigit, tamen obruit totum Acin. At nos præstitimus quod solum à fatis concessum fuit, ut Acis colligeret vires avitas. Sanguis purpureus fluebat de saxo; et rubor cœpit evanescere intra breve spatium temporis atque apparet color primò fluvii pluviâ turbidi, et fit limpidus tempore. Tum rupes percussa aperitur, et canna viva, atque erecta nascitur ex hiatibus; et alta rima lapidis strepit aquis salientibus: resque stupenda, juvenis habens cornua recentia circumdata intextis arundinibus repentè emersit usque ad medium ventrem. Qui nisi quòd major, quòd est glaucus toto vultu, erat Acis. Verum sic etiam, erat nihilominus Acis mutatus in fluvium: et amnis retinuit vetus nomen.*

IX. *Galatea finem fecerat dicendi: et cœtu dimisso abeunt Nereïdes et natant in aquis quietis. Scylla ad* littus *revertitur, neque enim audet se committere medio mari: atque, aut exspatiatur sine amictu* in *bibulâ arenâ, aut postquam defessa est, incidens in secretos sinus maris, tingit suos artus illo stagnante. Ecce Glaucus novus incola profundi maris, artubus nupèr mutatis apud Anthedonem Euboicam, dividens pontum accedit: atque consistit* perculsus *amore conspectæ puellæ: et dicit quæcunque autumat posse retinere fugientem:*

NOTÆ.

886. *Vires.*] Id est, *in fluvium verteretur,* Istud autem ideo fictum, qui Acis fluvius ex Ætnâ monte tanto impetu decurrit, ut inde fuerit appellatus. Axis enim *sagitta* est Græcis.

887. *Mole.*] A Polyphemo in Acin jacta, quâ obrutus fuit.

894 *Cornua.*] Nimirum *cornuti* esse debuerent Diî fluviales, propter aquarum circumflexiones præsertim, quas etiam *cornua* vocant. *Cannæ*] additæ, quia circa amnes plerumque nascuntur.

897. *Antiquum.*] Qui et hodie vocatur accolis *Aci*, vel *Jaci.*

905. *Euboïcâ.*] Quia Eubœa, quæ Ægæi est insula, à Bœotiâ parvo Euripo tantùm diremta est.

Ib. *Anthedone.*] Urbs est Bœotiæ maritima.

906. *Glaucus.*] Nupèr Deus maris factus ex homine; quod ipse modò narrabit.

Verba

Verba refert : fugit illa tamen : veloxque timore
Pervenit in summum positi prope littora montis.
Ante fretum est ingens apicem collectus in unum
Longa sine arboribus convexus ad æquora vertex ;
Constitit hìc : et tuta loco, monstrumne, Deusne
Ille sit ignorans, admiraturque colorem,
Cæsariemque humeros, subjectaque terga tenentem,
Ultimaque excipiat quòd tortilis inguina piscis,
Sentit : et innitens, quæ stabat proxima, moli,
Non ego prodigium, non sum fera bellua, virgo ;
Sum Deus, inquit, aquæ : nec majus in æquora Proteus
Jus habet, et Triton, Athamantiadesque Palæmon.
Antè tamen mortalis eram : sed scilicet altis
Deditus æquoribus, jam tum exercebar in illis.
Nam modò ducebam ducentia retia pisces :
Nunc in mole sedens moderabar arundine linum :
Sunt viridi prato confinia littora, quorum
Altera pars undis, pars altera cingitur herbis :
Quas neque cornigeræ morsu læsêre juvencæ :
Nec placidæ carpsistis oves, hirtæve capellæ.
Non apis inde tulit collectos sedula stores :
Non data sunt capiti genialia serta ; nec unquam
Falciferæ secuêre manus. Ego primus in illo
Cespite consedi, dum lina madentia sicco.
Utque recenserem captivos ordine pisces ;
Insuper exposui, quos aut in retia casus,
Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.

Illa tamen prorumpit, atque celeriter currens propter metum pervenit ad fastigium montis siti ad littus. Est vertex sine arboribus inclinatus in mare, reductus in unum cacumen juxta vastum æquor. Hìc substitit ; atque secura loco, nesciens an ille Deus esset an prodigium admiratur et colorem, et capillos velantes humeros, et dorsum submissum, et quòd piscis flexilis subjiciatur extremis inguinum partibus. Advertit Glaucus, *atque insidens scopulo qui propè erat, Ego, ait, non sum monstrum, ò puella, non sum aspera bellua, sum Deus marinus ; neque Proteus, et Triton, et Palæmon Athamantiades majorem habent potestatem in maria : Priùs tamen eram homo ; verùm enimverò studiosus* piscandi *in profundis aquis jam tum versabar circa illas. Nunc enim trahebam retia quibus captabam pisces : nunc quiescens super scopulo flectebam* hami *lineam virgâ : Sunt littora contermina, prato virenti, quorum pars alia cingitur aquis, pars alia graminibus, quæ neque juvencæ cornutæ decerpserunt morsu, neque mites pecudes aut hispidæ capræ totonderunt. Apis diligens non inde exportavit flores libatos ; coronæ voluptati convenientes non sunt illinc petitæ* ad ornandum *caput, neque unquam manus falce instructæ exciderunt ea. Ego primus requievi in illo herboso littore, dum exsicco lina humida. Atque ut numerarem singulatim pisces captos, supernè exposui, quos aut fors impulerat in retia, aut sua credulitas* allexerat *in curvos hamos.*

NOTÆ.

915. *Excipiat.*] *Atrum defluat in piscem.*

Ib. *Tortilis.*] Quà se facile torquet. *Ultima inguina.*] Ultimam inguinum partem. Ad id autem alludit, quod Strab. ait, Glaucum fuisse in balænam conversum.

918. *Proteus.*] Deus maris, Neptunì et Phœnices filius, omnes formas mutabilis, Phocarum pastor.

919. *Triton.*] Neptuni ejusdem ex Amphitrite filius, atque tubicen.

Ibid. *Palæmon.*] *Portumnus* seu *Portunus* à Latinis dictus est hic Athamantis et Inûs filius : cujus metamorphosim vidimus lib. 4.

920. *Sed.*] Erat, inquit Palæphatus, Glaucus natator et urinator peritissimus. Ita ut portu Anthedonio in conspectu civium enatans, et insulæ littore deserto per dies aliquot latitans, postmodo rediret, seque sub undis per id tempus degisse affirmaret, &c. Quin et hyberno tempore pisces, quoscunque cives sui poposcerant, adducebat.

Res

Res similis fictæ : (sed quid mihi fingere prodest ?)
Gramine contacto cœpit mea præda moveri,
Et mutare latus : terrâque, ut in æquore, niti.
Dumque moror, mirorque simul fugit omnis in undas
Turba suas : dominumque novum, littusque relinquunt.
Obstupui : dubiusque diu, quæ causa, requiro :
Num Deus hòc aliquis, num succus fecerit herbæ,
Quæ tamen has, inquam, vires habet herba ? manuque
Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura succos :
Cùm subitò trepidare intus præcordia sensi ;
Alteriusque rapi naturæ pectus amore.
Nec potui restare loco : Repetendaque nunquam
Terra, vale, dixi : corpusque sub æquora mersi.
Dî maris exceptum socio dignantur honore :
Utque mihi, quæcunque feram, mortalia demant,
Oceanum, Tethynque rogant. Ego lustror ab illis :
Et purgante nefas novies mihi carmine dicto
Pectora fluminibus jubeor supponere centum.
Nec mora : diversis lapsi de fontibus amnes,
Totaque vertuntur supra caput æquora nostrum.
Hactenus acta tibi possum memoranda referre :
Hactenus et memini : nec mens mea cætera sensit.
Quæ postquam rediît ; alium me corpore toto,
Ac fueram nuper, nec eundem mente recepi.
Hanc ego tum primùm viridem ferrugine barbam,
Cæsariemque meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesque humeros, et cœrula brachia vidi,
Cruraque pinnigero curvata novissîma pisce.
Quid tamen hæc species, quid Dîs placuisse marinis,

Res videtur similis falsæ : verum quid mihi refert fallere ? Herbâ contactâ capti pisces jamque mortui cœperunt moveri, atque exiiire in latera, et micare in terrâ sicut in mari. Dumque maneo, et simul stupeo, omnis multitudo prorumpit in aquas suas, atque deserunt novum dominum cum littore. Obstupui, atque diu incertus perpendo quæ caussa hujus rei *sit ; num Deus aliquis num succus graminis hos præstiterit. Quod tamen gramen, dixit, pollet his viribus ? atque revelli herbas manu, et cùm revulseram dente momordi. Vix fauces satis degustaverant succos, inexpertos, cùm statim sensi viscera intus salire, et animum teneri amore alterius naturæ. Neque potui consistere in loco, atque dixi. Tellus nunquam adeunda vale ; et immisi corpus sub maria. Dîî maris decorant* me *exceptum honore communi : et rogant Oceanum atque Tethyn, ut mihi auferant omnia quæ habeam morti obnoxia. Ego purgor ab illis ; atque jubeor submittere pectora centum fluviis, carmine à me novies prolato, quod delet nefas Et sine dilatione fluvii fluantes ex diversis scaturiginibus, et totum mare excurrit supra caput nostrum. Hactenus tibi possum narrare facta digna memoriâ, hactenus quoque recordor : neque animus meus advertit reliqua. Qui postquam reddit, percepi me esse toto corpore alium ac fueram nupèr, neque eundem ingenio. Ego tum primùm spectavi glaucam hunc barbam atque subnigram, et meos capillos, quos traho per vasta maria, et magnos humeros, et lacertos cæruleos, et pedes ultimò sinuatos in piscem pinnas habentem. Quid tamen hæc forma, quid gratum fuisse Dîîs marinis,*

NOTÆ.

937. *Niti.*] *Salire. Salientes* enim *niti* solent, ut longiores faciant saltus.

942. *Has vires.*] Tantam vim, ut mortuos pisces vivos efficere possit.

947. *Restare loco.*] *Resistere amori et cupiditati alterius naturæ.*

949. *Socio.*] *Nam me quoque in suum numerum admiserunt.*

951. *Tethyn.*] Quæ uxor Oceani, Cœli et Terræ filia.

963. *Curvata.*] Nimirum curva et plicatilis est piscis cauda.

Quid

Quid juvat esse Deum, si tu non tangeris istis ?
Talia dicentem, dicturum plura reliquit
Scylla Deum. Furit ille, irritatusque repulsâ
Prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

quid prodest esse Deum, si tu non moveris istis ? Scylla destituit Deum talia proferentem, et plura prolaturum. Ille insanit, atque impulsus contemptu adit aulam Circes Titanis filiæ monstris plenam.

NOTÆ.

968. *Prodigiosa.*] In quibus homines in bestiarum formam mutati carminibus et præstigiis Circes Lib. seq. et Virg. 7. Æn. sub. initio. ex 5. Odyss. Homeri express.

Ib. *Titanidos.*] *Titanis* seu *Solis filiæ.* Quin et veteres *magicæ artis peritas* omnes *Solis filias* dicebant. Ut Medea in Argon Apoll. vocatur Πασιφάη, et κούρη ἠλίοιο.

Ib. *Circes.*] Quæ veneficiis et incantamentis ab omnibus cognita meretrix, mox sese insuper prodet.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

IS cùm per Venulum peteret auxilium à Diomede, cujus socii in aves erant mutati, repulsam passus est; redeunte Venulo per ea loca, in quibus pastor quondam in oleastrum erat conversus. Postea naves Æneæ in prœlio Nymphæ fiunt; sicut et Ardea, post occisum Turnum, avis; atque Æneas ipse, Indiges. Successerunt huic reges alii. Quorum inter cæteros sub Procâ floruit Pomona. Quàm cùm amaret Vertumnus, sumptâ primùm anus formâ, et Anaxaretes in saxum conversæ exemplo usurpato: deinde rursum juvenis factus, voto potitur. Inde, sub Numitore, aquæ frigidæ redduntur calidæ. Cui qui successit Romulus, factus est Quirinus: ejusque uxor, Ora Dea.

I. JAMQUE Giganteïs injectam faucibus Ætnen,
Arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri,
Nescia, nec quicquam junctis debentia bobus,
Liquerat Euboïcus tumidarum cultor aquarum:
Liquerat et Zanclen, adversaque mœnia Rhegî,

INTERPRETATIO.

I. *Jamque Glaucus Euboïcus sulcator maris æstuosi præteriêrat Ætnam impositam cervicibus gigantum, atque agros Cyclopum intactos rastris atque aratro nec quicquam debentes bobus jugo pressis. Præteriêrat etiam Zanclen, et muros oppositos Rhegii,*

NOTÆ.

1. *Giganteïs*] Non modò Ætna capiti *Typhæi Gigantis* et *Enceladi*, &c. sed tota insula Siciliæ, quàm latè patet, illi monstro imposita; ut alibi Naso, lib. 5. 353.

2. *Cyclopum.*] *Arva subjecta tribus scopulis Cyclopum;* qui Neptuni et Amphitrites filii in Siciliâ ferrariam sub Vulcano exercuerunt, Jovis præsertim fabricandis fulminibus intenti.

3. *Debentia.*] *Quia nunquam aratro subacta.*

4. *Euboïcus.*] *Glaucus Anthedonius,* de quo suprà, qui Deus factus marinus *maria natando sulcabat.* Lib. 13. 906.

5. *Zanclen.*] Vid. Lib. 13. 730.

Ib. *Rhegî.*] *Rhegium* urbs in extremis finibus Calabriæ, quà parte Sicilia ab Italiâ impetu maris *distracta* dicitur; ἀπὸ τοῦ ῥήγνυσθαι (i. e.) *abrumpendo.*

Navi-

Navifragumque fretum, gemino quod littore pressum
Ausoniæ Siculæque tenet confinia terræ.
Inde, manu magnâ Tyrrhena per æquora lapsus,
Herbiferos adiit colles, atque atria Glaucus
Sole satæ Circes, variarum plena ferarum :
Quam simul adspexit ; dictâ acceptâque salute,
Diva, Dei miserere, precor : nam sola levare
Tu potes hunc, dixit, (videar modò dignus) amorem.
Quanta sit herbarum, Titani, potentia nulli,
Quàm mihi cognitius ; qui sum mutatus ab illis.
Neve mei non tota tibi sit causa furoris :
Littore in Italico Messenia mœnia contra
Scylla mihi visa est. Pudor est promissa, precesque
Blanditiasque meas, contemptaquè verba referre.
At tu, sive aliquid regni est in carmine ; carmen
Ore move sacro ; sive expugnacior herba est ;
Utere tentatis operosæ viribus herbæ.
Nec medeare mihi, sanesque hæc vulnera, mando :
Fineque nîl opus est. Partem ferat illa caloris.
At Circe (neque enim flammis habet aptius ulla
Talibus ingenium, seu causa est hujus in ipsa ;
Seu Venus indicio facit hoc offensa paterno)
Talia verba refert : Meliùs sequerere volentem,
Optantemque eadem, parilique cupidine captam.
Dignus eras ; ultro poteras certèque rogari :
Et si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
Neu dubites, absitve tuæ fiducia formæ :

et fretum naufragum, quod coarctatum duplici littore sines facit terræ Italiæ et Siculæ. Inde (à freto) *Glaucus natans vastâ manu per maria Tusca, accedit ad montes herbidos, atque aulam Circes filiæ Solis, refertam feris diversi generis. Quam statim atque vidit, salute oblatâ atque acceptâ. Dea. inquit, oro miserere Dei : nam sola potes opem ferre huic amori, modò videar dignus. O filia Titanis, nulli quàm mihi notius est, qui ab illis sum conversus ex* homine in Deum marinum, *quanta sit vis graminum. Neve nescias causam mei amoris, Scylla conspecta est à me in littore Italico ex adverso urbis Messeniæ. Me pudet narrare pollicitationes, et preces, et mea lenocinia, et dicta neglecta. At tu, seu est aliqua potentia in incantationibus, profer incantamenta ore sacro : sive gramen est ad expugnandum efficacius. Utere viribus probatis graminis efficacia. Neque hortor ut mihi remedium admoveas, aut auxilium feras his plagis : nam nolo ut* amori meo imponatur *finis. Illi sit pars æqua amoris. At Circe (neque enim ulla prædita est animo promptiore in amores hujus generis* conciliandos, *seu causa istius rei in ipsius voluntate, seu Venus læsa indicio paterno hoc præbet) reddit talia verba, Sapientiùs amaveris redamantem, atque quærentem eadem, et irretitam pari amore. Meritus eras, atque certè poteras rogari : et si spem indulseris mihi fidem habe, sponte rogaberis. Neve sis incertus, aut diffidas tuæ pulchritudini,*

NOTÆ.

6. *Fretum.*] Siculum dicit, propter æstûs violentiam atque angustias maris, et scopulos, viz. Scyllam et Charybdim, &c. itemque ventorum impetum, maximè naufragum.

7. *Ausoniæ.*] Freto namque Sicilia ab Ausoniâ, hoc est Italia, disterminatur, *Tenet.*] *Terit* Heinsius. Noster ipse lib. 15. de Siciliâ et Italiâ ;

—————*Confinia pontus*
Abstulit, et mediâ tellurem reppulit undâ.

8. *Tyrrhena.*] *Tyrrhenum et Tuscum* dicitur *mare*, quod Italiæ maximam partem à latere meridionali alluit.

9. *Atria.*] i. e. *Circæum*, in quo monte habitâsse dicitur *Circe*.

14. *Titani.*] Vocativus est Græcus *Titanis* namque fuit *Circe*, *Solis* seu *Titanis* filia.

17. *Messenia.*] *Messeniæ Urbs*, quæ olim *Zancle* appellata est Lib. 13. 730.

24. *Illa.*] *Scylla* quam pari amore correptam cupit Glaucus.

25. *Aptius.*] Ut satìs supèrque constet insignem fuisse meretricem.

27. *Indicio.*] *Solem* vidimus antea fuisse *Circes patrem*, qui *Veneris* cum Marte adulterium deprêndit, atque insuper Vulcano indicavit.

30. *Rogari.*] Scilicet *à Scyllâ*.

31. *Rogaberis.*] Subaud, *a me*. Tacitè enim subinnuit se rogaturum esse Glaucum ut illius amore potiatur.

En

En ego, cùm Dea sim, nitidi cum filia Solis,
Carmine cùm tantùm cùm gramine possim,
Ut tua sim, voveo. Spernentem sperne ; sequenti
Redde vices : unoque duas ulciscere facto.
Talia tentanti, Priùs, inquit, in æquore frondes,
Glaucus, et in summis nascentur montibus algæ ;
Sospite quàm Scyllâ nostri mutentur amores.
Indignata Dea est : et lædere quatenus ipsum
Non poterat, nec vellet amans ; irascitur illi,
Quæ sibi prælata est : Venerisque offensa repulsâ,
Protinus horrendis infamia pabula succis
Conterit ; et tritis Hecateïa carmina miscet :
Cœrulaque induitur velamina ; perque ferarum
Agmen adulantum media procedit ab aulâ :
Oppositumque petens contra Zancleïa saxa
Rhegion, ingreditur ferventes æstibus undas :
In quibus, ut solidâ, ponit vestigia, ripâ ;
Summaque decurrit pedibus super æquora siccis.
Parvus erat gurges curvos sinuatus in arcus,
Grata quies Scyllæ : quò se referebat ab æstu
Et maris et cœli, medio cùm plurimus orbe
Sol erat, et minimas à vertice fecerat umbras :
Hunc Dea prævitiat, portentiferisque venenis
Inquinat. Huic fusos latices radice nocenti
Spargit : et obscurum verborum ambage novorum
Ter novies carmen magico demurmurat ore.
Scylla venit, mediâque tenus descenderat alvo ;
Cùm sua fœdari latrantibus inguina monstris
Aspicit : ac primò non credens corporis illas
Esse sui partes, refugitque, abigitque, timetque
Oro proterva canum. Sed quos fugit, attrahit unà
Et corpus quærens femorum, crurumque, pedumque
Cerbereos rictus pro partibus invenit illis.

ecce ego, cùm Dea sim, cùm filia splendidi Solis, cùm tantùm valeam incantamentis, cùm tantùm herbis, percupio tuam esse. Contemne negligentem : par pari refer amanti, atque vindica duas uno facto. Glaucus respondet talia dicenti. Antè arbores crescent in mari. et algæ in excelsis collibus, quàm nostri amores mutentur, Scyllâ vivâ et incolumi. Dea irata est ; et siquidem non poterat ipsum offendere, neque quia amabat eum, *cuperet, odium exercet in illam, quæ sibi præposita est : atque læsa repulsâ sui amoris continuò terit herbas infames succis abhorrendis : et addit iis contritis incantationes Hecateïas et sumit pullos amictus ; et egreditur ex mediâ regiâ per turbam ferarum ablandientium : et tendens ad Rhegium obversum muris Zancleïs intrat aquas agitatas æstibus ; in quibus firmat pedes tanquam in duro littore, et fertur super ultima maria siccis plantis. Exiguus erat gurges curvatus in arcus sinuosos, acceptum otium Scyllæ, quò se recipiebat à furore maris et caloris, cùm sol erat intensus in medio cœlo, et signabat brevissimas umbras à capite. Dea antè inficit hunc* gurgitem, *atque fœdat venenis portenta et monstra facientibus : in hunc immitiit succos expressos ex herbis noxiis : et demurmurat ter novies ære magico incantamentum obscurum ambitu vocum inauditarum. Scylla adest, atque progressa erat usque ad medium ventrem, cùm videt sua inguina dedecorari monstris latrantibus : et primò non putans eas esse partes sui corporis, et vitat, et repellit* manibus suis, *et metuit rictus,* rabidos *canum. Verùm secum rapit quos vitat : atque lustrans carnem femorum et tibiarum et pedum, reperit* terribilia *ora canum loco illarum partium.*

NOTÆ.

36. *Redde vices.*] *Me pariter redama.*

Ib. *Duas.*] Scyllam, *quæ amori non respondebat, deferendo : Circe, quæ opem denegabat, spem amoris injiciendo, ut eo torqueretur.*

Ib. *Facto.*] Heinsius malit *pacto,* nuptiali scilicet.

37. *Priùs in æquore.*] Antè rerum natura commutabitur, quàm ego ab amandâ Scyllâ desistam.

43. *Pabula.*] Gramina, herbæ.

44. *Hecateïa.*] *Incantamenta ab Hecate matre accepta.* Vid. lib. 7. 74.

45. *Cærula.*] Pro *nigris* videtur posita.

53. *Medio cùm.*] Periphrasis est Meridiei.

59. *Fusos.*] *Succos dicit ex venenatis herbis expressos.* Alii, *pressos.*

60. *Monstris.*] *Canibus atque lupis.*

65. *Cerbereos.*] *Cerberi inferorum canis similes,* hoc est, terribiles.

Statque

Statque canum rabies : subjectaque terga ferarum
Inguinibus truncis uterοque exstante cohærent.
II. Flevit amans Glaucus ; nimiùmque hostiliter usæ
Viribus herbarum fugit connubia Circes.
Scylla loco mansit ; cùmque est data copia primùm,
In Circes odium sociis spoliavit Ulyssen.
Mox eadem Teucras fuerat mersura carinas ;
Ni priùs in scopulum, qui nunc quoque saxeus exstat,
Transformata foret. Scopulum quoque navita vitat.
III. Hanc ubi Trojanæ remis avidamque Charybdin
Evicêre rates ; cùm jam propè littus adessent
Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.
Excipit Ænean illic animoque, domoque,
Non bene discidium Phrygii latura mariti,
Sidonis : inque pyrâ sacri sub imagine factâ
Incubuit ferro : deceptaque decipit omnes.
Rursus arenosæ fugiens nova mœnia terræ,
Ad sedemque Erycis, sidumque relatus Acesten

Atque manet canum rabies, et terga subdita ferarum junguntur inguinibus mutilatis atque ventri prominenti.

II. *Glaucus amans flevit* Scyllæ fatum, *atque vitavit conjugium Circes usæ nimis hostiliter viribus herbarum. Scylla in eodem* gurgite *mansit ; et cùm primùm occasio oblata est, privavit Ulyssem comitibus in odium Circes. Brevi eadem fuerat perditura naves Trojanas, nisi antè mutata fuisset in scopulum, qui nunc quoque saxeus eminet: nauta etiam effugit scopulum.*

III. *Postquam naves Trojanæ remis effugerunt hanc, atque rapacem Charybdin ; cùm jam penè appulissent ad littus Italum, revehuntur vento ad littora Africæ.* Dido *Sidonia, non æquo animo passura divortium viri Trojani, illìc accipit mente et hospitio Ænean : atque sese injecit in ensem super rogo structo sub specie sacri ; et elusa omnes elusit. Rursus vitans recentes muros terræ arenosæ, et revectus ad sedes Erycis et fidelem Acesten*

NOTÆ.

67. *Truncis.*] *Quia in canes fuerunt mutata.*

71. *Circes.*] Quam Scylla Ulyssis amore teneri resciverat.

Ibid. *Spoliavit.*] Plurimos eorum in freto Siculo amisisse Ulyssem scripsit Homerus in Odysseâ M. 245.

62. *Teucras.*] Æneæ, qui per fretum Siculum iter habebat.

73. *Scopulum.*] Inde nata fabula, quòd procul videntibus promontorium appareat ex parte Italiæ specie mulieris ; ad cujus radices aqua, æstu atque ventorum impetu allisa, latrantium canum voces reddere videatur.

75. *Avidam.*] Quia à latere Siciliæ mare vorticosum est ex repulsu atque collisione fluctuum, qui in oppositos scopulos Italiæ per vim ventorum irruerunt : quo efficitur, ut naves illìc transeuntes *trahi* videantur, quæ *æstu abripiuntur.*

77. *Libycas.*] *Africanas :* In Africam nempe tempestate delatus ad Didonem Æneas pervenit quod fusè persequutus est Maro, Lib. 1. Æn.

78. *Excipit.*] Historiæ fidem non observat poëta, siquidem Æneas annos 286 vixit ante Didonem. Æneæ errores describit poëta, ut commodè ad Pithecusam insulam descendat, atque Cercopum metamorphosin describat.

79. *Non bene.*] *Namque Æneâ profectò, sese ipsa Dido, amoris impatientiâ, jugulavit.*

80. *Sidonis.*] *Dido, Sidone oriunda.*

Ib. *Sacri.*] Quod pluribus persequitur Maro, Æneid. 4.

81. *Decepta.*] *Ab Æneâ, qui spem fecerat firmarum nuptiarum.*

Ib. *Decipit.*] Neminem, namque ne quidem Annam sororem fecit suæ necis consciam :

Non tamen Annanovis prætexere funera sacris
Germanam credit : nec tantos mente furores
Concipit. Virgil. Æn. 4.

82. *Arenosæ.*] *Libycæ*, ut Virgil. ait ;

Littus arenosum Libyæ——————

83. *Sedem.*] Siciliam, in quâ mons Eryx, ab Eryco filio Veneris ibi condito. Nisi Etymologia sit Punica.

Ib. *Acesten.*] Qui *Trojano à sanguine crêtus*, per Ejestam matrem, atque Segestæ imperium tenens quam ipse condiderat, benignissimè antea hospitio Æneam exceperat.

Sacri-

Sacrificat ; tumulumque sui genitoris honorat.
Quasque rates Iris Junonia pœnè cremârat,
Solvit : et Hippotadæ regnum, terrasque calenti
Sulfure fumantes, Acheloïadumque relinquit
Sirenum scopulos. Orbataque præside pinus
Inarimen, Prochytenque legit, sterilique locatas
Colle Pithecusas, habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, et perjuria quondam
Cercopum exosus, gentisque admissa dolosæ ;
In deforme viros animal mutavit : ut îdem
Dissimiles homini possent, similesque videri.
Membraque contraxit : naresque à fronte resimas
Contudit, et rugis peraravit anilibus ora.
Totaque velatos flaventi corpora villo
Misit in has sedes. Nec non priùs abstulit usum
Verborum, et natæ dira in perjuria linguæ.
Posse queri tantùm rauco stridore relinquit.

sacrum facit, atque veneratur sepulchrum sui patris : et solvit naves, quas Iris à Junone emissa propè cremaverat : atque prætcrit regnum Hippotadæ et terras fumantes sulphure calido, et cautes Sirenum Acheloïadum : et navis spoliata nauclero transit Inarimen, et Prochyten, et Pythecusas positas in monte infœcundo, appellatas nomine incolentium. Namque pater Deorum perosus dolos et perjuria, et facinora nationis fraudulentæ veterum Cercopum, transformavit homines in turpe animal : ut iidem possent videri similes atque dissimiles homini : atque coarctavit artus, et depressit nasum recurvum à fronte, et signavit vultus rugis anilibus : et misit in has sedes habentes totum corpus tectum pilis subfuscis : quinetiam antè ademit usum vocis, et linguæ factæ execranda perjuria. Permisit tantùm facultatem querendi rauco stridore.

NOTÆ.

84. *Tumulum.*] Namque patri in Siciliâ sepulto Ænea anniversarium sacrum instituerat : in cujus etiam honorem ludos Trojam celebrârunt ; ut fusè à Marone hæc omnia narrantur. Æneid. 5.

85. *Iris.*] Quæ *Junonis nuncia* matribus Trojanis suasit, ut ignem navibus injicerent, ne ulterius posset Æneas progredi, aut in Latio

Romanam condere gentem. Æn. 5.

86. *Hippotadæ.*] *Æolus est Hippotæ Trojani filius* qui optimus princeps, atque astronomiæ peritissimus in Æoliis insulis imperavit, quæ inter Siciliam atque Italiam jacent ; alio nomine dictæ *Vulcaniæ.*

Ib. *Terras.*] Vulcani insulas dicit, *Liparam Hieram Strongylen.*

87. *Acheloïadum.*] *Sirenes,* quæ *Acheloïdes* à patre *Acheloo* dictæ sunt, quarum descriptionem vide Metam. 7. v. 552. Tres fuerunt *Parthenope, Lygia,* et *Leucosia ;* quæ in Sirennosis saxis, seu Pæstani sinûs insulis, sedem habuerunt.

88. *Præside.*] *Palinuro ;* quem somnus Deus,

——Cum puppis parte revulsâ,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas.

(ut habet Virgil. Æn. 5. sub finem) priusquam Sirenum scopulos esset prætervectus.

89. *Inarimen.*] Insula est contra Campaniam, quæ et *Ænaria,* atque *Ischia* dicta est. Vox hæc *Inarime* à Virgilio videtur esse conficta : nam Homerus locutus de hâc insulâ dicit ἐν Ἀρίμοις. Sanè apud nullos ante Virgilium auctores legitur ; post eum usurpata est statim ab Ovidio, Lucano, &c. quod ad conjecturam multùm facit.

Ib. *Prochyten.*] Alia est insula ab Inarime terræ motu divulsa ; unde et nomen habuit ; προχέω namque est *Profundo.*

19. *Pithecusas.*] Quæ urbs est in Pithecusâ, insulâ in Campano sinu supra Neapolim ad occasum ; à Simiis, qui Græcis πίθηκοι dicuntur, sic appellata. Plinius scribit à figulinis *doliariorum* dictam esse ; Πίθος enim est *Dolium.*

91. *Quippe.*] Insulæ Inarimes incolæ, ut habet Suidas, improbi erant impostores : in eis fratres duo Candulus et Atlas, quorum alter *paxillus,* alter *incus* dictus. Hi fidem Jovi datam cùm violâssent, omnes in *simias* mutari sunt.

65. *Resimas.*] Ita emendavit Salmasius ad Solinum. Nam *resimus* ut *repandus* et *reduncus* aliti apud nostrum.

IV. Has

IV. Has ubi præteriît, et Parthenopeia dextrâ
Mœnia deseruit ; lævâ de parte canori
Æolidæ tumulum, et loca fœta palustribus ulvis
Littora Cumarum, vivacisque antra Sibyllæ
Intrat : et, ut manes adeat per Averna paternos,
Orat. At illa diu vultus tellure moratos
Erexit : tandemque Deo furibunda recepto,
Magna petis, dixit, vir factis maxime, cujus
Dextera per ferrum pietas spectata per ignes.
Pone tamen, Trojane, metum : potiere petitis :
Elysiasque domos, et regna novissima mundi
Me duce cognosces, simulachraque cara parentis.
Invia virtuti nulla est via. Dixit : et auro
Fulgentem ramum silvâ Junonis Avernæ
Monstravit : jussitque suo divellere trunco.
Paruit Æneas : et formidabilis Orci
Vidit opes, atavosque suos, umbramque senilem
Magnanimi Anchisæ : didicit quoque jura locorum ;
Quæque novis essent adeunda pericula bellis.

IV. *Postquam has reliquit, atque præteriît à dextrâ muros Parthenopeïos, adit à parte sinistrâ sepulchrum Æolidæ tubicinis et littora Cumarum loca consita ulvis palustribus, atque speluncas vivacis Sibyllæ, et precatur ut veniat ad Manes paternos per Averna. At illa sustulit oculos diu affixos terræ ; et denique turbata Deo admisso, Ingentia poscis, inquit, vir rebus gestis clarissime, cujus dextra probata est per ensem, pietas per flammas. Omitte tamen timorem, Trojane ; frueris votis, et me duce vises sedes Elysias, et regna ultima mundi, et dilectam imaginem genitoris. Nulla est via inaccessa virtuti, ait ; atque ostendit ramum in silvâ Deæ Inferorum, splendentem auro : et imperavit diripere suo stipite. Æneas obsequutus est, intuitus est divitias tremendi Plutonis, et majores suos, et manes veteres generosi Anchisæ : edoctus est etiam jura locorum, et quæ discrimina essent subeunda novis bellis.*

NOTÆ.

101. *Pathenopeïa.*] *Neapolis est, à Parthenope Sirene ibi sepultâ sic dicta.*

103. *Æolidæ.*] Misenum dicit Æoli filium,

——Quo non præstantior alter,
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu

ut Virgil. Æn. 6. Unde etiam promontorium dict. *Misenum.*

104. *Cumarum.*] *Cumæ* urbs Campaniæ antiquissima.

Ib. *Vivacis.*] Quæ vixit 700 annos, ut postea dicetur, ver. 164. Sibyllæ erant à veteribus nuncupatæ, vel ab unius Delphidis nomine, vel à consiliis Deorum denunciandis: Σιοὺς enim Deos, et consilium βουλην appellabant Æoles Aliis quasi Σιοῦ βυλλη Deo plena.

104. *Sibyllæ.*] Cumæam dicit, quæ inter decem à Lactantio recensitas, novem oraculorum voluminibus, quæ Tarquinio Prisco obtulit, maximè celebris.

Ib. *Manes paternos.*] Animam Anchisæ patris.

Ib. *Averna.*] *Avernus* in singular. seu *Averna* in plur. lacus fuit non longè à Puteolano Campaniæ sinu, profundissimus, cinctus olim inaccessis, silvis, atque præruptis collibus : quâ ex re, cùmque insuper totus ille terræ tractus cavernosus, sulfure atque bitumine abundans esset, maximè factum, ut Latini poetæ hàc etiam in Inferos descensum patere scripserint.

107. *Deo.*] *Apolline.*

111. *Elysias.*] Elysium, campi Elysii, aut domus Elysiæ, sedes fuerunt beatorum apud inferos, ex poëtarum maximè, atque ethnicorum sententiâ : ubi omnis generis voluptatibus securi post mortem fruerentur.

Ib. *Novissima.*] Ima, id est, inferos. *Supremum enim* mundi regnum est cœlum ; *medium* terra cum aquis : *ultimum*, inferi.

114. *Junonis avernæ*] Proserpinæ. Juxta Avernum fuit sylva Plutoni et Proserpinæ dicata.

115. *Divellere.*] Ut ramum, munus Proserpinæ deferat.

116. *Orci.*] Plutonem dicit, qui diversis de causis diversa etiam habuit nomina, quæ passim ex lexicis licet cognoscere.

117. *Opes.*] Divitiarum namque Deus est Plutus.

118. *Jura.*] Quique adeò hîc aut illìc essent, plecterentur, aut oblectarentur, &c. Quæ fusè persequitur Virgil. Æn. 6.

119. *Novis.*] Quæ adversus Turnum præsertim gessit Æneas.

Inde

Inde regrediens aversâ viâ cum duce Cumæâ defessus decipit laborem colloquio. Et dum iter facit tremendum per obscuram lucem; Seu, inquit, tu es Dea propitia, seu Dîis dilectissima, eris semper mihi tanquam Dea: et agnoscam me vivere ex tuo beneficio, quæ voluisti me visere sedes mortis, quæ voluisti *me effugere sedes conspectæ mortis. Pro quibus beneficiis sublatus ad oras superas tibi ponam delubra, tibi præbebo cultum thuris. Sibylla respicit hunc, et suspiriis ex imo pectore ductis, Neque, inquit, Dea sum: neque honora caput humanam sacro thure. Neve pecces ignorantiâ, vita æterna mihi præberetur sine fine, si mea virginitas fuisset permissa Apollini amanti. Quamdiu tamen hanc sperat, quamdiu optat me antè captare muneribus; Dispice, inquit, puella Cumæa, quid voveas, frueris tuis votis. Ego monstrans cumulum arenæ correptæ, insciens petivi tot mihi annos evenire, quot pulvis haberet atomos. Oblita sum vovere etiam continuò annos juveniles. Ille tamen mihi offerebat etiam juventutem illabatam si paterer concubitum. Permaneo cælebs, dono Apollinis neglecto. Verùm jam anni lætiores præterierunt; et tristis senectus venit passu tremulo, quæ diu est ferrenda. Nam jam cernis mihi septem secula præterita: restat adspicere tercentum messes, et tercentum vindemias, ut impleam numerum arenæ. Dies erit, cùm diuturnitas temporis reddet me exiguam de tanto corpore et artus exhausti senectute redigantur ad minimum pondus; neque videbor dilecta, neque grata fuisse Deo. Apollo etiam ipse fortè non cognoscet, vel inficiabitur se* nostro *amore correptum fuisse. Usque adeò dicar mutata: neque cuiquam conspicienda, cognoscar tamen voce. Fata mihi relinquent vocem.*

Inde ferens lassos averso tramite passus,
Cum duce Cumæâ fallit sermone laborem.
Dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit;
Seu Dea tu præsens, seu Dîs gratissima, dixit;
Numinis instar eris semper mihi: meque fatebor
Muneris esse tui; quæ me loca mortis adire,
Quæ loca me visæ voluisti evadere mortis.
Pro quibus aërias meritis avectus ad auras
Templa tibi statuam; tribuam tibi thuris honorem.
Respicit hunc vates, et suspiratibus haustis,
Nec Dea sum, dixit; nec sacri thuris honore
Humanum dignare caput. Neu nescius erres;
Lux æterna mihi, carituraque fine dabatur,
Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumpere donis
Me cupit; Elige, ait virgo Cumæa, quid optes:
Optatis potiere tuis. Ego pulveris hausti
Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
Tot mihi natales contingere vana rogavi.
Excidit optarem juvenes quoque protinus annos.
Hos tamen ille mihi dabat, æternamque juventam,
Si Venerem paterer. Contempto munere Phœbi
Innuba permaneo. Sed jam felicior ætas
Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus;
Quæ patienda diu est. Nam jam mihi sæcula septem
Acta vides; superest, numeros ut pulveris æquem,
Tercentum messes, tercentum musta videre.
Tempus erit, cùm me de tanto corpore parvam
Longa dies faciat: consumtaque membra senectâ
Ad minimum redigantur onus. Nec amata videbor,
Nec placuisse Deo. Phœbus quoque forsitan ipse
Vel non agnoscet, vel dilexisse negabit
Usque adeò mutata ferar: nullique videnda,
Voce tamen noscar. Vocem mihi fata relinquent.

NOTÆ.

120. *Averso.*] Cùm rursus ad superas auras Æneas atque Sibylla redirent.

122. *Crepuscula.*] Id est, per lucem dubiam, qualem decet esse apud inferos.

124. *Numinis.*] Hæc omnia adumbrata sunt ex Virg. Æn. lib. 6.

132. *Lux æterna.*] Immortalitatis: quam castitatis dispendio noluit Sibylla consequi.

136. *Excidit.*] Animo sc. hoc est, oblita sum.

142. *Felicior ætas.*] Juvenilis.

143. *Tremulo.*] Immo maximè festino venit, sed tremula est ipsa senectus.

153. *Voce.*] Vocem fatidicam intelligit, ut indicet, se facultatem vaticinandi cum corporis mole non amissuram.

V. Talia

V. Talia convexum per iter memorante Sibyllâ,
Sedibus Euboïcam Stygiis emergit in urbem
Troïus Æneas : sacrisque è more litatis,
Littora adit nondum nutricis habentia nomen.
Hîc quoque substiterat post tædia longa laborum
Neritius Macareus, comes experientis Ulyssei ;
Desertum quondam mediis qui rupibus Ætnæ
Noscit Achæmeniden : improvisoque repertum
Vivere miratus, Quis te casusve, deusve
Servat, Achæmenide ? Cur, inquit, barbara Grajûm
Prora vehit ? petitur vestrâ quæ terra carinâ ?
Talia quærenti, jam non hirsutus amictu,
Jam suus, et spinis conserto tegmine nullis,
Fatur Achæmenides : Iterum Polyphemon et illos
Aspiciam fluidos humano sanguine rictus ;
Hâc mihi si potior domus est Ithaceque carinâ ;
Si minùs Æneàn veneror genitore. Nec unquam
Esse satìs potero, præstem licet omnia, gratus
Quod loquor, et spiro ; cœlumque, et sidera Solis
Respicio, (Possímne ingratus, et immemor esse ?)
Ille dedit ; quòd non anima hæc Cyclopis in ora
Venit : et ut lumen jam nunc vitale relinquam ;
Aut tumulo, aut certe non illâ condar in alvo.

V. Sibyllâ talia referente per tramitem arduum, Æneus Phrygius prodit in urbem Euboïcam ex locis inferis : et sacrificiis feliciter absolutis secundum ritus, pervenit ad oras nondum habentes nomen nutricis. Macareus Neritius, sociùs perspicacis Ulyssis, hîc etiam requieverat post longa tædia laborum : qui agnoscit Achæmeniden olim destitutum in mediis cautibus Ætnæ : et stupens quòd ex improviso repertus in vivis esset. Quæ fortuna, inquit, vel quis Deus te custodit, Achæmenide ? quamobrem navis Phrygia habet Græcum ? quæ tellus quæritur vestrâ navi ? Achæmenides nunc non hispidus vestitu, nunc sui juris, et veste nullis spinis obsitâ talia, refert petenti ; Utinam videam denuo Polyphemum, atque illud os fluens sanguine humano : si vel Ithaca est mihi carior domus hâc navi, si minùs honoro Æneam quam patrem : neque unquam potero esse satìs memor, quamvis faciam omnia. Ex ejus beneficio est quod verba facio, et vivo, et intueor cælum et solem ; quòd hæc anima non data est in rictus Cyclopis (possimne esse immemor et ingratus ?) et quanquam jam nunc deseram lumen vitale, aut componar in sepulchrum, aut certè non in illum ventrem.

NOTÆ.

154. *Convexum.*] *Ascensu arduum.*

155. *Euboïcam.*] *Cumas* Chalsidensium coloniam : Chalcis enim Eubœæ fuit civitas.

Ib. *Stygiis.*] *Inferis :* à Styge inferorum palude.

156. *Litatis.*] *Feliciter peractis.*

157. *Nutricis.*] *Cajetæ :* quæ ibi sepulta promontorio atque urbi nomen dedit, in eâ Neapolitani regni parte, quæ hodie *Terra di Lavoro* dicitur. Quanquam aliunde alii nominis istius rationem deducunt.

159. *Neritius.*] *Ithacensis :* fuit namque Neritus mons Ithacæ Ulyssis Patriæ. Hujus autem Macarei meliùs ab ipso postmodum nosces historiam.

161. *Achæmeniden.*] Ulyssis socius, Polyphemi Cyclopis timore in Siciliâ ab Ulysse relictus, qui mox casus suos Macareo petenti narrabit.

163. *Barbara.*] *Trojana* navis ; nam Græci cæteros omnes vocabant *Barbaros.*

Ib. *Grajûm.*] Miratur Macareus Achæmeniden Græcum, Ulyssisque comitem cum Trojanis hostibus navigare.

165. *Hirsutus.*] Qualem optimè describit Maro : quem vide, Æn. 3. sub fine.

166. *Jam suus.*] Jam liber et sui juris : cùm antea Polyphemi potiùs mactanda victima sibi videretur.

Ib. *Nullus.*] Cùm priùs, dum in dumis latitaret, lacera et spinis hispida vestis esset :

168. *Aspiciam.*] Miserè peream Polyphemi redditus antro, nisi mihi hæc sub Æneâ conditio potior sit, quam illa sub Ulysse. Se enim gratum erga Æneam ostendit Achæmenides.

169. *Hâc.*] *Quâ nunc vehor,* (i. e.) *Æneiâ.* Quid

Quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
Sensum, animumque) fuit; cùm vos petere alta relictus
Æquora prospexi? volui inclamare; sed hosti
Prodere me timui: vestræ quoque clamor Ulyssis
Penè rati nocuit. Vidi, cùm monte revulso
Immanem scopulum mediàs permisit in undas.
Vidi iterum, veluti tormenti viribus acta,
Vasta giganteo jaculantem saxa lacerto.
Et, ne deprimeret fluctusve, lapisve carinam,
Pertimui; jam me non esse oblitus in illâ.
Ut verò fuga vos ab acerbà morte removit;
Ille quidem totam fremebundus obambulat Ætnam,
Prætentatque manu silvas; et luminis orbus
Rupibus incursat: fœdataque brachia tabo
In mare protendens, gentem exsecratur Achivam.
Atque ait: O si quis referat mihi casus Ulyssen,
Aut aliquem è sociis, in quem mea sæviat ira,
Viscera cujus edam, cujus viventia dextrâ
Membra meâ laniem, cujus mihi sanguis inundet
Guttur, et elisi trepident sub dentibus artus;
Quàm nullum, aut leve sit damnum mihi lucis ademptæ!
Hæc, et plura ferox. Me luridus occupat horror,
Spectantem vultus etiamnum cæde madentes,
Crudelesque manus et inanem luminis orbem,
Membraque et humano concretam sanguine barbam.
Mors erat ante oculos; minimum tamen illam malorum.
Et jam prênsurum, jam jam mea viscera rebar
In sua mersurum: mentique hærebat imago
Temporis illius, quô vidi bina meorum
Ter quater affligi sociorum corpora terræ.
Quæ super ipse jacens, hirsutr more leonis,

Quid tum mihi fuit consilii (nisi si pavor ademit omnem sensum et consilium) cùm destitutus prospexi vos provehi in vasta maria? Subiit vociferari: verùm metui me detegere hosti: vociferatio Ulyssis propemodum etiam obfuit vestræ navi. Aspexi cùm rupe dereptâ jecit in medios fluctus saxum ingens. Aspexi, projicientem iterum ingentes lapides brachio giganteo, tanquam impulsi essent viribus tormenti. Atque metui, ne saxum vel unda obrueret navem, immemor me jam non esse in illâ. Postquam autem fuga vos seduxit à violentâ nece, ille quidem rabiosus excurrit per totam Ætnam, atque prætensâ manu explorat arbores, et privatus oculo impingit in saxa, atque porrigens in æquor lacertos infectos sanie, detestatur nationem Græcam, O etiam dicit, si qua fors mihi reddat Ulyssen, vel aliquem ex comitibus, in quem mea ira exæstuat, cujus laniem præcordia, cujus sanguis mihi irriget fauces, et membra fracta tremant sub dentibus, quàm nullum, vel parvum videretur, mihi dispendium oculi effossi! Sævus hæc et plura dixit: *pallidus metus me invadit, qui cernerem faciem etiamnum fluentem sanguine, et truculentas manus, et circulum orbatum oculo, et artus, et barbam squalentem sanguine humano. Mors erat præ oculis, illa tamen minimum erat malorum. Atque cogitabam* illum *modò correpturum* me, *jam jam deturbaturum mea præcordia in sua: et species illius temporis manebat in animo, quò intuitus sum duo corpora meorum sodalium ter quater allidi solo: super quæ ipse immissus, tanquam hispidus leo,*

NOTÆ.

186. *Clamor.*] Ad illud alludit, quod apud Homerum fingitur Odyss. 9. ubi Ulysses navi aufugiens, Polyphemum clamando atque indicando quinam ipse verè esset, qui se priùs neminem dixerat, in sese irritat. Quare, ingentis saxi jactu, penè et ipse et tota navis ab eodem Polyphemo oppressa est.

186. *Oblitus.*] Hinc maximus Achæmenidis in suos illustratur affectus.

189. *Prætentat.*] Cœcorum more, aut eorum qui per tenebras ambulant.

198. *Luridus.*] Qui luridos atque livore pallentes efficit.

Vis-

Visceraque, et carnes, oblisisque ossa medullis,
Semianimesque artus avidam condebat in alvum.
Metremor invasit. Stabam sine sanguine mœstus;
Mandentemque videns, ejectantemque cruentas
Ore dapes, et frusta mero glomerata vomentem:
Talia fingebam misero mihi fata parari.
Perque dies multos latitans: omnemque tremiscens
Ad strepitum, mortemque timens, cupidusque moriri,
Glande famem pellens, et mistâ frondibus herbâ,
Solus, inops, exspes, leto pœnæque relictus,
Haud procul adspexi longo post tempore navim:
Oravique fugam gestu, ad littusque cucurri;
Et movi, Graiumque ratis Trojana recepit.
Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus,
Et ducis, et turbæ, quæ tecum credita ponto est.
  Æolon ille refert Tusco regnare profundo;
Æolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos:
Quos bovis inclusos tergo, memorabile munus,
Dulichium sumsisse ducem: flatuque secundo
Lucibus îsse novem, et terram aspexisse petitam;
Proxima post nonam cùm sese Aurora moveret,
Invidiâ socios prædæque cupidine ductos,
Esse ratos auram, demsisse ligamina ventis:
Cum quibus ille retro, per quas modò venerat undas,
Æoliique ratem portus reperîsse tyranni.
Inde Lami veterem Læstrygonis, inquit, in urbem

profundebat in ventris voraginem præcordia, et carnes, et ossa, expressis medullis et membra semiviva. Horror me corripuit. Tristis eram atque exsanguis, aspiciens manducantem, et ejicientem rictu escas sanguinolentas, et vomentem partes vino immistas: credebam ejusmodi sortem manere me infelicem. Atque latitans per multos dies, et tremens ad omnem motum, pavens et optans mori, fugans famem glandibus, et gramine misto foliis, solus, egenus, sine spe traditus morti et supplicio, post longum tempus non longè vidi navem, atque gestu indicavi me cupidum esse discedendi, et excurri ad litus: commovi etiam nautas; *et navis Trojana recipit Græcum. Tu etiam, dilectissime sociorum, expone tuam sortem, et ducis, et agminis, quod tecum commissum est Pelago.*

Ille narrat quomodo Æolus Hippotæ filius, retinuerit ventos carcere, et imperium habuerit in Tuscum mare; quos ventos coactos in pelle Tauri dux Dulichius ab Æolo accepit, donum magnificum: atque progressum esse novem diebus vento propitio, et intuitum esse terram desideratam, cùm Aurora decima sese exhiberet comites, impulsos invidiâ, et desiderio prædæ, putantes utri esse inclusam auram, dissolvisse ventos; cum quibus retrocessisse per aquas, per *quas modo venerat, atque navem relatam esse ad portus regis Æolii, Inde, ait, venimus in antiquam urbem Lami Læstrygonis.*

NOTÆ.

211. *Ejectantem.*] *Eructantem* Heins. Ita enim Virg. de hâc re, *saniem eructans*, &c.

215. *Moriri.*] Secundum quartam conjugationem verbum inflexit, quod sæpius secundum tertiam invenitur. *Moriri* insuper pro *moriendi* positum, syntaxi Græcâ.

219. *Fugam.*] Gestu indicavit se miserum ibi relictum atque in navem percupere recipi.

220. *Graium.*] Ut hinc Æneæ, aut certè poëtæ humanitas sit maximè conspicua, qui hostem miseriâ atque periculis liberat.

221. *Tu quoque.*] O Macareu.

223. *Tusco.*] *In mare Tuscum, ubi Æolias insulas sitas esse vidimus, imperium tenere.*

224. *Hippotaden.*] Filium Jovis ex Acestâ, quæ Hippotæ Trojani filia.

225. *Inclusos.*] Æolo ea potestas data est, quòd certissimè ventorum tempora atque impetum cognosceret, aliisque indicaret.

226. *Dulichium ducem.*] Ulyssem, qui ita dictus est à Dulichio, ubi regnavit.

233. *Lami.*] Neptuni filius, antiquissimus rex Læstrygonum, qui fuerunt populi feritate famosi, in ultimo Italiæ habitantes. Ad eos cùm venisset Ulysses, Anthiphates regnabat, à quo nonnullis et navibus et sociis fuit spoliatus. *Formiarum dicitur mœnia tenuisse latè Tyrannus*, in Campaniâ, ut ait Hor.

Venimus.

Venimus. Antiphates terrâ regnabat in illâ.
Missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum :
Vixque fugâ quæsita salus comitique, mihique.
Tertius è nobis Læstrygonis impia tinxit
Ora cruore suo : fugientibus instat et agmen
Concitat Antiphates. Coëunt, et saxa trabesque
Continuant ; merguntque viros, merguntque carinas :
Una tamen, quæ nos, ipsumque vehebat Ulyssen,
Effugit. Amissâ sociorum parte dolentes,
Multaque conquesti terris allabimur illis,
Quas procul hinc cernis. Procul hinc tibi (cerne) videnda est
Insula, visa mihi. Tuque, ô justissime Troûm
Nate Deâ (neque enim finito Marte vocandus
Hostis es, Ænea) moneo, fuge littora Circes.
Nos quoque Circæo religatâ in littore pinu
Antiphatæ memores, immansuetique Cyclopis,
Ire negabamus : et tecta ignota subire.
Sorte sumus lecti. Sors me, fidumque Politen,
Eurylochumque simul, nimiique Elpenora vini,
Bisque novem socios Circæa ad mœnia misit.
Quæ simul attigimus, stetimusque in limine tecti :
Mille lupi, mistæque lupis ursæque, leæque
Occursu fecêre metum : sed nulla timenda,
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus.
Quinetiam blandas movêre per aëra caudas,
Nostraque adulantes comitant vestigia : donec
Excipiunt famulæ, perque atria marmore tecta
Ad dominam ducunt. Pulchro sedit illa recessu,
Solenni solio ; pallamque induta nitentem,
Insuper aurato circumvelatur amictu.

Antiphates imperium tenebat in illâ regione. Ego sum missus ad hunc, duobus comitantibus, et vix servati sumus ego et socius meus fugâ : tertius ex nobis maculefecit rictus impios Læstrygonis Antiphatæ suo sanguine. Antiphates persequitur fugientes, et convocat multitudinem Læstrygonum. Conveniunt et sine intermissione jactant lapides et arbores ; atque obruunt viros, obruunt naves. Una tamen elapsa est, quæ ferebat nos atque ipsum Ulyssem. Parte comitum amissâ, indignantes et multa conquesti devenimus ad illas terras, quas vides hinc procul : aspice, hinc tibi est procul cernenda insula à me conspecta. Tuque, ô æquissime Trojanorum, fili Deæ, neque enim finito bello appellandus es hostis, ô Ænea) hortor, vita littora Circes. Nos etiam nave vinctâ in littora Circæa, non obliti Antiphatæ, et Cyclopis valde crudelis, noluimus ire, atque intrare domos incognitas. Delecti fuimus sorte. Sors misit me atque fidelem Politen, et unà Eurylocum, et Elpenorum nimis ebriosum, cum octodecim sodalibus ad urbem Circæam. Ad quam statim atque pervenimus, et stetimus ad limen domûs, mille lupi, atque ursæ et leænæ mistæ lupis incusserunt timorem occursu suo : sed nulla metuenda, nullaque erat impactura plagam nostro corpori. Quinetiam agitaverunt adulantes caudas per aërem, atque adblandientes prosequuntur nostra vestigia, donec ministræ nos excipiunt et deducunt ad dominam per aulas marmoreis tegmentis circumstratas. Illa sedet in pulchro secessu super solio conspicuo ; et tecta pallâ splendenti, circumvelatur insuper veste auratâ.

NOTÆ.

233. *In urbem venimus.*] Quæ postea *Formiæ* dictæ sunt, Λάμου αἰπὺ πτολίεθρον, Homer.

234. *Antiphates.*] Crudelissimus fuit Anthropophagus ex Lami posteris.

244. *Quas.*] *Circæum* promontorium digito ostendebat Macareus olim insulam, nunc continenti junctum, ut patet ex Virgil. Æn. 7. Situm est autem in Latii extremâ orâ, ortum versus : atque ibi urbs fuit *Circæa*, à Circe sic dicta.

Ibid. *Procul videnda.*] Neque enim tutum est accedere propiùs.

252. *Nimiique.*] Al. *nimiùmque*. Nil muta. Sic Horat. *Multi Damalis meri.* Idem tamen dixit *nimiùm mero Hylæum.* lib. 2. Ode 12.

253 *Bisque.*] Homerus viginti duos præter Eurylochum memorat, Odyss. K, 208.

Ner

Nereïdes, Nymphæque simul, quæ vellera motis
Nulla trahunt digitis, nec fila sequentia ducunt,
Gramina disponunt; sparsosque sine ordine flores
Secernunt calathis, variasque coloribus herbas.
Ipsa, quod hæ faciunt, opus exigit: ipsa, quid usus
Quoque sit in folio, quæ sit concordia mistis,
Novit: et advertens pensas examinat herbas.
Hinc ubi nos vidit, dictâ acceptâque salute,
Diffudit vultus, et reddidit omnia votis.
Nec mora; misceri tosti jubet hordea grani,
Mellaque, vimque meri, cum lacte coagula passo;
Quique sub hâc lateant furtim dulcedine, succos
Adjicit. Accipimus sacrâ data pocula dextrâ.
Quæ simul arenti sitientes hausimus ore,
Et tetigit summos virgâ Dea dira capillos;
(Et pudet, et referam) setis horrescere cœpi,
Nec jam posse loqui; pro verbis edere raucum
Murmur; et in terram toto procumbere vultu:
Osque meum sensi pando occallescere rostro:
Colla tumere toris: et quâ modò pocula parte
Sumta mihi fuerant, illâ vestigia feci.
Cumque eadem passis (tantùm medicamina possunt)
Claudor harâ: solumque suis caruisse figurâ
Vidimus Eurylochum: solus data pocula fugit.
Quæ nisi vitâsset, pecoris pars una maneret
Nunc quoque setigeri. Nec tantæ cladis ab illo
Certior ad Circen ultor venisset Ulysses.
Pacifer huic dederat florem Cyllenius album,
Moly vocant Superi. Nigrâ radice tenetur.
Tutus eo, monitisque simul cœlestibus intrat
Ille domum Circes: et ad insidiosa vocatus

Nereïdes mistæ puellis, quæ nullas trahunt lanas agitatis digitis, neque ducunt fila sequacia, herbas in ordinem ponunt, atque discernunt in quasillos flores confusè positos, atque gramina distincta coloribus. Ipsa etiam in simili opere se exercet: ipse etiam scit, quæ sit virtus cujusque herbæ, quæ sit vis conjunctarum; atque sedula discutit gramina ponderata. Postquam illas nos intuita est, salute oblatâ atque redditâ, exhilaravit faciem, et nobis ad omnia pro votis nostris benignè respondet. Atque omissâ cunctatione, imperat misceri grana hordei tosti, et mella, et copiam vini, cum lacte coagulato: et admiscet succos, qui clam sint sub hâc dulcedine. Sumimus pocula exhibita manu execrabili. Quæ statim atque siti compulsi bibimus ore sicco, et Dea crudelis attigit extremos capillos baculo; (Pudet me, sed tamen narrabo) cœpi aper fieri et setosus, atque jam non posse verba facere: loco vocum proferre raucum murmur; et dilabi in solum totâ facie: atque sensi meum os mutari in callum curvi rostri; colla extantibus carnibus tumida fieri: et quâ parte pocula à me accepta fuerant, illâ signavi vestigia. Et (tantùm valent medicinæ) cum sociis concludor suili stabulo: atque advertimus unicum Eurylochum in porcum non fuisse mutatum: unicus vitavit exhibita pocula. Quæ nisi effugisset, esset nunc etiam eorum unus, qui mutati erant in pecudes setiferas: Neque Ulysses certior factus tanti exitii ab illo ultus esset Circen. Cyllenius pacis conciliator illi dederat florem candidum: Dii appellant Moly. Alitur radice atrâ. Ille securus eo, atque simul documentis cælestibus subit domum Circes: atque illectus ad dolosa

NOTÆ.

270. *Pensas.*] Nam Pharmaca, nisi ponderentur, recte componi non possunt.

272. *Diffudit.*] Opponitur τῷ *corrugare*.

283. *Parte.*] *Manus, quibus modò pocula sumpseram in crura anteriora versa.*

291. *Cyllenius.*] *Mercurius* est, à *Cyllene Arcadiæ* monte, ubi educatus erat; qui *Moly* reperisse dicitur Homero.

291. *Florem.*] Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος, Μῶλυ δέ μιν καλέουσι Θεοί. Homer, Odyss. 10. v. 304. Scribunt; quidam hanc herbam à Mercurio Ulyssi datam, tanquam amuletum adversus veneficia præsentissimum. Alii φρόνησιν, alii σωφροσύνην interpretantur.

Po-

Pocula conantem virgâ mulcere capillos
Reppulit; et stricto pavidam deterruit ense.
Inde fides, dextræque datæ: thalamoque receptus
Conjugii dotem sociorum corpora poscit.
VI. Spargimur innocuæ succis melioribus herbæ;
Percutimurque caput conversæ verbere virgæ:
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis.
Quò magìs illa canit, magìs hoc tellure levati
Erigimur: setæque cadunt, bifidosque relinquit
Rima pedes. Redeunt humeri: subjecta lacertis
Brachia sunt. Flentem flentes amplectimur illum,
Hæremusque ducis collo: nec verba locuti
Ulla priora sumus, quàm nos testantia gratos.
Annua nos illìc tenuit mora: multaque præsens
Tempore tam longo vidi, multa auribus hausi.
Hoc quoque cum multis, quod clam mihi rettulit una
Quatuor è famulis, ad talia sacra paratis.
Cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
Illa mihi niveo factum de marmore signum
Ostendit, juvenile, gerens in vertice picum,
Æde sacrâ positum, multisque insigne coronis.
Quis foret, et quare sacrâ coleretur in æde,
Cur hanc ferret avem, quærenti, et scire volenti,
Accipe, ait, Macareu: dominæque potentia quæ sit,
Hinc quoque disce, meæ. Tu dictis adjice mentem.
VII. Picus in Ausoniis, proles Saturnia, terris
Rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
Forma viro, quam cernis, erat. Licet ipse decorem
Aspicias, fictâque probes ab imagine veram.
Par animus formæ. Nec adhuc spectâsse per annos
Quinquennem poterat Graiâ quatèr Elide pugnam.

pocula, reppulit illam *nitentem tangere comam bacillo, et prohibuit trementem evaginato gladio. Inde fides* inita est, *et dextræ junctæ: atque admissus in lectum petit in præmium connubii,* ut restituat *corpora comitum* pristinæ figuræ.

VI. *Irrigamur succis melioribus graminis innoxii: atque nobis percutitur caput ictu virgæ conversæ, et voces contrariæ vocibus prolatis proferuntur. Quò magìs illa cantat, eò magìs tollimur sublati ex terrâ, et setæ decidunt, et fissura deserit pedes bifidos. Humeri redduntur, brachia submittuntur lacertis.* Nos *lachrymantes amplectimur illum lachrymantem, atque manemus fixi in collo ducis; neque protulimus ullas voces priores, quàm significantes nos* fore *memores* tanti beneficii. *Ibi mansimus per annum: et cùm tam diu adfuerim, vidi plurima, accepi plurima auribus.* Audivi *hoc etiam cum plurimis, quod una ex quatuor ancillis institutis ad ejusmodi sacra mihi clam narravit: namque, dum Circe sola est cum meo duce, illa mihi monstrat statuam juvenis sculptam ex candido marmore, ferentem picum in vertice collocatam in sacello, atque ornatam multis sertis. Cum exquirerem, et nôsse cuperem, quisnam is esset, et quamobrem coleretur in templo sacro quare gereret hanc volucrem, Audi, inquit, Macareu: atque hinc cognosce, quæ sit potestas meæ dominæ. Tu attentum præbe animum* meis *sermonibus.*

VII. *Picus filius Saturni rex fuit terris Italis, cupidus equorum generosorum. Pulchritudo erat viro, qualem vides. Potes ferè spectare pulchritudinem, atque laudare veram* Pici formam ob ea quæ *à simulachro ficto* exhibetur. *Animus similis erat pulchritudini: neque adhuc poterat per ætatem vidisse quater certamen quinquennale in Græca Elide.*

NOTÆ.

311. *Quatuor è famulis.*] Ancillas quidam exponunt quatuor anni tempestates, alii elementa quatuor; ipsam Circen interpretantur mixtionem, et alterationem diversarum rerum, unde generentur omnia, beneficio Solis, cujus filia fuit Circe.

322. *Quam.*] *Statuam et signum Pici ostendit.*

324. *Nec adhuc.*] Nondum natum fuisse dicit 20 annos.

325. *Elide.*] Quæ regio est Peloponnesi, in quâ Pisa seu Olympia ad Alpheum fluvium, ubi ludi Olympici quinto quoque anno celebrati sunt.

Ille

Ille suos Dryadas Latiis in montibus ortas
Verterat in vultus : illum fontana petebant
Numina Naïades, quas Albula, quasque Numici,
Quasque Anienis aquæ, cursuque brevissimus Almo,
Narque tulit præceps, et amoenæ Farfarus umbræ ;
Quæque colunt Scythicæ regnum nemorale Dianæ,
Finitimosque lacus. Spretis tamen omnibus unam
Ille fovet Nymphen, quam quondam in colle Palatî
Dicitur Iönio peperisse Venilia Jano.
Hæc, ubi nubilibus primùm maturuit annis,
Præposito cunctis Laurenti tradita Pico est,
Rara quidem facie, sed rarior arte canendi ;
Unde Canens dicta est. Silvas et saxa movere,
Et mulcere feras, et flumina longa morari
Ore suo, volucresque vagos retinere solebat.
Quæ dum fœmineâ modulatur carmina voce,
Exiêrat tecto Laurentes Picus in agros,
Indigenas fixurus apros : tergumque premebat
Acris equi ; lævâque hastilia bina ferebat,
Phœniceam fulvo chlamydem contractus ab auro.

ille formæ suæ venustate in amorem illexit Dryadas natas in collibus Latinis : Naïades Deæ aquaticæ, quas Tibris, et quas atque, Numici, et quas aquæ Anienis, et Almo brevissimus cursu, et Nar celer habuit et Farfarus præbens gratam umbram, et quæ frequentant regnum nemorale Dianæ Scythicæ, et stagna proxima, illum cupiebant. Ille tamen, contemptis cæteris, amat unam Nympham, quam Venilia dicitur peperisse olim Jano Iönio in monte Palatino. Postquam hæc præstans quidem formâ, sed præstantior peritiâ cantandi : ex quo vocata est Canens ; primùm pervenit ad ætatem nubilem, data est Pico Laurenti qui omnibus erat prælatus. Consueverat attrahere arbores et lapides, et delinire feras, et sistere suo cantu longos fluvios, et corripere aves fugaces. Quæ dum modulatur versus voce muliebri. Picus prodierat domô in campos Laurentes percussurus apros ibi versatos : atque equo insidebat generoso, et gerebat sinistrâ duo venabula, collectam habens chlamydem purpuream fibulâ aureâ.

NOTÆ.

326. *Dryadas.*] Nymphas dicit, quæ in *silvis vivere* credebantur, Pici amore fuisse correptas.

328. *Albula.*] Tiberis est, qui priùs ab aquæ colore eo nomine appellatus.

Ib. *Numici.*] Fluvius est Laurentis agri, in quo Æneam mersum fuisse ferunt.

329. *Anienis.*] *Anio* fluvius est Latii non longè ab urbe Tiberim defluens.

Ib. *Almo.*] Fluvius haud longè ab urbe Româ distans, qui in Tiberim non longè à fonte influit ; unde à Nostro *cursu brevissimus* dicitur.

330. *Nar.*] Umbriæ hic est fluvius, in Tiberim quoquè labens.

Ib. *Farfarus.*] Sabinorum est fluvius, qui per valles stagnans ripas habet plurimis arboribus consitas, à quibus amænæ diffunduntur umbræ.

331. *Scythicæ.*] In *Chersoneso Tauricâ* sanguine exterorum, qui illic appellabant, colebatur Diana ; quæ ab Oreste, ut quibusdam placet, *Atriciam* Latii oppidum oraculi jussu translata, tantâ ibi non culta fuit immanitate.

Ib. *Regnum nemorale.*] Sacerdotium Dianæ Aricinæ vocabatur Regnum, et sacerdos ipse Rex, quem Suet. in Calig. *nemorensem regem* vocat.

333. *Palatî.*] *Palatium mons* fuit unus ex septem Romæ maximè conspicuis, ubi Augustus Apollini ædem porticibus et bibliothecam celeberrimam extruxit.

334. *Iönio.*] *Janus*, qui antiquissimus ideo *Iönius* dicitur, quòd Perrhœbus esset, atque adeò *Iönio* mari vicinus, illud superandum habuerit, cùm in Italiam venit.

Ib. *Venilia.*] *Soror* una dicitur *Amatæ Latini uxoris*, et *mater Turni* à Virgilio ; quæ quomodo *Jani uxor* esse potuerit, non video.

336. *Laurenti.*] Qui *Laurento Latii oppido* ab ipso condito, non procul à Lavinio imperabat.

345. *Contractus.*] Illud est, quod Maro ita expressit, Æneid. 9.

———*Lato quam circum amplectitur auro*
Balteus, et tereti subnectit fibula gemmâ.

Venerat

Venerat in silvas et filia Solis easdem :
Utque novas legeret fœcundis collibus herbas,
Nomine dicta suo Circæa reliquerat arva.
Quæ simul ac juvenem virgultis abdita vidit ;
Obstupuit. Cecidêre sinu, quas legerat herbæ :
Flammaque per totas visa est errare medullas.
Ut primùm valido mentem collegit ab æstu :
Quid cuperet, fassura fuit. Ne posset adire,
Cursus equi fecit, circumfususque satelles.
Non tamen effugies, vento rapiare licebit,
Si modò me novi ; si non evanuit omnis
Herbarum virtus, et me mea carmina fallunt.
Dixit ; et effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit apri : præterque oculos transcurrere regis
Jussit, et in densum trabibus nemus ire videri ;
Plurima quà silva est, et equo loca pervia non sunt.
Haud mora ; continuò prædæ pedit inscius umbram
Picus, equique celer fumantia terga relinquit.
Spemque sequens vanam, silvâ pedes errat in altâ.
Concipit illa preces, et verba venefica dicit ;
Ignotosque Deos ignoto carmine adorat,
Quo solet et niveæ vultum confundere Lunæ,
Et patrio capiti bibulas subtexere nubes.
Tum quoque cantato densatur carmine cœlum,
Et nebulas exhalat humus ; cæcisque vagantur
Limitibus comites ; et abest custodia regi.
Nacta locum, tempusque, Per ô tua limina, dixit,
Quæ me acceperunt, perque hanc, pulcherrime, formam,
Quæ facit ut supplex tibi sim Dea, consule nostris
Ignibus ; et socerum, qui pervidet omnia, Solem

Filia Solis venerat etiam in eadem nemora ; atque ut carperet rarus quasdam *herbas in fertilibus montibus deseruerat montem Circæum appellatum suo nomine. Quas abscondita frondibus statim atque aspexit juvenem, hæsit attonita : gramina, quæ carpserat, exciderunt sinu, et ignis visus est currere per totas medullas. Postquam primùm resipuit, et vindicavit se à potenti flammâ, voluit agnoscere, quid optaret. Impetus equi, et ministri circumfusi causæ fuerunt, ne posset accedere. Non tamen elaberis,* inquit, *quanquam ventis auferreris, si saltem mihi perspecta sum, si omnis potentia graminum non effluxit, si mea carmina* non *me decipiunt. Dixit : et formavit speciem ficti apri sine omni corpore : atque imperavit transcurrerre præter oculos regis, et videri subire silvam spissam arboribus, quà ea est maximè opaca, et qua loca sunt impervia equo. Sine cunctatione, Picus nescius confestim persequitur umbram prædæ : atque properè deserit dorsum fumans equi : et sequens spem inanem vagatur pedes in excelsâ silvâ. Illa concipit preces, et profert incantamenta, et veneratur Deos ignotos obscuro carmine. quo et consuevit obscurare faciem Lunæ splendidæ, atque inducere nubila bibula capiti paterno. Tum etiam aer cogitur carmine cantato, et tellus emittit vapores : atque comites errant per obscuras vias, et rex caret satellitibus.* Circe *nacta locum et tempus, ô, inquit, per tuos oculos, qui corripuerunt meos, et per hanc speciem, formosissime, quæ causa est, ut* Ego licèt, *Dea* sum, *te precor, fave nostro amori, atque sume tibi pro socero Solem, qui perspicit omnia ;*

NOTÆ.

346. *Filia.*] *Circe* scilicet.

354. *Circumfusus.*] Non modò celerrimus equus Picum à Circes oculis abstulerat ; verùm ut maxime constitisset, facilè non erat coram comitum latera stipantium agmine, de amore illum compellare.

362. *Umbram.*] *Aprum Circes veneficiis simulatum*

366. *Ignoto.*] *Non vulgo intellecto ; magico.*

368. *Patrio.*] *Soli.* Fabulam autem videtur exponere ipsa poëta.

369. *Densatur.*] *In nubem cogitur aër,* ut inquit Virgilius.

373. *Mea*] *Ipsi tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia, meis medullis acerrimum commovent incendium,* inquit Apuleius Metamorph. lib. 10.

Accipe

Accipe: nec durus Titanida despice Circen.
Dixerat. Ille ferox ipsamque, precesque, repellit;
Et quæcumque es, aït, non sum tuus; altera captum
Me tenet; et teneat per longum comprecor ævum:
Nec Venere externâ socialia fœdera lædam;
Dum mihi Janigenam servabunt fata Canentem.'
Sæpe retentatis precibus Titania frustrà,
Non impunè feres, neque enim reddêre Canenti:
Læsaque quid faciat, quid amans, quid fœmina, disces
Rebus, aït: sed amans, et læsa et fœmina, Circe.
Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortum:
Ter juvenem baculo tetigit: tria carmina dixit.
Ille fugit, sese solito velociùs ipse
Currere miratus, pennas in corpore vidit:
Seque novam subitò Latiis accedere silvis
Indignatus avem, duro fera robora rostro
Figit; et iratus longis dat vulnera ramis.
Purpureum chlamydis pennæ traxêre colorem.
Fibula quod fuerat, vestemque momorderat aurum,
Pluma fit; et fulvo cervix præcingitur auro:
Nec quicquam antiqui Pico, nisi nomina, restat.
VIII. Interea comites clamato sæpe per agros
Nequicquam Pico, nullâque in parte reperto,
Inveniunt Circen (nam jam tenuaverat auras,
Passaque erat nebulas ventis ac sole resolvi)
Criminibusque premunt veris, regemque reposcunt,
Vimque ferunt; sævisque parant incessere telis.
Illa nocens spargit virus, succosque veneni:
Et Noctem, Noctisque Deos Ereboque Chaoque
Convocat, et magicis Hecaten ululatibus orat.
Exsiluêre loco (dictu mirabile!) silvæ:

neque immitis sperne Circen Titanida. Dixerat: ille sævus rejicit et ipsam et preces; atque, inquit, Quæcunque es, non sum tuus; alia tenet me captum, et oro ut illa teneat me per longum tempus; neque violabo jura connubialia Venere peregrinâ, quamdiu fata mihi indulgebunt Canentem Jani filiam. Titania, precibus sæpius iteratis frustrà; Non inultus discedes, inquit; neque verò reverteris ad Canentem: et scies experientiâ quid, quæ offensa est, præstare possit, quid amans quid fœmina: atque Circe et offensa, et amans, et fœmina. Tum bis se convertit ad occasum, bis se contorquet ad ortum: ter tetigit juvenem virgâ, protulit tria carmina. Ille fugit, ipse miratus sese ferri celeriùs solito, advertit pennas in corpore: atque ægrè ferens se repentè accedere novam volucrem silvis Latinis percutit duras arbores sævo rostro, atque infensus impingit plagas oblongis ramis. Pennæ ceperunt colorem coccineum chlamydis: aurum quod fuerat uncinulus, atque conjunxerat amictus, fit pluma; et collum circumdatur flavo auro; nec quicquam superest antiqui Pico præter nomen.

VIII. *Interea comites Pico sæpe frustrà vocato per campos, neque ullibi invento, incidunt in Circen (jam enim tenuaverat aërem, atque passa erat nubila dispergi ventis ac sole) atque coarguunt veris accusationibus, et repetunt regem, vimque intentant, et volunt irruere* in *eam feris hastilibus. Illa spargit perniciosum virus et succos venenatos, et congregat caliginem, et Deos Caliginis et Erebi et Chaos, atque precatur Hecaten magicis ululatibus, Silvæ (mirabile dictu) loco motæ sunt:*

NOTÆ.

376. *Titanida.*] *Titanis sive Solis filiam.*

384. *Disces rebus.*] Re ipsâ cognosces.

385. *Circe.*] Non sine lepore atque maximâ emphasi ultimò nominata est *Circe.*

387. *Ter juvenem.*] Religionis summæ Pythagoricus hic numerus, et masculæ virtutis, et Deorum superûm, propter trinam regulam divinæ rationis.

391. *Rostro.*] Felium enim more in subrectum ascendit, percussique corticis sono pabulum subesse intelligit *A Woodpecker.*

399. *Tenuaverat.*] Coactas nubes et densatum aërem solverat.

404. *Erebo.*] Quæ profundissima est inferorum sedes; ubi etiam Erebus Deus, ex Chao et Calligine procreatus.

Ibid. *Chao.*] Quod omnium rerum confusa moles, ex quâ omnia derivata: vel etiam Deorum omnium antiquissimus, ex quo cæteri propagati.

405. *Hecaten.*] Dianam dicit, quæ veneficiis atque incantamentis præfuit.

Inge-

Ingemuitque solum, vicinaque palluit arbos:
Sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis;
Et lapides visi mugitus edere raucos;
Et latrare canes; et humus serpentibus atris
Squallere, et tenues animæ volitare silentûm.
Attonitum monstris vulgus pavet. Illa paventûm
Ora venenatâ tetigit mirantia virgâ.
Cujus ab attactu variarum monstra ferarum
In juvenes veniunt. Nulli sua mansit imago.
IX. Presserat occiduus Tartessia littora Phœbus:
Et frustrà conjux oculis, animoque Canentis
Exspectatus erat. Famuli, populusque per omnes
Discurrunt silvas, atque obvia lumina portant.
Nec satìs est Nymphæ flere, et lacerare capillos,
Et dare plangorem; facit hæc tamen omnia: sese
Proripit, ac Latios errat vesana per agros.
Sex illam noctes, totidem redeuntia Solis
Lumina viderunt, inopem somnique, cibique,
Per juga, per valles, quà fors ducebat, euntem.
Ultimus aspexit fessam luctuque, viâque
Tibris, et in gelidâ ponentem corpora ripâ.
Illìc cum lachrymis ipsos modulata dolores,
Verba sono tenui mœrens fundebat; ut olim
Carmina jam moriens canit exequialia cygnus:
Luctibus extremùm tenues liquefacta medullas
Tabuit: inque leves paulatim evanuit auras.
Fama tamen signata loco est; quem ritè Canentem
Nomine de Nymphæ veteres dixêre Camœnæ.

et terra ingemuit, et arbores proximæ palluerunt: et gramina humida facta sunt sparsa guttis cruentis: et saxa visa proferre raucos mugitus; et canes latrare; et terra exudare nigris anguibus et exiles umbræ mortuorum volitare. Vulgus attonitum prodigiis tremit. Illa tetigit vultus attonitos trementium baculo incantato: ex cujus contactu prodigia diversarum ferarum invadunt juvenes. Nulli sua forma supererat.

IX. *Sol occidens tetigerat littora Tartessia, et maritus nequicquam erat exspectatus oculis atque mente Canentis. Ministri unà cum plebe discurrunt per omnes silvas, atque ferunt lucernas obvias. Neque satìs est Nymphæ ejulare, et discerpere comam et sese plangere; quanquam facit hæc omnia: exsilit, atque amens vagatur per campos Latinos. Sex noctes, et totidem dies solis revertentis conspexerunt illam, expertem somni et alimenti, errantem per cacumina* montium *et per valles, quà fortuna ferebat. Tibris novissimus vidit illam exhaustam mœrore et itinere, atque demittentem artus in ripâ frigidâ. Ibi lugens etiam ipsos mœrores non sine modulatione exprimens, proferebat voces sono exiguo cum fletibus, ut aliquando cygnus jam moriturus modulatur cantus ante funera. Denique habens medullas extenuatas fletibus defecit; et paulatim disjecta est in subtilem aërem. Fama tamen mansit loco, quem antiquæ Musæ appellârunt Canentem, ut par fuit, de nomine Nymphæ.*

NOTÆ.

411. *Tenues.*] Umbras dicit sine corpore.

Ib. *Silentûm.*] *Silentes* pro *umbris*, passim apud poëtas: sic Æacus *jura silentibus reddere* dicitur, Met. 13.

412. *Vulgus.*] De Pici comitibus sermo est.

413. *Tetigit.*] Neque hodiernæ veneficæ, nisi singulatim aut peculiari quodam modò singulis attributo, veneno nocere videntur.

416. *Tartessia.*] *Occidentalia: Tartessus* enim, quam Mela aliique *Cartheiam* vocant, est oppidum Hispaniæ Bœticæ inter Calpen, et Belarum. Secundum verò vulgarem opinionem à littore Hesperio prospicientibus sol in oceano, tanquam in plano, occidere videtur.

419. *Obvia.*] *Pico*, si forte reperire possent.

430. *Canit.*] Mirùm est, quod non poëtæ modò, sed oratores, philosophi insuper hanc eandem fabulam de cygni ferali cantu inculcaverint, qui non aliam quam raucam vocem solitus est prodere.

432. *Evanuit.*] Aptissimâ certè metamorphosi, siquidem *Vocis* ea sit natura, ut post breve aliquod temporis spatium *tenues vanescat in auras.*

Talia

Talia multa mihi longum narrata per annum,
Visaque sunt : resides et desuetudine tardi
Rursus inire fretum, rursus dare vela jubemur.
Ancipitesque vias, et iter Titania vastum
Dixerat, et sævi restare pericula ponti.
Pertimui, fateor ; nactusque hoc littus adhæsi.
X. Finiêrat Macareus : urnâque Æneïa nutrix
Condita marmoreâ : tumulo breve camen habebat :
Hìc me Caieten notæ pietatis alumnus
Ereptam Argolico, quo debuit igne, cremavit.
Solvitur herboso religatus ab aggere funis :
Et procul insidias, infamatæque relinquunt
Tecta Deæ ; lucosque petunt, ubi nubilus umbrâ
In mare cum flavâ prorumpit Tibris arenâ,
Faunigenæque domo potitur natâque Latini ;
Non sine Marte tamen. Bellum cum gente feroci
Suscipitur ; pactâque furit pro conjuge Turnus.
Concurrit Latio Tyrrhenia tota : diuque
Ardua sollicitis victoria quæritur armis.
Auget uterque suas externo robore vires :
Et multi Rutulos, multi Trojana tuentur
Castra. Neque Æneas Evandri ad limina frustra,
At Venulus magnam profugi Diomedis ad urbem

Multa ejusmodi mihi relata atque visa per longum annum : segnes atque ignavi desuetudine denuò jubemur inire mare, atque pandere carbasa. Titania admonuerat de itinere dubio atque de ejus longitudine, et superesse discrimina asperi matris. Agnosco me expavisse, atque nactus has oras hìc *mansi.*

X. *Absolverat Macareus: et Æneæ nutrix composita in urnâ marmoreâ habebat brevem titulum sepulchro* inscriptum : *Alumnus celebris pietate hîc cremavit igne, quo debuit, me Cajetam servatam ab* igne *Græco. Vincula nexu expediuntur ab aggere gramineo, atque longè deserunt insidias et domum Deæ famosæ, et accedunt ad lucos, ubi Tibris, opacus arborum umbris, defluit in mare cum fulvâ glareâ. Atque Æneas potitur domo et filiâ Latini, qui Fauni filius erat, non tamen sine bello. Bellum geritur cum natione sævâ ; et Turnus sævit pro sponsâ promissâ. Tota Tuscia congreditur cum Latio, et victoria difficilis diu quæritur bello anxia. Uterque auget suas opes viribus peregrinis ; et multi stant à partibus Rutulorum, multi à partibus Trojanorum. Neque Æneas accesserat incassùm ad ædes Evandri, at Venulus frustrà venerat ad ingentem urbem profugi Diomedis.*

NOTÆ.

435. *Longum.*] Quo apud Circen Macareus, unà cum Ulysse atque sociis commoratus erat.

438. *Ancipites.*] *Multis periculis obsitas.*

Ib. *Titania.*] *Circe* est.

441. *Æneïa.*] *Cajeta :* quæ ibi sepulta portui et urbi nomen suum dedit, quod hodieque permanet.

444. *Argolico igne*] Quo à Græcis incensum fuit Ilium. *Quo debuit.*] Funebri.

445. *Funis.*] Quo Æneæ naves alligatæ erant.

449. *Faunigenæ.*] Latini, qui Fauno et Maricâ genitus est.

Ib. *Natâ.*] *Laviniâ.*

450. *Marte.*] Namque gravissimum bellum adversus Turnum et Rutulos, gentem ferocem, gessit.

451. *Pactâ.*] Lavinia est, quam mater Amata, (ut est fœminarum pervicacia) Turno, invitis Fauni oraculis, quæ illum externo marito addicebant, Latino insuper marito reluctante promiserat.

452. *Tyrrhenia.*] Quæ Trojanis favet adversus Turnum ; ut Virgil.

453. *Ardua.*] Siquidem Diî ipsi sæpius de eâ contenderint. Junone Turno, Venere sub præsertim favente Æneæ.

455. *Rutulos.*] Latii fuerunt populi Turno subditi.

Ib. *Multi.*] Recensentur omnes à Marone Æn. 7. à v. 794.

456. *Evandri.*] Rex fuit Arcadiæ, qui cùm patrem imprudens occidisset, atque regno pulsus esset, Carmentæ matris fatidicæ hortatu in Italiam venit, atque victis Aboriginibus ea loca tenuit, ubi postea Roma condita fuit. Is Æneam consiliis, atque copiis auxiliaribus juvit.

457. *Venulus.*] Qui à Turno ad Diomedem missus orator, frustrà auxilium petivit.

Ib. *Diomedis.*] Rex fuit Ætoliæ, idemque bello fortissimus, qui à bello Trojano reversus, cùm adulteram sibique insidiantem Ægialen uxorem cognovisset, in Italiam profugit ; ubi Dauni Apuliæ regis filiam cum parte regni suam fecit Argyripam insuper condidit.

Venerat

Ille quidem posuerat vastissimos muros sub Dauno Iapyge, et possidebat agros dotales. Sed postquam Venulus enarravit jussa Turni, et poposcit suppetias, heros Ætolius excusat se quò minùs opem ferat: et ait se non cupere ut ad bellum mittat subditos sui soceri: neque habere viros ex numero suorum quos armare possit. Neve credatis hæc esse ficta, tametsi mœror redintegretur crudeli admonitu, sustineam tamen referre. Postquam sublimis Troja deflagravit, et arces Illiacæ pabulo fuerunt igni Græco; et heros Narycius, virgine sublatâ, pœnam, quam ipse solus à virgine meruit, in omnes Græcos sparsit, nos Græci divellimur, et ablati ventis per infensa maria, ferimus fulmina, caliginem, nimbos, iram cœli et oceani et in summum exitii Caphareum. Neve detineam vos memorans singulatim luctuosos eventus; Græcia tum potuit videri lugenda etiam Priamo. Favor tamen armigeræ Palladis sustulit ex undis me custoditum. Verùm rursus ab Argis patriis

Venerat. Ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
Mœnia condiderat, dotaliaque arva tenebat.
Sed Venulus Turni postquam mandata peregit,
Auxiliumque petit; vires Ætolius heros
Excusat. Nec se soceri committere pugnæ
Velle sui populos, nec, quos, è gente suorum
Armet, habere viros. Neve hæc commenta putetis,
(Admonitu quanquam luctus renoventur amaro)
Perpetiar memorare tamen. Postquam alta cremata est
Ilion, et Danaas paverunt Pergama flammas;
Naryciusque heros, à virgine, virgine raptâ,
Quam meruit solus pœnam, digessit in omnes;
Spargimur; et ventis inimica per æquora rapti,
Fulmina, noctem, imbres, iram cœlique, marisque
Perpetimur Danaï, cumulumque Capharea cladis.
Neve morer referens tristes ex ordine casus;
Græcia tum potuit Priamo quoque flenda videri.
Me tamen armiferæ servatum cura Minervæ
Fluctibus eripuit. Patriis sed rursus ab Argis

NOTÆ.

458. *Iapyge.*] Apulo: ut 6 lib. Fast. Et *generum Oeniden, Apule Daune, tuum.* Confunduntur hæc nomina, Apulia, Calabria, Iapygia: quæ propriè continet Messapios, Peucetios, Daunios. *Cluver.* lib. 4. cap. 10.

459. *Dotalia.*] In dotem uxoris à socero Dauno accepta.

461. *Ætolius.*] *Diomedes*, quem antea in Ætoliâ imperium habuisse diximus.

466. *Postquam.*] *Hîc incipit Diomedis oratio ad Venulum.* Vide similem in Virg. Æneid. 11. sub initio.

468. *Narycius.*] Locrensis: fuit enim *Naryx*, quæ et *Narycium* et *Naryce* dicitur, urbs Locridis. De Ajace autem Oïlei hîc agitur, qui ob stupratam Cassandram regiam virginem in ipso Minervæ templo, non in se tantùm, sed in omnes Græcos numinis iram concitavit. Nam in patriam navigantes et ipse, maximâ ortâ tempestate, fulmine percussus est, alii per maria fuêre disjecti: Æneid. *Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei*, &c.

Ib. *Virgine.*] *Minervâ*; quam dicit Virgil. Græcòs tempestate oppressisse; Æn. 1.

—Pallasne exurere classem
Argivum, &c.—

Ib. *Virgine.*] *Cassandrâ.*

472. *Capharea.*] Illud Eubœæ promontorium Virgilius hâc causâ *ultorem* dixit. Nauplius Palamedis filii mortem iniquo animo ferens, Minervæ suasu, Græcis tempestate laborantibus faces, quasi portûs signa, ex Caphareo extulit, quò cùm appellere niterentur, in cautes Euboïcas naufragi interiêrunt.

474. *Priamo.*] Utcumque infensissimo hosti, siquidem à Græcis regno, liberis, vitâ denique spoliatus erat. Diomedes apud Virg. Æn. 11.

Vel Priamo miseranda manus——

475. *Armiferæ.*] *Nam et Dea belli.*

476. *Argis.*] Argos enim Peloponnesi urbem Tydeus, Ætoliæ regno pulsus ad Adrastum confugerat; ubi ex Deiphyle hujus filiâ Diomedem suscepit.

477. *Vulnere.*] Nam in bello Trojano Diomedes cum Æneâ congressus, cùm ibi eum auxilio Veneris eripi viderit, in ipsam Deam sagittas conjecit. Quare irata Dea à Diomede uxoris Ægiales (Stheneli amoribus jam vacantis) animum sic abalienavit, ut illum ab excidio Trojano reversum accipere noluerit.

Pellor!

Pellor : et antiquo memores de vulnere pœnas
Exigit alma Venus : tantosque per alta labores
Æquora sustinui, tantos terrestribus armis ;
Ut mihi felices sint illi sæpe vocati,
Quos communis hyems, importunisque Caphareus
Mersit aquis : vellemque horum pars una fuissem.
Ultima jam passi comites belloque, fretoque
Deficiunt ; finemque rogant erroris. At Agmon
Fervidus ingenio, tum verò et cladibus asper,
Quid superest, quod jam patientia vestra recuset
Ferre, viri ? dixit. Quid habet Cytherea, quod ultra
(Velle puta) faciat ? nam dum pejora timentur,
Est in vota locus : sors autem ubi pessima rerum,
Sub pedibus timor est, securaque summa malorum :
Audiat ipsa, licèt ; licèt, ut facit, oderit omnes
Sub Diomede viros ; odium tamen illius omnes
Spernimus, et magno stat magna potentia nobis.
Talibus invitam Venerem Pleuronius Agmon
Instimulat verbis ; veteremque resuscitat iram.
Dicta placent paucis. Numeri majoris amici
Agmona corripimus : cui respondere paranti
Vox pariter, vocisque via est tenuata ; comæque
In plumas abeunt : plumis nova colla teguntur,
Pectoraque, et tergum : majores brachia pennas
Accipiunt : cubitique leves sinuantur in alas.
Magna pedum digitos pars occupat, oraque cornu
Indurata rigent ; finemque in acumine ponunt.
Hunc Lycus, hunc Idas, et cum Rhetenore Nycteus,
Hunc miratur Abas ; et dum mirantur, eandem
Accipiunt faciem : numerusque ex agmine major
Subvolat, et remos plausis circumsonat alis.

rejicior ; atque alma Venus recordans vulneris antiqui, à me illati, reposcit pœnas : et passus sum tantos labores per profunda maria, tantos armis terrestribus, ut illi sint sæpe dicti beati à me, quos publica tempestas et Caphareus absorbuit aquis perniciosis; optaremque ut *fuissem pars una eorum. Socii jam passi extrema bello et mari me volunt derelinquere et orant finem itineris. At Agmon vehementi animo præditus, tum verò etiam sævior factus ex malis : Quid restat, inquit, quod vestra virtus jam non patiatur viri ? quid habet Cytherea, quod ampliùs cupere eam putaremus ? nam dum graviora metuuntur, locus est precibus relictus ; cùm verò pessimus est rerum status, pavor protritus est, summa malorum minimè sunt timenda. Quanquam ipsa audiat ; tametsi, ut facit, odio habeat omnes viros Diomede duce navigantes, nihilominus omnes contemnimus illius odium, et contrà magnum est nobis magna vis. Agmon Pleuronius talibus verbis provocat Venerem nolentem, et accendit antiquam* illius *iram. Hæc verba probantur à paucis. Plures amici arguimus Agmonem, cujus volentis respondere vox simul et meatus vocis tenuis et exiguus est : et capilli vertuntur in plumas, collum in novam* formam converrum *velutur plumis, cum pectore et dorso : lacerti induunt majores pennas, et leves cubiti curvantur in alas : magna pars pedum à digitis fuit occupata, et os cornu rigidum induratur, et definit in acuminatum* rostrum. *Lycus, atque Idas, et Nycteus cum Rhetenore hunc mirantur ; et dum stupent. assumunt eosdem vultus ; et potior numerus ex multitudine comitum evolat, et strepit circum remos alis cum crepitu* quodam *mortis.*

NOTÆ.

484. *Erroris.*] Eo nomine etiam appellantur *itinera*, quæ per *incertum mare* suscipiuntur : Ut *Æneæ errores* dicimus.

487. *Cytherea.*] *Venus* Diomedi infensa, à *Cytheris* sic dicta, in quam insulam illa primum conchâ marinâ dicitur advecta.

490. *Sub pedibus timor est.*] Nihil timetur.

Ib. *Secura.*] *Fortuna miserrima tuta est*, ut noster, lib. 2. de Pont. Eleg. 2.

493. *Magno.*] Hôc sibi vult, *Veneris insultibus, majorem suam cognosci potentiam*

494. *Pleuronius.*] *Ex Pleurone Ætoliæ oppido oriundus.*

495. *Veterem.*] *Ob vulnus sibi à Diomede impactum.*

Si

Si volucrum quæ sit subitarum forma requiris ;
Ut non cygnorum, sic albis proxima cygnis.
Vix equidem has sedes, et Iapygis arida Dauni
Arva gener teneo minimâ cum parte meorum.
XI. Hactenus Oenides. Venulus Calydonia regna,
Peucetiosque sinus, Messapiaque arva relinquit :
In quibus antra videt ; quæ multâ nubila silvâ,
Et levibus stagnis manantia, semicaper Pan
Nunc tenet : at quodam tenuerunt tempore Nymphæ.
Appulus has illâ pastor regione fugatas
Terruit ; et primò subitâ formidine movit :
Mox, ubi mens rediit, et contempsêre sequentem ;
Ad numerum motis pedibus duxêre choreas.
Improbat has pastor : saltuque imitatus agresti,
Addidit obscœnis convicia rustica dictis.
Nec priùs obticuit, quàm guttura condidit arbor.
Arbore enim succoque licet cognoscere mores.
Quippe notam linguæ baccis oleaster amoris
Exhibet. Asperitas verborum cessit in illas.
XII. Hinc ubi legati rediêre, negata ferentes
Arma Ætola sibi, Rutuli sine viribus illis
Bella instructa gerunt ; multumque ab utrâque cruoris
Parte datur. Fert ecce avidas in pinea Turnus
Texta faces : ignesque timent, quibus unda pepercit.
Jamque picem, et ceras, alimentaque cætera flammæ
Mulciber urebat, perque altum ab carbasa malum
Ibat : et incurvæ fumabant transtra carinæ :

Si petis quænam sit facies avium repentinarum ; non prorsùs sanè eadem est cum formâ candidâ cygnorum, sed tamen ad eam quàm proximè accedit. Ægrè equidem, gener Dauni Iapygis servo hanc habitationem, et agros aridos cum minimâ parte meorum.

XI. *Hactenus Oenides Venulus deserit regna Calydonia, et sinus Peucetios, atque campos Messapios : in quibus cernit speluncas, multis arboribus opacas, et stillantes levibus aquis, quas Pan, qui dimidiâ parte caper est, nunc possidet; at Nymphæ olim possidebant. Pastor Appulus tremefecit illas fugaces ex illâ regione, atque primò movet repentino metu : mox postquam collegerunt animum, et spreverunt persequentem, agitaverunt choreas pedibus pro numerorum varietate motis. Pastor has culpat ; atque illas simulans saltu rustico adjecit probra insulsa turpibus verbis. Neque antè siluit, quàm arbor reduxit fauces. Facile est verò intelligere mores ex arbore atque* ejus fructu : *namque oleaster indicat probrum linguæ baccis austeris. Acerbitas dictorum transiit illas.*

XII. *Postquam legati inde reversi sunt, nunciantes arma sibi denegata, Rutuli gerunt bella parata sine illis copiis ; et multum sanguinis funditur ab utraque parte. Ecce Turnus infert rapaces tædas in rates pineas ; et illi, quibus fluctus non nocuerunt, reformidant flammas. Jamque ignis incendebat picem, et ceras, et reliqua fomenta flammæ ; atque ad lintea per excelsum malum scandebat : et transtra cavæ navis fumum emittebant :*

NOTÆ.

509. *Cygnis.*] *Ardeæ* sunt seu *Erodii, Oloribus similes.* Angl. *Herons.*

512. *Oenides.*] *Diomedes Oenei nepos.*

Ib. *Calydonia.*] Ea pars Apuliæ, quam in dotem Diomedes à Dauno acceperat, eo nomine appellatur, quia ille rex olim Ætoliæ *Calydonius* etiam à *Calydone Ætoliæ* urbe dicebatur.

513. *Peucetios.*] *Apulos.* Namque in quas partes divisa Apulia quarum alia ad ortum *Pucetia,* alia ad occasum *Daunia* appellatur. Utraque ad mare Adriaticum porrecta, atque Aufido, acri fluvio, divisa.

Ib. *Messapia.*] Messapium peninsulam, in quâ Calabri et Silentini.

515. *Pan.*] Deus pastorum, qui à parte posteriori capro similis pingebatur.

525. *Notam.*] Amarulentiam, qua lingua notabatur.

528. *Ætola.*] *Diomedis Ætoli.*

530. *Pinea.*] Naves indicat Æneæ, in quas Turnus ignem immisit.

533. *Mulciber.*] *Vulcanus,* qui à *mulcendo* ferro ita dictus. Atque is pro *igne* ponitur.

Cùm

Cùm memor has pinus Idæo vertice cæsas
Sancta Deûm genitrix, tinnitibus aëra pulsi
Æris, et inflati complevit murmure buxi.
Perque leves domitis invecta leonibus auras,
Irrita sacrilegâ jactas incendia dextrâ,
Turne, ait, eripiam; nec me patiente cremabit
Ignis edax nemorum partes et membra meorum.
Intonuit dicente Deâ: tonitrumque secuti
Cum saliente graves ceciderunt grandine nimbi:
Aëraque, et subitis tumidum concursibus æquor
Astræi turbant, et eunt in prælia, fratres.
E quibus alma parens unius viribus usa,
Stupea prærumpit Phrygiæ retinacula classis:
Fertque rates pronas, imoque sub æquore mergit.
Robore mollito, lignoque in corpora verso,
In capitum faciem puppes mutantur aduncæ.
In digitos abeunt, et crura natantia, remi:
Quodque priùs fuerat, latus est: mediisque carina
Subditâ navigiis, spinæ mutatur in usum.
Lina comæ molles, antennæ brachia fiunt.
Cœrulus, ut fuerat, color est: Quasque antè timebant,
Illas virgineis exercent lusibus undas
Naïdes æquoreæ; durisque in montibus ortæ
Molle fretum celebrant: nec eas sua tangit origo.
Non tamen oblitæ, quàm multa pericula sævo
Pertulerint pelago, jactatis sæpe carinis
Supposuêre manus: nisi si qua vehebat Achivos.
XIII. Cladis adhuc Phrygiæ memores odêre Pelasgos:

cùm sancta mater Deorum recordans has arbores fuisse excisas jugis Idæis, implevit aërem tinnitibus æris, et sono tibiæ inflatæ: atque vecta per tenuem aërem leonibus sub jugum missis. Frustrà, inquit, immittis ignes manu impiâ, Turne; eximam, neque me sinente, flamma rapax absumet partes et membra mearum silvarum. Æther insonuit, Deâ verba faciente; et densi imbres secuti sunt tonitru cum grandine saliente: et fratres Astræi confundunt aërem, et mare inflatum repentinis concursibus, et inter se concurrunt. E quibus alma mater Cybele *usa impetu unius priùs divellis vincula Phrygiæ classis, et rapit naves pronas, et deprimit in profundum mare. Duritiâ emollitâ, atque ligno mutato in artus, puppes curvæ vertuntur in speciem capitum, remi mutantur in digitos et pedes natantes; et, quod fuerat antea, est latus, et carinæ substrata mediis navibus vertitur in spinam. Carbasa abeunt in flexiles capillos, antennæ in lacertos. Color est cæruleus, ut priùs fuerat; atque Naiades marinæ agitant lusibus virgineis illos fluctus, quos antea reformidabant; et natæ in asperis collibus frequentant molle æquor, neque curant suam originem. Non tamen immemores, quàm multa discrimina sint perpessæ in mari tumultuoso, submiserunt crebrò manus navibus agitatis,* ut iis opem ferrent, *nisi iis navibus quæ ferebant Græcos.*

XIII. *Nondum oblitæ Phrygii excidii, odio persequuntur Achivos:*

NOTÆ.

535. *Idæo.*] Montis Phrygiæ.

536. *Genitrix.*] *Cybele est:* De his navibus à Cybele in Nymphas mutatis, ne à Turno exurerentur. Vid. Virg. Æn. 9.

Ib. *Tinnitibus.*] Illud habuit cum Baccho commune bona hæc matèr, ut incondito tympanorum et fistularum strepitu furialique ululatu, sacra ejus fierent.

538. *Leonibus.*] Ab his Cybeles currum trahi finxit antiquitas.

545. *Astræi.*] *Venti, Astræi* gigantis et Auroræ filii.

547. *Stupea.*] Funis, quo navis littori alligatur. Græcis dicitur ἐπίγυιον et πεῖσμα Latinis verò *ora*, ut Quintil. *Sublatæ sunt anchoræ, solvimus oram.*

548. *Mergit.*] Ex eo quòd aquis extingueretur ignis à Turno Æneæ navibus immissus, fabulam contexuit Virgilius, eas in Nymphas esse conversas.

553. *Spinæ.*] Carina, quæ pars est navis infima, seu trabs, cui cæteræ adherent, in spinam dorsi fuit mutata.

562. *Phrygiæ.*] Quasi Nymphæ Græcos Trojani excidiî ulcisci cuperent.

Neritiæ-

Neritiæque ratis viderunt fragmina lætis
Vultibus. Et lætæ vidêre rigescere puppim
Cautibus Alcinoï; saxumque increscere ligno.
XIV. Spes erat, in Nymphas animatâ classe marinas,
Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
Perstat; habetque Deos pars utraque: quique Deorum
Instar, habent animos. Nec jam dotalia regna,
Nec sceptrum soceri, nec te, Lavinia virgo,
Sed vicisse petunt: deponendique pudore
Bella gerunt. Tandemque Venus victricia nati
Arma videt: Turnusque cadit; cadit Ardea Turno
Sospite dicta potens. Quam postquam barbarus ignis
Abstulit; et tepidâ latuerunt tecta favillâ,
Congerie è mediâ tum primùm cognita præpes
Subvolat: et cineres plausis everberat alis.
Et sonus, et macies, et pallor, et omnia, captam
Quæ deceant urbem, nomen quoque mansit in illâ
Urbis: et ipsa suis deplangitur Ardea pennis.
XV. Jamque Deos omnes, ipsamque Æneïa virtus
Junonem veteres finire coëgerat iras:
Cùm bene fundatis opibus crescentis Iüli,
Tempestivus erat cœlo Cythereïus heros;
Ambiêratque Venus Superos: colloque parentis
Circumfusa sui, Nunquam mihi, dixerat, ullo
Tempore, dure pater, nunc sis mitissimus oro;
Æneæque meo, qui te de sanguine nostro
Fecit avum, quamvis parvum, des, optime, numen;

atque spectaverunt fragmenta navis Neritiæ hilari facie. Et hilares viderunt puppim Alcinoï verti in scopulum et rupem adnasci ligno.

XIV. *Spes erat, classe animatâ in Nymphas æquoreas, Rutulum posse omittere bellum timore prodigii. Pergit: atque pars utraque habet Deos; et habent animos, qui sunt instar Deorum, neque jam quærunt, regna dotalia, nec sceptrum soceri, nec te, virgo Lavinia: sed victoriâ potitos esse: et gerunt bella præ pudore ne alteruter videatur susceptam causam deponere. Atque tandem Venus cernit arma victricia filii; et Turnus procumbit: Ardea, vocata potens Turno incolumi, ruit; quam postquam sævus ignis consumpsit; et domus sunt absconditæ sub calido cinere, præpes tum primum cognita evolat è medio cumulo, atque excutit favillas alis percussis. Et vox, et macies, et pallor, et omnia quæ conveniunt urbi domitæ, nomen etiam urbis illi mansit, atque ipsa Ardea deplangitur suis pennis.*

XV. *Jamque virtus Æneæ coëgerat omnes Deos ipsamque Junonem finem imponere antiquæ iræ, cùm opibus Ascanii crescentis, bene constitutis, heros Cythereïus erat maturus cælo; atque Venus ambiêrat Deos; et projecta in collum sui patris, Nunquam, dixerat, mihi immitis pater ullo tempore, precor sis nunc benignissimus, atque optime, concedas illi numen esse quantumvis exiguum, dummodo aliquod esse concedas meo Æneæ, qui fecit te avum de nostro sanguine.*

NOTÆ.

563. *Neritiæ.*] *Ulyssis*, qui Ithacæ regnsvit, ubi mons Neritus.

565. *Alcinoï.*] Qui rex Phæacûm Ulyssem è naufragio enatantem hospitio excepit: navique instruxit, quâ in Ithacum veheretur: quam quidem Neptunus Polyphemi filii ultor in scopulum mutavit: ut refert Homer. Odyss. 13.

566. *Animatâ.*] Mutata in Nymphas.

568. *Pars utraque.*] Trojana et Rutula, illa Venerem habuit, hæc Junonem, *Sat fatis Venerique datum*, &c. *Sunt et mea contrà fata mihi*, &c. Turnus 9. Æn. 137.

570. *Soceri.*] *Latini regis.*

572. *Nati.*] *Æneæ.*

573. *Turnus.*] Quem Æneas interfecit; ut ex Marone intelligitur.

Ib. *Ardea.*] Quæ urbs Latii, Turni regia.

574. *Barbarus.*] *Trojanus.* Nam Trojani aliique omnes à Græcis *barbari* habiti, mox etiam Latinis. Heinsius legendum censet *Dardanus ignis.*

576. *Præpes.*] *Avis*, quæ altiùs volat, ut solent Ardeæ. In auguriis felices aves *præpetes* dicuntur. Agell. lib. 6. cap. 6.

581. *Ipsamque Junonem.*] Quæ semper ei adversata fuerat.

584. *Cythereius.*] *Æneas Veneri Cythereæ filius.*

585. *Parentis.*] *Jovis.*

Dum-

Dummodo des aliquod. Satìs est inamabile regnum
Aspexisse semel, Stygios semel îsse per amnes.
Assensêre Dei: nec conjux regia vultus
Immotos tenuit; placatoque annuit ore.
Tum pater, Estis, aït, cœlesti munere digni,
Quæque petis, pro quoque petis. Cape, nata, quod optas.
Fatus erat. Gaudet, gratesque agit illa parenti:
Perque leves auras junctis invecta columbis
Littus adit Laurens, ubi tectus arundine serpit
In freta flumineis vicina Numicius undis.
Hunc jubet Æneæ, quæcunque obnoxia morti,
Abluere; et tacito deferre sub æquora cursu.
Corniger exsequitur Veneris mandata: suisque
Quicquid in Æneâ fuerat mortale repurgat,
Et respergit aquis. Pars optima restitit illi.
Lustratum genitrix divino corpus odore
Unxit, et ambrosiâ cum dulci nectare mistâ
Contigit os; fecitque Deum: quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem, temploque, arisque recepit.
XVI. Inde sub Ascanii ditione binominis Alba

Satìs est vidisse semel regnum horrendum, transivisse semel per fluvios inferos. Dii annuerunt; neque uxor regia habuit faciem immotam, annuit etiam vultu placato. Tum pater inquit, Estis ambo digni dono cœlesti, et tu quæ poscis, et ille pro quo poscis: sume, filia, quod cupis. Absolverat. Illa agit gratias patri; atque lata per subtilem aërem junctis columbis accedit ad littus Laurens, ubi fluvius Numicius velatus cannis volvitur in mare fluctibus flumineis: Huic imperat, ut repurget quæcunque in Æneâ erant subjecta morti, et vehere sub maria leni fluxu. Corniger perficit jussa Veneris, atque abluit suis aquis quicquid in Æneâ fuerat morti obnoxium, atque undis respergit. Pars optima illi permansit. Mater imbuit corpus purgatum divino odore, et tetigit faciem ambrosiâ mistâ cum suavi nectare: atque fecit Deum: quem populus Romanus vocat Indigetem, et recepit in templa atque altaria.

XVI. *Postquam* hæc fuerint transacta, *Alba atque imperium Romanorum fuit sub potestate*

NOTÆ.

590. *Regnum.*] Plutonis, quod Sibyllæ ope, patris videndi causâ, Æneas subiêrat.

593. *Immotos.*] Quales habent qui annuere nolunt.

597. *Columbis.*] A quibus Veneris currum trahi voluerunt poëtæ, propter earum libidinem scilicet.

598. *Littus.*] Quod non longè à Lavinio, ubi Æneas regnabat, à Laurento, vicinâ urbe, sic dictum.

599. *Numicius.*] Latii fluvius. *Secundum inde prælium Latinis, Æneæ etiam ultimum mortalium operum fuit;* inquit Liv. lib. 1. Namque ibi pugnans cùm in flumine interiisset nec corpus inveniretur, ad Deos migrasse credebatur.

600. *Hunc.*] Scilicet per mortem, quicquid morti obnoxium deponimus.

602. *Corniger.*] *Numicius.* Diximus enim sæpius, propter divergentem cursum, fluviis *cornua* tribui.

604. *Optima.*] *Animam*, effluvium divinitatis.

606. *Ambrosiâ.*] Quæ cibus est Deorum jucundissimus: sicut *Nectar* eorundem potus suavissimus. Utrumque immortalitatem significat et sæpe confunduntur.

607. *Quirini.*] *Romuli:* quem in cœlo *Quirinum* vocari scripsit Florus. Atque per eum Romani intelliguntur.

608. *Indigetem.*] Quos sua merita, ut inquit Tullius, in cœlum vocarunt et Diis adscripserunt, illi, quòd, antè in terris agentes, nunc nullius rei egentes in Diis agerent, *Indigetes* dicti sunt.

Ib. *Templo.*] Æneæ tanquam Heroï Latini sacellum dicaverunt cum inscriptione hujusmodi: Πατρὸς Θεοῦ χθονίου ὃς ποταμοῦ Νεμικίου ῥεῦμα διέπει. Dionys. lib. 1.

609. *Binominis.*] Nam et *Iülus* dictus.

Ib. *Alba.*] Quam Ascanius condidit, Lavinio novercæ relicto.

Resque

Resque Latina fuit. Succedit Silvius illi;
Quo satus, antiquo tenuit repetita Latinus
Nomina cum sceptro: clarum subit Alba Latinum:
Epitos ex illo est. Post hunc Capetusque Capysque;
Sed Capys anté fuit. Regnum Tiberinus ab illis
Cepit: et in Tusci demersus fluminis undis
Nomina fecit aquæ. De quo Remulusque feroxque
Acrota sunt geniti: Remulus maturior annis
Fulmineo periit imitator fulminis ictu.
Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
Tradit Aventino: qui, quo regnârat, eodem
Monte jacet positus; tribuitque vocabula monti.
Jamque Palatinæ summam Proca gentis habebat.
Rege sub hoc Pomona fuit: quâ nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit solertiùs hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fœtûs:
Unde tenet nomen. Non silvas illa, nec amnes;
Rus amat, et ramos felicia poma ferentes.
Nec jaculo gravis est, sed aduncâ dextera falce:
Quâ modò luxuriem premit, et spatiantia passim
Brachia compescit, fissâ modò cortice virgam
Inserit; et succos alieno præstat alumno.

Ascanii, qui duo habuit nomina. Silvius succedit illi: cujus filius Latinus sumsit nomina iterata cum veteri sceptro: Alba succedit illustri Latino, tum subit Epitus; Capetus et Capys hunc sequuntur, sed Capys fuit prior. Tiberinus sumpsit sceptrum post illos: atque extinctus in fluctibus fluvii Tusci dedit nomen aquæ. Ex quo et sævus Remulus et Acrota sunt orti. Remulus ætate major, simulator fulminis, interiit ictu fulmineo. Acrota lenior fratre suo dedit sceptrum strenuo Aventino. qui sepultus est in eodem colle, in quo regnaverat, atque imposuit nomen colli. Jamque Proca obtinebat imperium in gentem Palatinam. Sub hoc rege Pomona vixit, quâ nulla inter Hamadryadas Latinas coluit hortos majori industriâ; neque alia fuit magis dedita fructibus arboreis, à quibus habet nomen. Illa non deligit nemora, neque fluvios, sed *campos, et arbores proferentes poma felicia. Neque manus est armata venabulo, sed curvâ falce, quâ nunc coërcet* arborum *luxuriem, et reprimit ramos passim porrectos: nunc immittit surculum in divisum corticem, et præbet humorem surculo ex aliâ arbore in aliam translato.*

NOTÆ.

610. *Silvius.*] Tantis tenebris involuta sunt rei Romanæ primordia, ut neque sibi constent ipsi auctores, qui de iis scripserunt: ne miretur quisquam ab hoc nostro Dionysium, ab utroque Livium in recensendâ Albanorum regum genealogiâ dissentire. Hanc habet posterior: Ascanius primus est; 2 Silvius Posthumus Æneæ filius; 3. Æneas Silvius: mansit enim *Silvius*, postea omnibus Albanis regibus cognomen, sicut *Cæsar* Romanis Imperatoribus: 4 Latinus: 5 Alba; 6. Atis; (Dionysio Capetus seu Calpetus;) 6 Tibernius; 10 Remulus; 11 Agrippa, qui nostro Acrota; 12 Aventinus; 13 Procas; 14 Amulius, Numitor.

611. *Repetita.*] Latinum habuimus supra Laviniæ patrem.

Ib. *Latinus.*] Silvii Æneæ filius, Posthumi nepos. Post Latinum autem alii recensent Albam: post Albam hîc Ovidius Epitum vocat.

615. *Tusci.*] *Albulæ* cui à submerso Tibeino, *Tibris* datum nomen.

616. *De quo.*] Post Tiberinum, Agrippam Silvium numerant, Tiberini filium, qui annos regnavit tres et triginta. Post Agrippam autem Remulum hujus filium, quem tamen Dionysius *Alladium* vocat.

618. *Imitator fulminis.*] Cùm enim vellet videri *imitari* fulmina; à Jove vero fulmine percussus est.

621. *Vocabula monti.*] Aventinus enim unus ex septem Romæ collibus, ab Aventino Rege, ibi sepulto, cognominatus fuit.

622. *Summum gentis.*] Pro *imperio* in eam gentem quæ circa Palatium et ea loca, ubi postea Roma condita. Dionysius verò post Aventinum, Procam numerat, patrem Amulii et Numitoris.

623. *Pomona.*] Pomorum Dea, à quibus nomen habuit. *Poma* autem dicuntur, quoscunque fructus arbores, seu plantæ esui aptos profundunt.

629. *Luxuriem.*] *Luxuriari* dicuntur arbores, quæ nimias frondes protrudunt.

Nec

Nec patitur sentire sitim : bibulæque recurvas
Radicis fibras labentibus irrigat undis.
Hic amor, hoc studium : Veneris quoque nulla cupido.
Vim tamen agrestum metuens, pomaria claudit
Intus : et accessus prohibet, refugitque viriles.
Quid non et Satyri saltatibus apta juventus
Fecêre, et pinu præcincti cornua Panes,
Silvanusque suis semper juvenilior annis,
Quique Deus fures vel falce vel inguine terret,
Ut poterentur eâ ? sed enim superabat amando
Hos quoque Vertumnus : neque erat felicior illis.
O quoties habitu duri messoris aristas
Corbe tulit : verique fuit messoris imago !
Tempora sæpe gerens fœno religata recenti,
Desectum poterat gramen versâsse videri.
Sæpe manu stimulos rigidâ portabat ; ut illum
Jurares fessos modò disjunxisse juvencos.
Falce datâ frondator erat, vitisque putator.
Induerat scalas, lecturum poma putares.
Miles erat gladio, piscator arundine sumtâ.
Denique per multas aditum sibi sæpe figuras
Reperit, ut caperet spectatæ gaudia formæ.
Ille etiam pictâ redimitus tempora mitrâ,
Innitens baculo, positis ad tempora canis,
Assimilavit anum : cultosque intravit in hortos,
Pomaque mirata est : Tantòque potentior, inquit :
Paucaque laudatæ dedit oscula, qualia nunquam

Neque sinit sitire, et irrigat fibras sinuosas siticulosæ radicis aquis fluentibus. Hic illi erat amor, hoc studium ; nullum etiam desiderium habuit connubii. Nihilominus reformidans violentiam rusticorum claudit intus pomaria, et impedit atque vitat accessus viriles. Quid non fecerunt et Satyri, juventus prona in saltationes, et Panes habentes cornua circumdata pinu, et Silvanus semper junenilior quàm ætas ipsius poscit, et Deus qui tremefacit fures vel falce vel pudendis, ut eam consequerentur ? Verùm enimverò Vertumnus præcellebat etiam illis amando : neque erat beatior illis O quoties portavit aristas corbe, specie asperi messoris et fuit imago veri messoris ! Sæpe habens tempora vincta novo fœno, poterat videri is, qui metebat herbas recisas. Sæpe ferebat aculeos manu durâ, ut assereres illum modò jugo levâsse tauros lassos. Falce oblatâ erat frondium putator, et vitis amputator. Sumserat scalas; crederes collecturum poma. Erat miles ense cinctus, piscator virgâ captâ. Denique crebrò sibi paravit accessum per multas formas, ut frueretur voluptate visæ pulchritudinis. Ille etiam habens tempora involuta mitrâ pictâ, innitens scipione, capillis albis affixis temporibus imitatus est vetulam, atque subiit cultos hortos, et mirata est poma : Et, inquit, O virgo tantò potentior : atque obtulit pauca suavia laudatæ, qualia nunquam

NOTÆ.

633. *Fibras.*] Tenuiores et subtiliores *radices*, quæ terræ humorem exsugunt.

637. *Satyri.*] De Satyris, Silvanis atque omni cornuto et capripedi salacissimo genere jam sæpius mentio est facta.

639. *Juvenelior.*] Quia ut senex, sicuti à Marone dicitur, non ideo tamen minùs festivus, aut amori deditus.

640. *Deus.*] Priapum dicit hortorum Deum, Bacchi et Veneris filium, pudendis suis ita turpem, ut fures etiam, si Nasoni credas, proterrere potuerit.

642. *Vertumnus.*] Fuit unus ex Diis Latinis, cui à vertendo, quod in formas omnes sese verteret, illud nomen impositum. Romæ sacellum habuit. Festa ejus *Vertumnalia* dicta, quæ mense Octobri celebrantur.

647. *Sæpe manu.*] Sæpe, inquit, in bubulcum Vertumnus mutabatur, ut Pomonâ potiri posset.

650. *Scalas.*] Quibus utuntur qui poma ex arboribus, diu servanda, colligunt.

653. *Spectatæ formæ.*] Al. *speratæ*. Apud Terentium tamen *formarum spectator*.

657. *Tantòque.*] *Quantò cultiores hortos habet.* Verùm ea ellipsis vetulæ optimè sapit familiarem eandemque callidam agendi rationem.

Vera

Vera dedisset anus : glebâque incurva resedit.
Suspiciens pandos Autumni pondere ramos.
Ulmus erat contrà spatiosa tumentibus uvis :
Quam sociâ postquam pariter cum vite probavit ;
At si staret, aït, cœlebs sine palmite truncus,
Nîl præter frondes, quare peteretur, haberet.
Hæc quoque, quæ junctâ vitis requiescit in ulmo,
Si non nupta foret, terræ acclinata jaceret.
Tu tamen exemplo non tangeris arboris hujus ;
Concubitusque fugis ; nec te conjungere curas.
Atque utinam velles ! Helene non pluribus esset
Sollicitata procis : nec quæ Lapitheïa movit
Prælia, nec conjux timidis audacis Ulyssei.
Nunc quoque, cùm fugias averserisque petentes,
Mille proci cupiunt ; et semideique, Deique,
Et quæcunque tenent Albanos numina montes.
Sed tu, si sapies, si te benè jungere, anumque
Hanc audire voles (quæ te plùs omnibus illis,
Plùs quàm credis, amo,) vulgares rejice tædas ;
Vertumnumque tori socium tibi selige : pro quo
Me quoque pignus habe. Neque enim sibi notior ille est,
Quàm mihi. Nec toto passim vagus errat in orbe.
Hæc loca sola colit. Nec uti pars magna procorum,
Quam modò videt, amat. Tu primus et ultimus illi
Ardor eris : solique suos tibi devovet annos.
Adde, quòd est juvenis ; quòd naturale decoris
Munus habet ; formasque aptè fingetur in omnes ;
Et, quod erit jussus (jubeas licèt omnia) fiet.
Quid, quòd amatis idem ? quòd, quæ tibi poma coluntur,
Primus habet ; lætâque tenet tua munera dextrâ ?

vera anus obtulisset; et gibbosâ sedit super cespite, suspiciens ramos incurvatos onere Autumni. Ulmus erat in conspectu vasta racemis turgidis ; quam postquam laudavit unà cum vite conjunctâ, At, inquit, si esset stipes sine vite, nihil haberet quamobrem desideraretur præter folia. Hæc etiam vitis socia, quæ composita est super ulmo, si non esset juncta, jaceret humi prostrata. Tu tamen non moveris exemplo hujus arboris, atque vitas connubium, neque cupis te viro *conjungere. Atque utinam cuperes ! Helena non esset quæsita à pluribus procis ; nec quæ caussa fuit certaminum Lapitheïorum ; nec uxor Ulyssis qui contra timidos audax erat. Nunc etiam, cùm vites atque odio habeas ambientes, mille proci optant, et semidei, Deique et omnia numina quæ colunt colles Albanos. Verùm tu, si sapias, si velis feliciter nubere, atque auscultare huic vetulæ (quæ diligo te plùs quàm illi omnes, plùs quàm tu existimas) sperne vulgares nuptias, atque selige tibi Vertumnum socium lecti : pro quo accipias me etiam in pignus. Neque enim ille est sibi magìs perspectus quà mihi. Nec ille tanquam erro exspatiatur passim per universum mundum. Frequentat hæc sola loca. Nec, sicut magna pars procorum, diligit quam vidit ultimam : tu eris illi primus atque novissimus amor ; et devovet tibi soli suam vitam. His adde etiam, quod juvenis sit, et pulcher dono quodam peculiari naturæ atque eleganter se fingit in omnes figuras, et fiat quod erit jussus, quamvis omnia jubeas. Quid quòd diligitis idem ? quòd habet primus poma, quæ coluntur à te, et tractat manu hilari tua dona ?*

NOTÆ.

660. *Autumni.*] *Pomorum*, quæ per autumni tempus maturescunt.

663. *Cœlebs.*] Sine conjuge, *sc.* vite. Vites enim sic ulmos amplectuntur, ut uxores viros, Hinc *nupta vitis* et *marita ulmis* non poëtis tantùm, sed et Columellæ ac aliis rei rusticæ scriptoribus passim dicta.

670. *Quæ.*] *Hippodamia.*

671. *Timidis audacis.*] (i. e.) *in timidos.* Talis constructio occurrit lib. 10. v. 543. —— *Fortisque fugacibus esto.* Ita et Ammian. Mar. de Crocodilo ; *audax monstrum fugacibus.*

676. *Hanc.*] Seipsum indicat Vertumnus in vetulam mutatus.

688. *Primus.*] Vertumno dicabantur fructuum primitiæ.

Sed

Sed neque jam fœtus desiderat arbore demptos,
Nec quas hortus alit, cum succis mitibus herbas ;
Nec quicquam, nisi te. Miserere ardentis : et ipsum
Qui petit, ore meo præsentem crede precari.
Ultoresque Deos, et pectora dura perosam
Idalien, memoremque time Rhamnusidis iram.
Quòque magìs timeas (etiam mihi multa vetustas
Scire dedit) referam totâ notissima Cypro
Facta ; quibus flecti facilè et mitescerè possis.
Viderat à veteris generosam sanguine Teucri
Iphis Anaxareten humili de stirpe creatus.
Viderat ; et totis perceperat ossibus æstum.
Luctatusque diu, postquam ratione furorem
Vincere non potuit, supplex ad limina venit.
Et modò nutrici miserum confessus amorem,
Ne sibi dura foret, per spes oravit alumnæ.
Et modò de multis blanditus cuique ministris,
Sollicitâ petiît propensum voce favorem,
Sæpe ferenda dedit blandis sua verba tabellis :
Interdum madidas lachrymarum rore coronas
Postibus intêndit : posuitque in limine duro
Molle latus, tristique seræ convicia fecit.
Surdior illa freto surgente cadentibus Hœdis,
Durior et ferro, quod Noricus excoquit ignis,
Et saxo, quòd adhuc vivum radice tenetur ;

Sed neque nunc cupit fructus ereptos arboribus, neque herbas quas hortus nutrit cum succis mitibus, nec quicquam præter te. Miserere amore *flagrantis ; atque puta ipsum, qui petit, præsentem orare verbis meis, et reverere Deos vindices, et Idalien aversantem corda sæva, et iram memorem Rhamnusidis. Et quò magìs timeas (namque ætas dedit mihi multa cognoscere) narrabo facta maximè nota per totum Cyprum, quibus possis facile duci atque deliniri. Iphis natus ex parentibus plebeïis conspexerat nobilem Anaxareten* ortam *ex sanguinè veteris Teucri. Conspexerat, atque conceperat, amorem totis ossibus ; et diu repugnans, postquam non potuit superare æstum ratione, supplex venit ad januam ; et nunc confessus infelicem amorem nutrici* Anaxaretæ *precatus est per spem alumnæ, ne sibi esset crudelis ; nunc adulans singulis famulis, imploravit favorem benevolum voce anxiâ. Plerùmque credidit sua verba ferenda lenibus tabellis : nonnunquam affixit januæ serta humida rore lachrymarum suarum ; atque deposuit tenerum latus super rigidum limen ; et jecit probra in duram seram. Illa surdior mari turbato Hœdis occidentibus et rigidior ferro, quod ignis Noricus excoquit, et silice vivo, qui adhuc adhæret locis nativis :*

NOTÆ.

693. *Dura.*] *Amori minùs obsequentia.*

694. *Idalien.*] Venerem dicit, ab Idalio Cypri nemore sic dictam.

Ib. *Rhamnusidis.*] Nemesis est Jove et Necessitate, vel Oceano et Nocte genita, scelerum, superbiæ præsertim ultrix, et virtutum remuneratrix, quid quemque facere deceatque ostendens : quæ à Rhamnunte Atticæ oppido, ubi templum habuit, *Rhamnusia* seu *Rhamnusis* dicta est.

696. *Cypro.*] Quæ maris Mediterrani insula, Veneri sacra

698. *Teucri.*] Telamonis fuit filius, qui à patre domo pulsus propter Ajacis fratris inultam necem, profugus in Cyprum, ibidem novam Salamina condidit.

703. *Miserum.*] Siquidem eam, à quà non amaretur, perditè amaret.

710. *Tristi.*] *Quæ tristem amatorem faciebat.*

711. *Hædis.*] Stellis duabus infra capram sub humero Erichthonii, seu Aurigæ, quæ ortu atque occasu suo tempestates circe dicuntur.

712. *Noricus.*] Qui apud Noricos, qui Austriæ vel Bavariæ (ut vocant hodie) populi fuerunt, optima ferri vena, et temperatura. Plin. lib. 3. c. 14.

713. *Quòd adhuc.*] Hoc est : quod nondum, è terrâ est effossum. Saxa enim nondum à suâ radice avulsâ et *viva* dicuntur, et duriora sunt. *Saxi radices* dixit Lucretius : et *viva saxa* noster Metam. lib. 7.

Spernit

Spernit, et irridet; factisque immitibus addit
Verba superba ferox: et spe quoque fraudat amantem.
Non tulit impatiens longi tormenta doloris
Iphis; et ante fores hæc verba novissima dixit:
Vincis, Anaxarete: neque erunt tibi tædia tandem
Ulla ferenda mei. Lætos molire triumphos,
Et Pæana voca, nitidâque incingere lauro.
Vincis enim, moriorque libens: age, ferrea, gaude.
Certè aliquid laudare mei cogeris, eritque
Quo tibi sim gratus; meritumque fatebere nostrum.
Non tamen antè tui curam cessisse memento,
Quàm vitam: geminâque simul mihi luce carendum.
Nec tibi fama mei ventura est nuncia leti;
Ipse ego, ne dubites, adero: præsensque videbor,
Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
Si tamen, ô Superi, mortalia fata videtis,
Este mei memores; nihil ultra lingua precari
Sustinet; et longo facite ut memoremur in ævo;
Et quæ demsistis vitæ, date tempora famæ.
Dixit: et ad postes ornatos sæpe coronis
Humentes oculos et pallida brachia tendens,
Cùm foribus laquei religaret vincula summi;
Hæc tibi serta placent, crudelis et impia, dixit.
Inseruitque caput; sed tum quoque versus ad illam:
Atque onus infelix elisâ fauce pependit.
Icta pedum motu trepidantûm, ut multa gementem
Visa dedisse sonum est, adapertaque janua factum
Prodidit; exclamant famuli; frustràque levatum
(Nam pater occiderat) referunt ad limina matris.
Accipit illa sinu, complexaque frigida nati
Membra sui, postquam miserarum verba parentum

contemnit atque irridet, et immitis adjicit factis crudelibus voces feroces, atque subtrahit etiam spem omnem amanti. Iphis impatiens longi doloris non sustinuit cruciatus: atque protulit has ultimas voces ad januam: Vincis, Anaxarete; neque tandem ulla molestia tibi mei causâ ferenda erit: adorna festivos triumphos, et cita Pæanem, et coronare splendidâ lauro. Namque tu victoriâ potiris, atque ego ultro morior: age, dura, lætare. Certè cogeris probare aliquid quod *ad me pertinet; atque erit quo tibi sim acceptus, et agnosces nostrum meritum. Scias tamen me non priùs omisisse tui amorem quàm vitam: atque sum privandus simul duplici lumine. Neque rumor meæ mortis accedet tibi nuncius: ipse ego, ne dubites præsens ero, atque videbor tibi adstare, ut oblectes* tuos *sævos oculos corpore exsangui. Si tamen, ô Dii, aspicitis sortes hominum, estote mei memores: lingua nihil potest ampliùs proferre, atque præstate ut vivat nostri memoria per longum ævum; et indulgete famæ annos quos sustulistis vitæ. Absolvit; et tollens oculos madidos et lacertos pallentes ad postes crebrò decoratos sertis, cùm januæ affigerit extremitatem funis. Hæ coronæ, inquit, tibi sunt gratæ, sæva atque scelesta. Atque immisit caput, sed tum etiam conversus ad illam: et pondus luctuosum pependit compresso jugulo. Porta percussa ictu pedum trementium visa est strepitum fecisse similem gementi multa: et cùm esset reserata, exhibuit facinus. Ministri vociferantur, et reportam eum necquicquam sublatum ad ostium genetricis; nam pater* Iphidis *erat mortuus. Illa accipit in gremium, et amplexa artus gelidos sui filii, postquam locuta et fecisset ea*

NOTÆ.

720. *Pæana.*] Hoc est, *Hymnis lætitiæ, cujusmodi à triumphantibus canuntur, utere.* Ab Apolline autem *Pæanes* initium sumpserunt, in cujus honorem, post occisum Pythona serpentem, hymnus hujus generis cantatus est.

Ib. *Incingere.*] Coronare viridi lauro; id quod triumphantes solent.

722. *Coger[is].*] Quia illam superbam denique deserebat.

725. *Geminâ.*] *Vitâ meâ, et te, qui mihi altera lux es.*

736. *Hæc.*] *Corpora amantium ad fores, corollarum loco, suspensa.*

739. *Trepidantûm.*] Ut mos est eorum; qui suspendio vitam finiunt.

Edidit

Edidit, et matrum miserarum facta peregit;
Funera ducebat mediam lachrymosa per urbem,
Luridaque arsuro portabat membra feretro.
Fortè viæ vicina domus, quâ flebilis ibat
Pompa, fuit: duræque sonus plangoris ad aures
Venit Anaxaretes: quam jam Deus ultor agebat.
Mota tamen, videamus, aït, miserabile funus:
Ex patulis iniît tectum sublime fenestris.
Vixque bene impositum lecto prospexerat Iphin;
Diriguêre oculi: calidusque è corpore sanguis
Inducto pallore fugit. Conataque retro
Ferre pedes, hæsit: conata avertere vultus,
Hoc quoque nôn potuit: paulatimque occupat artus,
Quod fuit in duro jam pridem pectore, saxum.
Neve ea ficta putes, dominæ sub imagine signum
Servat adhuc Salamis: Veneris quoque nomine templum
Prospicientis habet. Quorum memor, ô mea, lentos
Pone, precor, fastus, et amanti jungere, Nymphe.
Sic tibi nec vernum nascentia frigus adurat
Poma; nec excutiant rapidi florentia venti.
Hæc ubi nequicquam formas Deus aptus in omnes
Edidit; in juvenem rediît; et anilia demit
Instrumenta sibi. Talisque apparuit illi,
Qualis ubi oppositas nitidissima Solis imago
Evicit nubes, nullâque obstante reluxit:
Vimque parat: sed vi non est opus, inque figurâ
Capta Dei Nymphe est, et mutua vulnera sentit.
XVII. Proximus Ausonias injusti miles Amulî

quæ matres infelices solent; præibat exequiis flebilibus per medium urbem, atque ferebat artus cæruleos lecto flagraturo. Fortè domus fuit proxima vico, quâ pompa procedebat; atque sonitus planctûs permeavît ad aures Anaxaretes, quam jam Deus vindex persequebatur. Tacta tamen, Aspiciamus, inquit, lamentabiles exequias: atque ascendit in excelsum cubiculum *fenestris apertis. Vixque bene prospexerat Iphin impositum feretro, cùm oculi indurati sunt; et sanguis calidus excessit ex corpore, pallore ingruente, atque conata retro ferre pedes correpta est: conata dimovere oculos, neque id potuit: atque paulatim silicis durities, quæ fuit jam diu in rigido corde, invadit membra. Neve credas ea esse falsa; Salamis servat adhuc statuam sub figurâ dominæ: habet etiam templum dicatum Veneri prospicienti. Quorum recordans, ô mea, oro omitte diuturnam superbiam, et ô Nympha nube amanti. Sic neque frigus vernum tibi adurat poma nascentia; neque impetuosi venti dejiciant florentia. Postquam Deus, qui sibi omnes figuras adaptare poterat, frustrà hæc protulit, rediît in juvenilem formam atque exuit cultus, quibus anum simulaverat, et talis visus est illi, qualis ubi sol splendidissimus superavit nubes objectas, atque resplenduit nullâ prohibente, vimque parat: sed nihil est opus violentia: et Nympha correpta est formâ Dei et sentit vulnera* amoris *reciproca.*

XVII. *Miles iniqui Amulii proximus occupavit*

NOTÆ.

746. *Funere ducebat.*] Mater ducit funera quia prima in pompâ funeris.

747. *Lurida.*] *Livido colore,* qualia solent esse corpora, quæ ex præcluso spiritu violentâ morte pereunt.

750. *Ultor.*] *Nemesis.*

758. *Jam pridem.*] Hoc dicit, quia *Amori non cesserat Anaxarete.*

760. *Salamis.*] Cypri urbs Teucro, Telamonis filio, condita.

761. *Prospicientis.*] Venus ita dicta est, quòd Anaxaretem de fenestrâ funera Iphidis *prospicientem* in saxum mutaverit.

766. *Anilia.*] *Baculum* puta, *canos,* &c. Vide suprà 655.

771. *Nymphe.*] *Pomona.*

Ib. *Mutua vulnera.*] Nam et ipsa Vertumni amore cœpit ardere.

772. *Proximus.*] *Qui à Procâ regnum Albanorum obtinuit.* Amulius enim, pulso fratre Numitore, ejusdemque filio Lauso perempto, illud invasit. Is tamen à Remo et Romulo Rheæ ex Marte filiis, quam Numitor genuerat, denique fuit interfectus: atque idem avum suum folio reddiderunt.

Ib. *Injusti.*] Quippe qui fratrem exturbaverit.

Rexit opes : Numitorque senex amissa nepotum
Munere regna capit : festisque Palilibus urbis
Mœnia conduntur. Tatiusque patresque Sabini
Bella gerunt : arcisque viâ Tarpeia reclusâ
Digna animam pœnâ congestis exuit armis.
Inde sati Curibus, tacitorum more luporum,
Ore premunt voces ; et corpora victa sopore
Invadunt : portasque petunt : quas obice firmâ
Clauserat Iliades. Unam tamen ipsa recludit,
Nec strepitum verso Saturnia cardine fecit.
Sola Venus portæ cecidisse repagula sensit ;
Et clausura fuit ; nisi quòd rescindere nunquam
Dîs licet acta Deûm. Jano loca juncta tenebant
Naïdes Ausoniæ gelido rorantia fonte :
Has rogat auxilium, nec Nymphæ justa petentem
Sustinuêre Deam : venasque et flumina fontis
Elicuêre sui. Nondum tamen invia Jani
Ora patentis erant, neque iter præcluserat unda.
Lurida supponunt fœcundo sulfura fonti,
Incenduntque cavas fumante bitumine venas.
Viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
Fontis : et Alpino modò quæ certare rigori
Audebatis aquæ, non ceditis ignibus ipsis.
Flammiferâ gemini fumant aspergine postes :

regnum Italiæ : et Numitor senex imperio, à quo depulsus erat ab Amulio, iterum, *potitur, beneficio nepotum : et muri urbis ponuntur festis Palilibus. Et Tatius et patres Sabini bella movent, et post viam arcis apertam virgo Tarpeia efflavit animum digno supplicio, armis* scilicet in eam *injectis. Inde orti Curibus more luporum silentium ore retinent vocem, atque aggrediuntur Romanos somno superatos, et eunt ad portas, quos* Romulus *Iliæ filius obseraverat forti repagulo. Attamen ipsa Juno aperuit unum, neque sonum reddidit cardine moto. Sola Venus advertit retinacula valvarum dimota esse ; atque fuit obturatura, nisi quòd nunquam fas est Dîis evertere facta* aliorum *deorum. Naïdes Italicæ obtinebat loca finitima Jani* sacello *irrigua fonte gelido, petit ab his suppetias. Neque Nymphæ restiterunt Deæ poscenti æqua : atque eduxerunt venas et rivos suæ scaturiginis. Nondum tamen aditus Jani aperti erant præclusi, neque aqua impediverat viam. Submittunt igitur pallida sulfura scatenti fonti atque accendunt venas* illius *sinuosas bitumine ardenti, et calor penetravit ad intimos recessus scaturigenis his viribus atque aliis ; et aquæ, quæ modò poteratis contendere cum frigiditate Alpinâ, non ceditis ipsis flammis. Uterque postis fumat rore calido ;*

NOTÆ.

773. *Nepotum.*] *Remi* et *Romuli.*

774. *Palilibus.*] Quæ *Pali Pastorum Deæ* 12 *Calend. Maias* erant dicata: quo die urbis Romæ fundamenta à Remo atque Romulo jacta sunt. Dicuntur etiam et *Parilia* à partu pecorum.

775. *Tatius.*] Sabinorum dux acerrimus, qui propter Sabinarum raptum, gravissimum bellum Romanis intulit; atque pace factâ in regni partem acceptus est.

776. *Tarpeïa.*] Sp. Tarpeii, arcis Romanæ præfecti, fuit filia, quæ hostibus arcem prodidit, ornamentis capta quæ illi in sinistris gestabant: Cùm verò ambiguis verbis ea promisissent, ut et fidem datam servarent, atque infidem ulciscerentur, scuta pro armillis in illam conjecerunt.

778. *Sati Curibus.*] *Sabini*, quorum *Cures* urbs fuit princeps : à quâ Romani post initam societatem *Quirites* dicti.

781. *Unam.*] Janualem tamen Tarpeia virgo reclusit.

787. *Rogat.*] *Venus.* Describit poëta mutationem aquarum frigidarum in calidas. Nam in ipso prælio cùm fugerent Romani, precibus Veneris (aut ut alii scribunt, Romuli,) aquæ calidæ scaturire cœperunt, quibus Sabini prohibiti sunt ulterius Romanos persequi.

789. *Patentis.*] Quod signum belli : ut clausum Jani templum signum pacis.

791. *Lurida.*] Quæ vapore *luridum colorem* atque *pallidum* efficiunt.

792. *Incendunt.*] Quanquam Jano ista tribuit ipse Naso Fast. 1.

Ib. *Fumante bitumine.*] Hoc idem describit primo Fastorum: nisi quòd illîc non Nymphis, sed Jano calefactionem aquarum istam tribuit.

794. *Alpino.*] Frigidissimæ verò ex Alpibus undiquaque scatent aquæ.

796. *Gemini.*] *Postes*, pro templi *portis geminis bifrontis Jani.*

Portaque

Portaque, nequicquam rigidis permissa Sabinis,
Fonte fuit præstructa novo ; dum Martius arma
Indueret miles. Quæ postquam Romulus ultro
Obtulit ; et strata est tellus Romana Sabinis
Corporibus, strata estque suis ; generique cruorem
Sanguine cum soceri permiscuit impius ensis :
Pace tamen sisti bellum, nec in ultima ferro
Decertare, placet : Tatiumque accedere regno.
XVIII. Occiderat Tatius, populisque æquata duobus,
Romule, jura dabas : positâ cùm casside Mavors
Talibus affatur Divûmque hominumque parentem :
Tempus adest, genitor (quoniam fundamine magno
Res Romana valet, nec præside pendet ab uno)
Præmia quæ promissa mihi, dignoque nepoti,
Solvere, et ablatum terris imponere cœlo.
Tu mihi concilio quondam præsente Deorum
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)
Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli :
Dixisti. Rata sit verborum summa tuorum.
Annuit Omnipotens, et nubibus aëra cæcis
Occuluit, tonitruque et fulgure terruit Urbem.

et valvæ, frustrà apertæ sævis Sabinis, fuerunt obstratæ novo fonte, donec miles Martius capesseret arma. Quæ postquam Romulus sponte induxit et tellus Romana fuit coöperta corporibus et Sabinorum, et indigenarum, atque gladius scelestus confundit sanguinem generi cum cruore soceri ; decernunt tamen bellum pace componere, neque ad internecionem *pugnare ; et Tatium recipi in societa*tem *regni.*

XVIII. *Tatius obierat, et tu Romule, ponebas leges communes duobus populis : cùm Mars, omissâ galeâ, talibus alloquitur patrem Deorum atque hominum ; Tempus adest, pater, (siquidem imperium Romanum floret amplo fundamento, neque* unum *tantummodo Deûm* tutelarem habet, quo protegi et defendi possit) *pendi mercedem quam mihi et dignissimo nepoti meo pollicitus es, atque recipere in cælum sublatum ex terris, Tu dixisti mihi olim in cætu Deorum (nam in memoriâ habeo, et pia illa quæ tu protulisti, dicta menti meæ tenaciter inhærent.) Unus erit, quem tu. ô Mars, evehes in cælum cæruleum. Promissa tua jam absolve. Omnipotens assensus est : atque obduxit cælum opacis nebulis, et tremefecit urbem tonitru et fulgure.*

NOTÆ.

797. *Rigidis.*] Illis verò tristem atque tetricam disciplinam tribuit Livius, fueruntque morum gravitate atque sanctitate laudatissimi. Cicero illos fortissimos, florem Italiæ, atque adeò, reipublicæ robur appellat.

798. *Martius.*] *Romanus :* cui à Romulo *Marte* sato illud nomen.

801. *Tatium.*] Nam inter reliquas pacis conditiones hoc etiam placuit, ut Tatius unà cùm Romulo æquâ potestate paribusque legibus regnaret.

803. *Pace.*] Quæ Sabinorum interventu his denique conditionibus constituta est, ut relictis suis sedibus novam in urbem hostes demigrarent : Tatius unà cùm Romulo æquâ potestate, paribusque honoribus regnaret.

805. *Occiderat.*] Lavinius, cùm ad solenne sacrum eò venisset, concursu facto, interfectus est postquam annos quatuor pari cùm Romulo potestate imperâsset, Liv. 1. *Duobus*, Romanis, et Sabinis.

Ib. *Tatius.*] A proximis legatorum Laurentium (qui, ad res repetendas missi, pulsati, fuerant) Lavinius fuit interfectus, cùm illuc ad solenne sacrificium profectus esset, postquam 4 annos cùm Romulo regnâsset.

Ib. *Æquata.*] *Inter Romanos et Sabinos.*

807. *Parentem.*] *Jovem.*

810 *Nepotis.*] Romulo filio meo, tuo nepotis Recensetur hæc, ἀποθέωσις, 2 Fast.

813. *Memoro.*] *Memini.* Sæpius enim idem significat ac *narro.*

816. *Nubibus.*] *Repentè cùm concionem haberet*, &c. Florus.

817. *Terruit.*] Istud ex historiæ fide : ut intelligi potest ex loco L. Flori jam citato. l. g. *orbem* pro *urbem* sed perperam. Ita enim Horat. de Jove, Lib. 1. Od. 2.

——Rubente
Dexterâ sacras jaculatus arces
Terruit urbem.

Quæ sibi promissæ sensit data signa rapinæ,
Innixusque hastæ, pressos temone cruento
Impavidus conscendit equos Gradivus, et ictu
Verberis increpuit: pronumque per aëra lapsus
Constitit in summo nemorosi colle Palati:
Reddentemque suo jam regia jura Quiriti
Abstulit Iliaden. Corpus mortale per auras
Dilapsum tenues: ceu latâ plumbea fundâ
Missa solet medio glans intabescere cœlo.
Pulchra subit facies, et pulvinaribus altis
Dignior, et qualis trabeati forma Quirini.
Flebat ut amissum conjux; cùm regia Juno
Irin ad Hersiliam descendere limite curvo
Imperat: et vacuæ sua sic mandata referre.
XIX. O et de Latiâ, ô et de gente Sabinâ
Præcipuum matrona decus; dignissima tanti
Antè fuisse viri, conjux nunc esse Quirini;
Siste tuos fletus: et si tibi cura videndi
Conjugis est, duce me lucum pete, colle Quirino
Qui viret, et templum Romani regis obumbrat.
Paret: et in terram pictos delapsa per arcus,
Hersiliam jussis compellat vocibus Iris.
Illa verecundo vix tollens lumina vultu,
O Dea (namque mihi, nec quæ sis dicere promptum est;
Et liquet esse Deam,) duc, ô duc, inquit: et offer
Conjugis ora mihi. Quæ si modò posse videre

Quæ Gradivus cognovit esse indicia sibi exhibita, quibus sibi nunc liceret filium suum Romulum *rapere è* terris; *atque innixus hastæ confidenter conscendit equos onustos temone cruento, et agitavit eos ictu scuticæ, et vectus per declivem aërem, substitit in extremo cacumine frondosi Palatini: et sustulit Iliaden dicentem jura regia Quiriti jam suo. Corpus morti obnoxium disjectum per subtilem aërem, ut pila plumbea impulsa latâ fundâ consuevit liquescere in medio cœlo. Vultus exoritur splendidior, atque forma dignior excelsis pulvinaribus, et qualis solebat esse Quirini cùm trabeam induceret. Uxor* illum *lugebat tanquam perditum; cùm Juno regia jubet Irin descendere per sinuatum callem ad Hersiliam, atque sic illi vacanti narrare sua jussa.*

XIX. *O matrona, honor primarius gentis Latiæ atque Sabinæ, antea dignissima fuisse uxor tanti viri, nunc esse Quirini, compesce tuas lachrymas; et si cupis cernere maritum, veni, me ducente, in lucum, qui virescit in monte Quirinali atque umbrâ suâ obtegit templum regis Romani. Iris obsequitur; atque delapsa in terram per arcus variis coloribus distinctos, affatur Hersiliam verbis jussis. Illa vix erigens oculos facie pudibundâ O Dea, inquit, (nam neque possum dicere quænam sis, et constat esse Deam,) duc, ô duc, et mihi ostende faciem* mei *mariti, quæ si fata concesserint*

NOTÆ.

818. *Rapinæ.*] *Romuli ex terris in cœlum auferendi.*

819. *Cruento.*] *Ut belli potentis Dei esse decet.*

820. *Gravidus.*] *Mars*, qui ita à *Gradiendo*, vel à *Vibrando* quod κραδαίνειν est Græcis, dicitur.

221. *Increpuit*] *Insonuitque flagello* (quo equi verberantur dixit Virgil.

822. *Palati.*] Jam suprà, hunc unum esse ex collibus Romanis, diximus, imperatorum sede olìm clarissimum.

826. *Intabescere.*] *Liquescere atque consumi.*

827. *Pulvinaribus.*] *Lectos* dicit qui Diîs in templis sternebantur.

828. *Trabeati.*] *Trabeâ induti*: quæ toga fuit multis, instar *trabium* transversarum, purpueris auroque intextis fasciis decorata.

830. *Hersiliam.*] Hæc Romuli conjux in Diîs recensita *Ora* vel *Hora* dicta est, quæ apud Romanos qualis *Hebe* apud Græcos fuit. *Hortam* insuper appellatam fuisse scripsit Plutarchus, utpote quæ juvenes ad virtutem et res bene gerendas hortaretur.

Ib. *Curvo*] *Qualis est arcus cœlestis.*

834. *Quirini.*] Qui *Romulus* est, nomine mutato postquam in Deorum numerum relatus esset.

836. *Quirino.*] Ubi ipse *Quirinus* seu *Romulus* templum habuit; qui et ipsi colli *Quirinali* nomen dedit.

Fata

Fata semel dederint : cœlum aspectâsse fatebor.
Nec mora ; Romuleos cum virgine Thaumanteâ
Ingreditur colles. Ibi sidus ab æthere lapsum
Decidit in terras : à cujus lumine flagrans
Hersiliæ crinis cum sidere cessit in auras.
Hanc manibus notis Romanæ conditor urbis
Excipit : et priscum pariter cum corpore nomen
Mutat ; Oramque vocat : Quæ nunc Dea juncta Quirino est.

aspicere tantùm semel, agnoscam vidisse cœlum. Et sine cunctatione proficiscitur in montem Romuleum cum virgine Thaumanteâ. Ibi stella ex cœlo demissa cecidit in terram. à cujus igne coma Hersiliæ incensa recessit in cœlum cum stellâ. Ædificator urbis Romæ hanc excipit manibus notis, atque simul mutat antiquum nomen cum corpore, et appellat Oram, quæ Dea uxor est nunc Quirini.

NOTÆ.

845. *Romuleos.*] Quos dixit *Quirinos* suprà 836.

Ib. *Thaumanteâ.*] *Iris* est *Thaumantis* filia. Junonis addicta ministeriis.

846. *Colles.*] Collem Quirinalem.

847. *A cujus lumine.*] Cujus hoc sidus fuit ? Certè non solùm Hersiliæ crinem incendit, verùm etiam secum totum in cœlum rapuit. Non igitur in terris Romulum sed in cœlo vidit, ubi et corpus adeptum est immortalitatem, et nomen ejus mutatum.

851. *Mutat.*] Aliam mortalium linguam à linguâ Deorum voluerunt poëtæ. Ut Hom. Il. *a.*

Ον Βριάρεων καλέουσι Θεοὶ, ανδρες δέ τε παντες Αἰγαίων, &c.

Noster lib. 11. *Hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus Nominat.*

Ib. *Juncta Quirini.*] Nam *Ora* in templo Romuli colebatur.

P. OVIDII

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER XV.

ARGUMENTUM.

SECUTUS est Numa : qui cùm de originibus Crotonis inquireret, nigros calculos quondam in albos fuisse commutatos comperit. Et Pythagoram de perpetuis rerum transformationibus disputantem audivit. Mortuum deinde Numam deflens Ægeria, nec Hippolyti, qui suas ipsi conversiones proponebat, consolatium admittens, in fontem liquescit. Id quod non minùs fuit mirandum, quàm quòd Romuli lancea arbor, aut Cippus factus est cornutus. Julius Cæsar denique in stellam post mortem commutatus fuit.

I. QUÆRITUR interea, qui tantæ pondera molis
Sustineat, tantoque queat succedere regi.
Destinat imperio clarum prænuncia veri
Fama Numam. Non ille satìs cognôsse Sabinæ
Gentis habet ritus : animo majora capaci
Concipit ; et quæ sit rerum natura requirit.
Hujus amor curæ, patriâ, Curibusque relictis,

INTERPRETATIO.

I. *Quæritur interea, quis ferat onus tanti imperii. et possit succedere tanto regi. Fama prænuncia veri addicit Numam* Justitiâ et integritate *nobilem imperio. Ille non est contentus scire ceremonias gentis Sabinæ : mens illius perspicax ad altiora aspirat, atque exquirit, quæ sit natura rerum. Cupiditas hujus studii fecit, ut patriâ et Curibus desertis,*

NOTÆ.

4. *Numam.*] Fuit Numa Pompilius ultro à Romanis petitus ob inclytam regionem, qui eò denique ferocem populum redegit, ut, quod ei et injuriâ occupaverat imperium, religione atque justitiâ gubernaret.

5. *Ritus.*] *Sacra, ceremonias,* omnemque *Deorum cultum* docuit.

7. *Curibus.*] Vid. lib. 14. 778.

Fecit

Fecit ut Herculei penetraret ad hospitis urbem.
Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
Mænia quærenti, sic è senioribus unus
Rettulit indigenis, veteris non inscius ævi :
Dives ab Oceano bobus Jove natus Iberis
Littora felici tenuisse Lacinia cursu
Fertur : et, armento teneras errante per herbas,
Ipse domum magni nec inhospita tecta Crotonis
Intrâsse ; et requie longum relevâsse laborem ;
Atque ita discedens, Ævo, dixisse, nepotum
Hic locus urbis erit ; promissaque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Myscelos, illius Dîs acceptissimus ævi.
Hunc super incumbens pressum gravitate soporis
Claviger alloquitur : Patrias, age, desere sedes :
I, pete diversi lapidosas Æsaris undas.
Et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.
Post ea, discedunt pariter somnusque Deusque.
Surgit Alemonides ; tacitâque recentia mente
Visa refert ; pugnatque diu sententia secum.
Numen abire jubet ; prohibent discedere leges :
Pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.
Candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol,
Et caput extulerat densissima sidereum nox ;
Visus adesse idem Deus est, eademque monere :
Et, nisi paruerit, plura et graviora minari.
Pertimuit : patriumque simul transferre parabat

proficisceretur ad urbem hospitis Herculei. Atque unus ex senioribus inde ortis non ignarus historiam *præteritæ ætatis, sic edocuit* eum *sciscitantem quisnam conditor statuisset urbem Græcam in littoribus Italiæ. Filius Jovis opulentus Tauris Hispanis, dicitur pervenisse ad littora Lacinia felici cursu ab Oceano ; atque armento vagante per tenera gramina, ipse subiisse domum hospitalem magni Crotonis ; et respirâsse à longi* itineris *fatigatione per quietem, et abiens sic dixisse, Hic erit locus urbis ætate nepotum : atque* ejus *promissa fuerunt certa. Nam fuit quidam Myscelus filius Alemonis Argivi, qui ex suæ ætatis* hominibus *Dîs erat gratissimus. Hercules superstratus,* ita *hunc affatur oppressum alto somno ; Agedum, relinque domum patriam, proficiscere, concede ad undas saxeas Æsaris* hinc longè *remoti : atque nisi obsequutus sit, minitatur plurima atque reformidanda. Post ea sopor atque Deus simul abeunt. Alemonides surgit, atque apud se revolvit nova somnia, et consilium diu incertum est. Deus hortatur discedere, leges non sinunt proficisci ; atque mors est dictum supplicium ei, qui cupit migrare è solo nativo. Sol splendidus condiderat caput lucidum Oceano, et nox obscurissima evexerat caput stellarum, cùm idem Deus visus est assistere, atque eadem monere, et, nisi obsequutus sit, minari plura et duriora. Pertimuit : atque statuebat pariter transvehere rem patriam*

NOTÆ.

8. *Hospitis.*] *Crotonem* dicit, qui non Herculem tantùm ex Hispaniâ redeuntem hospitio excepit, sed insuper *Crotoni* urbi nomen dedit, in quâ Pythagoras philosophus, maximus docuit. Illius audiendi causâ Numam Crotonem concessisse finxit poëta, ut fabulas suas consueret : cùm tamen Pythogoram, Servio Tullio regnante, 100 amplius post annos vixisse satis constat.

12. *Iberis.*] *Hispanis :* quos inde, Geryone interfecto, abegerat *Jove natus* Hercules.

13. *Lacinia.*] Quæ à *Lacinio* promontorio Italiæ, non longè à *Crotone*, inter Tarentinum et Scyllacium sinum, nomen habuerunt ; sicut et ipsum promontorium à *Lacinio* latrone ibi ab Hercule mactato suum desumpsit.

22. *Claviger.*] *Herculem* dicit, qui sine *clavâ* et *leonis pelle* vix uspiam invenitur.

23. *Diversi.*] Longè hinc ab Argis distantis.

Ib. *Æsaris.*] Qui fluvius est parvus admodum magnæ Græciæ in Calabriâ ulteriore, Crotone in Ionium mare defluens.

26. *Alemonides.*] *Myscelus*, filius Alemonis.

27. *Refert.*] *Volutat, agitat, cogitatione et animo revolvit.* Alibi etiam in eodem sensu verbum *referre* usurpat Ovidius.

30. *Oceano.*] Ut videtur oculis.

31. *Sidereum.*] Quia noctu sidera apparent.

In sedes penetrale novas ; fit murmur in urbe :
Spretarumque agitur legum reus. Utque peracta est
Causa prior, crimenque patet sine teste probatum,
Squallidus ad Superos tollens reus ora, manusque,
O cui jus cœli bis sex fecêre labores,
Fer, precor, inquit, opem : nam tu mihi criminis auctor.
Mos erat antiquus, niveis atrisque lapillis.
His damnare reos, illis absolvere culpâ.
Nunc quoque sic lata est sententia tristis : et omnis
Calculus immitem demittitur ater in urnam.
Quæ simul effudit numerandos versa lapillos ;
Omnibus è nigro color est mutatus in album :
Candidaque Herculeo sententia munere facta
Solvit Alemoniden. Grates agit ille parenti
Amphitryoniadæ : ventisque faventibus æquor
Navigat Ionium ; Lacedæmoniumque Tarentum
Præterit, et Sybarin, Salentinumque Neæthum,
Thurinosque sinus, Temesenque, et Iapygis arva.
Vixque pererratis quæ spectant littora terris,
Invenit Æsarei fatalia fluminis ora :
Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis

in novam habitationem. Rumor spargitur per urbem, et arcessitur reus legum contemptarum. Cùmque causa primò esset dicta, et crimen compertum est probatum sine teste, reus squalore obductus erigens manus atque faciem ad Deos. O ait, tu cui duodecim labores aperuerunt viam ad cœlum, ades in auxilium, nam tu es mihi causa hujus facinoris. Mos erat priscus albis atque nigris calculis, his damnare reos, illis liberare à crimine. Nunc etiam sententia luctuosa sic lata est ; et omnes lapilli nigri deponuntur in tristem urnam. Quæ inversa statim atque reddidit calculos recensendos, color omnium est versus ex atro in candidum : et sententia facta alba beneficio Herculis liberavit Alemoniden. Ille agit gratias patri Amphitryoniadæ, et ventis secundis trajicit mare Ionium, et prænavigat Tarentum Lacedæmonium, et Sybarin, et Neæthum Salentinum, et sinus Thurinos, et Temesen, et agros Iapygis : atque terris ægrè præteritis quæ sunt versus littus, reperit ostia fatalia fluvii Æsaris ; neque hinc longe sepulchrum sub quo sacra Crotonis.

NOTÆ.

36. *Penetrale.*] Hoc est. *Deos Penates*, et *quicquid interioribus domus partibus charissimum habeet.* Metonymia est.

37. *Causa prior.*] i. e. *Accusatio ;* ut *defensio* fuerit *causa posterior.*

Ib. *Sine teste.*] Quâ vir bonus ultro confessus est se commigrare decrevisse.

38. *Squallidus.*] Munditiarum negligentes sunt qui lugent.

39. *Bis sex.*] Duodecim illos Herculis decantatissimos labores in superioribus vidimus. Lib. 9. 183.

40. *Nam tu.*] Nam tu mihi persuasisti ut commigrarem.

47. *Candida.*] *Ex Candidis calculis.*

49. *Amphitryoniadæ.*] *Herculi ;* qui quidem Jovis filius,seu ex Alcmenâ, quæ Amphitryonem Thebanum maritum legitimum habuit.

50. *Ionium.*] Quod ex Græciâ in Italiam tendenti transfretandum fuit.

Ib. *Tarentum.*] Urbs est antiquissima Salentinorum in Calabriâ citeriore, à Tarâ Neptuni filio ædificata à Partheniis verò, Lacedæmoniorum duce Phalanto, amplificata : unde vocat Lacedemonium.

51. *Sybarin.*] Hæc olim potentissima fuit in sinu Tarentino civitas, incolarum deliciis etiam famosa, quam Crotoniatæ deleverunt. Restituta ab indigenis *Thurium* dicta est, quæ denique excisa hodie in ruinis jacet ; nisi fortè vicus quidem quem vulgò dicunt, *La terre Brodogneto* est ejus ruderibus.

Ib. *Neæthum.*] Fluvius est Salentinorum, non longè à Crotone.

52. *Thurinos.*] *Thurii* urbs est Calabriæ, quæ et *Thuria* et *Thurion* dicta est, a Thuriâ fonte.

Ib. *Temesen.*] Urbs etiam Calabriæ ab Ausonibus condita, mox ab Ætolis, qui cum Theante ad eam Italiæ partem appulsi fuerunt, occupata, atque inde iterum à Brutiis.

Ib. *Iapygis.*] Fuit *Iapyx* Dædali filius qui *Iapygiæ* Calabriæ urbi, *Iapygio* promontorio, immo et Calabriæ ipsi, *Iapygiæ* nomen dedit.

55. *Fatalia.*] *Herculis admonitu tanquam fato præstituta.*

Ib. *Ora.*] *Ostia* dicit, quibus maria subit.

Ossa

Ossa tegebat humus. Jussâque ibi mœnia terrâ
Condidit ; et nomen tumulati traxit in urbem.
Talia constabat certâ primordia famâ
Esse loci, positæque Italis in finibus urbis.
II. Vir fuit hîc ortu Samius ; sed fugerat unà
Et Samon et dominos ; odioque tyrannidis exul
Sponte erat. Isque, licèt cœli regione remotos,
Mente Deos adiît : et quæ natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
Cùmque animo, et vigili perspexerat omnia curâ ;
In medium discenda dabat : cœtumque silentûm,
Dictaque mirantûm, magni primordia mundi,
Et rerum causas, et quid natura, docebat :
Quis Deus : unde nives : quæ fulminis esset origo :
Jupiter, an venti, discussâ nube tonarent :
Quid quateret terras, quâ sidera lege mearent ;
Et quodcunque latet. Primusque animalia mensis
Arcuit imponi : primus quoque talibus ora
Docta quidem solvit, sed non et credita verbis.
Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis
Corpora. Sunt fruges : sunt deducentia ramos

ossa terra servabat : et ibi posuit urbem in solo ab Hercule præfinito : et nomen sepulti addixit urbi. Certum erat indubitatâ famâ talia esse initia loci, atque urbis conditæ in finibus Italiæ.

II. *Hîc vir fuit Samius origine ; sed pariter vitaverat et Samon et tyrannos : atque odio injustæ dominationis ultro erat profugus : et ingenio accessit ad Deos dissitos à mortalibus spatio cœli : atque investigavit contemplatione mentis, quæ natura occultabat ab intelligentia humanâ. Et postquam penitus cognoverat omnia mente, et curâ assiduâ, proferebat cognoscenda palam, et indicabat turbæ tacitæ atque miranti dictu principia vasti orbis, et causas rerum, et quid natura, quid Deus esset : unde nives generarentur ; quæ esset causa fulminis, an Jupiter, an venti tonitrua cierent nube disruptâ, quid concuteret solum ; quâ lege astra moverentur ; et quicquid* cæteris hominibus *est incognitum. Atque is primus prohibuit admovere animantia mensis, primus insuper aperuit os hujusmodi vocibus eruditis quidem, sed non etiam fide receptis : Nolite, homines, inquinare corpora epulis scelestis. Sunt fruges : sunt Poma curvantia ramos*

NOTÆ.

57. *Tumulati.*] *Crotonis* à quo Urbs *Croto* dicta est.

60. *Hîc.*] *Crotoni*, quò se contulit Numa Pompilius, ut Pythagoram audiret.

Ib. *Samius.*] *Samo* Icarii maris insulâ contra Ephesum oriundus : namque ea fuit Pythagoræ patria. Quanquam alii aliter.

61. *Dominos.*] Qualis erat Polycrates ille Samius.

66. *Silentûm.*] Quinquennale fuisse silentium à Pythagorâ discipulis suis præscriptum voluerunt : quamquam aliud aliis æstimata cujusque solertia, non minùs tamen bienni fuisse scripsit Gelius.

67. *Primordia.*] Unde *ortus*, quænam insuper ejus elementa. De quibus physici.

70. *Jupiter an venti.*] Alii enim *Tonitru* esse aiunt aëris vehementem strepitum : alii autem eruptionem ventorum effractâ nube cum maximo impetu coëuntium.

71. *Quateret.*] Terræ motus ex subterraneis flatibus, qui illius latera pulsant, voluerunt equidem : cæterùm plurima sunt adhuc in hoc argumento, quæ prolixiori disquisitione indigent.

Ib. *Mearent.*] Id est, Quis et *qualis esset cursus astrorum :* quorum omnium cognitio spectat ad mathematicos.

72. *Quodcunque latet.*] Ne ita accipias, quasi omnia cognoscere se Pythagoras professus sit. Illa tantùm intelligenda sunt per istud *Quodcunque*, quæ ipse docebat alioqui hominibus incognita.

Ib. *Latet.*] Ex eo quòd abdita naturæ in lucem proferret Pythagoras, intanto fuit honore, ut Dei vocem audire discipuli ejus existimarent. Atque etiamsi nullam dictorum rationem reddisset, maximam adhiberent fidem : rogatique alicujus dicti rationem, responderent, Αὐτὸς ἔφη, *ipse dixit.*

75. *Parcite.*] Hæc oratio ex Empedocle qui Pythagoræ dogmata carminibus complexus est, videtur esse desumpta. Vid. orationes duas Περὶ Σαρκοφαγίας, quæ Plutarcho ascribuntur.

Pondere

Pondere pomà suo, tumidæque in vitibus uvæ,
Sunt herbæ dulces; sunt, quæ mitescere flammâ,
Mollirique queant. Nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia florem.
Prodiga divitias alimentaque mitia tellus
Suggerit: atque epulas sine cæde et sanguine præbet.
Carne feræ sedant jejunia; nec tamen omnes:
Quippe equus, et pecudes, armentaque gramine vivunt.
At quibus ingenium est immansuetumque ferumque,
Armeniæ tigres, iracundique leones,
Cumque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
Heu! quantum scelus est, in viscera viscera condi,
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus;
Alteriusque animantem animantis vivere leto!
Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
Terra parit, nîl te nisi tristia mandere sævo
Vulnera dente juvat, ritusque referre Cyclopum?
Nec, nisi perdideris alium, placare voracis
Et malè morati poteris jejunia ventris?
At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, et quas humus educat, herbis
Fortunata fuit: nec polluit ora cruore.
III. Tunc et aves tutas movêre per aëra pennas;
Et lepus impavidus mediis erravit in agris:
Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo.
Cuncta sine insidiis, nullamque timentia fraudem,
Plenaque pacis erant. Postquam non utilis auctor
Victibus invidit (quisquis fuit ille virorum)
Corporeasque dapes avidam demersit in alvum;
Fecit iter sceleri: primâque è cæde ferarum
Incaluisse putem maculatum sanguine ferrum:

suâ gravitate; atque racemi succo pleni in vitibus: sunt olera mitia; sunt quæ possint fieri dulciora igne, atque emolliri: neque lac vobis tollitur, neque mel fragrans flore thymi. Terra benignissima præbet opes suas et cibos dulces; et subministrat delicias sine nece et cruore. Feræ leniunt famem carnibus; neque tamen omnes. Namque equi et greges et armenta vescuntur herbis. At tigris Armeniæ, et *truculenti leones, et ursi cum lupis, quibus indoles est crudelis et sæva, amant epulas cum sanguine. Heu! quantum est nefas præcordia devolvi in præcordia et corpus famelicum pinguescere corpore devorato, et animantem vitam ducere morte alterius animantis! Nimirum in tantâ copiâ, quam terra benignissima matrum profert, nihil tibi placet, præterquam conterere crudeli dente cæsorum* alimalium *carnes, atque imitari mores Cyclopum? neque poteris sedare famem rapacis et incontinentis abdominis, nisi pernicie alterius? At illa prisca ætas, quam Auream appellavimus beata fuit fructibus arborum, et graminibus quæ terra alit; neque infecit ora sanguine.*

III. *Tunc et alites agitaverunt alas sine periculo per aërem; et lepus intrepidus vagatus est per campos medios; neque sua credulitas corripuerat piscem hamo; omnia erant sine dolis, et pace abundantia, nullam fraudem metuentia. Postquam pravus auctor (quisquis ille fuit hominum) invidit* facilitati *vivendi, atque devolvit in abdomen voraginosum epulas ex corpore et carne confectas, aperuit viam crimini; atque credam ferrum infectum sanguine tepuisse ex primâ nece ferarum.*

NOTÆ.

86. *Armeniæ.*] Hæc ampla Asiæ regio, ubi sævissimi leones nascebantur.

93. *Clyclopum*] Ἀνθρωποφάγων: Quos lib. 14. 205. videmus.

101. *Piscem.*] Quin et piscium esum interdixit suis Pythagoras: vel quòd silentii cultores sint (quod ipse divinum existimabat, ut habet Athenæus 5, 16) vel a Pherecyde Syro habuit. Pisces enim inter numina venerantur Syri.

105. *Corporeas.*] Omnes dapes sunt corporeæ, sed per coporeas hîc σαρκικὰς intelligit, *i. e carneas dapes.*

Idque

Idque satìs fuerat : nostrumque petentia letum
Corpora missa neci salvâ pietate fatemur :
Sed quàm danda neci, tam non epulanda fuerunt.
Longiùs inde nefas abiît : et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
Vite caper morsâ Bacchi mactandus ad aras
Ducitur ultoris. Nocuit sua culpa duobus.
Quid meruistis, oves, placidum pecus, inque tuendos
Natum homines, pleno quæ fertis in ubere nectar ?
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis ; vitâque magìs, quam morte juvatis.
Quid meruêre boves, animal sine fraude, dolisque
Innocuum, simplex, natum tolerare labores ?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit, curvi dempto modò pondere aratri,
Ruricolam mactare suum : qui trita labore
Illa, quibùs toties durum renovaverat arvum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satìs est, quòd tale nefas committitur : ipsos
Inscripsêre Deos sceleri ; numenque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere juvenci.
Victima labe carens, et præstantissima formâ,
(Nam placuisse nocet) vittis præsignis et auro,
Sistitur ante aras : auditque ignare precantem :
Imponique suæ videt inter cornua fronti,
Quas coluit fruges ; percussaque sanguine cultros
Inficit in liquidâ prævisos forsitan undâ.

Idque satìs fuerat ; et agnoscimus animalia insidiantia nostræ vitæ interfecta esse illibatâ pietate. Verùm licet interficienda fuerint, comedenda tamen non item. Inde scelus latiùs grassatum est : et porcus creditur dignus fuisse qui mactaretur prima victima, quòd evelleret segetem curvo rostro, atque subverteret spem anni. Caper agitur jugulandus ad altaria Bacchi vindicis, vite corrosâ. Et suam *facinus meritò obfuit* illis ambobus. *Quid* verò *admisistis, oves, mite pecus, atque creatum ad homines à* frigore *servandos, quæ portatis lac suavissimum in ubere distento ? quæ nobis offertis lanas vestras in molles vestes, atque plùs prodestis vitâ quàm morte. Quid admiserunt boves, animal sine fraude atque insidiis, innoxium, simplex, natum ad ferendos labores ? Ille denique est ingratus, neque dignus dono frugum, qui potuit jugulare suum agricolam, detracto modò onere curvi aratri ; qui afflixit bipenni illam cervicem tritam labore, quâ toties prosciderat durum agrum, atque collegerat tot messes. Neque satis est, quòd ejusmodi scelus patratur : ipsos Deos auctores fecerunt facinoris : atque arbitrantur potentiam cælestem delectari nece tauri laboriosi : Hostia sine vitio et* morbo et *excellentissimâ specie (num obest gratum fuisse) decora vittis aurei sistitur ad altaria ; atque nescia audit orantem, et videt farra, quæ coluit, spargi in suam frontem inter cornua, et* vulnere *afflicta tingit cruore cultros fortè antè conspectos in aquâ liquidâ.*

NOTÆ.

109. *Corpora.*] *Feras* intelligit hominibus infestas.

111. *Et prima.*] *Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ*, &c. 1 Fast.

Ib. *Longiùs.*] Quia à feris ad securum animalium cædem, deinde et hominum strages deventum est.

113. *Spem.*] Namque erutis seminibus nulla *speranda* messis.

116. *Quid.*] De hâc Pythagoræ abstinentiâ vid. Jamblicum cap. 24. Laërtium in vitâ Pythagoræ lib. 8. Luciani somnium, &c.

124. *Ruricolam.*] *Bovem.*

125. *Renovaverat.*] *Renovari* verò videtur ager qui per culturam atque aratrum ad recipienda nova semina apparatur.

128. *Inscripsêre.*] Quin et Diis invidam fecêre ; eos in partem prædæ, nidorem victimarum adsciscentes.

131. *Placuisse.*] Non enim nisi eximiæ lectæque aris admoventur hostiæ.

Ib. *Vittis.*] Victimæ ornabantur vittis aureis, cornua etiam deaurata habuerunt.

134. *Fruges.*] Salsas fruges, molam, farinam sale mistam, quâ frons victimæ, focus, et cultri aspergebantur.

135. *Undâ.*] Aquâ in sacris adhibitâ, et per pelves dispositâ. *An quia prævisos in aquâ timet hostia cultros ?* 1 lib. Fast.

Continuò inspiciunt fibras extractas ex pectore viventi, et quærunt voluntatem Deorum in illis. Unde homini tantùm desiderium epularum prohibitarum? Non veremini carnibus vesci. ô gens morti obnoxia? quod precor ne facite, et attentas præbete mentes nostris præceptis. Et cum faucibus admovebitis artus taurorum mactatorum, cognoscite et sentite vos comedere vestros agricolas. Et quandoquidem Deus os meum agitat, sequar sedulò Deum os agitantem. et edicam mea oracula, atque aperiam ipsum cœlum, et recludam sententiam mentis divinæ. Cantabo magna, neque perspecta animo priorum, et quæ diu incognita fuerunt. Placet ferri per excelsa sidera; placet. terris et pigrâ habitatione destitutâ nubes ascendere atque inniti humeris fortis Atlantis; et procul à cœlo deorsùm spectare mentes passim errantes et expertes rationis. et sic admonere timidos, et metuentes mortem, et aperire ordinem fati.

Protinus ereptas viventi pectore fibras
Inspiciunt; mentesque Deûm scrutantur in illis.
Unde fames homini vetitorum tanta ciborum?
Audetis vesci, genus ô mortale? quod, oro,
Ne facite; et monitis animos advertite nostris.
Cumque boum dabitis cæsorum membra palato;
Mandere vos vestros scite et sentite colonos.
Et quoniam Deus ora movet; sequar ora moventem
Ritè Deum: Delphosque meos, ipsumque recludam
Æthera; et augustæ reserabo oracula mentis.
Magna, nec ingeniis evestigata priorum,
Quæque diu latuêre, canam. Juvat ire per alta
Astra; juvat, terris et inerti sede relictis,
Nube vehi; validique humeris insistere Atlantis:
Palantesque animos passim, ac rationis egentes
Despectare procul, trepidosque obitumque timentes
Sic exhortari; seriemque evolvere fati.
IV. O genus attonitum gelidæ formidine mortis,
Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis,
Materiem vatum, falsique piacula mundi?
Corpora sive rogus flammâ, seu tabe vetustas
Abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.
Morte carent animæ: semperque, priore relictâ
Sede, novis domibus habitant, vivuntque receptæ.

IV. *O gens stupefacta pavore leti frigidi, quamobrem metuitis Stygem, quamobrem caliginem, quamobrem nomina inania, argumentum poëtarum et piacula mundi ficti? Ne existimetis corpora posse pati ulla mala, seu pyri diripuerint ea igne, seu vetustas corruptione. Animæ non moriuntur, et semper priore habitatione omissâ recipiuntur novis corporibus, et receptæ vitâ fruuntur.*

NOTÆ.

136. *Fibras.*] *Cordis et jecoris* præsertim *extrema* eo nomine appellantur, quæ aruspices ad exquirendam Deorum voluntatem inspicere consueverant.

137. *Inspiciunt.*] Inde *Haruspices* dicti sunt ab *Harugis* (i. e.) victimis inspiciendis.

139. *Vesci.*] Pro *carnibus vesci* simpliciter *vesci* posuit.

143. *Deus.*] Apollo me hortatur, ut loquar.

144. *Delphos.*] Delphi urbs Phocidis in Achaiâ, Apollinis *oraculis* clarissima, quæ hic pro iis ponitur.

149. *Atlantis.*] Qui Mauritaniæ rex, ideo dictus *cœlum sustinere humeris*, quòd *astrologus* fuerit eximius.

154. *Styga.*] Pro *Inferis* posuit eam paludem, de quâ jam toties.

155. *Vatum.*] Id est, *poëtarum*, *quibus quidlibet mentiri concessum.*

Ib. *Piacula.*] Apud manes *expiari* crimina in superis commissa credebant.

Quæ quis apud superos furto lætatus inani
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Virgil.

156. *Tabe.*] Paulatim enim *dissolvuntur* et quodammodo *liquescunt* inanimata corpora.

157. *Non ulla.*] Namque anima est quæ sensûs et cognitionis est capax.

159. *Domibus.*] Intelligitur commigratio animarum de corpore in corpus, seu μετεμψύχωσις quam ab Ægyptis mutuatus erat Pythagoras.

Ipse

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoïdes Euphorbus eram ; cui pectore quondam
Sedit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ
Nuper Abanteïs templo Junonis in Argis.
Omnia mutantur : nihil interit. Errat, et illinc
Huc venit, hinc illùc, et quoslibet occupat artus
Spiritus ; èque feris humana in corpora transit,
Inque feras noster ; nec tempore deperit ullo.
Utque novis fragilis signatur cera figuris,
Nec manet ut fuerat, nec formas servat easdem ;
Sed tamen ipsa eadem est : animam sic semper eandem
Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
Ergo, nec pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite (vaticinor) cognatas cæde nefandâ
Exturbare animas : nec sanguine sanguis alatur.
Et quoniam magno feror æquore, plenaque ventis
Vela dedi ; nihil est toto quod perstet in orbe.
Cuncta fluunt ; omnisque vagans formatur imago.
Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu
Non secùs ac flumen. Neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest : sed ut unda impellitur undâ,

Ego ipse, nam recordor, eram Euphorbus Panthi filius tempora belli Trojani, in cujus pectore adverso valida hasta minoris Atridæ olim infixa est. Agnovi nuper clypeum, quem nostra sinistra gestabat, apud Argos Abanteos in fano Junonis. Cuncta mutantur : nihil perit. Anima vagatur, et illinc huc fertur, hinc illùc. et invadit quælibet membra, atque transit ex feris in corpora humana, et nostra vicissim in feras ; neque unquam moritur. Atque ut cera mollis fingitur novis figuris, neque perstat ut fuerat, neque retinet easdem species, verùm tamen ipsa est eadem ; ita doceo animam esse semper eandem sed transire in diversas figuras. Adeòque ne pietas sit superata desiderio alvi, nolite. prædico ejicere, animas cognatorum vestrorum, *cæde horrendâ ; neque sanguis nutriatur sanguine. Et quandoquidem versor in profundissimo mari, atque pandi lintea plena ventis, nihil est in toto mundo, quod* stabile *permaneat. Omnia labuntur atque omnis species fluxa et* mutabilis *de* novo *fingitur. Ipsa etiam tempora fluunt motu continuo perinde ac flumen ; neque enim flumen, nec levis hora potest stare ; sed quemadmodum fluctus pulsatur fluctu,*

NOTÆ.

160. *Ipse ego.*] Primùm se Æthaliden fuisse memorabat ; secundò Euphorbum, quod testatus est, agnito scuto suo suspenso inter alia spolia, in Junonis Argivæ templo ; tertiò, Hermotimum ; quartò, Pyrrhum ; quintò, Pythagoram. Hoc habuit ex munere Mercurii, tum ut vivens, tum mortuus, omnium quæ contingeret, memoriam teneret. Laërt. in vitâ Pythag.

162. *Minoris.*] *Menelaï*, cujus major frater fuit *Agamemnon* : atque ille Menelaus Euphorbum Iliad, 16. peremisse dicitur.

164. *Abanteïs.*] Ab *Abante* rege, qui Argis clarissimâ Peloponnesi urbe imperavit. Populi insuper *Abantes* ab Herodoto Iones inter et Achivos memorantur.

Ib. *Templo.*] Stadia quindecim Mycenis distare hoc Junonis templum affirmat Pausanias in Corinthiacis, cujus inter alia donaria hunc etiam clypeum Argis celebratissimum ut ex Hygini 273. tabulâ patet. nominatim recenses.

165. *Interit.*] Ex sententiâ veterum omnium philosophorum, qui censuerunt omnia quidem resolvi posse in quatuor *elementa* vel *materiam primam* ; in *nihilum* verò redigi non posse.

171. *Eadem.*] *Quoad ad substantiam* ; quæ quanquam varias *qualitates* et formas suscipiat, ipsa non mutatur.

Ib. *Sic.*] De terrâ, aut communioribus elementis istud dici potest : fueritque comparatio elegans. Ad spiritus seu animas, quæ individuam suam formam habent, aut formæ sunt, si transferas, ridicula est.

173. *Ergo.*] Abstinendum ab animatis suasit propter transmigrationem animarum.

176. *Æquore.*] Id est, *De maximis atque abditissimis naturæ mysteriis sermo incidit.*

177. *Quod perstet.*] Quod permaneat, et à mutatione sit alienum.

179. *Tempora.*] Nihil aliud sunt, quàm res ipsæ, aut earum inter se durandi spatium.

Urgeturque

Urgeturque prior venienti, urgetque priorem,
Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur :
Et nova sunt semper. Nam quod fuit antè, relictum est :
Fitque, quod haud fuerat : momentaque cuncta novantur.
Cernis et emersas in lucem tendere noctes :
Et jubar hoc nitidum nigræ succedere nocti.
Nec color est idem cœlo, cùm lassa quiete
Cuncta jacent mediâ, cùmque albo Lucifer exit
Clarus equo : rursumque alius, cum prævia luci
Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem.
Ipse Dei clypeus, terrâ cùm tollitur imâ,
Manè rubet : terrâque, rubet, cùm conditur imâ.
Candidus in summo est ; melior natura quòd illic
Ætheris est, terræque procul contagia vitat.
Nec par aut eadem nocturnæ fòrma Dianæ
Esse potest unquam : semperque hodierna sequente,
Si crescit, minor est : major, si contrahit orbem.
Quid ? non in species succedere quatuor annum
Aspicis ætatis peragentem imitamina nostræ ?
Nam tener, et lactens, puerique simillimus ævo
Vere novo est. Tunc herba nitens, et roboris expers
Turget, et insolida est ; et spe delectat agrestem.
Omnia tum florent : florumque coloribus almus
Ridet ager : neque adhuc virtus in frondibus ulla est.
Transit in Æstatem, pòst Ver, robustior annus :

et prior premitur sequenti atque premit antecedentem, sic etiam tempora dilabuntur ; sic etiam sequuntur, et semper sunt nova. Nam quod fuit antea, est omissum ; et oritur quod non fuerat : et omnia momenta renovantur. Vides etiam noctes ex tenebris eductas in diem erumpere et hunc purum solis lucem caliginosâ nocte obscurari. Neque color est idem cælo, cùm omnia defessa strata sunt nocte mediâ, et cùm Lucifer splendidus prodit equis candidis : rursumque alius, cum Pallantias antecedens diem colore rubicundo tingit mundum committendum Soli. Ipse orbis Dei, cùm tollitur à terrâ infirmâ, rubet mane, atque rubet cùm conditur terrâ infirmâ In cœli *summitate est albus ; quia illìc natura ætheris est melior, et procul fugit commercia telluris. Neque figura lunæ nocturnæ potest unquam esse eadem aut æqualis ; et hodierna est semper minor sequenti, si crescit ; major, si decrescit. Quid ? annon vides annum, præbentem imaginem nostræ vitæ, dividi in quatuor partes ? Nam vere novo est mollis et lactens, atque simillimus ætati pueri. Tunc herba florens, et destituta viribus est tumida* succorum copiâ *et infirma, et spe recreat colonum. Tunc omnia florent, et dulcis campus ridet coloribus florum ; neque adhuc ulla est potentia in foliis. Annus firmior concedit in æstatem à vere ;*

NOTÆ.

189. *Lucifer.*] Stella est Veneris, quæ etiam *Phosphorus* dicitur, ideo *albis equis* vecta, quòd solis ortum præcedat Cùm autem ejus occasum subsequitur, *Hesperus* appellatur.

191. *Tradendum.*] *Ut radiis suis illum collustret.*

Ib. *Pallantias.*] *Aurora* est *Pallantis* Gigantis filia.

192. *Dei clypeus.*] *Solis orbis,* qui *clypei* instar nobis *rotundus* videtur. Sed vox hæc non satìs competit solis magnitudini.

194 *Quòd.*] Veram hujus rei causam pete ex physicis.

196. *Dianæ.*] *Lunæ,* quæ nunquam eadem permanet vultu, crescit semper aut decrescit.

198 *Contrahit.*] *Minuit* : quod ex oppositâ voce *crescit* intelligitur.

200. *Ætatis.*] *Annum ætates hominis referre* scribit ; nam ut quatuor sunt anni partes, ita ex Pythagoræ sententiâ, quatuor sunt hominis ætates. *Pueritia* quæ 20 annos implet : *Adolescentia,* 20. *Juventus,* 20. *Senectus,* 20.

206. *Annus.*] Pro *anni parte, æstate* scilicet : quomodo et loquutus est Horatius.

Fitque

Fitque valens juvenis. Neque enim robustior ætas
Ulla, nec uberior; nec, quæ magìs æstuet, ulla est.
Excipit Autumnus, posito fervore juventæ
Maturus, mitisque inter juvenemque, senemque;
Temperie medius, sparsis per tempora canis.
Inde senilis Hyems tremulo venit horrida passu;
Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.
Nostra quoque ipsorum semper, requieque; sine ullâ,
Corpora vertuntur: nec quod fuimusve, sumusve,
Cras erimus. Fuit illa dies, quo semina tantùm,
Spesque hominum primæ maternâ habitavimus alvo:
Artifices Natura manus admovit: et angi
Corpora visceribus distentæ condita matris
Noluit; éque domo vacuas emisit in auras.
Editus in lucem jacuit sine viribus infans:
Mox quadrupes, rituque tulit sua membra ferarum:
Paulatimque tremens, et nondum poplite firmo
Constitit, adjutis aliquo conamine nervis.
Inde valens veloxque fuit; spatiumque juventæ
Transit: et emeritis medii quoque temporis annis,
Labitur occiduæ per iter declive senectæ.
Subruit hæc ævi, demoliturque prioris
Robora: fletque Milon senior, cùm spectat inanes
Illos, qui fuerant solidorum mole tororum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
Flet quoque, ut in speculo rugas aspexit aniles,

atque fit forti et robusto juveni similis: *neque enim ulla ætas firmior, nec fertilior; neque ulla est, quæ magìs ferveat. Autumnus maturus, omisso ardore juventutis, atque inter juvenem et senem lenitatem quandam servans, medius temperie, canis sparsis per tempora hunc sequitur. Tum Hyems senilis* et *aspera, vel destituta suis comis, vel albas habens quas gerit, succedit gressu tremulo. Nostrûm etiam ipsorum corpora mutantur semper sine ullâ intermissione; neque erimus cras, quod fuimus, aut nunc sumus: fuit illud tempus, quo semina duntaxat aut spes prima hominum mansimus in utero materno. Natura adhibuit manus doctas; neque passa est corpora abdita in utero gravidæ matris torqueri; atque eduxit domo in spatiosum aërem; infans eductus in lucem jacuit sine viribus: mox quadrupedis* instar *processit, et promovit suos artus more brutorum; atque paulatim tremens et nondum certo poplite constitit, nervis sustentatis aliquo adminiculo, postea fortis et celer fuit, et pervadit spatium juventutis; atque annis etiam medii temporis præteritis, labitur per devexum collem caducæ senectutis. Hæc frangit atque evertit vires ætatis præcedentis: atque Milon senex lachrymatur, cùm videt illos lacertos, qui fuerunt pares Herculeis soliditate firmorum tororum, pendere exhaustos* et *flaccidos. Lachrymatur etiam Tyndaris, simul ac videt rugas aniles in speculo;*

NOTÆ.

208. *Æstuet.*] Ex diversis cupiditatibus, itemque sanguinis calore et copiâ maximè *fervent* juvenes.

211. *Canis.*] Quid ad senectutem vergentes occupant: Hinc autem plurimos loquendi modus derivaverunt, qui *nives in caput, glaciem in sanguinem*, atque alia ejus generis induxerunt.

217. *Alvo.*] Pro *utero* posuit, qui *loci matrix* ab imperitis dicitur, cùm potiùs *fœminam* fœtûs gratiâ comparatam significet, quo sensu Columella de gallinis; *Octies anno pullos educat, si est bona matrix.*

220. *Dono.*] *Utero.*

222. *Quadrupes.*] *Reptans:* videturque allusum ad Sphyngis ænigma.

Qui quadrupes foret, et bipes, et tripes unus et idem.

224. *Conamine.*] *Serperastro* puta, aut ejusmodi adminiculo.

227. *Declive.*] Deorsum vergens sc. ad mortem, perinde ut sol, cùm ad occasum tendit; proinde et *senectam occiduam* dixit; quòd ea ultima sit ætatum hominis, perinde ut occidens, ultima meta cursûs solaris.

229. *Milon.*] Athleta fuit Crotoniata tantis viribus ut nudæ dextræ uno ictu taurum interfecisse tradatur, humerisque per stadium sine fatigatione portâsse. Dicitur insuper otum solus devorâsse.

Tyndaris:

Tyndaris : et secum, cur sit bis rapta, requirit.
Tempus edax rerum, tuque, invidiosa vetustas,
Omnia destruitis : vitiataque dentibus ævi
Paulatim lentâ consumitis omnia morte.
Hæc quoque non perstant, quæ nos elementa vocamus :
Quasque vices peragant (animos adhibete) docebo.
Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet. Ex illis duo sunt onerosa, suoque
Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur :
Et totidem gravitate carent ; nulloque premente
Alta petunt, aër, atque aëre purior ignis.
Quæ quanquam spatio distant ; tamen omnia fiunt
Ex ipsis, et in ipsa cadunt. Resolutaque tellus
In liquidas rorescit aquas : tenuatus in auras
Aëraque humor abit : dempto quoque pondere rursus
Insuperos aër tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt : idemque retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aëra transit :
Hic in aquas : tellus glomeratâ cogitur undâ :
Nec species sua cuique manet. Rerumque novatrix
Ex aliis alias reparat Natura figuras.
Nec perit in tanto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat, faciemque novat : nascique vocatur,
Incipere esse aliud, quàm quod fuit antè ; morique,
Desinere illud idem. Cùm sint huc forsitan illa,
Hæc translata illuc ; summâ tamen omnia constant.
Nîl equidem durare diu sub imagine eâdem
Crediderim. Sic ad ferrum venistis ab auro,
Sæcula. Sic toties versa es, Fortuna locorum.

et secum perpendit quamobrem sit bis rapta. Tempus edax rerum, tuque vetustas odiosa cuncta subvertitis : atque paulatim absumitis omnia morte tarde venienti vitiata multitudine annorum. Hæc etiam quæ nos appellamus elementa, non permanent : atque attendite, dicam, quas vices subeunt. Mundus æternus habet quatuor corpora genitalia. Ex illis duo sunt gravia ; et terra et aqua tendunt deorsum suâ gravitate : atque totidem carent pondere, et aër, et ignis purior aëre sursum feruntur nullo pondere *eos inhibente Quæ tametsi dissita sunt loco, tamen omnia generantur ex ipsis, atque in ipsa resolvuntur. Atque terra extenuata dissolvitur in aquas fluidas, atque resoluta mutatur in ventos atque aërem ; sublatâ etiam gravitate aër subtilissimus exsilit in ignes* ætheris *supremos. Inde retro feruntur ; atque idem ordo resolvitur. Namque ignis concretus concidit in spissum aërem, hic in aquas ; terra concrescit ex aquâ condensatâ, Neque forma sua perstat cuique ; et Natura novatrix restituit formas rerum alias ex aliis. Neque quicquam funditus perit in tanto orbe, mihi fidem habete : sed diversè mutatur, et renovat speciem: et incipere esse aliud quàm quod fuit priùs, dicitur nasci : atque cessare esse illud idem interire. Quanquam sortè illa sint translata in hoc corpus, atque hæc in illud, omnia tamen quoad substantiam constant. Arbitratus equidem fuero nihil perstare diu sub eadem formâ. Sic ab aureis venistis ad ferrea secula ; sic toties mutata es, sors locorum.*

NOTÆ.

233. *Tyndaris.*] *Helena* Jovis, sed *Tyndari* credita et Ledæ filia, à Theseo novennis rapta, quæ à fratribus Dioscuris Castore et Polluce recuperata, tum Menelao in matrimonium data mox à Paride rapta, belli atque excidii Trojani causa fuit.

235. *Dentibus.*] Anni *dentes ævi* dicuntur, quibus omnia *rodi* dicuntur.

236. *Morte.*] Al. legunt *morsu.* Fortasse meliùs ut pergat in Metaphorâ a *dentibus* et *edacitate* temporis.

239. *Æternus.*] Ex falsâ Aristotelis opinione,

Ib. *Genitalia.*] *Elementa* dicit, ex quibus omnia *generantur.*

245. *Cadunt.*] *In elementa resolvuntur.*

Ib. *Resolutaque tellus.*] Elementum alterum in aliud transire potest.

248. *Superos ignes*] Ætheren, qui omnium elementorum supremus est.

252. *Species.*] *Figuras,* quæ mox sequuntur, quas suprà *vagantes* dixit *imagines,* ea *species* intelligitur.

260. *Ferrum.*] *Ad ferream ætatem,* de quâ libro primo.

Vidi

Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum. Vidi factas ex æquore terras :
Et procul à pelago conchæ jacuêre marinæ ;
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit : et eluvie mons est deductus in æquor :
Eque paludosâ siccis humus aret arenis ;
Quæque sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
Hìc fontes Natura novos emîsit, at illìc
Clausit : et antiquis concussa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt ; aut excœcata residunt.
Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore.
Sic modò combibitur : tecto modò gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis.
Et Mysum capitisque sui, ripæque prioris
Pœnituisse ferunt, aliâ nunc ire, Caïcum.
Nec non Sicanias volvens Amenanus arenas
Nunc fluit ; interdum suppressis fontibus aret.
Ante bibebatur ; nunc quas contingere nolis
Fundit Anigros aquas : postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illìc lavêre bimembres
Vulnera, clavigeri quæ fecerat Herculis arcus.

Ego vidi esse mare, quod fuerat olim terra firmissima. Vidi terras natas ex mari : atque conchæ marinæ sparsæ sunt longè à mari ; et antiqua anchora reperta est in supremis montibus. Fluxus aquarum effecit vallem, quod fuit planities ; et mons est mutatus in planitiem diluvio : atque terra riget siccis glareis ex paludosâ : et quæ loca *sicca erant stagna facta sunt, et ab humidis paludibus* occupata. *Hîc natura patefecit novos fontes, et illìc repressit ; et fluvii excitati antiquis terræ motibus erumpunt, aut obturati residunt. Ita postquam Lycus est absorptus hiatu terreno, erumpit hinc procul, et exundat alio ostio. Ita magnus Erasinus modò absorbetur, modò fluens operto gurgite renascitur in campis Argolicis. Dicunt etiam Mysum piguisse et scaturiginis suæ et prioris ripæ, nunc* mutato nomine *et cursu Caïcum* dici. *Amenanus quoque trahens arenas Siculas nunc currit, nonnunquam est siccus fontibus retentis. Anigros antea potabatur, nunc emittit aquas quas fugias tangere, ex quo (nisi omnis fides est tollenda poëtis)* Centauri *bimembres illîc lavarunt plagas, quas arcus Herculis clavigeri inflixerat.*

NOTÆ.

263. *Fretum.*] Nam ubi nunc est fretum Siculum, ibi fuit terra solidissima.

Ibid. *Factas.*] Plurimas insulas apud historicos, imò et alias terras invenias, quæ suo tempore emerserunt. Quin et conchæ in altissimis montibus reperiuntur, unde ibi etiam aliquando mare fuisse nonnulli colligunt.

273. *Lycus.*] Plures eo nomine fuerunt fluvii ; hîc verò de eo agitur, qui et *Marsius* à Livio dictus, Laodiceam Lydiæ urbem preterfluit.

274. *Procul.*] Pòst quinque stadia circiter.

276. *Erasinus.*] Fluvius est Arcadiæ, qui à Stymphalide palude ortus, undę et *Stymphalus* dictus, postquam terras subiît, rursus in Argolico agro erumpit, atque *Erasinus* dicitur.

277. *Mysum.*] Mysiæ fluvius terrâ haustus fontem, alveum, et nomen mutavit, nunc *Caicus* dictus.

279. *Amenanus.*] Exiguus fluvius Siciliæ, ex Ætnâ monte per agrum Catenensum fluens.

282. *Anigros.*] Hic fluvius est Peloponnesi in Elide, de quo aliter fabulantur.

Ibid. *Vatibus.*] Optimè hoc interserit poëta. Pythagoras enim suprà v. 155. *materiem vatum* et *nomina vana* jusserat contemnere.

283. *Bimembres.*] *Centauros* dicit ab Hercule vulneratos atque profligatos.

Quid ? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris ?
Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharosque,
Et Phœnissa Tyros ; quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuam veteres habuêre coloni ;
Nunc freta circueunt. Zancle quoque juncta fuisse
Dicitur Italiæ ; donec confinia pontus
Abstulit, et mediâ tellurem reppulit undâ.
Si quæras Helicen et Burin Achaïdas urbes,
Invenies sub aquis : et adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.
Est prope Pittheam tumulus Trœzena, sine ullis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus : nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, cœcis inclusa cavernis,
Exspirare aliquâ cupiens, luctataque frustrà
Liberiore frui cœlo, cùm carcere rima
Nulla foret toto, nec pervia flatibus esset :
Extentam tumefecit humum : ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut derepta bicorni
Terga capro. Tumor ille loco permansit, et alti
Collis habet speciem ; longoque induruit ævo.
Plurima cùm subeant, audita aut cognita vobis,

Quid ? annon Hypanis fluens ex montibus Scythicis, qui erat dulcis, corrumpitur salibus amaris ? Antissa, et Pharus, et Tyrus Phœnissa fuerant circumdatæ fluctibus, ex quibus nulla nunc est insula. Antiqui incolæ habuêrunt Leucadem cohærentem, nunc maria circumfluunt. Zancle etiam dicitur fuisse connexa Italiæ, donec mare abripuit confinia, atque removit terram interjectâ aquâ. Si quæras Helicen et Burin, oppida Achaïca, reperies sub aquis ; et nautæ solent adhuc monstrare urbes depressas cum muris submersis. Est collis excelsus sine ullis arboribus prope Træzenen Pittheam, olim area campi planissima nunc collis : nam, res admiranda relatu, sæva violentia ventorum repressa obscuris speluncis nitens aliquâ via exspirare atque conata incassum frui cœlo ampliore ; cùm nullus esset hiatus in totâ cavernâ, neque esset pervia flaminibus distendit terram tumefactam ; sicut spiritus oris solet instare vesicam, vel pellem detractam capro bicorni. Ille tumor permansit loco, et habet figuram excelsi tumuli ; atque solidatus est longo tempore. Cùm plurima in mentem veniant vobis audita et cognita,

NOTÆ.

285. *Hypanis.*] Sarmatiæ est Europeæ, qui in Borysthenem deinde in Pontum Euxinum defluit.

287. *Antissa.*] Insula fuerat, quæ Lesbo, Ægæi maris insulæ, contra Troadem fuit adjecta.

Ib. *Pharos.*] Hæc quoque olim insula Ægypto annexa fuit : ubi celeberrima illa turris plurimis tabulatis excelsa, eodem nomine, quam quidem Sostratius Gyndius pro navigantium salute extruxit.

288. *Tyros.*] Urbs fuit Phœnicæ opulentissima, quæ Alexandri magni tempore insula fuit, ut ex Curtio aliisque liquet.

289. *Leucada.*] Nunc est insula maris Ionii, quam à continenti avulsit accolarum opera.

290. *Zancle.*] Messana est, urbs Siciliæ quam simul et totam insulam pontus ab Italia divisit. 2 Æn. Virg.

292. *Reppulit.*] Uti quidem videtur oculis ; cæterùm non *repulsa* insula, sed pars ea terræ albata, quæ Siciliam Italiæ committebat.

293. *Helicen et Burin.*] Urbs Achaiæ in orâ sinûs Corinthiaci, quas terræ motu absorptas scribunt Oros. lib. 3. cap. 3. Strabo, lib. 1. Diod. lib. 25.

296. *Pittheam.*] *Pitthei* Æthræ patris patria fuit *Træzen*, urbs Peloponnesi in orâ meridionali sinûs Saronici.

299. *Ventorum.*] Atque ignis subterranei.

305. *Terga.*] *Utres* dicit, quibus vinum atque oleum continentur. Vel *folles* ludendi gratiâ inflatos.

Pauca

Pauca supèr referam. Quid ? non et lympha figuras
Datque capitque novas ? medio tua, corniger Ammon,
Unda die gelida est ; ortuque obituque calescit.
Admotis Athamanis aquis accendere lignum
Narratur ; minimos cùm Luna recessit in orbes.
Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
Viscera ; quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis, et huic Sybaris nostris conterminus arvis,
Electro similes faciunt auroque capillos.
Quodque magìs mirum, sunt qui non corpora tantum,
Verùm animos etiam valeant mutare, liquores.
Cui non audita est obscœnæ Salmacis undæ ?
Æthiopesque lacus ? quos si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut mirum patitur gravitate soporem.
Clitorio quicumque sitim de fonte levârit,
Vina fugit ; gaudetque meris abstemius undis :
Seu vis est in aquâ calido contraria vino :
Sive, quod indigenæ memorant, Amithaone natus,

pauca insuper narrabo. Quid ? Annon aqua dat atque accipit novas figuras? Tua aqua, Ammon cornute, gelida est de die ; accedente et recedente eo calescit. Athamanis aquis admotis dicitur accendere lignum, cùm Luna abiît in minimos orbes. Cicones habent fluvium, qui potus reddit præcordia lapidea : qui inducit saxeam duritiem rebus tactis. Crathis et Sybaris huic conterminus in nostris campis, reddunt crines similes electro, atque auro. Et quod magìs stupendum est sunt aquæ quæ possint vertere non tantùm corpora, sed etiam mentes. Cui non cognita est Salmacis, quæ aquas habet turpes? et lacus Æthiopes ? quos si quis gustavit, vel furit, vel patitur somnum stupidum et gravem. Quisquis sedaverit sitim ex fonte Clitorio, odit vinum atque sobrius amat puras lymphas ; seu virtus est in aquâ contraria vino calido, sive quod indigenæ referunt, filius Amithaonis,

---

NOTÆ.

309. *Ammon.*] De hoc cognomine vid. lib. 4. 670.

310. *Unda.*] De eo fonte Plin. lib. 2. cap. 103. Curtius lib. 4. Eleganter etiam Lucret. lib. 6.

Esse apud Hammonis fanum fons, luce diurna
Frigidus, &c.

311. *Athamanis.*] Fuerunt *Athamanes* populi Epiri, apud quos fons Dodonæus, qui accensas faces extingueret extinctas accenderet. De eo Solinus, Plinius, Lucretius, alii.

312. *Minimos.*] *Cùm decrescit.*

313. *Cicones.*] Thraciæ esse populosiam sæpe diximus. Fluminis autem de quo hic agitur nomen nuspiam apparet quòd sciam, nisi fortè Hebrus est. Sic de eo Plinius, *In Ciconum flumina et in Piceno lacu Velino lignum dejectum lapideo cortice obducitur.*

315. *Crathis.*] Hic et Sybaris, fluvii sunt Calabriæ Crotonem juxta in extremâ Italiâ ortum versus, *Crathis*] Ὁ δὲ Κρᾶθις τὰς λουμένους ξανθοτρίχειν καὶ λευκοτρίχειν ποιεῖ, Strabo.

319. *Salmacis.*] De eo Cariæ fonte supra lib. 5. v. 285.

320. *Ethiopesque lacus.*] Porphyrius, de Styge, memorabile quid memorat de aquâ probationis apud Indos : ubi reus ad examen istius aquæ adductus eo vel absolvitur vel damnatur ; λίμνη λεγομένη δοκιμαστηρία.

321. *Mirum gravitate soporem.*] Periphrasis est Lethargi.

322. *Clitorio.*] Vinum tædio venire his, qui ex Clitorio lacu biberint, scribit, Plin. lib 3. cap. 2. Est autem lacus ille Arcadiæ in Peloponneso, non longè à sinu Corinthiaco.

325. *Amithaone natus.*] *Melampus* medicus, qui Prœti Argivorum regis filias quatuor, sc. Meram, Euryalen. Lysippen, et Iphianassam, putantes se vaccas esse eo furore liberavit, quem ipsis Juno, ut scribit Pherecydes ; ut alii Venus, immiserat quòd illâ se pulchriores jactarent, Iphianassam duxit Melampus, restitutis valetudini sororibus.

Prœtidas attonitas postquam per carmen et herbas
Eripuit furiis ; purgamina mentis in illas
Misit aquas : odiumque meri permansit in undis.
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis,
Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm si mera vina bibisset.
Est locus Arcadiæ (Pheneon dixêre priores)
Ambiguis suspectus aquis : quas nocte timeto ;
Nocte nocent potæ. Sine noxâ luce bibuntur.
Sic alias aliasque lacus et flumina vires
Concipiunt. Tempusque fuit, quo navit in undis,
Nunc sedet Ortygie. Timuit concursibus Argo
Undarum sparsas Symplegadas elisarum ;
Quæ nunc immotæ perstant, ventisque resistunt.
Nec, quæ sulfureis ardet fornacibus, Ætne
Ignea semper erit : neque enim fuit ignea semper.
Nam sive est animal tellus, et vivit, habetque
Spiramenta locis flammam exhalantia multis ;
Spirandi mutare vias, quotiesque movetur,
Has finire potest, illas aperire cavernas :
Sive leves imis venti cohibentur in antris ;
Saxaque cum saxis, et habentem semina flammæ
Materiem jactant, ea concipit ictibus ignem ;
Antra relinquentur sedatis frigida ventis :

postquam liberavit furiis per carmen et gramina Prætidas insanas, abjecit in illas aquas medicamenta mentis : et odium vini permansit in aquis. Fluvius Lyncestius est dissimilis effectu huic, quem quisquis hausit faucibus avidis, non secùs vacillat, quàm si potâsset vinum purum. Est locus Arcadiæ (veteres appellaverunt Pheneon) non tutus propter aquas ambiguas ; quas nocte reformida ; haustæ de nocte lædunt. Securè potantur de die. Ita lacus et amnes habent alias atque alias virtutes. Tempus fuit quo Ortygia fluitavit in undis, nunc stat. Argo reformidavit Symplegadas divisas concursibus undarum à duobus scopulis *fracturum ; quæ nunc consistunt immotæ ; et resistunt ventis. Neque Ætna, quæ flagrat fornacibus sulfureis. semper ardebit ; neque verò fuit semper incensa. Nam seu terra est animal, et vivit, et habet æstuaria exspirantia ignem multis locis, potest mutare vias expirandi. et, quoties movetur, obstruere has speluncas, aperire illas : Seu subtiles venti coërcentur infimis cavernis, atque jactant silices cum silicibus, et materiem continentem semina flammæ, ea rapit ignem conflictu ; cavernæ destituentur sine igne compositis.*

NOTÆ.

326. *Prætidas.*] Filiæ fuerunt Prœti Argivorum regis, quæ, immissâ à Junone aut Venere vesaniâ, sese vaccas esse crediderunt.

329. *Lyncestius.*] *Lyncestis aqua in Macedoniâ, vini modo, temulentos facit.* Plin. Lib. 2. cap. 103.

332. *Pheneon.*] In Arcadiâ, quæ Achaiæ regio est maximè à mari remota, oppidum est eo nomine, è cujus paludibus Laston profluere, scripsit Plinius. Aquam autem. de quâ hic Ovidius videtur intelligere, Pausanias *Stygem* vocari ait ab Arcadibus : quanquam de lucis atque noctis discrimine nihil meminit.

337. *Ortygie.*] *Delos* est, maris Ægæi : Cycladum insula clarissima, à *coturnicum* copiâ Græcè sic dicta, quæ olim fluitans aut mari obruta, Latonæ locum ad pariendum, quærenti ut commodaret, repentè constitit.

Ib. *Argo.*] Nomen est navis, quâ Argonautæ Colchos ad vellus aureum surripiendum profecti sunt.

338. *Symplegadas.*] *Symplegades*, à [illegible] *Collido*) quæ et *Cyaneæ* dicuntur, insulæ sunt contra Bosphorum Thracium, quæ, ut inquit Plinius, à poëtis olim concurrisse finguntur, quoniam parvo discretæ intervallo, ex adverso intrantibus geminæ esse videntur paululùmque deflexâ acie coëuntium speciem præbebunt.

340. *Ætne.*] Mons Siciliæ notissimus, de quo jam toties, qui flammas eructat.

348. *Materiem.*] *Sulphur* scilicet et *bitumen* ex saxorum collisione, excussâ igne incendi possunt.

Sive

Sive bituminese rapiunt incendia vires,
Luteave exiguis arescunt sulfura fumis ;
Nempe ubi terra cibos alimentaque pinguia flammæ
Non dabit, absumtis per longum viribus ævum,
Naturæque suum nutrimen deerit edaci :
Non feret illa famem ; desertaque deseret ignes.
Esse viros fama est in Hyperboreâ Pallene :
Qui soleant levibus velari corpora plumis ;
Cùm Tritoniacam novies subiêre paludem.
Haud equidem credo : sparsæ quoque membra veneno
Exercere artes Scythides memorantur easdem.
Si qua fides rebus tamen est abhibenda probatis ;
Nonne vides, quæcunque morâ fluidove calore
Corpora tabuerint, in parva animalia verti ?
I quoque, delectos mactatos obrue tauros ;
Cognita res usu ; de putri viscere passim
Florilegæ nascuntur apes. Quæ more parentum
Rura colunt ; operique favent, in spemque laborant.
Pressus humo bellator equus crabronis origo est.
Concava littoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ ; de parte sepultâ
Scorpius exibit, caudâque minabitur uncâ.
Quæque solent canis frondes intexere filis

Sive vires bituminœ concipiunt flammam. vel flava sulfura exsiccantur fumis exiguis ; scilicet postquam et terra non præbebit escam et fomenta pinguia igni, viribus exhaustis per longum tempus ; atque suum alimentum destituet naturam voracem, illa non tolerabit famem, et destituta destituet ignes. Dicunt esse homines in Pallene Hyperboreâ, qui soleant habere corpus tectum levibus plumis, postquam ingressi sint novies paludem Tritoniacam. Non equidem fidem adhibeo. Cæterùm *Scythicæ mulieres habentes artus delibutos medicamine dicuntur exercere easdem artes. Attamen si qua fides adhibenda est rebus exploratis, nonne cernis quæcunque corpora corrupta fuerint tempore, vel calore fluido, mutari in exigua animalia? Ita etiam, defodito tauros delectos jugulatos (res est comperta experientiâ) apes florem colligentes nascuntur passim de corruptâ carne. quæ versantur in agris more parentum, atque urgent opus. et laborant in spem. Equus bello aptus terrâ obrutus producit crabronem. Si auferas brachia curva cancro littoreo, et submittas relinquum* ejus *in terram. scorpius prodibit ex parte defossâ, et minabitur caudâ recurvâ. Tineæ etiam agrestes, quæ solent iuvolvere folia* arborum *candidis filis,*

NOTÆ.

350. *Bituminea.*] *Est bitumen limus quidam piceæ et sulphureæ naturæ.*

351. *Exiguis.*] Meliùs legitur, *irriguis*, aut *assiduis*

354. *Naturæque.*] *Nempe bituminea et sulphureæ.*

356. *Pallene.*] Est quidam mons Thraciæ, seu Macedoniæ, verùm de hàc Hyperboreâ, neque de Tritoniacâ palude alibi quicquam extat, quòd sciam. Herodotus in Melpomene *pennas* has interpretatur Hyperboreorum *nives;* quas *pennarum* similitudine illîs assiduè cadere testatur Plinius. Namque Hyperborei, quanquam alibi ab aliis in Scythiâ, Sarmatiâ, Asiaticâ, Moscoviâ, &c. ad Septentrionem ab omnibus constituuntur, à quibus et ultra quos incipit stare Boreas.

360. *Scythides.*] *Scythicæ mulieres*, quæ se in aves mutare dicebantur : atque etiam hodie veneficæ insignes existimantur.

Ibid. *Easdem.*] *Ut sese in aves convertant.*

361. *Si qua fides.*] Μέλισσαι βουγενεῖς Aristæi inventum Varro l. 3. R. R. c. 16 cit. illud Archelai ; *βοὸς φθιμένης πεποτημένα τέκνα.* Vide Plin. lib. 11. cap. 20.

362. *Fluido.*] Ab effectu ; quòd calor *fluida*, i. e. *mollia* reddat corpora.

363. *Animalia.*] *Vermes scilicet*, et ejus generis *insecta*.

364. *I quoque.*] Hunc versum meliùs scribendum censet Heinsius :

I scrobe delecto mactatos obrue tauros.

Ib. *Tauros.*] Idem testatur Plinius, simque dicit obruenda viscera. Virg. idem Georg. 4.

367. *Spem.*] Tum mellis, tum futuri examinis.

368. *Crabronis.*] *Vespas* atque *crabrones* ex equorum cadavere nasci testatur etiam Varro.

371. *Caudâ.*] In quâ aculeum habet et venenum.

Agrestes tineæ (res observata colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram.
Semina limus habet virides generantia ranas ;
Et generat truncas pedibus : mox apta natando
Crura dat ; utque eadem sint longis saltibus apta,
Posterior partes superat mensura priores.
Nec catulus partu, quem reddidit ursa recenti,
Sed malè viva caro est. Lambendo mater in artus
Fingit ; et in formam, quantam capit ipsa, reducit.
Nonne vides, quos cera tegit sexangula, fœtus
Melliferarum apium sine membris corpora nasci,
Et serosque pedes, serasque assumere pennas ?
Junonis volucrem, quæ caudâ sidera portat,
Armigerumque Jovis, Cythereïadasque columbas,
Et genus omne avium, mediis ê partibus ovi,
Ni sciret fieri, fieri quis posse putaret ?
Sunt qui, cùm clauso putrefacta est spina sepulchro,
Mutati credant humanas angue medullas.
Hæc tamen ex aliis ducunt primordia rebus ;
Una est quæ reparet, seque ipsa reseminet, ales :
Assyrii Phœnica vocant. Non fruge, neque herbis,

(res est notata ab agricolis) mutant formam cum papilione venenoso. Cœnum habet semina, quæ generant virides ranas, et gignit eas pedibus carentes : mox præbet pedes idoneos natando : atque ut ii sint habiles ad longos saltus capiendos, mensura posterior superat partes priores. Neque est catulus, quem ursa emisit recenti partu, sed caro vix adhuc viva. Mater fingit eam in membra lambendo atque reducit in formam, qualem ipsa habet. Nonne cernis fœtus apium mel reducentium, quos cera sexangula obvolvit. exoriri corpora sine membris, atque serò capere pedes, et alas ; Quis nisi sciret fieri, crederet avem Junonis, quæ ferret stellas in caudâ. et armigerum Jovis, et columbas Cythereïadas, et omne genus avium posse nasci ex mediis partibus ovi ? Sunt qui arbitrentur medullas humanas verti in serpentem, cùm spina est putrefacta in clauso sepulchro. Hæc tamen sumunt originem ex aliis rebus ; una est avis quæ sola se restituat, et regeneret : Assyrii appellant Phœnicem. Non vescitur farre, neque graminibus,

NOTÆ.

373. *Tineæ.*] Bene *agrestes* dixit ; namque domesticæ vestes præsertim aut etiam alvum infestant, quanquam *lumbrici* magìs appellantur posteriores vermiculi. Illas quod attinet, passim conspiciuntur, quæ semen suum filis arenearum haud absimilibus involvunt, atque in foliis arborum ponunt, unde innumeri suo tempore erumpunt vermes.

374. *Ferali*] *Papilio*, inquit Plinius, lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Cui contrarium jecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustelâ rusticâ factis.

375. *Semina.*] Quæ ova esse videntur conglobata, pisorum magnitudine.

376. *Truncas*] Ita quidem videntur c terùm pedes simul cum iis natos, at contractos et quasi in cæteris partibus delitescentes crediderim.

378. *Posterior.*] Istud etiam in leporibus conspicitur.

379. *Nec catulus.*] Sio plurimi auctores haudquaquam spernendi scribunt, quanquam aliter compertum est.

384. *Pennas.*] Avium pennæ seu alæ nemo nescit quales sint, ex quâdam quasi *telâ*.

385. *Junonem.*] *Pavonem* dicit, cujus cauda, ex Argi oculis *stellata* ; ut in superioribus vidimus.

386. *Armigerum.*] *Aquilam.*

Ib. *Cythereïadasque.*] Veneri, quæ à Cytherâ insulâ contra Cretam *Cytherea* dicitur, dicatæ columbæ, propter libidinem.

387. *Mediis.*] Ex ovi *vitello* foveri priamò pulli germen oculorum testimonio constat.

389. *Sunt qui.*] *Anguem ex medulla hominis spinæ gigni accepimus à multis.* Plin. lib. 10. cap. 66. *circa sepulchra itaque visuntur.*

393. *Phanica.*] A colore *purpureo* *Phœnix* videtur appellatus, De hâc ave vide. Plin. lib, 10. cap. 2. Tacit, Annal. lib. 5. Ælian. lib. 5. cap. 58, &c.

Sed

Sed thuris lachrymis, et succo vivit amomi.
Hæc ubi quinque suæ complevit secula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæve cacumine palmæ,
Unguibus et pando nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias, et nardi lenis aristas,
Quassaque cum fulvâ substravit cinnama myrrhâ;
Se super imponit, finitque in odoribus ævum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
Corpore de patrio parvum Phœnica renasci.
Cùm dedit huic ætas vires, onerique ferendo est;
Ponderibus nidi ramos levat arboris altæ:
Fertque pius cunasque suas, patriumque sepulchrum:
Perque leves auras Hyperionis urbe potitus,
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.
Si tamen est aliquid miræ novitatis in istis;
Alternare vices, et quæ modò fœmina tergo
Passa marem est, nunc esse marem miremur hyænam.
Id quoque, quod ventis animal nutritur et aurâ,
Protinus assimulat tactu quoscunque colores.
Victa racemifero lyncas dedit India Baccho:
E quibus, ut memorant, quicquid vesica remisit,

sed guttis thuris et succo amomi. Postquam hæc implevit quinque secula suæ vitæ, struit sibi nidum unguibus et curvo rostro in ramis ilicis, vel in vertice palmæ tremulæ. Quo statim atque supposuit casias, et aristas suavolentis nardi, et cinnamona fracta cum nigrâ myrrhâ, se super immittit, atque absolvit vitam in odoribus. Inde dicunt parvum Phœnicem renasci de corpore patrio, qui debeat vivere totidem annos. Postquam ætas præbuit huic vires, atque sufficit ponderi portando, levat ramos excelsæ arboris onere nidi, atque pius portat eum qui erat *et sua incunabula et sepulchrum paternum et cum devenit in urbem Solis per levem aërem, deponit ante sacras januas in templo Solis. Si tamen est aliquid stupendæ novitatis in istis, miremur hyænam alternis annis vices mutare: et quæ modo fœmina tulit marem tergo, nunc esse marem. Illud etiam animal quod alitur vento et aëre, statim imitatur tactu omnes colores. India subacta à Baccho racemos uvarum ferente obtulit lynces, ex quibus quicquid vesica emisit,*

NOTÆ.

394. *Amomi.*] *Frutex* est inter aromata laudatissimus, in Assyria, Armeniâ, Ponto atque Mediâ nascens: cujus à diversis diversæ exhibentur descriptiones; ut vix hodie, tametsi fortè in Phormacis prostet, notum esse crediderim.

395. *Quinque.*] *Sexcentis sexaginta* annis vivere, scribit Plinius.

398. *Casias.*] *Casia* frutex est, qui, docente Plinio, juxta Cinnami campos nascitur, in Arabiâ. Ille verò specie exteriori est similis, ut suo ævo esse qui pro cinnamono venderent testetur Galenus: atque ejusdem quidem sed minoris esse virtutis asserit.

Ibid. *Nardi.*] Frutex est etiam qui ex Assyriâ aut India affertur; cujus cacumen in aristas sparsum ad unguenta præsertim fuit olim pretiosissimum.

406. *Hyperionis.*] Fuit *Hyperion* Cœli filius, *Solis* pater, qui sæpius pro ipso *Sole* sumitur. Illius urbem (*Heliopolin* dict.) quod attinet, de qua hîc agitur Plinius lib. 5. cap. 9. prope Panchaiam, quæ Arabiæ pars est, ad sinum cognominem esse scribit.

410. *Hyænam.*] Aliud figmentum quòd tamen vulgi esse scripsit Plinius, cùm sine mare parere Hyænam dixit, jam diu confutavit Aristoteles. Animal autem illud ex genere est luporum, sed magis hirtum, jubamque habet toto tergo perpetuam. Flecti non potest, nisi circumactu totius corporis.

411. *Id.*] *Chamæleontem* dicit, qui colorem subinde mutat, eumque quem proximè attingit reddit semper, rubro tamen atque candido excepto. In India nascitur, figura et magnitudine lacertæ, de quo mira Plinius, quæ Agellius exsibilavit: quem vide.

413. *Lyncas.*] *Lynx* animal est maculis distincta terga habens, ut *Pardus*; quod in luporum genere esse scripsit Isiodorus; falsum verò esse in Europam advectæ Lynces prodiderunt.

414. *Quicquid vesica remisit.*] Omnis urina lyncum.

Vertitur

Vertitur in lapides, et congelat aëre tacto.
Sic et coralium, quo primùm contigit auras
Tempore, durescit ; mollis fuit herba sub undis.
Deseret antè dies, et in alto Phœbus anhelos
Æquore tinget equos ; quàm consequar omnia dictis
In species translata novas. Sic tempore verti
Cernimus, atque illas assumere robora gentes ;
Concidere has. Sic magna fuit censuque virisque,
Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantummodo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
[Clara fuit Sparte : magnæ viguêre Mycenæ :
Nec non Cecropiæ, nec non Amphionis arces.
Vile solum Sparte est : altæ cecidêre Mycenæ :
Oedipodioniæ quid sunt nisi fabula Thebæ ?
Quid Pandioniæ restant nisi nomen Athenæ ?]
Nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam ;
Apenninigenæ quæ proxima Tibridis undis
Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
Hæc igitur formam crescendo mutat ; et olim

mutatur in saxa, et in duritiem concrescit aëre tacto. Ita etiam corallium riget statim atque venit in aërem: fuit tenerum gramen sub aquis. Dies priùs deficeret, et Sol mergeret equos fessos in profundum mare, quàm explicare possim verbis omnia mutata in species novas. Ita videmus nationes mutari, atque illas confirmari tempore, has interire. Ita Troja fuit magna opibus et incolis, et potuit impendere tantum cruoris per decem annos; nunc protrita ostendit tantùm antiqua rudera, atque sepulchra pro opibus majorum. Sparta fuit inclyta; magnæ Mycenæ floruerunt; itemque arces Cecropiæ, nec non Thebæ ab Amphione conditæ. Sparta est contemnendus ager: excelsæ Mycenæ humi *jacent. Thebæ Oedipodioniæ quid sunt nisi fabula? Quid sunt Athenæ Pandioniæ nisi nomen? Nunc etiam perhibent Romam Dardaniam in excelsum strui, quæ proxima aquis Tibridis Apenninigenæ jacit fundamenta rerum sub immenso pondere. Hæc igitur mutat formam crescendo; atque aliquando*

NOTÆ.

415. *Congelat.*] In gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes *glaciari* Lyncum humorem scripsit Plinius, aliique : verum sigmenta esse hæc omnia comprobavit experientia. *Lyncurium* autem dicitur ab illis Lyncis *urina in gemmam coacta*.

416. *Sic.*] Ita Plin. lib. 32. cap. 2. Corallio forma est fruticis, color viridis ; Baccæ ejus sub aquâ molles exemptæ durantur.

418. *Phœbus.*] *Sol antè occiderit.*

423. *Decem.*] *Decem annos* durâsse bellum Trojanum nemo nescit.

426. *Clara fuit.*] Hi versus expungendi. In eo enim artificium poëtæ consistit, ut perpetuo orationis filo mutationem rerum omnium tanquam concatenatam pertexat : et nunc in eo occupatur, ut ex ruinis Trojæ Romam prodiisse demonstret. In opportunâ igitur, ut quæ maximè, Spartes, Mycenarum, Athenarum, et Thebes hic inculcatur mentio.

Ib. *Sparte.*] Quæ celeberrima fuit Peloponnesi civitas, Lycurgi legibus optimè olim instituta.

Ibid. *Mycenæ.*] Alia urbs Peloponnesi, Agamemnonis regia.

427. *Cecropiæ.*] *Athenas* dicit, à *Cecrope* ædificatore sic dictas.

Ib. *Amphionis arces.*] *Thebæ* ab Amphione conditæ.

428. *Altæ.*] Propter *ædificiorum celsitudinem*; vel *famam* et *gloriam*, sicut *altæ mœnia Trojæ*, 1 Æneid.

429. *Oedipodioniæ.*] Ab *Oedipo* rege Thebæ etiam ita denominatæ.

430. *Pandioniæ.*] Ubi etiam *Pandion* regnavit, *Athenæ*.

Ib. *Nomen.*] Falsissimum verò est Pythagoræ tempore nihil nisi *nomen* fuisse *Athenas*, quæ tunc ut cùm maximè floruerunt.

431. *Dardaniam.*] A *Trojanis* ædificatoribus, qui à *Dardano*, *Trojano* rege, sic dicti, illud nomen consecuta est Roma.

432. *Apenninigenæ.*] Ex *Apennino* monte in urbem decurrere *Tibrim* notum est omnibus.

Immensi caput orbis erit. Sic dicere vates,
Faticinasque ferunt sortes : quantumque recordor,
Priamides Helenus flenti, dubioque salutis,
Dixerat Æneæ, cùm res Trojana labaret :
Nate Deâ, si nota satìs præsagia nostræ
Mentis habes ; non tota cadet, te sospite, Troja.
Flamma tibi ferrumque dabunt iter. Ibis, et unà
Pergama rapta feres : donec Trojæque tibique
Externum patrio contingat amicius arvum.
Urbem et jam cerno Phrygios debere nepotes ;
Quanta nec est, nec erit, nec visa prioribus annis.
Hanc alii proceres per sæcula longa potentem.
Sed dominam rerum de sanguine natus Iüli.
Efficiet : quo, cùm tellus erit usa, fruentur
Æthereæ sedes ; cœlumque erit exitus illi.
Hæc Helenum cecinisse Penatigero Æneæ,
Mente memor refero : cognataque mœnia lætor
Crescere, et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.
Ne tamen oblitis ad metam tendere longè
Exspatiemur equis ; cœlum, et quodcumque sub illo est,
Immutat formas, tellusque, et quicquid in illâ est.

erit domina immensi mundi. Ita aiunt augures et oracula Prædicere ; et quantum memini Helenus Priamides dixerat Æneæ lachrymanti, atque salutis ancipiti, cùm Trojanum imperium rueret: Fili Deæ, siquidem sacìs intelligis auguria nostræ mentis, Troja non tota jacebit, dum tu incolumis es : Ignis et ferrum tibi præbebunt viam : Ibis, et tecum unà feres Ilium dirutum, donec ager externus amicior patrio tibi et Trojæ obveniat. Video et nunc posteros Phrygiorum debere urbem condere, *quanta nec est, nec erit, nec visa ævo anteacto. Alii optimates reddent hanc validam per longa secula ; sed filius de sanguine Iuli faciet dominam orbis terrarum : quo cùm terra usa fuerit, arces cœlestes illo hospite gaudebunt et cœlum erit illi meta. Memor recordor Helenum prædixisse hæc Æneæ, qui penates suos gessit ; atque gaudeo muros affines augeri, atque Græcos vicisse in commodum Trojanorum. Ne tamen excurramus equis, qui immemores sunt festinandi ad metam, cœlum et quicquid sub illis est, terra, et quicquid in eâ, est, immutat formas.*

NOTÆ.

436. *Recordor.*] Facile verò est eo modò vates esse, ut eos inducere ex præteritis. Appositè autem à poëta *Pythagoræ*, qui se *temporibus Trojanis Euphorbum fuisse prædicabat* hujusce prædictionis fictio attributa.

437. *Helenus.*] *Priami fuit filius vates insignis*, ut ex Æn. 1 Virgil. constat.

438. *Res Trojana.*] Sic Enn. *Res Romana:* imperium et opes. Virg. 3. Æn. *Res Asiæ.*

442. *Pergama.*] Arces fuerunt Trojanæ, quas restitutum iri per Ænean prædicit Helenus.

444. *Debere.*] Ex fatorum ordine scilicet.

446. *Alii.*] Reges, Consules, aliique togâ et sago clari, per quos antè Cæsares Res Romana crevit.

Ib. *Longa.*] Septingentos annos.

447. *Natus.*] Octavius Augustus Julii Cæsaris adoptione filius, qui, docente Suetonio, maternum genus ad Ascanium seu Iulum Æneæ filium referebat ; in cujus gratiam hæc omnia a poëta referuntur.

448. *Usa.*] Vide quàm appositè voces deligat Naso, ut peculiari quodam Deorum favore terris ad tempus concessum Augustum innuat, quo ipsi denique *fruantur.*

450. *Penatigero.*] Qui *Deos penates* secum cum patre è Troja *ferebat.*

451. *Cognataque.*] Euphorbum enim Trojanum fuisse etiam Pythagoram suprà vidimus.

452. *Utiliter Phrygibus.*] Jacturâ utique Phrygibus utili, utpote in bonum cedente : quippe ex Trojæ cineribus Roma, urbium princeps et orbis caput, renata est. *Trojæ renascens fortuna*, Horat. lib. 3. Od. 3.

454. *Exspatiemur.*] Id est, *A scopo aliena proferamus.* Omnia in fluxu esse concludit, atque adeò carnibus abstinendum.

Nos

Nos etiam pars mundi (quandoquidem non sumus tantùm corpora verùm etiam animæ leves, atque possumus transmitti in sedes ferinas, et abdi in pectora brutorum) patiamur esse secura atque decora corpora, quæ possint habuisse animas parentum, aut fratrum, aut conjunctorum nobis aliquo fœdere, aut certè hominum: nec certè repleamus præcordia epulis Thyesteïs. Quàm pravè ille consuescit, quàm impiè parat se ad effundendum sanguinem humanum, qui aperit fauces vituli cultro, atque habet aures surdas ad mugitus! vel qui potest jugulare hœdum tollentem vagitus pares puerilibus; vel pascere se avibus quibus ipse præbuit escam! in his omnibus quid deest, quò minùs ad summum flagitium perveniant, ad quod ab hisce rebus facilis est transitus! Taurus vertat terram, aut (quando moritur) *adscribat mortem ætati provectæ: Ovis præbeat arma adversus sævos Aquilones: Capræ plenæ exhibeant ubera siccanda manibus. Abjicite plagas cum pedicis, et laqueos, et artes insidiosas: neque decipite avem viminibus visco illitis: neque fallite cervos pennis formidatis: nec tegite curvos hamos escis dolosis. Perimite illa quæ officiunt: verùm hæc perimite tantùm. Ora abstineant dapibus, et sumant cibos idoneos. Vulgò aiunt Numam rediîsse in patriam animo exculto talibus atque aliis dictis; atque spontè accessitum*

Nos quoque pars mundi (quoniam non corpora solum,
Verùm etiam volucres animæ sumus, inque ferinas
Possumus ire domos, pecudumque in pectora condi)
Corpora, quæ possint animas habuisse parentum,
Aut fratrum, aut aliquo junctorum fœdere nobis,
Aut hominum certè, tuta esse et honesta sinamus:
Neve Thyesteis cumulemur viscera mensis.
Quàm malè consuescit, quàm se parat ille cruori
Impius humano; vituli qui guttura cultro
Rumpit, et immotas præbet mugitibus aures!
Aut qui vagitus similes puerilibus hœdum
Edentem jugulare potest; aut alite vesci,
Cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis
Ad plenum facinùs! quo transitus inde paratur!
Bos aret; aut mortem senioribus imputet annis:
Horriferum contra Borean ovis arma ministret.
Ubera dent saturæ manibus pressanda capellæ.
Retia cum pedicis, laqueosque, artesque dolosas
Tollite; nec volucrem viscatâ fallite virgâ:
Nec formidatis cervos eludite pinnis;
Nec celate cibis uncos fallacibus hamos,
Perdite, siqua nocent: Verùm hæc quoque perdite tantùm.
Ora vacent epulis, alimentaque congrua carpant.
Talibus atque aliis instructo pectore dictis
In patriam remeâsse ferunt: ultroque petitum

NOTÆ.

457. *Volucres.*] Id est, *Naturæ subtilissimæ atque velocissimæ.*

458. *Domos.*] Ferarum dicit corpora.

462. *Thyesteïs.*] *Illis similibus quas Atreo fratri Thyestes apposuit,* qui filios decoctis ita illis epulandos obtulit, ut sanguinem quoque poculis immiscuerit.

463. *Quàm malè.*] Hic verò fuit scopus Philosophi, gentem impiam à cæde retrahere.

465. *Immotas.*] Nullâ misericordiâ motas, i. e. surdas.

469. *Plenum.*] Quando à brutis ad homines cædes transfertur.

Ibid. *Inde.*] *A brutorum cæde.*

470. *Bos aret.*] Hoc est, *Ad laborem cogere bovem equidem liceat: cæterùm nullo alio malo prematur.*

471. *Arma*] Lanam scilicet et vestes.

475. *Pinnis.*] Pro sagittis positas scripsit Commentator, verùm falsus est. Pennas ipsas intelligit poëta, quibus plerùmque puniceis aut versicoloribus, pustulatis etiam, funiculo intertextis, feras, visu aut odore territas, in plagas impellere soliti erant. Quod pinnatum instrumentum *formidinem* vocitabant.

478. *Vacent.*] Ne ab illis ad alias cædes grassetur.

Ibid. *Congrua.*] Quæ sine cæde mitia, ut homines decet, comparati queunt.

Accepisse

Accepisse Numam populi Latialis habenas.
Conjuge qui felix Nymphâ, ducibusque Camœnis,
Sacrificos docuit ritus ; gentemque feroci
Assuetam bello pacis traduxit ad artes.
Quem, postquam senior regnumque ævumque peregit,
Extinctum Latiæque nurus, populusque patresque
Deflevêre Numam. Nam conjux urbe relictâ
Vallis Aricinæ densis latet abdita silvis :
Saçraque Oresteæ gemitu questuque Dianæ
Impedit. Ah quoties Nymphæ nemorisque lacûsque
Ne faceret, monuêre ; et consolantia verba
Dixêre ! ah quoties flenti Theseius heros,
Siste modum, dixit ! neque enim fortuna querenda
Sola tua est ; similes aliorum respice casus :
Mitius ista feres. Utinamque exempla dolentem
Non mea te possent relevare : sed et mea possunt.
Fando aliquem Hippolytum vestras (puto) contigit aures,
Credulitate patris, sceleratæ fraude novercæ

suscepisse administrationem reipublicæ Romanæ. Qui beatus Nymphâ uxore et Musis ducibus docuit ritus sacrificandi et addixit artibus pacis nationem assuetam sævo bello. Quem Numam, postquam senior peregit regnum et annos, et fœminæ Romanæ, et populus, et patres luxerunt mortuum. Uxor enim urbe desertâ, latet abscondita in opacis silvis vallis Aricinæ : atque obstat sacris Dianæ Oresteæ fletibus et querimoniis, quoties Nymphæ silvæ et lacus hortatæ sunt, ne id faceret, et verbis consolatæ sunt ! Ah quoties heros Theseius admonuit lachrymantem, ut modum dolori poneret : neque enim aiebat, *sors tua sola est dolenda : vide damna aliorum non minora : tolerabis ista leniùs. Atque utinam exempla non mea possent tibi solatio esse, verùm mea etiam possunt. Credo, dum narratur, audivisti quendam Hippolytum leto datum, credulitate patris, dolo nefariæ novercæ.*

NOTÆ.

481. *Habenas.*] *Illum Curibus Sabinis degentem ultro petivêre, ob inclytam viri religionem.*

482. *Nymphâ.*] *Egeriâ*, scilicet quâcum congressus se habere Numa fingebat, ut omnia quasi monitu illius Deæ barbari libentiùs acciperent.

Ibid. *Camœnis.*] *Musis ;* quibus, ut Livius narrat, lucum, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, consecravit ; quòd Dearum sibi consilia cùm conjuge suâ Ægeriâ essent.

Ibid. *Ducibusque Camœnis.*] *Autoribus Musis.* Nam omnia quæcunque Numa statuebat, ad Egeriæ Nymphæ et Camœnarum autoritatem referebat.

484. *Ad artes.*] Ad Deorum religionem, et jura, et leges, et mores colendos.

485. *Senior.*] Quadraginta enim annos postquam regnâsset, obiît.

488. *Vallis.*] Distabat Româ quinque leucis in ortum : circa illam nemus fuit ingens Dianæ vel Egeriæ.

469. *Sacra.*] Ea in Tauricâ Chersoneso sanguine exterorum quotquot illic appellebant absolvebantur : verùm tantà apud Aricinos non fuerunt immanitate, ut in superioribus vidimus. *Hic nemorensis regis* titulo fugitivus aliquis servus tamdiu sacerdotio fungebatur, donec ab alio provocatus ab eodem occideretur.

Ibid. *Orestea.*] Eo nomine appellatur Diana, quòd ab Oreste Agamemnonis filio Ariciam, ut placet quibusquam, ejus simulachrum translatum fuerit. Namque ille cùm ex materna cæde esset furiis agitatus, atque expiandi sceleris causâ, jussus esset inter cætera Dianæ simulachrum ex Chersoneso afferre, illùc cum Pylade amico profectus, atque à sorore Iphigeniâ Sacerdote agnitus, tantùm non immolatus clam cum eâ, sublato simulachro, sese recepit. Quidam Mycenas, alii Athenas transportatum illud volunt.

491. *Faceret.*] *Effusè in fletus se daret.*

492. *Theseus.*] *Hippolytus* Thesei filius, quem supra novercæ insidiis, a Phocis territis equis, discerptum vidimus.

498. *Credulitate patris.*] *Thesei :* qui facilè nimis Phædræ uxori de stupro ab Hippolyto oblato querenti auscultavit, siquidem ipsa ad nefas adolescentem frustrà perducere conata esset ; ut mox patebit.

Occubuisse neci. Mirabere, vixque probabo :
Sed tamen ille ego sum. Me Phasiphaëia quondam
Tentatum frustrà, patrium temerâsse cubile,
Quod voluit, finxit voluisse : et crimine verso,
(Indiciine metu magìs, offensâne repulsæ)
Arguit. Immeritumque pater projecit âb urbe ;
Hostilique caput prece detestatur euntis.
Pitthean profugo curru Trœzena petebam :
Jamque Corinthiaci carpebam littora ponti ;
Cùm mare surrexit ; cumulusque immanis aquarum
In montis speciem curvari, et crescere visus,
Et dare mugitus, summoque cacumine findi.
Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis ;
Pectoribusque tenus moles erectus in auras,
Naribus et patulo partem maris evomit ore.
Corda pavent comitum. Mihi mens interrita mansit,
Exiliis contenta suis. Cùm colla feroces
Ad freta convertunt, arrectisque auribus horrent
Quadrupedes ; monstrique metu turbantur, et altis
Præcipitant currum scopulis. Ego ducere vanâ
Fræna manu, spumis albentibus oblita, luctor ;
Et retro lentas tendo resupinus habenas.
Nec vires tamen has rabies superasset equorum ;
Ni rota, perpetuum quà circum vertitur axem,
Stipitis occursu fracta ac disjecta fuisset.
Excutior curru ; lorisque tenentibus artus,
Viscera viva trahi, nervos in stirpe teneri,
Membra rapi partim, partim reprehensa reliqui,
Ossa gravem dare fracta sonum, fessamque videres
Exhalari animam : nullasque in corpore partes,
Noscere quas posses : unumque erat omnia vulnus.

Miraberis, et vix tibi hoc persuadebo : sed tamen ille ego sum. Pasipheïa olim accusavit me quasi tentâssem, sed frustrà violare lectum paternum ; et crimine converso, (an timore criminationis, an dolore repulsæ) simulavit me id cupivisse quod ipsa *optavit ut* cuperem ; *atque genitor expulit urbe* me *immeritum, et devovit prece infensâ caput proficiscentis. Ibam Træzenen Pitthean curru exule ; atque jam tenebam littora maris Corinthiaci, cùm mare intumuit, et horrendus cumulus aquarum visus sinuari in modum collis, atque augeri ; et boare, nec non dividi supremo fastigio. Hinc vitulus marinus cornutus prorumpit fractis fluctibus, atque sublatus in tenuem aërem pectore tenus emittit partem æquoris naribus et ore aperto. Corda comitum tremunt, animus mihi permansit impavidus, in exilii sui contemplatione totus occupatus, cùm equi frementes torquent colla versus mare, et expavescunt auribus arrectis ; turbanturque formidine monstri, atque trahunt currum per sublimes scopulos. Ego frustrà contendo flectere manu fræna obducta spumis candidis ; et resupinus retro traho lora flexilia. Neque tamen furor equorum vicisset has vires, nisi rota objectu trunci fracta atque excussa fuisset, et parte quâ volvitur circum axem continuum. Dejicior curru : atque habenis implicantibus membra, cerneres præcordia viva rapi, nervos retineri stipitibus, artus partim rapi, partim impedita omitti. ossa quassata reddere gravem sonum, atque animam lassam expirari ; neque ullas partes in corpore quas posses cognoscere ; atque omnia erat unum vulnus.*

NOTÆ.

500. *Pasiphaeïa.*] *Phædra*, Pasiphaës et Minois Cretensium regis filia, uxor Thesei, Hippolyti noverca.

502. *Quod voluit.*] Ut Hippolytus patrium cubile temeraret.

503. *Indicii.*] Ne Hippolytus prior novercæ crimen patri proderet.

Ib. *Offensâne.*] Dolet Phædra, quòd scelus pari eratque amorem suum privignus contempsisset.

505. *Hostili prece.*] Imprecatione hosti conveniente, non patri : Theseus enim Neptunum patrem precatus est, ut Hippolytus filius discerperetur.

506. *Pitthean.*] Pittheum Pelopis filium Æthræ, Thesei matris, patrem, suprà in hâc Peloponnesi urbe regnâsse vidimus : apud quam educatus Hippolytus.

511. *Taurus.*] *Phoce.*

518. *Vanâ.*] *Infirmâ, inutili.*

526. *Rapi.*] Equorum impetu.

Ib. *Reprehensa.*] Retenta à radicibus et stirpibus arborum.

Num potes, aut audes cladi componere nostræ,
Nympha, tuam ? vidi quoque luce carentia regna,
Et lacerum fovi Phlegethontide corpus in undâ.
Nec, nisi Apollineæ valido medicamine prolis,
Reddita vita foret. Quam postquam fortibus herbis
Atque ope Pæoniâ, Dite indignante, recepi ;
Tum mihi, ne præsens augerem muneris hujus
Invidiam, densas objecit Cynthia nubes ;
Utque forem tutus possemque impunè videri ;
Addidit ætatem, nec cognoscenda reliquit
Ora mihi. Cretenque diu dubitavit habendam
Traderet, an Delon. Delo Cretâque relictis
Hîc posuit : nomenque simul, quod possit equorum
Admonuisse, jubet deponere : Quique fuisti
Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto.
Hoc nemus inde colo. De Dîsque minoribus unus
Numine sub dominæ lateo, atque accenseor illi.
Non tamen Egeriæ luctus aliena levare
Damna valent, montisque jacens radicibus imis
Liquitur in lachrymas ; donec pietate dolentis
Mota, soror Phœbi gelidum de corpore fontem
Fecit, et æternas artus tenuavit in undas.

Anne potes vel audes conferre tuos casus cum nostris, ô Nympha ? Aspexi etiam regna carentia luce, et lavi corpus mutilum in aquâ Phlegethonteâ. Neque vita esset reddita nisi potenti medicamento filii Apollinis. Cui vitæ postquam restitutus fui efficacibus graminibus, atque auxilio Pæonio, Plutone invito, tum Cynthia velavit me opacis nubibus, ne præsens augerem invidiam hujus doni ; et ut essem securus, et possem tutò conspici ; adjecit senectutem, neque reliquit mihi vultus, qui possint agnosci. Atque incerta fuit diu præberetne mihi Cretam colendam, an Delon. Delo et Cretâ omissis, hîc sedem dedit, et jussit simul abjicere nomen quod possit in memoriam revocare equos, quibus decerptus eram: *quique fuisti Hippolytus, ait, nunc idem esto Virbius. Inde frequento hanc silvam ; et unus ex Diis minoribus lateo sub numine dominæ, atque illi adscribor comes. Attamen clades alienæ non possunt lenire mærorem Egeriæ : quæ prostrata ad radices ultimas collis abit in fletus, donec soror Apollinis tacta pietate mærentis fecit fontem frigidum de ejus corpore, atque liquefecit membra in aquas æternas.*

NOTÆ.

531. *Regna.*] Plutonis scilicet.

532. *Phlegethontide.*] Phlegethontis fluvii qui ex infernis est unus, undis igneis et sulphureis ardens.

533. *Apollineæ.*] *Æsculapii Appolinis filii.*

535. *Pæonia.*] *Medicâ.* Fuit enim Pæon medicus peritissimus, qui Plutonem gravissime ab Hercule vulneratum sanâsse dicitur Iliad. 5. Ab illo medicæ herbæ communiter *Pæoniæ* Virgilio, itemque illa quæ in specie *Pæonia* dicitur ab omnibus medicis.

Ibid. *Dite.*] *Plutone*, divitiarum Deo, qui ægrè vitæ restituti homines sibi subditos videt. Ex eo autem orta fabula, quòd contra spem omnium miserè discerptus Hippolytus convaluerit.

536. *Ne præsens.*] Hoc est ; *Ne si in Græciâ viverem, Atheniensium in me invidiam concitarem, à Diana fui occultatus.*

537. *Cynthia.*] *Diana*, in Cyntho Deli monte nata, cujus favore Hippolytus castus venator fruebatur.

539. *Addidit ætatem.*] Me natu majorem effecit, quàm cùm ab equis dilaceratus fui ; scilicet, ut natu major cùm viderer, minùs cognoscerer.

542. *Hic.*] In Latio juxta Ariciam.

543. *Admonuisse.*] Videtur sentire poëta inde appellatum Hippolytum, quòd ab *equis solutus* aut *discerptus* esset.

544. *Virbius.*] Quasi *Virbius:* quamquam alii *Virum bonum*, alii Deum, qui *viribus* præsit, interpretantur.

545. *Nemus.*] *Aricinum*, de quo suprà : quo allegatum deceptorem quendam volunt à Dianæ sacerdotibus, Hippolyti nomine, ut loco famam, atque adeò sibi lucrum majus acquirerentur.

546. *Accenseo.*] Ut Veneri Adonis, Minervæ Ericthonius, Matri Deum Atys.

450. *Soror.*] *Diana.*

At

At Nymphas tetigit nova res: et Amazone natus
Haud aliter stupuit, quàm cùm Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mediis aspexit in arvis,
Sponte suà primùm, nulloque agitante, moveri;
Sumere mox hominis, terræque amittere formam,
Oraque venturis aperire recentia fatis.
Indigenæ dixêre Tagen, qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.
Utve Palatinis hærentem collibus olim
Cùm subitò vidit frondescere Romulus hastam,
Quæ radice novâ, non ferro stabat adacto;
Et jam non telum, sed lenti viminis arbor,
Non exspectatas dabat admirantibus umbras.
At sua flumineâ cùm vidit Cippus in undâ
Cornua (vidit enim) falsamque in imagine credens
Esse fidem, digitis ad frontem sæpe relatis,
Quæ vidit, tetigit. Nec jam sua lumina damnans
Restitit, ut victor domito remeabat ab hoste.
Ad cœlumque oculos, et eòdem brachia tollens,
Quicquid, ait, Superi, monstro portenditur isto,
Seu lætum est, patriæ lætum, populoque Quirini;
Sive minax, mihi sit. Viridique è cespite factas
Placat odoratis herbosas ignibus aras,
Vinaque dat pateris; mactatarumque bidentum,
Quid sibi significent, trepidantia consulit exta.
Quæ simul inspexit Tyrrhenæ gentis haruspex,

At res nova movit Nymphas; et filius Amazonis non aliter stupuit, quàm cùm agricola Tyrrhenus vidit glebam fatalem in mediis agris primò ultro agitari, nullo pulsante; deinde induere formam viri, et exuere formam terræ, atque aperire os recens satis venturis. Indigenæ vocaverunt Tagen; qui primus instituit, nationem Tyrrhenam declarare sortes venturas. Vel ut Romulus cùm advertit olim jaculum impactum monti Palatino repentè frondere, quod stabat novâ radice, non ferro immisso impactum; et jam non jaculum sed arbor flexilis virgulti præbebat umbras non expectatas stupentibus. Vel cum Cippus aspexit cornua in aquâ fluvii (namque aspexit) et putans nullum esse fidem in imagine, tetigit quæ aspexit, digitis sæpius fronti admotis: neque jam arguens suos oculos restitit, cùm victor rediret ab hoste subacto: neque erigens oculos et lacertos ad cælum. Quicquid, inquit, ô Dii prædicitur isto prodigio, sive faustum est, sit faustum patriæ et populo Quirini, seu ominosum, sit mihi: atque placat ignibus odoratis altaria graminea parata ex cespite viridi, infunditque vina pateris; exquirit ex extis trementibus ovium jugulatarum quid sibi portendant. Quæ statim atque aruspex generis Etrusci inspexit,

NOTÆ.

552. *Amazone.*] *Hippolytus* est, Hippolites Amazonis atque Thesei filius.

553. *Tyrrhenus.*] Thusco cuidam aranti, emersit subitò è terrâ sub vomere pressâ puer, cui inde nomen inditum Tages: Is Etruscos Aruspicinam docuit. Cic. lib. 2. de Div.

554 *Fatalem glebam.*] In quâ Fata et futurorum præscientia continebantur.

557. *Ora recentia.*] Nupèr ex terræ gleba formata.

561 *Hastam.*] Romulum scribit Plutarchus in Palatino colle, sui experiundi gratiâ, corneam lanceam fuisse jaculatum, illamque in terrâ defixam annitentibus multis convelli nunquam potuisse, sed amissis ramis in eximiæ altitudinis cornum increvisse. Hinc, sicut ex prodigio, imperii Romani statum armis florentem fore voluerunt.

574. *Odoratis.*] *Incenso thure.*

Ibid. *Aras.*] Pro Diîs, quibus aræ consecratæ.

575. *Vina.*] In pateras vina fundit sacrificiis adhibenda.

577. *Tyrrhenæ.*] Nefario idolorum cultui addictissima fuit ea gens: ideoque ex Etruriâ acciti ad lustrationes et prodigia procuranda aruspices. Quin ex Romanorum principium filiis tradi sex in disciplinam singulis Etruriæ populis notum ex Cicerone 1. lib. de Divinatione.

Magna

Magna quidem rerum molimina vidit in illis ;
Non manifesta tamen. Cùm verò sustulit acre
A pecudis fibris ad Cippi cornua lumen ;
Rex, ait, ô salve : tibi enim, tibi, Cippe, tuisque
Hic locus et Latiæ parebunt cornibus acres.
Tu modò rumpe moram, portasque intrare patentes
Appropera : sic fata jubent. Namque urbe receptus
Rex eris, et sceptro tutus potiere perenni.
Rettulit ille pedem ; torvamque à mœnibus Urbis
Advertens faciem, Procul, ah procul omina, dixit,
Talia Dî pellant : multòque ego justiùs ævum
Exul agam, quàm me videant Capitolia regem.
Dixit : et extemplò populumque gravemque Senatum
Convocat. Antè tamen pacali cornua lauro
Velat, et aggeribus factis à milite forti
Insistit : priscoque Deos è more precatus,
En, ait, hìc unus, quem vos ni pellitis urbe,
Rex erit. Is qui sit, signo, non nomine dicam.
Cornua fronte gerit. Quem vobis indicat augur,
Si Romam intrârit, famularia jura daturum.
Ille quidem potuit portas irrumpere apertas,
Sed nos obstitimus ; quamvis conjunctior illo
Nemo mihi est. Vos Urbe virum prohibere, Quirites';
Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis,
Aut finite metum fatalis morte tyranni.
Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
Murmura pinetis fiunt ; aut qualia fluctus
Æquorei faciunt, si quis procul audiat illos ;
Tale sonant populus. Sed per confusa frementis
Verba tamen vulgi vox eminet una, Quis ille ?
Et spectant frontes : prædictaque cornua quærunt.
Rursus ad hos Cippus, Quem poscitis, inquit, habetis :
Et demptâ capiti populo prohibente coronâ

vidit quidem magna molimina in illis, non tamen aperta: cùm verò sustulit perspicaces oculos, à fibris ovis ad cornua Cippi, O rex, inquit, salve, tibi namque et tuis cornibus hic locus et arces Latinæ obsequentur. Tu tantùm pelle moras, atque festina subire portas apertas ; ita fata ferunt. Namque Urbe potitus eris rex, et securus tractabis sceptrum æternum. Ille repressit gradum ; atque detorquens vultus sævos à muris Urbis, Longè, ab longè, inquit, Dî avertant ejusmodi præsagia : atque profugus exigam ætatem multò æquius, quàm Capitolia aspiciant me regem. Dixit, et confestim cogit populum et gravem Scratum. Priùs tamen tegit cornua lauro paciferâ, et stat super aggere excitato à strenuis militibus ; atque precatus Deos è more antiquo, Ecce, inquit, hic est unus, quem nisi vos ejicitis urbe, erit rex. Aperiam indicio, non nomine, quis ille sit. Habet cornua in fronte. Quem aruspex vobis prædicit dicturum jura servilia, si Romam subiérit. Ille quidem potuit inire portas patentes, sed nos prohibuimus, quanquam nullus est mihi propior illo. Vos Romani arcete virum aditu Urbis ; vel si erit meritus, coërcete gravibus vinculis ; aut solvite vos timore nece fatalis tyranni. Qualia murmura excitantur in proceris pinetis, cum sævus Eurus insibilat ; vel qualia undæ marinæ cient si quis audiat illas ex remoto loco, talia reddit populus. Verùm tamen unus sonus, viz. Quis ille? extollitur super cæteras voces confusas populi trepidantis. Atque intuentur frontes, et lustrant cornua prædicta. Cippus ad hos denuo, Videtis, ait, quem quæritis ; atque sublatâ coronâ ex capite populo ob stante

NOTÆ.

586. *Torvam.*] Utpote omen atque tyrannidem adversantis.

589. *Capitolia.*] In illud Jovis templum curru triumphante deducebantur, qui lauream suam Deo consecrarent.

596. *Augur.*] Qui hìc pro *Aruspice* positus, de quo suprà.

597. *Famularia.*] *Leges, quibus vos omnes oporteat servorum more obedire.*

603. *Succinctis.*] Quia, ut alibi noster *hirsuto vertice pinus*, minùsque ramosa stipite à terrâ surgit.

Exhibuit

ostendit tempora conspicua duplici cornu. Omnes depresserunt oculos, atque ingemuerunt: et (quis possit fidem habere;) nolentes aspexerunt caput viri de ipsis bene meriti; neque passi illud diutius sine honore, imposuerunt festam coronam. At Optimates, quandoquidem prohibearis subire mœnia, Cippe, præbuerunt tibi tantum agri in meritorum tuorum honorem dati, quantum posses comprehendere bobus submissis aratro impacto ab ortu solis ad occasum. Atque insculpunt postibus æratis cornua imitantia stupendam figuram, duratura per longa secula. Nunc Musæ, numina faventia poëtis, aperite (namque vobis compertum est, neque remota antiquitas vos latet) unde insula circumdata fossâ Tibridis addixerit Coroniden Diîs urbis Romuleæ. Sæva pestis olim corruperat aërem Latialem, et corpora exsanguia diffluebant sanie. Postquam exhausti funeribus vident neque humanos conatus, neque curas medicorum quicquam prodesse, se conferunt ad opem cœlestem, atque petiti Delphis in medio positis, consulunt sortes Apollinis, atque precantur velit subvenire rebus afflictis oracula salutifero, et finem imponat cladi tantæ urbis, Et locus, et laurus, et pharetræ quas illa decorat,

Exhibuit gemino præsignia tempora cornu.
Demisêre oculos omnes, gemitumque dedere:
Atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
Inviti vidêre caput: nec honore carere
Ulterius passi, festam imposuêre coronam.
At proceres, quoniam muros intrare vetaris,
Ruris honorati tantum tibi, Cippe, dedêre,
Quantum depresso subjectis bobus aratro
Complexi posses ad finem solis ab ortu.
Cornuaque æratis miram referentia formam
Postibus insculpunt, longum mansura per ævum.
Pendite nunc, Musæ, presentia numina vatum,
(Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas)
Unde Coroniden circumflua Tibridis alveo
Insula Romuleæ sacris adsciverit urbis.
Dira lues quondam Latias vitiaverat auras,
Pallidaque exsangui squallebant corpora tabo.
Funeribus fessi postquam mortalia cernunt
Tentamenta nihil, nihil artes posse medentum,
Auxilium cœleste petunt: mediamque tenentes
Orbis humum, Delphos adeunt oracula Phœbi;
Utque salutiferâ miseris succurrere rebus
Sorte velit, tantæque urbis mala finiat, orant.
Et locus, et laurus, et quas habet illa, pharetræ,

NOTÆ.

612. *Demisêre.*] Tum ne boni civis dedecus aspicerent, itum ut animum à regiâ dignitate aversum patefacerent.

618. *Quantum.*] *Jugerum* illud dicitur, quantum par boum uno die exarare possit: sed hîc fortè intelligit tantum agri, quantum duo boves diei spatio circumire possunt, aratro limitem et quasi fossam describentes.

620. *Æratis.*] Non *auratis*: quippe fides historiæ postulat; Valerius Maximus, lib. 5. cap. 6. Cujus testandæ rei gratiâ capitis (Cip.) effigies ærea portæ, quâ excesserat, inclusa est, dictaque *Raudusculana*, quòd olim *Rauda* æra dicebantur. *Festus* et *Varro.*

624. *Coroniden.*] *Æsculapium* dicit Coronei nepotem, Apollinis ex Coronide filium, Medicum, et medicorum Deum.

625. *Insula.*] Quia Æsculapius Romanis Deus non *Indiges* vel *Indigena* sed *Adscititius*, in Tibridis insulâ Draconis specie sibi sedes aptas delegit, ut postmodum patebit; ideo ea Romæ illum Deum ejusque sacra *ascivisse* dicitur.

626. *Lues.*] Æsculapium Epidauro accitum Romam, amoliendæ pestilentiæ causâ, refert Livius.

630. *Mediam.*] Parnassum montem, sub quo Delphi Apollinis oraculo clarum oppidum orbis umbilicum statuunt Strabo, Lucan. et alii. Quàm verè aut appositè nullus non videt.

633. *Sorte.*] *Responso* seu *Oraculo* salutem afferenti: namque vaticinia quædam sorte etiam et conjectis in mensam talis agebantur.

634. *Quas habet.*] Phœbus ipse ad laurum suprà Metam. 1.

——— Semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ, laure, pharetræ.

Intremuêre simul : Cortinaque reddidit imo
Hanc adyto vocem, pavefactaque pectora movit :
Quod petis hinc, propiore loco, Romane, petîsses :
Et pete nunc propiore loco, Nec Apolline vobis,
Qui minuat luctus, opus est : sed Apolline nato.
Ite bonis avibus, prolemque arcessite nostram.
Jussa Dei prudens postquam accepere Senatus ;
Quam colat, explorant, juvenis Phœbeïus urbem :
Quique petant ventis Epidauria littora mittunt.
Quæ simul incurvâ missi tetigêre carinâ ;
Concilium Graiosque patres adiêre : darentque
Oravêre Deum, qui præsens funera gentis
Finiat Ausoniæ. Certas ita dicere sortes.
Dissidet, et variat sententia : parsque negandum
Non putat auxilium ; multi renuêre, suamque
Non emittere opem, nec numina tradere suadent.
Dum dubitant ; seram pepulêre crepuscula lucem,
Umbraque telluris tenebras induxerat orbi :
Cùm Deus in somnis opifer consistere visus
Ante tuum, Romane, torum ; sed qualis in æde
Esse solet ; baculumque tenens agreste sinistrâ,
Cæsariem longæ dextrâ deducere barbæ :

simul concussa sunt, atque cortina edidit hunc sonum ex ultimo adyto, et percu-lit corda trementia ; Potuisses petere loco propiore, quod, hînc petis ; atque nunc pete loco propiore, ô Romane ; neque habetis opus Apolline, qui minuat luctus ; sed filio Apollinis. Ite lætis auspiciis, atque advocate nostrum filium. Postquam gravis Senatus audiît Dei monita, exquirunt in quâ urbe juvenis Phœbeïus habitet, et mittant qui petant littora Epidauria ventis. Quæ statim atque missi tetigerunt cavâ navi, accesserunt ad concilium et patres Græcos atque precati sunt, ut traderent Deum, qui præsens absolvat nationem Italiam funeribus : sic monere certa oracula. Sententia est dissimilis atque varia ; parsque non censet opem abnuendam ; multi recusant, atque admonent non dimittêre suum præsidium, neque dare suos Deos. Dum incerti hærent, crepuscula fugaverunt serum diem, atque umbra terræ adduxerat caliginem mundo : cùm Deus propitiùs visus adesse in somnis ante tuum lectum, Romane, sed qualis solet esse in templo, et tractans baculum nodosum sinistrâ, mulcere crines prolixæ barbæ dextrâ :

NOTÆ.

635. *Cortina.*] Occiso Pythone tripodis custode inquit Jul. Scaliger, oraculum suum fecit : cujus corio obductus tripus, inde etiam *Cortina* fuit appellatus. Illum vero poëtæ pro tripode usurpant, unde oracula dabantur, sive ea mensa fuit, ut quibusdam videtur ; sive alia quædam machina, tribus pedibus innixa, quâ conscensâ numine afflata Pythias vaticinari solebat.

637. *Propiore.*] Epidaurus nempe propior Romæ, quàm Delphi.

639. *Nato.*] *Æsculapio.*

640. *Bonis.*] Ex avium volatu atque garritu quia futurorum aucupari scientiam nitebantur, ideo *bonæ* quæ læta, dicebantur, *malæ*, quæ adversa portendebant.

642. *Juvenis.*] *Æsculapius.*

643. *Epidauria.*] Plures fuerant Epidauri, sed de Argiâ hîc agitur Peloponnesi, ad sinum Salonicum, Æsculapii fano olim celebri.

647. *Ausoniæ.*] *Italiæ :* fuerunt namque Ausones antiquissimi populi, qui Italiam tenuerunt.

Ib. *Sortes.*] *Apollinis oracula*, ut suprà.

648. *Sententia.*] Epidauri concilii, seu Græcorum patrum.

650. *Numina.*] *Æsculapii.*

653 *Deus*] *Æsculapius.*

654. *Romane.*] Plures fuisse legatos Epidaurum missos supra vidimus : sed unus princeps fuit.

655. *Agreste.*] Non sine causâ. Æsculapii gestamen baculus agrestis, isque angue involutus : siquidem enim medici sanitatis fulcrum videri volunt, prudentiâ maximè uti debere, utpote in maximis difficultatibus per illud gestamen intelligitur ; neque aliter ad novam vitam, qualem, exuviis positis serpentes videntur recipere, ægros possunt perducere.

Fr

Et placido tales emittere pectore voces :
Pone metus ; veniam, simulachraque nostra relinquam.
Hunc modò serpentem, baculum qui nexibus ambit,
Perspice : et usque nota visu, ut cognoscere possis.
Vertar in hunc : sed major ero ; tantusque videbor,
In quantum verti cœlestia corpora debent.
Extemplo cum voce Deus, cum voce Deoque
Somnus abit ; somnique fugam lux alma secuta est.
Postera sidereos Aurora fugaverat ignes :
Incerti quid agant proceres ad templa petiti
Conveniunt operosa Dei : quâque ipse morari
Sede velit, signis cœlestibus indicet, orant.
Vix bene desiêrant, cùm cristis aureus altis
In serpente Deus prænuntia sibila misit ;
Adventuque suo signumque, arasque, foresque,
Marmoreumque solum, fastigiaque aurea movit :
Pectoribusque tenus mediâ sublimis in æde
Constitit ; atque oculos circumtulit igne micantes.
Territa turba pavet. Cognovit numina castos
Evinctus vittâ crines albente sacerdos :
Et, Deus en, Deus en ; linguisque animisque favete,
Quisquis ades, dixit. Sis, ô pulcherrime, visus
Utiliter ; populosque juves tua sacra colentes.
Quisquis adest, jussum venerantur numen ; et omnes
Verba sacerdotis referunt geminata : piumque
Æneadæ præstant et mente et voce favorem.
Annuit hic : motisque Deus rata pignora cristis,
Ter repetita dedit vibratâ sibila linguâ.
Tum gradibus nitidis delabitur ; oraque retro
Flectit, et antiquas abiturus respicit aras :
Assuetasque domos habitataque templa salutat.

et proferre hujusmodi verba ex amico pectore : Desine expavescere ; proficiscar, atque deserum nostras imagines. Intuère tantùm hanc anguem qui implicat spiris hunc baculum, atque accuratè animadverte oculis, ut possis cognoscere. Mutabor in hunc, sed major ero, et tantus videbor, in quantum corpora cœlestia debent mutari. Continuò Deus recedit unà *cum voce, sopor cum voce et Deo ; et dies amabilis secutus est discessum soporis : Sequens Aurora dispulerat ignes sidereos ; optimates dubii quid faciant, coëunt in templum magnificis operibus exstructum Dei expetiti, atque precantur, ut demonstret indiciis cœlestibus, quo loco ipse cupiat manere. Vix satìs absolverant, cùm Deus splendidus in formâ anguis erectas cristas habentis emisit sibila prænuntia, et concussit adventu suo et statuam, et altaria, et valvas et stratum marmoreum, et cacumina aurea ; atque constitit excelsus in medio templo pectore tenus, et circumspexit oculos igne radiantibus. Turba pavida timet. Sacerdos habens comam castam religatam vittâ alba cognovit Deum ; atque inquit, Ecce Deus, ecce Deus, et favete animis atque linguis, quisquis ades. Sis conspectus utiliter, ô formosissime ; atque opem feras populis venerantibus tua sacra. Quicumque adest adorant Deum jussum, atque omnes iterant voces repetitas Sacerdotis ; et Æneadæ favorem pium animo atque verbis dant : Deus annuit his ; et cristis agitatis emisit sibila ter iterata linguâ vibratâ,* quæ essent *iis certa pignora. Tum descendit per gradus nitentes, et retorquet caput, atque discessurus respicit altaria antiqua, et salutat domos assuetas et templa possessa.*

NOTÆ.

666. *Petiti.*] *Æsculapii* à Romanis postulati.

667. *Operosa.*] Magnificis operibus extructa et instructa, ut mox vers. 672. *fastigio aureo, solo marmoreo*, &c.

Ibid. *Quâque.*] Epidauri an Romæ?

669. *Aureus.*] Non tam, quia ejus simulachrum aureum, crediderim, quàm ut splendidum fuisse serpentem, qualemque sese pollicitus erat Æsculapius, intelligamus.

671. *Signum.*] *Æsculapii statuam.*

674. *Micantes.*] Acutissimi vitûs et vividæ naturæ est serpens, ex quo optima parantur remedia. Quibus de causis Æsculapio sacer.

680. *Jussum.*] *Quod venerari Sacerdos jusserat.*

Inde

Inde per injectis adopertam floribus ingens
Serpit humum, flectitque sinus : mediamque per urbem
Tendit ad incurvo munitos aggere portus.
Restitit hîc : agmenque suum, turbæque sequentis
Officium placido visus dimittere vultu ;
Corpus in Ausoniâ posuit rate. Numinis illa
Sensit onus : pressâque Dei gravitate carinâ
Æneadæ gaudent : cæsoque in littore tauro
Torta coronatæ solvunt retinacula navis.
Impulerat levis aura ratem. Deus eminet altè :
Impositâque premens puppim cervice recurvam,
Cæruleas despectat aquas : modicisque per æquor
Ionium Zephyris sexto Pallantidos ortu
Italiam tenuit ; præterque Lacinia templo
Nobilitata Deæ, Scylaceaque littora fertur.
Linquit Iapygiam, lævisque Amphissia remis
Saxa fugit : dextrâ prærupta Ceraunia parte,
Romechiumque legit, Caulonaque, Nariciamque,
Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori,
Hippotadæque domos regis, Themesesque metalla ;
Leucosiamque petit, tepidique rosaria Pæsti.

Hinc magnus obrepit per terram tectam floribus sparsis ; atque agitat spiras, et petit portus vallatos incurvo aggere per mediam urbem. Hîc substitit ; et visus dimittere turbam suam et officium agminis prosequentis cum leni facie, demisit corpus in navem Italam. Illa sensit pondus Dei, et Æneadæ lætantur navem esse onustam pondere numinis ; et bove mactato in littore solvunt vincula torta navis coronatæ. Levis ventus agitârat navim. Deus sublimis extat, et innixus pandæ puppi capite demisso, despicit aquas cæruleas ; et Zephyris modicis per mare Ionium sexto exortu Pallantidos pervenit in Italiam, et vehitur præter littora Lacinia inclyta templo Deæ, atque Scylacea. Præterit Iapygiam et vitat petras Amphissias expolitis remis : præterit à parte dextrâ Ceraunia, et Romechium, et Caulonem, et Naryciam, atque superat fretum, et angustias Pelori Siculi, et domus regis Hippotadæ et ærifodinas Themeses ; tum tendit ad Leucosiam, et rosaria calidi Pæsti.

NOTÆ.

689. *Sinus.*] Quippe in Spiras contorto tergo sese angues promovent.

696. *Coronatæ.*] Ut decuit illam esse, quæ tam pretiosam mercem veheret.

700. *Ionium.*] Illud namque, quòd Siciliam inter et Græciam patet, Romanis Epidauro Romam redeuntibus, fuit enavigandum.

Ib. *Pallantidos.*] *Auroræ*, quam Pallantis filiam nonnulli scripserunt. Per illam autem *sex dies* hîc intelliguntur.

701. *Lacinia.*] In Lacinio promontorio fuisse Junonis templum ex Virgilio intelligitur : sanctumque fuisse omnibus circà populis testatur Livius.

702. *Scylacea.*] Scylacei sinûs, aut oppidi in extremâ Calabriâ.

703. *Iapygiam.*] *Calabriam*, ab Iapyge, Dædali filio, sic dictam.

Ib. *Amphissia.*] Frustrà, ut videtur, in his detegendis viri magni desudârunt, atque adeò in illis non hærebimus.

704. *Ceraunia.*] Neque hæc in Italiâ quisquam alius scriptor indicavit.

705. *Romechium.*] Nullum quoque hujus uspiam vestigium.

705. *Caulonaque.*] Fuit *Caulon* seu *Colonia* urbs magnæ Græciæ in Brutiis, vel, quod idem est, oppidulum Calabriæ ulterioris in monte cognomine.

Ib. *Nariciam.*] *Narycia, Naricia, aut Naritium* Calabriæ est etiam, quam in extremo ejus angulo *Locri Narytii* ædificaverunt.

706. *Evincitque fretum.*] Cum difficultate transit per Siculum fretum, quod quidem est maximè vorticosum ; inter Scylleum Italiæ promontorium, et Pelorum Siciliæ.

707. *Hippotadæ.*] *Æolias* dicit insulas, in quibus regnavit *Æolus* Jovis filius ex Acestâ *Hippotæ* Trojani filiâ : de quo jam sæpius.

Ib. *Themeses.*] *Themese* seu *Tempsum*, Brutiorum oppidum, ærifodinis nobile, quas suo tempore defecisse narrat Strabo.

708. *Leucosiam.*] Lucaniæ est parva insula in sinu Pæstano.

Ib. *Rosaria.*] Pæstum Lucaniæ oppidum, semper vernans, cujus etiam rosaria Virgilius commendat his verbis,

——*Biferique rosaria Pæsti.*

Hinc provehitur ad Capreas et promontorium Minervæ, et montes nobiles vite Surrentinâ, et urbem Heracleam, et Stabias, et Parthenopen factam ad otia, et post hunc templa Sibyllæ Cumææ. Inde tepidi fontes, et Linternum lentisco abundans superantur, atque Vulturnus ducens sub aquis multam glaream et Sinuessa abundans albis columbis, et Minturnæ insalubres, et urbs ab eâ dicta quam alumnis sepelivit, et sedes Antiphatæ, et Trachas circumdata palude, et terra Circæa, et Antium firmum habens littus. Postquam nautæ huc direxerunt navem velis instructam;

Inde legit Capreas, promontoriumque Minervæ,
Et Surrentino genérosos palmite colles,
Herculeamque urbem, Stabiasque et in otia natam
Parthenopen, et ab hâc Cumææ templa Sibyllæ.
Hinc calidi fontes, lentisciferumque tenentur
Linternum, multamque trahens sub gurgite arenam
Vulturnus, niveisque frequens Sinuessa columbis:
Minturnæque graves, et quam tumulavit alumnus,
Antiphatæque domus, Trachasque obsessa palude,
Et tellus Circæa, et spissi littoris Antium.
Huc ubi veliferam nautæ advertêre carinam;

NOTÆ.

709. *Capreas.*] Insula est regni Neapolitani contra promontorium Minervæ, Tiberii secessu nota.

Ib. *Promontoriumque.*] In illis extremo est *Athenæum*, seu *Minervæ sacellum* quod Ulysses dicitur ædificâsse.

710. *Surrentino.*] *Surrentum* urbs est Campaniæ, vino maximè nobilis.

711. *Herculeam.*] *Heraclea* etiam, *Heracleopolis, Herculanum* insuper hic vocatur vicus, Cluverio *la Torre del Greco*: estque regni Neapolitani, ad radices montis Vesuvii.

Ib. *Stabias.*] Oppidum Campaniæ bello sociali à Syllâ deletum, dein restauratum: hodie *Castella mare di Stabia.*

712. *Parthenopen.*] *Neapolim* dicit à *Parthenope* unâ Syrenarum ibi sepultâ cognominatam; quò se Romani otiaturi, propter locorum amœnitatem, conferre solebat. Hor. Epod. 5.

Ib. *Cumææ.*] *Cumas* Campaniæ urbem à Sibyllâ nobilitatam suprà vidimus. Funditus fuit excisa, diciturque hodie *Cuma distrutta.*

713. *Calidi.*] *Baias* innuit *fontibus calidis* maximè celebres. Hodie ibi exiguum castrum tantùm superest nomine *Baiæ* cum balneis.

Ib. *Lentisciferumque.*] *Lentiscus* arbor est in Chio præcipuè nascens, mastichen exudans in modum gummi.

714. *Linternum.*] Campaniæ fuit oppidum, Scipionis majoris secessu et sepulchro nobile, quod hodie in ruinis jacet.

715. *Vulturnus.*] Fluvius Campaniæ, qui ex Apennino Capuam præterlabitur, atque in mare Tyrrhenum ad *Vulturni* excisæ urbis rudera devolvitur.

Ib. *Sinuessa.*] Hæc etiam fuit urbs Campaniæ, quæ hodie prorsus excisa jacet.

Ib. *Columbis.*] Legitur quam plurimis *Colubris*. Nugas autem de Sinuessanis hisce colubris opinor Neminem certè ex antiquis Scriptoribus evolvi, qui harum meminisset. Campanas *Columbas* Plinius commendat, lib. X. cap. 37.

716. *Minturnæ.*] Urbs fuit Latii, quæ hodie nulla est, in Campaniæ confinio, paludibus adjacens, in quibus septies consul Marius delituit. Ex illis autem aër gravis atque noxius.

Ib. *Quam.*] *Cajetam* dicit Æneæ nutricem, à quâ *Cajetam* urbem Latii denominatam volunt. Quamquam ex eo quidam dictam putant à Laconibus, quòd in littore *curvo* sit posita: illi namque *curva* omnia *Cajetas* vocabant.

Ib. *Alumnus.*] *Æneas.*

717. *Antiphatæ.*] *Formias* dicit, quas tenuisse Antiphaten Læstrygonum crudelem tyrannum suprà vidimus.

Ib. *Trachas.*] *Terracina* seu *Tarricina*, quæ et *Anxur*, prius dicta, itemque *Trachina*, hoc est *aspera*, utpote in colle sita, urbs Volscorum in Latio. Deficit indies propter adjacentium Promptinarum paludum exhalationes, aërisque intemperiem.

718. *Circæa.*] Mons est Latii mari ac paludibus ita cinctus, ut insula videatur, à *Circe*, quæ illum tenuit, cognominatus: In quo olim, urbs *Circæa* aut *Circæum*, hodie in ruinis.

Ib. *Antium.*] Hæc olim Volscorum caput fuit 25. mill. pass. ab Urbe in hortum hybernum.

(Asper

(Asper enim jam pontus erat) Deus explicat orbes :
Perque sinus crebros et magna volumina labens,
Templa parentis init, flavum tangentia littus.
Æquore pacato patrias Epidaurius aras
Linquit : et hospitio juncti sibi numinis usus
Littoream tractu squamæ crepitantis arenam
Sulcat : et innixus moderamine navis, in altâ
Puppe caput posuit : donec Castrumque, sacrasque
Lavini sedes, Tiberinaque ad ostia venit.
Huc omnes populi passim, matrumque patrumque,
Obvia turba ruit : quæque ignes, Troïca, servant,
Vesta, tuos ; lætoque Deum clamore salutant.
Quàque per adversas navis cita ducitur undas,
Thura super ripas, aris ex ordine factis,
Parte ab utrâque sonant : et odorant aëra fumis :
Ictaque conjectos incalfacit hostia cultros.
Jamque caput rerum Romanam intraverat urbem ;
Erigitur serpens ; summoque acclinia malo
Colla movet : sedesque sibi circumspicit aptas.
Scinditur in geminas partes circumfluus amnis :
Insula nomen habet : laterumque à parte duorum
Porrigit æquales mediâ tellure lacertos
Huc se de Latiâ pinu Phœbeïus anguis
Contulit : et finem, specie cœleste resumtâ,
Luctibus imposuit ; venitque salutifer Urbi.
Hic tamen accessit delubris advena nostris :

(namque jam mare erat turbidum) Deus revolvit spiras ; atque obrepens per frequentes flexus et ingentes orbes subit templa patris tangentia fulvum littus. Epidaurius deserit altaria paterna mari composito et usus hospitio Dei sibi conjuncti, scindit arenam, littoream tractu squamæ stridentis : et insistens gubernaculo navis demisit caput in excelsâ puppe donec appulit ad Castrum et sacras domos Lavinii ad ostia Tiberina. Omnes populi passim, et cœtus occurrunt fœminarum atque virorum, et quæ custodiunt tuos ignes, Vesta Troïca huc ruunt, et salutant Deum festivâ vociferatione. Et quà velox navis ducitur per undas adversas, thura crepitant ab utrâque parte, altaribus structis ex ordine ad ripas, atque perfundunt aërem fumis odoriferis, et victima percussa calefacit cultros immissos. Jamque subiêrat urbem Romam caput orbis : anguis tollitur, et movet colla quæ supremo malo admitebantur : et sibi circumspicit domum congruam. Fluvius circumlabens dividitur in duas partes : Insula habet nomen ; et mittit brachia æqualia à parte duorum laterum, inter quæ *terra media est. Serpens Phœbeius huc concessit ex navi Latiâ : et finivit luctus formâ cœlesti recepta ; atque accessit opifer Urbi.*

Hic tamen peregrinus adscriptus est nostris templis :

NOTÆ.

720. *Explicat.*] *Discessurus* scilicet : namque *quiescentes* solent angues in multos orbes sese convolvere.

722. *Parentis.*] *Appollinis.*

723. *Epidaurius.*] *Serpens* aut *Æsculapius* Epidauro avectus.

727. *Castrum.*] *Castrum* dicit Inui seu Panos, Rutulorum oppidulum in Latio ; inter Lavinum et Ostiam situm.

728. *Lavini.*] Urbs fuit Latii ab Æneâ condita, in quâ Veneris templum nomini Latino commune.

Ib. *Ostia.*] Ubi *Ostia* civitas ab Anco Marcio constituta.

730. *Quæque.*] *Vestales virgines* Æsculapio etiam obviam processisse ait.

Ib. *Troïca.*] Vestam namque, atque Ignem æternum Imperii custodem, Æneas Troja evexerat.

739. *Amnis.*] *Tiberis*, qui Romam alluit.

742. *Huc.*] In insulam Tiberis, quæ erat extra urbem, quia, scilicet, ibi aër salubrior; neque aliud præsentius remedium adversus luem, quam secessus.

Ib. *Phœbeïus.*] Quis Æsculapium *Phœbi*, seu Appollinis filium exhibebat.

743. *Celeste.*] Pro *cœlesti* : quæ tamen species humana est barbati senis, aurea redimiit, nodoso in manu baculo.

Cæsar

Cæsar est Deus in urbe suâ; quem pace et bello principem, non magis bella absoluta triumphis, et res peractæ tempore pacis, et gloria accelerata rerum mutaverunt in novam stellam et cometam crinitum, quàm sua soboles. Neque verò de factis Cæsaris ullum est majus opus, quàm quòd parens fuit hujus. Nempe illustrius est vicisse Britannos æquoreos, et duxisse naves victrices per septem-fluos alveos Nili papyrum ferentis; atque addidisse populo Quirini Numidas ab officio desciscentes, et Jubam Cinyphium, et Pontum superbum Mithridatis gloriâ;

Cæsar in urbe suâ Deus est: quem Marte togâque
Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
Resque domi gestæ, properataque gloria rerum
In sidus vertêre novum, stellamque comantem;
Quàm sua progenies. Neque enim de Cæsaris actis
Ullum majus opus, quàm quòd pater exstitit hujus.
Scilicet æquoreos plùs est domuisse Britannos,
Perque papyriferi septemflua flumina Nili
Victrices egisse rates: Numidasque rebelles,
Cinyphiumque Jubam, Mithridateïsque tumentem
Nominibus Pontum, populo adjecisse Quirini;

NOTÆ.

746. *Cæsar.*] *Julius Cæsar* primus Imperator. Lege argumentum.

Ib. *Marte togâque.*] *Pace et bello:* tamque certè ille in utrumque fuit ita paratus, ut ex quibus virtutibus majorem laudem consecutus sit, difficile sit dicere.

748. *Properata.*] *Properanter et brevi tempore comparata.*

749. *Comantem.*] Cometæ *crinitæ* etiam *stellæ* dicuntur.

750. *Progenies.*] *Octavium Augustum* dicit, Julii Cæsaris adoptione filium et hæredem, Juliæ, Julii Cæsaris sororis, nepotem, quem C. Octavio peperit Attia Juliæ ex M. Attio Balbo filia.

751. *Majus.*] *Gratulandum*, inquit Florus, *in tantâ perturbatione est, quòd potissimùm ad Octav. Cæsarem Augustum summa rerum redîit qui sapientiâ suâ atque solertiâ, perculsum undique, et perturbatum ordinavit Imperii corpus: quod ita haud dubiè nunquam coïre et consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ et mente regeretur.*

Ib. *Pater.*] Namque ita illum rerum summæ præfecit, et causa fuit eorum omnium, quæ sapienter Augustus administravit.

752. *Scilicet.*] Præstantissima quæque Cæsaris gesta cum quâdam Ironiâ enumerat poëta, ut Augusti adoptionem, illis antefe-rendam esse ostendat: atque ita hujus laudem callidè inculcet.

Ib. *Britannos.*] Illos verò victos, quibus ante Cæsarem ne nomen quidem Romanorum cognitum erat, stipendiarios fecit.

753. *Papyriferi.*] *Papyrus planta est* nascens in palustribus Ægypti, ex qua fiebant chartæ tunicis papyri acu seu scalpello diductis atque separatis.

Ib. *Nili.*] Fluvium esse Ægypti maximum per septem ostia aut alveos in mare Mediterraneum se exonerantem jam sæpe diximus.

754. *Victrices.*] Devicto Ptolemæo rege, qui et Cæsari sicut antea Pompeïo insidias paraverat. Ille namque victus in Nilo periît.

Ib. *Numidas.*] Numidæ Africæ populi admodum feroces, qui, cum Jubâ Mauritaniæ rege, Pompejanarum partium duces Catonem, Scipionem, Petreium, aliosque secuti adversus Cæsarem in Africâ dimicaverunt, ibidemque victi sunt. De industriâ autem neque Pompeii neque cæterorum mentio ulla, quia execrandum atque lachrymabile bellum Romanis.

755. *Cinyphium.*] Juba rex Mauritaniæ. Cinyphius à Cinypho seu Cinype Lybiæ fluvio, in Mediterraneum prope Lebedam defluente, dicitur.

Ib. *Mithridateïsque.*] Namque Mithridates rex Ponti, cùm quatuor Pyrrho, decem et septem anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit: donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Pharnacem filium ejus bella ferociùs moventem Cæsar ex Alexandriâ advolans unâ acie profligavit. Unde, ut aït Suet. inter Pompæ fercula trium verborum titulum prætulit, *VENI, VIDI, VICI.*

756. *Pontum.*] Regio est minoris Asiæ ad Septentrionem à Pontico mari cogniminata, ubi regnavit Mithridates, et postea ipsius filius Pharnaces à Cæsare victus.

Ib. *Quirini.*] Eo nomine appellatum Romulum suprà diximus.

Et

Et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
Quàm tantum genuisse virum, quo præside rerum
Humano generi, Superi, cavistis abunde.
Ne foret hic igitur mortali semine crêtus ;
Ille Deus faciendus erat. Quod ut aurea vidit
Æneæ genitrix ; vidit quoque triste parari
Pontifici letum ; et conjurata arma moveri ;
Palluit ; et cunctis, ut cuique erat obvia, Divis,
Aspice, dicebat, quantâ mihi mole parentur
Insidiæ : quantâque caput cum fraude petatur,
Quod de Dardanio solum mihi restat Iülo.
Solane semper ero justis exercita curis ?
Quam modò Tydidæ Calydonia vulneret hasta,
Nunc malè defensæ confundant mœnia Trojæ.
Quæ videam natum longis erroribus actum,
Jactarique freto, sedesque intrare silentûm ;
Bellaque cum Turno gerere ; aut, si vera fatemur,
Cum Junone magis. Quid nunc antiqua recordor
Damna mei generis ? timor hic meminisse priorum
Non sinit. In me acui sceleratos cernitis enses.
Quos prohibete, precor ; facinusque repellite : neve
Cæde sacerdotis flammas extinguite Vestæ.

et dignum fuisse multis triumphis, et agitâsse quosdam quàm genuisse tantum virum, quo arbitro rerum satis consuluistis humano generi ô Dii. Ne ergo hic Augustus *videretur genitus semine mortali, ille* Julius C. sar *erat faciendus Deus. Quod cùm splendida mater Æneæ cognovit, advertit etiam lugubrem necem parari Pontifici, et arma conjurata concuti : Palluit ; atque dicebat omnibus Diis, ut in quemque incidebat. Vide quanto conatu insidiæ mihi struantur ; et quantâ cum perfidiâ caput quod solum mihi superest de Iülo Dardanio, appetatur. An ego sola semper ero vexata justis solicitudinibus? Quam nunc hasta Calydonia Tydidæ vulneret ? modò muri Trojæ malè protecti turbent. Quæ cernam filium* Ænean *jactatum longis erroribus, et agitari mari, et subire habitationes mortuorum, et bello congredi cum Turno, vel potiùs cum Junone, si vera agnoscimus. Quamobrem nunc refero præteritas clades meæ sobolis ? Hic metus non patitur recordari antiquorum. Videtis nefarios gladios parari in me. Quos oro arcete, atque avertite nefas ; neve supprimite ignes Vestæ nece sacerdotis.*

NOTÆ.

757. *Aliquos.*] Quatuor superbo apparatu à Floro designatis, *quantò*, inquit, *majora erant, de quibus non triumphabat ?*

762. *Æneæ genitrix.*] *Venus.*

763. *Pontifici.*] *Cæsari*, qui Pontifex erat, quo tempore jugulatus est.

Ib. *Conjurata.*] Bruti duo, Cassius, aliique Patricii, atque equites in Cæsarem ; quòd insolentiùs agere inciperet conjuraverunt ; qui tribus et viginti vulneribus in curiâ illum confoderunt.

765. *Mihi.*] Quia Cæsari, qui ultimus futurus erat ex gente Juliâ, à Venere per Iülum atque Ænean derivatâ.

769. *Tydidæ.*] *Diomedis, Tydei filii*, qui Venerem Æneæ suo faventem, ipsumque nube operientem vulneravit.

Ib. *Calydonia.*] Quia Calydon Ætolorum civitas, quibus imperavit Diomedes.

772. *Sedes.*] Duce Sibyllâ ad inferos descendisse suprà vidimus.

773. *Turno.*] Hunc Rutulorum regem habuimus etiam in precedentibus.

774. *Junone.*] Quæ usque Turno favit.

775. *Hic.*] *Quo Cæsaris causa percellebatur.*

776. *Me.*] Quia in Julium Cæsarem.

778. *Sacerdotis.*] Pontificem maximum fuisse Cæsarem merò diximus.

Ib. *Extinguit.*] Id est, *Ne religionem atque Deorum cultum omnem ex terris tollite.* Ad illud verò alludit poëta, quòd *in primis focum Vestæ virginibus Numa colendum dedit, ut ob similitudinem cœlestium syderum custos imperii flamma vigilaret :* ut loquitur Florus.

Talia

Talia nequicquam toto Venus anxia cœlo
Verba jacit, Superosque movet: Qui rumpere quanquam
Ferrea non possunt veterum decreta sororum;
Signa tamen luctûs dant haud incerta futuri.
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
Terribilesque tubas, auditaque cornua cœlo
Præmonuisse nefas. Phœbi quoque tristis imago
Lurida sollicitis præbebat lumina terris.
Sæpe faces visæ mediis ardere sub astris:
Sæpe inter nimbos guttæ cecidêre cruentæ.
Cærulus et vultum ferrugine Lucifer atrâ
Sparsus erat: sparsi Lunares sanguine currus.
Tristia mille locis Stygius dedit omnia bubo;
Mille locis lachrymavit ebur: cantusque feruntur
Auditi, sanctis et verba minacia lucis.
Victima nulla litat: magnosque instare tumultus
Fibra monet; cæsumque caput reperitur in extis.
Inque foro, circumque domos, et templa Deorum
Nocturnos ululâsse canes; umbrasque silentûm
Erravisse ferunt; motamque tremoribus urbem.
Non tamen insidias venturaque vincere fata
Præmonitus potuêre Deûm: strictique feruntur
In templum gladii. Neque enim locus ullus in Urbe
Ad facinus, diramque placet, nisi Curia, cædem.
Tum verò Cytherea manu peccussit utrâque
Pectus: et Æneaden molitur condere nube;

Venus sollicita frustrà profundit sermones toto cælo, et tangit Deos. Qui tametsi nequeunt frangere fata ferrea antiquarum sororum, tamen præbens indicia haud dubia cladis venturæ. Perhibent arma sonantia inter atras nubes, atque tubas horrendas, et cornua audita in cælo portendisse scelus. Solis etiam lugubris species mittebat lumina pallida terris anxiis: Sæpe faces visæ flagrare sub mediis sideribus: Sæpe guttæ sanguineæ ceciderunt inter imbres. Lucifer cæruleus infectam habebat faciem nigro colore: currus Lunares tincti cruore. Bubo feralis fecit præsagia luctuosa mille locis; mille locis ebur flevit; atque cantus et voces minantes dicantur auditæ in sacris lucis. Nulla hostia Deos placidos significat, et fibræ testantur ingentes tumultus imminere; atque caput invenitur recisum in extis. Dicunt canes noctu ululâsse circum domos et templa Deorum, atque animas mortuorum vagatas esse, et Urbem concussum fuisse terræ motibus. Attamen præsagia Deorum non potuerunt superare fata futura et insidias; et enses evaginati feruntur in ædem: neque enim ullus locus in Urbe præter Curiam placet ad scelus et crudelem necem. Tum verò Cycherea planxit pectus utrâque manu, atque præparat ut abscondat Æneaden nube;

NOTÆ.

779. *Nequicquam.*] Namque truci datus Julius Cæsar.

781. *Veterum.*] Parcas dicit Nocte et Erebo satas.

785. *Præmonuisse.*] Hæc quoque prodigia Tranquillus atque Plutarchus Cæsaris necem dicunt denunciâsse.

790. *Currus.*] Pro ipsâ Lunâ.

791. *Stygius.*] *Feralis*, atque *pessimi ominis*: Styx namque inferorum palus.

792. *Ebur.*] *Simulachra Deorum eburnea.* Ita Virg. Georg. 408. De Julii morte,

Et mæstum illachrymat templis ebur——

794. *Nulla.*] Id verò Cæsari evenisse, quo die fuit trucidatus, Scribit Tranquillus. Introiit tamen Curiam spretâ religione.

795. *Fibra.*] *Victimarum exta.* Virgilius quem noster imitatus est, hæc prodigia eleganter recenset, Georg. 1. 464.

Ib. *Caput.*] Pessimi erat ominis, si jecur, quod à corde inspiciebant, *sine capite*, aut eo imminuto esset.

821. *Templum.*] Quod fuit curia Pompeii, ubi Senatus habitus. *Curiæ* enim loca erant, ubi res publicæ seu divina, ut sacrificia: seu humanæ, ut Consilia curabantur; quas singulis Curiis, in quas populi Romanii tribus divisæ, Romulus primus assignavit.

803. *Cytherea.*] *Venus.*

804. *Æneaden.*] Hanc vocem ex quibusdam Manusc. excudendam curavi pro *ætherea*, ut sensus absolveretur. *Cæsarem* autem designavit ab *Æneâ* ortum, quem percussoribus adimere cuperet Venus.

Qua

Quâ priùs infesto Paris est ereptus Atridæ:
Et Diomedeos Æneas fugerat enses.
Talibus hanc genitor: Sola insuperabile fatum,
Nata, movere paras? intres licet ipsa sororum
Tecta trium; cernes illìc molimine vasto
Ex ære, et solido rerum tabularia ferro:
Quæ neque concursum cœli, neque fulminis iram,
Nec metuunt ullas tuta atque æterna ruinas.
Invenies illìc incisa adamante perenni
Fata tui generis. Legi ipse; animoque notavi:
Et referam: ne sis etiamnum ignara futuri.
Hic sua complevit (pro quo, Cytherea, laboras)
Tempora, perfectis, quos terræ debuit, annis.
Ut deus accedat cœlo, templisque colatur,
Tu facies; natusque suus, qui nominis hæres,
Impositum feret Urbis onus: cæsique parentis
Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
Illius auspiciis obsessæ mœnia pacem
Victa petent Mutinæ: Pharsalia sentiet illum,

quâ antea Paris est ademptus terribili Atridæ;- quâque Æneas evitaverat gladium Diomedis. Pater affatur eam ejusmodi verbis: *Filia cupisne sola mutare fatum invictum? Potes ipsa subire domos trium sororum; ibi videbis tabulas rerum* fato decretarum *ex ære et rigido ferro vastæ magnitudinis; quæ tutæ atque æternæ, neque reformidant collisionem cœli, neque impetum fulminis, neque ullas ruinas. Illîs reperies sortes tuæ sobolis insculptas adamante inviolabili. Ipse legi, atque signavi mente* ea omnia quæ generi tuo eventura sunt, *et narrabo, ne sis adhuc nescia futuri. Hic, cujus causâ solicita es, Cytherea, absolvit suam ætatem, exactis annis quos debuit terræ. Tu unà cum ipsius filio; qui hæres nominis feret imperii administrationem* sibi *commissam, curabis, ut Deus ascribatur cœlo, et honoretur in templis: et* ille *vindex generosissimus patris interfecti habebit nos sibi in bellis* faventes. *Muri superati Mutinæ obsidione pressæ ejus auspiciis petent pacem: Pharsalia sentiet illum,*

NOTÆ.

805. *Atridæ.*] *Menelao, Atrei filio,* cum quo congressus Paris occubuisset, nisi auxilio Veneris, quæ nube ipsum ope fuit, mortem effugisset: ut narrat Homerus, Iliad. 3.

806. *Diomedeos.*] Æneæ etiam suo nisi succurrisset, Venus, Diomedes illum facilè peremisset, referente eodem Homero Iliad. 5. namque ille inter Græcos fuit fortissimus, Ulyssi præsertim amicitiâ conjunctus.

807. *Genitor.*] *Jupiter.*

808. *Sororum.*] Parcarum: de quibus supra.

810. *Tabularia.*] *Tabulas ipsas æneas* intelligit, in quas immutabilia fatorum decreta Parcæ. Jovis scribæ, (ut nominat eas Capella) referunt.

811. *Concursum.*] *Tonitrua* intelligit, quibus aër non *concutitur* modò, sed quasi *concurrere* videtur. Sic sæpe Lucretius.

816. *Sua.*] *Sibi à fatis assignata,* 56 annos scilicet.

818. *Templis.*] *Non modò Sen. Cons. ei divina simul atque humana omnia decreta, aut in Deorum numerum, decernentium ore relatus est, sed et persuasione vulgi: creditumque est stellam crinitam, quæ per septem dies fulsit, ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, Cæsaris esse animam in cœlum recepti;* ut refert Suet. Atque hâc de causâ simulachro ejus in vertice additur *stella.*

819. *Natus.*] *Augustus,* per Adoptionem.

820. *Cæsique.*] Belli initium et causa, prætextus saltem, Avunculi necem ulcisci. Suet. 10 Cap. August.

823. *Mutinæ.*] In eâ Galliæ Cisalpinæ urbe Antonius, Cæsaris testamento prælatum sibi Octavium furens, Decimum Brutum suis motibus resistentem obsidebat. Illum Octavius liberavit, atque Antonium castris exuit.

Ib. *Pharsalia.*] Postquam animum in partes omnes versavi, nihil aliud videre me hoc in loco fateor, quàm errorem eòrum auctorum, qui Pharsalum Thessaliæ urbem, ubi Cæsarem inter et Pompeium depugnatum est, cum Philippis Thraciæ ubi victi Brutus et Cassius ab Octavio, et Antonio, confuderunt; nisi, ut poëtarum mos est, vicina, vel ejusdem

Æmathiâque

itemque Philippi iterum irrigati strage Æmathiâ : et magnum Pompeii nomen vincetur in mari Siculo : et uxor Ægypti . ducis Romani malè fisa conjugio occidet : atque illa erit frustrà minata nostra Capitolia obtemperatura esse suo Canopo. Quamobrem tibi recenseam Barbaros et nationes sitas ab utroque Oceano? Quicquid terra habet habitabile, erit sub hujus imperio. Mare etiam illi obsequetur. Pace præbitâ terris, conferet ingenium suum ad jura civilia, et æquissimus auctor statuet leges ; et componet mores suo exemplo, et consulens seculo futuri temporis et venturorum nepotum, curabit progeniem ortam de sanctâ uxore sumere

Æmathiâque iterum madefacti cæde Philippi :
Et magnum Siculis nomen superabitur undis :
Romanique ducis conjux Ægyptia tædæ
Non bene fisa cadet : frustràque erit illa minata
Servitura suo Capitolia nostra Canopo.
Quid tibi Barbariem, gentes ab utroque jacentes
Oceano numerem ? quodcumque habitabile tellus
Sustinet, hujus erit. Pontus quoque serviet illi.
Pace datâ terris, animum ad civilia vertet
Jura suum, legesque feret justissimus auctor :
Exemploque suo mores reget : inque futuri
Temporis ætatem venturorumque nepotum
Prospiciens, prolem sactâ de conjuge natam

NOTÆ.

ditionis loca pro iisdem usurpare, hic promiscuè Pharsalum atque Philippos, quæ urbes eidem Macedonum regi olim parebant, pro unâ atque eâdem belli arenâ Naso noster cum aliis sumserit. Certè Florus Brutum et Cassium illam, quæ Cneo Pompeio fatalis fuerat, Pharsalum scilicet insedisse testatur, cum tamen ex constanti historiæ fide apud Philippos Thracios illí devicti sunt.

824. *Æmathiâ.*] Eo nomine *Macedonia* locaquo proxima ab *Æmathione* vel *Æmathione* rege dicta sunt. Macedoniæ autem fuerunt Philippi, in confinio Thraciæ, ubi Brutus et Cassius cum partibus fuit devicti.

825. *Magnum.*] *Magnum nomen* de quo hîc agitur est *Pompeii*, cujus alter filius Sextus fecum piratas navales agitans, ita in Siculo freto oppressus est, ut modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve Mitylenam fugere coactus fuerit.

826. *Romani*] *Antonii*, Qui Cleopatræ libidinis pretium Romanum imperium cum stultissimè promisisset, ab Augusto ad Actium, Epiri promontorium, navali prælio divictus est.

Ib. *Conjux.*] *Cleopatra*, quæ se triumpho ubi ab Augusto servari sensit, cautionem nacta custodiam, in Mausoleo, juxta suum Antonium, admotis advenas serpentibus, quasi somno soluta est.

Ib. *Tædæ.*] Pro *conjugio* ; ut sæpe alibi.

828. *Nostra.*] *Jovi* namque dictum *Capitolium*, qui et inde *Capitolinus* dictus.

Ib. *Canopo.*] Urbs est Ægypti, ad ostium Nili occidentale, quod ab eâ *Canopicum* dictum

829. *Barbariem.*] Pro *barbaris*, quos Augustus domuit, inter quos Mysios ipsorum etiam barbarorum *barbaros* vocat Florus; quem vide cap. 12.

Ib. *Utroque.*] *Orientali et Occidentali* Imò, at ait florus, *Omnibus ad occasum et meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Taurum et Euphraten ; illi quoque reliqui, immunes imperii qui erant, sentiebant tamen magnitudinem, et victorem gentium Populum Romanum reverebantur.*

831. *Hujus.*] *Ubi cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio, ausus tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno Janum Geminum cludere.* Florus.

832. *Civilia*]*Conversus ad pacem, pronum in omnia mala, et in luxuriam fluens seculum gravibus severisque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia* Dictator perpetuus et Pater patriæ *dictus.*

836. *Prolem.*] *Tiberium* dicit ex Liviâ Drusillâ uxore, quam Augustus matrimonio Tiberii Neronis. et quidem prægnantem, abduxit, dilexitque et probavit unicè ac perseveranter: ut refert Suetonius. Illum autem, *Tiberium*, dico, adoptione filium suum fecit, cui successori beatissimam rempublicam reliquit.

Ferre

Ferre simul nomenque suum curasque jubebit.
Nec, nisi cùm senior similes æquaverit annos,
Æthereas sedes cognataque sidera tanget.
Hanc animam interea cæso de corpore raptam
Fac jubar, ut semper capitolia nostra forumque
Divus ab excelsâ prospectet Julius æde.
Vix ea fatus erat, mediâ cum sede senatûs
Constitit alma Venus nulli cernenda: suique
Cæsaris eripuit membris, nec in aëra solvi
Passa recentem animam, cœlestibus intulit astris.
Dumque tulit; lumen capere, atque ignescere sensit:
Emisitque sinu. Lunâ volat altiùs illa:
Flammiferumque trahens spatioso limite crinem
Stella micat: natique videns benefacta, fatetur
Esse suis majora; et vinci gaudet ab illo.
Hic sua præferri quanquam vetat acta paternis:
Libera fama tamen, nullisque obnoxia jussis,
Invitum præfert; unâque in parte repugnat.
Sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus:
Ægea sic Theseus, sic Pelea vincit Achilles.
Denique, ut exemplis ipsos æquantibus utar,
Sic et Saturnus minor est Jove. Jupiter arces
Temperat æthereas, et mundi regna triformis:

simul nomen suum et imperii *molem. Neque, nisi cùm senior æquaverit similes annos, veniet in domus cœlestes et ad astra* eorum qui sibi *affinitate* fuerunt *conjuncti. Interea converte in stellam animam sublatam ex corpore interfecto, ut divus Julius prospiciat semper nostra capitolia et forum ex sublimi cœlo.*

Vix ea dixerat, cùm alma Venus nulli videnda, constitit in medio concessu senatûs; atque abstulit artubus animam recentem sui Cæsaris, nec passa evanescere in aërem immisit eam stellis cœlestibus. Et dum tulit, sensit assumere lucem atque ardere, et emisit sinu. Illa volat sublimiùs lunâ; et fulget ducens comam igneam longo tractu; atque cernens præclara facinora filii, agnoscit esse præstantiora suis; lætaturque superari ab illo. Tametsi Augustus prohibet sua acta præponi paternis, nihilominus libera fama, nullisque mandatis subdita præponit eum nolentem; atque obnititur in hâc unâ re. Ita Atreus cedit laudibus clari Agamemnonis: ita Theseus superat Ægeum, ita Achilles Peleum. Denique ut sumam exempla quæ paria ipsis sunt, sic quoque Saturnus inferior est Jove. Jupiter moderatur sedes æthereas, et regna mundi triformis:

NOTÆ.

838. *Similes.*] *Rerum gestarum gloria* interpretor; neque aliorum quos vidi placet hujus vocis explicatio. Reponit Heinsius *Pylios*: et sanè *Pylii* anni, et *Dies Pylii* in Ovidio aliisque authoribus sæpe occurrunt. Et licet hæc conjectura nullorum MSS. authoritate nititur, non videtur tamen ableganda.

Ib. *Æquaverit*] Non numero, siquidem anno ætatis 56, extinctus Julius Cæsar, ad 76, Augustus pervenerit; verum hujus *æquandos annos* voluit vates, quotquot seniori obtingerent præclarè gestarum rerum laude.

Ibid. *Annos.*] Pro *vitâ* seu *ejus ratione et instituto*; si *similes* retineas.

839. *Cognata.*] Quia divûm soboles Augustus, cujus cognati Cæsar et Romulus inter sydera.

481. *Jubar.*] Vide quæ suprà annotavimus ad vocem *templis* 818.

846. *Recentem.*] *Recens à corpore liberatam.*

849. *Crinem.*] De *crinitâ stellâ*, quæ per ludos Cæsari consecratos fulsit, suprà ex Tranquillo dictum.

852. *Hic.*] *Augustus Cæsaris adoptione filius.*

854. *Unâ*] *In cæteris morigeros habet omnes Augustus; hâc in parte tantum repugnant, quòd cùm sua facta patris actis præferri nolit, fama tamen ea magis approbat.*

855. *Atreus.*] Agamemnonis pater, cujus tanta laus non fuit quanta hujus, omnium Græcorum ad Trojam, ducis.

156. *Theseus.*] Cujus, Egei filii, fortia facta passim in superioribus vidimus.

Ibid. *Pelea.*] Quii Achillis pater tanta non gessit facinora quanta hujus fuisse omnibus notum est.

857. *Ipsos Julium Cæsarem et Augustum.*

859. *Triformis.*] *Cœli, Ætheris, Aeris*, ut *terræ marisque* Imperium Augusto relinquatur. *Divisum Imperium cum Jove Cæsar habet,*

Terra sub Augusto. Pater est et rector uterque.
Dî, precor, Æneæ comites, quibus ensis et ignis
Cesserunt, dîque indigetes, genitorque, Quirine,
Urbis et invicti genitor, Gradive, Quirini,
Vestaque Cæsareos inter sacrata penates ;
Et cum Cæsareâ tu, Phœbe domestice, Vestâ,
Quique tenes altus Tarpeias Jupiter arces,
Quosque alios vati fas appellare piumque,
Tarda sit illa dies, et nostro serior ævo,
Quâ caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
Accedat cœlo : faveatque precantibus absens.

Tellus sub Augusto. Uterque est parens et moderator. Dii, oro, Æneæ comites, quibus ferrum et flamma cesserunt, diîque indigetes, et pater urbis, Quirine, et Gradive, pater invicti Quirini, et Vesta consecrata inter penates Cæsareos, Tuque Phœbe domestice cum Vestâ Cæsareâ, et Jupiter qui excelsum habes templum in monte Tarpeio, et quos alios fas est atque pium ut poëtæ invocent. Illa dies sit sera, atque tardior nostro seculo, quâ Augustus in cœlum transferatur destituto mundo quem regit, atque absens sit propitius nobis *ad eum vota facientibus.*

PERORATIO.

Jamque opus exegi : quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

PERORATIO.

Jamque perfeci opus, quod neque ira Jovis, neque flamma, neque ferrum, neque rapax antiquitas poterit delere.

NOTÆ.

861. *Æneæ comites.*] *Penates* dicit aut *deos domesticos*, quos in Italiam secum *Æneas* deportavit. Alii alios esse censuerunt : ut frustrà in re tam dubiâ tamque inutili operam suam quisquam perdiderit. Dionysius Halic. sese illos ait vidisse Romæ in templo, duorum juvenum hastatorum sedentium formâ. Alii Jovem, Junonem ac Minervam fuisse aiunt : neque de Pallade, Vestâque quisquam dubitare possit, cui lectus Virgilius. Alii Neptunum et Apollinem : namque suam etiam Trojam illi profitebantur. Alii alios.

862. *Indigetes.*] Dî sunt *patrii*, qui ex hominibus in deorum numerum sunt relati : ita ab *indu* pro *in*, *et ago*, dicti sunt. Precatione simili librum 1 Georg. concludit Virg.

Dei patrii indigetes,———&c.

862. *Quirine.*] *Romulum* eo nomine appellatum urbisque fuisse conditorem, superiore libro vidimus.

863. *Gradive.*] Mars est Romuli pater, qui vel à *Gradiendo*, vel à κραδάειν quod *vibrare* est sic dictus.

864. *Cæsareos.*] Qui ejus templum in palatio, ubi habitabant *imperatores*.

Ibid. *Penates.*] *Deos domesticos*, qui ex eo dicti quòd in *penitissimâ* seu maximè secretâ domûs parte colerentur. A *penus*, quòd res maximè necessarias ad victum quotidianum in intimâ domûs parte servatas significat, fit *Penas Penates* ; sicut à *Magnus*, *Magnas Magnates*, &c. Quanquam neque inepti videntur qui *Penates* cum Macrobio, quasi *Penes nos natos* dici volunt.

865. *Phœbe.*] Jam suprà *Apollini* in *Palatinæ* domûs parte ab Augusto excitatum templum diximus, addita porticu, cum *bibliothecâ Græcâ et Latinâ*.

866. *Tarpeias*] Capitolium dicit in Capitolino monte extructum qui antea *Tarpeius* à *Tarpeiâ* virgine Vestali ibidem Sabinorum scutis obruta, itemque *Saturnius* dicebatur.

867. *Quosque.*] Cum respectu fortasse ad numinum tutelarium vera nomina, quæ ignota esse voluerunt, ne quando hostium carmine evocarentur. Macrob. Sat. 3. 9.

870. *Absens.*] Quasi præsentem deum laudet poëta : quod quidem si adulandi exquisitissimam artem spectes optimè.

871. *Jamque*] Moris est ferè poëtarum, ut in suorum operum sine aliquid de se dicant, Horatius ait.

Exegi monumentum ære perennius, &c.

Itemque Virgilius 4. Georg. &c. De signaturis, quas operibus suis affigunt poëtæ in Epilogis, lege censuram Julii C. Scaligeri lib. 5, cap. ultimo. Crit.

Cùm

Cùm volet illa dies, quæ nîl nisi corporis hujus
Jus habet, incerti spatium mihi finiat ævi :
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar: nomenque erit indelebile nostrum.
Quâque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi : perque omnia sæcula famâ
(Si quid habent veri vatum presagia) vivam.

Illa dies, quæ nullam habet potestatem nisi in hoc corpus, finem imponat spatio dubiæ vitæ cùm libebit : nihilominus immortalis surgam super excelsa sidera parte potiore mei ; et fama nostra erit æterna. Atque legar ab hominibus, quacunquè potestas Romana porrigitur in terris subactis : et vivam famâ per omne ævum, siquidem vaticinia poëtarum habent aliquid certi.

